

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

“Ernest Lluch. Vida i Obra”

Tipus de treball: Tesi Doctoral.

Títol: Ernest Lluch. Vida i Obra.

Autor: Oriol Martínez i Peiruza.

Director: Josep Maria Solé i Sabaté

Programa de doctorat: Història Comparada, Política i Social

Universitat Autònoma de Barcelona.

Facultat de Filosofia i Lletres.

Departament d’Història Moderna i Contemporània.

Any de dipòsit de la tesi doctoral: 2018.

Sumari:

1. Metodologia, orígens i objectius de la tesi.....pàg.8
2. La història dels Lluch.....pàg.10
  - a) Ernest Lluch i la seva família.....pàg.11
3. Records de joventut..... pàg.20
  - a) Expedient acadèmic d'Ernest Lluch, dels 10 als 16 anys..... pàg.22
  - b) Marxa atlètica i natació..... pàg.25
  - c) Qui vivia a la maleta?..... pàg.27
  - d) Anys de resistència..... pàg.35
  - e) Negre sobre blanc..... pàg.52
4. Maià de Montcal..... pàg.66
  - a) Una geografia ben diversa..... pàg.66
  - b) Espai pels seus pròlegs..... pàg.78
5. Dels Països Catalans al PSOE..... pàg.88
  - a) De València a Itàlia..... pàg.88
  - b) La lluita d'Alaquàs..... pàg.93
  - c) Els Països Catalans socialistes d'Ernest Lluch..... pàg.97
  - d) Del PSPV al PSOE..... pàg.100
    - I. Estat del socialisme valencià en els anys 1970-1975.....pàg.100
    - II. Socialistes Valencians Independents..... pàg.102
    - III. La segona etapa del PSPV..... pàg.103
    - IV. E. Lluch juga la carta del PSOE..... pàg.105
    - V. Els testimonis parlen del principi del final del PSPV..... pàg.110
6. Legislatura constituent..... pàg.122
  - a) Acords de la Moncloa..... pàg.122
    - I. Van arribar tard?..... pàg.122
    - II. Què en va sortir d'aquests Acords?..... pàg.124
  - b) El camp i les cultures d'Espanya..... pàg.132
  - c) El Sàhara, una nació sense sobirania..... pàg.136
  - d) E. Lluch, un dels pares de la Constitució espanyola de 1978..... pàg.138
  - e) Lluch i HUNOSA..... pàg.140

f)	La taxa d'expedició del Document Nacional d'Identitat i l'Impost de Societats.....	pàg.141
g)	E. Lluch, diputat per Girona (1977-1982).....	pàg.143
7.	I legislatura.....	pàg.164
a)	Sanejament de les Corporacions Locals.....	pàg.164
b)	I Europa?.....	pàg.170
c)	Crèdit extraordinari de 900.000.000 de pessetes pel periodisme privat.....	pàg.181
d)	Règim Transitori d'Imposició Indirecta.....	pàg.184
e)	Estatut d'Autonomia de Catalunya.....	pàg.186
f)	Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats.....	pàg.191
g)	Els Òrgans Rectors del Banc d'Espanya	pàg.193
h)	El cas del Banc Industrial dels Pirineus.....	pàg.200
i)	La supressió del Consell d'Economia Nacional.....	pàg.203
j)	Les caixes d'estalvi i els seus òrgans.....	pàg.205
k)	Estatut de Centres Escolars.....	pàg.212
l)	La creació de sòl i l'agilització de la gestió urbanística.....	pàg.216
m)	Dotació de personalitat jurídica al Fons de Garantia de Dipòsits.....	pàg.218
n)	Cessió a la Generalitat del rendiment de les taxes sobre el joc.....	pàg.220
o)	Suspensió de les bases i quotes declarades o ingressades via l'IRPF?.....	pàg.228
p)	Reforma dels articles 17 al 26 del Codi Civil.....	pàg.230
8.	23F, un cop de govern.....	pàg.238
a)	Què era la Operació de Gaulle?.....	pàg.238
b)	Per què un cop de govern contra Suárez?.....	pàg.242
c)	Ernest Lluch i el 23F.....	pàg.255
9.	La LOAPA.....	pàg.276
a)	Com neix la LOAPA?.....	pàg.277
b)	Ernest Lluch i la LOAPA.....	pàg.282
c)	La desaparició del grup parlamentari Socialistes de Catalunya.....	pàg.298

10. Ministre de Sanitat i Consum (1982-1986).....	pàg.304
a) El ministre Lluç i la llengua catalana.....	pàg.316
I. El Català, l'instrument de cohesió de la societat catalana.....	pàg.316
II. La llengua catalana, la premsa i Ernest Lluç.....	pàg.317
III. La lluita per la normalitat lingüística.....	pàg.319
b) “Distrito Especial Norte”, el camp de la tortura.....	pàg.330
I. Ernest Lluç entre les dianes d'ETA.....	pàg.331
c) “Grupos Antiterroristas de Liberación (GAL)”.....	pàg.337
I. El secret més desconegut.....	pàg.348
II. “Qui desiderat pacem, praeparet bellum”.....	pàg.353
III. Lluç parla dels “GAL”.....	pàg.357
d) Obra sanitària.....	pàg.362
I. Sanitat privada o pública?.....	pàg.362
II. Reforma de la gestió sanitària i hospitalària.....	pàg.373
III. Llei del Medicament.....	pàg.394
IV. Diverses convocatòries de personal sanitari.....	pàg.402
V. Cal fer més política de sanitat exterior!.....	pàg.408
VI. Llei General per a la Defensa del Consumidor i l'Usuari....	pàg.411
VII. La problemàtica de la salut mental.....	pàg.418
VIII. Descatolització per culpa dels pensaments retrògrads dels bisbes?.....	pàg.425
IX. Avortament, una polèmica secular.....	pàg.427
X. La problemàtica de la droga.....	pàg.440
XI. La lluita contra la SIDA.....	pàg.450
XII. Els trasplants d'òrgans.....	pàg.459
XIII. Llei General de Sanitat.....	pàg.467
11. Cas FILESA.....	pàg.476
12. Lluç i la Universitat de Barcelona.....	pàg.482
a) Ernest Lluç catedràtic de la UB.....	pàg.484
13. Ernest Lluç, rector de la UIMP.....	pàg.492
a) Lluç i els Balcans.....	pàg.500
14. “Els papers” d'Ernest Lluç.....	pàg.514
15. E. Lluç i el Barça.....	pàg.528

16.Per ETA, una mort anunciada.....	pàg.538
a) Home de pau.....	pàg.539
b) El risc és a tot arreu.....	pàg.542
c) A sang freda.....	pàg.548
17.El dol per E. Lluch.....	pàg.558
a) Per què ETA matà Lluch?.....	pàg.559
b) “Egia bide, askatasuna amets” (La veritat és camí, la llibertat somni).....	pàg.564
18.Conclusions.....	pàg.582
19. Apèndix.....	pàg.594
a) Agraïments.....	pàg.594
b) Sigles emprades.....	pàg.597
c) Bibliografia utilitzada.....	pàg.602
d) Webgrafia.....	pàg.606
e) Seminaris i Conferències.....	pàg.614
f) Documentals.....	pàg.614
g) Articles de premsa.....	pàg.614
h) Articles de Revista i Monografies.....	pàg.620
i) Arxius i Centres de Documentació.....	pàg.622

A la meva àvia Dolors i la tieta Maria.

Als meus pares, Pilar i Albert,

als meus germans Xènia i Martí.

A la Doctora Mercedes Pineda Marfa i

a Olympia Villalba.

Aquí comença el relat de la vida i obra d'Ernest Lluch.

1. Metodologia, orígens i objectius de la tesi

Després d'haver presentat el juliol de 2015 el treball de fi del màster d'Història de Catalunya, volia seguir investigant. Vaig escollir la biografia d'Ernest Lluch. Ho vaig consultar amb el meu director de treball de fi de màster -Josep Maria Solé i Sabaté- i qui volia que fos també el de la meva tesi doctoral. Acordàrem que estudiés la vida i obra d'Ernest Lluch i Martín.

Davant d'aquesta investigació, les vies de captació de documentació i d'informació diversa han estat tres: el treball de la múltiple documentació que posseïen els diferents arxius i centres documentals (Arxiu Comarcal de la Garrotxa, Arxiu Militar de Guadalajara, Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, Arxiu Municipal de Granollers, Arxiu Nacional de Catalunya, Centre de Documentació del F.C.Barcelona, Fundació Ernest Lluch); les 27 entrevistes que he fet a persones que l'havien conegut (entre els quals hi ha Presidents d'Espanya, de Catalunya i d'Euskadi, antics Ministres, socialistes, periodistes i membres del seu entorn més pròxim) i via whatsapp, correu electrònic o SMS, he fet altres 86 contactes (entre els quals es troba un expert en seguretat, a un antic secretari general de la OTAN, a maçons i a Lògies, entre d'altres figures).

Una vegada decidida la meva tesi doctoral el poc que sabia d'Ernest Lluch era que havia estat assassinat per ETA. En el mateix estiu de 2015 em vaig anar acostant a poc a poc a la seva persona. En aquells moments a més de voler resoldre aquestes dues incògnites "Qui va ser Ernest Lluch i Martín i què va fer?" també em rondava pel cap altre gran pregunta "Per què E. Lluch fou mort a mans d'ETA, si era un home de diàleg?".

Abans de fer quatre pinzellades sobre la temàtica d'aquesta tesi doctoral, crec que és vital posar de relleu quina és la meva referència a l'hora de fer història. El meu gran fonament és l'*École des Annales*, ja que la història s'ha d'estudiar d'una manera total, tenint presents tots aquests camps: el social, l'econòmic, el de la mentalitat, el polític, altres.

Dit això, "*Ernest Lluch. Vida i Obra*" és una tesi fruit de tres anys d'investigació. I aquesta vol donar a conèixer a la persona d'Ernest Lluch i Martín d'una manera total,

des de les seves múltiples facetes: era un home d'una personalitat complexa, així, era acadèmic, melòman, economista, publicista i també polític. Tanmateix, es fa necessari dir que, malgrat que aquesta tesi doctoral vol ser una biografia completa de la seva persona, aquesta no deixarà d'ésser una aproximació a la seva figura. Si Lluch tenia l'àlies de "*l'escrivà impenitent*" o "*el grafòman que va viure 40 anys de grafomania*", es fa fàcil d'arribar a la conclusió que per aconseguir una biografia d'ell sense buits es necessita molt més que tres anys.

En relació a la seva mort, al ser assassinat per ETA es convertí en un màrtir de la democràcia i això hi posa encara més dificultats a l'hora de dur a terme aquesta biografia i més, si se sap que el seu recorregut vital no fou pas unidireccional, sinó que va tenir actes contradictoris i polèmics. Tanmateix, aquesta tesi té la finalitat d'explicar i de fer entendre la seva complexa obra política, complementant-ho amb els molts coneixements que es poden extreure de la seva obra acadèmica. A part, aquesta recerca vol situar a E. Lluch tant en el seu temps com en la seva geneologia. Per acabar aquest paràgraf, voldria recordar una de les frases del meu director de tesi: "*de vegades la història sembla que ens ve a buscar*".

És cert que tal tesi analitza, sobretot, la seva vida de polític, tant de diputat com de Ministre de Sanitat i Consum en el primer govern socialista de Felipe González (1982-1986), potser perquè fou aquest perfil el que li donà més prestigi públicament. D'altra banda, en alguns dels capítols d'aquesta tesi hi ha fragments d'articles d'Ernest Lluch amb els quals un té la sensació d'haver estat el primer en haver-los llegit, malgrat haver estat publicats, des de fa temps, a la premsa.

Finalment, les pàgines que venen a continuació també volen fer reflexionar al lector del què van significar els anys de la *Transició cap a la democràcia espanyola*. Una etapa que encara resta per descobrir, analitzar i reflexionar.

"[E. Lluch] *Molts cops en favor de la imatge pública i convencional d'ells s'han fet oblidar moments obscurs dels pròcers, però el millor que hi ha per a superar les difícils històries que han tingut Argentina i Espanya, és dir la veritat i treure-ho a la llum*"¹.

---

¹FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Discurs d'Ernest Lluch, Ministre de

2. La història dels Lluch

Del passat d'E. Lluch al seu present, dels seus avantpassats a la seva vida, es podria reconstruir una àmplia Història de Catalunya. E. Lluch tingué ancestres que foren calafats², mestres d'aixa³, capitans (d'embarcació), pràctics -com ho va ser Felicià Sust i Vives (1874-1960)⁴, pràctic del port de Barcelona des de 1903 i accionista de *Remolcadores de Barcelona S.A.*⁵-, capellans, cardenals, comerciants, intel·lectuals, banquers, polítics, ferroviaris, gent de camp, entre d'altres. A més a més, fent honor a la concepció de Catalunya com a terra de frontera, els Lluch i Martín tingueren un passat en comú amb italians i francesos⁶.

Documentalment, no es té constància de l'existència de la família Lluch fins a mitjans del segle XVIII. El primer avantpassat –documentat– d'E. Lluch fou Josep Lluch, aquest era de Guissona (La Segarra) i es casà amb Maria Mir (circa 1755/1765-?). Tal matrimoni tingué 6 criatures (Josep, Anton, Magí, Miquel, Francesc i Teresa) i de tots ells cal destacar el nom d'Anton Lluch i Mir (1788-1853), qui tingué 13 criatures amb Mariana Garriga i Font (1796-1867) i algunes d'aquestes esdevingueren personatges il·lustres i de renom.

Sanitat i Consum, en el col·legi major argentí de la ciutat universitària de Madrid, en la inauguració del curs, el 6 de novembre de 1984 (traduït del castellà)).

²“Calafatar és introduir estopa i pega entre les juntures dels taulons que formen l'embarcació, per tal d'impermeabilitzar-la” (GIMÉNEZ, *De la Vela al Vapor. La Marina catalana a través d'una família de Vilassar de Mar: els Sust*, 30).

³Segons Joan Giménez, el mestre d'aixa, era arquitecte i alhora artesà. Era el veritable constructor de la nau, amb l'estri que donava el nom el seu ofici extrauria dels troncs i tallaria les nombroses peces de fusta que, *a posteriori*, es convertirien en una embarcació.

⁴El vell estil de navegar a vela, a més de ser una manera de fer artesanal, permetia al capità de bord ser el principal gestor de l'activitat nàutica i mercantil. No obstant, amb la vinguda del vapor aquests van passar a ser simples assalariats d'un accionariat llunyà, tant els capitans com els oficials qualificats van deixar de tenir grans beneficis, però el perill de fer-se amb la mar hi persistia. Per tant, molts d'ells van començar a bregar pels llocs de treball prop de terra ferma, com el de pràctic.

⁵Ernest Lluch, durant un temps havia tingut accions de l'empresa *Remolcadores de Barcelona S. A.* Ell va tenir 30 accions d'aquesta companyia, cosa que se les va vendre el 20 de desembre de 1994 i va cobrar 9.000 pessetes, pactant-ho amb el respectiu consell d'administració del 21 de novembre de 1994 –en concepte del 9% de dividend a comte de l'exercici de 1994; el 15 de juny de 1999 rebé l'assignació del dividend complementari i definitiu de l'exercici de 1998, tancat el 31 de desembre. Així que si tenia 30 accions i cadascuna tenia el valor de 2.400 pessetes, rebria 54.000 pessetes –llavors vivia a l'Avinguda de Xile (Barcelona), 38-9º 3ª.

La Junta General d'Accionistes Ordinària d'aquesta empresa tingué com a seu el Col·legi d'Advocats de Barcelona del carrer Mallorca, 283 (FEL. 01.01.04 Documents financers i patrimonials (cronologia: 1971-2000), unitat d'instal·lació:4).

⁶Les arrels franceses es poden copsar amb el matrimoni d'Antón Lluch i Garriga (1820?-?) i Fanny Bouchet Marcon (1822-?). L'avi de Fanny, Esperit Bouchet (1759-1848), era el tresorer de la catedral de Nîmes (FEL. 01.02. Activitat familiar (cronologia: 1905-2003), unitat d'instal·lació:8. Llibreta d'apunts de Pau Lluch i Casas, escrita a Madrid a 1 de gener de 1930: “*Fa temps, a l'any 1923, vaig trobar per casa, una llibreta d'Anton Lluch i Garriga començada a 1843. Vaig poder-hi llegir unes llistes de noms desordenats, que donaven a conèixer la formació de la família Lluch. No vaig trobar, però, ni la més petita explicació de la vida de cada u [sic]. Havent Anton dedicat molts ans [sic] a escriure aquelles llistes, m'he posat a completar-les i ordenar-les en tot lo [sic] que m'ha estat possible*”).

Marià Lluch i Garriga (1814-1867⁷), el principal ferroviari de Catalunya, casant-se amb Josepa Henrich (1815-?) s'emparentà amb els Girona; Fra Joaquim Lluch i Garriga⁸ (1816-1882) ocupà el càrrec de bisbe de Canàries –després d'haver estat presentat per Isabel II al Sant Pare-, deu anys després fou el el de Salamanca (a partir de l'11 de juny de 1868) i més endavant, va ser el el de Barcelona (el 1874) i, fins i tot, arribà a ser arquebisbe de Sevilla el 1877 i a cardenal, després de ser nomenat pel papa Lleó XIII. Va ser enterrat en un sumptuós mausoleu –fet per catalans i sevillans- localitzat a l'interior de la Catedral de Sevilla; Elisea Lluch i Garriga (1830-?) es casà el 1854 amb Joaquim Rubió i Ors (*Lo Gaiter del Llobregat*, 1818-1899)⁹. D'aquest matrimoni en sorgiren 7 criatures, d'aquestes en destacà Antoni Rubió i Lluch, rector de la Universitat de Barcelona i el primer catedràtic d'Història, Catalans a Atenes i a Neopàtria.

Francesc Lluch i Garriga –el darrer nom a destacar de la família Lluch i Garriga- era conegut per la seva família amb l'àlies de *tio xino* per comerciar amb corall, ambar, sedes i objectes d'art a la Xina i tenir residència a Macau¹⁰.

2.a. Ernest Lluch i la seva família

Enric Lluch i Casas¹¹, pare d'Ernest Lluch i Martín, fou el fruit de l'enllaç matrimonial d'Antònia Casas i Amat (1878-1981)¹² i d'Enric Lluch i Tagell (1878-1919)¹³; ell

---

⁷Segons Roser Galí Izard (Directora General de Famílies), Marià es llençà a la via de l'estació de Saragossa, el 20 de juliol de 1867, suïcidant-se així per deutes econòmics; Roser possiblement fou una de les deixebles d'E. Lluch, la seva tesi duia per títol *Els Lluch, principals inversors dels ferrocarrils de Catalunya* (es llicencià en Ciències Econòmiques i es doctorà en Història Econòmica per la Universitat de Barcelona).

⁸Havent acabat els seus estudis de retòrica, passà a formar part de la comunitat religiosa dels Carmelites Calçats i el 1835 visqué la primera bullanga de Barcelona. Per la seva sort, Mariana Garriga i Font, la seva mare, havia fet molts favors a l'esposa d'un revolucionari. Fou aquesta dona qui li comentà a Mariana que, els amics del seu marit comptaven amb un pla per incendiar el convent dels Carmelites Calçats.

Havent sabut això, mare i fill -a la nit del 25 de juliol de 1835- abandonaren el claustre i es van veure obligats a refugiar-se a França, a Carcassona, on seguí els seus estudis, tot i que acabà residint a Itàlia, concretament, en el convent de Lucca (La Toscana), des de 1836 al 1847 -després d'haver passat per Roma. A Itàlia fou ordenat sacerdot i aconseguí grans honors acadèmics com el de la càtedra de Filosofia i Teologia, fins i tot va arribar a ser confessor del rei Humbert d'Itàlia i ell mateix li concedí el bisbat de Lucca, però el Pare Joaquim ho refusà. Encara era massa jove per obtenir aquesta distinció.

⁹Doctor de Filosofia i Lletres, catedràtic de la Universitat de Valladolid i de la de Barcelona, fou un dels impulsors de la Renaixença catalana i treballà per l'instauració dels Jocs Florals.

¹⁰“[Llibreta de notes d'Anton Lluch i Garriga] *el día 11 de agosto* (de 1867), *a las 6 y ½ de la tarde, viniendo de la Habana para Europa, con el vapor Columbia en donde se había embarcado el día 8 del mismo mes, y en el pasaje del Golfo de México, dejó de existir mi hermano Francisco Lluch i Garriga, soltero, el cual se embarcó gravemente enfermo de una afección en la laringe. Sobre la reclamación de los compañeros de viaje se conservó su cadáver sin ser arrojado al mar, hasta la llegada en Nueva York en donde fue enterrado por el cuidado de los padres de la Compañía de Jesús en el cementerio de la iglesia católica de Fletbusch en Long Island en un terreno comprado a perpetuidad*”.

nasqué el 29 de juliol de 1902 i el batejaren el 10 d'agost a la Parròquia de la Mercè. 9 anys després, feu la seva primera comunió, junt amb el seu germà Anton, a Esparreguera. Als 14 anys entrà a la casa Matas i Cia, on ascendí fins a viatjant de comerç i el 26 de març de 1927 es casà amb Jacinta Martín i Julià¹⁴, a la Basílica de la Mercè de Barcelona. Políticament era moderat i republicà, va pertànyer a Acció Catalana –facció situada a l'esquerra de la Lliga Regionalista de Catalunya.

Els pares de Jacinta Martín i Julià, mare d'E. Lluch, van ser Francisco Martín i Forteza i Rosa Julià i Sust –ambdós naturals d'Eivissa¹⁵. El seu pare era metge de poble –de Vilassar, Cabrils i Cabrera¹⁶–, el mateix Lluch tracta a la seva mare de molt treballadora, amb un gran sentit del deure i de la renúncia¹⁷. Era llegida, a diari llegia la premsa des de la “a” a la “z”, un fet extraordinari segons Ernest Lluch. La seva mare s'adcrivia en el grup dels monàrquics demòcrates, tenint contínuament com a referència el model anglès¹⁸. La seva paraula més dura, segons E. Lluch, era la de “*caracoles*”.

Jacinta, era neta de militar i això la dugué a transmetre'ls-hi tant a E. Lluch com a la seva germana Montserrat la manera dura i austera de viure dels castellans¹⁹, però ella se sentia catalana, ella sempre havia parlat en castellà amb els seus pares, als quatre fills sempre els hi parlà en català.

---

¹⁴“[E. Lluch] *un amigo de mi padre, Hans Gamper, murió en situación dramática y olvidada y así como que nunca fue conocido entre sus amigos por el catalán Joan, sino por el patronímico germánico. Secretos u olvidos*” (Lluch, “Fútbol con historias”, 17).

¹⁵Filla de Pau Casas i Llordella (1841-1903) –fou caixer de la Maquinista Terrestre i fou membre de la Societat de Sant Vicens de Paul- i de Remei Amat i Ruvinat (1838-1918); la seva família passaven els estius a Esparraguera i a Abrera hi tenien un camp de vinyes de 84 hectàrees.

¹³Hi ha fonts que situen el seu naixement a França, d'altres a Nules (Castelló), mentre que Pau Lluch i Casas el situà com a natural de Barcelona, encara que passés la seva infància a Port-Bou; els seus pares eren Matilde Tagell i Urell i Jaume-Enric Lluch i Bouchet.

¹⁴Hi ha fonts que diuen que era de Vilassar de Mar i d'altres de Vilassar de Dalt.

¹⁵Dades obtingudes de la Fe Baptismal d'Ernest Lluch i Martín, consultada a la Parròquia de Sant Joan de Vilassar de Mar.

¹⁶Tal com diu a l'article, tant ell com Jordi Pujol provenien del Maresme (Lluch, “*Ser catalán*”).

¹⁷Jacinta, tindria molt interioritzat les teories de la domesticitat i la de les dues esferes. Idees que queden demostrades en la inscripció al registre civil de l'Ernest Lluch – fet a Vilassar de Mar, a les 10.17 hores del dia 22 de gener de 1937, davant del Doctor Ramon Puigbonet i Requesens i de José Massó i Bofarull-, obtingut en el Jutjat de Pau de la seva ciutat natal. La professió de la seva mare era ser mestressa de la llar, dedicar-se a la vida domèstica.

¹⁸Ella somiava que a Espanya hi esdevingués una monarquia parlamentària amb dos grans partits. Poc abans del seu traspàs amb 78 anys, l'any 1983, no acceptà del tot el rei Joan Carles I, perquè per ella el rei d'Espanya havia estat des de sempre en Don Joan (SINTES, *Què pensa Ernest Lluch*, 24).

¹⁹“[E. Lluch] *El señor Leal tiene una ventaja sobre mí, y es que él habla en su lengua y yo no, y a veces me cuesta mucho expresarme con puntualidad. (Rumores.) No se enfaden, que soy una persona muy respetuosa con todo el mundo, y, además, mi madre viene de las mismas tierras (Ávila) que el Presidente del Gobierno actual. Tengo mucho respeto por todas las lenguas y un profundo sentido de la verdad. Por eso estoy en el partido en el cual estoy. (Muy bien.)*”. Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “30 de mayo de 1980”.

El gran dels quatre germans fou Enric Lluch i Martín, qui nasqué el 19 de febrer de 1928 (morí el 4 de desembre de 2012). Després del seu naixement, el seu pare, coneixent prou bé el negoci de lligues, tirants i pells curades, abandonà la casa Matas per crear junt amb Joan Deulofeu el seu propi negoci.

Més endavant, vindrien els altres tres fills: Montserrat, qui va néixer el 1930 i morí a causa d'un càncer el 15 d'agost de 1992; Francesc, nasqué poc temps després, però va morir als pocs mesos de néixer²⁰ i Ernest Lluch i Martín, el quart dels germans, va néixer el 21 de gener de 1937 -en plena guerra civil espanyola (1936-1939)- i va ser batejat a la Parròquia de Sant Joan de Vilassar de Mar (Maresme) pel capellà Manuel Rovira el 20 de maig de 1937 – només un parell de setmanes després dels famosos *fets de maig de Barcelona*.

Com es veurà més endavant, el nom d'Ernest fou el seu primer nom de pila, però, abans d'això, cal saber el per què ho va ser. Lluch recordava la opinió que tenien els de la seva família envers a la Federació Anarquista Ibèrica així “*com una maledicció o un nefast Company durant els anys de la República*”²¹. Una frase comprensible, si se sap que...“*Ernest Julià Sust*²² *era un persona de caràcter fort i havia tingut algun enfrontament verbal amb una persona rellevant del comitè local, que s'havia fet càrrec de la població després dels fets del 18 de juliol (de 1936). Sembla que aquest personatge li retragué la seva condició de rendista i Ernest Julià Sust li respongué que ell no vivia a l'esquena del seu sogre, atribuint aquesta situació al seu interlocutor. Segons la mateixa font, aquesta discussió hauria estat la responsable que, després del 18 de juliol, Ernest Julià Sust fos forçat a abandonar el seu domicili per uns homes armats desconeguts i obligat a entrar en un cotxe. El dia següent es trobà el seu cos, amb un tret al cap, a la carretera d'Agell*”, segons Joan Giménez Blasco.

Tant Ernest Julià com E. Lluch tingueren unes morts molt similars, la diferència està en el fet que, el primer, fou mort a mans de la FAI i el segon, per ETA. La mort del primer fou setmanes abans que nasqués E. Lluch –altres estudis diuen que l'oncle de la seva

---

²⁰Deuria ser a causa d'una mort sobtada, segons Rosa Lluch, d'aquest tema no se'n parlava massa (Rosa Lluch, correu electrònic, Desembre 18, 2015, a les 12:18 hores).

²¹FEL. 01.02. Activitat Familiar (cronologia: 1978-2002), unitat d'instal·lació:7. *El pròleg del sendemà*, Ernest Lluch.

²²Segons Joan Giménez Blasco, aquest cognom prové del genovès Antonio Sosto, qui naufragà a Catalunya a inicis del XVIII i qui, finalment, s'establí al Masnou. On es casà amb Teresa Bertran Sala el 1722. Amb el temps el terme italià “Sosto” es va catalanitzar com a “Sust”.

mare morí mesos abans del seu naixement. Així, en homenatge a l'oncle de la mare, Lluç seria batejat amb el nom d'Ernest.

Del bateig en sortí amb els noms d'Ernesto, Pablo, Francisco. El primer, seria catalanitzat amb el nom d'Ernest el 17 de desembre de 1979; el nom de pila de Pablo, faria honor al seu padrí Pau Lluç i Casas (1909-?)²³ –solter, enginyer industrial i natural de Barcelona- i amb el nom de Francisco, podria honorar a tres persones: a l'avi matern, Francisco Martín i Forteza, al seu germà Francesc -traspassat des de ben petit- o a “*mi tío Francesc, de la Federació dels Sindicats Agrícoles de Catalunya*”.

Ernest Lluç tenia aquests records d'infància: “*sentia contar històries tan extraordinàries d'«abans de la guerra» com que les meves ties Assumpció i Núria esquiaven amb trajo de bany i que la tia Rosa feia atletisme (aleshores prohibit al seu gènere) amb calces curtes. No gaire temps després va venir a la Font del Còdol de Collbató a dinar l'oncle i pediatre Pere Calafell i el meu germà va dibuixar sota una panera les quatre barres amb ginesta i amb unes roselles immediatament pansides*”.

---

²³Pau Lluç tenia aquest record del col·legi Solà –on hi anà des dels 5 anys- “[...] una època de martiri, l'aula era fosca i poc ventilada i la mestra era una dona dolenta que a la més petita falta els castigava brutalment amb una corretja”. El novembre de 1916 Antònia Casas i Amat, la seva mare, caigué malalta del tifus i va arribar a estar a punt de morir, en canvi, a inicis de febrer de 1917, ja es trobava del tot curada.

A l'any 1918 entrà junt amb el seu germà Lluís a l'Escola Montessori: “*Aquelles classes eren espaioses i ben il·luminades, les mestres amables i si feia bon temps donaven la lliçó al jardí*”- aquesta bona vida li durà 2 mesos a Pau. Poc temps després, a Barcelona hi va haver una grip i quan aquesta estava desapareixent li afectà a Enric Lluç i Tagell, el seu pare, li agafà tan fort que aviat perdé el coneixement i el cap de vuit dies morí, era el 3 de juliol de 1919.

Arrel de la mort del pare esdevingué escolanet de Montserrat, des del 15 de setembre de 1919 al 3 de novembre de “1920”, igual que el seu germà Lluís Lluç i Casas (1911-?). “[P. Lluç] *els primers dies donava goig d'estar allà dalt, estaven voltats d'escolanets que els hi feien mil preguntes i els deixaven entrar a tots els seus jocs*”. A més, recordava molt bé l'horari que feien a Montserrat: “*es llevaven a les sis, a quarts de set tocava cantar missa matinal i s'esmorzava després de fer aquestes pregàries. Fet això, fins a les nou del matí tenien esplai. Acabaven el matí estudiant música i preparant les lliçons de la tarda; el dinar era a les dues i jugaven fins a les quatre. A la tarda també feien classe, tan sols era interrompuda per berenar. A les vuit del vespre tocava cantar el rosari, a les nou se sopava i a les deu al llit.*”

*Sovint a mig berenar, quan estaven (els escolanets) a classe o al pati jugant eren enviats a l'Església per cantar una Salve que havia encarregat una devota i que per aquest sol fet esdevenia mestressa del seu temps. «Quantes malediccions s'endugueren aquelles beates!»>>”. Els diumenges a la tarda sortien a passejar. De l'estiu, Pau explicava que quiet “*passava hores i hores contemplant Catalunya. Apareixien tot de poblets estesos per sota seu... i els trens, petits com de joguina, avançaven poc a poc... El Llobregat s'escorria quietament. Hi havia a l'aire un silenci absolut que sols de tant en tant l'interrompia un crit llunyà... A l'hivern anaven a Sant Miquel. Hi passava un vent furient, tots els arbres xiulaven, i a sota, rogenic, corria el Llobregat. Aviat era fosc: era espessa la boira que arribava!*”.*

Finalment, per curar l'escròfula que li havia sortit a Lluís Lluç –en el seu coll- a l'any 1918, Lluís, Pau i Antònia es traslladaren a Vilassar de Mar, cap a l'any 1920. Un especialista havia recomanat a Lluís viure prop del mar, per tal de curar la seva ferida.

La seva escola política²⁴ fou la BBC²⁵ i *Destino*, que era la revista més liberal que hi havia llavors a Espanya, més la lectura dels *Anuaris dels catalans* i la *Revista de Catalunya* que corrien per casa seva –ho llegí en els seus llargs períodes de malaltia que havia passat a casa seva²⁶. Els primers records de Lluch fan referència als temps d'autarquia i els que recordava de la Segona Guerra Mundial (1939-1945), explicava que a casa seva volien que guanyessin els aliats, de fet mai s'escoltaria l'*Himno Nacional* perquè després d'escoltar *El parte* a Ràdio Nacional, just abans que sonés tal símbol dels vencedors de 1939 s'ordenava que s'apagués l'aparell.

“No havia viscut aquells anys de la Generalitat republicana ni els de la guerra però es reflectien per totes aquestes clivelles dins de la meua vida. També recordo com alguns de la <<colònia>> i uns altres del poble eren de la <<situación>> i calia, per precaució, estar lluny d'ells i també dels seus fills. Perquè a casa es parlava de la <<situación>> més que el règim o del <<franquisme>>. La complicitat i els silencis dels qui no eren de la <<situación>> i no podien parlar lliurement em són, encara ara, ben presents. Sense rancúnia, com en aquest llibre, no hem de perdre la memòria de tot el què va passar”.

Així era com recordava Lluch els temps d'autarquia, tot i que havien tingut problemes per a proveir-se –com li explicava la seva mare- mai havia passat fam. Ara bé, recorda molt bé i no amb repugnància el gust de les patates²⁷ trepitjades amb llet que menjava des de que duia bolquers. D'aquest fet, més endavant diria: *“No m'ha quedat cap repugnància pel seu gust i sí en canvi un record ple de nostàlgia semblant al de la platja amb un gran sol batent i el de les ratlles que aquest feia sobre quan havia aquest traspassat les persianes del davant de la casa del carrer de Sant Andreu. També m'és ben present que tota la meua família no pensava igual”.*

---

²⁴Els lligams entre Enric i Ernest Lluch eren molts i molt estrets. La influència de l'Enric –que era 9 anys més gran- sobre ell començà amb l'escolta de la BBC (Generalitat de Catalunya-Blanquerna-Fundació Ernest Lluch, *El meu germà Ernest*, 81).

²⁵*British Broadcasting Corporation*.

²⁶La periodista Pilar Urbano, quan E. Lluch era rector de la UIMP, tingué la oportunitat d'entrevistar-lo i aquest li desmentí els rumors que deien que ell tenia la SIDA. Tanmateix, la malaltia crònica, de naixement i irreversible, que sí que patí es deia immunodeficiència congènita: no es moriria per això, però li faltava un component a la sang, el IgA. Tenia poques defenses per afrontar les malalties que afectaven a les vies respiratòries, per això no podia fumar i havia d'evitar ambients carregats. Llavors li digué a Pilar, *“treballo moltes hores al dia, he estat atleta i estic en bona forma”* (entrevista enregistrada a la periodista Pilar Urbano, al seu despatx situat a l'Avinguda Menéndez Pelayo, 79 (Madrid). El dia 6 d'octubre de 2016 de 12.30 a 13.30 hores).

²⁷Enric, el seu germà gran, amb nou anys es llevava de bon matí per anar a les cases de pagès a comprar patates.

A continuació, es mostraran els aliments i les calories per habitant que es consumien en els anys 1935, 1945 i 1955. Això s’ha fet a partir d’un article d’Ernest Lluch anomenat “*El consum d’aliments a Espanya (1935-1955)*”²⁸, aquest es basava en l’article publicat per l’econometrista Doctor A. García Barbancho “*Anales de Economía*”, titulat *Análisis de la alimentación en España*.

Índex de consum dels principals productes per habitant

Any base 1935=100

Aliments	1945	1955
Blat	78,6	88,3
Arròs	78,2	91,1
Lleguminoses	63,8	66,4
Patata	55,3	77,9
Bleda, col	126,9	117,7
Ceba	83,2	72,4
Tomàquet	86,6	95,5
Sucre	49,5	102,6
Taronja i Mandarina	273,0	114,6
Albercoc	98,6	94,6
Poma, etc	97,5	115,9
Banana	220,0	260,0
Raïm	103,0	94,0
Oli d’oliva	99,1	101,8
Carn	54,8	80,7
Ous	61,2	102,0
Llet	99,2	99,9
Peix	134,2	140,3

²⁸LLUCH, “El consum d’aliments”, 29.

Consum de calories per habitant i per any

Any base 1935=100

Grups d'aliments	1945 (76,9)	1955 (87,3)
Cereals i lleguminoses	77,7	83,9
Patates	65,9	81,8
Sucre	49,7	103,3
Fruites	115,2	98,0
Olis vegetals	99,5	113,6
Carns i aliments grassos	46,7	71,5
Ous i llet	92,9	104,0
Peix	120,0	131,3

E. Lluch -sent rector de la UIMP- li comentà a Pilar Urbano que, *“queda claro, pues, que aún sin conocer el hambre, si he sabido desde muy temprano lo que es la privación y el ahorro, y el aguantar quince días más para ponerle medias suelas a unos zapatos”*.

Malgrat que la seva família era catalanista i respiraven aires de llibertat, com el seu oncle Pau Lluch i Casas, n'hi van haver d'altres que havien estat de l'altre bàndol. Tanmateix, *“no hi hagué mai una divisòria d'enfrontaments i de buidors, però d'haver-hi dos cantons sí que hi foren”*, digué Lluch.

La guerra *dels 1000 dies*, és a dir, la guerra civil, provocaria a la família Lluch diversos desplaçaments. Des d'un inici s'havien establert al carrer de Sant Andreu de Vilassar de Mar, nº17, tot i que el pare treballés a Barcelona. Malgrat això, segons Enric Lluch i Martín, els primers anys de la guerra els passarien entre Vilassar de Mar (Maresme) i Esparraguera (Baix Llobregat)²⁹. A la segona localitat s'hi desplaçaren per allunyar-se dels bombardeigs, cada vegada més continus a la ciutat comtal. No obstant, amb l'ocupació militar franquista tornarien a Vilassar de Mar, a Esparraguera, es sentien forasters³⁰.

²⁹Municipi on Enric Lluch i Casas, de petit, hi passava els estius, a la casa pairal de la família d'Antònia Casas i Amat.

³⁰La soprano i professional del cant Mariona Pallach i Menac, familiar del socialista i catalanista Josep Pallach, des de ben petita, visqué entre Barcelona i Esparraguera. En la segona localitat hi estigué del 1973/74 al 2000 i tot i que allí hi feu grans amics i amigues, inclús, la deixaren participar per Pasqua al cor de la Passió –un acte que fa poble-, la seva experiència li diu que els d'Esparraguera són molt més tancats que els de Port-Bou (poble on té les seves

El mateix any 1939 posaria els Lluch en marxa itinerant fins el 1943 per Sant Just Desvern (Baix Llobregat), Vilada (Berguedà) i Barcelona (Barcelonès). Primerament a casa de l'àvia paterna Antònia Casas i Amat, qui vivia al carrer de la Princesa, nº 6, 1a³¹, mentre que més endavant s'establirien al carrer de la Maredeu del Coll fins als primers anys 60. No és un fet a menysprear el fet que l'àvia paterna de Lluch fos oblata benedictina de Montserrat, perquè aquest fet explica la íntima relació que, de ben petit, l'Ernest Lluch tingué amb el *Sinai català*, com diria Josep Benet³².

La família Lluch i Martín tindria el costum de pujar a Montserrat de tant en tant per a celebrar-hi festes familiars i commemorar els seus aniversaris, per exemple, el centenari de la seva àvia Antònia Casas i Amat, el 1978. Si Vilassar de Mar, el municipi natal dels germans Lluch i Martín, representava ser el lloc d'estiueig –E. Lluch també recordava haver passat estius a Franciac, al costat de Riudellots-, el període de Nadal el vivien a Barcelona. Després de la mort del pare el març de 1965³³ –l'1 d'octubre d'aquell any, E. Lluch es casà amb Dolors Bramón i Planas³⁴ a la Parròquia de Porqueres (Girona) -, les reunions familiars continuarien celebrant-se a casa de la mare. Quan ella morí el 1983, es traslladaren a la llar de la seva germana Montserrat fins el 15 d'agost de 1992, data de la seva mort causada per un llarg càncer. L'últim reducte de les celebracions familiars fou la casa de camp que Ernest Lluch tenia a Maià de Montcal – Ca l'Aiats.

---

arrels) -potser per la falta de mar. Per tant, si no has estat de les famílies de sempre i vas a viure a Esparreguera...és fàcil que et sentis forà.

³¹FEL. 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació:100. Recull de cartes de l'Ernest Lluch viatjant de comerç. Carta del 16 de juliol de 1956 a Enric Lluch Casas, Princesa, 6,1º.

³²Amat, "núcleo activo".

³³Segons Enric Lluch, quan tan sols feia quatre mesos que havia tingut un net que continuaria el nom de pila tradicional de la família, Enric, net que representava ser el sisè en línia directa des de feia gairebé 200 anys.

³⁴Tal matrimoni tingué tres filles, Eulàlia, nascuda el 15 de setembre de 1967; Rosa, nascuda a l'11 d'octubre de 1969 i la Mireia, qui nasqué el 29 de gener de 1972.

3. Records de joventut

Tant E. Lluç com la seva família havien estat catalanistes des de sempre. De fet, el concepte “nacionalista” gairebé no s’havia escoltat mai a casa seva fins després de la mort de Franco i si s’havia usat alguna vegada era per definir els “separatistes” del Front Nacional de Catalunya.

“Em vaig criar, doncs, en una casa una mica illot, perquè s’hi respiraven els principis liberals i catalanistes”. Una frase que lliga molt bé amb aquesta altra: *“Una vegada, aquí, a La Salle, van preguntar si hi havia algú que no fos partidari de Franco, i jo, amb set anys, vaig aixecar la mà [...] perquè a casa meva es vivia en un ambient de democràcia i de llibertat”*. Tal frase fa referència al fet que, Lluç, com a col·legial, es negà a anar de públic a una visita del dictador a Catalunya. Per aleshores era tradició fer anar els petits amb banderetes. Sens dubte, va ser una reacció que va agafar als seus companys i professors per sorpresa.

Una altra prova de la seva condició petitburguesa fou el lloc en el qual va ser escolaritzat. Anà a l’escola religiosa i privada de Nostra Senyora de Gràcia (La Salle- Els Josepets) (1947-1952), la qual formava part de l’ordre francesa dels Germans de la Doctrina Cristiana³⁵ i estava reservada a les classes mitjanes i/o petitburgeses –a Barcelona també n’hi hauria una de pobres i una altra de més elitista³⁶.

Si Vicens Vives defensava que la guerra civil espanyola (1936-1939) havia estat la darrera carlinada, E. Lluç, que visqué el franquisme durant la seva escolarització, recordava com uns tals germans Vives, als anys 40, mostraven clarament -dins del seu col·legi dels Josepets dels Germans de les Escoles Cristianes de Gràcia- la seva condició de requetés³⁷. Pertanyien al grup dels anomenats “*la situación*”, per tant, eren de “*los otros*”, però, tot i així, això no els salvava de seguir estant durament enfrontats

---

³⁵Se’ls coneixia com “*los del babero blanco*”, segons Pilar Urbano, “*llevaban al cuello como una corbata corta blanca, de tela blanca almidonada, sobre la veste negra talar (una especie de sotana suelta y no ajustada al corte ni ceñida en la cintura). Parecía un baberito corto, de origen francés, lo usaban los clérigos, y los jueces del XIX. Se puede ver en Internet, en cualquier imagen del Beato Guillermo José Chaminade, su fundador. Era un distintivo de los no laicos o no paganos*” (Pilar Urbano, whatsapp, Febrer 20, 2017, a les 9.47 hores).

³⁶[E. Lluç] *La gent més rica anava a col·legi a la Bonanova; la gent que tenia menys diners anava a Gràcia i a la Barceloneta, i els de classe mitjana anàvem als Josepets*”(Sintes, *Què pensa Ernest Lluç*, 21).

³⁷“*Un tema en el que se insiste es en el recordatorio de la resistencia del carlismo catalán al franquismo y que Joan Fornós i Mariné considera “encarnado en la figura de don Mauricio de Sivatte”. De Sivatte y de Bobadilla ahora es casi un nombre desconocido. Gracias a mi “impertinencia”, ahora es recordado. Muchos de estos nombres están relacionados con la propiedad rural o costera, me informa una filocuéñada. Ello no elimina el componente popular del carlismo y, aunque parezca extraño, fue Karl Marx quién lo reflejó por primera vez en uno de sus artículos, si recuerdo bien, para un periódico norteamericano, ahora recogidos con el nombre de “Revolución en España”*” (Lluç, “*Cartas de carlistas*”, 17).

amb els falangistes i davant d'aquesta situació³⁸, Lluch es sentia una mica més pròxim als carlistes. “*Recuerdo que para evitar las palizas de “los azules”, dos de los Vives se ampararon en una ocasión, especialmente grave, en la protección del gobernador civil, Correa Veglison*”³⁹. “*Más concretamente, los hermanos Vives contaban en los Hermanos de Josepets que habían entrado hasta su propia habitación mientras la autoridad dormía. No creo que mintiesen*”.

Allí, conegué a persones que esdevindrien puntals de la cultura catalana. Si ell s'escolaritzà a Nostra Senyora de Gràcia, al costat mateix, en el Col·legi de la Maredeu de Gràcia dels Germans de les Escoles Cristianes és on estudià el seu germà Enric. Curiosament, un dels companys de classe del seu germà fou l'Albert Manent i Segimon⁴⁰ –qui era 7 anys més gran que l'Ernest Lluch. “*El conegué perquè aguantaria totes les seves converses i seria renyat si volia tornar a casa*”⁴¹, no obstant, el record més viu que en tenia Lluch d'Albert Manent fou la seva publicació de “*versos en català dins del magma castellanístic dels Hermanus*”.

De petit, Ernest Lluch, entre els anys 1945 i 1947, acabà sabent que el pare d'Albert Manent escrivia en català, igual que sabia –sense saber qui era- que la família Manent coneixia a Carles Riba i Bracons⁴². En Riba vivia davant del viaducte de Vallcarca, al costat del carrer Craywinckel dels Manent i prop del carrer dels Lluch, el de Maredeu del Coll. En aquell entorn, també va conèixer molt a Josep Vicenç i Foix⁴³.

---

³⁸“*Tal como acontece en las historias carlistas siempre aparecen cosas inesperadas. Una de ellas es que Francisco Javier de Borbón Parma conocido también como el Rey Javier I fue detenido por la Gestapo en junio de 1944 por colaborar con la resistencia francesa por lo que fue condenado a muerte y trasladado al campo de concentración de Dachau del que no fue liberado hasta avanzada la primavera de 1945. Posiblemente esta noticia de carga dramática sorprenderá a muchos lectores dando una dimensión heroica al que en mi infancia vi, por unos instantes, en una calle de Barcelona*” (Lluch, “¿carlistas?”, 2).

³⁹Lluch, “¿11.000 carlistas?” 25.

⁴⁰(Premià de Dalt, 1930- Barcelona, 2014). Important poeta, escriptor i activista políticocultural, que ajudà a tirar endavant revistes tant importants com la Revista de Catalunya i Pont Blau en temps d'exili, cofundador de la segona etapa de *Serra d'Or* el 1959 i el 1967 d'*Edicions Catalanes de París*. Finalment, des del 1980 al 1988 a les ordres de Max Cahner liderà les Activitats Artístiques i Literàries del Departament de Cultura de la Generalitat; va ser partícip del naixement de l'Arxiu Nacional de Catalunya (1980) i del 2000 al 2004 fou el director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya (Enciclopèdia Catalana. “Albert Manent i Segimon”).

⁴¹FEL. 06.02. Correspondència emesa (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació:100. (Correspondència amb Núria Comas. Ubicació original: carpeta groga etiqueta. Digitalitzar i tornar, 1998-1999). Carta d'Ernest Lluch a la llicenciada Mercè Comas.

⁴²(Barcelona, 1893- Barcelona, 1959). Prestigiós escriptor, humanista i poeta, que ocupà grans càrrecs: des del 1916 fou professor de l'Escola de Bibliotecàries, cosa que més tard també va ser el Vicepresident de la Institució de les Lletres Catalanes. Cal destacar que, des de l'any 1923 al 1932, amb Pompeu Fabra, prepararen el *Diccionari General de la Llengua Catalana* (Enciclopèdia Catalana. “Carles Riba i Bracons”).

⁴³(Barcelona, 1893- Barcelona, 1987). Important poeta, assagista i periodista clàssic i avantguardista, amb dosis d'idees futuristes i surrealistes després d'haver conegut a Dalí, Miró, Éluard i a García Lorca. Els seus primers llibres en prosa poètica es publicaren el 1927, *Gertrudis*, i el 1932 *KRTU*; Foix dirigí *Revista de Catalunya* (1934) i l'apartat literari de *La Publicitat* on signava normalment amb el pseudònim de *Fòcius*. Era membre de l'Institut d'Estudis

En el col·legi d'Ernest Lluch hi havia el professor Josep Romeu i Figueres, un dels puntals de la poesia catalana. Un personatge que sorprengué a Lluch, perquè al guanyar un premi pel seu *Poema de Montserrat*, el famós dibuixant i entrevistador Manuel de Arco li dedicaria un requadre a *La Vanguardia Española*, tot fent-li també una caricatura.

3.a. Expedient acadèmic d'Ernest Lluch, dels 10 als 16 anys

Assignatures	Notes	Conducta	Aplicació
Religió	9	Bona	Bona
Llatí	10		
Llengua i Literatura espanyola	8		
Geografia i Història	8		
Matemàtiques	8		
Ciències	8		
Francès	9		
Dibuix-modelat	5		
Educació Física i Premilitar	5		

Curs 1947/1948, 1r, mitjana de 8,5⁴⁴.

Assignatures	Notes	Conducta	Aplicació
Religió	8	Bona	Bona
Llatí	8		
Llengua i Literatura espanyola	8		
Geografia i Història	8		
Matemàtiques	7		
Ciències	8		
Italià-Francès	8		
Dibuix-modelat	5		
Educació Física i Premilitar	5		

Curs 1948/1949, 2n, mitjana de 7,8.

Catalans (1961) i fou un dels mestres de la postguerra que deixà molta petjada al grup Dau al Set (Enciclopèdia Catalana. "Josep Vicenç i Foix").

⁴⁴FEL. 01.01.02. Documents acadèmics (cronologia 1947-1964), unitat d'instal·lació 2. Carpeta Notes i certificats acadèmics (fotocòpies), 1947-1961. *Certificat, llibre escolar i de batxillerat d'Ernest Lluch dels Germans de les Escoles Cristianes al col·legi de Nostra Senyora de Gràcia.*

Assignatures	Notes	Conducta	Aplicació
Religió	8	Regular	Bona
Llatí	7		
Llengua i Literatura espanyola	7		
Geografia i Història	8		
Matemàtiques	5		
Ciències	8		
Italià-Francès	8		
Dibuix-modelat	5		
Educació Física i Premilitar	5		

Curs 1949/1950, 3é, mitjana de 7,2.

Assignatures	Notes	Conducta	Aplicació
Religió	10	Bona	Excel·lent
Llatí	8		
Llengua i Literatura espanyola	9		
Geografia i Història	10		
Matemàtiques	7		
Ciències	9		
Anglès	10		
Dibuix-modelat	5		
Educació Física i Premilitar	5		

Curs 1950/1951, 4rt, de mitjana un 9.

Assignatures	Notes	Conducta	Aplicació
Religió	10	Bona	Bona
Llatí	5		
Llengua i Literatura espanyola	10		
Geografia i Història	9		
Matemàtiques	5		
Ciències	8		
Anglès	9		
Dibuix-modelat	5		
Educació Física i Premilitar	5		
Filosofia	9		
Grec	7		

Curs 1951/1952, 5è, de mitjana un 8.

Assignatures	Notes	Conducta	Aplicació
Religió	8	No se sap	No se sap
Llatí	6		
Llengua i Literatura espanyola	10		
Geografia i Història	10		
Matemàtiques	2 C.J. ⁴⁵ /5 C.S. ⁴⁶		
Ciències	9		
Alemany-anglès	7		
Dibuix-modelat	8		
Educació Física i Premilitar	5		
Formació plàstica	5		
Grec	4 C.J./5 C.S.		
Filosofia	8		

Curs 1952/1953, 6è, mitjana de 7,1.

Ernest Lluch accedí a l'ensenyança mitjana, a Nostra Senyora de Gràcia, després d'haver aconseguit un apte del tribunal que el va examinar el 23 de juny de 1947. Durant la seva escolarització el domicili de la seva família fou el de Nostra Senyora del Coll, 30 bis (Barcelona).

Acadèmicament, destacà a les assignatures de religió, llatí, llengua i literatura espanyola, geografia i història⁴⁷, ciències⁴⁸ i a italià⁴⁹. Altre idioma amb el qual hi destacà, de ben petit, fou el francès⁵⁰. L'anglès, teòricament, el va dominar des de ben jove, però, tot i que feu diferents estades a l'Institut d'Estudis Avançats de Princeton, es donà aquest contrast: Lluch, li deixà a la seva filla Eulàlia en un paper oficial de la UB un esbós d'una lletra -del 20 de gener de 1998-, amb unes notes en les que li demanava que la traduís a l'anglès, només volia que s'entengués, perquè si l'anglès del receptor alemany era dolent el seu encara era pitjor. Tal traducció l'havia de tenir com a màxim pel 26 de gener de 1998⁵¹.

⁴⁵C. J.: Convocatòria de juny.

⁴⁶C. S.: Convocatòria de setembre.

⁴⁷Fet que es notarà -en el Lluch d'edat més avançada- amb els seus llibres d'història, com el de *L'alternativa catalana 1700-1714-1740: Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes* (2000).

⁴⁸Lluch confessà a Marçal Sintès que ell hauria pogut ser moltes coses, de fet, li va dir que hauria pogut ser metge al haver estat molt influït pels seus dos oncles metges.

⁴⁹Salvant les distàncies, via la carta del 18 d'agost de 1988, li digué al professor Franco Venturi que ell parlava poc el italià i que l'escrivia malament, tot i això, creia que el podria parlar amb la fluïdesa que ho feia amb el francès si tingués un corrector i temps (Fundació Ernest Lluch (FEL). 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació: 100).

⁵⁰Aquest idioma no li feia por i, encara menys, després de llicenciar-se i ser becat a la *École Pratique des Hautes Études* de la Universitat de la *Sorbonne*, per això visqué dos anys a París.

⁵¹FEL. 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació: 100.

Aquesta carta anava dirigida al professor i doctor Bertram Schefold de la Universitat de Frankfurt am Main, on li explicava el seu interès de publicar el seu treball *Kameralisme a Espanya* a la revista *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte*. A l'espera que li diguessin qui havia de fer la traducció. També va sobresortir a filosofia i alemany⁵². Mentre que els seus punts dèbils foren les matemàtiques, la formació plàstica, el dibuix-modelat⁵³ i l'educació física i premilitar⁵⁴. Amb això, ell digué... “*m'agrada gairebé tot. Tinc bastant la idea que quan un fa una cosa, i s'hi entrega, tot acaba agradant. A part dels genis, que sí que tenen vocació, quan saps una cosa i t'hi has abocat, allò t'acaba agradant*”⁵⁵.

Ernest Lluch i Martín, en el centre de Nostra Senyora de Gràcia fou irregular en els seus estudis, mentre que del primer curs obtingué una mitjana de 8.5 el darrer l'acabà amb un 7.1, tot i haver tingut un repunt al 4rt curs –amb un 9 de mitjana.

El 15 de desembre de 1953 Lluch feu l'examen de Grau Superior de Batxillerat, del qual n'aconseguí un 6,9 a l'exercici escrit i un 6,4 a l'oral, tenint així una mitjana de 6,6 (notable). Dos anys més tard, el dia 11 de novembre de 1955 pagà les taxes corresponents per obtenir el títol de Batxiller, cosa que, poc abans d'haver pagat aquesta tramitació, pels volts de l'octubre, es matriculà per fer el curs 1955-1956 a l'Institut Nacional d'Ensenyança Mitjana “Ausiàs March”-entitat que estava lligada a la Universitat de Barcelona. A l'hora de fer la revàlida –el 26 de juny de 1956- Lluch escollí el francès com a idioma a examinar, d'aquesta prova n'obtingué un apte. Fet això, ja podia accedir a la universitat.

3.b. Marxa atlètica i natació

Del lema “*Si la música educa l'ànima, l'esport educa el cos*”, Ernest Lluch i Martín compliria ambdues màximes. Se'l coneixia com un enamorat de l'esport, sobretot, de la

---

⁵²En aquesta carta, E. Lluch explicava el fet que, si el podien traduir ells, millor, no obstant, ell a Barcelona coneixia a gent que li podia fer tal traducció –sent aquesta la darrera opció escollida pels alemanys, tal i com es veu en la carta que li envià el 5 de maig de 1998 amb el seu article traduït: *Der kameralismus in zwei Extrem fällen: bei Adam Smith und in Spanien* (FEL. 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació:100).

⁵³El 1996 a Marçal Sintès li confessà que hauria pogut ser arquitecte, perquè dibuixava bastant bé i li agradava el món de l'arquitectura.

⁵⁴Tot i això, el 1956 va ser campió de Catalunya Júnior en els 10.000 metres de marxa atlètica.

⁵⁵(SINTÈS, *Què pensa Ernest Lluch*, 24).

natació i de l'atletisme, en concret, dels mons del mig fons i de la marxa atlètica⁵⁶. De victòries importants que aconseguí amb el seu equip del Club Natació Barcelona –del qual n'era soci- varen ser dos: l'Àmfora dels Jocs de la Mediterrània de Barcelona de l'any 1955 (en relleus, fora de l'aigua)⁵⁷ i el 1956 fou campió del Campionat de Catalunya Júnior dels 10.000 metres marxa atlètica; per a Lluç l'esport havia de ser una escola de ciutadania, de la mateixa manera predicaria el seu referent Nicolau Casaus –com a bon ambaixador del Futbol Club Barcelona que seria- amb aquesta frase: “*les penyes han d'estar al servei de la ciutat, han de ser ens vius i treballar per aquesta, i de manera especial amb la seva joventut per a apartar-la de tot allò que no sigui una vida sana*”⁵⁸.

Segons Francesc Fàbrega⁵⁹, a mitjans dels anys 50 fou quan el seu Club Natació Barcelona posà en pràctica el programa esportiu anomenat *El atleta completo* -lligat a les bones maneres i a una vida sana. Un projecte liderat per l'entrenador Nemesi Ponsati que, al més pur estil anglès, cercaria la interdisciplinarietat dels seus esportistes. Lluç feu natació i atletisme i així establí una gran relació amb Ponsati, qui li digué que “*el treball forma l'home*”, segons Marçal Sintès. De ben segur, això va ser el que va fer a E. Lluç odiar l'hedonisme, és més, es diria a sí mateix que si algú tenia *hobbies* aquest s'hauria de convertir en un professional del *hobby*, per evitar perdre ni un segon; quan ell estigué a les ordres de Nemesi Ponsati, tant els entrenaments com les curses es farien al vell estadi de Montjuïc⁶⁰.

Tot i que s'esforçaria el màxim per vèncer la partida al cronòmetre, amb el pas dels anys, a conseqüència del seu delicat estat de salut, hauria d'afluixar el seu ritme d'activitat física. Nogensmenys, en cap ocasió deixaria de practicar esport mentre combinava la seva vida de comercial i la d'universitari d'econòmiques. En aquells temps, per tal d'estar atent a les notícies esportives es cartejava amb els seus companys

---

⁵⁶Segons Miquel Robert i Ferrer, Lluç s'iniciaria en l'atletisme via les curses de resistència de Collbató i, més endavant, passà fugaçment pels Lluïsos, pel Cercle Catòlic de Gràcia, fins arribar a formar part del Club Natació Barcelona (Robert, “Humanisme i esport”, 319-331).

⁵⁷Tant en el *Mundo Deportivo* del dilluns 25 de juliol de 1955 com al llibre de Juli Pernas López, *Barcelona 1955: Els Jocs Mediterranis*, es veu que Ernest Lluç participà en aquells campionats com a atleta del Club Natació Barcelona, juntament amb els seus companys: José Ortega, Romà Cuyàs, Francisco Martí, Eduardo Martí, Miguel Ángel García i Joaquín de Cruz. Tanmateix, Espanya en tots els estils atlètics (en carrera) quedaria fora del podi (Espin, “un meritorio triunfo”; Pernas, *Barcelona 1955: Els Jocs Mediterranis*, 163).

⁵⁸FCB. González, “Ripoll aclama a Nicolau Casaus”, 18.

⁵⁹“Vaig conèixer l'Ernest a través del meu amic Joan Gaspar i Farreras, el galerista, el qual formava part de <<la colla petita>> del professor Lluç a la facultat d'Econòmiques de la Universitat de Barcelona, juntament amb Eugeni Giralt, Josep Maria Carreras, Manuel Esteve i d'altres” (Pascuet, *Entrelluchs*, 88).

⁶⁰Quan aquest estadi s'estava remodelant a causa dels preparatius pels Jocs Olímpics del 92, E. Lluç li comentà a Francesc Fàbrega que aquella remodelació li feia molta il·lusió. Sempre li havia fet molta pena veure en el lamentable estat en què es trobava l'espai on havia dedicat tantes hores corrent.

de club: José Ortega i Bassols, Romà Cuyàs i Sol⁶¹, Francesc Martí i amb Nemesi Ponsati, entre d'altres.

3.c. Qui vivia a la maleta?

Ernest Lluch feu d'agent de comerç tèxtil (de lligacames, cinturons, cinta de persiana, peluixos, tirants i sedes...) entre els anys 1953/54-1956/57. Enric Lluch i Casas maldà perquè tal negoci que tenia entre mans no morís, fet que el dugué a pressionar el seu fill perquè es presentés de voluntari al servei militar- "*ERNESTO LLUCH MARTIN [...] tiene el honor de EXPONER:*

Que deseando ingresar voluntario en el Regimiento de su digno Mando por el tiempo Reglamentario que citan las nuevas disposiciones de Reclutamiento y Movilización del Ejército, es por lo que a V.S.

SUPLICA, se digne concedir dicho ingreso en el próximo mes de septiembre [...] Barcelona, ocho de junio de mil novecientos cincuenta y seis"⁶². Fent això, el seu pare buscava la seva ràpida reincorporació en el negoci familiar. Tots aquests fets, acabarien refredant una mica la relació filial⁶³.

---

⁶¹(Barcelona, 1938). Important advocat i dirigent esportiu i cultural. Es llicencià en dret a la Universitat de Barcelona i com Ernest Lluch, ja en els 60 s'immiscí en el món de l'edició. A més, també fou atleta del Club Natació Barcelona i destacà en les disciplines de marxa atlètica i de mig fons (Enciclopèdia Catalana, "Romà Cuyàs i Sol").

⁶²"*Procedente de la clase de paisano ingresó voluntariamente en este Regimiento de Artillería de Costa de Cataluña por el tiempo de veinte meses en virtud de lo dispuesto en la Ley de 22 de Diciembre de 1955 (D.O. nº 292) del Reglamento Provisional del Reclutamiento del Voluntariado del Ejército de Tierra, aprobado por O. Cr. de 30 de Enero de 1956 (D.O. nº 25) título 1º artículo 2º. Este compromiso empezara a contársele desde el día de la fecha, quedando unidos a la filiación dos documentos que previene el artículo 5º del mismo y la instancia donde consta el Decreto del Primer Jefe y Certificado facultativo declarándolo útil para el Servicio de las Armas a la ... donde le fueron leídas las Leyes Penales del Código de Justicia Militar siendo advertido de que no le servirá de disculpa alegar ignorancia de dichas Leyes. Preguntado si había servido en algún otro Cuerpo del Ejército o estaba inscrito en las Listas de la Armada, manifestó que nó [sic]. Y en prueba de conformidad firma la presente ante el Jefe y los testigos que suscriben en Barcelona a 1 de Septiembre de 1956"* (AGMG. España. Ministerio de Defensa. Archivo General Militar de Guadalajara. Expediente Reglamentario de Tropa de Ernesto Lluch Martín. ZOR Barcelona. R 1958. Legajo 69, <https://patrimoniocultural.defensa.gob.es/es/>).

⁶³La mort del pare d'Ernest Lluch no seria tan sentida com la de la seva mare. Entre moltes raons, el pare ja feia temps que estava malalt i, per tant, eren conscients que tard o d'hora els deixaria.

REGIMIENTO DE ARTILLERIA DE COSTA DE CATALUÑA

FILIACION

DEL

Cabo 1º
VOLUNTARIO R/1958-56

LLUCH ERNESTO

MARTIN

Die	Mes	Año	Observaciones
1	Junio	1954	Ingresó en Caja.
12	Septiembre	1956	Alta en el Cuerpo.
1	Mayo	1958	Licenciado

La corresponde pasar a 2ª situación de servicio activo.

IMPRESA N.º 2.-TOLDO

Nº 185046 R

CERTIFICACION EN EXTRACTO DE ACTA DE NACIMIENTO

Libro 30
Folio 35
N.º 62
Procedencia del documento en su caso:

Don Francisco Esteban Vilas
de San Juan de Vilasar
Juez de Paz de San Juan de Vilasar
provincia de Barcelona en Encargado de su Registro civil,

CERTIFICO: Que según consta del acta anotada al margen y correspondiente a la Sección I de este Registro civil,

D. Ernesto Lluch Martín
nacido en esta
el día quinto de Febrero
de mil novecientos treinta y siete;
y es hijo de Marques Lluch padre y Juanba madre.

SAN JUAN DE VILASAR
a 2 de Junio de 1956

Para el Registro del Registro Civil
Francisco Esteban Vilas
Para el Registro del Registro Civil
Ernesto Lluch

VIS-

MODELO OFICIAL, aprobado por Orden de 24 de Enero de 1954, para la expedición de las certificaciones de todos los datos que constan en el acta de nacimiento. Se recabará el efecto legal que desde 1.º de Abril de 1954 le otorga en otras impresos a otro papel.
PRECIO DE ESTE IMPRESO: 1,44 PUNTAS

DON LUIS SANCHEZ RICO, Secretario del Juzgado Municipal número SIETE de los de esta ciudad.

CERTIFICACION: que en este Juzgado obra archivada el acta del tenor literal siguiente.

En la ciudad de Barcelona, a primero de Junio de mil novecientos cincuenta y seis.

Ante S. S. y el infrascrito Secretario comparece D. Ernesto Lluch Casas, mayor de edad, de estado casado de profesión industrial natural de Barcelona y vecino de ésta, domiciliado en la calle N.º 52 del Coll. 5.º y dice: Que otorga a su hijo ERNESTO LLUCH MARTIN de diez y nueve años de edad, el necesario consentimiento para que pueda ingresar como voluntario en el Ejército Español.

Fueron testigos presenciales D. José Muñoz Ramírez de estado casado de profesión empleado natural de Málaga domiciliado en la calle Av. N.º Antonio M. Claret 452 y D. Juan Estrada Bonastre de estado casado de profesión empleado natural de Barcelona y vecino de ésta, domiciliado en la calle Plaza Universidad, 1 - 2 - 3 ambos mayores de edad, a los que y a 1 interesado ha sido leída esta acta y, encontrándola conforme, la firma S. S. - José Sánchez-Rico - Ernest Lluch - José Muñoz - J. Estrada Bonastre - L. Sanchis.

Y para que conste a petición de parte interesada, libro la presente que firmo en Barcelona a primero de Junio de mil novecientos cincuenta y seis.

V. B. Ernesto Lluch Casas
El Juez Municipal.

Barcelona, 12 de Septiembre de 1.956

Pase al Médico del Regimiento para que reconozca al individuo que promueve la presente instancia y me informe a continuación si es útil para el servicio de las armas.

EL CORONEL,
Ernesto Lluch

Sr. Coronel:

Reconoció el individuo que promueve la presente instancia resultó útil para el servicio de las armas, habiendo dado la talla de un metro 790 mm. y un perímetro torácico de 93 cm.

Barcelona, 12 de Septiembre de 1.956
EL CAPITAN MEDICO,
Ernesto Lluch

Barcelona, 12 de Septiembre de 1.956

Pase al Teniente Coronel Mayor el individuo que promueve la presente instancia a fin de que proceda a dárlo de alta con arreglo a la legislación vigente, por haber resultado útil para el servicio de las armas.

EL CORONEL,
Ernesto Lluch

⁶⁴La primera imatge fa referència a la portada de l'expedient de *Cabo 1º* d'Ernest Lluch; la segona és la certificació d'acta de naixement; la tercera (la primera de les imatges de sota), té a veure amb l'autorització d'Enric Lluch i Casas –el seu pare– perquè E. Lluch pogués ingressar voluntàriament a fer el servei militar i pel que fa la darrera imatge, és el reconeixement mèdic per a la seva filiació –la publicació de les respectives imatges ha estat autoritzada per José

Regimiento de Artilleria n. 7

Hoja de Castigo del *Ernesto Lluich Martín*
 que entró en el servicio el *1* de *Septiembre* de *1956*

FECHA de los CASTIGOS			ARRESTOS n. DIAS			POR QUIEN	MOTIVOS
Día	Mes	Año	Clif.	Prisión	Pral. de la Plaza		
<i>NINGUNO</i>							
<i>Barcelona 30 Abril 1958</i> <i>del Jefe Coronel Mayor</i>							

Ministerio de Defensa
General Militar de Guadalajara

65

E. Lluich i el seu pare formaven part de dos generacions completament diferents, perquè la generació universitària de Lluich, la de 1956, com apuntà Marc Baldó Lacomba (catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de València), fou la pionera en la lluita per a la construcció d'una ideal Universitat Pública. Llavors, era un espai intel·lectual restringit i elitista⁶⁶, reservat pels fills de professionals, per burgesos, encara faltava fer camí perquè fos el lloc dels fills d'empleats de banc, de petits fabricants de mobles o de corretges i tirants. Per tant, per a les famílies de classe mitjana els estudis universitaris comportaven molts sacrificis i arrancaven dubtes i inseguretats, com les que podria tenir el pare d'Ernest Lluich. Potser, aquests motius van ser els que l'obligaren a fer, des d'un inici, la seva carrera d'amagat del pare.

Tot apunta que, a la *mili*, E. Lluich es feu amic d'Enric Brotons i Vilanova, qui el va influir a l'hora d'escollir la llicenciatura a fer: Brotons li definí Ciències Econòmiques i Comercials com una barreja de ciències i lletres. Aquests estudis eren molt nous, tan sols existien des de 1954 a la Universitat de Barcelona – Lluich formà part de la promoció “Gamma” i aconseguí un Premi Extraordinari⁶⁷.

Carlos de la Fuente Chacón, *General de División del Ejército de Tierra i Director del Instituto de Historia y Cultura Militar* a 20 de febrer de 2018.

⁶⁵Constància de bona conducta (*Ibid.*).

⁶⁶E. Lluich, tant a la infància com a l'adolescència no sabia què era jugar a tennis ni al bridge, prova de no ser de casa bona. I dels seus records de llicenciatura digué...“*Vam acabar la carrera trenta-set: uns set devíem ser de classe mitjana i els altres trenta els veia de classe més alta*” (SINTES, *Què pensa Ernest Lluich*, 21).

⁶⁷Aconseguint un excel·lent a l'assignatura de Política Econòmica II i una matrícula d'honor, amb el n°394, a l'assignatura de Política Econòmica III. Cal dir que, dels exàmens del 5 d'octubre de 1961 n'obtingué un excel·lent, en aquests hi hagué Fabià Estapé com a secretari del tribunal. D'ençà d'aquell any, l'Ernest Lluich es trobà lligat a la Facultat d'Econòmiques sota l'aura *estapiana*, és a dir, de Fabià Estapé.

Ernest Lluch tenia un gran amor i una gran admiració a la seva germana Montserrat⁶⁸, la raó d'aquesta gran estima vers a la seva germana requeia en dos motius: el primer, fou el coratge que tingué durant els seus darrers 16 anys de vida en els que fou operada 13 vegades, malgrat això el darrer any de vida sí que es trobaria molt afectada al no poder-li guanyar la partida al càncer. Durant els 15 anys restants que convisqué amb la malaltia, no pararia de treballar, fer coses, sempre amb optimisme i esperança. L'altre motiu que li creà un vincle emocional amb la seva germana, va ser el de permetre-li poder estudiar a la Universitat de Barcelona la llicenciatura de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, durant les seves hores lliures del servei militar

El servei militar el va fer en el Castell de Montjuïc, entre l'1 de setembre de 1956 i l'1 de maig de 1958 –ingressà a caixa a l'1 d'agost de 1957. Via la seva documentació de “*cabo 1º*” se sap això: mentre ell estava fent la *mili*, la seva família canvià de domicili del carrer Princesa al de Nostra Senyora del Coll,⁶⁹ (Barcelona).

A l'hora de passar les respectives proves mèdiques fou “*reconocido el individuo que promueve la presente instancia resultó útil para el servicio de las armas, habiendo dado la talla de un metro 790mm. Y un perímetro torácico de 93cm. Barcelona, 1º de septiembre de 1956, EL CAPITÁN MÉDICO*”- i “*el día 30 de Septiembre del año marginal prestó juramento de fidelidad a la Bandera ante la de este Regimiento en la Plaza de Barcelona. En la Revista de Comisario del mes de Noviembre del año marginal pasó a prestar sus servicios a la PMM y en esta actuación finó el año. Barcelona, 31 Diciembre de 1956. El Tte. Coronel Mayor*”⁶⁹-fou nomenat *Cabo 1º* després d'haver superat el respectiu examen del 12 de febrer de 1958.

Abans d'explicar alguns dels seus molts viatges que feu com a viatjant de comerç, és interessant tornar a fixar la mirada en el seu arxiu de “*cabo 1º voluntario*” per a copsar

---

⁶⁸A Lluch li atrauria molt un poema d'Albert Manent de l'any 1946 o 1947. Un que es donava per perdut, ja que, a l'arxiu del Col·legi – que més endavant seria la plaça del Nord- no s'havia trobat cap imprès ni còpia d'aquell poema. Ell sempre se'n recordaria del fet que, la seva germana Montserrat, poc abans de morir, li digué que ella se'l sabia de memòria tot i haver passat quasi bé 50 anys: **Altra aurora de la mort-** *Àliga de la llum, llançada contra mi/un dia qualsevol, ara que em trobo alçat/en l'abisme i és Déu qui mesura el meu dir./amb lenta veu intacta, nodrint-me en el combat,vetllaré fins que em vegi, reflectit en l'espill/ del teu gest emboirat i el teu parlar senzill* (FEL. 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació:100 (Correspondència amb Núria Comas. Ubicació original: carpeta groga etiqueta. Digitalitzar i tornar, 1998-1999. Carta d'Ernest Lluch a la llicenciada Mercè Comas)).

⁶⁹“*La mili regalaba un espectáculo nacional-católico el día de la jura de bandera. Formados en una explanada al sol del mediodía de agosto, mientras esperábamos la llegada del cardenal de Tarragona, Arriba y Castro, muchos compañeros iban cayendo desmayados. Por fin llegó el Pájaro. Se adornaba con un manto púrpura pontifical y larguísimo y quiso “pasar revista” a las formaciones. Pues bien: recogió con soltura el manto en una mano y desfiló arriba y abajo ante nosotros haciendo girar incesantemente la tela como un molinete. Aquel pavo real tenía su lucimiento ensayado* (CAPELLA, *Sin Ítaca*,113).

la manera de com el franquisme controlava la societat: des de l'Ajuntament de Barcelona, la conselleria delegada -del districte 8- feu constar a 6 de juny de 1956 que, *“el alcalde de barrio (de Vallcarca (21), Barcelona) que suscribe HACE CONSTAR: que por las referencias obtenidas en esta Alcaldía, así como por lo que, caso de consignarse, atestiguan los firmantes al margen (Roger Rufart), resulta que Ernesto Lluch Martin natural de Vilasa [sic] de Mar de estado soltero de 19 años de edad, vive y habita en el día de la fecha [...] en la calle de Nuestra Señora del Coll núm.69, piso “bis”, puerta 29. Es persona de moralidad y conducta ejemplar.*

Y para que conste expido el presente en Barcelona, a 5 de junio de 1956.

El alcalde de barrio”.

En les 58 cartes que escriví E. Lluch durant l'any 1956, en els seus viatges d'agent de comerç, 53 són escrites en català i 5 en castellà. Tenia una cal·ligrafia extraordinària, la seva ortografia, la gramàtica i algun cop la sintaxis de les seves cartes compliquen una mica la seva lectura. L'any 1956, Ernest Lluch i Martín tenia 19 anys, tenia un castellà més que correcte, no obstant, el català en no haver-lo pogut estudiar no el dominava tant.

D'aquesta manera, Lluch conegué la geografia espanyola i la seva realitat- *“Madrid cada vegada és menys castellana. Els barcelonins són més catalans que els madrilenys castellans”*⁷⁰. Entre la correspondència de l'any 1956⁷¹ hi ha la carta del 3 de febrer, en aquesta li comenta al seu pare que *“Badajoz era un poble de mala mort”* i a la carta que li escriví a la seva mare, per tal de fer arribar a la resta de la família la seva situació, deia: *“Estimats tots,estic a Càceres, Extremadura és el pitjor que ens podem imaginar. Els carrers dels pobles són els desaigües de les cases (escombraries, gibrelletes, aigua bruta). Hi ha molta gent que només gasta espartenyas els diumenges i van descalços per entre mig d'aquesta porqueria. La merda de la muntanya no fa pudor, qui no menja no està gras. Aquí tothom està prim i els carrers fan molta pudor. Badajoz és un poble indecent, ple de gitanos i gent que viu d'Hernando Cortés i Francisco Pizarro.*

---

⁷⁰Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 34.

⁷¹FEL. 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació:100. Recull de cartes de quan Lluch era viatjant de comerç.

L'únic bo és el cafè, perquè és del Brasil, entra de contraban. De Badajoz a la frontera hi ha 6 quilòmetres. No n'he comprat perquè és molt car (55 pessetes el quilogram) però és molt bo. La província de Badajoz no està gens cultivada, hi ha un retràs de 6 o 7 cents anys. Càceres i la seva província encara és més pobre i més bruta. La ciutat és un poble però bastant bonic. Aquesta nit a les 12 marxo cap a Plasencia, ara aniré a sopar per després anar a l'estació i arribaré a les 4 del matí. A cap hotel hi ha aigua corrent, el menjar és molt greixós i picant, tot a base de xoriço extremeny. Penso estar tota la setmana que ve a Madrid. Demà a la nit marxaré cap allà amb l'express de Lisboa”.

La situació de deixadesa de Càceres era el pa de cada dia de la majoria de regions de l'Espanya de Franco. Un altre aspecte que salta a la vista és el del contraban, en el fragment de carta apareix el del cafè, però en aquests temps dels *contrabandistes honrats*⁷², sobretot, en els anys de la postguerra i els anys 50 el mercat negre era habitual en diversos camps.

A Madrid va comerciar amb *El Corte Inglés*⁷³ i *Galerías Preciados*⁷⁴, i d'altres magatzems de menor importància. I quan anà a Euskadi, s'enamoraria de Sant Sebastià⁷⁵. Allí el captivà el tarannà obert dels habitants de Donostia i coneixeria la *Quincena Musical de Donostia*. El fascinava la seva platja (es prometé, a ell mateix, que, algun dia hi compraria allí una segona residència i així ho feu després de ser ministre de Sanitat i Consum, al Passeig de Salamanca): “*Us escric des del tren*⁷⁶ *que va de Sant Sebastià a Bilbao. Tota aquesta setmana ha fet un temps esplèndid. M'he banyat cada dia a la Concha. És una platja d'una sorra tan fina que s'enganxa amb la*

---

⁷²Expressió de Manuel Ortínez que utilitza en el seu llibre, *Una vida entre burgesos* (1992), per explicar el mercat negre del Cotó a Tànger, un procés clau per assegurar la continuïtat dels negocis tèxtils dels industrials catalans.

⁷³Aquest gran magatzem començà sent una sastreria, a càrrec del sastre Julián Gordo, oberta a principis del segle XX amb el nom de *El Corte Inglés* en el carrer Rompelanzas, tanmateix també vorejava el carrer Carmen i Preciados de Madrid (fet que ho explotaria per fer publicitat de tal sastreria com l'única de Madrid que limitava amb tres carrers); aquesta s'especialitzà en la confecció d'uniformes i novetats per a senyors, roba de nens i, sobretot, abrics, gavardines i derivats a l'estil anglès –macfarlans. D'aquí vindria el nom *El Corte Inglés* (CUARTAS, *Biografía de El Corte Inglés*, 170-171-172).

⁷⁴Segons Javier Cuartas, el nom *Galerías Preciados* emergeix del mateix carrer *Preciados* de Madrid, d'aquesta manera José Fernández Rodríguez aconseguí que el client relacionés el nom del carrer amb el del seu local. Malgrat que de noms per aquest nou projecte en sortirien molts, com el de Voga o Boga -derivats del terme francès *vogue* que significava moda-, finalment se li imputaria el nom de *Galerías* al ser un terme molt pròxim a l'alta societat madrilenya, una que tenia com a referent les *Galerías Lafayette* (París).

⁷⁵“*Ernest, vas a la ciutat més bonica d'Espanya*”, li digué la seva mare (Generalitat de Catalunya-Blanquerna-Fundació Ernest Lluch, “Les Espanyes de Lluch”, 35).

⁷⁶“[Segons Enric Lluch i Martín] *Moltes vegades explicava que per passar aquelles llargues hores de tren aprofitava per “estudiar” un diccionari i, aleatòriament, llegia la descripció de les paraules que desconeixia*”(Ibid., “A propòsit d'Ernest Lluch”, 82).

terra. Quan hi ha marea alta, no s'hi cap, i quan està baixa tot just. Acostuma a estar baixa a les 11 del matí i alta a la 13 del migdia. Està més plena que la Barceloneta. [...] A San Sebastià hi ha una gentada de por, quasi tots són madrilenys. Els turistes prefereixen la Costa Brava i Andalusia [...] (Carta d'E. Lluch adreçada a la seva mare, del 8 de juliol de 1956)”.

“El Premi Nobel (de Literatura (1978), Isaac Bashevis) Singer narra a la seva novel·la “Entre dones” un fet desconcertant. Un viatjant de comerç, un venedor de bíblies, concretament, viatja incansablement amunt i avall pels Estats Units. En un moment donat li fan una pregunta clau: “però, vostè on viu?”. Aquesta pregunta el deixa perplex per uns instants, abans de poder contestar: “A la maleta”. Un hom, que ha fet de viatjant de comerç entre el batxillerat i poder iniciar estudis universitaris, estava predisposat a sentir dins de la seva pell el patètic “visc a la maleta”. Adhuc recordo, gairebé com si fos ara, com un viatjant català d’una seixantena d’anys em va fer un sermó en una fonda de Logroño un tediós diumenge a la tarda: “Un viatjant acaba per no tenir casa fixa, i els fills només el veuen de tant en tant. Ara que ets jove, deixa-t’ho”. Eren uns anys en els quals “La mort d’un viatjant”, d’Arthur Miller, ens havia fet plorar molt, i aprofitant les hores lliures del servei militar vaig seguir el consell d’aquell viatjant català, ben conscient, tanmateix, de la importància d’aquella feina per al desenvolupament de Catalunya”⁷⁷.

Gràcies a totes les cartes que envià a diferents persones el 1956, es pot establir un aproximat calendari de totes les seves estades arreu d’Espanya:

Ciutats/viles	Dies
Saragossa	17
Madrid	19,20,21,22,23,24,25,26,27,28
Villanueva de la Serena (Badajoz)	29 ⁷⁸
Quintana de la Serena (Badajoz)	30
Zafra (Badajoz)	31

Gener.

⁷⁷ACG. Lluch, “Des del Congrés”, 7.

⁷⁸[E. Lluch] “Un poble situat a un pla com es dona en tota la província, amb una temperatura de 12 graus, tindria 2000 habitants i malgrat estar molt net no tenia aigua corrent”.

Ciutats/viles	Dies
Madrid	5,6,7,8,9,10,11,12
Quintana de la Serena (Badajoz), Mérida, Badajoz, Palència	2, 3, 4, 5
Càceres	3
Plasència	4 ⁷⁹
Badajoz	1

Febrer⁸⁰.

Ciutats/viles	Dies
Pamplona	13 ⁸¹
Sant Sebastià, Eibar i Elgoibar (les tres de Guipúscoa)	14
Hernani (Guipúscoa)	15
Irún (Guipúscoa)	15, 16, 17
Bilbao	21 ⁸² , 22, 23 ⁸³ , 24, 25, 26
Madrid	26 ⁸⁴ , 27, 28, 29, 30,31
Logronyo	26

Març.

Ciutats/viles/Comunitats Autònomes	Dies
Madrid ⁸⁵	1, 20, 24, 25 ⁸⁶ , 26, 27, 28,29
Salamanca ⁸⁷	22, 23
Extremadura	29

Abril.

⁷⁹Arribaria en tren a Plasència – amb l’express de Lisboa- a les 4 del matí del 4 de febrer, venia de Càceres. El principal mitjà de transport que utilitzaria per viatjar als diferents llocs era el tren. Sent des del lloc on escrivia les respectives cartes i estudiava.

⁸⁰De l’1 al 5 de febrer no se sap amb exactitud on estigué.

⁸¹Al nord d’Espanya, a Pamplona, segons la carta que data del 13 de març -també adreçada al seu pare- explica que els magatzems d’aquesta localitat estan una mica aturats a causa del no moviment dels viatjants en el mes de febrer.

⁸²Tot fa pensar que aquest dia E. Lluch també aniria a Sant Sebastià, sent on s’inicià a la llengua basca, malgrat admetre que era complicadíssima d’aprendre. Aquell dia en el seu pare li escrigué això, “*Aquí en el Nord hi ha un ambient favorable al Barça, la opinió general és que guanyarà la Lliga, el Bilbao diuen que està molt debilitat*”, i a la mare que “*el meu viatge segueix anant immillorablement, el temps és primaveral de 16 a 18 graus. Els freds han causat uns perjudicis enormes. Tots els pins estan cremats, aquí el Nord és una de les riqueses principals, hi ha mils de llenyataires que en viuen. El Mar Cantàbric està completament calmat, sembla un llac; el mes passat va destrossar varis passejos de Sant Sebastià i de Fuenterrabia*”.

⁸³El magatzemista més important de Mérida era Federico de las Heras i el de Bilbao, Ignacio Batarrita, cosa que aquest últim era un home de 45 anys que volia uns colors molts estranys i com que era “*sord com una tàpia no li he pogut arribar a explicar que els estampats grisos són els que es venen més*”.

⁸⁴De les poques cartes que no anaven adreçades al seu pare fou la de Mariano Plano, de Villanueva de la Serena. En aquesta, E. Lluch li informava que “*estem estudiant una petita pujada de preus, ocasionat per l’augment dels salaris. Espero i desitjo que en aquest trànsit s’aconsegueixi una xifra de vendes que augmenti en benefici mutu*”.

⁸⁵Abans d’anar a Madrid, el dimarts 24 havia visitat Valladolid.

⁸⁶“[E. Lluch] “*Galerías Preciados: Estem citats el dilluns (23) pel Jefe de Ventas de cinturons. Aquesta casa està plena de caps i encarregats, però mai trobes el que busques, d’encarregats de comprar cinturons n’hi ha 4. Avui hi hem anat amb en Fernández, a oferir la prety [sic] i la cinta de vellut. Han pres nota dels preus de les dues coses. Aquesta gent tot s’ho apunta amb fitxes. Amb el vellut ni ha semblat que hi ha negoci a fer. Corte Inglés: El dimarts (24) o dimecres (25) hi anirem*”.

⁸⁷Un dia de la setmana del 23 al 28 anà a Calatayud.

Ciutats/viles/Comunitats Autònomes	Dies
Zafra	2
Plasència ⁸⁸	5
Saragossa	14, 15

Maig.

Ciutats/viles	Dies
Barcelona	Tan sols se sap que tornaria el dissabte 16

Juny.

Ciutats/viles	Dies
Sant Sebastià	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8
Bilbao	8, 13, 14, 15
Vitòria	8, 13, 14, 15
Burgos	16, 17
Palència	18, 19 (estaven de Festes)
Valladolid	20, 21, 22, 23
Zamora	31

Juliol.

Ciutats/viles	Dies
Salamanca	1, 2, 3, 4
Madrid	6, 7, 8, 9, 10, 11
Àvila	13
Segòvia	14

Agost.

3.d.Anys de resistència

Los estudiantes de 1956 se niegan a la herencia recibida, se declaran ajenos a la guerra civil. Y esa operación no se puede confundir con el Olvido. Se puede definir como: "sabemos, lo hemos vivido en casa y así ha ocurrido, pero no tenemos nada que ver con eso; nosotros queremos ir a otro mundo".

Santos Julián, catedràtic d'Història Social i del Pensament Polític per la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).

A continuació s'explicarà la seva vessant de catalanista i de resistent antifranquista. Fou detingut en cinc ocasions i va ser jutjat pel Tribunal d'Ordre Públic⁸⁹, entre els anys 1959 i 1976. En algunes d'aquestes detencions, com ell mateix reconegué, hi patí tortures.

⁸⁸Arribà a Plasència després d'haver anat a Mérida, Càceres i Badajoz. El dimecres 9 de maig tornaria a Barcelona.

⁸⁹Sanz Díaz, *Los Socialistas en el País Valenciano 1939-1978*, 104.

Començant amb l'article del religiós benedictí Josep Massot i Muntaner, "*Ernest Lluch i <<Serra d'Or>>*"⁹⁰, es veu com E. Lluch, des de ben petit, estava lligat a l'especial muntanya de Montserrat. De la mà de Ramon Bastardes i d'Albert Manent queda constància que el 1955 Lluch formaria part d'aquell conjunt de joves universitaris convocats per l'abat Escarré, "*desitjos de conèixer el clima de la lluita nacionalista entre els joves*".

A finals dels anys 50 participà a la famosa RUTA de Josep Benet –iniciada el curs 1957/58-, que consistia a fer excursions a Montserrat amb el màxim nombre d'estudiants per tal de debatre i buscar solucions a fi de rescatar la catalanitat i fer país. La participació en aquest afer li costà la seva detenció, sortosament, Antònia Casas i Amat, la seva àvia paterna i oblata de Montserrat, mogué fils amb el seu cosí germà Anselm M. Albareda –qui era benedictí i cardenal- a Madrid. Alliberant-lo així al cap de dos dies.

La generació universitària de Lluch era la que tenia estudiants nascuts en temps republicans i de guerra civil. Foren aquests els que apostaren per la militància, i s'acostaven així, segons Marc Baldó Lacomba, a l'esquerra històrica i al progressisme de tipus liberal, com comunistes, socialistes, democratacristians, cristians de base, liberals o nacionalistes. Seria molt diferent viure l'adolescència, com ho feu Lluch, a una ciutat oberta com Barcelona a l'Espanya dels 50, que fer-ho en una de més tancada com ho era València.

Tots es posaren en contra dels intransigents i al costat dels permissius del règim (els Ruiz-Giménez, Laín, Tovar, Ridruejo, d'altres) i, de seguida, es van afiliar a partits com el Partit Comunista d'Espanya, crearen el Front d'Alliberació Popular, se sentiren atrets per Tierno Galván, van simpatitzar amb el MSC (Lluch deia ser company de viatge, igual que explicava que més d'un cop havia estat acusat de ser el seu submarí), amb posicions cristianes compromeses amb la política social i amb posicions nacionalistes moderades. I socialistes com Lluch es convertiren en lectors de nous economistes i així es documentaren dels avantatges del mercat i la igualtat social, la iniciativa privada i la planificació.

Va ser aleshores quan va començar l'autèntica Transició espanyola cap a la democràcia. En aquests temps tant els fills dels vencedors com els dels vençuts de la guerra civil

---

⁹⁰Massot, "*<<Serra d'Or>>*", 19.

espanyola s'uniren per acabar amb la dictadura de Franco, malgrat no aconseguir-la finalment enderrocar. Segons Baldó Lacomba, els primers, els fills dels vencedors, es trobaven desenganyats d'aquella realitat, amb un règim reaccionari que sobrevivia en un món caracteritzat per la mudança social i cultural, intensa sobretot entre les noves generacions. I els altres, els fills dels vençuts, els pocs que arribaven a la universitat coneixien el sabor de la derrota i desitjaven un règim de llibertats polítiques i més obert.

Entre els anys 1957 i 1960, Jordi Pujol coneixeria Ernest Lluch. Pujol formava part d'un món de gent democràtica, catalanista, de gent que tenia ganes de fer coses pel país. Com ara: Albert Manent, Josep Benet, Max Cahner, Enric Lluch, Ramon Bastardes. També hi existia l'anomenat CC, "*Crist Catalunya*"⁹¹, en el qual Pujol participà però Lluch no. Tanmateix, "*tot això formava part d'un món on hi havia molta gent i entre ells, hi havia una persona que es feia notar, amb formació i energia, aquesta era E. Lluch*".

El 1958 es fundà el Cercle d'Economia⁹², dins d'aquesta institució E. Lluch, gràcies a Fabià Estapé, fou el primer secretari general- durant 2 o 3 anys, digué E. Giralt. La junta era presidida per Carles Ferrer i Salat, Carles Güell de Sentmenat i Joan Mas Cantí. Dins d'aquesta institució Lluch hi tindria lligams fins a la seva mort. Li suposaria un dels clars exemples de diàleg entre patrons, governs i universitaris sense cap mena de pressió. Dins d'aquesta coincidí amb Jordi Pujol ja que era un dels seus fundadors; no obstant, malgrat encara ser d'aquesta entitat, no hi tingué gaire relació.

Abans de seguir, es fa interessant explicar què hi feia dins del Cercle d'Economia. Aquesta entitat volia apropar el món empresarial i professional a la Universitat i a la Administració Pública, en un moment on semblava que l'economia espanyola es modernitzava amb el Pla d'Estabilització de 1959.

En paraules de Joan Mas Cantí i Carles Ferrer Salat, "*en aquest marc se celebrà, el 1961, la primera Reunió Costa Brava, en la definició i desenvolupament de la qual*

---

⁹¹"El nom del CC inicialment no responia a cap idea concreta, va ser un nom que es va posar una mica així a la babalà, ja feia uns dies que ens reuníem, unes setmanes, "bueno, ens hem de posar un nom", i recordo que, concretament, un va dir "Podem posar qualsevol nom. Però un nom. AA, BB, CC..." i concretament va ser el Frederic Roda qui va dir "podríem posar CC", però CC com podríem haver posat RR. I va quedar aquest nom. D'una manera estranya, però que va ser encertada, perquè evidentment Catalunya era una raó molt principal de ser del CC, i perquè en la seva fundació hi va jugar molt el sentiment cristià. Ja en la línia orientada cap el que anys més tard va ser el Concili. Almenys durant la seva primera època per molta gent el CC responia a aquestes dues fidelitats, la cristiana i la catalana. Però ser cristià no va ser mai una exigència. Anys més tard potser jo hauria proposat també CC, però en un altre sentit: Construir Catalunya" (entrevistes enregistrades al President Jordi Pujol i Soley, al seu despatx del carrer Calàbria (Barcelona) a les 17.00 hores del 31 d'agost i a les 12.00 hores del 7 de desembre de 2016).

⁹²Ideat en gran mesura per Jaume Vicens Vives i consolidat pels seus deixebles (Fabià Estapé, Enrique Fuentes Quintana, Joan Sardà, José Luis Sampedro) i empresaris com Carles Ferrer Salat.

Ernest Lluch va tenir un paper molt actiu. El mateix paper que assumia en la tasca diària, complexa i compromesa, de l'entitat. Tenia aquella capacitat per ajudar a torbar el <<to>> que permetés la mateixa existència del Cercle. Així es varen poder tractar qüestions fins aquell moment poc o gens tractades en el nostre país.

Tots els qui vam viure aquells anys recordem la seva capacitat de vibrar pels continguts, per les idees i de defensar amb entusiasme els seus propis criteris. El jove universitari capaç de brillar per les seves aportacions, de sorprendre per la seva capacitat de definir espais de trobada i acord entre les parts, era el mateix que no dubtava a franquejar la correspondència o col·laborar en qualsevol tasca de secretaria⁹³.

Al final de la seva etapa com a Secretari General del Cercle, Ernest aprofundí en la seva vocació acadèmica i en el seu compromís polític. Encara que allunyat, amb motiu de la seva perllongada estada a València, la seva presència en el Cercle era constant.

En el nou context democràtic, Ernest es va comprometre en la seva activitat política, com molts dels qui conformaven el Cercle. Per a l'Ernest fou la continuació natural d'una trajectòria de compromís de molts anys⁹⁴.

Davant dels famosos *Judicis de Burgos*⁹⁵, destacades personalitats viatjaren a Madrid per a demanar l'indult de tots els encausats. De París vingueren Ives Montand, Regis

---

⁹³Segons Eugeni Giralt, el paper del secretari constava (com ara) de fer la rebuda del conferenciant i de vetllar perquè tot funcionés bé durant la seva intervenció: “*molts d'ells eren catedràtics d'Universitat o d'on fossin [...] quan un home venia del Ministerio... de Madrid, a explicar-se aquí, al Cercle d'Economia de Barcelona, es trobava que, quan arribava a Barcelona, que qui s'encuidava era el secretari del Cercle d'Economia, que era un professor ajudant d'un Catedràtic, que era l'Estapé [...]. Per tant, això facilitava la conversa. Però l'Ernest no tenia cap capacitat de decisió respecte a les personalitats que es convidaven i els homes que es convidaven a explicar-se no venien a parlar de res de política (en el seu sentit més estricte), tingué un paper molt discret. Clar que val més ser el secretari del Cercle d'Economia que el de l'Eugeni Giralt*” (entrevista enregistrada a Eugeni Giralt el 19 de setembre de 2017, a les 11.00 hores del matí, en el seu despatx situat a la Biblioteca de Comunicació i Hemeroteca General de la Universitat Autònoma de Barcelona).

⁹⁴Mas-Güell, “Ernest Lluch i el Cercle d'Economia”, 37-39.

⁹⁵“*En las primeras horas de la mañana han sido fusilados en Madrid José Humberto Francisco Baena Alonso, de veinticuatro años de edad; José Luis Sánchez- Bravo Sollas, de veintidós años, y Ramón García Sanz de veintisiete (del FRAP). En Barcelona y Burgos también fueron ejecutados por fusilamiento Juan Paredes Manot, de veintidós años, y Angel Otaegui Echevarria, de treinta y tres años (d'ETA). Al menos en Madrid las ejecuciones se llevaron a cabo fuera del recinto penitenciario y por fuerzas del orden público.*

A las siete menos cinco de la tarde de ayer, el ministro de Información, don León Herrera, comunicaba a los periodistas en medio de una gran expectación que el Gobierno por absoluta unanimidad había dado el <<enterado>> para la ejecución de los condenados a muerte. Comunicaba también el portavoz del Gobierno que el Jefe del Estado había ejercido el derecho de indulto para Garmendia Blanco Chivite, Fernández Tovar, Concepción Tristán, María Jesús Dasca y Cañaveras de Gracia. El señor Herrera desmintió rotundamente <<el rumor de divisiones en el Gobierno>>, que calificó de <<burda fábula>>.

Debray, Claud Jean Mauriac, Costa Gavras, però foren expulsats just després de baixar de l'avió a l'aeroport de Barajas. *“Lo que más preocupaba al dictador y sus secuaces era la amenaza de la Comisión Europea de suspender la negociación sobre la rebaja de los aranceles, pues perjudicaba a los mercaderes de bienes y productos semielaborados. Éstos se enriquecían comprando a terceros y vendiendo al Mercado Común y a algunos industriales autóctonos que se forraban asimismo a costa de los míseros salarios que pagaban a los trabajadores y del trato preferente que recibían de los gobiernos comunitarios en materia arancelaria. Algunos dirigentes de las Cámaras de Comercio se atrevieron a pedir evolución y no involución. Pero quien más valor le echó y con mayor fundamento y credibilidad habló fue el presidente del Círculo de Economía, Joan Más [sic] Cantí. Aquel grupo formado por personas como Carlos Ferrer Salat, Carlos Güell, Arturo Suqué o Enrique Corominas y en el que el socialista Ernest Lluch con poco más de 20 años preparaba los comunicados, exigía nada más y nada menos que el fin de la dictadura y “un cambio democrático””.*

Quan E. Lluch finalitzà la seva etapa com a Ministre de Sanitat i Consum (1982-1986), fou un dels actius i dels convençuts a l'hora d'impulsar la Fundació Cercle d'Economia; és més, en va arribar a ser el seu Vice-President i, des d'aquest càrrec, junt amb Carlos Güell de Sentmenat, creà el 1994 la *Asociación Española para el Desarrollo del Mecenazgo Empresarial* (AEDME).

Tornant als anys 60, E. Lluch participà com a independent del Moviment Socialista de Catalunya. Estava molt lligat a Joan Reventós pel fet d'haver estat un dels seus creadors, junt amb Raimon Obiols. En aquells anys, segons Anna Balletbò, tant Eugeni Giralt –aleshores la seva parella – com E. Lluch treballaven cada dissabte al Servei d'Estudis de Banca Catalana de Jordi Pujol, situat al Passeig de Gràcia, juntament amb la geògrafa Pilar Riera i el geògraf Enric Lluch. A la pausa dels seus estudis, Lluch en

---

Ultimados los trámites legales se comunicó a los abogados de los reos la decisión quienes, a su vez, se la comunicaron a los condenados sin confirmar especulan con la posibilidad de que el embajador de España en Lisboa haya abandonado Portugal.

Los más importantes actos de protesta en Francia han tenido lugar en Bayona, Metz, Toulouse, Perpiñán, Nimes, Lyon, Rouen y Le Havre. En el paso internacional de Behobia hubo enfrentamientos y manifestaciones con la Policía y en París una manifestación concentró a varios miles de personas (3.000 ó 4.000) ante la Embajada de España. Estas manifestaciones duraron hasta las cuatro de la mañana y provocaron diversos incidentes, como el incendio de coches, rotura de escaparates y levantamiento de algunas barricadas. Asimismo fueron incendiados la oficina de turismo español y el despacho de Renfe en París...” (Díez, “Así fueron los últimos fusilamientos de Franco”, Memoria Histórica/40 Aniversario, Setembre 26, 2015).

termes econòmics i Giralt dedicat a la geografia humana⁹⁶, es trobaven amb Anna Balletbò, entre d'altres, en el restaurant Tropeziens, situat al davant de Banca Catalana, per tal de fer l'aperitiu i/o dinar.

En aquest restaurant de tant en tant apareixia *Raimon Obiols* i amb la seva presència no hi havia dia que no hi hagués encàrrecs per a Lluç, Balletbò i Giralt. Obiols, en acabar la trobada, els demanava que fessin un article de 4-5 folis de les temàtiques que cadascú havia tractat a la reunió. Així que Balletbò normalment els feia sobre la premsa del dia i les dones; E. Lluç, sobre aspectes econòmics i l'Eugeni Giralt sobre aspectes del territori i de la pagesia.

En una d'aquestes trobades, sense la presència d'Obiols, Ernest Lluç va fer aquesta broma que amagava una gran veritat al darrere: “*Vosaltres creieu que som del MSC?*”⁹⁷. A aquesta qüestió l'Anna Balletbò li contestà “*No!*”, de totes maneres tots aquests paperets fets per Lluç, Balletbò i Giralt acabarien sent la base dels debats i reunions del MSC celebrades en la clandestinitat. Certament, es podria dir que els tres havien estat fent el programa a Obiols i al MSC.

Des del MSC participà a la Taula Rodona (1966)⁹⁸. Una que troba el seu origen a la Caputxinada: “*Amb la Caputxinada la Taula Rodona es materialitzà [...] Cal tenir en compte que dins del convent dels Caputxins hi havia estudiants i intel·lectuals de tot l'arc polític català. Per tant, la solidaritat envers els tancats calia fer-se sense exclusions i tothom hi estava interessat*”⁹⁹. Dins d'aquesta hi hauria el PSUC, Unió Democràtica, el Moviment Socialista de Catalunya, el Front Nacional de Catalunya i el Front Obrer de Catalunya. Les reunions es feien a les cases de Lluç i a la d'en Pere Portabella.

A E. Lluç també el van detenir quan es tancà amb els seus companys a la Universitat. Aleshores estaven de moda les pintades amb lemes com *Jordi Pujol, Democràcia, Catalunya* –els que eren sobretot nacionalistes pintaven *Jordi Pujol, Catalunya-*, arran de l'empresonament i les tortures que patí el democratacristià i catalanista Jordi Pujol

---

⁹⁶Tractava vegueries, altres temes de territori i els fluxos de subministrament de la gent. Per exemple, a la zona del Matarranya (Terol, Aragó) no tota la gent volia casar-se a Montserrat, sinó que hi existia qui ho volia fer El Pilar.

⁹⁷Entrevista enregistrada a Anna Balletbò, a l'Hotel Sagrada de Família (Barcelona) a les 18.00 hores del 22 de juliol de 2016.

⁹⁸Sent la primera organització unitària de partits polítics a Catalunya d'aquells temps, d'ençà de la victòria franquista del 1939 no havia estat possible crear un organisme polític transversal de totes les forces catalanes polítiques antifranquistes.

⁹⁹Aborigine, “La Caputxinada”.

després dels Fets del Palau de la Música del 19 de maig de 1960 (amb el *Cant de la Senyera* i les octavetes pujolistes de *Us presentem el General Franco* de protagonistes).

L'Ernest Lluch tenia una bona cal·ligrafia. Per aquest motiu era un dels que feia les pintades a favor de Pujol, Catalunya i la Democràcia. Com que es pintava amb pinzells i no amb esprais, un dia el detingueren perquè les mateixes taques de pintura el delataren. Una de les darreres detencions que patí fou per haver participat en una assemblea d'estudiants a la facultat de dret¹⁰⁰ de la Universitat de Barcelona. Aleshores, en temps universitaris, s'identificaria amb les idees socialistes i catalanistes que desprenien aquests espais.

Un exemple de politització per part d'Ernest Lluch fou el fet d'esdevenir el primer delegat d'estudiants de la facultat de Ciències Polítiques i Econòmiques de la Universitat de Barcelona l'any 1961, escollit democràticament¹⁰¹ – aquell any fou cessat i expedientat per Solís a causa d'aquest mateix motiu. Segons Vidal Vila, fou escollit després d'aconseguir el 1959 posar d'acord el PSUC, el MSC i el Front Obrer de Catalunya per construir un programa comú en aquesta Facultat. “*Formant part d'un grup on n'hi havia un que ara és ecologista, en Martínez Alier; en Xesc Moll, el que porta l'editorial Moll, i en Jordi Petit, entre d'altres... Després hi havia un grup comunista molt actiu, en Santiago Ponseti i un que ara és agregat comercial d'Espanya a Roma, Antoni Montserrat. Tots aquests formaven part d'un grup d'oposició que, per cert, era més catalanista que els de les altres facultats*”¹⁰².

Abans d'esdevenir delegat d'estudiants a la seva Facultat, Lluch a l'octubre de 1960 inicià l'experiència de professor ajudant¹⁰³ a la càtedra de Política Econòmica, en la

---

¹⁰⁰Quan Lluch sortís escollit delegat de la facultat d'econòmiques, Salvador Clotas i Cierco ho seria de la de Dret. Aquest va ser un dels companys de Lluch del PSC que visqué en directe el 23F (Entrevista enregistrada a Salvador Clotas i Cierco, a la plaça Sant Gregori Taumaturg (Barcelona), el dia 6 de juliol de 2016).

¹⁰¹El 1956 en ambients estudiantils hi van haver una sèrie de rebomboris, per tant, per tal d'evitar-los el SEU acceptà que els delegats de curs fossin elegits pels propis estudiants i no nomenats a dit, com s'havia fet fins llavors pels caps de Falange, segons Juan-Ramón Capella.

Ell mateix explicà així el procés de votació: “*los votos se recogían en una bolsa seguramente por alguna razón de orden práctico; yo creía obtusamente que se hacía así para no incordiar a las autoridades con una urna: según los manuales de “Formación del Espíritu Nacional” del (81) bachillerato el fundador de Falange se había referido a las urnas con absoluto desprecio. Una amplia mayoría me convirtió en el primer delegado de curso electo de la Universidad de Barcelona; poco después los de primero de Económicas eligieron también a Ernest Lluch. Nuestro acto electoral, sin embargo, tuvo un final encrespado: tras el escrutinio, al tal Mir, que había obtenido tres o cuatro votos, se le ocurrió alzar la voz diciendo que las elecciones no valían para nada puesto que él ya había sido designado delegado de curso por el SEU. Tuvo que salir huyendo para que no le echaran al estanque del patio de Letras y perderse de vista durante algún tiempo*”.

¹⁰²Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 56.

¹⁰³Llavors aquest càrrec rebia el nom d'Ajudant de classes pràctiques. En el cas de Lluch la temàtica que impartia a la UB fou de Política Econòmica durant els cursos de 1961/62 fins el de 1966/67.

qual es trobaria Fabià Estapé fins al 1988¹⁰⁴. Dins de la Universitat de Barcelona, a més de ser professor assistent de Fabià Estapé, col·laborà de 1960 a 1966 al Seminari de Política Econòmica. Quan estigué a València, de 1970 al 1980, en dirigí un de semblant. Aquest erudit va ser professor ajudant fins al 1970.

E. Lluch per a Estapé significà molt, mostra d'això li dedicà aquestes paraules: *“he tingut –i segurament hauré de pagar per això- el privilegi de ser a la vegada un descobridor, un company i, d’alguna manera, un guia intel·lectual d’un dels més importants economistes que, nascut a Catalunya, s’ha sabut projectar a les terres de l’aspra Espanya, amb estades miraculoses a València i amb una creixent penetració als mitjans intel·lectuals madrilenys, on havia aconseguit una cotització que no han assolit la majoria d’economistes catalans que han fet escala a la Villa y Corte [...] Jo he vist els primers passos d’Ernest Lluch a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona com a líder indiscutit de la promoció Gamma, taller on va fer les seves primeres armes com a banderí de reclutament de condeixebles, i gairebé immediatament d’alumnes de successives promocions, on es forjaren grups entusiastes, contagiats pel seu afany de saber, d’influir, de dominar els esdeveniments i de superar la closca d’un règim que ofegava el camí cap a l’excels, cap al qualitativament vàlid. Van existir sempre, a la perduda Facultat d’Econòmiques que balbucejava a la plaça Universitat i que després va ser traslladada, manu militari, per conviure amb l’Escuela de Comercio de la Diagonal, per compartir esforços, fer-se còmplice valuós de la gran tasca de construir una de les millors biblioteques d’Economia del país, i això quan tot es comprava a terminis i es llegia de premsa i corrents. El gran Ernest Lluch dels anys seixanta! Quina sort que vaig tenir, sobretot quan vaig comprovar –sota climes adversos- que havia començat una amistat, una coincidència d’afanys, una voluntat d’entrega, un fer país que duraria més de quaranta anys”*¹⁰⁵.

Abans d’explicar què va passar a la Facultat de Dret i per què Lluch acabà sent castigat pel Tribunal d’Ordre Públic amb una pena de sis anys i un dia de presó, caldria esmentar on va fer E. Lluch els cursos predoctorals i que el maig de 1964, any d’inici de la seva tesi doctoral, es va donar el tret de sortida als estudis sobre el Pla Comarcal de

---

¹⁰⁴E. Lluch inicià una llarga amistat amb Estapé l’any 1960 (també n’aprendria molt de Trias i Fargas), no obstant, es coneixerien l’any 1959. A causa de la curiositat d’Ernest Lluch i Salvador Condomines, anaren a la Universitat de Saragossa i només visitar la respectiva biblioteca, comprendrien les paraules que Estapé havia deixat a l’aire en una de les seves visites a la UB: *“poc aprendreu aquí; hi ha menys llibres que en el meu Seminari de Saragossa”*; és important saber que abans de ser catedràtic de la Universitat Central, ho fou de la de la capital aragonesa (Claret, *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín*, 14).

¹⁰⁵Pascuet, *Entrelluchs*, 15-16.

Barcelona de 1953. Els van dur a terme els economistes Lluch¹⁰⁶, Santiago Ponseti, Emili Gasch, Jacint Ros Hombravella; els arquitectes Xabier Subias, Manuel Ribas Piera i Manuel de Solà-Morales, entre d'altres; enginyers com Albert Serratosa i sociòlegs com Lluís Carreño.

Els resultats d'aquesta investigació interdisciplinària fou la concepció d'una àrea metropolitana de gran envergadura i a la vegada, una manca d'inversió pública importantíssima en la mateixa. Segons Francesc Roca, aquestes cerques encarregades des del sector públic representaren ser les més importants d'aquest camp d'ençà el 1939.

L'any 1962 -el dels míssils de Cuba, el de la intervenció de Kennedy al Vietnam, el de la imatge de l'auto-immolació d'un budista a Saigón en protesta contra el govern Diem recolzat per Washington o també, el dels inicis del moviment liderat per Marthin Luther King per aconseguir els drets civils dels negres-, després de llicenciar-se d'Econòmiques i d'haver estat alumne de Fabià Estapé (en Política Econòmica), de José Ramón Lasuen (en Teoria Econòmica), de Jaume Vicens i Vives (en Història Econòmica)¹⁰⁷ i d'Enrique Linés (en Matemàtica), fou becat per a gaudir d'una estada a *La Sorbonne* –mentre duia a terme els cursos de predoctorat. Allí gaudí de les ensenyances de Pierre Vilar i Jean Weiler, des de l'*École des Hautes Études* de la *Sorbonne*. On estudià el pensament econòmic de Quesnay, John Stuart Mill, Marx i Schumpeter.

---

¹⁰⁶El interès de Lluch per l'estudi de l'urbanisme i el territori li hauria pogut venir de dues bandes: per un costat, cal recordar que el seu germà Enric esdevingué geògraf i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona. Per l'altre costat, el context universitari català de finals dels 50 i inicis dels 60 es caracteritzava per potenciar l'anàlisi dels lligams de l'economia amb el territori. Una tendència que es desenvolupà després d'haver rebut la influència d'autors com Gunnar Myrdal (*Economic theory and Under-developed Regions*, Londres, 1957) i d'Albert O. Hirschman (*The strategy of economic development*, New Haven, Yale University Press, 1958). A més, via el camp urbanístic aconseguia un necessitat complement salarial al sou de professor ajudant.

¹⁰⁷Una vegada publicada la versió catalana de la tesi doctoral d'E. Lluch, ell va voler adreçar aquestes paraules a Vives, a Estapé i a Fontana: "un treball de tants anys, en part, insisteixo, per la difícil professionalització –i dono les gràcies als qui m'han proporcionat feina que m'ha permès l'autofinançament-, fa que la meua llista d'agraïments als qui m'han ajudat a crear un medi ambient hagi de ser forçosament llarga. En primer lloc, ha d'anar-hi el nom de Vicens Vives, el qual, més amb l'estímul de les classes i dels contactes personals que amb els llibres, influí en mi, voldria que decisivament, en una facultat prou avorrida. Fabià Estapé m'estimulà fortament els primers anys d'haver acabat la carrera i m'ha deixat el rastre de constituir-me en un revisionista intel·lectual que posa sistemàticament en qüestió tot el que llegeix i sent: les primeres conclusions no acadèmiques del meu treball les escoltà amb força reticències, però també sense deixar de donar-me esperances que podia no estar errat. Josep Fontana ha estat un punt continuat de referència pel seu treball teòric-històric, del qual aquí em sembla peoner: les discrepàncies, que diu que tenim, han fet que el seu contacte –cal afegir-hi Pep Termes i Ramon Garrabou- l'hagi de considerar com a important, perquè m'ha obligat a replantejar-me una vegada i una altra diversos punts en alguns casos dels quals continuem no coincidint" (Lluch, *Pensament Econòmic a Catalunya (1760-1840)*, 8).

El professor Manuel Sacristán¹⁰⁸ li recomanà a Juan-Ramón Capella que obrís horitzons a la capital francesa i que fes una estada a una gran universitat com la *Sorbonne* en qualitat de becarí com E. Lluch. Només arribar a París, ell ja notà que estava a un altre món, a un de més modern que l'Espanya de Franco: “*desde la gare d'Austerlitz tomé el metro en dirección a Saint Michel, donde podría encontrar a otro becario, Joan Antoni Roig Fransitorra, que me echaría una mano con los primeros trámites. A la salida del metro caminaba delante de mí una chica preciosa; al llegar a la superficie corrió para fundirse en un gran besazo con un amigo que la esperaba. Aquel prolongado y naturalísimo beso en público, impensable e imposible en la España de Franco, me hizo ver que realmente estaba en París, en otro mundo*”¹⁰⁹.

A París, va ser on E. Lluch conegué a Juan-Ramón Capella –i gràcies a aquest testimoni queda provat el seu caràcter de bon observador i de persona amatent. Aquest es movia cautelosament per aquells ambients universitaris i s'establí a la *Cité Universitaire*, molt diferent era Juan-Ramón Capella, qui optà per assentar-se a un modest hotel del Barri Llatí, a la *rue Gît-le-Cour*¹¹⁰, a pocs metres del Sena, del *Boulevard Saint Michel* i a cinc minuts de la Sorbona.

Juan-Ramón Capella fou aconsellat per Alfred Darnell i aquest li digué que es posés en contacte amb Manuel Castells, fill d'un amic seu que es va haver d'exiliar per la desarticulació policial del FOC¹¹¹. I així ho feu, de la mateixa manera que contactà amb Alfons Barceló, qui també estava a la mateixa situació de Castells i a qui al cap d'uns anys retrobaria a la redacció de “*mientras tanto*”. Becaris com Ernest Lluch i Lluís Maristany els coneixeria en un restaurant universitari i com ells, a molts altres els conegué durant la seva estada a París, com ara els del FOC, a Jordi Borja –exiliat per pertànyer al PSUC-, entre d'altres, i així es polititzà.

---

¹⁰⁸Segons Juan-Ramón Capella, Manuel Sacristán era PNN, des de 1956, a les Facultats de Filosofia i Econòmiques de la Universitat de Barcelona, on ensenyà Fonaments de Filosofia i Metodologia de les Ciències. La seva militància comunista feu que l'expulssessin l'any 1965 i no podria tornar-hi fins que morís Francisco Franco Bahamonde. Quan fos readmès ho seria com a catedràtic de Metodologia de les Ciències Socials i a més, durant els anys 1982-1983 feu docència a la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic.

¹⁰⁹CAPELLA, *Sin Ítaca*, 121.

¹¹⁰“[J.-Ramón Capella] *Me asignaron una diminuta habitación abuhardillada del último piso, sin ascensor, en la que había una cama, una mesilla, un armario, un lavabo y un bidé, pero bien caldeada, con abundancia de agua caliente y vistas sobre los tejados parisinos. El minúsculo servicio estaba fuera y había que compartirlo con los estudiantes de las habitaciones vecinas: un alemán llamado Luther, que los sábados llevaría a una chica a su colchón justo al otro lado del tabique, y un haitiano, Olivier-Joseph. Pasaron unos días sin que me diera cuenta de que mi hotel alquilaba sobre todo habitaciones por horas, lo que iba a implicar intempestivas visitas de la policía; siempre se entretenían mucho con el haitiano por el color de su piel*”.

¹¹¹El Front Obrer de Catalunya, conegut com el *Felipe –Frente de Liberación Popular, FLP- catalán*, fou on militaren obrers com Pasqual Maragall, Isidre Molas i Miquel Roca i Junyent. La majoria dels estudiants d'idees socialistes i anticomunistes que es trobaven a dins del FOC, a la mort de Franco, fundarien el PSC.

E. Lluch convidà a Juan-Ramón Capella a assistir al Seminari de Pierre Vilar a l'École des Hautes Études de la Sorbonne; en el seminari hi eren 6 persones: els quatre alumnes oficials francesos, E. Lluch i J.-Ramón Capella. De les classes de Vilar, via Capella, se sap que eren molt interessants i que, a més, hi assistien convidats de gran reputació, com l'historiador polonès Witold Kula. Tanmateix, per ell aquestes lliçons magistrals tan lligades a la història econòmica resultaven massa tècniques, així que no li trauria massa profit d'elles. Abans de deixar aquestes classes, s'acomiadà de Pierre Vilar i aquest, interessant-se pels seus projectes, li recomanà assistir al curs del sociòleg de literatura Lucien Goldmann, també a l'École, sobre *El jove Marx*.

Aquest tal Goldmann, com seria vist per Juan-Ramón Capella? *“Goldmann, que sería considerado una de las cabezas de la corriente de pensamiento (o la moda filosófica) estructuralista, pero que en realidad era un interesante marxista crítico, me cayó bien inmediatamente por su enorme capacidad para el análisis textual y -¿por qué no decirlo?- por anudar desmayadamente en torno a su cuello de toro una corbata que sacaba del bolsillo sólo al entrar en la Sorbona y se quitaba al salir. Sus cursos reunían a mucha más gente que los de Vilar, aunque como éste tenía pocos alumnos oficiales; además de analizar al joven Marx demócrata radical, Goldmann dictaba también un curso sobre La condición humana de Malraux. Me sumé igualmente a éste y releí la novela. Fue una decisión que, al poco tiempo, resultó providencial: cierto decía Goldmann quiso cerciorarse de que su auditorio seguía sus argumentos e hizo una pregunta que nadie se decidía a responder; muy tenso, el profesor interrogó uno por uno a los alumnos oficiales, que o callaron o le dieron respuestas que suscitaron bufidos por su parte. Finalmente sus ojos se detuvieron en mí, señalándome con un gesto perentorio. Yo no estaba seguro de nada, pero respondí, y, por lo visto, di en el blanco. <<C'est ça, naturellement!>>, dijo Goldmann, tras lo cual resultó audible un suspiro de alivio colectivo. Aquello me granjeó cierto prestigio entre algunos estudiantes de l'École (aunque bien sabía yo que la flauta había sonado por casualidad)”*

E. Lluch, aprofità aquesta ocasió, per a mostrar-li, un cop més, la necessitat d'anar amb molta cura. De fet, per aquella universitat rondava un individu que era el policia dels estudiants espanyols. Tanmateix, de totes aquestes ensenyances, poc cas en va fer Juan-Ramón Capella perquè creia que no deixaven de ser paranoies seves.

Així que, un dia de la primavera de 1963, mentre caminava cap a l'Escola de Belles Arts per la *rue St. André des Arts*, de sobte, va veure una concentració i s'hi va acostar. Era un espectacle de mims. Al cap de poca estona d'estar veient aquest espectacle públic, “*noté que me daban unos tirones en la manga y una voz joven a mi lado dijo: “Monsieur, voulez-vous coucher avec moi?”*”. *Quién había hablado era un chico de unos catorce años, guapo, con abrigo y pantalón corto, bien vestido como un escolar. Creí no haberle entendido. <<Pardon?>>, dije. Y él, con cierto fastidio, repitió la pregunta: <<Voulez-vous coucher avec moi?>>. <<Non, merci>>, respondí estupefacto. El chico se marchó sin añadir palabra; le seguí con los ojos al igual que una mujer que, a mi lado, debía haberlo oído todo. Intercambiamos un gesto de asombro. Pero luego, al otro lado del corro de gente, ¡mi mirada se clavó en la del tipo que me había hecho la foto en el Boul'Mich! Que a grandes pasos escapó también de la placeta.*

Comprendí inmediatamente que aquello había sido una trampa de la policía. De la policía española, naturalmente. El susto me aceleró el corazón y casi me impedía caminar. En mi cerebro se amontonaban cuestiones formuladas una tras otra sin que pudiera gobernar mis pensamientos. Debían haberme seguido desde el hotel. ¿Y por qué creían que aceptaría una proposición como aquella? ¿Por qué a mí, que no estaba vinculado a nada? ¿Para extorsionarme? Y ¿qué clase de gente era la que utilizaba así a un muchacho tan joven, casi un niño? Pero sobre todo la primera: ¿por qué creían que podía caer en una trampa homosexual?

Con miedo regresé a mi hotel, vigilando si me seguían y decidido a echar a correr si notaba algo raro. Tumbado en la cama con los ojos cerrados traté de echar cuentas. Había sido un estúpido al desoír la advertencia de Ernest Lluch. Pero no había hecho nada, salvo conversar con exiliados e ir a manifestaciones”.

A la fi d'aquesta estada a l'estranger, E. Lluch tornà a Espanya com a *Éleve Titulaire* de la Universitat de la Sorbona –després d'haver investigat sobre l'economia i els economistes espanyols a través del *Journal des Économistes*-, allí hi podria consultar diversos llibres que estaven censurats pel franquisme¹¹². Per això, feu d'aquella estada a

---

¹¹²En ple *Minotaure* va ser quan Ernest Lluch es va començar a interessar per la *Il·lustració*, uns temps molt difícils i de poques llums –com les de Jean Sarrailh, “*sí, les llums van arribar però amb moltes restriccions*”, deia F. Estapé-, com si estigués vivint aquell 1700 català en el què ningú escrivia amb llibertat –prova d'això, existeixen els gravats de Goya, en els quals es denunciava les foscores d'aquella època (la tortura, els tribunals eclesiàstics, les brutalitats de

París una obertura d'horitzons. Amb aquestes concepcions personals es va endinsar en la Història del Pensament Econòmic.

Si es viatja en el temps i un s'endinsa a la Universitat de Barcelona de 1966, com narra Juan-Ramón Capella, es trobaria amb un moment convuls. Fou l'any d'una violenta irrupció dels “*grisos*” a la Facultat de Dret. Aquest afer s'emmarca en un context en el qual semblava que a la policia li agradava pegar els religiosos. Un fet que es podria exemplificar l'11 de maig de 1966 arran de la manifestació d'uns 130 clergues amb sotana davant de la *Jefatura Superior de Policia* de Via Laietana de Barcelona, on hi havia Joan Creix. Aquest nombrós conjunt de religiosos foren perseguits i brutalment neutralitzats per la policia de Franco. En conseqüència d'aquest afer, el bisbe Modrego desautoritzà tota aquesta munió de religiosos revoltats i d'aquí en nasqué la campanya *Volem bisbes catalans*, en què es pintava a les parets de Barcelona aquest lema, davant de la possible designació de Marcelo González Martín.

En aquest context, el catedràtic de farmacologia i rector Francisco García-Valdecasas Santamaría¹¹³ va cridar els “*grisos*” per tal de dissoldre una assemblea estudiantil celebrada a la Facultat de Dret. De manera que entraren en l'edifici central de la Universitat i apallissaren el professor Álvarez Bolado, un jesuïta que ensenyava filosofia. Davant d'aquest fet, Juan-Ramón Capella junt amb la resta dels membres del secretariat dels *penenes* fou citat a casa del sociòleg Lluís Carreño. Allí hi havia diversos professors de Lletres indignats. Per exemple, Paco Noy i Enric Lluch proposaren d'enviar immediatament un telegrama al ministre d'Educació denunciant el fet i exigint la destitució de Valdecasas. Aquest telegrama acabaria sent signat per 70 professors.

Aquest afer va significar l'obertura d'un expedient sancionador a 69 professors¹¹⁴ de la UB amb dos anys de suspensió de docència. Fins al curs 1968-69 no podrien tornar a

---

la guerra i de la fam); viure aquest període el duigué a interioritzar aquesta frase, “*saber llegir els textos vol dir saber llegir no el que es diu sinó el que es vol dir*” (Lluch, *La Catalunya vençuda del segle XVIII*, 10-11).

¹¹³Qui tenia el recolzament del ministre Lora Tamayo; el rector de la Universitat de Múrcia, Manuel Batlle i el respectiu degà de la Facultat de Ciències Econòmiques, Mario Piferrer.

¹¹⁴José Alemany Barris, Oriol Bohigas, Josep Lluís Bonet Ferrer, Vicente Bonet Ferrer, J. M^a. Bricall, José Cano Tembleque, Lluís Cantallops, Lluís Carreño, Oriol Casanovas La Rosa, Olga Castell, Luis del Castillo Aragón, Jordi Cisteró, V. Cordón Menta, Federico Correa, Lluís Daufí, Lluís Domènech Girbau, Emili Donato, els germans Enric i Ernest Lluch i Martín, Pedro Esquerria Piza, J. M^a. Fargas Falp, M. Ferran-Codina Munné, Xavier Folch, Josep Fontana, J. Manuel Forn, Juan Forés Janet, Octavi Fullat, Ramon Garrabou, Andrés Gispert, Koldo Gorostiaga, Miquel Izard, Ignacio Joaniquet, Antoni Jutglar, Joan Majó, Lluís Martí Ragué, Josep Marull, José Millá Santos, Isidre Molas, J. M^a. Muntaner Pascual, Paco Noy, José Obach, Gabriel Oliver, Pedro Penalva, Jordi Petit Fontseré, Tomàs Pou Viver, Rafael Pujol, Miquel De Renzi, Joan Reventós, Juan Antonio Ricardo Beltrán, Miquel Roca Junyent, J. Ros Hombravella, E. Rovira Mestres, Fèlix Saltor Soler, Octavio Saltor Soler, Pablo Sancho, A. Saurí del

ensenyar en aquesta Universitat. Malgrat les reunions que van tenir uns i altres per tal de posar sobre la taula un recurs contenciós-administratiu, ateses les diferències que hi existien¹¹⁵ i la defensa que en feu de tots ells García de Enterría, cap d'aquests moviments no va servir per res. “*Los tribunales franquistas eran lo que eran*”, comentà Juan-Ramón Capella. Tot i això, les juntes de facultat prometeren reservar-los-hi les seves places.

A causa del rebombori que hi hagué a la Facultat de Dret, segons la documentació emesa, el professor Lluch per la causa 318/66 i el rotllo de sala 1000/66 del Tribunal d'Ordre Públic, fou privat de llibertat els dies 22 i 23 de novembre de 1966¹¹⁶ a la Presó Model de Barcelona -en el seu expedient de reclús se'l descriu així: “*Cristià Apostòlic Romà que sabia llegir i escriure i tenia un grau d'instrucció superior; els seus trets físics eren els següents: el color d'iris dels seus ulls era del 7º, tenia el cabell negre, celles al pèl [sic], pell blanca, amb una alçada de 1,810 metres, de complexió robusta, fórmula dactiloscòpica 60.195: dreta V4444, esquerra D4442*”(original en castellà).

Mitjançant la sentència del 6 de març de 1968 fou absolt del delictes de reunió no pacífica del que venia acusat. En la documentació de la sentència hi consta aquest relat: el dia 26 d'octubre de 1966 se celebrà en el vestíbul de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona un “*acto contra la represión*”, convocat, programat i anunciat pel SDEUB –nascut de la Caputxinada¹¹⁷–, sense tenir el permís de l'autoritat competent. En aquest acte hi assistiren unes 2000 persones.

Hi intervingueren diversos dels processats, com Ernest Lluch, qui també hi parlà. Un acte clandestí que fou publicitat i anunciat com van poder, informant del lloc on es duria a terme, amb el consentiment dels facultats. Tanmateix, els encausats com Ernest Lluch van ser absolts pel següent fet: l'aparell extern de l'acte acabà dient que aquests

---

Río, M. Serra-Codina i Munné, Narcís Serra, R. Serra Florensa, Salvador Sindreu, Juan Antonio Solans Huguet, Jordi Solé Tura, Jaume Soler Llusà, Xavier Sust Fatjó, Joan Tarrida, Regina Tayà, Pep Termes, Jaume Terrades Brossa, E. Tous Carbó, J. Mª Vidal Villa, José Vigo Bonada, Enric Vilardell, César Villazón, J. L. Virós Galtier, Eduardo Vivancos i Juan-Ramón Capella.

¹¹⁵Els professors comunistes volien un recurs polític, però la majoria apostaven per un d'apolític, o sigui, purament jurídic.

¹¹⁶*Certificación de la secretaria de la sección quinta de la audiencia provincial de Madrid*, del 14 de desembre de 2007 (FEL. 02.03.02 Universitat de Barcelona (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació: 79).

¹¹⁷Si Enric es trobava dins del convent dels caputxins de Sarrià durant l'anomenada Caputxinada, el seu germà Ernest no podria entrar dins del convent per falta d'espai, per això participaria en tal acte des de l'exterior. Mentre el primer seria expulsat de la UB per haver participat a la Caputxinada, el segon ho seria per haver signat un escrit col·lectiu contra el rector Francisco García-Valdecasas; és important dir que de la Caputxinada n'emergiren aquestes plataformes unitàries antifranquistes: la *Taula Rodona*; comissions de Solidaritat, Amnistia, Onze de Setembre i Vietnam; la Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya; l'Assemblea de Catalunya; el Secretariat d'Apostolat Laical i el Grup Democràtic de Periodistes (Aborigine, “La Caputxinada”).

professors que hi havien participat amb la seva paraula no eren conscients que estaven fent un acte il·lícit.

A conseqüència de ser expedientat, i això el diferencià dels 68 professors expedientats i sancionats amb dos anys de no docència¹¹⁸, Lluch serà expulsat del Districte Universitari de Catalunya-Balears¹¹⁹-era un PNN (*penene*)¹²⁰-, segons Fabià Estapé, perquè s'havia convertit en un líder –Lluch era el cap de brot a tallar de Barcelona, com també ho serien Aranguren, Tierno Galván i García Calvo. Malgrat l'expulsió, Lluch hauria pogut ésser catedràtic de la UB si no s'haguessin aturat unes oposicions durant tres anys (1970-1973)¹²¹ en saber-se que els diferents membres del tribunal el votarien¹²². Aquesta sanció va permetre a Lluch renovar la Universitat de València amb els seus plantejaments econòmics moderns.

“España era esencialmente cutre. Bastaba entrar en los lavabos de cualquier lugar público- o incluso privado- para comprobarlo. La televisión puesta a todo volumen, todavía en blanco y negro, se había adueñado de los bares. Los ayuntamientos apenas si prestaban servicios. El país empezaría a cambiar lentamente en los años setenta. La principal influencia cultural la ejercieron los Beatles. Aparecían las minifaldas –ellas- y los pantalones acampanados –ellos-; también los hippies y el pelo largo. Pero había grandes diferencias culturales entre los pueblos y las ciudades y entre el norte y el sur de la Península. En Madrid se advertía pesadamente la proximidad del poder y de sus formas burocráticas. [...] El nuevo ministro de educación, Villar Palasí¹²³, publicó el proyecto de una nueva ley de educación que, entre otros muchos cambios, introducía el principio de selectividad en el acceso a la universidad. Eso parecía retrógrado: los hijos de trabajadores que llegaban entonces a los estudios superiores alcanzaban

---

¹¹⁸Com el seu germà Enric Lluch, qui el 1969 pogué tornar a exercir de professor a la Universitat Autònoma de Barcelona, on hi creà el Departament de Geografia.

¹¹⁹“La razón que se adujo es que una persona sancionada podía volver a dar clases pero no ante unos alumnos a los que había escandalizado por sus actividades políticas” (Lluch, “La tercera”, 23).

¹²⁰ Professor no numerari.

¹²¹“[E. Lluch] Pasaron los años y solamente cuando fue nombrado secretario general técnico del Ministerio de Educación el profesor Juan Velarde los dos expedientes que me impedían el paso fueron difuminados. Algunas fuentes me aseguraron que estos expedientes habían sido recogidos por el coronel San Martín, entonces tan importante y que años después intervendría en la revuelta del 23 de febrero de 1981” (Lluch, “La tercera”, 23); el Coronel San Martín, qui pertanyia als serveis d'informació de Carrero Blanco, “va fer un informe molt desfavorable sobre mi. Em van fer molt la guitza, però molt, molt, molt, molt. Me'n recordo amb suor. Era per tirar el barret al foc” (Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 54).

¹²²Lluch, “Ministro y catedrático”, 9.

¹²³“[E. Lluch] Por la reforma positiva de Villar Palasí al cabo de unos años con dedicación pedagógica e investigación los agregados teníamos que pasar a ser automáticamente catedráticos de universidad. Este mecanismo no funcionó y los agregados de aquellos años vimos cómo se continuaban convocando directamente cátedras, contra el espíritu de la citada reforma, y no se nos ascendía a catedráticos. Fue la primera vez que perdí la ocasión de ser catedrático” (Lluch, “La tercera”, 23).

apenas el 1% de los estudiantes y la nueva ley se lo iba a poner todavía más difícil. Sin embargo, por otro lado, con la prosperidad económica del país estaba claro que cada vez para más gente la educación universitaria de los hijos era una forma de inversión familiar. Entonces todavía se aprendía algo en la universidad.

[...] *Como aquel curso las asambleas estudiantiles estaban prácticamente desapercibidas y casi no había actividad política real en mi facultad organicé para la víspera del primero de mayo un acto en el aula magna para analizar – y yo suponía que el análisis era crítico- el proyecto de ley de educación. Busqué un panel de oradores equilibrado: Font i Helena; Solé Tura, y otra persona que no recuerdo si era Ernest Lluch o Rubert de Ventós. Me asigné a mí mismo el papel de moderador, o el de suplente si alguno de los ponentes fallaba en el último minuto. Ni que decir tiene que comenté las características del acto con los estudiantes y profesores del PSUC en mi centro. De trabajo”, digué Juan-Ramon Capella a les seves memòries.*

Amb això, el 1967 E. Lluch va ser convidat pel professor Pedro Schwartz i nomenat professor ajudant pel rector de la Universitat Complutense de Madrid. Des d'aquesta posició acadèmica, Lluch fou contractat pel curs 1967/68 i s'inserí a càtedra-servei d'Història de les Doctrines Econòmiques amb la remuneració anual de 1.500 pessetes. Com a professor ajudant va haver d'assistir el respectiu professor adjunt en els treballs pràctics de l'assignatura a la qual havia estat adscrit, com ara al seminari del professor Luis Ángel Rojo.

L'any 1968, malgrat la seva expulsió com a professor de la Universitat de Barcelona i del districte universitari de Catalunya-Balears des de 1966, continuà abordant classes i debats sobre termes econòmics a casa seva de forma clandestina i, en paral·lel, col·laborà a la coordinació de l'Àrea Metropolitana de Barcelona¹²⁴. Aleshores vivia en

---

¹²⁴Quan fou coordinador del pla director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona –segons Artal, en dimití el 1970, junt amb la resta de tècnics que l'acompanyaren, al quedar avortat i desvirtuat el Pla Director pels mateixos jerarques franquistes-, era un dels líders de l'Àrea d'Acció Immediata i la seva funció era la de projectar la demografia sobre el territori de l'àrea metropolitana de Barcelona (el territori que havia anomenat Pau Vila com a *vuit ferroviari*). Llavors estava lligat a la Universitat Complutense de Madrid i a punt de convertir-se en professor de la Universitat de València. Aquest projecte urbanístic no li vingué pas de nou, sis anys abans havia col·laborat a Economia Urbana, dins de la càtedra d'Urbanisme de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, i el seu primer treball professional fou a l'empresa Dorsch-Germann. Aquesta feu de consultora sobre autopistes en l'Informe del Banc Mundial sobre l'economia espanyola el 1962, circumstància que tocava el desenvolupament del tram Barcelona- La Jonquera. Així s'introduí en la vessant de l'urbanisme en una empresa on estigué fins el 1970 (FEL. 02.03.02. Universitat de Barcelona (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79 (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985). *Documentación a que se refiere el "Anexo II", de la Resolución de 26 de agosto de 1985, de la Universidad de Barcelona por la que se convoca Concurso Público para*

el carrer de Sant Eudald, al barri de Vallcarca. Aquest pis, tal i com ho narra Josep M. Huertas a *L'escola del replà*¹²⁵, no era massa gran. Allí era on alumnes i companys (Eugeni Giralt, Joan Gaspar, Emili Gasch, Manuel Esteve, Francesc Roca, Josep M. Carreras, Antoni Montserrat, Joan Sentís i altres) es reunien per tractar de qualsevol temàtica econòmica. Molts cops, a causa de l'excés de gent i la petitesa del lloc, per dur a terme aquestes xerrades ocupaven el replà de casa seva. Una acció que no molestava pas els seus veïns, de fet tot ajuda a pensar que Jacinta Martín i Julià vivia al pis del davant.

L'agost de 1968, Ernest Lluch participà en els cursos que es dugueren a terme a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent. Aquell any es creà la primera Universitat Catalana d'Estiu, la qual naixia de ben segur per tal de despertar els anhels de catalanitat d'una societat que es trobava sota el franquisme. En aquest ambient internacional, amb professors i alumnes vinguts de diferents indrets d'Europa i d'Amèrica, amb el seu company Eugeni Giralt i amb professors com Rafael Ribó, fundaren la secció d'Economia. D'ençà d'aquella primera universitat d'estiu, aquestes s'han multiplicat.

El curs acadèmic de 1968/69 fou el seu darrer any com a professor ajudant de la Universitat Complutense de Madrid. A Madrid, precisament, en un col·legi major madrileny, conegué l'advocat laboralista Enrique Barón, professor de la Facultat d'Econòmiques de la Complutense amb qui compartí des de les files del PSOE moments com el del 23F al Congrés dels Diputats.

Quan estigués a València –el seu primer curs fou el de 1970/71; segons Lluch, qui l'ajudà a tornar a la Universitat fou Rafael Martínez Cortiña-, exerciria a la seva Universitat com a professor agregat provisional, amb domicili el carrer del General Prim, núm.14, al districte de Ruzafa¹²⁶. Hi viuria amb Dolors Bramón i les seves tres filles¹²⁷. De fet, allí va néixer Mireia, la petita.

---

la provisión de diversas plazas docentes. Boletín Oficial del Estado nº227, de 21 de septiembre de 1985); Francesc Artal, "Ernest Lluch i els seus estudis sobre economia".

¹²⁵Huertas, "L'escola del replà", 17.

¹²⁶FEL. 01.01.01. Documents identificatius (cronologia:1937-2001). (Carpeta 01.01.01, fotocòpies certificat de naixement, padró municipal certificat d'elector, auto de processament judicial: *Certificat d'elector*).

¹²⁷"<<[D. Bramón] *La verdad, en casa hablamos poco de política, pero cuando nos preguntan, intentamos darles un gran abanico de posibilidades, para que ellas decidan, sin mediatización partidistas*>>". (FEL. 01.02. Activitat familiar (cronologia:1905-2003), unitat d'instal·lació: 8. De Juan, "La ajetreada vida de la esposa del Ministro de Sanidad", 9).

Aquestes vivències fraternitzaren els lligams dels germans Lluch, igual que també passaria amb la seva germana Montserrat. Qui mantindria el negoci familiar perquè els seus dos germans es poguessin dedicar al món universitari.

3.e. *Negre sobre blanc*

“Hay quienes no pueden imaginar un mundo sin pájaros, hay quienes no pueden imaginar un mundo sin agua, en lo que a mí se refiere, soy incapaz de imaginar un mundo sin libros”.

Jorge Luis Borges

Segons Jaume Guillamet –Degà d’Estudis de Periodisme de la Universitat Pompeu Fabra-, Ernest Lluch era ja de per sí un gran publicista, perquè participaria en múltiples tertúlies i programes de ràdio al llarg de la seva trajectòria¹²⁸. Per això mateix, la paraula *publicista* era el millor terme per definir a Lluch: “*autor que escriu per al públic, especialment en diaris i revistes*”, segons Fabra i, “*persona que escribe para el público, generalmente de varias materias*”, segons la *Real Academia*¹²⁹. Ambdues definicions encaixaven molt bé en el tarannà de Lluch, així que ell no deixaria de fer mai vida de publicista, tant abans com després de ser Ministre.

Des del seu primer article publicat a la revista *Serra d’Or* (1959)¹³⁰ fins al darrer publicat abans de caure assassinat pels tres terroristes d’ETA –“*Socialismo liberal hispánico*”¹³¹-, es pot veure com Lluch s’interessava per tenir una visió tant de caire mundial com de nacional del seu present. I en més d’una ocasió l’analitzava des de la perspectiva econòmica, cultural i política –la del socialisme “catalanista”.

El seu lligam amb el periodisme s’inicià a la revista montserratina *Serra d’Or* i en el diari *El Correo Catalán* en els anys anteriors a la Llei de Premsa de 1966, encara existia

---

¹²⁸Amb Josep Cuní, a Catalunya Ràdio, Com Ràdio i Ona Catalana i amb Gemma Nierga, a la SER, al programa de *La Ventana* (on junt amb Santiago Carrillo i Herrero de Miñón defensà el constitucionalisme útil); segons Antoni Segura, quan residí a Sant Sebastià col·laboraria setmanalment a Ràdio Euskadi, més en concret, en el programa *Boulevard* (via aquest programa Lluch es guanyà la simpatia de gran part del poble basc, com també havia passat abans amb l’empordanès o el garrotxí) amb Pedro Garcia Larragán -un programa de ràdio que nasqué en un moment convuls: en ple trencament de la Pau de Lizarra. La seva participació en medis televisius –especialment en programes esportius- l’havien convertit en un ésser molt estimat, popular per la societat catalana i espanyola, per la seva saviesa i claredat expositiva. Ell quan participava en aquests mitjans mai improvisava, sempre hi aniria amb unes notes escrites i amb un retall de diari que trobava novedós.

¹²⁹Pascuet, *Entrelluchs*, 41-47.

¹³⁰Mentre uns diuen que el seu primer article fou al butlletí de *Germinabit* de l’escolania del monestir de Montserrat (amb el temps seria la revista *Serra d’Or*) on tractaria a Catalunya i la banca. El monjo benedictí i prestigiós historiador Josep Massot i Muntaner, afirma que el primer article l’escriu el 1960 amb un Informe sobre la llei de reforma agrària de Cuba, fos quin fos el seu primer article, el jove Lluch des dels seus inicis seria polèmic. Cal recordar que, l’article que feu sobre la situació del camp cubà –afalagant al règim de Fidel Castro- provocaria que algun dels sacerdots residents a Cuba contestessin recordant la repetició de la persecució religiosa que es perpetrà a Catalunya emmarcada en la guerra civil espanyola.

¹³¹Lluch, “*Socialismo liberal hispánico*”, 31.

la censura. Dels 6 diaris que es publicaven a Barcelona a primers dels anys 60 (*La Vanguardia Española*, *Diario de Barcelona*, *El Correo Catalán* i *Solidaridad Nacional* al matí i *El Noticiero Universal* i *La Prensa* a la tarda), tan sols el vell *Correu* de carlins i capellans iniciava la seva obertura a les aspiracions cíviques i culturals, de la mà d'empresaris cotoners pròxims a l'alcalde Josep Maria de Porcioles que acabaven de comprar-lo.

La revista *Serra d'Or*, seria ideada el 1955 per un grup d'universitaris en el qual hi havia Lluçh¹³², Cahner i Bastardes, entre d'altres. Aquests serien els que demanarien al monestir de Montserrat, sota la teòrica protecció del concordat de la Santa Seu de 1953, que es creés una revista en la qual hi tinguessin cabuda tota la intel·lectualitat catalana. Aquest somni, es materialitzaria mitjançant *Germinabit* i el 1959, des de *Serra d'Or*. Una revista que volia ser: netament cristiana, un element de concòrdia lleial als valors autòctons, una ajuda als escriptors i editors catalans per tal de potenciar la cultura catalana i fer ressò dels problemes que preocupaven a la societat. Volia ser una publicació de tots i per a tots.

Dins d'aquesta, d'ençà el 1961 ocuparia el càrrec de cap de secció d'Economia –mentre el seu germà Enric s'encarregà de la secció de Geografia-, un departament que havia estat creat recentment. Ja que aquesta secció i/o departament, en temps anteriors, es localitzava a l'apartat de *Geografia i Història*, una secció que havia estat dirigida pel geògraf Enric Lluçh – qui ja col·laborava dins de *Germinabit*. L'experiència de Lluçh al consell de redacció de *Serra d'Or* – no la seva col·laboració- es veuria truncada amb la mort de Franco, perquè en els anys 70 es llençaria a la política activa. Tanmateix, seguiria lligat a aquesta revista, un exemple d'aquesta relació fou la seva participació al Jurat de recerca dels Premis *Serra d'Or*.

Tornant a la dècada dels 60, Lluçh també col·laborà a *El Correo Catalán*, un que començava a obrir-se pas entre els sectors més culturals i universitaris de la societat, amb Andreu Rosselló Pàmies com a director i Manuel Ibáñez Escofet com a subdirector. Quan començà a col·laborar amb aquest diari feia poc de l'afer Galinsoga, un que obligaria a Franco a destituir el director que el 1939 havia imposat a *La Vanguardia Española* -a conseqüència de les diverses manifestacions i el boicot contra el diari dels Godó arrel dels insults que el mateix Galinsoga havia fet contra els catalans

---

¹³²Segons Jaume Guillaumet, Ernest Lluçh estigué durant molts anys escrivint una columna d'anàlisi econòmica per aquesta revista montserratina.

a l'hora de sortir d'una missa amb homilia en català (amb la seva famosa frase de... “*todos los catalanes son una mierda*”).

El 1960, a més del cessament de Galinsoga, també es publicà el crític retrat de Josep Pla sobre el primer comte de Godó, Ramón Godó Lallana. Aquest s'havia enfrontat el 1919 amb Miquel dels Sants Oliver, llavors director de *La Vanguardia* i mort al cap de pocs dies; des de 1988, el director de *La Vanguardia*, Joan Tàpia, convidà a Lluç a escriure cada setmana a les pàgines del diari del comte de Godó.

El Correo Catalán, diari que va crear la primera pàgina d'opinió de la premsa catalana de la postguerra –“*Los hombres, las ideas, los hechos*”, on coincidiren el català Josep Pla, el valencià Joan Fuster i el mallorquí Francesc de Borja Moll-, adquiriria una important influència fins arribar a una difusió pròxima als 100.000 exemplars pels volts dels anys 70. Tal quantitat era la meitat d'exemplars dels que treia *La Vanguardia*, tanmateix, es destacava per ser diferent i sobretot era llegit a comarques.

Des del món acadèmic, en concret, des del Seminari de Política Econòmica de la Universitat de Barcelona dels anys 1961-1962, impulsaria la confecció de *Noticia Económica de Cataluña*. Títol que formaria part del primer número de la revista madrilenya *Información Comercial Española* (del febrer de 1962). Dins de la mateixa revista de Madrid, el respectiu seminari de la UB publicà *La balanza comercial interior de Cataluña*, sota la direcció lluchiana i amb la participació de Núria Bozzo, Martí Capdevila, Antoni Casahuga, Manuel Esteve, Jordi Estrada, C. Martínez del Campo i Guillem Sánchez.

Tornant de París, un any abans de posar fil a l'agulla a la seva tesi doctoral, Ernest Lluch seguiria ajudant al món editorial català. L'any 1963 començaria a col·laborar i a fer créixer l'editorial del seu poble natal, *Oikos-Tau* de Jordi Garcia Bosch. En aquesta editorial hi treballaria amb el seu germà Enric des dels seus inicis, juntament amb el publicista Francisco Izquierdo Navarro, l'agrònom Joan Gostinchar i l'arquitecte Lluís Cantallops –que s'afegiria al projecte més tard- i el metge Felip Cid¹³³. Ambdós Lluch col·laboraren dins d'aquesta fins a mitjans dels 80, *a posteriori*, les seves col·laboracions serien més esporàdiques; Lluch dins d'aquesta editorial dirigí la Col·lecció de Llibres Econòmics i començaria amb la traducció de Jordi Petit del *Grundriss* de Joseph Alois Schumpeter.

---

¹³³Jordi Garcia Jacas –via Jordi Ferrer-, correu electrònic, Novembre 2, 2015, a les 16.35 hores.

Per aquests mateixos anys, participaria també a *Promos* quan aquesta era dirigida per Joaquim de Nadal i Caparà, al costat de Josep Maria Muntaner Pascual, Pasqual Maragall, Jordi Solé i Tura i Narcís Serra.

En aquells anys 60, segons Josep Maria Huertas, E. Lluch fou tot un pioner alhora d'estudiar l'evolució econòmica catalana i espanyola; és més, a la premsa no existia cap mena de secció d'economia, per tant, Manuel Ibáñez Escofet (qui havia estat des del 1952 director de *El Correo Catalán*) li encarregaria al jove Lluch que periòdicament hi col·laborés amb algun article d'economia.

Davant d'aquesta proposta, l'acceptà amb la condició que hi col·laboressin també altres companys seus: Eugeni Giralt, Joan Gaspar, Emili Gasch, Manuel Esteve, Francesc Roca, Josep M. Carreras, Antoni Montserrat, Joan Sentís, entre d'altres. Anys després, el 1968, Ibáñez Escofet esdevingué director del *Tele/eXprés* i amb ell s'enduria tant a Ernest Lluch com a Joan Fuster – “*en nom d'una vella amistat i d'una comunitat de pensament, i Ernest Lluch, que feu una esplendorosa carrera universitària i política*” –, amb aquest fet Lluch partiria l'equip d'economistes en dos: Eugeni Giralt i Joan Gaspar seguirien publicant a la secció econòmica de *El Correo Catalán* i Lluch amb Josep M. Carreras, a *Tele/eXprés*- “*en realitat, Lluch controlava el pensament econòmic dels dos diaris, cosa que li servia, a més, per fer la seva política*”.

A continuació es mostrarà algun dels treballs d'E. Lluch en aquest camp. El dèficit fiscal que pateix Catalunya dins d'Espanya, no és un fet recent, tot el contrari, i la prova d'això es troba en el títol “*¿Cataluña explota España?*”, publicat el 1961 en el setmanari *Destino*: paradoxalment, si el títol d'aquest dona entendre que Catalunya parasita Espanya, Lluch demostraria amb els seus estudis una realitat molt diferent. El 1951, l'Estat espanyol obtingué 2.486 milions de pessetes de la província de Barcelona, dels quals només hi reinvertiria 714 milions de pessetes (el 29%). Deu anys després, la realitat empitjoraria perquè dels 5.551 milions que recaptaria Espanya només s'hi gastaria a la respectiva província 1.180 milions (el 21%)¹³⁴.

“*¿Una Cataluña <<europea>> frente a un Madrid <<norteamericanizado>>?*”¹³⁵, mitjançant aquesta taula:

---

¹³⁴Roca, “El model de societat”, 21.

¹³⁵AMTM. Carpeta C260: Lluch, “¿Una Cataluña <<europea>>?”, 5.

1966-1969	Espanya	Catalunya	Madrid
França	13,41%	3,40	7,89
Gran Bretanya	4,48	4,03	11,01
Alemanya	13,21	25,89	7,92
Suïssa	13,73	15,00	7,33
Europees	3,95	7,86	1,86
Total Europa	48,78	56,18	36,01
Estats Units	28,18	12,69	42,77
Amèrica/Europa	10,12	14,04	2,59

Ens mostra, en percentatges, la relació econòmica de Catalunya i Madrid vers Europa i el món. Lògicament, d'inversions estrangeres Catalunya i Madrid, a inicis de l'any 1972, no només tindrien de França, Gran Bretanya, Alemanya, Suïssa i d'Estats Units. Tanmateix, els països que s'hi il·lustren a la respectiva taula són aquelles inversions que representen més del 50% del capital de les empreses –dades que provenen del Butlletí d'Informació econòmica de Banca Catalana.

Amb aquesta informació regionalitzada es pot arribar a la conclusió que Catalunya generava interès a Europa i Madrid (Espanya) a Estats Units. Aquestes interpretacions es fonamenten amb el fet que Madrid rebia tres vegades i mitja més d'inversions estatunidenques que Catalunya. Contràriament, Catalunya rebé un 50% més d'inversions europees. En relació a aquest fet, la pregunta que es faria Lluch, per falta de documentació, seria si l'empresariat català es prestava molt o poc a aquest tipus de col·laboracions. D'aquest article es desprèn la idea que les inversions europees a Catalunya no canviarien pas els quadres tècnics i executius de l'empresa, cosa que en el procés d'americanització de Madrid sí que s'hi donaria amb més freqüència.

De Lluch, en Jaume Guillaumet deia que *“li agradava, a més, freqüentar les redaccions i parlar amb els periodistes. Sempre tenia una pregunta o un comentari per fer. Venia sovint a la sala atrotinada on es feia el Tele/eXprés, en un quart pis de l'edifici de La Vanguardia, i hi entrava pel darrere, al carrer Tallers. Venia a mitja tarda, donava l'article al director, discutien la jugada i després s'entretenia amb els redactors de*

local i de comarques, que érem els d'aquella hora. També parlava amb els d'esports. Eren els anys del futbolista Johann Cruyff'.

Tal diari, el *Tele/eXprés*, havia estat el primer diari autoritzat a Barcelona des del final de la guerra, el 1964 aquest ja havia tingut tres directors, sent-ne el principal accionista Jaime Castell Lastortras¹³⁶. Amb l'entrada del comte de Godó –qui més endavant fou l'únic propietari-, i d'Ibañez Escofet com a director, el popular *Télex* tindria la seva etapa més llarga i estable, com també la més brillant, fins poc després de la mort de Franco.

Després de ser expulsat de la Universitat de Barcelona, quan feu de professor a Madrid i a València¹³⁷, malgrat estar lluny de casa seva aniria prou sovint a Barcelona per participar en els principals debats socioeconòmics que se celebressin. En un d'aquests hi va tenir una posició polèmica sobre les opcions de política comarcal i d'aquesta se'n va fer ressò tant el *Correu*, el *Tele/eXprés* com el setmanari gironí *Presència*¹³⁸.

Lluch i els seus col·laboradors, com deia també Jaume Guillet, eren els autors d'algunes de les monografies comarcals publicades pel Servei d'Estudis de Banca Catalana i altres entitats econòmiques. Lluch feu una escola periodística, alguns dels noms dels seus deixebles són aquests: Manuel Esteve, Emili Guasch i Jacint Ros Hombravella. Tals noms amb Lluch compartirien una manera de fer i d'expressar-se.

Abans d'entrar en la seva tesi doctoral, és convenient comentar el paper de Lluch tant en els serveis d'estudis dels bancs Urquijo –banc basc-madrileny-, Dorca d'Olot -la futura Banca Catalana¹³⁹- i el de València amb el suport d'Adolf Pizcueta – aquestes entitats serien pioneres, ja que als inicis dels anys 60 a Catalunya no existien els serveis d'estudis- com la seva participació a l'editorial *Salvat* i a *Edicions 62*.

---

¹³⁶Amo dels embotits *La Piara*, creador de *Banco de Madrid* i *Banco Catalán de Desarrollo* i el principal promotor de la urbanització de Platja d'Aro, amb Joan Antoni Samaranch i Carles Sentís fent-li costat.

¹³⁷Precisament, segons Eugeni Giralt, després de l'expulsió d'E. Lluch de la UB, fou un periodista qui li plantejà la seva possibilitat d'anar a València com a professor.

¹³⁸Una revista que va ser suspesa el 1971 i després d'aquesta suspensió estrenaria la seva nova etapa amb el número que duia per títol "*Catalunya rica, Catalunya pobre*", amb opinions de Josep Maria Carreras, Josep Iglésies, Josep Maria Muntaner Pascual, Ramon Trias Fargas i Manuel Ribas i Piera.

¹³⁹"*Banca Catalana, poc després d'establir-se a Barcelona, organitzarà el primer servei d'estudis bancaris a Catalunya, dirigit per Artur Saurí del Río. El mes de juny del 1966 es publicarà el primer exemplar de la seva revista Banca Catalana. Publicación de Información Económica. La revista anirà introduint progressivament el català com a llengua, amb la cautela que imposaven el temps i els atacs polítics que rebia l'empresa. En els seus primers anys col·laboraran a la revista economistes com Lluís Armet, Josep Maria Bricall, Pere Campistol, Josep Maria Carreras, Muriel Casals, Antoni Castells, Joan Clavera, Carles Gasòliba, Joan Gaspar, Eugeni Giral, Francesc Granell, Josep Grifoll, Pere Lleonart, Ernest Lluch, Joaquim Maluquer, Joaquim Monells, Andreu Morillas, Josep Morist, Joaquim Muns, Josep Maria Muntaner, Martí Parellada, Antoni Pugès, Esteve Renom, Frederic Ribas, Jacint Ros, Miquel Rubirola, Mercè Sala, Narcís Serra i Antoni Serra i Ramoneda, entre d'altres, és a dir, la nova generació d'economistes catalans*"(Cabana, *La burgesia emprenedora*, 219-220).

El *Banco Urquijo* seria dirigit per Ramon Trias i Fargas, en aquest Lluç hi participaria –des de Barcelona, durant els anys 1961-1962¹⁴⁰- per a dur a terme treballs com el de 1965, *Estructura de la base econòmica de Catalunya* -com ho van fer Jordi Petit i Fontserè i Jacint Ros i Hombravella. Igual que ho feu dins de Banca Catalana (de forma externa, entre els anys 1963 i 1972) dirigits per Artur Saurí. Dins d'aquesta entitat bancària feu treballs d'economia regional i, a més, s'interessaria per la problemàtica dels bancs petits que no anaven bé o que es venien. Davant d'aquest fet, Banca Catalana, que volia ser un banc català important, els va voler comprar, com es faria amb un de Ribes i un de Manresa i de mica en mica, es va fer amb el Banc de Barcelona, segons Jordi Pujol i Soley.

Per acabar amb la col·laboració de Lluç en els respectius serveis d'estudis, cal dir que el Banc de València finançà una gran obra col·lectiva encapçalada per Lluç: *Estructura Econòmica del País Valencià* (1970), encarregat per Ventura i Joan Fuster.

L'any 1964 seria el de l'inici de la seva tesi doctoral sobre el Pensament i la Política Econòmica a la Espanya dels anys 1868-1874. Un treball que hauria tingut protagonistes catalans, tant polítics com tècnics que haurien col·laborat en la naixença de l'economia liberal espanyola al voltant de la *Gloriosa* – revolució de 1868. Tanmateix, després de mesos recopilant material va haver de desistir –“*estava ja ficat en el tema tant en allò que respecta al lliurecanvisme –sobre el qual un dia o un altre publicaré el material que tinc- com al proteccionisme, per la qual cosa em vaig decantar a continuar la tasca empresa, però tirant-la enrera*”¹⁴¹-, perquè molta documentació clau havia desaparegut en un incendi del Ministeri d'Hisenda.

Partint d'aquí es decidí per estudiar el Pensament Econòmic Català entre el 1760 i 1840, una cronologia amb significat al darrera: els economistes catalans que encapçalarien la política econòmica de 1868 foren deixebles del primer Catedràtic d'Economia Política, Eudald Jaumeandreu i Triter. Un economista que morí el 1840 i qui hauria publicat les seves darreres obres abans de morir, continuant el desenvolupament de les línies d'investigació treballades per altres catalans des de 1760, amb la fita d'actualitzar-les – feu aquesta investigació amb una beca del Ministeri de 24.000 pessetes, “*hi havia,*

---

¹⁴⁰FEL. 02.03.02. Universitat de Barcelona, (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79 (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985). *Documentación a que se refiere el “Anexo II”, de la Resolución de 26 de agosto de 1985, de la Universidad de Barcelona por la que se convoca Concurso Público para la provisión de diversas plazas docentes. Boletín Oficial del Estado nº227, de 21 de septiembre de 1985).*

¹⁴¹Lluç, “Nota de treball”, 7.

*fonamentalment, la raó que per al bàndol proteccionista feia la impressió que la política i el pensament econòmics s'havien forjat amb molta anterioritat*¹⁴².

Al llarg dels seus anys de tesi doctoral, es va trobar amb múltiples dificultats i/o limitacions: d'una banda, no va poder gaudir de llibres d'història de síntesi com els que havia escrit Pierre Vilar fins al segle XVIII –“la Catalunya d'aquest darrer m'ha estat company fidel, i només em feia falta el volum sobre la indústria. D'altres historiadors m'han ajudat per enquadrar el meu treball i és just de citar a part Mercader, Soldevila, Vicens i Carrera”¹⁴³. D'altra banda, trobà a faltar l'existència de diccionaris biogràfics i la seva opinió vers els arxius consultats...”*ha estat greu la manca d'arxius que funcionin o que estiguin ben ordenats, malgrat que el personal que hi treballa és en general molt digne de ser funcionaris de la Conselleria de Cultura de la Generalitat*¹⁴⁴.

El pensamiento económico en Cataluña entre el renacimiento económico y la revolución industrial: la irrupción de la escuela clásica y la respuesta proteccionista, la majoria de fonts apunten que seria defensada el 1970¹⁴⁵ –“vaig trigar prou anys a escriure-la tant per la quantitat del material amb què vaig haver de treballar com pel fet que no vaig poder tenir una professionalització per interina que fos fins al curs 1970-71”¹⁴⁶-, tot i que un dels papers emesos per l'Institut d'Estudis Avançats de Princeton diu que la seva tesi seria finalitzada el 1969¹⁴⁷. Aquesta tesi doctoral seria publicada en català el 1973, amb el nom de *El Pensament econòmic de Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics i la presa de consciència de la burgesia catalana*-patrocinada per la Fundació Bofill, amb un ajut de 30.000 pessetes.

---

¹⁴²*Ibid.*

¹⁴³*Ibid.*, 8.

¹⁴⁴*Ibid.*

¹⁴⁵E. Lluch es doctorà en Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials el 18 de setembre de 1970, superaria l'examen de grau excel·lentment –aquell mateix dia es matriculà amb el nº30 en aquesta prova. Rebé l'honor universitari de *Cum Laude*. Se li expedí el títol de doctor el 28 d'octubre de 1970, tot i que el 10 del mateix mes rebria el comprovant; a més, la seva tesi doctoral fou passada a màquina per Dolors Bramón i Planas –per això, a “Nota de treball”, pròleg de *El Pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, li dedicà aquesta frase: “Un lloc no pas darrer, sinó a part, té la meva dona”; “el Tribunal de la meva tesi va llegir-se-la (cosa que faig constar per a estranyesa dels del milieu) i em va fer diverses indicacions que m'han estat un gran ajut a l'hora de reescriure-la. Així, Pedro Schwartz em va fer tantes puntualitzacions que el seu exemplar anotat m'ha estat inseparable; Juan Velarde, en enumerar dinou tesis que sostenia però que no posava en relleu, m'ha tornat, espero, un xic més contundent; Sebastián Martín-Retortillo m'ha fet fixar en detalls d'ordre administratiu que m'havien passat per alt; i Joan Sardà em cridà l'atenció sobre problemes monetaris i hisendístics”(*Ibid.*, 8-9).

¹⁴⁶*Ibid.*, 7.

¹⁴⁷FEL. 06.01.Correspondència rebuda, (cronologia: 1963-1989), unitat d'instal·lació: 98. *Paper the Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, School of Historical Studies, application for membership.*

Sense deixar de banda la seva tesi doctoral, en algunes de les seves cartes¹⁴⁸ i, fins i tot, en algunes de les seves entrades a les enciclopèdies i a diccionaris varis E. Lluch hi apareix amb el seu pseudònim: Eudald Julià (EJu). Malgrat que el primer terme “Eudald” podria fer referència al carrer de Sant Eudald, número 25 (Barcelona), sent aquest el domicili de l’Ernest Lluch l’any 1968¹⁴⁹. Segons Rosa Lluch i Bramón el seu pare li hauria volgut posar el nom d’Eudald a un dels seus fills –tindria 3 filles. La passió per aquest nom li vindria donada per la mateixa tesi doctoral, quan estudià la obra d’Eudald Jaumeandreu i Triter¹⁵⁰, el primer catedràtic d’Economia Política –un

---

¹⁴⁸Quan Ernest Lluch publicà “*El Bajo Ampurdán*” (*El Correo Catalan*, 21 de juliol de 1968), confongué la localització de la Cooperativa de Fructicultors Costa Brava dient que era original de la Bisbal d’Empordà, quan en realitat nasqué a Torroella de Montgrí; davant d’aquesta confusió, el secretari-gerent de la respectiva cooperativa, Julio Parella, el dia 23 de juliol de 1968, escrigué una carta al director en aquell mateix diari per a esmenar l’error i en aquesta, s’adreçaria a Ernest Lluch així: “y aquí quedamos a su disposición en general..., y en particular, por si en algo interesa al Sr. Eudaldo Julià documentarse con exactitud sobre lo que escribe” (FEL. 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d’instal·lació: 100. Carta en paper oficial de la Cooperativa de Fructicultors de la Costa Brava, 23 de juliol de 1968, del secretari –gerent Julio Parella al director de *El Correo Catalan*).

¹⁴⁹FEL. 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d’instal·lació:100. Carta en paper oficial de l’ajuntament de Tortosa, Museu i Arxiu Municipal, escrita des de Tortosa el 21 d’agost de 1968, enviada al domicili d’Ernest Lluch: carrer de Sant Eudald, 25 de Barcelona.

¹⁵⁰“*Eudald era per Eudald Jaumeandreu (sempre havia dit que si tenia un fill li posaria Eudald). I Julià perquè era el segon cognom de la seva mare Jacinta Martín Julià*” (Rosa Lluch i Bramón, correu electrònic, Desembre 16, 2015, a les 11.35 hores); nasqué a Barcelona el gener de 1774, va ser fill de Miquel Jaumeandreu i de Maria Triter. La seva família girava entorn de la indústria tèxtil i ell entrà en el convent de l’orde de Sant Agustí el 1788. Tot apunta a què Eudald Jaumeandreu el 1803 ja fos doctor en teologia, després d’haver fet estudis de física experimental; també fou vice-rector del col·legi d’Agustins el 1804 –es veu que fou un gran predicador i des d’aquest càrrec intentà fer compatibles la constitució, el liberalisme polític i la religió. Motius pels quals, a les seves prèdiques s’hi podien trobar frases a favor del General Luis Lacy i Gautier. El 1808 era prior dels agustins d’Igualada i el 1819 examinador sinodal del bisbat d’Urgell.

El 14 de setembre de 1821 aconseguí el permís i ajut del cap polític de Catalunya per la seva exclaustació, al haver-li concedit la Càtedra d’Economia Política i Estadística –un dels requisits a l’hora de ser nomenat catedràtic era que, aquest, havia de sortir del convent-, no obstant, això no s’oficialitzaria fins el 9 de maig de 1822 –degut a una sèrie de reticències per part dels religiosos, tanmateix, el final li permeteren viure en el segle sempre i quan hi visqués vestint l’hàbit de “*Presbítero secular*”. La fi del trienni liberal el va dur a patir unes conseqüències molt negatives, com la de ser pres al convent de Miralles, prop de Martorell –no se sap el temps que hi estigué, el que sí que se sap era que molts van patir per la seva vida perquè havia estat exposat i amenaçat per part d’aquells que assassinaven en el “*nombre sagrado de su Dios y de su Rey*”. Van ser aquestes experiències les que el van allunyar del món eclesial que, cada vegada era més antiliberal –el 1834 ja no tingué més contactes amb el món de la fe. A continuació s’explicarà la seva vessant de professor.

Abans de tot això, Jaumeandreu havia estat professor d’economia a Mallorca, des de la Càtedra d’Economia Civil –inaugurada el 14 de febrer de 1814. Mai va ser afrancesat, ell mateix ho va dir així: “*Cataluña ha sido, es y será siempre española [...] Cataluña no puede ser francesa, mientras quede un catalán que pise su suelo*”; ell també va ser catedràtic d’Economia Política –càtedra promoguda per la Junta de Barcelona-, des del dia de la seva inauguració, el 29 d’agost de 1814. Un dels seus referents acadèmics fou Jean-Baptiste Say (1767-1832), qui definia economia política com la que “*enseña como se forman, distribuyen y consumen las riquezas*”, d’aquest autor Jaumeandreu en tragué *Rudimentos de Economía Política* (1816) (el primer manual econòmic català, que l’escribí perquè fos més fàcil la lectura de Say entre els seus alumnes). Els exàmens públics se celebraven a la Llotja de Mar, aquests estaven presidits per autoritats, com el Capità General Francisco Javier Castaños, i l’acte constava de dues sessions: ambdues serien obertes amb una breu oració inaugural de Jaumeandreu i just després, els alumnes més destacats dissertaven sobre uns temes que servien per a promocionar el debat entre els assistents –alguna vegada, la gent que hi havia anat no havia cabut a la Llotja-, tot fa pensar que els temes escollits eren els que preferien els del públic com el del prohibicionisme –tema que tractaren set vegades en nou cursos- o altres subjectes com el de la relació agricultura/indústria, el luxe, la necessitat d’obres públiques i els lligams entre l’economia i la guerra.

frare economista proteccionista i industrialista igualadí que inicià tota una saga d'economistes polítics catalans en ple segle XIX, segons Gaspar Feliu. El segon terme del pseudònim "Julià", feia referència al cognom matern de la seva mare Jacinta Martín i Julià. L'Ernest Lluch tindria molt més contacte amb la seva mare que amb el seu pare, en aquesta línia Jacinta l'influí molt i "més de morta que de viva"¹⁵¹. Si Ernest Lluch li professava una gran admiració a la seva mare, encara més li professaria a la seva germana. A Montserrat, la tenia en un altar, ja que per ell era la que més servia dels tres germans que quedaven.

Pels volts de 1965 l'editorial *Salvat* va posar en marxa un diccionari enciclopèdic. I tal com ho narrà Francesc Roca, el *Salvat 4* seria una enciclopèdia en quatre volums que constituí el *Salvat català* amb la coberta de Joan Miró. Dins d'aquest projecte, Lluch amb Manuel Esteve, Josep M. Carreras i Puigdemogolas, Rafael Tasis i Ferrer i Francesc Roca, dirigirien la secció d'economia.

Lluch participaria en el *programa d'ofensiva cultural de l'Ametlla del 1966*¹⁵² –conjunt d'actes i de publicacions per tal de fer sobreviure la cultura catalana- de Benet, al ser un dels promotors d'Edicions 62¹⁵³ amb Max Cahner i Josep M. Castellet. D'aquesta

---

En els darrers anys d'aquesta càtedra (1835-36/1839-40), es troben com a alumnes noms tan rellevants com Laureà Figuerola (lliurecanvista), Joaquim Rubió i Ors, Estanislau Figueres, Narcís Monturiol, Josep Güell i Ferrer (proteccionista), Pau Valls i Bonet i Manuel Milà i Fontanals; el 1835, l'Ajuntament de Barcelona plantejà la fundació de l'Institut Barcelonès –en aquest centre Jaumeandreu feu classes d'Economia i de Dret Públic- com un instrument constitucional i laic per a contrarestar la influència que, fins llavors, s'havia exercit per part dels ordres religiosos a l'ensenyament secundari.

Mort Jaumeandreu (1840), Pau Valls i Bonet, un dels seus deixebles, demanà a la Junta substituir-lo a la Càtedra d'Economia Política, cosa que no fou concedida –l'oblit de Jaumeandreu, segons Lluch, havia provocat que molts es pensessin que els autors proteccionistes d'aquells temps havien sorgit d'una manera espontània i autodidacta (Lluch, "Pensament Econòmic a Catalunya (1760-1840), 259-284).

¹⁵¹Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 25.

¹⁵²Amat, "L'Ametlla 1966".

¹⁵³Lluch el 26 de juny de 2000 rebria d'aquesta empresa una carta tot explicant-li com havia anat creixent al llarg dels anys 90. Aquesta acabà sent propietària de 10 empreses amb les quals creà el *Grup 62. Edicions 62*, com a capçalera del grup, era propietària de tot això: al 100% dels immobles d'Hospitalet i Peu de la Creu i del 83% de l'Avinguda del Bogatell; del 100% de l'editorial *Empúries, S. A.* (de ficció i no ficció en català); igual que *Edicions Península, S. A.* (llibres per a les llibreries en castellà de no ficció i per a les revistes *Península* i *Altair*); de *Muchnik Editores, S. A.* (per a llibreries en castellà de ficció); de *Distribuciones de Enlace, S. A.* (distribució a llibreries de les edicions del Grup i d'altres editors); del 75% de la *Llibreria del Raval, S.L.* (venda de llibres al detall); del 84% de l'*Editorial 92, S.L.* (edició de llibres a terminis en català); del 83% de *Catalana Edicions, S.L.* (comercial de venda a terminis dels llibres d'*Edicions 62, Oxford* i *Editorial 92*); del 50% de *62 Difusió Editorial* (edició de l'Enciclopèdia Temàtica d'Oxford); del 50% de *62 Difusió Comercial, S.L.* (comercial de venda a terminis dels llibres d'*Edicions 62, Editorial 92* i *Oxford*) i finalment, del 50% de *RACC-62, S.L.* (edicions de guies, atlas i mapes de carreteres destinats als automobilistes).

Amb tot això a les seves mans, gaudiren d'un creixement tal que passaren de 3.099 milions de vendes (1990) a 5.421 milions (1999), amb previsions d'arribar als 8.000 milions el 2002 (FEL. 01.01.04 Accions (cronologia: 1971-2000). Empresa edicions 62).

empresa acabaria posseint 8 accions de 25.000 pessetes cadascuna¹⁵⁴. A més, fou accionista d'altres empreses, des d'altres editorials a farmacèutiques; amb Eugeni Giralt dugué a terme *La població catalana*, una publicació inspirada en l'obra *La population* d'Alfred Sauvy (un dels primers *Que-sais-je?*, segons Francesc Roca). Des d'aquesta editorial ajudà a publicar el 1969 el primer volum de l'*Enciclopèdia*.

Entre els seus molt polèmics articles, n'hi va haver un que duia per títol *Burguesia catalana i capitalisme espanyol*. Aquest havia estat un encàrrec de Josep Maria Huertas el 1970, com a director de la revista juvenil *Oriflama*. Aquest article seria rebutjat pel màxim accionista i president de Banca Catalana, Jordi Pujol i Soley¹⁵⁵.

---

¹⁵⁴Davant de l'ampliació de capital d'aquesta editorial, Lluç pagà 100.000 pessetes per a obtenir dues accions (de 50.000 pessetes de valor nominal i de 50.000 pessetes de prima d'emissió). Més endavant, acabà posseint 8 accions, amb la suma d'un capital nominal de 200.000 pessetes i un dividend de l'exercici de 1999 de 13.500 pessetes a favor d'Ernest Lluç (*Ibid.*).

¹⁵⁵Potser perquè aquest article mostrava a una burgesia catalana sense ànima –com va dir en el seu moment Francesc Vilanova. Davant de la penetració a Catalunya de bancs tan importants com l'Espanyol de Crèdit, l'Hispano Americà o el Central, aquest article volia fer veure si la burgesia catalana s'havia establert en determinades capes d'aquestes entitats bancàries –si fos així, tota ella es trobaria supeditada als interessos econòmics peninsulars (mentre que, J. Pujol, volia fer una Banca Catalana per a defensar els interessos catalans).

“Els mitjans on s'estableixen els contactes són els Consells Regionals i els mateixos Consells d'Administració. En el darrer cas les participacions provenen dels procediments habituals (possessió d'un paquet d'accions, direcció d'empreses del grup industrial del banc, etc.), mentre que els Consells Regionals, en alguns casos, són el fruit de voler donar una certa complaença a les protestes per l'absorció d'algun banc català; en altres, d'un intent de millorar la regionalització de l'administració bancària i, encara, una manera de contrarestar el possible efecte de la difosa necessitat d'una banca autòctona [...] en qualsevol dels tres casos, els Consells Regionals no tenen pas gaire pes, la qual cosa no treu que els seus membres hagin mostrat una manca de possibilitats reals de canviar la seva actitud bancària i financera”.

Per a il·lustrar el pes d'aquests prohoms catalans a la banca espanyola tan sols cal mirar la composició dels seus òrgans executius- els quals conformaven el perfil de burgesia d'estat, un concepte molt citat per E. Lluç a les diverses sessions plenàries del Congrés dels Diputats. Per exemple, el Banesto estava governat per aquestes persones: Mariano Calviño de Sabucedo y Gras (membre del Consell del Banc i President de la ponència sobre la regionalització del *Consejo Nacional del Movimiento*); Jordi de Miquel Serra (President del Comitè Regional); Guillermo de Azcoitia y Muesca (Vice-president); Alfons Fabra i Monteys; Pere J. Rivière i Manén; Josep Lluís Garí d'Arana; Josep Noguera i Suñol; Artur Suqué i Puig; Isidre Valls i Rusiñol; Joan Antón Borés i Montal; Ramon Guardans i Vallès; Miquel Amat i Burgués i Josep Suñer i Martínez. Pel que feia el Consell Regional del Banc Central estava compost per: Manuel Garí d'Arana (President del Consell Regional i membre del Consell d'Administració del Banc); Carles Godó, Comte de Godó; Josep Maria Juncadella; Ferran Rivière; Josep Graells; Josep Lluís Samaranch; Francesc Daurella; Raimon Casanovas; Joan Josep Mata; Josep Viladomiu; Lluís Noguera; Ernest Ventós; Santiago Fradera; Fèlix Gallardo; Jaume Ribera; Pere Garí; Eusebi Bertrand; Leopold Rodés; Xavier de Godó; Josep Anton Rumeu. I el del Banc Popular Espanyol estava conformat per Martí Ribalta i Ortí, Edwind Zobel, Antoni Casadellà i Fèlix Valls Taberner.

Tant l'Hispano Americà com el Bilbao i Biscaia no tenien Consell Regional, tot i això, els bascos tenien la tradició de nomenar com a Directors Regionals a personalitats catalanes, fet que es remuntava des de Josep Maria Tallada –economista i líder de la Lliga- fins a Manuel Ortíz i Murt; *“algun entès en conversa privada n'ha dit Comitès de relacions públiques, car no sembla que tinguin cap poder autònomic executiu en les decisions dels Bancs a Catalunya o bé que, si el tenen, és molt petit [...] Una mostra del que diem és que en el procés de fundació o de reanimació dels bancs amb seu a Catalunya els participants en aquests Consells hi ha tingut un paper nul o molt reduït, cosa que pot ésser una mostra del seu paper subordinat o més ben dit, condicionat”.*

Com s'intueix, la participació dels catalans en Consells d'Administració com el del Banc Central no fou pas minsa, tot el contrari: *“<<De una cuestión no hay duda: los consejeros catalanes dentro del Consejo del Banco Central forman mayoría. En efecto, de un total de treinta consejeros, siete proceden de Cataluña: el barón de Viver, que es*

En el cas d'*España Económica, S.A.* -constituïda el 22 de desembre de 1964-, el 27 d'abril de 1971, amb el número 000078, Lluç comprà a Madrid 13 accions d'aquesta empresa (números d'accions 7.804-7.816 inclosa). El valor de cada acció era de 1000 pessetes; davant de l'ampliació de capital d'aquesta empresa, de 7.500.000 pessetes, del 18 de maig de 1971, les accions de Lluç li serien totalment desemborsades al seu favor.

De l'*Avenç S. A.* -constituïda el 9 de març de 1978-, segons el resguard provisional número 00124.B, davant l'ampliació de capital induïda per la seva Junta General d'Accionistes se li desemborsarien a Lluç vint accions amb el valor de 100.000 pessetes. Tal operació es feu a Barcelona el 15 de febrer de 1983, llavors es trobava domiciliat a l'Avinguda del Coll del Portell, 52 2ª (Barcelona-24).

Al llarg de la seva vida, amb més o menys continuïtat seguiria escrivint a *Serra d'Or*, però també escrigué a publicacions comarcals com el setmanari figuerenc *9País*, després convertit en *Hora Nova*, o a la *Revista de Girona*. A més, Lluç formà part de l'accionariat d'*Empordà Federal*, com també havia estat un dels impulsors de *Punt Diari*.

Com s'ha anat veient, E. Lluç al ser economista li agradava molt el món de les xifres i malgrat ser un estalviador de mena invertiria part dels seus diners en accions de diverses

---

vicepresidente del Consejo; don José Graells Pinós; don Enrique Marsans Comas, don Juan Alfonso Güell y Martros (es consejero en representación del banco en Cataluña), don Manuel Garí de Arana, don José Luis Samaranch Rialp y don Francisco Daurella Franco>>("Fomento de Producción", 15-X-69). El que tampoc ningú no dubta és que cap d'ells forma part de l'equip impulsor Villalonga-Reig-Escámez". Cosa que, en el cas del Banc Popular, també passava quelcom de similar i més amb la vinguda d'Antoni Casadellà Coll en el seu Consell d'Administració: "<<Por cierto que con este refuerzo se acentúa aún más la "catalanización" del Popular. De su supremo órgano, son catalanes don Luis Valls Taberner, el consejero delegado Rafael Termes Carreró, y los vocales don Javier Valls Taberner, don Gabriel Buixó Riera, don Martín Ribalta Urpí, don Pedro Ribera Sala, don Olegario Soldevila Godó y don Félix Valls Taberner, si es que no nos olvidamos de algún otro>>(La Hoja del Lunes, 23-XII-68)"- la massiva massa de catalans col·locats a l'òrgan administratiu d'aquest banc no ens ha d'estranyar i més, si se sap la importància que tingué Fèlix Millet i Maristany en el seu canvi de direcció a partir de 1952.

A Jordi Pujol -qui tenia com a fita el fet de "fer país" i de "Construir Catalunya"-, de ben segur que li van doldre molt les conclusions que en tragué Ernest Lluç, "si pensem en una burgesia lligada a l'intent d'afirmació dels trets diferencials, no sembla pas que per aquí, fora d'alguna excepció, hi hagi gran cosa a cercar. Els qui creuen mecànicament que tota -o la majoria de- la burgesia catalana està interessada en els problemes culturals autòctons, per aquest camí té unes pistes, no gens menyspreables, per a dubtar-ne. Molts d'ells ja han perdut la mateixa llengua o bé llurs fills estan en camí de perdre-la. És a dir, que parlen encara més en castellà que l'arquitecte Jordi Costa. Tampoc no volem que s'interpreti que la resta de burgesia està més o menys -menys que més- interessada en els problemes diferencials, car l'únic que hem volgut mostrar són els lligams d'una part de burgesia amb totes les implicacions de connexió amb les supraestructures establertes de tota mena" (Lluç,"Burguesia catalana i capitalisme espanyol", 9-11).

empreses¹⁵⁶, per exemple, havia tingut diferents *bonos del Estado* de múltiples valors: des de 2 pessetes a de 500 pessetes.

---

¹⁵⁶FEL. 01.01.04 Documents financers i patrimonials (cronologia: 1971-2000), unitat d'instal·lació:4.

4. Maià de Montcal

*"El desig de l'Ernest Lluch de ser enterrat a Maià és un gest que ens honora. La seva absència és la nostra memòria. El silenci, el millor homenatge"*¹⁵⁷.

4.a. *Una geografia ben diversa*

Els escrits d'Ernest Lluch permeten explicar la seva vida de pagès -que seguiria a Maià de Montcal, aquell indret garrotxí situat a la falda de la muntanya de la Marededeu del Mont¹⁵⁸- amb la seva vida ministerial i d'economista, passant per la història de la fisiocràcia i de l'agronomia, la del PIB¹⁵⁹ més la de la Cort francesa de *Madame de Pompadour*¹⁶⁰, entre d'altres.

Si Jaume Vicens Vives, a *Notícia de Catalunya*, deia que la nació catalana nasqué de la unió de la gent de muntanya/pagesos amb la gent de mar -fet que explica que els catalans siguin tradicionals i moderns a la vegada-, l'Ernest Lluch invertiria part dels seus diners per comprar la casa rural de Ca l'Aiats per a acabar amb la nostàlgia de la vida de camp, del paradís perdut, dels masos oblidats, altres, juntament amb la idea de voler viure el camp i així desconnectar de la seva atrafegada vida¹⁶¹.

Per la família Lluch i Bramón, Ca l'Aiats¹⁶², tal i com diu Ernest Pibernat no havia estat pas aquell mas rònc heretat. Tot el contrari, tant la Dolors Bramón com l'Ernest Lluch buscaven un espai per poder-se dedicar a cuidar la seva salut i a gaudir de les seves filles, lluny del tràfec de ciutat. Aquesta casa rural va aparèixer gràcies a què l'oncle de la Dolors -veterinari¹⁶³ i senescal de Besalú- donaria veus de què la seva neboda buscava casa de pagès; un cop adquirida -l'any 1969- s'hi establiren sense fer cap

---

¹⁵⁷Pascuet, *Entrelluchs*, 54.

¹⁵⁸Aquell indret fou descrit per Lluch així: "*una barreja entre la Garrotxa i l'Empordà. Un gran excursionista fa anys digué una cosa que és absolutament vertadera, la plana que centra el poble és una "plana riallera" com la d'Empordà. En canvi, els voltants són unes muntanyes i uns boscos absolutament garrotxins. Aquesta doble condició m'agrada molt*" (Lluch, "Des de ca l'Aiats de Maià").

¹⁵⁹Invent dels fisiòcrates (1758).

¹⁶⁰Cortesana que posà de moda la fisiocràcia entre l'aristocràcia francesa, amb el joc del *Tableau Economique*.

¹⁶¹Viuria dels valors de l'esforç, en el servei militar Lluch digué a un dels capitans que era molt disciplinat i aquest li respongué: "*No, si un s'esforça, al final ho incorpora com a propi i ho és amb tota normalitat*" (Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 27).

¹⁶²Casa pairal localitzada en el pla de Maià i, com digué l'Ernest Pibernat, es trobava on començava el pas que unia el poble de Dosquers -Maià, des de 1969 formà part d'aquest municipi- amb l'indret de Segueró que formava part del terme municipal de Beuda; no ha estat possible reproduir la fotografia de Ca l'Aiats perquè la família Lluch no m'ha donat el seu permís.

¹⁶³Per motius de la seva pròpia feina visitava a molts pagesos i sabia d'un pagès petit, d'una masoveria, d'una propietat agrícola molt petita, que li havia dit que volia plegar de fer de pagès i que es vendria la casa, fet que s'acabava produint. Tal casa era Ca l'Aiats de Maià de Montcal, segons Eugeni Giralt.

reforma, tal i com ho corroborà una de les seves veïnes, Fina. Tals reformes vindrien amb el pas del temps, la casa rural l'acabaren voltant una sèrie d'arbres, uns *“que jo mateix vaig plantar”*¹⁶⁴.

La casa en sí, *“és una casa petita, de pedra, oberta a llevant, separada del camí per una paret seca també de pedra. D'arran de paret, hom en veu brotar romaní, la qual cosa hi donà un aspecte encara més rural, si fos possible. A llevant, s'albiren els puigs de Santa Magdalena i el de Ca n'Alzina, els quals tanquen el municipi per l'est i fan partió amb el terme de Cabanelles. Just a l'entrada de la casa, hi podem veure un cobert per a la llenya, que també té la funció de petit taller, així com una petita barbacoa d'una importància culinària prou manifesta, sobretot quan el temps hi acompanya. La façana no fa cap ostentació, i només una petita entrada i un parell de finestres amb porticons de fusta donen fe de l'habitabilitat de la construcció. La resta és senzilla: una xemeneia i uns quants finestrons a ponent, poques obertures a la cara nord; i al sud, uns grans finestrals que ens indiquen cap a on dóna l'estança principal de la casa. No podem oblidar l'espai que envolta Ca l'Aiats, farcit d'arbres, on podem trobar des del xiprer que simbolitza l'acolliment fins l'ombra fresca que fan les moreres a l'estiu, passant per una gamma de pins, eucaliptus... i encara podem veure-hi les restes de diverses construccions que en altre temps havien estat divertiment de les filles: gronxadors, laberints, etc”*¹⁶⁵.

Tal indret seria idoni per les seves filles, sense els patiments del trànsit de cotxes de ciutat, en plena natura... Tanmateix, el primer cop que s'establiren a Maià només hi estaria amb ells la seva filla Eulàlia. Des de llavors, Ca l'Aiats seria la segona residència, per escapar de la rutina, una que a mida que la família Lluç s'anés ampliant cada cop seria més freqüentada, de manera que, aquelles anades i vingudes només els caps de setmana amb un sis-cents blau, des de Barcelona, passarien a la història. Tan era així, que el desembre de 1979 Lluç -per raons polítiques- empadronaria a la seva família allí, una estabilitat de residència que acabaria quan Eulàlia, Rosa i Mireia anessin a la Universitat. Llavors fixarien el seu domicili a Barcelona –per tant, entenc

---

¹⁶⁴FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Playà, “El ministre Ernest Lluç no vol ni sentir a parlar de política”, 14-19.

¹⁶⁵Pascuet, *Entrelluchs*, 50-51.

que serien empadronats a Barcelona el 1985¹⁶⁶-, tanmateix, a la declaració de patrimoni que feu E. Lluch, com a diputat, hi digué que el 1986 el seu domicili era el de Maià de Montcal¹⁶⁷.

Tal indret garrotxí cada membre de la família el viuria d'una forma diferent: la mainada Lluch i Bramón compartirien vivències amb la de la casa veïna, anomenada Canova del Pla, a l'era d'aquell mas veí la quitxalla d'ambdós masos menjarien llesques de pa amb vi i sucre –preparades per Salvadora, la veïna. En canvi, Lluch, com a bon tastaolletes que era, s'interessaria per la vida de camp, amb una passió tal que acabaria vivint com un d'ells: *“Et lledes d'hora, dinem a quarts de dues, sovint abans i tot, i sopem cap a les nou”*¹⁶⁸. Imitant la vida de camp, l'Ernest Lluch tenia una gran preocupació: deixar net d'esbarzers el voltant del seu mas¹⁶⁹. Lluch era un home de rutines, per tant, tenia la costum de fer una volta a peu pla pel voltant de ca l'Aiats abans d'anar a dormir, igual que ho feia pels matins.

Aquell llogarret, al estar situat entre el Pla de l'Estany i l'Alt Empordà era una terra de frontera. D'aquella regió garrotxina, segons Rosa Lluch, a Lluch sempre li agradava explicar a qualsevol que el visités que Maià pertanyia a la Garrotxa segons la divisió territorial de 1936 –sent així com surt en el mapa d'avui¹⁷⁰. Tanmateix, el seu caràcter doble no es faria invisible als ulls dels homes de la Generalitat republicana, uns que al cap de poc temps el situaren a l'Empordà, és més, durant la guerra civil havia pertanyut a l'Alt Empordà. Quan et trobes en aquell indret et sents provinent de diverses realitats a la vegada: *“I prop i lluny hi ha Figueres, Banyoles, Olot i Girona”*¹⁷¹.

---

¹⁶⁶Eulàlia Lluch acabà el Curs d'Orientació Universitària el juny de 1985 i el setembre d'aquell mateix any iniciaria la llicenciatura de veterinària (FEL.01.02. Activitat familiar (cronologia:1905-2003), unitat d'instal·lació:8. Martí, “Eulàlia Lluch aprofiteja el verano para hacer cursos de teatro”).

¹⁶⁷FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. *Congreso de los Diputados, III Legislatura, Declaración de bienes y actividades*, a la data del 10 de juliol de 1986.

¹⁶⁸FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). PLAYÀ, “El ministre Ernest Lluch no vol ni sentir a parlar de política”, 14-19.

¹⁶⁹Un dia, després d'haver fet aquesta activitat hi calaria foc – tal i com també ho feien els camperols- però no pensà que fer foc a l'estiu, en aquella zona, potser estava prohibit, raó per la qual al cap de poc tant Lluch com la seva germana Montserrat quedarien més que molls amb l'aigua que els hi caigué del cel – des d'un helicòpter dels bombers. Lògicament, aquell fet els faria pensar dos cops abans de tornar a cremar res.

¹⁷⁰El mateix Lluch reconegué que aquesta anècdota era fruit de la curiositat del seu germà, el geògraf Enric Lluch. Qui per costum llegia la lletra petita de tot.

¹⁷¹Congost, “un paisatge personal”, 34.

El poder de Maià de Montcal d'esdevenir un punt d'encontre per a Lluch es faria evident en temps electorals: el 1977, any que es presentaria per diputat del PSC per la circumscripció de Girona¹⁷², des d'allí iniciaria els seus viatges¹⁷³ per a fer els corresponents mítings¹⁷⁴ als diferents racons de la província, incloent-hi el Ripollès i la Cerdanya. Segons Rosa Congost, ja feia temps que Ca l'Aiats havia esdevingut un punt de trobada dels socialistes gironins. Dolors Bramón, que era militant de base del PSC-PSOE¹⁷⁵, sempre deia en broma “<<que aguantando a un marido político se trabaja más por el Partido que pegando carteles>>”.

El 1977 era professor de la Universitat de València i allí seria un dels impulsors del socialisme valencià i entre els seus alumnes introduiria l'anàlisi del manifest socialdemòcrata de Bad Godesberg –quan els joves llegien el Manifest Comunista- més el del sistema britànic de la salut –una pràctica que ja l'havia feta a la Universitat de Barcelona. Segons Marc Baldó Lacomba, les bases ideològiques de Lluch bevien del

---

¹⁷²Joan Reventós sabia que Lluch no era natural de Maià de Montcal, tanmateix aquest sí que hi tenia allí una casa, per tant, E. Lluch tenia “*arraigo en la provincia de Gerona*”. Precisament, la llei electoral de llavors posava de relleu que per ser diputat de Girona, per exemple, un havia de demostrar que estava arrelat en aquesta zona. Raó principal que feu que ell tornés de València, per presentar-se a les eleccions del 15 de juny de 1977 amb el PSC, segons Eugeni Giralt.

¹⁷³Dolors Bramón fou la seva xofer, ella no va poder dedicar-se als seus estudis i a la seva carrera professional fins més tard. Primer, decidí donar activament el seu recolzament a la carrera política del seu marit, perquè es veia que tenia futur, que tindria gran volada, i després, es dedicà a ser mare de les seves tres filles. Finalment, als seus 40 anys, es doctorà en filologia semítica i el seu títol fou “*Estudios de la versión castellana y del Original Árabe de una Geografía Universal*”. Havien estat cinc anys d'intens treball acadèmic els que havien fet de Dolors una gran arabista. Ella mateixa digué que tenia molta sort de dedicar-se a una feina amb la qual disfrutava molt, a més declarà que creia que mereixia el “*sobresaliente cumlaude*” per dos grans motius: la seva gran dedicació més la importància del tema que tractava (FEL. 01.02. Activitat familiar (cronologia:1905-2003), unitat d'instal·lació: 8. DE JUAN, “La ajetreada vida de la esposa del Ministro de Sanidad”, 9).

¹⁷⁴Molts veien en Lluch el perfil de polític britànic, li agradava molt tenir un tracte proper amb la gent i parlar de tot tant amb els qui eren els seus votants com els qui no ho eren; per exemple, el 17 de març de 1984, a Figueres, un dels actes públics d'inauguració de les obres i la biblioteca del Casino Menestral va ser el d'un sopar obert a tots els militants i simpatitzants del PSC-PSOE. En aquest acte a més de Lluch també hi farien presència Joaquim Nadal i Emili Pallach. Tal trobada volia servir per donar a conèixer què s'estava fent a nivell de política d'Estat i iniciar ja la precampanya electoral a la Comarca. Per tal d'assistir-hi, calia haver-ho comunicat abans i haver pagat 1.100 pessetes.

¹⁷⁵[Dolors Bramón] “<<Estoy convencida de que, sin Ernest, yo sería socialista, pero sin carné. Hay quien dice que yo serviría para ocupar puestos políticos, pero estoy convencida de que no es así. No sabría mantener la frialdad, no tendría paciencia para medir mis palabras, para la diplomacia tan necesaria en el mundo de la política...>>” (FEL. 01.02. Activitat familiar (cronologia:1905-2003), unitat d'instal·lació: 8. DE JUAN, “La ajetreada vida de la esposa del Ministro de Sanidad”, 9).

pensament d’Stuart Mill, de l’Engels de “*la revolució de la majoria*”, de Bernstein, de Willi Brandt i del programa de Godesberg (1959).

Estar a Maià de Montcal, des de 1974 li permetria gaudir de contactes regulars amb els homes i dones de terres gironines que militaven a la recent Convergència Socialista de Catalunya; en moltes d’aquestes trobades amb els corresponents militants de la CSC, tindria el paper de professor¹⁷⁶. És a dir, freqüentment lideraria les activitats de formació pels militants i com apuntà Rosa Congost – qui havia militat en aquells anys al PSC-, el professor Lluch acceptaria el seu paper de docent i duria a terme cursos sobre economia marxista a cases particulars¹⁷⁷, rectories, altres. En totes aquestes classes Lluch demanaria una pissarra per tal d’apuntar les diverses fórmules i així, faria saber als seus oients la importància d’entendre l’economia des de les seves pròpies estructures: les lleis de l’economia capitalista.

Per a Lluch, integrar-se en el si d’un poble representava implicar-se a la resolució dels seus problemes. Abans d’enumerar els problemes de Maià i les seves solucions, cal destacar la importància per a Lluch del treball en equip, ell mateix diria que “*la implicació personal no pot ésser només personal i física, sinó també col·lectiva*”¹⁷⁸. En el cas d’aquest petit municipi, com passa en els pobles d’interior, sense gaire interès turístic i amb una població cada vegada més envellida, si no es fa res per acabar amb aquesta tendència, poblacions com aquesta cauen en el perill de quedar-se deshabitades.

---

¹⁷⁶Una professió que l’iniciaria cap el 1960 entre la Universitat de Barcelona i l’Escola Costa i Llobera, en la darrera institució hi feia substitucions i tant podia fer classes de matemàtiques, d’economia com d’història. Gràcies al seu caràcter enciclopèdic i feta la seva feina, seria reclamat pels seus alumnes, segons Antoni Castells. Qui conegué a Lluch en aquesta escola quan ell ingressà en el batxillerat d’aquesta (Castells, “entre l’actualitat i el record”, 63-67).

¹⁷⁷Rosa Congost conegué a Ernest Lluch el 1975 en un dels seus cursos sobre economia marxista, en aquest cas, celebrat a una casa particular de Banyoles. De Lluch recorda que arribava en Vespa i els hi parlava de Baran i Sweezy, uns noms que, *a posteriori*, recuperaria a la Universitat (FEL. 01.02. Activitat familiar (cronologia: 1978-2002), unitat d’instal·lació: 7. Rosa Congost, “Ernest Lluch”, discurs de l’acte de Figueres (21 de desembre de 2000)).

¹⁷⁸Lluch, “Des de ca l’Aiats de Maià”.

En aquesta línia, E. Lluch digué que no s'hauria d'haver preocupat tan de si Maià havia estat una població turística, tanmateix, al no ser així es va haver de fer aquesta qüestió: *“A Maià és difícil no fer-se la següent pregunta: podem fer alguna cosa perquè no vagi perdent població fins a la seva desaparició? Poden sobreviure els pobles petits?”* La seva resposta fou contundent, no tots, però Maià sí. Perquè aquest poble tenia la sort de trobar-se prop de Besalú, on hi ha de tot i amb persones disposades a treballar pel poble.

Rarament en aquella casa hi governaria el silenci, sempre hi havia gent i qui venia a Ca l'Aiats? *“Vénen els amics de sempre, però no pas a parlar de política, sinó del que sigui. Mira, amb el capellà d'aquí, Joan Carreras, ens embranquem en grans discussions sobre mossèn cinto Verdguer”*¹⁷⁹. Ara per exemple, ha vingut l'alcalde per mirar de veure si puc fer alguna gestió per a la construcció d'una piscina”¹⁸⁰. Aquest fragment amb poques paraules descriu molt bé la imbricació social de Lluch en la gestió i en la política municipal de Maià – com també ho faria en l'àmbit comarcal. Segons Ernest Pibernat¹⁸¹, en els comicis municipals que es celebraren a l'abril de 1979 Lluch i Joan Reventós, obertament, recolzarien a una de les tres candidatures que s'hi presentaven: la de Joan Pou¹⁸². Recentment guanyades les eleccions E. Lluch esdevindria un important assessor del Consistori Municipal.

---

¹⁷⁹“Cuando Cambó dijo (a les seves Memòries) que se apoderó del cadáver del gran poeta no solamente está diciendo la verdad sino además suavizándola. La suaviza porque muy posiblemente no aplicó el mandato del alcalde de Barcelona, Joan Amat, quien se atrevió a proponer al Ayuntamiento, que lo aprobó, que “se incaute el cadáver”. No queda clara la base jurídica para la incautación por lo que fue natural el uso potencial o efectivo, eso es lo de menos, de la presión de la guardia municipal. Incautación que en este caso parece responder a la definición de un diccionario: “Apoderarse arbitrariamente de algo”. Que la incautación o la apropiación del cadáver se hiciera con nocturnidad no hace más que dar cuerpo al espíritu de lo escrito por Cambó.

Refuerza también el carácter apuntado el que tal hecho se produjera en una noche de tempestad y en unos días de junio donde más que el calor habitual hacía un clima borrascoso propio del noviembre si atendemos la narración del agudo Gaziél [...]. Verdguer quiso ser enterrado con el hábito franciscano —¿puede extrañar a alguien?— y así fue, pero este hábito estaba más de acuerdo con el sencillo ataúd “provisional” que el lujoso y artístico mueble funerario de roble macizo que el joven concejal Cambó por mandato del Consistorio mandó que recogiera finalmente sus restos.

Cambó estaba preocupado porque los hombres que consideraba de extrema izquierda no utilizaran el entierro en beneficio suyo. Aquí sí que disiento de Cambó. Ninguno de ellos era de extrema izquierda, en mi opinión aunque para él si lo eran, pero son los que habían acogido a Verdguer en su enfrentamiento con la jerarquía y con la aristocracia. Fue por ello que ninguno de los albaceas testamentarios elegidos por Cambó quisieran estar presentes en el acto de la incautación o apropiación del cadáver. El científico Ramón Turró, que no era de “extrema izquierda”, fue la ausencia más significativa” (Lluch, “Verdades y mentiras de Cambó”, 5).

¹⁸⁰FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Playà, “El ministre Ernest Lluch no vol ni sentir a parlar de política”, 14-19.

¹⁸¹Pascuet, *Entrelluchs*, 52.

¹⁸²Si el 1977 Lluch es presentà a les eleccions del 15 de juny amb el PSC, per la circumscripció de Girona com a diputat al Congrés, sota aquest lema “Si quieres unos diputados fieles al pueblo. Ernest Lluch el número 1 de la lista por Gerona. Vota la candidatura Socialistes de Catalunya, por una Catalunya libre, prospera y sin clases”. El 1979 faria el mateix, però, sota aquest altre lema “Trajectòria NETA. El socialisme sí que té solucions. Vota Partit dels

Si el 1982 seria el gran any de Maià amb la revolució del telèfon, per a Ernest Lluch fou l'any del salt a la política d'Estat des del càrrec de ministre de Sanitat i Consum, qui seguiria sovintejant el Casal del Poble –la nineta dels seus ulls-, els pastorets, els partits de futbol dels petits. Ernest Lluch era el gran orgull de Maià de Montcal, ja que era el seu ministre. I com més d'una vegada passa en aquestes situacions... “a un ministre, en un poble, tant li poden demanar diners per a un camp de futbol com per subvenir casos de famílies necessitades”¹⁸³.

Amb la seva col·laboració, la de l'Ajuntament i la de Ramon Rusalleda –de Salvanera-, revolucionarien aquell poble amb l'arribada del servei de telefonia a totes les cases del municipi, quan només havien tingut un telèfon públic per a ús general dels conciutadans. La problemàtica de la telefonia tenia a veure amb el cost d'aquest a ciutat i a les zones rurals. Lluch arribaria a Maià el 1969, des de llavors, cada vegada en seria més conscient d'aquesta problemàtica, de fet, com queda palès a la seva correspondència, de seguida es posà a fer gestions amb la Delegació de la Companyia Telefònica Nacional d'Espanya via el governador civil i els serveis tècnics d'aquesta, de Madrid.

Malgrat aquestes gestions, s'adonà que encara faltaven forces a sumar, per això mateix, quan ja fos diputat socialista al Congrés dels Diputats, el 1978, fou quan inicià tal campanya amb tots els ets i uts. Per una banda, envià cartes als alcaldes de tots els municipis de la circumscripció de Girona per conèixer si hi havia moltes localitats amb un cas similar al de Maià. Per exemple, Lluch li feu un escrit a l'alcalde de Viladomat, a Argelaguer Dix: “*Senyor Alcalde, Distingit senyor, Estic portant a terme unes gestions amb el Ministeri de Transports i Comunicacions i la Companyia Nacional Telefònica d'Espanya sobre els telèfons rurals. Assabentat que aquest municipi té problemes amb la instal·lació de la xarxa telefònica li agrairia que ens passés la informació sobre el seu municipi. Així mateix li agrairia que m'informés si coneix algun altre municipi amb*

Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE)” (FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81).

¹⁸³FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Playà, “El ministre Ernest Lluch no vol ni sentir a parlar de política”, 14-19.

*aquest problema. Ben cordialment, Ernest Lluch, diputat de “Socialistes de Catalunya””*¹⁸⁴.

Ernest Lluch al haver publicat tants articles a la premsa i a revistes vàries des de ben jove, sabia de ben a prop el poder i la repercussió social que tenien aquests mitjans. Per això mateix, davant de la problemàtica telefònica no faria cap excepció i intentaria denunciar aquesta penosa realitat, aquesta discriminació flagrant per part de la CTNE envers les zones rurals... Amb l'objectiu de fer pressió i forçar a l'Estat perquè hi posés remei a tal problemàtica de tota la circumscripció gironina.

Un d'aquests articles de Lluch, duïen el títol *El camp discriminat: manquen telèfons als nostres municipis*¹⁸⁵ i en aquest denunciava el fet que mentre a les zones urbanes el cost per telèfon era d'unes 12.500 pessetes, en alguns dels municipis gironins el cost imposat per la CTNE superava aquesta quantitat més de vint vegades. Mostra d'aquesta discriminació es veu en el següent llistat de municipis: Maià de Montcal i Guils de Cerdanya, el cost unitari era de 285.000 pessetes, malgrat que l'inici de les sol·licituds per arreglar aquesta problemàtica es trobava ja en els anys 1958 i 1960; Vilanna, 239.000 pessetes; Bonmatí, 142.500 pessetes; Setcases, 90.000 pessetes i, Vilacolum, 31.000 pessetes. Qualsevol d'aquestes quantitats sobrepassava en gran mesura el cost pel demandant de zona urbana.

Com reflexionava ell mateix, la solució d'aquest cas era de gran necessitat, ja que la instal·lació de telèfons era un factor decisiu pel manteniment de la vida socioeconòmica i humana d'aquests municipis. A més, tal fet era una prova de les moltes discriminacions a les quals eren sotmesos els municipis rurals. En llur article hi plasmava la seva espera envers a la resposta que li fes la Companyia Telefònica Nacional d'Espanya, després d'haver contactat diverses vegades amb el senyor León Herrera Esteban, el delegat del govern a la CTNE.

Una de les respostes que va rebre fou la de Fernando Sánchez-Contador a 20 de febrer de 1980 i aquest li va dir que, segons “*la aplicación de la nueva normativa, recogida en*

---

¹⁸⁴FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. Comunicació en paper timbrat del PSC, de E. Lluch a Argelaguer Dix, alcalde de Viladomat.

¹⁸⁵Aquest article no s'ha pogut identificar del tot, no obstant, s'ha trobat altre article que diu exactament el mateix: “*Campaña en favor de teléfonos rurales en Gerona*” (FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81).

la Orden Ministerial 27.294/78, ha permitido la extensión del servicio telefónico en la entidad de Vilamacolum, con la consideración de zona urbana y la aplicación de tarifas correspondientes a la misma, por tener una población de hecho en núcleo superior a 300 habitantes, como fija la citada O.M., habiéndose instalado más de 30 teléfonos.

Estas mismas condiciones serán de aplicación en el caso de Bonmatí, recogido en el programa de obras previsto por esta Compañía para el año 1982, ya que también supera el mínimo poblacional de 300 habitantes de hecho en núcleo, por lo que en aquella fecha podremos atender toda la demandada generada en el mismo. En cuanto al resto de entidades citadas en su escrito, la población que para los mismos figura en el Nomenclator del Instituto Nacional de Estadística, dista considerablemente de la cifra mínima señalada, cuyo motivo no vemos la posibilidad, en aplicación de la referida normativa, de su incorporación al comentado plan de extensión del servicio telefónico, siéndoles por tanto de aplicación las tarifas correspondientes a instalaciones en zonas de extrarradio”¹⁸⁶.

A mitjans dels 80 a Maià de Montcal es va fer molta feina: el casal es reconstruí gairebé de dalt a baix; s’assegurà un abastiment suficient d’aigua; els carrers i els desguassos van quedar arreglats; alguns forasters haurien fet d’aquell poble la seva segona residència, fet que ajudava i nodria l’existència d’un grup de joves que donava vida al poble.

E. Lluch, a més de fer de pagès i preguntar el per què de tot a en Julià –avi de la Canova-, l’estada en aquell poble li serviria per a tocar de peus a terra: *“De tota manera aquí, a Maià, això de ser ministre queda molt lluny i a mi em serveix per a tocar de peus a terra, perquè no és igual conèixer el problema dels pollastres i la necessitat de la seva importació en l’àmbit nacional, que sentir-ne la visió del pagès que n’ha de viure”¹⁸⁷*. En temps ministerials, la vida d’Ernest Lluch a Maià no li canviaria pas, l’única diferència que veien els del seu voltant era aquell R-4L de la guàrdia civil que el seguiria fins l’indret més recòndit. Pel que fa la resta, seguiria com sempre, les vacances les iniciaria l’1 d’agost i les acabaria el 20 d’aquell mes allà on les havia iniciat: a

---

¹⁸⁶FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d’instal·lació: 81. *Compañía Telefónica Nacional de España, dirección regional de Cataluña, n° de sección: comercial, CTNE, C/ Av. De Roma, 73-91. Destinatario Ernest Lluch, diputado en Cortes, Avinguda Coll del Portell, 52 2º A, ciudad (24). Barcelona, 20 de febrero de 1980.*

¹⁸⁷FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l’Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d’instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d’articles, 1977-1984). Playà, “El ministre Ernest Lluch no vol ni sentir a parlar de política”, 14-19.

Vilassar de Mar. Tot i això, els dies que no passés al seu lloc natal els passaria a Maià i allà, buscaria la tranquil·litat absoluta: “*Els altres dies els passaré aquí, gairebé tancat, ja que he dit que no a totes les invitacions per anar a festes o sopars*”.

En aquest ambient pagès però a la vegada mariner, amb el típic suquet de peix de les terres de tramuntana com a plat festiu de Ca l’Aiats. Al tenir bones relacions amb els pescadors de Llançà un dia del mes d’agost obsequiaven a Lluch amb un suquet de peix deliciós, segons el rector de Tossa Joan Carreras i Péra. Així ho recordarien i seria com coneixerien a la persona d’Ernest Lluch Francesc Fàbrega –Secretari de la Confraria de Pescadors del Port de Llançà-, Fernando Ledesma –ministre de Justícia-, Javier Solana –ministre de cultura-, Joaquín Ruiz Giménez –*Defensor del Pueblo*-, entre d’altres¹⁸⁸. Persones que a més de gaudir de la gastronomia empordanesa –com recorda el rector de Tossa, aquests assistiren al suquet de peix de l’estiu de 1983-, gaudiren de la natura de Maià i dels seus voltants, després de la sobretaula farien la insòlita i desconeguda ruta del romànic: resseguint així el patrimoni que el constitueixen les petites parròquies de Maià, Dosquers, Queixàs, Beuda, Lligordà i Segueró (en total 11 esglésies romàniques). Ca l’Aiats fou un punt de trobada dels amics de fora (com Roser Coromina de Besalú): “*Quan hi sóc, no me’n moc: la qual cosa facilita la vinguda d’amics i d’amigues*”¹⁸⁹.

Vicent Soler (Catedràtic d’Economia Aplicada de la Universitat de València), un dels deixebles de Lluch, recordà la importància que jugà *Ca l’Aiats* pels valencians: “*a més d’escriure textos [...], a l’estiu bastants valencians pujàvem a aquest racó de la Catalunya Vella a continuar –i aprofundir, perquè la calma i la tranquil·litat que s’hi respirava ho permetien- els termes que havíem deixat embastats a València. Recorde personalment les profitoses sessions de l’estiu de 1979, que van concretar-se en un dels papers més lúcids i sinòptics del pensament lluchià sobre l’economia i la societat valencianes. Un paper que prengué forma de pròleg al llibre *Introducció a l’economia del País Valencià*, del qual érem autors quatre joves professors d’universitat, cinc anys després d’haver publicat *La Via Valenciana*, i del qual hem extret les línies sobre Joan Fuster [...]*”¹⁹⁰.

---

¹⁸⁸Pascuet, *Entrelluchs*, 88.

¹⁸⁹Congost, “*un paisatge personal*”, 33-34.

¹⁹⁰Pascuet, *Entrelluchs*, 101.

A Maià, al llarg dels 14 dies d'estiu que hi restà no volia ni sentir a parlar de política, prou tenia amb la obligació d'estar dia i nit localitzable i en contacte telefònic amb els de Madrid. El dia que J. Playà li feu l'entrevista¹⁹¹, podria viure un dia de cada dia de Lluch i la seva família a Maià: aquell agost de 1984 l'Ernest Lluch i les seves tres filles restarien enganxats al televisor gaudint dels Jocs Olímpics d'estiu de Los Angeles, ara bé, amb diferents ritmes. En Lluch diria: *“Els jocs olímpics han canviat una mica el ritme de les vacances. Jo, de jove, havia fet atletisme i m'agrada de veure'l per televisió, però com que sóc molt disciplinat i a les dotze i poc més enllà me'n vaig a dormir, els veig al matí en diferit”*.

Un fet clau, a parer de Lluch, fou la construcció de la piscina municipal: *“per un poble com Maià, una piscina és una cosa molt complexa. Qui hagi vist com dones de pagès de més de cinquanta anys han après a nedar, comprendrà què vull dir”*, *“o qui sàpiga que la segona residència és una sortida i que només pot arrelar suficientment si la gent es pot banyar. Serà difícil de mantenir i tots nosaltres ho sabem, però si volem mantenir el poble...”*¹⁹². Havia estat la solució per fer més jove la població de Maià. L'any 1985 amb la influència del ministre E. Lluch fluiria cap aquell poble de la Garrotxa alguna subvenció, que sumada amb l'esforç de l'Ajuntament, faria possible la construcció d'una piscina dins del complex esportiu municipal.

Des de la seva perspectiva, a l'any 1987, encara restava molt per fer per aquest poble rural. Calia solucionar amb urgència el problema de les escombraries, el creixement de Besalú, que podia donar llocs de treball. Per encarar amb força tot això, el poble gaudí

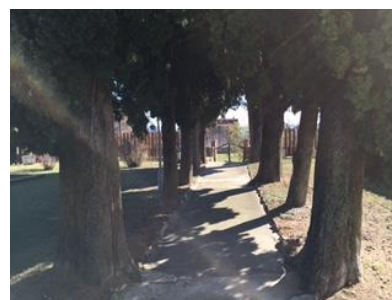
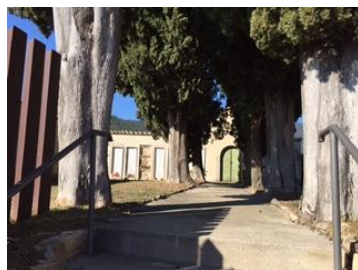
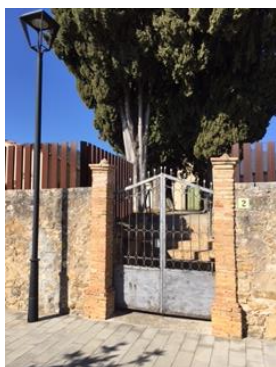
---

¹⁹¹FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Playà, “El ministre Ernest Lluch no vol ni sentir a parlar de política”, 14-19.

¹⁹²Lluch, “Des de ca l'Aiats de Maià”.

de les energies i dels projectes que tenia en ment l'equip de l'Ajuntament. Per a Lluch, a part de la piscina, Maià tenia dos grans signes de vitalitat: d'una banda, la ràdio. Hi havia cops que es preguntava *“podríem sortir al Guinness com el poble més petit del món que té una ràdio?”*, d'altra banda, un fet insòlit era que s'acabava de constituir una societat anònima laboral que també podia ser un cas excepcional. *“Serà el primer cas en un mitjà rural?”* es referí Lluch.

Amb tot això, a Maià de Montcal, a Lluch *“se'l recorda com un home de diàleg, un home que mai no intentà imposar res a ningú, però això sí, ferm en les seves conviccions socials i polítiques, que lluità sempre a favor d'allò que creia més just al seu parer, fent del diàleg l'única arma per arribar al consens”*¹⁹³.

Tant Rosa com Mireia Lluch i Bramón foren batejades a l'església romànica del segle XII dedicada a Sant Vicenç de Maià de Montcal pel mossèn Joan Carreras, entre aquest fet i el fet que les cendres de l'Ernest Lluch restarien en el cementiri de Maià, al costat de l'església, en el nínxol 174¹⁹⁴, tot plegat diu molt dels lligams que establiren aquesta família allí.

---

¹⁹³Pascuet, *Entrelluchs*, 53-54.

¹⁹⁴Segons Rosa Congost, quan fou traspassat seria dels pocs més de 300 persones empadronades a Maià; el portal del cementiri és una porta de ferro –amb una rugositat que recorda a la del ferro forjat. Hi ha una meitat de la porta tancada en clau, l'altra part està permanentment oberta. Tanmateix, per obrir-la has de trobar el joc del pestell de ferro rovellat que la tanca. Només d'entrar-hi, els 9 xiprers que té – disposats en dues fileres fent un caminet- són els que donen la benvinguda al visitant. El xiprer a Europa simbolitza el dol i a l'Empordà, té una important tasca: formant llargues i espesses fileres borden els camps protegint-los dels forts vents (de la tramuntana, per exemple). A més, aquests es podien trobar a les masies i a l'antigor significaven hospitalitat, si n'hi havia un volia dir que et podien oferir menjar i, en cas d'haver-hi dos, volia dir que et podien oferir menjar i llit.

Per trobar el seu nínxol, després d'obrir la porta has de pujar un parell o tres d'esglaons que et duen a un curt camí de ciment –que et du a una porta verda-, limitat a banda i banda per petits trossos de pedra tallada, a una banda hi tens 5 xiprers i a l'altre 4. Un cop fet aquest caminet i superada la porta verda, si hom pren el camí de formigó que li segueix a mà dreta es trobarà amb una d'aquestes parets-armari de formigó i en cas que es prengui el de l'esquerra, aquest et du a tres parets-armari de ciment, també. La primera de les tres es troba sola, i les altres dues es troben l'una al davant de l'altre.

El nínxol 174, hi té gravat *“Ernest Lluch i Martín 1937-2000”*, es localitza en una d'aquestes parets-armari que es miren entre elles. En concret, si hom entra en el caminet de ciment que hi ha entre paret i paret, aquest es troba al mig

4.b. Espai pels seus pròlegs

Des de Ca l'Aiats, visqué molt intensament les necessitats de la societat gironina, fins i tot, recolzaria moltes de les iniciatives que sorgiren en aquell tros de terra entre la Garrotxa i l'Empordà. En el món de la comunicació durant el franquisme donà suport i col·laborà a *Presència* i a partir de la anomenada Transició, seria membre de la cooperativa que va donar a llum el diari *El Punt* i escrigué dues vegades a la *Revista de Girona*: l'any 1982, un article sobre Josep Pla¹⁹⁵ i altre el 1987, amb el nom *Des de ca l'Aiats de Maià*. En el qual hi glossava el seu sentiment de pertinença en aquell poble empordanès i garrotxí.

De les seves anades a les terres de l'Ebre pels volts de 1967 –d'on sorgí el títol *L'economia de la regió de l'Ebre* (1967, Serveis d'Estudis Banca Catalana¹⁹⁶), compartit amb Eugeni Giralt Quintana - en digué: “*el Delta té en el meu entendre un encant propi i original*”, “*fins fa pocs anys era l'única part de Catalunya que creixia físicament*”. “*Els pobles del Delta són tots de factura recent i encara vaig poder conèixer una part dels que havien estat els seus colonitzadors*”¹⁹⁷. Lluch s'enamoraria d'aquests paisatges, raó per la qual gairebé compra la seva segona residència al bonic poble de l'Ametlla de Mar.

Tanmateix, la seva segona residència va acabar localitzant-se a Maià de Montcal.

---

de la paret de mà esquerra. La sensació que desprèn és d'un nínxol auster de granit (imatges preses el dia 20 de febrer de 2016). La seva imatge no ha estat possible reproduir-la en aquí per la falta del permís de la família Lluch.

¹⁹⁵Lluch, “Josep Pla”, 75-78.

¹⁹⁶Segons Eugeni Giralt, tant Lluch com ell no formaven part dels Serveis de Banca Catalana, no obstant, aquesta entitat liderada per Jordi Pujol sí que els hi va encarregar, editar i pagar, els estudis econòmics que ells dos van fer plegats. Per exemple, els títols de *L'economia de la regió de l'Ebre* (1967) i el de *L'economia de la regió de Tarragona* (1968); quan Banca Catalana obrí una sucursal a Tortosa es presentà i es repartí el llibre que parlava de l'economia de l'Ebre i així es demostrava que els directores d'aquesta entitat bancària coneixien en profunditat com funcionava l'economia del sud de Catalunya. De la mateixa manera, també els hi van encarregar un llibre sobre la Muntanya de Lleida que mai va arribar a sortir.

¹⁹⁷Lluch, “*Des de ca l'Aiats de Maià*”.

Possiblement, els motius que el dugueren a refusar la localitat de l'Ametlla de Mar foren: les seves feines d'economista que tenia per les comarques gironines; el mateix Lluch diu que d'una visita de treball en sortí casat amb Dolors Bramón i tres noies (sembla que la conegué treballant, en una visita el polígon industrial de Celrà). A més, la seva primera dona, Dolors, era banyolina, i el seu oncle es trobava a Besalú. Així podrien estar prop de Banyoles.

Aquell 1967 s'interessà per la Il·lustració gironina, fet que el duqué a publicar *Les institucions de la Il·lustració a Girona*¹⁹⁸. Cal recordar que feia tres anys que Lluch estava inmers en la seva tesi doctoral, precisament seria així com conegué a alguns dels seus historiatos il·lustrats: Jaume Oliveras, Francesc Romà i Rossell, Josep Garriga i Buach, Josep Masdevall, Antoni de Capmany, Tomàs de Puig, Abdó Terrades, Joan Tutau, altres.

Tots aquests noms van fer de l'Empordà un espai únic i de gran importància, de fet, en el seu moment, Carles IV feu una visita a Figueres –no podria ser aquesta una ciutat qualsevol. Per això mateix, segons Lluch, tot català quan neix fa per maneres de trobar un descendent empordanès. Com a especialista del XVIII, digué que tot i que després del 1714 els borbons potenciessin la Universitat de Cervera en detriment de la de Barcelona, que la Reial Audiència de Catalunya també fes polítiques repressives en favor de relentir el reconeixement de les institucions catalanes...La proximitat de Catalunya amb França¹⁹⁹ i el seu creixement econòmic de la segona meitat del segle XVIII, van ajudar a què aquest territori de frontera també tingués Il·lustració – aquesta no només se centrà al voltant de Barcelona²⁰⁰, sinó que s'escampà arreu de Catalunya²⁰¹, prova d'això foren les Societats Econòmiques d'Amics del País de Tarragona i Tàrraga, l'Acadèmia de Lleida i els intents més o menys fallits de Girona, Puigcerdà i Vic .

---

¹⁹⁸Lluch, "Il·lustració a Girona", 373-376.

¹⁹⁹E. Lluch, de la Il·lustració empordanesa en va dir que hi tingué cabuda a causa del cultiu que ja hi existia: des de 1760, a Figueres ja hi havia biblioteques particulars on s'hi podien trobar títols com *La riquesa de les nacions* d'Adam Smith i l'*Emile* de Rousseau. Un fet que només era possible per la situació geogràfica preeminent de la qual gaudia l'Empordà, estava tocant a França. Cosa que, per aquest mateix motiu, però a la inversa, Badajoz difícilment hi arribarien aquests títols al estar localitzat lluny de França i a més, per la presència de la Inquisició espanyola.

²⁰⁰Com va dir E. Lluch, ciutats com Barcelona i València no ho van tenir gens fàcil per entrar en la il·lustració i això va ser així perquè les llibreries d'ambdues ciutats no pogueren comprar lliurement els llibres de Voltaire, Diderot, Kant, Smith, Hume, Goya, Rousseau, Beccaria, Quesnay, Turgot i d'Hergel, fins el trienni liberal (1820-1823) i amb amplis temps de prohibicions, que arribarien fins el 1975 (Lluch, *La Catalunya vençuda del segle XVIII*, 8).

²⁰¹Segons E. Lluch, el Principat, de cara a l'època de les llums, no tenia els ingredients oportuns com per il·luminar-se: a finals del 1600 les universitats estaven controlades pel clergat i les ordes religioses i si amb això no hi havia prou de dificultats, amb les conseqüències de la Guerra de Successió va arribar la unificació de totes les universitats a Cervera.

Dels seus estudis sobre la Il·lustració es podria dir molta cosa, ara bé, una tesi que es veu molt bé i que es repeteix de manera continuada en els seus articles és que els Il·lustrats van poder ser Il·lustrats perquè tenien la vida solucionada. Foren els casos de Jaume Oliveras (1698-?, un ric terratinent que no treballà mai)²⁰² i Josep Masdevall o de Masdevall²⁰³ (arribà a ser prohom i aristòcrata –ennoblit per Carles III, al ser nomenat el 1784 metge de la Reial Cambra-, cal dir que el seu pare era assentista de l'exèrcit per a l'abastiment de queviures de l'Alt Empordà i antic propietari de Maçanet de Cabrenys²⁰⁴ i la mare provenia de Can Terrades de Vilabertran –de família noble), qui fou propietari a: Figueres, Llers, Vilafant, Vilatenim, Mollet, Rabós i Sant Climent Sescebes i aquest mateix, obtindria una almendrava a Roses i uns molins a Pont de Molins.

Segons E. Lluç, contràriament el que s'havia dit de què el Principat havia estat el territori d'Espanya on el sòl estava més ben repartit, Girona havia estat –després d'Andalusia- la regió més latifundista d'Espanya. Dels Caramany, per exemple, a Lluç li van dir a Sant Pere Pescador que “*eren els amos de tot l'Empordà*” –zona on havien hagut greus conflictes socials per tema de terres, no havia estat pas un territori de pagesos ingenus i una mica beneïts com marca el catalanisme més tradicional en busca d'aquella Catalunya pura, allunyada de la industrialització, de la immigració i altres influències. La seva història ha estat més semblant a l'explicació de Josep Pla: “*un barceloní va per la carretera i veu un pagès parat a la vora del tros mirant el cel. El*

---

²⁰²S' autodenominava com a físic experimental i aquest intentà afavorir la *il·luminació* de Girona mitjançant la creació d'una Societat Econòmica d'Amics del País i d'una Conferència de Física Experimental i d'Agricultura. Els seus experiments de més rellevància fou la posada en pràctica del seu mètode per a multiplicar el blat i recollir dues collites d'aquest gra al mateix any i el 1772, hi envià a la Conferència Experimental de Física de Barcelona –via la Junta de Comerç d'aquesta ciutat- un nou pa obtingut amb blat i patata –en aquell mateix any es publicaren les famoses investigacions de Parmentier a favor de l'extensió de la patata-, per tal d'estalviar l'ús del primer material.

²⁰³Nasqué a Figueres, estudià Medicina a la Universitat de Cervera i a Montpeller. Aquesta figura visqué el segon redreçament de l'economia catalana (circa 1740-80/90), per tant, com a metge va haver de posar fi a totes aquelles malalties provinents del món industrial. Segons De Masdevall, les malalties decaurien si hi havia higiene i la població estava ben alimentada.

Una de les seves obres de més gran renom fou la “*Relación de las epidemias de calenturas pútridas y malignas que en estos últimos años se han padecido en el Principado de Cataluña, y principalmente la que se descubrió el año pasado de 1783 en Lérida, Llano de Urgel, etc. (Barcelona, 1786)*”. Aquest títol que fou traduït al llatí i a l'italià i es reedità diverses vegades tant a Cervera com a Madrid, donava els remeis per plantar-li cara al paludisme que tan de mal estava fent a pobles lleidatans (matant a la meitat de la seva població).

²⁰⁴Lluç, potser influenciat per Eugeni Giralt, alguna vegada es va interessar per l'estudi de les fluctuacions humanes. Tan fou així que, segons ell, malgrat la pèrdua de part de la Cerdanya i de la Catalunya Nord amb el Tractat dels Pirineus de 1659, en la lletra petita d'aquest tractat es podia veure com les relacions humanes i socials d'aquests territoris amb el Principat no es van trencar pas: el mineral del ferro de la Menera, un poble situat ara al costat dels Pirineus francesos, entrava a Catalunya sense pagar impostos duaners cap a les fargues catalanes –Darnius, Maçanet de Cabrenys, Sant Llorenç de la Muga, Beget, altres; tot i que a terres catalanes de fargues en queden ben poques, segons l'historiador Jordi Nadal la història dels Alts Forns de Biscaia va ser escrita per famílies figuerenques, com la dels Villalonga.

*barceloní –o el de Can Fanga, com diuen a Girona- pensa que està mirant la natura o els núvols, mentre que Pla afegeix que el que està pensant és com fer que la part que ha de donar a l'amo sigui la més petita possible*²⁰⁵. La vinguda del cultiu de l'arròs trencaria part d'aquests latifundis i repartiria la terra de forma més equitativa.

Tornant a Maià, la ment del ministre Lluç no cessaria en cap moment, tot i que segurament a Maià hi dormiria més que a Madrid²⁰⁶. Els dies que passava a la Garrotxa, servien per acabar de posar fi a tots aquells treballs i estudis iniciats al llarg de l'any. En Carles Riba, aquell que coneixeria de ben petit en els anys 1946-1947 al barri de Vallcarca, prop del seu antic carrer, el de Marededeu del Coll. Acabaria sent un dels seus referents poètics, molt més que la poesia de Carner: “*Assegut en cadires plegables que té a fora, aquests dies s'ha empassat el volum de la poesia completa de Carles Riba*”²⁰⁷.

Aquell agost de 1984, les obres que havia de posar fi en serien varies: per començar, traduï al català la *Producció de mercaderies per mitjà de mercaderies*, de l'economista italià Piero Sraffa; havia de finalitzar el pròleg del llibre de Carme Massana, *La propietat urbana a Barcelona al segle XX*, de la que l'Ernest Lluç comenta que és una aproximació gairebé inèdita al grup social dels rendistes urbans; també, havia de fer un petit llibre que donà a Figueres sobre les arrels del republicanisme federal a l'Empordà, un treball que es lliga amb altres reflexions que n'ha fet sobre la problemàtica del suro i sobre els orígens de la industrialització de la Garrotxa. El que no pogués acabar, ho realitzaria entre el 20 i 30 del mateix mes d'agost, setmana que es reprendria la política a Madrid però ell seguiria tenint les tardes lliures. Seguint la línia del seu treball intel·lectual a Maià, aquell indret a Lluç li seria de gran interès perquè un dels temes que li agradà més estudiar era el carlisme –de les seves lluites intestines en sortirien els trabucaires-, cosa que en aquelles terres, històricament, aquesta corrent ideològica i forma de vida hi havia estat intensament implantada.

---

²⁰⁵Lluç, “Verdaguer”.

²⁰⁶On en plena activitat ministerial, per les nits tan sols dormiria 4 o 5 hores per tal de poder complir amb les altres activitats intel·lectuals: com podria ser dedicar una o dues hores diàries a lectures pròpies; d'aquí vindria la recomanació del Doctor Juan Ponz Marín a Lluç, per a millorar el seu estat de salut, “*baixi el ritme de treball i que viatgi més a Alpedrete*”.

²⁰⁷FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Playà, “El ministre Ernest Lluç no vol ni sentir a parlar de política”, 14-19.

Del carlisme E. Lluch en va dir moltes coses, les seves tesis més destacables al voltant d'aquesta temàtica foren aquestes. D'una banda, comentà que els bastions de Convergència Democràtica de Catalunya coincidien amb el mapa carlista català del segle XIX, cosa que feia pensar que per explicar el fenomen carlista a terres catalanes calien explicacions complexes i gens senzilles. Per això mateix apel·là a llegir l'aportació de Josep Fontana, "*La fi de l'antic règim i la industrialització (1787-1868)*" dentro de la *Historia de Cataluña* que dirige Pierre Vilar [...] *¿Quién no conoce aquella historieta atribuida a veces a Valle Inclán, otras a Pío Baroja de que el carlista baja del monte debidamente confesado y comulgado y ataca al hombre? La contraposición de las "ciudades liberales" contra un "campo absolutista" que es la interpretación más habitual entre los historiadores más serios no le parece más que una primera aproximación*"²⁰⁸.

Segons Lluch, com Fontana, aquesta primera explicació geogràfica del carlisme no era més que una mera aproximació. Perquè sempre van existir illots liberals al camp i a més, a ciutat hi havia qui pensava que el *vell món* era millor que el *nou* que arrasava amb els valors morals existents fins llavors.

"*Si ni la interpretación de carlista=montañés-liberal=llano ni la de carlista=campesino-liberal=ciudadano sirven con plena eficacia, Fontana hace una nueva propuesta mucho más sensata y contrastable. Así escribe que la geografía del carlismo catalán es mucho menos la de la pobreza que la del empobrecimiento. El arraigo carlista no se produce donde las transformaciones económicas de finales del siglo XVIII, principios del siglo XIX no habían penetrado o donde la agricultura era absolutamente dominante. Ni los puros Pirineos ni las llanuras de Lleida fueron canteras carlistas*". Procedien d'aquelles zones rurals on s'havia establert el "*putting out system*", on els telers havien conquerit el camp –trobant-se fins i tot dins de masies-, així els capitalistes del segle XVIII evitarien les restriccions gremials i aconseguirien pagar salaris baixos. Malgrat aquesta feble economia d'aquells que es trobaven teixint en els telers, durant uns anys aquests habitants de la Catalunya intermèdia van viure una certa prosperitat amb la suma dels ingressos que en treien de la ramaderia i de l'agricultura.

---

²⁰⁸Lluch, "Los orígenes del carlismo catalán", 5.

Tal desenvolupament econòmic es donaria fins que no arribés la nova maquinària, que és la que arruina l'activitat econòmica sorgida d'aquests telers –i acaba també amb els gremis perquè, segons Lluch, la seva estructura flexible d'adaptar-se a les necessitats del mercat tenia uns límits i és que aquesta manera de produir no pogué competir amb els fruits tecnològics de la Revolució industrial (de la mateixa manera, desapareixeria la següent igualtat dels mercantilistes catalans: plena ocupació=màxim benefici)-²⁰⁹, concentrant així la indústria en els grans nuclis urbans i empobrint determinades comarques rurals de Catalunya²¹⁰ -segons Josep Fontana, si els membres del sector republicà-liberal havien nascut majoritàriament a Lleida, Reus, Tarragona, Vilanova i la Geltrú, Barcelona, Sabadell, Sant Feliu de Guíxols i Figueres, els carlistes havien emergit d'Amposta, Tortosa, Gandesa, Conca de Barberà, Vic i Olot. Així es veu com el carlisme no és típic de zones de muntanya com la Seu d'Urgell, Puigcerdà, Sort o

---

²⁰⁹Menys el *Modernisme*, en general, a Catalunya tot ha arribat tard. Prova d'això, el 1780 és quan a Barcelona es comencen a fer-se veure les innovacions que arriben de la revolució industrial anglesa, com ara les *Spinning-jennies*, les *Water-frames* (a partir de 1791) i les *Mule-jennies* (des de 1805). Si l'economia catalana -amb *empentes i rodolons*- aconseguí consolidar-se en els anys 1766-68, l'arribada tardana de totes aquestes innovacions tecnològiques significà que les manufactures catalanes no podien competir amb els preus dels productes que oferien les nacions estrangeres, cosa que si li afegim la conjuntura internacional donada per la guerra anglofrancesa (1778-1783) –que provoca el col·lapse del mercat colonial americà, entre altres xarxes comercials- i la saturació del mercat indià (provocat per l'arribada dels productes anglesos, holandesos i francesos a terres americanes –en gran mesura, de contraban), es pot dir que, la crisi econòmica, torna a terres catalanes i es posa fi així en el segon redreçament de l'economia catalana –recordem que, poc després, es patí la guerra del francès (1808-1814).

²¹⁰Aquest fenomen continuà passant en el Camp de Tarragona al llarg del segle XX. En èpoques anteriors, tant el Priorat (terra de vinyes, pels seus dies assolellats i pel seu sòl dur; del tipus Garnatxa o Carinyena, al produir-se allí vi negre –la seva dolçor facilita la preparació de vermuts i licors com la mistela), la Conca de Barberà com Alt Camp, en els seus millors temps foren zones molt riques, de fet, allí van ser molt importants les propietats monacals de *Scala-Dei* com Poblet i Santes Creus -amb la desamortització aquestes propietats van anar a parar a mans foranes: Ducs de Medinaceli, Marquesos de Casa Riera, Comtes de Castellví o Azara, els Girona, Gil Moreno o Garcia Fària. Igual que en temps carlins, d'ençà del 1920 aquestes comarques no van parar de veure marxar els seus homes cap el litoral, cap a l'eix Tarragona-Reus, on es concentraven els sectors econòmics del turisme i de la indústria- com el complex petroquímic tarragoní, on aprofitaven el fruit dels garrofers de la zona (abans del 1957 ja existia una certa base industrial del ram de la química i d'aquesta sortien aquests productes: àcids del clor, sals alcalines, gas oxigen, fertilitzants nitrogenats amoniacals, insecticides, derivats de la garrofa i essències sintètiques).

L'únic nucli urbà d'interior que quedà en *peu de guerra* fou Valls, el 1965, amb 82.391 habitants, era la segona àrea més important del Camp (la primera era Reus i la tercera Tarragona; aquell bosc que va perdre terreny davant dels cultius de cereals -a la Conca- i de la vinya, des de 1940, amb la despoblació del Priorat i de les muntanyes de Prades aquest tornaria a ser més frondós. Fet que, provocà que els conreus que no fossin d'ametllers, de vinya o d'avellaners (davant de la depreciació del seu fruit -a partir de 1950- i el mal provocat sobre els garrofers i les oliveres per culpa de les fortes gelades de 1956, l'avicultura sorgí com una nova manera de fer diners i aquesta cada vegada es popularitzà més entre la pagesia com a complement econòmic), fossin d'un interès molt reduït.

L'especialització de cada contrada va donar a aquesta regió el paper de passadís, d'aquesta forma afavorí a les activitats comercials i això repercutí sobre un *hinterland* molt més extens gràcies a la seva localització en un encreuament de vies: les pròximes a la costa, el camí tradicional de Catalunya cap a la *Meseta* que passava pel Coll de la Teixeta i Gandesa, o bé els que duïen al rerepaís lleidatà pel Coll de Lilla o per l'estret de la Riba. Amb tot això, és curiós com fora de la Conca de Barberà els cereals eren conreats només pel consum local; a les zones més fredes, com Prades, s'hi conreaven patates i la poca horta que hi havia en aquesta plana extensa (amb turons de 60-80 metres que servien per a fixar la població de Cambrils i de Tarragona, ambdues ciutats concentraven les platges del Camp i també, eren els únics llocs on hi havia port –cosa que no hi havia ni a Calafell ni a Torredembarra, per això les barques d'allí havien de varar-, la principal raó que explicava aquest paisatge era la localització de la desembocadura del riu Francolí. Un riu cabdalós que aportava les seves sorres i que, des de l'antigó alimentà a molins de tota mena), també estava solament dedicada al proveïment local (Lluch-Giral, *L'economia de la regió de Tarragona*).

Berga, sinó de la Catalunya intermèdia que va de Tortosa a Igualada i de Manresa a Vic i Olot. Aquest, fou el territori català que, econòmicament, cresqué menys que la resta de la mitjana catalana, molt possiblement perquè es trobava distanciat d'aquestes zones de dinamització econòmica: la de la Catalunya Costera, la regada pel canal d'Urgell i de les poblacions riberenques del riu Ebre.

Pel que fan els líders carlistes d'aquesta corrent política sí que eren els hisendats, l'alt clergat, algun fabricant i bastants advocats²¹¹. Amb tot això, aquesta organització interclassista, en el seu punt àlgid, representà ser tota una revolució en la seva forma de funcionar com a partit polític –com ho va ser el lerrouxisme dels inicis del segle XX, amb instruments tan novedosos com la *Casa del Pueblo*, segons Xavier Domènech.

Segons el metge de Vic Joaquim Salarich, l'empobriment d'aquesta determinada geografia catalana que es convertiria en carlista es veia així: *“Todos nuestros obreros eran igualmente colonos, que ora empuñaban la esteva del campesino, ora la lanzadera del tejedor, o la carda de pelaire; eran, los más, propietarios de su telar, cuyos beneficios, unidos al producto de los campos, constituían todo su capital y el bienestar de su familia numerosa y feliz”*. *La causa de su desaparición era que “se ha dado a la vida industrial una dirección nueva y nuevas tendencias, las invenciones extranjeras han derribado las fortunas y las cosas antiguas, apareciendo la centralización que lo ha absorbido todo. La industria lanera ha desaparecido de nuestros pueblos de la montaña, la lencería disminuyendo en ellos cada día, y la industria algodonera, que en el día las absorbe todas, se va reuniendo en pocos y determinados centros de fabricación”*. *Si sabemos que la presión fiscal se había mantenido teóricamente, pero el pagar en dinero era muy difícil y que los precios agrarios habían caído, habremos cerrado la explicación del empobrecimiento”*²¹².

En algun dels seus articles posà de relleu que cada vegada costava més de localitzar elements carlistes, l'únic símbol carlista que recordava haver vist era el de l'Avinguda de Jaume I de Girona, el cartell del *“Partit Carlí de Catalunya”* – *“donde se procura “que el fuego de la tradición no se apague, algo muy difícil en los tiempos que vivimos”*”, ja que com pensava un carlista *“hoy su programa (del carlismo) y sus ideas*

---

²¹¹Lluch, “¿11.000 carlistas?”, 25.

²¹²Lluch, “Los orígenes del carlismo catalán”, 5.

ya no son viables”²¹³. Un fet molt estrany per a Lluch, si es té present que per ell mateix el carlisme havia estat el moviment contrarrevolucionari més durador que havia existit a Europa: “Casi todo lo que resta son recuerdos familiares en la intimidad de sus casas donde se guarda, en palabras de Manuel Rego, “la llama viva de cerca de doscientos años de existencia””²¹⁴.

D’aquesta manera, hi ha una sensació de voler oblidar el passat i fer creure que Catalunya fou realment un oasi o un poble de mantega, quan la veritable realitat catalana està a anys llum d’aquests termes, tal i com ho explicà Lluch a Tortellà (La Garrotxa): “El invierno pasado acompañé a Jordi Canal y a Daniel Tarradellas a explicar a habitantes de la garrotxina Tortellá que los carlistas habían incendiado su población, cual un Gernika, por ser liberales. Entre el público había gente mayor que sabía perfectamente los nombres y los oficios de los jefes liberales y se recordó que hasta la Guerra Civil se hizo una anual conmemoración. Un grupo de jóvenes parecía adquirir conciencia de su condición de habitantes de una ciudad mártir en su sentido literal. Ojalá que tal tradición se recupere de una u otra manera. De tal memoria quedaba un monolito hasta 1939. Ahora, en Tortellá o en el resto de Cataluña queda tan escaso recuerdo como se demuestra cuando algún catalán achaca la violencia de ETA a la permanencia de las brasas carlistas; habla como si los catalanes no las hubiéramos tenido”²¹⁵.

Els articles d’E. Lluch publicats a *La Vanguardia*, sobre el carlisme, van generar molt impacte, tan fou aquest que rebé 86 cartes dels seus lectors, cosa que li va fer pensar que, sortosament, encara hi pervivia la memòria- Josep Benet ja havia dit via Serra d’Or, en els anys 70, “que los particulares que poseyeran materiales para estudiar el carlismo los cuidaran y los pusieran a disposición de quienes quisieran consultarlos”.

Del carlisme neix el catalanisme? Dels estudis de Ferran Soldevila, Jesús Pabón o de Josep Pla, es podria arribar a dir que sí, tanmateix, segons Lluch, no seria pas així, és més, seria el catalanisme el que provoca la deriva del carlisme cap al foralisme i el “1714”, sense oblidar que una part important d’aquest durant aquest segle ho feu cap al nacionalisme espanyol. A més, Lluch, com Pere Anguera, diu que els carlistes eren

---

²¹³Lluch, “carlistas y carlismo”, 17.

²¹⁴Lluch, “¿once mil carlistas?”.

²¹⁵Lluch, “¿11.000 carlistas?”, 25.

borbònics absolutistes, per tant, s'alimentaven de tota aquella obra que havia engegat Felip V, començant per l'abolició de les Constitucions de Catalunya amb el Decret de Nova Planta de 1716²¹⁶. Aquests motius exposats per E. Lluch, serien els mateixos que defensarien en el segle XVIII el rector de Cervera Ramon Llàtzer de Dou i Bassols, Vicenç Pou de Maià de Montcal i el "capgròs" Ferran Dalmau.

Una vegada tractat el carlisme, cal tornar a l'estiu de 1984. Dels seus articles que fan referència a aquell estiu, se'n pot treure que li agradava aprendre, de manera continuada, de la vida de pagès quan es trobava a Maià, i per això caldria fer quatre apunts sobre la temàtica de la introducció de la fisiocràcia²¹⁷ i l'agronomia a Espanya i a Catalunya, un estudi que el feu amb Lluís Argemí – amb aquest jove de Maià es convertí en el *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1820)*²¹⁸. Aquest treball fou un dels que hauria d'acabar a l'estiu de 1984, ja que li quedaven unes sis pàgines per escriure les conclusions.

El 6 de novembre d'aquell mateix any, com a ministre de Sanitat i Consum duria a terme en el col·legi major argentí de la ciutat universitària de Madrid, la conferència amb el nom de *Belgrano, San Martín y la Fisiocracia* i la iniciaria així "es para mí

---

²¹⁶"Ello no evita que hubiera en la base una condición de catalanidad indudable o que existieran intentos aislados como el de Tomás Bertran i Soler, bien estudiado por el malogrado Joan Camps i Giró de Granollers. La tesis que se deduce es más bien la contraria: nacido el catalanismo político, ello obligó a una parte minoritaria del carlismo a sustentar posiciones catalanistas, aunque la mayoría persistió en el españolismo y absolutismo más claros. Estos minoritarios fueron tan pocos que están, casi todos, en la familia de Miquel Roca i Junyent: uno el abuelo materno y otro el propio padre. Unos intentos venidos de las bases o de jefes de segundo orden, pero ahogados por la dirección en pleno. Por esto jugaron durante la República y la Guerra Civil lo que jugaron" (Ibid.).

²¹⁷Si Lluch va dir que el pensament fisiocràtic va estar viu a l'Argentina fins el 1940, a Espanya, segons Emilio Lemos, hi va restar fins l'esclat de la guerra civil espanyola: "antes de la guerra civil de 1936 yo conservaba un ejemplar de dicha obra (de les "Máximas generales del gobierno económico de un Reyno agricultor" de François Quesnay") en mi biblioteca, pero como los fisiócratas fuimos perseguidos y diezmados por los militares que se levantaron en armas contra la Democracia, yo abandoné mi domicilio y permanecí escondido en el campo. Al regreso a casa me encontré destruido el archivo y los libros por determinación de mi familia, temerosa por la amenaza que el general Queipo de Llano había lanzado por la Radio local anunciando de que serian castigadas severamente cuantas personas poseyesen libros cuyos contenidos fuesen contrarios al espíritu del Movimiento Nacional. Al final de la Segunda Guerra Mundial, que los Gobiernos triunfadores perdonaron la vida a la dictadura fascista y el autócrata Franco, en agradecimiento, dispuso que España se regiría como Democracia Orgánica, la libertad de expresión experimentó alguna dispensa, lo que permitió volver a la divulgación de la doctrina Fisiócrata por los medios reducidos a mi alcance. Publiqué numerosos artículos en algunos diarios de corta tirada y en revistas especializadas. Entre esa labor redacté "Un mensaje a las conciencias de los intelectuales", libro que me costó mucho trabajo conseguir la aprobación de la censura oficial, pero gracias a la intervención de Manuel Fraga Iribarne, cuando fue ministro de Información y Turismo, pude publicarlo en 1971. Como testimonio de mis servicios a la cultura fisiocrática adjunto fotocopias de algunas páginas de mi citado libro, entre las cuales encontrará la biografía que compuse de Francisco de Quesnay y de otras tres glorias fisiócratas de nuestro país, la de Álvaro Flórez Estrada, del siglo XIX; y las de Julio Senador Gómez y Baldomero Argente, del siglo XX. También le remito adjuntas fotocopias del epílogo del libro "La conciencia autonómica de los andaluces", editado en 1982 por el Partido Socialista Andaluz (hoy Partido Andalucista). Con mi agradecimiento por su ayuda espiritual reciba un cordial saludo" (FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d'instal·lació: 98. Carta d'Emilio Lemos Ortega a E. Lluch, del 17 de juny de 1984, des de Sevilla al Ministeri de Sanitat i Consum).

²¹⁸Ernest Lluch- Lluís Argemí, *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1820)*(València: Institución Alfonso el Magnánimo, 1985).

difícil hablar sobre Argentina delante de argentinos cuando lo que sé de vuestro país es cuanto he leído en un centenar de libros. Me siento como un investigador norteamericano, de esos que, en su universidad, disponen de todos los fondos necesarios para comprar cuanto libro y folleto hay sobre determinado tema. El resultado suele ser un magnífico trabajo al cual se le escapa la vida entre los renglones. Me ocurre como lector con ciertos investigadores extranjeros que se ocupan de España. Siento que lo que dicen sobre España es como el guion de una película y yo, de esa película, conozco la vida real, que está ausente del guion”²¹⁹.

L’any 1987, segons Rosa Congost –professora d’Història Econòmica de la Universitat de Girona-, l’Ernest Lluch diria de Ca l’Aiats “*Ja és el meu paisatge personal*”. En aquesta línia, esdevindria el punt estable de la seva vida. Per a ell, tal enclavament era vital, perquè a més de ser l’espai on desconnectaria de la política i acabaria d’enllestir aquells treballs que restaven per finalitzar, era aquell indret on hi tenia els seus llibres de capçalera i la música que més estimava. A més, des d’allà havia fet gran part de la seva obra escrita, per això, a més d’un pròleg dels seus llibres i d’altra gent els acabaria amb: Maià de Montcal. Altres raons que expliquen els seus lligams amb aquest poble, són els amics que havia fet allí (Ramon Vinyes de can Patllari, en Trias de Beuda, els de can Flequer, els mossens Josep Sarola i Joan Carreras i Péra²²⁰)—d’uns que n’estaria molt de satisfet perquè havien aconseguit fer del Casal del Poble un ens viu- i se sentia orgullós que els pastorets d’allí atraguessin a gent forana.

---

²¹⁹FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l’Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d’instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d’articles, 1977-1984).

²²⁰Lluch, “*Des de ca l’Aiats de Maià*”.

5. Dels Països Catalans al PSOE

“Cal avançar cap allà a on vol anar la gent del Camp Nou del Barça a la de la gran manifestació de València: la consecució d’uns estatuts d’autonomia del Principat, de Balears i de València propis amb uns trets comuns: ús del català en les seves relacions mútues, posicions comunes en el món lingüístic i culturals, la possibilitat de mancomunar-se per competències estatutàries deixant protegida la personalitat politico-administrativa de cadascun, més la possibilitat de federació si és aprovada per majoria absoluta, més els drets civils diferenciats però sense deixar de banda una codificació unificada entre ells”²²¹.

Ernest Lluch

5.a.De València a Itàlia

“A València és on realment jo començo una carrera docent perllongada. Em vaig trobar amb que aquí hi havia un medi universitari que realment bullia, on professors joves investigaven, els estudiants estaven realment apassionats, tu feies classes d’Història Econòmica i descobries que quan parlaves de la revolució industrial, per exemple, als estudiants els preocupava saber perquè el País Valencià no s’havia industrialitzat. És a dir allò que tu parlaves a classe lligava amb la preocupació de la gent, amb la mobilització de la gent. El meu record dels professors joves que hi havia és que són la millor generació de professors joves que jo he vist. Era una gent plena d’iniciativa, de ganes de fer, i molt conscienciada. Allò que tenia a veure amb els problemes del País. Això per mi va ser molt estimulant. El meu record de València està molt lligat a aquesta experiència”.

Josep Fontana, professor emèrit de la Universitat Pompeu Fabra.

Mitjançant la seva correspondència amb intel·lectuals europeus de totes les nacionalitats possibles, es pot arribar a saber la part de l’any que es trobaria a Ca l’Aiats i a València. A la carta escrita des de Maià de Montcal el 10 d’agost de 1971²²², li feu saber a Leone Iraci, que fins l’octubre restaria a Ca l’Aiats, no obstant, d’octubre al juny de 1972 es localitzaria en el carrer General Prim, 14, de València.

Quan arribà a les terres de més enllà de l’Ebre, seria curiós el fet que acabaria d’arribar i ja era un valencià més, ja analitzaria aquella realitat des de dins, ja era un altre integrat - com diria Valerià Miralles, a febrer de 1971. De ben segur que, s’integrà tan ràpidament al nou espai per la seva abundant activitat cultural, política i universitària.

Si es comença per la seva vessant acadèmica, s’ha de dir que després d’acceptar el 1969 fer classes d’Història de les Doctrines Econòmiques, d’Organització Econòmica Internacional i de l’especialitat d’Economia General de cinquè curs a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat de València, allí, com a professor, inicià el seu *cursus honorum* des del grau de professor agregat provisional

---

²²¹AMTM.Carpeta C260: Lluch, “Països catalans des del socialisme”, 5.

²²²FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d’instal·lació: 98.

(des de l'1 d'octubre de 1970 fins el 30 de setembre de 1971 -1 any-)²²³. Més endavant, aconseguiria el grau de professor agregat interí (des de l'1 d'octubre de 1971 fins el 18 de novembre de 1974) -del qual va cobrar 180.000 pessetes anuals, amb una paga extra en els mesos de juliol i desembre²²⁴- i el següent pas fou ser professor agregat numerari²²⁵. Fins llavors en aquesta Universitat havia prestat 4 anys, 1 mes i 17 dies de serveis.

Des del moment que fos professor agregat numerari, hi estigué en règim de dedicació exclusiva. En aquesta institució, es diu que de 1974 al 1976 seria el vice-degà de la Facultat d'Econòmiques, a més de ser el director del departament de Teoria Econòmica –des del 23 de desembre de 1976²²⁶. Tanmateix, documentalment només hi ha constància del seu nomenament com a vice-degà segon de la Facultat d'Econòmiques i Empresarials per la resolució del rectorat de l'1 de febrer de 1977 -havent-hi el dubte de si aquest càrrec podia ser desenvolupat per un professor no catedràtic²²⁷. Cal destacar que, d'aquest càrrec en fou cessat, per petició pròpia, el 8 d'octubre del mateix any²²⁸; altre càrrec que gaudí Lluç durant la seva estada a la Universitat de València com a professor agregat, fou el de Director del Departament d'Economia de l'Empresa des de l'1 de novembre de 1977²²⁹ al 30 de novembre de 1978.

---

²²³FEL. 02.03.02. Universitat de Barcelona, (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79 (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985)). Sol·licitud de càtedra. Fulla de serveis; el 24 de juny de 1971, l'Ernest Lluç fou inclòs en el règim de dedicació exclusiva a la universitat amb la gratificació anual de 225.000 pessetes (FEL. 02.03.02. Universitat de València (cronologia: 1968-2001), unitat d'instal·lació: 78. Carta del Rector de la Universitat de València adreçada a Lluç, del 6 de juliol de 1971); del càrrec de professor agregat provisional Ernest Lluç cobraria anualment 171.000 pessetes, amb dues pagues extres: la de juliol i la de desembre (*Ibid.*, Carta del Rector de la Universitat de València adreçada a Ernest Lluç, del 16 de gener de 1971).

²²⁴Certificat de presa de possessió de Lluç en el càrrec de professor agregat interí, de part de José Manuel Almansa Pastor, professor agregat numerari i secretari general de la Universitat de València. Del 29 de novembre de 1972 (FEL. 02.03.02. Universitat de València (cronologia: 1968-2001), unitat d'instal·lació: 78).

²²⁵Lluç, fou professor agregat numerari a la UV, des del 19 de novembre de 1974, després de ser-ho nomenat per l'ordre ministerial del 8 de novembre. Plaça guanyada per concurs-oposició i que mantingué en actiu fins l'11 d'abril de 1980: data d'inici de la seva situació d'excedència especial a l'haver estat elegit diputat per la província de Girona (FEL. 02.03.02. Universitat de Barcelona (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79 (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985)). Sol·licitud de càtedra. Fulla de serveis).

²²⁶Carta del Rector de la Universitat de València adreçada a Lluç, del 23 de desembre de 1976 (FEL. 02.03.02. Universitat de València (cronologia: 1968-2001), unitat d'instal·lació: 78).

²²⁷Carta del Rector de la Universitat de València de l'1 de febrer de 1977, adreçada a Ernest Lluç (*Ibid.*).

²²⁸Lluç li escriuria una carta al ministre d'Educació i Ciència, José Maria Maravall, el dia 15 de juliol de 1983, on li demanà que quan la respectiva Llei de Reforma Universitària estigués en vigor (seria publicada en el B.O.E. el 8 de març de 1984, després de què hagués emergit la respectiva ordre ministerial del 29 de febrer de 1984), que com a professor agregat numerari d'universitat que era no volia entrar en el cos de catedràtics numeraris (FEL. 02.03.02. Universitat de Barcelona, (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79 (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985))).

²²⁹Carta del Rector de la Universitat de València adreçada a Lluç, del 29 de novembre de 1977 (FEL. 02.03.02. Universitat de València (cronologia: 1968-2001), unitat d'instal·lació: 78).

Després de 10 anys, 10 mesos i 26 dies de serveis en la UV²³⁰, la comunitat universitària valenciana de Lluch en tindria un molt bon record. Mentre a la Universitat de Barcelona ja hi havia, des de feia anys, un capital humà amb una experiència acumulada molt important, a València hi mancava. D'aquesta manera, els hi transmeté en els seus alumnes el rigor i l'exigència que s'havia de tenir a la investigació i a la docència. Fent així que guanyessin prestigi les Facultats d'Econòmiques de València – igual que també ho faria la de Geografia i Història-, d'Alacant i la de la Jaume I de Castelló.

Així va ser com feu escola a la *Agregaduria d'Història del Pensament Econòmic*²³¹ de València, des del pensament econòmic viatjaria de l'economia global a la d'empresa, segons el catedràtic d'Economia Aplicada de la Universitat de València, Vicent Soler. Aquest mateix reconegué que Lluch havia estat l'impulsor de la renovació de la bicentenària Reial Societat Econòmica d'Amics del País de València amb Joaquim Maldonado, Pascual Crión i Manuel Sanchis Guarner i qui creà una insòlita, per la seva qualitat, revista de ciències socials, *Arguments*, que malauradament no tingué continuïtat a partir dels anys 80 – altra revista/agència en la qual hi participà fou l'anomenada API²³² .

Molta d'aquesta informació prové del discurs d'homenatge a Lluch de Salvador Almenar²³³ –professor i el seu successor en la càtedra d'Història de les Doctrines Econòmiques-, pronunciat dos dies després del seu assassinat. En aquest també hi parlaria de la seva persona, a més de dir que havia estat el motor de la modernització de

---

²³⁰FEL.02.03.02.Universitat de Barcelona, (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79 (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985)). Sol·licitud de càtedra. Fulla de serveis.

²³¹Deixebles seus (Vicent Soler, Salvador Almenar, Vicent Llombart, Segundo Bru, Clementina Ródenas i Joan Lerma) van ser professors de les facultats de València, exerciren a empreses i a l'administració dins i fora del país.

²³²*Devia ser l'any 1974. El vaig conèixer fent un reportatge per la lluita dels Països Catalans a València, en una agència clandestina, que es deia API (Agència Popular Informativa) dins d'aquesta hi havia periodistes demòcrates que passaven informació a empreses estrangeres, era un butlletí clandestí. Per fer aquest reportatge vaig contactar amb Lluch, ens vam conèixer a la llibreria 3 i 4, i des d'allí ens veuríem fins uns dies abans de la seva mort*" (entrevista enregistrada al periodista Antoni Batista, a Torredembarra. A les 10.00 hores del matí del 5 de novembre de 2016).

²³³Lluch i Salvador Almenar, pels volts de l'any 1985 participarien en un projecte internacional que prenia el nom d'*Institutionalization of Political Economy. It's Introduction and Acceptance into European and North American Universities*. En tal programa hi participaven els següents centres: el *King's College Research Center. Political Economy and Society* de la Universitat de Cambridge; la *Cattedra di Storia delle Dottrine Economiche* de la Universitat dels Estudis de Florència i, l'*Institut d'Histoire Economique et Sociale* de la Universitat de la Sorbona (FEL. 02.03.02. Universitat de Barcelona (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79 (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985)). *Documentación a que se refiere el "Anexo II", de la Resolución de 26 de agosto de 1985, de la Universidad de Barcelona por la que se convoca Concurso Público para la provisión de diversas plazas docentes. Boletín Oficial del Estado n°227, de 21 de septiembre de 1985*).

l'economia i d'altres ciències socials a la respectiva Universitat²³⁴, fou comparat amb John Stuart Mill, qui predicava que a la universitat s'havien de formar éssers humans competents i cultes. Parlant de Salvador Almenar i Palau, es fa important dir que seria un dels deixebles i orientats per Lluç a l'estudi d'Álvaro Flórez Estrada, i a Vicent Llobart li suggeriria estudiar la figura de Campomanes.

L'experiència valenciana el duugué a Itàlia. Mentre s'interessava cada cop més per la Il·lustració valenciana descobriria a Gramsci i el seu amic economista Piero Sraffa²³⁵ – introduït al pensament econòmic català i espanyol per Lluç-, amic també de John Maynard Keynes. Viatjar a Itàlia el faria escriure per a *Tele/eXprés* moltes postals²³⁶, d'aquesta manera es pot aventurar i dir que a Itàlia hi restà -com a mínim- durant els mesos de març i abril de 1971.

Col·laborar amb Edicions 62 i a Oikos-Tau el mugué a fer traduir diversos textos econòmics italians (Claudio Napoleoni, Paolo Sylos-Labini, Piero Sraffa, altres²³⁷)²³⁸. Amb tot això, Francesc Roca afegí que la visita al país amb forma de bota, el duria a

---

²³⁴“La Universitat de València fins els anys 70 era un desastre, era un fòssil franquista, era un fòssil del segle XIX, la Universitat de València era lo pitjor de lo pitjor. A finals dels 60 i inicis dels 70 va començar una explosió de certa modernització en la que col·laboren molts professors que venien exiliats o que havien obtingut una plaça allí .

*Alguns d'ells van ser catalans, hi havia Fabià Estapé a economia, Ernest Lluç, Josep Fontana, Joan Reglà, entre 4-5 professors catalans van anar a la UV. Venien d'un altre món, la societat valenciana era rural, i la universitat era una pura gasòfia i tota aquesta gent li dona un aire nou. Lluç a la Facultat d'Economia produeix un esclafit, aporta moltes teories modernes, ve molt preparat, vol preparar a la gent i hi deixa un gran grup de deixebles importants. Possiblement, el més important és Vicent Soler, l'actual conseller d'Hisenda de la Generalitat Valenciana” (entrevista enregistrada a Vicent Sanchis i Llàcer, prestigiós periodista, Vicepresident d'Òmnium Cultural i director de TV3, a un dels despatxos de la seu de la Revista *El Temps* –situat a la Rambla de Catalunya, 121 (Barcelona)- el dia 5 d'octubre de 2016 a les 12 hores).*

²³⁵Segons Francesc Roca, Piero Sraffa era fill de banquer milanès, ell mateix, des de Cambridge, li subministrà els llibres que llegia Gramsci a la presó mentre estava desenvolupant –per encàrrec de Keynes- l'edició de les obres i la correspondència de David Ricardo (Roca, “Model de societat”, 25).

²³⁶Ernest Lluç, “Postales de Italia (1): universidad y empleo intelectual”, *Tele/eXprés*, Març 23, 1971, 5; Ernest Lluç, “Postales de Italia (2): política y empleo intelectual”, *Tele/eXprés*, Març 30, 1971, 5; Ernest Lluç, “Postales desde Italia (3): los fascistas contra las regiones”, *Tele/eXprés*, Abril 6, 1971, 5; Ernest Lluç, “Postales de Italia (4): momento económico”, *Tele/eXprés*, Abril 14, 1971, 5 (Fundació Ernest Lluç- CUIPMB, Centre Ernest Lluç, *Bibliografia d'Ernest Lluç i Martín*, 105).

²³⁷L'any 1972, els autors i títols que Lluç introduí a la nostra societat des d'Oikos-Tau anirien del *Capitalismo, crecimiento económico, subdesarrollo* de Dobb – el més venut de tots amb 801 exemplars a 100 pessetes cadascun- juntament amb el més car, *Principales corrientes de la ciencia económica* de Seligman (a 825 pessetes l'exemplar) fins a les obres de Baty *Inglés para empresarios a La vida económica de la empresa* de Suare. Passant per altres autors com Schumpeter, Tsuru, Harrys, Timbergen, Sargant, Kapp, Hunker, Sheldon, Brus, Nourse, Sik, Jané, Horvat, Mishan, Kirsden, Stone, Ohlin, Fleming, Brech, Urwich-Brecht, Yuill, Argenti, Battersby i O'Shaugnessi (FEL. 01.01.04. Documents financers i patrimonials (cronologia: 1971-2000), unitat d'instal·lació:4. Conjunt de llibres encarregats per Lluç, amb el seu volum i el seu cost per unitat. Juntament amb els guanys que en trauria).

²³⁸D'aquesta feina Ernest Lluç a l'any 1972 cobrà el 5% del total de les vendes anuals, essent la quantitat de 142.793'25 pessetes. Una quantitat que fou cobrada de forma mensual, és a dir, del gener al desembre de 1973 Lluç rebria cada mes 11.899'50 pessetes.

prendre a Palmiro Togliatti la idea del títol amb el qual va guanyar un premi Joan Fuster d'assaig, *La Via Valenciana* (1976)²³⁹.

A València, amb l'estudi que en va fer per publicar *La Via Valenciana* descobrí el procés d'industrialització del País Valencià. Aleshores, aquella obra representava ser tota una novetat, per tant, aquesta es va importar a la Universitat creant grans línies de política industrial, que acabarien aplicant els deixebles de Lluç als primers governs de la Generalitat valenciana. A més, també duria a la creació de l'Institut de la Mitjana i Petita Indústria Valenciana i els seus instituts tecnològics i incubadores d'empreses innovadores (CEEI). L'antic *Procova* es convertiria en l'Institut Valencià d'Exportació o de l'Institut Valencià de Finances: sent respostes precises contingudes a les darreres pàgines de *La Via Valenciana*²⁴⁰.

Tal i com ho explicava Marc Baldó Lacomba, en el curs 1975-76, a la Universitat de València, el professor Brosseta seleccionà un grup de professors de les diverses facultats -entre ells hi havia Ernest Lluç- per elaborar una "*Proposta de declaració de principis per una universitat nova en una societat democràtica*": com a novetats, es proposava un sistema propi de professorat contractat -amb un règim estatutari obert a la competència i l'eficàcia acadèmica-, el departament com a unitat docent i investigadora més un règim d'accés a la universitat obert a totes les classes socials i rigorós -amb un eficaç sistema de beques i una atenció al rendiment escolar-, amb un pagament de taxes (excepte pels becats) que havia d'aproximar-se al cost real.

De 1970 al 1978/79, a València la seva vida acadèmica es trobaria fortament marcada per la revisió i divulgació de la seva tesi doctoral. Fins avui, la coneixença de la cronologia del Lluç professor arribava el 1979. És a dir, Lluç li diria a Sintès que ell a la Universitat de València hi estaria actiu fins l'any 1979, tot i que tant el 1977 com el 1979 hagués sortit elegit diputat del Congrés dels Diputats. No obstant, amb un dels seus formularis de la seva estada a Princeton, es veu com Lluç tergiversa els fets, ja

---

²³⁹El llibre de Palmiro Togliatti, secretari general del Partit Comunista Italià, era el de *La Via italiana al socialisme* (1964). Segons Vicent Llombart, en aquest es donava a conèixer la manera italiana d'arribar a un socialisme independent de la Unió Soviètica -segons Victor Strazzeri (acadèmic de la Universitat de Berna (Suïssa)), els italians per arribar al socialisme partiren de la tradició leninista i li feren una crítica. Pensant amb una estratègia de convergència de totes les forces polítiques d'esquerra per aconseguir una democràcia progressiva. En aquesta línia caminava *La Via valenciana* de Lluç, molt influïda per la realitat econòmica i política de la Itàlia central.

²⁴⁰Pascuet, *Entrelluchs*, 100.

que hi restaria en aquesta com a professor agregat de 1970 al 1985²⁴¹. Fins i tot, altres fonts apunten que hi estigué fins el 1986- com el web de la UB.

Des de 1977 al 1984 es va trobar en situació de dedicació plena o en situació d'excedència, sempre fora de la incompatible situació de dedicació exclusiva a la Universitat amb la seva vida de polític al Congrés dels Diputats. Tot indica que tant a la Universitat de València com a la de Barcelona es trobaria en situació d'excedència especial fins el 1986. Ja que en un dels documents de sol·licitud de la càtedra a l'àrea d'Història i Institucions Econòmiques de la UB, s'hi troba una certificació del catedràtic i secretari general de la Universitat de València, Antoni Martínez Andreu, en la que hi diu que, com a mínim, el 10 d'octubre de 1985 es trobava en situació d'excedència especial d'aquesta Universitat²⁴².

5.b. La lluita d'Alaquàs

Segons Benito Sanz Díaz, en una època en la qual la clandestinitat ho era tot, les detencions de militants creaven grans problemes: temor entre la militància, sagnies econòmiques a causa de les multes, fiances, altres, circumstàncies que obligaven algunes organitzacions a replegar-se i no actuar cap a l'exterior.

Dit això, a Ernest Lluch polític li agradà moure's entre *Taules*. A Catalunya formà part d'un dels primers òrgans unitaris dels partits polítics: la Taula Rodona, precursora de la Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya. En canvi, a València fou un dels 10 d'Alaquàs, que posarien el seu granet de sorra perquè nasqués al cap de poc la gran plataforma unitària nacional: la Taula de Forces Polítiques i Sindicats del País Valencià. De fet, la detenció dels 10 d'Alaquàs, segons Vicent Soler, precipitaria l'emergència de la respectiva *Taula* al cap d'un any.

El món universitari valencià dels anys 70 estava marcat per l'ambient que imposava la dictadura: por, repressió i detencions, estat d'excepció i de vagues, etc... Hom hi veu una realitat universitària endarrerida, plena d'expedients i d'assalts de l'extrema dreta a

---

²⁴¹FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d'instal·lació: 98. *Paper the Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, School of Historical Studies, application for membership.*

²⁴²Certificat d'Ernest Lluch com a professor agregat a la Universitat de València, en situació d'excedència especial. De la mà d'Antoni Martínez Andreu, secretari general i catedràtic de la UV (FEL. 02.03.02. Universitat de Barcelona (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79).

les Facultats. La Brigada Político-Social estava a l'aguait de qualsevol moviment de resistència i ben a prop del seu departament²⁴³, prova d'això seria la detenció de Lluch com un dels *10 d'Alaquàs*.

Un cop detinguts, durant l'interrogatori –un dels policies que el detingué i que l'interrogà seria el seu guardaespalles quan ell fos Ministre²⁴⁴–, Lluch passà molta por i patí els antics sistemes de la policia americana: *“cuerpos inclinados sobre la pared con cacheo incluido y brazos y piernas abiertos. Estupefacto miré por el rabillo del ojo a Laura Pastor, ninguna margarita, pensaba, había pasado por tal trago. Horas después veía una acacia a través de la ventana y pensaba en el contraste de este árbol predilecto de los masones²⁴⁵ con la sesión a la que estaba sometido. Un policía de vez en cuando abría la puerta y recordaba los tres nombres de mis hijas y las horas exactas en que eran recogidas y devueltas en autobús. Era una dura amenaza. El interrogatorio tenía el objeto de demostrar que estaba en la reunión clandestina en calidad de dirigente. Así quedaría encasillado en un apartado del código penal entonces vigente que destinaba a los que incurrían en "asociación ilegal en calidad de dirigente" entre*

---

²⁴³ “[...] Los que estuvimos donde estuvimos durante el franquismo, y éramos, por cierto, bastante pocos, tenemos experiencia. Recuerdo que una mañana de domingo mientras con Ramón Bastardas hablábamos por teléfono sobre la preparación de un número de la revista en catalán (1) "Serra d'Or" (debían de ser los años sesenta) una voz se interpuso en nuestra conversación para decirnos "que lo sabían todo". Quien escuchaba vio dominar sus sentimientos franquistas de afirmación política por encima de la discreción mínima exigida a cualquier servicio policial de escucha.

Otra vez oí hablar a mis "escuchadores". Fue años más tarde en Valencia, donde me había llevado una expulsión universitaria en Barcelona con la colaboración de alguien que recalará pronto en el PP. Había yo publicado poco antes un artículo justificando la enseñanza de la economía en el bachillerato. Utilizando un argumento del entonces economista y ahora novelista José Luis Sampedro, pensaba que todo el mundo chocará con situaciones económicas y pocos con la obligada química. La parte final del artículo defendía la sustitución de la Formación del Espíritu Nacional por la Economía Política. Otra voz interrumpió una conversación telefónica para amenazarme de muerte después de haberse referido a mi artículo. Otras veces, muchas más que dos, debieron de escuchar sin interrumpir.

Estas dos veces temblé, pero no ahora, puesto que dentro de un amplio sistema de libertades raro sería que tuviera que sentir miedo” (Lluch, “Un tal Zulueta”, 25).

²⁴⁴ “[...] uno de mis interrogadores en un respiro de una dura sesión de 8h.45' me dijo: "Ya ve, dentro de poco usted ministro y yo continuaré siendo policía". La segunda pincelada es que mi escolta en una paella con los sanitarios del hospital Verge del Toro de Menorca me pidió hacernos una foto porque su familia no se lo creería. Ruptura y continuismo” (Lluch, “Alaquàs”, 2).

²⁴⁵ Presumptament, E. Lluch podria haver estat maçó. Cal recordar que el 24 de juny de 1775 fou el dia de la detenció dels 10 d'Alaquàs, un dia especial pels maçons: d'una banda, es tractava del solstici d'estiu i, per l'altra, aquell mateix dia de l'any 1717 es creà la primera lògia, la Gran Lògia de Londres i de Westminster.

Hi ha qui diu que Lluch seguí el *Ritus Escocès Antic i Acceptat 1811*. Els passos per entrar a la Gran Lògia Alpina eren que els alts càrrecs de la Lògia l'acceptessin i que tres d'ells l'aplomessin, que l'intervinguessin i en fessin un informe, el qual es presentaria a la resta de membres de la Lògia i aquests l'aprovarien mitjançant el *ballotage* (procés de votació en una urna de fusta tancada amb dos compartiments – el del vot (boles blanques) i el del contravot (boles negres). Dit això, cada Germà tenia l'opció d'introduir una bola blanca o una de negra. En el cas que en el recompte final el Germà a invertir rebés dues boles negres, automàticament quedava descartat per la Lògia. En canvi, si en tenia tan sols una el venerable podria fer-lo entrar en l'entitat. En el cas de Lluch hauria estat una votació *sine macula*, és a dir, sense boles negres).

seis años y un día y doce meses de cárcel. El día añadido a los seis años evitaba poder acogerte a disminuciones de la condena. Aprendí lo que es un amago de "cagarse de miedo" en su sentido estricto".

Els 10 d'Alaquàs²⁴⁶ foren Laura Pastor Collado (Partit Carlista²⁴⁷), Juan-José Pérez Benlloch (Partit Socialista del País Valencià), Vicent-Enric Soler Marco (Socialistes Valencians Independents), Francisco-Javier Navarro Arnal (Unitat Comunista), Josep Corell Martí (Unió Sindical Obrera), Ernest Lluch i Martín (Socialistes Valencians Independents), Carlos Dolç Soriano (Moviment Comunista del País Valencià), Francisco Candela Escrivà (Partit Socialista d'Alliberació Nacional), Josep Vicenç Guia Martín (Partit Socialista d'Alliberació Nacional) i Carlos Manuel Martínez Llaneza (Partit Comunista d'Espanya, del corrent intern d'Oposició d'Esquerres). Tots s'havien reunit *"el día 24 de junio en la Casa de Ejercicios Espirituales de la Purísima [d'Alaquàs] a cargo de la orden Religiosa de las Hijas de la Caridad de Santa Ana de Valencia"*.

Pretenien crear el Consell Democràtic i la Junta Democràtica del País Valencià, que tenia per objectiu la constitució d'un govern autònom valencià i implantar la democràcia

---

²⁴⁶FEL. 01.01.01. Documents identificatius (cronologia:1937-2001). Auto de Processament-Magistrat Jutge Diego Córdoba Gracia, Jutjat d'Ordre Públic núm. 2, Madrid, s'expedeix el 3 de juliol de 1975.

²⁴⁷E. Lluch, sent professor de la Universitat de València, s'interessà per la història contemporània carlina d'aquella nació. Una de les seves conclusions va ser que a mida que s'acostava el segon mil·leni el carlisme s'aniria debilitant, tanmateix, les zones d'implantació no deixaven de ser les mateixes: Navarra, País Basc, Catalunya, País Valencià i Aragó. Aquells territoris que en un moment donat havien reclamat els drets forals i aquells que, formant part de la Corona d'Aragó, perderen la seva major solidesa institucional amb la Guerra de Successió.

El llistat de valencians carlistes és llarguíssim i prova d'aquest fet, la província de València, junt amb la de Navarra, Tarragona i Barcelona, era l'única que traspassava a l'any 1986 el nombre de 20 Cercles Tradicionalistes, encara que Castelló i Alacant la seguissin amb 10. Pel que fa a carlistes valencians amb nom i cognom, Antonio Aparici i Guijarro ho fou i d'una gran influència, fou qui definí a l'estil barroc i shakespirià, a Isabel II com *"la reina de los tristes destinos"*. Altre personatge que seria decisiu en el carlisme valencià, malgrat ser de Tortosa, fou Ramon Cabrera i Grinyó (comandant en cap de les forces carlines a la regió del Maestrat durant la primera guerra carlina) – qui acabaria rebent el títol de Comte de Morella.

Segons Lluch, contra el què afirmen determinats assagistes poc precisos, com Jon Juaristi, la defensa dels furs valencians era una lluita secundària, mentre que el factor principal era de caire religiós més la lluita contra les conseqüències del liberalisme polític i econòmic i de l'espanyolisme més pur. El carlisme valencià, com el català, també fou interclassista, amb una minoria dirigent composta per grans propietaris benestants amb el suport d'unes classes populars.

Per aquests motius, li estranyava que cap dels carlistes que havien defensat el 1970 el socialisme autogestionari, com Josep Carles Clemente, Josep Badia de Manresa –qui es passà al cap d'un temps al socialisme-, Laura Pastor, no li haguessin fet cap precisió ni cap crítica per carta sobre el carlisme. Lluch, sent catedràtic de la UB, els hi tiraria en cara que, a la seva edat, encara joves, aquests havien passat a altres plans de la vida.

No tots els carlistes farien un acte de conversió al socialisme, sinó que un dels amics bascos de Lluch li digué que *"en Guipúzcoa ya era normal decir 'hijo de carlista, seguro comunista'. Sería todo esto hacia 1970"*. Tal basc, Carlos Arbide, també li comentà a Lluch aquesta frase que mostra la importància que tingué el carlisme en el seu moment àlgid: *"cuando un catalán trata con un vasco, en más de una ocasión pasa a relatar 'cómo conocidos o familiares de la persona con quien hablaba eran o habían sido carlistas"* (Lluch, "carlistas y carlismo", 17).

des de la ruptura democràtica –“*després de 40 anys de Dictadura i segles d’opressió nacional*”, digué Lluç. Fos com fos, en base al delictes d’associació il·lícita serien processats de la manera que establís l’article 384 de la *Ley de Enjuiciamiento Criminal*.

Gràcies a la necessitat del franquisme per saber com era la vida quotidiana de la gent, es pot reviure a través del blanc i negre de la nota informativa sobre la detenció dels 10 d’Alaquàs, que havia creat el Servei d’Informació de la Guàrdia Civil, 311a Comandància²⁴⁸ de València. Número 665. A la data del 28 de juny de 1975. La repercussió d’aquella detenció la nit de Sant Joan de 1975 fou la següent: “*La detención despertó cierta expectación en la población de Alacuás [poble d’Horta Oest], de esta provincia, por tratarse de profesores universitarios, un alumno y otras personas conocidas.*

Desde las primeras horas de la mañana de ayer, en los jardines ubicados frente al Palacio de Justicia, de esta capital, se observó la presencia de unas 150 personas, jóvenes en su mayoría, que permanecían en aptitud pacífica esperando la llegada de los detenidos y la resolución de las Autoridades Judiciales respecto a ellos.

A las 15 horas la mayoría del personal mencionado marchó a comer regresando seguidamente y permaneciendo en dicho lugar hasta las 23’00 horas que los detenidos fueron puestos en libertad, según la prensa local, bajo fianza de 10.000 pesetas a cada uno.

En el momento de salir y reunirse con las personas que los estaban esperando, los detenidos fueron recibidos con una ovación por parte de aquellas, formando unos corrillos que fueron invitados a disolverse por miembros de la Policía Armada, efectuándolo sin otras incidencias.

Lo que se participa para conocimiento”.

Segons l’article número 9 de la llei de 2 de desembre de 1963 i els articles 503 i 504 de la *Ley de Enjuiciamiento Criminal*, se’ls castigà amb presó provisional comunicada. Si la volien evitar, cadascú havia de pagar 10.000 pessetes de fiança. Un cop dictada la sentència el 27 de juny de 1975 pel Jutjat d’Instrucció número 5 de València, en Lluç sembla que pagà les 10.000 pessetes i que va ser posat en llibertat i arxivat el cas.

---

²⁴⁸FEL.01.01.04. Documents financers i patrimonials (cronologia: 1968-2000), unitat d’instal·lació: 4. *Caja de senadores y diputados, año 1977. Expediente 331, Dirección General de la Guardia Civil. Ernesto Lluç i Martín.*

Tanmateix, no s'ha pogut determinar segons la respectiva font primària si va pagar les 30.000 pessetes de càstig per les responsabilitats que hagués pogut tenir.

La detenció de J. J. Pérez Benlloch duria a cremar papers dins el PSPV, perquè aquest era un dels homes clau del partit, ja que duia l'organització i els contactes polítics. *“Tras lo de Alacuás estuvimos varios meses parados y aguantando el tirón. La expansión del PSPV se frena. A mí me sigue la Guardia Civil. Tuvimos serios problemas, pagamos fianzas, etc. El problema era que para crecer y converger con otras fuerzas debíamos contactar con grupos, y no con personas, y eso suponía riesgo”*²⁴⁹, digué Arnal.

Cal tenir en compte que l'article 597 de la *Ley de Enjuiciamiento* permetia a l'autoritat policial d'aquell temps embargar els béns de l'acusat per poder saldar el respectiu deute. Es tractava d'un procés que, acabat el termini de pagaments, es podria iniciar de forma automàtica sense verificació, només era necessari que es declarés la insolvència de l'encausat si no podia cobrir la quantitat demanada amb les seves propietats.

Els deu d'Alaquàs acabarien indultats gràcies a l'article 5 del Decret d'Indult de 25 de novembre de 1975²⁵⁰. Pocs mesos després, alguns dels partits presents a la reunió d'Alaquàs s'uniren dins de Convergència Socialista del País Valencià: d'una banda, el PSPV i el SVI i indirectament USO a través del seu partit de la Reconstrucció Socialista del País Valencià. Amb partits com el MCPV i el Partit Carlista mantindrien relacions estretes, i el PSPV hi formaria el Bloc Autonòmic Valencià d'Esquerres.

5.c.Els Països Catalans socialistes d'Ernest Lluch

Malgrat que la idea socialista dels Països Catalans s'acabaria convertint en PSOE, la primera idea de Lluch sobre la federació de Catalunya, València i la Catalunya del Nord, des del socialisme, fou descrita a l'article de premsa *“Països catalans des del socialisme”*²⁵¹. Un text que comença amb la definició de Països Catalans segons Reventós: *“ressorts d'una identificació que semblava sorgir de segles de silenci. Quin*

---

²⁴⁹Sanz, *Los Socialistas en el País Valenciano 1939-1978*, 98.

²⁵⁰Segons Antoni Segura, es faria aquest indult al haver la pena màxima de 30 anys de presó, per tant, els delictes de guerra haurien proscrit i la no existència d'aquest decret d'Indult es feia il·lògic.

²⁵¹AMTM.Carpeta C260: Lluch, “Països catalans des del socialisme”, 5.

fenomen extraordinari, la pervivència secular d'aquestes potencialitats d'identitat popular! (Presència núm.400)".

Aquestes paraules de to poètic serien l'inici de l'explicació de la història del terme de *Països Catalans*. Com diu Lluç, sembla que aquest terme constituït per dos mots tingui una història jove, quan en realitat s'originà més enllà de 1962: Albert Manent diria que la *Revista de Catalunya* el 1903 ja usava el terme de Països Catalans i que hi sovintejarien col·laboradors mallorquins. L'any 1970, Fèlix Cucurull va cercar l'origen d'aquest concepte en la persona de Roca i Farreras, un federal i socialista que escrigué el 1873 “*amb València, Catalunya i les Balears pot constituir-se un Estat Federal separat, i pot constituir-se també un Estat confederat dividit en províncies descentralitzades*”.

Un altre puntal del socialisme catalanista seria aquell mallorquí que diria que el catalanisme del *partit dels rics i dels capellans* –La Lliga Regionalista de Catalunya– no podia triomfar perquè era massa conservador i/o elitista, com tampoc no ho faria el de les classes mitjanes en ser massa exclusiu. Nogensmenys, aquest sí que triomfarà quan es socialitzés entre els treballadors.

En aquest paràgraf he fet referència a Gabriel Alomar, qui, sobre la consecució d'uns Països Catalans, digué que, de la mateixa manera que s'han construït les nacionalitats a Europa, la lluita per arribar-hi passaria per diverses fases per aquells que la democràcia i/o socialisme fossin fites claus.

Per acabar amb la història d'aquest concepte, cal fer esment a Joan Fuster, qui amb el seu *Qüestió de noms* (1962) puntualitzà que qui ha vetllat i promocionat més tal terme no ha estat el Principat, sinó Balears i València. Tal terme havia aparegut de cop i amb un problema, molts intel·lectuals se l'haurien trobat en un desconeixement profund.

Aquest article mostra la importància de no fixar-se només en la llengua i la cultura entre les nacions dels Països Catalans. Cal fer camí i anar més lluny. Lluç digué que els residents del sud de Catalunya sabien que ja no hi havia valencianisme a seques i qui afirmava ser només valencianistes eren pocs i escrivien en castellà. L'article d'E. Lluç traspua la creença que la majoria eren valencianistes propaïsos catalans, de la mateixa manera que es donà a Balears.

Les fases per construir uns Països Catalans Socialistes eren les següents: d'una banda, calia constituir-se de forma automàtica com a país/estat al País Valencià, a Balears i a Catalunya; d'altra banda, s'havia de donar un pacte lliure entre les forces socialistes dels Països Catalans dins d'una articulació amb la resta de pobles ibèrics. Era una línia política que distava molt de convertir-se, per part dels partits polítics, en majoritària. Aquest procés guanyaria cohesió si s'hi afegissin les forces socialistes de la Catalunya del Nord i d'Andorra, el Partit Socialista Francès, l'Esquerra Catalana de Treballadors i el Partit Socialista Unificat de Catalunya. Lluch acabà l'article amb aquesta frase: *“Altra error infantil, seria pensar que la unitat política dels Països Catalans ja està feta”*.

En Jordi Pujol comentà aquest advertiment i en digué que en Lluch contínuament alertava que tant el catalanisme com el valencianisme actuaven d'una forma imprudent i que aquest fet els duria contra les roques. En aquesta línia, segons Pujol, Lluch afirmava que no era una bona idea la integració política dels Països Catalans. Era partidari de reforçar els lligams amb València des d'un punt de vista cultural, econòmic, social, lingüístic i fins i tot polític, però mai fent ni proposant com a objectiu final la constitució política d'uns Països Catalans. Malgrat que Lluch tenia raó, segons Pujol, la seva posició era difícil, tal era aquesta que van arribar temps de sobreexcitació al voltant d'aquest tema i hi va haver molta gent que no acceptava la posició de Lluch.

Per la seva banda, el Síndic de Greuges de Catalunya, Rafael Ribó, comentà que a Catalunya hi hagué problemes per acceptar plantejaments com el de Països Catalans, com va passar dins del PSUC –fet que també passava a les trobades de les plataformes unitàries antifranquistes dels Països Catalans, per exemple, una d'aquestes trobades col·lectives es va donar en el Santuari de Cura de Mallorca i va ser interrompuda quan va arribar la guàrdia civil. Recorda del Lluch valencianista que defensava no pas uns Països Catalans, sinó més aviat un País valencià, o encara més, un Estat valencià, cosa que anava molt més enllà dels propòsits que defensava l'Assemblea de Catalunya al Principat²⁵².

Tanmateix, un dels punts que Lluch i la resta de socialistes van anar oblidant amb el pas dels anys fou el dret a l'autodeterminació: *“B) El poble valencià, amb característiques nacionals dominants catalanes, exigeix unes formes polítiques d'autogovern i concreció del seu*

---

²⁵²Entrevista enregistrada al Síndic de Greuges de Catalunya, Rafael Ribó, al seu despatx del passeig Lluís Companys (Barcelona), en el mateix edifici del Síndic, a les 17 hores del 15 de setembre de 2016.

inalienable dret a l'autodeterminació. L'estatut d'autonomia i la oficialitat de la llengua catalana –de la qual el valencià n'és una variant- i de la castellana són dos aspectes fonamentals entre els que defineixen la ruptura democràtica al País Valencià. Són considerats ciutadans del País Valencià tots aquells que hi viuen i treballen, i es lluitarà contra totes les maniobres tendents a fomentar l'antagonisme entre els valencians catalano-parlants i els castellano-parlants”²⁵³.

5.d. Del PSPV al PSOE

5.d.I. Estat del socialisme valencià en els anys 1970-1975

A l'hora de parlar de les diferents etapes vitals d'E. Lluch, totes amb punxes i arestes que cal llimar, es fa difícil no ser polèmic per un simple motiu: Lluch en si mateix era una polèmica en vida. De la mateixa manera que se'l coneixia com a escriptor impenitent o grafòman, per la seva imparable i brutal mania d'escriure, des de la vessant política es podria dir que tenia la mania de manar, o si més no, d'esdevenir una persona d'influència i amb poder sobre la societat.

La societat valenciana d'inicis dels anys 70, de 1968 al 1973, no tenia entitat política que defensés el fet nacional valencià i que fos d'esquerres. Seria a partir de 1973, amb l'aparició dels GARS - Grups d'Acció i Reflexió Socialista, creats per Vicent Ventura i Beltran, Mario García Bonafé i Juan J. Pérez Benlloch-, quan es començaria a fer ressò del socialisme nacionalista. Aquest volia l'establiment d'un Estat valencià, potenciar la seva identitat com a poble i els seus lligams comuns amb la resta dels Països Catalans.

Abans de seguir l'evolució del socialisme valencià, és important esmentar què diu Vicent Soler de Lluch: “*s'implica, fins al moll de l'os, en els moviments cívics i polítics valencians per la recuperació de la democràcia, la identitat nacional i l'autogovern*”²⁵⁴. Aquesta manera de viure com a professor i com a polític allí on es trobés, li facilitava saber parlar el català amb totes les seves variants dialectals i accentuals.

Ernest Lluch es va trobar submergit en dos processos de convergència socialista, el valencià i el català. Participà al PSPV des de 1973 a 1977 a la seva comissió executiva i, paral·lelament, el 1972 Lluch es retrobà amb Narcís Serra junt amb membres del

---

²⁵³FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia:1975-2000), unitat d'instal·lació :81. *Per la convergència socialista del País Valencià*, maig de 1975.

²⁵⁴Pascuet, *Entrelluchs*, 95.

Moviment Socialista de Catalunya, del Front Obrer Català o d'Alliberació Popular, per començar a crear Convergència Socialista de Catalunya (el futur PSC-Congrés, que més endavant s'anomenaria PSC-PSOE), sota l'aura de Joan Reventós. Lluch en fou membre de l'executiva des dels inicis, el 1974.

El maig de 1975, a la ciutat de València, Ernest Lluch escrigué un document anomenat *Per la convergència socialista del País Valencià*. Hi posava de manifest la creixent descomposició de la dictadura, amb una base social cada cop més feble amb un dictador que podia morir en qualsevol moment. A més, el 70% de la població de l'Estat espanyol d'aleshores no havia patit ni el trauma físic ni psicològic de la guerra civil. És en aquest moment quan les organitzacions polítiques i sindicals democràtiques i anticapitalistes es fan més presents. Com a conseqüència de la democratització social la dèbil dictadura es refugiava en la repressió ferotge, tot dispersant el front antifranquista.

En aquests anys, 1974 i 1975, segons Lluch, es donà un creixement tant de consciència política com de classe social entre els treballadors i el socialisme es feu popular. Dins d'aquest panorama polític nasqueren partits com el Partit Socialista d'Alliberació Nacional, el Partit Socialista del País Valencià, i aparegueren Socialistes Valencians Independents i grups autònoms com la Unió Sindical Obrera, que cercava ser un sindicat de classe democràtic i unitari. Totes aquestes forces polítiques d'esquerra lluitarien per dur el socialisme al País Valencià.

El primer Partit Socialista del País Valencià fou una evolució dels GARS. Aquest nou partit tenia de líder a Vicent Ventura²⁵⁵. En termes organitzatius, el PSPV havia fet els primers passos adaptant-se a la seva personalitat, mentre que quan es fes la convergència definitiva aquest s'hauria de dotar d'un sistema més objectiu. Abans de l'existència dels GARS, segons Alfons Cucó, el socialisme valencià no existia, tot i haver nascut a la dècada anterior el Partit Socialista Valencià²⁵⁶ i el 1972 el Partit Socialista Popular del País Valencià.

---

²⁵⁵Per a molts, el PSPV era el partit d'en Ventura. De fet, aquest periodista fou un home prestigiat per l'antifranquisme després d'haver-se d'exiliar a París en participar el 1962 en el *Contuberni de Munich*. Dit això i sabent que aquest n'era el fundador, per al PSPV esdevingué el principal capital polític.

²⁵⁶Segons Lluch, tal partit conegué la seva fi el 1968 a causa de la inexperiència de molts dels seus quadres de direcció més els errors comesos i l'accelerada politització esquerranista del món estudiantil. Fou el primer intent organitzatiu d'una embrionària xarxa de contactes a totes les classes populars (Vicent Ventura en digué que havia estat massa ple d'universitaris i massa enfocat a aquest món i que no s'havia implantat suficientment a València fora dels ambients acadèmics). Tots ells es reincorporarien a altres organitzacions i partits com el Partit Comunista

En aquests anys el PSOE viu la seva divisió entre el socialisme espanyol històric i el renovador, liderat per Felipe González²⁵⁷. Els renovadors volgueren fer-se amb el socialisme valencià, un fet que com es veurà influenciarà tant en la maduració del PSPV com en Lluç.

Les sigles GARS eren poc formals, així que, per tal de ser reconeguts com a partit polític, el 1974 es rebatejà com a PSPV. Tal força política a inicis de 1975 tenia gairebé un centenar de militants, de manera que, a fi d'engrandir la seva base, contactaren amb els del PSAN, *Germanía Socialista*, Socialistes Independents, PSP i altres organitzacions com USO, PCE, entre d'altres. El fruit de tots aquests contactes fou la naixença de Convergència Socialista del País Valencià (1975), grups socialistes convergents amb el PSPV. Tant de la direcció del PSPV com de la CSPV Lluç en formà part. Un d'aquests grups que entraren en aquesta convergència fou Socialistes Valencians Independents.

5.d.II.Socialistes Valencians Independents

Aquest grup nasqué de la mà de Lluç. Molts membres²⁵⁸ d'aquesta força política eren professors i estaven vinculats al gabinet d'Estudis Econòmics Sigma (segons unes fonts nasqueren el 1974/75; d'altres diuen que emergí el 1971 de les cendres del PSV). Els fundadors de SVI mantenien íntims lligams de tertúlia i d'ideologia amb els del PSPV, una prova d'aquests lligams fou que Sigma, entre d'altres espais, era el lloc on es feien les reunions clandestines del PSPV²⁵⁹. En aquestes assistiren Ventura, Pérez Benlloch, Garcia Bonafé, Lluç, Cucó, Soler, Fabra, entre altres.

---

d'Espanya, *Germanía Socialista*, Partit Socialista d'Alliberació Nacional, *Frente de Liberación Popular*, entre d'altres, segons Benito Sanz Díaz.

²⁵⁷ "El PSOE tradicional hay que entender que fue arrastrado por los vientos de la historia, con la pérdida de la guerra civil y la larga dictadura, inutilizado en su tradición, despreciado en su ideario, y deformado en su práctica no democrática, perdido por completo su sentido de organización de clase en la inoperancia del exilio. Algunos quisimos revivir el rescoldo, pero las circunstancias no pedían eso. Pedían la mutación ideológico- genética - orgánica del felipismo y su vocación de partido dinástico para la transición y la fructífera corrupción de sus nuevos líderes" (Pablo Castellano Cardalliaguet, correu electrònic, Octubre 17-18, 2016, a les 13.46 hores i a les 7.47 hores respectivament).

²⁵⁸ Ernest Lluç i Martín, Alfons Cucó Giner, els germans Joan-Enric i Vicent Garcés Ramon, Vicent Soler Marco, Eladio Arnalte, Miguel Ángel Fabra, Vicente Martínez Sancho, Enric Solà, Andrés Garcia Reche, Ricard Pérez Casado, Joan F. Mira i dos més.

²⁵⁹ Aquest partit polític tindria lligams des dels seus inicis amb el Moviment Socialista de Catalunya, el Partit Socialista de Mallorca i en l'àmbit nacional amb la Conferència Socialista Ibèrica, que després seria la Federació de Partits Socialistes.

Socialistes Valencians Independents sorgí com un club d'intel·lectuals socialistes a la francesa (en paraules de Lluç) per reflexionar sobre el socialisme i articular el valencianisme des de dins. Propugnaven *“la recerca de la millor manera de coordinar les forces polítiques d'esquerra per arribar a constituir, junt amb alguns sectors liberals de la burgesia, l'adequada plataforma unitària del País Valencià que, tot i accelerant la desaparició de la Dictadura, pugui fer-se càrrec en aqueix moment del Govern Autònom Provisional del País Valencià. Govern Autònom que haurà de ser institucionalitzat mitjançant l'Estatut d'Autonomia del País Valencià, la redacció i popularització del qual esdevenen, des d'ara, tasques urgents”*²⁶⁰. De cara a aconseguir la consolidació de Convergència Socialista del País Valencià i la unitat dels socialistes valencians, Ernest Lluç tenia com a far la Convergència Socialista de Catalunya²⁶¹.

5.d.III.La segona etapa del PSPV

Fins que no arribà Convergència Socialista del País Valencià el 1975, el socialisme valencià igual que el PSOE, a València, es trobava molt fragmentat. A més de l'aparició de l'antic PSPV i de Socialistes Independents Valencians, també nasqueren per aquelles dates Reconstrucció Socialista del País Valencià i l'Agrupament Socialista València²⁶².

Totes aquestes forces van promoure, l'octubre de 1975, en una reunió celebrada a casa de Vicent Ventura, la Convergència Socialista del País Valencià. Assistiren a aquella trobada els representants de les respectives entitats que anaven a convergir en la nova força política: Josep Corell (Unió Sindical Obrera), Ernest Lluç (en nom dels Socialistes Valencians Independents), el mateix Ventura i Pérez-Benlloch (PSPV), Enric Tàrrega (*El Micalet*) i d'altres.

Tots ells buscarien un nom més formal al de Convergència Socialista del País Valencià, aquest acabaria sent PSPV (en procés de convergència). El nom sorgí de l'assemblea d'Almàssera (València), celebrada el 6 de juny de 1976, en què es dissoldrien els propis grupuscles polítics que havien constituït la CSPV. Però, abans d'arribar al nou PSPV, E.

---

²⁶⁰FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia:1975-2000), unitat d'instal·lació :81. *Els Socialistes Valencians Independents*, ciutat de València, maig de 1975.

²⁶¹*Per la unitat dels socialistes de Catalunya* –lema compartit a la candidatura dels socialistes a les eleccions del 15 de juny de 1977, malgrat haver pactat amb els del PSOE-, frase dels de la Convergència Socialista de Catalunya.

²⁶²Grup nacionalista organitzat al voltant de membres de la societat *El Micalet*. Aquesta agrupació igual que la de *Lo Rat Penat* es dedicava a fer cursos de català i serien els primers afiliats del primer PSPV, junt amb antics militants del Partit Socialista Valencià.

Lluch no formava part del secretariat provisional de la CSPV, però sí que hi estigué a la comissió de relacions exteriors, que depenia del secretariat, junt amb Joan Olmos, Pilar Calatayud, Vicent Soler i Vicent Ventura. Tots ells van mantenir contactes amb la Taula de Forces Polítiques i Sindicals. Tanmateix, Lluch sí que formà part del primer secretariat del PSPV (en procés de convergència) amb Vicent Garcés, Joan Garcés, Vicent Ventura, Alfons Cucó, Adriano Carrillo, J.J. Pérez Benlloch, Paco Olcina i Pérez Parra.

En la respectiva assemblea d'Almàssera, segons Benito Sanz Díaz, un dels punts conflictius fou el del nom d'aquesta nova entitat política. Inicialment es pensava mantenir el nom de CSPV fins al congrés constituent del partit. Tanmateix, *“ante el peligro de una maniobra en el País Valenciano parecida a las que se han producido últimamente en otros lugares del Estado Español (Reagrupament de Pallach en Catalunya; País Vasco -un grupo ha tomado el nombre de EUSKO Socialistak Albeidía-; noticias de que el PSOE ha propuesto en Madrid crear un partido Socialista de Madrid, quitándole el nombre a los compañeros de la C.S. de Madrid (CSM) y como también tenemos noticias de que el PSOE intenta hacer lo mismo en el País Valenciano, dejando la E -e incluso la O-, y por tanto tomando el nombre de PSO. PV o PSPV, se ha creído conveniente no mantener más el nombre de CSPV”*²⁶³.

Com ja s'intuïen bé des de la CSPV, quan el PSOE es legalitzés a València ho faria com a PSV-PSOE, fet que duria Alfons Cucó a criticar durament el socialisme espanyol: *“Las siglas PSV fueron las de un grupo del que somos continuadores y que algunos de nosotros fundamos. Nos ha parecido, sencillamente, de un oportunismo claro. El método por el que el PSOE llega a solicitar la legalización del Partit Socialista Valencià es confuso y algo sorprendente, aunque encaje perfectamente en los métodos del PSOE”*²⁶⁴.

Dit això, els de la CSPV proposaren aquests noms de partit a l'assemblea d'Almàssera: PSPV (en procés de convergència), Partit Unificat del País Valencià –podria tenir connotacions comunistes per la seva similitud amb el PSUC-, Partit d'Esquerra Socialista del País Valencià i el de Partit d'Unificació Socialista del País Valencià.

---

²⁶³Sanz, *Los Socialistas en el País Valenciano 1939-1978*, 119.

²⁶⁴*Ibid.*, 145.

Finalment, el més votat fou el nom de Partit Socialista del País Valencià (en procés de convergència). Segons Alfons Cucó, si CDC volia ser el pal de paller de Catalunya, en Lluch volia convertir el nou PSPV en l'espina de peix o espina de sardina de València.

5.d.IV. E. Lluch juga la carta del PSOE

Tot i l'existència d'aquest caldo de cultiu catalanovalencianista, E. Lluch a mesura que passava el temps acabaria apostant per la carta del PSOE, i abandonaria així l'opció valencianista, que no tindria massa a dir al conjunt d'Espanya. Amb la fita d'escalar esglaons al seu colofó polític, a més d'haver fet aquest canvi de *cartes* sempre cercaria ser el protagonista de la pel·lícula: *“s'expliquen anècdotes divertides de l'Ernest Lluch, com a persona que buscava un cert protagonisme personal. Es diu que quan hi va haver una de les primeres manifestacions al País Valencià contra el franquisme –després de la mort de Franco-, l'Ernest Lluch li va dir a Vicent Ventura –el líder més important del PSPV- que a Madrid hi havia una reunió on havia d'assistir. Així envià a Ventura a Madrid, permetent-li a Lluch situar-se en un lloc preeminent a la capçalera de la respectiva manifestació de València”*, segons el Síndic de Greuges Rafael Ribó.

Justificaria el seu pas del PSPV al PSOE dient que la realitat valenciana no era la catalana. Per exemple, Lluch assegurarà que la Universitat era l'espai on, enmig d'una situació de desorientació política popular, es desenvolupà tot un ventall de grupuscles que cobrí un ampli espectre ideològic dins l'esquerra. A la vegada, la mateixa situació, de retruc, arraconava políticament les posicions nacionalistes, les quals tan sols tenien ressò a l'àmbit cultural. Tot un procés de maduració política que es trobava en plena transformació socioeconòmica del País Valencià. En aquest espai acadèmic no hi havia cap força política que es declarés nacionalista valenciana i que fos d'origen autòcton, mentre que a Catalunya sí que succeïa entre els grups del Moviment Socialista de Catalunya, la Convergència Socialista de Catalunya i el Partit Socialista de Catalunya.

Vivint a València, veié que des del PSPV no hi tindria res a fer a l'Estat espanyol. Ell mateix ho expressava d'aquesta manera: *“des d'inicis de 1977 no era possible que un català fes política oberta a València”*. De fet, a la correspondència amb Benito Sanz Díaz, es mostren l'anticatalanisme i l'antivalencianisme que existien al País Valencià: la

seva filla Eulàlia, a la tardor de 1976 havia tingut problemes greus a l'escola. Havia faltat dos dies a escola i, en tornar, una companya li preguntà per què havia faltat. Eulàlia li respongué que se li havia mort l'àvia. Dit això, la seva companya exclamà: “¡Olé! ¡Olé! *Un catalán menos*”. La professora no amonestà la companya²⁶⁵.

Pels volts de 1976, E. Lluch i la seva família per motius familiars tornarien a Catalunya –tot i que Lluch no deixà de fer classes a la Universitat de València fins al 1979. Pot ser havia estat aquesta situació d'anticatalanisme el motiu familiar de marxar de València. En aquesta direcció, el mateix Lluch digué: “*en toda esta etapa yo actuaba hacia mi desaparición política en el PV. El anti-catalanismo o el a-catalanismo lo hacía aconsejable. Yo mismo había escrito La Via Valenciana*”.

Aquest darrer comentari de Lluch es podria interpretar de diverses maneres. Podria ser que no hagués cregut mai en el terme de Països Catalans ni amb el dret d'autodeterminació ni amb l'establiment d'un Estat Valencià, i que només ho fes públic per guanyar-se la confiança dels del valencianisme per obtenir rèdits electorals. Podríem trobar milers d'interpretacions, ara bé, totes elles confluirien en un punt: el projecte de fer gran el PSOE, segons Enrique Barón i Crespo, fou liderat per Lluch tant a València com a Catalunya.

Segons Vicent Sanchis i Llàcer, Lluch marcà tota una generació d'activistes i periodistes nacionalistes valencians amb les seves teories, que cal dir que gairebé sempre anaven a la contra, raó per la qual era tractat pel sector valencianista (Eliseu Climent, Joan Francesc Mira, Vicent Ventura, Joan fuster, entre d'altres) com un traïdor, com la *quinta columna*, com el submarí del PSOE i, fins i tot, hauria estat criticat per Max Cahner d'haver venut el socialisme valencià a canvi d'un ministeri.

L'acusació de traïdor podria venir de dues actuacions seves: d'una banda, d'haver estat una de les persones més decisives en la darrera opció de confluïr amb el PSOE –fins i tot, amb Cucó i Garcia Bonafé havia parlat de presentar-se a les eleccions amb el PSOE, malgrat l'anti-valencianisme radical del principal dirigent d'aleshores a València, J.L. Albiñana, qui els havia acusat de nacionalsocialisme. En aquesta línia, fou considerat per molts valencians un dels màxims responsables teòrics que van justificar la fusió del PSPV i del PSOE.

---

²⁶⁵Aquesta situació sortí explicada en pseudònim a una carta a *Las Provincias* en ple blaverisme.

D'altra banda, seria vist d'aquesta manera pel grup més radical i coherent del nacionalisme valencià, per haver escrit *La Via Valenciana* (1976). Aquesta obra fou de gran importància des d'una vessant econòmica, perquè junt amb *Estructura Econòmica del País Valencià* (1970) i altres estudis d'economistes catalans, com Eugeni Giralt, fou de les primeres aportacions a l'economia valenciana des de l'anàlisi moderna. Aquest llibre de títol toglatià cercava respostes a aquestes qüestions: Per què no es va industrialitzar el País Valencià? Què va passar amb la industrialització i cap a on ha de tirar?

La polèmica d'aquest llibre no està en el fet que rebutés Joan Fuster –tot i que això provocà que algunes persones titllessin Lluç de *més papista que el papa*-, sinó que negava l'existència dels Països Catalans. Tanmateix, abans d'arribar a aquesta tesi cal dir que tant Lluç amb *La Via Valenciana* com Fuster, amb *Nosaltres, els valencians* (1962), tenien la mateixa concepció de la burgesia valenciana. Lluç, amb la seva teoria del fil industrial defensava l'existència de burgesos valencians des del segle XIX, com es veu amb el protagonisme socioeconòmic de la família dels Bertran de Lis, en la València de la primera meitat de segle, i el de José Campo o Gaspar Dotrés, en la de la segona.

En aquesta línia, deia que la burgesia mediterrània, i, per tant, la de València, no era transformadora com l'anglesa o francesa, sinó que era un gran bastió de suports vers Cánovas del Castillo i així, establerta i lligada al sistema de la Restauració, gaudia -des de Madrid- de les respectives concessions per construir ferrocarrils i per poder importar bacallà i blat a la capital espanyola, a part d'especular amb immobiliàries. Socialment, aquests es trobaven relacionats amb els grans terratinents valencians i, a través seu i el sistema del caciquisme, obtindrien el suport popular. Com deia Lluç, la burgesia és transformadora quan pot canviar les condicions productives i se'n pot aprofitar.

Per aquests motius, a *Nosaltres, els Valencians*, de Joan Fuster, es menysprea la burgesia valenciana i els seus polítics, com Blasco Ibañéz, per manca d'una política nacionalista valenciana i d'un projecte propi i modern com el de la burgesia catalana. No obstant, amb la forma que escrivia Fuster –categòric, irònic i divertit- semblava que digués en el seu llibre que no havia existit una burgesia valenciana ni una classe política.

Després d'haver dit això, Fuster hi afegia que aquella València era molt rural i que fins els anys 1950-60 no hi havia més centres industrials que Alcoi i Segor. En canvi, E. Lluch defensà l'existència d'una indústria auxiliar a la ciutat de València i al País, en general, lligada a la ceràmica i al moble. Joan Fuster, per arribar a les seves conclusions, es mirà pocs llibres de caire econòmic, entre aquests el de Pablo Bruguera -un noi de Sueca, polític i periodista, que havia treballat l'economia agrícola sobre la taronja-, també perquè existien pocs estudis seriosos fins aleshores. D'aquí ve la frase de Lluch per a Joan Fuster: cal precisar alguns aspectes del seu estudi, però s'ha de fer amb tots els respectes, perquè amb la seva arribada es va passar de la prehistòria a la història en el camp dels estudis sobre l'economia valenciana.

El rerefons polític de *La Via Valenciana*, segons Vicent Sanchis, transpira de forma clara en el seu pròleg a càrrec de Vicent Soler: *“ja que no és el que diu Fuster, tampoc és el que vol Fuster”*, o sigui, ja que el País Valencià no s'ha industrialitzat tan malament com defensava Fuster i aquest s'equivocava en l'anàlisi econòmica, políticament tampoc no pot ser allò que deia Fuster d'un País Valencià dins d'uns Països Catalans amb una nació compartida. I això, Ernest Lluch ho pensava. L'objectiu polític d'aquest llibre encara es veu més definit en el pròleg de la segona edició d'aquest, que també escrigué el deixeble de Lluch: *“després s'ha anat fent una sèrie d'anàlisis econòmiques i estudis que han anat remetent i completant fins arribar a la Nació dels Valencians de Joan Francesc Mira”*.

Quan Mira no parla d'economia, parla de nació, de concepte de nació, i, per tant, era molt fàcil a través de la crítica a l'anàlisi econòmica del país de Fuster, arribar a la conclusió que també s'equivocava políticament en les seves tesis finals. I és precisament això que molta gent veia en Lluch i li ho retreia: *“vostè no només fa una aportació econòmica, vostè està dient que de Països Catalans res. Aquest era el problema”*.

Per què Ernest Lluch era vist com un submarí del PSOE? El que tots els socialistes valencians tenien molt clar era el fet que tots ells acabarien convergint al PSOE, malgrat que en plena campanya el criticuessin durament tractant-lo de partit de dretes, burgès, centralista, antivalencianista i socialdemòcrata. Per això, gent com els germans Garcés defensaven la necessitat d'arribar amb un fort PSPV després de les eleccions del 15 de juny de 1977 per tal de poder negociar d'igual a igual amb el socialisme espanyol,

intenció que evidenciava el seu valencianisme. Per tal d'arribar-hi, la seva idea era pactar i presentar-se electoralment amb el Partit Socialista Popular valencià i, a l'àmbit estatal, potenciar la plataforma electoral vinguda de la unió del PSP d'Enrique Tierno Galván amb la Federació de Partits Socialistes.

En canvi, l'estratègia de Lluç buscava, de forma indirecta, afeblir la Federació de Partits Socialistes i el partit de Tierno Galván (PSP), uns que competien amb el PSOE. Es notava que coneixia bé les bases del PSPV. Abans de les eleccions no pactaria amb el PSOE, ja que així volia evitar, en aquells moments, ser vist com un espanyolista amb el perill de ser expulsat del PSPV. En cap moment no qüestionava l'entrada del seu partit a la Federació de Partits Socialistes. Tanmateix, d'aquesta federació el PSPV-Bloc es desentendria just abans dels comicis electorals del 15 de juny de 1977.

En la seva estratègia, Lluç defensava fer un pacte electoral amb el PSOE, com el PSC, o bé que el PSPV-Bloc es presentés en solitari el 15 de juny de 1977, circumstància que havia d'afeblir el sector nacionalista valencià. Optaria per totes dues opcions a la vegada i això motivaria ser vist pels del PSPV-FPS com un submarí del socialisme espanyol. No pactaria mai amb el Partit Socialista Popular. Era massa Gadafi, en paraules de Lluç²⁶⁶.

D'altres motius per què E. Lluç havia estat vist com un espia i/o submarí del socialisme espanyol, eren que, tal com diu Benito Sanz Díaz, mantenia informat el PSC i el PSOE (tot i que Lluç ho negà) de la marxa del PSPV i dels germans Garcés a la FPS.

De fet, Ernest Lluç, el cervell del grup Socialistes Valencians Independents²⁶⁷, tenia la fama, durant els anys 60 i 70, de jugar a tres agendes: de València²⁶⁸, de Barcelona i de Madrid²⁶⁹. Més tard, exercí un tipus de doble militància –tot i que ho negués Alfons

---

²⁶⁶A través de Garcia Bonafé i Joan Enric Garcés, Cucó i Lluç foren convidats a visitar el règim de Líbia. En haver-hi anat, els espantà. Era massa pro-comunista.

²⁶⁷Per l'abundància de professors dins d'aquesta força política eren coneguts per algun sector del PSPV i per Joan Fuster com els alegres professors de Windsor.

²⁶⁸Pilar Urbano comentà que havia entrevistat a E. Lluç en el seu "*destartalado y feo despacho de rector de la Universidad Internacional Menéndez Pelayo*" i allí li explicà que havia arribat al PSOE a València mitjançant Joaquim Raventós, Vicent Ventura, Vicent Garcés –qui aleshores estava a *Izquierda Socialista*–, Alfons Cucó, entre altres. Lluç també li explicà que pels volts de 1962, a València, es reuní a casa de Chueca Goitia amb Dionisio Ridruejo, Areilza, Enrique Tierno, Josep Benet, el propi Raventós, entre d'altres.

²⁶⁹Segons Pilar Urbano, E. Lluç conegué Felipe González a Madrid, en una reunió d'economistes en un despatx del carrer Felip IV, a prop del *Casón del Buen Retiro*. Allí també hi eren Miguel Boyer i Salvador Aymerich. D'aquesta reunió sorgí la decisió de crear un gabinet d'Estudis Econòmics. Aquest podria ser l'anomenat Sigma –tot i que també es diu que havia estat creat el 1970 per Vicent Ventura–, una empresa d'estudis econòmics molt innovadora a València, des d'on Lluç faria xerrades i diverses activitats de difusió arreu de la geografia valenciana. Alhora, faria

Cucó-, en el PSPV i en el PSC. Benito Sanz Díaz deia que Lluch havia dit alguna vegada que: *“sense Ventura, no hi haurà socialisme valencià i, amb Ventura, el socialisme valencià és impossible”*²⁷⁰. Amb Vicent Ventura no es va poder reconciliar mai més. El mateix Lluch digué que li sabia molt greu, perquè era l'única persona amb qui havia tingut desavinences polítiques i amb qui no havia pogut fer mai les paus.

Durant la campanya electoral, cap al 15 de juny de 1977, el grau d'atacs verbals entre els diferents sectors del PSPV i d'aquests contra el PSOE foren brutals. En clau econòmica, Joan Garcés atacava i denunciava que el PSOE rebés finançament de la Internacional Socialista i els del PSPV-Bloc contraatacarien afirmant que la FPS es finançava a través dels països petrolers.

5.d.V. Els testimonis parlen del principi del final del PSPV

Abans, però, de parlar del després de les eleccions del 15-J en si, cal il·lustrar les lluites intestines pel lideratge i pel poder dins del PSPV, de la marxa d'en Ventura del nou PSPV, del Congrés Constituent del PSPV del 3 de febrer al 3 d'abril de 1977, de les divisions del PSPV, dels conflictes amb les aliances electorals i de la marxa de Lluch a Girona (després del seu fracàs d'intentar dur una política d'aliances electorals similar a la del PSC, se'l nomenà candidat d'aquest partit per Girona, circumstància que el feia abandonar el País Valencià. El PSC-PSOE a Girona tenien una persona de prestigi i la volien dur de número dos). De tot això en parlaren els mateixos testimonis.

Segons Vicent Llombart, les lluites intestines del PSPV emergirien... *“més enllà de les mútues acusacions i de la lluita pel poder, les principals divergències en el nou partit convergent estaven relacionades en part amb els desacords existents entre els diferents moviments socialistes a Espanya, respecte a la política general d'aliances en la*

---

també la funció d'espai de reunions clandestines del PSPV, com també ho eren el magatzem de la Llibreria Dàvila, la Cafeteria San Patricio, l'empresa “Intergrup” i els domicilis particulars.

Així va ser com conegué a E. Lluch Felipe González: *“Lo conocí en la relación que establecimos con el PSC para hacer una unión que nos fortaleciera (federación socialista y PSC), lo conocí cómo conocí a Joan Reventós, a Narcís Serra y a una larga lista que no enumero. Por tanto, mucho antes de que lo llamara a formar parte del gobierno ya tenía una relación muy, muy placentera con él, porque no solo era un hombre intelectualmente muy potente, muy valioso, sino que además era un tipo muy divertido, con una personalidad muy polifacética y divertida. Por lo tanto, lo disfruté antes de que estuviera en el gobierno”* (entrevista enregistrada al President Felipe González Márquez, el dia 14 de febrer de 2018 a les 12.00 hores, al seu despatx de la Oficina del Presidente Felipe González, situat al carrer Serrano, 6 (Madrid)).

²⁷⁰Sanz, *Los Socialistas en el País Valenciano 1939-1978*, 133.

Federació de Partits Socialistes i a la concepció del socialisme (marxista, socialdemòcrata...), però també tenien diferències específiques sobre la qüestió nacional valenciana, sobre els acords amb altres forces polítiques del País o fins i tot sobre les fonts de finançament”²⁷¹.

Els dies 12 i 13 de setembre de 1976 se celebraren reunions del consell i del secretariat del nou PSPV i d'aquestes emergí la idea de construir la figura del secretari general del partit i s'eliminaria així la direcció col·legiada. Ventura i Pérez Benlloch defensaven crear el càrrec de secretari general del partit i que aquest fos en Ventura. Aquest no podia esperar al pròxim Congrés i volia crear ja secretariat general per posar-s'hi ell. Tanmateix, els germans Garcés, Lluch, Cucó, entre d'altres, defensaven la direcció col·legiada en el secretariat, una forma de fer que governà el PSPV fins el seu I Congrés constituent.

Aquest primer gran conflicte, el del lideratge del PSPV, es neutralitzà amb la sortida dels històrics líders Ventura, Pérez Benlloch i, més tard, Enric Tàrrega i Mario Garcia Bonafé, amb els quals marxarien alguns dels militants d'aquest partit. Així s'evità qualsevol altra escissió a l'interior d'aquesta entitat i en Ventura digué: *“mi renuncia supone que hay más de un candidato al puesto de secretario general, pero como ninguno se cree con fuerza para imponerse, la táctica a emplear es la de eliminar a los competidores”, [...]* *“no crearé otro partido”*²⁷², segons Benito Sanz Díaz. La resposta final del Secretariat i del Consell del PSPV acabà sent aquesta: *“un partido autogestionario, que pretende funcionar con la máxima democracia interna... Hay que potenciar al secretariat como dirección colegiada”*²⁷³.

Un altre motiu que provocà la marxa de Ventura fou el fet que dins d'aquest nou partit no es defensava prou la catalanitat ni tampoc no es defensava suficientment en el si de la Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià²⁷⁴. Així que, amb la seva marxa i la de Pérez Benlloch i d'Enric Tàrrega, la idea del manteniment d'un secretariat col·legiat provocà la renovació del lideratge del partit amb: Alfons Cucó, Daniel

---

²⁷¹Ariño–Morcillo, *Mestres de ciutadania*, 101.

²⁷²Sanz, *Los Socialistas en el País Valenciano 1939-1978*, 131.

²⁷³*Ibid.*

²⁷⁴Vicent Ventura cada vegada més duria el PSPV cap a una alternativa radical catalanvalencianista, lluny de formar part de cap bloc amb el PSOE. Defensava que aquest partit havia de ser d'obediència exclusivament valencianista. Un exemple d'aquest fet fou el seu refús a dirigir el PSOE en terres valencianes, ofert per socialistes com Enrique Múgica i Alfonso Guerra. En aquesta línia xocà amb el sector Lluch.

Gozalbo, Ernest Lluch, Joan i Vicent Garcés, Josep Pons, Joan Romero, José Gozalbo, Joan Olmos, Ernest Nabas i Francisco Olcina i Parra.

Vicent Ventura, al marxar del PSPV en procés de convergència, repartí una sèrie de documents entre la seva militància parlant-los-hi de la realitat valenciana i dels errors d'aquest partit polític. Els hi digué: *“querer ser el partido de los socialistas valencianos, es decir, querer competir con el PSOE, y caer en manos -no juzgo las intenciones sino los efectos, exclusivamente- de universitarios que lo han convertido en una complicada red de "frentes" y "comisiones" forzosamente "centralizadoras" de la actividad en la ciudad de Valencia. [...] El PSPV, hasta que va a entrar en "convergencia", siguiendo las pautas del Principado -importadas por Ernest Lluch- tenía una militancia -y la tiene aún hoy- superior de gente de oficio y de clase obrera que de profesores universitarios, invariablemente abocados al magisterio político más que a la política, y a la conferencia más que al mitin. Por otro lado, haber "convergiado" desde la masa que ya era el PSPV, con una docena o docena y media de universitarios y menos de una docena procedentes de Reconstrucción Socialista, establecida en el País Valenciano como consecuencia del retorno a casa de estudiantes valencianos en Madrid, una -vez acabada la carrera-, y que se van a integrar de mala gana, como consecuencia del compromiso adquirido con la constitución de la Federación de Partidos Socialistas, ha sido una ficción más que una realidad [...] La buena fe, sin embargo, de los dirigentes del PSPV -entre ellos yo mismo- va a hacer que tal dinámica magistral y por consiguiente autoritaria -más o menos sutilmente autoritaria- de los universitarios acabará imponiéndose. Todo militante de oficio, de la clase obrera, con un nivel de información teórica más bien débil, queda invariablemente boquiabierto delante del compañerismo de los profesores de Facultad, etc. Y más todavía si se halaga a la "base" haciéndole creer que manda, moviéndola continuamente en un constante ejercicio "democratiza" que tiene poco que ver con la verdadera democracia interna”*²⁷⁵.

Una vegada Vicent Ventura es trobés fora del partit, continuaria opinant i criticant amb declaracions a la premsa d'aquest tipus: *“el millor que podien fer aquests del PSPV seria unificar-se i afiliar-se al PSOE”*. De la mateixa manera que diria que aquell nombre reduït de professors, liderat per Lluch, ara era el que liderava el nou PSPV. En

---

²⁷⁵Sanz, *Los Socialistas en el País Valenciano 1939-1978*, 132-133.

aquells moments, tant la premsa com el mateix Ventura al·ludia a l'opció que entre els candidats a encapçalar el PSPV hi havia en Lluch i els germans Garcés. Davant de les crítiques de Ventura al PSPV, aquest mateix li contestà de la següent manera: *"no ha asistido en los últimos meses a las reuniones que celebra el secretariat del cual forma parte", "el compañero Ventura ha preferido en cambio iniciar una campaña de desprestigio del partido, su organización y su dirección"*²⁷⁶.

A les reunions del nou PSPV del setembre de 1976, entre moltes decisions, es prengué la d'encarregar a Ernest Lluch, Joan F. Mira i Vicent Garcés que formessin part de la comissió gestora que havia de preparar el congrés constituent del partit. En els següents compassos, es continuaren mantenint els contactes amb partits d'obediència no espanyolista i que defensessin el fet nacional valencià (PSAN, UDPV, *Germanía Socialista*). Amb la UDPV es va cercar fer acords de reafirmació autonòmica i amb el MCPV, de Carles Dolç, i el Partit Carlí, de Laura Pastor, es buscà crear un bloc electoral valencià d'esquerres²⁷⁷. A la reunió del consell i del secretariat del setembre de 1976, es reafirmà el seu suport a la Unió Sindical Obrera.

Segons Benito Sanz Díaz, el radical valencianista Enric Tàrrega marxà del PSPV en procés de convergència per aquests motius: *"Yo apoyaba -cuenta Tàrrega- las CC.OO. de las que había formado parte desde los inicios, y veía como Ernest Lluch estaba en contra [Lluch era molt d'UGT, segons Josep Maria Sala i Grisó], axial como otros, que apoyaban la entrada en el PSOE. Veía como el partido daba un giro socialdemócrata y que se abandonaban las tesis del marxismo-leninismo. Yo era partidario de hacer un PSUC, como el catalán, y que de la unión de los PSUC de Cataluña, Islas Baleares y País Valenciano se crease una federación. Defendía los Países Catalanes, no solo en lo cultural y lingüístico, sino también en lo político. Por todo ello abandoné el PSPV y pasé a militar en el PSAN desde 1976 hasta hoy"*²⁷⁸.

Els germans Garcés, vistes les intencions de Felipe González i de Martínez Amutia, d'absorbir el PSPV en el si del PSOE, declararen que el bloqueig que sofria la FPS, des del juliol de 1976, era per culpa del PSC: *"en una operación que aparecía combinada*

---

²⁷⁶*Ibid.*, 134.

²⁷⁷El dia 6 de maig de 1977 el PSPV-Bloc presentà les seves llistes electorals sota el nom *"En Bloc per l'autonomia i el socialisme"*. Dies després es coneixia la notícia que el Partit Carlista es "despenjava" del Bloc, fet que aguditzà la crisi del PSPV-Bloc davant l'abandonament dels que fins aleshores eren aliats polítics i electorals.

²⁷⁸Sanz, *Los Socialistas en el País Valenciano 1939-1978*, 135.

con el PSOE y los partidos socialdemócratas europeos. Las reuniones "maratonianas" no buscaban nunca más información, sino imponer la flexión de la postura de la representación del PSPV contraría a apoyar la operación PSOE del PSC"²⁷⁹. A més d'aquestes declaracions, ells mateixos també alertaren el sector de Lluch de "si el PSPV debe ir a un acuerdo con el PSOE, hay que decirlo y defenderlo netamente. Y si el partido así lo decide, a los militantes, todos, habrán de seguir la nueva línea que el partido haya acordado"²⁸⁰.

Vicent Garcés diria del Congrés Constituent²⁸¹ això: *"En el Congreso constituyente del PSPV sentamos las bases políticas del partido, la declaración programática, así como la estrategia y la táctica a adoptar. No hubo discrepancias en la declaración programática, pero si las hubo a la hora así de definir el partido más o menos de izquierda, o en lo de marxista y revolucionario, pero se llegaron a acuerdos. En lo que las discrepancias fueron graves e imposibles de superar –como vimos tras el congreso– fue en la perspectiva y en las alianzas electorales. La primera, mantenida por nosotros, consistente en llegar a un acuerdo electoral con el PSP-PV a nivel valenciano, y a nivel estatal un pacto FPS-PSP. Nuevas tesis eran que el proceso de configuración de la organización socialista en España no estaba aún culminado, y que las elecciones se iban a celebrar antes de que este proceso organizativo de los socialistas estuviese cerrado. Para nosotros, la dirección del PSOE llevaba un proceso de derechización y social-democratización imparable, antes y después de las elecciones.*

El otro sector defendía una táctica electoral opuesta: presentarse a las elecciones, en el País Valenciano, a través del Bloc, junto con el MCPV y el Partido Carlista. Desde nuestra perspectiva, el Bloc no tenía ninguna posibilidad electoral, ni creaba más condiciones positivas postelectorales que ayudasen a configurar una gran organización socialista en España.

---

²⁷⁹*Ibid.*, 141.

²⁸⁰*Ibid.*

²⁸¹Iniciat el Congrés Constituent, el 19 de febrer de 1977, a les 12.45 hores, després de passar pel notari, Joan Olmos, Vicent Garcés, Alfons Cucó, Josep Pons, Joan Romero, Vicent Llombart i Ernest Lluch es presentaren amb la documentació del PSPV al governador civil de València per legalitzar el partit. El 4 de març l'administració competent refusà la paperassa i el nom de PSPV, dient que s'havia de canviar perquè es podria confondre amb el partit que s'havia registrat una hora abans: el PSV-PSOE. Finalment, el nom de PSPV va ser registrat el 31 de març de 1977.

Durante el congreso, y después de él, nos opusimos al Bloc con el MCPV i el PCV. En aquellos momentos sospechábamos y teníamos dudas sobre si la táctica de un Bloc junto con el MCPV y el PCV no encerraba otro análisis político, que después confirmanos como real. Defendiendo el Bloc y no la alianza PSPV y PSP-PV a nivel de País Valenciano y FPS-PSP a nivel estatal, lo que se impedía de hecho era el que pudiese surgir una fuerza socialista con presencia electoral significativa y con capacidad de llegar a acuerdos postelectorales con el PSOE. Pero acuerdos desde una posición digna y no de inferioridad por parte del PSP-FPS. Si llegábamos a representar electoralmente a un cuerpo social importante, podríamos evitar el proceso de social-democratización que denunciábamos en el PSOE.

En el debate congresual sobre los pactos electorales está el origen de la ruptura del PSPV. Por encima de ese debate, lo que se discutía en el fondo era la concepción de como debíamos llegar a la unidad socialista. Para nosotros, debíamos crear una gran organización socialista para ello tener apoyos y base social suficiente, a la hora de negociar con el PSOE. El otro sector mantenía el que nos encerrásemos en un bloque electoral con el MCPV/ PCV, sin ninguna conexión con el resto del Estado y después de las elecciones ya veríamos. En el proceso electoral inmediatamente posterior al congreso supimos que Ernest Lluch, uno de los defensores más entusiastas del Bloc, y sin saberlo ninguno de nosotros, aparecía encabezando la lista por Gerona del PSC-PSOE en Cataluña...Esto nos ratificó en la idea de que en la defensa de la política del pacto electoral Bloc, había a gato encerrado”.

Vicent Soler, aleshores membre del Secretariat i partidari del PSPV-Bloc, comentà: *”En el seno del Congreso constituyente del PSPV, y tras la polémica, había concepciones distintas de concebir el socialismo valenciano y español. Había dos opciones: el PSOE, apoyado por la Internacional Socialista, y el PSP, que apostaba por otra lógica, más unido a un socialismo mediterráneo –PASOCK griego, Argelia, Libia, etc-, y sin apoyo en la Internacional.*

El PSPV, en su interior, tenía también esta doble concepción, y lo fuimos descubriendo conforme íbamos avanzando en la discusión política, clarificando lo que había detrás de cada postura. Al final había dos opciones: los que nos acercábamos al modelo de socialismo europeo, y los que optaban por el modelo PSP.

De hecho, alguna de las críticas que se nos hacía en ese momento desde la otra parte, era la de ser “submarinos” del PSOE. Era bastante gráfico. No lo éramos, pero podía parecer que sí, pues lo que decíamos eran cosas muy parecidas. En el Congreso no se resolvió la cuestión y cuando se hizo fue a través de la vía traumática de la escisión. Dentro del socialismo valencianista había un sector pro-PSOE y otro pro-PSP. Aquí esta doble opción se complicaba por la dificultad de “armar” socialismo y nacionalismo”.

El mateix Vicent Soler, deixeble i seguidor polític de Lluç, també declarà això de la problemàtica de les aliances electorals: *“Yo mantuve reuniones con Reventós (PSC) y Barón (CSM) –Soler había ido a reuniones de la FPS- para el tema de las conversaciones con el PSOE, antes de las elecciones. Pero la situación en Madrid y Cataluña era muy diferente. Aquí estaba más polarización [sic], pues había tradición de PSOE, y por ejemplo en Cataluña no. En Valencia había un sentido menos realista o menos pactista. El planteamiento lógico era el del PSC y CSM, es decir unidad con el PSOE. En el PSPV, un grupo estábamos de acuerdo con ese planteamiento. Si había unidad teníamos que pasar por el PSOE. Pero aquí, en el PSPV había un gran radicalismo nacionalista, y vemos que eso no solo no lleva a acercarse al PSOE, sino a que otros planteen pactar con el PSP. En esos momentos no sabíamos si aquello era un planteamiento instrumental o sincero: romper amarras con el PSOE y acercarnos al PSP. El tiempo político pasaba a velocidad de vértigo, y lo que podía haber sido el tipo de PSC-CSM-PSPV de pacto con el PSOE no cuaja. La agitación interna del PSPV contra las opciones de carácter estatal era muy fuerte. Aquí ganaban los no PSOE y era difícil vender entonces la unidad con el PSOE. Algunos nos desesperábamos al ver que el sentido de la realidad funcionaba en Cataluña y Madrid, y aquí no. Era contradictorio lo que se oponían al PSOE, pero decían sí al PSP, que también era estatal. Si ellos nos acusaban de “submarinos” del PSOE, ellos lo eran del PSP”.*

Dit això, la candidatura PSP-Unitat Socialista fou el resultat de l'aliança del PSPV dels Germans Garcés amb el Partit Socialista Popular de Tierno Galván i Manuel Sánchez Ayuso, després de l'escissió plena que es donà amb els pactes d'abril de 1977²⁸².

---

²⁸²L'èxit electoral que donaren els Pactes d'Abril de 1977, gràcies a la unió dels del Consell General del PSC amb els del *Comité Nacional de la Federación Socialista Catalana*, facilità que s'acabés de soldar la unió i la naixença del PSC (PSC-PSOE) i del PSPV-PSOE, oficialment, el 1978 amb el seu congrés d'unificació. Aleshores, el PSC-

Cercaven així una alternativa al PSOE, no obstant, segons Vicent Sanchis, alguns membres del PSPV, de cara als comicis del 15 de juny de 1977, passaren a formar part del PSOE i de la Segona Internacional.

Tant Josep Corominas i Busqueta²⁸³ com Anna Balletbò creuen que els primers interessats d'aquesta unió socialista eren els mateixos Felipe González i Alfonso Guerra per una gran raó. El PSOE no acceptava tenir “franquícies socialistes” fora de la seva òrbita. En foren exemples el partit socialista d'Enrique Tierno Galván, el d'Aragó, la Convergència Socialista de Madrid, entre d'altres, els quals acabaren confluint al socialisme espanyol²⁸⁴. De fet, la cúpula del PSOE estava interessada a controlar també el capital humà del PSC, ple d'intel·lectuals: Pare Llimona, el mateix Lluch, Maria Aurèlia de Capmany, Cirici de Pellicer, Anna Balletbò, Reventós i Obiols. Molt diferent era el PSOE basc, ple d'obriers del sector metal·lúrgic, típic de les zones de les ries de Bilbao. Així es van inventar la unitat socialista, sent positiu per tothom segons Balletbò. Els del PSC van ser els capdavaners de la unitat socialista.

De la marxa d'E. Lluch de València a Girona, en Lluís Maria de Puig en diria: *“políticament, enmig de molts encerts, cometé alguna ensopegada, com és natural. Del temps de València quedà la sensació, que alguna vegada han expressat els amics valencians, d'haver deixat un xic abandonat el PSPV en traslladar-se a Catalunya per ser diputat per Girona l'any 1977, encara que ell no fou el principal responsable d'aquella operació”*²⁸⁵.

D'aquesta operació la premsa local d'època opinà així: *“Ernest Lluch, uno de los Hombres cuyo cese en el partido entró a considerar la facción Garcés del PSPV, ha pedido causar baja en el PSPV facción pro-Bloc, de la que formaba parte, dado que según él mismo explico, piensa trasladar su residencia a Barcelona, ya que es catalán...Anoche circularon insistentes rumores no confirmados de que el profesor Lluch pudiera presentarse como candidato por Gerona por el Partido Socialista de Cataluña (PSC) de Reventós, que como se sabe tiene pacto con el PSOE”*.

Reagrupament de Josep Pallach se sumaria al PSC (PSC-PSOE) després d'haver trencat amb el Pacte Democràtic de Jordi Pujol.

²⁸³Entrevista enregistrada a Josep Corominas i Busqueta, a l'Ateneu Terrassenc (Terrassa, Vallès Occidental) a les 17.30 hores del 4 de juliol de 2016.

²⁸⁴Entrevista enregistrada al President José Montilla i Aguilera, el dia 29 de setembre de 2016 a les 11.30 hores, al seu despatx de l'Oficina del Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, situat a l'Avinguda Diagonal, 399.

²⁸⁵Ariño-Morcillo, *Mestres de ciutadania*, 92.

“Y, a lo mejor algún día, la historia explica cuales pudieron ser las motivaciones de fondo de la escisión del PSPV y hasta que cosa hacia aquí en Valencia hace unos días, en Almirante 3, el señor Reventós, del Partit Socialista de Catalunya en convergencia con el PSOE, coalición con la que, por cierto, se presenta candidato por Gerona Ernest Lluch, uno de los Hombres del PSPV que más lucho en su día por la estrategia “Bloc” y que, tan solo horas después de la escisión del PSPV abandonaba este, para trasladarse a Cataluña”.

Alfons Cucó explicà d'aquesta manera la visita d'alguns dels socialistes catalans a València: *“Ernest Lluch no tenía doble militancia. Días después de la escisión, recibimos en Valencia la visita de Joan Reventós, Raimon Obiols, Armet i algún otro, que nos visitaron exclusivamente para hablar con la dirección del PSPV, para explicarnos la situación. Pidieron autorización para que Lluch pudiera presentarse como candidato al Congreso en las listas del PSC-PSOE por Gerona. Deliberamos y autorizamos al PSC. Dimos de baja a Lluch del PSPV y se dio de alta en el PSC. El PSC tuvo gran cortesía en desplazarse i explicarnos el tema. Tuvieron un comportamiento verdaderamente socialista”.*

Després de les eleccions del 15 de juny de 1977, el PSPV-Bloc obtingué només el 1,6% dels vots valencians –uns 40.000 vots-, per tant, es quedà sense representació parlamentària, *“no tindria ni per pipes”*, en paraules de Vicent Sanchis. En canvi, sí que n'aconseguien la candidatura PSP-Unitat Socialista. Amb el 4,6% aconseguïen un diputat i un senador. Per la seva banda, el PSOE, amb el 36,8%, obtenia 16 diputats i 8 senadors.

Aquests resultats ensorraren el socialisme valencianista, resultat buscat per Ernest Lluch. Tant fou així que el 1978 el PSPV es fusionà, com el PSC, amb el PSOE. De fet, per aquelles dates, Vicent Sanchis recorda com companys seus del PSV i ell assistiren, en protesta d'aquesta fusió, a una festa celebrada a la platja de les Arenes de València per la confluència socialista entre PSP, PSPV i PSOE.

Sense menystenir els esforços de Lluch per construir un gran PSOE des de València, el seu mestre Fabià Estapé digué això: *“He de referir-me ara al Lluch ministre de Sanitat i Consum (1982-1986), conseqüència dels intensos treballs realitzats a València i de la*

seva clara adscripció a la direcció del socialisme català, encapçalada per Joan Reventós i Carner”²⁸⁶.

Sense descartar que les actuacions polítiques de Lluç a la València dels anys 70, es convertissin en mèrits per fer carrera al PSOE, Max Cahner, en el diari *Avui* del 22 de maig de 1986 opinà: *”Que nefast fou el dia que un hàbil professor d’economia vingut de Barcelona s’assegurà un futur ministeri a canvi de lliurar el socialisme valencià a la direcció del PSOE*”²⁸⁷.

Aquestes paraules, des de la perspectiva del President Pujol, formen part d’una crítica injusta envers Lluç. *“En el socialisme català, hi van haver grans tensions sobre si el PSC havia de ser totalment independent del PSOE o una sucursal i en quina intensitat? En Cahner era molt contrari a la supeditació del PSC al PSOE. Lluç com molts altres socialistes, van ser contraris a la creació d’un partit socialista absolutament independent del PSOE. Això seria altra batalla dins del mateix socialisme: hi havia en Pallach, partidari d’un socialisme català totalment independent de Madrid i altres que no, que consideraven que havien d’estar molt lligats a Madrid. I a la pràctica han estat supeditats al PSOE. Lluç no deuria creure amb un PSC absolutament independent”*. En la mateixa línia hi seria en Narcís Serra, qui digué que Lluç per arribar a ser ministre treballà de valent.

De manera oficial, el 1996 Lluç explicà a Marçal Sintès que el PSPV no tingué més remei que passar a formar part del PSOE, davant la força de les sigles i la nombrosa quantitat de vots d’aquest gegant de l’esquerra creat per Alfonso Guerra. Aquest fenomen produí un desembarcament de catalans i no catalans a Madrid que engrossiren les files del PSOE. Els originals de la Federació de Partits Socialistes foren Narcís Serra, Enrique Barón, García Vargas, Fernández Ordoñez. D’altres catalans que també es trobaren lligats al PSOE foren Joan Reventós i Raimon Obiols. Tots ells podrien fer política al PSOE en tenir, suposadament, una visió plural d’Espanya. Amb això, quan el PSPV fos enterrat, davant les recriminacions que li arribaren a Lluç, aquest

---

²⁸⁶Estapé, “Ernest Lluç”, 26.

²⁸⁷FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l’Estat espanyol. Recull de premsa- 1986, unitat d’instal·lació :85. Triadú, “Dos ministres”.

contestà: "Dijeron que el PSPV tenía posibilidades cuando ya no existía [...] No está bien decir que aniquilamos una posibilidad cuando no ayudaron a nada"²⁸⁸.

Davant d'un escàndol, l'Ernest Lluch sempre respondria de la mateixa forma, sobre la desaparició del PSPV com a partit valencianista independent del PSOE en diria que s'havia dissolt perquè la resta no hi havia col·laborat, cosa que, quan es descobrí el cas FILESA²⁸⁹, assenyala que la resta de polítics que no havien ajudat a fer la campanya del Sí, també n'eren culpables per haver-los deixat sols- "No va ser pas l'únic (Jordi Pujol). Però en una part sí, i també AP²⁹⁰. Els comunistes²⁹¹, com que hi estan en contra, no en tenen cap culpa, però els que hi estaven a favor amb entusiasme alguna culpa tenen, perquè ens van deixar sols"²⁹². Fets d'aquest estil, com la posada del PSPV i del PSC al servei del PSOE, més altres mèrits, faria que anys després Lluch arribés a ministre de Sanitat i Consum (1982-1986).

---

²⁸⁸Cucó, "L'Estrella Polar", 32.

²⁸⁹Corrupteles de milions de pessetes, per pagar, per exemple, els 2 o 3 milions de pessetes que, segons Antoni Senillosa, es necessitaven per a fer la campanya Pro-OTAN.

²⁹⁰Llavors, les formacions polítiques que no abogaven pel Sí a l'Aliança Atlàntica eren Convergència Democràtica de Catalunya, *Coalición Popular* de Manuel Fraga i Óscar Alzaga, el Partit Comunista d'Espanya de Gerardo Iglesias, el *Centro Democrático y Social* d'Adolfo Suárez, els nacionalistes catalans i bascos, grups antiatlantistes i els sindicats.

²⁹¹E. Lluch sempre digué que ni era comunista ni anticomunista, simplement, acomunista. Hi afegia que els comunistes se'ls havia de respectar i agrair tota la seva labor feta des de les trinxeres de l'oposició antifranquista.

²⁹²Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 66.

6. Legislatura constituent

Com a diputat per Girona (08/07/1977-02/01/1979), Ernest Lluch va ocupar els següents càrrecs: vocal de la Comissió d'Assumptes Exteriors (10/11/1977-02/01/1979), vocal de la Comissió d'Economia i d'Hisenda (01/08/1977-10/11/1977), vocal de la Comissió d'Economia (10/11/1977-02/01/1979), vocal de la Comissió d'Hisenda (10/11/1977-02/01/1979) i vocal de la Comissió de Pressupostos (10/11/1977-02/01/1979). A part d'aquestes Comissions també hi feu presència a la d'Assumptes Constitucionals i de Llibertats Públiques.

E. Lluch destacava per ser molt xerraire, cosa que encara ho fou més a l'interior del Congrés dels Diputats. Tan era així que, més d'una vegada, va encapçalar els rànquings que mesuraven l'activitat parlamentària dels diputats. Un d'aquests estudis es va fer del 15 de juny al 21 de juliol de 1977, aquest mostrà a Ernest Lluch (amb 38 intervencions) com el diputat més intervencionista de tots –superant així el nombre d'intervencions d'importants líders com Jordi Pujol, Joan Reventós, Gutiérrez Díaz, Rosina Lajo –amb 5 intervencions-, Ramon Sala –amb quatre intervencions- i Joan Paredes –amb una moció. En canvi, Juan Gich, l'ucedista gironí, es va mantenir totalment mut. D'aquí venia la irònica frase dels diputats gironins... “*Guich, on ets?*”²⁹³.

6.a. *Acords de la Moncloa*

“Alguien puede recordar el discurso del Jefe del Estado de 31 de diciembre de 1957, para ver un ejemplo claro de error histórico”

*E. Lluch (Congrés dels Diputats, 27 de juny de 1979)*²⁹⁴.

6.a. I. Van arribar tard?

La resposta d'Ernest Lluch a aquesta pregunta seria un gran SÍ. Ell mateix defensava que la *Transició* tingué un cost, és més, va arribar a dir que “*las dictaduras se cobran un precio incluso cuando se mueren*”²⁹⁵. Des de la perspectiva econòmica, el franquisme convertí l'economia espanyola en una anomalia a Europa, per exemple, en els anys 1978 i 1980 mentre que el PIB de les locomotores d'occident (Alemanya,

²⁹³FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. “Girona política y sindical”.

²⁹⁴Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de junio de 1979”.

²⁹⁵Ernest Lluch, “Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980”, dins del *Ernest Lluch i la Fundació Rafael de Campalans* (Barcelona: Mediterrània, Fundació Rafael de Campalans, 2000), 48.

França, Itàlia i el Regne Unit) creixia al voltant d'un 4%, el d'Espanya ho feia al 2% -va arribar a tenir creixements negatius.

L'arrel d'aquesta anomalia, segons E. Lluch, es trobava en un *“conjunto de medidas poco rigurosas y propias de una “dictablanda” llevó a una inflación autoalimentada que sobrepasó en 1977 el 25 por ciento y que obligó a frenar bruscamente. La herencia recibida obligó a ello y es una factura que nos dejó el franquismo. Como nos dejó la excesivamente acelerada adaptación que tuvimos que hacer a partir del 1 de enero de 1986 a la Unión Europea. Adaptación acelerada que hubiera sido más suave y gradual si hubiéramos firmado el tratado de Roma en 1957, lo que no pudimos hacer por vivir en dictadura. Otro coste con un origen estrictamente político”*²⁹⁶.

A la dècada dels 70 el règim franquista estava en agonia i això es notava, perquè en termes polítics com més protesta social hi hagués més repressió s'aplicaria (execucions, detencions, prohibicions matisades per l'ampliació d'espais de llibertat, deia Lluch), però, a la vegada, era una “dictablanda” en termes socioeconòmics, ja que era més tova i més permissiva que la pròpia democràcia. Davant de la crisi energètica i/o del petroli²⁹⁷, calien mesures impopulars, però no es va fer, el franquisme preferia buscar la pau social mitjançant augments de salari, polítiques monetàries compensatòries i l'establiment del preu del petroli a l'interior d'Espanya a un preu irreal. En temps de Franco la crisi era considerat com una cosa estranya, passatgera si més no.

La falta de mesures anticrisi va provocar efectes duradors i difícils de superar: Espanya fou l'únic país de l'Europa occidental que a la dècada dels anys 80 patí un augment de consum energètic, en termes reals per unitat de producte; el nivell de vida dels espanyols també es va veure afectat: el 1959 aquests tenien el 59% del nivell de vida de la comunitat europea quan eren 12 membres, a l'any 1970 es van recuperar uns 15 punts (74,4%) i el 1975 més de 20 (81,9%), però a partir de llavors començarien a decaure els valors com el 74,2% de 1980 i el 72,5% de 1985. I d'ençà d'aquell any el nivell de vida remuntaria però no s'aproparia a l'índex del 82% de 1975 fins l'any 1995.

Com va dir Enrique Barón Crespo, els Acords de la Moncloa volien ser el que els alemanys en diuen una constitució financera –*Finanzverfassung*–, cal recordar el què va

²⁹⁶Lluch, “La Transición tuvo coste”, 17.

²⁹⁷El 1973, fou l'any de la guerra del Yom Kippur, on per primera vegada els països àrabs –avui enquadrats la majoria d'ells a la OPEP- utilitzarien com a arma estratègica el tancament d'abastiment de cru, de petroli.

dir Joan Reventós d'aquests acords: “o els demòcrates acabem amb la crisi o la crisi acabarà amb la democràcia”²⁹⁸. En aquesta línia, segons Joan Trullén, Ernest Lluch va dedicar el seu text principal sobre l'economia i la política de la transició “a Joan Sardà i Dexeus, el qual va pensar que el Pla d'Estabilització tindria efectes polítics democràtics en 4 o 5 anys”²⁹⁹. A l'estil de Hirschman, creia que l'economia tindria conseqüències sobre les institucions democràtiques.

Amb tot això, és important posar de relleu que “[E. Lluch] *la transición política estuvo profundamente marcada por el recuerdo de los errores y de las adversas circunstancias de la II República Española. Los <<cuarenta>> años transcurridos eran un periodo de tiempo suficiente para recordar y para atemperar lo sucedido de una manera vívida y vívida. La experiencia personal propia o de la generación inmediatamente anterior se unía a la amplia lectura de algunos libros fundamentales. Un paso del tiempo que había decantado unos cuantos factores negativos y claves*”³⁰⁰- en el mateix sentit hi havia aquest altre comentari d'E. Fuentes Quintana: “No se podía gobernar una mitad de España contra la otra. No se podía imponer una política de saneamiento financiero que rechazaría la otra mitad. Resultaba indispensable definir un programa de acción nacional y a ese resultado han tratado de llegar los «Acuerdos de la Moncloa»”³⁰¹.

Enrique Barón Crespo no oblidaria mai aquest fet: “cuando llegamos la primera mañana y nos identificamos en el Palacio de Castellana 3, el guardia civil de Servicio se dirigió a Lluch con un Bon dia, com està vostè, senyor diputat? Ernest me miró y me dijo: <<Ahora sí que creo que ha empezado la Transición>>. Con retrocesos, claro, porque al llegar al Gobierno le asignaron en la escolta un policía que le había torturado”³⁰².

6.a.II.Què en va sortir d'aquests Acords?

Els anomenats Pactes de la Moncloa es van negociar del 9 al 25 d'octubre de 1977 i aquests estaren constituïts per dos grans apartats: el *Programa de Saneamiento y Reforma de la Economía* i el *Programa de Actuación Jurídica y Política*- ambdós foren

²⁹⁸Trullén, “Ernest Lluch i els Acords de la Moncloa”, 55.

²⁹⁹*Ibid.*

³⁰⁰Ernest Lluch, “Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980”, dins del *Ernest Lluch i la Fundació Rafael de Campalans* (Barcelona: Mediterrània, Fundació Rafael de Campalans, 2000), 25.

³⁰¹Sessions informatives de Comissions, “26 de enero de 1978”.

³⁰²Barón, *Más Europa ¡unida! Memorias de un socialista europeo*, 128.

signats per Adolfo Suárez, Felipe González, Joan Reventós, Josep Maria Triguier, Manuel Fraga, Enrique Tierno Galván, Juan Ajuriaguerra, Miquel Roca i Junyent, Leopoldo Calvo-Sotelo i Santiago Carrillo.

Abans d'explicar el *Programa de Saneamiento y Reforma de la Economía* cal comentar el marc temporal on es trobà inserit. A l'hora de reordenar l'economia i neutralitzar la inflació, de ben segur que, Espanya, es va deixar influenciar pel *Rapport McCracken*³⁰³ de la OCDE. Aquest informe plantejava les maneres que tenien els països occidentals per a contrarestar la inflació i estabilitzar els preus i a més, cercava un major *take off* (econòmic) del que s'havia donat en els anys 1973 i 1977. Les mesures que plantejava eren: jugar amb el creixement de la massa monetària, la qual s'hauria d'anar reduint a mida que la inflació anés decreixent³⁰⁴; negociar i establir una política de rendes (que havia de comptar amb el creixement de la producció, l'ocupació, la renda real disponible, els beneficis i la distribució de la renda), això quedava reservat per a països de gran consens social, ja per la seva poca dimensió o per altres raons institucionals o per circumstàncies extraordinàries.

Precisament per això, aquest informe no anava adreçat a les locomotores de l'Europa occidental –tal informe deia que els països més petits ho tindrien més fàcil per ensortir-se'n de la crisi econòmica (com menys agents socials hi haguessin en un país, més ràpida seria l'arribada de l'entesa); altre fet rellevant d'aquest informe, era el paper dels agents socials, és a dir, tant sindicats com patronals havien d'estar ben consolidats i ben

---

³⁰³El *Rapport McCracken* o "*Pour le plein emploi et la stabilité des prix*" va ser un informe encarregat a l'any 1975 pel Consell de la OCDE a un grup d'experts independents liderats pel professor Paul McCracken i format per Guido Carli, Herbert Giersch, Attila Karaosmanoglu, Ryutaro Komiyama, Assar Lindbeck, Robert Marjolin i Robin Matthews.

³⁰⁴A països com els Estats Units, Alemanya, Holanda i Suïssa, que aconseguiren vèncer aviat i amb més èxit les pressions inflacionistes, les polítiques monetàries de signe restrictiu s'aplicaren molt aviat –des de 1973- i amb gran intensitat, mantenint-se amb taxes de creixement de la quantitat de diner nul·les o negatives durant bastant temps. Altres països, com Anglaterra i França, que dubtaren en aplicar aquestes mesures tan dràstiques, van haver de cedir davant l'evidència i, independentment de les fites aconseguides des del camp de la política de rendes, acabaren adoptant polítiques monetàries restrictives que, en cap cas, permetien créixer la quantitat de diner a taxes superiors del 12%; cal destacar que, totes aquelles economies que refusaren l'aplicació de polítiques monetàries restrictives van ser les que van fracassar a l'hora de controlar la inflació. Un bon exemple n'és Itàlia, on després de l'abandonament de la política de contracció monetària, adoptada a la segona part de 1974 i al llarg de 1975, les taxes d'inflació s'havien recuperat notablement.

En concret, "[E. F. Quintana] *Estados Unidos redujo la tasa de crecimiento de las disponibilidades líquidas desde el 10-12 por ciento alcanzado en 1972-73 al 6-7 por ciento registrado en 1974 y el primer semestre de 1975; en Alemania, la reducción fue desde el 18 por ciento en 1973 al cero por ciento en 1976; en Japón, desde tasas cercanas al 30 por ciento en 1973 a otras situadas hacia el 10-11 por ciento en 1975; en Suiza, el descenso fue desde el 15 por ciento en 1972 a tasas negativas en 1974; y en Inglaterra y Francia, más lentos en su política anti-inflacionista, las tasas de crecimiento de las disponibilidades líquidas pasaron del 20 por ciento en 1974 al 9-10 por ciento en 1974-75, en el caso inglés, y del 18 por ciento en 1975 y la primera mitad de 1976 al 13 por ciento, en el caso francés. La restricción monetaria es imprescindible para combatir la inflación, aunque no sea la sola arma utilizada*" (Sessions informatives de Comissions, "26 de enero de 1978").

forts, a l'hora de negociar, per tal d'aconseguir uns bons resultats –una màxima que no es complí a Espanya. Finalment, era important saber que aquest paquet de mesures només podia ser d'aplicació temporal i excepcional i, en cap cas, afectaria a llarg termini el funcionament normal de les institucions socials i polítiques. Només s'havia d'aplicar en conjuntures extremadament difícils.

Arrel dels resultats de les eleccions del 15 de juny de 1977 (amb una devaluació de la pesseta entremig), en la societat espanyola es va crear una incertesa que no va fer altra cosa que agreujar la realitat econòmica del país- a mitjans d'aquest any existia la por de la vinguda d'una inflació anual del 40-50%³⁰⁵. Les disponibilitats líquides o M-3³⁰⁶ van créixer el 20-21% a causa d'un atresorament de la població³⁰⁷ més les polítiques

---

³⁰⁵Una delicada i crítica realitat econòmica que a E. Lluch li feia pensar cada vegada més en la II República espanyola, una que s'intentà construir en el complicat moment del crack del 29: *“Había, por lo tanto, una voluntad de fondo de atacar a la crisis económica para poder asentar el sistema democrático. Los estudiosos nos habían indicado durante los últimos lustros que posiblemente una de las causas de la frustración republicana fue precisamente no hacer una política anticíclica suficiente”* (Ernest Lluch, “Economistas políticos y Acuerdos de la Moncloa: prólogo”, dins de *Fundamentos económicos de la transición política española: la política económica de los Acuerdos de la Moncloa*, Joan Trullén i Thomàs (Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1993), 16.

En aquest pròleg també explica que, *“dirigí la tesis con una nueva sensación, puesto que una parte importante del tema lo había vivido personalmente, lo que se refleja en que mis archivos personales fueron un material con interés para el doctorando. Por lo tanto, estoy ante la primera vez en la cual unos hechos que he vivido al cabo de algún tiempo se convierten en un objeto científico. Esto complicaba, naturalmente, la dirección de la tesis, puesto que podía caer en el pecado de que mis ideas, mis recuerdos y mis interpretaciones los traspasara a los trabajos del joven investigador. Procuré que esto no fuera así, sino que a partir de algunos datos y de algunas –muchas– conversaciones y lecturas de primeras versiones estableciera el mínimo contacto indispensable, pero también los grados de libertad suficientes como para quien firma, en definitiva, la tesis fuera realmente su autor. El carácter de Joan Trullén, que se distingue por ser sistemático, incansable y con unas dosis de tozudez que, a veces, me encrespan, hizo que yo no tuviera ninguna participación activa en que mantuviera sus puntos de vista. Si hubiera intentado cerrar más sus caminos, su personalidad no lo hubiera tolerado. Tuve durante unos años la impresión del niño que ayuda a lanzar una cometa y que ésta en su vuelo emprende una naturaleza independiente y muy superior a quien sólo es una pequeña mancha en el paisaje”*.

Aquell “octubre negro nuevayorkino”, com l'anomenà Lluch, havia provocat un retorn considerable d'emigrants, la caiguda de la producció industrial o el debilitament dels recursos nacionals *“y por ello cruciales sectores exportadores eran suficientemente conocidos para que se reavivara o se avivara el temor de que la crisis de los años setenta, si no era corregida, podría arrastrar la recién estrenada democracia”*. Així que, el més important era corregir l'economia no només per aturar la inflació i fer viable Espanya econòmicament, sinó que també es feia necessari per tal de neutralitzar tant els populismes com inscripcions d'aquesta talla *“el mejor patrón era el patrón colgado”* –escrit que es podia llegir a les parets dels barris industrials de les grans capitals d'Espanya. *“El recuerdo histórico más que las reflexiones técnicas fue lo que posibilitó que el populismo fuera abandonado. El papel de los dirigentes al explicarlo y al explicarse fue crucial hasta reconducir hacia al realismo unas presiones absolutamente comprensibles después de tantos años de contención. Carrillo fue quien más hizo”*.

³⁰⁶Fuentes Quintana definí el concepte de disponibilitats líquides així: *“las disponibilidades líquidas en manos del público, es decir, la suma de efectivo (billetes y moneda metálica) en manos del público y de los depósitos a la vista, de ahorro y a plazo que el público mantiene en el sistema bancario (bancos y cajas de ahorro)”* (Sessions informatives de Comissions, “26 de enero de 1978”).

³⁰⁷“[E. Fuentes Quintana] [...] este efectivo en manos del público no ha crecido por razones anecdóticas o circunstanciales. No ha crecido por motivaciones estacionales, es decir, por las vacaciones, las compras de Navidad que han anticipado cantidades que la Banca preveía; han crecido por un cierto temor al proceso de cambio que todos los responsables de la política a secas y de la política general deberíamos devolver al país” (Ibid.).

restrictives del Banc d'Espanya que, en un primer moment, es van aplicar de forma secreta. Un fet que no agradà gens a Lluçh³⁰⁸.

Segons E. Lluçh, el que va ajudar més a tornar a la normalitat i a que els ciutadans deixessin de guardar efectiu a casa seva, van ser els mateixos robatoris que es van donar a varis domicilis. *“Completaba Isidre Molas mi narración comentando que este poner el dinero otra vez en el calcetín se cortó bruscamente gracias a la delincuencia. Efectivamente, un mundo tan sensible a los cambios sociales como el de “los amigos de lo ajeno” pronto descubrió lo rentable que eran atracos a domicilios privados o a despachos profesionales. Unos cuantos atracos coronados por el éxito frenaron un proceso que se había iniciado en agosto de 1977 y que llegó hasta los inicios de 1978”*³⁰⁹.

A 4 de juliol de 1977, Espanya estava en una situació econòmica molt delicada: “[E. F. Quintana] *Tres datos bastan para describirla: primero, una inflación que, de enero a junio, alcanzaba la tasa del 22,4 por ciento y cuyo último índice -el correspondiente a junio- transmitía la marca del 2,9 por ciento, que correspondería a una inflación anual del 35,3 por ciento; segundo, un desequilibrio exterior grave de 3.264 millones de dólares, según la balanza de caja del Banco de España, para el primer semestre, con una pérdida de reservas de 1.223 millones de dólares, con sangrías diarias de divisas abiertas por una supervaloración de la peseta, reconocida de hecho en todos los mercados, basada en el propio proceso inflacionista interno y en los resultados negativos de la balanza de pagos, cuyos números rojos batían todas sus marcas históricas, y tercero, un desequilibrio social y económico expresado por las cifras de paro que convivían con las de inflación y desequilibrio exterior, cifras agravadas por su estructura geográfica, por edades, por sexos y sectores*”³¹⁰.

---

³⁰⁸:[E. Lluçh] *No vamos a criticar la revalorización hecha ahora, porque era inevitable, pero es evidente que la devaluación que se hizo en junio de 1977 fue excesiva, y posteriormente no se tuvo la firmeza de hacer medidas correctoras que hubiesen evitado esta revaluación de la peseta tan importante. En consecuencia, ahora se está haciendo una restricción de créditos, y como ayer se dijo aquí, y nosotros lo sustentamos, unas fluctuaciones en demasía del crédito es una de las peores maneras de salir de la crisis económica”* (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “10 de mayo de 1979”); Lluçh sempre recordaria que el govern de Suárez, mentre s'estaven negociant els *Pactes de la Moncloa*, en cap moment avisaria als parlamentaris de què s'estava fent -des de feia unes setmanes- un dur reajustament monetari. Si s'hagués sabut, segurament en tals Acords s'hagués dit que després de la seva signatura era necessari disminuir la duresa d'aquest ajust monetari. No obstant, al no saber-se això amb anterioritat s'aplicà a l'economia espanyola un doble reajustament monetari amb uns costos inútils.

³⁰⁹Lluçh, “La Transición tuvo coste”, 17.

³¹⁰Sessions informatives de Comissions, “26 de enero de 1978”.

Amb tot això, el 9 d'agost de 1977 nasqué l'embrió del *Programa de Saneamiento y Reforma de la Economía*³¹¹. Aquell dia el Ministre d'Hisenda Francisco Fernández Ordóñez presentà el projecte de *Ley de Medidas Urgentes*³¹² al Congrés dels Diputats, fou llavors quan Enrique Barón Crespo i Ernest Lluch li proposaren d'obrir un debat per a discutir la reforma fiscal i el procés d'ajustament de l'economia espanyola que calia fer. “Obrint <<un procés de negociació per a sortir de la crisi>> en què hi <<participin les forces polítiques de la oposició>>”³¹³ -enmirallant-se així amb l'*Accordo Programmatico fra i partiti dell'arco costituzionale*³¹⁴ que s'havia aprovat a Itàlia el 4 de juliol de 1977 entre la Democràcia Cristiana (amb Aldo Moro, tràgicament desaparegut), el Partit Socialista, el Partit Socialdemòcrata, el Partit Republicà, el Partit Liberal i el Partit Comunista Italià (amb Enrico Berlinguer).

Així que, tenint en ment tant a Paul McCracken com els italians, “Pactes de la Moncloa” era un terme incorrecte a l'hora de referir-se a les negociacions i acords que es van donar a l'Espanya de l'octubre de 1977 -al no haver-hi hagut cap pacte social³¹⁵,

---

³¹¹Conjunt de polítiques socioeconòmiques i monetàries per tal de relançar l'economia espanyola. Dins d'aquest programa hi havia aquests objectius: acabar amb l'evasió fiscal i el secret bancari i tipificar-ho; impost sobre la renda; impost sobre el patrimoni, l'alcohol i el luxe; deducció de la quota de beneficis del impost industrial o del impost sobre societats de 25.000 pessetes per cada lloc de treball creat anualment.

³¹²Llei fiscal que nasqué dels treballs fets per l'equip d'Enrique Fuentes Quintana dins del *Departamento de Estudios, Asesoramiento y Programación de la Confederación Española de Cajas de Ahorro* de Madrid. Els seus col·laboradors, els quals també estaven dins del grup editor de la revista *Coyuntura Económica*, foren aquests: José Ramón Álvarez Rendueles, José Víctor Sevilla Segura i Francisco Javier Moral.

³¹³Trullén, “Ernest Lluch i els Acords de la Moncloa”, 52.

³¹⁴Segons Joan Trullén i Thomàs, les reconversions a Espanya, a diferència d'altres economies europees -a Itàlia, amb la llei 675/1977 es crea un Fons per a la Reestructuració i la Reconversió Industrial; a Gran Bretanya es tingué cura de la construcció naval, un sector que es nacionalitzà i que s'hi dedicà un Pla d'indemnitzacions al juliol de 1977; en aquest mateix any a França s'aprova un primer pla de sanejament financer i de racionalització de l'acer i, des de la Comissió de les Comunitats Europees s'aprovà el mes de desembre un Programa sobre la Reorganització de la Indústria de Construcció Naval-, són tardanes i a principis dels 80 en són poques -el 10 de maig de 1982 va ser aprovat per l'Administració, les empreses i les centrals sindicals, el Pla de Reconversió de la Forja Pesada; malgrat que ja hi va haver un de puntual i parcial a l'any 1979, el pla aprovat el 1982 fou el fruit d'una intensa negociació per la necessitat de fer sobreviure aquest sector (tan important per algunes comarques catalanes, com el Ripollès, i gallegues).

A mitjans de 1977, Espanya no disposava d'un diagnòstic de la crisi que situés el seu obsolet aparell productiu com el causant dels seus problemes econòmics. Raó per la qual, ni a l'interior del *Programa de Saneamiento y Reforma de la Economía* ni en els programes electorals d'aleshores no existia aquesta prioritat de dur a terme una ràpida i profunda reestructuració dels sectors productius industrials (tèxtil, siderúrgia i naval)- la renovació i la reconversió de l'estructura productiva espanyola, en gran mesura, va arribar amb la seva entrada a la CEE (amb el respectiu finançament comunitari a través del Fons Europeu d'Inversions o del Banc Europeu d'Inversions). Per això, Ernest Lluch, es preocupà -a la sessió parlamentària del 27 de juny de 1979 (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de junio de 1979”)- de patrocinar la Llei sobre *Seguro de Paro*, per evitar que el pes de la necessària reestructuració recaïés solament sobre la classe obrera.

³¹⁵[E. Lluch] *Els criteris amb els que hem treballat han estat fonamentalment quatre:*

1er.: Impedir que els costos de la crisi recaiguin exclusivament sobre els treballadors i la resta de les classes populars tal com hagués passat si hagués estat tot deixat en mans de l'actual govern. En definitiva impedir un pacte social [...] 3er.: Avançar en l'establiment d'elements de democràcia econòmica que permetin als treballadors penetrar en parcel·les de poder que fins ara, malgrat haver-les finançat, no han controlat” (ACG. Lluch, “El nostre treball a la Moncloa”, 6).

sobretot, per culpa del incipient moviment sindical³¹⁶ i patronal³¹⁷. Dit això, si algú hi vol fer referència els ha d'anomenar “Acords de la Moncloa”.

Abans d'acabar de parlar d'aquest programa econòmic, fiscal i monetari, és important recordar que, l'Ernest Lluch, quan fou professor de la Universitat de València s'interessà per la Il·lustració valenciana. Així descobrí les tesis de Gramsci i de Piero Sraffa, cosa que l'obligà a desplaçar-se a Itàlia. Una vegada fet aquest viatge, Lluch s'enamorà del país en forma de bota i es deixà influenciar molt per aquest. Potser per això, E. Lluch fou proper als postulats de Franco Modigliani, qui preferia usar com a instruments de control de la massa monetària la M-2 o el crèdit intern. Però no es va poder aplicar a Espanya, Lluch va perdre el debat parlamentari³¹⁸; així que, si l'*Accordo*

---

³¹⁶Molts sindicats, com la Unió General de Treballadors, la Unió Sindical Obrera i la Confederació Nacional del Treball, entre molts altres, des d'un bon inici van deixar clar que no acceptarien cap pacte social; no tothom estava en contra dels futurs Acords de la Moncloa, hi havia qui estava d'acord: la patronal bancària *Asociación Española de la Banca Privada*, liderada per Rafael Termes, qui avalaria públicament la política econòmica del govern, igual que el *Banco Popular*, el *Banco Bilbao* i el *Banco de Santander* d'Emilio Botín –“*A una entidad como la nuestra, a mi juicio, lo único que le corresponde es cumplir con toda lealtad el Pacto de la Moncloa*”- i el Cercle d'Economia (Trullén, *Fundamentos económicos de la transición política española*, 219-220).

³¹⁷“[E. Lluch] es momento de subrayar algunas cosas. La primera es insistir en que la falta de organización libre empresarial, ni daba fuerza concreta ni la legitimación para imponer unos resultados salariales congruentes con algún tipo de equilibrio. Precisamente uno de los resultados no deseados, pero ciertos, de los Acuerdos de La Moncloa fue el que se formara la Confederación Española de Organizaciones Empresariales. La consigna fundacional y de movilización fue la de <<Reaccionemos>> mucho más dirigida a batallar contra los Acuerdos de La Moncloa que a frenar los salarios. Carlos Ferrer Salat, en mayor medida, tanto por su peso como por su entidad, y Agustín Rodríguez forjaron la CEOE en el enfrentamiento con los Acuerdos de La Moncloa por considerarlos demasiados socialdemócratas a causa de la mala conciencia de los miembros de la UCD provenientes del franquismo. Más concretamente, del franquismo social, gironiano o solisiano que a cambio de la falta de libertad daban compensaciones sociales más allá del marco de las exigencias del mercado”(Ernest Lluch, “Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980”, dins del *Ernest Lluch i la Fundació Rafael de Campalans* (Barcelona: Mediterrània, Fundació Rafael de Campalans, 2000), 29-30).

La CEOE nasqué el 29 de juny de 1977 i comptava amb aquest conjunt d'empreses: la *Confederación Empresarial Española* (Rodríguez Sahagún), la *Agrupación Empresarial Independiente* (Max Mazín), la *Confederación General Española de Empresarios* (Félix Mansilla y Luis Olarra) i el històric Foment del Treball Nacional presidit per Carles Ferrer i Salat- qui arribaria a demanar a Nova York que -davant del caràcter dels Acords i de la política d'acompanyament-, no hi hagués inversió estrangera a Espanya, segons E. Lluch.

³¹⁸E. Lluch, a l'àmbit monetari, coincí amb poques coses amb en Enrique Fuentes Quintana i una d'aquestes excepcions es va donar a l'hora d'establir la taxa de creixement de les disponibilitats líquides. Acordaren que aquesta tingués una xifra central del 17% amb una banda de marge, tant per sota com per dalt, de dos punts i mig -sobre la qual es poguessin moure, però no més de tres mesos per sobre o per sota, per evitar introduir elements electorals en la política monetària. No obstant, a llarg termini, això no es va complir, perquè si E. Lluch deia que calia seguir una tendència descendent en el control de les disponibilitats líquides, el govern d'UCD feu el revés. Aquest seguí una tendència ascendent des del 9% fins la rectificació d'un 19%; “[E. Lluch] y como al señor Vicepresidente no se le escapa, aunque se ha cambiado del 17 al 19, en forma yo diría clandestina, recordando los años pasados de mi vida, pese a haberlo hecho clandestinamente lo han hecho mal, puesto que no va a ser el 19 por ciento, sino que va a superar esa cifra. Y veo que hay ya gestos afirmativos en lo que hace unos diez días había gestos negativos. Por tanto, un punto que no se aceptó y que se tenía que aceptar” (Sessions informatives de Comissions, “3 de noviembre de 1978”); a més d'això, “[E. Lluch] el ritmo de crecimiento de las disponibilidades líquidas ha sido demasiado alto durante el primer trimestre, y la razón de que haya sido demasiado alto es doble. Por un lado, porque hemos pagado la campaña electoral de UCD, puesto que es sabido -y lo avisamos no ahora, sino el 26 de enero de 1978- que con la política monetaria Gobiernos conocidos acostumbran a tomar medidas alcistas para reanimar artificialmente la situación económica, para poder afrontar así las elecciones en una mejor situación. Esto es lo que se ha hecho, y por esto las disponibilidades líquidas han aumentado un 5 por ciento más de lo que estaba previsto. Y por esta razón ahora se va a entrar en una restricción de créditos fuerte.

Programmatico fra i partiti dell'arco costituzionale sí que apostà per la M-2, en els Acords de la Moncloa s'escollí la M-3 –tal i com ho volien Enrique Fuentes Quintana³¹⁹ i Abril Martorell.

Pel que fa el *Programa de Actuación Jurídica y Política*, aquest fou aprovat el 27 d'octubre de 1977 -menys per *Alianza Popular*. Aquest programa permeté recuperar la llibertat d'expressió, el dret de reunió, el dret d'associació política, la despenalització de l'adulteri, la venda d'anticonceptius, es revisaria el Codi de Justícia Militar³²⁰, la Llei d'Ordre Públic i la Reorganització dels Cossos i Forces de l'Ordre Públic.

Altre punt important del *Programa de Actuación Jurídica y Política* fou l'anomenat títol “X. *Criterios de ordenación autonómica*” i en aquest Ernest Lluch hi tingué un paper molt destacat. El que deia aquest article era que “*el reconocimiento y desarrollo de regímenes autonómicos que permitan el autogobierno de los pueblos que forman España, además de ser un aspecto esencial de la consolidación de la democracia, ha de permitir una gestión de la Administración Pública y una prestación de servicios más eficiente y más cercana a los ciudadanos.*”

El proceso de institucionalización autonómica debe ir acompañada de un traspaso de funciones y competencias con sus correspondientes recursos financieros. Dicho traspaso se realizará a través de Comisiones mixtas y paritarias entre el Gobierno y las diversas Instituciones autonómicas provisionales. En el Presupuesto General del Estado se establecerán mecanismos flexibles que permitan las transferencias de partidas y recursos y el control de los mismos por los entes autonómicos. Estos principios serán aplicados en el marco global del Acuerdo Programático”³²¹.

I aquest altre escrit fou el que funcionà com a colofó i epígraf del mateix: “*El desarrollo de este Acuerdo se acomodará a la legislación vigente en cada momento relativa a*

Pero no todo se explica por la campaña electoral. Es decir, que si los demás partidos hemos hecho también gastos en la campaña electoral, UCD ha hecho el doble” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “10 de mayo de 1979”).

³¹⁹ “[E.F. Quintana] *Dos tipos de razones han inclinado a considerar esta magnitud como básica: Una razón de efectividad (actuando sobre las disponibilidades líquidas se gobierna mejor el timón del gasto nacional), y otra de oportunidad (la autoridad monetaria (puede, aun con limitaciones, actuar sobre esta variable, condicionante del gasto))*” (Sessions informatives de Comissions, “26 de enero de 1978”).

³²⁰ “*Segurament en Lluch va assessorar a Felipe González, en González se l'escoltava molt i l'utilitzava molt quan encara no havia sortit en Carlos Solchaga. Llavors, dels Pactes de la Moncloa en van sortir moltes coses, una idea important que va sortir fou que els militars no podrien fer cap més tribunal militar pels civils. Els Pactes de la Moncloa van ser UCD, Suárez, PSOE, González, UGT i CC.OO., davant d'aquesta barreja de mesures polítiques i econòmiques d'urgència, segur que fou en Lluch un bon suport per a Felipe González*” (entrevista enregistrada a Narcís Serra, al seu despatx de l'IBEI (Institut Barcelona d'Estudis Internacionals), a les 12 hores del 7 de setembre de 2016).

³²¹ Trullén, *Fundamentos económicos de la transición política española*, 253.

Instituciones autonómicas provisionales, a los efectos de adecuar la instrumentación prevista a la distribución de competencias que se establezca en dicha legislación, y todo ello en un marco de unidad de la política económica española”³²².

Segons Joan Trullén i Thomàs, en aquest procés negociador hi varen intervenir també F. Ferrer, M. Rubies, per Convergència Democràtica de Catalunya; J. Fenolleda per Esquerra Democràtica de Catalunya; Enrique Barón pel PSOE. Pel propi Lluç tal capítol “*és malauradament massa curt i barroc*”³²³- segons el professor Trullén i Thomàs, a diferència dels temps de la II República Espanyola, aquestes institucions autonòmiques estarien dotades de competències econòmiques.

Amb això, el procés d’incorporació de les institucions autonòmiques provisionals als Acords de la Moncloa, segons Joan Trullén i Thomàs, fou impulsat, des d’un inici, bàsicament pels socialistes catalans – aquesta temàtica estava íntimament lligada amb la recuperació de la Generalitat de Catalunya i el retorn de Josep Tarradellas³²⁴ com a President de Catalunya.

Per tant, E. Lluç, com a socialista que era, anà a les negociacions dels Acords de la Moncloa en part per “*establir els mecanismes necessaris per anar transformant un Estat centralista en un Estat autonòmic. Uns mecanismes que són els que ens han de permetre donar contingut a una Generalitat fins ara sense atribucions*”³²⁵. Aquest escrit de Lluç col·lisionaria amb el seu comportament envers la *Loapilla* o *Loaca* i la LOAPA.

Segons Enrique Barón, amb la caiguda del Mur de Berlín els Acords de la Moncloa es feren populars a l’Europa de l’Est. A Polònia, per exemple, tal i com ho explicà Adam Michnik -fundador de la *Gazeta Wyborcza*-, tals acords funcionaren com a precedent dels Acords de la Taula Rodona, d’inicis de 1989, entre el govern comunista i el sindicat *Solidarność* que culminaren amb unes eleccions lliures. Sense perdre aquest fil, a E. Barón li sorprengué “*encontrarme, como observador de las elecciones rusas de diciembre de 1993 en Kazán, capital del Tatarstán ruso, a 25°C bajo cero, con que los*

---

³²²Aquest fragment fou redactat per E. Lluç i per Abril Martorell (Trullén, “Ernest Lluç i els Acords de la Moncloa”, 51).

³²³*Ibid.*, 55.

³²⁴“*Pero los hechos son los hechos: mientras aquí la oposición se va tejiendo con proclamas, aquel reyezuelo sin corte va y, en solitario, se lo juega todo -lo suyo y lo nuestro- a una carta: o César o nada. Pero es él (con la sagacidad de los reformistas del régimen) quien finalmente se lleva el gato al agua. Obsérvese: el viaje de Tarradellas a la capital del reino se lleva a cabo en un avión privado, cosa que -simbólicamente- da la réplica al vuelo de Franco para ponerse al frente del movimiento sedicioso*” (Pi, “La sinrazón de Tarradellas”, 15).

³²⁵ACG. Lluç, “El nostre treball a la Moncloa”, 6.

*Pactos de la Moncloa, acompañados por los Estatutos de Autonomía, eran auténticos libros de cabecera del jefe de Gabinete del presidente Mintimer Shaimiev en esa próspera república autónoma que concentra la mayor parte de la industria aeroespacial del país*³²⁶. Fora d'Europa, si es viatja a llatinoamèrica, com ara a Mèxic, es pot veure com els d'allí, més d'una vegada, s'han emmirallat amb els Acords de la Moncloa.

6.b.El camp i les cultures d'Espanya

Sobre la seva participació a la Comissió de Pressupostos, és important comentar la sessió del 14 de desembre de 1977³²⁷. Davant del Ministre d'Agricultura, José Enrique Martínez de Genique i del President del *Instituto de Reforma y Desarrollo Agrario* (IRYDA), Antonio Gil Alberdi y Ruiz de Zárate, E. Lluch i la resta de socialistes lluitaren per la millora de les condicions de vida al camp, després d'haver marginat i tractat tan malament a la classe pagesa durant el franquisme. De fet, la dialèctica de fer o no fer una reforma agrària –amb *cap i peus*- a Espanya, fou un dels motius de l'esclat de la guerra civil espanyola (1936-1939).

D'una banda, els hi protestà per la continuïtat del verticalisme sindicalista en el camp recolzat pel Decret que aparegué en el B. O. E. del 15 de juny de 1977 (s'havia creat el 2 de juny, en un règim pre-democràtic), per tant, segons Lluch era un *Real Decreto de Cámaras Agrarias*³²⁸ a eliminar. Aquestes cambres agràries, durant 40 anys, havien estat el refugi dels oligarques i cacics del món agrari³²⁹.

En aquesta línia, Lluch denunciaria que es continués pagant amb fons públics no solament els funcionaris, sinó també els Presidents de les Cambres Agràries³³⁰: *“forma de obtener unos liberados al servicio de las viejas estructuras verticalistas, que ya*

---

³²⁶Barón, *Más Europa unida!*, 131.

³²⁷Sessions informatives de Comissions, “14 de diciembre de 1977”.

³²⁸Segons els *ucedistes* les Cambres Agràries a Espanya hi existien des de 1890, de fet també n'hi havien de similars a Àustria, a França i a Alemanya.

³²⁹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “22 de diciembre de 1977”.

³³⁰“[E. Lluch] *Pensamos que la dotación de este crédito no puede ser empujada, fundamentada, en la defensa de los intereses de los funcionarios; de los funcionarios antiguos de organismos como las Cámaras Agrarias, como las Hermandades Sindicales, por la simple razón de que esto no puede ser el eterno escudo, sobre todo cuando hace prácticamente seis meses que no cobran, mientras que sí están cobrando los Presidentes de las antiguas Cámaras Sindicales Agrarias, con lo cual se están dando unos fondos para que los viejos sindicalistas verticalistas puedan hacer su campaña electoral de una manera sólida, de una manera económicamente cómoda*”(Sessions informatives de Comissions, “15 de diciembre de 1977”).

quisieran tener para sí los sindicatos democráticos”; mentre que les eleccions sindicals a ciutat, pel que feia referència als sindicats obrers, estaven ben encaminades, en el camp estaven absolutament per començar. Un fet molt greu per a Lluç.

La intervenció del Ministre d'Agricultura Lluç la titllà d'estafadora, per no haver explicat clarament on es dedicaria la partida de 3.500 milions de pessetes. En canvi, la proposta d'E. Lluç fou molt clara, que es traspassessin els 3.512.600.000 de pessetes al Servei de Defensa contra Plagues i Inspecció Fitopatològica, amb aquesta solució cercava l'augment d'inversió en aquests sectors i establir un crèdit-pont per resoldre els problemes dels sous dels prop de 9.000 funcionaris, mentre no hi haguessin canvis en el Decret de Cambres.

De cara a l'*Instituto de Relaciones Agrarias*, Lluç instava al govern a complir amb els Acords de la Moncloa, on es va recomanar que el Decret de Cambres Agràries fos consultat amb les diverses forces sindicals i perfeccionat. “[...] *consultas, conversaciones que hasta el momento no han cuajado, no ha llegado a ningún tipo de conclusión [...] en las elecciones de las Cámaras Agrarias haya mucha de la gente que realmente ahora está trabajando en el campo que no tenga derecho al voto, como las mujeres, que en una gran proporción desarrollan en el campo tareas productivas, y los hijos de los titulares de explotaciones que normalmente son los que están llevando a cabo las tareas de producción y que pueden ser y han de ser la base para una reforma agraria profunda. A esta gente joven se la mantiene al margen*”³³¹.

A 14 de desembre de 1977 no s'havia arribat a cap pacte, en canvi, sí que s'havien detingut els líders de la Coordinadora d'organitzacions camperoles i ramaderes de l'Estat espanyol, per tant, que s'aprovés aquest crèdit sense tenir present els camperols, per part dels socialistes catalans, volia dir anar en contra dels Acords de la Moncloa³³².

D'altra banda, del decret de l'*Instituto de Relaciones Agrarias*, pel poc que sabien d'ell, els socialistes creien que era un camp a corregir, al no contemplar realitats existents com la dels organismes autonòmics, i Lluç no es referia només a la Generalitat de Catalunya, sinó que també n'hi havia d'altres que restaven ignorats.

---

³³¹Sessions informatives de Comissions, “14 de diciembre de 1977”.

³³²*Ibid.*, “15 de diciembre de 1977”.

En aquesta línia, Lluch també va dir que l'*Instituto de Relaciones Agrarias o Organización de Servicios Agrarios* –per evitar “*estas siglas un poco terroristas (IRA)*”³³³ - havia de dependre del Ministeri d’Agricultura o d’organismes autonòmics, cosa que no ho contemplava el citat *Real Decreto de Cámaras*. Sent dins d’aquesta entitat de *Servicios Agrarios* on els socialistes defensaven l’existència d’unes juntes de control que fossin votades democràticament pels camperols i que s’expressessin via les diferents organitzacions sindicals –com la *Unión de Pagesos*. Amb tot això, encara no eren temps de canvis.

En aquella mateixa sessió, el Ministre de Cultura, Pío Cabanillas Gallas, explicà que el seu departament disposava d’uns 19.000.000.000 de pessetes i que aquestes s’invertirien en subvencions per afavorir la oferta de cultura (obres de teatre, ballet, òpera), per fer inventaris de béns immobles com els que es van començar a fer el 1964 a Suïssa i Alemanya, altres. Un punt polèmic d’aquesta intervenció fou a l’hora de parlar de la plurinacionalitat d’Espanya.

D’aquesta intervenció, Lluch es va sorprendre gratament que s’hagués citat a Malraux, “*no solamente porque apoyó a la España democrática, sino porque, además, defendió las culturas oprimidas de España durante muchos años; unas culturas oprimidas que pasaron durante muchos años por una etapa de persecución tanto en el plano lingüístico como en el cultural. Y Malraux no solamente firmó papeles, no solamente hizo gestiones, sino que, incluso, hizo gestos humanos como el de dotar de una pensión a la viuda del hombre más representativo de la cultura catalana que fue Luis Companys. Por lo tanto, nos alegramos de que haya sido citado*”³³⁴. Tanmateix, a parer d’E. Lluch, la política d’aquest Ministeri envers a les diverses llengües i cultures de l’Estat espanyol era molt difusa, és més, “*incluso yo diría que en la terminología utilizada por el propio Ministro se nota esta vaguedad*”- com la utilització del termes de “*lenguas vernáculas*” (llengua dels avis, de la tribu, entre altres definicions) i de “*lenguas tradicionales*”.

---

³³³Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “22 de diciembre de 1977”.

³³⁴Sessions informatives de Comissions, “14 de diciembre de 1977”.

Altre fet que li sorprengué, però en aquest cas amb preocupació, fou la citació de la Carta d'Alsàcia³³⁵ per part de Cabanillas: *“que es típicamente un tipo de Carta muy preocupante para las lenguas y contenidos culturales puesto que ha sido contestada con suma dureza por quienes defienden en Alsacia posturas parecidas a las que socialistas de Cataluña defendemos.*

Esto conecta, por otro lado, con los créditos que abarcan más de un período. Puesto que estamos en una etapa constituyente y no sabemos exactamente cómo se va a cerrar el tema de las autonomías, nos parece que esto debería entrar en suspenso, aunque, por otra parte, la medida de hablar de períodos plurianuales nos parece buena, pero un poco delicada en estos momentos.

También diría que cuando se ha hablado de convenios, se ha hablado de instituciones, de autoridades locales, provinciales, etc., me ha parecido advertir que se olvidaba de las autoridades autonómicas”³³⁶.

A l'endemà, el 15 de desembre de 1977³³⁷, el grup parlamentari dels comunistes –liderat per Emérito Bono Martínez-, davant d'un context de crisi econòmica, proposà suprimir la subvenció estatal que rebia el *Real Aeroclub de España* de 16 milions de pessetes per fer activitats de zero interès social, a més, només amb les quotes dels seus socis aquesta entitat podria seguir funcionant. D'això, Lluç en va dir que *“nos parece que es un tipo de gasto absolutamente superfluo en una situación como la actual de profunda crisis económica y que, con su supresión, se adoptaría un carácter -como ha dicho el señor Bono- ejemplar. Por lo tanto, nosotros vamos a apoyar esta postura”*. No es va poder tirar endavant aquesta esmena.

Aquell dia, Enrique Barón Crespo, en nom del grup parlamentari *Socialistas del Congreso*, proposà eliminar certs serveis no suficientment justificats pel govern d'Adolfo Suárez: les subvencions destinades al NO-DO -ens que semblava que anava a

---

³³⁵ “[Pío Cabanillas] *La Carta Cultural de Alsacia es un documento importante, primero porque es un documento referido a un supuesto muy específico, a un supuesto regional, con unas peculiaridades que todos ustedes conocen mejor que yo. Segundo, porque se refiere a una región muy decantada y que comprende –si no me falla la memoria- dos prefecturas, que son la del Alto y la del Bajo Rhin. En esta Carta el tratamiento de la materia de la lengua - empiezo ahora a medir mucho mis palabras, por temor a la preocupación de los nominalismos que siente el señor Lluç- es verdaderamente obsesiva*“(Ibid.).

³³⁶ Ibid.

³³⁷ Sessions informatives de Comissions, “15 de diciembre de 1977”.

ser integrat a *Televisión Española*- i altre fet econòmic que en els socialistes els hi provocava incertesa, per la manca d'informació, eren les subvencions rebudes per *Radio-Televisión Española*. Resulta això, la contrapartida seria d'uns 203 milions de pessetes a invertir per a la restauració del Patrimoni Artístic, la dotació de Biblioteques, d'Arxius i de Museus– “[E. Crespo] *necesitaríamos todavía un plazo de treinta años para colocarnos a un nivel medio europeo en la dotación de bibliotecas*”. Tot i que E. Lluch estigués d'acord amb tot això, tal esmena també va caure.

6.c. *El Sàhara, una nació sense sobirania*

E. Lluch a la Comissió d'Afers Exteriors no tingué un protagonisme massa preponderant ni tampoc intervindria gaire. No obstant, com que li agradava estar atent a les diverses realitats internacionals del moment, assistí a les diverses sessions que es van celebrar els dies 13, 14, 15 i 16 de març de 1978.

Per tal de treure l'entrellat del què va passar amb la descolonització del Sàhara van fer presència en aquesta comissió diversos testimonis: Luis Rodríguez de Viguri (Secretari General al Nord d'Àfrica), el General Gómez de Salazar, el General Eduardo Blanco Rodríguez (Director General de Promoció del Sàhara), Adolfo Martín-Gamero González Posada (ambaixador d'Espanya a Rabat), José Maria Areilza y Martínez-Rodas (Ministre d'Assumptes Exteriors), Antonio Carro Martínez (diputat de *Coalición Democrática*), Alfonso Álvarez Miranda (Ministre d'Indústria) i José Solís Ruiz (Ministre de Treball). Carlos Arias Navarro també fou convidat però no va anar per problemes familiars.

Segons el General Eduardo Blanco Rodríguez, hi ha molta bibliografia que en parla sobre la *Marxa Verda*, exemples són “*Una descolonización tardía*”, publicat pel socialista Menéndez del Valle; el de Ramón Criado, “*Sahara, pasión y muerte de un sueño colonial*”, editat per *Ruedo Ibérico*. D'aquest llibre Blanco Rodríguez digué que tenia un pròleg delirant d'Antonio Cubillo, qui escrigué que el Sàhara seria alliberat, algun dia, des de la *República Guanche Independiente*. “[Blanco Rodríguez] *Creo que la frasecita califica el calibre de la obra*”³³⁸.

---

³³⁸Sessions informatives de Comissions, “13 de marzo de 1978”.

La causa del Sàhara es podria resumir així: el seu principal problema fou la seva gran riquesa i la seva localització de gran importància geoestratègica. El Sàhara tenia el major dipòsit fosfòric del món (2.000-10.000 milions de tones explotables), urani, petroli, ferro, aqüífers i bancs de pesca, al llarg de 1.200 quilòmetres de costa atlàntica. A part d'això, Espanya allí hi havia creat un port amb capacitat per a rebre bucs de 100.000 tones de desplaçament i a més, estava equipat per la cinta transportadora més llarga del món, de gairebé 100 quilòmetres -tal cinta transportava 2.000 tones de mineral per hora. Qui conegués la geografia africana sabia que aquest port podia ser la sortida natural de les riqueses del Sàhara, de l'oest d'Argèlia i de Mauritània.

Més raons de caire estratègic i geopolític: just al davant hi tenia les Illes Canàries, per allí hi transitaven anualment 19.000 naus –almenys el 1978- i entre aquestes hi havien els petroliers més grans del món. Es podia dir que era l'artèria vital d'energia d'Occident, amb unes Canàries com a nus de les comunicacions aèries –per sobre seu hi passaven uns 400 o 600 vols el 1978- i informatives, fou un territori molt disputat entre els Estats Units i la URSS.

Tot i la seva riquesa, Franco defensava l'autonomia incondicional del poble saharauí, fins i tot, el seu dret a l'autodeterminació. Un dret que no es va poder aplicar a causa dels desitjos colonitzadors del Rei Hassan II de Marroc³³⁹, per les ganes de marxar dels propis militars espanyols del Sàhara espanyol (cada vegada se sentien més indefensos, més marginats per la metròpoli. Estaven cansats de la recentralització de l'Estat espanyol, no trobaven lògic que els destacaments al Sàhara fossin dirigits des de Madrid) i per la pressió que feren els del sector dels immobilitistes del franquisme (Solís i els del voltant més proper de Franco) sobre els funcionaris espanyols que estaven a terres saharauis –l'argument principal del darrer sector esmentat fou aquest: un Sàhara independent, dominat pel Polisario³⁴⁰ i recolzat per Argèlia ajudaria al fet que el

---

³³⁹La URSS havia signat un contracte amb Marroc per a explotar els fosfats i l'àcid fosfòric de Meskala i, així, assegurar el seu desenvolupament industrial; a més, Hassan II feu una gran i eficaç ofensiva diplomàtica a totes les cancelleries del món –incloent-hi els països tercermundistes, la Xina i Corea- a favor de la unió sagrada del Sàhara i el Marroc.

³⁴⁰Polisario o Front Polisario –creat el 10 de maig de 1973, a mans d'un grup d'estudiants liderats per Mustafà Said Al-Uali. Amb l'objectiu d'arribar a la independència del territori, primer del domini espanyol i després del marroquí i maurità. El 20 de maig d'aquell any iniciaren els primers enfrontaments armats amb una estratègia de guerra de guerrilles, essent la primera organitzada en un desert-, era l'acrònim abreujat de Front Popular per a l'Alliberament de Sakia-el-Hamra i Río de Oro. Era un moviment polític i militar del Sàhara Occidental; fou el successor de l'Organització d'Avantguarda per a l'Alliberament de Sakia-el-Hamra i Río de Oro dels anys 1960, dirigit per Basiri, assassinat per l'exèrcit espanyol durant la dictadura de Franco.

MPAIAC³⁴¹ tingués molta més influència a Canàries³⁴², cosa que si Espanya cedia el Sàhara al Marroc n'obtindria dues promeses substancials: la concessió de dues bases militars davant de Canàries i l'oblit definitiu de les reivindicacions sobre Ceuta i Melilla.

6.d. E. Lluch, un dels pares de la Constitució espanyola de 1978

El dimarts 13 de juny de 1978, E. Lluch participà a la *Comisión de Asuntos Constitucionales y libertades públicas*³⁴³ i en aquesta sessió bregà perquè la llei de pressupostos no pogués crear tributs, fet que va alarmar a *Alianza Popular*. D'això, Laureano López Rodó digué que “*con ello vendríamos a adulterar la Ley de Presupuestos, que es una ley especial y específica, para la aprobación de presupuestos, pero que en modo alguno puede servir esta ley de patente de corso para que el Gobierno la utilice para modificar el sistema tributario*”.

Aquesta discussió parlamentària va acabar amb la retirada de l'esmena de *Socialistes de Catalunya* a l'apartat 6 de l'article 126 perquè aquests acceptaren el text d'UCD-“*la Ley de Presupuestos no puede crear tributos y a continuación podrá modificarlos cuando una ley presupuestaria sustantiva lo prevea*”-, com també ho feren la majoria de diputats d'aquella Comissió.

El 6 de juliol de 1978³⁴⁴, en aquesta Comissió els termes que es van discutir foren la condició d'espanyol i la d'estranger més els fets de l'extradició i l'asil polític: “[Article 12] “*El señor SECRETARIO (Soler Valero): Dice así: 1. La condición jurídica del extranjero se regulará por la ley y por los tratados. Solamente los españoles serán titulares de derechos políticos/2. Los extranjeros gozarán de las libertades públicas del presente título en los términos que la ley establezca/3. La extradición sólo se concederá en cumplimiento de un tratado o de la ley, atendiendo al principio de reciprocidad.*

---

³⁴¹*Movimiento por la Autodeterminación e Independencia del Archipiélago Canario*, organització fundada per Antonio Cubillo per la secessió de l'Arxipèlag Canari d'Espanya.

³⁴²Amb la marxa dels militars espanyols del Sàhara, tant Argèlia com Marroc iniciaren les seves pressions sobre l'Estat espanyol perquè aquest els hi cedís la sobirania del poble sahrauí – quan aquest era l'únic que la tenia. Una d'aquestes pressions d'Argèlia sobre Espanya era la d'entrenar etarres i finançar l'independentisme canari (URBANO, *La gran desmemoria*, 364).

³⁴³Sessions informatives de Comissions, “13 de junio de 1978”.

³⁴⁴Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “6 de julio de 1978”.

Quedan excluidos de la extradición los delitos políticos, no considerándose como tales los actos de terrorismo/4. La ley establecerá los términos en que los ciudadanos de otros países podrán gozar del derecho de asilo en España”.

Tant *Socialistes de Catalunya* com *Socialistas del Congreso* havien esmenat l'apartat 1, cosa que ambdues s'uniren en una i la defensà Ernest Lluch. Tal esmena proposava el manteniment de la seva primera part –*“La condición jurídica del extranjero se regulará por la ley y por los tratados”*-, eliminant-ne la segona part–*“Solamente los españoles serán titulares de derechos políticos”*.

Socialistes com Lluch volien la supressió d'aquesta part perquè es basaven en una voluntat d'una progressiva integració dels estrangers que treballaven regularment i permanentment a Espanya, *“en el marco de las libertades democráticas que garantiza la Constitución”*. Malgrat ser un camp on encara calia avançar molt més, ja existien països on en la seva Constitució comptaven amb la integració en el seu si dels estrangers: Portugal, Suècia i a determinats llocs de Suïssa i del Regne Unit els treballadors estrangers tenien dret a participar a les eleccions municipals. *“La campaña por la conquista de estos derechos ha agrupado a todas las fuerzas progresistas y, evidentemente, a los socialistas, que constituimos en Europa la primera fuerza política de los trabajadores”*.

Altres raons que Lluch al·legà de cara a l'eliminació de la segona part d'aquest apartat foren de caire històric i tècnic. D'una banda, en termes històrics si després de la *guerra dels tres anys* (1936-1939) molts dels exiliats polítics espanyols s'assentaren a Argentina i a Xile i foren ben rebuts, els refugiats de Sud-Amèrica que, a 6 de juliol de 1978, fugien de greus crisis econòmiques i de dictadures havien de ser ben tractats i ben acollits per Espanya. D'altra banda, eliminant la frase *“Solamente los españoles serán titulares de derechos políticos”* s'acabaria amb la contradicció que suposava el seu manteniment amb l'article 12, apartat 2, que deia: *“Los extranjeros gozarán de las libertades públicas del presente título en los términos que la ley establece”*. Malgrat que aquesta esmena anés *“en la dirección del viento de la Historia”*-com va dir E. Lluch-, fou refusada.

“[E. Lluch] Cuando nuestra lengua y nuestra cultura tengan libertad, cuando nuestras instituciones históricas y jurídicas puedan existir, cuando el autogobierno sea una

realidad, nosotros dejaremos de ser nacionalistas, puesto que el nacionalismo progresista tiene una clara línea de demarcación con respecto a los nacionalismos conservadores o reaccionarios, cual es la de que cuando todos los pueblos de España tengan -y esta Constitución va por este camino- la posibilidad de autorreconocerse, entonces querremos dejar de ser nacionalistas”.

6.e. Lluch i HUNOSA

Històricament, a Espanya, s’han nacionalitzat diversos sectors econòmics, com ara el dels ferrocarrils el 1941 (*Red Nacional de Ferrocarriles Españoles*, RENFE) i el del carbó el 1967, amb l’emergència d’*Hulleras del Norte Sociedad Anónima* (HUNOSA). Lluch era favorable a les nacionalitzacions per tal de controlar socialment certes fons de riquesa que es presenten en situació de monopoli. Ell mateix, citaria a Jiménez Araya: “*el control social de l’activitat econòmica, que és, en definitiva, l’objectiu central d’una autèntica nacionalització, passa necessàriament per un previ control social de la política*”³⁴⁵.

El ple al Congrés dels Diputats del 28 de juny de 1978 serví per a aprovar un crèdit extraordinari, de 8.309.956.783 pessetes, per a eixugar el dèficit d’exploració de l’any 1977 de l’*Empresa Nacional Hullera del Norte, Sociedad Anónima*³⁴⁶.

E. Lluch, havia votat a favor d’aquest crèdit perquè d’aquesta empresa en depenien 25.000 treballadors, els quals no havien pogut participar de les decisions que s’havien pres en aquesta empresa en els darrers anys, per tant, els seus treballadors no eren pas culpables de les penúries econòmiques de tal entitat. A més, en aquelles dates ja hi havien prou aturats a Espanya: 1.200.000³⁴⁷; Lluch apostava per fer d’HUNOSA una

---

³⁴⁵Lluch, “El sí i el no de les nacionalitzacions”, 101.

³⁴⁶Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “28 de junio de 1978 “.

³⁴⁷Per a Lluch el més preocupant era l’atur que existia a Espanya, “*que en la provincia de Sevilla el paro ha llegado a la cifra del 20 por ciento. Y tomo a Sevilla como ejemplo de zona agraria y subdesarrollada, pero tampoco se dice que en zonas industriales, como en Barcelona, el paro ha llegado al 10 por ciento, es decir, a una cifra mucho más alta que la normal en zonas industriales europeas*”, com també li preocupava l’atur juvenil –es feia necessari la creació d’una Agència de Treball o canviar l’*Instituto Nacional de Empleo* (INEM), per coordinar la formació professional, la orientació i la col·locació- i la falta d’escolarització de molts joves -havia uns 400.000 nens/es de 15 i 16 anys sense escolaritzar (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “25 de septiembre de 1979“).

“*Primero, que la solución de estas zonas no viene solamente por el Fondo de Compensación Interterritorial. Los que hemos leído algún clásico del siglo XIX sabemos que el capital no es algo de cantidad de dinero, sino que es una relación social, y lo que hay que ir es a cambiar las relaciones sociales que hay en estas zonas atrasadas (Andalucía, Extremadura, Galicia i Canarias) que les impide salir del círculo del subdesarrollo. Lo que hay que cambiar es un tejido social, hay que partir del existente transformándolo y transformándolo en algunas ocasiones a través de reformas de estructuras*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de septiembre de 1979“).

empresa pública i dinàmica i que aquesta no fos governada pels homes de l'anomenat “<<antiguo régimen>>, en el doble sentido de la palabra”³⁴⁸. Per ell, la crítica situació econòmica d'Espanya només es superaria amb inversió pública junt amb el suport de la iniciativa privada³⁴⁹.

6.f. La taxa d'expedició del Document Nacional d'Identitat i l'Impost de Societats

El 28 de novembre de 1978³⁵⁰, a la Comissió d'Hisenda, per una banda, es va discutir la taxa d'expedició del Document Nacional d'Identitat. En aquell debat E. Lluch va posar de relleu que fins llavors el DNI havia estat una mera documentació interna del propi Estat, per tant, un fet que trobava a faltar de la legislació corresponent era que aquest identificatiu també pogués comportar-se com a substitut del passaport, “*sobre todo si tenemos en cuenta que el hecho de que ahora el Documento Nacional de Identidad sirve para ir a algunos países de Europa occidental es una tendencia que, afortunadamente, tenderá a afirmarse más que a debilitarse.*”

Por lo tanto, nos encontramos con el hecho de que hay salidas de España superiores a un mes, por ejemplo la de trabajadores temporales -los de la vendimia serían un caso específico- o bien la de estudiantes, y que al hacer las salidas superiores a un mes se tendría que renovar el Carnet de Identidad antes de la fecha de su caducidad y, por lo tanto, se tendría que pagar una cuota extraordinaria”.

El sector econòmic de la construcció també es trobava en temps de *vaques flaques*, “*las viviendas de construcción directa por parte del Instituto Nacional de la Vivienda, iniciadas en 1971. Nos encontramos con que Barcelona está afectada por 302 viviendas, Sevilla por 420, Burgos por 266 y Vizcaya por 180, mientras que Madrid tiene 15.700. Es decir, no se puede, y éste es un caso concreto e importante, además, dado el gran paro que existe en el sector de la construcción, no se puede comprender, digo, cómo se realiza desde el punto de vista territorial el gasto de los Presupuestos Generales del Estado [...] El tema de los funcionarios debe ser tratado con seriedad porque, si bien se puede decir, y se dirá, que en el Ayuntamiento de Barcelona la jornada media de los funcionarios ha sido hasta hace un mes de cuatro horas y media, también hay que decir que el 70 por ciento de estos funcionarios no llegaban a cobrar el salario mínimo. Por tanto, es un problema que hay que tratar con seriedad, y a nosotros nos parece que frenar o congelar tanto el salario de los funcionarios a un 12,5 por ciento no es un buen camino. Será muy difícil hacer esta reforma administrativa con unas restricciones salariales del 12,5 por ciento, para lo que sí parece que hay seriedad para codificar”* (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de noviembre de 1979”).

³⁴⁸Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “28 de junio de 1978”.

³⁴⁹A Catalunya, segons Lluch, calia nacionalitzar dos espais econòmics: les autopistes i la indústria elèctrica. En el primer cas, la nacionalització evitaria la doble imposició que significava el peatge i pel que fa la indústria elèctrica, la seva nacionalització permetria evitar un malversament d'uns mil milions de pessetes; la privatització d'autopistes - com les de peatge i els túnels de Collserola- no formaven part d'un fet paranormal per als països capitalistes, el que sí que ho era, era que, a Espanya, la xarxa pública no hi tingués el gruix que sí hi tenia a l'estranger (Lluch, “Subhasta pública”, 29).

³⁵⁰Sessions informatives de Comissions, “28 de noviembre de 1978”.

Davant d'aquestes situacions ell va defensar aquesta nova redacció de l'apartat 2, de l'article 6è, en relació a la quota tributària: "«En los supuestos de renovación del Documento Nacional de Identidad, antes de tres meses de la fecha de su caducidad o en caso de extravío del mismo, la cuota exigible será de 400 pesetas>>". Aquesta reformulació fou acceptada per la resta de diputats, de la mateixa manera que fou aprovada la redacció que havia proposat la UCD a l'apartat 1 de l'article 6è: "«La cuota tributaria exigible será de 200 pesetas. Los excesos del costo de la expedición, si existen, serán sufragados con cargo a los Presupuestos Generales del Estado>>".

Per l'altra banda, com a segon punt de l'ordre del dia d'aquella sessió hi havia la discussió de l'Impost de Societats. En aquesta, E. Lluch presentà aquesta esmena <<in voce>> sobre l'article 8è: "1) El domicilio fiscal de los sujetos pasivos residentes en España será el de su domicilio social, siempre que en él esté efectivamente centralizada su gestión administrativa y la dirección de sus negocios y radique la mayoría simple de sus inmovilizaciones, según resulte del libro de inventarios. En otro caso, se atenderá al lugar donde radique la mayoría simple del inmovilizado". Malgrat que aquesta esmena fou refusada, Lluch la defensà perquè creia que si aquest impost era de naturalesa directa aquest havia d'estar lligat a la realitat del domicili social -on es donarien les activitats subjectes a aquesta taxa³⁵¹.

E. Lluch també va dir que amb aquesta esmena s'evitaria la injustícia de crear unes poques zones de recaptació -tres o quatre grans capitals (una de les quals era Barcelona)- més el fet que es podria lluitar amb més contundència contra les corrupteles que havia permès la problemàtica del domicili social. En resum, la seva medicina hauria permès un reequilibri de la riquesa dins del territori espanyol³⁵².

---

³⁵¹Un impost que, segons E. Lluch, tendia a "gravar el excedente, en términos genéricos, producidos por las empresas, excedente que está ligado con unas inversiones productivas que producen en el sitio donde se han realizado una serie de costes sociales como escuelas, viviendas, infraestructuras, lo cual demanda asimismo un gasto público también en estos sitios congruente o paralelo" (Ibid.).

³⁵²[E. Lluch] El atraso de muchas zonas del territorio español viene marcado no solamente porque hay pocas actividades productivas, sino porque, cuando las hay, una de las características es la de que toda la actividad terciaria de estas inversiones se coloca fuera de estas zonas más atrasadas, lo cual, evidentemente, es un grave inconveniente, puesto que supone una caída importante del sector terciario, que es el que con más rapidez avanza" (Ibid.).

6.g. E. Lluch, diputat per Girona (1977-1982)

Des de Madrid, E. Lluch vetllà pels interessos de la societat gironina, de l'empordanesa i de la catalana, en última instància, des de les seves múltiples cares. Primer, la causa més general podria ser la defensa de la posició socioeconòmica de les dones separades i vídues³⁵³: [E. Lluch, Joan Paredes i Lluís Sacrest] *“la caja nacional del seguro de vejez e invalidez concederá con cargo a sus fondos una prestación a las viudas de los trabajadores beneficiarios de dicho seguro, o de aquellos que hubieren tenido derecho a aquél, cualquiera que sea la edad de la viuda en el momento del fallecimiento del esposo trabajador beneficiario. En caso de separación, sólo se concederá la prestación cuando no se hubiere producido por culpa de la mujer”*³⁵⁴.

Segon, s'havia construït una residència de la Seguretat Social a Creu de Palau (de Palau Sacosta (Girona)) per tal de cuidar els pensionistes d'allí. Aquesta s'acabà de construir el juny de 1978 i malgrat que ja hi havia gent treballant i que la seva inauguració estava prevista per aquell juliol, es va passar tot l'estiu amb les seves portes tancades i tot sense cap explicació. Davant d'aquests fets Lluch s'interessà per resoldre-ho, de manera que ho preguntà a l'Estat espanyol i aquest li comentà que estaria en ple funcionament a l'1 de gener de 1979. “[...] una vez se autorice por este Ministerio la contratación de personal prevista para las plazas que faltan por cubrir en la plantilla asignada al Centro. La capacidad de la Residencia es de 269 plazas.

*Los servicios que se prestan en la residencia son los de alojamiento, manutención, así como los de actividades recreativas, terapia ocupacional, rehabilitación, medicina preventiva, asistencia social, y, en general, todos aquellos que tiendan a conceder al residente una amplia libertad, procurando armonizar su sentido de la independencia y respeto a su intimidad personal con la perfecta convivencia que ha de presidir en el Centro”*³⁵⁵.

Tercer, el 10 de desembre de 1980 tant Lluís Maria de Puig com E. Lluch s'interessaren per la realitat de l'Institut Nacional de Batxillerat de Ripoll: *“Motivación: En la ciudad*

---

³⁵³Quan va estar en actiu la llei de 2 de setembre de 1955, les vídues per percebre el respectiu cobrament havien de tenir un mínim de 65 anys.

³⁵⁴FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. *Los socialistas proponen mejoras para las viudas.*

³⁵⁵FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. Carta escrita pel departament de Relacions amb les Corts, de part de la presidència del govern, al diputat socialista Ernest Lluch, del dia 21 de desembre de 1978 (Madrid). Contestant a una pregunta feta per Lluch per escrit en el Congrés dels Diputats.

de Ripoll, centro comarcal en las estribaciones del Pirineo, a 691 metros de altitud, con un clima muy frío y húmedo, se encuentra el Instituto de Bachillerato más grande de la provincia de Gerona, con alumnos de importantes poblaciones de la comarca, como Campdevánol, Sant Joan de les Abadesses, Ribes de Freser, Camprodon, entre otras. La capacidad de este Instituto es para 1.200 alumnos, y en la actualidad tiene 459.

Esta aparente contradicción entre capacidad y alumnado real se debe a los criterios de su construcción, que, como se verá, son los que han sido causa y razón de la problemática actual. En efecto, el Instituto se construyó para un Bachillerato de seis cursos, y de ahí la diferencia en número de alumnos. El edificio fue diseñado para desarrollar de manera excelente las actividades docentes, pero en todo caso para otra zona geográfica, para otro clima. A Ripoll se llevó un módulo para regiones templadas o calurosas. Sea por desconocimiento del Ministerio o por otras razones que ignoramos, las instalaciones de Ripoll, en plena zona pirenaica tienen: techo de uralita, tejado sin aleros, con lo cual el agua y la nieve helada caen sobre los muros; el aislamiento en los techos es de material plástico, frío y además fácilmente inflamable, con gran cantidad de cristalerías sin ninguna protección térmica, con vidrio sencillo.

Después de construido el centro hubo que instalar calefacción, que supone un elevado coste del presupuesto de mantenimiento. Concretamente, para el curso 1980-81, del montante total del presupuesto del Instituto 2.886.400 pesetas, 1.765.000 pesetas corresponden a gastos que tienen su razón de ser en las características anómalas del centro, básicamente calefacción y alumbrado”³⁵⁶.

Quart, sense marxar del món de les problemàtiques de la construcció, també es va preocupar de resoldre la delicada realitat del barri “Les Oliveres” de Santa Coloma de Gramanet: “Motivación: Un grupo de 600 viviendas en el barrio “Les Oliveres”, de Santa Coloma de Gramanet, está afectado por graves deficiencias de construcción. Dichos bloques de vivienda de protección oficial fueron construidos por Inmobiliaria Albica, S. A., y Acorterres, S. A. Las citadas deficiencias consisten en mal estado de sus elementos de cubierta, así como de muros y paramentos de fachada e incluso en muros de cimentación. Ello ha dado lugar a la aparición de grietas y humedades por filtración o por capilaridad debido a la práctica inexistencia de condiciones de impermeabilización.

---

³⁵⁶Butlletí Oficial de les Corts, “22 de enero de 1981”.

*El tipo de obras correctoras a realizar es difícil de precisar, aunque el Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo, a través de su Delegación Provincial de Barcelona, lo hacía el 12 de febrero de 1980 hasta fijar la cantidad de 71.207.840 pesetas. Esta valoración estaba fechada el 12 de febrero de 1980, sin que hasta el momento se hayan iniciado las pertinentes obras de reparación*³⁵⁷. D'aquesta problemàtica l'Estat espanyol es va netejar les mans i el que va dir fou això: "resoldre aquest cas és competència de la Generalitat, a través del seu departament de Política Territorial i Obres Públiques".

Cinquè, E. Lluch, com a economista de l'escola de Walter Isard, de Gunnar Myrdal, d'Albert Otto Hirschman, de Romà Perpinyà Grau, de Manuel Torres, de José Luis Sampedro, d'entre altres (com Estapé, Trias i Fargas o Ramón Lasuen), entenia la ciència econòmica com un tot, és a dir, no es podria fer cap anàlisi econòmic sense no haver tingut en compte la seva relació amb el territori³⁵⁸. Potser per això feu tants títols lligats amb l'asfalt³⁵⁹, a raó d'això arribà a tenir un ampli coneixement de les mancances de la xarxa vial catalana. Unes que s'havien originat amb el desfassament que hi havia

---

³⁵⁷Butlletí Oficial de les Corts, "23 de julio de 1981".

³⁵⁸Saber els preus dels terrenys industrials de Catalunya resulta clau per entendre la distribució i la descentralització de les indústries localitzades a terres catalanes, però també pot ser útil a l'hora d'ordenar el territori. Estudis d'aquest tipus, històricament, a l'estranger han estat molt nombrosos, de fet, a terres anglosaxones, a l'Àfrica del Sud o a Baltimore (Estats Units), aquests treballs foren claus a l'hora de fiscalitzar la propietat –basada en el preu actual del terreny-, esdevenint així una important font d'ingressos per a l'Administració municipal.

Un tret característic de les economies de mercat modernes ha estat l'alça dels preus del sòl de les zones urbanes. Per exemple, a Espanya, a les ciutats de ràpid creixement es passà d'un índex nominal dels preus del sòl igual a 100 a l'any 1950, a un de 1.000 a l'any 1963, mentre que el cost de vida només s'havia incrementat a 194. Això demostra com d'important havia estat –en aquells anys- el sòl urbà per a la economia espanyola.

Un ric pou de coneixements d'aquesta tipologia ha estat el de les transaccions. Aquestes, entre els anys 1952 i 1969 es multiplicaren per 10 a la província de Barcelona, així com també passà –en menor grau- a Girona i a Tarragona arrel del turisme i del creixement d'altres sectors econòmics. Analitzant aquestes xifres es pot també fer història, per exemple, en temps de postguerra, els terrenys més ben valorats van ser els de les províncies de Lleida i Tarragona a raó de la intensificació de conreus al Delta de l'Ebre i a l'Urgell. Fent un *flashback*, si un se situa en els anys de després de la Primera Guerra Mundial, veu com els preus dels terrenys agrícoles s'incrementen com a conseqüència d'una inversió en el camp amb els grans beneficis que s'havien aconseguit. En els anys de la República altre cosa seria, van caure les transaccions, un fet lògic si es té present la incertesa de la propietat privada més els resultats del *crack del 29*.

"[...] per a Ricardo la renda diferencial de la terra, és a dir un benefici per sobre del normal, era resultat de l'escassetat del sòl i de la població. En augmentar aquesta darrera, calia que entressin en conreu terres menys productives que es treballaven amb costos més alts i, per tant, amb preus de mercat superiors, i això provocava en els propietaris primerencs l'aparició d'un benefici extraordinari, és a dir, la renda diferencial" (Lluch-Gaspar, "Pròleg" dins de *Preus del sòl a Catalunya*, 13-28). En part, això últim, es pot lligar amb el despoblament que hi va haver a les zones de l'interior del Camp de Tarragona (pels volts de 1965 i anys abans), els pagesos es venien aquelles terres que tendien a tenir uns rendiments decreixents en favor de la urbanització i així, ells, també en treien profit –tal i com va dir E. Lluch en els seus estudis econòmics sobre les terres tarragonines.

³⁵⁹Lluch, "Les carreteres catalanes", 19-20; Lluch, "L'autopista Barcelona-La Jonquera", 28; Lluch, "La cançó de l'enfadós de les autopistes", 18-19.

hagut entre el sector privat i públic³⁶⁰, per això Lluch recordà el seu mestre J. Vicens: “[...] no podem evitar el record de la Junta de Carreteres de Catalunya establerta el 1848 a causa de “l’absoluta insuficiència de l’Estat espanyol per a resoldre els problemes més elementals de les comunicacions catalanes.” [...] i que “bastí [...] la xarxa actual de carreteres de Catalunya”³⁶¹.

A parer d’E. Lluch, Catalunya -vista des de l’aire- tenia una sèrie de carreteres mestres, ara bé, que totes elles estiguessin en marxa era una altra cosa. Més enllà d’arribar més o menys ràpid a “x” lloc³⁶², a ell li preocupaven les conseqüències econòmiques que podia provocar la falta d’una bona i competent xarxa de carreteres: la concentració econòmica en unes poques zones i el despoblament de les altres³⁶³.

Amb tot això, el 2 d’octubre de 1978 li protestà al govern pel mal estat en què es trobava la carretera de Llançà-Port Bou –traçat molt irregular i l’estat de l’asfalt era penós, uns problemes que no hi eren a la part francesa. Diferència que perjudicava l’entrada turística en una zona encara per explotar en aquest sentit i a més, dificultava i

---

³⁶⁰E. Lluch, el 1967, via l’article de “*La cançó de l’enfadós de les autopistes*”, comentà que l’Administració d’Obres Públiques cregué oportú privatitzar les autopistes –passant-li així la *patata calenta* al sector privat- amb l’objectiu de millorar els accessos a Barcelona, els passos per les poblacions i el gran trànsit estiuenc davant del turisme exterior. Un canvi de política que no va tenir masses respostes des de Catalunya a causa del seu dèficit de capital social fix- “*dels 17.000 milions recaptats el 1962 per l’Estat a Catalunya, 13.400 no han tornat, i que en una estimació publicada no fa gaire, aquest dèficit era avaluat en quasi 20.000 milions de mitjana anual durant el període 1967-1970*”. Un problema que feu aflorar de bell nou el debat sobre l’autonomia econòmica.

³⁶¹Lluch, *Apunts sobre Economia i Cultura*, 85.

³⁶²D’això, E. Lluch deia que, des de la vessant econòmica, les distàncies per carretera no eren analitzades en quilòmetres, sinó en temps transcorregut i en costos suplementaris. Així que, si la xarxa vial catalana de l’any 1966 hagués estat més bona, aquestes distàncies físiques es farien menys llargues i es podria actuar més enllà de la línia que arribava des de Barcelona fins a Mataró, Granollers, Terrassa, Sabadell i Martorell. Sense aquestes millores, els viatges d’un camió des de Manresa o de Girona fins a Barcelona es convertien en tota una odissea. Altra de les moltes vies catalanes que es trobaven amb moltes mancances, era la que havia d’unir Tortosa amb la Vall d’Aran (CN-230) –la que unia eficaçment la Catalunya Nova amb el País Valencià i França-, a causa de la seva estretor i pel fet que estava interrompuda en diversos sectors es trobava impracticable pels camioners que duïen taronges i que la utilitzarien per enllaçar amb la carretera que des de Tolosa anava fins a París.

³⁶³“[E. Lluch i Lluís Maria de Puig i Oliver] *Las comarcas interiores del Ripollés y de la Garrotxa presentan tradicionalmente problemas graves por dificultades en las comunicaciones. Repetidamente se ha puesto de relieve el aislamiento humano y económico que suponía la falta de resolución de esta insuficiencia. Esta insuficiencia estructural es evidentemente una de las causas principales del estancamiento demográfico y económico en el cual están inmersas. Una muestra palpable de ello es que existan en El Ripollés 763 parados y en la Garrotxa 788 atendiendo las últimas estadísticas disponibles. Ello significa un porcentaje de más del 4 por ciento en el primer caso y de más del 5 por ciento en el segundo, con el agravante de un rápido aumento durante el pasado año [...]. En este sentido nos hemos dirigido repetidamente por la resolución de la travesía de Ripoll en la carretera Barcelona-Puigcerdà, que está prevista desde hace años. El segundo problema más urgente es el que plantea la C-150 que une a Gerona con Banyoles, Olot y Ripoll y cuyo estado es lamentable e inadecuado al tráfico que soporta. En la actualidad se están finalizando las obras correspondientes al primer tramo considerado, que, pese a su escasa longitud, significa evidentemente una mejora. Sin embargo, en visita efectuada el 13 de diciembre de 1978 al Sr. Ministro de Obras Públicas y Urbanismo por parte de parlamentarios gerundenses se convino iniciar en el presente año un nuevo tramo que debía estar situado entre Sant Jaume de Llierca y Besalú. Transcurridos casi tres meses se desconoce que el Ministerio haya realizado acción alguna para llevar a cabo lo convenido* (FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d’instal·lació: 81. Escrit d’Ernest Lluch i de Lluís Maria de Puig i Oliver, des del Palau de les Corts el 28 de març de 1979, per a preguntar a la presidència del govern la situació administrativa en què es trobaven les carreteres de la província gironina, per tal de millorar-les).

molt que es donés un nou eix de comunicacions que ressaltaria l'activitat econòmica de la zona; com també es va preocupar per tirar endavant el Pla General de la Bisbal (1978) -per a planificar correctament i urbanística les comarques empordaneses- o, pel respectiu bon acondicionament de la carretera GE-682 de Blanes a Sant Feliu de Guíxols, el 23 de novembre de 1978, junt amb Lluís Sacrest.

Sisè, en termes rurals, E. Lluch, junt amb Joan Paredes Hernández, Lluís Sacrest Villegas i Ramon Sala Canadell, es va preocupar perquè no es repetissin els incendis forestals de Girona de l'estiu de 1978 -de manera que preguntà a l'Estat per l'existència d'algun ens que coordinés l'extinció dels incendis forestals (Voluntaris, ICONA, Guàrdia Civil, Bombers, Forces Armades,...), per si aquests s'havien de reforçar a l'estiu amb l'ajuda d'hydroavions o que s'apliqués correctament la Llei d'Incendis Forestals, que establia la regeneració forestal de la zona cremada, evitant així possibles cremes voluntàries per part dels especuladors.

Setè, és conegut que la indústria surera ha estat un sector típic de l'Empordà³⁶⁴. Aquesta nasqué precisament on no hi havia cap demanda de taps de suro, per tant, des de 1762, viuria a costa de l'exportació. Un fet que era molt perillós perquè volia dir que era un sector molt feble davant de crisis econòmiques i comercials –com la de 1791³⁶⁵ o la de 1806 (que s'allargà fins que no s'acabà la *guerra maldita* (1808-1814))³⁶⁶.

---

³⁶⁴La indústria surera de l'Empordà –una que, segons Vicens Vives, té un interès especial igual que la química, la tèxtil i la metal·lúrgica “y ello porque manifiesta el grado de iniciativa y de empuje de los industriales y la capacitación técnica de los obreros, tratándose de una industria que trabaja con material de primera mano, indígena”- sorgí en un terreny on inicialment hi havia zero demanda de taps de suro, però sí que hi havia molta oferta d'aquesta matèria primera.

Tot va començar a França, amb Dom Perignon, el monjo benedictí francès que amb els seus experiments espirituals donà a llum a la famosa fabricació del Xampany. Poc després, la seva fabricació a França demanà una gran quantitat de taps de suro, una que els francesos no podrien neutralitzar a curt termini. Fou llavors quan nasqué a l'Empordà la indústria dels taps de suro amb la col·laboració de gent del Rosselló i aquesta se situà a la població d'Agullana (Alt Empordà) el 1750 i després s'extengué al Baix Empordà: Palamós, Palafrugell (l'Empordanet de Josep Pla), Sant Feliu de Guíxols, Llagostera i a Caçà de la Selva (en totes i cadascuna d'aquestes poblacions seria on es trobarien els centres fabrils més importants el 1962, el 80% de la producció de taps de suro es trobava a Catalunya) (Lluch-Petit, “La industria corcho-taponera”, 205).

³⁶⁵França i Gran Bretanya, eren països que importaven grans quantitats de productes surers espanyols, per tant, intentaren importar la matèria primera i no el producte transformat, però es trobaren amb la oposició dels interessos dels catalans i després, del govern espanyol. Davant d'això, les represàlies tant franceses com angleses fou l'establiment de drets d'entrada pels productes de suro manufacturats, fet que provocà que fos inviable la seva exportació per part dels espanyols i catalans.

³⁶⁶Poc temps després de la seva recuperació tornà a caure en desgràcia. Gran Bretanya demanava grans quantitats tant de taps com de planxes de suro, per abastir els seus mercats, de manera que, els catalans veuriem com s'exportava una matèria primera que necessitaven per la seva pròpia producció. D'aquí vindrien els aldarulls de 1820 i 1830. Per aquest motiu, faltats de suro en planxa, els industrials catalans farien viatges a la província de Toledo, al sud i a l'oest d'Espanya, per tal de conèixer nous espais de producció. Segons Vicens Vives, aquests catalans farien negocis rodons, sobretot el principi del seu *imperialisme econòmic* (1830-1835), ja que els latifundistes castellans i andalusos venien el suro de les seves possessions –fins llavors no aprofitat- per *quatre duros*. Tanmateix, els industrials catalans

Per aquests motius, era normal que estigués preocupat per aquest sector econòmic i més, si coneixia l'acord comercial que hi havia hagut entre Espanya i la Comunitat Econòmica Europea el 1970 –on les manufactures sureres foren excloses³⁶⁷. Quan precisament la indústria de taps de suro significava ser en dues comarques de la circumscripció de Girona la principal activitat industrial i la base imprescindible per a una major diversificació del sector. Aquesta indústria a Espanya donava feina al voltant de 6.000 treballadors i originava uns 4.000 milions de pessetes, sense que s'hagués de pagar cap mena de patent.

Tot i els seriosos desavantatges que presentava tal realitat a nivell de costos salarials i de Seguretat Social –sent majors que els de Portugal-, l'exportació espanyola havia incrementat en un 290% en el darrer decenni de 1978, cosa que Portugal ho havia fet en un 283%.

Amb això, Lluç pronosticà que si no es feia res per la indústria dels taps de suro, aquesta entraria en una situació encara més delicada. A Portugal, tal tipologia d'indústria sí que gaudia d'uns avantatges i això passava perquè els productes sureres es van incloure en el seu acord comercial amb la CEE de 1976 -entrar en el Mercat Comú volia dir que els aranzels existents progressivament desapareixerien; el fet que Portugal pertanyés a la *European Free Trade Association* (EFTA) li permetia gaudir d'una situació de total llibertat de comerç, cosa que, Espanya, al trobar-se fora tenia la hipoteca d'un 16% d'aranzels en els principals mercats de l'Europa occidental i central. A més, en termes comercials, Portugal era considerat com a país subdesenvolupat dins del Sistema de Preferències Generalitzades i així tenia moltes més avantatges que Espanya, per exemple, gaudiria de lliure accés als mercats com el d'Austràlia i el d'Estats Units d'Amèrica.

Una manera d'acabar amb les barreres aranzelàries que patien les indústries sureres espanyoles a l'hora de comerciar amb els països de la CEE i de la EFTA, era que es

---

omplirien les arques dels grans propietaris, sense beneficiar el poble. Anys més tard, s'intentaren establir indústries del suro tant a Andalusia (1840) com a Extremadura (1845), però no va poder prosperar a causa de l'absentisme dels latifundistes en aquest camp més la seva por a perdre la seva preeminència social. Una mica a l'estil Josep Pla: "*pirates i monstres del capitalisme errabund i internacionalista*", mostrant així la seva por cap al capitalisme internacional, ja que amb la seva força econòmica arrasa les estructures socioeconòmiques anteriors.

³⁶⁷Butlletí Oficial de les Corts, "30 de noviembre de 1978".

ratifiqués el pacte fet entre Espanya i Portugal –on s'establien unes rebaixes aranzelàries des de 1979 al 1982. A 30 de novembre de 1978 encara restava per ratificar.

Vuitè, altre sector econòmic que li despertà interès a E. Lluch fou el del tèxtil cotoner. Més en concret, junt amb Martín Toval, va voler defensar els treballadors de la Cooperativa Industrial de Ballvé. Així que el 28 de març de 1979, ambdós socialistes feren saber a la Mesa del Congrés la problemàtica de *“La “Cooperativa Industrial Textil Ballvé” que “vió aprobada su solicitud de acogerse a los beneficios del Plan de Actualización y Regulación del Sector Textil de Proceso el 18 de abril de 1978. El Ministerio de Trabajo, a través de su Delegación Provincial de Gerona aprobó el Plan de Reestructuración Total de Plantilla que afectó a los 760 puestos de trabajo, de los cuales 339 corresponden al centro de trabajo de Ripoll y 167 al de Campdevánol (més la factoria de Sant Joan les Fonts). Sin embargo las indemnizaciones no han sido abonadas desde aquella fecha.*

La razón sustentada es la derivada de la falta de pagos de cotizaciones de la Seguridad Social, lo cual no evitó que el Ministerio de Industria destruyera la maquinaria productiva. Sin embargo la razón sustentada para no pagar las indemnizaciones no ha sido aún comunicada oficialmente a la “Cooperativa Industrial Textil Ballvé”, lo cual origina una indefensión por parte de los trabajadores. En esta deuda se incluyen tanto conceptos adeudados por “Ballvé Sociedad Anónima” como otros debidamente satisfechos por la Cooperativa.

De acuerdo con indicaciones verbales recibidas del gerente del Plan de Reestructuración, la Comisión Liquidadora presentó solicitud de condonación el pasado 15 de febrero. Con anterioridad se había indicado al Instituto Nacional de Previsión la posibilidad real de embargar bienes de la Cooperativa por el valor total de lo adeudado, en el caso de que una parte de la deuda no haya prescrito y el resto no sea condonado”³⁶⁸.

Després d'un embolic de competències entre els del Ministeri de Treball i els de la Seguretat Social i Sanitat, la resposta estatal arribà el 8 de juny de 1979:”1. *La mencionada empresa para acogerse al Plan de Reestructuración de la Industria Textil*

---

³⁶⁸FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. Escrit de Eduardo Martín Toval, avalat per E. Lluch, del 28 de març de 1979 i adreçada a la Mesa del Congrés interessant-se per la situació dels treballadors de la Indústria Tèxtil Ballbé.

Algodonera tenia que estar al corriente en el pago de la Seguridad Social de todo su personal. Dada la peculiar singularidad de que, al ser Cooperativa, son los propios socios los que tienen que abonar la Seguridad Social, las Comisiones Industrial y Textil del mencionado Plan de Reestructuración aprobaron, condicionalmente, el acogerse a los beneficios del mismo, eso siempre y cuando se abonaran las cuotas y se pusiera al corriente su situación con respecto a la Seguridad Social. Así consta en las actas de las Comisiones Industrial y Textil de 12 de diciembre de 1977, que en el punto nº5, al tratar de esta Cooperativa, indicaba que debía reducirse de las indemnizaciones el importe de las cuotas de la Seguridad Social y cuotas complementarias del 3% que no fueron satisfechas en su momento por la Cooperativa. Lo mismo se acordó en la reunión de la Comisión Laboral de 18 de abril de 1978 y en la reunión celebrada los días 7 y 15 de junio del mismo año, así como en el presente año el día 29 de enero de 1979.

2. El problema se plantea por cuanto los cooperativistas no quieren que se deduzcan de sus indemnizaciones la deuda que tienen con la Seguridad Social, aún cuando de las actas de las reuniones anteriores quedan claras las deducciones que deben hacerse por un total de 67.498.564 pessetas.

3. De lo anterior se deduce que el Instituto Nacional de Previsión se mantiene en el cumplimiento de los Acuerdos adoptados en las reuniones indicadas con independencia de que se haya presentado solicitud de condonación de la mencionada deuda a la oportuna Comisión Liquidadora”³⁶⁹.

Novè, Ernest Lluch, a més de discutir-se amb els de l'Estat espanyol, tindria desavinences polítiques amb Joan Pascual (líder de Comissions Obreres a Girona) a l'hora de parlar de l'Estatut dels Treballadors. Pascual li retragué a Lluch les seves pròpies declaracions i a la vegada, li demanà explicacions: “*Què en Lluch m'expliqui com es pot negociar sense mobilitzacions. Que m'expliqui quan el govern ha ajudat a CC.OO*”³⁷⁰.

---

³⁶⁹FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. Escrit enviat a E. Lluch, del 8 de juny de 1979, de part del Departament de relacions amb les Corts en representació del Ministeri de Treball.

³⁷⁰FEL. 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. M.”Ernest Lluch i Joan Pascual no s'entenen quan parlen de l'Estatut dels Treballadors”, 5; Lluch deia que els del *banco azul* parlaven molt de preus, de

Amb aquesta frase es pot veure clarament el desacord de Joan Pascual per les declaracions fetes per Lluç en el mateix diari *El Punt* de Girona pocs dies abans d'aquest article. Quan li preguntaren a Lluç per la seva postura, sabent que ell havia estat a la comissió que negociava tal Estatut dels Treballadors, aquest els hi respongué així: *“Crec que en el tema de l'Estatut del Treballador ens trobem amb un partit de dreta (UCD) que vol imposar la seva política. Un fet lògic, ja que el poble espanyol ha estat el que l'ha elegit. Crec que l'única via possible en aquest tema és el de la negociació. La posició comunista i de Bandrés, que volen trencar amb tot tipus de diàleg, són posicions estètiques. L'1 de març va guanyar la dreta a Espanya i ens hem de moure en aquests termes. Cal forçar la negociació i cal dir que l'Estatut del Treballador pot representar algunes millores que seran degudes a una forta negociació, en alguns termes. Si aconseguim que aquest Estatut sigui acceptat amb fortes esmenes negociades, serà un cas important per al relleu de la inversió”*.

I a la pregunta de si eren certs els rumors que corrien que el govern volia relleuar la UGT, com abans ho havia fet amb CC.OO.... Lluç contestà que *“a partir de les primeres eleccions del 15 de juny fins al maig d'aquest any, el govern ha ajudat en diverses ocasions CC.OO., una ajuda que s'ha interromput arran dels pactes UGT-CEOE. Aquests acords han estat acceptats per la UGT, que ha fet a partir d'aquest moment, diverses promeses sobre alguns aspectes; fins ara no n'ha realitzat cap”*.

Pascual a Lluç li digué que *“s'està jugant amb el futur dels treballadors d'una manera molt alegre”*, en referència a l'Estatut dels Treballadors que s'estava gestant a Madrid. Joan Pascual inicià les seves declaracions dient que *“hi ha coses que un polític socialista no pot dir”* i que *“qualificar d'estètiques les posicions de Bandrés i dels comunistes davant aquest Estatut dels Treballadors és una preparació clara per a les multinacionals, donant tota classe de llibertats als empresaris”*.

Un altre punt on Pascual no encaixa amb Lluç, és aquest: *“No és veritat que el poble hagi triat a la UCD i en tot cas serà una minoria majoritària. La posició comunista,*

---

limitar els salaris al ritme de creixement dels preus, però a l'hora de parlar de les relacions laborals o dels sindicats callaven.

Segons E. Lluç, durant l'any 1978 van ser els sindicats els qui asseguraren millor que ningú el compliment dels Acords de la Moncloa. Però el govern no havia fet res perquè aquests sindicats arrelessin i fossin una columna bàsica, no solament a la democràcia, sinó també de la sortida de la crisi. No s'havien proporcionat mitjans econòmics als sindicats i, per tant, estaven pràcticament com en els anys 1974 i 1975 (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “10 de mayo de 1979”).

que en realitat és la de CC.OO. no és estètica sinó que està per la lluita sindical. I si en alguna central és beneficiada, serà la UGT, o sinó que parli en Lluch dels avals pels 2.500 milions en crèdits o els 100 locals que els ha donat el govern”.

Contra el citat Estatut dels Treballadors, CC.OO. emprengué una campanya de rebuig. De fet, el 15 de novembre de 1979 hi va haver una reunió dels delegats de la central gironina de Comissions dins dels locals de l'Associació d'Iniciatives Socials (AISS) i en aquesta s'acordaren tot un conjunt d'activitats (actes, reunions i assemblees als llocs de treball, cartells, etc). El gran acte que estaven preparant era una vaga general –pel matí- de 4 hores i una convocatòria a la tarda, per part dels caps de comarques. *“Només és possible la línea de CC.OO., la línea de lluita sindical i les mobilitzacions. Un organisme sindical sense capacitat de mobilitzar no té possibilitats de negociar. I això és el que fa el nostre sindicat”.*

Desè, el 8 de novembre de 1979³⁷¹ fou quan E. Lluch tingué present a la indústria del llibre, en concret, es va preocupar per les partides que anaven destinades a l'*Instituto Nacional del Libro Español* i que s'havien pactat –en la Comissió de Pressupostos corresponent- per a promocionar el llibre en català. No obstant, l'Administració central encara no havia pagat els 10.000.000 de pessetes a cap dels organismes autònoms o consultius o a la mateixa Delegació Catalana de l'*Instituto Nacional del Libro Español*. Motiu pel qual, va enviar una pregunta per escrit perquè el govern li respongués.

Onzè, el 18 d'abril de 1980 tant Luis Fuertes i Fuertes, José Valentín i Antón, Ernest Lluch Martín, Luis Solana de Madariaga com Enrique Barón Crespo, de forma conjunta, feren un seguit de qüestions al govern en relació al desenvolupament de la indústria de l'automòbil i aquestes s'haurien de respondre a la Comissió d'Indústria i d'Energia. A l'hora de presentar les seves preguntes tots ells explicaren que a Espanya aquest sector estava patint un canvi significatiu: moltes de les multinacionals del sector havien posat el seu punt de mira a Espanya, decidint-se per invertir-hi i reconvertir les empreses existents.

Davant d'aquesta realitat, els socialistes veien amb preocupació la inoperància del govern de Suárez, al estar en joc els mateixos treballadors, però també les regions o nacionalitats, les províncies i els municipis. Calia establir clarament quin havia de ser el

---

³⁷¹Butlletí Oficial de les Corts Generals, “27 de noviembre de 1979”.

paper i el protagonisme d'aquestes empreses envers a la lluita contra l'atur -els membres del Grup Parlamentari Socialista tenien la sensació que en aquest camp el govern acceptaria a qualsevol empresa, a qualsevol espai, de qualsevol procedència i a qualsevol preu.

Llavors, *General Motors* s'estava donant a conèixer, *Ford* s'estava expansionant, *Citroën* intentava reorganitzar-se, mentre que s'insinuava l'aparició de les companyies japoneses del sector; a Espanya, la *SEAT* representava ésser la companyia més antiga del sector, una empresa automobilística que va ser construïda en un temps "*donde el triunfalismo gratuito y la falsa apariencia eran más importantes que una seria planificación en beneficio del sólido crecimiento de nuestra economía*"³⁷². Per això mateix, amb la vinguda de la crisi econòmica quedaria al descobert la seva dèbil estructura bàsica, cosa que va representar fer pagar als treballadors la crisi i els costos de la seva reestructuració. Però, el pitjor del cas era la desinformació que existia sobre quins plans -a mig termini- tenien la *FIAT*, la *SEAT*, l'*Instituto Nacional de Industria* i el mateix govern.

Dotzè, E. Lluch, junt amb Luis Fuertes i Fuertes i Andrés Limón Jiménez, defensà els treballadors de l'Empresa *AISCONDEL, S.A.*. Així que, el 26 de novembre de 1980 acordaren tots ells fer un escrit al govern tot preguntant-li per la suspensió de pagaments d'aquesta empresa. Sabent que "*la Empresa AISCONDEL, S. A., ha presentado suspensión de pagos el pasado 4 de noviembre. Los centros de trabajo de esta Empresa están localizados en Cerdanyola (920 trabajadores), Monzón (480 trabajadores), Vilaseca (300 trabajadores) y Barcelona (300 trabajadores), lo que plantea los lógicos problemas de paro. La posición de un gran Banco español fue decisiva para que dicha suspensión de pagos fuera presentada, pero también había influido el que la Empresa Monsanto, que con conocimiento del Consejo de Ministros y del Ministerio de Industria se había comprometido en 1978 a realizar inversiones por valor de 2.000 millones de pesetas, solamente ha invertido hasta el momento 400 millones de pesetas. Por otro lado, hay que tener en cuenta que ENPETROL es acreedora en una cantidad considerable en la Empresa*"³⁷³.

---

³⁷²Butlletí Oficial de les Corts Generals, "7 de mayo de 1980".

³⁷³Butlletí Oficial de les Corts Generals, "24 de diciembre de 1980".

El govern els hi va respondre amb aquesta informació econòmica i estadística: *“AISCONDEL, S. A., es una de las primeras sociedades españolas en el sector de materias primas y transformados plásticos, con una facturación del orden de 10.000 millones de pesetas en 1980 y una plantilla de 1.900 personas.*

El capital actual es de 3.500 millones de pesetas, con la siguiente composición:

MONSANTO.....	67,00%
BANESTO.....	14,59%
BIC.....	15,01%
CAJA DE AHORROS DE ZARAGOZA.....	0,40%

La marcha de la sociedad en los últimos años presenta pérdidas operativas importantes, agravadas por unos fuertes gastos financieros, derivados del alto endeudamiento de la sociedad:

	1978	1979	Gener-set. 1980	Estimació MONSANTO pel 1980
Facturació	8.126	10.137	7.227	10.696
Marge brut	(299)	838	212	574
Despeses d'estructura	1.272	817	612	821
Resultat operatiu	(1.571)	21	(400)	(247)
Despeses de reestructuració		1.039		
Despeses financeres	1.008	1.216	1.316	1.842
Diferències de canvi ³⁷⁴	(427)	(147)	363	197
Liquidació d'actius	134			
Resultat	(2.286)	(2.087)	(2.079)	(2.286)
"Cash-flow"	(1.936)	(1.678)	(1.751)	(1.836)

MONSANTO y sus socios establecieron un programa de saneamiento que ha dado resultados positivos en 1979.

Los efectos de esta reestructuración no han continuado al mismo ritmo en 1980, debido básicamente a la difícil situación del mercado, que se ha reducido en tonelaje del orden del 30 por ciento respecto al año anterior.

³⁷⁴Benefici o pèrdues.

MONSANTO propuso a sus socios un incremento sustancial del capital para reducir el endeudamiento y los gastos financieros, pero esta propuesta no ha podido ser aceptada, por lo que MONSANTO decidió solicitar la suspensión de pagos y vender su participación en las siguientes condiciones excepcionales, que implican un saneamiento financiero:

- Ceder su participación en AISCONDEL al precio simbólico de una peseta.*
- Hacerse cargo de un volumen de créditos por un importe de 5.086 MM, correspondiente a los avales que tiene prestados.*
- Conceder un crédito a muy largo plazo de 1.000 millones de pesetas en condiciones ventajosas a determinar.*
- Convertir en deuda a largo plazo su saldo acreedor por suministros (711 millones).*
- Recompra de "stocks" de producto acabado por 150 millones de pesetas.*
- Compromiso de mantener la asistencia tecnológica.*

Los socios tienen opción a esta compra. Según las noticias habidas por la Administración, en caso de no ser ejercida dicha opción, un grupo de directivos de AISCONDEL pudieran estar dispuestos a aceptarla, pasando a ser propietarios del 66 por ciento de las acciones de la Sociedad.

No cabe hacer, por tanto, otros pronunciamientos hasta conocer el resultado del ejercicio de la opción.

De otra parte, se debe precisar que el único compromiso adquirido por los socios de AISCONDEL fue realizado por parte de MONSANTO CHEMICAL, reflejado en acuerdo de Consejo de Ministros de 16 de junio de 1978, y por el que se comprometía a invertir 2.075 millones de pesetas en el capital social de la empresa, compromiso que ha sido cumplido por MONSANTO”³⁷⁵.

Tretzè, seguint en el camp laboral, la seva penúltima preocupació fou la realitat dels treballadors del Grup *Olivetti* d’Espanya. El 22 d’abril de 1981, els socialistes Francesc Ramos i E. Lluch es van volcar per escrit en defensa del personal d’aquesta empresa: “*Motivación: La Empresa Hispano-Olivetti, S.A., ha decidido rescindir, de forma*

---

³⁷⁵Butlletí Oficial de les Corts Generals, “22 de abril de 1981”.

global e inmediata, su relación laboral con el personal afecto a la fabricación de máquinas de escribir portátiles para la exportación. Esta medida afecta, según fuentes de la citada firma, a 1.600 trabajadores. Tal decisión y su urgencia, la justifica por una serie de factores que, resumidos, implican unos costes del producto fabricado en España que rebasan muy ampliamente los de sus más directos competidores, producidos en países del Este, Latinoamérica y Asia. Esta pérdida de competitividad, con caracteres estructurales que considera irreversibles, imposibilita la exportación de máquinas de escribir portátiles u obliga a mantenerla a base de pérdidas que, de continuar, harían inevitable el cierre de toda la fábrica de Barcelona en un tiempo brevísimo.

La única contrapartida que ofrece Hispano-Olivetti, S.A., es la continuidad en el mantenimiento de unos 800 puestos de trabajo en fábrica, destinados a la producción de máquinas de escribir y de los aparatos electrónicos que actualmente fabrica, como terminales, ordenadores y calculadoras, para el mercado nacional.

Del informe con el que la empresa justifica su reducción de plantilla al 65 por ciento de la actual en la fábrica de Barcelona, se deduce que el problema que trata de resolver se ha venido gestando paulatinamente en la última década, sin que se adoptara ninguna clase de medidas compensatorias. El hecho de que fabrique también aparatos electrónicos, y el ser éste un ramo de producción espectacularmente expansivo, hace inexplicable la congelación en que se ha mantenido a esta parte de la actividad industrial, a base de importaciones de Italia, limitándose a su montaje en Barcelona.

Por otra parte, la multinacional Olivetti ha emprendido una fuerte expansión en la fabricación de productos para la pequeña informática en el campo de la electrónica, con grandes inversiones en investigación y tecnología. Y en este campo, precisamente, el mercado español es enormemente deficitario, con un consumo, valorado en 1979, de 63.200 millones de pesetas, con un incremento del 42 por ciento respecto al año anterior, y con tendencia a aumentar, confirmada por los más recientes datos. La producción nacional en ese mismo año se valora tan sólo en 7.100 millones de pesetas, gran parte de la cual se destinó a la exportación. Estos datos ponen de manifiesto las enormes posibilidades de ampliación de la industria nacional en el sector de la pequeña informática, que es el campo en el que el grupo Olivetti basa su actual expansión.

*La reciente visita a España del Director de Olivetti, señor Carlo Benedetti, para entrevistarse con el Ministro de Industria, suponemos que está relacionada con el tema de las posibilidades de promoción de la pequeña informática de su firma en el mercado nacional*³⁷⁶.

La resposta per part del Ministre d'Indústria i Energia fou aquesta: “1. *El Grupo Olivetti tiene una gran proyección internacional, siendo su capital, incluyendo las obligaciones convertibles, de 301.000 millones de libras equivalentes a unos 24.000 millones de pesetas.*

En él participan el grupo francés Saint Gobain en un 30 por ciento, aproximadamente, y una serie de instituciones italianas: familia Olivetti, Pirelli, Fiat, Sociedad Inmobiliaria IMI, etc., que se distribuyen el restante 70 por ciento. La sociedad alemana Volkswagen está interesada en la adquisición de un 16 por ciento, adquisición que sería llevada a efecto con motivo de una ampliación de capital.

A primeros del pasado mes de octubre el Vicepresidente Consejero Delegado de Olivetti, señor Benedetti, se entrevistó con el Ministro de Industria y Energía, con el fin de informarle de los problemas e iniciativas tendentes para desarrollar una presencia cualificada de Olivetti en España en una línea similar a la que habían desarrollado otras empresas europeas, como sería el caso del grupo francés Saint Gobain o de la sociedad alemana Volkswagen.

Como consecuencia de estas conversaciones, en el pasado mes de enero, se realizó una visita a las instalaciones de Olivetti en Ivrea por parte de la División de Desarrollo Corporativo y Tecnología del Instituto Nacional de Industria, con el fin de establecer unos primeros contactos de aproximación a un tema necesariamente muy complejo y que exigía por sus implicaciones financieras, económicas e industriales un cuidadoso estudio por parte del Instituto.

2. Los productos que actualmente fabrica y comercializa el Grupo Olivetti a través de 30 países de las áreas de Europa, América y Asia, bien directamente, bien por medio de sus sociedades filiales, se pueden clasificar en dos tipos básicos: equipos para oficinas: máquinas de escribir, máquinas de calcular, fotocopiadoras, etc., que constituyen

---

³⁷⁶Butlletí Oficial de les Corts Generals, “22 de mayo de 1981”.

aproximadamente el 46,4 por ciento de su cifra de negocios y equipos de informática distribuida: sistemas de contabilidad y gestión, terminales, sistema de telecomunicaciones, miniordenadores de carácter personal, etc., que constituyen el 53,4 por ciento de su facturación.

A la vista de los productos que a nivel mundial fabrica el Grupo Olivetti, y teniendo en cuenta la demanda esperada en el mercado español en el campo de la pequeña informática que abarca desde pequeños ordenadores de gestión a miniordenadores, terminales inteligentes, procesadores de control de transmisiones o autómatas industriales, esta Dirección General cree que el Grupo Olivetti podría desarrollar una interesante iniciativa en nuestro país, que colaboraría en nuestro desarrollo en este sector industrial, procurando siempre una coordinación adecuada en sus actuaciones con las restantes iniciativas existentes para no crear problemas innecesarios.

A este respecto cabe destacar que actualmente existen ya en España dos empresas dedicadas a la fabricación de pequeños ordenadores y sistemas de oficina, una de ellas dependiente del Instituto Nacional de Industria y la otra de muy reciente autorización por la Dirección General de Electrónica e Informática precisamente dentro del deseo del desarrollo del ramo industrial para cuya promoción ha sido creada.

3. Con el fin precisamente de evitar en la medida de lo posible la citada reducción de mano de obra en la fábrica Hispano-Olivetti, de Barcelona, la Dirección General de Electrónica e Informática, ha mantenido numerosas conversaciones con Hispano-Olivetti que hasta el momento se han plasmado en la presentación por la citada empresa de un expediente solicitando la autorización para fabricar en nuestro país pequeños ordenadores.

La producción estimada de estas máquinas sería del orden de 3.000 unidades máximo, al año, y supondría una absorción de unos 185 puestos de trabajo como máximo, por lo que la citada iniciativa aportaría una colaboración muy modesta en valores absolutos en lo que se refiere a evitar la reducción de mano de obra en la citada fábrica de Hispano-Olivetti en Barcelona”³⁷⁷.

---

³⁷⁷Butlletí Oficial de les Corts Generals, “23 de julio de 1981”.

Catorzè, per acabar amb les seves preocupacions vers al món obrer s'explicarà el cas de l'Empresa *Estampaciones Sabadell, Sociedad Anónima*³⁷⁸. Els socialistes catalans Luis Fuertes i E. Lluch es van preocupar per aquest cas el 6 de novembre de 1981³⁷⁹.

Tal empresa presentà suspensions de pagaments i sol·licità l'acceptació d'un expedient de rescisió de 130 treballadors sobre un total de 306. Aquesta intentaria donar una sortida a la seva crítica realitat via una negociació -com s'havia fet en altres casos-, no obstant, en aquest cas no va ser possible per falta de suport per part de la seva plana major. Segons E. Lluch, calia contextualitzar aquella actitud, era necessari tenir en compte que, aleshores, Sabadell era una ciutat amb un 30% d'atur. Arrel d'aquesta situació laboral desfavorable s'originà una vaga de 22 dies, la qual es donà de forma pacífica i amb una normal vigilància per part de les Forces de Seguretat, fins que hi tingué lloc una greu intervenció per part d'aquests cossos de l'Estat, uns que provocaren greus danys a dos treballadors i de caire lleu a altres 15. Dit això, ambdós socialistes demanaren explicacions al govern de Leopoldo Calvo-Sotelo.

La resposta del Ministeri d'Interior fou aquesta: *"A la vista de la forma en que se desarrollaban los acontecimientos a que se refiere esta pregunta, las Fuerzas de la Guardia Civil, al mando del Capitán que se encontraba al frente de las mismas, se vieron en la necesidad de intervenir para la defensa de la integridad física de los conductores de los camiones de la empresa "ENASA, S. A.", que estaban siendo apedreados por trabajadores de la empresa "Estampaciones Sabadell, S. A.", los cuales, además, profirieron insultos contra la Guardia Civil.*

---

³⁷⁸El fet de dir que, a Catalunya, "solamente le sientan bien las empresas familiares, más o menos encubiertas, y las que tienen carácter colectivo. Entre medio, las sociedades anónimas obtienen unos resultados descriptibles, en el decir de Eugeni d'Ors", era perquè la majoria d'empreses que havien fet el pas lògic de convertir-se en una SA s'havien difuminat o evaporat –sent absorbides o comprades per empreses estrangeres. "A diferencia de lo acontecido en Madrid, aquí a veces sobrevienen algunos de los dirigentes, a veces no siendo de las familias, anteriores a la compra".

Lluny de les SA clàssiques, com l'automobilística Agnelli o la bancària Rothschild, a terres catalanes triomfaren les empreses que no eren purament capitalistes: "Me aseguran que el Reial Automòbil Club de Catalunya se ha transformado en una auténtica empresa de servicios que avanza rauda. No he hablado con su vivaz presidente, Sebastià Salvadó, pero me hablan de 420.000 o 440.000 socios. Sí hablo, en cambio, con el máximo responsable de Agrupació Mútua, J. M. Vilaseca, y me confirma sus 320.000 socios. Una reciente visita a otra mutua, la Fiatc, me coloca ante una premiada organización que va boyante con el empuje de Joan Castells, que asume la doble condición de presidencia y de dirección. La Asistencia Sanitaria Colegiada, concebida por el médico Josep Espriu, hermano del poeta, tiene ya una marcha bien asegurada. No me puedo olvidar de La Aliança, pese a algunas tensiones que no se doblagan, ni tampoco de algunas mutuas como la de Manresa. La enumeración sería larga. Una proliferación, en definitiva, de asociaciones con un fondo mutual o colectivo que ocupan espacios crecientes de nuestra vida económica colectiva. En Fiatc vi que el defensor del mutualista es Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón: ¿vendrá de ahí, también, su vena en favor de las Españas?" (Lluch, "A Cataluña no le sienta bien la SA", 29).

³⁷⁹Butlletí Oficial de les Corts Generals, "27 de noviembre de 1981".

Fueron instruidas las diligencias pertinentes que, junto con dos personas detenidas, fueron puestos a disposición del Juzgado de Instrucción número 1 de Sabadell.

La Guardia Civil, cuya actuación fue ajustada a derecho y proporcionada a las circunstancias del caso, puso los hechos en conocimiento de sus mandos naturales y del Gobernador Civil de la provincia, que, de acuerdo con lo establecido en el artículo 17, d), del Estatuto de Gobernadores Civiles, de 22 de diciembre de 1980, ejerce la jefatura de los Cuerpos y Fuerzas de Seguridad del Estado”³⁸⁰.

Quinzè, a Lluç també li preocupà el món de les fonts d'energia i el del medi ambient. D'una banda, tant ell, De Puig i Oliver, Francesc Ferrer com Jaume Sobrequès, es van voler informar sobre la “Zona 66, Santa Coloma de Farners”-després de la publicació al *Boletín Oficial del Estado* (1-II-78 i 2-IV-79)³⁸¹, on es declarava zona de reserva provisional a favor de l'Estat per a la investigació de minerals radioactius durant 3 anys³⁸². Aquest afer havia generat molta incertesa³⁸³ a molts municipis de La Selva (Girona): Amer, Anglès, Bescanó, Arbúcies, Osor, Sant Hilari de Sacalm, La Cellera de Ter, Vilobí d'Onyar, Santa Coloma de Farners, Espinelves, Viladrau, Riudellots de la Selva i Sant Feliu de Buixalleu.

Per això, E. Lluç i Lluç Maria de Puig interpel·laren el govern via uns articles de premsa publicats a *El País* en els dies 6 i 8 de juny de 1979. D'aquesta manera donaren a conèixer la signatura del contracte -el qual ja permetia començar les respectives prospeccions- amb l'empresa americana *Chevron Resources*, una que adquiriria un alt percentatge de la futurible explotació. Tal fet fou denunciat per ambdós socialistes perquè atemptava contra un dels principis fonamentals que va inspirar el debat del Pla Energètic Nacional: s'havia d'evitar el monopoli de les multinacionals i s'havien de protegir les entitats públiques d'investigació i d'explotació d'un recurs energètic social.

---

³⁸⁰Butlletí Oficial de les Corts Generals, “15 de febrero de 1982”; “[E. Lluç] *Cuando nosotros hablamos de reestructuración industrial, nos referimos, en primer lugar, a reestructurar a los sectores que van bien, no a hacer parcheos con el textil, con la siderurgia o con la construcción naval, que habrá que hacerlos; pero, evidentemente, si se quiere construir una economía de futuro, lo que hay que hacer es decidir qué se quiere hacer en este país con la industria y, en primer lugar, apoyar a los sectores que están creciendo, que se están desarrollando y que son los únicos que no se pueden permitir un desarrollo global mucho mejor y más amplio*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “10 de mayo de 1979”).

³⁸¹Butlletí Oficial de les Corts Generals, “29 de junio de 1979”.

³⁸²A l'hora de fer aquests treballs de camp s'haurien de remoure grans masses de terra per tal de ser analitzades amb detall, fins a tenir la capacitat de coneixement per dir si era o no una zona suficientment rica en urani per a la seva respectiva explotació.

³⁸³Els problemes que suposava l'extracció d'urani en aquesta zona eren, sobretot, dos: per una banda, la possibilitat de destruir una zona que formava part d'una important reserva natural, i més si se sabia que, davant de la prospecció d'investigació, caldria treballar amb excavadores a la superfície fins a alterar la configuració del sòl, amb possibles tals de boscos, entre altres activitats lesives. D'altra banda, pels habitants de la zona podia ésser un gran perill tant l'extracció com el tractament i el transport del mineral radioactiu.

Setzè, sense marxar del món de la radioactivitat, el 18 de setembre de 1979 Lluís Maria de Puig i E. Lluch es preocuparen pels problemes lligats amb el transport d'aquest material per ferrocarril, des de Vendellós fins a França³⁸⁴. Tal recorregut que feien els residus radioactius havia despertat de forma continuada diverses incerteses entre els habitants de les zones per on passava aquest perillós tren, tant per la seva perillositat com per la gran desinformació que hi existia³⁸⁵.

Dissetè, altra font d'energia natural i important a tenir present era el de l'aigua, precisament, E. Lluch es preguntà per l'energia hidroelèctrica el 17 de juny de 1981: *“Motivación: La Ley 82/1980, de 30 de diciembre, sobre Conservación de energía dedica su capítulo segundo del Título primero al fomento de la autogeneración de energía eléctrica y de la producción hidroeléctrica. El sentido de este capítulo era aprovechar los recursos hidroeléctricos actualmente inactivos y que pueden ser puestos en funcionamiento a corto plazo. Se trata, además, de una energía no contaminante y regulable*³⁸⁶.

En las zonas de industrialización temprana existe un gran número de presas actualmente sin utilizar y que conservan su infraestructura y obras de fábrica en buenas condiciones. Las inversiones necesarias para ponerlas serían bajas y realizables en un corto período de tiempo.

Actualmente la energía hidroeléctrica significa un 30 por ciento de la energía total, y de la cual un 7 por ciento proviene de pequeñas centrales (potencia de 1 a 5 Mw) y un 3 por ciento de microcentrales (potencia inferior a 1 Mw). Si se resolviese el problema

---

³⁸⁴Butlletí Oficial de les Corts Generals, “15 de octubre de 1979”.

³⁸⁵Un dels motius concrets d'aquesta intranquil·litat fou que el tren que contenia aquests perillosos residus retornà del seu destí final, de Marcoule (nord de Marsella), amb part de la seva càrrega. D'aquest incident, *Hifensa* culpà a la Junta d'Energia Nuclear francesa sense que aquesta versió hagués obtingut la confirmació oficial. La norma establerta d'una velocitat de 50 quilòmetres, que era el límit màxim que podien resistir els contenidors –sense que aquests es trenquessin– en cas d'accident, no semblava tampoc ni comprovada ni complerta.

La posada en pràctica del Pla Energètic Nacional feia predir que cap al 1985 podria arribar-se a la xifra d'uns 40-50 viatges anuals de transport de residus radioactius. Davant d'aquesta predicció i d'aquest futur augment de la freqüència d'aquesta tipologia de viatges, provocà que s'incrementés la preocupació a unes comarques altament poblades i especialment en els punts àlgids, per diverses raons, com Barcelona, Flassà, Figueres i Port-Bou. Tal situació havia fet sorgir la idea de substituir el transport per ferrocarril per via marítima, tant en el cas en què el destí fos el citat Marcoule com quan es tractés de La Hague (Normandia).

³⁸⁶“[E. Barón Crespo] *En cuanto a la energía, creemos que la obstinación con que se ha formulado el PEN se va a pagar cara. Hay un empeño claro en imponer una energía nuclear cara y peligrosa. Hay más opciones, que se están considerando ya en gran medida por países que hoy en día venden sus bienes de equipo y sus centrales nucleares a otros países, pero que ellos mismos van renunciando, cada vez más, a su utilización. Y eso hay que tenerlo en cuenta para que no nos encontremos una vez más en una situación de dependencia y, sobre todo, en una situación intolerable en la medida en que no se consulta directamente a los afectados*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “25 de septiembre de 1979”).

legal que relaciona las microcentrales potenciales en su conexión con las compañías eléctricas suministradoras, la aportación al consumo general energético se podría duplicar. En algunas zonas, como la de Gerona, donde existen un importante número de microcentrales, es plausible que dicha aportación se pueda más que duplicar”³⁸⁷.

Divuitè, seguint amb les problemàtiques lligades amb l'aigua, el 30 d'octubre de 1981³⁸⁸, en el Congrés dels Diputats, E. Lluch explicà per escrit que aquest tema s'estava convertint en un dels més greus d'Espanya. El problema d'abastiment i de sanejament d'aigua no només afectava a les poblacions de la Espanya seca, sinó que també es donava a les poblacions localitzades al Pirineu. Era el cas de Ripoll i el de les poblacions del seu voltant, per on passaven els rius Ter i Freser. Les restriccions d'aigua que hi varen existir entre els anys 1978 i 1979 es van donar per la falta d'inversions de l'Estat espanyol, cosa que per la mateixa raó aquestes es podrien tornar a repetir a l'estiu de 1981. I més, si es sabia que no hi existia en aquella zona cap dipòsit regulador –tot i que el Consell de Ministres del 10 de juny de 1977 havia aprovat la seva construcció-, provocant així que la escassetat d'aigua a Ripoll s'hagués convertit en una problemàtica gairebé ancestral.

Dinouè, sembla com si la il·lusió de la filla gran d'Ernest Lluch, Eulàlia, de cursar la llicenciatura de veterinària, hagués ajudat a que ell es preocupés perquè a Catalunya hi hagués una facultat d'aquesta tipologia. La seva lluita s'inicià en el Congrés dels Diputats el 10 de juny de 1979³⁸⁹ junt amb els socialistes Lluís Maria de Puig, Josep Vidal i Josep Pau, després d'haver-ho justificat així: el desenvolupament pecuari català, tradicionalment, havia provocat que un gran nombre d'estudiants es dirigís a fora de

---

³⁸⁷Butlletí Oficial de les Corts Generals, “14 de julio de 1981”; E. Lluch, que fou molt crític amb els governs de la UCD, el 10 de maig de 1979, en ple Congrés dels Diputats (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “10 de mayo de 1979”), protestà de les alces del preu de l'energia –com el del petroli, el qual augmentaria sobtadament el 9 i el 10%– i citant a Adam Smith els hi va dir als del govern de Suárez que els qui conspiraven contra el mercat no eren els consumidors, sinó que ho eren els qui volien elevar els preus.

Segons Lluch, la crisi econòmica d'aquests anys només es podria fer front amb inversió pública –per fer augmentar la inversió privada (“[E. Lluch] «Evidentemente, la inversión privada en Cataluña significa el 80 por ciento de la inversión total, y esta inversión privada, por lo tanto, es absolutamente decisiva». UGT de Cataluña ha dicho: «Si es decisiva, negociemos, y que la inversión privada diga cuántos lugares de empleo va a crear el próximo año». A partir de ahí es como se pueden hacer paredes para salir de esta crisis”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de septiembre de 1979”).

E. Lluch tingué la sensació que en els anys de govern d'UCD no hi existí cap mena de programa econòmic per afrontar la crisi o era molt ambigu. Cosa perillosa segons E. Lluch, ja que això mateix passà a Itàlia i provocà el descrèdit del govern i el de l'Estat.

³⁸⁸Butlletí Oficial de les Corts Generals, “21 de noviembre de 1981”.

³⁸⁹Butlletí Oficial de les Corts Generals, “29 de junio de 1979”.

Catalunya per tal de cursar aquests estudis. A més d'això, ho veien molt necessari perquè en els darrers lustres havia hagut un gran augment del nombre de catalans que volien ser futurs veterinaris, per tant, l'existència d'una Facultat de Veterinària a Catalunya es feia necessària.

La petició de crear aquesta Facultat havia estat feta des de la Universitat Autònoma de Barcelona, per això, el govern Suárez digué que aquest cas havia de ser resolt, bàsicament, entre la Generalitat de Catalunya i la UAB.

7. I legislatura

Com a diputat per Girona (15/03/1979-31/08/1982), Ernest Lluch va ocupar el següents càrrecs: Portaveu Titular de la Junta de Portaveus (23/04//1980-03/11/1981); vocal de la Comissió d'Hisenda (10/05/1979-03/03/1982); vocal de la Comissió de Comerç i Turisme (11/05/1979-14/05/1981); vocal de la Comissió d'Economia (11/05/1979-14/05/1981); vocal de la Comissió d'Economia i Comerç (14/05/1981-03/03/1982) i vocal de la Comissió de Pressupostos (27/04/1979-03/03/1982).

La primera legislatura, com l'anterior, es caracteritzà per la seva delicada situació econòmica. Tan era així que, el 10 de desembre de 1978, el Director General d'Administració Local deia textualment: “<<El Estado se hará cargo de las deudas municipales>>. El 14 de febrero, el Director General, que actualmente también lo es, decía lo mismo: <<Los partidos -no se refería a UCD- hacen demagogia electoral. El Estado se hará cargo de las deudas municipales>>. Y el 16 de febrero, en plena campaña electoral, el entonces Ministro del Interior, don Rodolfo Martín Villa, decía aproximadamente lo mismo, y anunciaba, además, que tenía abiertas unas negociaciones con la Confederación Española de Cajas de Ahorro, de acuerdo con el artículo 1.º del Real Decreto 2/1979, de 26 de enero, que abrían perspectivas para que estas deudas fueran asumidas por el Estado”³⁹⁰. Tanmateix, passades les eleccions generals d'1 de març de 1979, el govern no va fer el que va prometre.

7.a. Sanejament de les Corporacions Locals

El 21 de juny de 1979, es debatí la proposició no de llei de mesures complementàries per a la liquidació dels pressupostos extraordinaris de les Corporacions Locals, elaborades d'acord amb el previst en el *Real Decreto-Ley 2/1979*, de 26 de gener³⁹¹, per part del grup parlamentari de Minoria Catalana. Aquesta hi contenia això: “*contiene, en síntesis, una autorización del Gobierno al Banco de Crédito Local para que concierte con las Corporaciones Locales operaciones especiales de crédito para la financiación de sus presupuestos extraordinarios de liquidación de deudas a 31 de diciembre de 1978, por un importe máximo de 60.000 millones de pesetas, con cargo a los*

---

³⁹⁰ Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “13 de junio de 1979”.

³⁹¹ Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “21 de junio de 1979”.

Presupuestos Generales del Estado”. L’11 de juny de 1979, el govern d’UCD va dir que l’aplicació d’aquesta proposició podria dur problemes al Ministeri d’Hisenda per aconseguir finançament a partir dels Pressupostos Generals de l’Estat i també, que podria ser injusta i representar un càstig per aquells Ajuntaments que havien aconseguit endeutar-se menys.

En canvi, el diputat Josep Maria Cullell Nadal digué que era una inadequació del marc fiscal davant d’una demanda creixent, per part dels ciutadans, dels diversos serveis existents amb una distribució geogràfica extesa al llarg d’Espanya: la llista era de 20 Ajuntaments (Santander, Màlaga, Còrdova, Sant Sebastià, Palma de Mallorca, Sevilla, Oviedo, Valladolid, Saragossa, Barcelona, Madrid, Múrcia, Pamplona, Las Palmas, Granada, Bilbao, Santa Cruz de Tenerife, Alacant, València i La Coruña); a més, va dir que no acceptar tal proposta significava penalitzar els Ajuntaments que, amb la major sensibilitat, atengueren la creixent demanda de serveis, cosa que actuant així es premiaria als que no van fer res o els que vengueren en alguns casos el patrimoni municipal per acabar amb els deutes. Amb tot això, tal proposició de llei no va poder tirar endavant, va tenir 128 vots a favor, 142 en contra i 2 abstencions.

D’aquesta proposició no de llei de Minoria Catalana, E. Lluch, en nom de *Socialistes de Catalunya*, va dir que havia votat afirmativament perquè creia que era la millor manera de continuar centrant l’atenció sobre un problema important que encara no estava ben delimitat: *“Normalmente, cuando se habla desde esta tribuna, se pide perdón cuando van a utilizarse números; yo no lo pido; simplemente les voy a decir que no hemos precisado suficientemente las cifras, en primer lugar, porque el Gobierno no está obligado a autorizar al Banco de Crédito Local a prestar 60.000 millones, sino hasta 60.000 millones, y por tanto, esto ya es una zona de incertidumbre. Pero es que, además de estos 60.000 millones hay 7.000 que no corresponden a las deudas de 1978. Por lo tanto, son efectivamente 53.000 millones de pesetas que hay que relacionar, no con 60.000, sino con 58.000, que son las deudas correspondientes al año 1978. Por tanto, aun cuando se cubriera lo que indicaba la enmienda 251, quedan 5.000 millones sin cubrir. Lógicamente, ésta es la consecuencia de lo que el otro día se aprobó y no la que, superficialmente, en algunos medios se ha interpretado. Pero esta confusión, además, o este desconocimiento, va añadido a otras cosas.*

Mientras estamos discutiendo esto, hemos recibido todos los Diputados un libro publicado por el Ministerio de Economía, donde, en su página 35, habla de que se va a sanear la estructura financiera de los Ayuntamientos con la dotación de 7.000 millones de pesetas, sin que haya ninguna otra indicación concreta a posteriori. Por tanto, tenemos 5.000 millones de pesetas sin cubrir y, además, tenemos una cuestión muy importante que es cómo se cubren estos 60.000 millones. Y tratamos ahora de estos temas porque, naturalmente, tenemos el miedo de que nos pase como con los Acuerdos de la Moncloa, que vayan pasando los meses y estas cuestiones no se concreten, y lo que parecía hace pocos días que era un paso adelante, se quede incluso sin el paso [...]. En último lugar me gustaría decir, muy brevemente, algunas cosas sobre lo que ha manifestado el Diputado de UCD que ha hablado en nombre del Gobierno (José Luis Figuerola Cerdán) y que ha merecido tan poca atención por parte de su propio grupo, sobre que no todo es culpa de los Ayuntamientos, y sobre todo de los Ayuntamientos democráticos. Quiero recordar que en la reunión de Valencia (Conferència d'Alcaldes del 10 de juny de 1979, tot i que l'origen es troba en una altra reunió d'Alcaldes a Barcelona, feta fora del Parlament) -lo recuerdo nuevamente- ha habido miembros de distintos partidos, por ejemplo, de UCD, pero además del Partido Nacionalista Vasco, de la Unión del Pueblo Canario, del Partido Socialista Obrero Español, y del Partido Socialista de Cataluña, que hablaron de aumentar los ingresos de los Ayuntamientos, y esto, por parte de nuestro grupo, no solamente ha sido así, sino que hemos elevado una proposición no de ley, que presentamos hace unos pocos días, haciendo nuestro el espíritu de esta reunión de Valencia para demostrar que al enfocar el problema de las deudas pasadas, no lo hacemos con un ánimo demagógico, sino responsable, y que desde los cargos de gobierno que ahora tenemos sabemos ver con claridad que estos Ayuntamientos tienen que tener unos mayores ingresos, y asumimos las posibles impopularidades que ello lleve consigo”.

Que aquesta proposició no de llei no tirés endavant, des del punt de vista d'E. Lluç, volia dir que no es podria afrontar amb tota la seva profunditat tal problemàtica i a més, era una mostra de desconfiança cap a grups com el de *Socialistes de Catalunya*, qui precisament estava assumint l'Administració municipal amb tots els seus riscos.

Poc després, a la sessió plenària del 27 de juliol de 1979³⁹² es votà el *Real Decreto-Ley de Medidas Urgentes de Financiación de las Corporaciones Locales*. Segons el Ministre d'Administració Territorial, Antonio Fontán Pérez, l'aprovació d'aquest paquet de mesures urgents, a més de fer immediata la seva execució també permetria una major efectivitat de cara als pressupostos de les Hisendes municipals de 1979. “[Fontán Pérez] *Podría añadir, además, que en tasas anuales las medidas acordadas en este Real Decreto-ley son suficientes para la cobertura de los presupuestos ordinarios en el conjunto de las Haciendas municipales de España, lo cual no quiere decir que no haya algunos determinados municipios que con estas mismas medidas no vean satisfechas todas las necesidades presupuestarias que les afectan*”.

Aquesta legislació venia determinada per la urgència del moment en el qual s'havien constituït les noves corporacions municipals i provincials, elegides de manera democràtica el 3 d'abril de 1979. La major part d'aquestes corporacions, dels 8.045 municipis d'Espanya, havien tancat la confecció dels seus pressupostos ordinaris i extraordinaris per l'exercici de 1979 via una pròrroga explícita o tàcita dels pressupostos de 1978 -des de l'any 1976 s'arrossegava un deute municipal, per part de l'Estat, de 100.000 milions de pessetes³⁹³. A més, estava influïda per l'exigència d'un precepte constitucional que consagrava l'autonomia dels municipis i que, a la vegada, establia que aquests estiguessin dotats de recursos suficients per a l'atenció de les seves responsabilitats públiques: recursos que s'obtindrien –com també deia la Constitució– via els impostos propis (dels Impostos directes com el de la contribució urbana³⁹⁴) i per la participació de les Hisendes Locals en els Impostos Generals de l'Estat (del 5% d'impostos indirectes³⁹⁵)³⁹⁶.

---

³⁹²Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de julio de 1979”.

³⁹³Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “30 de noviembre de 1979”.

³⁹⁴ “[Fontán Pérez] *Este impuesto está adjudicado a las Haciendas locales en virtud de la Ley de 8 de septiembre de 1978. Se imponía adecuar las bases de este impuesto a la realidad económica y hacerlo por este procedimiento, dada la urgencia inaplazable de las necesidades a que ha de hacer frente. Se aplican, por lo tanto, a los valores catastrales reconocidos unos coeficientes que son los mismos que se han aplicado para la valoración del patrimonio y que se distribuyen en unas escalas, desde el uno hasta el dos, según los años de que proceda este valor catastral*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de julio de 1979”).

³⁹⁵ “[Fontán Pérez] *En este Real Decreto-ley se arbitra la fórmula de dar una participación, como ya es sabido, de dos pesetas por litro de gasolina consumida en el país a las Haciendas locales, lo cual, en tasa anual, acudiendo a las estadísticas de los últimos semestres, viene a representar aproximadamente unos 15.000 millones de pesetas, entre 14.000 y 16.000 millones de pesetas, y esto equivale también a un incremento del 2 por ciento en la participación de los impuestos indirectos de las Haciendas locales, que después de este Real Decreto-ley, por la vía de hecho, se eleva así del 5 al 7 por ciento.*

Se ha considerado que la aplicación de los impuestos que gravan la gasolina a las Haciendas locales es una aplicación correcta, como consecuencia de la consideración del costo que representan, para los municipios el tráfico y los problemas de la circulación. Por otra parte, este impuesto de las dos pesetas por litro de gasolina, con objeto

Altres maneres de nodrir les arques municipals vingueren via la modificació d'alguns impostos que tenien un rendiment municipal, canvi que s'aplicava a impostos de caràcter divers, estant relacionats amb l'ús o amb la utilització industrial, comercial, professional, d'espais que es trobaven en sòl urbà i que, concretament, per aquests, s'oferí als municipis unes facultats d'utilització "*potestativa para acudir en mayor o menor grados a las facilidades que en este sentido ofrece el Real Decreto-ley. Es decir, que, por ejemplo, por lo que afecta al Impuesto de Radicación, que se extiende a mayor número de municipios españoles, donde había un tope de 25 pesetas por metro cuadrado, se eleva hasta 50 el máximo a que pueden llegar los Ayuntamientos en la percepción por la categoría mínima de dicho Impuesto de Radicación.*

De igual manera, el recargo municipal sobre el Impuesto para la Licencia Industrial, que era del 35 por ciento, se eleva hasta el 70 por ciento, y se ofrece a los Ayuntamientos, a los municipios, la posibilidad de incrementar esas cifras hasta un 100 por ciento.

*El otro tercer tipo de impuestos es el impuesto que grava las actividades de los profesionales y de los artistas, de escaso rendimiento en cifras globales en la totalidad del territorio nacional*³⁹⁷. La legislació que havia proposat d'aprovar el govern d'UCD reforçava el principi de la responsabilitat, així com el control de la publicitat política – "*que políticamente tiene su versión en las sesiones del Pleno del municipio, con el complemento del control sociológico que representa la publicidad de los actos y de los acuerdos de una institución democrática*"³⁹⁸. Aquest control es veia reforçat per la obligació dels Ajuntaments -de més de 100.000 habitants- i de les capitals de província de publicar trimestralment l'estat d'execució dels seus pressupostos.

Amb aquests impostos i aquestes noves maneres de fer diner –sumant-hi les tarifes per les taxes que s'havien de cobrir els costos dels serveis -, els Ajuntaments tindrien la

---

de que no quede congelado, se transformará, y así se anuncia en la Disposición final de este Real Decreto-ley, en un impuesto del 5 por ciento en el momento en que el impuesto que grava los carburantes se haya convertido en un impuesto <<ad valorem>>"(Ibid.).

³⁹⁶Per part de molts grups polítics amb responsabilitats parlamentàries i a les Hisendes locals, s'havia plantejat la necessitat o la conveniència d'eleva del 5 al 10 % la participació d'aquestes en els Impostos Generals de l'Estat. Amb aquest *Real Decreto-ley* es donava un primer pas, amb el qual s'elevava la participació de les Hisendes locals en la Imposició Indirecta en un 7%, existint-hi una declaració de propòsits per part del govern d'intentar arribar a la xifra del 10% a l'exercici de 1980.

³⁹⁷Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "27 de julio de 1979".

³⁹⁸Ibid.

possibilitat d'assumir la responsabilitat de nous serveis (ensenyança no obligatòria, assistència social, encaminada al benestar social) i així es distribuïrien les càrregues entre l'Estat, les Comunitats Autònomes, les províncies i els municipis.

Finalment, aquest decret-llei fou aprovat per 271 vots a favor i 7 abstencions. Lluç, en el seu vot explicatiu va dir que havia votat favorablement a les Mesures Urgents de Finançament de les Corporacions Locals no solament perquè donava una solució immediata als problemes dels Ajuntaments, sinó perquè, al seu entendre, suposava la col·locació de la primera pedra de la construcció de l'Estat de les autonomies. “[...] *la Constitución ha dado el marco legal de las autonomías -sean municipales o sean de nacionalidades y regiones-, pero ahora hace falta también ir creando el marco financiero para que estas autonomías sean una realidad; y por esta razón, porque estamos constituyendo algo amplio, hay que definir cuál es la posición de los socialistas, y pienso que hay que empezar recordando que España en estos momentos es el Estado más centralista de Europa occidental, puesto que solamente el 15 por ciento del dinero público pasa por las Corporaciones Locales*”.

Per a Lluç calia tenir clar, des del primer moment, quin era l'objectiu, no es podia construir un Estat autonomista des de la improvisació. Pels socialistes “*un objetivo que nos podríamos plantear en un plazo medio es el de conseguir que este 85,15 por ciento pase a un 50,50 ó a un 60,40 por ciento. Este sería un objetivo en el cual nos tendríamos que mover, y moviéndonos en este sentido nos moveríamos en línea contraria a lo que se ha movido el Estado español desde el año 60 y, en cambio, en la misma línea que desde el 60 se han movido los Estados más importantes*”. Però abans, calia concebre com havia de ser l'estructura financera, cosa que els socialistes no la concebien radial –dialèctica Madrid-perifèria-, sinó que pensaven en posar en pràctica un cicle de finançament que fes que cap element que composés l'Estat hagués de finançar-se a costa d'un altre. Els socialistes catalans defensaven una estructura concèntrica, on les Comunitats Autònomes tinguessin responsabilitats respecte als municipis.

Aquesta reestructuració financera, segons Lluç, es faria en el marc de la reforma fiscal que ja estava en funcionament. Els socialistes es reconeixien en la reforma fiscal dels Impuestos sobre la Renda, sobre el Patrimoni, el de Successions, el de Societats i el de

l'IVA. Això ho digué perquè el dia anterior s'havien escoltat veus que alertaven d'altra reforma fiscal basada en la despesa. Quan precisament els socialistes catalans pensaven que això no s'havia fet en cap país, “y, segundo, que se ha planteado para países donde la desigualdad de renta y riqueza es muy elevada; donde el Impuesto sobre la Renta es ya muy antiguo y tiene unos tipos elevados. Pero, además, se olvidó decir que el proyecto del Impuesto sobre el Gasto cuenta también con un hecho importante, que es con un Impuesto sobre Sucesiones de una cuantía realmente exagerada”. Lluch deia que els socialistes no restaven fora del sistema fiscal que s'estava intentant harmonitzar a la Comunitat Econòmica Europea, sinó que hi estaven dins i que les seves diferències s'hi trobarien a l'interior d'aquest.

“Siempre hemos dicho que cuando se hablaba de mayores ingresos lo hacíamos con toda honestidad, pensando que tenía que haber un mayor control por parte de los Ayuntamientos, así como un carácter estricto, en general. Que nadie haga una cosa pensando que quien tiene que pagar es otro. Esto lo estamos llevando a la práctica hoy en el Ayuntamiento de Barcelona. Por primera vez se han presentado denuncias en el Juzgado de Guardia contra casos de corrupción por cobro indebido de impuestos. Esta es una línea que decíamos de palabra y que aquí el señor Abril Martorell -hoy ausente- pedía que la siguiéramos de hecho. Estamos demostrando ya cómo estamos luchando contra la corrupción, cómo estamos luchando por una línea justa”.

7.b. I Europa?

“Europa se ha hecho a golpe de crisis”.

Jean Monnet

L'1 de gener de 1986, Espanya entrà a la Comunitat Econòmica Europea d'acord amb els pactes fets -uns mesos abans- pel govern espanyol liderat per Felipe González. Davant d'això, hi va haver opinions de tots colors, si per a Jordi Pujol havia estat un fet positiu, els empresaris es trobaven dividits, ja que molts d'ells hi veien problemes a curt termini. La novetat sempre tendeix a espantar, així que, de manera progressiva, desaparegueren els aranzels i tot allò que desgravava fiscalment a l'exportació i s'aplicà l'IVA per primera vegada. En compensació, arribaren les subvencions del Fons Europeu d'Orientació i Garantia Agrícola (FEOGA) i del Fons Social Europeu (FSE), però, com

va dir Francesc Cabana, “*aquestes subvencions arribaran a Catalunya en quantitats molt limitades, pel seu major nivell de renda per habitant en relació amb la resta de l’Estat, mentre que seran fonamentals per al desenvolupament de les regions pobres espanyoles*”³⁹⁹.

Amb tot això, cal fer un viatge en el temps i comprendre els debats que hi van haver abans de formar part de la CEE -aquests van ser, per exemple, de caire comercial (la relació llatinoamèrica-Mercat Comú), de caire geogràfic, altres.

A l’hora d’entrar a formar part del Mercat Comú i de la CEE, per a E. Lluch era vital que Espanya tingués unes bones relacions comercials amb els seus veïns, en aquest cas, amb França. Raó per la qual, li demanà a Antoni Gutiérrez (“Guti”) –qui era llavors Secretari General del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)- que parlés amb els comunistes francesos per tal de fer-ho possible.

A continuació, es podrà copsar la dialèctica que mantingueren Lluch i “Guti”, socialistes i comunistes a l’any 1978. Segons E. Lluch, el líder *psuquista* estava mal informat sobre l’entrada d’Espanya en el Mercat Comú, cosa que d’aquí venien les seves declaracions: “*en Francia, las fuerzas de izquierda mantienen una cierta prevención delante del hecho, la cual cosa no nos ha de extrañar ya que adoptan una posición de cautela ante la posible lesión de intereses populares del país*”⁴⁰⁰.

Segons Lluch, els únics que estaven en cautela eren els socialistes francesos –quan el Partit Socialista Francès era el més important de l’arc polític de França-, mentre que els comunistes hi estaven en contra. Tot i les dissonàncies entre Lluch i “Guti”, en un fet estarien d’acord: “*la entrada de España en la Comunidad Económica Europea es positiva para salir de la crisis*”. Posats d’acord en aquest punt, només caldria dialogar i negociar amb els socialistes i comunistes de l’altre cantó dels Pirineus. Amb això, ara s’esbossaran les diverses posicions dels comunistes, dels socialistes i la dels de *L’Humanité*: el socialista François Mitterrand, des dels inicis, havia volgut que Espanya

---

³⁹⁹Cabana, *La burguesia emprendedora*, 301.

⁴⁰⁰ANC. (núm. 1 – 116), UC 3050, Fons 116- Antonio Gutiérrez Díaz: Lluch Martin, Ernest. Núm. d’unitat 111. Carta en paper oficial de les Corts Generals, escrita el 23 de setembre del 1978 per Ernest Lluch i adreçada al Secretari General del PSUC, Antoni Gutiérrez. Enviada al carrer de la Ciutat, 7 (Barcelona). A tal carta li adjuntaria una còpia del seu article: Lluch, “Gutiérrez, los comunistas y el mercado común”. *Tele/eXprés*, Setembre 26, 1978, 2.

estigués dins de la Comunitat Econòmica Europea, nogensmenys, també voldria defensar els interessos de les seves contrades, en concret, els de les zones vitícoles⁴⁰¹ d'Occitània i de Catalunya Nord.

Sobre Occitània i la Catalunya Nord, Mitterrand hi volia crear una autoritat per ajudar a renovar aquelles terres que, tecnològicament, es trobaven molt endarrerides. Des de la seva perspectiva, aquestes zones vitícoles seguirien hivernant si només se'ls hi aplicava polítiques proteccionistes –per contra, aquestes sí que eren les polítiques que volien seguir els comunistes; per a Jean-Pierre Cot⁴⁰² el que era necessari era iniciar, tan aviat com fos possible, les negociacions perquè Espanya entrés en el Mercat Comú. Tot el contrari del què pensaven els del Partit Comunista Francès⁴⁰³, en el qual l'occità Pierre Guidoni hi mantingué una idea més conservadora –així fou com pensaren molts dels agricultors italians.

---

⁴⁰¹A través dels títols d'Ernest Lluch, com *La Vinya amarga de l'Alt Empordà* (1977) o *Una teoria de l'Empordà* (1987), a més de veure com li agradava diferenciar l'Empordà (Alt Empordà) de l'Empordanet (Baix Empordà) de Josep Pla, també s'hi cospa la seva preocupació envers als pagesos gironins –els oblidats del capitalisme i la ventafocs del franquisme.

Segons ell, l'Empordà del segle XIX era una zona típicament agrària, emperò, el seu paisatge canvià amb la vinguda del conreu del blat de moro i la conquesta dels turons que feu la vinya –si conreus com el del blat feien del camp una illa, el vi i la vinya el convertien en península. Ernest Labrousse –autor que llegí i rellegí E. Lluch de jove-, ho diria d'una altra manera a *Fluctuaciones económicas e historia social* (1962): “*on hi ha una vinya hi ha un carrer que es perllonga a les grans ciutats*”, fet que es podia veure, en el seu temps, on avui hi ha la carretera de l'Arrabassada (que mor a Barcelona).

Labrousse donava molta importància en el fet que el pagès que cultivava vinya es trobés integrat en el món urbà mitjançant la venda dels seus productes als mercats. D'aquesta forma participava de la informació i de les idees que corrien a ciutat, per tant, les zones de l'Empordà on el republicanisme federal deixà més petjada fou on hi havia vinya.

Després de batallar tan per la denominació d'origen Empordà-Costa Brava (vi negre rosat d'uns 12 graus), amb la progressiva pèrdua de terreny vitícola – durant la República a la província de Girona hi havia 14.250 hectàrees, el 1962 s'havia reduït a les 8.660 i el 1972, a les 6.165- s'hauria de buscar les maneres d'augmentar la seva productivitat – mitjançant treballs en comú, un coneixement més profund tant dels tractaments fitosanitaris com dels aeris, jugar amb l'estructura de l'explotació (dimensions, peus clonats, empelts, esporga, etc) i acabar amb les vinyes híbrides que donaven una baixa qualitat, motiu pel qual aquest vi no podia entrar dins del mercat de la CEE. Per aconseguir això, calia, doncs, consolidar i agrupar les Cooperatives en la Federació de Cooperatives de l'Alt Empordà. Només així, es podrien dur a terme els rigorosos controls de qualitat amb eficàcia i s'aconseguirien obtenir els recursos financers necessaris per a emmagatzemar i distribuir el vi via la Caixa Rural catalana.

⁴⁰²Segons Lluch, Jean-Pierre Cot fou fidel a les polítiques del seu pare, un socialista francès que va defensar, en el seu moment, la República espanyola.

⁴⁰³ “[Calvo-Sotelo] *Dos partidos en Francia defienden posiciones contrarias a la ampliación de la Comunidad, posiciones contrarias a la adhesión de España y lo hacen desde conceptos distintos de la unión europea. La potencialidad que atribuyen a la agricultura española sería, según esos partidos, una amenaza grave para las regiones agrícolas del mediodía francés. La pasión propia de una campaña electoral ha dado a ese argumento, a mi juicio, más ruido que razones. Pasadas ya las elecciones, un diálogo sosegado entre los representantes de los intereses a uno y a otro lado de los Pirineos debe dar una medida más exacta y, por tanto, menos alarmante de los verdaderos problemas, porque, ciertamente, existen problemas. Además, si las recientes elecciones para el Parlamento Europeo en Francia pueden servir como encuesta anticipada, hay que recordar que los partidos franceses contrarios a la ampliación de la Comunidad, contrarios en principio a la adhesión de España, han obtenido 34 escaños y que los partidos franceses partidarios de la adhesión española han obtenido 47*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de junio de 1979”).

Lluch tenia clar un fet –“en 5 anys arribaria la hora de la veritat, bé, potser arribaria un pèl més tard”-, no es podia esperar més a iniciar les respectives negociacions. Resoldre tal realitat seria difícil, com ho eren també les economies catalana i espanyola. A més, hi van haver persones que amb les seves declaracions complicaren l’existència d’aquestes converses i/o negociacions. Com podria ésser la frase de Josep Vidal Rieimbau (*Pep Jai*) a la Universitat de Prada: “en general en els nostres pagesos no els interessa entrar immediatament en la Comunitat Econòmica Europea. Encara més, pitjor seria per la indústria del nostre país”.

El procés d’entesa s’havia de realitzar amb els catalans de la Catalunya Nord i amb els occitans així: per exemple, el Partit Socialista de Catalunya i la Federació del Partit Socialista Francès es reuniren i posaren els múltiples problemes sobre la taula. En aquest cas, pels catalans que vivien a França era important que els seus productes tinguessin entrada en el mercat de la Costa Brava per tal de vendre la seva fruita i treure’n el màxim benefici, sobretot, en aquelles èpoques en què el preu de la fruita s’infla⁴⁰⁴. Si socialistes catalans i francesos pogueren parlar-ne, Lluch li demanà a Gutiérrez que fes el possible perquè es celebrés una trobada entre el Partit Socialista Unificat de Catalunya i la Federació Catalana del Partit Comunista Francès.

Malgrat l’existència de rumors que deien que els comunistes francesos no volien entrar dins del Mercat Comú perquè la mà de Moscou –segons els comunistes catalans- cercava tenir a França sota la seva influència, Lluch pensava que els comunistes francesos recelaven d’entrar al Mercat Comú més per motius estratègics que no d’ideològics. Per exemple, Chirac, va veure com Marchais els hi estava fent la feina bruta, acostant-los així a trencar amb la Comunitat Econòmica Europea i unint-se als gaullistes com havia passat en el passat –els comunistes francesos donaren el seu suport a la dreta del General Charles De Gaulle.

Més d’un cop, la història en si mateixa ha demostrat tant en individus com en col·lectius de persones que s’ha actuat de manera pragmàtica i no segons la seva ideologia. Igual

---

⁴⁰⁴Per què eren italians i francesos els agricultors que temien la integració d’Espanya a la CEE? Bé, doncs, segons E.Lluch, les seves produccions, que eren bàsicament de tipus mediterrà (fruites, verdures, vi, altres), competrien de ple amb els fruits procedents d’Espanya -uns que, en aquells temps, oferien condicions de preu, de qualitat i de quantitat adaptats al mercat europeu. En canvi, els agricultors dedicats a cultius *continentals* (cereals, ramaderia, altres) no semblaven estar pas espantats d’aquesta efemèride, entre altres raons perquè els sistemes comunitaris d’ajuda a aquests cultius eren els més eficaços. “En definitiva, la política agrícola comú ha estado pensada y elaborada pensando más en los grandes grupos que controlan los productos agrarios continentales y menos en los mediterráneos”. Una discriminació que cal subsanar pel bé d’Espanya, però també pel de la resta de països europeus (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de junio de 1979”).

d'importants han estat les tendències històriques, com podria ser el fet d'UGT com a sindicat del PSOE o el fet que, malgrat que la CNT no volia ser el sindicat d'ERC, a mitjans del segle XX moltes contrades catalanes que eren *cenetistes* –com ho fou Sant Feliu de Guíxols- van votar a ERC, un fet que no passaria pas a Barcelona (com a norma general).

Retornant a França, el llibre d'André Malraux narra les seves conversacions amb el General De Gaulle i mostra la paradoxal connexió entre els gaullistes i els comunistes, malgrat que els uns dels altres restessin ideològicament a les antípodes. Pel contrari, els socialistes francesos es van sentir atrets pels giscardians. Giscard d'Estaing, *no podia veure ni en pintura* als espanyols, fou qui digué que a Espanya no hi havia democràcia, tal persona tindria aquesta visió errònia, a parer d'E. Lluch, al haver llegit “*l'obra d'un senyor que no ens va entendre gaire*”⁴⁰⁵, Henry Marie Joseph Frédéric Expédite Millon de Montherlant (1895-1972).

Ernest Lluch pensava que era una exageració afirmar que l'actitud de Marchais era contrària a la de Carrillo, perquè si hagués estat així l'eurocomunisme⁴⁰⁶ hauria existit entre els partits comunistes francesos, italians i espanyols. A part d'això, copsaria al Partit Comunista Francès com un de resistència i no de govern, perquè aquest tindria la paciència de deixar passar els anys encara que aquesta política –plegada de manca de reformes- dugués socialment, any rere any, a una França més dèbil i endarrerida.

Davant dels problemes entre socialistes i comunistes francesos i catalans, l'Ernest Lluch insistiria en dialogar per arribar a un acord i facilitar així l'entrada d'Espanya en el Mercat Comú. Altre exemple que posà de relleu fou aquest: la primera força política d'Occitània es reuní el 27 de setembre de 1978 a Montpeller, amb François Mitterrand de president, per a tractar el problema espanyol⁴⁰⁷. Davant d'aquesta trobada els socialistes catalans van ser convidats des de l'estatus d'observadors, per tant, Lluch li

---

⁴⁰⁵Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 132.

⁴⁰⁶Segons Victor Strazzeri (acadèmic de la Universitat de Berna (Suïssa)), a la dècada dels 70 del segle XX l'eurocomunisme serví per a plantar cara als populismes –com els de Portugal i Brasil (amb el règim autoritari de Getúlio Vargas), en el darrer país hi arribà via Gramsci. Els comunistes italians van ser els grans desenvolupadors d'aquesta nova branca del comunisme, així que, líders com Palmiro Togliatti i Enrico Berlinguer, lligaven el socialisme amb el fet de fer universal la democràcia per tal d'aconseguir un canvi real, la revolució democràtica, per fer més justícia social i econòmica.

⁴⁰⁷Segons Felipe González, Joan Reventós (com a ambaixador a París) facilità l'acostament de posicions entre França i Espanya davant de l'obstacle del “*préalable francés para nuestro ingreso en la CEE, que tenía que ver con su miedo en la competencia con la agricultura española no justificada e irracional*”. El canvi d'actitud de França envers a aquest tema es va donar, sobretot, després de les reunions que tingueren González i Mitterrand el desembre de 1983.

recordaria al Secretari General del PSUC les paraules de Marchais: “*estamos dispuestos a discutir con los camaradas españoles*”.

Sent així com Lluch li recordaria a “Guti” que rectificués, que tornés a ser ell i tot per evitar mal entesos entre comunistes i socialistes i que deixés de dir en nom del PSUC la opció política que havia de seguir Convergència Democràtica de Catalunya. Segons Lluch, Antoni Gutiérrez havia de parlar de la política dels comunistes francesos, cosa que no feia i si ho feia els criticava com ho feu amb el comunista espanyol Manuel Azcárate a *l’Avui*. Li sorprengué molt a Lluch que s’atrevis a criticar a totes aquelles persones i col·lectius d’un territori tan europeista com era Catalunya.

La possibilitat que Espanya pogués entrar en el Mercat Comú preocupava i molt a la gent de l’Amèrica del Sud. Tal preocupació era normal, Espanya dins del Mercat Comú s’hauria de limitar a complir amb els pactes comercials que existien amb els països d’Àfrica, el Carib i el Pacífic. D’aquesta manera, des d’un inici, no podria comerciar amb els Països d’Amèrica per extreure’n, per exemple, sucre, cafè, tabac i carn, per això calia intervenir a Europa per a poder fer un ACP a la *iberoamericana* –digué E. Lluch⁴⁰⁸.

Els països de l’Amèrica del Sud encara que políticament fossin independents, malauradament el seu futur estava a les mans d’Occident. Grans empreses occidentals, almenys el 1961, es trobaven establertes a països -amb una economia poc evolucionada- llatinoamericans per explotar-ne el seu subsòl, prova d’això en són aquests sectors: les societats petroleres de Veneçuela, que representaven el 90% de les exportacions del país; la *United Fruit Company*, assentada a països de l’Amèrica central, creant així *l’Imperi de la banana*; era sabut el rumor que deia que si *Firestone* (empresa de pneumàtics) acabava amb la seva activitat a Libèria, tal país –econòmicament- seria desconnectat d’aquest món.

A més, un altre greu problema era la manca de repercussió econòmica i social que hi tenien aquestes empreses en els respectius països on es trobaven. A Perú, per exemple, tant la filial de la *Imperial Oil* canadenca, la *International Petroleum Company* – que llavors extreia el 80% del petroli peruà- com les societats mineres com el *Cerro de Pasco Copper Corporation* –la qual monopolitzà gairebé tota l’explotació del coure fos

---

⁴⁰⁸Lluch, “Independència dels països subdesenrotllats i empreses estrangeres”, 29.

i del zinc-, es trobaven en una situació tan preeminent que dominaven l'activitat econòmica del país, sense invertir-hi res (o molt poc) en aquests països –malgrat que aquestes societats haguessin de pagar impostos allí on es trobessin instal·lades. De la mateixa manera, la mà d'obra que farien servir aquestes empreses estaria malpagada, amb uns salaris molt baixos.

Una mà d'obra barata que, en molts casos, estaria composta per gent forana i no per gent local i/o nacional, a la indústria petrolera de Veneçuela el nombre de veneçolans que treballaven en aquest sector no anava més enllà del 2%. El mateix passava al Pròxim Orient, on el percentatge de mà d'obra indígena encara era més baix: un 0,34%. Uns fets que podrien provocar dos grans conseqüències: que els locals no tinguessin feina o que aquests s'haguessin de rebaixar molt el seu sou per tal de poder-hi treballar.

En aquestes condicions era impossible que aquests països milloressin les condicions de vida dels seus ciutadans. L'única manera que existia per millorar la seva situació era que tots ells deixessin de dependre d'aquestes grans empreses, és a dir, que passessin a produir per ells mateixos. Un fet difícil, perquè, malgrat que per la seva gent eren uns països pobres, per l'estranger n'eren uns de molt rics.

Per acabar aquest apartat, només falta dir que a la sessió plenària del 27 de juny de 1979, es va parlar de les Comunitats Europees i de quin havia de ser el paper d'Espanya. Només començar el ple, va arribar la intervenció de Leopoldo Calvo-Sotelo –Ministre per a les Relacions amb les Comunitats Europees- i amb el seu discurs mostrà la crítica realitat que estava passant Espanya: *“Señor Presidente, señoras y señores Diputados, al iniciar este debate sobre las Comunidades Europeas, me doy cuenta de que es un debate atípico en esta Cámara, la cual ha estado centrada hasta ahora, en esta legislatura y en la anterior, sobre problemas que eran, a la vez, interiores y urgentes, y espero que hoy esté dispuesta a entrar en un tema exterior que, además, tiene un ritmo propio y muy lento.*

En mis primeros viajes a Bruselas, hace ahora año y medio, sentía yo el vivo contraste entre el pulso pausado, a veces desesperante, de la Comunidad y la taquicardia política española, y he tenido que hacer un esfuerzo de acomodación que quiero pedir esta mañana a SS.SS. Aquel ritmo lento permite que celebremos hoy con oportunidad un debate que pudo haberse hecho también en 1977, cuando el Gobierno formado tras las

elecciones legislativas solicitó la adhesión de España a los Tratados de París y de Roma [...]. Pienso que la ocasión es oportuna, sobre todo porque estas Cortes Generales, elegidas para cuatro años, deben ser las Cortes de nuestra integración en el Mercado Común, las Cortes que sigan paso a paso las negociaciones, las Cortes que se pronuncien un día sobre los tratados de adhesión que se concluyan con la Comunidad [...]. Pienso que si los tiempos fueran de sosiego político, si no hubiera un Estado nuevo que construir sobre una Constitución recién aprobada; si no recabaran nuestra atención preferente los grandes temas del desarrollo constitucional, de la crisis económica o de la seguridad ciudadana, pienso que el proceso de integración de España en las Comunidades Europeas estaría, en ese caso, en el centro de nuestra preocupación como Diputados. Así fue en el Reino Unido cuando su Tercera y definitiva llamada a las puertas de la Comunidad en 1970 [...] ¿Por qué Europa? No quiere el Gobierno incautarse de las razones que fundan sólidamente la acción europea haciéndolas sólo suyas, porque son las razones de todos. Por eso sólo voy a enumerar aquí, muy rápidamente, algunas.

Razones económicas, en primer lugar, porque estamos de hecho integrados en la Comunidad; porque vendemos en el Mercado Común la mitad de nuestras exportaciones; y porque compramos en el Mercado Común la mitad de nuestras importaciones, si se excluye el petróleo.

Razones también sociales, porque medio millón de españoles trabajan en los países miembros de la Comunidad y viven en ellos 900.000.

Razones, naturalmente, también políticas, porque en Bruselas se toman las decisiones que afectan al comercio, a la industria, a la agricultura, a la pesca y al empleo en España. Y se toman esas decisiones sin nosotros. Y también porque nos hemos dado, nos estamos dando un sistema político semejante al de nuestros vecinos europeos. Y pienso que en la solidaridad con ellos podemos apoyar mejor nuestro camino hacia la prosperidad y hacia la libertad.

Y, en fin, razones también históricas en el sentido más sencillo y más llano de la palabra -sin retórica y sin énfasis- porque, y lo digo sin rubor, tenemos el privilegio de

*pertenecer a Europa y no debemos estar ausentes de los foros en los que hoy se decide su futura configuración unitaria*⁴⁰⁹.

Si abans s'ha vist el com li preocupava a E. Lluch el desencaix que podia patir llatinoamèrica en cas que Espanya entrés a la CEE i en el Mercat Comú, Calvo-Sotelo va dir això: *“esta opción europea, me apresuro a decirlo, no contradice ni excluye de ninguna manera nuestra vocación iberoamericana. Muy al contrario, la potencia y la confirma, y así lo han visto estadistas del otro lado del mar, y muy recientemente el Presidente de Colombia, huésped en estos días en España, en un magnífico discurso pronunciado el lunes por la noche*”⁴¹⁰.

Calvo-Sotelo comentà que, com va dir Roy Harris Jenkins –President de la Comissió Europea-, Espanya necessitava a la Comunitat i la Comunitat necessitava tenir a dins seu l'Estat espanyol i per tal de passar a formar part d'aquesta era vital que Espanya esdevingués una democràcia. *“La rapidez con que se ha hecho entre nosotros el cambio político desde 1976 ha preparado a los españoles para el cambio, ha roto resistencias que suelen fraguar en épocas de mayor sosiego. Abiertos a la novedad por nuestro propio cambio político, creo que estamos en principio mejor dispuestos para aceptar la novedad que ha de suponer, un día ya próximo, en todos los órdenes de la vida española, nuestra integración de pleno derecho en las Comunidades Europeas. No es casualidad, permítaseme decirlo entre paréntesis, que estemos a la vez negociando transferencias de poder a las autonomías y a Bruselas, en un doble proceso desconcentrador que confirma y no diluye la unidad nacional española*”⁴¹¹.

Si Lluch va dir que l'entrada a la CEE significaria per Espanya patir una adaptació excessivament accelerada⁴¹², Calvo-Sotelo, el 27 de juny de 1979, digué això: *“¿Y en qué va a consistir ese mejor, ese mayor esfuerzo colectivo? ¿Qué ajustes exige la adhesión? La comunicación del Gobierno, excepcionalmente larga en este caso, analiza de manera sumaria los rasgos principales de ese ajuste. Yo adelanto y resumo aquí que no debe haber violencia grave para nuestras estructuras económicas. La*

---

⁴⁰⁹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de junio de 1979”.

⁴¹⁰*Ibid.*

⁴¹¹*Ibid.*

⁴¹²D'aquí ve la seva apel·lació a la participació dels partits polítics i de les forces socials en el respectiu procés de negociació: establir el calendari perquè Espanya assumís plenament la legislació comunitària i la seva participació vers les diverses polítiques econòmiques comunes.

integración en la Comunidad no exige que hagamos cosas muy distintas de las que haríamos autónomamente para impulsar nuestro desarrollo; pero exige que las hagamos dentro de la disciplina de unos tratados de adhesión y con los apoyos en su momento de los fondos comunitarios”.

E. Lluch va estar d'acord en què Espanya havia de passar a formar part de la CEE i, sobretot, ho va estar pel què significava aquesta integració: acceptar els principis del Tractat de Roma i això volia dir assumir de manera conscient les múltiples línies polítiques que “*en él subyacen*”-com ara, polítiques d'energia nuclear, de protecció de l'agricultura, de millors en el transport de mercaderies⁴¹³, d'una unió duanera (sense aranzels⁴¹⁴, amb una liberalització del mercat⁴¹⁵), d'un mercat comú⁴¹⁶, però, sobretot, els valors de la democràcia (llibertat, justícia, igualtat i solidaritat).

---

⁴¹³[E. Lluch] *En este sentido, y a título sólo de ejemplo, hemos de manifestar que la actitud del Gobierno en las negociaciones es la de exigir desde el primer momento la concesión a España de un número de licencias de transporte de mercancías por carretera, dentro del contingente comunitario, adecuado a nuestro volumen de transporte, al mismo tiempo que debería plantearse una revisión del acuerdo con Francia en este campo que eliminase las dificultades que tienen nuestros transportistas por carretera*”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de junio de 1979”).

⁴¹⁴[E. Lluch] *El desarme arancelario, especialmente el de los productos industriales, es un tema que preocupa sobremanera; no en vano muchos intentan confundir la CEE con una simple unión aduanera. De hecho surgen aquí dos temas ligados, pero con consecuencias distintas. En primer lugar, la desaparición de los derechos de aduana intracomunitarios y el segundo la adopción de la tarifa exterior común y su aplicación a mercancías procedentes de terceros países. No debe olvidarse en este aspecto que el nivel medio de protección de la tarifa exterior común, la TEC, es uno de los más bajos del mundo, y que, por tanto, la incorporación de España al Mercado Común implica, de una parte, eliminar los derechos entre los miembros de la Comunidad, pero a la vez reducir nuestros aranceles frente a terceros países.*

En nuestra opinión, a lo largo del período transitorio deben distinguirse claramente estos dos temas, entre otras razones, porque algunos de nuestros más importantes competidores en algunas producciones, como el textil, calzado; sectores menores, como el corchero, etc., no pertenecen al área comunitaria y el adoptar de forma brusca la tarifa exterior común, sin que estos países ofrezcan contrapartidas a las posibilidades de exportación española, puede resultar perjudicial al sector industrial. En definitiva, debería irse hacia unos ritmos diferentes de desaparición de aranceles y de aplicación de la TEC, fundamentalmente en sectores sensibles como el textil y otros. Ello es así porque si bien la disminución paulatina de los aranceles españoles a productos de la CEE se puede ver compensada por la recíproca disminución de aranceles comunitarios a las mercancías españolas, no sucede lo mismo con la aplicación de la TEC, pues, en principio, no recibiremos contrapartidas de terceros países por haber reducido nuestro arancel para sus mercancías.

Respecto a la aplicación de las cláusulas de salvaguardia, cabría decir que éstas deben existir para salvar situaciones transitorias por ambos lados, pero no para enmascarar situaciones de deficiencias industriales estructurales. En todo caso, las cláusulas de salvaguardia deben ser la excepción (Ibid.).

⁴¹⁵Alguns diputats, en aquella sessió plenària, van buscar el referent de Karl Marx a l'hora de parlar del lliurecanvisme que s'hauria d'aplicar dins de la CEE. Davant d'això, Lluch els hi va dir que no s'emmirallessin amb el lliurecanvisme del XIX, perquè podia ser perillós aplicar-ho al segle XX: “*pienso que sobre alguno de los puntos de vista de Marx sobre la precisión de concentración económica se tendría que llamar un poco la atención, puesto que en su <<Discurso sobre librecambio>> que, si no recuerdo mal, fue pronunciado en 1869, Marx adoptó una posición extremadamente librecambista, y en este sentido, de lo que estamos tratando sería de un rompimiento de barreras arancelarias lamentablemente muy rápido y de una manera muy dura. Tanto es así que en la Conferencia de Bruselas, donde pronunció este discurso, él estaba sentado con todos los grandes librecambistas internacionales; estaban, si no recuerdo mal, León Walras y, entre los españoles, Figuerola, el gran librecambista español; es decir, que el librecambismo de Marx ahora aplicarlo sería extremadamente peligroso [...] y es que cuando trata del proteccionismo en el tercer volumen del Capital, en el capítulo que se llama <<La acumulación primitiva del capital>>, Marx se plantea el problema del proteccionismo en otros términos. Más bien de una etapa de antes del capital, sino con esta famosa frase suya de que <<el capital es fábrica de fabricantes>>, y me parece que aquí hay*

A l'hora d'adequar la legislació econòmica espanyola -un procés de repartiment de competències amb Brusel·les-, Lluch demanà al govern d'UCD que quan arribés la demanda de l'estatut d'autonomia de la Comunitat Econòmica Europea, que no es presentés cap motiu de desacord respecte a aquest repartiment de competències real i efectiu -motiu pel qual, va dir que aquest tema no era un de govern, sinó un d'Estat.

Com a socialista que era, E. Lluch no va deixar de remarcar la seva preocupació per defensar els drets i les condicions laborals dels espanyols que es trobaven en els països comunitaris. De manera que, la millora de la seva situació “*no pasa por la firma del acuerdo, sino que debe ser algo autónomo y salido de esta misma Cámara*”⁴¹⁷.

Finalment, E. Lluch comentà el fet que el seu partit “*ampliamente implantado en una nacionalidad del Estado español, se preocupa por los efectos que sobre las distintas nacionalidades y regiones tendrá la entrada de España en la Comunidad Económica Europea*”⁴¹⁸. Raó per la qual, creien que no era sobrer fer un llibre blanc sobre els efectes regionals que podria dur l'adhesió de l'Estat espanyol a la CEE, no solament volia ser una acció de prevenció, sinó que també es volia que es preparassin els programes d'ajuda a les zones que poguessin ser perjudicades –pensant amb els recursos procedents del Fons Regional Europeu i del Fons Europeu d'Inversions junt amb els propis de l'Estat espanyol.

“Y dicho esto queremos añadir que seguramente las economías externas que en estos momentos repercuten en una disminución de los costes en Cataluña, en Euskadi y en Madrid, como grandes núcleos industriales, pueden ser a nivel europeo unas economías externas insuficientes, unas economías que no nos permiten competir con núcleos industriales mucho más avanzadas. Un realismo de la consideración de los desequilibrios territoriales, como ya dijo mi compañero Martín Toval, debe hacerse

---

un proteccionismo para fases previas al capitalismo, mientras que cuando ha empezado a desarrollarse el capitalismo, Marx se mostró, a mi entender, demasiado partidario de un librecambismo absolutamente radical”(Ibid.).

⁴¹⁶[E. Lluch] *Los contrarios a la integración o los que trataban de minimizar la importancia política del régimen anterior para iniciar el proceso integrador, afirmaban que no teníamos que entrar en el Mercado Común, porque ya llegaban millones de turistas, había ya empresas europeas instaladas en España, pero la situación era la de que teníamos relación con el Mercado Común, pero no gozábamos de las ventajas del mismo. Solamente nuestros trabajadores emigrantes fueron los que en primer lugar descubrieron el Mercado Común”*(Ibid.).

⁴¹⁷Ibid.

⁴¹⁸Ibid.

dentro del Estado español, pero también en la perspectiva de la Comunidad Económica Europea”⁴¹⁹.

7.c. Crèdit extraordinari de 900.000.000 de pessetes pel periodisme privat

A la Comissió de Pressupostos del 20 de juliol de 1979⁴²⁰ es va parlar de la concessió d'un crèdit extraordinari de 900.000.000 de pessetes, per a subvencionar a les empreses periodístiques privades, per a la seva difusió durant el segon semestre de 1978. En aquest debat hi existí una esmena de *Socialistes de Catalunya*, E. Lluch la va defensar i va dir que era una esmena que buscava substituir el criteri mecànic de les dues pessetes per exemplar, per un sistema més complex i que protegís a la petita i mitjana empresa periodística privada. No obstant, la retiraren degut a la prematura situació econòmica de moltes d'aquestes empreses, mentre que el seu manteniment podria haver significat un retràs per a totes elles.

L'origen de la necessitat de tirar endavant aquest crèdit es troba en el mes de juliol de 1978, llavors hi hagué una visita de l'Associació d'Editors de Premsa Diària (AED) a la Presidència del govern i d'ençà aleshores es decidí establir-hi cinc punts d'ajuda a la premsa: “[Pin Arboledas] *entre los cuales los interesados, que representan a todas las empresas que editan Prensa diaria, establecieron como punto primero y prioritario, y en las condiciones en que se da en el crédito extraordinario de 900 millones de pesetas que hemos aprobado, la ayuda de dos pesetas, precisamente por la razón de que el precio de venta de los periódicos que se quería establecer, concretamente después del Decreto-ley 18/1976, de 8 de octubre, que establecía el precio libre en la Prensa diaria, era el precio rentable para estas empresas.*

Decidieron voluntariamente los asociados a la AED dejarlo en 18 pesetas y pidieron al Gobierno que estableciese una prima o subvención de dos pesetas, una subvención cuyo objetivo de filosofía final no era la subvención a las propias empresas, sino la subvención al consumidor, al lector, que es el que directamente paga el precio de 20 pesetas. Esta subvención está dentro del enmarque general de las ayudas a la Prensa y,

---

⁴¹⁹*Ibid.*

⁴²⁰Sessions informatives de Comissions, “20 de julio de 1979”.

sobre todo, del enmarque general de la subvención al papel que, como conocen los Grupos oponentes, están más en función de unas condiciones internacionales, de una tecnología de la producción del papel y de unos precios que son, a nivel internacional, mucho más bajos que a los que las empresas españolas pueden producir”- el 13 de febrer era una bona data per estudiar la suma total que s’havia de destinar a aquesta subvenció, però Suárez no donà a conèixer públicament aquest crèdit fins després dels comicis electorals, a primers de març.

Segons el diputat *ucedista* José Ramón Pin Arboledas, aquest crèdit extraordinari de 900 milions de pessetes era de tipus conjuntural. Aquestes ajudes directes a la difusió, tenien com a objectiu principal la defensa de la llibertat del lector a l’hora d’escollir un tipus d’informació i també, servia d’ajuda a les empreses perquè aquestes poguessin ser realment rendibles i així assegurar la seva pluralitat a l’hora d’oferir la seva informació. No obstant, per executar aquestes subvencions, segons Arboledas, calia analitzar els informes Günther i Drancourt sobre les mesures que s’havien donat a Alemanya i a França per a fomentar la llibertat d’informació. Així, “[Pin Arboledas] *nos daremos cuenta que, si bien para elementos coyunturales es necesaria la ayuda indiscriminada a la difusión de los periódicos o de la Prensa diaria, para la defensa de la oferta plural de la información tendríamos que ir por caminos como los del informe Günther, alemán, en el cual se establece que las empresas periodísticas tendrán que ser rentables por sí mismas para ayudar a esa libertad de información porque, si no, podrán caer en aquellos grupos de presión a los que deben la financiación; y que deberíamos aplicar, para la reestructuración de este sector, elementos normales en las reestructuraciones de cualquier sector empresarial, como son los créditos de reestructuración para ayudar a la pervivencia de los mismos.*

Yo solamente querría acabar diciendo que, en la conclusión del informe Drancourt sobre ayuda a la Prensa, se dice que lo esencial para un periódico y una empresa es responder a las necesidades de información de su tiempo. Su equilibrio económico depende, en gran medida, de la manera en que responda a esa exigencia. La ayuda a la Prensa, tal como está concebida, favorece ciertamente a algunos periódicos, pero la ayuda del Estado a la Prensa no hará que un diario que ha perdido la confianza del público la vuelva a obtener”.

E. Lluch, pensava que quan UCD els va felicitar per la retirada de la seva esmena, també ho feien “*por el hecho de que estos días ha corrido el rumor de que si no se retiraban las enmiendas existentes no se iban a pagar anticipos, lo cual ha creado una presión considerable y no siempre deseable*”. Dit això, amb aquest crèdit extraordinari s’estava establint un precedent basat en la teoria que la curva dels ingressos coincidia exactament en la seva forma amb la curva dels beneficis, cosa que no era exacta.

En els socialistes catalans els hi semblava que la subvenció lineal no tenia en compte variables importants: la forma de la curva dels beneficis, la suma de la publicitat i com era el fet que a Espanya, a diferència d’Alemanya –Lluch suposava que Pin Arboledas es referia a l’Alemanya Federal i no a la República Democràtica d’Alemanya-, no hi havia problema de diversitat de llengües, o almenys, no l’hi havia amb la importància que es donava a l’Estat alemany. Per tant, la llengua definia mercats més restringits, cosa que havia de ser un element a tenir present.

En últim lloc, E. Lluch volia plantejar una qüestió: allí s’havia justificat les mesures d’UCD respecte a la opinió d’una corporació d’interessos privats. “[E. Lluch] *Esto es un mal sistema, porque si con este mismo sistema aplicamos un aumento de salarios el próximo año, de acuerdo con lo que digan las centrales sindicales, vamos a complicar la vida del país. Las opiniones de la AED se tienen que citar como una posible fuente de opinión, pero es evidente que no hay que montar una buena parte de la argumentación diciendo que esto está bien, porque los empresarios periodísticos privados es exactamente lo que piden [...]. Para alusiones. Es para reivindicar un concepto, y es que el castellano es una lengua vernácula. Aquí se utiliza con frecuencia el concepto de que solamente son lenguas vernáculas que tienen tradición las que son de nuestros abuelos y antepasados: el catalán, el gallego y el euskera. Esto no es así, la lengua castellana también es una lengua vernácula, es la lengua de mi madre. Por tanto, según se utiliza este concepto de lengua vernácula, que es del régimen anterior, tendría que desaparecer de una vez y no utilizarlo más porque va en detrimento del castellano*”.

Sense sortir d’aquest món, E. Lluch, el 27 d’octubre de 1981, plantejà en el Congrés dels Diputats un seguit de qüestions referents a la realitat d’injustícia que vivien els vigatans amb el Partit Judicial de Vic. Aquestes preguntes cercaven una resposta per

escrit: *“Motivación: La situación del partido judicial de Vic ha estado caracterizada por una gran inestabilidad, reflejada, sobre todo, en el cambio continuado de jueces. Ello ha sido acentuado, además, por la falta de jueces titulares, cuyas plazas han sido cubiertas por jueces titulares de distrito y, a su vez, éstos han sido sustituidos por licenciados en Derecho. De esta inestabilidad han surgido continuamente situaciones que no han colaborado en el respeto ciudadano a la justicia, puesto que los cambios han dado lugar a decisiones no comprendidas.*

Una de estas decisiones fue la de una multa de un millón de pesetas a la revista "El Nou 9". Esta publicación, que es la segunda en tirada en lengua catalana, después del "Avui", no recibe subvención alguna ni del Estado ni de la Generalitat, tal como sucede también con el resto de la prensa comarcal. Tal situación se ha empeorado con el secuestro de la revista "El Nou 9", por un artículo sobre la citada sentencia.

En consecuencia, y con el respeto a la independencia judicial, este Diputado formula las siguientes preguntas: 1. ¿Cómo interpreta el Gobierno la inestabilidad del partido judicial de Vic?; 2. ¿Se piensan adoptar medidas para corregir dicha inestabilidad?”⁴²¹.

7.d. Règim Transitori d'Imposició Indirecta

Aquest règim impositiu es va discutir el 26 de juliol de 1979⁴²², Ernest Lluch, en una d'aquestes intervencions, en nom de *Socialistes de Catalunya* i en la línia dels del grup *Socialista del Congreso* i del *Comunista*, va proposar que la UCD acceptés no posar en marxa l'Impost del Luxe si no s'obria cap via al frau fiscal i també, que respectessin el que deia l'article 42 de la Constitució espanyola: “[Luis Solana de Madariaga]<<El Estado velará especialmente por la salvaguardia de los derechos económicos y sociales de los trabajadores españoles en el extranjero y orientará su política hacia el retorno>>”.

A més, els socialistes catalans defensaren que aquest règim impositiu fos de caràcter progressiu –UCD tenia un pensament de progressiu més moderat- per fer-lo més just, altra raó perquè fos així era que s'estaven “[E. Lluch] *encontrando con el automóvil, en un caso singular, en el que es difícil aplicar las normas generales, y este caso*

---

⁴²¹Butlletí Oficial de les Corts Generals, “14 de noviembre de 1981”.

⁴²²Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de julio de 1979”.

particular viene fundamentado en el hecho de la escasez de energía y del problema energético". En concret, un règim impositiu d'escala progressiva podria ajudar a estalviar energia, a fer diferent la curva de la demanda d'automòbils de la que s'estava donant⁴²³ i que aquest canvi de paradigma es consolidés. *"Por tanto, al defender este voto particular no hacemos hincapié en motivos de justicia, aunque existen, sino en motivos ligados con la crisis energética, sobre todo en unos momentos en los cuales estamos preparando el debate sobre el Plan Energético Nacional"*-un vot particular que fou derogat per 172 vots en contra, 127 a favor i 6 abstencions.

A l'apartat 15 de l'article 25 *"Objetos artísticos y adorno"* *Socialistes de Catalunya* proposà un canvi de redacció a la Base Imposable, en els conceptes compresos a la lletra h) de l'apartat A), *"«se minorarán, en todo caso, en la cantidad de 1.000 pesetas por kilo de peso en los artículos adquiridos»"*. Les raons d'aquests canvis van ser... *"En primer lugar, no hay ninguna razón para que haya una diferencia entre loza y porcelana y el resto, que es el cristal; la segunda es que las 800 pesetas significan un incremento de presión sobre la loza y la porcelana y una disminución de presión sobre el cristal; la tercera razón es porque el gran salto en la escala podría inducir a cambios en la calidad de los productos, y la cuarta, porque los intereses económicos que hay son de pequeños y medianos comerciantes.*

En mi provincia, en la provincia de Gerona exactamente, existen ochocientos comerciantes que se dedican a esto y, por lo tanto, el juego queda en este caso muy claro.

En el caso de que tuviésemos la mayoría de votos a favor de este voto particular, habría que hacer una corrección técnica respecto al hecho imponible. Habría que eliminar desde <<cuando su>> hasta <<demás casos>>". Aquests canvis van agradar a molts dels parlamentaris, com ara els d'UCD i els de Minoria Catalana, perquè així es modificava *"[Santiago Rodríguez-Miranda Gómez] de manera más perfecta la diferenciación actual en torno al hecho imponible y al mínimo exento respecto a vajillas y cristalerías y los demás servicios de mesa"*.

---

⁴²³[E. Lluçh] *Una simple consulta a lo que ha sido la evolución, en los recientes meses, de la industria automovilística española, nos indica que ha habido una baja de matriculación y, en cambio, ha habido un aumento de los coches de mayor potencia, es decir, una tendencia contraria a la que muchos desearíamos, y, evidentemente, también contraria a la que se produce en muchos países de Europa occidental"*(Ibid.).

Amb tot això, l'article 25, 2, h), quedà així: “[E. Lluch]<<Vajillas, cristalerías y demás servicios de mesa, adquiridos tanto por juegos completos como por piezas>>, eliminando, por lo tanto, desde <<cuando su>> hasta <<demás casos>>” i fou aprovat per 273 vots a favor, 4 abstencions i 2 en contra.

Altra esmena defensada per E. Lluch fou la 29 i aquesta afectava a l'apartat 27 de l'article 3er. El seu text era aquest: “<<Quedan suprimidos los artículos 39 y 40 del texto refundido>>”, amb aquests canvis els socialistes catalans buscaven el manteniment dels articles 36, 37 i 38. D'aquests tres en va destacar el primer, tot explicant que comprenia palaus, hotels particulars i xalets- “Hay una razón en contra de nuestra postura, y es decir que los palacios pagan por patrimonio, pero también habría que recordar que pagan por dicho concepto los automóviles y embarcaciones y, en cambio, no quedan eliminados”; a més de tot això, eren partidaris “de que se incorporen nuevamente vedados y acotados de caza particulares. Los sociales quedan al margen.

En tercer lugar, que queden comprendidos coches-cama y coches-salón, puesto que nos parece de justicia.

Por tanto, somos partidarios de que solamente se supriman los artículos 39 y 40, que corresponden, respectivamente, a consumiciones y cuotas de entrada en entidades sociales”. Tal esmena no va poder tirar endavant (159 vots en contra, 124 a favor i 4 abstencions).

7.e. Estatut d'Autonomia de Catalunya

El projecte de Sau va ser debatut al Congrés dels Diputats el 13 d'agost de 1979⁴²⁴. Abans però, cal dir que E. Lluch formà part de l'Assemblea de Parlamentaris que va participar en la construcció de l'Estatut de Catalunya de 1979.

El seu paper envers a la creació de l'Estatut de Sau fou divers, d'una banda, davant del despoblament dels municipis de Garrotxes d'Empordà⁴²⁵, cercà maneres per acabar amb

---

⁴²⁴Sessions informatives de Comissions, “13 de agosto de 1979”.

⁴²⁵Recordant a Mossèn Cinto Verdager, Lluch volia recuperar el nom tradicional de Garrotxes d'Empordà per a nombrar tota la zona intermèdia que agafa Besalú, Banyoles, Navata i que troba el seu referent a l'altra banda dels Pirineus, a Garrotxes de Conflent. En aquesta direcció, Lluch trobava desafortunat el nom de Pla de l'Estany per a definir tota aquesta zona.

el centralisme i, en part, amb les conseqüències del sistema capitalista⁴²⁶. Les solucions proposades van ser fer més eficaces i eficients les Corporacions Locals d'aquests indrets, perquè aquestes poguessin resoldre amb escreix les problemàtiques del dia a dia dels seus conciutadans. Per tant, ell va introduir en aquell Estatut de Sau el fet que les comarques tinguessin la suficient empenta i capacitat per a poder legislar, perquè amb l'arribada de la *democràcia* els socialistes creien que havia arribat l'hora d'establir i consolidar, amb força, el poder comarcal⁴²⁷-el fet de donar més competències al poder comarcal i que aquest tingués veu al Parlament de Catalunya, fou molt positiu i acceptat pels diferents grups polítics⁴²⁸.

Tanmateix, el mateix E. Lluch ja va dir que aquest Estatut no ho podia incloure tot, així que, l'autogovern català s'acabaria de crear amb totes les lleis orgàniques que confegís el Parlament de Catalunya. D'altra banda, de la dialèctica enfront el concert econòmic per a Catalunya en Jordi Pujol tenia aquest record: *“pel que fa al tema del finançament, que és un tema habitual de discussió o de crítica, el que la gent vol saber és per què Catalunya no va demanar el concert. Un concert com el basc. Però no és cert que alguns partits catalans no haguessin explorat aquesta possibilitat. Concretament CDC (aleshores encara no existia CiU) i ERC. Però ningú més. I per suposat cap partit amb molta connexió fortament vinculada o subordinada als partits espanyols. Malgrat això, CDC va intentar introduir el tema en l'inici del procés de discussió i d'elaboració de l'Estatut. Concretament a la reunió de Sau, l'any 1978. Coneixedors de l'actitud contrària de la majoria, en Macià Alavedra va fer un plantejament moderat però que com a mínim fos susceptible de ser discutit. Tot i així, la nostra proposta va ser rebutjada per 17 vots (PSC, PSUC, UCD, AP) contra 4 (CDC, ERC). Encara hi hagué*

---

⁴²⁶FEL.03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81. Lluch, “La llei comarcal socialista”; Lluch, “La llei comarcal socialista”, 19.

⁴²⁷Aital idea li venia de la concepció del President Macià, il·lustrada a l'any 1928 en el seu projecte de Constitució per a Catalunya, també conegut amb el nom de Constitució de l'Havana.

⁴²⁸Els socialistes catalans, amb l'abstenció del senador Lluís Maria Xirinachs, introduïren el terme de regió o vegueria: aquell conjunt constituït per diferents comarques que podia donar molt de joc de cara a l'aplicació de la política de la Generalitat. “a) La comarca ha de ser un òrgan d'auto-administració comarcal sustentada en l'autonomia dels municipis i en la realitat concreta de cadascuna d'elles.

b) La Vegueria o Regió serà l'òrgan d'aplicació de la política de la Generalitat i estarà formada per un conjunt de comarques. L'eix comarcal no cal confondre'l amb una simple mancomunitat de municipis.

La comarca no ha de ser solament una suma de municipis, sinó també un organisme amb personalitat pròpia o originària (pressupost, forma d'elaborar decisions, etc..). Així la comarca serà un centre de poder connectat directament amb el poble, mentre que la vegueria o regió estarà lligada amb la Generalitat i a través d'ella amb la sobirania popular. Si es vol dir en termes més concrets, la comarca anirà de baix a dalt, mentre que la vegueria va des de dalt cap a baix. En aquesta perspectiva és lògic i coherent que els socialistes defensessin la vegueria o regió com a circumscripció electoral, donat que ha de tenir una relació directa amb la Generalitat de Catalunya i amb el Parlament de Catalunya. En termes tècnics direm que la vegueria o regió és l'òrgan de descentració, mentre que la comarca ho serà de descentralització. Ernest Lluch, Diputat de Socialistes de Catalunya per Girona”.

un intent, també fallit, d'introduir alguns canvis en el projecte d'Estatut que s'havien de discutir a Barcelona. Sobre això hi va haver una discussió a fons entre en Trias Fargas i en Lluç. Política i tècnica. I és que a part dels posicionaments polítics hi havia una discussió tècnica (o aparentment teòrica), segons la qual el sistema de concert era arriscat i sobretot poc modern⁴²⁹. Un argument que sabem i ho vàrem dir que no era vàlid. I no ho era. Però hi hagué una discussió una mica agra i que va acabar com lògicament havia d'acabar donada la relació de forces.

Val a dir que el Govern espanyol –el President Suárez, el Ministre Joaquín Garrigues (que era un bon amic meu) i el General Gutiérrez Mellado- ja ens havien advertit que, de cap manera, a l'Estatut de Catalunya hi hauria concert. “El distintivo del Estatuto vasco va a ser el concierto, el del vuestro, la lengua“. Això pot ajudar a entendre l'actitud del PSOE i del PSC, d'UCD i del PCE-PSUC. I d'en Lluç [...] Jo crec que, com jo mateix i molta gent a Catalunya, en Lluç era conscient de que l'Estatut no ens havia sortit bé”.

Una vegada feta aquesta petita introducció sobre els orígens de la polèmica de l'Estatut de Sau, cal tenir en compte què va dir Lluç en el Congrés dels Diputats. En tal debat tingué un encontre amb Heribert Barrera: *“Primero, el señor Barrera no está defendiendo el proyecto de Sau, sino que está defendiendo algunos aspectos parciales del Estatuto de Sau, puesto que olvida que en las negociaciones, que él considera <<noches blancas>> -que no son noches blancas, sino negras, puesto que el largo*

---

⁴²⁹La tesi del saqueig fiscal sorgí d'un laboratori econòmic, la campanya d'Umberto Bossi que destacava *“el trasvase de fondos desde el Norte de Italia hacia el Sur tuvo buen eco en la propia Italia y de ello recogió considerables votos la Liga del Norte. Sin embargo, a medida que pasó el tiempo sus contundentes, sencillos y simples argumentos encontraron menos respaldo hasta esfumarse en buena parte en la reciente declaración de independencia de Padania. Se empezó a difuminar cuando alguien echó las cuentas y resultó que la tan bella como cara de mantener Venecia atraía fondos públicos más que los segregaba. Otros se dejaron influir por quienes, odiando al peronismo como forma concreta de nacionalismo, explicaron que el Milanésado, para hablar como los catalanes del siglo XVIII, dirigía impuestos hacia el Sur, pero éste les compraba más mercancías y servicios”.* A posteriori, *“los lombardos han ido entendiendo que siendo cierto este elemento (el saqueig fiscal) tenían que conectarlo con otros y los han votado cada vez menos. Estoy seguro de que también las inversiones lombardas en el resto de Italia son muy superiores a las del resto de Italia en Lombardía”.*

E. Lluç, per evitar dir que Catalunya patia (i pateix) un espoli fiscal, deia que no es podien analitzar les dades de manera aïllada. Malgrat que Catalunya pagués a l'Estat espanyol 600-650.000 milions de pessetes, més dels que després rebria com a contrapartida, això no es podia anomenar *explotació fiscal*, ja que un estudi d'ESADE -entre els anys 1986 i 1996- plasmava com les empreses catalanes havien comprat o s'havien fusionat amb empreses de la resta d'Espanya per una quantia de 2,2 bilions de pessetes –inversió que li havia reportat a Catalunya *“vender más, crear empleo en Cataluña así como asimilar nueva tecnología. Si se compara con lo que el resto de España ha comprado en Cataluña, veremos que la cantidad es claramente inferior, 0,8 billones de pesetas. Cualquiera observador precipitado, parcial y sectario externo podría hablar fácilmente del “colonialismo catalán”[...] el capital extranjero en el mismo periodo ha ascendido a 2,7. Si esto fuera así, también podríamos señalar, precipitadamente, que Cataluña es una “colonia” del resto del mundo”* (Lluç, *“Saqueos y explotaciones catalanas”*, 25; Lluç, *“Bossi, Pujol y Colom”*, 23).

relato de Dostoievski acabó mal, aunque esto esperamos que acabe bien-, se adelantaron algunos aspectos a los que el señor Barrera se ha referido, como el límite de los seis años⁴³⁰, que fue uno de los logros que ha cambiado más este Estatuto, puesto que nos coloca en un terreno de seguridad para que este Estatuto de Autonomía sea una auténtica realidad.

Por otro lado, evidentemente el señor Barrera no debe defender tampoco el escuálido Estatuto del 32, porque sería realmente irritante que se adujera éste en cuestiones económicas. Por tanto, quedan en su voto particular aspectos positivos de lo que se ha alcanzado en las negociaciones, y aunque no se diga, es así. En cambio, en otros aspectos que pasaré a comentar, no se hace lo mismo”.

A més, en aquell espai Lluch també hi afegí que hi havia un acord entre totes les forces polítiques que intervingueren en aquestes negociacions, en el sentit de que tots els nous elements d'aquest Estatut de Catalunya fossin defensats i incorporats a la *Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas (LOFCA)* –“*con lo cual habremos dado también un paso para que esta Ley Orgánica se adecue no sólo al Estatuto de Cataluña, sino que sea una puerta abierta para todo el mundo.*

Con respecto a algunos aspectos concretos, la enmienda del señor Barrera pienso que abandona, sin quererlo evidentemente, ciertas mejoras técnicas, como la intervención de cargas generales”⁴³¹.

Heribert Barrera no fou l'únic blanc d'Ernest Lluch en aquell debat, també ho van ser els del Grup Andalucista: “*me parece que no se ha tenido en cuenta ni por el señor Barrera, ni por el Grupo Andalucista -y aquí sí que creo que están en posición única-, lo que significa el esfuerzo fiscal, puesto que la riqueza es una cosa y la renta es otra, y,*

---

⁴³⁰E. Lluch, veia bé i creia que era realista deixar certes coses per més endavant i més, si s'estava enmig d'una crisi econòmica. “[...] *si uno estudia, por ejemplo, el caso de Alemania federal, verá cómo para encontrar fórmulas satisfactorias ha necesitado lustros, y más que lustros décadas. Sería muy típico del estilo napoleónico creer que ahora se puede predecir todo el futuro. Por tanto, estos rasgos de flexibilidad son buenos, sobre todo cuando en este periodo de seis años vamos a hacer lo que, en algunas ocasiones, he denominado la teoría de los dos cohetes; el primer cohete, que va a ser el que ahora va a entrar en marcha, basado en los costes de servicios traspasados, y, a partir de ahí, a partir de estos seis años es cuando va a haber una auténtica autonomía financiera.*

Prever todo lo que va a suceder, en estos momentos no es bueno, porque el problema es complicado, tanto que cuando uno dice, por ejemplo, que en otro criterio puede haber la variable del paro, evidentemente está tocando un problema y una llaga muy viva; pero, ¡cuidado!, es muy difícil esta variable, porque en Galicia hay una tasa de paro muy baja y, en cambio, es una zona muy atrasada. Por tanto, en este momento habría que ponderar el paro-emigración y muchas otras cosas (Sessions informatives de Comissions, “13 de agosto de 1979”).

⁴³¹*Ibid.*

evidentemente, el esfuerzo fiscal, el pagar mucho más quien más tiene, es una cuestión muy distinta. Evidentemente, si hay, como ha dicho Alfonso Guerra, bolsas de pobreza en Cataluña, también hay que recordar que hay grupos potentes en Andalucía que, a lo mejor, no se distinguen por su esfuerzo fiscal. Por tanto, me parece que se sea catalán o andaluz, en la medida que se sea progresista y se esté de acuerdo con la reforma fiscal que está en curso, la noción de esfuerzo fiscal es una noción evidentemente positiva; y, como se demuestra en diversos países, la noción de esfuerzo fiscal se utiliza en el ámbito de relaciones económicas autonómicas, de relaciones económicas federales. Por tanto, nos estamos situando en una línea positiva, al margen de obviar el problema de utilizar la renta, de la que solamente hay datos publicados por una institución bancaria privada y que, además, son unos datos que han sido criticados ya repetidamente por su mala calidad o, al menos, porque valoran algunas variables de una manera poco justa y poco adecuada”⁴³².

També va dir que hi havia una sèrie de millores en la Disposició Transitòria Tercera que li semblava injust que no es possessin de relleu. Els avantatges que hi veia ell en aquell estatut de Catalunya -preparat per ser aprovat a les Corts- eren aquests: “*los impuestos cedidos, que tienen un máximo para los que sean de seis meses, cosa que en el anterior proyecto no se decía así.*”

Otra puntualización es que si uno pone servicios y cargas generales, esto se resta para Cataluña, entendida ahora como la Caja de la Generalidad. Porque los catalanes, en estas cargas generales, nos beneficiamos, puesto que hay, por ejemplo, una proporción, la que nos corresponda, en los gastos de la Embajada de España en Londres, y esto, naturalmente, beneficia a los catalanes, aunque aquí actúe restando, pero, evidentemente, es así.

Sobre los porcentajes no voy a hablar, ya que pienso que el problema, desde el punto de vista matemático, es algo más complicado de lo que aquí se ha ido dirimiendo y no me parece que sea el tema.

Con respecto a que hemos ampliado este porcentaje sobre todo los impuestos, quería decir que no solamente es positivo por las razones que se han apuntado, sino además

---

⁴³²Ibid.

por otra, y es que así queda a salvo cualquier política, diríamos, de modificación importante de los impuestos con vistas a los ingresos de Comunidades Autónomas que pudiera hacer el Gobierno Central, lo que también es un aspecto positivo.

En último lugar voy a hacer una breve referencia a la solidaridad interterritorial de estos fondos, sobre todo por una razón: para que nadie se llame a engaño. El movimiento de flujos financieros no es lo que va a resolver el problema del subdesarrollo, como dijo un autor que escribió un libro relacionado con el capital, en el que decía que el capital no es una cantidad de cosas, sino una relación social. Por tanto, mientras no se cambien ciertas relaciones sociales, por muchas cantidades de capital que haya, no habrá un proceso de acumulación, un proceso de desarrollo económico.

Es fundamental que haya estos flujos financieros, pero si bien es condición necesaria, no es suficiente si no hay un cambio de relaciones sociales. El capital no es algo cuantitativo, como piensa la economía vulgar, sino que es algo que está en el centro de la relación social. Evidentemente, si no cambiamos estas relaciones sociales, no habremos dado pasos serios”.

Finalment, per 34 vots afirmatius de la Comissió Constitucional –un d’ells fou el de Lluçh-, 1 de negatiu i 1 abstenció -dels 36 vots emesos-, quedà aprovat l’Estatut informat per la Ponència; per 20 vots afirmatius de l’Assemblea de Parlamentaris proposants i 1 abstenció, quedà aprovat igualment per aquesta. I per acord conjunt de l’Assemblea de Parlamentaris i de la Comissió, va ser aprovat el text de l’Estatut de Catalunya.

7.f. Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats

El projecte de llei de l’Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats es discutí en el Congrés dels Diputats els dies 12 i 13 de febrer de 1980⁴³³. Per una banda, el dia 12 E. Lluçh defensà l’esmena 25 de *Socialistes de Catalunya*, que afectava a l’article 13, sostenint que el manteniment d’aquesta servia per evitar

---

⁴³³Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “12 de febrero de 1980; 13 de febrero de 1980”.

l'expedient d'una societat que no fes efectiu el tribut per dissolució o per reducció, al·legant que no quedava patrimoni social per a afrontar el pagament. Per a Lluç la societat s'havia convertit pels socis en un instrument de negoci, aquesta possibilitat de benefici molts cops anava acompanyada d'una limitació de responsabilitats davant de les diferents operacions socials. Representava ser excessiu que quan els socis volguessin desprendre's d'aquest instrument –perquè, o bé ja no servia o no havia funcionat de manera adequada- fos possible fer-ho amb absoluta impunitat, de cara als seus patrimonis personals.

“Este argumento cobra mayor fuerza pensando que en la ley actual se reduce el tipo de constitución de una manera notable. Si en previsión de que el impuesto doble la disolución por incobrable, la ley declarara exentas las disoluciones hasta la cuantía total originaria y, en cambio, doblara el tipo en las del sistema del proyecto sería más defendible, pero no de la manera que ahora queda”-tot i això, tal esmena caigué a la corresponent votació (107 vots a favor, 151 en contra i 17 abstencions).

D'altra banda, el dia 13 de febrer el grup parlamentari d'E. Lluç va mantenir l'esmena 22 que afectava l'article 37. Segons Lluç, amb això es cercava l'exempció de les instàncies i recursos presentats davant les oficines públiques de la Seguretat Social i de la Magistratura de Treball, ja que *“las clases populares en general se encuentran indefensas, por una simple razón: la de que tienen un temor al coste del procedimiento. Todo lo que sea contribuir a despejar este temor tendente a la gratuidad de la justicia en el campo propio del Derecho del Trabajo (en algun cas ja es donava) supone un paso claramente positivo, no solamente porque favorecería el que esta justicia no quede sin aplicación por falta de petición, sino incluso para mejorar la imagen misma del Estado ante estas clases populares*⁴³⁴.

Con todo, la enmienda de Socialistas de Cataluña ni siquiera pretende ser clasista a la inversa, ya que no distingue entre los sujetos presentantes de los documentos, instancias o recursos.

---

⁴³⁴[E. Lluç] *Es igual que se paguen 25 que 10 pesetas, porque no es ninguna fuente de ingresos sustancial de las que decía Heribert Barrera, pero se trata de algo que puede contribuir, sobre todo, a mejorar la imagen (de l'Estat), facilitar que las clases populares no tengan miedo a este tipo de acciones*”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “13 de febrero de 1980”).

En último lugar, queremos decir que nuestra enmienda está motivada por el hecho de que la Seguridad Social ya es en sí misma, en gran parte, un servicio sostenido con gravámenes sobre los particulares incluidos en su ámbito. Un nuevo tributo sobre las actuaciones ante la misma constituye, en cierto modo, una plurifiscalidad sobre las mismas prestaciones”- malgrat les bones intencions dels socialistes catalans, tal esmena tampoc no prosperà (125 vots a favor, 146 en contra i 10 abstencions).

7.g. Els Òrgans Rectors del Banc d'Espanya

El 26 de febrer de 1980⁴³⁵, des de la Comissió d'Economia es va tractar el projecte de Llei d'Òrgans Rectors del Banc d'Espanya perquè com va dir el Ministre d'Economia José Luis Leal Maldonado (diputat d'UCD), els canvis polítics que s'estaven vivint en aquells moments demanaven que hi hagués una reforma dins del Banc d'Espanya. Tot i que aquest, a marxes forçades, era cada vegada més independent de l'Estat -aquest havia d'operar amb autonomia, cosa no contemplada pel Decret Llei de Nacionalització i Reorganització del Banc d'Espanya de 1962: “[Leal Maldonado] *una institución que orgánicamente estaba en una situación de gran dependencia respecto al Ministerio de Hacienda. No cabe sorprenderse de este hecho, pues tal configuración no hacía sino responder a la que entonces era idea dominante sobre el papel de un Banco Central*”.

Històricament, hi havien hagut dues concepcions enfrontades sobre el com havia de ser un Banc Central i el seu funcionament. Hi havia qui deia que aquesta entitat s'havia de limitar a administrar els seus fons, prescindint de tot tipus de control monetari (la inexistència d'un equilibri monetari més la completa indeterminació dels preus provocaria que aquesta entitat fos molt dèbil⁴³⁶), per contra, per altres aquesta mena d'entitat bancària havia d'exercir una política activa de control monetari i així aconseguir un creixement estable de l'activitat productiva, a més de controlar la inflació (convertint així el Banc Central en un ens fort, professionalitzat i amb un alt grau

---

⁴³⁵Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de febrero de 1980”.

⁴³⁶Segons Leal Maldonado, això va passar amb la política monetària dels anys 60, el Banc Central estigué sotmès a la política general del “desarrollo”-una passivitat que es va veure interrompuda en els anys 1959,1966 i 1969, moments en els quals les dificultats de la balança de pagaments amenaçava la continuïtat del “desarrollo”.

d'autonomia, aconseguint d'aquesta manera la seva independència dins del Govern, però no deslligat d'aquest)⁴³⁷.

A l'hora de mirar al món, el govern *ucedista* veié que molts dels Bancs Centrals eren propietat estatal, excepte la Reserva Federal dels Estats Units –que era propietat de tots els Bancs membres- i el Banc Central d'Itàlia – ens que pertanyia a les Caixes d'Estalvi, als organismes de la Seguretat Social, a les companyies d'Assegurances i a altres societats; en tots els casos, tant dins del Banc com en la projecció exterior, de cara a l'exercici de la política monetària, el Governador estava auxiliat tant per subgovernadors⁴³⁸ com per Consells Directors o altres òrgans; l'exercici de l'autoritat monetària⁴³⁹ solia estar encarregada al Banc Central i l'execució de la política monetària passava per l'actuació dels Consells Executius o de Directors de reconeguda capacitat professional- “[Leal Maldonado] *Los grados de independencia del Banco suelen ser diversos, desde la completa autonomía del Bundesbank y del sistema de la Reserva Federal, hasta la posición más condicionada de los Bancos Centrales de Francia o Italia*”; a l'interior de moltes d'aquestes entitats prenia una gran importància la cooperació i la col·laboració entre les autoritats del Banc Central i les dels diferents departaments ministerials –un fet molt freqüent a Anglaterra, Estats Units i Alemanya.

Si el govern d'UCD volia fer un Banc Central professional, aquest havia de ser dirigit per especialistes⁴⁴⁰. Per això mateix, aquell projecte de Llei d'Òrgans Rectors del Banc

---

⁴³⁷ Aquests tipus de Banc Central, era el que volia Leal Maldonado per Espanya, a més, era el més utilitzat en el món perquè “*disfrutando de un grado de autonomía y dirigidos por personal de reconocida capacidad técnica, llevan a cabo una labor de control monetario ágil y eficaz*”, així es salvaguardava el valor del diner.

⁴³⁸ Per la majoria de països, segons Leal Maldonado, regular la permanència en el càrrec dels governadors i subgovernadors era vital a l'hora de garantir la independència d'aquestes entitats. La majoria d'ells el fixaven en el moment del nomenament del mateix i el termini de permanència es mantenia a no ser que sorgissin discrepàncies greus. Únicament, Itàlia i França –igual que passava fins aleshores a Espanya-, no fixaven un termini de permanència en el càrrec. De totes maneres, els membres dels diferents consells ocupaven el seu lloc per places predeterminades.

⁴³⁹ “[Leal Maldonado] *dada la autonomía con que generalmente se plantea la actuación de los Bancos Centrales, puede resultar inevitable, en muchos casos, la aparición de diferencias de opinión en torno a alguna medida. En todos los casos, siendo el del Bundesbank la excepción más notable, la autoridad monetaria última la detenta el correspondiente Ministerio, según la estructura institucional del Gobierno en cada caso*”.

⁴⁴⁰ “[Leal Maldonado] *El Consejo General está formado por el Gobernador, el Subgobernador, el Director General de Política Financiera, el Director General del Tesoro, los Directores Generales del Banco designados por el Gobernador, seis Consejeros* (especialistes en economia que prestarien els seus serveis durant tres anys) *designados por el Gobierno, y un Consejero representante del personal*”. Així es posava de manifest com un Banc Central no podia funcionar sense una estreta col·laboració amb altres Departaments del Govern; els sis consellers designats pel Govern “*durante su mandato no podrán desempeñar ninguna actividad en instituciones privadas de crédito o ahorro, además de prestar su asesoramiento profesional a la institución, serán en cierto modo un refuerzo que garantice que el Banco atiende a los objetivos de carácter general que tiene encomendados*”.

Amb la nova composició dels Consells del Banc es reanimaria la idea d'exercir el seu control a través del nomenament de determinades figures líders de forces socials o de Comunitats Autònomes. A part d'això, hi havia la opció que el Consell Executiu del Banc Central funcionés amb una formació més restringida: Governador,

d'Espanya determinava que tant el governador com el subgovernador haguessin de posseir una sèrie de capacitats professionals reconegudes en el camp de l'economia, igual que els hi determinava un termini de permanència en el càrrec de 4 anys renovables. També deia que el governador seria nomenat pel Cap d'Estat i el subgovernador pel Govern, així ambdós figures aconseguirien una pantalla que els situava al marge dels afers polítics del dia dia. Altre fet a destacar d'aquest projecte de llei era el fet que l'exercici d'ambdós càrrecs es feia incompatible amb qualsevol altra activitat pública o privada- “[Leal Maldonado] *salvo cuando sean inherentes a su carácter de representantes de la entidad, el artículo 6.º fija un plazo de dos años una vez abandonado el cargo, durante el cual no podrán ejercer actividad alguna en entidades de crédito y ahorro*”.

Leal Maldonado, per a demostrar que a l'hora d'organitzar l'Òrgan Rector d'un Banc hi té molt a dir la seva evolució històrica, explicà el cas del Consell General del Bundesbank com a òrgan rector –en el que hi participen, entre altres, els directors dels 11 Bancs centrals dels *länder*: “*Hasta la actual Ley del Bundesbank de 1957 existía en cada «länder» un Banco central regional que era jurídicamente autónomo. La actual estructura, en la que los Bancos de los «länder» han perdido su antiguo carácter, es un producto de dicha organización*”.

Després de la presentació de les idees-força del govern d'UCD del com havia de ser la direcció del Banc Central d'Espanya, *Socialistes de Catalunya* presentà una esmena a l'article 3 d'aquest projecte de llei. Lluch, com a defensor dels Acords de la Moncloa i del seu compliment, va destacar que en quant a l'organització de la plana major del Banc s'havien seguit al peu de la lletra els *Pactes de la Moncloa*- “[E. Lluch] *parece que Unión de Centro Democrático tiene gran interés en aplicar, aunque sea tarde, los Acuerdos de la Moncloa*”.

Els socialistes catalans discreparen en molts punts d'aquest projecte de llei. Primerament, el titllaven de parcial, quan ells volien fer una llei general sobre el Banc d'Espanya; segonament, no era un projecte on es contemplés l'autonomia del Banc d'Espanya, sinó que era la consolidació del fet que el Banc d'Espanya era una Direcció

Subgovernador, tres dels sis Consellers nomenats pel Govern i un Director General, encarregat de liderar l'activitat diària del Banc.

General del Ministeri d'Economia, com feia temps que ho era del Ministeri d'Hisenda; tercerament, hi havia una manca de claredat i de transparència, igual que hi mancava la creació d'un comitè de control d'entitats creditícies i d'un de política monetària –que sí que estava en el projecte del govern i llavors havia desaparegut. En efecte, Lluç protestà per no haver-se fet cap menció a la Constitució, més en concret, al Títol VIII de l'estat de les autonomies. Així i tot, el tema central de l'esmena es localitzava en el fet que no quedaven limitades, amb precisió, les funcions dels diferents òrgans rectors.

“En el artículo 3.º, que hable del objeto del Banco de España, no especificar funciones supone una contradicción más de este proyecto de ley que vamos en camino de aprobar y que será una mala ley” -siga com siga, l'esmena 9 dels socialistes catalans es va quedar a les portes (80 vots a favor, 140 en contra i 14 abstencions).

Pel que fa l'esmena 15, que afectava a l'article 4rt i que feia al·lusió a la creació d'un Comitè de control d'entitats creditícies, E. Lluç va dir que aquesta tenia connexions amb les esmenes 12, 14 i 16, així doncs, en feu una breu defensa conjunta. Pels socialistes era de gran rellevància el grau d'autonomia i aquest es mesurava per la delimitació de les funcions a complir pel Banc d'Espanya, d'aquí la seva insistència en el tema de les funcions⁴⁴¹. Conseqüentment, els socialistes demanaven la constitució d'un Comitè de control d'entitats creditícies⁴⁴² que dins del Banc d'Espanya es diferenciés de les labors del Comitè de política monetària⁴⁴³. Al capdavall, aquesta esmena 15 fou altra que va perdre la votació (88 vots a favor, 143 en contra i 8 abstencions).

---

⁴⁴¹“[E. Lluç] evitando asignar la responsabilidad de funciones contradictorias o funciones que puedan ser contradictorias a un mismo órgano. La inspección de las entidades crediticias no puede ser responsabilidad de los mismos organismos que determinan las operaciones de crédito, por ejemplo. En la actualidad, de acuerdo con el presente proyecto de ley, esto queda confundido en el Comité Ejecutivo. Consecuencia de ello es que en la actualidad a los Bancos que están en situación de lo [sic] se ha llamado de cuidados intensivos se les permite incumplir coeficientes, con lo que su fluctuación es más rápida y más barata para el Banco, ya que equivale a créditos para el déficit de caja con coste cero [...]. Sin una separación mínima de estas responsabilidades, no cabe esperar, o es difícil esperar, o es poco demostrable esperar comportamientos objetivos ni control adecuado de sus decisiones. Tanto es así que, en algunos países, estas dos funciones están asignadas a organismos distintos. No creemos que sea necesario llegar a ese extremo, pero sí se considera necesaria la creación de una Comisión con este objetivo”.

⁴⁴²Amb una major proximitat a les entitats creditícies es podria aconseguir un major coneixement sobre la seva expansió concreta o bé el seu control, segons Lluç.

⁴⁴³“[E. Lluç] en el Banco de España –lo pongamos o no en el proyecto de ley- existe un Comité de política monetaria y este Comité de política monetaria va a subsistir y va a funcionar. Lo que se trata es de que funcione de manera adecuada, es decir, de una manera conocida, pública, establecida, orgánica, o bien de que funcione de una manera semiclandestina, casi diría semilegal”.

A l'hora de parlar de la representació de les Comunitats Autònomes, Lluç va dir que els socialistes catalans demanaven que a la funció 9 de l'article 3º hi digués que s'adaptaria al que disposessin els diferents Estatuts d'Autonomia. Partint d'aquí i d'una esmena del PNB, nasqué un vot particular que comprenia una esmena a l'article 10 i a la introducció d'un article 19 bis -proposaven la introducció d'un article nou sobre els Consells Regionals o de Nacionalitat, ja que *“en el primer artículo se comprende una limitada representación de representantes de los Consejos Regionales o de Nacionalidad, y en el segundo la definición de estos Consejos Regionales”*.

Ambdós vots particulars volien fer patent la no incompatibilitat d'una independència del poder judicial amb una descentralització que aproximés els òrgans de decisió a les realitats econòmiques concretes. Les raons existents i favorables a aquesta descentralització no eren altres que les de mantenir els lligams necessaris amb els governs autònoms i amb les institucions financeres. En relació amb això, Lluç criticà al Ministre d'Economia perquè a l'hora de buscar referències internacionals es va fixar amb la República Federal Alemanya i amb els Estats Units: *“dos malos casos de analizar, dada la modestia de nuestros votos particulares, puesto que tanto en la República Federal como en Estados Unidos se trata de unos Estados federales que, por lo tanto, van mucho más allá, evidentemente, que estos votos particulares”*⁴⁴⁴.

De todos modos, pienso que la mención del señor Ministro de estos dos países demuestra cómo es posible organizar la Banca central, no de una manera jacobina, sino de otra forma evidentemente distinta”.

Certament que la polèmica de la descentralització o no de la banca espanyola ha estat un dels avatars més repetits al llarg de la història d'aquest sector. Per exemple, quan es fundà el Banc d'Espanya hi hagué una polèmica sobre si es concebia com un Banc públic i unitari o bé, es construïa un Banc públic a l'estil americà. D'aquestes dues posicions, Lluç deia que havia triomfat la del Banc unitari, però amb alguna excepció, com ara l'existència de Consells regionals o locals, demostrant així el lligam del Banc

---

⁴⁴⁴:[E. Lluç] *nuestras enmiendas no van por el caso alemán; son mucho más modestas, van por el artículo 151 de la Constitución. Pero en este caso, UCD no ha ido ni por el artículo 143, no ha ido por ninguno. (Risas), puesto que si en vez de nuestro 151, hubiese hecho unas propuestas transaccionales más moderadas, como las del artículo 143, seguramente para no perderlo todo hubiésemos votado a favor.*

Pero en este caso, no; cuando se dice que se quiere que las Autonomías funcionen de una manera funcional, como se ha dicho, tengo que manifestar que como no hay Autonomías, no van a funcionar”.

d'Espanya amb unes realitats més petites. “[E. Lluch] *Estas realidades no solamente han existido, sino que continúan funcionando en estos momentos, y hay algunos Diputados de UCD que foman parte de estos Consejos Regionales o Locales. Están claramente expresados en tres capítulos, en más de treinta artículos de los Estatutos del Banco de España de 1947, y que no quedaron anulados por el Decreto-ley de 1962*”.

Dit això, també posà de relleu que en els Estatuts d'Autonomia que fins llavors havien estat aprovats o anaven en camí de ser-ho, hi havia un article –que en el cas català era el 52- on es preveia la possibilitat que les Comunitats Autònomes participessin en institucions, com era el cas del Banc d'Espanya. Davant d'això, la designació de solament dos representants de Comunitats Autònomes, escollits entre aquestes per a no sobrecarregar el Consell General, els hi semblava una postura mínima i alhora realista i de reconeixement de l'existència de les Comunitats Autònomes.

Pels socialistes catalans que “*los Presidentes de estos Consejos Regionales o de nacionalidad fuesen elegidos por el Senado, o bien de que los miembros del Consejo de Regionalidad o Nacionalidad fuesen propuestos por las instituciones de cada Comunidad Autónoma, pero nombrados por el Consejo General del Banco de España, nos parecería una solución adecuada que, por otro lado, tiene un cierto aire de familia con los países que tienen un banco central más descentralizado. Esta sería la forma y el espíritu de nombrar los Consejos de Regionalidad o Nacionalidad del Banco de España*”.

Les competències d'aquests ens de les *nacions* eren 4: fer funcions de tresoreria⁴⁴⁵ respecte a les Comunitats Autònomes, ja que si no es feia així hi hauria un greu problema i aquest era la confusió que es podria crear entre les Comunitats Autònomes i la Banca privada a l'hora de respondre a aquesta qüestió: qui fa de tresorer? A més d'aquest fet, que representaria ser una gran *àncora* en relació amb les entitats públiques, si una Comunitat Autònoma no tenia una delegació en el Banc d'Espanya amb un pes fort, amb el qual tingués capacitat d'influència, seria un niu de conflictes i de tensions; tenir tasques concretes d'inspecció i funcions d'estadística i d'informació- “[E. Lluch]

---

⁴⁴⁵Ernest Lluch era partidari d'anticipar fons en el tresor autonòmic -ja que aquest també era Estat-, fins a un import màxim i sense interessos, tal i com es feia en el mateix Estat.

Creemos que las funciones de estadística, información y estudio podrían enraizar mucho más el Banco de España con las Comunidades Autónomas; es decir, en definitiva, enraizarlo mucho más con el país”.

El diputat *ucedista* Luis Gámir Casares, per tal de tirar-li per terra el seu discurs, comentà que *“el profesor Lluch sabe perfectamente que algunas de estas competencias influirían en la oferta monetaria o en las relaciones entre oferta monetaria y crédito al sector privado como es fácil de explicar, explicación que ahorro para no entrar en tecnicismos.*

Además pueden existir hasta 18 Comunidades Autónomas, cada una de manera diferente, con «impactos» distintos sobre las variables monetarias. Si ya es difícil normalmente regular la oferta monetaria y su relación con el crédito al sector privado, lo haríamos casi imposible, parecería un más difícil todavía circense lo que tendría que realizar un Banco de España que primero tendría que intentar compensar esta masa de impactos realizados en momentos diferentes, por ejemplo, a través de los anticipos, aparte de llevar a cabo la política monetaria normal”, ans al contrari Lluch li contestà que l'esmena 19 bis no tenia cap mena de relació ni directa ni indirecta amb les magnituds M-1, M-2 i M-3, *“puesto que de una lectura de ellas se deduce que se habla de otras funciones con objeto de que la unidad de la política monetaria no quede perjudicada; y tanto es así que esta enmienda está así hecha [...] que haya muchas Comunidades Autónomas, 18 como máximo, y que solamente haya dos representantes, me parece que es un intento de racionalidad, no de racionamiento”*.

Malgrat els raonaments d'Ernest Lluch, com ja es preveia aquest vot particular també fou refusat (100 vots a favor i 135 en contra); finalment, si respecte a l'article 15 Luis Solana de Madariaga va dir que seria molt positiu que *“de alguna manera quede constancia de qué ordenó el Gobierno al Banco de España, qué directrices dio el Gobierno al Banco de España, porque en algún momento en aras de la independencia del propio Banco de España, en aras de conocer en algún momento cuál fue la política del Gobierno, no está de más que no haya sido una orden dada exclusivamente por teléfono, una orden dada por sistemas oscuros y poco claros, sino que quede constancia de la disposición que el Gobierno dio al Banco de España”*.

En una línia similar, els socialistes catalans demanaven que les directrius que el Banc d'Espanya revés del govern que les hagués de rebre per escrit i que quan es concebés no aconsellable la seva publicació, doncs, que no es publiquessin immediatament, sinó que es fes en un termini d'un any, quan la qüestió ja no fos compromesa.

“[E. Lluch] *Aquí no vamos a hablar de la República Federal Alemana ni de Estados Unidos, puesto que hay algunos otros países que hacen lo mismo, por ejemplo, Holanda, en donde se publican en su <<Boletín Oficial del Estado>>, que es lo que nosotros solicitamos; por lo tanto, es una medida obvia, conocida y que se puede expresar en algunos textos en sexto lugar, de una manera concreta*”.

Per una altra banda, els hi semblava que la publicació de quines havien estat les directrius enviades per part del govern al Banc d'Espanya assegurava la seva autonomia i, així, des del Banc d'Espanya, es podria fer una política concreta i no una que dia rere dia fos rectificada de forma continuada via el sistema telefònic -“[E. Lluch] *por tanto, una política monetaria seria, pero que, además, compromete también al Gobierno, puesto que cuando da una indicación al Banco de España la tiene que dar por escrito y sabe que, a la larga, esto será conocido [...] podíamos hablar de tantos momentos de nuestra historia reciente, como la derogación de 1967 por el señor García Moncó, saber qué parte fue del Gobierno y qué parte de los asesores del Banco de España, y así podíamos referirnos también a la política monetaria del verano de 1977, o bien quién aconsejó algunos extremos de la política monetaria del ex-Ministro Villar Mir, que continúan siendo un misterio*”. Aquest vot particular de *Socialistes de Catalunya* que proposava l'addició d'un nou paràgraf a l'article 15 fou refusat per 13 vots en contra, 90 a favor i 9 abstencions.

7.h. El cas del Banc Industrial dels Pirineus

Tant E. Lluch -quan col·laborava en els Serveis d'Estudis de Banca Catalana- com Jordi Pujol, des de ben joves, es van preocupar per a salvar i rescatar a Bancs petits com el de Valls, el de Vilella⁴⁴⁶ o de grans com el de Barcelona⁴⁴⁷. Motiu pel qual, el 10 de

---

⁴⁴⁶Jordi Pujol, li faria arribar a Ernest Lluch el següent missatge per tal d'informar-lo sobre el cas de la venda del Banc de Valls. “*Aquests dies, el cadàver del Banc de Valls està passant per davant del seu edifici social, camí del*

desembre de 1981, tant E. Lluch com Lluís Maria de Puig i Oliver, en representació de *Socialistes de Catalunya*, li preguntaren en el govern un seguit de qüestions i preocupacions vers les greus dificultats presentades en el Banc Industrial dels Pirineus pel seu ingrés en el Fons de Garantia de Dipòsits.

Que aquest Banc no entrés en el Fons de Garantia de Dipòsits i que, per tant, el seu problema fos resolt sense entrar-hi, significava que les respectives garanties pels depositaris només arribaven a la xifra de 1.500.000 pessetes i no a la garantia absoluta que els hi hagués suposat en el cas d'haver-hi entrat. Aquesta problemàtica més una gran desinformació al voltant d'aquest afer, deixà oberts múltiples interrogants tant en els treballadors com en els seus depositaris. A aquesta gent també hi calia afegir a tota aquella altra que s'hi afegí amb altres incerteses que anirien sorgint en els mesos següents vers a les crítiques realitats dels bancs de llavors.

A les qüestions plantejades, el Ministre d'Economia i de Comerç, en nom del govern de Leopoldo Calvo-Sotelo els hi contestà això: *“El Fondo de Garantía tuvo conocimiento de la situación del Banco de los Pirineos casi simultáneamente a la solicitud de suspensión de pagos.*

Inmediatamente, por darse uno de los supuestos previstos en la legislación que rige (Real Decreto-ley 4/80 y Real Decreto 567/80, ambos de 28 de marzo), el de suspensión de pagos, adoptó las medidas para reembolsar a los depositantes hasta 1.500.000 pesetas previstas. Hasta el momento se han pagado 1.585.967.706,54 pesetas, habiendo

---

cementiri. Com tants d'altres –ja ho deia en Costa-, però menys gloriosament que algun.” El Banc de Valls, seria venut al Banc Hispano Americà.

Com que li preocupava tant a Lluch la desaparició del Banc de Valls i altres, Pujol li va voler explicar que, des de Banca Catalana, s'havia fet i s'estava fent el màxim del que es podia per a salvar els diferents bancs de Catalunya. I que Banca Catalana era de les que oferia més quantitats. Malgrat això, a Pujol les justificacions i les victòries morals el deixaven insatisfet. *“La millor justificació no val una victòria”. “Aquest estiu ha estat desastrós, primer el de Vilella i després el de Valls”* (FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d'instal·lació: 98. Carta de Jordi Pujol a Lluch, des de Banca Catalana, del 7 de setembre de 1968); col·laborant amb els Serveis d'Estudis de Banca Catalana, Lluch arribaria a saber que Banca Vilella nasqué el 1950 (entitat que fins llavors s'havia dit “Joan i Gaietà Vilella S.R.C.”) i que tingué un creixement força ràpid: el 1960 obrien una sucursal a Barcelona i a 1964 a Lleida; aquesta entitat tindria altres sucursals a Vilaseca, Cambrils, Gandesa i Ribarroja.

Pel que fa el Banc de Valls fou fundat el 1881 i posat en marxa el 1882 i els seus fundadors venien del món del comerç, de la indústria de la pell i de teixits i de terratinents; el seu grup humà es marcà com a objectius realitzar obres públiques –per exemple, obtingueren la concessió del tercer tram de la carretera de Tarragona a la general d'Alcover a Santa Creu de Calafell. Amb tot això, la gent donava compte del treball bancari que feien a *“nuestra localidad y su comarca, librándole del préstamo usurario que es su ruina”* (Lluch- Giral, *L'economia de la regió de Tarragona*,71-72).

⁴⁴⁷Segons Francesc Cabana, tant Marià Lluch i Garriga com el seu germà Antón més Miquel Domènec i Lluch, foren els fundadors d'aquest banc (el 1844) i Antón fou membre de la Junta de govern d'aquesta entitat des de 1854 al 1866.

suscrito 3.978 recibos. El Fondo ha quedado subrogado en los derechos de los respectivos depositantes.

Sin embargo, sin duda la pregunta se interesa más por otro tipo de intervención del Fondo, concretamente aquella que tiende a colaborar en el saneamiento de la entidad bancaria.

A lo largo de la crisis que ha hecho necesaria la intervención del Fondo en el saneamiento de entidades bancarias se puede asegurar que la problemática ha sido siempre diversa y difícilmente se podría establecer un modelo, ni siquiera una pauta ordinaria para tales operaciones. Depende siempre de las circunstancias de cada caso, y éstas suelen ser bastantes o muy diferentes.

Pero hay, sin embargo, dos cuestiones básicas que el Fondo siempre ha tenido muy en cuenta:

a) El conocimiento lo más completo posible del banco a sanear. Conocer su situación real. Y esto, que nunca es fácil, requiere un tiempo de estudio, contactos a diversos niveles y negociación, a veces más largo, que en ningún caso se puede soslayar.

b) La exigencia de garantías a las personas que por haber estado más vinculadas a la gestión del Banco se presume que ostentan mayor responsabilidad y, por tanto, se debe obtener de ellas una garantía, lo más eficaz posible, que cubra al menos una parte de las pérdidas.

Como el Banco de los Pirineos no tomó contactos con la Comisión Gestora del Fondo hasta después de solicitar y ser admitida la suspensión de pagos, el proceso de conocimiento de su situación y el de ofrecimiento de garantías, comenzó muy tarde.

Las negociaciones con los anteriores administradores se han mantenido desde el Fondo de Garantía de Depósitos durante cerca de tres meses. Pero sin que el resultado fuera el deseable, por cuanto que las garantías ofrecidas fueron siempre notoriamente insuficientes, aun partiendo del supuesto de un déficit patrimonial consolidado, factor este que constituyó siempre una verdadera incógnita, teniendo en cuenta la causa principal de la crisis del Banco: la existencia de avales de imposible control, por faltas de contabilización o de registro en el propio Banco.

La situación del Banco en suspensión de pagos la somete a un proceso de decaimiento continuo que, a su vez, dificulta aceleradamente el saneamiento, que en otro caso pudiera haber sido más viable.

En el momento actual las posibilidades de establecer un cauce para que la situación del Banco quede normalizada en un futuro más o menos lejano resultan muy remotas.

En ningún momento han dejado de atenderse las retribuciones del personal del Banco, aun en la situación actual de suspensión de pagos.

Las perspectivas de futuro están supeditadas al desenlace del expediente de suspensión de pagos. En cualquiera de las alternativas que puedan suscitarse, los empleados continuarán protegidos en sus derechos por la legalidad vigente, sin que haya antecedente alguno para suponer que ésta no sea plenamente respetada”⁴⁴⁸.

Temps a venir, Ernest Lluch explicà a la opinió pública que “*la gestión del Banco de los Pirineos, como es público y notorio, fue desastrosa, pero es injusto el trato que han recibido los impositores, especialmente si se les compara con el de otras entidades bancarias, tan catalanas como el Pirineos. A su lado, lo que se necesita para preservar los intereses de los ahorradores del Pirineos es calderilla*”⁴⁴⁹.

7.i. La supressió del Consell d’Economia Nacional

Des del 15 de desembre de 1977, E. Lluch i els seus companys de *Socialistes de Catalunya*, de manera continuada, no havien parat de demanar la supressió del Consell d’Economia Nacional⁴⁵⁰ – aquesta entitat sempre havia tingut una activitat i una qualitat dels seus estudis molt baixa, és més, Lluch s’hi referí així “*en estos momentos no es ya ni un residuo del antiguo régimen, sino que más bien es un elemento decorativo del mismo, que ni en dicho régimen hizo más que de elemento decorativo y, normalmente, feo. (Risas)*”⁴⁵¹. Ja llavors els socialistes catalans protestaven pels complements de dedicació absoluta que hi havien en el si dels Pressupostos Generals de l’Estat.

⁴⁴⁸Butlletí Oficial de les Corts Generals, “31 de agosto de 1982”.

⁴⁴⁹Sáenz Díez-Hernández, “Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo”, 9.

⁴⁵⁰Un d’aquells organismes fantasmagòrics que el franquisme adoptà de la Dictadura de Primo de Rivera (García, “Memòria personal”, 35.).

⁴⁵¹Sessions informatives de Comissions, “15 de diciembre de 1977”.

En paral·lel, a l'inici d'aquesta discussió existia una partida de 24.000 pessetes per a indemnitzar a quatre consellers d'Economia Nacional residents fora de Madrid -amb 6.000 pessetes per cadascú. Per això, Lluç i la resta de socialistes catalans deien d'eliminar-ho; i perquè Joan Rovira Tarazona no els hi pogués dir, altra vegada, en els socialistes, que ells deixaven al personal laboral a la mà de déu, dels 4.973.000 de pessetes n'havien deduït 636.000, que era la partida corresponent al personal laboral i a les quotes de les Assegurances Socials. Amb això, s'havien d'eliminar 4.337.000 pessetes.

Finalment, arribà el dia de la seva supressió. El 4 de març de 1980⁴⁵² es posà a votació el dictamen de la Comissió d'Economia sobre el projecte de Llei de supressió del Consell d'Economia Nacional, en tal votació no hi va haver vots particulars ni esmenes, fou un procés ràpid (262 vots a favor i 1 en contra). L'única explicació de vot que hi va haver va ser la d'Ernest Lluç, aquest va dir que feia temps que s'hauria d'haver eliminat aquest Consell per deixar pas al Consell Econòmic Social i que, *“el Gobierno se ha adelantado a la votación de este Pleno con respecto al Consejo de Economía Nacional, ya que hace unos meses el Ministro, señor Arias Salgado (que hoy no está aquí), tomó una serie de determinaciones acerca del personal que estaba en el Consejo de Economía Nacional. Sobre todo, me refiero al señor Román Perpiñán, uno de los economistas más destacados de este siglo, a quien le hizo abandonar el local, donde residía, cuestión grave para que un economista que figura en cualquier historia de la economía social en España durante este siglo. Se le cambió de domicilio, pero lo más grave es que sus libros personales no pudieron encontrar ningún acomodo y en estos momentos figuran en un guardamuebles.*

Solamente quería llamar la atención sobre este hecho, ya que en la desaparición del Consejo de Economía Nacional todo el mundo está de acuerdo en hacerlo, pero también hacerlo con una sensibilidad que, en este caso, pienso que no se ha cumplido”.

José Luis García Delgado, de Lluç recorda que, en temps de la resistència antifranquista, restava allunyat dels postulats de la gent d'ordre, dels vencedors de la guerra dels tres anys (1936-1939), però amb el pas del temps algun o altre contacte

---

⁴⁵²Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “4 de marzo de 1980”.

acabaria tenint amb aquesta gent tan prospera al règim de Franco. Com ara Romà i Perpinyà, qui fou un dels millors economistes del segle XX. Arrel d'això, E. Lluch, quan va ser Ministre de Sanitat i Consum (1982-1986) feu tot el possible per arreglar la realitat econòmica de Romà i Perpinyà⁴⁵³.

7.j. Les caixes d'estalvi i els seus òrgans

El 6 de març de 1980⁴⁵⁴, E. Lluch li protestà al govern de les conseqüències que s'havien donat arrel de la ordre ministerial que regulava l'obertura de les oficines de les Caixes d'Estalvi (del 20 de desembre de 1979). Ell al·legà que les Caixes d'Estalvi⁴⁵⁵,

---

⁴⁵³Per a E. Lluch, Romà Perpinyà i Grau fou un gran referent –de fet, fou nomenat doctor *honoris causa* el 1981 a la Universitat de València i per la de Barcelona el 1982, a més, rebé el primer *Premio Príncipe de Asturias* de ciències socials. Perpinyà nasqué a Reus el 1902 i “*pasó en los penúltimos años de su vida situaciones que hubieran debido de afectar a su porte, pero no quedó afectada su elegancia*”. Es formà a la Universitat Comercial de Deusto a partir de 1918 i la seva obra de més rellevància fou la *De economía hispana* –editada en els anys 1936,1952,1972 i 1982–, l'original havia estat publicat en alemany el 1935.

Perpinyà amplià els seus estudis a Kiel, a Franckfurt i a Berlín i es doctorà el 1929 amb una densa tesi sobre *Sociedades de promoción de empresas en Alemania*. A part d'això, assessorà a Francesc Cambó a la Conferència Econòmica Internacional de Ginebra (1927) i a la *Compañía Hispano Americana de Electricidad* (CHADE) guanyà la plaça de director del primer centre d'estudis econòmics espanyol fundat a València, càrrec que exercí entre el 1929 i el 1941. Tot i que la seqüència Reus-València no podia dur al proteccionisme autàrquic, sinó a una posició oberta cap al mercat internacional, el 1941 entrà en el Consell d'Economia Nacional, on hi restà durant molt de temps, així com en el *Consejo Superior de Investigaciones Científicas*.

Alguns dels seus títols més importants van ser aquests: *La crisis del Priorat* (1928 i cinc reedicions), *L'interès col·lectiu econòmic a Catalunya i València* (1932), *De colonización y economía en la Guinea española* (1945), *La crisis de la economía liberal* (1954), *Corología. Teoría estructural y estructurante de la población de España* (1954), *Origen y ocaso de las talasocracias* (1965) o *De lo liberal y de los pueblos* (1975). De l'anàlisi dels seus papers es pot extreure'n que, com Marc Léopold Benjamin Bloch, era un determinista geogràfic, perquè li donava una gran importància a la infraestructural natural: “*la disposición natural era la que marcaba la distribución de la población, así como de la actividad económica. La política económica puede alterar y altera la realidad social. En España se habían constituido básicamente dos espacios. El espacio central es básicamente agrario, extensivo, con una perla del desierto que es Madrid, mientras que el periférico es industrial, minero y con una agricultura intensiva. La zona periférica es la que origina el flujo de exportaciones hacia un comercio mundial con una demanda muy elástica y, por tanto, con muchos altibajos. Las importaciones, en cambio, son muy inelásticas y, por tanto, imprescindibles. Si las exportaciones caen, lo hará también la capacidad de importar y la demanda interna, lo que repercutirá en la industria. De esta manera, una economía muy protegida del exterior dependía en realidad estratégicamente del mercado internacional.*”

Para Perpiñá, este aislamiento -limitado- del exterior provenía de la agricultura de la meseta, que por vía de los costes obligaba al proteccionismo industrial. Ante esto era necesario forzar para abrir la economía española. En esta ocasión tenía interés la agricultura exportadora, y la industria. De ahí, por ejemplo, que Valencia y Cataluña tuvieran contra lo aparente intereses económicos comunes” (Lluch, “Román Perpiñá, un señor y un economista”, 38).

⁴⁵⁴Butlletí Oficial de les Corts Generals, “22 de marzo de 1980”.

⁴⁵⁵La burgesia financera que hi havia a Catalunya abans de la guerra mantindria els seus patrimonis personals, però perdria tot el poder econòmic, quedant subordinada als grans bancs espanyols. Aquests crearen el que s'anomenen *Consejos Regionales*, constituïts en bona part pels antics consellers dels bancs absorbits, que assumien funcions de seguiment de les oficines catalanes i de comissió de crèdits. Però els *Consejos Regionales* estaven totalment supeditats a les normes de la direcció general de Madrid, Bilbao o Santander (Lluch, “Burguesia i economia a Catalunya” dins d'*Economía crítica*, 13-27).

com a dinamitzadors i factors de desenvolupament del sector públic i de l'economia del territori necessitaven llibertats, ja que tenien la fortalesa d'adaptar la seva expansió a la nova organització territorial d'Espanya –la darrera idea sí que es troba dins de l'anomenada ordre ministerial.

Tal ordre ministerial, tal i com ho va saber de la mà dels màxims responsables econòmics, cercava diluir i destruir el territori propi de cada Caixa⁴⁵⁶, fent això -en un context on es donava més importància a les Comunitats Autònomes que a les províncies- se les deslligaria de “*su territorio*”. Per tant, amb la vinguda i aplicació dels Estatuts d'Autonomia, “[E. Lluch] *las distintas Comunidades Autónomas no tengan una clara referencia con una Caja y, aunque puedan ser vascas, andaluzas, catalanas o extremeñas, como también estarán instaladas, en muchos casos, fuera de su territorio, no se podrá adjudicar aquella competencia que se reconoce en los Estatutos de Autonomía Vasco y Catalán* (de camí estaven els d'Andalusia, Galícia i Cantàbria) [...] *una Orden ministerial que permite que las Cajas salgan de su propio territorio y, por tanto, el control que puedan ejercer las distintas Comunidades Autónomas sobre sus Cajas, evidentemente tenga que disminuir de una manera esencial.*

Tengo que recordar, porque está ligado con ello, que no es un problema solamente de territorio, sino que detrás hay un problema de control financiero. En un Estado tan poco intervencionista en lo económico como es Alemania Federal⁴⁵⁷ ya he dicho que las Cajas se mueven cada una dentro de su territorio de una manera estricta, pero, además, tengo que decir también, que como no hay mucho intervencionismo no es Bonn quien designa las inversiones obligatorias de las Cajas en su propio territorio; la misma práctica de las Cajas hace que el coeficiente de inversión obligatoria en su

---

⁴⁵⁶E. Lluch, explicava que si en el món hi havia una tendència a lligar les caixes d'estalvis amb els municipis o regions, a Catalunya fou la mateixa Caixa de Pensions i el Ministeri els factors que desbarataven l'intent de lligar les caixes amb les autopistes. El fet de finiquitar aquesta darrera opció, volia dir evitar que l'estalvi català financés una obra localitzada a Catalunya i que els beneficis futurs es trobessin fora del sistema financer català; del preu dels peatges, Lluch, va dir que segurament seria un 10% més car que el de les autopistes franceses i un 68% més que el de les italianes. Malgrat això, el benefici de l'usuari seria més gran que el de França o el d'Itàlia, perquè el cost d'usar aquestes carreteres alternatives per fer el mateix trajecte resultava ser més car (pèrdues de temps, més consum de combustible, altres) allí que a Catalunya. No obstant, tal realitat de les carreteres alternatives italianes i franceses no podien ser l'excusa perquè l'Estat espanyol seguís no invertint per a la millora de les comunicacions catalanes per terra.

⁴⁵⁷A Alemanya, segons E. Lluch, les Caixes d'Estalvi atienien al principi de regionalitat, així que, aquestes només s'expansionaven en el territori en el qual van néixer –ja fos a l'interior dels *länder* o dins del seu terme municipal; en una línia semblant hi havia França, on les Caixes normalment eren municipals i només es podien situar-se a fora dels seus límits en cas d'acord entre les diferents Caixes d'aquella zona, cosa que, a Estats Units, hi predominava l'estructura federal, és a dir, les entitats que eren d'àmbit estatal i federal no podien sobrepassar a l'Estat i quan aquestes eren de caire municipal no podien anar més enllà del municipi (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “30 de abril de 1981”).

*territorio sea ampliamente mayoritario. Cuanto más se haya desdibujado y diluido el territorio de cada Caja más difícil será que el ahorro de cada territorio se quede en el mismo territorio*⁴⁵⁸.

Altre fet que a Lluch li sorprengué molt fou que es permetés a determinades Caixes (les més grans) obrir noves seus a territoris allunyats i molt diferents a la seva zona original, discriminant així a unes de les altres -com ho feu la democràcia cristiana italiana⁴⁵⁹-, sense tenir en compte el servei que totes elles feien en el territori d'origen i també, privaria l'expansió de les Caixes petites i mitjanes -moltes vegades això ja passava per la pròpia pressió de les grans Caixes. El que es facilitava amb aquestes polítiques era que, una Caixa d'Estalvi catalana, lluny del seu *leit-motiv*, es pogués situar a Andalusia o a la inversa -fet per prevenir una competència innecessària i costosa, segons els del Govern d'UCD⁴⁶⁰.

---

⁴⁵⁸ *Ibid.*

⁴⁵⁹ Per a E. Lluch, Itàlia, tant per dimensions com per polítiques de Caixes d'Estalvi se semblava molt a Espanya. En el país en forma de bota aquestes entitats de crèdit es podien escampar per tot el territori nacional, sempre i quan aquestes posseïssin més d'un bilió i mig de lires; en canvi, a altres països amb un tamany comparable a Espanya, o superior o inferior, aquests ens bancaris només es podien desenvolupar en el si del seu territori original, diferenciant-se d'altres entitats financeres pel seu major arrelament territorial (com Àustria, allí si una Caixa d'Estalvi s'expandia fora del seu territori original amb el pas del temps aquesta hauria de retirar la seva nova sucursal per a fundar-hi una nova Caixa; com Noruega, on era molt difícil poder establir noves sucursals fora del seu propi territori, ja que necessitaven el suport del Rei i del Consell de Ministres; a Suècia només es podien establir en la seva zona d'actuació i a Suïssa els límits eren o bé municipals o comarcals. Molt diferents eren els casos de Bèlgica i Holanda, països molt més petits que Espanya, on hi havia una gran llibertat en aquest sentit) (*Ibid.*).

⁴⁶⁰ [E. Lluch] *La implantación de las grandes Cajas en unas u otras zonas, en un territorio determinado, a veces territorio en el cual solamente hay pequeñas y medianas Cajas que, evidentemente, pueden salir claramente perjudicadas. Pero no se comprende cómo se puede conjugar este interés en que haya competencia, con el interés que ha tenido el Gobierno en permitir unas fusiones entre Cajas con mucha frecuencia innecesarias y que evidentemente eliminan la competencia.*

Por el hecho de que seamos socialistas catalanes los que hayamos presentado esta interpelación nos gustaría que quedara muy claro nuestro motivo, puesto que puede suceder que de una territorialización más clara de las Cajas, puedan sacar más ventajas las zonas más deprimidas que las más desarrolladas. Es posible que los fuertes y acentuados desequilibrios interregionales puedan ser un inconveniente para que las grandes Cajas de las zonas más avanzadas se sitúen en las zonas más deprimidas y por esta vía puedan sacar ahorro; por lo tanto, se podría crear más incompreensión y más insolidaridad con el conjunto de España.

Puesto que esto es algo obvio, una Caja de Ahorros, cuando se sitúa en otro territorio, no tiene la misma connotación social que si lo hace un Banco. Cuando una Caja de Ahorro de Cataluña se instala, por ejemplo, en el País Valenciano, puede herir unas sensibilidades en algunas ocasiones, en muchas ocasiones a mi entender muy negativos para una convivencia entre las Comunidades Autónomas, pero que en el caso de las Cajas puede herir de una manera más acentuada y por lo tanto puede provocar problemas de tensión. Y como me consta que una de las razones por las que se hizo esta Orden ministerial era precisamente para motivar y originar tensiones de este tipo, es decir, competencias que para que una zona vea mal que vengan Cajas catalanas a instalarse, o bien en Cataluña se vea mal que vengan las andaluzas, creemos que en lo político y en lo social hay una línea claramente negativa y que los autores de esta Orden ministerial, como les he dicho personalmente, puesto que el Ministro que me va a contestar no es el señor Leal, que es quien la firmó; pueden ser en el futuro responsables de acontecimientos que no faciliten la convivencia, sino que, por el contrario la dificulten.

No hace falta que diga que no desconozco el hecho de que con anterioridad a esta Orden ministerial ya existían Cajas que salían fuera de su territorio. Por ejemplo, la primera Caja española es una Caja que está instalada desde hace muchos años en Cataluña y en Baleares. Conozco también perfectamente el hecho de que la Caja de Ahorros de

Un dels pocs avantatges que li trobà en aquesta ordre ministerial fou el fet que permetia que les Caixes es poguessin desenvolupar dins de la seva Comunitat Autònoma –tot i que la corresponent ordre ministerial provoqués que les principals Caixes d’Estalvi s’escapessin del control de les Autonomies i de la Constitució. Per exemple, en el món de l’estalvi andalús existia el cas de la Caixa de Ronda, una que no podia obrir sucursals en el conjunt d’Andalusia, sinó que només ho podia fer en determinades parts d’aquesta Comunitat Autònoma.

“[E. Lluch] *Por último, la mencionada Orden ministerial atenta directamente contra los Estatutos de Autonomía Vasco y Catalán. Quisiera recordar que la competencia sobre “instituciones de crédito corporativo, público y territorial, y Cajas de Ahorro”, es competencia exclusiva del CGV y de la Generalitat*”⁴⁶¹.

El 10 d’octubre de 1979⁴⁶², E. Lluch i la resta de *Socialistes de Catalunya* presentaren una proposició de llei sobre els òrgans de govern de les Caixes d’Estalvi. Tal proposició venia de la postura que van prendre els socialistes catalans respecte a la Disposició del 27 d’agost de 1977 -un mecanisme que el Govern aplicà amb poca fortuna i que quan els hi van demanar de revisar-la, en el transcurs dels Acords de la Moncloa, aquests s’hi van negar.

Lluch entenia les Caixes d’Estalvi com uns instruments insubstituïbles -com a intermediaris financers⁴⁶³- en el conjunt de tot el sistema de crèdit i d’estalvi. Aquestes entitats havien de complir amb dos objectius claus: “*por un lado, cumplir un servicio público o de utilidad pública, el de canalizar el ahorro pequeño hacia la inversión fomentando la más eficaz creación del primero, y por otro, el estar de hecho implicadas también en la ayuda financiera a las comunidades de base territorial. Al decir esto decimos también que otras funciones que cumplieron las Cajas en otros tiempos, en otras situaciones, han sido superadas. Hoy difícilmente se pueden considerar a estas instituciones como benéficas, a pesar de que en términos generales tengan que destinar*

Valencia está instalada fuera de los límites del País Valenciano desde hace mucho tiempo. Estos, que eran casos únicos, se pueden transformar ahora en un fenómeno generalizado”(Ibid.).

⁴⁶¹Butlletí Oficial de les Corts Generals, “22 de marzo de 1980”.

⁴⁶²Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “10 de octubre de 1979”.

⁴⁶³:[E. Lluch] *La actividad financiera de las Cajas, de acuerdo con la reforma que viene experimentando nuestro sistema económico, cada día se iguala más a la de otros intermediarios financieros, a pesar de que todavía la competencia con los bancos no pueda ser en igualdad de condiciones, debido a los más altos coeficientes de inversión de valores y créditos; pero pueden ya realizar, prácticamente, las mismas operaciones que aquéllos*”(Ibid.).

*la mitad de sus excedentes a obras benéfico-sociales. Este carácter finalista de excedente en nada empaña la consideración que hoy en todo el mundo se hace de las Cajas de Ahorro*⁴⁶⁴.

La diferència que hi havia entre les Caixes i els Bancs, segons E. Lluch, estava en la composició dels seus actius i passius, el que havia de tipificar els diferents camps d'activitat. Si les Caixes atenien preferentment i per tradició a les necessitats de les economies domèstiques, dels assalariats –administraven més d'un terç del sistema creditici privat-, i en quant a inversions, destinaven gran part del seu actiu al sector de la construcció d'habitatges i dirigien les seves activitats cap a les petites i mitjanes empreses, els Bancs, finançaven i captaven els recursos de les empreses en general.

Altre tret característic de les Caixes d'Estalvi era la seva utilitat col·lectiva⁴⁶⁵, la seva finalitat no era maximitzar els seus beneficis –no eren empreses capitalistes-, només obtenir un cert benefici. “[E. Lluch] *De hecho todavía los fuertes coeficientes de inversión obligatoria tipifican las actividades financieras de las Cajas, limitando sus resultados, a pesar de que deben realizar beneficios como medida de eficiencia interna para dotarse de reservas y atender a sus obras benéfico-sociales*”⁴⁶⁶; un últim tret que diferenciava les Caixes d'Estalvi dels Bancs era el seu servei d'àmbit territorial, tal i com estava definit en els principis acordats a les Conferències Internacionals de Nova York (1965), refrendats en el Congrés de Roma (1969)- “[E. Lluch] *las Cajas se ceñirían cada vez más a las necesidades financieras de las instituciones autonómicas y locales. Dos ejemplos de ello son los «Girocentrales» de los «länder» alemanes y el caso de los «Institutos de Crédito» italianos, en particular el de Venecia*”⁴⁶⁷.

La proposició de llei que Lluch defensà s'estructurava en sis capítols, dels quals cal distingir els més destacats: el primer d'ells, es referia als òrgans de govern de les Caixes; el quart, feia referència a les Federacions i als Instituts de Crèdit i el sisè, descrivia les funcions de l'autoritat administrativa de tutela en consonància amb el què ja s'havia disposat en els projectes d'Estatut d'Autonomia base i català i pel que coneixien, també en els d'Andalusia, País Valencià i Galícia.

---

⁴⁶⁴ *Ibid.*

⁴⁶⁵ “[E. Lluch] *por ejemplo, cuando conceden los créditos de regulación especial para cubrir el coeficiente de los mismos, o cuando suscriben fondos públicos a unos tipos todavía algo privilegiados, con la misma finalidad*” (*Ibid.*).

⁴⁶⁶ *Ibid.*

⁴⁶⁷ *Ibid.*

Del polèmic *Real Decreto de 27 de agosto de 1977*, a parer d'E. Lluch, “no nos duele aplaudir los aspectos positivos del mismo, ya que racionalizaba con una óptica más moderna el anterior sistema de acceso a los órganos de gobierno, y separa, por la vía de creación de la Comisión de Obras Sociales, las actividades estrictamente financieras de las asistenciales. Quizá la innovación más relevante fue la creación de la Comisión de Control, ente que figura en las Cajas europeas más avanzadas, a pesar de que, por otro tipo de motivos, su puesta en funcionamiento no ha ido acompañada, salvo contadísimas excepciones, de una verdadera incidencia.

Hay que añadir también a los logros positivos del decreto de referencia la incorporación de los representantes del personal a los órganos de gobierno, lo que a efectos prácticos ha quitado protagonismo a los representantes de los impositores”⁴⁶⁸ - quan precisament aquestes no eren propietat de ningú i el gran problema es localitzava en respondre aquesta qüestió: com es podia fer perquè els contribuents poguessin influir en els òrgans de govern⁴⁶⁹? Potser “[E. Lluch] no hacerlo a través de la democracia futbolística, que es lo que contemplaba y contempla el Decreto de 27 de agosto de 1977; esto es, por una elección como se hace en los clubs de fútbol, de unos compromisarios minoritarios que eligen a su vez los representantes, con una serie de intromisiones por parte de la dirección -puedo dar puntual detalle de algunas de ellas-, sino hacerlo por un método que sea realmente eficaz. Si el método de la democracia futbolística, en lenguaje futbolístico, es criticado en los clubs de fútbol, evidentemente tiene que ser tanto más criticado en un organismo que abarca a millones de españoles, provenientes, fundamentalmente, de las clases populares”⁴⁷⁰.

---

⁴⁶⁸Ibid.

⁴⁶⁹ “[E. Lluch] Voy a citar unos casos que, evidentemente, son muy casuales, aunque les podría citar muchos más. Por ejemplo, el delegado de una Caja muy importante, de las que ha citado mi compañero Solana, es el delegado de una Caja de Sabadell y, casualmente, es el representante de los impositores en Sabadell. Pero es que, además, el delegado de la Caja de Badalona ha sido también elegido, casualmente, en nombre de los impositores y además en los dos se da la circunstancia de que no pertenecen a ninguna central sindical democrática, sino a una central sindical que a lo mejor es democrática, pero que normalmente es conocida como una central amarilla que se llama <<Sindicato de Empleados>>, y a continuación viene el nombre de la Caja. Y hay casualidades que sorprenden. El delegado de la Caja en Guissona ha sido elegido por los impositores de otra población que se llama Cervera, que está cerca, pero no mucho. Este no es un caso único. El de Hostalrich ha sido elegido en representación de los impositores de Arbucias, pero es que en esta Caja suceden otras cosas y podríamos hablar de otras muchas. Por ejemplo, el que ha sido responsable directo del proceso electoral se ha presentado a las elecciones como impositor y ha salido elegido, no por Barcelona, donde vive, sino en mi pueblo, ha salido como representante de los impositores de Vilasar de Mar, casualmente. Esto se podría decir de muchos de los casos que aquí tengo y de una serie de hombres de las Cajas que después aparecen como representantes de los impositores” (Ibid.).

⁴⁷⁰Ibid.

Els socialistes catalans buscaven un sistema d'elecció dels òrgans de govern de les Caixes que permetés un control popular o públic sobre l'actuació d'aquestes, és a dir, fer competible el seu caràcter públic amb un de democràtic i que a la vegada existissin uns graus de competència entre les diferents Caixes. Una política molt diferent era la impulsada per la UCD des del Govern, “[E. Lluch] *de concentración de las Cajas, que va a suponer la desaparición del mercado, en distintas zonas del Estado español, para llegar a situaciones monopolistas de las Cajas*”⁴⁷¹.

El propi món de les Caixes es trobava dividit en dos, el de les privades i el de les públiques. Segons Lluch, les Caixes de fundació privada eren majoritàries dins de la *Confederación Española de Cajas de Ahorro*. L'altra tipologia de Caixa, la pública –la nacionalitzada–, la representació dels seus òrgans de govern, per força, havia de ser diferent que la de les privades.

Per descomptat, la proposició de llei de *Socialistes de Catalunya* deia que el 50% de l'Assemblea General de cada Caixa d'Estalvi havia d'estar formada per representants dels municipis –no calia que fossin càrrecs ni polítics ni tècnics–, en funció del passiu i agrupats per zones homogènies, mentre que l'altre 50% constaria de representants dels contribuents, dels Col·legis Professionals, de les cooperatives, de les petites i mitjanes empreses, dels sindicats, de les entitats culturals i de les associacions de veïns, de consumidors, etc; la composició del Consell d'Administració havia de respectar les proporcions tot incorporant-hi a un representant de l'autoritat administrativa de tutela i aquest mateix Consell seria qui nomenaria per 4 anys –renovable indefinidament– al director general de cada Caixa –“[E. Lluch] *con lo que se quiere evitar que una función eminentemente ejecutiva y de la máxima confianza de los órganos políticos de las Cajas se convierta, como ha venido sucediendo hasta ahora, en una figura de hecho permanente y con poderes incluso por encima del Consejo de Administración de las mismas*”⁴⁷².

El capítol IV tractava les Federacions de Caixes i la creació dels Instituts de Crèdit. De fet, el paper de les Federacions de Caixes ja havia estat reivindicat amb una llei de 1933, impulsada bàsicament per Largo Caballero. Era insistir en un punt de tradició socialista.

---

⁴⁷¹*Ibid.*

⁴⁷²*Ibid.*

En aquesta vertent, el més significatiu era l'entroncament de les Caixes amb el territori, el qual havia de coincidir amb el de l'òrgan autonòmic per consolidar el servei de les mateixes en l'àmbit territorial en el que actuaven. “[E. Lluch] *Con un mimetismo evidente respecto al modelo alemán, las Federaciones ejercen las funciones representativas de las Cajas y se coordinan a nivel de la Confederación para sus relaciones con el exterior. Son las asociaciones de Cajas en defensa del ahorro y de sus propios intereses en el territorio*”⁴⁷³.

També cal explicar el paper dels Instituts de Crèdit -que havia de ser un per cada territori autonòmic-, amb la competència de la funció financera col·laboraria amb la respectiva autoritat administrativa. Funcionarien com els bancs de les Caixes i els ens autonòmics. “[E. Lluch] *Es ésta una figura que se halla plenamente arraigada en los sistemas financieros modernos, aunque adopta distintas modalidades y constituye un engarce esencial en las necesidades financieras de los entes públicos con base territorial y de las Cajas de Ahorro*”⁴⁷⁴.

Ara bé, del capítol VI els socialistes catalans destacaren la figura de l'autoritat administrativa de tutela, una que es desprenia dels Estatuts d'Autonomia basc i català. Entre les seves funcions destacaven les d'aprovar els estatuts dels Instituts de Crèdit i establir, en el marc de la política monetària dictada pel govern, les prioritats sectorials de la inversió regional i efectuar les tasques d'inspecció interna. Amb tot això, segons *Socialistes de Catalunya*, s'arribaria a una societat més democràtica, més descentralitzada i més eficaç –malauradament, tal proposició de llei va ser denegada per 145 vots en contra, 117 a favor i 4 abstencions.

7.k. Estatut de Centres Escolars

El dia 11 de març de 1980⁴⁷⁵, en ple Congrés dels Diputats, es van debatre els dictàmens que havia fet la Comissió d'Educació sobre el projecte de Llei Orgànica amb la qual es regulava l'Estatut de Centres Escolars.

---

⁴⁷³*Ibid.*

⁴⁷⁴*Ibid.*

⁴⁷⁵Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “11 de marzo de 1980”.

Tal debat fou dels pocs en què E. Lluch no va parlar per defensar una esmena del seu grup parlamentari, per tant, entenc que votà a favor de l'esmena a l'article 15 que feu el seu partit homòleg espanyol. Aquesta va ser defensada pel diputat Gregorio Peces-Barba Martínez.

Primer llegí el text aprovat per la Comissió d'Educació: “*«Los profesores, dentro del respeto a la Constitución, a las leyes, al Reglamento de régimen interior y, en su caso, al ideario educativo propio del Centro, tienen garantizada la libertad de enseñanza. El ejercicio de tal libertad deberá orientarse a promover, dentro del cumplimiento de su específica función docente, una formación integral de los alumnos, adecuada a su edad, que contribuya a educar su conciencia moral y cívica, en forma respetuosa con la libertad y dignidad personales de los mismos»*”.

I després proposà el text esmenat: “*<<Los profesores, dentro del respeto a la Constitución y a las leyes>>-se suprime la limitación que el texto trae en relación con el ideario educativo y con el Reglamento de régimen interior- <<tienen garantizada la libertad de cátedra. El ejercicio de tal libertad deberá orientarse a promover la formación integral de la personalidad de los alumnos en la tolerancia y en el respeto a la conciencia moral y cívica de los mismos, y se ejercerá>> -y subrayo esta última parte de nuestra enmienda, porque es un signo de la extrema prudencia de las enmiendas del Grupo Parlamentario Socialista- <<de acuerdo con las orientaciones establecidas por los diferentes órganos colegiados de la comunidad escolar contemplados en la presente ley>>*”- amb 161 vots en contra, 120 a favor i 1 abstenció, aquesta esmena fou anul·lada.

En aquella sessió, E. Lluch es va oposar a incloure cap ideari educatiu obligatori, ja que, ell mateix, havia estat sancionat tres vegades per haver atacat aquest ideari propi -“*A este respecto tengo que decir que el 5 de marzo de este año me ha sido aplicado el Decreto de amnistía del año 76*”. Els socialistes catalans tenien prou amb l'ideari de la Constitució i de l'Estatut - “[E. Lluch] *Hoy, aquí, cuando se ha intentado explicar lo que es un ideario, se ha demostrado con qué imprecisión se consideran las ideas. Así, el señor Oscar Alzaga ha tenido, a mi entender, el desacierto de decir que el <<Bolero>>, de Ravel, es monótono. Si supiera matemáticas, sabría que son una serie de notas matemáticamente unidas donde hay unas variaciones, que es lo que ha hecho*

que esto sea una gran música y nada monótona. Y que hay gramática, por lo que no se puede decir <<Turá>>, porque <<Tura>> va sin acento, de una vez para siempre. Es decir, que hay un amplio campo –y lo digo irónicamente- entre ideario, ideas, educación, falta de estudios, etcétera, que puede complicar lo que es un ideario y, además, puede evitar que el alumno tenga una capacidad de elección para saber cuál tiene que ser su ideario definitivo, o provisional, pero su ideario.

Con este artículo 15, tal como está redactado, todos los niños y niñas que vayan a colegios privados no tendrán esta capacidad de elección, sino solamente la capacidad de elección de su padre y la capacidad de elección de un director que no tiene que ser pedagogo, y que incluso puede ser, si he entendido bien esta ley, analfabeto. Pero es que aquí se trata de aplicar el pluralismo en el interior de la escuela. El otro día se citó mal a Josep Pallach que escribió, entre otras cosas, algo como esto: «Tiene que haber pluralismo dentro de la escuela; es decir, que un marxista y un cristiano pueden enseñar en ella Historia». Y esto es de lo que se trata, del auténtico pluralismo”.

Aquell dia, per variar, també deixaria anar una crítica a CDC: ”Recordará el señor Solé Tura que hace muchos años se dijo de un partido catalán, que se autodenominaba nacionalista, que hacia una política doble: una, en Cataluña, que les hacia considerarse como unos Bolívares en Cataluña, pero que en Madrid no eran Simón Bolívar, sino que se comportaban como Bismarck, puesto que querían el orden, y en Madrid hacían otro tipo de política”⁴⁷⁶.

Esto es lo que está sucediendo. Este partido debe hacer un programa que no vale 60 pesetas, sino 40, y que dice cosas como la siguiente: <<La política cultural y la de enseñanza no ha de reproducir la ideología dominante>>- se entiende dominante lo que corresponde a la ideología de la clase dominante-. Pero es que más adelante se

---

⁴⁷⁶Alfons XIII, per aconseguir la pau social a Catalunya i assegurar així la seva corona –aleshores, no estaven de moda aquests règims a Europa i encara menys a Rússia-, pels volts de 1918 va prometre a Francesc Cambó un Estatut d’Autonomia per a Catalunya. Tanmateix, ni Cambó va ser el President d’Espanya –tal i com li va proposar el mateix Rei- ni es va poder aprovar a Corts l’Estatut d’Autonomia de Catalunya. De la defensa d’aquest Estatut, en el Congrés dels Diputats, Cambó –tal i com ho explicà a les seves *Memòries*- recordava amb dolor aquesta frase que li va dedicar Niceto Alcalà Zamora: “Cambó, no pot ser que aspiris a ser el Simón Bolívar de Catalunya i, a la vegada, l’Otto von Bismarck d’Espanya”. Pels parlamentaris espanyols era inadmissible el fet de governar Espanya tenint autonomia a Catalunya, o liderava Espanya o escollia fer-se amb l’Estatut d’Autonomia de Catalunya.

Després d’aquest fracàs estrepitos, Cambó li envià una carta al Rei per demanar-li les pertinents explicacions, com també va fer el següent aprenentatge: “*Si Cataluña se separase de España, en España no pasaría nada y todo continuaría igual, pero es que con la autonomía de Cataluña se transforma España y por eso la autonomía suscita aquí más reticencias que la separación*”(De Riquer, Alfonso XIII y Cambó, 126).

entra en el tema de este artículo y se dice: <<Las instituciones de enseñanza que reciben subvenciones de los Poderes públicos debieran reunir unas condiciones de calidad definida, de formas precisas, por la instancia administrativa, y no serán contrarias a los principios constitucionales y a la formación democrática>>. Es decir, que las únicas limitaciones que se ponen no son las del ideario de centros, sino las de la Constitución.

Esto es lo que dice Convergencia Democrática en Cataluña, cuando son Simón Bolívar, pero cuando son Bismarck, vienen aquí y dicen otra cosa. Esto es grave, porque no es algo que pase ahora con las elecciones; esto es algo profundo de la vida de este país, porque los que hace muchos años somos socialistas -pero somos también nacionalistas- sabemos que Cataluña no tiene libertad cuando España y su conjunto no tienen libertad. Y cuando se hacen políticas dobles, como se hace de Simón Bolívar en un lugar y de Bismarck en otro, se resiente España; pero -lo digo claramente- también se resiente Cataluña.

¡Ojalá éste fuese solamente un problema electoral! Es más profundo, más grave, y tendría que llevar a todo el mundo a la reflexión. Si se hace aquí una política, se debe hacer allá exactamente la misma, puesto que, si no, se puede caer toda la barraca.

Y éste es un partido al que me refiero, la Lliga, que nació en Barcelona y que acusó a Lluís Companys de sucursalista, un hombre que murió por Cataluña. ¿Y dónde murió la Lliga? Lo diré claramente: unos se radicaron en Burgos y otros en San Sebastián. Y esto son problemas muy graves para la Historia de España, que no son fáciles ni para la Historia de Euskadi ni para Cataluña. Hay que jugar con mucho tiento, con mucha calma y, evidentemente, al margen de los acontecimientos electorales. Y digo esto porque respeto al portavoz de Convergencia y Unió por una razón, porque en esta ley ha trabajado, pero en otras, como es la de Financiación de las Comunidades Autónomas, nos hemos encontrado con el escándalo de que su portavoz ha venido a tres reuniones de las dieciocho. Y cuando ha llegado a Barcelona, la última vez que estuvo dijo que ... (Rumores.)”.

7.1. La creació de sòl i l'agilització de la gestió urbanística

A la sessió plenària del 10 d'abril de 1980⁴⁷⁷, es va discutir el *Real Decreto –Ley 3/1980*, de 14 de març, sobre creació de sòl i agilització de la gestió urbanística. La tramitació d'aquesta legislació per a Lluç era molt urgent, a causa del gran atur que hi havia en el sector de la construcció -tal sector havia estat el que més s'havia ressentit davant de la crisi de l'economia espanyola- i pels milers de ciutadans que vivien en habitatges inadequats -segons Lluç, tal Decret-Llei no servia per afrontar aquestes problemàtiques. Cert era que “[E. Lluç] *si el costo del suelo disminuye implica que el coste de la vivienda puede disminuir y, por lo tanto, que puede aumentar la demanda de viviendas*”⁴⁷⁸, ara bé, no hi havia cap seguretat dins d'aquest decret-Llei que aquest efecte final hi existís i que hi repercutís en la disminució del preu de l'habitatge; altre inconvenient era que aquests tipus de mecanismes no es donaven en qualsevol situació econòmica - “[E. Lluç] *Esto es así por la simple razón de que este decreto-ley intenta que la oferta de viviendas en venta aumente, mientras que el problema que existe en el mercado es que hay un exceso de oferta. Ahora hace un año, en las ciudades de más de 20.000 habitantes había 150.000 viviendas por vender y que no se colocaban. La encuesta de coyuntura de la Asociación Nacional de Promotores indica que la situación en los últimos doce meses ha ido empeorando*”.

Per tant, el conflicte no estava ni en la tramitació, més o menys lenta, dels procediments urbanístics ni estava en el cost del terreny, sinó que es trobava en el finançament per aquells que desitjaven comprar un habitatge⁴⁷⁹ o per aquells que el desitjaven llogar, un fet que, a diferència de la resta de països europeus, a Espanya era impossible per la seva manca de pisos de lloguer⁴⁸⁰. Però, el problema més greu estava en la no examinació –

---

⁴⁷⁷Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “10 de abril de 1980”.

⁴⁷⁸ “[E. Lluç] *si se tramitan los planes urbanísticos y las concesiones de licencias de una manera más rápida es posible animar al sector*”.

⁴⁷⁹ “[E. Lluç] *Resolver el problema que intenta el decreto-ley sería afrontar también problemas como el del mercado del crédito hipotecario, en el que hasta ahora se han hecho pocas cosas, mal y con poco éxito, aunque se lanzaron por parte de UCD con bombo y platillo a través de la Televisión. Sería también hacer un empréstito estatal que sirviera para una financiación más amplia y más barata de la vivienda, pero de todo esto no se habla en el decreto-ley*”.

⁴⁸⁰ “[E. Lluç] *La liberalización que se hizo en junio de 1977 de los coeficientes que derivó fondos que iban hacia una demanda de viviendas a otros sectores más productivos, evitando de esta manera que un sector como el de la vivienda, que en ningún país se mueve por libre mercado, quedara al paro y en una mala situación*”; després de la crisi del petroli (1973), a Espanya li costà molt refer-se i, en part, perquè -com va dir Leal Maldonado- s'havia establert l'estructura internacional Nord-Sud, és a dir, Espanya ni era un país de gran capacitat tecnològica (fet que la feia dèbil davant de les tensions vingudes del preu del petroli) ni tenia els avantatges dels països subdesenvolupats (que eren desavantatges per als homes i dones que hi vivien allí), amb baixos salaris, com ara: Brasil, Hong Kong, la

per part del Govern d'UCD- dels problemes del preu del sòl lligat amb el de l'habitatge. A més a més, si per ell havia arribat el moment del poder comarcal i municipal, què millor que posar en pràctica una política micro per a resoldre tal realitat? “[E. Lluch] *Hay que ver, por ejemplo, con detalle, el problema que aquí ha suscitado el compañero Sáenz Coscolluela de que la política del suelo tiene que pasar forzosamente por las Comunidades Autónomas y los Ayuntamientos, porque en política de viviendas no hay otra política que no sea una política micro, una política estrictamente ligada al terreno, y así lo reconocía la Constitución y así lo reconocía el mismo Gobierno de UCD no hace muchos meses*”.

Aprofitant que ha sortit el terme de ”Comunitats Autònomes”, cal dir que el citat decret- llei, per a Lluch, era urgent perquè s’anaven a posar en marxa els Estatuts d’Autonomia de Catalunya i d’Euskadi, però no es volien executar les decisions que s’havien pres des del Govern d’UCD – “[E. Lluch] *Quiero recordar que el anterior Ministro de Obras Públicas, don Joaquín Garrigues, presentó y fue aprobado en Consejo de Ministros de 20 de febrero de 1979 el que el INUR pasara a la Generalidad de Cataluña, que 6.164 hectáreas pasaran, lo cual hubiera sido un camino correcto para que todo el INUR hubiera ido pasando a las Comunidades Autónomas, pero de las Comunidades Autónomas en el decreto-ley no se habla, y no solamente no hay -como ya se ha indicado aquí- un intento de favorecerlas, sino que hay el de marginar a las Comunidades Autónomas de una manera especial*”.

Amb tot això, amb aquest decret únicament es beneficiaria a algunes empreses privades, ja que el mercat de l’habitatge no estava com per obrir concursos, ans al contrari, el que sí que faria era ajudar a resoldre “[E. Lluch] *algunas de las prerrogativas que han tenido los Ayuntamientos, como es la concesión de licencias urbanísticas y combatir lo que tenían que ser las atribuciones de las Comunidades Autónomas.*

Unió Soviètica, països que li podien fer la competència en molts productes, i els espanyols, estant a mitges, es trobarien en una situació dolenta.

Parlant de les condicions de la classe obrera és important dir que l’*Acuerdo Marco Interconfederal* (signat el 5 de gener de 1980 entre la UGT i la CEOE (més tard s’hi afegí la USO)) permetria la creació de comissions paritàries per institucionalitzar la relació i el diàleg entre empresaris i treballadors, duent això a la negociació col·lectiva; ambdues forces socials van estar contentes de recuperar el protagonisme que els hi corresponia, després de dècades d’intervencionisme estatal vers les relacions obrers-patrons -fou quan la CEOE i la UGT dialogaren sobre la productivitat, l’absentisme, la jornada laboral en si, sobre les hores extraordinàries i la jubilació. Segons Santiago Carrillo, que passés això els hi va anar bé en els treballadors perquè els salaris no van baixar, com sí que ho van fer el 1979 (en dos punts). A l’any 1980 es van tancar convenis col·lectius en dos punts per sobre respecte a l’any anterior. També havien disminuït el nombre de vagues, cosa que ajudava a què el grau d’incertesa existent entre els seus conciutadans també hagués baixat. Sols faltava reanimar la iniciativa privada (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “21 de mayo de 1980”; “Acuerdo-marco interconfederal sobre negociación colectiva”).

Como dijo un político famoso: este decreto-ley es peor que un crimen; es un error”.

7.m. Dotació de personalitat jurídica al Fons de Garantia de Dipòsits

A la sessió parlamentària del 24 d'abril de 1980⁴⁸¹ es va discutir de convalidar o derogar el *Real Decreto-Ley 4/1980*, de 28 de març, pel que es dotava de personalitat jurídica al Fons de Garantia de Dipòsits i altres mesures complementàries.

Abans de res, però, perquè la gent confiés amb la recuperació econòmica del país, des del punt de vista d'E. Lluch, era convenient definir de manera concisa els termes "servei públic" i el de "mercat"⁴⁸²-al voltant d'aquest concepte, es pot veure com la crítica d'Ernest Lluch a les polítiques i/o comentaris que emergien del govern d'Adolfo Suárez era una constant⁴⁸³. Parlant de mercat, segons Lluch, l'anomenat decret-llei havia d'assegurar que acabada la subhasta hi hagués més competència dins del mercat bancari –més que si hi havia o no socialització de pèrdues- i això era clau per aconseguir reduir costos i millorar la situació dels consumidors⁴⁸⁴.

Per a reanimar la realitat econòmica espanyola E. Lluch posà en valor la importància d'aplicar els Acords de la Moncloa, com el fet que el crèdit oficial (vingut de l'*Instituto de Crédito Oficial*) competís amb el sector privat, aconseguint així més competència i més dinamisme en el si del mercat. "[E. Lluch] *En segundo lugar, de aquella famosa promesa de rebajar el tipo de interés en dos puntos, no me voy a referir una vez más a ella, puesto que la contestación que se dio la última vez por el Ministro de Economía*

---

⁴⁸¹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "24 de abril de 1980".

⁴⁸²:[E. Lluch] *Otra vez aquí se ha incurrido en un concepto de mercado, yo diría –y perdonen que por una vez utilice términos un poco extraños- un mercado neoclásico, pero de esto yo no soy partidario. Hay que decir dos o tres cosas: primero, que el mercado no es propio del capitalismo de este país, sino que los que somos partidarios del mercado somos con frecuencia gente que no tenemos ideología de capitalistas”.*

⁴⁸³:[E. Lluch] *hablar de mercado no es solamente para las campañas electorales, porque a los pocos meses se está aquí y hay que oír decir a unos señores: bueno, mercado, pero no tanto. El señor Gamir ha hablado –a lo mejor no lo ha dicho así, pero a mí me ha dado la impresión- de mercado, pero con correctivos. No hay que hacer <<spots>> publicitarios, sino mercado a secas”.*

⁴⁸⁴:[E. Lluch] *“Y con este sistema de subasta, la cuestión formal de que el Estado puede o no intervenir no es para mí lo fundamental. Lo fundamental es decir que el Estado tiene que intervenir cuando va a disminuir la competencia en el sector bancario, aunque los grandes bancos compren a estos bancos a precios caros. Si ello significa una mayor concentración bancaria y unos mayores costos para las empresas, para los que toman préstamos, estoy en contra, puesto que el Estado no es un negocio, y no se trata de que invierta 48.000 millones de pesetas y trate de sacar el máximo provecho posible”.*

me hizo mucha gracia; dijo que no se ha bajado el tipo de interés, pero que al menos no se ha subido. (Risas.)”.

Del concepte “servei públic”, Lluch va dir que les Caixes d’Estalvi⁴⁸⁵ tot i que no eren uns ens totalment democràtics, tenien una funció més pública, més compensada, més discutida que alguns bancs, que depenien d’un o dos especuladors sense inspecció⁴⁸⁶ i que, per tant, hi havia un aspecte de caràcter públic dins d’aquestes que en aquell moment feia que estiguessin més tranquiles. D’altra banda, si *Coalición Democrática*, *Convergència* i *Unión de Centro Democrático* no haguessin votat en contra de l’esmena de *Socialistes de Catalunya* –del dia del debat sobre els òrgans rectors del Banc d’Espanya- que cercava la creació d’un Comitè de Control d’Entitats Creditícies per part del Banc d’Espanya... “[E. Lluch] *si hubiera dentro del Banco de España una división orgánica que separara la política monetaria, que tiene un objetivo de suministro de activos líquidos, de quien tiene que hacer excepciones a esta política general monetaria, creo que podríamos empezar a saber de quién depende el fondo de garantía bancaria. Creo que esto sería lo mejor*”.

Lluch i els seus companys de grup parlamentari votarien en contra d’aquest decret-llei perquè amb aquest l’Estat aportaria molt més que el sector privat⁴⁸⁷. “[E. Lluch] *Otro tema es que debo decir a todos los señores Ministros que están fuera y que ahora entrarán a votar, que estén tranquilos, porque de vez en cuando sucede una cosa: que, haya diferencias o no en esta Cámara, solamente hay dos partidos: los de las*

---

⁴⁸⁵Enrique Barón, de les Caixes d’Estalvi en va dir que si el Fons de Garantia només garantitzava els seus dipòsits fins a 500.000 pessetes, era situar-les en segona fila respecte al sector de la banca i Tamames va dir que aquestes entitats tenien una inspecció més forta que la banca.

⁴⁸⁶ “[E. Lluch] *Quiero exponer un tipo de problema que viví de primera mano sobre la inspección, que es el del empleo en el sector bancario. Viví el problema de los trabajadores del Banco de Navarra. El Banco de Navarra era un banco mal gestionado, en lo que yo creo que podría haber responsabilidades por parte del Gobierno, del Banco de España, por no haber dotado a este sistema de inspección de una mayor eficacia, con lo que se hubiera podido evitar antes la creación del problema. Y llego al final de la historia. Lo que había era unos trabajadores que se quedaban sin empleo y, por consiguiente, hubo que llevar a cabo unas negociaciones nada fáciles y expresamente duras, pues a una parte, aunque pequeña, de los trabajadores se les había puesto en una situación muy difícil desde el punto de vista personal. Solamente porque había habido banqueros que no habían realizado una buena gestión y porque el Banco de España no había inspeccionado de una manera correcta la situación*”.

⁴⁸⁷ “[E. Lluch] *Es éste un tema del que ya se ha hablado y no voy a insistir en el mismo, pero sí voy a añadir un pequeño matiz, y es que cuando el Banco de España aporta más, como el año pasado, que, si no estamos mal informados, aportó 100.000 millones de pesetas a bancos privados, a tipos de interés bajos; cuando está aportando estos créditos, está haciendo lo que se llama <<créditos sustitutivos>>, es decir, que no se conceden otro tipo de créditos y, por tanto, lo que va a un sitio no va a otro. Esto es, que si la suma tiene que ser cuatro, o van todos a un sitio o, si se sacan dos, solamente quedarán otros dos para el primero. Este es un aspecto importante respecto a este hecho*”.

*sucursales bancarias*⁴⁸⁸ y los independientes, y hoy por hoy creo que los partidos de las sucursales bancarias se van a definir y se va a ver que tienen mayoría, aunque algunos Ministros, como virtualmente hacen, faltaran”.

7.n. Cessió a la Generalitat del rendiment de les taxes sobre el joc

En el debat sobre la cessió a la Generalitat de Catalunya del rendiment de les taxes i altres impostos sobre el joc, celebrat el 8 de maig de 1980⁴⁸⁹, a l’hora de defensar la proposició de llei dels socialistes catalans Lluch comentà que el seu objectiu era obtenir la cessió del rendiment d’aquests tributs. Dit això, “[E. Lluch] *el origen de esta proposición de ley es desarrollar la Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas, que contempla la cesión de este rendimiento entre los impuestos cedidos, mientras que no figura entre los impuestos cuyos rendimientos se ceden en el Estatuto de Cataluña*” i ho demanaven tenint present, en tot moment, l’afectació que tenien aquests impostos en la vida quotidiana⁴⁹⁰.

En relació a aquesta proposició de llei, Lluch avisà que la LOFCA li obria pas perquè en el Congrés dels Diputats “*cuando se aprobó el artículo 11, aprobó en el apartado 1, letra f), la posibilidad de que esto tuviera lugar*”. Altra raó de tipus jurídic que avalava aquesta cessió de tributs, per part de l’Estat a la Generalitat de Catalunya, era “[E. Lluch] *la aprobación en última instancia del Estatuto de Cataluña*⁴⁹¹ y fundamentalmente de una Disposición adicional, la sexta, en su número 2, dice que es tarea del Gobierno hacer este tipo de proyectos de ley para ceder impuestos, y, por tanto, nuestro Grupo, teniendo esto en cuenta, decía que si el Gobierno, a través del Ministerio de Hacienda, demuestra su actitud respecto a que, en los términos

---

⁴⁸⁸ “[E. Lluch] *Yo creo personalmente que esto está muy ligado al tipo de Gobierno que es UCD, que es un tipo de Gobierno de burguesía de Estado, que concede los favores más a unos sectores que a otros, y así se interpone en lo que denominamos sector productivo*”; “yo siempre había tenido una cierta curiosidad, y es por qué al Gobierno se le llama el «banco azul». Evidentemente, uno cree que esto está claro; ahora está muy claro: porque unos vienen del «banco» y otros vienen del «azul». (Risas.)” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “21 de mayo de 1980; 18 de septiembre de 1980”).

⁴⁸⁹ Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “8 de mayo de 1980”.

⁴⁹⁰ Per un costat, el 25% del rendiment d’aquests tributs es dirigia a les Corporacions locals i la resta, el 75%, es feia servir per plantar cara a temes tan rellevants com el de “*la lucha contra la delincuencia juvenil, cuidados de todo tipo respecto a los subnormales, y, en último lugar, protección de la tercera edad*”, segons E. Lluch.

⁴⁹¹ “[Antoni Montserrat Solé] *se trata de algo perfectamente creíble, tanto si se contempla desde el punto de vista de ser el rendimiento de un servicio traspasado por el artículo 44, 4, del Estatuto -que puede contemplarse desde este punto de vista-, como si se ve desde el punto de vista de la materia: los casinos de juego, etc., están comprendidos en el artículo 9.º, número 32 del Estatuto de Cataluña*”.

establecidos por el mismo Estatuto, va a presentar este proyecto de ley en el Congreso de Diputados, nosotros retiraríamos nuestra proposición de ley” i, per sorpresa, va ser així.

Més endavant, en el ple del Congrés dels Diputats del 15 d'octubre de 1980⁴⁹², es discutí el *Real Decreto-Ley 9/1980*, de 26 de setembre, sobre el finançament dels Ajuntaments i la taxa del joc -cosa que es va aprovar per 168 vots a favor i 123 en contra. Per una banda, Lluç posà de relleu que hi havia hagut un augment de la imposició indirecta – “pero que este aumento -que hay que reconocerlo, no hay otro sistema, porque siete es mayor que seis-, creemos que es claramente insuficiente”. D'altra banda, encara que fos per primera vegada, era positiu que aparegués el protagonisme de l'Impost sobre la Renda -tot i que un 1% era una xifra molt baixa.

“[E. Lluç] *La tercera característica fundamental es con respecto al juego. No voy a entrar en la discusión sobre la moralidad que aquí se ha iniciado, porque uno es jansenista*⁴⁹³ *y está al margen de estas cuestiones; simplemente quiero decir que no*

---

⁴⁹²Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “15 de octubre de 1980”.

⁴⁹³Si E. Lluç es definia jansenista (qui predicava, de forma exagerada, la doctrina de Sant Agustí i que, a canvi de restar llibertats a la humanitat, feia el bé a la societat a partir de la gràcia divina; corrent que nasqué de les mans del bisbe flamenc Cornelis Jansen (1585-1638) i que, sobretot, fou difosa a la Holanda i a la França dels segles XVII i XVIII (RAE, “Jansenista”; IEC “Jansenisme”)), és necessari apropar-nos a aquest pensament que cada vegada estava més allunyat del catolicisme ortodox; molts científics de primer nivell, entre ells el físic Stephen Hawking, s'acostaren a les idees o els conceptes de moralistes francesos del segle XVII. Sembla que el personatge que tingué més seguidors fou Blaise Pascal –matemàtic i teòleg del Port-Royal parisenc-, sobretot, entre aquells que tenien com a objecte d'estudi resoldre fets com els forats negres, el *Big Bang* o els motius que fan progressar les societats o bé sobre el codi genètic humà.

El jansenista Pascal ja ho va dir d'aquesta forma en els seus *Pensamientos*: ““El último paso de la razón consiste en reconocer que hay una infinidad de cosas que la sobrepasan. Es débil si no alcanza a conocer esto. Y si las cosas naturales la sobrepasan, ¿qué diremos de las sobrenaturales?” [...] “Anhelamos la verdad y no hallamos más que incertidumbre” [...]. “Los geómetras, que no son más que geómetras, tienen, pues, el espíritu recto, pero con tal de que se les explique bien todas las cosas por definiciones y principios; de otro modo son falsos e insoportables, pues no son rectos, sino sobre los principios muy claros. Y los finos que no son más que finos no pueden tener la paciencia de descender hasta los primeros principios de las cosas especulativas y de imaginación, que nunca han visto en el mundo, y que son inusitadas” [...]. “Sabemos que existe un infinito e ignoramos su naturaleza de la misma manera que sabemos que es falso que los números sean finitos. Pues es verdad que hay un infinito en número, pero no sabemos qué es. Es falso que sea par, es falso que sea impar; porque añadiéndole la unidad no cambio de naturaleza. Sin embargo, es un número, y todo número es par o impar. Es verdad que esto se dice de todo número finito. Así, se puede conocer perfectamente que hay un Dios sin saber lo que es. ¿No existe una verdad sustancial, ya que vemos cosas verdaderas que no son la verdad misma?”[...] pensamiento 418. “Examinemos, pues, este punto. Y digamos: 'Dios existe o no existe'; pero, ¿de qué lado nos inclinaremos? La razón nada puede determinar ahí. Hay un caos infinito que nos separa. Se juega un juego en la extremidad de esta distancia infinita, donde saldrá cara o cruz. ¿Qué apostáis? Por la razón, no podéis escoger ni lo uno ni lo otro; por la razón, no os podéis librar de ninguno de los dos” [...]. “No es voluntario, estáis embarcados. ¿Por cuál os decidiréis, por tanto? Veamos; puesto que es necesario escoger, veamos lo que menos os interesa. Tenéis dos cosas que perder: la verdad y el bien; y dos cosas que comprometer: vuestra razón y vuestra voluntad, vuestro conocimiento y vuestra felicidad, y vuestra naturaleza dos cosas de que huir, el error y la miseria. Vuestra razón no resulta más perjudicada, puesto que hay que escoger necesariamente, eligiendo lo uno y no lo otro. He ahí un punto resuelto. Pero, ¿y vuestra felicidad? Pesemos la ganancia y la pérdida apostando cruz a que Dios existe. Tengamos en cuenta estos dos casos: si ganáis, ganáis todo; si perdéis, no perdéis nada. Apostad, pues, a que Él existe, sin vacilar. Es admirable. Sí, hay que

parece un criterio normal –utilizo las palabras del Decreto-ley- decir que si el incremento recaudatorio es menor del 25 por 100, sí que participan los ayuntamientos, y si es mayor del 25 por ciento, va al Estado. Y no es adecuado, en principio, porque la palabra normal es una palabra difícil de utilizar y no parece conveniente en un Estado muy centralizado -desde el punto de vista financiero- el hecho de que cuando una figura impositiva tiene un poder recaudatorio muy rápido y creciente, y este poder recaudatorio beneficiaba a los ayuntamientos, pero también a otras afectaciones, como subnormales, educaciones especiales, etc., porque es un impuesto muy elástico, se sustraiga de la Administración Local y se vuelva a pasar a la Administración Central. Esto pensamos que en una evaluación global hay que contemplarlo como un hecho negativo.

Por otro lado, la otra razón que se da es la de que este incremento extra o no normal irá a parar a inversión real por mano del Estado. Esto nos parece inadecuado, entre otras razones, porque la reciente experiencia nos enseña que los ayuntamientos son más aptos para aumentar la inversión real que el Estado, y en las estadísticas de los dos últimos años se ve muy claramente cómo el comportamiento inversor de las Corporaciones Locales ha sido mucho más satisfactorio que el del Estado [...]. Si hay un problema de transferencias –que lo hay- y de no funcionamiento de la Comisión de Transferencias en un área suficiente –que lo hay-, lo que trata es de hacer transferencias y no este tipo de soluciones. Por tanto, nos parece que estamos dando un paso hacia la centralización, negativo, y lo estamos dando porque los ayuntamientos, en su estado actual, tienen mayor capacidad de expansión de la inversión que el propio Estado”.

Finalment, per a Lluç votar a favor d'aquest Decret-llei era votar en contra de la LOFCA, “al menos por un año, lo que es negativo, lo que indica que se establecen unas leyes, pero que no se cumplen después y, además, romper el acuerdo unánime que hubo aquí el 8 de mayo, en el sentido de que el impuesto de juego cedible a todas las Comunidades Autónomas también era cedible para Cataluña”.

---

apostar, pero apuesto quizá demasiado”[...] pensamiento 375: “Los filósofos han consagrado los vicios poniéndolos en Dios mismo; los cristianos han consagrado las virtudes”[...] el 603: “Sus pasiones así dominadas son virtudes: la avaricia, la envidia, la cólera, Dios mismo se las atribuye. Y son tan virtudes como la clemencia, la piedad, la constancia, las cuales también son pasiones. Es preciso servirse de ellas como de esclavos, y dejándoles su alimento, impedir que el alma lo tome. Porque, cuando las pasiones son las dueñas, son vicios, y entonces dan al alma su alimento y el alma se nutre y se envenena con él” (Lluç, “Científicos actuales y Pascal”,15).

En els plens del Congrés dels Diputats dels dies 26⁴⁹⁴ i 27⁴⁹⁵ de maig de 1981, es va discutir, de forma genèrica, la cessió de tributs a la Generalitat de Catalunya. El dia 26, el Ministre d'Hisenda Jaime Julián García Añoberos va parlar més de transferència de competències que la Generalitat de 1932 ja havia gaudit, que no pas del projecte de llei de cessió de tributs a la Generalitat de Catalunya.

El que sí que va dir fou això: *“quiero referirme en este punto a algunas instituciones de cierta importancia, con objeto de que pueda prevalecer ese espíritu de colaboración entre las Administraciones tributarias y no un espíritu de enfrentamiento entre la Administración tributaria del Estado Central y la Administración tributaria de la Generalidad de Cataluña. Por ejemplo, la intercomunicación técnica de centros informáticos, cuestión muy importante sobre todo para la gestión del Impuesto sobre el Patrimonio; los planes de actuación conjuntos de los servicios de inspección; la creación de oficinas ejecutivas de colaboración con carácter permanente en una y otra Administración; la exigencia, por parte de las respectivas Administraciones, de la justificación del pago de los tributos como condición para admitir documentos; la creación de una junta arbitral para dirimir los conflictos de atribuciones; por último, también, la creación y funcionamiento de una comisión coordinadora para unificar criterios de valoración, organizar los servicios y realizar los estudios precisos para una adecuada articulación estructural y funcional del régimen autonómico en el marco fiscal estatal [...] la determinación del porcentaje de participación de la Generalidad en impuestos del Estado que, junto con el producto de los tributos cedidos, ha de proporcionarle una financiación suficiente y, además, autónoma. La Comisión mixta correspondiente está trabajando con intensidad en una tarea no exenta de dificultades. Pero el propósito del Gobierno de llevar adelante el proceso autonómico en general y el desarrollo del Estatuto de Cataluña en particular es firme y los hechos, más importantes que todas las palabras, lo van confirmando de manera incesante [...]. Lo que hoy se aprueba para Cataluña, se acabará aprobando, más o menos, para todos. Con ello somos coherentes con la Constitución que aprobamos y con el desarrollo de la misma en los estatutos de autonomía y, en esta materia concreta, en la Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas.*

---

⁴⁹⁴Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de mayo de 1981”.

⁴⁹⁵Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de mayo de 1981”.

Cada paso que se da en el desarrollo de la Constitución en materia autonómica, siempre que sea un paso bien fundado y con respeto al principio de solidaridad que en materia de hacienda territorial ha establecido nuestra constitución, es un paso que damos en pro de la democracia efectiva en nuestro país, que ha querido darse un sistema de descentralización política, y en pro de la consolidación de esa democracia”.

Ernest Lluch, en nom de *Socialistes de Catalunya*, de manera conjunta (per agilitzar el debat) va defensar les esmenes 18, 19, 23, 24, 26, 27, 28 i la primera part de la 29. Pels socialistes catalans aquell projecte de llei era positiu perquè significava que, d’una banda, es feia efectiu l’Estatut de Catalunya i alhora, s’aplicava l’esperit i la lletra de la LOFCA. O sigui, mitjançant aquest projecte de llei no solament es beneficiaria la Generalitat de Catalunya, sinó que permetria que en un futur qualsevol altra Comunitat Autònoma d’Espanya també es pogués beneficiar, sense cap mena de privilegis ni diferències. I a més, “[E. Lluch] *esta es una ley generalizable a todas las autonomías, y lo va a ser sin ninguna duda, puesto que creemos que la técnica del impuesto cedido es muy importante para consolidar las autonomías, ya que significa, en primer lugar, el hecho de que se tienen unas cantidades percibidas a cuenta, que dan unos recursos seguros y cobrados en el mismo momento en que los ingresa el Estado y, en segundo lugar, la colaboración, a veces predominante y otras menos, con la Administración Central, en cuanto a todo lo que haga referencia a gestión y liquidación de tributos. En definitiva, creemos que es positivo el hecho mismo de que en este momento se esté discutiendo este proyecto de ley”.*

Les esmenes de *Socialistes de Catalunya* cercaven la perfecció d’aquest projecte de llei, com ara aixecar el seu sostre, “[E. Lluch] *puesto que, a nuestro entender, este acuerdo o no se ha podido hacer o no se ha hecho todo lo amplio que posibilitaba el Estatuto, por un lado, y la LOFCA, por otro”.* El sostre a aixecar era el de la cessió dels rendiments dels impostos d’actes jurídics documentats –una figura que, segons Lluch, no gaudia d’autonomia legislativa i a més no presentava dificultats d’imputació territorial⁴⁹⁶, sinó que es regulava junt amb l’Impost de Transmissions Patrimonials, que ja estava cedit-

---

⁴⁹⁶ “[E. Lluch] *La Ley 32/1980, de 4 de junio, establece en su artículo 1.º que el Impuesto sobre Transmisiones Patrimoniales y Actos Jurídicos Documentados es un tributo, en singular, de naturaleza indirecta que generará, primero, las transmisiones patrimoniales onerosas; segundo, las operaciones societarias; y, tercero, los actos jurídicos documentados”.*

⁴⁹⁷, de transmissions d'immobles⁴⁹⁸ més l'impost especial sobre el telèfon⁴⁹⁹ -totes aquestes esmenes de *Socialistes de Catalunya* van ser tombades.

Aquell mateix dia Lluç defensà altra esmena, aquesta afectava l'apartat 2 de l'article 2n. Aquest punt, des de la seva visió, era un clar retrocés respecte a l'Estatut de Catalunya i deia això “<<Las referidas participaciones a favor de las Haciendas locales en los tributos cuyo rendimiento se cede, habrán de ser ingresadas en el Fondo Nacional de Cooperación Municipal>>”. Quan precisament, l'article 48.2, de l'Estatut de Catalunya, deia el següent: “<los ingresos a los entes locales consistentes en participaciones en ingresos estatales y en subvenciones incondicionadas serán percibidos a través de la Generalidad, que los distribuirá de acuerdo con los criterios locales que serán establecidos para las citadas participaciones>”.

Amb aquests fragments es veia com a l'article 2º.2 desapareixia el paper de la Generalitat, emperò això també els hi podia passar a la resta de Comunitats Autònomes. “[E. Lluç] *Nosotros no pedimos un tratamiento tan amplio como el que hay en la Ley de Concursos Económicos para el País Vasco, artículo 46, apartado 2, sino simplemente que se haga referencia a esta distribución por la Generalidad. Nuestra enmienda decía: <<Las referidas participaciones a favor de las Haciendas locales en los tributos cuyo rendimiento se cede, se distribuirán por la Generalidad de acuerdo*

---

⁴⁹⁷ “[E. Lluç] *Con respecto a los actos jurídicos documentados, tengo que decir que no creemos que estén por debajo del techo del Estatuto ni de la LOFCA, sino que no se han agotado las posibilidades del Estatuto y de la LOFCA.*

En efecto, el artículo 11 de la LOFCA, cuando define los tributos cedibles no cita el rendimiento de los actos jurídicos documentados; pero también es cierto que dicho artículo tampoco señala que no podrá ser objeto de cesión. Por lo tanto, es posible que este impuesto, en una negociación más afortunada, hubiese podido cederse, ya que para ello no hay ningún impedimento de los que señala el artículo 2.º, a), de la Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas.

Esta interpretación, extensible a esta figura cedible, es, a nuestro entender, además subrayada por la Disposición adicional sexta del Estatuto de Autonomía, que después de enumerar los tributos que habían de ser cedidos necesariamente a la Generalidad, establece, como la LOFCA, un carácter abierto de esta enumeración”.

⁴⁹⁸ “[E. Lluç] *El tercer rendimiento que intentamos que se ceda a la Generalidad es el del Impuesto General sobre el Tráfico de Empresas, cuyo hecho imponible consiste en las transmisiones de inmuebles, siempre que éstas puedan ser consideradas como ventas minoristas [...]. Además, en el párrafo final del número 1 de la Disposición transitoria sexta del Estatuto, según el dictamen de la Comisión Constitucional del Congreso -momento desde el cual permanece inalterable el Estatuto de Autonomía de Cataluña-, este hecho imponible tributaba por transmisiones patrimoniales. Por tanto, lo lógico y coherente es que si las transmisiones patrimoniales fueron cedidas, algo que en el momento de discutir el Estatuto estaba incluido en el Impuesto sobre Transmisiones Patrimoniales, ahora se incluya”.*

⁴⁹⁹ “[E. Lluç] *A nuestro entender en este caso sí que no hay dudas; es un caso en el cual no se ha llegado al techo que señalan el Estatuto y la LOFCA. Es especialmente evidente y, por tanto, pensamos que es obvia su inclusión. El no incluir este impuesto del uso del teléfono, si no queremos caer en un cierto examen superficial de los hechos, que no se puede achacar al hecho de que el agente que lo cobra es la Compañía Nacional Telefónica de España; esto no es ningún inconveniente, puesto que en este caso la misma Compañía en vez de darlo al Estado lo da a la Generalidad. Por tanto, no existe ningún argumento en contra más que, a nuestro entender, el no haber considerado, no haber tenido en cuenta este impuesto, incluso diría no haberse acordado de este Impuesto”.*

con los criterios que se acuerden con el Gobierno>>”. Malgrat aquesta proposició, per tal de trobar una solució al problema plantejat es posà de relleu la seva esmena transaccional, que volia comprendre la primera part d’aquest article 2º.2 més l’afegit de la part de l’Estatut que hi faltava: “*«Las referidas participaciones a favor de las Haciendas locales en los tributos cuyo rendimiento se cede, habrán de ser ingresadas en el Fondo Nacional de Cooperación Municipal y serán percibidos a través de la Generalidad que los distribuirá de acuerdo con los criterios legales que serán establecidos»*” -tal esmena transaccional decaigué per 123 vots favorables, 157 en contra i 7 abstencions.

En el ple del 27 de maig de 1981, Lluch defensà la part de l’esmena que no va decaure a la sessió parlamentària del dia anterior. S’està parlant de l’esmena 29, que afectava a l’article 16 d’aquest projecte de llei i deia així: “*<<Los planes de actuación inspectora serán elaborados por la Generalidad, que dará cuenta anualmente de los mismos y de su ejecución al Ministerio de Hacienda>>*”-convertint així a les Comunitats Autònomes en protagonistes en els plans d’actuació inspectora; va ser refusada per 95 vots favorables, 119 en contra i 1 abstenció.

Quan es va discutir l’article 21 Lluch va defensar les esmenes 30, 31 i 33. Tractaven totes elles el mateix problema: “*el problema se deriva de que en el proyecto de ley de cesión de tributos a la Generalidad se establece una Junta arbitral especial que tiene que tratar aquellos conflictos que aparezcan entre Comunidades Autónomas. (Rumores.)*”. Segons E. Lluch, era la Junta Arbitral Especial la que hauria de saber canalitzar i conduir les resolucions dels conflictes que apareguessin entre Comunitats Autònomes. Aquesta institució estaria constituïda per un representant de l’Administració Tributària de l’Estat, designat pel Ministre d’Hisenda, on hi hauria com a vocals dos representants de cadascuna de les Comunitats en conflicte, nomenats tots dos representants pels seus corresponents governs –respecte a la seva composició Lluch i els seus companys hi estaven d’acord.

“[E. Lluch] *Lo que sucede es que, a nuestro entender, donde se dice «comunidades autónomas» tiene que añadirse: <<o territorios forales>>, por la simple razón de que en el artículo 39 de la Ley de Conciertos Económicos para el País Vasco se señala que en las juntas arbitrales donde pueda entrar el País Vasco habrá, por un lado, dos representantes del País Vasco, pero los otros dos representantes no serán de la*

comunidad autónoma con la que se esté en conflicto sino con dos representantes del Estado. Esto nos parece que es una generalización del concierto económico del País Vasco con las comunidades autónomas, que quedarán así discriminadas y en una situación de inferioridad con respecto a la Comunidad Autónoma Vasca. Por tanto, se trata de un efecto muy posiblemente no querido por quienes han hecho la Ley de Conciertos Económicos para el País Vasco, pero puede ser que, en algún caso, se presente como discriminatorio para las otras comunidades autónomas y, en nuestro caso, para la Generalidad de Cataluña.

Esta es la razón por la cual nosotros defendemos este añadido. Pero es que, además, en el proyecto de ley de cesión de tributos, la vía contencioso-administrativa que en el caso de la Ley de Conciertos Económicos para el País Vasco queda abierta, en la Ley no queda abierta y aunque éste es otro apartado, nosotros pensamos que, como mínimo, si nuestra enmienda no ganara, al menos se abriera paso a esta vía contencioso-administrativa” -les esmenes 30 i 31 van ser refusades per 116 vots favorables, 138 en contra i 1 abstenció; l’esmena 32, que afectava el punt 1 de l’article 25, fou refusada per 116 vots favorables, 144 en contra i 3 abstencions i la número 33, fou refusada per 118 vots favorables, 144 en contra i 2 abstencions.

El darrer que va dir E. Lluch fou això –en relació a l’esmena que afectava a la Disposició transitòria quarta: “*En el texto del proyecto de ley hay una referencia explícita al artículo 155 de la Constitución. Se puede creer que esta referencia es innecesaria, puesto que esto es conocido, pero nosotros hemos retirado la enmienda. Sin embargo, deseamos que se haga una referencia a la ley que prevé el artículo 48, 2, párrafo 2.º, del Estatuto de Cataluña, puesto que en nuestra opinión si la referencia al artículo 155 de la Constitución está justificada siendo la ley más fundamental, evidentemente también lo está a una ley, como el Estatuto de Cataluña, que se deriva de la Constitución. Por tanto, mantendríamos el texto del artículo, pero añadiendo una referencia al Estatuto de Cataluña*”- l’esmena 34 dels socialistes catalans, que afectava a la disposició transitòria quarta va ser decaiguda per 107 vots favorables, 151 en contra i 16 abstencions.

7.o. Suspensió de les bases i quotes declarades o ingressades via l'IRPF?

En el ple del Congrés dels Diputats del 28 d'abril de 1981⁵⁰⁰, es discutí el *Decreto-Ley 5/1981*, de 13 de març, pel que es deixava en suspens la publicació de les bases i quotes declarades i ingressades pels impostos sobre la Renda i el Patrimoni de les Persones Físiques (IRPF).

El Ministre d'Hisenda, García Añoveros, explicà que el Govern -del qual formava part- va trobar convenient suspendre la publicació de les diferents dades referents a l'IRPF a causa de la ineficàcia⁵⁰¹ del sistema de llavors. Calia transformar-lo i més encara si sectors de la opinió pública havien denunciat que, una vegada publicada la Constitució i posada en marxa, tal sistema relatiu a l'IRPF podia afectar al respecte a la intimitat personal⁵⁰², a la seguretat personal i familiar, garantida a l'article 18 de la Carta Magna.

Per tal de modernitzar el respectiu sistema el Govern proposà substituir la publicació de les llistes dels declarants per la publicació de les llistes dels no declarants, en general i dels infractors. “[García Añoveros] *Parece que puede ser un incentivo muy superior para estimular el ejercicio por los conciudadanos de su deber de declarar, y de declarar correctamente, el temor a verse publicado en una lista selectiva desde el punto de vista negativo, que la circunstancia de publicarse en una lista que ya afectaría, si se publicara la del año pasado, a cinco millones y medio de personas.*”

Otros criterios que están en el proyecto como, por ejemplo, el de la publicación de las listas de lo declarado, no de los infractores, por ciertas personas que tiene una mayor notoriedad, se basa precisamente en lo que puede estimarse un deseo o una obligación de una mayor transparencia, incluso desde el punto de vista fiscal, por quienes ocupan

---

⁵⁰⁰Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “28 de abril de 1981”.

⁵⁰¹“[García Añoveros] *desde el punto de vista de la provocación de denuncias e informaciones a la Hacienda Pública sobre irregularidades cometidas por los contribuyentes que han presentado declaración o por los que no la han presentado. Las denuncias obtenidas han sido prácticamente inexistentes y, en consecuencia, ha servido de poco el sistema para ayudar a los Servicios de Inspección y de la Gestión de los Tributos a obtener informaciones que ellos no pudieran obtener por el conocimiento normal que tienen de las declaraciones de los contribuyentes y de las situaciones de éstos*”.

⁵⁰²“[García Añoveros] *Desde que se comenzaron a publicar las listas de los nuevos impuestos fueron numerosas las peticiones y protestas originadas, sobre todo en el País Vasco. A pesar de ello las listas se publicaron, puesto que así lo establecía la ley. Estas protestas han sido crecientes, y en algunos casos especiales, tratándose de contribuyentes cuya situación patrimonial realmente no era conocida por el gran público o por la generalidad de sus conciudadanos, que se encontraban en situaciones de amenaza especial, hubo que recurrir a mecanismos de publicación en Delegaciones de Hacienda distintos y a otros mecanismos que, sin vulnerar la ley, facilitarían la mayor seguridad posible para ellos*”.

determinadas posiciones públicas en la vida política. Esto no quiere decir que haya alguna relación entre los infractores y estas personas, son cuestiones distintas”.

Per a E. Lluch, la publicació de les respectives llistes feia disminuir la gran desconfiança que existia, per part de la societat espanyola, vers l'Estat. De fet, era sabut que en societats amb una història poc democràtica, com la d'Espanya, aquesta desconfiança és molt gran i l'única medicina que existeix per contrarestar-la es diu “transparència”. Per això mateix es va decidir fer-les públiques a partir de l'estiu de 1977, cosa que, a parer seu, continuava sent perfectament vàlid. Per a Lluch la publicitat ajudava a fer una política fiscal justa, que era la que s'havia de fer a Espanya. De fet, la clau de volta no estava en augmentar la pressió fiscal dels que ja pagaven els impostos, sinó que s'havia de pressionar, fiscalment, a aquelles persones que no els pagaven -aquí es trobava la principal raó per mantenir aquestes llistes⁵⁰³; a part d'això, el mateix Lluch va dir que a Espanya hi havia massa gent que sabia que feia frau fiscal –aquesta es trobava en bosses de rendistes, professions liberals i especuladors-, de la mateixa manera que existia massa gent que estava pagant –els treballadors i els pensionistes.

En alguns dels diaris de sessions del Congrés dels Diputats, com és el cas, es veu com E. Lluch volia donar una imatge d'home moderat, racional, sempre evitant que algú el pogués tractar d'extremista: *“A veces, cuando leo declaraciones de personas de la izquierda como Txiki Benegas o Enrique Múgica muy duras contra el terrorismo, tengo que decir que a veces uno siente si no se están extremando las posturas y creo que hoy es ocasión para decir que no se extremen, sino que el grupo terrorista de ETA político-militar si hoy hubiera asistido aquí hubiera tenido un mal día y hubiera pasado un mal trago, porque no ha dado la razón a la derecha de este país, pero sí le ha dado razones para que en este país se haga un acto que va, a mi entender, no solamente contra la izquierda, sino contra este intento de moral colectiva que hay detrás de la publicidad de las listas, puesto que el secuestro de don Luis Suñer es un secuestro condenable en sí mismo, pero mucho más cuando uno tiene noción de lo que es el mundo económico español. Cuando fue secuestrado con el argumento por parte de ETA político-militar de que era la*

---

⁵⁰³ “[E. Lluch] si la posición de UCD (y veremos qué partidos apoyan esta actitud) fuera absolutamente coherente, querría decir que desde mañana mismo se presentaría por parte del Gobierno un proyecto de ley prohibiendo la publicidad del registro de propiedad mobiliaria e inmobiliaria, prohibiendo el que sean públicos los nombres de los miembros de Juntas de Acreedores; que los informes comerciales, que con mucha facilidad se pueden obtener y que informan con mucha profundidad de las fortunas, fueran prohibidos; que informes comerciales de gran circulación, como el RAI, desaparecieran”.

persona de España que tenía mayores ingresos, esto causó estragos en algunos niveles de la población, me refiero a los que ganan mucho más que don Luis Suñer, que son más de unos centenares y que en cambio no lo declaran. Por lo tanto, hoy ETA político-militar tiene una importante derrota en esta Cámara, puesto que con su actitud lo único que ha hecho ha sido dar elementos para la derecha al servicio de los intereses que no respetan al Estado en sí mismo”.

Finalment, va quedar convalidat el *Real Decreto-Ley 5/1981*, de 13 de març, pel qual es deixava en suspens la publicació de les bases i quotes declarades i ingressades per l'IRPF –per 169 vots favorables, 117 en contra i 1 abstenció. Per contra, la mateixa cambra refusà que aquest decret-llei passés mai a tramitar-se com a projecte de llei, conforme l'article 861 de la Constitució -123 vots favorables, 162 en contra i 2 abstencions.

7.p. Reforma dels articles 17 al 26 del Codi Civil

El 27 d'abril de 1982⁵⁰⁴ va ser quan es va discutir el projecte de Llei de Reforma dels articles 17 al 26 del Codi Civil –vingut de la Comissió de Justícia i d'Interior. Segons Pío Cabanillas Gallas, Ministre de Justícia, aquest projecte de llei era un dels més importants que s'havien discutit mai en aquell hemicicle⁵⁰⁵. A més de tractar el tema de la nacionalitat, calia introduir el principi d'igualtat entre les dones i els homes –això feia necessari establir una nova regulació de família, “[Pío Cabanillas] *en la que*

---

⁵⁰⁴Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de abril de 1982”.

⁵⁰⁵“[Pío Cabanillas] *“La nacionalidad constituye, según nuestro Tribunal Supremo, un vínculo jurídico entre los individuos y la nación respectiva, engendrador, dice la vieja sentencia del año 1926, de derechos mutuos de carácter personal y privado, así como de deberes correlativos.*

Pero más que un vínculo entre la comunidad nacional y los individuos, la comunidad nacional se compone de nacionales. La nacionalidad es, pues, el elemento personal que determina al Estado español. En este sentido, una Ley de nacionalidad tiene la significación de una Ley de fronteras, en cuanto se trata de precisar los confines personales de este Estado español.

Determinar quiénes son miembros de la nación española es determinar quiénes poseen el carácter de sujeto de poder político sobre los destinos de ella, de donde, en potencia, los españoles son los que constituyen el pueblo español, que es donde reside la soberanía nacional y de donde emanan los poderes del Estado, como recuerda el artículo 1.º, párrafo dos, de nuestra Constitución. Son los españoles los únicos que, en principio, tienen derecho a participar en los asuntos públicos, a acceder a las funciones y cargos públicos. A ellos, y sólo a ellos, se les exige el servicio de armas y la especial fidelidad que las Leyes penales sancionan específicamente.

Cada español, allí donde quiera que esté, lleva sociológica y jurídicamente la presencia de España misma, en posesión de un estatus que, como decían los viejos profesores, «ni el azar otorga, ni por capricho se pierde». Y en tal sentido, como titular de ese estatus, tiene derecho a la protección, a la atención de nuestros diplomáticos y cónsules y a la defensa del Estado en la medida que señala el Derecho internacional público”.

consecuentemente con el precepto anterior se daba un desarrollo pleno o se aceptaba plenamente el desarrollo del principio de igualdad jurídica entre el hombre y la mujer, dejaba sin justificación aquellos preceptos sobre nacionalidad que otorgaban la preferencia al padre sobre la madre para la atribución de la nacionalidad española, o bien partía de la idea de que la patria potestad podía corresponder a uno sólo de los progenitores, cuando hoy lo ordinario, y desde este punto de vista, lo legal es que la patria potestad sea atribuida conjuntamente a ambos cónyuges.

Otro principio constitucional también exigía la modificación. Rectamente entendido nos referimos a aquél de que ningún español de origen podrá ser privado de su nacionalidad, artículo 11, Parágrafo dos, que obligaba, además, a reformar luego otros preceptos, como después anticiparemos, y en especial, en particular, los preceptos que desproveían de nacionalidad española a los hijos originariamente españoles en tributo a la unidad jurídica de la familia, a pesar de que este principio ya hizo quiebra en el Derecho vigente e incluso dentro del más elemental de los núcleos primarios de la familia: la comunidad matrimonial. Hoy, señorías, la familia no se rompe en su unidad sociológica por el hecho de que sus miembros estén sometidos a estatutos personales de diferencia en congruencia con la importancia y la dimensión que se ha dado a la prevalencia de la autonomía de cada personalidad”.

*A més d'aquests principis, la mateixa Constitució obligava a canviar l'àmbit de la regulació de la pèrdua de la nacionalitat espanyola. “[Pío Cabanillas] *El Derecho vigente daba trascendencia jurídica al hecho de pertenecer a una de las naciones que forman lo que llamamos comunidad hispánica, caracterizada como una unidad de tradiciones, de culturas y de lenguaje, como acertadamente vio en su día, cuando la doctrina de la doble nacionalidad no era nada más que un principio, un atisbo, el profesor De Castro. Entonces ya dijo el ilustre civilista que la conciencia de pertenecer a un grupo de pueblos que tienen afinidades es espontánea y su origen inmediato es un acontecimiento popular, sin que los cambios de sistema político ni la voluntad de los Gobiernos o de los Partidos puedan afectarle. Nuestra Constitución insiste jurídicamente en esta línea de valoración que habían iniciado ya la Constitución de 1931 y la Ley de 15 de julio de 1952...*”.*

El títol I del llibre I del Codi Civil que s'estava reformant, començava amb aquesta declaració fonamental: “[Pío Cabanillas] *son españoles de origen, para el proyecto, los hijos de padre o madre españoles*”; tal projecte de llei presentava importants novetats en quant a l'aplicació del *ius soli*: “[Pío Cabanillas] *Así, aunque se siga el criterio de la Ley de 1954, que rompió el principio de perduración indefinida de las estirpes extranjeras en España, se estima español de origen al nacido de padres extranjeros, bastando que cualquiera de ellos haya nacido también en España, prescindiendo del dato puramente coyuntural del domicilio en España, de su domicialización en España, al tiempo del nacimiento, pues no se podía hacer depender el <<status>> civil del rango de la nacionalidad de un hecho que, como el del domicilio, tiene, como SS. SS. saben, perfiles muy borrosos, y técnicamente está afectado por normas de Derecho público o de Derecho administrativo y de Derecho privado, y, pasado el tiempo, además, es de muy difícil prueba [...] se reconoce como español de origen al nacido de padres extranjeros si ambos carecen de nacionalidad, cooperando España con esta legislación a evitar en el futuro los fenómenos de la apatridia, y cumpliendo el principio reconocido en el artículo 15 de la Declaración Universal de los Derechos Humanos, según el cual <<toda persona tiene derecho a una nacionalidad>>, y también el artículo 24 del Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos, que establece que «todo niño tiene derecho a una nacionalidad». Este último imperativo justifica el último inciso del número 4 del artículo 17, que atribuye la nacionalidad española al menor hallado en territorio español, si no se conoce o no se averigua el lugar de su nacimiento o su filiación. Es decir, se protege al menor atribuyéndole, de un modo inmediato, el «status» de nacionalidad nacional [...]. El proyecto establece que cabe sólo la adopción plena de un extranjero menor de dieciocho años, lo que está perfectamente en consonancia, por otra parte, con uno de los principios inspiradores de la Ley de Reforma del Código Civil, de 13 de mayo de 1981, sobre la adopción, que es el fortalecimiento de la adopción plena y su equiparación con los hijos por naturaleza. A este menor extranjero, el artículo 18 le atribuye la nacionalidad española, con la significativa matización de que ostentará, desde la adopción, la condición de español de origen, si alguno de los adoptantes era español al tiempo de su nacimiento. Esta matización guarda congruencia hasta el final con la significación de los «status» de adopción plena y de filiación por naturaleza”.*

L'adquisició voluntària de la nacionalitat espanyola es concebia des de dos supòsits, carta de naturalesa i concessió. No obstant, en aquesta opció hi va haver una sèrie de canvis seriosos: “[Pío Cabanillas] *El proyecto reserva la opción únicamente para los extranjeros sujetos a la patria potestad o tutela de un español, permitiéndose, entonces, una declaración de opción a favor de la nacionalidad española, que puede, incluso, hacerla el menor de edad si ya ha alcanzado la edad de catorce años, porque se estima que la modificación de un estado civil es el ejercicio de un derecho personalísimo y, por lo tanto, puede ser conferido, incluso, en esos lindes de edad en donde ya la madurez está empezando a transformarse en un fenómeno evidente.*

En consideración a otras motivaciones, se regula la concesión de nacionalidad por carta, resaltando también que se permite solicitarla al menor que tiene catorce años, asistido de representante legal, precisamente por coherencia con la facultad de opción que hemos visto anteriormente.

Por último, en el tema de la concesión de nacionalidad por residencia, el proyecto respeta los plazos tradicionales, pero introduce uno más abreviado, de un año, en los supuestos en los que es racionalmente presumible una integración del interesado en la comunidad española o un deseo de integrarse rápidamente”.

Segons l'article 23, que regula la pèrdua de la nacionalitat espanyola per adquisició voluntària d'altra, la pèrdua es donaria de manera automàtica en quan l'espanyol es naturalitzés a l'estranger, sense la necessitat de que hi renunciés expressament a aquesta. Per tant, es tornava al règim primitiu del Codi Civil, “[Pío Cabanillas] *eliminando los requisitos de difícil interpretación que contiene hoy el artículo 22, y que son fuente continua de dobles nacionalidades de hecho, con los consiguientes problemas políticos y técnicos y los fáciles abusos*”. Respecte a la doble nacionalitat, llavors, es trobaven amb una realitat que derivava de les “*anticipaciones que había realizado la Constitución española de 1931*”, unes que admetien la coexistència de la nacionalitat espanyola amb d'altres en una mateixa persona –sempre i quan els ordenaments jurídics ho permetessin. En aquest sentit, l'article 24 d'aquella Constitució institucionalitzà un règim de doble nacionalitat restringida a la òrbita dels països llatinoamericans –incloent-hi entre ells a Brasil i Portugal-, cosa que la Llei de 1954

basava la doble nacionalitat sobre règims pactats amb els països llatinoamericans o Filipines.

Ara bé, la Constitució de 1978, malgrat que seguia reconeixent la via del tractat, inclogué el fet que es podia “[Pío Cabanillas] *concluir con países iberoamericanos o con aquellos que hayan tenido o tengan una particular vinculación con España, pero establece que en estos mismos países, el español de origen puede naturalizarse sin perder la nacionalidad española, aunque no haya reciprocidad [...]*. (El text) *del artículo 23 del proyecto pretende el desarrollo de los amplios y generosos preceptos constitucionales, concretando a los países iberoamericanos, Andorra, Filipinas, Guinea Ecuatorial y Portugal, las referencias de la Constitución, concreción que no tiene el carácter de exhaustiva, por cuanto la flexibilidad de la norma constitucional permitirá siempre su conexión con la evolución de nuestras relaciones internacionales*”.

Una vegada que, Ernest Lluch, escoltà la proposta del Ministre Cabanillas, presentà dues esmenes –una es votaria directament i l'altra la defensà, aquesta última feia referència al fet d'incloure a l'article 22.4 que els sefardites de cultura espanyola⁵⁰⁶ poguessin obtenir la nacionalitat espanyola. De fet, en aquesta direcció, Lluch posà de relleu els antecedents que s'havien donat en un passat: tant a l'any 1924 com en el 1948 es publicaren decrets pels quals els sefardites pogueren obtenir la nacionalitat espanyola, el primer decret, al cap de pocs anys, salvà a uns milers de vides de les cambres de gas nazis⁵⁰⁷, mentre que el segon va possibilitar que molts sefardites -que es

---

⁵⁰⁶«[E. Lluch] *En esta enmienda se dice «de cultura española», por la razón de que la mayor parte de los sefarditas son de cultura castellana, pero no todos, porque existen también algunas colonias que son judíos expulsados de zonas de habla catalana.*

Yo creo, y creemos, que esta enmienda que muy posiblemente será aceptada en esta u otra fórmula cierra un período histórico y, además, constituye un cierto homenaje a un grupo de hombres que ha trabajado mucho, sobre todo a partir de 1860, que es el año en el cual hay sefarditas que regresan medio clandestinamente primero, y se instalan en Sevilla fundamentalmente y después en otras partes, lo cual abre paso a un cierto regreso espontáneo de sefarditas que no encuentra más que un eco positivo en las filas políticas más liberales y más progresistas de la época. Entre estas filas cabría citar desde el doctor Pulido, que destacó con una obra muy amplia y con la realización de varios congresos mundiales de sefarditas, hasta la inclusión de otras figuras, como la del socialista Fernando de los Ríos.

Por todos estos motivos, y porque, con independencia de regímenes políticos, como se vio en la segunda guerra mundial, España siempre ha tenido un trato de favor y deferencia para con los sefarditas, pensamos que queda justificada la presentación de nuestra enmienda”.

⁵⁰⁷Malgrat que per a Ralf Dahrendorf l'antisemitisme alemany i la ideologia nazi eren incompatibles amb la societat industrial, és important saber que els antisemites defensaven com a propi la indústria, la tecnologia –prova d'això, van haver grans enginyers (molt reaccionaris tots ells) que funcionaren com a pont entre la societat industrial i l'antisemitisme, sent això el que li donà al nazisme una gran capacitat de persistència en el temps, per haver-la alimentat d'aspectes i de valors contemporanis.

localitzaven, sobretot, en el Nord d'Àfrica (a Egipte)-, poguessin tornar i instal·lar-se definitivament.

Així va voler defensar a una comunitat i/o nació que, en el seu moment, tingué certa importància a Catalunya i de retruc recordà el tracte rebut per part nostra⁵⁰⁸: a partir de l'estiu de 1391 van començar a ser expulsats els jueus de Catalunya –uns que, degut al seu escàs nombre, mantingueren viva la llengua catalana que ja els hi era pròpia durant poc temps; la coincidència de 1492 amb la darrera expulsió dels jueus⁵⁰⁹, fou per al territori català un fet poc remarcable perquè molts d'ells ja havien estat expulsats després de l'assalt i els saquejos dels principals barris catalans de jueus –*“Jaume Riera, en el "Diccionari d'història de Catalunya", obra a la que he dedicado útiles tiempos libres durante este verano, nos explica que como máximo llegó a haber en Cataluña unos 12.000 judíos de los cuales, cuando llegó la orden de expulsión de los Reyes Católicos, solamente quedaban 3.000. La sangría mayor fue provocada por los referidos asaltos de 1391. En cualquier caso, el recuerdo de los judíos expulsados forma parte justificadamente de la mala conciencia, sea de España, sea de Cataluña.*

“Si uno tiene un origen y una situación social determinados, ya se sabe lo que piensa. Así, más de un izquierdista pensó que como el nazismo era una ideología del capitalismo, sin más, sería imposible nada que pudiera ir contra la maximización de los beneficios capitalistas. Efectivamente, matar a millones de judíos, claves económicamente para Alemania, no era racional económicamente. Una afirmación cierta pero que no tuvo lugar porque el antisemitismo se impuso por encima de la lógica capitalista. Erraron, pues, los que creyeron que Hitler sacrificaría su ideología debido a las necesidades del poder y de la gobernación de la primera sociedad industrial de Europa. Frank Neumann, por su lado, aseguró en 1944 que "el valor político interno del antisemitismo no permitirá jamás un exterminio completo de los judíos. El enemigo no puede ni debe desaparecer; siempre debe estar a la mano como un chivo expiatorio para todos los males originados en el sistema sociopolítico". Auschwitz y los otros Auschwitzs estaban ya, desde hacia meses, dramáticamente trabajando [...]. Ello no elimina la responsabilidad de los grandes grupos industriales alemanes que apoyaron a Hitler [...]. "Romanticismo de acero", denominaba Joseph Goebbels con precisión a la mezcla de nacionalismo antisemita y retrógrado con la asunción de la tecnología y la concentración industrial, en lo que ayudaron siniestros como Ernst Jünger y Martin Heidegger [...]. Hay que mostrar aquí la disconformidad más rotunda con la "progre" escuela de Francfort para la que la causa de todos los males del nacionalsocialismo provenía del triunfo absoluto de la ilustración: "El mundo completamente ilustrado irradia el desastre triunfante". De ahí que los campos de exterminio pueden provenir de la tradición política liberal e igualitaria. Un error, pese a los antisemitismos de Voltaire o autoritarismos de Rousseau, de enfoque. Tal como concluye el ya citado Herf, hay que pensar lo contrario que Adorno y Horkheimer: "Auschwitz sigue siendo un monumento a la falta de lo racional y no a su exceso en el Reich de Hitler"” (Lluch, “Antisemitismo resistente”, 11).

⁵⁰⁸Tal i com ho va explicar Jaume Riera, el marc social que els jueus trobaren a Catalunya no era massa diferent al que oferien la resta de territoris d'Europa. Precisament, el 1306 culminà l'entrada massiva de jueus que havien estat expulsats pel rei de França; els jueus de Catalunya mai arribarien a tenir cap mena de drets de ciutadania, de fet, eren propietat del rei en persona i béns –*“Si por el norte los expulsaban, el asesinato y persecución de 1391 nos llegó del sur. Empujados por la nobleza y el clero desde Sevilla, sin fronteras desgraciadamente aunque hubiera fronteras políticas, los progroms fueron sucediéndose. Valencia y Barcelona no quedaron al margen.*

El 4 de agosto de 1391 vio 200 muertos en Barcelona. La medievalista Carme Baylle lo cuenta fríamente: "En el momento de los bautizos forzados los judíos contrarios a la conversión, sobre todo mujeres, fueron abandonados en manos del pueblo, que los mató a las mismas puertas de las iglesias". Días antes, asaltados por el hambre y la sed, habían tenido que ceder ante el sitio del recinto donde estaban encerrados. Tampoco había fronteras en otras direcciones. Así san Vicente Ferrer consiguió más de 15.000 conversiones en Castilla, algo, o mucho, ayudado por las leyes represivas antijudías que el mismo santo valenciano había inspirado. La aportación catalana de Nicolau Eimeric fue lamentable” (Lluch, “Judíos y catalanes”, 19; Lluch, “Sefardíes, judíos e israelíes”, 19).

⁵⁰⁹Segons Lluch, aquests encara mantenien una comunitat a la problemàtica Sarajevo de 1992.

Incluso se ha podido leer durante este año que los catalanes no teníamos nada que ver con la expulsión de los judíos de 1492⁵¹⁰, lo que, como se deduce de lo dicho, es literalmente cierto e históricamente falso”.

Vist d’aquesta manera, a partir d’aquestes vivències negatives i dels llaços que unien a catalans i espanyols amb aquest sector del poble jueu -com eren els sefardites-, es feia necessari que Espanya establís una relació normal amb els jueus. *“Sin embargo, puede ser un cierto inconveniente puesto que a veces se oyen voces que solamente parece que desearían relacionarse con esta parte del pueblo judío. No hay que olvidar las tensiones entre los sefardíes y los askenazis. Por lo que un reconocimiento de lo que podíamos denominar "nuestros judíos" deber ser al mismo tiempo un pórtico normal de entendimiento, pero puede ser una excusa para no afrontar unas relaciones globales con el pueblo judío”.*

Però acostar-se als jueus volia dir superar, d’una banda, els prejudicis que existien sobre aquests des dels partits d’esquerres⁵¹¹ i encara més, sobre l’Estat d’Israel⁵¹². D’altra banda, en els partits conservadors hi existia una important tradició antijueva i molt inscrita en l’extrema dreta espanyola. *“Se trata de nostálgicos de la llamada "tradicional buena amistad con el pueblo árabe" y que más que buena amistad con los árabes se transforma en una actitud pasiva, pero cierta, de antijudaísmo”⁵¹³.* Emperò, tant partits nacionalistes vascos com catalans han vist en l’aventura del poble jueu i a la

---

⁵¹⁰Fins el 1992 no es va reconèixer del tot que l’expulsió dels jueus pels Reis Catòlics, a l’any 1492, fou un error de la intransigència més absoluta i amb conseqüències econòmiques –*“Si se consulta el reciente e imprescindible "Diccionario d'història de Catalunya" sabremos que "los judíos formaron siempre, en todos los órdenes, un cuerpo aparte de la sociedad mayoritaria, que los hostilizó constantemente. El rito de apedrearlos durante la Semana Santa ha perdurado en el folklore hasta hoy. Lo tradicional era asaltar y saquear los 'calls' catalanes que fueron destruidos y la gran mayoría de judíos fueron obligados a bautizarse. En el siglo XV, al lado de numerosos conversos, quedaron pocos judíos en Cataluña. En Barcelona, desde 1425 tenían prohibida su residencia”*(Lluch, “Judíos y catalanes”, 19; Lluch, “Sefardíes, judíos e israelíes”, 19).

⁵¹¹[E. Lluch] *Son partidos en los cuales el promedio de posiciones cercanas a la Organización para la Liberación de Palestina prevalece mucho. Una cierta influencia de los años 60 y de los años 70 hace que haya en estos partidos posiciones que vean con mucha prevención cualquier planteamiento positivo acerca del pueblo judío”* (Lluch, “Sefardíes, judíos e israelíes”, 19).

⁵¹²[E. Lluch] [...] *la actual coyuntura (1992) porque el actual Gobierno israelí está haciendo unos esfuerzos denodados y sin precedentes por la paz. Pese a este esfuerzo, la atención de la mayor parte de los medios de comunicación y de nuestros políticos es realmente muy baja. Parece que se atendiera más a la búsqueda de una solución pacífica en Oriente Medio, cuando en conversaciones anteriores las cosas iban realmente mal; ahora que, como me decía el asesor del ministro de Asuntos Exteriores de Shimon Peres, Samuel Hadas, nunca se ha estado más cerca de una paz estable, una paz que a lo mejor no llega inmediatamente, pero es muy posible que llegue dentro de nuestra generación. Evidentemente, si se alcanzara esta paz estable con los países árabes colindantes, sería mucho más fácil normalizar las relaciones de los pueblos hispánicos con el Estado de Israel. Pero para ello me parece digno de subrayarse el que no podemos contemplar con indiferencia que las conversaciones en Washington vayan al fin de una manera positiva”*(Ibid.).

⁵¹³Ibid.

formació de l'Estat d'Israel l'exemple a seguir –excepte la joventut d'ambdós sectors, al sentir-se aquesta més identificada amb Arafat.

Tornant a la sessió plenària del 27 d'abril de 1982, de les dues esmenes de *Socialistes de Catalunya* una va ser refusada (la 16, que afectava al segon paràgraf segon de l'article 22, rebé 121 vots favorables, 133 de negatius i 4 abstencions) i l'altra, va ser retirada perquè el diputat *ucedista* José Luis Figuerola Cerdán en va fer una de transaccional: “«*serán suficientes dos años cuando se trate de nacionales de origen de los países iberoamericanos ... etcétera*», añadir «*o sefardíes que acrediten tal condición*»”-fou aprovada per 246 vots favorables, 9 negatius i 1 abstenció.

8. 23F, un cop de govern

Sobre el cop d'Estat del 23 de febrer de 1981 s'ha escrit molt, tanmateix, els comentaris dels polítics que van viure aquell afer, en la seva pròpia pell, posen de relleu la dificultat d'obrir la caixa de *pandora* de la Transició i, a la vegada, mostren l'existència de molta informació encara per desclassificar i a desvel·lar⁵¹⁴.

*“[F. González][...] hay cosas que no puedes contar. En las luchas de poder las relaciones son subterráneas: las cuatro quintas partes, como en el iceberg, no se ven. Hay excepciones como la del Vaticano, donde todo es subterráneo. Cuando piensas, por ejemplo, en la cantidad de gente que había implicada en el 23-F y cómo hubo que manejar aquello...”*⁵¹⁵.

El President Jordi Pujol, sense haver parlat mai del 23F amb E. Lluç, creu que ambdós tenien la mateixa perspectiva: *“en Lluç pensava que podia ser que el cop triomfés, però que no duraria gens, que allò no tenia ni cap ni peus en una Europa del 1981. Jo, sabia que podia tenir problemes personals, però políticament estava condemnat en una Espanya que: havia celebrat tres eleccions –dos de generals i una municipal-, volia entrar a la Unió Europea, havia trobat sortida al tema de Catalunya... No era viable aquell cop d'Estat. Podria haver-hi hagut morts, per tant, desgràcies pel carrer, però l'enderrocament de la democràcia no la veia, allò no tenia ni cap ni peus”*.

8.a. *Què era la Operació de Gaulle?*

L'Espanya d'inicis dels anys 80 vivia uns moments complicats. En aquest marc hi havia com a protagonistes l'inici del procés de construcció de l'Estat de les Autonomies –sense massa claredat-, més la creixent activitat violenta del grup terrorista ETA.

Se succeïren els missatges alarmants. El rei Juan Carlos I en la seva allocució de Nadal de 1980, criticava durament el govern Suárez i alertava que arribarien perills imminents

---

⁵¹⁴Durant *“la noche de los transistores”* es van gravar 26 cintes i dins d'aquestes es citaven a les 124 persones sospitoses d'estar vinculades al cop d'Estat. Hom diu que una còpia d'aquestes la tenia ben guardada el President Adolfo Suárez; si el govern de Calvo-Sotelo –davant del segrest que es va donar a les oficines de la seu principal del Banc Central, a Barcelona, els dies 23 i 24 de maig de 1981- *“se propone mantener periódicamente informadas a la Cámara y a la opinión pública del desarrollo de las investigaciones y, como he dicho antes, pondrá a disposición de la Cámara los informes de servicios del Ministerio del Interior y las cintas grabadas de las conversaciones telefónicas con los secuestradores”* (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de mayo de 1981”), les cintes magnetofòniques gravades i lligades el 23-F es van silenciar i amagar.

⁵¹⁵Millás, *“Tuve que decidir si se volaba a la cúpula de ETA”*.

i que, en conseqüència, calien grans unions i solucions extraordinàries, gegantines, perquè la realitat nacional estava a les acaballes: “*Yo quisiera acertar con mis palabras de esta noche al demandar a todos un esfuerzo de dimensiones gigantes en una hora que necesita precisamente de gigantesco esfuerzo colectivo*”⁵¹⁶. Felipe González parlava en el mateix sentit: “*un Gobierno de coalición no es ni bueno ni malo para la democracia. Y si, por evitar que la democracia se destruya, el país necesita un Gobierno de coalición, pues... ¡habrá que arrimar el hombro entre todos! Yo pienso que antes o después del 83, antes o después de cuando sea el próximo proceso electoral, aquí se va a requerir el sacrificio de un Gobierno de coalición*”⁵¹⁷. Enrique Barón i Crespo⁵¹⁸ digué que des de 1977 es temia de forma continuada un cop d’Estat. L’exèrcit estava en contra del pas a la democràcia, amb la legalització del partit comunista, l’orientació que havia pres la Constitució...

Tots aquests missatges alarmistes, entre molts altres que es van donar a la mateixa premsa de l’època, no eren fortuits. Crear aquest ambient fatalista formava part de la *Operació De Gaulle*, altres formes possibles per fer referència a aquest afer són aquestes: cop a la turca, moció de censura-operació/solució Armada.

Tal *Operació De Gaulle* tenia tres grans fases: fer creure a la classe política i a la gent de carrer que en qualsevol moment podia esclatar un cop d’Estat i derrocar així la democràcia existent. També s’ha dit, que es tractava d’amagar el cop d’Estat definitiu dins d’un bosc de possibles cops d’Estat. Tanmateix, el que es buscava era crear un estat d’alerta, d’alarma, per tal de fer legítim el canvi de president de govern sense eleccions d’una forma no (o poc) constitucional⁵¹⁹ i així el rei, cap de l’Estat, “*dadas las graves circunstancias nacionales*”⁵²⁰, utilitzaria les seves competències d’àrbitre i proposaria a la Cambra un president no parlamentari perquè fos investit pels diputats i que al seu entorn es creés un govern d’unitat nacional.

En aquesta primera fase i en la tercera, la premsa com a caixa de ressonància seria clau, tal i com diu l’analista i periodista Pilar Urbano, des del CESID, José Luis Cortina

---

⁵¹⁶Urbano, *La gran desmemoria*, 527.

⁵¹⁷*Ibid.*, 482; en ple *Club Siglo XXI* –a l’octubre i novembre de 1980- feu aquest comentari com la referència a la crítica situació d’Espanya, comparant-la amb el cop d’Estat del general Kenan Evren a Ankara, silenciós i sense un tret amb aquestes paraules: “*por la torpeza y la falta de sensibilidad de unos políticos que no han sabido medir cuándo el país ya no soportaba más!*”.

⁵¹⁸Entrevista enregistrada a Enrique Barón i Crespo el 5 de juliol de 2016 a les 17.20 hores a l’estació de Sants (Barcelona).

⁵¹⁹Carlos Ollero, catedràtic de Teoria de l’Estat i de Dret Constitucional, feu un informe sobre la licitud d’investir un candidat no parlamentari encarregat des del PSOE.

⁵²⁰Urbano, *La gran desmemoria*, 498.

Prieto i Javier Calderón Fernández crearen, de la mà del General Alfonso Armada, un equip polític i d'enllaç, informant-lo, allisant-li el terreny i proporcionant-li els contactes amb parlamentaris. A més, potenciarien la figura d'Armada⁵²¹ davant d'empresaris i banquers, fent-los veure els futurs avantatges; també, facilitarien informació tòxica a periodistes ben seleccionats en gairebé tots els diaris, perquè anessin escampant frases com “*cop d'Estat a la vista*”⁵²² i destaquessin el nom d'Armada entre un llistat de generals de prestigi o d'independents acceptables pels poders fàctics, tot donant a conèixer els trets i virtuositats d'aquest president *in pectore*.

Abans d'aquesta fase, hi hauria la segona. Posarien d'acord *els homenots* de tots els partits polítics per tal de crear un govern de gestió que fos capaç de preparar el país per a unes eleccions el 1983. Què volia dir preparar el país? Es necessitava un govern de coalició perquè es durien a terme moltes mesures impopulars: duresa a fons contra el terrorisme, frenar la dinàmica descentralitzadora de les autonomies i sanejament estructural de l'economia.

Aquesta *Operació De Gaulle* basada en el marc de la França de 1958, que havia viscut uns moments de depressió econòmica i nacional. Arran de la pèrdua d'Indoxina, la independència de Marroc i de Tunísia i lliurada la guerra d'independència d'Algèria, la ciutadania i l'exèrcit francès es trobaven dividits. Davant d'aquest escac calia una sortida extraordinària: atemorir la societat i la classe política francesa de la possibilitat d'un cop d'Estat si la situació no canviava. Així René Coty, president de la Quarta República Francesa, cediria i, reunint la resta de diputats, faria per maneres que el General De Gaulle fos acceptat com el nou president del govern.

L'única coincidència que hi havia entre la França de 1958 i l'Espanya de 1980-81 era que tant la classe política, els militars, els homes de diners i molts ciutadans volien canviar de president. La resta s'havia d'inventar. Així doncs, entre els anys 1977 i 1978 s'elaborà, dins del CESID, el dossier anomenat *Operación De Gaulle*.

---

⁵²¹A més del nom del General Armada, també havien aparegut d'altres: un dia es parlava d'un govern de gestió presidit per Alfonso Osorio, al dia següent aquest canviava pel de José María de Areilza, i així successivament, amb noms com: Landelino Lavilla, Álvaro Lacalle Leloup, Jesús González del Yerro, altres (Cercas, *Anatomía de un instante*, 44-45).

⁵²²El 2 de desembre de 1980, per exemple, Joaquín Aguirre Bellver descriuria en el diari *El Alcázar* la realitat política del Congrés d'aquesta manera: “*Golpe a la turca, Gobierno de Gestión, Gobierno de Concentración... Una carrera de Caballos de Pavía [...] A estas alturas el que no tiene su fórmula del golpe es un Don Nadie. Entre tanto, Suárez pasea solo por los corredores, sin que nadie le haga caso*” (*Ibid.*, 45).

Aquest conjunt de papers eren informes i transcripcions de conversacions en dinars, sopars i tertúlies de polítics, empresaris, banquers i directors de diaris, organitzats per Luis María Anson⁵²³ a l'Agència EFE, per Carlos Ferrer Salat a la seu patronal CEOE o en domicilis particulars. Els comensals canviaven, tot i que sempre hi venien grans personalitats amb incidència i influència social: banquers com Emilio Botín-Sanz de Sautuola, Carlos March, Alfonso Escámez⁵²⁴, Luis Valls Taberner⁵²⁵, Alfonso Fierro, Ángel Galíndez, Rafael Termes; homes d'empresa com Carlos Pérez de Bricio, José María Cuevas, José Antonio Segurado; polítics de centre i de dreta: Salvador Sánchez-Terán, Pío Cabanillas, José Luis Álvarez, Landelino Lavilla, Manuel Fraga, Alfonso Osorio, Carlos Argos, Gabriel Elorriaga... Eren convidats fixes a aquestes reunions els militars Faura Martín, Peñaranda i Algar, membres del CESID encarregats de resumir i fer l'acta de tot el que es parlava en aquestes trobades, segons Pilar Urbano.

Anna Balletbò col·laborà amb el prestigiós diari *Correo Catalán*, des de la seva secció "Pasillos"⁵²⁶. En aquells temps, segons Balletbò, E. Lluch havia sentit quelcom sobre l'existència d'unes reunions mensuals i/o bimensuals entre banquers i militars per tal de fer un cop d'Estat. I el que s'hauria dit en aquestes trobades era que... "*¡el país se va!*", "*¡se deshace!*", "*¡hemos de tomar una decisión!*", "*¿la banca qué diría?*", "*necesitamos ayuda, necesitamos apoyo, ¿cómo lo ven ustedes?*". Amb aquesta informació la prestigiosa periodista socialista escrigué un article de premsa i el publicà⁵²⁷. Segons Anna Balletbò, els banquers devien ser els del Banc Central (Alfonso

---

⁵²³El periodista Luis María Anson i Adolfo Suárez s'ajudarien mútuament. En els anys 60 Suárez el salvà de ser processat per ofendre Franco en un dels seus articles. En canvi, durant els anys 70 Anson feu una potent publicitat a Suárez, des de la revista *Blanco y Negro*, per tal de potenciar la seva carrera política. Quan aquest fou president del govern, Anson li dedicà una publicació a *Gaceta Ilustrada*. Fet això, Suárez el recompensà amb el càrrec de director de l'agència estatal de notícies EFE. Tanmateix, el periodista començà a distanciar-se i a conspirar contra Suárez, quan aquest polític donà senyals de feblesa, més el fet que estava acomplexat pel seu passat falangista i això el feia acostar posicions amb l'esquerra, segons Javier Cercas.

⁵²⁴Dirigent del *Banco Ibérico*, banc que estaria al darrere del 23F (Enrique Barón, correu electrònic, Juliol 5, 2016, a les 18.38 hores).

⁵²⁵Segons Enrique Barón, els de la trama civil del 23F eren empresaris i retrògrads que havien gaudit de privilegis durant el franquisme. D'exemples posà els Valls Taberner, els d'Opus Dei, altres.

⁵²⁶Una secció diària que es convertí en una pàgina setmanal pels volts de 1980, amb el nom "*Viento del este y viento del oeste*". Llorenç Gomis i Sanahuja, director d'aquest diari (1977-1982), li presentà aquest canvi a Balletbò quan entrà en política, amb la intenció de molestar el màxim nombre de gent amb els seus escrits revulsius i plens de primícies.

⁵²⁷Els socialistes en més d'una ocasió havien aconseguit victòries via la premsa. Si un se situa a l'octubre de 1977, mes en què es cogueren els acords finals dels anomenats *Pactes de la Moncloa*, per tal d'aconseguir mantenir el màxim d'elements progressistes a la *Ley de Medidas Urgentes de Reforma fiscal*, els socialistes tindrien a favor seu un potent *lobby* de pressió: la premsa d'època. Sobretot, les pàgines de *El País* a càrrec de periodistes com Fernando González Urbaneja, Enrique Badia i Carlos Gómez. "*Un artículo publicado en el momento oportuno era a menudo más eficaz que una enmienda*" (Barón, *Más Europa ¡unida!*, 126).

Escámez, al capdavant), els del Hispano Americà, els del Bilbao, els del Vizcaya i els del Popular.

Del paper dels periodistes a l'hora de crear aquest ambient d'hecatombe imminent, Pilar Urbano, a més d'afirmar que els era divertit criticar a Suárez, en diria que fent això no eren conscients del perill de llur acció. A més, hi afegí el seu record d'aquells temps: *“Estabas sordo para no oír. Lo estábamos publicando todos los días. Igual que ahora se habla de Pedro Sánchez, de Podemos, de Pablito, o de tal o de cual, todos los días...Entonces, de lo que se hablaba era de la amenaza...Ha habido un momento que la amenaza era Europa, los recortes, el rescate, se hablaba de esto, entonces era la amenaza de un golpe de Estado (Ahora por ejemplo, si hoy no hubiese unas terceras elecciones, esto antes se hubiera dicho ¡ajo! ¡Que vienen los sables! Ahora se diría, ¡ajo que vienen los empresarios! Que estos hablasen con el rey y que este dijese creamos un gobierno presidido por Fainé o por Alierta, por un nombre suyo, por un gobierno de salvación)”*.

Cal dir que el mateix Lluch també publicà articles a la premsa apel·lant al canvi de govern, tot dient que era la hora de governar del PSOE⁵²⁸: *“En la medida en que nuestro diagnostico sea correcto, la salida política es única. No pueden serlo formaciones políticas que solamente se han adaptado a la nueva democracia, pero que ligados, por ejemplo, al sector inmobiliario –repassen las listas de candidatos de UCD y de CD– continúan ligados a un capitalismo en la anarquía del crecimiento urbano”*; a més d'aquest fragment, resulta molt interessant aquest altre lligat als Pactes de la Moncloa (1977) i encara més si es recorda que aquell any es començà a fundar la *Operació De Gaulle/Armada*: *“[E. Lluch] 2n: Actuar contra els centres on el franquisme continua dominant i que podrien ser les bases d'un “golpismo” civil”*⁵²⁹.

8.b. Per què un cop de govern contra Suárez?

En preguntar-li al President Jordi Pujol per la trama civil que hi va haver al darrera del 23F, respongué d'aquesta manera: *“això vostè, per les preguntes que em fa ja ho sap. Jo no en sé més, li podria dir alguna cosa, però ja ho sap. Hi ha llibres que en parlen, aquí*

---

⁵²⁸Lluch, “Terrorismo, democracia y naciones”, 9.

⁵²⁹ACG. Lluch, “El nostre treball a la Moncloa”, 6.

vostè hi cita el llibre de la Pilar Urbano, jo.... li recomano el llibre de Javier Cercas, *Anatomía de un instante*”.

És necessari recordar el fet que fou un cop d'Estat televisat, per tant, té un punt d'irreal segons Javier Cercas i, sobretot, en la ment de la societat que el patí. En aquesta hi existeix la sensació d'haver-lo viscut tot per la pantalla, quan en realitat les imatges de televisió només s'emeteren després de l'alliberació del Congrés segrestat pels militars. En canvi, la ràdio sí que el retransmetré en directe.

En el 25è aniversari del 23F, el Congrés dels Diputats aprovà aquesta declaració institucional: “*La carencia de cualquier atisbo de respaldo social, la actitud ejemplar de la ciudadanía, el comportamiento responsable de los partidos políticos y de los sindicatos, así como el de los medios de comunicación y particularmente el de las Instituciones democráticas [...], bastaron para frustrar el golpe de estado*”⁵³⁰. Es potenciava així, un cop més, el desconeixement de la societat envers un dels forats negres de la Transició: el del cop d'Estat del 23 de febrer de 1981. Ni la ciutadania ni els sindicats es manifestaren al carrer en contra del cop –potser perquè tenien massa recent el record del 18 de juliol de 1936. Ni tampoc no van tenir un paper exemplar moltes de les institucions democràtiques, ni la classe política i ni molts dels seus partits. De fet, van ser aquests tres factors els que organitzaren el 23F amb l'ajuda dels militars, amb la intenció d'abatre “*a cualquier precio*”⁵³¹ el President Adolfo Suárez, qui seria recordat i honorat com un dels pares de la democràcia just després de ser neutralitzat per l'Alzheimer que patí, quan ja no podia ni recordar ni actuar.

Per començar, Suárez i el rei Juan Carlos I tindrien una relació d'amor i odi. El primer tindria sempre present que, malgrat que el Rei el *borbonegés*, ell sempre li seria lleial, defensaria la monarquia per damunt de tot. Al cap i a la fi, després d'haver fet fora a Arias Navarro l'1 de juliol de 1976, el Rei li va donar un vot de confiança fent-lo president d'Espanya.

Ambdós es conegueren l'hivern de 1968. Suárez era governador civil de Segòvia i el príncep Juan Carlos I -junt amb la seva dona Sofia i el rei Constantino i la reina Ana Maria de Grècia- assistí a la inauguració d'un tram de ferrocarril de Madrid a Burgos en un acte en honor a Franco. En aquell cerimonial, Franco parlà amb Suárez i li preguntà

---

⁵³⁰Cercas, *Anatomía de un instante*, 17.

⁵³¹*Ibid.*, 44.

què passaria quan morís. El jove governador civil segovià li respongué que no veia futur a un franquisme sense Franco. A la rèplica, el dictador li deixà anar aquestes paraules: *“Pues tendrán que ir preparándose ustedes para hacer ese futuro... sin Franco”*⁵³².

En aquell instant, el General presentà Suárez al futur rei d’Espanya Juan Carlos I. Molt ràpidament sintonitzaren, com apunta Pilar Urbano. La joventut de Suárez contrastava amb els *homenots* franquistes. A més, era de ment oberta i potser el que li agradà més a Juan Carlos I fou que aquell jove no li donava lliçons, com sí que ho feia Torcuato Fernández-Miranda, ni el molestava amb l’enrevessada forma de parlar de López Rodó. A més, el Rei creia que Adolfo Suárez era un polític sense projecte propi, per tant, era l’home perfecte, en teoria, en estar disposat a fer el que el monarca li encomanés.

Aquell dia, el príncep Juan Carlos I li preguntà què creia que s’havia de fer a la mort del dictador, Suárez li contestà: *“-Hay que devolver la soberanía al pueblo. Eso en cristiano significa que el Rey tendrá que decir bye bye al poder absoluto... Hay que legalizar los partidos políticos. Hay que hacer unas elecciones libres y limpias. Hay que redactar una Constitución democrática, como las que tienen los demás países de Europa. Hay que hacer una reforma fiscal para que paguen más los que tienen más. Hay que suprimir las jurisdicciones especiales, los tribunales de excepción...”*⁵³³.

Segons Pilar Urbano, ambdós volien fer el pas a la democràcia però sense ruptura, sense revolució, sense sang, sense venjances... I si aquest pas es volia fer des de les mateixes institucions franquistes, la clau estava a convèncer els procuradors de les Corts franquistes, els grans d’Espanya i d’altres *homenots* del grup dels vencedors de la guerra que l’arribada de la democràcia no els suposaria la pèrdua del seu *status quo*. Continuarien gaudint dels seus privilegis i de les seves posicions preeminents, a partir de aleshores, potser, des de les alcaldies i regidories.

Tornant a la manera d’Adolfo Suárez de democratitzar Espanya, cal destacar-ne una idea del seu programa, que al cap i a la fi serà la que durà el Rei d’Espanya, entre d’altres, a apostar per la *Operació De Gaulle* per fer-lo fora de la presidència: en democràcia la monarquia espanyola es consolidarà gràcies a haver-li pres competències.

El Rei extragué molts fets positius de Suárez. D’una banda, poc després de ser nomenat President amb un gran discurs i davant de tots els procuradors de les Corts franquistes,

---

⁵³²Urbano, *La gran desmemoria*, 190.

⁵³³*Ibid.*

aconseguí que s'aprovés per 338 vots favorables, 91 en contra i 14 abstencions, la Llei del Dret d'Associació Política⁵³⁴. Un altre fet positiu pels interessos de la corona, fou la idea de crear *Unión de Centro Democrático* (UCD), pensada que en part vindria ideada i imposada des dels Estats Units, segons Pilar Urbano. Malgrat que des d'uns inicis era malvist pel Rei i per Fernández-Miranda que el nou president d'Espanya fos el mateix que creés un nou partit de centre i que l'encapçalés de cara als pròxims comicis electorals, Juan Carlos I acabaria entenent la importància de l'existència d'aquest partit en tres direccions: estaria liderat per "l'home del rei"; els poders econòmics i fàctics podrien estar amb aquest partit i, a més, podria funcionar com a cordó sanitari davant dels comunistes i socialistes, ideologies que els Estats Units no volien que governessin.

Segons Carrillo, Juan Carlos I tenia en ment que la nova monarquia parlamentària d'Espanya no es consolidaria fins que no arribessin al poder els socialistes. Malgrat això, era massa aviat com perquè el PSOE guanyés les eleccions i, per aquest motiu, en veure l'èxit electoral dels socialistes, malgrat la victòria d'UCD, el 15 de juny de 1977, de cara als pròxims comicis municipals el Rei demanà al Sha de Pèrsia, Reza Pahlevi, 10 milions de dòlars i 100 milions més, al príncep Fahd d'Aràbia, en benefici d'UCD. Precisament, amb Adolfo Suárez al capdavant de l'Estat espanyol el Rei d'Espanya, que volia tenir influència i poders, aniria veient com aquell, tal i com li va dir el 1968, li començaria a discutir competències reials: volia limitar les actuacions règies, les sortides o visites fora de l'agenda oficial, amistats poc fiables, reunions o viatges sense haver-los consultat prèviament amb el president d'Espanya.

Un dels poders de Juan Carlos I, no escrits a la Carta Magna, era el dret d'audiència. Davant d'això, Suárez va discutir diverses actuacions del Rei: d'una banda, no podia ser que ell fos qui es reunís, per exemple, el 3 de juliol de 1980 amb el ministre de Comerç Exterior francès Jean-François Deniau. Suárez volia que el rei regnés, no que governés, així que quan li va dir "*me siento obligado a recordarle al Rey que en este país solo hay una política exterior, sólo una, y la hace el Gobierno*" , Juan Carlos I li contestà: "*-Mira. Adolfo, La Zarzuela es mi casa, y yo en mi casa recibo... ¿a quien me sale de los cojones!*"; segons Suárez, "*las audiencias del Rey no pueden ser un coto privado, ni La Zarzuela un lugar donde cualquiera entre como Pedro por su casa*"⁵³⁵,

---

⁵³⁴Llei que buscava la legalització de l'existència de partits polítics.

⁵³⁵Urbano, *La gran desmemoria*, 474.

per por que el Rei es veiés pressionat i influenciat, per exemple, d'un cop de timó, d'un cop a la turca, de la operació Armada...

A través del dret d'audiència, segons Pilar Urbano, els diferents que li protestaven de la situació sortien pensant que tenien raó i que el Rei estava de la seva part. Va rebre visites de tota mena, de Tarradellas a Ferrer Salat, de Fraga a Carrillo, del tennista Santana al regatista Cusí, d'Enrique Múgica a Alfonso Osorio, de Pío Cabanillas a Felipe González, del General González del Yerro al banquer Alfonso Escámez, d'un torero a un hispanista... I per la porta del darrere sense control hi entraven Manolo Prado y Colón de Carvajal, Zourab Tchokotoua, Javier de la Rosa, José María Ruiz-Mateos, un apoderat de Bahrein, un taxador de joies, una psiquiatra argentina, el frare Bartolomé Vicens, el General Armada, el comandant Cortina del CESID... Cal destacar que Suárez no tingué gaire bona relació amb el General Armada, per aquest mateix motiu sempre el va voler lluny de la Zarzuela.

Una de les màximes del govern de Suárez en democràcia fou que Juan Carlos I prescindís dels serveis del seu secretari general, Alfonso Armada. Li seria difícil d'acceptar després de tants anys de tenir-lo de preceptor. Tanmateix, Suárez amb mà de ferro l'allunyà per un temps de la casa del Rei, per diversos motius: el primer, perquè sentia que li feia ombra i que el criticava a les seves esquenes. Per exemple, havia protestat, a la cúpula militar de les amnisties, dels partits polítics, de la legalització del PCE, de la dissolució del sindicat vertical, entre d'altres. A més, protestà al Rei per la llei del divorci feta per Suárez –feta perquè, presumptament, l'impulsor d'aquesta es pogués divorciar-, i la gota que feu vessar el got fou quan el mateix Adolfo Suárez descobrí un conjunt de cartes escrites per Armada, amb el segell de la Casa Reial, demanant un vot o una dotzena de vots a favor d'*Alianza Popular*, el partit de Fraga, en el qual un dels seus fills, Alfonso Armada y Díez de Rivera, s'havia presentat a les eleccions generals del 15 de juny de 1977 com a candidat al Congrés per Madrid. A més a més, per a Suárez, Armada era un retrògrad que obertament era contrari a tota obertura i més d'una vegada l'havia vist com un colpista en potència.

Davant de la màxima de Suárez, el Rei li proposà que Alfonso Armada deixés la secretaria de la Casa Reial, però que passés a ser el Cap del Quartell Militar de la Casa Reial. Quan el president s'hi oposà, Juan Carlos I li contestà: “*¡Pero bueno! ¿No voy a poder yo mover las piezas dentro de mi Casa? Ésa es una facultad que tienen y han*

tenido siempre los reyes en toda Monarquía reinante; incluso no reinante, en el exilio”⁵³⁶. L'onze de juliol de 1977 arribà el nou secretari de la Casa Reial, Sabino Fernández Campo.

Als banquers els interessava que el govern de Suárez caigués per tal de prendre-hi partit. Per exemple, Alfonso Escámez, president del Banc Central, banquer dels estalvis del Rei i degà del *Club dels Set Grans*, aspirava a la vicepresidència econòmica del govern. Així que de part del banquer Luis Valls Taberner, Adolfo Suárez rebria aquest missatge a l'agost de 1980: “*Como parece seguro que Abril Martorell no estará en el nuevo gabinete, la gran banca vería muy bien, y cuenta con la anuencia de Su Majestad para sugerírtelo, solo para sugerírtelo, que ocupase esa vicepresidencia económica uno de los nuestros, alguien del mundo financiero: Sánchez Asiaín, Carlitos March, Botín hijo, o, mejor que mejor, el propio Escámez...*”⁵³⁷. Per això, en el seu moment, com a alternativa de Suárez, aquest sector podria veure amb bons ulls que l'empresari Leopoldo Calvo-Sotelo fos el nou president d'Espanya.

Com que Suárez cada cop faria menys cas als del sector del capital, per a aquests havia esdevingut un home “*massa d'esquerres*”, socialdemòcrata, que havia deixat enrere el seu passat de falangista. Segons Javier Cercas, els de dretes pensaven que Suárez havia arribat al poder gràcies als seus suports i que, en canvi, aquest governava per les esquerres.

Un altre sector a no menystenir era el religiós. L'Església durant el franquisme havia posseït molt poder. Només cal veure que el règim s'havia assentat en el nacionalcatolicisme. En els primers anys de la *Transició* aquesta institució seguia tenint molta incidència i poc abans del 23F s'enemistà amb Suárez. Malgrat ser un home cristià, de missa i educat sota les doctrines d'*Acción Católica*, Adolfo Suárez trencà lligams amb el cardenal Tarancón, president de la Conferència Episcopal Espanyola des de 1971, cap a la tardor-hivern de 1980. La raó d'aquesta trencadissa es troba en la llei del divorci, que acabà essent més permissiva que la que havien pactat abans Tarancón i Suárez. A més, la seva tramitació es va fer accelerar i es va aprovar el desembre. En aquest aspecte gran part de l'Església i de la dreta espanyola se sentí traïda, segons Javier Cercas.

---

⁵³⁶*Ibid.*, 338.

⁵³⁷*Ibid.*, 476.

Cal destacar la pressa que tenien els socialistes i comunistes de governar Espanya i de fer-se amb el poder. D'una banda, els del PSOE havien estat la segona força a les eleccions de 1977. Aquests havien pactat amb Suárez i l'havien ajudat a aprovar la Constitució de 1978, però, com molts altres partits, creien que, un cop *enderrocat* el règim franquista, havia arribat la seva hora perquè es veien com els únics que podien consolidar la democràcia. Per tant, el paper de Suárez havia acabat. Els socialistes, en tenir dipositades les esperances en les eleccions de 1979, malgrat que la *Operació De Gaulle* nasqué el 1977, s'esperarien a promoure el cop d'Estat: “[E. Lluç] *Tampoc pensàvem que un govern de concentració democràtica sigui possible ara, ni molt menys desitjem algunes fórmules catastrofistes*”⁵³⁸.

Tanmateix, Suárez i els del seu partit es van fer amb les eleccions de 1979, les quals per als socialistes significaven molt ja que creien que si no les guanyaven difícilment podrien, algun dia, presidir Espanya –per això mateix E. Lluç fou un dels 149 diputats⁵³⁹ que no investiren a Adolfo Suárez el 30 de març de 1979, no obstant, acabà sent investit gràcies als suports de *Coalición Democrática*, del *Partido Socialista de Andalucía* més l'abstenció dels convergents. A més a més, quant a aquestes eleccions, els socialistes van acabar pensant que Suárez havia jugat brut durant la campanya electoral: pel seu protagonisme a la televisió estatal i pel fet que havia buscat espantar l'electorat del radicalisme marxista del PSOE, tal i com ho mostraven els seus estatuts. Arribats a aquest punt, en van treure dos grans conclusions. No es podia jugar net amb qui jugava brut i que l'única opció existent de fer-se amb la presidència era la de llençar-se en picat contra Suárez. I així va ser. A partir de la tardor de 1979 els socialistes començaren a criticar, a posar en dubte la gestió de Suárez com a president i a recordar-li el seu passat falangista, entre altres crítiques.

Un dels seus atacs més despietats contra Suárez, abans del 23F, fou el de la moció de censura del 30 maig de 1980 –presentada per aquests tres grups parlamentaris *Socialista del Congreso*, *Socialistas de Catalunya* i *Socialista Basc*⁵⁴⁰. Però fracassen en l'intent i

---

⁵³⁸ACG. Lluç, “El nostre treball a la Moncloa”, 6.

⁵³⁹Com ho farien molts altres socialistes com Josep Verde Aldea, Ciriaco de Vicente, Josep Vidal Riembau, Enrique Barón Crespo, Felipe González, Miguel Boyer Salvador, Eduardo Martín Toval, Gregorio Peces-Barba, Enrique Múgica, Lluç Maria de Puig, Javier Solana de Madariaga, entre d'altres, mentre hi hagueren 8 abstencions, 10 absències i 183 que sí que el votaren (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “30 de marzo de 1979”).

⁵⁴⁰La sessió parlamentària d'aquell dia fou una de les més tenses, sarcàstiques i iròniques. Lluç atacà a Suárez i el seu govern així: “*el señor Suárez continúa callado ante el país, continúa sin hablar de las grandes cosas del país, y ser Presidente de Gobierno exige no solamente coordinar un Gobierno, sino, además, discutir, bregar en todos los problemas. Es decir, que aquí queda mucho por decir y don Adolfo Suárez, como ahora mismo pasa, no solamente*

Felipe González no aconseguí ser president d'Espanya per falta de vots -152 vots a favor de la moció de censura, 166 en contra, 21 abstencions i 11 absències⁵⁴¹. És així com els socialistes esgoten les vies democràtiques i parlamentàries per arribar a la presidència d'Espanya.

Pel que fa als del Partit Comunista, també tenien pressa a governar Espanya pel simple fet que aquest partit s'estava desintegrant a causa del centralisme democràtic de Santiago Carrillo. Si en temps de Franco els d'aquest partit havien defensat el concepte de ruptura democràtica, per entrar en el joc polític espanyol, Carrillo passà a defensar la ruptura pactada. A més d'això, el mateix Carrillo feu acceptar als seus la monarquia i la seva bandera. Si això fou un tràmit dolorós per a molts, encara ho va ser més quan decidí en ple viatge triomfal pels Estats Units (el novembre de 1977) l'abandonament del leninisme.

Aquests tics autoritaris de Carrillo, que malgrat tot donaven una idea democratitzadora del partit de cara enfora, van ser els causants de la divisió dels comunistes en tres sectors: els renovadors, els prosoviètics i els carrillistes. Curiosament, en un d'aquests sectors contraris a Carrillo, el dels renovadors, hi havia Ramón Tamames, aquell que, si

---

no habla, sino que en este debate tampoco asiste regularmente a estas sesiones. (Varios señores DIPUTADOS: ¡Muy bien, muy bien!)

Creo que éste es el programa de fondo. Y tengo que decir que en el programa alternativo que presentó Felipe González se han revelado diversas cosas. Primero, que aquí hubo una crisis del Gobierno Suárez. Se cambió el Gobierno Suárez por un Gobierno Suárez- Abril. Y ayer pareció que el Gobierno ya era otro, que era el Gobierno Abril-Calvo Ortega [...] tengo la costumbre de leer. Y en el informe de la OCDE se hacen muchas de las críticas que los socialistas hemos hecho y que aparecían claramente en el programa de Felipe González. Exactamente -y lo tomo de la edición del Ministerio de Economía-, del informe de la OCDE, en la página 61, se dicen diversas cosas: primero, que la parte de la inversión pública del Estado es del 2 por ciento del PIB, y añade: «uno de los porcentajes más bajos de la OCDE». Segundo, dice que esta cifra no toma en cuenta la posibilidad de que tengan lugar operaciones financieras importantes para atender a sectores con dificultades especiales. Es la manera diplomática de hablar de estos informes; quiere decir que este déficit está mal calculado, es bajo, y por lo tanto yo creo, sinceramente, que en la oferta del señor González lo único que hay es realismo. Lo mismo que piensa la OCDE. Más abajo dice otras cosas. Dice, tercero, que habría que hacer un programa de construcción de viviendas, y añade: <<tomando medidas especiales>>, que es algo que también estaba en el programa del señor González. Dice también que el origen fundamental de la inflación no es el petróleo, sino que son razones internas. Estas son las cosas que dice la OCDE en su informe”.

El Vicepresident segon del govern d'UCD, Abril Martorell, contraatacà dedicant unes paraules a l'aspirant González: “A mí me parece muy bien que lo contraten para un <<western>>, pero no, tal vez, para dirigir el Gobierno. (Rumores y protestas.) Lo digo por lo de <<Solo ante el peligro>>. (Risas.)” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “30 de mayo de 1980”).

⁵⁴¹ “[F. González] en ese momento no teníamos lo que habíamos tenido siempre, una relación fluida (amb Suárez), y entonces fue Calvo-Sotelo -primera vez que lo cuento- que me abordó en el parlamento diciendome... <<tenéis que volver a reencontraros y a hablar, que hace meses que no lo hacéis Adolfo y tu>>. Y yo le dije... <<estoy totalmente dispuesto y la verdad es que tengo ganas de verlo porque hay un tema que me preocupa, que no me suena bien y se lo quiero contar>>. Supuse que Calvo-Sotelo iba a hacer la gestión, después vino la crisis de UCD y cuando hablé con A. Suárez me dijo...<<Nunca me llegó esa información>>, el hecho era ese. En realidad, la moción de censura era una crítica a la crisis de UCD que seguía sin resolver, eso era, mucho más que un gobierno alternativo que no había apoyos suficientes. Era una llamada de atención que le dolió mucho a Adolfo Suárez, pero era una llamada de atención. <<Usted no está consolidando lo que tiene para hacer gobernable el país>>.”

el 23F hagués estat un èxit, s'hauria fet amb la cartera ministerial d'Economia, en el govern d'Armada.

Tot i les lluites intestines pel poder dins del Partit Comunista de Santiago Carrillo i la fam de governar del PSOE, tant els uns com els altres després de la moció de censura contra Suárez del maig de 1980 van poder veure-hi la crítica realitat que estava vivint la UCD més el desprestigi del seu líder. Una prova del debilitament d'UCD fou la seva divisió interna, la majoria dels d'aquest partit veien a Suárez amb mals ulls i aquest fet vingué de les mateixes gelosies del poder.

Segons Jordi Pujol, *“hi havia molta gent contrària a Suárez, de fet, a finals d'estiu del 1980 persones d'UCD em van dir... això de la UCD ha estat un gran invent, perquè ha servit molt pel què s'ha fet fins ara –el setembre-octubre de 1980. Un cop feta la Constitució, constituït el Parlament, l'autonomia de Catalunya arreglada igual que el País Basc. Estant tot endegat, això d'UCD, que és un conglomerat estrany que va des de gent molt conservadora a socialistes –com Fernández Ordoñez-, passant pels liberals –com Garrigues-, democratacristians, socialdemòcrates i independents -com Herrero de Miñón. Un cop consolidada la transició, cadascú ha de tenir el seu partit: el dels socialdemòcrates, el dels socialistes, el liberal, el conservador. No era partidari de fer fora a Suárez, però cada cop aquest va anar perdent més suports”*.

Per a salvaguardar la integritat d'UCD i acabar amb les diferències, Suárez amb ànima d'acer convocà als *barons* del partit⁵⁴² els dies 7 i 9 de juliol de 1980 a La Casa de la Pradera⁵⁴³. En aquella reunió es va veure com el lideratge de Suárez dins d'UCD estava qüestionat, el mateix Joaquín Garrigues Walker –aquest, igual que Juan José Rosón volia ser President d'Espanya- ho apuntà i també va dir que tant Fernando Abril com el mateix Adolfo Suárez tenien uns poders desproporcionats. Així que, *“o nos entendemos en esta mesa, y eso implica repartir el poder, o yo me voy a la oposición del partido a disputárselo a ellos. Como ha dicho Rodolfo, tenemos que ponernos de acuerdo sobre el liderazgo de Suárez. Aquí, en esta mesa”*⁵⁴⁴.

Poc temps després d'aquesta trobada, l'agost d'aquell any Suárez refà l'estructura del seu govern amb l'objectiu de recompondre la realitat política del seu *pati interior*, és

---

⁵⁴²Joaquín Garrigues Walker, Francisco Fernández Ordoñez, Rafael Arias-Salgado, Fernando Abril Martorell, Pío Cabanillas, Rodolfo Martín Villa, Juan José Rosón i José Pedro Pérez-Llorca.

⁵⁴³Una casa de camp del Ministeri d'Obres Públiques, a 40 quilòmetres de Madrid, a Manzanares el Real.

⁵⁴⁴Urbano, *La gran desmemoria*, 462.

així com cedeix poders i reparteix ministeris forts als seus caps de fila. Aquest procés provoca la marxa del vicepresident Abril Martorell, a més de més d'una fuga dins del partit com la de Paco Ordoñez i, de retruc, li permet superar el 18 de setembre una moció de confiança⁵⁴⁵.

Tanmateix, dins d'UCD la conspiració contra Suárez no cessa, tot al contrari, el grup parlamentari ja no obeeix les directius de Suárez. És prova d'això l'elecció de Miguel Herrero de Miñón, un dels més crítics amb Suárez, com a portaveu del grup parlamentari, quan hauria pogut ser-ho Santiago Rodríguez Miranda, qui havia perdut les eleccions.

Eren temps de guerra freda. Encara no havia caigut el mur de Berlín, els Estats Units estaven en plena cursa per establir un cordó sanitari atlàntic contra la URSS. Els nord-americans volien d'Espanya una monarquia parlamentària dòcil i una democràcia controlada, en què no tingués cabuda cap partit comunista, i que ingressés en la Organització del Tractat Atlàntic Nord... En poc temps, però, el president Suárez hi afegí un altre enemic, els Estats Units, després que legalitzés el partit comunista, que propulsés Espanya a una democràcia plena i ajornés la data de la sol·licitud d'ingrés a la OTAN⁵⁴⁶. I, si amb això no n'hi havia prou, Suárez rebria a la Moncloa el líder palestí Yassir Arafat i enviaria un observador oficial a la Conferència de Països No Alineats.

---

⁵⁴⁵«[E. Lluch] En el discurso del Presidente Suárez pareció que la única razón por la cual había habido crisis de Gobierno era que Fernando Abril Martorell había presentado la dimisión; pero, a mi entender, hay otras razones, y profundas razones. Estas son al menos tres. Una, el resultado del referéndum del 28 de febrero en Andalucía, donde los andaluces se mostraron partidarios del 151, no de ningún otro artículo. La segunda razón es una mala situación económica y autonómica. Y la tercera fue el resultado de la moción de censura presentada por los socialistas. Estas son las razones por las cuales aquí estamos.

¿Qué novedades políticas ha habido hasta este momento? Yo recordaré unas declaraciones que leí de un viejo político catalán, el Presidente Tarradellas, cuando surgieron los rumores de que Convergencia iba a entrar o a apoyar al Gobierno de UCD. Tarradellas dijo: «Esto no es ninguna novedad por una razón muy simple, porque siempre que UCD ha necesitado los votos de Convergencia los ha tenido». Los ha tenido tanto en muchas cosas importantes como, incluso, en cosas pequeñas, por ejemplo, oponiéndose a que el tema de la suspensión de <<La Clave>> se traiga a esta casa para su discusión. Y decía el Presidente Tarradellas que, en todo caso, la novedad política que podría haber es que se formase un Gobierno con los socialistas. Pero éste no era el tema y, por tanto, de novedad hay mucho menos de lo que se aparenta»(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “18 de septiembre de 1980”).

⁵⁴⁶El 30 de març de 1979, el dia de la investidura d'Adolfo Suárez, aquest va dir que volia recuperar Gibraltar i que “(UCD) entiende que nuestro ingreso en la NATO debe plantearse, en su caso, teniendo en cuenta los condicionamientos que derivan de nuestras peculiaridades y de nuestras exigencias de seguridad, así como la necesidad de un amplio respaldo parlamentario. A esta Cámara corresponderá en su día debatir el tema, analizando con rigor e imaginación las condiciones y modalidades de esa eventual adhesión en la forma en que resulte más favorable para nuestros intereses políticos y estratégicos. Porque, en verdad, son múltiples los factores de tipo económico, militar y político que tienen que ser adecuadamente sopesados y muy variadas las soluciones posibles a que puede llegarse en cada uno de estos terrenos” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “30 de marzo de 1979”).

Aleshores, a Occident s'estava produint una revolució conservadora. L'octubre de 1978 pujà al poder del Vaticà el papa Karol Wojtila; el maig de 1979 Margaret Thatcher havia estat elegida primera ministra del Regne Unit i Ronald Reagan, el novembre de 1980, havia esdevingut president dels Estats Units. En aquest marc, el darrer que volien els Estats Units eren revoltes i governabilitats poc estables al sud per por d'una altra revolució dels clavells (Portugal, 1974). Dit això, cal destacar que, amb èxit, els Estats Units el setembre de 1980 donaren suport a un cop d'Estat militar a Turquia. No feia massa de l'operació còndor a Sud Amèrica. Kissinger havia estat al darrere de dictadors com Pinochet i dels assassinats a Argentina i a Xile, segons Rafael Ribó.

Una de les tesis de *La gran desmemoria* de Pilar Urbano defensa que els mateixos Estats Units també estaven rere la placentia del 23F. Alexandre Haig⁵⁴⁷ tingué més d'una trobada amb el rei Juan Carlos I. Hi ha fonts que diuen que el Rei d'Espanya es reuní amb Terence Todman, ambaixador estatunidenc, perquè volia saber què pensava Juan Carlos I d'un possible cop d'Estat⁵⁴⁸. Segons Javier Cercas, tant l'estació de la CIA com l'ambaixada estatunidenca a Madrid en rebre notícies d'un imminent cop de timó, els mesos previs al 23F, el veieren d'una forma molt positiva. Fins i tot, si el 23F hagués triomfat els Estats Units ho haurien celebrat. De fet, l'ambaixador Terence Todman, anys abans havia donat suport als règims dictatorials d'Amèrica del Sud i aleshores, entre d'altres contactes, el 13 de febrer de 1981 es reuní amb el General Armada a Logronyo. Reunions com aquesta demostren que els estatunidencs n'estaven al corrent abans que es donés l'assalt al Congrés.

En constitueixen la prova els seus propis moviments: des del dia 20 de febrer les bases militars de Torrejón, Rota, Morón i Saragossa es trobaven en estat d'alerta i els bucs de la VI Flota van ser situats a les proximitats del litoral mediterrani. A més, durant la tarda i la nit del 23F un avió AWACS d'intel·ligència electrònica, que pertanyia al 86 Esquadró de Comunicacions, era desplegat a la base alemanya de Ramstein per sobrevolar la península i controlar l'espai radioelèctric espanyol. Del 23F, si Margaret Thatcher en digué que havia estat un acte terrorista, Alexandre Haig tan sols ho qualificà d'aquesta manera a la premsa: el 23F no ha estat més que un afer intern espanyol.

---

⁵⁴⁷Comandant Suprem de la Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord de 1974 a 1979 i Secretari d'Estat dels Estats Units de 1981 a 1982.

⁵⁴⁸Grau, "Los secretos de la CIA sobre el 23-F".

Estats Units sabia que ja estava tot pactat i que, amb cop d'Estat o sense, Espanya formaria part de l'OTAN. D'una banda, en el discurs d'investidura de Leopoldo Calvo-Sotelo, el 18 de febrer de 1981, digué que un dels principals objectius que es plantejava a curt termini era l'entrada d'Espanya a l'OTAN. D'altra banda, els estatunidencs feren una entrevista-interrogatori al Tinent General Gabeiras, el *JEME*, fora de l'ambaixada i del Palau de Buenavista per saber si l'exèrcit estava a favor o no de l'entrada a la OTAN (cosa que sí que hi estava).

En aquestes circumstàncies, tres mesos després del cop d'Estat fallit, Espanya sol·licità l'ingrés a l'OTAN, fet que permet entendre la preferència dels Estats Units per Calvo-Sotelo⁵⁴⁹ i no la de Suárez. Per això els Estats Units ajudaren a caure Adolfo Suárez de la presidència d'Espanya⁵⁵⁰, per haver renegat de la OTAN (pel mateix motiu, en altres temps, és clar, els Estats Units utilitzarien la banda terrorista ETA per acabar amb la vida de l'Almirall Carrero Blanco, segons explica Pilar Urbano en el seu llibre "*El precio del trono*"⁵⁵¹).

Hi ha qui compta amb la possibilitat que Javier Solana de Madariaga⁵⁵² sigui o hagi estat de la *Central Intelligence Agency* (CIA). Es faria estrany que aquest hagués estat secretari general de l'OTAN (1995-1999) "*sense ser dels seus*". Des de la visió de la periodista Pilar Urbano, que Javier Solana⁵⁵³ fos de la CIA amb tots els ets i uts potser no, ara bé, sí que hi ha una possibilitat molt clara que aquest treballés per a aquest

---

⁵⁴⁹A la sessió plenària del 25 de febrer de 1981, malgrat que E. Lluç va votar NO a Calvo-Sotelo –com ho van fer altres socialistes–, aquest aconseguí sortir de l'hemicicle investit com a President d'Espanya (amb 186 vots a favor i 158 en contra)(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "25 de febrero de 1981").

⁵⁵⁰Jordi Pujol i Soley no creu que ni els Estats Units ni la corona estiguessin darrere del 23F. Ara bé, sí que admet que els Estats Units estaven més còmodes amb Calvo-Sotelo de President que amb Suárez.

⁵⁵¹Urbano, *El Precio del trono*, 1005.

⁵⁵²"*Los Solana, Luis y Javier en esta etapa son el paradigma del arribismo, y lo de menos es si han estado o no en plantilla de las más oscuras sectas o servicios de reptiles. Les han servido con fidelidad perruna y bien pagados han salido de ello. Es quizás una de las más elocuentes manifestaciones de lo que es el felipismo que renegó del antiguo PSOE, y así el nuevo, el suyo y muy suyo, es un puro lodazal, más propio de quinta galería de penal que lucida colección de cuadros de los pasillos ministeriales por los que han ido abrevando*"(Pablo Castellano Cardalliaguet, correu electrònic, Octubre 17, 2016, a les 13.46 hores).

⁵⁵³Segons Pilar Urbano, en el PSOE hi havia molt *mandilón*, concepte que feia referència als maçons. Per a ella, Ernest Lluç donava el biotip de maçó i, a més, hi afegia Javier Solana de Madariaga. Dada a no menystenir si hom concep que una de les persones que l'haurien pogut introduir en aquest món fou la seva segona parella més estable, Ana Jiménez (cunyada de Javier Solana).

Hi ha qui diu que E. Lluç formà part de la Gran Lògia Alpina i que tingué de padrí a Joan Antoni Samaranch; dins d'aquesta lògia esdevingué mestre (sense voler mai cap dignitat especial) i el que feu dins d'aquesta era bàsicament assistir a les Tingudes –reunions entre els Germans Aprenants, Companys i Mestres. Es tractava d'una activitat normal tenint en compte que era un Germà que tenia la seva residència a uns 1.500 quilòmetres d'allí.

El dia següent del seu assassinat a mans d'ETA, Miquel Pallès, florista de la Rambla, va enviar un pom de flors al domicili de l'exministre. L'havia pagat un membre de la Lògia Europa 42 de Barcelona. El pom tenia forma triangular amb clavells vermells.

organisme. Es tracta d'una organització discreta que disposa d'homes que hi col·laboren. Capta constantment gent, a qui no paga però sí que els compensa amb "regals", com podria ser un viatge als Estats Units, informació de difícil accés, etc. El perfil dels agents que hi fan serveis, normalment, és el de persones que fan formació, negociacions i que fan d'intermediari d'alguna cosa que els interessi als Estats Units i que aquests no hi puguin aparèixer.

Pilar Urbano anomena els que treballen per a la CIA ciàtics. De ciàtics, a més de Solana, ho hauria pogut ser Javier Tusell i Charles Powell. De Solana, Urbano comentà que sobtava el fet d'arribar a Secretari General de l'OTAN de bases en fora. A més, d'aquest interessant biotip també digué que hauria pogut ser president d'Espanya, però que havia preferit ocupar càrrecs a l'estranger. De formació era físic, no metafísic, i arribà a ser Ministre de Cultura a Espanya (1982-1988) i des d'aquest càrrec aclaparà molt poder i molta influència.

Era un home molt ben relacionat –amic d'Alexandre Haig-, assidu a reunions del Club Bilderberg, fins i tot semblava que en formés part al costat de les 130 persones més influents del món. A més, aquest va ser un alt càrrec a la Trilateral –sustentada per tres potes: el *Council Foreign Relation*, el Club Bilderberg més el *lobby* jueu, conegut pel seu potencial econòmic i pels fills de l'aliança, els germans B'nai B'rith- i del *Council Foreign Relation*, ambdues institucions amb seu a Nova York⁵⁵⁴.

Per últim, el 23 de gener de 1980 un grup d'alts caps militars⁵⁵⁵ es presentaren a La Zarzuela per protestar a Juan Carlos I de la possible deriva independentista de les autonomies, de l'augment de violència i de terrorisme al carrer, de la infiltració marxista... El rei d'Espanya convertí aquesta situació en parany per a Suárez, ja que el feu venir a Palau i el tancà a una sala amb els quatre tinentes generals perquè parlessin amb el President d'Espanya.

Aleshores, segons Pilar Urbano, els militars van intentar fer allí mateix el cop a la turca del general Kenan Evren. Després que haguessin protestat, Adolfo Suárez els digué que La Zarzuela no era el lloc oportú, que si volien parlar d'alguna cosa que li demanessin cita per debatre'n a La Moncloa. Així, els atendria individualment. A continuació,

---

⁵⁵⁴Cal recordar que en la llista dels 19 escollits per governar Espanya –en el cas que el 23F triomfés- hi era Javier Solana de Madariaga, qui ocupava el Ministeri de Transports i Comunicacions. Si hagués estat així, els Estats Units haurien tingut un dels seus governants Espanya.

⁵⁵⁵Els tinentes generals Elícegui Prieto, Merry Gordon, Milans del Bosch i Campano López.

Milans s'encarà a Suárez i li deixà anar aquesta frase: “*¡Por el bien de España, debe usted dimitir ya, cuanto antes!*” i Suárez li respongué “*¿Puede darme alguna razón?*”. Aleshores, Pedro Merry Gordon tragué la seva pistola Star 9 mm, la posà sobre la seva mà esquerra i mostrant-li digué: “*¿Le parece a usted bien esta razón?*”. Suárez respongué: “*Eso no es una razón. Eso es una amenaza*”. En acabar aquesta delicada trobada, el Rei acomiadà Suárez amb aquestes paraules: “*-Adolfo, esto se está poniendo al rojo vivo. No te empecines. Si no quieres que nos den un golpe militar, la solución pasa por un cambio de Gobierno*”⁵⁵⁶.

8.c. Ernest Lluch i el 23F

“Sin duda el golpe de estado tenía una parte militar, pero tenía una parte civil y una parte política e institucional. No cabe ninguna duda”

*Lehendakari Juan José Ibarretxe*⁵⁵⁷.

De les conspiracions prèvies al 23-F (a Lleida⁵⁵⁸, la conversa entre Alejandro Rojas Marcos i F. González⁵⁵⁹ o la de Múgica amb Jordi Pujol⁵⁶⁰, entre d'altres) s'ha escrit

---

⁵⁵⁶Urbano, *La gran desmemoria*, 569.

⁵⁵⁷Entrevista enregistrada al *Lehendakari* Juan José Ibarretxe, el 15 de novembre de 2016 a les 15.00 hores, a l'*Agirre Lehendakaria Center for Social and Political Studies* de l'*Euskal Herriko Unibertsitatea* (Universitat del País Basc) de Leioa.

⁵⁵⁸El 22 d'octubre de 1980 es van reunir Antoni Siurana, Enrique Múgica i Joan Reventós amb el General Armada, entre altres. D'aquesta trobada Anna Balletbò en va dir això: “*-El General Armada- Están a punto de levantarse, ¿si hiciéramos un gobierno de concentración como lo verían?, aleshores els socialistes segurament van dir que si tan malament estava la cosa, si s'ha de fer un govern de concentració es fa*”.

Segons Josep Corominas va anar així: “*L'Armada va fer una reunió amb en Reventós, l'alcalde de Lleida (Antoni Siurana), entre altres, sobre el fet que era necessari donar un cop de timó perquè ... calia fer fora a Adolfo Suárez (i això li va dir al Rei i aquest no li va dir que no). A partir d'aquí, el General Armada, va dir que estava recolzat pel Rei i pels socialistes, també. La seva idea no era la de Tejero, sinó que era fer un govern presidit per ell amb diputats de diferents partits (comunistes, socialistes...)*”.

Felipe González, quan va saber el contingut d'aquesta trobada –via Enrique Múgica- “*mi reacción fue la siguiente: <<no me gusta y no me gusta que ningún jefe militar se pronuncie en términos políticos sobre el gobierno y como no me gusta, esto que me estás diciendo lo quiero tener por escrito>>. Y Múgica me hice un informe de varios folios sobre el contenido de la reunión. Cuando vi el informe volví a decir... <<no me gusta, esto no va por aquí>>, es más, quise decirle a Suárez que no me gustaba esto que había pasado [...] ¿cual era mi posición? No le di absolutamente ningún recorrido a este tipo de información por olfato, por reacción inmediata, mi cerebro decía que no, los militares no tienen que interferir ni directa ni indirectamente en la política, si hay una crisis deben ser los civiles los que enfrenten la crisis*”. Llavors, si segons González els militars no podien ni havien d'entrar en política per resoldre certs temes, per què Felipe González “*va dir que a partir d'aleshores els contactes amb els generals només els tindria ell, perquè es va adonar que hi havia un malestar real*”(Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 67).

Després d'aquests tres testimonis resulta extravagant que Antoni Siurana comentés això: “*no puc arribar a entendre com una referència a un dinar en el meu domicili amb la meua esposa, en Reventós i en Múgica, per a conèixer a en Armada -com a Governador militar de Lleida que era en aquell moment- , pot tenir a veure amb el meu amic Ernest Lluch, ho trobo insòlit . Per una altra part només afegir que va ser un dinar agradable i sense cap connotació, com tants d'altres*” (Antoni Siurana i Zaragoza, correu electrònic, Desembre 11, 2015, a les 15:58 hores). Si Antoni Siurana va dir que aquesta trobada havia servit per a conèixer personalment el General Armada, E. Lluch, va dir que

molt –aquestes trobades, segons Felipe González, “no tenían nada que ver con la moción de censura, para nada”-, tanmateix, del que no se sap molta cosa és del com ho van viure els mateixos diputats. A continuació s’il·lustraran algunes cites de rellevància, es parlarà de la *por* i d’Ernest Lluch – “[F. González] *Para empezar [...], si lo ves con distancia, pues parece un vaudeville, un montado*”.

“El 4 de febrer de 1981 una àmplia representació del Cercle (d’Economia) va anar a Madrid a entrevistar-se amb Felipe González. Ho va fer de la mà d’Ernest Lluch i de Rafael Suñol, socis del Cercle i vinculats al Partit Socialista. Volien conèixer el programa econòmic d’un dirigent que serà president del govern espanyol i que preocupava els empresaris. L’entrevista es va fer pocs dies abans del cop d’estat del coronel Tejero.

El Cercle mantindrà les seves posicions democràtiques i europeistes, demanant les reformes necessàries per a una estructura econòmica massa rígida”⁵⁶¹; “[entrevista de Marçal Sintes a Lluch] –Sintes- Es veia a venir, el 23-F? –E. Lluch- Jo no. –Sintes- Però després s’ha dit que sí...-E. Lluch- Home, sempre hi ha gent molt llesta. Recordo que vaig anar a Torelló a parlar dos o tres dies abans (del 23-F), i deien que hi havia moviments. Però no vaig creure mai que acabarien fent el que van fer”⁵⁶².

---

en aquesta reunió l’alcalde de Lleida hi va assistir...”com a persona que coneixia Armada, perquè un alcalde coneix sempre el governador militar”(Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 68).

⁵⁵⁹En un vol d’Andalusia a Barcelona es donà aquest diàleg: “-Felipe González- ¿esto no puede ser, a este tío se le tiene de echarlo! –Alejandro Rojas- ¿A qué tío? –Felipe González- A Suárez se le tiene de echar, estamos embarrancados, estamos empantanaos. –Alejandro Rojas- y... bueno... Echarlo...pero... ¿Cómo?... si estamos a mitad de legislatura. –Felipe G.- Echarlo, con una moción de censura. –Alejandro Rojas- ¡Macho si tú ya lo hiciste una vez y perdiste! –Felipe G.- no, no, otra. Con un independiente, poniéndonos todos de acuerdo. –Rojas Marcos- pero, un independiente... ¿quién? –Felipe G.- ¡Un militar!”. Quan Rojas Marcos denuncià aquesta conversa pels mitjans públics, González digué “¡Miente más que habla!” (Informació que li facilità a Pilar Urbano el mateix Rojas Marcos).

⁵⁶⁰El dia 31 d’agost de 1980, el President Jordi Pujol es trobà amb Múgica a Premià de Dalt. Així ho explicava: “això d’en Suárez no s’aguanta, cal canviar-lo, s’està pensant que plegui i que s’hi posi, deia Múgica, un militar democràtic. No em va dir cap nom. Vaig dir que no tenia cap motiu contra el president Suárez ni tampoc volia fer cap cop d’Estat”. En relació a aquest diàleg, el líder del PSOE de llavors, Felipe González, va dir això: “Es muy probable -pero no tengo el dato- que Múgica lo hablara con Pujol”.

⁵⁶¹Cabana, *La burguesia emprendedora*, 292.

⁵⁶²Frases com l’anterior d’Antoni Siurana –en relació a la trobada de Lleida- , “ara no puc arribar a entendre com una referència a un dinar en el meu domicili [...] pot tenir a veure amb el meu amic Ernest Lluch, ho trobo insòlit”, representen ser força contradictòries si es té present que, Felipe González, a la pregunta de si Ernest Lluch –com a home de mitjà i de diàleg- havia participat en alguna d’aquestes reunions, no negà pas l’existència de Suárez ni tampoc possibilitat i va contestar això: “Mira, si salváramos las distancias, que no hay más remedio que hacerlo, la personalidad de Ernest Lluch y su inclinación al diálogo [...] su personalidad –repito, salvando las distancias-, desde el punto de defensa de la institucionalidad, en general, de espíritu dialogante y de necesidad de pacto, a mí me recuerda mucho a la de Tarradellas (qui es guanyà ràpidament la confiança del Capità General de Catalunya, Francisco Coloma Gallegos, després de reclamar una i altra vegada l’indult pels condemnats del 23-F, a més, havia defensat tesis militaristes el març de 1980 al setmanari portugués *O tempo*, tot convençut que ja era massa tard per trobar una solució política en el País Basc i que no hi havia altre recurs que la intervenció militar, segons explicà José Antich. D’aquí vingué la seva famosa frase: “Doncs miri, essent optimista i tot, li diré que, si no es dona un cop de

La *por* és inherent a l'ésser humà i encara més, davant d'un segrest o d'un cop d'Estat. Per exemple, de l'assalt practicat per un grup armat a les oficines de la seu principal del Banc Central de Barcelona (els dies 23 i 24 de maig de 1981), Leopoldo Calvo-Sotelo en va dir això: *“La información sobre ese número (de segrestadors) se va teniendo a lo largo del secuestro y procede o de los propios asaltantes o de los rehenes que van siendo liberados. En cuanto a estos últimos -con alguno de los cuales he hablado personal y largamente-, hay que decir que en el momento de la salida su estado de ánimo no les permite dar una cuenta precisa de lo que han visto; y que su estado de ánimo dentro, amenazados por los secuestradores, no les permite una observación precisa”*⁵⁶³.

Sabent això, davant del cop d'Estat del 23F, dins de l'hemicicle hi van haver diputats molt preocupats i d'altres que, sorprenentment, aparentaven estar serens i tranquils. Ramon Trias Fargas, per exemple, durant bona part de l'assalt es mantingué amagat darrera d'una columna, per por a una possible entrada violenta del govern provisional, és a dir, de l'exèrcit, i que aquest comencés a disparar a tort i a dret i que matessin a tothom -segons Salvador Clotas. Abans, però, aquest mateix diputat tingué un fet anecdòtic amb Andrés Limón Jiménez:

“[Rafael Ribó] Ramon Trias i Fargas, en ple cop d'Estat del 23-F, es veu que es posà a escriure en un paper sobre la dissortada Història d'Espanya, plena de cops d'Estat, que els militars sempre van contra la democràcia... i clar, quan se n'adonà del què estava escrivint, més el fet que els guàrdies civils estaven passant per allà al mig, amb les metralladores... rebregà el què estava escrivint i ho llençà i aquest paper aniria caient per les escales fins que s'aturà i quedà davant d'un diputat socialista que es deia Limón. Llavors, a Trias Fargas encara li feu més por que els militars agafessin el paper i es pensessin que ho havia escrit en Limón i, es veu, que en Ramon Trias i Fargas començà a cridar-li en veu baixa: “¡Limón! ¡El papel!”. I el final en Limón agafà el

---

timó fort i ràpid, s'haurà de fer servir el bisturí” (dit en el primer diumenge de maig de 1980)). *Después del sufrimiento de Tarradellas en un exilio tan largo, su talante de defender la institucionalidad mediante el diálogo y el compromiso, ese era el talante de Ernest Lluch. Lluch tenía una característica personal muy rara, nunca se sentía nadie ofendido ni irritado por sus propuestas, uno podía no estar de acuerdo con lo que proponía, pero yo creo que con Lluch nunca se transformaba en desacuerdo, en un enfrentamiento, era imposible, porque él lo decía inteligentemente –repito, podía o no estar de acuerdo con la propuesta el interlocutor, pero lo que no podía era ni irritarse ni dejar de tener en cuenta su capacidad de racionamiento. Esto fue particularmente evidente en su permanente actitud en el tema de resolver el problema del País Vasco a través del diálogo”*.

⁵⁶³Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de mayo de 1981”.

paper i se'l menjà. Literalment, les reflexions d'en Trias i Fargas se les va menjar un socialista”.

Abans d'entrar en el propi *tejerazo*, cal dir que, fins els nostres dies, no es té constància de què E. Lluch estigués al darrera de la trama civil del 23-F, tampoc no apareix en cap llibre sobre aquest afer; de fet, durant la placenta d'aquest cop *d'Estat* –de manera pública- Lluch ni es va significar ni va protestar. Com a diputat al Congrés, igual que la resta de socialistes, es trobava supeditat a la disciplina de vot del PSOE, votarien per ell i li dirien a qui havia de votar. És a dir, si Felipe votava el General, ell també ho hauria de fer, aleshores se signava en blanc l'acta de diputat/d'escó i, així, en cas d'indisciplina, els del seu partit la hi podien estripar i expulsar-lo, segons Pilar Urbano.

José Antich explica com Leopoldo Calvo-Sotelo es lamentaria de que els convergents no li haguessin donat suport a la primera votació d'investidura, celebrada el divendres 20 de febrer de 1981 –en aquesta sessió l'aspirant a President no fou investit tot i guanyar la votació per 169 vots a favor, 158 en contra i 17 abstencions⁵⁶⁴. Calvo-Sotelo manifestaria que si l'haguessin investit tres dies abans, el cop *d'Estat* hagués fracassat, per la simple raó de que el dilluns 23 de febrer de 1981 el Congrés hauria restat buit. Seria a la mateixa lectura on, segons José Antich, hi podríem trobar una conversa que Pío Cabanillas⁵⁶⁵ mantindria amb Jordi Pujol el 17 de febrer: “- Jordi, perquè no voteu Calvo Sotelo a la primera votació?/-Ara no podem; ja es veurà més endavant/-No és

---

⁵⁶⁴[E. Lluch] “*Señor Presidente, señoras Diputadas y señores Diputados, en el discurso del candidato Leopoldo Calvo-Sotelo no existe ningún golpe de timón, sino, en todo caso, un rumbo nuevo que, cuando se analiza a fondo, es, en parte, un rumbo a lo desconocido y, en parte, un rumbo cuya trayectoria ya conocemos.*

Por un lado, no existe razón alguna para pensar que este Gobierno vaya a cubrir unas condiciones serias de gobernabilidad. No es casual que el término gobernabilidad fuera acuñado hace unos años por un socialista de un país que, al igual que el nuestro, tiene un pasado autoritario, y la falta de un conjunto de reformas económicas y sociales que son las que permiten realmente la estabilidad de la democracia política, es decir, la estabilidad de la única democracia que se conoce”. E. Lluch veia necessari la formació d'un govern de salvació? “*Sin embargo, en el caso de que exista en el futuro mayoría para el futuro Gobierno, hay que decir, con toda claridad, que al ser monocolor no tendrá una corresponsabilización en el desgaste y en los errores de su Gobierno* (el de Calvo-Sotelo). *En consecuencia, grupos políticos que hacen de la ambigüedad un modo de conducta, sólo estarán con el Gobierno a las maduras, pero no a las duras; e insisto, éste será un elemento importante de debilidad”* (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “20 de febrer de 1981”).

⁵⁶⁵Si el cop *d'Estat* hagués triomfat hagués esdevingut ministre d'Hisenda en aquell govern pseudo-constitucional del General Armada; Jordi Pujol no recorda aquest diàleg amb Cabanillas, de totes maneres, tal conversació lliga amb el sopar de comiat del General Armada –on hi assistiren Pascual Galmés, el Capità General de Catalunya; el matrimoni Pujol i Ferrussola, Paquita Someruelos (dona del Capità General de Catalunya) i els governadors militars de Barcelona, Girona i Tarragona, a més del propi General Armada -, en el qual s'hi desenvolupà aquest diàleg: algú digué que “*segurament el pròxim president serà Leopoldo Calvo-Sotelo oi?*” i el General Armada contestà...”*Esto nunca se sabe señora, quien sabe, quien sabe...;ya veremos!”*. Lamentaven que Suárez hagués de plegar, però després de la seva dimissió acceptarien a Calvo-Sotelo com a President.

prudent anar a la segona votació/-Què tems que pugui passar entre l'una i l'altra?/ No res. Potser un enrenou d'entorxats/ Quina ximpleria ”⁵⁶⁶.

Molta gent pensava que Calvo-Sotelo seria investit el 23 de febrer de 1981⁵⁶⁷, aquell dia la votació “*pública por llamamiento*” començà pel diputat número 114, Antonio García Miralles, i a partir d'ell se seguiria l'ordre alfabètic. A les 18.23 hores⁵⁶⁸, just després del torn de votació del diputat Manuel Núñez Encabo –qui va dir NO a la investidura de l'empresari Calvo-Sotelo–, es començaren a sentir uns sorolls estranys i a l'hora crits. La primera sensació d'Anna Balletbò era que havia hagut un incendi dins del parlament –ja que havia sentit la paraula “*fuego*”. Així doncs, agafà l'abric i la bossa i es preparà per sortir per la porta del darrere de l'hemicicle.

En aquells moments, la periodista Pilar Urbano es trobava allí. Havia anat a cobrir la investidura de Leopoldo Calvo-Sotelo. En paraules de la reportera: “*Entraron al grito de “¡Paso en nombre del Rey!”*, que voceó Tejero. Cachearon y desarmaron a los policías que, de paisano, escoltaban a los miembros del Gobierno y a otras autoridades. Vi como en el salón de pasos perdidos los ‘amontonaban’ de bruces en el suelo mientras les cacheaban gritando “¡esto se acabó, ya han muerto muchos de los nuestros!” Su actitud era chulesca, maleducada, verbalmente violenta, y con furia contenida.

Yo estaba en ese salón, que es donde teníamos las cabinas telefónicas antiguas, de madera y cristal. Quería llamar a mi periódico y decir que habría rueda de prensa del nuevo presidente, que me reservasen espacio para la crónica. Aprovechaba así la letanía de nombres de los diputados votando en segunda ronda al candidato Calvo Sotelo.

---

⁵⁶⁶ Antich, *El Virrei*, 80.

⁵⁶⁷ E. Lluch aquell dia no va poder votar SÍ o NO a la investidura de Calvo-Sotelo, però sí que va dir això: “*Señor Presidente, señoras Diputadas, señores Diputados, pienso que don Leopoldo Calvo-Sotelo ha tenido estos días un buen aliado, que ha sido don Adolfo Suárez.*

Adolfo Suárez, mientras fue Presidente del Gobierno, ni se levantaba ni respondía a nada, y ahora, el hecho de que el señor Calvo-Sotelo a veces se levante, ya parece una evidente mejora al país; lo que sucede es que aún le falta el segundo paso, que es el de levantarse y contestar escrupulosamente a las preguntas. Y esto no es importante desde el punto de vista de la cortesía parlamentaria, aunque siempre es un aspecto importante, sino que lo es por el hecho de que no se dan contestaciones a temas que son importantes para el país. Pero, evidentemente, señor Calvo-Sotelo, la ayuda del señor Suárez cada día la va a tener menos y, por lo tanto, en el futuro, cuando la imagen del señor Suárez se vaya desdibujando, usted necesitará tener un papel de más relieve y contestar con más rigor las preguntas”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “23 de febrero de 1981”).

⁵⁶⁸ “*En este momento, y cuando eran aproximadamente las dieciocho horas y veinte minutos, tras escucharse en el pasillo algunos disparos y gritos de <<¡Fuego, fuego!>> y <<¡Al suelo todo el mundo!>> irrumpe en el hemiciclo un número elevado de gente armada y con uniforme de la Guardia Civil, que se sitúa en lugares estratégicos, amenaza por la fuerza a la Presidencia y, tras un altercado con el Vicepresidente Primero del Gobierno, Teniente General Gutiérrez Mellado, conmina a todos a tirarse al suelo, sonando ráfagas de metrallera. Queda interrumpida la sesión”*(*Ibid.*).

Ante esa escena, los gritos, y el 'todos al suelo' fui hacia el hemiciclo. Tejero estaba en el umbral de una de las dos grandes puertas que acceden a la sala de plenos. Llevaba el tricornio ladeado hacia la izquierda, una pistola negra Astra en la mano derecha y apuntando hacia arriba. Los ojos como desorbitados, redondos y saltones, atentos a cualquier anomalía que él no supiera controlar. Me acerqué, porque detrás de mí venía un 'civilón' gordo con un subcctme (metralleta corta) apuntándome, más bien presionándome con la bocacha en la cintura.

Tejero, al guardia y a mí: ¿Qué pasa?

El guardia, muy excitado: -Mi Teniente Coronel, esta mujer no quiere tirarse al suelo.

Yo a Tejero: -No me da la gana tirarme al suelo. Tengo que seguir trabajando y no sé escribir tumbada en el suelo... Además, entérense: ¡prefiero la libertad a la vida!

Tejero: -¿En qué trabaja usted?

Yo: -Soy periodista.

Tejero: -Ah, pues escriba, escriba, y diga que aquí no pasa nada...

Yo: -¿Que aquí no pasa nada? ¿Y esos gritos? ¿Y qué hacen aquí estos guardias...?

Tejero: -Cumplen órdenes.

Yo: -¿Órdenes de quién...? ¿Quién manda aquí?

Tejero vaciló unos segundos: -Aquí manda... la autoridad. Escriba usted lo que quiera y no me arme jaleos.

Su cara me sonaba. ¿Dónde había visto yo antes a ese Teniente Coronel...? Sólo al cabo de un buen rato recordé que ese rostro, junto al del capitán Ynestrillas, había sido portada del ABC y de otros periódicos hacía un par de años, cuando la Operación Galaxia. Y a la vez me vino su nombre: Antonio Tejero.

Estuve en el Congreso toda la tarde y la noche hasta las tres de la madrugada, cuando –de creer lo que el capitán Muñecas iba diciendo desde la tribuna de oradores-, siete regiones militares se habían adherido al 'pronunciamiento' o al 'bando' del capitán General Milans del Bosch, de la Tercera Región (Valencia), y entre ellas Madrid. Sin embargo, la esperada 'autoridad, militar por supuesto' seguía sin llegar.

Destriparon varias sillas y pusieron la crin sobre la mesa de taquígrafos. Iban a encender una fogata en el centro del hemiciclo, temiendo ellos que desde fuera cortasen la luz, como ya habían ido cortando las líneas telefónicas para crear una situación 'closed', de aislamiento y de sitio. En ese momento le dije a una colega de EFE (Consuelo Álvarez de Toledo): "Si es verdad que hay ocho regiones militares en el golpe, sólo quedan leales dos; entonces, la noticia ya no está aquí... Voy a salir para ver qué está pasando fuera". Ella se vino conmigo. En mi coche atravesamos un Madrid desierto. La dejé en la calle Espronceda (oficinas de EFE) y yo seguí hasta la calle Serrano, edificio de ABC. Pregunté a Guillermo Luca de Tena y a los gerifaltes, que estaban todos de pie en una salida cabildeando y fumando y no había nada de mí: "¿Está tomado el periódico? ¿Estamos libres? ¿Sale mañana el periódico?" Todo de un tirón. Me dijeron que sí. "Pues, dadme un güisqui". I sus caras de asombro, porque yo no bebía, y porque sin contarles ni palabra, me senté a la máquina y escribí mi crónica, a teclado batiente"⁵⁶⁹.

Un cop perpetrat l'assalt en nom d'Espanya i del Rei, amb gairebé tots els diputats al terra, menys Santiago Carrillo, Adolfo Suárez i Gutiérrez Mellado, els diversos guàrdies civils varen pentinar fila per fila tot l'hemicicle assegurant-se així que cap diputat no hagués tret una arma per defensar-se. Aleshores, pel fet de ser diputat s'obtenia el permís d'armes i, per això, gent d'UCD i d'*Alianza Popular* duien al Congrés petites pistoles.

Abans de seguir el relat del 23-F des de dins, per poder comprendre les diferents maneres d'actuar dels diputats es fa necessari llegir aquest incís d'Areilza: "*La tarda i la nit serien per recordar. En nombrosos incidents que revelaven un odi i una animositat de tal intensitat que solament podien explicar-se com a resultat d'una intoxicació ideològica i doctrinal de llarga incubació [...] Com es podria plasmar a les ridícules humiliacions imposades als segrestats durant el tancament que anaven des del silenci a les conversacions; obligaven també a posar les mans en la cornisa de l'escó a la espera de la clatellada; la prohibició de prendre notes, de llegir, la impossibilitat d'ingerir aliments, de sortir de l'escó i les grotesques operacions de reglamentació*

---

⁵⁶⁹Pilar Urbano, correu electrònic, Gener 2, 2017, a les 17.38 hores.

urinària per a les senyores i cavallers foren altres tantes manifestacions d'intransigència, brutalitat i de temperament incivil"⁵⁷⁰.

Enmig d'aquesta *torre de Babel*, passats 20 minuts de l'assalt, la socialista Anna Balletbò decidí marxar de l'hemicicle -estava encinta- i aniria baixant a poc a poc des d'on estava amb l'ajuda d'un guàrdia civil. En marxar es trobaria Salvador Clotas agenollat i l'Ernest Lluch estirat boca per amunt en un dels esglaons. Tanmateix, Lluch de seguida es reincorporaria i "*aprofitaria les hores de reclusió per corregir unes proves d'impremta d'un treball d'història i afegir-hi alguna nova plana*"⁵⁷¹.

Tot i que aquesta reacció de Lluch a primera vista fou estranya⁵⁷², és cert que li agradava molt fer teatre, segons Anna Balletbò. De fet, recorda que el dia 26 d'octubre de 1966, quan la policia de Franco entrà en el vestíbul de la Facultat de Dret de la UB per aturar l'"*acto contra la represión*" secundat pel SDEUB contra el rector Garcia-Valdecasas, tal com Lluch li ho explicà, ell actuà de la mateixa manera: començà a llegir apunts i treballs d'història fent-se així el sord, l'innocent: "*¡Yooo noo, no sé nada!*", "*¡No, yo soy un bedel!*", "*¡yo estaba estudiando!*" buscant així la manera de desentendre's de la seva complicitat i del seu protagonisme en l'acte.

Lluch no seria l'únic diputat que llegiria durant el 23F⁵⁷³, segons Pilar Urbano Enrique Múgica també ho faria, igual que Tierno Galván. I si no fos perquè un dels guàrdies civils requisà a Salvador Clotas el llibre que estava llegint, aquest també ho hagués fet. Salvador, que volia millorar el seu anglès, començaria a llegir la novel·la *Brideshead Revisited*, d'Evelyn Vaugh, després de mantenir aquesta conversa amb Lluch: -S. Clotas: "*però Ernest, com pot ser que en aquestes circumstàncies tu segueixis com si no hagi passat res?*", -E. Lluch: "*Mira Salvador, o ens mataran a tots o no passarà res! Jo ni tu no podem fer res [i va seguir]*". En Jordi Pujol pensa això mateix que Lluch li

---

⁵⁷⁰Original en castellà (ANC. Fons 424- Antoni de Senillosa (núm. 1 – 424)(Caixa 34): *José María de Areilza y Martínez de Rodas, Diputado a Cortes, envía al Excelentísimo Señor Don José María García Escudero, Juzgado Togado Especial, Consejo Supremo de Justicia Militar, Sede: cuartel del aire-Madrid*).

⁵⁷¹Segons explica el seu company de departament Lluís Argemí a l'*Especial Ernest Lluch* del butlletí del Col·legi d'Economistes. Barcelona, desembre/gener 2000/2001; "*ell deia que estava corregint les galerades d'un llibre sobre la fisiocràcia que estava fent amb un jove de Maià de Montcal, Lluís Argemí. Davant del cop d'Estat, una opció per defensar-se...si no pots fer res... et poses a treballar. En un moment on no pots fer res t'evadeixes treballant, de fet sempre s'evadia treballant. Per tant, és una manera d'actuar molt característica en ell*" (entrevista enregistrada a la professora i historiadora Rosa Lluch i Bramón, al seu despatx de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, a les 16.00 hores del dia 21 de novembre de 2016).

⁵⁷²I encara més si es tenen presents les paraules d'Antoni Siurana: "*la pretesa relació d'Ernest Lluch i el fet que visqués políticament el 23 de febrer amb el risc de qualsevol polític socialista que va passar, crec que es inqüestionable*" (Antoni Siurana i Zaragoza, correu electrònic, Desembre 11, 2015, a les 15:58 hores).

⁵⁷³Segons Montserrat Lamarca, aquesta data no va marcar gaire a Ernest Lluch, a més, llegia arreu, fins i tot ho feia a l'autobús; "*sovint en les sessions del Congrés llegia i transcrivia documents d'arxiu del segle XVIII*" (Jaume Sobrequés i Callicó, correu electrònic, Febrer 28, 2017, a les 0:08 hores).

comentà a Salvador Clotas, per tant, veu normal que Lluch es posés a llegir, ja que, si no els deixaven parlar entre ells, una forma d'entretenir-se i tranquil·litzar-se era aquesta⁵⁷⁴ - com també ho va deixar palès en Felipe González⁵⁷⁵. I en Narcís Serra, creia que *“llegiria perquè van estar tancats des de les 17.00 hores del 23 de febrer fins a les 8 del matí del 24, segurament volien donar una imatge de serenor i de no trencadissa moral”*.

Quan l'Anna Balletbò marxà, Salvador Clotas es col·locà just al darrere de Lluch i a mesura que anava passant el temps aniria sabent que el cop no tirava endavant segons podien sentir dels transistors que podien tenir els seus companys i els diversos rumors que corrien. De fet, el diputat andalús Alfonso Lazo, qui treballava amb Clotas -si aquest s'encarregava del departament d'Educació del PSOE, en Lazo duia el tema d'Universitat-, li va dir: *“Esto no les funciona”* als guàrdies civils. Si no fos així, ja els haurien concentrat en el Bernabeu. En la mateixa línia, a l'estiu de 1996 Lluch digué a Marçal Sintès: *“Vaig pensar que s'imposarien per poc temps. A mi em va semblar que donarien un cop, i que aquest cop no duraria gaire, perquè això era impossible a Europa”*⁵⁷⁶.

Dos terços del parlament donaven suport al cop d'Estat a la turca⁵⁷⁷, segons Pilar Urbano. Altres comentaris que Lluch li feu a Marçal Sintès respecte el 23F foren aquests: *“Aquest cop la vaig encertar. Ara, fent una mica d'ironia, vaig pensar que per a un barcelonista seria bastant desastrós que ens concentrassin al camp del Bernabeu, a l'estil del que havien fet a Xile, durant els pocs dies que això s'allargués. Tenien un aspecte molt lamentable, aquesta és la veritat. Allà no podia haver-hi una part*

---

⁵⁷⁴Segons Gorka Landaburu *“Ernest Lluch era un intelectual y era un hombre que demostraba que como intelectual aunque fuera al Congreso siempre iría con un libro. Por si acaso, para no aburrirse demasiado y no leía solo delante de Tejero, sino que también lo haría en las aburridas sesiones dónde no tenía ninguna intervención. Un libro es lo mejor que puedes tener en la mano en momentos tranquilos y en momentos dramáticos como fue el caso”*.

⁵⁷⁵*“Tenía capacidad para eso, primero, y, segundo, era una autodefensa fantástica. Vamos a ver, como intelectual él tenía bastante en cuenta, no solo sus conocimientos, sino un cierto peso de la historia. Esto a que usted se refiere es absolutamente típico de Lluch, porque en realidad ese gesto le permite aserenarse y distanciarse de un acontecimiento que produce vértigo. ¿Cómo convertir el vértigo de una situación tan grave? Él dice, bueno, no sé cuánto tiempo va durar esto, no sé cuánto tiempo, ni cómo vamos a salir de esto, voy a intentar retrotraer mi cabeza a analizar temas sobre los que venía trabajando durante mucho tiempo”*.

⁵⁷⁶Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 68.

⁵⁷⁷A parer de la socialista Anna Balletbò, els que havien organitzat aquesta assonada varen canviar els guàrdies de l'entrada per uns altres i així, al no conèixer a ningú -per això, aquell dia a ella li varen demanar el seu carnet de diputada- permetrien l'entrada dels colpistes.

important de l'exèrcit perquè tenien un aspecte una mica de Pancho Villa. No es veia fet per un estat major, més aviat es veia organitzat per un grup petit"⁵⁷⁸.

Com apuntà Pilar Urbano, es va escenificar que “*aquello no parecía encaminado a ser un golpe contra la forma de Estado, sino un golpe contra el Gobierno. Un golpe monárquico, no contra el Rey, sino <<a disposición del Rey*⁵⁷⁹*>>, pero cuyo objetivo final era que Armada se alzara con un nuevo Gobierno*”⁵⁸⁰. El propi assalt s'organitzaria a últim moment, en concret, es planificà el 22 de febrer en una trobada a València entre el General Milans⁵⁸¹ i el comandant Ricardo Pardo Zancada, de la *División Acorazada Brunete*. En aquell mateix instant, Pardo Zancada es va donar comte que tot restava per fer: faltava acord entre els capitans generals, el coneixement de l'operació, les missions, els efectius que devien actuar, les contrasenyes, la data, l'hora, i tampoc no s'havia construït des dels Pirineus a les Canàries un pla de coordinació ni un lideratge clar del cap de la rebel·lió.

A més, el General Armada havia reclutat els diversos guàrdies civils necessaris⁵⁸², “*de prisa y corriendo*”, al matí del mateix 23F –o el cap de setmana anterior, segons altres fonts- per dur a terme aquell *cop de teatre*. Els reclutà de diverses agrupacions de la Guàrdia Civil, com la dels quartells *Pinto y Valdemoro*, la del *Parque Móvil del General Mola (Príncipe de Vergara)*, de la *Escuela de Guardias Jóvenes de El Escorial*, de la *Comandancia Guzmán el Bueno*, sota l'excusa que es calculava que hi hauria pròximament un assalt d'ETA al Congrés dels Diputats. Només faltava per veure, en el moment de l'assalt, “*anoraks, gabardinas, cazadoras, guerreras, ropa de camuflaje, gorros, quepis, teresianas, tricornios... Como una troupe de comparsas de guardarropía*”⁵⁸³.

Uns 20 minuts després que el Tinent Coronel Tejero es fes amb l'hemicicle, segons Enrique Barón i Crespo, els colpistes van treure'n Adolfo Suárez, Manuel Gutiérrez

---

⁵⁷⁸Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 68.

⁵⁷⁹:[F.González] *Cuando la gente tiene dudas sobre las horas que pasaron, no es capaz de evaluar cuanta información previa, antes de hacer el pronunciamiento, tenía que tener el Jefe del Estado...*”.

⁵⁸⁰Urbano, *La gran desmemoria*, 638.

⁵⁸¹Des de la perspectiva de Javier Cercas, Milans del Bosch feu el cop d'Estat contra Gutiérrez Mellado, l'home fidel de Suárez. Qui segons ell, traí els principis fonamentals de Franco amb el seu recolzament a les polítiques *suaristes* d'acabar amb les estructures i els privilegis de l'exèrcit de la *Victòria*.

⁵⁸²Quan Manuel Martínez –qui el 23-F fou un dels Guàrdies Civils sollevats, després de ser enganyat- va veure que el cop d'Estat fracassava s'emocionà i E. Lluch li va dir... “*tranquilo chaval que esto no va con vosotros. Vosotros sois aquí los que menos culpa tenéis. Lo único que habéis hecho ha sido retrasar la investidura de Calvo-Sotelo*” (Europa Press, “Ex guardia civil dice que el 23-F pensó que iba a actuar contra un comando terrorista que asaltaba el Congreso”).

⁵⁸³Urbano, *La gran desmemoria*, 640.

Mellado, Felipe González, Alfonso Guerra i Santiago Carrillo. Anna Balletbò hi afegí el nom d'Agustín Rodríguez Sahagún. Aquests sis diputats serien portats al famós Saló del Relotge.

Sobre aquest fet, Lluch comentà a Marçal Sintes: “*Home, per mi no, però crec que als cinc que van treure – que eren Carrillo, Alfonso Guerra, Felipe González, Suárez i Rodríguez Sahagún- els haurien ajusticiat si el cop hagués tirat endavant*”⁵⁸⁴. Segons Pilar Urbano, tant a Suárez com a Gutiérrez Mellado se'ls tragué de l'hemicicle perquè no fessin massa enrenou en el seu interior. Prou tindrien amb l'espectacle que feu Manuel Fraga Iribarne, en veure que se'n duïen els secretaris generals i els homes de més pes dels partits més destacats del Congrés i a ell el deixaven allí.

Així, Fraga es quedaria dins de l'hemicicle com la resta de diputats, tanmateix, com que Manuel Fraga⁵⁸⁵ era un dels colpistes, segons Salvador Clotas, el polític gallec en aquell moment es va sentir directament acusat de colpista i, per demostrar que no ho era, hauria començat a renegar al voltant de les 9.00 hores del matí del 24 de febrer, quan ja se sabia que el cop no tirava endavant: “*quiero salir de aquí... con estos...*”. En la mateixa direcció, estarien dirigides aquestes altres paraules a un dels guàrdies civils que formava junt amb els seus companys fent un passadís als diputats a l'hora del seu alliberament⁵⁸⁶: “*un dels guàrdies colpistes li donà la mà i li digué:-señor Fraga, yo siempre lo he votado a usted, aleshores el mateix Fraga li respongué:-¡pues no lo haga más, porque usted es un vulgar golpista!*”⁵⁸⁷.

---

⁵⁸⁴ Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 68.

⁵⁸⁵ Javier Cercas escrigué que el diari de Manuel Fraga del dia 5 de febrer hi deia...“*Todo son rumores [...] Una vidente menciona un golpe para el día 24*”(Cercas, *Anatomía de un instante*, 50).

⁵⁸⁶ Areilza tindria coneixement d'un facsímil publicat en una revista de predomini nudista –tot fa pensar que fos la d'*Interviú*- en què semblava que s'havien anunciat les instruccions de com s'havia de desallotjar el Parlament per part dels diputats i després els rebels: els congressistes, en silenci absolut i sense manifestar-se de cap de les maneres, mentre que els assaltants esgrimint les seves armes formarien a un costat i l'altre sortint pel passadís central: “*Y así ocurrió en efecto, parecía exactamente una rendición al revés, es decir del Parlamento a los sublevados. Fue el último y deliberado gesto de insulto al Congreso perpetrado por estos extremistas*”(ANC. Fons 424- Antoni de Senillosa (núm. 1 – 424)(Caixa 34): *José María de Areilza y Martínez de Rodas, Diputado a Cortes, envía al Excelentísimo Señor Don José María García Escudero, Juzgado Togado Especial, Consejo Supremo de Justicia Militar, Sede: cuartel del aire-Madrid*). .

⁵⁸⁷ Per què Fraga va tenir aquest comportament si Felipe González en digué això d'ell i de la resta de parlamentaris: “*en el momento en que se estaban produciendo los acontecimientos, ninguno de nosotros –y cuando hablo de ninguno de nosotros, hablo de nosotros, de Suárez, de UCD, del Vicepresidente del momento...-, sabíamos cuál era la dimensión del movimiento, ni quién pudiera haber detrás. Ninguno; por tanto, no sabíamos qué consecuencias podríamos tener en este momento en el que estábamos allí encerrados. Primera parte de la cuestión, para que lo sepa. Y no creo además, que dentro del Parlamento, de los que estábamos allí encerrados, nadie tuviera la menor idea, incluyo en esto a Fraga –qué por su carácter podía haber...- [...]. Ese movimiento a diferencia de otros que ocurrieron antes y que no hicieron tanto ruido, no sabíamos qué magnitud tenía en este momento*”?

Cal recordar que la Operació De Gaulle buscava crear una màxima anticonstitucional i antidemocràtica, per tal de poder aplicar la solució Armada. El moment d'extrema gravetat ja s'havia posat de manifest amb el propi cop d'*Estat* del 23F liderat pel Tinent Coronel Antonio Tejero Molina⁵⁸⁸. Ara faltava la construcció d'aquest nou govern sense passar per les urnes. Per aquest mateix motiu, segons Pilar Urbano, serien concentrats els màxims representants dels partits –en el saló del Rellotge- perquè el rei Joan Carles I pogués fer la roda de consultes amb cadascun d'ells, presencialment o telefònicament – s'hauria deixat útil una línia telefònica: despatx President-Corts, per si el Rei havia d'evacuar aquestes consultes amb uns líders retinguts-, per tal de seguir la cerimònia de presentar el candidat a la presidència. Tal vegada, d'una manera no (o poc) constitucional, si Tejero hagués acceptat la solució Armada, el rei d'Espanya els hauria presentat un president extraparlamentari: el General Alfonso Armada, conegut com el General del Rei.

Tal i com es pot veure en el llistat de noms que feu la doctora i militant ucedista –sense ser diputada- Carmen Echave en un full de la seva agenda, el 23F no fou un simple cop militar, sinó que va voler ser un autocop per canviar de govern i reforçar la monarquia.

Prengué aquelles notes quan el General Alfonso Armada es presentà al Congrés dels Diputats per parlar amb Antonio Tejero Molina. Echave, aleshores, escoltant aquesta conversa, copsà que també el General Armada era un dels revoltats, en presentar-se com a president d'aquell govern pseudoconstitucional que es duria a terme si el cop d'Estat triomfava.

---

⁵⁸⁸Segons Javier Cercas, el 23F foren tres cops d'Estat en un, és a dir, el General Armada volia fer un cop a la turca, similar al del General De Gaulle –per acabar amb la democràcia de 1981 i amb Suárez-, Milans del Bosch tenia en ment el cop d'Estat de Primo de Rivera de 1923 - acabar amb la democràcia i retornar els poders al Rei- i, per últim, Tejero, volia fer un cop similar el del 18 de juliol de 1936 –en contra de la monarquia i la democràcia.

Domingo				
Domingo				
Lunes	45	Woch	sesta	semana
Lunedí		sesta	semana	semana
Martes				
Martes				
Miércoles				
Miércoles				
Jueves				
Jueves				
Viernes				
Viernes				
Sábado				
Sábado				
Domingo				
Domingo				
Lunes	46	Woch	sesta	semana
Lunedí		sesta	semana	semana
Martes				
Martes				
Miércoles				
Miércoles				
Jueves				
Jueves				
Viernes				
Viernes				
Sábado				
Sábado				
Domingo				
Domingo				
Lunes	47	Woch	sesta	semana
Lunedí		sesta	semana	semana
Martes				
Martes				
Miércoles				
Miércoles				
Jueves				
Jueves				
Viernes				
Viernes				
Sábado				
Sábado				
Domingo				
Domingo				
Lunes	48	Woch	sesta	semana
Lunedí		sesta	semana	semana
Martes				
Martes				
Miércoles				
Miércoles				

589

L'organigrama i els noms que Carmen Echave sentí en aquella conversa entre el General Armada i el Tinent Coronel Tejero eren:

President, General Alfonso Armada;

A la vicepresidència d'Assumptes Polítics, Felipe González Márquez (PSOE)⁵⁹⁰;

⁵⁸⁹ Aquesta imatge s'ha publicat amb el permís de Pilar Urbano, aquesta es troba a la pàgina 758 del seu llibre *La gran desmemoria*. Juan José Rosón a Carmen Echave li va aconsellar no presentar aquest document al jutge instructor, deixava massa al descobert una part important de la trama civil del 23-F, els mateixos que surten en aquest llistat foren els que havien intentat –via moció de censura- enderrocar a Adolfo Suárez com a President d'Espanya.

⁵⁹⁰ Un cop d'Estat no representa ser una gran humiliació per un país? El 23-F no afectà a la credibilitat d'Espanya? “[F. González] Yo diría lo que estaba pensando a lo largo de toda esa información que realmente creó la confusión y, yo diría, muchas veces la convicción, toda esa información que se iba generando durante las horas del secuestro, la convicción moral de muchos de los que estamos aquí, de muchos también de los que están en el banco azul, yo diría que todo el mundo pensábamos en la relación entre el hecho que se produjo un 23 de febrero y el hecho que se producía un 23 de mayo. El hecho del 23 de febrero debería ser calificado, y es una reflexión que me hacía a lo largo de esas horas, como políticamente más grave; el hecho del 23 de mayo, como políticamente más ignominioso, porque el político está en una profesión que supone asumir determinados riesgos; el empleado de banco, o el que va a cobrar su cuenta, no está exactamente en ese riesgo, y eso es lo que le da un carácter más ignominioso, que mancha más la credibilidad de nuestro país en el mundo internacional y que, sobre todo, humilla más al sentimiento de todos los ciudadanos (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de mayo de 1981”).

A la vicepresidència d'Assumptes Econòmics, José María López de Letona (havia estat governador del Banc d'Espanya);

Ministre d'Afers Exteriors, José María de Areilza (*Coalición Democrática*);

Ministre de Defensa, Manuel Fraga Iribarne (*Alianza Popular*)⁵⁹¹;

Ministre de Justícia, Gregorio Peces-Barba Martínez (PSOE);

Ministre d'Hisenda, Pío Cabanillas Gallas (*Unión de Centro Democrático*);

Ministre d'Interior, el General Manuel Saavedra Palmeiro;

Ministre d'Obres Públiques, José Luis Álvarez Álvarez (*Unión de Centro Democrático*);

Ministre d'Educació i Ciència, Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón (*Unión de Centro Democrático*);

Ministre de Treball, Jordi Solé Tura (Partit Comunista d'Espanya);

Ministre d'Indústria, Agustín Rodríguez Sahagún (*Unión de Centro Democrático*);

Ministre de Comerç, Carles Ferrer Salat (president de la CEOE).

Ministre de Cultura, Antonio Garrigues Walker (empresari);

Ministre d'Economia, Ramón Tamames Gómez (Partit Comunista d'Espanya);

Ministre de Transports i Comunicacions, Javier Solana de Madariaga (PSOE);

Ministre d'Autonomies i Regions, el General José Antonio Sáenz de Santamaría;

Ministre de Sanitat, Enrique Múgica Herzog⁵⁹² (PSOE);

---

⁵⁹¹Javier Cercas digué que Manuel Fraga Iribarne, líder d'*Alianza Popular*, acabà esdevenint el líder natural del sector econòmic. Els del capital volien acabar amb Suárez i posar al capdavant del govern a un militar o a un polític (com Fraga) o a un tecnòcrata. Fraga tindria raons per conspirar contra Suárez, el podria veure com un usurpador del poder. Fraga havia estat el nen prodigi de la dictadura, durant anys s'havia assegut en els consells de ministres de Franco i, a inicis dels anys 70, semblava que havia de ser el messies del postfranquisme, el qual eixamplaria els límits d'aquest règim sense trencar-lo.

⁵⁹²Gorka Landaburu Illarramendi comentà que "*Ernest Lluch, no creo que supiera nada del golpe de Estado, porque estas cosas se hacen en pequeño comité, como se suele decir. Enrique Múgica dice que era un hombre importante dentro del partido socialista, sí podía y hubiera podido tener alguna información, se hablaba de él también como ministro y que él fue el enlace - porque esto se hace entre jefes y subalternos que hacen esa función-, pero yo creo que Ernest Lluch y gran parte del partido socialista, sus dirigentes no tenían ni idea de lo que iba a pasar*".

Ministre d'Informació, Luis María Anson Oliart (president de l'agència EFE).

Del famós llistat dels 19⁵⁹³, en Jordi Pujol va dir: *“els que van portar aquest cop d'Estat van dir: traurem a Suárez i perquè es vegi clar que no era un cop contra la democràcia hi posarem un govern de gent diversa, de gent de dretes, però també d'esquerres. D'aquesta llista no en tenia notícia. Però, després ha sortit a la llum via llibres com el de la Pilar Urbano. De totes maneres, tot això no tenia cap possibilitat de prosperar”*.

En canvi, Narcís Serra comentà que *“si el cop hagués tingut èxit, molts civils haurien dit que estaven a favor, però comprometre's a treballar pel cop i quedar retratats...ho dubto. Igual que amb els militars que donaven suport condicional al cop d'Estat”*. A més, li sembla inverossímil que Tejero i Armada parlessin de noms com Múgica, Solé i Tura⁵⁹⁴, etc... *“Segur que no tenia cap relació Armada amb Tejero ni amb Milans del Bosch, aquest nucli dur va quedar al destapat al 23F. Quanta més gent simpatitzava? No ho sabrem mai, perquè no es van retratar abans, no era un suport molt sòlid, ni incondicional”*.

El President José Montilla i Aguilera en diria això...*“Està clar que el 23F no va ser obra només de Tejero, que hi havia interessos entre mig, que hi va haver gent que s'implicà una mica més i d'altres que simplement era gent que observava i que veia amb simpatia aquests moviments. Però, va ser una xapussa immensa, com pot ser que s'enviés a Tejero per fer un cop d'Estat? És un complot tan mal fet que em costa creure que hi haguessin al darrera molts poders fàctics”*.

---

⁵⁹³“Esta lista (dels 19) del llamado ‘Gobierno Armada’, fue tomada por ella [Carmen Echave] a vuelapluma y con trazos urgentes, desde un escondite próximo a la sala acristalada de acceso al Congreso de los Diputados, mientras Armada se la leía a Tejero. Está reproducida en algunos libros sobre el 23 F. Espero que le sirva. El original en papel lo ‘secuestró’ –después que Carmen Echave hiciera una copia- el ministro Juan José Rosón (UCD). Y le recomendó que no hablara de esa lista ni la comentara, y que se olvidase porque era un asunto peligroso...”(Pilar Urbano, correu electrònic, Setembre 28, 2016, a les 15.57 hores).

⁵⁹⁴Malgrat que Felipe González digués que Herrero de Miñón i Solé Tura, entre d'altres, *“de ninguna manera podían estar detrás de esta trama civil”*, sí que va admetre que ... *“¿Detrás de este movimiento había una trama civil? Sin duda. Y cuando digo sin duda, es ¡sin duda! En la medida en qué había menos implicación de Estado Mayor (curiosament, Lluç, en el seu moment, digué que no semblava que el 23-F hagués estat fet per l'Estat Major, més aviat es veia fet per un grupet), que hubiera hecho más difícil de controlar y que habían piezas sueltas, militares de mayor o menor graduación concertados entre ellos, había más implicación civil [...]. Una de las cosas que eché de menos, es que se haya escrito tanto de ese golpe y nadie se haya sentado en serio a analizar el sumario –no los condenados y los procesados, sino todo el contenido del sumario, que son miles y miles de folios (cosa que sí que feu Pilar Urbano, “para asisitir a los juicios bien informada, y poder ver con estupor cómo cambiaban sus declaraciones los acusados”(Pilar Urbano, whatsapp, Febrer 16, 2018, a les 20.49 hores)). Porque en el contenido del sumario se puede ver cuál era la dimensión, no sólo militar –que era relativamente escasa, independientemente del estado de ánimo de otros militares...-, pero nadie ha hecho este trabajo, tampoco es muy propio de nuestra tradición, de nuestra cultura. Si eso hubiera sido un fenómeno en otros países, con otra tradición... en Gran Bretaña ya estaría todo analizado, en Francia lo hubieran analizado todo y por supuesto en los Estados Unidos. Sin duda la existió, ¿cuál es el grado de preponderancia? ¿cuál es el grado de jerarquía? Está por averiguar, porque se depuraron las responsabilidades fundamentalmente militares, pero en el sumario consta la cantidad de contactos civiles – aparte del que uno puede conocer e intuir o ver de los movimientos que se habían producido”*.

El socialista Josep Maria Sala i Grisó pensava això de la trama civil del 23F: *“Mai a la vida s’ha dit això de la vinculació de socialistes, comunistes, ucedistes amb la trama civil del cop d’Estat, de cap manera. Altra cosa seria, que hi poguessin haver socialistes que en algun moment, per exemple, parlant de Múgica, que podien trampejar la possibilitat després de fer un govern amb el Rei i tots els partits sí, però no vinculat amb el cop d’Estat. Van ser moments molt dubtosos i dèbils per part d’UCD, sí que és veritat que algú podia pensar de fer un govern [de concentració] per sobre dels partits polítics. La trama del cop d’Estat fou una trama de feixistes”*⁵⁹⁵.

El socialista Pablo Castellano Cardalliaguet seria més concret: *“Ya es público y notorio que el llamado golpe del 23F, fue un operación de los servicios secretos, destinada a llevar a Armada a la Presidencia del Gobierno, acabando con el gobierno Suárez para facilitar la gran obsesión del Rey. El viejo y pícaro avaro, que quería mandar con los socialistas como prueba de fuego de la aceptación y utilidad de la monarquía.*

La llamada lista de Armada es la prueba de la conspiración, conjura-chapuzas, del monarca y sus ejecutores: PSOE, PCE, y los patriotas como Garrigues Walker, Anson...etc. Busque la lista, que es de por si más que elocuente de qué gentuza estaba comprometida en ello. Paradójicamente el que había de actuar de detonador, el Sr Tejero, manipulado desde su reducción a puro detonante, se cargó el intento al negarse a dejar que Armada subiera a la tribuna a proponer "la solución acordada". Dicen que la Providencia escribe con renglones torcidos, y por una vez en la historia la golfería fue víctima de sus propias miserias”.

Des de les 18 hores del 23 de febrer cap diputat no havia menjat, així que, al voltant de les 7-8.00 hores del matí del 24 de febrer, la Creu Roja entregà un seguit d’entrepans a la Guàrdia Civil per tal d’alimentar-los. Quan la Guàrdia Civil col·locà els entrepans a dalt de tot de l’hemicicle per tal que tots els diputats en poguessin agafar, s’aixecarien unes diputades d’UCD i alguna de socialista apel·lant a una vaga de fam en protesta del què havia passat. Davant d’això, en Salvador Clotas i l’Ernest Lluch foren dels únics que menjaren un entrepà després d’aquestes paraules de Lluch: *“Això és la tonteria més gran que he vist a la meua vida, anem cap a dalt, perquè els que estan aquí volen que no mengem i que estem més debilitats. Això no ho entén ningú”.*

---

⁵⁹⁵Entrevista enregistrada al socialista Josep Maria Sala i Grisó, al seu despatx de la seu del PSC (carrer de Nicaragua 75-77, Barcelona), el 22 de febrer de 2017 a les 11.00 hores.

Quan Tejero va veure les intencions d'Alfonso Armada de fer un govern de gestió amb comunistes, socialistes, ucedistes i altres... "Tejero va dir: *per això no em jugo els diners*", segons Josep Corominas i Busqueta. Aquest militar encara espera que li expliquin el cop d'*Estat* del 23 de febrer de 1981: fou el titella enganyat d'Armada i de la resta de col·laboradors i promotors del cop de govern.

El Pacte del Capó, segons Anna Balletbò, fou el fruit d'una llarga negociació que començà a les 6.30 hores del matí. A les 9.30 h, el Tinent Coronel Fuentes Gómez de Salazar tractà d'arribar a un acord amb els assaltants per tal d'aconseguir la seva rendició. Pardo Zancada i Tejero varen presentar les seves condicions que, després d'haver estat consultades pels seus respectius oficials, s'escriviren en un paper amb segell del Congrés dels Diputats sobre el capó d'un Land Rover militar de la Divisió Cuirassada *Brunete*.

A grans trets, l'escrit posà damunt la taula les condicions d'entrega que imposaren els caps sollevats, Tejero, Pardo Zancada i Meléndez, per tal d'alliberar els diputats i el govern. Entre les exigències que el Rei i el comandament de la JUJEM acceptaren, hi havia l'exoneració de guàrdies civils i suboficials de la Guàrdia Civil i de l'Exèrcit de Terra. S'acceptava així una amnistia anticonstitucional, o una llibertat de fuga, segons l'analista Pilar Urbano. "–M. Sintes- *Què són els Pactes del Capó?* –E. Lluch- *No ho sé.* –M. Sintes- *Vostè tampoc ho sap?* –E. Lluch- "*Jo tampoc ho sé. Potser són una llegenda, no? Hi ha una fotografia amb uns militars parlant, però tot això a mi em sembla que no és real*"⁵⁹⁶.

Després de la rendició dels sollevats, al voltant de les 11 o les 12.00 h del 24 de febrer, Tejero entraria a l'hemicicle i diria "*he cedido en todo*", "*ya pueden salir*". Després d'aquestes paraules, segons Salvador Clotas, el president del Congrés dels Diputats amb aplom i molta tranquil·litat li contestà... "*la salida la ordenara el presidente como es lo habitual señor Teniente Coronel*". Amb la seva intervenció es pot veure que estava tranquil, no temia per la seva vida, de fet Landelino Lavilla va participar en aquelles trobades entre militars, gent de centre i de dretes, empresaris i banquers, que confegiren l'*Operació De Gaulle* en els anys 1977 i 1978.

Després del cop d'*Estat*, l'únic civil important que es detingué fou l'exdirigent dels sindicats verticals franquistes, Juan Garcia Carrés. Mentre que d'altres civils involucrats

---

⁵⁹⁶Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 68.

en aquest afer foren silenciats. Diversos protagonistes de la trama van preferir callar que explicar-ne res. Rafael Ribó recorda que en una de les recepcions de la Reina d'Anglaterra, al port de Barcelona, amb el seu iot *Britania*, parlaria abastament amb en Sabino Fernández Campo. En aquesta conversa, en Ribó el pressionà perquè qui havia estat secretari de la Casa Reial li expliqués tot el què va passar en el 23F, fins i tot el paper de La Zarzuela en el cop d'Estat. Tot i els seus esforços, Sabino digué: “*Ribó, esto me lo llevaré a la tumba*”.

Una anècdota que ajuda a comprendre molt bé aquell *pacte de l'oblit* que es donà entre els promotors i col·laboradors del 23F, és la mateixa situació que patí la doctora Carmen Echave: “*Cuando yo subí a coger tabaco al despacho de Modesto Fraile. Me pusieron un arma a la espalda y cuando fui a encender la luz, me dijeron: -por su Seguridad no encienda la luz. Y respondió Carmen -Bueno, pero entonces... vengo a buscar tabaco-. Finalmente le dijeron...-Puede usted entrar, pero por su seguridad, repito, no encienda la luz-. Según Carmen Echave, allí había una serie de personas, que eran civiles, que después no han aparecido por ningún lado*”⁵⁹⁷.

Segons Josep Corominas i Busqueta, “*en el Consell de Guerra del 23-F es culparia als militars per tapar la trama civil*”, en el mateix sentit, aquest judici que se celebrà entre el 19 de febrer i el 3 de juny de 1982 en el magatzem de paper del Servei Geogràfic de l'Exèrcit⁵⁹⁸, tenia una directiva que “*era meridiana: ni una pregunta sobre la trama civil*”⁵⁹⁹.

En cas que el 23F no prosperés, segons Lluç, els del PSOE també en sortirien guanyant. Si fracassava, davant de la decepció que significà per a molta gent l'arribada de la democràcia –per falta de canvis, de ben segur-, tal afer la reforçaria i la revaloraria, cosa que potenciarà així que la gent la defensés en no voler tornar enrere. El suport de la gent envers la democràcia es podria veure amb la manifestació que hi hagué a Madrid el 27 de febrer de 1981⁶⁰⁰ i amb els resultats electorals de 1982.

---

⁵⁹⁷Informació extreta del documental emès per Antena 3 titulat “23-F. *Se rompe el silencio*” (el 23 de febrer de 1994 fou quan es va emetre per primera vegada), en concret, de la intervenció de la doctora Carmen Echave, des del minut 36.51.

⁵⁹⁸“*El sumario, y sólo en fase de instrucción militar, ocupava un metro cúbico de papel [...]. El juicio de guerra fueron casi 4 meses de vista oral –tanto por la mañana como por la tarde- y el recurso contencioso que interpuso el Gobierno de Calvo Sotelo ante el Tribunal Supremo endureció las condenas*” (missatge de Pilar Urbano, whatsapp del 17 de febrer de 2018 a les 11.10 hores del matí).

⁵⁹⁹Urbano, *La gran desmemoria*, 730.

⁶⁰⁰Segons Santiago Carrillo, fou la primera i la darrera vegada que se celebrava una manifestació ciutadana amb l'esquerra, el centre i la dreta parlamentària tots junts (Carrillo, *Memorias*, 721).

Electors	3.918.718	Electors	4.386.994
Votants	3.100.820	Votants	3.007.034
Participació	79,1%	Participació	68,5%
Abstenció	20,9%	Abstenció	31'5%

Les primeres dues columnes fan referència a les eleccions generals del 15 de juny de 1977. Les restants farien referència a les de l'1 de març de 1979⁶⁰¹.

Electors	4.310.491
Votants	3.480.104
Participació	80'7%
Abstenció	19'3%

Eleccions generals del 28 d'octubre de 1982 –en clau catalana-⁶⁰².

Eleccions	Núm. vots totals	Vots socialistes
1977	3.053.979	880.563
1979	2.942.457	876.918
1982	3.420.339	1.568.858

⁶⁰³

Aquest cop de força, segons Lluch, també influí ETA i la conseqüència fou que l'ETA *poliomilis* (politicomilitar) deixés les armes. Segons Anna Balletbò, tres dies després de la investidura de Leopoldo Calvo-Sotelo, l'ETA politicomilitar declarà un alto al foc unilateral. S'havien convençut que la lluita armada no contribuïa als avanços autonòmics en el País Basc, tot al contrari, provocava accions involucionistes com la de Tejero⁶⁰⁴. Així, com que la gent defensaria la democràcia i volia canvis, l'octubre de 1982 el PSOE seria escollit per liderar Espanya.

El PSOE s'havia presentat a les eleccions de l'octubre de 1982 com el partit del *canvi*. Oferia 800.000 nous llocs de treball i acabà promovent una nova visió d'Europa, des de la perspectiva de formar part de la OTAN.

Enrique Barón, en els primers moments del cop d'Estat del 23F miraria Lluch i digué... *“cuando se cruzó nuestra mirada al reincorporarnos tras la irrupción, con una mezcla de desesperación y vergüenza al pensar que nuestro país no tenía solución. Después*

⁶⁰¹Institut d'Estadística de Catalunya, “Eleccions al Congrés de Diputats”.

⁶⁰²A Espanya, a les eleccions del 28 d'octubre de 1982 el PSOE obtingué el suport del 48,40% dels vots vàlids, els ja famosos 10.127.392 vots.

⁶⁰³Institut d'Estadística de Catalunya, “Resultats de les eleccions al Congrés de Diputats. Vots a partits”.

⁶⁰⁴Balletbò, *Una mujer en la Transición*, 255.

*comentamos que fue el primer acto electoral, bastante brutal, de la campaña del 82*⁶⁰⁵ »⁶⁰⁶. La mateixa opinió és la que tindria Alfonso Guerra, qui a l'escola d'estiu del PSOE de l'any 1982 preveié que en les pròximes eleccions generals els socialistes traurien 202 diputats. No va fallar –segons Josep Corominas.

---

⁶⁰⁵Sintes a Lluch li va preguntar “*Vostè és optimista per naturalesa, no? Sempre fa interpretacions en positiu de les coses, fins i tot de fets històrics com aquest*” i Lluch li respongué...”*Home, sí, potser sí. Perquè crec que allò va ser una gran vacuna, i jo en això de la vacuna social hi crec molt. Ve de Sant Agustí, que deia que del vici de l'avarícia se'n pot treure la virtut de l'estalvi. I d'allò, que era un fet negatiu, trobo que, ben utilitzat, en poden sortir aspectes positius, evidentment*” (Sintes,*Què pensa Ernest Lluch*, 69).

⁶⁰⁶Enrique Barón, correu electrònic, Juliol 1, 2016, a les 9.58 hores.

9. La LOAPA

Antoni Puigverd, en un dels capítols del llibre homenatge *Entrelluchs. Una aproximació empordanesa a Ernest Lluch*, basa la seva descripció en 6 termes, dos dels quals seran discrepant i contradictori. Ben bé amb el seu estil, quan, en tractar de la LOAPA, Tarradellas li digué: “*Lluch, jo no estic d’acord amb el que feu, però sobretot una cosa, eh?, mantingueu-vos en la vostra postura, perquè jo sí que sé per què ho feu i vós heu d’entendre per què jo dic el contrari*”⁶⁰⁷.

Puigverd, malgrat no conèixer tota l’obra política de Lluch, coetani i analista de qui seria ministre de Sanitat i Consum explicà la seva versió davant el cas de la LOAPA⁶⁰⁸. Per a ell, Lluch no signà les respectives esmenes del grup propi dels socialistes catalans al Congrés, per tal d’evitar anar en contra d’aquesta llei.

En la direcció d’aquest testimoni, al voltant de Lluch es construí tot un bloc de dissidents crítics amb la seva persona i la seva forma de ser. Tan fou així que molts sectors nacionalistes catalans el tractaren de botifler per desprestigiar-lo fins afirmar que havia traït el país. Tanmateix, persones que el defensaren, com fou el cas d’Antoni Puigverd, l’afalagarien: “*Si els partits d’esquerra haguessin tingut més lluchs segur que no es produiria a Catalunya aquest abús de la veritat catalana única, que encara domina els nostres escenaris*”⁶⁰⁹.

Antoni Puigverd sobre aquest afer es fa un embolic “*jo en aquell moment no vaig entendre la seva postura, i el vaig criticar. Ara potser tampoc no l’entendria. O potser sí. Però entenc què passava per dins del seu cap*”⁶¹⁰. Per acabar la descripció de l’Ernest Lluch des de la perspectiva de Puigverd, només faltaria dir-ne que era una persona a “*la recerca de l’equilibri, la comprensió de la complexitat catalana, la recerca de vies de consens, la por a trencar els plats i les olles de la convivència, el feien ser prudent, però no pas traïdor. Potser va sent hora de dir, en homenatge a Lluch, que la prudència no el va fer mai traïdor, perquè la prudència no és mai traïdora en aquell que defensa infatigablement els seus punts de vista. Per aquell que treballa honestament*”⁶¹¹.

---

⁶⁰⁷Lluch, *Què pensa Ernest Lluch*, 74.

⁶⁰⁸*Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico*. Llei que reduiria els nivells d’autonomia, d’autogovern, de les nacionalitats històriques.

⁶⁰⁹Pascuet, *Entrelluchs*, 30.

⁶¹⁰*Ibid.*, 33.

⁶¹¹*Ibid.*

9.a. Com neix la LOAPA?

De forma provisional, l'autonomia de Catalunya ja havia quedat establerta amb Tarradellas al capdavant i amb Jordi Pujol es va determinar de forma definitiva. Els anys del procés d'elaboració de la LOAPA, segons Pujol, foren els 1979-80-81; el 1981 tant UCD com el PSOE, més els poders fàctics (potser el Rei) i la mateixa opinió pública, reaccionaren i tirarien endavant la LOAPA amb la intenció de rebaixar el ventall de competències de les nacionalitats històriques. Així, ni Catalunya ni el País Basc podrien dir que eren diferents i encara menys després del 23F, quan aquesta llei harmonitzadora tira endavant. Així, aquesta llei anava contra l'esperit que havien buscat els *convergens* a l'hora de fer la Constitució.

El 26 de març de 1981, un mes després del cop d'*Estat*, el Congrés considerà necessari redactar una Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autònic (LLOHPA/LOAPA)⁶¹². Una llei que, més que harmonitzar, retallava substancialment el

---

⁶¹²Aquell dia, el President Landelino Lavilla Alsina llegí l'apartat 3 de l'article 150 de la Constitució, on hi deia que “*el Estado podrá dictar leyes que establezcan los principios necesarios para armonizar las disposiciones normativas de las Comunidades Autónomas, aun en el caso de materias atribuidas a la competencia de éstas, cuando así lo exija el interés general. Corresponde a las Cortes Generales -añade-, por mayoría absoluta de cada Cámara, la apreciación de esta necesidad*”. Feta aquesta lectura, el Govern sol·licità a la Cambra que es considerés la necessitat d'una legislació harmonitzadora per uniformitzar les Comunitats Autònomes en matèries com: la regulació legal de la condició política de pertinença a una Comunitat Autònoma –volent que tot espanyol tingués una única condició política autònoma i que aquesta depengués, exclusivament, de la “*vecindad administrativa y de acomodar su adquisición, conservación y pérdida a lo establecido en la legislación general del Estado*”- més el fet que, “*tal como sucede en todos los sistemas consolidados, es absolutamente necesario establecer la obligación legal de que todas las autoridades, miembros y titulares de cargos y órganos del Estado y de las Comunidades Autónomas, que son Estado también, juren o prometan guardar y hacer guardar la Constitución como norma fundamental del Estado*”.

Tot i que Martín Villa hagués fet públic aquell dia que, “*era preciso pasar de la vieja orilla de un sistema político centralizado a la nueva ribera de un Estado moderno, respetuoso con las diversiones internas de España y vertebrado sobre unas Comunidades realmente autónomas. Había que construir un Estado riguroso, ejecutor no sólo de una mera, aunque profunda, descentralización administrativa, sino también de una esperanzadora descentralización política, fuente y origen de la nueva distribución territorial del poder en España*”, ell mateix va dir que la utilització dels termes “nació”, “nacional” i “nacionalitat” “*en las disposiciones normativas, en los actos administrativos y en los documentos oficiales dictados o producidos en virtud de aquéllas, y sólo en estos supuestos, es preciso señalar que el término «nación» sólo puede utilizarse, conforme se desprende del artículo 2.º de la Constitución, cuando se refiere a la nación española, a toda la nación española*”. Així es negaria l'existència de la resta de nacions que conformaven i conformen Espanya, perquè conceptes com el de “nació” o “nacional” es referirien, des de llavors, a l'únic subjecte actiu “*en las relaciones y en los organismos internacionales, que es la nación española*”. En aquesta línia, les nacionalitats i regions espanyoles només adquiririen la seva personalitat a l'interior de la “*indisoluble unidad de España, dentro de la organización territorial de su Estado y de acuerdo con los principios consagrados en la Constitución española, que es producto de la voluntad política del único poder constituyente que existe en España y cuya titularidad corresponde en exclusiva a todo el pueblo español*”.

Respecte al tema de la llengua, Martín Villa va dir el següent: “*el artículo 3.º de nuestra norma constitucional declara al castellano como la lengua española oficial del Estado e impone a todos los españoles, sea cual fuere su lugar de residencia, tanto el deber de conocerlo como el derecho de usarlo [...] los Estatutos de las Comunidades Autónomas del País Vasco y de Cataluña asumen en sus artículos 6 y 3, respectivamente, la obligación de garantizar el uso normal y oficial y de adoptar las medidas y medios necesarios para asegurar el conocimiento del castellano, idioma español, por antonomasia, y de las lenguas propias, también lenguas españolas.*”

marc competencial autonòmic i retornava a l'Estat competències cedides en els estatuts català i basc.

En una part del llibre *Una mujer en la Transición. Confesiones en la trastienda*, Anna Balletbò clarifica que tant el 23F com el pacte del Capó tindrien molt a dir en política.

Por esta razón, la futura Ley de Armonización -si tiene la autorización de esta Cámara, y como resulte del debate parlamentario- establecerá para las Comunidades la obligación de utilizar el castellano en sus comunicaciones y relaciones con las Instituciones del Estado y de publicar en castellano, además de en su propia lengua, sus disposiciones, actos y resoluciones. Todo ello no sólo por el carácter de lengua oficial del Estado que tiene el idioma castellano, sino también en razón de los derechos de los españoles y de la seguridad jurídica que debe asistirles en todo momento y en todo lugar". Perquè els catalans no s'enfadessin cità a Milà i Fontanals: "La cooficialidad idiomática no debe generar, a nuestro juicio, problemas, si se basa en un espíritu de concordia, en lo que se ha llamado el «cordial diálogo de las lenguas». Así lo explicó Milá y Fontanals cuando, en su discurso con ocasión del Centenario de Calderón, afirmaba: «La lengua castellana ha sido para nosotros -los catalanes- la de una hermana que se ha sentado a nuestro hogar y con cuyos ensueños hemos mezclado nuestros ensueños»".

Paradoxalment, tot això s'havia fet per a "realizar un permanente esfuerzo de adaptación de la realidad política a la norma constitucional" i perquè "no queremos que los españoles se sientan ajenos, alejados, pasivos o puramente expectantes en relación con la norma fundamental que regula nuestra convivencia". Si aquesta sol·licitud era aprovada pel Congrés dels Diputats es tramitaria pel procediment d'urgència.

De tot això, E. Lluç, comentà això: "Hay que afirmar, en primer lugar, que lo que vamos a discutir no es la comunicación del Gobierno, sino que es un documento que ha hecho la Mesa de este Congreso, debido fundamentalmente a que la comunicación del Gobierno es una comunicación que desde el punto de vista técnico, y también diría que desde el político, tiene un valor mínimo, como se puede ver si uno examina con detalle que hay contradicciones en el interior del mismo documento y que en algunos temas, como en el tema de la lengua, llega por ejemplo a decir cosas que al menos nosotros no aceptamos, como es que se garantiza el derecho de los ciudadanos a recibir enseñanza en cualquier lengua oficial de la Comunidad Autónoma, lo cual, dicho así, rápidamente, introduciría una grave conflictividad en alguna Comunidad Autónoma, como en la que yo más conozco de cerca, no entre los catalanohablantes, sino, precisamente, por el contrario, entre los castellanohablantes". En canvi, no tindria cap mena d'inconvenient a acceptar el significat que li havia donat Martín Villa en els termes "nació" i "nacionalitat"- "y es evidente que no lo hay por una razón, porque los que hemos votado la Constitución y estamos a favor de la misma, hemos admitido estos dos términos; pero se ha hecho con tanta superficialidad que no se han contemplado algunos problemas técnicos -como ayer tuve ocasión de decir al señor Ministro-, como es el que se llame al día nacional de Cataluña día nacionalitario; se puede en temas que no son importantes, pero si son importantes, es porque son símbolos, y los símbolos lo son, y mucho, para todos los procesos colectivos humanos.

Hay una famosa historieta, de las muchas famosas que hizo el autor de Charlie Brown, en la cual Charlie Brown pregunta qué es lo importante de una colectividad, y dice: «Las leyes, no; lo importante son las canciones». A mí me interesan las canciones. Este tema, creo que es un tema en el cual las leyes son muy importantes, pero hay que hacer leyes y canciones al mismo tiempo, y cuando se tocan estos temas sin una gran sensibilidad, sin un gran conocimiento, con demasiada exasperación, se pueden hacer leyes que, desde el punto de vista de la canción, no liguen estrictamente.

Por lo tanto, decimos claramente que en cuanto a la palabra «nacional», nosotros creemos que un uso restrictivo, como por ejemplo el caso que he dicho del día nacional de Cataluña, puede provocar muchos más problemas que resolverlos. Creemos que en Cataluña hay capacidad política suficiente, y estamos dispuestos a regularizar y normalizar al máximo estas cuestiones, sin entrar en un campo que sería de confrontación. Porque en la historia de España con mucha frecuencia se ha entrado en situaciones en las cuales no ha quedado terreno para posiciones constructivas, como puede ser en este caso, el de construir un Estado de las Autonomías con toda claridad, que es nuestra posición y la de los socialistas [...]. Por otro lado, esta es una ley que, en muchos de sus extremos podía haber pasado no por una Ley de Armonización de Comunidades Autónomas, sino por una ley normal. Por ejemplo, el acatamiento a la Constitución podía haberse hecho por una ley normal que no tiene relación con las Comunidades Autónomas, aunque todos los cargos públicos de éstas tienen que estar sometidos a la Constitución y lo tienen que hacer de una manera clara", segons Lluç, fent això s'havia complicat el tema sense que hi hagués hagut cap necessitat.

La votació es va fer de manera separada, per demanda del grup parlamentari andalucista, o sigui, primer es votà el bloc on hi havia el tema de les nacionalitats, el de la llengua i el d'acatar la Constitució (aprovat per 276 vots favorables, 1 negatiu i 17 abstencions) i segon, es votà el bloc on hi havia la regulació legal de la condició política de pertinença a una Comunitat Autònoma (aprovat per 273 vots favorables, 3 negatius i 14 abstencions) (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "26 de marzo de 1981").

Seguint aquest fil, Josep Corominas i Busqueta també veié la LOAPA com una clara conseqüència del 23F per tal de calmar l'ambient. Per a ell, l'esmentada llei fou molt dolenta per a Catalunya i Euskadi, ja que el seu objectiu era unificar les autonomies. A més, li semblà que Alfonso Guerra convencé Lluç perquè persuadís els seus de no anar contra de la LOAPA. Les raons de Guerra a favor de la llei harmonitzadora foren dues. Calia signar aquesta llei per calmar l'ambient i evitar un altre aixecament i que les forces feixistes prenguessin força. L'altre element important que estava a la seva ment era la vinguda imminent de les eleccions generals de 1982.

En canvi, Salvador Clotas diu que el mateix Lluç li havia negat que la LOAPA hagués estat conseqüència del 23F, és més, que venia de lluny, que era anterior al cop d'*Estat* i que cercava la uniformització autonòmica. També, recorda com més d'una vegada Lluç li digué que tant els historiadors com els periodistes dirien que la LOAPA fou la conseqüència del 23F i del pacte del Capó, doncs no, perquè aquesta ja era anterior i ja estava en marxa. Tanmateix, el 23F sí que hauria pogut influenciar en el procés de creació de la LOAPA.

En paraules d'Anna Balletbò, després de l'ajustament antiterrorista del 23 de març de 1981 de Calvo-Sotelo, que impermeabilitzava la frontera de Guipúscoa i Navarra n'emprengué un d'autonòmic. Aquest arribà al Congrés el mes d'abril de 1981 de mans de Rodolfo Martín Villa, ministre d'Administració Territorial, que comptava amb el suport dels socialistes.

El següent pas fou la creació d'una comissió d'experts presidida pel catedràtic de Dret Administratiu Eduardo García de Enterría, qui en un mes elaborà una sèrie de propostes que, per una banda, rebaixaven les expectatives de desenvolupament estatutari de catalans i bascos i, d'altra banda, assentaven les bases de les lleis financeres per a les autonomies. Un cop fet el respectiu informe, els quatre grans partits es dedicarien a negociar els anomenats Pactes Autonòmics, finalment subscrits per UCD i PSOE⁶¹³. Ni els fraguistes —els d'*Alianza Popular*, liderat per Manuel Fraga Iribarne— ni els comunistes no l'acabaren d'acceptar. Els primers perquè veien que les diputacions

---

⁶¹³El Ministre d'Administració Territorial, Rodolfo Martín Villa va dir això: *“Tenga la seguridad la Cámara de que el Gobierno, que tiene por supuesto el apoyo de su propio partido, pues sus órganos de gobierno han aprobado el sentido y el temor literal de los pactos, y que cumplirá hasta el final los pactos en contacto con el partido que con él los ha suscrito, el Gobierno tiene la intención de que desde esta política se potencie la propia política autonómica. No podemos, no queremos contravenir ninguno de los Estatutos de autonomía; al contrario, queremos potenciarlos, pero sabemos que la verdadera potenciación de los Estatutos de autonomía y de las propias Comunidades Autónomas pasa también por tener una política de la España de todos para todas las Comunidades Autónomas”* (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “29 de septiembre de 1981”).

sortien malparades i els segons perquè apreciaven en les propostes elements anticonstitucionals. Del mateix fil sorgeix l'acord de delimitar el mapa autonòmic a 17 comunitats més l'aprovació dels estatuts de les comunitats no històriques. Sorgia així el qualificatiu popular “*café para todos*”, segons Balletbò.

Davant d'aquesta legislació contrària als autogovernos català i basc, el 24 d'octubre de 1981 Arzalluz convocà una important manifestació a Bilbao contra la LOAPA⁶¹⁴. Uns mesos més tard, el 14 de març de 1982⁶¹⁵, 100.0000 persones sortien al carrer a Barcelona al crit de “*Som una nació*”, “*No a la harmonització*”. Malgrat tot, la llei harmonitzadora fou aprovada el 30 de juny de 1982, després d'haver estat discutida a la respectiva cambra des del 21 al 30 de juny i d'un pacte autonòmic entre Leopoldo Calvo Sotelo i Felipe González, en representació d'UCD i del PSOE.

Un cop aprovada fou publicada respectant l'article 97 del Reglament de la Cambra. Poc després, segons Anna Balletbò, es presentaren cinc recursos previs en contra que foren resolts el 9 d'agost de 1983 de forma majoritàriament favorable als recurrents: Governos i Parlaments de Catalunya⁶¹⁶ i d'Euskadi⁶¹⁷, més els dels 50 diputats del Congrés, representats per Juan Carlos Aguilar.

Aquesta llei seria polèmica, sobretot a Catalunya, des de la perspectiva de la llengua catalana. Després de ser aprovada fou estudiada pel Tribunal Constitucional, una

---

⁶¹⁴Els únics socialistes que no eren favorables varen ser els de Catalunya, ja que els socialistes bascos serien favorables a la futura LOAPA en tenir a Euskadi la competència del PNB, d'ETA i el mateix problema basc –inclús feren pamflets a favor de la LOAPA, tal com li van dir a Corominas a l'escola d'estiu del PSOE de 1982; el 29 de setembre de 1981 el govern d'UCD va comunicar a la resta de diputats la necessitat de dictar una LOAPA i harmonitzar la cooperació entre autoritats de l'Estat i de les Comunitats Autònomes, les relacions entre les Comunitats Autònomes i les Diputacions Provincials, l'elaboració de normes o programes de comptabilitat nacional més la organització i les competències de les corporacions de dret públic -representants d'interessos econòmics o professionals- i la funció pública autonòmica.

Aquell dia Martín Villa havia dit que “*se trata, en fin, de proceder a la ordenación global del proceso autonómico con una visión de conjunto y con una perspectiva de futuro de todo punto precisas, a nuestro juicio, a tenor de la propia Constitución. Es precisa la urgencia para restituir su autogobierno y era precisa entonces a las nacionalidades históricas y, ante esta urgencia, se habría de producir un sentimiento de agravio comparativo de otras regiones españolas*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “29 de septiembre de 1981”).

⁶¹⁵Deu dies després es va celebrar el primer ple sobre el projecte de la LOAPA, allí E. Lluch comentà el següent: “*Tal como ya se ha dicho aquí el tipo de lenguaje ha sido hoy muy suave, y uno cada vez que habla en Madrid sobre la LOAPA sabe que tiene que escuchar cosas muy distintas a las que se dicen en Cataluña. Así, por ejemplo, uno oye que no se está contra la generalización del proceso autonómico en España, cuando hace justamente siete días, por boca del representante de un Partido que ha hablado aquí, se decía taxativamente que se estaba en contra de la generalización del proceso autonómico. Evidentemente la eliminación del doble lenguaje sería muy bueno, y sería bueno que el lenguaje a utilizar fuese siempre el de Madrid o el que se utiliza en Cataluña, pero uno de los dos*” (Sessions informatives de Comissions, “24 de marzo de 1982”).

⁶¹⁶Rafael Entrena Cuesta, Josep Ramon Parada Vázquez, Josep Pinto Ruíz, Manel María Vicens Matas, en representació del consell executiu de la Generalitat; de part del Parlament de Catalunya, vindria a representar-lo el seu president Heribert Barrera i Costa.

⁶¹⁷Juan María Vidarte representant el govern basc; qui representaria el parlament basc seria Ramon Varela Gorostiaga.

institució dirigida pel president Manuel García-Pelayo Alonso. En foren magistrats Francisco Rubio Llorente, Glòria Begué i Cantón, Jerónimo Arozmena Sierra, Ángel Latorre Segura, Manuel Díaz de Velasco Vallejo, Luis Díez Picazo, Francisco Tomás y Valiente, Rafael Gómez-Ferrer Morant, Ángel Escudero del Corral, Antonio Truyol Serra i Francisco Pera Verdaguer. Aquests s'encarregaren de tramitar les diferents esmenes que l'oposició feu denunciant aquest projecte de llei com a inconstitucional.

El PSC fou el partit que més hi perdé en aquest afer, ja que quedaria atrapat pel pacte que signà el PSOE. En aquesta línia, Jordi Pujol comenta la situació dels socialistes catalans: *“resultava que aquesta llei incomodava els socialistes catalans. La LOAPA els feia nosa, haver de votar la LOAPA i acceptar-la volia dir alinear-se en contra d'una autonomia potent per a Catalunya. Els incomodava però no hi van jugar en contra, tot i tenir un grup parlamentari propi al Congrés la supeditació al PSOE els impedia actuar d'una altra manera”*.

A Jordi Pujol, parlar d'aquest tema li sabia greu, perquè diu que l'actitud del PSC amb el tema de la LOAPA va ser penosa. No solament no s'hi va oposar, en Lluç tampoc hi tingué una actitud positiva. De fet, als socialistes no els agrada parlar d'aquest afer. No es troben còmodes davant d'aquestes preguntes: *“això del sucursalisme, qui mana? El Consell Nacional del PSC, en Reventós o en Guerra i Felipe González des de Madrid?”*.

En aquest afer, *“[J. Pujol] va quedar confirmada la falta d'independència del PSC i es va introduir un interrogant sobre la seva voluntat de defensar els interessos de Catalunya per damunt dels del partit. [...] La Maria Aurèlia de Capmany, escriptora i intel·lectual amb afinitats socialistes, va publicar un article a l'Avui amb el títol de <<Que ve la LOAPA!>>, volent fer un cert paral·lelisme amb el conte de la caputxeta vermella i el dels tres porquets, <<que viene el Lobo!>>. Però, és que, la LOAPA, era el llop i ella no ho sabia i ho hauria hagut de saber, en comptes de fer-ne broma i voler-nos, a nosaltres, ridiculitzar. No va ser el millor moment de la prestigiosa i molt remarcable escriptora... No va ser el seu millor moment. Aleshores, és clar, ens van dir que el PSC preparaven unes esmenes, que les presentarien a Madrid i que qui ho havia de fer era l'Ernest Lluç, que era el cap del grup parlamentari que tenien. I... no ho van fer, no sé si per culpa de Lluç, per culpa del PSC en conjunt o, per culpa, simplement, que el PSC estava molt i molt supeditat al PSOE”*.

Tal com apunten els fets, si el culpable de la no presentació i negociació de les esmenes al Congrés fou Ernest Lluch, hom pot entendre que fos substituït com a portaveu dels socialistes per Josep Verde i Aldea⁶¹⁸. Entre aquests fets desapareixeria el grup propi dels socialistes catalans.

9.b. Ernest Lluch i la LOAPA

La història que es desprèn de la defensa de la LOAPA de l'Ernest Lluch es descriu com si aquell afer hagués estat un dels seus moments més complicats. Nogensmenys, ell mateix descrigué aquells temps com uns *“momentos que viví con gran tensión personal, pero al mismo tiempo con el gusto de la responsabilidad justamente asumida con la Loapa”*⁶¹⁹ -*“[F. González] Yo no creo que (ayudase) exactamente a redactarla, pero a reflexionar sobre los contenidos sí”*. Segons Miquel Iceta, *“Lluch pensava que el procés autonòmic calia harmonitzar-lo d'alguna manera i que la LOAPA era un sistema, era un bon mecanisme per fer-ho, això li va causar problemes en el partit perquè ell en l'època de la LOAPA, l'any 1981, era portaveu de Socialistes de Catalunya en el Congrés dels Diputats i aleshores, va haver-hi la instrucció de fer unes esmenes a la LOAPA que, finalment, ell no va presentar i això li va causar una censura i deixar de ser el portaveu de Socialistes de Catalunya en el Congrés. Aleshores, ell col·laborava moltíssim amb en Joan Prats –un altre home que també ja va morir-, amb Eduardo Martín, ells eren més proclius a les tesis que des del PSOE s'havien defensat fins aleshores”*⁶²⁰.

És interessant, abans d'entrar en la defensa de Lluch de la LOAPA, de recordar les seves reflexions de l'any 1979 envers el terrorisme, la democràcia i les nacions: *“las causas subyacentes en ambos “territorios” –tant allà on hi ha hagut dictadures prolongades com als llocs on el jacobinisme més centralista no ha respectat el dret a la diferenciació de les nacions- de falta de reforma y de libertades nacionales, son banderas propias de los grupos progresistas y los socialistas han de ser, por razones sociales, el eje de la catalización en una política que las lleve a la práctica [...] la*

---

⁶¹⁸“El PSC, l'any 1981, substituïa Lluch per Verde Aldea, que ve del partit de Pallach, de catalanisme no qüestionable i protagonista de la, per ara, única sociovergència, el Pacte Democràtic per Catalunya, que va concórrer a les eleccions de 1977 amb Jordi Pujol de cap de cartell” (Batista, “Socialistes, entre la C i la E”).

⁶¹⁹Lluch, “Vicisitudes con y sobre González”, 25.

⁶²⁰Entrevista enregistrada a Miquel Iceta, en el seu despatx de la seu del PSC (carrer Nicaragua, 75, Barcelona), el 12 de desembre de 2016 a les 13.00 hores.

*salida, si se quiere extirpar el terrorismo, es la de un bloque de progreso que introduzca un conjunto de reformas que democraticen el aparato del Estado y la salida más suave de la crisis económica, así como la transformación seria y transparente de una España centralista en una España autonómica*⁶²¹.

Segons Lluch, si això es complia es donaria una ruptura democràtica, o en termes més concrets, la revolució democràtica. Per a ell, la via de la lluita contra el terrorisme era la mateixa que per a consolidar la democràcia: diria que aquesta seria reformadora i autonomista o seria una democràcia frenada i bloquejada.

Parlar amb la gent d'un període concret també és apropar-nos a la història, per tant, mitjançant els testimonis he sabut que el fiasco de la defensa de la LOAPA i la desaparició del grup propi dels socialistes afectaria molt Joan Reventós i Raimon Obiols⁶²². Els socialistes com Anna Balletbò, Josep Corominas, Salvador Clotas, Pere Navarro i la seva tercera dona, Montserrat Lamarca, coincideixen que segurament tant Obiols com Reventós estarien enfadats amb Lluch, en no haver fet cas de les directius de partit (si s'és portaveu o s'acata o cal plegar) en el cas LOAPA. Segons Josep Corominas i Busqueta, es van trobar amb els fets consumats. No ho pairien gens bé. No obstant, després no van fer res públic en contra d'ell. Sempre fou ben rebut al PSC i continuaren sent amics, fins i tot Lluch i Lamarca dinaven plegats amb Obiols cada setmana.

Narcís Serra, sobre el cas LOAPA, digué que *“a Lluch, amb les seves virtuts i els seus defectes el coneixia molt i estic segur que mai hauria negociat la defensa de la LOAPA a canvi d'un ministeri. No era aquest tipus de persona”*. Segurament la defensà en pensar que era el que havia de fer. Quant a l'extinció del grup propi de *Socialistes de Catalunya* del Congrés dels Diputats, hi digué que probablement podria haver estat *“atado y bien atado”* des de la mateixa executiva del PSOE – Alfonso Guerra, sobretot; però, Martín Toval i Ernest Lluch haurien pogut tenir un cert paper. D'aquesta polèmica en Rafael Ribó diria això: *“Lluch fou l'encarregat de presentar i negociar les esmenes de la LOAPA al Congrés. Hi ha qui diu que les va guardar dins d'un calaix o que va arribar tard i no les va poder registrar per a debatre-ho a l'hemicicle. Malgrat que es*

---

⁶²¹Lluch, “Terrorismo, democracia y naciones”, 9.

⁶²²“[Antoni Batista] Al tercer congrés, celebrat a Castelldefels el maig de 1982, s'ensenyen els ganivets amb tal virulència que el perill d'escissió aboca a un pacte de supervivència. Obiols, líder del sector catalanista, s'imposa amb claredat i en la ponència estratègica es palesa “la nostra sobirania com a partit nacional”, s'apunta el model d'Estat federal i s'hi inclou una tímida “vertebració orgànica amb el PSOE”(Batista, “Socialistes, entre la C i la E”).

diu que ho feu a canvi de ser ministre, no ho puc assegurar, però, l'Ernest Lluch era una persona de suficient pes acadèmic i civil com per ser considerat un bon ministre de Sanitat i Consum".

A més, Ribó creu que Lluch no la defensà obertament en públic. Com diu el Síndic de Greuges de Catalunya, el PSC quan es va quedar sense esmenes es veuria a roda del PSOE, és a dir, hi quedà neutralitzat. Com a prova d'això tenim el front anti-LOAPA promogut el 1982 per Rafael Ribó, portaveu parlamentari del PSUC, en què a més del PSUC hi havia ERC, PNB, Convergència i algun independent com Josep Benet. Cap socialista català s'afegí a la causa.

Com que en els partits, en els països, no tot és per sempre –com va dir Pere Navarro-, l'enrabiada d'Obiols i de Reventós amb el temps es va anar cicatritzant⁶²³. Tot i que per a Montserrat Lamarca, el desenllaç d'aquest afer fou un malentès entre Reventós i Lluch. Segons el seu parer, Reventós demanà a Lluch com a portaveu que donés llibertat de vot a la resta de diputats del grup socialista català a l'hora de la votació⁶²⁴. Ni ella ni Corominas hi veien mala fe per part d'en Lluch en aquest cas. Segons Josep Corominas, Lluch defensà aferrissadament la LOAPA, possiblement perquè creia que era el millor per al país i perquè es poguessin celebrar les següents eleccions. Aquesta seria una de les raons de Guerra a l'hora de pressionar-lo perquè fos favorable a la llei.

En la mateixa línia, en defensa de Lluch, Pere Navarro posà de relleu la importància dels Pactes d'Abril de 1977 i del contracte que en sorgí, el qual definia les relacions entre el PSC i el PSOE. En termes de relacions exteriors, el PSOE seria qui tindria les competències, ara bé, en termes catalans (en teoria) les tindria el PSC. En aquell moment existien dos grups diferents: el del PSOE i el dels catalans. De vegades s'ha mitificat el grup propi, però del que mai es parla és de l'existència d'un protocol de relacions entre els grups parlamentaris PSC i PSOE, que diu que ambdós són grups

---

⁶²³Entrevista enregistrada a Pere Navarro el 12 de juliol de 2016 a les 11.00 hores a l'Hotel Don Cándido de Terrassa.

⁶²⁴Segons Rosa Lluch i Bramón, *"hi ha un llibre on en Joan Reventós diu en primera persona <<jo soc el responsable d'això, l'Ernest Lluch va fer el que el partit li va manar>>"*; *"l'Ernest Lluch havia parlat amb Raimon Obiols i aquest amb Joan Reventós. Reventós potser va dir-li a Lluch... << escolta, tu veuràs quina posició es pot mantenir, fes el que puguis fer per les bones, que no sigui un motiu de baralla, perquè des de Barcelona no se segueix el debat suficientment com per dir presenta o no les esmenes. Quan vagis a la reunió de Madrid, fes el que vulguis>>. Ernest Lluch tenia l'autorització de Joan Reventós de fer el que volgués o el que fos més útil, per tant, si aquest no les va presentar és perquè no va veure que la situació d'aquella tarda ho permetés. Tot plegat, després de la mort d'Ernest Lluch, Joan Reventós ho va explicar en un llibret petit, en el qual deia que s'havia reunit amb E. Lluch el dia anterior del debat i que li havia dit...<<tu ja veuràs com anirà la reunió, defensa o retira-les segons com vagi la trobada>>. Per tant, avui no es pot dir que desobeïs, Lluch tenia l'autorització de fer el que volgués"* (entrevista enregistrada a Eugeni Giralt el 19 de setembre de 2017, a les 11.00 hores del matí, en el seu despatx situat a la Biblioteca de Comunicació i Hemeroteca General de la Universitat Autònoma de Barcelona).

parlamentaris i sempre diran, votaran i faran el mateix. Vist des d'aquesta perspectiva, l'Ernest Lluch fou conseqüent i no va presentar les esmenes que havia confegit la direcció del partit dels socialistes catalans. Les úniques vegades que el PSC i el PSOE van votar diferent fou amb Pere Navarro de primer secretari del PSC.

Igual que Pere Navarro, en Josep Maria Sala i Grisó també pensà el mateix: “Ell no va defensar la LOAPA, l'Ernest Lluch, que en aquell moment tingué una situació conflictiva en el Partit, amb una tensió relativament important...Es tirà endavant la LOAPA per part del govern de Calvo-Sotelo més un cert vistiplau del PSOE, aleshores en el PSC s'acordà presentar esmenes a la LOAPA i, aleshores, l'Ernest va considerar que en aquell moment...tenint present el protocol de relacions entre el grup parlamentari del PSC i del PSOE... en el qual no es podien presentar pel nostre compte unes esmenes, diguem-ne contradictòries amb la posició del PSOE...Però, no tan perquè ell estigués d'acord amb la LOAPA, que no ho estava com ningú. Tu, quan fas feina parlamentària hi ha cops que fas coses que, tu, personalment, no hi estàs d'acord”.

A continuació es mostrarà la visió de Balletbò sobre el paper que tingué E. Lluch tant en el cas *Loapilla* –una llei anterior a la LOAPA⁶²⁵- com en el de la LOAPA . Després del 23-F, Martín Villa dugué al Congrés una llei de quatre articles destinada a donar satisfacció als militars, molt alterats per l'evolució del procés autonòmic. Davant de la *Loapilla*, l'executiva del PSC havia tractat el tema i recomanat el vot en contra. Entenien que el pacte d'unitat amb el PSOE, el <<Pacte d'Abril>>, els donava independència en aquells aspectes que afectaven Catalunya.

Vers aquesta llei Lluch no va actuar assertivament perquè es va deixar endur per les seves aspiracions personals abans de defensar Catalunya i els seus companys de *Socialistes de Catalunya*, després de rebre pressions per part de Gregorio Peces-Barba, portaveu del PSOE, i d'Alfonso Guerra.

Si, segons Montserrat Lamarca, Reventós demanà a Lluch que donés llibertat de vot als del seu grup propi parlamentari a l'hora de la votació de la LOAPA, amb el relat de Balletbò es veu molt bé, en el cas de la *Loapilla*, la seva mala fe. Durant la votació de la *Loapilla* només van quedar uns pocs – Pedro Jover, Josep Vidal i Riembau “Pep Jai”, Rudolf Guerra, Pau Pernau i Josep Verde Aldea- dins de l'hemicicle, entre els quals hi

---

⁶²⁵En paraules de Balletbò, tant amb la *Loapilla* com amb la LOAPA Lluch es va vendre i es va portar malament.

havia Anna Balletbò, i hi van restar només aquests perquè la resta van ser persuadits per Lluç⁶²⁶. Aquest havia buscat la seva absència, així que els que no es trobaven en l'hemicicle es trobaven al lavabo o bé havien marxat del Congrés. A tall d'exemple, Lluís Maria de Puig marxà del Congrés amb la coartada d'haver de fer una conferència universitària.

L'orgull de socialista catalanista d'Anna Balletbò va provocar que es negués a resignar-se a la *Loapilla*. Així doncs, va votar en contra. Ella, com d'altres socialistes catalans que seguiren aquesta opció, fou amenaçada per la cúpula del PSOE de ser castigada amb l'obertura d'un expedient. Joan Reventós, en copsar aquella situació delicada, demanà a Balletbò una reunió a la seva torre. L'amfitrió li suggerí que, si rebia una carta del PSOE en què se l'expedientava, no la contestés. Davant d'aquesta demanda, Balletbò hi respongué: “- *Mira Joan jo soc funcionaria i sé que els expedients s'han de contestar. Així que si m'envien una carta contestaré que complí amb les instruccions que li donà l'executiva del seu partit a Catalunya. Si no voleu que contesti i salvar la nostra independència com a grup ocupeu-vos de que no rebi la carta*”. No rebria mai la carta; tal llei provocà una crisi de cara a les relacions entre el PSC i el PSOE al trencar una part important dels diputats la disciplina de vot.

Socialistes com Josep Corominas –tot i dir que Lluç no hi jugà un paper massa bo-, Salvador Clotas o Enrique Barón no van veure mala fe de Lluç vers la LOAPA i digueren que Lluç era difícil de convèncer perquè tenia pensament propi, més el fet que ell era català i catalanista en termes culturals, però en termes polítics era molt afí al PSOE i que la mentalitat dels socialistes catalans envers aquella llei era minoritària dins d'aquest gran partit d'esquerres. Ara bé, gent del PSC com Anna Balletbò, sí que hi van veure mala intenció per part de Lluç.

El debat de la LOAPA provocà greus tensions i més després de l'embolic que s'havia donat amb l'anomenada *Loapilla* o *Loaca*. L'executiva del PSC havia acordat que votessin a favor de la presa en consideració de la llei comproment-se a presentar un paquet important d'esmenes. Les esmenes a la LOAPA les preparà Joan Prats i Català i E. Lluç les havia de negociar amb la direcció del PSOE.

---

⁶²⁶Anna Balletbò digué...”*jo ho entenc, et diuen...mira et faré ministre, però...va...*” i Lluç no va dir pas que no, “*no ho faria pas per fer l'esperit sant!*”; en canvi, F. González, d'aquest afer en va dir que, el fet d'haver nomenat a Lluç com a Ministre “*no tenía nada que ver con la LOAPA, para nada. Aunque lo diga Anna (Balletbò) –que le tengo mucho aprecio*”.

Lluch cada vegada s'acostava més a les posicions del PSOE i a Alfonso Guerra. Fins i tot, aquest impulsà dins del PSC un corrent orientat a l'òrbita més jacobina (centralitzadora) i obrerista del PSOE, en contraposició a les posicions més catalanistes, descentralitzades i autogestionàries que sostenien Reventós, Obiols i Balletbò.

A continuació, es copsarà de quina manera afectà a Obiols i a Reventós l'actuació de Lluch a curt termini. Segons Anna Balletbò, E. Lluch no negociaria ni presentaria al Congrés les esmenes preparades pels socialistes catalans contra la LOAPA. Així que, durant la tarda del dia que finalitzava el termini de presentació de les esmenes, es produí una autèntica persecució: Raimon Obiols, de forma persistent i continuada telefonava a Balletbò, preguntant per Lluch i les esmenes. Ella li contestava que havia desaparegut, davant d'aquesta resposta Obiols li replicava de forma indignada que el busqués i que les presentés immediatament. Al voltant de l'hora de tancar el registre del Congrés, E. Lluch corria pels passadissos amb unes quartilles escrites a mà dient que no havia tingut temps de passar-les a màquina. “*Estàvem desesperats*”, “*Era una presa de pèl*“ diu Balletbò. Quan en Reventós ho va saber, els hi digué a Balletbò i a Obiols: “*¡Collons d'home! ¡Que les presenti escrites a mà!*“.

De la votació d'aquesta iniciativa harmonitzadora, Balletbò explicà que al ser aquesta una llei orgànica –tocava part de la Constitució– era necessària que la votessin favorablement dos terços del Congrés dels Diputats. Per tant, els favorables a aquesta llei necessitaven que fos votada afirmativament per molta gent⁶²⁷, per això mateix, Alfonso Guerra i el mateix PSOE encarregà a E. Lluch de què els socialistes catalans votessin que Sí –alguns d'ells s'abstingueren i això provocà que el PSOE *afeités* als 4 o 5 diputats que van prendre aquesta opció. Lluch sí que la va votar afirmativament, però no va aconseguir els vots favorables dels socialistes catalans i això ho feu també amb el silenci en relació al reglament del Congrés –ho va fer pactat amb Alfonso Guerra, a canvi de que ja es veia Ministre, com es va veure més endavant.

Arran d'aquests fets, molts recorden els diversos autos sacramentals que rebé Lluch, com molts altres socialistes catalans en diversos indrets. Per exemple, Esteve Ripoll, exalcalde de Castelló d'Empúries, recorda que a la Sala Municipal de Castelló es feu un debat sobre la LOAPA, en què col·laborarien tots els partits. En l'acte, l'Ernest Lluch

---

⁶²⁷Segons Balletbò aquesta es va aprovar pel procediment “*por llamamiento*”: “*em van dir que havia de passar pel davant del meu grup mentre ensenyava conforme votava que Sí i... vaig dir... <<esa indignidad no la voy a hacer>>*”.

fou atacat des de diferents bandes quan defensà la posició socialista envers a aquesta llei. A part de Castelló, al Casino Menestral Figuerenc, de Figueres, també se celebrà un debat sobre el cas de la LOAPA en un Consell Nacional del PSC, segons Anna Balletbò, per tal de tractar la crisi que havia esclatat en el partit. Allí es votà la seva reprovació com a portaveu del grup i elegiren Josep Verde i Aldea a fi que el substituís - després d'haver-ho estat des de l'abril de 1980. La rèplica a aquest cessament foren les dimissions solidàries d'Eduardo Martín Toval i de Joan Prats i Català.

La lluita aferrissada dins del partit entre obiolistes i lluquistes conegué el seu escenari final a Castelldefels. Al voltant del maig i juny de 1982, E. Lluch parlà amb moltes persones i faria molts sondejos per tal d'esdevenir el primer Secretari General del PSC, segons el President José Montilla i Aguilera. Malgrat això, de la celebració del III Congrés del PSC en sortí vencedor Obiols i fou elegit com a primer secretari del PSC en substitució de Joan Reventós. Quedava així en minoria *Nova Majoria*⁶²⁸.

També, gent com la historiadora Rosa Congost, Manuel Lladonosa⁶²⁹, entre d'altres, es desencisaria del PSC a causa d'aquest afer. Lladonosa, que s'identificà en el socialisme català de Josep Pallach i que es presentà a les eleccions municipals pel terç familiar amb el Bloc Popular de les terres de Lleida al 1973, deixà el PSC-PSOE l'any 1982 per disconformitat amb el famós afer de la LOAPA⁶³⁰.

Gent de fora de l'òrbita socialista, com Jordi Pujol, pot creure que el PSC li va carregar el mort a Lluch en no haver-les presentat. *“A mi em fa l'efecte que, el PSC li va carregar una mica el mort a en Lluch, perquè ens van dir que en Lluch presentaria unes esmenes i en Lluch no les va presentar ni va donar cap explicació del perquè de no haver-les presentat. Ara, no crec que Lluch actués per pròpia iniciativa només, sinó que probablement el propi PSC va dir... en aquests els hi diran que presentarem unes esmenes, no les presentem, passat el termini i s'ha acabat i a fer punyetes.*

Aquest no és el millor moment ni del PSC ni de Lluch [...] És veritat que Lluch no va presentar les esmenes, és veritat que en Lluch, doncs, propugnava o almenys actuava com si propugnés que el PSC no plantés cara amb el tema de la LOAPA i és veritat que va ser ministre. Però, sincerament, no crec que en Lluch hagués acceptat de fer, per

---

⁶²⁸*Nova Majoria* o *lluquistes* fou la tendència política liderada per Ernest Lluch i seguida per Triginer, Daniel Tarradellas, Eduardo Martín Toval, Joan Prats i Català, Joan Guitart, entre altres.

⁶²⁹Historiador que nasqué el 1943 i qui presidí reconegudes entitats com Òmnium Cultural (1972-1973) i l'Orfeó Lleidatà (1980-1987).

⁶³⁰Mir, *Diccionari Biogràfic de les terres de Lleida*.

exemple, alguna cosa a favor o en contra de la LOAPA, que sigui, però, a canvi de que li prometessin que fos ministre. I m'estranya que l'Anna Balletbò ho digui [...] A mi no em consta, jo no hi ficaria a en Lluç en tot això de la desaparició del grup propi de Socialistes de Catalunya. Aquí el que hi ha és altra gent del PSC que en aquest moment ja actuava d'una manera, que des del meu punt de vista no m'agradava. El conjunt del PSC, que és un partit que ha fet coses importants per Catalunya i que a mi m'agrada de reconèixer sempre que puc, però realment en el moment de l'Estatut, el finançament⁶³¹ i amb la LOAPA, van tenir unes actituds poc positives.

Realment, el tema de la posició del PSC-PSOE, és un tema delicat i m'imagino que alguns moments, jo crec, que les posicions de Catalunya no es varen defensar bé des del PSC. M'imagino, perquè devien pensar que donada la pressió que tenien del PSOE, donada la pressió que també tenien de la por que els hi feia el que podria ser una reacció i/o una involució de la política espanyola, cosa que era possible, com es va demostrar amb el 23F, doncs que, des de Catalunya no havíem de pressionar més en segons què.

I després del tema de la LOAPA, les idees d'alguns personatges del PSC i molt particularment en Lluç era un d'ells, òbviament, van defensar uns criteris sobre el que venia a ser el finançament de Catalunya que han estat dolents. [...] Per tant, per què això, home, doncs, perquè probablement puc imaginar com explicació, diguem-ne benèvola, d'haver defensat uns interessos que jo crec dolents per Catalunya, però com

---

⁶³¹«[E.Lluç] el Fondo de Compensación Interterritorial ha clarificado la situación de este país desde el punto de vista de la inversión, es decir, que se ha distribuido el 22 por ciento de las inversiones con unos criterios más o menos discutibles, pero que en el caso de Cataluña son espectacularmente poco discutibles, puesto que en un documento interno del Ministerio de Economía y Comercio, cuyos cuadros han salido ya publicados en algunos periódicos, se revela que en los Presupuestos Generales del Estado para este año de 1981, Cataluña tenía el 7,9 por ciento de la inversión real (porcentaje que era much més baix que el 16% que representava la població de Catalunya), y en el Fondo de Compensación, donde al menos los socialistas catalanes creemos que Cataluña no tiene que tener la misma participación que la población, tiene el 7,41 por ciento, lo cual ha relevado que la participación de Cataluña en el otro porcentaje, en el 78 por ciento restante de la inversión, este año, en un presupuesto en que nosotros no votamos a favor, sino que votaron a favor tres fuerzas políticas, el papel de Cataluña era muy negativo.

Como me decía un economista amigo, la solidaridad le sienta bien a Cataluña. Creo que si le sienta bien a Cataluña le va a sentar bien a todo el mundo, porque pienso que en una España tan difícil, por amplias diferencias económicas, el hecho de que haya unos criterios de reparto e inversión creo que va a beneficiar en el futuro a todo el mundo” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “29 de septiembre de 1981”); “[E. Lluç] muchos de ustedes recordarán que ya el año pasado se señaló que la Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas establecía en sus Disposición adicional tercera-dos que el Ministerio de Hacienda, cada año, al presentar los Presupuestos, daría una información amplia sobre el gasto público divisible relacionándolo con los distintos territorios que componen España. Este es evidentemente un precepto de ley orgánica de obligado cumplimiento ya que, si no, podemos entrar -creo que hemos entrado ya- en un tipo de discusión poco seria sobre el Fondo de Compensación Interterritorial, puesto que si uno no sabe, con el 97 por ciento del presupuesto que no es Fondo de Compensación Interterritorial, dentro de la medida de lo que es divisible, cuál es su distribución espacial, es evidente que no se puede emprender una crítica seria al Fondo de Compensación Interterritorial y se van a manejar números y cifras como si fueran armas arrojadizas, pero sin la más mínima base estadística” (Sessions informatives de Comissions, “2 de noviembre de 1981”).

a interpretació benèvola que van sortir de la base que la cosa estava plantejada d'una manera que anar més endavant, reclamar més, per exemple, reclamar el concert econòmic posem per cas, doncs hauria sigut perillós per la Transició democràtica [...]”.

A la referenciada entrevista que Marçal Sintès feu a Ernest Lluch l'estiu de 1996, Lluch explicà que aquest afer no l'havia explicat mai, “*ni bé ni malament*”⁶³². Tot i les seves paraules, el 28 de gener de 1982, a les vigílies de la desaparició del grup parlamentari *Socialistes de Catalunya* del Congrés dels Diputats, publicà un article a *L'Olotí* anomenat “*Millorar la LOHPA*”- on hi deia que, “*fer política vol mans fermes que mantinguin i avancin tot el que és possible sense perills de retrocés, sense pensar en el <<què diran>>. Sempre m'ha impressionat la frase de Galileu Galilei a l'obra de Bertolt Brecht: <<millor mans brutes, que buides>>*”⁶³³.

L'article comença tot explicant la dificultat de desenvolupar el títol VIII de la Constitució sobre les Comunitats Autònomes, ja que per arribar aquí calia posar fi a l'Estat centralista⁶³⁴. A més, fer d'aquella Espanya centralitzada una de federal també resultava gairebé impossible a causa dels elements –contradictoris entre ells⁶³⁵- que la formaven: la descentralització moderada -del tipus Francisco Silvela y de Le Vielleuze (1843-1905)⁶³⁶; els particularismes i foralismes i el federalisme progressista⁶³⁷. També

---

⁶³²Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 69.

⁶³³ACG. Lluch, “Millorar la LOHPA”, 9.

⁶³⁴“[E. Lluch] *Yo llevo mucho tiempo en el catalanismo –no soy un camisa nueva- y tengo que decir que nunca me había hecho ilusiones de que el Estado centralista se iba a disolver en cuatro días. Con toda franqueza. Algo que se ha hecho durante doscientos cincuenta años no se desmonta en cuatro días. Además, hemos tenido el prejuicio de que todo el mundo cree que Francia es más centralista que España –cosa que no es así-, y que, por lo tanto, ha engañado más*”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “29 de septiembre de 1981”).

⁶³⁵“[E. Lluch] *Recuerdo que la Constitución prohíbe la federación de Comunidades Autónomas y, por tanto, no hay, desde los bancos de Socialistas de Cataluña, ningún intento expansionista, en absoluto, entre otras razones porque la Constitución claramente lo prohíbe*”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “9 de marzo de 1982”).

⁶³⁶“[E. Lluch] [...] *que en un momento determinado optó por que sin romper una concepción centralista de España era posible conectar con una realidad municipal viva, fundamentalmente, y, por tanto, era posible conectar de ahí una política*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “29 de septiembre de 1981”).

⁶³⁷“[E. Lluch] [...] *en España tiene raíces entre los demócratas más radicales del siglo pasado (siglo XIX), y que el socialismo ha heredado como una de sus bases más importantes [...]. Yo creo que estas tres corrientes dejaban otras dos de lado: por una parte, al centralismo o al neocentralismo, que existe y que es muy importante, y que yo, con mucha frecuencia, siento como una fuerza negativa; pero, al mismo tiempo, se dejaba también de lado el llamado independentismo, que es algo que existe ahora, y que se llaman independentistas a aquellas personas que hace cuarenta o cincuenta años se llamaban separatistas, pero que ahora, dado que la palabra «separatista» -que es la real- hace perder votos, resulta que se utiliza otro tipo de planteamiento.*

Y es evidente que, en la actual Constitución, ni el centralismo ni el independentismo tienen ninguna salida y, por lo tanto, el campo de juego de los socialistas de Cataluña es bien claro, es el de la Constitución, es el de las autonomías, es el del desarrollo del Título VIII de la Constitución [...]. Este no es un proceso fácil, el de la construcción del Estado de las Autonomías; yo diría, con una frase de un socialista italiano, Antonio Labriola, que este es un proceso de larga maduración, y quien no crea esto se equivoca. Pero dentro de esta perspectiva, Socialistas de Cataluña piensan que en estos acuerdos autonómicos hay elementos muy positivos. Por ejemplo, el objetivo de que en el año 1983 va a haber un Estado de las Autonomías, donde todas las Comunidades Autónomas

defensà la lògica d'aplicar-se a Espanya una harmonització⁶³⁸, davant d'una realitat nacional tan diversa com era aquella. Ell mateix posà l'exemple de la Comunitat Econòmica Europea, una que avançava mitjançant harmonitzacions⁶³⁹. En aquesta línia també digué que d'harmonitzacions n'hi havia de bones i de lesives.

Més endavant, en el mateix article, hi deia que la LLOHPA (LOAPA) havia sorgit d'un acord de govern entre el PSOE i UCD – abonat per CD i CiU- i que la respectiva polèmica que esclatà a l'hora de la signatura dels respectius acords, *“ha estat més de crits i proclamacions que de discussió concreta sobre articles. Més electoralisme que treball constructiu. Més paraules que fets”*⁶⁴⁰. Segons Lluch, els *Socialistes de Catalunya* van participar en la construcció de la LLOHPA (LOAPA) pel simple fet que, aleshores, el vocal d'autonomies del PSOE era en *Raimon Obiols* i, a més, en els darrers moments de creació d'aquesta llei tant *Joan Prats* com *Eduardo Martín* hi introduïrien millores. Una vegada fet l'acord autonòmic, era conseqüent, segons creia Lluch, que tant el Consell Nacional del PSC (PSC-PSOE) com el primer secretari del partit fessin públic el seu suport.

Si la LOAPA per a *Jordi Pujol* era *el llop*⁶⁴¹. Lluch sostenia que aquesta no vulnerava pas l'Estatut de Catalunya i que, gràcies a la respectiva llei i a les petites modificacions que s'hi farien després de la seva emergència, el Principat, com altres territoris, gaudiria

---

van a tener poderes legislativo y ejecutivo y un Tribunal Superior de Justicia, nosotros pensamos que es un hito realmente transformador, y si alguno de ustedes se asusta, que no escuche estas palabras, yo incluso diría revolucionarias, en cuanto a la transformación del Estado”(Ibid.).

⁶³⁸“[E. Lluch] [...] nosotros pensamos que el hecho de que haya criterios homogéneos en los procesos autonómicos es una exigencia técnica y no quiere decir que existan racionalizaciones absurdas, negando que España es un conjunto de nacionalidades y regiones, que, precisamente, son distintas. Lo que pasa es que, como el Estado es único, tienen que jugar unas exigencias técnicas, y nosotros pensamos que esto es absolutamente esencial.

Por otro lado, tengo que decir que no se puede tener lo que alguien ha llamado un código ético dual. No se puede exigir una y otra vez, diciendo que en Cataluña o que en el País Vasco o en Galicia hay un sentimiento autonómico mucho más enraizado, desde hace muchos más años, y que se intenta la fórmula de «café para todos», y criticar estos pactos, que, a mi entender, una de sus virtudes es que dicen que hay cuatro zonas del Estado, las tres que he citado y Andalucía, que van por el 151, y las otras por el 143. Después, la Historia dirá si se podrá igualar o no a todas las Comunidades Autónomas en un futuro. Yo creo que es posible que esto se iguale, pero evidentemente habrá también voluntades más o menos fuertes en la persecución de un autogobierno autonómico”(Ibid.).

⁶³⁹“[E. Lluch] todo el mundo tiene que acostumbrarse a la palabra «armonización», y si nadie lo toma a mal, lo diría incluso a los que sean más españoles que nadie, puesto que vamos a armonizar con el Mercado Común todo lo que sea necesario.

El otro día, aquí, el Ministro de Agricultura, en el debate de la colza, dijo una cosa muy sensata: <<Aquí no tenemos reglamentación sanitaria de los alimentos, cuando lo único que tenemos que hacer es traducir los textos que hay en el Mercado Común>>. Evidentemente; porque, entre otras razones, si no armonizamos muchas de nuestras leyes con las del Mercado Común, no vamos a entrar en él. Por tanto, como se ha dicho, soberanía, pero con una armonización normal con las leyes del Mercado Común”(Ibid.).

⁶⁴⁰ACG. Lluch, “Millorar la LOHPA”, 9.

⁶⁴¹Enmig del debat sobre el projecte de llei de la LOFCA, E. Lluch va dir dels *convergens* això: *“Solamente ha habido una minoría, que ha sido Convergencia y Unión, que en un punto hizo una enmienda que afortunadamente retiró, la número 63, que rebajaba esta ley orgánica por debajo del Estatut de Cataluña”* (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “15 de abril de 1980”).

d'una autonomia amb menys tensions. Després de la seva aprovació, amb el temps, els *Socialistes de Catalunya* reflexionaren i els que hi havien estat crítics –Lluch s'inclou en aquest grup- arribarien a aquestes tesis: “1^a, *el sentit general de la llei i dels altres acords és correcte, i cal mantenir-lo, i 2^a, que alguns punts, cal millorar-los per fer-la escrupolosament constitucional i autonomista. Un revisionisme de la LOHPA, per dir-ho d'una manera clàssica*⁶⁴² ,⁶⁴³ .

El revisionisme de la LOAPA quedà en unes esmenes fetes per Joan Prats, Eduardo Martín i ell mateix. Enfront d'aquestes, “*el conjunt del Partit les assumí en la seva totalitat. Pràcticament així ho feu el PSOE, i tant és així que a la renegociació de la LOHPA per part del PSOE, només ha defensat les posicions dels socialistes catalans. Deixant al marge problemes que potser han existit per manca d'informació o per actituds nervioses, cal afegir que també la renegociació –en la qual estan d'acord, penso, tots els socialistes catalans- ha estat una iniciativa socialista catalana. I així estan les coses: mentre alguns continuen protestant, el PSC (PSC-PSOE), d'acord amb el PSOE està treballant per millorar la LOHPA. ¿No seria millor, per part d'altres forces, un diàleg concret sobre punts específics? El camí que nosaltres hem adoptat, i que en un moment determinat m'obligà a jugar-me-la, pot portar més de 280 vots,*

---

⁶⁴² “[E. Lluch] *Es evidente que en la explicación que, por ejemplo, algún Grupo ha hecho por escrito en la enmienda a la totalidad, y que no he escuchado que lo dijera ahora oralmente, tiene razón por ejemplo cuando se dice que se olvida la Disposición adicional primera de la Constitución, que hace referencia a las Diputaciones forales, que es algo que hay que incorporar. O bien que en el artículo 4.º el «en todo caso» hay que sustituirlo por «en caso de conflicto».* Pero esto es entrar ya en otra vía que es la de la Ponencia y me parece que en muchas de las intervenciones que he escuchado se han unido a puntos muy generales, muy genéricos de ataques globales, a cuestiones muy concretas en las cuales el término perfección puede tener su salida más clara.

Querría decir que en estos ataques generales se han olvidado algunos puntos que, al menos desde la perspectiva de cómo entendemos desde Cataluña la autonomía, son claramente positivos y que están claramente inscritos en la LOAPA. Por ejemplo, el artículo 15.2 dice: «El Estado no podrá transferir o delegar directamente sus competencias a las Diputaciones Provinciales» y hace una excepción con el Servicio de Recaudación de Tributos que es algo cedido desde el año 1942, lo que significa algo que es una vieja aspiración en Cataluña que ahora, gracias a esta Ley, va a tener una plasmación. Es decir, que el Estado central no podrá dar la vuelta a las Comunidades Autónomas transfiriendo o delegando competencias a las Diputaciones provinciales, lo que en algunas ocasiones había aparecido como un temor, incluso expresado por un político cuyo nombre se ha repetido aquí en diversas ocasiones.

Asimismo hay que decir que el artículo 3.º de esta Ley Orgánica es una clarificación e incluso una expansión con respecto al Estatuto de Cataluña. Por tanto, me parece que también hay que señalar que en esta Ley hay aspectos claramente positivos.

Y termino refiriéndome solamente al Título III, que es un Título que tiene un contenido básicamente económico. Me parece que decir que no es orgánico es olvidar el contenido del artículo 139, que no voy a leer porque ya ha sido citado. Me parece que es un Título que desde Cataluña ha sido siempre contemplado de una manera positiva, puesto que desde Cataluña se ha tenido bastante que ver con la unidad económica del mercado español y, por tanto, es un Título que enmarca perfectamente con una tradición reivindicativa y una visión de lo que es Cataluña dentro de España” (Sessions informatives de Comissions, “24 de marzo de 1982”).

⁶⁴³ ACG. Lluch, “Millorar la LOHPA”, 9.

mentre que el dels Socialistes de Catalunya sols només en pot portar 16, i els altres partits catalans encara menys”⁶⁴⁴.

En un altre dels fragments del seu article publicat a *L'Olotí*, exposà la necessitat de donar suport a aquest acord autonòmic perquè, gràcies a aquest i a la llei que se'n derivés, es podria desplegar l'Estatut de Benicàssim al País Valencià⁶⁴⁵, i se salvaven així, la llengua, el nom del país i les competències.

---

⁶⁴⁴ *Ibid.*

⁶⁴⁵ A la sessió plenària del 9 de març de 1982 es va tractar l'Estatut d'Autonomia del País Valencià. Abans de res, E. Lluch, per votació nominal, va prometre acatar la Constitució espanyola; fet això, Lluch va posar de relleu la conflictivitat que existia a l'article 1er d'aquest text i això, alguns, ja ho sabien des de feia temps. El problema estava en trobar-li un nom, “*en primer lugar, hay una mala coincidencia, ya que el nombre de su mayor capital y el del conjunto del país son coincidentes y, por tanto, aunque en términos generales se dice <<valenciano>> a quien ha nacido en todo el País Valenciano, al mismo tiempo, ese nombre indica a quien ha nacido en la ciudad.*”

También es cierto que desde hace muchos años, desde finales del siglo XVIII, no se ha apelado nunca al Reino de Valencia, sino, en general, a la denominación de «Antiguo Reino de Valencia», y que se introduce a finales del siglo XVIII, en las sociedades económicas del país, el nombre de País Valenciano. Y es evidente que este segundo nombre ha tenido más suerte que el primero, entre otras razones porque, desde que el Reino Valenciano tuvo un Rey, que empezó siéndolo Jaime I, resulta que, evidentemente, la cosa se ha complicado.

Por tanto, éste es un tema muy complejo, en el cual yo advertiría que no se pueden citar autores de poco prestigio. No se puede citar, por ejemplo, a un autor que ha hecho sobre los ciclos económicos una de las teorías más extravagantes, diciendo que hay crisis económica cuando hay más asesinatos de reyes y que no hay crisis económica cuando no hay pocos asesinatos de Reyes, como es el caso del profesor Ovieta, ya que si nos fiamos de estas autoridades, mal vamos a acabar.(Rumores.)

En el caso del País Valenciano hace falta un poco de calma, hace falta conocer el País Valenciano, amarlo; hay que saber, por ejemplo, que la «senyera» no está en la Generalitat, señor Fraga, sino que está en el edificio del Ayuntamiento.

Por tanto, hay que dejar las cosas en su sitio, puesto que si no aquí no se hace historia, se hace historicismo, se hace mala historia y esto siempre da malos resultados.

Por tanto, lo que hay que procurar es crear una línea de concordia, línea de concordia que yo siempre he creído que existía ya en el caso del País Valenciano, porque así lo han reconocido, no solamente los que hoy hemos votado que no, sino también muchos de los que han votado que sí.

Sin aducir a biografías personales, hay que decir, por ejemplo, que el Consell Preautonómico del País Valencià llevaba precisamente este nombre; que el Estatuto de Benicasim llevaba también este nombre, y que en los acuerdos autonómicos el nombre del País Valenciano se repite hasta cuatro veces, y lo ha firmado el Presidente del Gobierno de la nación.

Por tanto, ésta era una vía en la cual parecía que se iba a una línea de entendimiento y no de confrontación, y esta línea de entendimiento ha sido real durante mucho tiempo. Pero yo puedo decir, en nombre de mi Grupo, que aquí ha habido personas que desde hace uno o dos años han intentado crearse un espacio político con una cosa tan delicada y complicada como son los problemas de los símbolos. Por ello, cuando había un amplio consenso sobre el tema desde hace dos años, esta cuestión se ha ido diluyendo y hoy aparece la Cámara dividida, con más votos en un lado que en otro, y esta división es mala para cuestiones tan importantes como la de los símbolos.

Además, hay que vigilar que aquí no se interpongan otros temas de fondo. Ya he hablado de errores que se han cometido desde esta misma tribuna, y hay más que no he señalado. Pero parece que hay cuestiones detrás que conviene dejarlas limpias y claras.

Al escuchar a algún Diputado que me ha precedido en el uso de la palabra, me acordaba de una vieja frase de un autor que el señor Trías Fargas ha citado alguna vez, George Bernard Shaw, que pronunció una vez unas palabras que siempre he recordado. Dijo: «Los norteamericanos y los ingleses nos diferenciamos mucho porque hablamos la misma lengua». El hecho de si el catalán y el castellano son la misma lengua no es un tema que tenga relación con el problema del nombre. Por tanto, hay que dejarlo aparte.

I a la pregunta de per què els socialistes estaven al bell mig d'aquest embolic, l'Ernest Lluch digué que *“en part hi estem per ésser la principal –i a estones única- formació política que assegura a tot Espanya la democràcia, l'autonomisme i el progressisme en uns difícils moments que continuen essent difícils. Intentem portar a terme el nostre paper de tenir un gran pes amb la màxima dignitat. Tot i que sabem que és difícil, no voldríem caure en posicions com ERC que, quan era majoritària, els anys trenta, va acceptar que l'Estatut de 1932 digués que Catalunya era una regió”*⁶⁴⁶.

L'afer de la LOAPA, segons Marçal Sintès, produí a Lluch incomoditats personals, després d'*“haver fet una cosa havent-me-la pensat molt i després comprovar que alguna de les persones que van atacar la LOAPA, com en Raimon Obiols o Xabier Arzalluz, ho han entès. Van ser uns moments realment molt difícils. Hi havia dues qüestions, la d'ETA i l'autonòmica. Aquesta última es plantejava d'una manera bastant desordenada, cosa que va portar el president Tarradellas a reclamar un cop de timó. En la LOAPA vaig participar-hi molt conscientment i va ser un greu error que molts líders catalanistes poc profunds s'hi oposessin. Venia una ofensiva brutal contra les autonomies i presentar una llei d'ordenació del desenvolupament autonòmic va ser una defensa de les autonomies. Però ara aquells nacionalistes no en parlen gaire d'això”*⁶⁴⁷.

A més, també li comentà el pas d'aquesta llei pel Tribunal Constitucional: segons Lluch, el Tribunal Constitucional no condemnà pas la LOAPA, *“que és una cosa que alguns repeteixen constantment”*⁶⁴⁸,⁶⁴⁹. Bé, tan sols una mica li acabaria dient. Segons el

---

En segundo lugar, hay que decir que el problema de la lengua es, ante todo, un problema científico que se verá otro día y en otra cuestión. Pero éste de hoy es un tema fundamental que no tiene nada que ver con la lengua d'Oc. Esto es una teoría que desde Miláns y Fontanals, hace ya cien años, ha sido arrinconada en la historia. Es una cuestión que hay que dejar a los académicos de la Real Academia Española de la Lengua, que tienen, sí, una posición clara y concreta, no así en el Diccionario de la Lengua Regional Catalana, que le recuerdo al señor Fraga que dice que el valenciano es el habla de los valencianos que no hablan castellano, precisamente para no incordiar, para no añadir un problema a otro [...]. En resumen, nuestro voto está en la línea de la evolución histórica del País Valenciano. Además, porque era un nombre que había obtenido un consenso repetido en el período 1979/ 1980, consenso que algunos han roto, y porque es el nombre en el cual se hubiera podido conseguir, si algunos lo hubiesen querido, un amplio consenso que, insisto, no se ha roto hoy aquí, sino que algunos ya han trabajado durante muchos meses fuera de la sala para que se rompiera” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “9 de marzo de 1982”).

⁶⁴⁶ACG. Lluch, “Millorar la LOHPA”, 9.

⁶⁴⁷Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 69-70.

⁶⁴⁸:[E. Lluch] *Con respecto a los argumentos que aquí se han dado en contra de que el proyecto de Ley siga su curso en este Congreso de los Diputados tengo que decir, con referencia al carácter anticonstitucional que se ha señalado, que creo que no se sigue con suficiente atención las sentencias del Tribunal Constitucional, puesto que éste en su sentencia del 13 de febrero de 1981 interpreta precisamente el artículo 81 de la Constitución, y cuando en una misma Ley Orgánica concurren materias estrictas y materias conexas, hay que afirmar que, en principio, éstas también quedarían sujetas al régimen de congelación de rango señalado en el artículo 81 de la Constitución y que así debe ser en defensa de la seguridad jurídica.*

Por tanto, esta sentencia del Tribunal Constitucional marca ya con toda claridad el que esta Ley no es anticonstitucional. Además en el Título I del proyecto de Ley sobre el cual se pide, equivocadamente a nuestro

President José Montilla i Aguilera, després del pas d'aquesta pel Tribunal Constitucional, deixà de ser orgànica i harmonitzadora, o sigui, de LOAPA a LPA. El TC es carregà el 90% d'aquesta llei.

L'Ernest Lluch li explicà a Marçal Sintès aquell estiu de 1996 que el que dictaminà la sentència del Tribunal Constitucional era bastant favorable a la llei. D'una banda, declarà constitucionals la meitat dels articles i els altres, d'una manera molt especial serien vàlids en determinades circumstàncies, però no com a norma general. La sensació de Lluch era que amb aquesta legislació es va posar ordre en termes autonòmics i que es feu constitucionalment⁶⁵⁰. Igual que es va establir per iniciativa de Felipe González i seva que, a diferència d'altres processos legislatius, aquesta no podia entrar en vigor quan l'aprovés el Congrés i el Senat, sinó quan hi hagués sentència del Tribunal Constitucional.

Així s'assentà i es consolidà la democràcia en un territori estable on es faria més gran el consens a l'entorn de les autonomies, des de la perspectiva de Lluch. L'any 1996 també recordà que quan es jutgés la LOAPA, i es fes serenament, es concebria com un procés originat del cop d'*Estat*, però que la seva orientació seria positiva, ja que, des de la visió *lluquista*, “*el que passa és que a Catalunya hi ha vegades que encara arrosseguem*

---

entender, la devolución al Gobierno, existen diversas sentencias del Tribunal Constitucional que demuestran que todo el primer Título de la LOAPA, el Título I de disposiciones generales, está perfectamente de acuerdo con el espíritu del Tribunal Constitucional. Así, por ejemplo, el artículo 2.º casa perfectamente con la sentencia al recurso de inconstitucional contra la Ley del Parlamento catalán sobre Diputaciones Provinciales, que tuvo sentencia el 28 de julio de 1981. Un párrafo esencial dice: «Las Cortes deberán establecer qué es lo que haya de entenderse por básico, y en caso necesario será este Tribunal el competente para decidirlo en su calidad de intérprete supremo de la Constitución». De esta manera queda incorporado en el artículo 2.º el sentido de que las Cortes son las que lo deben señalar. Y si se lee el artículo 2.º en su apartado 2 vemos que dice: «las bases que en cada caso establezca la legislación estatal no podrá reservar al Gobierno poder reglamentario y de ejecución como norma general» y a continuación señala excepciones. Lo mismo sucede con el artículo 4.º que es también sujeto de una sentencia del Tribunal Constitucional que se presentó contra la constitucionalidad de la Ley Orgánica del Estatuto de Centros Docentes, donde se dice: «Si las Comunidades Autónomas legislasen sobre tales materias conexas, por ser de su competencia sus respectivos preceptos, no derogarían a las correspondientes de la Ley Orgánica», es decir, de la legislación estatal, <<si se aplicarían en cada Comunidad con preferencia a éstos, y sólo en tal sentido podría decirse que los modificarían o sustituirían como de hecho aplicable con carácter preferente>>” (Sessions informatives de Comissions, “24 de marzo de 1982”).

⁶⁴⁹Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 70.

⁶⁵⁰[F. González] *Ernest Lluch acceptó de buen agrado, como yo, en contra de lo que decían los demás, la corrección del Tribunal Constitucional –que tumbó una buena parte de la LOAPA. Porque, había una intención que, por lo menos, intelectualmente permanece para mí y para Ernest Lluch, que era la necesidad de eso que llamas armonizar, de federalizar el modelo de descentralización –nos llevó a una reflexión muy larga, la hice bastantes veces con él. Nosotros partíamos de una experiencia histórica, de un centralismo muy muy duro, a lo largo de la historia –la gente tiene la referencia de la dictadura-, en general, pocas experiencias de descentralización han existido: el intento de finales del XIX de una República Federal –que duró nada- y el intento de la Segunda República que era más autonómica que federal –para entendernos en el día de hoy. En el fondo había un problema que tratamos de dilucidar y de aclarar –repito, aceptando la sentencia del Constitucional: ¿Cómo se puede descentralizar el poder, respetando la autonomía en el ejercicio del poder, incluso respetando la singularidad, es decir, el hecho diferencial, pero manteniendo un paquete básico de igualdad, de derechos y de obligaciones de todo los ciudadanos, sea cual sea el lugar en el territorio en el que se habite?>>*

aquell ressort històric de ser com els polonesos, que gairebé sempre s'han equivocat en política”⁶⁵¹.

Marçal Sintès tenia aquesta versió sobre l'assumpte: el PSC li encarregà que presentés una sèrie d'esmenes, cosa a què Lluç es negà. Nogensmenys, Lluç li contestà que no havia anat ben bé d'aquesta manera, és més, li respongué que això era complicat d'explicar.

La versió d'Ernest Lluç partia del fet que en el partit hi tenia un lloc preeminent i el que feu respecte a aquest afer –“*vaig fer una cosa que rarament algú fa*”⁶⁵²– fou donar els papers signats. Facilitava així que la resta de membres del grup parlamentari dels socialistes catalans poguessin presentar les esmenes, en el cas que ho creguessin necessari.

Tot i tenir les esmenes signades, no les presentarien perquè el que volien era que les presentés Lluç, ja que aquest acte de protesta posava en dubte diversos temes en uns moments fràgils per a la democràcia espanyola.

També, caldria tenir present que, en aquells moments, Lluç creia que “*l'únic partit polític democràtic amb estructura a tot Espanya en aquell moment era el Partit Socialista, l'únic*”⁶⁵³, en part gràcies a Alfonso Guerra. A més a més, comentà que el cop d'Estat havia deixat una idea molt clara: “*que hi havia estructures militars i de cossos de seguretat que ocupaven tot Espanya, però que de caràcter civil només hi havia el PSOE, cosa que desitjo que mai més torni a passar*”⁶⁵⁴.

Retornant encara a les esmenes contràries a la LOAPA que el grup propi dels socialistes catalans havia escrit, Ernest Lluç els digué: “*Si voleu presentar les esmenes, les presenteu; jo no les penso presentar, però us dono la firma perquè les presenteu. Aneu i presenteu-les*”⁶⁵⁵. Lluç creia que la negativa dels seus a no presentar-les finalment naixia de la reflexió i de la certesa que no havien de fer-ho. Tot i que també pensava que “*no es van atrevir a presentar les esmenes...* (els que lideraven el partit, “*espero que*

---

⁶⁵¹Sintès, *Què pensa Ernest Lluç*, 71.

⁶⁵²*Ibid.*

⁶⁵³*Ibid.*, 72.

⁶⁵⁴*Ibid.*

⁶⁵⁵*Ibid.*

algun dia ho explicaran”) és com aquell que té una cosa bruta a fer i no la vol fer i vol que la faci un altre”⁶⁵⁶.

Al voltant d’aquest tema tan polèmic, E. Lluch hi afegí que el Partit Socialista ni era Convergència Democràtica de Catalunya ni era el Partit Nacionalista Basc, “*nosaltres formem part, a través d’un pacte, de l’única estructura civil que en aquell moment podia aguantar la democràcia. Per tant, teníem molta més responsabilitat que partits que ocupen petits llocs del territori. Ningú creurà que el cop d’estat era per a Catalunya o per a Galícia, sinó que era d’àmbit espanyol. I el Partit Socialista tenia una gran responsabilitat*”⁶⁵⁷.

A l’estiu de 1996 comentà a Marçal Sintès que “*jo era el que posava més pegues al redactat de la llei i, a iniciativa meua, la UCD va proposar al PSOE una negociació a canvi de la no presentació d’esmenes. El camí seriós davant un moment històric difícil era reduir els efectes antiautonòmics que tenia la LOAPA, que en tenia de ben clars, a través d’una negociació, més que optar pel gest elegant de presentar unes esmenes. A tots ens agrada el gest de Rafael Casanova agafant el penó de Santa Eulàlia, però també m’alegra molt saber que va morir al cap de trenta anys al llit, a Sant Boi . Aquesta és la primera vegada que explico exactament quins són els termes en què es va gestar la LOAPA [...]. A un mes del cop d’estat, una part de la UCD volia fer una llei terrorífica. Calia anar apaivagant tot allò. I els que ho vam fer som els que en aquells moments vam ajudar més a la consolidació de les autonomies a Espanya*”⁶⁵⁸.

En la mateixa entrevista Lluch mostra com havia parlat ben poc de la LOAPA amb Alfonso Guerra. Tanmateix, amb qui es va entendre més intensament per dur a terme la seva defensa fou amb Felipe González. L’Ernest Lluch li comentà a Marçal Sintès que: “*no estic en condicions de jutjar García de Enterría, perquè en la redacció primitiva de la LOAPA no vaig ser-hi, i no sé les pressions que tenia, com tampoc no sé el contingut de les converses del rei amb alguns dels grans polítics espanyols. Ni he intentat mai saber-lo. Als companys que tenien la meua firma i podien presentar les esmenes i no les van presentar l’únic que els puc retreure és que després em retraguessin a mi no haver-les presentat*”⁶⁵⁹.

---

⁶⁵⁶Ibid.,73.

⁶⁵⁷Ibid., 72.

⁶⁵⁸Ibid.,72-73.

⁶⁵⁹Ibid., 73-74.

9.c. La desaparició del grup parlamentari Socialistes de Catalunya

El President Tarradellas i E. Lluch tindrien una afable relació⁶⁶⁰ i alhora un respecte mutu, com es pot veure en la seva correspondència. Ho demostra, a tall d'exemple, aquesta lletra: *“Benvolgut senyor Ministre i amic:/ Us quedo molt agraït per la vostra felicitació amb motiu del meu aniversari. Desitjo també per a vós i tots els vostres tota mena de benaurances”*⁶⁶¹. Nogensmenys, no voldria dir que no discrepessin, tot el contrari, però això no esdevenia obstacle. De fet, Lluch deia que, com més es discutia amb una persona, més unit s'hi estava. L'afer LOAPA fou un d'aquells aspectes en els quals dissentirien el futurible marquès de Tarradellas i l'Ernest Lluch. Aleshores Tarradellas li enviaria aquest missatge: *“Lluch, jo no estic d'acord amb el que feu, però sobretot una cosa eh?, mantingueu-vos en la vostra postura, perquè jo sí que sé per què ho feu i vós heu d'entendre per què jo dic el contrari”*⁶⁶².

D'aquella realitat i altres fets d'aparent seguretat, Lluch sentiria admiració per la figura de Tarradellas, ja que, a parer seu, sabia que Lluch havia de fer el que havia de fer, sense perdre de vista que els partits catalans havien de vetllar perquè allò de les autonomies no anés contra les roques⁶⁶³.

De la desaparició del grup propi dels socialistes catalans al Congrés, l'Ernest Lluch comentà a Marçal Sintès que davant del perill d'extinció del grup propi es desinteressà per aquest. És més, el que li digué a Marçal Sintès fou això: *“vaig creure sempre que*

---

⁶⁶⁰E. Lluch, no conegué a Josep Tarradellas a Saint-Martin-le-Beau, sinó que el va anar a trobar –junt amb Raimon Obiols– al Mont-Thabor, a l'hotel on ell vivia quan estava exiliat a París – *“És una entrevista que tinc gravada a la memòria. Em va causar una gran impressió. Era una persona diferent de com jo sóc, però era una persona molt valuosa. I em va fer entendre una cosa: que per defensar Catalunya no sempre s'ha d'anar a favor del que diuen els catalans. En Tarradellas, aquell dia que el vaig veure, em va donar dues o tres lliçons més que no he oblidat.*

Una és que no s'ha de ser polonès. Polònia històricament sempre s'ha aliat malament. Cal preguntar-se per què ha anat malament Catalunya, per què sempre ha jugat malament les seves cartes. D'altra banda, Tarradellas va portar molt bé el seu retorn. Un dels punts d'orgull que pot tenir Catalunya és que va connectar la legalitat republicana amb la legalitat actual. Som els únics que ho hem aconseguit. I això té importància. Perquè Catalunya, des que perdem, el 1640, no ha aixecat mai el cap com a comunitat. Econòmicament ens han anat bé les coses, però com a comunitat, no. El 1640 ens va anar fatal, la Guerra de Successió ens va anar malament, la Mancomunitat ens va durar poc i la República Federal se'ns en va anar de les mans”(Ibid., 59-60).

⁶⁶¹AMTM.Carpeta 4125.E.03. Carta de Josep Tarradellas i Joan adreçada a Ernest Lluch, del dia 23 de gener de 1984, enviada a Madrid.

⁶⁶²Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 74.

⁶⁶³“[E. Lluch] *La experiencia de la II República demostró a Cataluña un hecho, y es que cuando se tiene un Estatuto y otras zonas de España no tienen derecho al Estatuto, se origina un proceso de agravio comparativo que acaba recayendo de manera desfavorable contra Cataluña y contra el autogobierno de Cataluña [...]. Cuando yo era muy joven, recuerdo que mi padre siempre me explicaba una frase de don José Calvo Sotelo que decía: «Antes una España roja que rota». A mí siempre me sorprendió mucho esta frase hasta que me enteré que esta frase no se dijo en un mitín patriótico donde se defendiera la bandera española y hubiera ataques contra el separatismo. Se dijo después de hablar de la participación de Cataluña en los Presupuestos, y a nosotros, que nos interesa construir nuestro autogobierno de la manera más rápida, pero también más sólida posible, nos interesa la mayor claridad”* (Sessions informatives de Comissions, “1 de junio de 1982”).

això acabaria passant i que ja era ineluctable. Per tant, a l'enterrament vaig procurar no ser-hi"⁶⁶⁴. Tanmateix, també li va dir que "jo vaig fer tot el que vaig poder perquè no desaparegués, més enllà del que era raonable, i encara hi ha alguns companys meus que no ho han entès. Per tant, no en vull parlar, d'aquest tema"⁶⁶⁵.

Respecte a l'extinció del grup propi dels socialistes catalans al Congrés, en Marçal Sintès li comentà "com que les esmenes no es van tirar endavant, representa que el grup hauria hagut de continuar". En canvi, l'Ernest Lluch li contestà: "No, no, no, perquè es va interpretar molt que era una actitud meua. L'actitud dels que haurien pogut presentar les esmenes i no les van presentar va ser allò que en català se'n diu voler i doldre"⁶⁶⁶. Perdre el grup propi al Congrés⁶⁶⁷ per part dels socialistes catalans fou un cop dur a Catalunya i al PSC, segons Lluch.

Oriol Junqueras no li perdonaria mai aquest fet i sempre l'hi retrauria. En Junqueras, en termes polítics, tingué una difícil relació amb l'Ernest Lluch, ja que no combregava amb la seva política al Partit dels Socialistes de Catalunya, al Partit Socialista del País Valencià, amb el cas LOAPA ni amb l'eliminació del grup propi a Madrid... "El PSPV, és el referent del PSOE a l'àmbit valencià, igual que ho és el PSC a Catalunya. Les discrepàncies derivaven de que jo tenia la percepció que malauradament el PSPV molt sovint no havia defensat amb prou intensitat, no ho havia defensat prou bé, la realitat nacional del País Valencià, no havia defensat prou bé la unitat de cultura, la unitat dels vincles històrics, els vincles econòmics, els vincles socials amb el Principat de Catalunya, les Illes, etc.

---

⁶⁶⁴Lluch, *Què pensa Ernest Lluch*, 74-75.

⁶⁶⁵*Ibid.*, 75.

⁶⁶⁶*Ibid.*

⁶⁶⁷Tant la desaparició del grup parlamentari de *Socialistes de Catalunya* com qualsevol altra tensió que hi pogués haver existit fou neutralitzada per Felipe González: "Nosotros teníamos un pacto y un pacto que, por lo menos, mientras que yo era responsable de partido y de gobierno nunca creó problemas, después emergieron otros problemas, incluso hoy se ven algunas tensiones que para mí ni existieron ni eran comprensibles. Había elementos diferenciales, como es de diferencial Cataluña, pero en el funcionamiento del socialismo democrático en España no había ningún elemento de estos. Imagínate, por decirte algo que significa exactamente lo que te quiero decir, el responsable de la política exterior del Partido Socialista durante una serie de años era Raimon Obiols –dirigente del PSC-, por tanto, a nadie se le ocurría pensar que había un conflicto cuando Obiols se presentaba en Alemania, en Francia o en Marruecos -da igual-, representando al socialismo democrático español. A nadie, nadie diferenciaba eso, porque eran los elementos de solidaridad del socialismo democrático que pretendíamos que no tuviera fronteras externas, de hecho, luchamos mucho para qué cuando se estableció el voto directo para el Parlamento Europeo, ese voto fuera trasnacional.

Y nunca tuve un problema, yo llegué al gobierno y la persona que era más reconocida como líder del PSC-PSOE, era Joan Reventós "el patriarca", cuando llegué al gobierno no solo metí en este a Serra y a Lluch, sino que a Joan Reventós le hice el encargo más delicado que teníamos, que era estar como Embajador en París para superar los dos grandes desafíos que teníamos con Francia que era su prealable para entrar en la Unión Europea y la lucha contra el terrorismo de ETA. De esto se encargó Joan Reventós, para mí estas cosas no existían".

Evidentment amb la LOAPA, perquè el PSOE va arribar a un acord amb la UCD per a promoure una Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico. Que estava pensada, precisament, per tallar l'incipient procés de la creació de les autonomies en aquells anys i per tant, és evident que jo no ho compartia en absolut. L'Ernest Lluch havia representat en molts sentits aquella part del Partit Socialista de Catalunya que havia participat en aquells acords amb la LOAPA, en la renúncia a un grup específic que representés el PSC en el Congreso de los Diputados i havia elements en els que efectivament no veiem les coses de la mateixa manera”⁶⁶⁸.

L'Oriol Junqueras hi afegí que Lluch podria haver escrit *La Catalunya vençuda del segle XVIII* (1996), des d'una visió positiva, volent explicar la catalanitat i la vocació de Catalunya de continuar sent, potser, per fer-se perdonar de l'eliminació del grup parlamentari.

Segons Balletbò, en paral·lel al debat de la LOAPA, també s'estava fabricant el nou reglament del Congrés. Posats a harmonitzar, la UCD i el PSOE decidiren també harmonitzar els grups parlamentaris i carregar-se *Socialistes de Catalunya* i *Socialista Basc*. El ponent socialista era Manolo Marín pròxim a Alfonso Guerra. En el seu article 23 apartat 2 el Reglament establia: “*En ningún caso pueden constituir Grupo Parlamentario separado diputados que pertenezcan a un mismo partido. Tampoco podrán formar grupo parlamentario separado los diputados que, al tiempo de las elecciones, pertenecieran a formaciones políticas que no sé hayan enfrentado ante el electorado*”⁶⁶⁹.

Tal article podria admetre diverses formes d'anàlisi, no únicament la restrictiva ja que en bona lògica, segons Balletbò, el PSC és un partit distint al PSOE. A més, nombrosos juristes interpreten que el PSC a les eleccions no s'enfronta al PSOE, ja que té un àmbit territorial diferent. Malgrat que amb aquest nou reglament el gran objectiu del PSOE era eliminar ambdós grups parlamentaris propis català i basc, el grup *Socialista Basc* no va ser mai un partit diferent al PSOE. Gràcies a aquest nou reglament, amb la suspensió del

---

⁶⁶⁸Entrevista enregistrada al Vicepresident d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya Oriol Junqueras, el dia 21 de setembre de 2016 a les 11.30 hores. En el seu despatx de la mateixa seu, del carrer Rambla de Catalunya 19-21 (Barcelona).

⁶⁶⁹Balletbò, *Una mujer en la Transición*, 260-261.

grup parlamentari propi basc, es donava sortida a un cas de corrupció: el de Gabriel Urralburu⁶⁷⁰.

Amb el testimoni d'Anna Balletbò queda palès el tan penós espectacle que suposà l'eliminació de *Socialistes de Catalunya*. “D’una banda, els diputats socialistes feren el pena a l’hora de votar a favor d’un article sabent que això suposava la liquidació del seu grup; d’altra banda, Manolo Marín i Alfonso Guerra pactaren amb el portaveu de la UCD Miguel Herrero de Miñón que els socialistes votarien en contra del article però mantenint fora 20 diputats amb el fi de que s’aprovés. Resultà una xarlotada perquè faltaren més diputats d’UCD dels previstos i els vots positius no compensaren les absències socialistes. El Reglament tornà a Comissió i fou aprovat definitivament el 10 de febrer de 1982”.

Tot estava calculat, pactat i ben lligat. El PSOE, amb els dos grups propis en actiu, català i basc, esdevenia segona força al Congrés dels Diputats. Aleshores, *Alianza Popular* era la primera. En canvi, si els sumaven, eren els primers. Havien guanyat 202 diputats a les eleccions del 28 d’octubre de 1982 amb Felipe González al capdavant. Però, si tots els socialistes se segregaven quedaven segons. Segons Balletbò els del PSC es van vendre per un plat de lleties, ara, amb el pas del temps tant en Reventós com l’Obiols, com els d’aquí, a l’hora de la veritat han acceptat l’eliminació del grup.

Igualment, en cap de les eleccions de 1982, 1986, 1989, 1996 i 2000, els socialistes no presentarien en el Congrés dels Diputats les respectives signatures per demanar el retorn del seu grup parlamentari propi. És per això que no se sap què passaria si es tornés a demanar.

Una altra raó de la desaparició del grup parlamentari de *Socialistes de Catalunya* del Congrés dels Diputats, fou la que en el seu moment donà en Josep Maria Sala i Grisó: “en la primera legislatura hi havia tres grups parlamentaris socialistes que hi intervenien: el propi del PSOE amb Felipe González, el dels socialistes bascos liderats per Carlos Solchaga més el dels Socialistes de Catalunya encapçalats per Lluç. Això la UCD no ho resistia, és a dir, no ho resistia de nervis. Els empenyava molt que un mateix partit polític tingués la capacitat d’intervenir amb tres portaveus carregant contra el mateix govern. I a la primera de canvi, la UCD, que no el PSOE, a l’esmena

---

⁶⁷⁰Pertanyia al grup propi socialista basc sent diputat de Navarra i acabà la carrera política processat i empresonat junt amb la seva dona acusats de malversació de fons públics.

que afavoria l'harmonització dels grups socialistes en un el PSOE no hi va votar a favor. I va ser especialment la UCD i Calvo-Sotelo els que ho varen fer i, a més, tenien capacitat per fer-ho i tal esmena encara està vigent, per això encara avui no hi ha Socialistes de Catalunya al Congrés dels Diputats”.

10. Ministre de Sanitat i Consum (1982-1986)

“El seu nom quedarà per sempre associat a la més important reforma de la sanitat de la història d’Espanya: ni més ni menys universalitzà la sanitat en un país que tenia un producte interior brut molt inferior a la pràctica totalitat de països europeus”

Francesc Andreu Martínez Gallego, Professor d’Història de la Comunicació de la Universitat de València.

Després que dins del Congrés dels Diputats Felipe li digués a E. Lluch “*Después hablamos*”⁶⁷¹,⁶⁷². Després d’haver parlat amb González, Lluch –aleshores, diputat socialista per Barcelona- fou nomenat ministre de Sanitat i Consum el 2 de desembre de 1982 i a l’endemà prengué possessió del càrrec, fou cessat el 23 de juny de 1986 – durant el seu mandat tingué un sou de 1.261.752 pessetes, més dos pagues extraordinàries⁶⁷³. Segons, Miguel Ángel Menéndez i Ignacio Fontes, la seva política al ministeri es va basar en la planificació sanitària i assistència hospitalària.

Hom deia que Ernest Lluch seria el ministre d’Obres Públiques i Transport del govern de Felipe González (1982-1986)⁶⁷⁴ i es donava per suposat que el ministeri de Sanitat i Consum seria ocupat per Ciriaco de Vicente, cap i portaveu de la comissió de Sanitat del PSOE. No obstant, Lluch va acabar ocupant el de Sanitat i Consum per tres grans motius: per una banda, ell era economista, per tant, estava molt allunyat d’aquest nou càrrec (en teoria)⁶⁷⁵, fet que l’ajudaria a governar, en principi, sense prejudicis; d’altra banda, una part important de la gestió sanitària és econòmica més el fet que, E. Lluch, mai havia estat ni esquerranista ni comunista -“*Perquè el PSOE havia portat en Sanitat*

---

⁶⁷¹“*Ernest Lluch fue ministro de cuota, cuando González, al grupo de los llamados convergentes les ofreció dos plazas en su gobierno: Sanidad y la otra Transportes. Entre él y Enrique Barón habían de adjudicárselas y Barón se quedó con la mejor dejándole a Lluch el marrón. Que todo el mundo creía que sería para Ciriaco de Vicente, inspector de trabajo, pero que nunca gozó del favor de Peces Barba, por causas que ignoro y acabó refugiándose en el Tribunal de Cuentas. Este también venía del grupo de los convergentes como Barrionuevo. Grupo de fidelidad suma al felipismo y al guerrismo y de importancia notable e influencia destacada en el PSOE de la transición, todos de origen democratacristiano y sin disimulo alguno contrarios a toda inspiración laica y marxista*”(Pablo Castellano Cardalliagué, correu electrònic, Octubre 17, 2016, a les 13:46 hores).

⁶⁷²Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 41.

⁶⁷³FEL.03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l’Estat espanyol (cronologia:1977-1986), unitat d’instal·lació: 85.Atorgament del càrrec de Ministre.

⁶⁷⁴“[Miquel Iceta] *Felipe González va acabar confiant amb gent que no havia estat tant, en la línia, per dir-ho així, de l’oposició sinó amb gent que tenia molt prestigi acadèmic, intel·lectual, o... i jo crec que en el cas de Lluch com a economista els lligava molt més, i després va fer una molt bona feina a salut*”.

⁶⁷⁵“[E. Lluch] *Mi abuelo era médico, tíos míos, también; he vivido mucho este mundo (también tengo familiares veterinarios). Casi soy una excepción en mi familia, pero, por ello, este mundo lo conozco bien y lo respeto muchísimo*.

Yo quiero decir dos cosas que enfadan mucho a la gente. Siempre que he ido a la Sanidad Pública me han tratado bien, y la gente de mi familia, que son médicos, son gente estupenda (Risas.) y de izquierdas además. (Risas.)”, una informació que no s’atreveria a dir a la resta de diputats del Congrés fins a la Comissió de Política Social i d’Ocupació del dia 12 de març de 1985, potser per por a perdre el càrrec de Ministre? (Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”).

una línia molt radical i jo em mantenia en una posició més moderada, més o menys com ara [...]. L'altre dia en Reventós em feia la broma, i em deia: "Lluch, abans eres de la dreta del partit i ara, dient les mateixes coses, et situo més aviat a l'esquerra del partit"[...]. Segurament, em van elegir perquè no he estat mai gaire radical"⁶⁷⁶. Una altra teoria diu que Felipe González feu ministre Lluch per tal de representar la integració de Catalunya dins d'Espanya.

Anna Balletbò hi afegí que Lluch era extremadament estalviador. Ho era tan que el mateix Felipe González deixà anar aquesta frase: "a los catalanes, lo del gasto lo tenéis biológicamente en negativo, a los catalanes como Lluch os pone malos gastar"⁶⁷⁷. D'altra banda, Ciriaco en termes de Sanitat era molt radical, de la vella escola, del model autogestionari de Josip Broz Tito⁶⁷⁸, per tant, per entendre aquests canvis només cal llegir el lema del programa electoral que va sortir de l'escola d'estiu del PSOE de 1982 celebrat a un col·legi universitari de Madrid: *Un programa de derechas para*

---

⁶⁷⁶Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 41.

⁶⁷⁷Després d'aquesta frase, resulta paradoxal el motiu que dona el *Presidente* Felipe González a l'hora d'explicar perquè feu Ministre a E. Lluch: "dentro de la formación de gobierno, tanto a él como a Narcís Serra los quería tener en el equipo, pero en contra de lo que se piensa –lo piensa mucha gente-, yo quería que los dos ministros –para hacerme entender, catalanes catalanistas, que lo defendían de verdad en la identidad y en la cultura- se ocuparan de tareas que afectarían a todos los ciudadanos españoles. Y en el caso de Defensa, era una enorme tarea y de una gran proyección internacional, pero en el caso de la Sanidad, más que el de Obras Públicas, yo quería que se construyera un sistema nacional de salud –en un país que cuando empezamos a hacer eso no llegaba a 5.000 dólares de renta per cápita - y me parecía que el talento y el rigor de Ernest Lluch eran importantes para eso. En sentido contrario, para que entendias bien mi racionamiento, yo no quería que se identificara Ministro catalán con Ministro de Comercio, Ministro de Economía y Finanzas, porque parecía como el retrato robot- ¿Qué podría hacer un catalán en la tarea de gobierno? Pues, lo puede hacer todo. Puede hacer una tarea social, para la que tenía especial sensibilidad Ernest Lluch, construyendo uno de los pilares, sino el más importante pilar, de la sociedad del bienestar que teníamos que construir.

El prejuicio de que si cuentas con una personalidad catalana lo razonable es –que es un prejuicio basado en un tópico- que vaya a comercio, a economía o a empresa, ese prejuicio yo no lo tenía y además quería demostrar exactamente lo contrario, hicieron los dos una tarea inmensa; (E. Lluch) podría haber ido a Transportes, sí, podría haber ido, pero yo nunca lo pensé porque era un Ministerio fundamentalmente económico, que también tenía la dimensión de articulación en el desarrollo de modernización y de articulación de todo el espacio de España"; segons Anna Balletbò, va haver-hi una temporada, al principi, que compartien pis. El partit a Madrid va llogar dos pisos i els diputats hi anaven, ella –que va entrar al Congrés el 1980- hi va voler anar i no li volien deixar l'habitació de Joan Reventós –que era l'única habitació individual (amb unes baralles...)- i li digueren que compartís pis –"amb unes barres!". De fet, l'Ernest Lluch, quan ella va anar a veure el pis, se li presentà davant seu mig despullat i mig amb calçotets (un fet que recorda aquelles imatges de Lluch amb barnús a la platja de Premià, segons Francesc Raventós, ell era poc presumit en el vestir) i com que se li veia el cul... l'Anna li digué "Ernest, quin cul més maco que tens!", la volien dissuadir de totes maneres –inclús, li semblava recordar a Balletbò que ells van treure els panys del bany perquè no es poguessin tancar els lavabos, "eren uns trapelles!". Lluch compartia pis amb en Reventós, en Carlos Gigarrán Rodil i el Luis Fuertes Fuertes, entre d'altres. A més a més, s'ha de dir que, E. Lluch, anava caminant del carrer Argumosa al Congrés dels Diputats perquè tenia la dèria d'estalviar el màxim, mentre que en Reventós volia anar en taxi i compartir la despesa -costava unes 10 pessetes la carrera.

⁶⁷⁸[F. González] *La verdad es que, incluso antes de llegar en el gobierno, todavía estando en la oposición hicimos una visita a los Balcanes –él (E. Lluch) no estaba- y yo tuve una larga entrevista con el Mariscal Tito, que parte de nuestra teorización de aquel momento –antes de llegar en el gobierno, que se ve en el primer programa económico, dónde había económicamente gente liberal como Boyer que, al menos, desde el punto de vista teórico estaba influido por la teoría de la autogestión de la antigua Yugoslavia – en la práctica no tenía nada que ver con esa como puedes comprobar. Pero, bueno, era atractivo des del punto de vista ideológico, se separaba del modelo comunista, no era liberal... Todo esto le encantaba a Lluch*."

España. Amb aquest programa electoral en gran mesura fet per Alfonso Guerra, allunyat de la tradició del PSOE, es volia fer no només amb l'electorat d'esquerra sinó també amb el de centre-dreta per imposar-se a les eleccions que es veien a venir de forma immediata⁶⁷⁹. A banda, tot feia pensar que per aprovar aquests canvis a la Sanitat espanyola el PSOE hauria de pactar amb UCD.

Davant d'aquest fet, igual que Salvador Clotas i Cierco havia de ser ministre de Cultura i al final ho va ser Javier Solana de Madariaga⁶⁸⁰, Ciriaco de Vicente, que era molt intel·ligent i divertit⁶⁸¹, davant de la pèrdua del càrrec de ministre de Sanitat i Consum, un dia comentà a Salvador Clotas: “*tenemos que hacer un sindicato de los dañados por el nuevo gobierno*”.

Segons Josep Corominas i Busqueta, el ministre Lluç assentà les bases de l'Estat del benestar, fins aleshores la sanitat estava molt fraccionada: la seguretat social dels treballadors, la beneficència, les mútues patronals, les diputacions,... Cada departament feia la guerra pel seu costat⁶⁸². Tanmateix, després d'haver visitat Moscou el 1984 per copsar el seu sistema sanitari i de conèixer el model socialdemòcrata anglès del *Health National Service*⁶⁸³ i potser també el cubà, Lluç i el seu equip unificaren el servei de salut –malgrat que es tingués molt en compte el sistema sanitari anglès, aquest no es podria aplicar amb tots els seus ets i uts a Espanya a causa de la seva complexitat institucional (centres propis d'INSALUD, centres públics, centres benèfics privats (tipus els dels Germans de Sant Joan de Déu) i centres privats). D'aquesta manera es podria atendre molta més gent, ja que van fer que la sanitat no depengués de les cotitzacions sinó que estigués relacionada amb el pressupost estatal.

L'equip de govern del Ministeri de Sanitat i Consum estigué constituït per 70 persones, per tal de crear-lo E. Lluç es va deixar influenciar per Alfonso Guerra, com va passar amb el nomenament de Pedro Sabando com a Sots Secretari de Sanitat (1982-1985).

---

⁶⁷⁹En aquesta escola d'estiu del PSOE de 1982, hi havia Alfonso Guerra, Ernest Lluç, Josep Corominas i Busqueta, Carlos Solchaga, entre d'altres.

⁶⁸⁰El PSC no volia que Salvador Clotas fos ministre, preferia que ho fos en Lluç.

⁶⁸¹Segons Anna Balletbò, el *Tendido del 8* (“*en evocación a los tendidos de las plazas de toros*”) estava capitanejat pels diputats més bojos i divertits de la Cambra: Ciriaco de Vicente (per Múrcia), José Antonio Amate (per Almeria), Ángel Díaz Sol (per Granada), Demetrio Madrid (per Zamora), Rafael Escudero (per Sevilla), Jorge Cremades (per Alacant), José Luis Colino (per Salamanca) i Alfonso Lazo (per Sevilla) (Balletbò, *Una mujer en la Transición*, 196).

⁶⁸²Si un se situa en el debat del 31 d'octubre de 1985, pot veure com el comunista Fernando Pérez Royo diu això: “*Las enmiendas que defendemos tienden a garantizar una extensión de los servicios de la salud a toda la población y sin discriminación entre trabajadoras cotizantes, entre personas con recursos económicos y entre personas pobres de solemnidad*”. Havent llegit això, el fet d'universalitzar la sanitat no només va ser idea del PSOE (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “31 de octubre de 1985”).

⁶⁸³Enderrocat per les polítiques de Margaret Hilda Thatcher i de Ronald Reagan, segons Pere Navarro.

Així, de retruc, Sabando fou qui introduí a Lluch en el món de la sanitat espanyola⁶⁸⁴. A part d'això, E. Lluch va poder fer els seus propis nomenaments: Fèlix Lobo (Director General de Farmàcia), Juli Nadal (Cap del Gabinet Tècnic del Ministeri), Josep Artigues (Cap de Gabinet del Ministre), Francesc Raventós (Director General de INSALUD), Josefina Vidal (la seva secretària), Jacint Reventós (Delegat de Sanitat a Catalunya). Més tard es van incorporar a INSALUD aquests altres catalans: Ricard Gutiérrez (Director per l'Atenció Hospitalària), Carles Gausachs i Francesc Moreu⁶⁸⁵ (Gerents d'Obres, Instal·lacions i Serveis) i Isabel Rebello (la secretària de Francesc Raventós).

L'ambient amb el qual es trobà E. Lluch com a Ministre de Sanitat i Consum no fou pas un oasi, d'una banda, dins del PSOE i a l'interior de sindicats com UGT i CC.OO. hi havia molta gent que es trobava dins del sector de la sanitat des d'una posició molt esquerranista, molt radical, amb una determinada ànima de revenja després de tants anys de govern de dretes, segons Francesc Raventós. D'altra banda, hi existí un bloc molt conservador –format per Opus Dei, la Organització Mèdica Col·legial, la *Confederación Española de Sindicatos Médicos*, el Consell General de Col·legis de Farmacèutics o el Consell General de Col·legis d'Auxiliars Tècnics de la Sanitat i Diplomats d'Infermeria- i molt reaci als canvis que proposaren Lluch i els del seu govern en matèria de sanitat i consum, per això mateix la LGS no es va poder aprovar fins el 25 d'abril de 1986- “[Rosa Lluch] *El dia que van aprovar la llei de sanitat* (E. Lluch) *va dir... “Avui dormiré tranquil perquè qualsevol que necessiti metge el tindrà”*”.

D'entre les moltes actuacions que Lluch tingué al Ministeri, dugué a terme la Llei de Defensa del Consumidor i l'Usuari⁶⁸⁶; ajudà a tirar endavant la llei de despenalització

---

⁶⁸⁴“[F. González] *Ernest Lluch se pasó, pues, tres años (su trabajo fue riguroso) hablando con especialistas y fuerzas políticas, hasta que tenía una concepción de lo que queríamos hacer que era un acceso universal a la sanidad pública. Y esta, la Sanidad, era para mí y para él uno de los elementos de redistribución del ingreso y por tanto de solidaridad más potente, sino el más potente, que teníamos”*”.

⁶⁸⁵E. Lluch, durant la seva etapa de Ministre tingué més d'una engaxada amb els seus propis companys de govern i del Ministeri. D'una banda, en va tenir una de gran amb Miguel Boyer, segons Montserrat Lamarca, tal conflicte va venir perquè Lluch no era partidari de tanta despesa, no era amic del dèficit.

D'altra banda, el novembre de 1983 fou cessat del càrrec de gerent d'INSALUD Francesc Moreu. Aquest havia dit que “*la dirección del INSALUD sigue un modelo equivocado [...] el presupuesto de 1984 es el mismo del 83. No son realistas –continúa- porque hacen estimaciones a la baja. Sería más sensato hacer un presupuesto más ajustado con la realidad. Con éste no se llega a octubre*”. Malgrat ser cessat, Lluch li oferí seguir com assessor i tancar així, parcialment, la crisi interna de l'administració sanitària socialista -d'ençà d'aquesta oferta, Moreu, en aquest càrrec no hi va estar massa temps (com a màxim feu dos informes). Tal ex-gerent d'INSALUD es traslladaria de nou a Barcelona perquè tenia ofertes de múltiples empreses, però sempre vinculat amb la sanitat “*aunque solo sea dando conferencias*”(FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia:1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. “Según el exgerente Moreu”, 3; Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “5 de octubre de 1983”).

⁶⁸⁶Lleis com aquesta, o la Llei General de Sanitat, impulsades per Ernest Lluch, serien vistes pels sectors nacionalistes del Congrés dels Diputats com a petites loapes que afectaven tant el món del consum com el sanitari.

parcial de l'avortament; inicià l'estructura per la lluita contra la sida; la llei per ajudar a acabar amb la drogodependència; i la famosa i polèmica Llei General de Sanitat⁶⁸⁷, que va portar-lo a durs enfrontaments amb el Doctor Ramiro Rivera, líder de la Organització Mèdica Col·legial.

La CEOE i *Alianza Popular* van convertir la OMC en la seva punta de llança en la lluita contra la LGS, tal moviment contrarrevolucionari s'anomenà *Operación Primavera I*⁶⁸⁸ –aquest afer a E. Lluch li recordava a la *Operació cassoles*, a la dura oposició que feu la dreta xilena contra el President Allende. Perquè la *Operación Primavera I* pogués tirar endavant, els seus impulsors sabien molt bé que era necessari que “*cualquier planteamiento contrario a las actuaciones de este Gobierno debe realizarse con una estrategia muy medida, para evitar que pueda volverse como un*

Fou el cas de la intervenció de Francesc Vicens i Giralt (d'ERC): “*De la cuestión se ha preocupado ampliamente, como ya saben SS. SS. y se ha repetido en otras ocasiones, la jurisprudencia del Tribunal Constitucional y el propio legislador ordinario a través de la aprobación de la LOAPA, con la mala fortuna que tuvo al haber sido declarada inconstitucional en su artículo 2.º, que era el que se ocupaba de este tema. Y precisamente este fracaso ante el Tribunal Constitucional ha llevado a los redactores de este proyecto a intentar hacer pasar su doctrina en una ley concreta, en una ley sectorial, la Ley de Sanidad. Es una actitud que yo mismo, desde esta tribuna, he señalado en otras ocasiones a lo largo de esta legislatura: el propósito deliberado del Gobierno de ir haciendo pequeñas <<loapas>> sectoriales, ya que no ha sido posible una LOAPA general. Hoy nos enfrentamos con una nueva pequeña LOAPA, la LOAPA sanitaria, y por eso me interesa, al empezar el debate de esta ley, señalar este criterio de oposición a ese aspecto de la misma*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “31 de octubre de 1985”).

⁶⁸⁷Vigent des del 19 de maig de 1986 i publicada en el B.O.E., núm.102, el 29 d'abril de 1986 (Jurídicas, “Ley 14/1986, de 25 de abril, General de Sanidad”).

⁶⁸⁸La *Operación Primavera I* neix d'aquest escrit “*Notas de una campaña destinada a la sensibilización de la opinión pública y de la Administración en torno al tema de la sanidad*” (d'unes 23-25 pàgines), del 3 de gener de 1984-a parer d'Ernest Lluch, la *Operación Primavera I* substituï a un altre pla que havien preparat els del *Consejo General de Colegios Médicos* i publicat a *Fomento de la Vida Pública, S. A.*, “*Propuesta de actuaciones ante la futura Ley General de Sanidad*”. Les “*Notas...*” havien estat editades per l'empresa GADES, SA i dirigides i impulsades per Pedro Arriola –qui era llavors assessor de José María Cuevas, de la CEOE, i després ho va ser de José María Aznar (“*en sus últimos años de oposición y al menos en sus primeros tiempos en la Moncloa. Sin haber roto los lazos con sus dependencias anteriores que se sepa, en la actualidad asesora, según la prensa económica, a Juan Villalonga, máximo responsable de Telefónica. Quien tuvo, retiene*”)-, per tal d'iniciar una contrarevolució i provocar importants canvis en la LGS -malgrat aquest “*gran vendaval externo, se aprobó y alguna arruga me queda como injuria de aquel tiempo*”.

Per part dels organitzadors es va dir que tal campanya costava entre 100 i 150 milions de pessetes, com també es digué que això seria finançat per laboratoris alemanys i suïssos. Tanmateix, com digué E. Lluch, “*siempre a la hora de pagar se encuentran reticencias*”, per tant, tal i com ho va filtrar *El Heraldo de Aragón*, el 4 de març de 1984, la gent va saber que per sanear aquesta campanya s'havia pressionat a diversos laboratoris i a revistes perquè fossin aquests els qui promoguessin la contractació de publicitat sanitària de la OMC; tant els laboratoris com les revistes que no col·laboressin patirien represàlies: revistes independents com *Consulta* i *Profesión, Investigación y Clínica Médica*, segons Ricardo Cedrón Ferrer (secretari del *Consejo General de Colegios Médicos*), van ser de les més castigades i això volia dir sotmetre-les a una vaga publicitària (eren revistes gratuïtes que vivien de la publicitat); el Dr. Ramiro Rivera – sobre els laboratoris- li va dir a Lluch que “*condicionaremos a los médicos para que no receten medicamentos de los laboratorios no colaboradores con la 'operación'*”, per tant, les víctimes d'aquesta tendenciosa campanya van acabar sent 34 laboratoris i 50 medicaments: Ferrer Internacional (Novofilin), Rhône-Poulenc (Sectral 400 i altres), Almirall (Salidur), Prodes (Tepazepan i Viral-OS), Uriach (Utabon), Geigy (Dolo-Tanderil), Delagrangue (Primperan), Bayer (Adalat i altres), altres.

Finalment, el mateix E. Lluch comentà que tal *Operació cassoles* acabà fracassant perquè tot el seu muntatge, el seu funcionament i la seva estructura s'acabà filtrant a la premsa. A més, les citades pressions que havien de patir algunes revistes mèdiques i alguns laboratoris no van tenir massa recorregut ni tampoc gaire eficàcia, per tant, es van quedar sense diners a l'hora de combatre la LGS (Lluch, “Una oscura “operación primavera””, 19; Lluch, “Arriola, Cuevas y los pájaros”, 19).

boomerang contra sus actores [...] en el tema de la Sanidad será preciso crear la imagen de una amplia oposición social a los planteamientos del Gobierno, no circunscribiéndola a un colectivo o a una corporación determinada”, i més si se sap que, en els anys 1983 i 1984, el PSOE encara mantenia alts els seus índexs de credibilitat entre la ciutadania espanyola. La dreta volia erosionar el govern socialista.

A més a més de totes aquestes polèmiques a combatre, E. Lluch, des d'un bon inici, tindria molt clar què volia dir “*Ser catalán y ministro*”⁶⁸⁹: “*Fuertes frases han silbado sobre las cabezas del pequeño grupo de quienes han sido ministros y catalanes. Catalogados en el grupo de los que deben "ir a la 'eme' de dos en dos", de "perfectos ineptos" e incluso de "serviles" por el simple hecho de una circunstancia personal que la mayor parte de los catalanes juzgan positivamente, no me ha dejado de impresionar si se tiene un mínimo de consideración al trabajo hecho y de los buenos modales [...] Cataluña ha tenido pocos ministros, puesto que siempre en un Estado las zonas más adelantadas dedican más a sus personas a actividades privadas. Es algo sabido y que sucede en toda Europa y América. Cuando provienen de áreas económicamente más ricas es que estamos en grandes momentos de cambio progresista. Mas, en general, el porcentaje de políticos españoles de origen andaluz, extremeño o gallego es más que proporcional a su población; lo mismo sucede en Francia o en Alemania. Se trata de tener alternativas de empleo o de tenerlas más reducidas. Los lectores del gran economista Albert Hirschman lo conocen perfectamente.*

Las incorporaciones -escasas- de catalanes lo han sido casi exclusivamente en momentos de cambio. Veamos tres periodos. El primero, marcado por Prim, Figuerola y Tutau entre 1868 y 1874; el segundo, entre 1931 y 1936 con Carner y Companys, y el tercero, desde 1982, donde han figurado personas que conozco bastante. Dichos ministros han reflejado con frecuencia una actitud inesperada. Así, pese a la imagen de una Cataluña muy proteccionista, Prim y Figuerola son los que abren España al exterior. O bien ante la imagen tópica de Cataluña, Carner crea el impuesto sobre la renta y Companys ejerce una cartera militar. Ningún observador convencional dejó de quedar sorprendido. Acabamos de decir ya algo sobre lo que debe hacer un catalán que sea ministro: demostrar una acción inesperada para los tópicos y en una dirección progresista”.

---

⁶⁸⁹Lluch, “Ser catalán y ministro”, 29.

A parer d'Ernest Lluch, per a enfortir la sanitat espanyola era clau fer aliances amb la resta dels països del món i intercanviar informació epidemiològica, per exemple, amb tots ells. Durant el seu mandat s'intentà que Espanya tingués més pes dins de la Organització Mundial de la Salut, es buscava potenciar la ordenació sanitària (en general) de les nacions subdesenvolupades⁶⁹⁰, s'assistiria a països que haguessin patit catàstrofes naturals –com va passar a Mèxic (on es va donar un terratrèmol en els dies 19 i 20 de setembre de 1985⁶⁹¹) i a Etiòpia⁶⁹²- i es van fer interessants aliances sanitàries

---

⁶⁹⁰El primer article publicat a la premsa d'E. Lluch es va interessar per la realitat de la *Guinea española* (1962). Ja llavors apel·lava al desenvolupament d'aquella zona. Pel que feia el seu capital humà era reduït i insuficient, no arribava als 200.000 habitants -dels 198.663 només 3.937 eren blancs. La població negra augmentava però no a un ritme molt ràpid i aquesta estava repartida de forma desigual entre Rio Muni i Fernando Poo, cosa que provocava la necessitat de la vinguda de mà d'obra procedent de Nigèria, moltes vegades la falta de mà d'obra de Guinea havia provocat terribles pèrdues a la seva economia; si la despesa total d'aquella zona era de 367.170.148 pessetes, només 10 milions corresponien a Educació (el 2,75% del total).

“Los facultativos afectos a los establecimientos sanitarios eran en 1959 de 39 blancos y un negro. La relación era inversa en cuanto al personal subalterno, pues no existía ningún blanco contra 349 nativos. Esta misma proporción se da al comparar el número de maestros y sus auxiliares. Mientras que el de maestros es de 19 blancos y dos de nativos (un hombre y una mujer), el de auxiliares está compuesto solamente por nativos: 155”; l'agricultura era la seva única font de riquesa, el seu estat era primari i poc diversificat, tan sols el cacau, el cafè i la fusta, integraven la major part de la seva producció i *“en el caso de la Guinea española el caso adquiere unas características típicas. Productos que podrían ser susceptibles de posteriores transformaciones, con la subsiguiente creación de ingresos, son exportados en su estado primario, es decir, bajo la forma de materias primas. Materias primas que una vez transformadas en otras zonas son a su vez importadas. Un ejemplo es la exportación de madera y la importación de muebles, pues no existe tal industria, que se realizan al mismo tiempo”*. D'indústries en tenia 20, però la major part pertenyia al sector de la construcció i elèctric, cosa que *“la industria eléctrica sirve para el consumo doméstico, etcétera, y no como factor de los distintos procedimientos productivos”*.

Altre problema de la Guinea Espanyola era que la gran majoria de les companyies forestals i agrícoles que treballaven a Fernando Poo i a Rio Muni no eren propietat dels habitants d'allí, sinó que eren de capital català. *“De este modo puede decirse que de la suma que representan los salarios y los beneficios sólo el primer sumando repercute sobre la población de nuestra región ecuatorial”*. Si per desenvolupar una zona és vital que es fomenti el comerç exterior, es fa molt difícil que els guineans milloressin la seva realitat si aquests no eren propietaris del seu aparell productiu: *“Entre los artículos mayormente importados figuran una serie de renglones que demuestran que en su elección no se ha tenido en cuenta un criterio de industrialización al brillar por su ausencia las plantas industriales, maquinaria agrícola abundante, etcétera. En cambio, renglones como el de aguardientes y licores ocupan un importante lugar”* (Lluch, “La Guinea española en 1962”, 25).

Sabent això, és lògic que E. Lluch se sentís en deute amb Guinea Equatorial, per això mateix, a més de dir que Espanya hi tenia lligams idiomàtics, va establir una important partida en els pressupostos de 1985 per a la ordenació sanitària de Guinea. En els pressupostos de 1986 hi van haver 611 milions de pessetes per aquest programa de cooperació sanitària; a més d'això, allí es va arribar a tenir un grup de sanitaris espanyols -treballant sobre el terreny- constituït per 18 metges, 4 farmacèutics, 41 Auxiliars Tècnics Sanitaris, un administratiu, un auxiliar i un coordinador que feia poc que havia estat nomenat.

⁶⁹¹El govern mexicà agrai l'ajuda rebuda per part dels bombers de Madrid, Sevilla, Barcelona i Saragossa, en tasques de rescat, com també agrai el suport rebut per part de la Creu Roja Internacional i destacaren la visita que els hi va fer el seu President, Enrique de la Mata Gorostizaga. Altres accions que agrairen molt foren les valuoses donacions de medicaments, d'equips i altres requeriments fets pel govern i institucions privades, destacant l'aportació de llet en pols de la secció espanyola de l'Associació Mundial d'Ajuda als Infants canalitzada via el DIF (*Desarrollo Integral de la Familia*) mexicà. També va ser de gran importància les múltiples contribucions que es van recaptar pel *Fondo de Reconstrucción* dedicat a la construcció d'immobles prioritaris, sota el control del comitè de coordinació d'auxili internacional, presidit pel President Miguel de la Madrid Hurtado junt amb el secretari de Relacions Exteriors de Mèxic, Bernardo Sepúlveda Amor. Mèxic rebria ofertes d'Espanya en el camp de la cooperació, però, per impediments tècnics no van poder ser desenvolupades. Com l'oferiment de tres hospitals de campanya.

⁶⁹²Pels volts de 1985 la gent d'Etiòpia patí una de les pitjors fams de la història del seu país. Davant d'això, es preparà *“un envío para el próximo día 28 por vía aérea de 15 toneladas, entre medicamentos esenciales (de acuerdo con las necesidades más urgentes expresadas por el gobierno etíope) y alimentos infantiles, leche maternizada, mantas y tiendas de campaña. Colaboran en este envío además UNICEF española y Cruz Roja. Por otro lado, tenemos noticia de que la comunidad autónoma catalana, ha realizado asimismo por vía marítima, un envío*

amb els veïns europeus (Àustria (des del gener de 1983)), amb els de Sud-Amèrica (Mèxic, Perú, Bolívia, Colòmbia, Panamà, altres), amb els del Nord d'Àfrica (Marroc⁶⁹³, l'àrea subsahariana, Angola, Moçambic, Zaire, Kènia, Libèria, Tunísia i Seychelles) i amb països com Aràbia Saudita.

Finalment, no es pot oblidar el paper que tingué Lluç amb els acadèmics del *Fondo de Investigaciones Sanitarias* –ell ajudà a potenciar la recerca i la docència universitària, però el més destacat que feu en aquest camp fou la constitució del *Instituto de Salud Carlos III* (organisme autònom de suport científic, tècnic i docent del Ministeri de Sanitat, tal i com ho marcaria la Llei General de Sanitat)⁶⁹⁴. També, impulsà una nova

---

materializado en ropa de abrigo y alimentos. Está previsto que se siga remitiendo algún otro tipo de ayuda procedente de particulares ya que hay cuentas abiertas en diversas entidades bancarias al efecto”(FEL. 03.02. Ministe de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació:85. Carta del Ministe de Sanitat i Consum, Ernest Lluç, del 24 de gener de 1985 (escrita des de Madrid), adreçada al *Excelentísimo Señor Don Nicolás Cotoner, Marqués de Mondéjar y Jefe de la Casa de Su Majestad El Rey*). Des d'Espanya també s'enviaren 5.000 tonelades de blat via el port d'Assad i d'allí es repartí per tota Etiòpia.

⁶⁹³Espanya, històricament, segons Lluç, havia estat molt lligat a aquest país. Prova d'aquests lligams eren l'Hospital espanyol de Tànger i el Clínic de Casablanca. El primer hospital havia estat innovat i dinamitzat pel Ministe Lluç, esperant sempre que el govern marroquí fos qui executés les ordres mèdiques espanyoles i, el segon, rebé el suport del govern espanyol en termes de formació i d'assistència sanitària.

⁶⁹⁴E. Lluç, li demanà a Pedro Pablo Mansilla Izquierdo un seguit d'informes sobre el què havia estat la seu provincial del Col·legi de Metges de Madrid, perquè seria allí on s'establiria l'*Instituto de Salud Carlos III*. Tal edifici com es pot copsar tingué lligams molt estrets amb la dinastia dels borbons i amb la medicina en si, des de mitjans del segle XVIII.

Carles III va voler urbanitzar el *Prado de San Jerónimo* –constituït pel jardí del Monestir dels Gerònims, localitzat en els límits del *Palacio del Buen Retiro*- i establir a l'espai que avui va del carrer Atocha al carrer Alcalá una àrea científica i alhora ciutadana –que inclogués un Museu d'Història Natural, un jardí botànic, un observatori astronòmic i una escola de medicina (aquesta última idea va ser l'única que tirà endavant, així que el 1787 Carles III fundà l'Escola de Medicina com a col·legi de cirurgians de la Cort), entre altres. Més tard, tal edifici es convertí en l'Hospital de *La Pasión* (d'aquí vindria el nom de l'actual carrer de l'Hospital de Madrid) i finalment, acabà sent la Facultat de Medicina de *San Carlos* –construïda a imatge de l'Escola de Cirurgia de París de Jacques Gondouin, amb unes aules dedicades a metges il·lustres (Ramón y Cajal, Jiménez Díaz, Gregorio Marañón, Severo Ochoa i Teófilo Hernando). A l'any 1970, es va donar el darrer intent de desviar aquest edifici del seu origen reial, quan el desaparegut Ministeri de l'Aire volgué enderrocar-lo per a construir-hi habitatges pel seu personal militar.

A part d'això, també li digué a Lluç que les parets d'aquest edifici “*destilan un aroma médico y sanitario que se ha mantenido a lo largo de más de dos siglos, lo que supone que está muy enraizado en la cultura médica madrileña y española, por cuanto durante más de un siglo ha albergado las aulas de la más notoria facultad de medicina de España, donde se formaron los grandes profesores que han creado a su vez las respectivas escuelas a lo largo de toda la geografía nacional [...] Por tanto, variar la actividad pública de este edificio no sólo conllevaría el desalojo del Colegio Oficial de Médicos de Madrid, sino el de estas (10) sociedades científicas (de carácter estatal), que cada [sic] su situación económica no excesivamente brillante, se tendrían que vincular definitivamente con la Organización Médica Colegial –circunstancia ésta poco recomendable, ya que se las sometería a una dependencia que coartaría en gran medida su democrático funcionamiento interno – o instalarse en locales que llevaría a la desincentivación de estas importantes asociaciones científicas [...] Cuarta consideración. Sería conveniente para la consolidación de la vida democrática de las instituciones científico-sanitarias, que representen actualmente en el edificio citado, sino las 177 de carácter estatal que tienen su sede en Madrid, gozarán de un local oficial no gubernativo, con el prestigio que sustenta una vieja tradición, donde pudieran desarrollar su trabajo sin tener que pasar por la norma corporativista de la OMC. Como última consideración, cabría señalar que el mejor destino de ese edificio, teniendo presente su historia, sería el de albergar ahí, además de las sociedades científicas repetidamente aludidas, el Instituto Carlos III, creado en la L.G.S. como organismo autónomo de desarrollo científico-técnico y educativo de la sanidad española. Este hecho haría posible restituir a ese edificio la función para la que fue creado, al tiempo que se podría recuperar el nombre del fundador, de modo que se rindiera homenaje a uno de los reyes más bienhechores del arte, la ciencia y la cultura*”(FEL. 03.02. Ministe de Sanitat i Consum de

manera de fer dins de l'Escola Nacional de Salut i, així, l'assignació dels recursos de recerca del FIS podrien ser distribuïts de manera equitativa arreu del territori espanyol. E. Lluch en cap moment va proposar fer cap rescat de cervells, tot el contrari, ell va apostar per establir contactes amb els investigadors espanyols que estiguessin als Estats Units⁶⁹⁵, França i Alemanya. Molts d'ells estaven en programes d'investigació en curs o estaven treballant en infraestructures que no es podien aplicar a Espanya, ara bé, la majoria d'ells no volien perdre la seva relació amb l'estructura sanitària i investigadora del seu país d'origen. A més, altre objectiu d'aquest Ministeri fou el de contactar amb científics de renom perquè aquests poguessin fer de docents i d'assessors d'investigació a Espanya i a la inversa, és a dir, que Espanya pogués enviar els seus joves metges a l'estranger per ser formats per aquestes eminències espanyoles –segons Lluch, aquesta manera de fer era molt a la italiana⁶⁹⁶.

Per tal d'acabar amb els problemes econòmics del FIS⁶⁹⁷, el Ministre Lluch feu que una part del deute de la indústria farmacèutica anés a parar al desenvolupament d'aquest

---

l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. Carta de Pedro Pablo Mansilla Izquierdo, assessor executiu del Ministre de Sanitat i Consum, datada del 10 de juliol de 1986).

⁶⁹⁵El Doctor Àngel Pellicer i Garrido, qui estava especialitzat en oncologia i amb el mètode de la separació de gens i formava part d'aquella generació de joves que investigaven a l'estranger –del 1981 al 1986 treballà com a professor assistent en el Departament de Patologia de l'Escola de Medicina de la Universitat de Nova York, mentre que, del 1986 al 1991, formà part de la Comissió de Patologia d'INSALUD-, fou nomenat com a coordinador de la branca biomèdica del FIS. Dins d'aquest Fons també s'hi podrien trobar investigadors més experimentats com Severo Ochoa o en Grande Cobián.

⁶⁹⁶[E. Lluch] “*Cuando un italiano va a una Universidad americana, inglesa, sueca o francesa o alemana, ahí ya no se eliminan a los italianos para toda la vida. Aquel italiano procura que se le dé beca a otro italiano; unos vuelven a Italia y otros continúan allí y uno en la Universidad de Cambridge se encuentra que hay una presencia continuada de italianos. Este modelo de flujo y reflujo es el que, en buena parte, queremos implantar en términos realistas*”(Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

⁶⁹⁷[E. Lluch] *Este es un Fondo que en los últimos meses ha estado trabajando sin recursos, porque desde abril de 1972 no se producen los ingresos por parte de la industria farmacéutica y, por tanto, nos plantea un problema importante. Es un Fondo con cuyos miembros he estado en contacto conjuntamente y por separado. Es un Fondo que hay que reestructurar, que intentamos que tenga otros fondos y que una parte de la deuda de la industria farmacéutica vaya a parar precisamente al desarrollo del Fondo de Investigaciones Sanitarias*” (Sessions informatives de Comissions, “18 de febrero de 1983”); [E. Lluch] “*La cantidad de dinero que fue a docencia e investigación en el Insalud en el año 1983 fue de 12.000 millones de pesetas; este año 1984 se ha aumentado a 17.000 millones de pesetas; se ha aumentado lo que se dedica a investigación y docencia en el Insalud en un 42,3 por ciento –no tengo aquí los datos; yo, normalmente, lo digo de memoria y después, cuando me pongo el papel por si me falla la memoria, resulta que lo que me ha fallado es poner el papel-, si no me equivoco y, por tanto, ha sido un esfuerzo considerable. Hemos iniciado un campo que importa mucho a los médicos, que es el de la investigación. Era un 42,7; me equivocaba en contra de los intereses del Gobierno; es algo más. Esto ha sido un esfuerzo muy grande, que hace que en estos momentos casi no se sepa como utilizarlos; la semana pasada, reunidos con los responsables de investigación y docencia de los hospitales españoles, decían muchos de ellos, y con razón, que en estos momentos más que tratarse de cantidad de dinero es capacidad de gasto, de poder organizar un incremento de gasto tan importante como éste.*”

Por tanto, no se trata sólo del caso salarial, sino de la retribución, diríamos, profesional, porque soy de los que creo que los que hemos tenido la suerte, por familia o por esfuerzo individual, de tener una carrera universitaria, consideramos que una parte importante de nuestro salario es la satisfacción que tenemos de ejercer nuestra profesión. En este caso, un aumento de dinero tan importante no puede ser subvalorado”(Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”); a Lluch li semblava molt bé que hi haguessin empreses segovianes que es volquessin per ajudar a finançar el sector de la docència i de la investigació de l'Hospital de Segòvia, ara bé, del que

fons d'investigació. A més, va reordenar el seu Comitè Científic i el va organitzar a l'estil anglosaxó, de manera que el FIS depenia directament del Ministeri de Sanitat i Consum; pels volts de 1983, dins d'aquesta entitat hi havia hagut una baixada notable en el nombre de metges –tot i ser el sector majoritari del Comitè Científic-, en canvi, aquesta havia crescut en nombre de biòlegs i de químics. Calia reestructurar aquest Fons en termes d'especialitats, per exemple, aleshores l'especialitat d'odontòlegs-estomatòlegs no estava considerada com un tema central, tot i ser un sector deficitari a Espanya.

En aquells temps, Espanya, a nivell d'investigació estava a anys llum d'altres països occidentals perquè s'hi destinava a la investigació tan sols l'1% del pressupost, segons la *penebista* Ana Gorroño Arrizabalaga. Cosa que, el pressupost de 1983 hi destinà un 42% més de diners en aquest sector –Lluch recordà que la recerca també es finançava via l'augment del 8% dels preus dels medicaments (1984) i establiren un 1% per aquelles indústries, espanyoles o estrangeres, que investiguessin a Espanya; E. Lluch sempre va defensar als investigadors, tan fou així que, des del Ministeri de Sanitat, el 1984 es va publicar aquest opuscle, “*La creciente aportación española a la ciencia*”⁶⁹⁸ -volent contrarestar “*la posición que se adopta respecto a este tema se asemeja al tono empleado en la <<generación del 98>>, que tiene bastantes aspectos negativos y uno de ellos es tratar los problemas científicos con un cierto subjetivismo*”⁶⁹⁹.

Com ja va explicar el mateix E. Lluch, el primer Ministeri de Sanitat que existí a Europa fou el d'Espanya (1977), per això era tan antic i necessitava ser actualitzat, sobretot, en les seves infraestructures. Per exemple, no disposava de cap biblioteca ni tampoc de cap servei de documentació en el camp de la sanitat i del consum. Només hi havia una biblioteca a la *Secretaría General Técnica*, en canvi, un espai que sí tenia un

---

no tenia coneixement era d'una rifa clandestina que havia organitzat el director del citat hospital per a recaptar més fons –en tingué notícia d'aquest fet via el diputat de *Coalición Democrática* Carlos Alfonso Gila González-, quan això estava prohibit per l'article 93 del recent projecte de la Llei General de Sanitat. El premi de la rifa era un cotxe i aquest es sortejava entre els malalts i metges que haguessin participat. Això últim seria estudiat per l'equip del Ministre Lluch (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “8 de mayo de 1985”).

⁶⁹⁸Tal fulletó havia estat elaborat per un grup que duia treballant més de 20 anys a Espanya, era un grup que treballava a la Facultat de Medicina de la Universitat de València i que estava dirigit pel catedràtic José Maria López Piñero. Fent aquesta publicació es va saber quina branca científica havia estat la què més havia avançat a Espanya: Ciències Mèdiques (45% i escaig).

Tal i com ho demostrava el respectiu opuscle, Espanya estava avançant en l'aportació científica mundial a un lloc per any, en la quantificació de nacions cada any s'avançava un lloc. Llavors, ocupava la posició número 16 o 17 del món, una posició que no es podia menystenir però que tampoc era la que mereixia estar Espanya, segons Lluch. Ja que, el país on governava el seu partit tant fos per indústria com per altres capacitats hauria d'estar més amunt en el rànking.

⁶⁹⁹Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”.

bon servei de documentació i/o de biblioteca era el de la Facultat de Medicina de la Universitat de València. Raó per la qual, Lluç digué que *“estamos en contacto con ellos para solventar el paso de transición en algunos puntos. En otros puede ser una colaboración que dure mucho tiempo, pero es evidente que al menos hay que hacer biblioteca. Algunas publicaciones del Ministerio han tenido una importante repercusión, como he dicho, pero pensamos que hay que acentuar esta línea de publicaciones, de divulgación de la sanidad, y al mismo tiempo hay que establecer también líneas, no de mayor divulgación, sino de prestigio de la sanidad. Vamos sobre todo a los campos en los cuales se tiene un menor desarrollo, como es el de la salud pública. Pensamos publicar una colección de libros de salud pública a un nivel alto, no a un nivel de divulgación; pensamos publicar una colección de los clásicos sanitarios españoles, que son considerables, y hay nombres de primera fila como puede ser Valentín de Foronda, por decir un nombre de un ilustrado muy conocido, o Seoane, José Agustín Ibáñez de la Rentería, etcétera, que es una colección que tenemos que hacer, lo cual será una acción más del prestigio en la sanidad”*⁷⁰⁰.

En la mateixa direcció, per tal de millorar el coneixement científic sobre els medicaments, per part dels metges i dels farmacèutics, s'intensificà la col·laboració entre el Centre Interinstitucional d'Informació de Medicaments amb el Consell General de Col·legis de Farmacèutics, els quals tenien un excel·lent sistema informàtic per a emmagatzemar les respectives dades. A l'any 1983, aquest Ministeri impulsà la revista *“Actualidad Terapéutica de la Seguridad Social”* i també edità una guia farmacològica, com a proposta cultural, prenent de referència el que s'havia fet des de la Generalitat de Catalunya.

Per acabar, només falta dir que durant els anys que estigué a Madrid (1977-1989, com a diputat i Ministre (1982-1986)), Lluç no es conformà amb una habitació d'hotel, sinó que va viure en un pis – sembla que aquest fos el del carrer General Oraa, 39 i que a l'any 1987 canviés pel del carrer Augusto Figueroa de Madrid, 32-34, 5è E.

El geni, l'intel·lecte, la seva semblança a Tony Perkins (actor de Hollywood) i aquella cara de savi despistat, de ben segur, que va fer d'Ernest Lluç un home molt atractiu pel gènere femení. Precisament, a les acaballes del seu mandat com a Ministre conegué a

---

⁷⁰⁰Sessions informatives de Comissions, “18 de febrero de 1983”.

Ana Jiménez (cunyada de Javier Solana de Madariaga) –el 1986; de fet, el 1982, any en què E. Lluch esdevé Ministre, és quan es posà fi el seu matrimoni amb Dolors Bramón i Planas⁷⁰¹, segons Lluís Maria de Puig⁷⁰². Ara bé, abans d'arribar al divorci aquest matrimoni passà una bona temporada fent vida de parella separada⁷⁰³.

Una vegada nomenat Ministre, E. Lluch es traslladà a Madrid i Dolors i les seves filles Eulàlia (16 anys, estudiava tercer de BUP)⁷⁰⁴, Rosa (14 anys, feia primer de BUP) i Mireia (12 anys, cursava el sisè curs d'EGB), només el veien els caps de setmana, quan el polític viatjava a Barcelona; d'aquesta manera passà el primer any, fins que el setembre de 1983 la parella decidí que les tres noies visquessin amb el seu pare a Madrid, en una casa del Ministeri de Sanitat. Fent això, les tres filles sortirien del seu reduït entorn barceloní i la seva educació s'enriquiria. *“En principio sus hijas protestaron, pero en estos meses ya se han amoldado a su nueva vida madrileña, aprender a vivir independientemente: se preparan ellas mismas su comida y conviven más intensamente con su padre que, por las noches, se ocupa de prepararles la cena”*⁷⁰⁵. Des de l'any 1984, de dilluns a divendres, Dolors Bramón residia a Barcelona –on estudiava i treballava⁷⁰⁶ - i els caps de setmana viatjava a Madrid per trobar-se amb el seu marit i les seves filles.

---

⁷⁰¹ Amb Dolors Bramón i Montserrat Lamarca i Morell (qui la conegué cap a finals de 1995/inicis de 1996), Lluch tingué les relacions sentimentals més duradores i estables.

⁷⁰² De Puig, “Ernest Lluch, professor i polític català”.

⁷⁰³ *“Efectivamente, cuando el río suena agua lleva, pero somos dos personas civilizadas y este asunto no traerá consigo problemas ni será sangriento. Es posible y probable que nos separamos, pero esta decisión no influirá para nada en la vida pública. Ni Ernest será mejor o peor ministro, ni yo cambiaré en absoluto. Ernest y yo llevamos tiempo haciendo una vida de pareja separada, así que no se producirá un cambio fundamental en nuestra existencia. Los asuntos relativos a nuestras hijas, seguiremos decidiéndolos en común, procurando que no represente un trauma para ellas. Dolors añade: <<Somos una pareja que se ha planteado la separación, que pasa por un momento de crisis en que los hechos pueden evolucionar en uno u otro sentido. Este aspecto no es tan importante como para proclamarlo a los cuatro vientos. Existe y punto. Además, el que Ernest y yo estemos pensando en separarnos no tiene nada que ver con su condición de ministro, pero sé que este hecho puede haber precipitado la decisión. Se te presentan unos problemas concretos, tienes que decidir continuamente y esto genera tensiones...pero la gente se separa por miles de motivos pequeñísimos, no por algo concreto. Por el momento hemos hablado, pero aún no han intervenido abogados>>”(FEL. 01.02. Activitat familiar (cronologia:1905-2003), unitat d'instal·lació:8. De Juan, “La ajetreada vida de la esposa del Ministro de Sanidad”, 9).*

⁷⁰⁴ *“Es divertido vivir allí (a Madrid), pero lo único que hago es estudiar. Para montar fiestas y salir con los amigos no hay nada como estar aquí en Vilassar y en Maià”*; acabà sent veterinària, però somiava en arribar a ser model i actriu, havia fet cursos d'art dramàtic, com el que va fer amb la seva germana Rosa a Cervera el 1985. També li agradava l'equitació, la bolera, la música de Radio Futura, de Lluís Llach i de Serrat (*Ibid.* Martí, “Eulàlia Lluch aprofiteja el verano para hacer cursos de teatro”).

⁷⁰⁵ *Ibid.* De Juan, “La ajetreada vida de la esposa del Ministro de Sanidad”, 9.

⁷⁰⁶ Dolors Bramón gaudia parlant de la seva vida de dona solitària a Barcelona i més encara quan es referia a les seves filles: *“<<que ya se desenvuelven perfectamente en solitario y saben coser, cocinar...>> [...] yo tengo aquí mi trabajo universitario y no es fácil obtener uno similar en otra ciudad. Por supuesto que nunca he recurrido a la vía de los enchufes, porque este no es mi estilo. Tampoco quise dejar la universidad, porque no me pareció lógico, ni justo, ni necesario [...]<<Yo no me opongo a la asistencia a actos protocolarios, pero es verdad que los selecciono, que acudo a los que no suponen un detrimento en mi vida personal. No estoy en contra por sistema, pero tengo muy claro que el ministro es mi marido y que yo tengo mi propia vida>>”(Ibid.).*

10.a. El ministre Lluç i la llengua catalana

“Com a l’home que es ven. Per un càrrec, pel negoci o per por. A l’hora de la temptació, el català es convenç així mateix que, en aquells moments, Catalunya pot passar d’ell, i que sense ell el catalanisme també anirà sirgant [...] [Per aquesta raó, ens cal] una legió d’homes que vulguin conjurar-se a no vendre’s mai, ni davant d’un càrrec ni darrere el taulell”.

Mossèn Josep Armengou (1910-1976)

L’analista i periodista Ramon Barnils, col·laborador de la Revista valencianista *El Temps*, d’entre altres, feu referència a l’absència de nacionalisme valencià/català dins del govern del PSPV de Joan Lerma al País Valencià (1982-1995): *“L’altra setmana el “Ministro” de Sanitat espanyol, Ernest(o) Lluç, que si fos d’aquí ja tindria nom, ministre Draps Calents, deia que aquí hi ha poques idees noves, vist de Madrid estant; i, també, “manca d’iniciatives que puguin ser lliçó per a Espanya (sic)” [...] “La notícia del “ministro” Lluç és la millor notícia que ens ha arribat en molt de temps, i l’únic que en rebaixa l’alegria i l’esperança en un futur millor és que potser no acaba de ser ben bé veritat: al cap i a la fi, al Principat mana el President Pujol, que diu que ser català és la seva manera de ser espanyol; al País Valencià mana el Psoespanyol, Ave Maria Puríssima; i a les Illes, Aliança Popular, sens pecat fou concebuda (sic)”⁷⁰⁷.*

10.a.I. El Català, l’instrument de cohesió de la societat catalana

Els mitjans de comunicació catalans van fer molt de ressò la polèmica LOAPA en la defensa de la llengua i cultura catalana⁷⁰⁸. Per entendre el perquè d’aquest debat, és fonamental saber què vol dir ser català. Vol dir tenir sentit de pertinença dins d’aquesta comunitat històrica. Jaume Vicens Vives, en el seu moment, diria que Catalunya era un passadís de pobles. Ho va ser i ho continuarà ser. Amb això es pot arribar a la

⁷⁰⁷Lillo, “L’assassinat d’Ernest Lluç”, 303.

⁷⁰⁸“[Rodolfo Martín Villa] No me resisto a la tentación de leer un artículo del Estatuto de Cataluña, en cuya redacción tuve una especial intervención: «Es de la competencia plena de la Generalidad la regulación y administración de la enseñanza en toda su extensión, niveles y grados, modalidades y especialidades, en el ámbito de sus competencias, sin perjuicio de lo dispuesto en el artículo 27 de la Constitución y leyes orgánicas que, conforme al apartado I del artículo 81 de la misma, lo desarrollen; de las facultades que atribuye al Estado el número 30 del apartado I del artículo 149 de la Constitución, y de la alta inspección para su cumplimiento y garantía».

Si alguien cree que la ordenación de tema tan importante como la enseñanza en cualquier Comunidad Autónoma, que es la que en definitiva nos hace un pueblo unido cuando enseña la historia de todos a todos nuestros más pequeños ciudadanos, no necesita de aclaraciones, no necesita cortar ambigüedades, me parece que no tiene un conocimiento detallado del problema en el que estamos.

Por eso, la Ley Ordenadora del Proceso Autonómico, la Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico, tiene que clarificar que muchas de las competencias que se clarifican como exclusivas en los Estatutos de Autonomía son de verdad competencias compartidas y, por tanto, están afectadas por las leyes del Estado” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “29 de septiembre de 1981”).

conclusió que pot arribar a ser català tothom. Per ser-ho només cal estimar el país i tenir lligams familiars, laborals i d'altres, més el fet de voler ser d'aquesta terra. Com ho demostrà Paco Candel vingut del Racó d'Ademús (País Valencià) el 1927, qui es va integrar de ple en la societat catalana.

Paco Candel escriví el llibre de *Els altres catalans* (1964), en què maldà per explicar l'aïllament social que patien els nouvinguts d'Andalusia, d'Extremadura, de Múrcia, mentre que alhora advertia que se'ls havia d'integrar. De fet, infants dels nouvinguts jugarien a futbol pels carrers amb d'altres de catalans. Els nous catalans si se'ls donava l'oportunitat no refusarien ser catalans. Poc després de la mort de Franco, al final de la dictadura, per exemple, serien els de Santa Coloma de Gramenet, ciutat que patí una gran allau migratòria, els primers de lluitar perquè els seus fills aprenguessin el i en català. Els altres "catalans" serien nous catalans.

Així que després que el català hagués estat perseguit durant el franquisme, sobrevivint a un intent de *genocidi cultural* tal com ho narraria Josep Benet i Morell, amb l'arribada de la LOAPA, aquesta llengua es tornava a sentir en perill. Per tant, hi havia el temor d'una desnacionalització en ser la llengua catalana un dels trets més característics d'aquesta nació –tot i que Ernest Lluch digués que l'article 32 deia que el manteniment i la protecció del català o de l'euscar o del gallec no era només una obligació de les Comunitats Autònomes, sinó que també ho era de l'Estat.

10.a.II. La llengua catalana, la premsa i Ernest Lluch

Davant de l'afer LOAPA i amb el pas del temps, el català es veuria vexat en diverses direccions. Fets d'aquesta mena apareixerien a la premsa, com la del sector nacionalista Joan Fiveller: l'articulista Xavier Duran, el 20 de juny de 1986 publicà en una de les pàgines del diari *Avui* les problemàtiques que existiren amb el català en quatre línies de desenvolupament: temps d'eleccions, l'ús de la llengua catalana o castellana en les campanyes electorals, TV3 i la idea de Països Catalans.

En l'imaginari socialista hi havia hagut aquells Països Catalans federats pel socialisme, el catalanisme i la democràcia que Lluç havia predicat a inicis dels anys 70. Tanmateix, era una altra la realitat dels anys 80. Les concessions a la dreta en l'Estatut Valencià no durien pas a les tesis dels de la Revista de Catalunya dels anys de la Segona República, de Gabriel Alomar, Roca i Farreras, i les de molts d'altres més. S'havia abandonat aquell projecte de Països Catalans, i se l'havia fet oblidar dins de les files socialistes. En aquesta línia els dirigents s'estimarien més allunyar-se de les reivindicacions que no pas arriscar la seva carrera política.

En temps d'eleccions els dirigents polítics del país malden per generar l'ambient que més els beneficia amb la intenció de recollir el màxim nombre de vots de la ciutadania. Tal com diu Xavier Duran, són temps fàcils perquè determinades afirmacions sorprenguin si s'han dit fora de context. No obstant, segons Duran, "*resulta menys comprensible que un candidat faci determinats judicis davant de les càmeres de televisió*"⁷⁰⁹.

L'afirmació es referia novament a Lluç, en temps electorals. Resulta que aquest, a través de Televisió Espanyola i en hora punta d'audiència, deixà anar un comentari en contra de Miquel Roca, acusant-lo d'haver fet la campanya electoral en castellà a València -malgrat tenir evidències que també en va fer en català. Una crítica contradictòria, si es té present que el socialista Narcís Serra faria els mítings a València en castellà i se salvava de la crítica de Lluç.

El mateix Xavier Duran manifestà que tal picabaralla era poc important, ara bé, el que resultava greu és que públicament l'Ernest Lluç hagués fet una defensa de la unitat de la llengua catalana i que després, per exemple, intentés debilitar la llengua catalana mitjançant la defensa de la LOAPA i la posada d'entrebancs a TV3, per evitar que aquesta pogués arribar arreu dels Països de llengua i cultura catalana. El que en altres temps el propi Lluç n'havia dit Països Catalans.

En el gabinet ministerial en el qual es trobà feu el possible perquè el senyal televisiu de TV3 no arribés al País Valencià. Més concretament, quan l'article es publicà feia poc

---

⁷⁰⁹FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol. Recull de premsa-1986, unitat d'instal·lació :85. Retall de premsa de l'*Avui*, del dia 20 de juny de 1986, escrit per Xavier Duran (Col·lectiu d'opinió nacionalista Joan Fiveller).

temps que el consell de ministres havia aprovat una norma sobre antenes parabòliques, que permetien captar senyals de televisió de continents diversos mentre que, per poder captar les emissions de TV3, entitats i particulars havien de fer grans esforços per fer-la arribar al País Valencià i a les Illes Balears.

En l'article de Xavier Duran, posa de manifest que, si anteriorment era la dreta qui defensava el Regne de València oposant-se al suposat colonialisme català, el PSOE s'hi afegí en els anys 80. Mentre que els socialistes catalans havien parlat sempre d'anar federats amb el PSOE, acabarien sent absorbits per aquest i dins d'aquest. Davant d'aquest fet, Xavier Duran es va preguntar: "*en què ha beneficiat la comunitat catalana si el català es veu amenaçat al País Valencià?*".

També va mostrar el seu enuig envers l'actuació d'Ernest Lluch amb aquestes paraules: "*El fet que el senyor Roca o el senyor Serra hagin parlat en castellà o en català al País Valencià, tot i que és important, és una anècdota. Però que el membre d'un govern que contribueix a la desnormalització lingüística pretengui sortir com a defensor de la unitat de la llengua resulta més una broma de mal gust que un acte propi d'una campanya electoral seriosa*".

10.a.III. La lluita per la normalitat lingüística

Xavier Duran es referia a un comentari que va fer sobre el ministre Maravall a *El Temps*: hi plasmà la negació pública que feu el ministre d'Educació José Antonio Maravall -en ple Govern de González (1982-1986)- sobre el coneixement del català o valencià, més l'agreujant que encara que l'entengués essent ministre "*de todos los españoles*" s'havia de dirigir a la gent en castellà. En aquesta línia, Duran, de forma irònica, apuntà que els dels Països Catalans no es podrien adreçar en la seva pròpia llengua als senyors Lluch, Serra, Majó o Pons en ser tots ells ministres de "*todos los españoles*".

Un altre article de la carpeta de retalls de premsa dels temps ministerials de l'Ernest Lluch és el de Rafael Ribó, qui publicà el 14 de juny de 1986 l'article *Ministre Lluch, llengua i funció pública*⁷¹⁰. Aquest sí que es recrearà en la polèmica de la *Ley Orgánica*

---

⁷¹⁰FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol. Recull de premsa- 1986, unitat d'instal·lació :85. Ribó,"Ministre Lluch",15.

de Armonización del Proceso Autonómico. Només començar el seu article es pregunta per què Ernest Lluch digué que la LOAPA era una llei amb aspectes positius i com podia ser que el mateix ministre de Sanitat digués que aquesta llei havia permès el coneixement del català per part dels funcionaris de Catalunya? Després d'aquesta doble pregunta, era paradoxal que es digués que la LOAPA fou una legislació positiva, quan poc després, el govern central presentà un recurs contra la llei aprovada unànimement pel Parlament català que obligava els funcionaris a conèixer la llengua catalana.

En Lluch quan parlava del mèrit de la LOAPA al·legava, d'una forma senzilla, que per primera vegada des de 1715 “*hom comença a lligar, no com a persecució sinó com a mèrit, els funcionaris*”⁷¹¹ al coneixement del català”, segons Rafael Ribó. A més, E. Lluch justificà la necessitat d'aquesta llei i del fet d'harmonitzar el tema autonòmic, ja que segons ell hi existien certes opcions polítiques que tan sols vivien de les confrontacions amb el poder central. En aquesta direcció, Lluch criticà també el govern de Pujol acusant-lo d'haver creat un ambient de crispació amb el govern central per tal d'evitar de parlar de la gestió que havia fet la Generalitat d'un pressupost que sobrepassava, i de molt, els 200.000 milions de pessetes. Sense sortir-ne dels termes econòmics, el mateix Jordi Pujol digué que la LOAPA seria precedida per la *Ley Orgánica de Financiación Autonómica (LOFCA)*⁷¹², en la qual Catalunya fou exclosa

---

⁷¹¹“*L'ofensiva dels alts funcionaris de l'Estat contra les autonomies, ha quedat concretada en un document de 100 pàgines que porta precisament el títol d'«Anti-LOHPA»*. Hi estan en contra perquè la controvertida llei assegura les autonomies i minora el monopoli dels funcionaris”(ACG. Lluch, “Millorar la LOHPA”, 9).

⁷¹²Si Josep Pi-Suñer Cuberta, en substitució d'Heribert Barrera, va defensar l'esmena a la totalitat vers el projecte de la LOFCA, E. Lluch hi votà afirmativament a l'article segon. I ho feu perquè, d'una banda, incloïa “*el principio de suficiencia de recursos de las Comunidades Autónomas, por un lado, y el de que a las Comunidades Autónomas se les reconoce el mismo tratamiento fiscal que tiene el Estado*”; d'altra banda, volgué aclarar que “*los Estatutos no pueden ser cambiados por ninguna ley orgánica, por la simple razón de que la Constitución, el número 2 del artículo 152, dice que los Estatutos solamente podrán ser modificados mediante referéndum, y, por lo tanto, no hay ley orgánica que pueda prevalecer sobre ellos. Y este principio ha sido reconocido en el Estatuto de Cataluña, en el artículo 56; en el Estatuto Vasco, artículo 46, y también lo es en el proyecto de Estatuto de Galicia, en el mismo artículo 56*” i la darrera raó es trobava en el Títol III de l'Estatut de Catalunya, anomenat Hisenda i Economia: “*en la parte de Hacienda, que no es todo el título, todo lo que había en el Estatuto de Cataluña ha sido incorporado en esta ley orgánica, y esto se ha hecho por un trabajo de distintas minorías que han presentado enmiendas de acuerdo con lo aprobado por el Estatuto de Cataluña [...] Por tanto, pensamos que hemos elevado el techo de la ley orgánica respecto al proyecto del Gobierno.*”

Además, y como veremos más adelante, esta ley orgánica levanta a su vez el techo para el Estatuto de Cataluña, porque hay una serie de avances que podrán ser reclamados desde Cataluña o desde cualquier otra Comunidad Autónoma y que van en mejora de una financiación más amplia para todas y cada una de dichas Comunidades”.

A l'article 3er es parlava de la creació d'un *Consejo de Política Fiscal y Financiera* –instrument que estava de moda entre els Estats moderns i plurinacionals com Alemanya i Iugoslàvia–, segons Lluch aquest Consell era vital per poder coordinar la política d'endeutament. A més, seria un òrgan consultiu i de deliberació format per tres Ministres del Govern Central i un Conseller de cada Comunitat Autònoma –per tant, a la institució on s'aprovaria el reglament per majoria absoluta, els representants de l'administració central estarien sempre en minoria. “*Hace unas semanas, con motivo de la campaña electoral en Cataluña, el señor Trias Fargas, que hoy no defiende las enmiendas de la Minoría Catalana, habló del Estado catalán, y el Presidente del Gobierno Adolfo Suárez le contestó que esto era una fórmula*

del concert econòmic per culpa de la falta d'interès en aquest sentit d'UCD, del PP, del PSUC i del PSC –on tenia un paper preponderant l'Ernest Lluch.

D'aquesta manera, per a Lluch, era necessària la LOAPA per tal d'ordenar el procés autonòmic. D'altres raons que utilitzà per justificar la defensa d'aquesta llei foren aquestes: *“Demos unas muestras concretas de problemas existentes y que la LOAPA intenta resolver. En el presupuesto de la Generalitat de este año hay más de 7.300 millones dedicados a nueva contratación de funcionarios para realizar unos servicios que ya eran realizados por otros funcionarios que continuarán cobrando. En la*

---

independentista. La respuesta de Trías Fargas fue clara. Dijo: <<Hablo del Estado Catalán como uno puede hablar del Estado de Baviera>>. Pues si se habla del Estado de Baviera, quiero recordar que éste es el tipo de Consejo que hay en Alemania, además tiene este nombre precisamente, Consejo de Política Fiscal y Financiera, y que está compuesto de una manera más desfavorable para los Estados federales. Pero, además, su reglamento no lo fijan los Estados federales, que son mayoría, sino que textualmente en el artículo 18 se dice que el Reglamento interior será elaborado por el Ministerio de Economía alemán. Por tanto, los Estados federales tienen que sujetarse a unas normas establecidas centralmente, mientras que en el proyecto de ley que estamos examinando será la mayoría de las Comunidades Autónomas quien lo decida” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “15 de abril de 1980”).

Finalment, a la sessió plenària del 17 d'abril de 1980, la LOFCA fou aprovada per 277 vots a favor, 16 en contra i 9 abstencions. En el moment de justificar el seu vot favorable, Lluch al·legà que *“nuestro Grupo Parlamentario ha votado a favor de esta Ley Orgánica, porque es una ley que no la ha contemplado como un espectador. Tampoco la hemos contemplado como trabajadores en paro, sino de una manera activa y de una manera cotidiana. Y entre otras razones no solamente porque esto es norma de conducta, sino además por el hecho de que como Grupo catalán teníamos la obligación de defender que dentro de la Ley Orgánica constase todo el contenido del Estatuto de Cataluña. Así lo hemos hecho y así se ha logrado [...]. También hemos votado afirmativamente porque se recoge todo el contenido del Estatuto gallego, pero como en el caso catalán -o aún más que en el caso catalán- se amplían las competencias financieras de ambos Estatutos [...]. Evidentemente, votar a favor de esta ley no significa creer que va a ser eterna, que va a ser una Ley de Financiación de las Comunidades Autónomas que va a durar toda la vida. Esto no es así por una razón muy simple, porque la experiencia intencional a la que nos podemos referir demuestra que nunca una ley tan difícil como la actual se ha dictado de una vez para siempre, sino que se han tenido que ir formando y reformando este tipo de leyes. Por tanto, hemos votado que sí a lo que nosotros hemos titulado la primera Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas [...] a nosotros -ya lo señalé ayer- nos parece que hay cierto tono paternalista con respecto a algún tema, como al techo del peso de la deuda de las Comunidades Autónomas. Nos parece que en el futuro debería ser eliminado. Creemos que está muy bien que en esta primera ley este techo sea así. Es un techo en el cual hay una sensible mejora, puesto que recuerdo que por enmiendas del Grupo Centrista, por enmiendas del Grupo Nacionalista Vasco y enmiendas de Socialistas de Cataluña, este techo se aumentó no en un 10 por ciento como dije ayer equivocadamente y me sacó del error el Ministro señor Leal, sino en 10 puntos, es decir, que pasó del 15 al 25 por ciento [...] en este Consejo de Política Fiscal y Financiera toma plenitud la expresión de que la Constitución no es una Constitución de autonomías, sino de autonomías federalizantes; es decir, que este Consejo de Política Fiscal está plenamente encarnado en la tradición del catalanismo político. El catalanismo político, si uno se refiere a Prat de la Riba, se encontrará con una España federativa, pero si va al origen del catalanismo político de tipo progresista se encontrará con Valentín Almerich que habla claramente de una España federal [...]. Con respecto al Fondo de Compensación Interterritorial quiero indicar, como alguna vez ya he hecho, que no hay que caer en el fetichismo de las cantidades. No se va a asegurar un mayor o menor desarrollo según la mayor o menor cantidad. La cantidad de capital es realmente muy importante, pero no lo es todo, y esto no sólo en Francia y en Italia, sino también en Yugoslavia, donde es conocido que en el sur, en Montenegro, por ejemplo, se han destinado grandes cantidades de capital, se han invertido, pero por no haber unas relaciones sociales pertinentes, por no hacerse una política adecuada, Montenegro no ha salido de su subdesarrollo. Por ello es necesario, como nuestro Grupo ya explicó en el debate sobre desequilibrios territoriales, es absolutamente necesario, repito, que se vayan formulando políticas que permitan unas relaciones sociales que hagan que estos capitales sean realmente productivos [...] en este Fondo de Compensación Interterritorial habrá rápidamente que integrar la Comunidad Económica Europea, porque aunque ahora nos movemos en una relación bilateral, Comunidades Autónomas-Estado, muy próximamente tenemos que pensar que nos moveremos en una relación trilateral entre Comunidades Autónomas, Estado español y la Comunidad Económica Europea, y aquí la Comunidad Económica Europea tiene que tener un papel importante* (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “17 de abril de 1980”).

práctica una mayor presión fiscal. La LOAPA obliga a los funcionarios a tener que seguir los servicios traspasados.

En estos momentos por falta de concreciones y por falta de lealtad autonómica existen casi 30 apelaciones ante el Tribunal Constitucional⁷¹³, lo que redundará en un desgaste del gran Tribunal de la democracia y en una lentitud que perjudica al autogobierno de Catalunya retrasando una política catalana, por ejemplo, en las Cajas de Ahorro. Otra muestra concreta es la necesidad de concretar el significado de aquellas competencias exclusivas del art. 9 del Estatuto de Cataluña que van acompañadas del <<sin perjuicio>> resuelto con dificultades técnicas en el art. 2, o bien la de la prevalencia de las normas estatales sobre las autonómicas en el caso de competencias autonómicas que según el art. 149 de la Constitución son competencia exclusiva del Estado”⁷¹⁴.

Lluch deia que calia perfeccionar la LOAPA i millorar-la a través de múltiples treballs i negociacions, cosa que ja havien començat a fer els socialistes catalans⁷¹⁵. Ja que si els màxims punts d'interès eren l'atur i la fragilitat de la democràcia, qualsevol altra actitud que no fos la de parlar i millorar tal llei, seria negativa. Amb la millora de la LOAPA es garantien les autonomies i s'eliminarien diferents tensions i incerteses de qualsevol tipologia. D'aquesta manera la democràcia s'enfortiria i es construiria un autogovern a

---

⁷¹³[E. Lluch] *Creo que no es bueno que durante quince meses -es decir, después del presidente Tarradellas-, Cataluña haya vivido sin interrupción en un ambiente en el cual había continuas dificultades entre el Gobierno de la Generalidad y el Gobierno central.*

Creo que no es bueno que haya unos problemas reales y que hoy no se den cuenta aquí de que los hay. Parece que no hay problemas para resolver, porque parece que no hay problemas de proceso de ordenación autonómica y que, por tanto, todo está bajo control. Durante este tiempo han pasado cosas graves y casi toda la acción parlamentaria de nuestro Parlamento en Cataluña está denunciada en el Tribunal Constitucional, e igual pasa en Euzkadi.

Sistemáticamente se ha dicho que las valoraciones de traspasos recibidos por Cataluña eran muy bajas; incluso se ha afirmado, el día 24 de julio, en el periódico de más tirada de Cataluña, que si los traspasos se hubiesen valorado según la ponencia del profesor García Enterría, estas valoraciones serían más altas que las que ha estado haciendo el Ministerio de Hacienda, y, por tanto, éste es otro problema.

Nosotros, los socialistas de Cataluña, pensamos que este clima tenso que se ha ido estableciendo no es bueno ni para el establecimiento de la democracia, ni para el establecimiento de la autonomía en el conjunto de España, ni para el autogobierno de Cataluña” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “29 de setembre de 1981”).

⁷¹⁴Lluch, “Eliminar tensiones”, 7.

⁷¹⁵[E. Lluch] [...] *respecto al Título I, quiero decir que me parece equivocada la idea de presentar este proyecto de Ley, como han hecho todos los Grupos que han presentado enmiendas a la totalidad, como una Ley que tuviese un carácter sagrado, una Ley que se presenta aquí no como un proyecto, sino como una Ley; y hay que recordar que es un proyecto y, por tanto, perfeccionable. En ese sentido, Socialistas de Cataluña, o Socialistes de Catalunya, se ha presentado siempre como un Grupo claramente perfeccionador de esta Ley, lo que en terminología de izquierdas podríamos decir como un Grupo claramente reformista [...] estas perfecciones que hemos defendido en el Parlamento de Cataluña las continuaremos defendiendo aquí, y volvemos a decir lo mismo que ha dicho hace pocos días Joan Raventós en Cataluña: <<No queremos que esta Ley sea manipulada por ciertos Grupos hasta empezar a romper la convivencia civil en Cataluña>>, porque lo cierto es que, desgraciadamente, de una manera querida o no, se ha empezado a romper en las últimas semanas” (Sessions informatives de Comissions, “24 de marzo de 1982”).*

Catalunya sense que Madrid fos sempre el mal dels mals catalans, amb un gran objectiu: afrontar la crisi econòmica.

*“Más allá de las leyes, las autonomías solamente se podrán construir si aumenta la lealtad autonómica, es decir, si disminuye el sentimiento centralista tan patente en los recientes decretos de sanidad y disminuye una interpretación abusiva del Estatut. La creación de una lealtad autonómica ahora y federal mañana es tarea fundamental de Cataluña y de España. Sentimientos y razón”*⁷¹⁶.

A més d'aquestes paraules a la premsa, Lluç també digué que la LOAPA havia nascut no d'un pacte entre el PSOE i la UCD, sinó que venia d'un pacte entre el PSOE i el govern espanyol, amb el suport d'UCD, AP i CDC. En aquest article també tractaria d'incoherent Jordi Pujol per haver donat suport al govern de Leopoldo Calvo-Sotelo, quan per a Pujol la LOAPA representava una traïció a Catalunya. També fou crític davant dels atacs que rebria d'ERC la LOAPA i la pròpia Constitució. En Lluç s'acabaria preguntant això: *“¿No habrá fundamentalmente electoralismo en esta operación con alianzas complejas contra la LOAPA?”*⁷¹⁷.

Per a Lluç no hi havia manera de demostrar que la LOAPA anava en contra de l'Estatut de Catalunya, és més, insistí molt en el caràcter que tenia l'oposició envers aquesta llei, que volia crear un ambient semblant al del 6 d'octubre de 1934, que tant negatiu havia estat per a Catalunya. Fins i tot va dir que s'havia arribat a dir que el Títol VIII de la Constitució (que afecta a les autonomies) no funcionava i que, per tant, no hi havia futur per Catalunya i que les autonomies serien un fracàs perquè el Títol VIII també ho era –per contra, enmig del ple del Congrés dels Diputats del 29 de setembre de 1981, Lluç va dir que ell creia amb l'Espanya de les autonomies, tot i que en un futur volia substituir les autonomies pel federalisme.

Lluç, comentava que els atacs ferotges a la LOAPA eren fruit del desconeixement d'aquesta i dels seus articles, especialment el quart. Es tractava d'un dels més polèmics, ja que deia que prevaldrien les normes d'Estat per sobre de les de les Comunitats Autònomes quan es tractés de competències exclusives estatals segons la Constitució.

---

⁷¹⁶Lluç, “Eliminar tensiones”, 7.

⁷¹⁷*Ibid.*

Segons E. Lluch, negar la possibilitat d'existència d'articles d'aquest tipus significava no acceptar l'existència de la unitat marcada per la Constitució de 1978.

A més, malgrat l'aparició d'aquesta llei recentralitzadora, Lluch digué que l'Estat espanyol es trobava amb unes competències limitades, ja que, des de l'exterior, es veia controlat i frenat per una OTAN i una CEE que li dictaven certes polítiques, com l'harmonització europea a través de la imposició de l'Impost sobre el Valor Afegit (IVA)⁷¹⁸ - com que des d'un inici el redactat de l'article 2º del projecte de Llei sobre

---

⁷¹⁸A la sessió parlamentària del 16 d'abril de 1980, respecte a l'article 11 de la LOFCA, si el diputat andalucista Emilio Pérez Ruiz demanà la introducció de l'Impost sobre el luxe com a tribut cedit a les Comunitats Autònomes – tal i com estava reconegut a l'Estatut de Catalunya, en la seva Disposició addicional 6a, 1, d)- i va dir que tal cessió seria transitòria perquè el dia que entrés en vigor l'IVA aquest desapareixeria, Lluch proposà aquesta esmena transaccional, com a Disposició transitòria tercera: “«Hasta que el importe sobre el valor añadido entre en vigor se considerará como impuesto que puede ser cedido el del lujo que se recauda en destino»”- esmena aprovada per 283 vots a favor, 6 en contra i 1 abstenció.

A la seva explicació de vot va concloure que “*hemos calculado que si esta ley entrara en vigor en el año 1980, el rendimiento de los impuestos cedidos por el Estado a las Comunidades Autónomas ascendería a 265.153 millones de pesetas en el conjunto de España.*

Esta cantidad es superior al 25 por ciento del gasto público descentralizable. Es decir, que si hacemos un estudio del gasto público global del Estado, y analizamos partida por partida aquellas que pueden ser descentralizadas hacia las Comunidades Autónomas, encontramos que esta cifra alcanza el 48,4 por ciento; o sea, que estos 265.153 millones hay que compararlos con una cifra aproximada del billón de pesetas; es decir, que sobrepasa el 25 por ciento [...] Cara al Estatuto de Cataluña o cara al proyecto de Estatuto de Galicia, me gustaría decir que, tanto en uno como en otro caso, suponen alzas con respecto a los impuestos cedidos, puesto que se incorporan los impuestos del juego. El total de los impuestos cedidos, en el caso de Cataluña, serían 52.000 millones de pesetas, exactamente 52.746, si nuestra estimación es correcta; y en esta partida, gracias a la Ley Orgánica que acabamos de aprobar y a esta Disposición transitoria tercera, se añaden 3.746 millones, que están incluidos en los 52.746 que antes he señalado.

He de dir al mismo tiempo que, cara al proyecto de Estatuto de Galicia, supone la aprobación de esta ley, en esta Disposición transitoria tercera, también un avance, como en el caso de Cataluña” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de abril de 1980”); “[E. Lluch] Este artículo intenta, por primera vez, plantear un problema, y es el problema de que no solamente hay que armonizar entre Comunidades Autónomas y el Estado, sino además teniendo en cuenta la existencia del Mercado Común. La bibliografía y la necesidad de Leyes de Armonización en la Comunidad Económica Europea es muy amplia y, efectivamente, va a influir también no solamente a todo el Estado, sino también a la parte del Estado que son las Comunidades Autónomas.

Es evidente que este es un artículo, el 19.2, que lo único que hace -y estoy de acuerdo con el señor Trías de Bes- en un aspecto muy concreto y muy limitado, es enunciar un punto positivo armonizador cara a nuestra integración en la Comunidad Económica Europea.

A veces las cosas no entran por la puerta principal, sino por puertas necesarias, pero más reducidas, que es este caso. Es decir, el artículo 19.2 es un artículo claramente armonizador, con toda nitidez, no hay ninguna duda; lo que pasa es que es la primera vez en la que la armonización no es «imposición» del Gobierno central y Poder central a las Comunidades Autónomas, sino que nos encontramos con la necesidad de entrar en un marco armonizador mucho más amplio, como es el de la Comunidad Económica Europea, con el que nos tenemos que integrar.

Tengo que recordar que, a veces, se está haciendo esto por parte del Estado o por parte de estas Cortes Generales sin decirlo; por ejemplo, paralelamente a esta sesión, se está discutiendo el proyecto de Ley del Impuesto sobre el Valor Añadido. No se está haciendo un proyecto de Ley cualquiera, sino que se está trabajando sobre un proyecto de Ley que precisamente nos armonice con el tipo de Impuestos sobre el Valor Añadido que hay en el Mercado Común.

Por tanto, se trata, en definitiva, de encontrar, mediante la redacción de este artículo 19.2, un camino que facilite la integración económica europea, haciéndolo, además, absolutamente compatible con la existencia de un sistema de autonomías [...] en las conversaciones con las Comunidades Económicas Europeas se han interesado desde Bruselas por el hecho de poder hacer análisis comparativos con las contabilidades regionales y, por tanto, se han

L'Impost sobre el Valor Afegit no incloïa zones com Ceuta i Melilla, Lluch proposà una nova redacció perquè l'IVA s'apliqués arreu del territori espanyol sense cap diferència⁷¹⁹.

I des de l'interior, tindria àmplies influències en termes de cultura. Serien tres les competències exclusives: les Forces Armades i la Defensa Nacional, les relacions internacionals –sobre nacionalitat i estrangeria- i la legislació fiscal. També, segons la mateixa LOAPA amb les millores que volien introduir *Socialistes de Catalunya*, l'Estat espanyol tindria competències exclusives en matèria de protecció del medi ambient,

---

preocupado del problema, como la Constitución española es una Constitución de autonomías, de que las contabilidades regionales que se hagan desde las autonomías, se hagan de tal manera que se puedan comparar.

Por ejemplo, se ha planteado el tema de poder comparar la contabilidad regional del Ruhr con Asturias. Y ahí es donde nacen los problemas [...]¿Qué es lo que sucedería si no hubiese el artículo 21. 1? Podría suceder que cada Comunidad Autónoma, por ejemplo, decidiera que el momento de las elecciones de las Cámaras de Comercio es momento histórico distinto, y que, por tanto, el Presidente del Consejo Superior de Cámaras de Comercio, que en un momento determinado logra la Presidencia por un escaso margen de votos, por una votación de una Comunidad Autónoma equis puede cambiar el sentido de la votación de ese Presidente de las Cámaras toda España y, por tanto, es obligatorio cambiar a este Presidente. Este hecho puede repetirse «n» veces. Por tanto, este artículo 21.1 lo que intenta es evitar la inestabilidad, en este caso concreto, que provocaría la falta de una armonización en el período de elecciones, y esto, evidentemente, menoscabaría no solamente la representación española, sino la representación española en el sentido de la España actual, es decir, de la España de las autonomías, puesto que con una gran frecuencia nuestros representantes en los equivalentes organismos internacionales cambiarían de manera continuada sin las características de una cierta permanencia” (Sessions informatives de Comissions, “1 de junio de 1982”); “[E. Lluch] La Ley del Impuesto sobre el Valor Añadido que está haciendo este Congreso de los Diputados está sometida a una Ley de armonización de la Comunidad Económica Europea. La Comunidad Económica Europea avanza a través de Leyes de armonización, y algunas de ellas son relativas al Impuesto sobre el Valor Añadido. Ha habido en el Mercado Común hasta este momento ocho directivas para armonizar -esta es la terminología del Mercado Común-, que se han dictado casi siempre antes de que hubiera legislación en cada uno de sus Estados, respecto al Impuesto sobre el Valor Añadido.

Por tanto, nos encontramos con que, en el caso del IVA, en Europa nadie ha dudado en armonizar la Ley, es decir, evitar conflictos posteriores, puesto que dado que en el Tratado de Roma había previsto un impuesto, que entonces se llamaba en el artículo 97 Impuesto sobre el Volumen de Negocios -si no recuerdo mal-, impuesto que prácticamente no existía en ningún país, se hizo una directiva para organizar, y así sucesivamente, para evitar que en los distintos Parlamentos se hicieran Leyes contradictorias que originaran un proceso difícil posterior de armonización. Por consiguiente, en el caso de la Comunidad Económica Europea se ha venido aceptando el «antes».

Pero es que en este Congreso de los Diputados nadie se ha extrañado, ni nadie ha protestado por el hecho de que estuviésemos aplicando, en Ponencia y en Comisión, esta sexta directiva, cuando en España no había nada dicho respecto al Impuesto sobre el Valor Añadido. Tengo que decir que alguna voz se ha levantado, alguna voz de lo que yo llamaría el nacionalismo –porque nacionalismos hay muchos, y hay el nacionalismo españolista -que dijo: estoy en contra del IVA porque no ejercemos la soberanía que tenemos. Es decir, hacer el IVA que nos dé la gana y después, cuando entremos en el Mercado Común, lo vamos a armonizar. Esta tesis fue sustentada por un Diputado de esta Cámara, pero ha sido un caso excepcional y nunca se ha mantenido en público, en Ponencia ni en Comisión.

Por tanto, cuando hemos armonizado o estamos en camino de armonizar con la Comunidad Económica Europea nadie ha protestado por el «antes». No es este el único caso que hay en esta Cámara. Hay que decir que en la Ley de Ordenación del Seguro Privado existe un proceso muy parecido. Hay partes de esta Ley que se están armonizando con Leyes que hay en el Mercado Común, que también se establecieron antes que las Leyes de Armonización del Seguro Privado, y en España seguimos el mismo principio” (Diari de Sessions del Congrès dels Diputats, “23 de junio de 1982”).

⁷¹⁹ “[Esmena de *Socialistes de Catalunya*] Artículo 2.º *Ámbito espacial: 1. El IVA se exigirá en todo el territorio español./ 2. Lo dispuesto en el apartado anterior se entenderá sin perjuicio de las normas reguladoras de los regímenes forales de concierto y convenio, y en Canarias, Ceuta y Melilla de las normas de sus respectivos regímenes especiales./ 3. En cualquier caso, el impuesto se aplicará de acuerdo con lo previsto en los tratados y convenios internacionales suscritos por España”, aquesta esmena fou aprovada per 272 vots favorables, 1 en contra i 4 abstencions (Diari de Sessions del Congrès dels Diputats, “17 de junio de 1982”).*

ferrocarrils, carreteres, obres hidràuliques i instal·lacions elèctriques, excepte quan aquestes obres només afectessin una comunitat autònoma⁷²⁰. Quan fos així, l'Estat no s'hi podria immiscuir. I, pel que fa el dret civil català, valencià o aragonès, la LOAPA no el limità pas. Aquest es trobava fora del control estatal –excepte el Dret Civil General; a més, la prevalença de les normes estatals sobre les de les Comunitats Autònomes només es donaria en cas que hi hagués algun conflicte. No obstant, les millores sembla que no arribarien ja que no es podrien votar i aprovar per culpa dels partidismes⁷²¹.

Una visió molt diferent de la de Lluch i molt similar a la de Rafael Ribó, l'actual Síndic de Greuges de Catalunya, és la del *Lehendakari* Ibarretxe: “*el cambio de opinión que se produce en el Partido Socialista Obrero Español antes y después del golpe de estado, es precisamente la aceptación de la LOAPA, la LOAPA es un golpe de estado político al título octavo de la constitución. Y por lo tanto, lo que hace es reinterpretar como consecuencia de estos sentimientos que había detrás, que tienen el reflejo del punto de vista militar en el 23F, pero reinterpretar políticamente lo que pensaban que había sido una demasía: definir un estado con carácter plurinacional.*”

Una forma de modificar la constitución española sin modificarla fue el fallido golpe de estado y la fallida LOAPA. ¿La fallida LOAPA? ¡Narices! La LOAPA ha sido aplicada con toda su extensión y con toda su fortaleza desde entonces hasta ahora. De manera, que el estado autonómico se parece poco o nada al que se diseñó y se dibujó en el planteamiento constitucional. Para nada, es decir, que la LOAPA claro que se ha llevado a cabo y se ha puesto en práctica. Lo que pasa es que esta transformación en la idea política de lo que era un estado plurinacional ha sido mucho más notable en el caso del Partido Socialista, que en el caso del Partido Popular. Que no lo aceptó nunca. Pero es que tampoco aceptó Alianza Popular el título octavo de la constitución cuando la constitución se aprueba. Tampoco con el estatuto vasco. Entonces es

---

⁷²⁰“[E. Lluch] *El Estado, de acuerdo con el artículo 149.1 -me parece que es el 18- tiene competencia exclusiva sobre las bases del Régimen de las Administraciones públicas y, por tanto, de las Administraciones locales. En consecuencia, la competencia exclusiva de las Comunidades Autónomas en la Administración local tiene que entenderse como exclusiva en lo que no es básico y, por tanto, el artículo 4.º, tal como ahora está redactado, quiere decir que las normas del Estado que pueden prevalecer van a ser aquellas normas que hagan referencia a las bases de Administración local; pero si hay normas que el Estado dicta en aquello que no son bases de Administración local, las normas del Estado, según el artículo 4.º, no tendrán prevalencia sobre las normas de las Comunidades Autónomas sino que, por el contrario, serán las normas de las Comunidades Autónomas las que prevalecerán sobre las del Estado*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “23 de junio de 1982”).

⁷²¹Lluch, “Las limitadas competencias del Estado”, 17.

evidente que hay una parte de coherencia que se le debe aceptar a Alianza Popular, hoy Partido Popular, pero que donde se ha producido la transformación, casi metamorfosis, más importante ha sido en el Partido Socialista Obrero y Español.

Un PSOE que aún sigue con estas teorías, un partido que sigue liderado por las viejas figuras como Felipe González, etc... siguen reivindicando un espacio de una nación. Una única nación le contestaban recientemente al Partido Socialista de Catalunya, en estos días. No se lo dijo el PP, fue el PSOE. Claro, la LOAPA i aquel golpe de estado desde un punto de vista militar, tuvo otros golpes de estado desde un punto de vista jurídico, político, institucional, la LOAPA fue uno de ellos y a pesar que por razones evidentes el Tribunal Constitucional no pudo avalar aquel atropello, sin embargo en la práctica, todos los gobiernos tanto del PP como del PSOE, la han aplicado a raja tabla. Te lo puedo asegurar”.

En Ribó en el seu article també feu referència a la polèmica de les esmenes de la LOAPA. Segons l'articulista, Lluç decidí a darrera hora d'anar en contra de l'opinió del seu grup propi del Congrés, els del PSC, solidaritzant-se amb el PSOE quan no va presentar les corresponents esmenes.

Aprofundint més en aquesta llei, Ribó digué que el ministre Lluç havia afirmat que l'article 25.2a de la LOAPA manifestava que en el procés de selecció de personal a la funció pública de les comunitats “*on existeixi, a més de la llengua oficial de l'Estat, una altra llengua oficial, l'Administració de l'Estat haurà de tenir en compte aquest fet*”⁷²². Dit això, era contradictori que en els darrers consells de ministres dels quals fou partícip es decidís recórrer, davant del Tribunal Constitucional, l'article 34 de l'estatut de la funció pública elaborat pel Parlament de Catalunya. Aquest posava de relleu que “*en el procés de selecció (de funcionaris) s'ha d'acreditar el coneixement de la llengua catalana tant en l'expressió oral com escrita*”⁷²³.

Precisament, la llei recorreguda pel govern espanyol havia estat, segons Ribó, la més important de Catalunya des de la vessant de la funció pública. Havia nascut d'una ponència conjunta i, per tant, hi participaren tots els grups parlamentaris. Un fet de gran

---

⁷²²FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol. Recull de premsa- 1986, unitat d'instal·lació :85. Ribó, "Ministre Lluç", 15.

⁷²³*Ibid.*

importància al voltant d'aquesta llei va ser l'ampli consens que va generar, tal com es veié en la seva aprovació al Parlament. Com a membre del Partit Socialista Unificat de Catalunya, Rafael Ribó recorda que de la redacció d'aquella legislació en sortí aquest punt: *“en el procés de selecció s'ha d'acreditar el coneixement de la llengua catalana”*⁷²⁴. D'aquest procés, a l'informe de la ponència que es troba en el butlletí del Parlament de Catalunya, número 78 del 4 de juliol de 1985, tan sols hi constarien dues esmenes: lògicament, en sentit oposat hi hauria la d'Esquerra Republicana de Catalunya i la del Grup Popular. Finalment, quan fou aprovada pel ple del Parlament, s'hi afegí que caldria acreditar el coneixement de la llengua catalana tant per oral com per escrit.

Aquest petit canvi fou votat i negociat entre tots els partits del Parlament: CiU, PSC, PP, PSUC i ERC. Tal com ho demostrava el diari de sessions del 9 de juliol de 1985. Aquest tema tocava de prop Rafael Ribó en haver estat parlamentari aquells anys. D'aquella votació, Raimon Obiols, com a portaveu del PSC en el torn explicatiu de vot, raonà això: *“l'aprovació d'aquesta llei pel mecanisme de ponència conjunta, el fet, per tant, com ja s'ha assenyalat aquí, que ningú no pugui atribuir-se una paternitat o una propietat exclusiva sobre aquesta llei, però que, a la inversa, tothom pugui considerar-la suficientment seva, és, hi insisteixo, un fet del qual ens congratulem i felicitem el conjunt de les forces polítiques d'aquesta cambra perquè ha permès arribar a això”*⁷²⁵.

Davant d'aquest fragment es fa difícil comprendre que el PSOE la recorregués en contra precisament de l'article 34, si resultava que tothom, inclosos els del grup PSC-PSOE, hi estava d'acord. Així doncs, que es donés per inconstitucional l'acreditació per part dels funcionaris de l'administració catalana el coneixement escrit i oral de la llengua catalana, només denota un fet: mai, segons Ribó, no s'assoliria la cooficialitat real.

Des de posicions socialistes catalanistes es va intentar justificar que tant Serra com Lluç no hi haurien estat amatents, i que havia estat una maniobra del sector més conservador. Tot i així, aquesta raó no se l'acabaria de creure Rafael Ribó, perquè li estranyà que tant els ministres Lluç com Serra no estiguessin a l'aguait del més mínim detall de qualsevol tema tractat al consell i, més, si aquest afectava Catalunya i els seus drets lingüístics nacionals.

---

⁷²⁴*Ibid.*

⁷²⁵*Ibid.*

Les darreres paraules de l'article de Rafael Ribó transmetrien la demanda següent: si tothom està convençut que anar contra l'article 34 de la respectiva llei catalana ha estat un gol dels sectors més retrògrads de l'Administració, hi ha una senzilla forma de corregir-ho: que Serra, Lluch i en Majó, proposin la retirada de la penalització d'aquest article. Ribó es feu la pregunta de si: “*són més poderosos els cossos de l'administració que el mateix govern?*”⁷²⁶. Segons la resposta, es podria copsar si es complirien o no les fites que acordà el Congrés de la Llengua Catalana, més la plurinacionalitat adscrita a la Constitució i la cooficialitat a l'Estatut.

En el diari *Avui*, 17 de juny de 1986, en Joan Triadú, a *Dos ministres: una carta i un article*, posà més l'accent en el canvi de mentalitat d'Ernest Lluch i les conseqüències de la LOAPA. A més, el mateix autor de l'article assenyala que fou declarada inconstitucional contra el parer del professor Lluch, qui es va solidaritzar amb el govern de Felipe González, i el va dur a una mena de litigi amb el mateix PSC. Segons Joan Triadú, com que la LOAPA anava contra Catalunya, no s'havia d'esmenar sinó eliminar-la per complet. Més endavant, comentà Triadú que arribà la impugnació del govern a la llei de normalització lingüística, quan havia estat aprovada de forma unànime al Parlament de Catalunya, juntament amb altres plets contra la Generalitat de Catalunya davant del Tribunal Constitucional, com la llei del patrimoni històric.

Aquesta situació va ser definida per Jaume Lorés de la següent manera: “*un tradicionalisme espanyolista té empresonada l'esquerra espanyola*”. I pel que fa a la situació de València, Josep Benet la definí el 1986 mantenint el títol d'un dels seus llibres, *Genocidi Cultural*. Tots aquests motius feren reflexionar Joan Triadú sobre la persona d'Ernest Lluch i sobre el seu canvi de pensament envers el catalanisme. Mentre que a finals dels anys 50 i tota la dècada dels 60 -temps universitaris, de servei militar i de resistència antifranquista-, aquest vetllaria per la defensa de la cultura i la llengua catalana, quan entrà en la política d'Estat es convertiria, els fets parlen, de catalanista a espanyolista.

---

⁷²⁶*Ibid.*

10.b. “Distrito Especial Norte”, el camp de la tortura

Aquell economista, erudit, professor, doctor en Ciències Econòmiques per la Universitat de Barcelona, que morí el 21 de novembre de 2000 assassinat per ETA i que, precisament, es convertiria en un màrtir per la manera en què morí. Un dia del curs 1997-1998 –del programa de doctorat d’Història Econòmica–, digué a Oriol Junqueras, qui fou alumne del professor Lluch: “*Les nostres diferències només les arreglarem a cops de puny, aquí fora al passadís!* [Riu]”⁷²⁷.

A més, ell mateix afirmaria que “*els enemics dels GAL (Grupos Antiterroristas de Liberación) hem de ser els que creiem en els drets humans*”⁷²⁸. Quan el periodista Bernat Ferrer li preguntà a Oriol Junqueras⁷²⁹ “*ETA el matà perquè se sentí traïda?*”, Junqueras respongué que “*en part, potser sí. Deien que (E. Lluch), com a ministre socialista, va aprovar el Distrito Especial Norte*⁷³⁰ *el 1983*⁷³¹, *que havia donat carta blanca al general Enrique Rodríguez Galindo per torturar a Intxaurre. Recorda les morts de José Antonio Lasa i José Ignacio Zabala... L’entorn d’ETA deia que Lluch els havia dut a una negociació que havia acabat essent un engany. I, a més, suposo que era un objectiu relativament fàcil i que els donava molta notorietat*”⁷³².

---

⁷²⁷Ferrer, *Converses amb Oriol Junqueras*, 46; “*el primer dia de classe, Lluch preguntà quin economista havia citat el president Bill Clinton en el seu discurs de presa de possessió de la presidència, el gener del 1993. Després d’uns instants de silenci, des del fons de l’aula vaig fer un somriure malèvol, prou perquè Lluch em veiés. I digué: <<Vostè, que somriu: sap la resposta?>>. I vaig respondre: <<Ibn Khaldun, economista tunisià del segle XIV>> [...] aquella actitud em va sortir senzillament perquè sabia la resposta. Clinton havia citat Khaldun perquè els Estats Units acabaven de sortir de la guerra de Kuwait i volia demostrar que no hi havia enfrontament de civilitzacions, i perquè Khaldun va ser dels primers pensadors que ja relacionaven el creixement econòmic amb la fiscalitat, com a vegades abaixant els impostos l’Estat pot recaptar més... Clinton s’enfrontava al dèficit públic més alt dels Estats Units fins aquells moments, el deixat per Reagan amb la guerra de les Galàxies i Bush amb la de Kuwait. Llavors, Clinton ho hagué de corregir. I, d’alguna manera, si em permetes el joc de paraules, acabà fent polítiques republicanes quan els republicans havien fet polítiques antirepublicanes*” (Ibid., 44).

⁷²⁸Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 131.

⁷²⁹Oriol Junqueras fou un dels col·laboradors d’E. Lluch i així l’ajudà a engrandir la seva obra escrita i acadèmica.

⁷³⁰Després de llegir múltiples articles i entrevistes on E. Lluch feia impactants comentaris sobre el 23-F, la LOAPA i els GAL, em vaig interessar per la cerca dels seus possibles fons. Per això mateix, el 20 de novembre de 2015 parlaria amb: la *Dirección General de la Policía*; la *Secretaría de Estado y Seguridad* i el *Ministerio de Defensa*.

Els departaments de l’Estat, em dirien que no en sabien res, per tant, m’anirien passant de departament a departament sense aconseguir la informació que buscava.

⁷³¹El *Distrito Especial Norte* o *Zona Especial Norte* fou posat en marxa pel govern socialista el febrer de 1983, casualment seria el mateix any d’inici (setembre?) de les accions dels GAL. Aquesta legislació permetria aplicar permanentment l’estat d’excepció. Un dels pares d’aquest projecte fou el General Andrés Cassinello.

Segons el periodista Xavier Montanyà, es donaria un augment de la repressió i tota una sèrie de mesures policials, psicològiques i jurídiques per tal de reduir i eliminar el *Movimiento de Liberación Nacional Vasco* (l’ETA politicomilitar). Augmentà així el nombre d’efectius policials a Euskadi (25.000 homes, 25.000 reservistes, 2.500 ertzainas), la vigilància aèria i marítima. Aquesta política arribaria a tal extrem que segons el Comitè Europeu dels Refugiats i els Immigrants fou valorat com una veritable guerra colonial.

⁷³²Ferrer, *Converses amb Oriol Junqueras*, 45; “[O. Junqueras] *No puc afegir res més, no sé què pensava ni quines decisions prenia ni en nom de què les prenia, ningú diguem-ne, però, en tot cas, són coses que han sortit a la llum pública en moltes ocasions i em limitava a dir coses que ja s’havien dit*”.

Segons Luis Mariscal, expert en seguretat, “*el plan Z. E. N. (DEN), aunque en sus 11 apartados da pautas, estas fueron interpretadas pues sólo se trató de una planificación diseñada, más como justificación de que los Cuerpos y Fuerzas de Seguridad del Estado no estaban abandonados en un escenario hostil. Más bien una declaración balsámica ante el malestar y el miedo de los operativos. Mucha de su argumentación era anticonstitucional, no digamos las interpretaciones que algunos entendieron como “la respuesta adecuada”. Todo se demostró como un sin sentido que dio “justificación”, a los defensores de estos Cafres de la capucha*”⁷³³.

Com diu el Síndic de Greuges de Catalunya, Rafael Ribó, des de l'Estat espanyol en relació als GAL i al *Distrito Especial Norte*, es volia actuar de forma contundent però silenciosa, existia una raó d'Estat de voler amagar-ho. Per exemple, en una de les seves anades al País Basc va veure quelcom extraordinari. Pels carrers passejaven *Nissans* de la Guàrdia Civil amb guàrdies civils penjant d'aquests amb metralladores, una escena bastant colpidora. Tanmateix, davant d'aquesta realitat, el socialista Juan Manuel Eguiagaray comentà a en Ribó: “*a Euskadi no hi ha violència, on sí que n'hi ha és a Catalunya*”.

10.b.I. Ernest Lluch entre les dianes d'ETA

Durien a Intxaurren el detingut i extradit Arnaldo Otegi Mondragón -membre de la ETA militar des de 1984-, qui havia estat detingut el juliol de 1987 per la policia francesa i cedit per aquesta a la Guàrdia Civil just en el pont d'Hendaia.

Només arribar a la caserna de la Guàrdia Civil del barri donostiarra d'Intxaurren, Otegi veuria que la 513a Comandància de la Guàrdia Civil de Sant Sebastià, es trobava en una zona residencial on vivien aproximadament 2.000 persones, un poble format pels funcionaris i les respectives famílies, tal com ho descriu Antoni Batista. Allí el General Rodríguez Galindo gaudí de nombrosos fons i recursos per tal de lluitar contra ETA com no s'havia fet mai.

Per tal de fer parlar els presos i obtenir la informació que volia saber dels detinguts, tindria tres maneres: “*la recerca pacient i sense deixar passar ni el més mínim detall*”

---

⁷³³Luis Mariscal, whatsapp, Octubre 19, 2016, a les 1.12 hores de la matinada.

creuat, el col·laborador o delator i la pressió als detinguts fins a la tortura més extrema”⁷³⁴. Per aquesta raó, Amnistia Internacional se’n faria ressò el 1988 pel tracte inhumà i degradant que rebien els detinguts d’aquella comandància. Tanmateix, l’estat de dret no condemnaria mai per tortures el General Rodríguez Galindo –perquè, com va dir Antoni Batista, “l’estat de dret no se les pot permetre i en nega l’evidència”⁷³⁵.

El moment en què la furgoneta Citroën de la Guàrdia Civil deixà Otegi a Intxaurreondo coincideix amb totes aquestes denúncies per part d’Amnistia Internacional. Mai més ben dit, a la força maduraran els joves que, com Otegi, patirien pallisses i, fins i tot, tortures a comandàncies com la de Sant Sebastià i en les diferents casernes i presons on es localitzessin⁷³⁶.

Antoni Batista va entrevistar Arnaldo Otegi i va relatar la situació en un dels capítols del seu llibre *La força de la pau. Otegi la Tortura*. El capítol és molt dur, tan sols cal llegir com qualifica Otegi els seus torturadors de psicòpates: “*individus que no assoliran mai el grau de persona, capaços d’infligir a un indefens crueltats extremes, i que potser ni són conscients de la maldat dels seus actes*”⁷³⁷.

Es rebria Otegi a Intxaurreondo violentament. Un grup de guàrdies el colpejarien a cops de puny, amb la porra, amb la culata del fusell reglamentari, puntades de peu. També patiria *el corro* o *el pasillo*, un acte en el qual el grup de policies d’allí es posarien en rotllana i se’l passarien els uns als altres, talment, com si fos una baldufa. D’aquesta manera, baixaria “*als calabossos amb els primers hematomes, amb una agulla de fer mitja clavada a la boca de l’estómac, sang al nas i a les genives i el cap com un timbal, el tam-tam de la commoció cerebral. Les parts les deixen per més endavant*”⁷³⁸.

A més d’aquests actes perpetrats per la policia, els reclusos també patirien altres tortures de més duresa. Cal recordar que les primeres morts d’ETA foren el guàrdia civil José Pardines i el torturador Melitón Manzanos el 1968, qui havia après els mètodes de la Gestapo a la França ocupada pels nazis i qui havia tingut temps d’ensenyar-los als seus subordinats.

---

⁷³⁴Batista, *La força de la pau*, 76.

⁷³⁵*Ibid.*

⁷³⁶Segons Xavier Montanyà, Tasio Erkizia (Fundador d’Herri Batasuna) digué: “[...] Fins avui, es calcula que més de 10.000 militants bascos hem estat torturats. 40.000, detinguts. Més de 6.000 han passat per les presons. Diversos milers, refugiats. Són molts milers d’afectats, són xifres d’escàndol en una població de tres milions d’habitants. A l’Estat li manca raó i li sobra força” (Montanyà, *El cas Vinader*, 62).

⁷³⁷Batista, *La força de la pau*, 78.

⁷³⁸*Ibid.*

Aquests actes més violents anirien del *waterboarding* a les descàrregues elèctriques al cos nu moll, passant pel *quiròfan*. El primer terme fa referència a una tortura que en els nostres dies s'aplica a l'Iraq i a Guantánamo. Aquesta tortura consisteix a provocar un ofec tan extrem al detingut, que el duu a una crisi d'ansietat i fins al vòmit. Una tècnica més antiga, però que encara està en ús és el de la *banyera* –un acte propi de la Inquisició que el franquisme recuperà- i, en aquest cas, consisteix en submergir el cap del detingut en una galleda d'aigua fins el límit de la seva resistència. Una aigua que en el millor dels casos està neta, o bé amb orins.

A Intxaurrondo, altra tipologia d'agressió podria ser la de les flexions inacabables acompanyades de cops sobre el cos nu o, el *quiròfan*. El darrer concepte feia referència a l'acció de col·locar el torturat en una taula, només de cintura en avall, amb les cames lligades i el tronc i el cap penjant, facilitant així que tota la sang se li acumulés al cap. Un cop la víctima estava en aquesta posició: se li pegaria amb palmetes i fuets a les zones més sensibles; hi seguirien apagades de cigarretes als glutis o als bíceps; també li colpejarien la resta del cos amb els punys, la guia telefònica o amb una tovallola molla. Per a les descàrregues elèctriques sobre el cos moll es busquen els genitals. Es tracta de les pitjors que hi pot haver. Qui la pateix tremola com si es tractés d'un atac epilèptic fins que perd el coneixement.

Arnaldo Otegi, segons l'Antoni Batista, va passar pel ventall més ampli de tortures. Cal dir que, amb el pas dels anys, Otegi acabaria reconeixent aquells que l'havien torturat i més, quan es destapà el cas Lasa i Zabala el 1995⁷³⁹. Tant José Antonio Lasa i José Ignacio Zabala desapareixerien de Baiona, després d'haver estat segrestats a Donibane el 15 d'octubre de 1983. Just després els traslladaren al *Palacio de la Cumbre* (Sant Sebastià)⁷⁴⁰, on patiren tot tipus de tortures. Més endavant, els dugueren a Busot (Alacant), on els guàrdies els feren cavar la seva pròpia fossa i, fet això, després d'haver rebut el tret de gràcia foren enterrats en calç viva a la fossa que havien obert ells mateixos. Al cap de dos anys sense identificar-los, els seus cadàvers es trobaren en el mateix lloc on havien estat enterrats el gener de 1985. Els botxins d'aquest cas foren els guàrdies Ángel Vaquero Hernández, Felipe Bayo Leal i Enrique Dorado Villalobos, comandats pel General Enrique Rodríguez Galindo. En aquesta línia cal destacar el fet

---

⁷³⁹Lázaro, "La verdad sobre el caso Lasa Zabala".

⁷⁴⁰Edifici-residència que pertanyia al Ministeri d'Interior i era on s'havia d'establir el governador civil de la zona. Feia temps que no s'utilitzava per a res.

que Otegi complí molts més anys de presó que Galindo, qui fou condemnat a 71 anys de presó. Tanmateix, als tres o quatre anys i poc ja se l'alliberaria.

Si Intxaurreondo era famosa pels horrors ocorreguts, a Tres Cantos –caserna de la Guàrdia Civil de Madrid- tant Karmele Urbistondo i Gurutze Yanci, detingudes el setembre de 1993 i relacionades amb el segrest de l'empresari Julio Iglesias Zamora, serien vexades sexualment i maltractades d'altres maneres. Gurutze acabà morint a causa d'aquestes tortures. Davant d'això, el bisbe de Sant Sebastià, José María Setién⁷⁴¹ faria aquesta carta pastoral: *"Vull reiterar un cop més la meva ferma convicció, tantes vegades manifestada, que només el respecte dels drets humans de totes les persones, en qualsevol situació en què es trobin i, en particular, el rebuig de tota forma de tortura per aconseguir objectius de l'ordre que sigui, fins i tot els propis de les investigacions policials, pot ser el camí vàlid per assolir la pau"*⁷⁴².

Qui hagués estat el responsable del *Distrito Especial Norte* possiblement hauria estat influït per alguns empresaris de la zona, entre els quals hi podia haver el basc Luis Olarra⁷⁴³. Fixem-nos que li digué Lluç a Marçal Sintès l'estiu de 1996. Davant dels atacs d'ETA *"també hi ha empresaris que s'han autodefensat perquè, si no, els mataven"*⁷⁴⁴. Rafael Vera, secretari d'Estat per a la seguretat del govern espanyol, digué que els GAL sorgiren en un moment en què l'activitat terrorista a Espanya era una de les majors del món, fins i tot la pitjor. A més, també feu referència al finançament d'aquest terrorisme d'Estat: *"No era difícil en aquells moments conseguir dinero para combatir el fenómeno terrorista. Los mismos empresarios o personas que eran extorsionados o secuestrados por ETA estaban dispuestos a pagar lo que fuese, y seguramente con más facilidad podrían dar ese dinero a personas que estaban dispuestas a combatir a ETA desde el contraterrorismo"*⁷⁴⁵.

Malgrat aquestes paraules de Lluç i de Vera, el industrial basc Luis Olarra deixaria anar a la premsa aquests comentaris sobre els GAL: *"són una rèplica, crec encara que suau, al terrorisme. El terrorisme i el seu suport social, ja escàs, s'acabarà, perquè hi ha grups socials que han entès que ja n'hi ha prou", "no he pagat mai l'impost revolucionari [...] entre d'altres raons perquè mai no m'han demanat res de tot això",*

---

⁷⁴¹Quan Lluç passava temporades a Sant Sebastià més d'un dia es trobava tot passejant per la Concha el bisbe José María Setién i el cardenal Suquía. Quan això succeïa s'aturava a parlar amb els dos religiosos.

⁷⁴²Batista, *La força de la pau*, 83.

⁷⁴³Mercado-Duva, "Hubo empresarios dispuestos a cualquier cosa para no pagar a ETA".

⁷⁴⁴Sintès, *Què pensa Ernest Lluç*, 128-129.

⁷⁴⁵"*Garzón decreta libertad provisional para Damborenea*", 17.

“si es produeix un atemptat contra la meva persona, o a la meva família, en vindran molts més al darrere –sense amagar-ho aquest industrial tenia contractats uns mafiosos marsellesos o sards per tal que actuessin contra ETA en cas que tant Olarra com la seva família fossin atacats per Euskadi Ta Askatasuna–”, “Home que financii el terrorisme – conclou-, home que cal esbandir del carrer, i ací no hi ha cap justificació de por o d'altra mena”, “només hom pot combatre de manera eficaç el terrorisme amb les seves mateixes eines i mètodes. La resta són bajanades”, “T’hi pots gastar molts diners –ha explicat-, en mesures d’autoprotecció, i en un moment donat pots matar terroristes, però el que és injustificable és que hi hagi empresaris que financin el terrorisme”⁷⁴⁶.

Davant d’aquestes dures i incomprensibles declaracions avalant el contraterrorisme, partits com *Euskadiko Ezkerra*, a més de qualificar d’aberrants aquestes paraules d’Olarra, parlarien de *“l’altre terrorisme, el que antany va donar peu al terrorisme dels desesperats, el que fa somiar <<golpistes>> i nostàlgics i provoca reaccions del mateix estil per part de sectors de la joventut i dels treballadors d’aquest país”*, així es transformà en *“ideòleg i gestor del terrorisme. Són –afegeix EE- la justificació i la defensa de la llei del talió, tan estimada pels reaccionaris de tota mena, i el pitjor favor que podria fer-se a la pacificació”⁷⁴⁷.*

Dit això, Ernest Lluch explica a Marçal Sintès la tipologia de víctimes mortals d’ETA, un fet que du a una reflexió sobre per què i a qui matà ETA: *“han matat molts policies, molts guàrdies civils...això també ho he viscut a la universitat. Fins que no van matar un catedràtic, la universitat no piulava. Fins que no van matar Tomás y Valiente no vaig veure que la gent es mogués. De militars, policies i guàrdies civils n’han matat molts, i a nosaltres no ens han matat gent. De periodistes n’han matat pocs; de capellans, ni un; de dones, molt poques. Hi ha tota una tipologia de víctimes. Aleshores també hi ha empresaris que s’han autodefensat perquè, si no, els mataven”⁷⁴⁸.*

L’ètica revolucionària, la imprecisió, la imprudència i la pròpia violència d’ETA han provocat centenars de ferits i morts innocents, com podria ser el cas Hipercor de Barcelona del 19 de juny de 1987. Tot i això, tal com diu el propi Ernest Lluch i Enrique Barón existí una tipologia de víctimes marcada, un terrorisme selectiu. ETA no mataria perquè sí, mataria molts guàrdies civils, militars i policies i gent com Tomás y

⁷⁴⁶“L’empresari basc reconeix que té contractats uns mafiosos de Marsella”, 11.

⁷⁴⁷“Segons EE <<Olarra és l’ideòleg i el gestor del terrorisme>>”, 13; “Els atemptats contra ETA són una rèplica suau al terrorisme”, 11.

⁷⁴⁸Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 128-129.

Valiente. Aquest darrer no el matarien perquè fos catedràtic, sinó pel que representava. Havia estat president del Tribunal Constitucional (1986-1992), i cal recordar que tal Tribunal en més d'una ocasió il·legalitzaria l'esquerra *abertzale*.

A part d'això, E. Lluch, en un dels seus articles “*Contra ETA i punt*”-frase de la senadora Pilar Aresti del PP- diu el següent: “[...] *estic d'acord amb la frase <<Contra ETA i punt>>, com estic a favor d'una actuació policíaca eficaç i de plantejaments polítics que la completin o que donin altres sortides. Unes sortides que hem vist que es duïen a terme a Irlanda i a Còrsega, i que aquí no han trobat estadistes amb prou força i claredat de pensament. La Constitució espanyola mateixa pot assegurar la base jurídica per a alguns canvis si prèviament hi ha confluència entre els demòcrates i unitat eficaç contra el terrorisme. De tot això n'estem allunyats i l'aritmètica de les enquestes electorals no em sembla la millor guia, ni l'única guia*”⁷⁴⁹.

A part d'això, el fet que els GAL (1983-1986)⁷⁵⁰ tinguessin una cronologia molt semblant a la del mandat d'E. Lluch, com a Ministre de Sanitat i Consum (1982-1986),

---

⁷⁴⁹Ed. Base, *Darrers Escrits*, 251.

⁷⁵⁰Les víctimes mortals dels GAL foren múltiples: l'any d'inici de l'activitat dels GAL, el 1983, van ser assassinades 4 persones relacionades amb ETA. L'octubre d'aquell any foren assassinats els *etarras* José Lasa Arostegui “Joxean” i José Ignacio Zabala “Joxi”; el desembre assassinaren el refugiado basc Ramón Oñaederra “Kattu” a Baiona, a trets, de la mateixa manera que ho feren amb el professor d'èuscar i màxim dirigent d'ETA Mikel Goikoetxea “Txapela”.

L'any 1984 van ser mortes 10 persones, de les quals hi havia un dels GAL, *etarra* i gent sense relació amb ETA. El febrer d'aquell any serien metrallats a Baiona els *etarras* Vicente Perurena “Peru” i Ángel Gurmindio “Stein”, un franc tirador abatia aquell mateix mes el dirigent d'ETA Eugenio Gutiérrez Salazar “Tigre”; el març fou assassinat a trets, a l'estació d'Hendaia, el no *etarra* i sí ferroviari Jean Pierre Leiva. Aquell mateix mes, també morí a mans dels GAL, a la gasolinera de Biarritz –a trets- el dirigent d'ETA Javier Pérez Arenaza (cunyat de Txomin Iturbe). Una de les dues bombes que Jean Pierre Cherid posà als cotxes bomba que esclataren a Biarritz i a Baiona acabaria amb la seva vida, després d'esclatar-li a la seva mà – els GAL emetrien una nota lamentant la mort del seu membre. A l'abril, a Baigorri es mataria l'*etarra* Rafael Goikoetxea; el juny fou mort a trets el dirigent d'ETA Tomás Pérez Revilla; més endavant, el novembre, a Biriatu s'abaté a trets a Christian Olaskoaga, qui no tindria cap relació amb ETA. De fet, els GAL emetrien una nota reconeixent-ne l'error. Aquell mes també assassinaren el dirigent d'HASI i membre de la mesa d'Herri Batasuna, Santi Brouard.

Amb 13 assassinats, l'any 1985 fou el més mortífer: el mes de març es prendria la vida a Benoit Pecasteing per error, després de ser metrallat al bar *Les Pyreneés* de Baiona. Quan realment volien matar l'*etarra* Pedro José Pikabea, que resultà ferit juntament amb el seu company Jean Marc Mutio. També, en el mateix mes fou assassinat a trets, a San Juan de Luz, el corresponsal del diari *Egin* Xavier Galdeano; el juny d'aquell any, a trets seria mort el possible militant d'ETA Santos Blanco González, juntament amb Emile Weiss i Claude Doer. Aquest cop, aquests dos no tindrien cap lligam amb ETA però moriren metrallats al bar *Trinkete de Ciboure*; a l'agost, es mataria a St. Jean Pied-de-Port l'*etarra* Juan Manuel Otegi Elizegi “Txato”. També, fou víctima mortal Dominique Labeurie, sense cap relació amb ETA –davant d'aquesta mort els GAL reconeixeren el respectiu error; més endavant, el 25 de setembre a Baiona van ser metrallats els *etarras* següents: José Mari Etxaniz “Potros”, Iñaki Asteazu Izarra “Belta”, Agustín Irazustabarrena “Legrá” i Sabin Etxaide Ibaguren “Eskumotz”; pel que fa al desembre, els GAL assassinaren Mikel Zabalza Garate, sense cap relació amb ETA. Tot i així, no se salvaria de ser torturat i, finalment, llençat al riu Bidasoa. Un dia abans de Nadal, a Biarritz el 24 de desembre s'abatia a trets a Robert Caplane.

De l'any 1986 al 1989 les morts imputades als GAL no serien del tot segures i fiables. El febrer de l'any 1986, a Bidarray, foren assassinats a trets el camperol i l'estudiant, Christophe Matxikote i Catherine Brion, qui no mantenien cap lligam amb els d'ETA. Un atemptat imputat als GAL, però aquell cop no seria reivindicat per aquest grup terrorista. L'any següent, el 1987, el 24 de juliol es matà a Hendaia Juan Carlos García Goena, refugiado basc sense lligams amb ETA. Aquest atemptat fou imputat als GAL, tot i que ells no el reivindicaren pas.

dugué a algunes persones a interpretar aquella realitat d'una certa manera – “*El reciente centenario del vibrante Yo acuso de Zola sobre el affaire Dreyfuss ha recordado los orígenes del compromiso de los intelectuales con los derechos humanos en la época contemporánea [...]. Por ejemplo, el catedrático Ernest Lluch (defensor de la LOAPA como diputado del PSC-PSOE y ministro del Gobierno González cuando los GAL cometieron sus crímenes)*...”⁷⁵¹. A més d'usar el diàleg, Lluch també era dels que defensaven que el problema bàsic s'havia de resoldre amb la policia⁷⁵². En aquesta línia, el *Lehendakari* Ibarretxe digué que qualsevol procés de pau i/o de negociació no pot tenir al darrere cap mena de violència, perquè si això passava era un xantatge.

10.c. “*Grupos Antiterroristas de Liberación (GAL)*”

Els GAL aparegueren en el moment que es desfà el *Batallón Vasco-Español* i el *Antiterrorismo ETA*, d'entre altres grups que fins aleshores havien practicat la guerra bruta contra *Euskadi Ta Askatasuna*⁷⁵³. Tanmateix, la periodista i política Anna Balletbò diria que els *Grupos Antiterroristas de Liberación* provenien dels temps d'UCD⁷⁵⁴. Amb un objectiu: segrestar els etarres exiliats a França i dur-los a la

---

El 1988 no hi hauria assassinats. El contrari passaria l'any següent, el 1989, el 20 de novembre seria assassinat a trets, dins del madrileny Hotel d'Alcalá de Madrid, el diputat nacional d'Herri Batasuna, Josu Muguruza. Aquest atac suposadament dels GAL fou reivindicat per ells però hi ha suficients fonts per a afirmar que tals reivindicacions dels GAL no eren del tot fiables (Garzón, “El combate al terrorismo y la guerra sucia en España”, dins de *El poder de la transparencia*, 207-210).

⁷⁵¹Pradera, “Viernes 13”.

⁷⁵²Entrevista enregistrada al periodista Antoni Batista i Viladrich, a Torredembarra, a les 10.00 hores del 6 de novembre de 2016.

⁷⁵³“Los GAL han cometido 23 asesinatos desde 1983”.

⁷⁵⁴“[F. González] Mira, desde el momento en que matan a Carrero Blanco, se produce –por lo menos desde este momento, todavía en el franquismo- un movimiento que es en parte civil y en parte de alguna gente del sistema- para entendernos- (tanto de fuerzas de los servicios de inteligencia y de fuerzas de la policía ligadas en la inteligencia), que organiza una respuesta al margen del sistema contra los asesinatos de ETA, produciendo a la vez acciones violentas. Y... vamos a ver... cómo las cosas nadie se las toma en serio y no se ve el efecto, incluso cuantitativo, de estas respuestas, cuando nosotros llegamos al gobierno, eso existía, los BVE, la Triple AAA...Existía este entramado, que era muy difícil, porque eran en parte civil, en parte militar, algunos mercenarios, había un poco de todo, que iba cambiando de nombre. A nosotros, como gobierno, tal como yo lo veo, nos cuesta –te estoy hablando de la muerte de Carrero Blanco (73-74 aprox., Franco 75)-...cuando llegamos al gobierno habían 7 u 8 años de una cierta guerra sucia, nunca de lo que llamaban terrorismo de estado –entre otras cosas porque no comprenden que el terrorismo de Estado se caracteriza por el hecho que, el Estado, se compromete a luchar contra la amenaza terrorista y la consecuencia siempre es la misma (pasó en la dictadura Argentina), las consecuencias es que el terrorismo de Estado tiene mucha más capacidad de matar que las acciones terroristas de un grupo violento, mucha más capacidad, por lo tanto, aquí las muertes violentas –digamos- fuera del aparato extra-judicial de etarres ha sido, pues..., no puedo decir el nombre, ha sido el 2, el 3, el 4% de los que ellos han producido. La proporción con el terrorismo de Estado es a la inversa, en Argentina se ve (30.000 muertes y desaparecidos, frente a los muertos de los montoneros), pero es una falta de visión, una distorsión de la realidad, nosotros, lo cierto es que nos costó como 3 años (83-84-85) y medio, 4 años de gobierno, a acabar con esos residuos en la medida que podíamos acabar. Después había acciones que eran mucho más privadas, de grupos privados”.

jurisdicció espanyola, ja que els francesos els donaven certa protecció en ser considerats lluitadors per la llibertat.

A més, segons Gorka Landaburu, també tenien la funció de pressionar el govern francès perquè s'hi afegís a la causa antiETA: *"el Partido Socialista Obrero Español de Felipe González se encuentra con dos problemas importantes: <<tenemos que modernizar por lo menos las Fuerzas Armadas y la Guardia Civil y la policía que todavía proviene del franquismo. Tenemos que evitar que haya otro golpe de Estado a la de Tejero y que haya otra conspiración>>".*

¿Qué es lo que provoca la irritación de los militares y de la Guardia Civil? ETA, porque en esta época ETA mata a diestro y siniestro, sobretudo militares, sobretudo policías y guardias civiles, que eran los objetivos principales de la banda terrorista. En este contexto da la casualidad que en Francia hay también un presidente que es socialista, François Mitterrand –desde 1981-, y Felipe González elegido al 1982, los dos gobiernos socialistas. Felipe González comienza de forma intensa a contactar con Mitterrand y le comenta... <<me tienes de ayudar en este tema, porque es inadmisibile que en la frontera vasco-española o franco-española, entre el País Vasco francés y el español, esté toda una organización funcionando como le da la gana>>".

Gente que andaba por las calles tranquilamente, tu ibas a Bayona, yo he ido muchas veces y veías a Txomin Iturbe, que era el dirigente, veías a los hermanos Echave que tenían un bar en Bayona y era como si no existiera ningún problema. I desde aquí se organizaban muchos de los atentados. Desde allí los comandos iban a hacer sus atentados y volvían de nuevo a refugiarse, a esto se le llamaba el santuario. Y entonces, en un momento dado, ¿qué es lo que pasa? Que Mitterrand no le contesta a Felipe González como él quería que le contestase.

Mitterrand consideraba a González como ese joven socialista que acaba de llegar, aún ser joven a González Mitterrand le conocía por las reuniones de la Internacional Socialista. Pero había un cierto desprecio, <<este jovencuelo que acaba de llegar a una España todavía no espabilada, todavía no hay democracia>> y sobretudo decía que en España habían muchos luchadores..... Mitterrand despreciaba esta España con todos estos problemas y decía que primero arreglara sus problemas, y Felipe le comentó que el problema lo tenía él: <<tienes terroristas que vienen a atentar en mi territorio y me están matando a 80, 90, policías y guardias civiles y militares al año>>".

Esto provoca que los militares estén recelosos y puedan intervenir. Entonces ¿qué es lo que se hace?, se demuestra que la democracia muchos dirigentes todavía no la tenían asumida, pues, se monta el GAL.

El GAL se monta con la aprobación de Felipe González, presuntamente que sí, pero que no quería saber nada, y se monta en Bilbao con unos impresentables cómo Amedo, cómo García Damborenea –quién era el líder socialista del País Vasco- y ¿estos qué hacen? Pues, dicen: <<si Paris no interviene para limpiar el santuario, nosotros vamos a intervenir de forma indiscriminada montando un grupo paralelo con mercenarios de Portugal, de Marsella, de Burdeos, y cómo ya sabemos dónde están y no se esconden, están tomando vinos como si estuvieran en San Sebastián o en las Ramblas de Barcelona, púes vamos a intervenir>>. Y empieza el GAL.

<<Era decirle a Francia si vosotros no me lo solucionáis, yo te voy a provocar en el otro lado problemas>>. Claro, matar a Francia...claro, entonces... vuelven a hablar y se encuentran Mitterrand y Felipe González en la villa de Mitterrand, cerca de Bayona, en Latche, en su residencia secundaria dónde intentan hablar y ya se empieza a mover el tema⁷⁵⁵. Hasta entonces no había habido ninguna extradición de Francia a España – desde Franco-, cosa que desde aquel momento cambia radicalmente. Había gente en Francia que era contraria a la extradición porque decían: <<no...porque se tortura...>>y quizá se torturaban a todos los detenidos. Y entonces esto provoca una reacción, eso del GAL creo que empieza al 83-84 y dura 3 años. Mueren 27 personas y hace reaccionar a Francia. Pero, ¿qué es lo que provoca sobretodo? Es que los GAL, indirectamente el Estado español, es que el Santuario ya desaparece, cómo ETA sabe que es perseguida, que le podrían atentar con coches bomba, con ametrallamientos en los bares, etc... Entonces provoca un pánico en toda la organización y se empiezan a esconder.

El GAL fue una aberración, porque tu aunque luches con terroristas no puedes emplear las mismas armas y, sobretodo, que hay una jurisdicción que tú no puedes matar ni

---

⁷⁵⁵“[F. González] Esta evolución en Francia fue lenta y la llegó a resolver Reventós (com a ambaixador a París), de una manera decisiva, en el primer año de nuestro gobierno y en el segundo o tercero, de la presidencia de Mitterrand [...] hasta al punto de que yo –que tenía una buena relación de amistad con Mitterrand –, entre el momento que llegué en el gobierno y el momento en que hice el primer encuentro con Mitterrand pasó un año, hasta el diciembre de 1983 no fui a verlo -en una visita de trabajo que tuvo mala acogida por la prensa porque yo no expliqué los contenidos de la visita, pero ya estaban preparados [...] el cambio en la actitud de Mitterrand, y por tanto, de la presidencia francesa en la cooperación en la lucha contra el terrorismo, de eso nos dimos cuenta al salir de las reuniones, los efectos se conocieron después, pero tardé un año a hacer que Reventós tuviera la seguridad de que la reunión sería productiva”.

pagar desde el gobierno el que se llama la guerra sucia. Hubo una guerra sucia y yo le llamo terrorismo de Estado. Gente que todavía lo defiende..., al menos, Rafael Vera, que estuvo a la cárcel por esto y Barrionuevo que también lo estuvo por esto, o Galindo que también estuvo a la cárcel, otro sin vergüenza, por haber torturado y asesinado a mucha gente, en este caso a Lasa y Zabala... Intxaurreondo que era una cosa mortífera, toda la gente que ha pasado por Intxaurreondo ha dicho que era terrible....Pero Rafael Vera y mucha gente no te lo dirá públicamente, pero...dicen ellos...mira el GAL estuvo mal, pero limpiamos el sur de Francia y a partir de allí hubo menos atentados.Teoría, pero cierta. Porque los etarras ya se desplazaron hacia Bretaña, la cúpula hacia el Norte de Paris...el grupo compacto del santuario se había terminado”. Comença així el rearmament d’ETA.

Precisament, aquest últim fragment de Gorka Landaburu, recorda molt a aquest altre de Lluch: ”[...] *No vale, es inmoral, esperar al 4 de marzo para no “enzarzarse” más. Muchos no hemos estado nunca “enzarzados”. Los “enzarzados” de antes pero también los “enzarzados” de ahora deben de haber pasado malos días. Hay que tener ideas clarísimas sobre la unidad que hay que mantener. Sobre todo porque ahora matan diez veces menos que hace quince años pero continúan matando, y de este objetivo no les distrae nada ni nadie. Los GAL, afortunadamente, desaparecieron hace diez años y ETA no ha desaparecido y, pese a haber disminuido su mortífera acción, permanece viva*”⁷⁵⁶.

L’exministre Ernest Lluch, després de 9 anys del final dels GAL (1986/87), defensava el mateix argument que Balletbò, però a més hi afegí que el PSOE havia estat el partit polític que, com cap altre, havia estat el garant dels drets humans i el responsable de posar fi als *Grupos Antiterroristas de Liberación*: “*Desde una perspectiva histórica hace ya nueve años que no existen los GAL, por lo que puede decirse que el terrorismo ilegal que no es ETA desapareció con el primer gobierno socialista. Gobierno del que recuerdo sobre todo a dos radicales en temas de derechos humanos y de respeto a la ley: Ledesma Bartret y Boyer Salvador. Es uno de los méritos de aquel gobierno sin mucho apoyo de la oposición ni de jueces. Luchar contra los GAL, que siempre actuaron en Francia para dificultar la labor del Ministerio del Interior, era luchar contra ETA, puesto que su existencia era o es una excusa para algunos de dentro como*

---

⁷⁵⁶Lluch, “Euskadi, tierra seductora”, 23.

para algunos de fuera. Aún hoy algunos que no condenan todos los asesinatos de ETA se desgañitan para rechazar a los GAL cuando no existe desde hace nuevos años. Javier Sádaba podría interpretarlo. He escrito condenar “todos” los asesinatos de ETA. Que existieran los GAL no solo era ilegal, sino también contraproducente para los “compañeros de viaje” de ETA y para la “buena gente”⁷⁵⁷.

En canvi, la periodista i investigadora Pilar Urbano explicà el següent: *“los GAL se organizan des del ministerio de Interior, con la ayuda del CESID. En un primer momento, es organizado de manera chapucera con unos sicarios y unos policías a sueldo –un GAL policial con Amedo Domínguez y otros- pero, cuando saben que toda esta gente no tiene buenas fuentes de información...que están matando y secuestrando a los que no son... Entonces, quien tiene la información –los del CESID, Manglano y Perote- facilitaran al gobierno el Plan Sur de Francia⁷⁵⁸. Esto es fabricado en el CESID pero es un encargo del ministro de Defensa, Narcís Serra. Los del CESID dependían de Presidencia del gobierno, de Vicepresidencia y de los ministerios de Exterior, Interior y de Defensa.*

De hecho, cuando Mitterrand se encuentra con Felipe González en el Escorial, este le dijo a Felipe: “¡Ya, basta, no me toques más los fondos de Francia con esto de los GAL! ¿Cuál es el precio? Si es entrar en la Comunidad Económica Europea... ¡Vale! ¡Pero que cesen los GAL! Los GAL cesan porque Felipe conoce qué botón apretar⁷⁵⁹. X es Felipe, pero también lo es el Rey, porque también lo sabe. El Rey está gravado a Intxaurrondo y en distintos lugares de esta índole”.

Dels GAL, el periodista Antoni Batista i Viladrich en digué el següent: *“els GAL... hi havia precedents d’antiterrorisme militaritzat com el Batallón Vasco Español. Se’ls associava a grups d’extrema dreta. Però, els GAL eren una altra cosa: era una organització que tenia a veure amb les clavegueres de l’Estat, és a dir, aquelles operacions que l’Estat propicia però que no pot assumir que ho ha fet. Era una manera*

---

⁷⁵⁷Lluch, “Se liquidó a los GAL”, 19.

⁷⁵⁸“[Cándido] Cada vez se precipita más la idea de que el GAL (Grupos Antiterroristas de Liberación) es una creación específicamente española. Fuentes francesas de máxima solvencia (dentro de la relatividad de todo lo solvente) me informan que en el departamento de los Pirineos atlánticos, existía un plan para detener a todos los cabecillas de ETA asentados en el Sur de Francia, que la acción del Gal estropeó. <<Hay cosas que con orden, paz y sigilo se hacen mejor”. Sin duda. Por ejemplo, el adulterio [...] Todos hemos aprendido en Los miserables, de Víctor Hugo, que la Policía francesa es capaz de seguir a un delincuente durante más de mil páginas y ser inflexible. La Policía, la diplomacia y los quesos es lo mejor de Francia” (FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d’instal·lació:98. Cándido, “ETA y el GAL”).

⁷⁵⁹“La meva visió d’ara és que el govern, malgrat tenir un batibull com tenia amb ETA [...]. Quan el govern va apretar, es van acabar”(Sintes, Què pensa Ernest Lluch, 130-131) .

–això és molt curiós... era molt complicat acabar policialment amb ETA, aleshores, atacar-los directament era un sistema que ja tenien el precedent dels anglesos amb l'IRA, també ho havien fet.

Per tant, l'Estat combina diàleg, policia i clavegueres de l'Estat. La lluita antiterrorista té aquestes tres potes i a partir de l'atemptat de l'11-S, de les Torres Bessones, els serveis d'intel·ligència internacionals tenen marcada a Euskadi Ta Askatasuna com a grup terrorista internacional –però això és un altre tema. El tema GAL ja t'ho he dit... els aparells de l'Estat hi estan d'una manera extra-oficial. Era el govern del PSOE i es pot dir obertament que sí, que van ser creats per ells, perquè, és clar, quan no hi ha presumptes, sinó condemnats com: Ricardo Garcia Damboranea -Secretari General dels socialistes bascos-, Barrionuevo -un ministre d'Interior-, Rafael Vera -un Secretari d'Estat-, un Delegat del Govern al País Basc com Julen Elgorriaga... home, i un General de la Guàrdia Civil, Enrique Rodríguez Galindo, que és a qui el van acusar de les morts de Lasa i Zabala...

Quan hi ha un Ministre d'Interior, un Secretari d'Estat, un Delegat del Govern i un General de la Guàrdia Civil... la manera de com ho han fet és extraoficial, però la justícia ja t'ho diu, no hi ha presumptes, hi ha proves, està demostrat. El ZEN o DEN fou també un paquet de lluita antiterrorista però no ha estat prou investigat”.

Un altre periodista, Vicent Sanchis i Llàcer, es va referir a aquest obscur afer així: *“Marçal Sintès va fer un llibre – fruit d'una entrevista que se li havia fet a Lluç l'estiu de 1996-, Què pensa Ernest Lluç. És molt bèstia l'apartat d'aquest on Ernest Lluç justifica els GAL, ell que s'havia dedicat tan al País Basc, que tenia tants contactes al País Basc, que havia analitzat tan la realitat basca, que després seria assassinat per ETA... ell quan justifica els GAL... aquell tros és absolutament vergonyós, és un tros vergonyós, però bé, és clar, estava en aquells governs. Era solidari i el que importava en aquell moment era el govern de Felipe González i el canvi que es podria produir a Espanya [...]. Lluç creia amb l'entrisme, quan parla dels GAL, diu: el problema dels GAL no és que estiguem al darrere (que ja és fort, perquè aquest govern hi estava al darrera), el problema dels GAL és que no ens vam atrevir o no vam fer bé la modernització de la policia, cosa que sí que feu Narcís Serra amb l'estament militar [...]. Tant el Distrito Especial Norte com els GAL és obra del PSOE, i Lluç intenta*

llençar pilotes fora i dir que no ho ha fet el PSOE, sent molt poc consistents les seves justificacions”.

Sobre aquest tema, el socialista Pablo Castellano posà de relleu això: *”El Batallón Vasco-Español funcionaba a finales del franquismo dependiendo del Ministerio de la Gobernación, durante los años de mandato de Arias Navarro y primeros de la transición de Adolfo Suárez, dedicado a luchar mediante actuaciones de acción directa contra elementos de la banda ETA en el (santuario) Sur de Francia. González, permitió su continuidad en esta acción de terrorismo de Estado (G.A.L), con evidente protección de la policía e información de los servicios secretos franceses.*

Sus barbaridades, auténticos asesinatos paralelos, llegaron al escándalo con el secuestro de Segundo Marey y el asesinato de Santiago Brouard y con el masivo desfalco de fondos públicos, los llamados fondos reservados, desviados al enriquecimiento personal. Crimen y corrupción a mansalva”.

En aquesta direcció el Lehendakari Juan José Ibarretxe digué això: *“Eso fue sin duda una de las aportaciones más horrosas que se han podido hacer, evidentemente, sin duda, directamente organizadas por el gobierno socialista de entonces, dirigido por Felipe González. No se ha hecho justicia en relación con esta cuestión. Yo espero que algún día se haga justicia, probablemente cuando se desclasifiquen algunos documentos también tu labor será más fácil. Hoy sin embargo, pues, tenemos de tocar de oída. Pero, lo que es evidente es que esa fue una aportación desgraciada de un partido socialista, que es verdad que en el año 82 creó un espacio de ilusión extraordinario entre muchas gentes del pueblo vecino, España, y que acabó sus días llenos de corrupción económica, política y democrática y entre las democráticas, la más grave de todas fue el terrorismo de estado [...] pensaban que tenían a su disposición una especie de mandato de Dios, por el cual podían decidir quien vivía y quien moría”.*

Jordi Pujol, quant a aquest contrterrorisme, diu que Ernest Lluch⁷⁶⁰ no hi té res a veure. Apel·la al fet que, quan els GAL estaven en actiu, Lluch ja estava fora de la primera

---

⁷⁶⁰Segons Rosa Lluch, *“Del tema dels GAL, ell sempre va dir que no en sabia res i que estava absolutament en contra. Sempre va dir que no en sabia res, que era un error no haver canviat els caps de la policia, que ell havia considerat un error haver confiat amb els mateixos que havien estat les forces de l'ordre del franquisme. Ell sempre va dir que no en sabia res i jo crec que no en sabia res”.*

línia política. Creu que surt de l'administració de l'Estat, certament, la forma correcta d'actuar és amb la justícia i la policia, però a vegades, fins i tot a Estats democràtics se'ls fa molt difícil i miren de trobar eines per lluitar contra el terrorisme des del terrorisme com ha passat a França, a Irlanda i a estats dictatorials. Això no va a favor de la democràcia, però succeeix i no ens ha d'estranyar.

Quan aquest grup de terrorisme d'Estat⁷⁶¹ aparegué, feia un any que José Barrionuevo encapçalava el ministeri de l'Interior, com a director de la Seguretat de l'Estat hi havia Rafael Vera i Francisco Álvarez Sánchez com a cap superior de la Policia de Bilbao. La detenció a França d'una trentena de pistolers i de gent que es trobava lligada als GAL, revelà que entre ells hi havia joves d'extrema dreta, confidents de la policia espanyola, veterans de guerra contra ETA, *hampones* de Marsella i desocupats disposats a fer accions que els reportessin diners fàcils⁷⁶².

Guillermo Portilla Contreras, estudiós del terrorisme d'Estat, posà de relleu que dins del ministeri d'Interior fou on es decidí fer néixer els *Grupos Antiterroristas de Liberación* (GAL) amb l'objectiu de respondre al terrorisme d'ETA. El període de la lluita dels GAL contra ETA estigué enclavat entre els anys 1983 i 1986. S'optava per mitjans legals però il·legítims (suspensió de garanties constitucionals), juntament amb la creació d'una organització terrorista, finançada i armada per l'Estat. A propòsit d'aquesta, Gimbernat Ordeig va parlar d'aquesta manera: "*Entre los años 1983 y 1986 una banda de asesinos, torturadores y secuestradores organizada por el Ministerio del Interior*⁷⁶³ (y, probablemente también, por el CESID) ha privado de la vida a cerca de treinta personas, ha intentado hacer desaparecer en cal viva, después de martirizarlos y de

---

⁷⁶¹ "Si el terrorismo exige la existencia de una banda armada, organización o grupo, caracterizado por su estabilidad, armamento, jerarquización y la finalidad de alterar la seguridad ciudadana, entonces, sí puede afirmarse la existencia de terrorismo de Estado tras las diversas sentencias dictadas por los Tribunales españoles respecto a los Grupos Antiterroristas de Liberación" (G.A.L.)(Portilla, "Terrorismo de Estado", 505).

⁷⁶² "Los GAL ofrecían 100.000 francos (dos millones de pesetas) por etarra muerto y además 50.000 francos por cada guardia civil o policía de cuyo asesinato estuviera acusada la víctima" ("*Una compleja asociación terrorista*", *El País*, Abril 10, 1986, http://elpais.com/diario/1986/04/10/espana/513468008_850215.html).

⁷⁶³ "La conclusión de todo esto es, parece, que en el GAL no interviene Francia. Entonces, ¿quién interviene? Parece lógico pensar que no serán los noruegos, o los afganos. Si es o no gente española, queda al juicio de la noble audiencia. Pero es evidente que, de existir aquel plan francés, no sería desconocido por el Gobierno español, de lo que se deduce que no sería gente gubernamental la responsable del grupo antiterrorista. ¿O sí? Quiero decir si en el Gobierno, o en el Ministerio del Interior, para ser más concretos, no existirá alguna disidencia respecto a la política oficial. Es tonto preguntar, a estas alturas, si habrá o no ultras en el Ministerio del Interior. Para ser francos habrá que decir que todo ese mar de fondo palidece ante el hecho del golpe que Francia ha asestado por fin a ETA. El santuario ha perdido su halo de inmunidad, y los etarras se sienten tratados como perros por los franceses" (FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d'instal·lació:98. Cándido, "ETA y el GAL").

hacerles cavar su propia tumba, al menos a dos personas, y ha cometido hechos delictivos que figuran entre los más graves que conoce el Código penal”⁷⁶⁴.

Si el terrorisme era el que preocupava més a la ciutadania, el PSOE acabaria tenint com a prioritat d’Estat la lluita antiterrorista. D’aquesta idea l’estudiós Rafael Sánchez Ferlosio en parla en un dels seus capítols –“*Del caso GAL*”- i hi desvela interessants interpretacions i realitats que emergeixen de la societat i de la classe política envers aquest fet. A *El alma y la vergüenza* (2000) alerta del perill i, a la vegada, denuncia el fet que bona part de la classe política espanyola està més preocupada pels seus interessos partidistes que de construir una societat justa i crítica. Tenim la prova en el fet que qui han estat còmplices d’aquesta extrema violència són els primers que cerquen la deformació de la percepció moral de la justícia, és a dir, per legitimar la seva obra antidemocràtica diuen que han assassinat assassins i així aconsegueixen la indulgència popular. Com digué per televisió el socialista gallec Fernández Moreda, “*el mejor terrorista es el terrorista muerto*”, “*lo único que cabría reprochar a quien organizase los GAL es que lo hiciera de forma tan chapucera*”⁷⁶⁵.

Des de determinades esferes es tracten els etarres de “*personajes de baja calidad tanto humana como cognitivo*” i E. Lluch els titllava d’assassins: “*¿Conoces esa tradición de los militantes socialistas, que se afilian al partido porque su padre se afilió en su momento? Pues mira, entre los etarras pasa lo mismo. Papá es asesino, pues yo también*”⁷⁶⁶. Lluch deixà anar aquest comentari a Ignacio Vidal-Folch en una conversació que tingueren el dimarts 19 de setembre de 2000, tot passejant pel Passeig de Gràcia de Barcelona. En la conversa, Lluch estava molt enfadat perquè “*la banda, dirigida por una tal Anbotu, había aprovechado a conciencia la tregua [de Lizarra] para rearmarse y reorganizarse, sacando de la kale borroka una numerosa cosecha de jóvenes fanáticos dispuestos a dedicarse a matar en serie*”⁷⁶⁷. Així era impossible que arribés la pau a Euskadi.

Ni tot és ETA ni tots els etarres seguien la línia que explicava Ernest Lluch. Un exemple que ajuda a desmentir aquesta afirmació és el de José Agustín Achega. Joseba Zulaika parlà a Lluch d’Achega en una carta datada el 8 de setembre de 1991: “ [...]

---

⁷⁶⁴Portilla, “Terrorismo de Estado”, 505.

⁷⁶⁵Marías, “No como humo”.

⁷⁶⁶Vidal, “Una Conversación”.

⁷⁶⁷“*Se explayó sobre el odio que alimenta a los cachorros de la llamada kale borroka: un odio cerrado, ciego, inmune a cualquier razonamiento y que además se transmite de generación en generación*”(Ibid.).

Para que te hagas una idea de cómo están sus padres, fui ayer a la noche a su caserío a preguntarles por la dirección de su hijo, y al ser de noche no se atrevieron a abrirme la puerta por temor.

He vuelto hoy y me he encontrado con el padre en la cocina atado a una bomba de oxígeno; tiene silicosis y se pasa así 16 horas diarias por prescripción médica. Se me ha caído el alma a los pies al verle en aquel estado, respirando con dificultad, quejándose de que los nervios se han apoderado de él, y emocionado hasta las lágrimas cada vez que se mencionaba al hijo, negándose a creer que pueda haber alguna noticia buena sobre él”⁷⁶⁸.

Curiosament, l'any 1986, en ple mandat del PNB, cinc experts internacionals (Sir Clive Rose, Franco Ferracuti, Peter Janke, Hans Horchem i Jacques Léauté) confegien “Informe internacional sobre la violència en el País Vasco”. Hi afirmaven que la violència del País Basc provenia del nacionalisme transmès de generació en generació, a la qual s'unia la memòria del passat i la visió del futur. Lluch el 1988 posà de relleu la importància dels mitjans de comunicació i de la societat en si en la seva manera de referir-se als etarres: “Otro grupo de reflexiones abarca a la terminología empleada. El lenguaje debe ser civil, natural, democrático y el apoyado por la mayoría de la gente. Debe huirse de cualquier aspecto que dé heroísmo a los actos terroristas, pero también es rechazable la utilización de calificaciones negativas como loco o criminal. Hay que hacer compatible esta posición equilibrada con el rechazo a la violencia y la defensa de los valores de cada nacionalidad aclarando que pueden ser defendidos eficazmente con medios pacíficos. Al fin y al cabo es bien cierto que en ninguna sociedad de Europa occidental el terrorismo nacionalista ha conseguido nada que se parezca a la independencia. Es, además, inútil”⁷⁶⁹.

Rafael Sánchez alerta que, amb l'ús de paraules violentes i degradants, vingudes de la classe política, la societat pot arribar a comprendre, a seguir i/o a perdonar els actes dels GAL, en la línia de la coneguda expressió popular de “el que roba a un ladrón tiene cien años de perdón”. De fet, una de les víctimes d'ETA, Roberto Manrique, en el seu moment va dir que es feia comprensible que l'Estat espanyol, cansat de suportar els molts atemptats d'ETA, decidís fer els GAL per liquidar els etarres, malgrat que fos una

---

⁷⁶⁸FEL.06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1990-2000), unitat d'instal·lació: 99. Carta de Joseba Zulaika a Ernest Lluch, Getaria, a 8 de setembre de 1991.

⁷⁶⁹Lluch, “A la ministra Rosa Conde”, 5.

opció no massa democràtica. En l'article citat de Javier Marías s'indigna amb un periodista que “*se atrevió a decir [...] que probablemente la mayoría de los españoles apruebe la existencia del GAL y que “se asesine a los asesinos” ...*”⁷⁷⁰. Ara bé, el que sí que no perdonaria mai la societat seria que el govern hagués utilitzat el contraterrorisme per enriquir-se: “[Jiménez Losantos, ABC] *El GAL hay que enfocarlo como un asunto de corrupción. Unos señores, para robar, montaron una banda homicida...*”⁷⁷¹.

Felipe González –responsable i la X que creà els GAL, a parer del comissari José Amedo, com digué Xavier Montanyà, i Ricardo García Damborenea⁷⁷² en la declaració al Tribunal Suprem, pels volts del 27 de setembre de 1995, segons Antoni Batista- i José Barrionuevo perseguirien sense contemplacions el terrorisme d'ETA mitjançant els *Grupos Antiterroristas de Liberación*, dels quals formarien part els antics agents de la Brigada Social. La policia política del franquisme, que havia perseguit l'oposició antifranquista, ara ho faria amb els d'ETA des d'un comandament únic antiterrorista, que havia recuperat l'interrogatori amb pressió física i fins i tot la tortura, seguint el model de la GESTAPO.

Hi ha un gran debat sobre quin va ser el primer acte dels GAL. Per a uns s'inicià el desembre de 1983 amb el segrest de Segundo Marey, tot i que altres fonts apunten al cas Lasa-Zabala. Al llarg de l'existència d'aquest grup de terrorisme d'Estat es matà més de 30 persones. 15 eren suposats etarres i la resta foren ciutadans francesos sense relació amb l'organització terrorista d'ETA. Els GAL desapareixen entre els anys 1986 i 1987, ja que hi ha fonts que remarquen que l'última víctima fou el ferroviari Juan Carlos García Goena⁷⁷³, d'Hendaia, que morí el 1987 sense cap relació amb ETA.

---

⁷⁷⁰Marías, “No como humo”.

⁷⁷¹Sánchez, *El alma y la vergüenza*, 393.

⁷⁷²Segons Luis Eduardo Garzón Lozano, l'ex-Secretari General dels socialistes biscaïns, segons el ministeri fiscal de l'Audiència Nacional, fou condemnat a 16 anys de presó. D'una banda, per pertinença a un grup armat li caurien 6 anys de presó amb una multa de 200.000 pessetes. D'altra banda, per detenció il·legal hauria de complir 10 anys de presó i 10 d'inhabilitació (Garzón, “El combate al terrorismo y la guerra sucia en España: el caso de los grupos antiterroristas de liberación (GAL)” dins de *El poder de la transparencia*, 237).

⁷⁷³ “[Gorka Landaburu] *De manera, que desaparece de la noche a la mañana y desaparece con el ultimo asesinado que es Goena, otra equivocación, chapucería extraordinaria, un que había sido asesinado por un mafioso y se había escapado no por ser etarra sino por no hacer la mili. En 1992 cuando la política franco-española comenzó a funcionar, Felipe dijo que de detener a la cúpula de ETA, tuvo la opción de bombardearles y acabar con ella*”; l'any 1992 gràcies a la bona sintonia entre la policia francesa i espanyola ETA no va poder fer efectiu els respectius atemptats que tenia pensat fer a Barcelona –pels Jocs Olímpics-, a Madrid –per la Conferència de la Pau d'Orient Mig- i a Sevilla –per l'Exposició Universal-, per aconseguir ressò internacional i fer conèixer la qüestió basca mitjançant la violència.

Un dels únics socialistes que criticà durament els GAL fou Alfonso Guerra: “*perquè no són útils, ja que al final es crea una dinàmica de violència que no es pot aturar i que deriva cap a mecanismes no democràtics, com a l’Argentina*”. No obstant, sembla ser que persones com el vicepresident de França n’estava content, és més, donava suport als GAL públicament, fins al punt que la lluita anti-ETA, segons Guerra, funciona com a *tiquet francès* per a l’entrada d’Espanya a la Comunitat Econòmica i Europea⁷⁷⁴ - una opinió molt diferent era la que tingué Felipe González d’aquest afer: “*No hubo nunca una relación de causa-efecto con los GAL y la entrada de España a la Unión Europea*”.

10.c.I. El secret més desconegut

Lluís Foix, en el pròleg del llibre *Què pensa Ernest Lluch*, de Marçal Sintes, explica que Lluch, en el seu moment, parlaria dels GAL. Repetidament digué que ell no en sabia res, és més, al·legaria que quan el govern ho sabé s’haurien aturat les accions dels comandos –no obstant, poc abans d’acabar la seva conversa sobre els GAL, Lluch li espetà aquests comentaris: “*Perdoni que no li pugui dir més del que li dic, perquè estic sota jurament, però penso que es podia haver accelerat la depuració de la policia d’una manera pacífica i gradual, però amb més decisió*”⁷⁷⁵. Malgrat tot, Lluís Foix continuaria creient que el responsable d’aquell grup terrorista d’Estat era algun dels membres d’aquell govern de Felipe González. Per això, es negà a no acceptà el silenci i es digué a si mateix “*algú havia de saber què passava*”⁷⁷⁶. Quan es preguntava a Lluch pels GAL, aquest ho despatxava ràpidament dient que els *etarres* lluiten contra Espanya i que “*això dels GAL és una qüestió dels demòcrates, que ens ho hem d’arreglar nosaltres*”⁷⁷⁷.

A més de Lluís Foix, hi ha hagut periodistes, com Xavier Vinader⁷⁷⁸, que també volgueren treure l’entrellat de la guerra bruta de l’Estat espanyol contra ETA. En el seu cas, va investigar en els mateixos anys que hi havia en acció tant el *Distrito Especial*

---

⁷⁷⁴Sanmartí, “El comitè federal socialista aprova la gestió del govern”, 12.

⁷⁷⁵Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 133; “*El que el govern va fer malament és no netejar la policia abans. Els policies més eficaços contra ETA, a curt termini, eren els que ja hi havia, gent que havia estat de la Brigada político-social. Aleshores s’havia d’haver tingut la valentia de fer neteja, assumint que l’operació tenia costos, fins i tot costos en vides humanes. No és un dilema moral tan fàcil de resoldre*” (Ibid., 132).

⁷⁷⁶Ibid., 12.

⁷⁷⁷Ibid.

⁷⁷⁸Vinader, després d’haver parlat amb el policia Francisco Ros Frutos, tragué a la llum l’alt índex de suïcidis (entre els membres de les mateixes forces armades estatals) que es produïen en aquells moments (1983-1986).

Norte com els GAL, raó per la qual rebria amenaces de l'extrema dreta. De fet, fou el primer periodista castigat penalment⁷⁷⁹ –per donar escarment a aquells que seguissin la seva línia d'audàcia i de professionalitat en el món del periodisme⁷⁸⁰ - i fins i tot, els GAL arribaren a amenaçar-lo de mort. De fet, ho van poder confirmar pels volts de 1984 els periodistes Pepe Díaz i Rafa Cid de *Cambio 16*, després de parlar amb mercenaris dels GAL. L'entrevista es difongué a la societat espanyola en forma de reportatge d'investigació sobre els *Grupos Antiterroristas de Liberación*.

El 1984 fou un any complicat per a aquesta tipologia de periodisme, a causa d'una "*certa cosa politicomediàtica*" que encobria el fenomen GAL i, a més, es veia malament que el periodisme tractés aquest tipus de temàtiques. Respecte a aquest fet, el periodista i analista Rafa Cid escrigué: "*aquell any, no estava ben vist investigar el terrorisme d'estat que semblava implicar un immaculat PSOE, amb majoria absoluta obtinguda dos anys enrere, un partit que venia a restaurar la democràcia, etc. No, no estava ben vist. Feia la impressió que preteníem sabotejar el procés democràtic i fonamentalment a l'esquerra. I nosaltres érem d'esquerres. Era complicat. No ho vam publicar fins que les proves eren moltes i irrefutables, i això va comportar que el PSOE girés l'esquena al Grupo 16*"⁷⁸¹. Així, es veu com clarament aquests espinosos fets històrics de l'anomenada Transició, es van voler silenciar al màxim de forma interessada i diversa.

El terrorisme perdurà amb els governs de la UCD i el PSOE. És important destacar que el segon partit polític institucionalitzà la violència d'Estat per mitjà dels GAL i la finançà amb diners públics. Aquests fets van ser tractats per periodistes com Vinader d'aquesta manera: "*jo vaig començar a ficar el nas en tot el món d'aquestes organitzacions que, en definitiva, eren com franquícies: el Batallón Vasco-Español, la Triple A, ATE, i després, tot això es transforma en GAL. Això eren sigles només. Qui hi*

---

⁷⁷⁹Segons Xavier Montanyà, "*En un editorial titulat <<Vinader, company>>, Interviu, després de subratllar que Vinader ingressava a Carabanchel com un delinqüent [el 8 de febrer de 1984 (amb una condemna de 7 anys), sortosament seria indultat el 21 de març de 1984], recordava que <<no s'ha detingut ni un sol sospitós dels que van posar una bomba al seu domicili, ni dels que van assaltar recentment la seva residència a Barcelona i van robar objectes i apropiat-se d'una part del seu arxiu professional. Tampoc tenim notícia de cap processament als que van atemptar contra els quiosquers i els seus llocs de venda a principis d'any. Una de les premisses de la democràcia és que la justícia sigui igual per a tothom*"(Montanyà, *El cas Vinader*, 115).

⁷⁸⁰Xavier Vinader comentà: "*Jo penso que el meu processament és el final d'una etapa del periodisme d'investigació. És un punt d'inflexió. A partir d'aquí, s'instaura el que a les redaccions es deia, en una època, la <<síndrome Vinader>>, que és el que volien. Que quan et possessis davant del teclat a escriure determinades coses, pensessis: "Mira el que li va passar a aquest, que va estirar massa el fil". És clar, això frena. Què propicia? L'autocensura. Aleshores, hi havia periodistes cofois i els periodistes kamikaze. Nosaltres creïem de debò en la llibertat d'expressió i en la transparència. Érem uns ingenus, potser, però això ens donava motius per anar un pas endavant. Molts dels periodistes que eren a la mateixa trinxera que jo van començar a practicar l'autocensura, que després ha anat a més*"(Ibid., 155).

⁷⁸¹Ibid., 109.

havia, al darrere? Doncs funcionaris policials, mercenaris, agents secrets, i tota la parafernàlia corresponent. Tota aquesta mà d'obra de soldats perduts de totes les guerres perdudes del món, el Govern la va utilitzar. Els va reciclar en les operacions encobertes i en la guerra bruta contra el fenomen que, en aquell moment, els inquietava més, que era el País Basc. Això es va començar a accionar a mitjans dels anys setanta, i va continuar fins a molt enllà dels vuitanta, quasi els anys noranta. No es tractava d'un parell que activen uns quants posant-se d'acord. No. Aquí hi havia un paraigua oficial. El que passa és que els que manaven mai ho reconeixeran perquè, en definitiva, els que sempre manen, dalt de tot, algunes coses les deixen fer, però no les volen ni saber. Hágase, hágase, però no m'ho expliqui, no vull ni saber-ho. Això és així... ”⁷⁸².

D'aquesta forma es posava de relleu que, darrere del terrorisme d'estat, no hi havia una persona sinó que hi havia tota una xarxa de personal que permetia que les actuacions dels GAL fossin possibles. Es tractava d'un ens violent que actuava sota la protecció de l'Estat espanyol, que els havia permès la via violenta a canvi de desentendre's d'aquest afer -“[E. Lluch] va ser una cosa bastant autoorganitzada i amb complicitats de silenci, de deixar fer”⁷⁸³. Darrere dels GAL i les seves accions no solament hi havia una persona, sinó moltes més. L'Estat els donaria cobertura.

L'any 1979 en un dels seus articles, Lluch deia del contraterrorisme que “*unas faltas – de reforma i de llibertats nacionals- que no deben nunca ser sepultadas bajo la losa, que resulta cierta por otro lado, de que la acción terrorista solamente puede ser capitalizada en ocupación del poder por la extrema derecha.*

*Si este es el terrorismo causado, aunque no justificado, por causas progresistas, existe otro de un signo contrario: el impulsado por los grupos antidemocráticos. Grupos que han sido incapaces de defender un proceso democrático que está fundamentado en un período de considerable desarrollo de las fuerzas productivas que no ha convertido en una sociedad industrial y compleja que solamente puede llegar a funcionar con la flexibilidad de los métodos democráticos. El avance político de las clases populares ha sido imposible de detener y de invertir, pero sí es posible de frenar”*⁷⁸⁴.

Raimon Obiols hi afegí que el terrorisme podia funcionar a Espanya com el mode de produir lentament el desbloqueig d'aquella situació política, plena de tensions, que

---

⁷⁸²*Ibid.*, 51-52.

⁷⁸³Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 132.

⁷⁸⁴Lluch, “Terrorismo, democracia y naciones”, 9.

limitava la possibilitat de dur a terme reformes profundes per acabar amb les formes de violència de l'anterior règim.

Amb tot això, Ernest Lluch arribà a dir a Marçal Sintès, l'estiu de 1996, que els GAL no els organitzava el govern, *“almenys que jo sàpiga”*⁷⁸⁵. O, que darrerament havia tingut la ocasió de reunir-se durant sis hores seguides amb José Mari Maravall, i altres quatre amb Miguel Boyer i cap dels tres en sabrien res.

Tots els casos de gent implicada en els GAL que coneixia el ministre Lluch provindrien de *“la Brigada Polític-social o bé gent nostra”*⁷⁸⁶. Si a Marçal Sintès li digué això, a Antonio San José –qui li preguntà pels seus records dels GAL, des de *Radio Nacional*– li respongué això altre: *“La respuesta que no pronuncio por demasiado obvia es que el Gobierno no tiene nada que ver. Contesto que tuve el honor de pertenecer a un gobierno que, a lo mejor con alguna lentitud, acabó con los GAL. Me replica afirmando que al fin y al cabo los GAL empezaron a existir con el Gobierno socialista. Al oírlo, por un instante, el rojo de la cólera inyectó mis ojos. Por ahí, pensé, no pasaba. Han matado a miembros de ETA o heterodoxos de ETA diversas organizaciones al estilo, y puede que con miembros comunes, que no son de los GAL. Y al decir matar quiero decir fuera de la ley de leyes que es la Constitución española, donde la pena de muerte, incluso “legal”, está excluida”*⁷⁸⁷.

Després d'haver afirmat a Sintès que la llavor dels GAL també es trobava dins del govern socialista: *“[...] o bé de gent nostra, amb la qual s'actua imprudentment nomenant-la, sense saber-ne res, per a càrrecs per als quals s'ha de saber fins i tot la primera papilla que va prendre. S'ha de tenir espionatge intern i s'ha de saber la gent que es nomena, i això no es va fer”*⁷⁸⁸. En la mateixa direcció, en Narcís Serra, qui fou ministre de Defensa en aquells anys, digué que tant el bàndol d'ETA com el dels GAL van arribar a un moment que es van descontrolar, fins al punt que el govern per manca de canals d'informació no sabia què estava passant.

Sense marxar de la temàtica, tampoc deixa de sorprendre les expressions que Lluch utilitza en els seus escrits sobre els GAL: *“Cuando existieron los GAL tuve*

---

⁷⁸⁵Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 127.

⁷⁸⁶*Ibid.*

⁷⁸⁷Lluch, “Se liquidó los GAL”, 19.

⁷⁸⁸Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 127-128.

responsabilidades”⁷⁸⁹ o que “la presión de los parlamentarios era descriptible”⁷⁹⁰. Juan Mari Bandrés y, de una manera intermitente, el PNV. No recuerdo a Ignacio Gallego, comunista prosoviético y de quien Julio Anguita fue secretario político. Tampoco al actual presidente fundador del Partido Popular. No, no hubo mucha presión, sino bastante silencio. La presión de los medios de comunicación fue también descriptible. Me da la impresión de que Fernández Díaz, con experiencia ejecutiva, sabía la respuesta perfectamente. Ni el uno ni el otro aprobamos a los GAL, sino todo lo contrario, pero no queremos una “recreación” de aquellos “años de plomo”. Unos 120 asesinatos por parte de ETA en 1979”⁷⁹¹.

A l’entrevista que li feu en Marçal Sintès el 1996, Lluch hi va afegir sobre el cas GAL que pensava que el govern no ho organitzà, tot i així era públic que algunes persones del govern n’estaven al corrent. A més, també volia aclarir una qüestió: “estic contra els GAL, però si no hi hagués hagut els GAL tindríem el mateix. És mentida que els GAL hagin afavorit el terrorisme”⁷⁹².

---

⁷⁸⁹Lluch, “El juez Navarro en “Egin””, 19; de la citada frase d’Ernest Lluch, “cuando existieron los GAL tuve responsabilidades...”, el President Felipe González en va dir el següent: “¿qué él tuvo responsabilidades? No sé qué quería decir, no conozco exactamente el texto... tendría que ver la frase y el artículo. Porque es obvio que ¡NO! Y es obvio por el conocimiento que tengo de todo”.

⁷⁹⁰“En els anys que vaig ser ministre, els dos únics polítics que demanaven explicacions al govern pels GAL eren Juan Mari Bandrés i Santiago Carrillo. Arzalluz ho deia una vegada a l’any, amb el seu estil característic, i els altres 364 no en parlava”(Sintès, *Què pensava Ernest Lluch*, 132), “[Santiago Carrillo] La prensa española publicó días atrás la noticia de la detención en Francia de cuatro miembros del GAL, en cuyo poder se ocuparon 600.000 pesetas y que, según declararon ante el juez, trabajaban para los servicios secretos españoles.

Todos estamos consternados e indignados por el arreciamiento del terrorismo etarra, que en días pasados ha producido nuevas víctimas, pero a la vez nos inquieta y preocupa la posibilidad de que el Gobierno esté utilizando métodos de guerra sucia, de terrorismo de Estado, para combatir el otro terrorismo.

Hay un juez francés, el señor Gilbert Costeau, que ha declarado a un enviado de <<Diario 16>> que no es la primera vez que unos detenidos de esta organización, es decir, el GAL, declaran que trabajan a sueldo de los servicios secretos españoles, lo cual, si lo unimos a otras noticias anteriores que yo, por no perder tiempo, no voy a mencionar, despierta en muchos españoles la inquietud de que el Gobierno esté implicado en el terrorismo del GAL, y si no el Gobierno de los servicios secretos españoles.

Mi pregunta es: ¿Qué puede decir el señor Ministro del Interior sobre ese hallazgo de 600.000 pesetas y todo lo que ello implica? [...] Señor Ministro, muchas gracias por la respuesta que me ha dado su señoría. De todas maneras, quisiera aclararle una cosa. Yo no he traído aquí el testimonio de delincuentes franceses; he traído el testimonio de un juez francés, que no confundo con los delincuentes, que es quien ha declarado, una vez a «Diario 16» y otra a <<Cambio 16>>, que en varias ocasiones ha tenido sobre su mesa pruebas de la participación de servicios secretos españoles en los actos del GAL.

Yo quiero creer a S. S. porque, si no fuese así, si el día de mañana se aclarase que no es así, sería una...” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “4 de diciembre de 1985”).

⁷⁹¹Lluch, “Se liquidó a los GAL”, 19.

⁷⁹²Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 129.

10.c.II. “Qui desiderat pacem, praeparet bellum”⁷⁹³

Partint de la base que “*el origen del Estado no está en piadosos deseos de concordia social, sino en la dominación instituida o, en palabras de Benjamín, en la <<violencia creadora de derecho>>*”⁷⁹⁴, l'Estat espanyol, els governs d'UCD, PSOE i el PP, sabien qui constituïa el nucli dur de l'esquerra *abertzale* i quins eren els moderats. Amb l'activitat dels GAL de 1983 al 1986/87, d'entre altres accions⁷⁹⁵ més el suport que donava la política d'Estat del *Distrito Especial Norte*, el PSOE aconseguí mantenir immutable la realitat basca. Otegi ho descriu així a *Teorema de la proporcionalitat inversa*: a més violència, menys independència hi haurà al País Basc. Si amb aquestes polítiques s'anul·laren els moderats de l'esquerra *abertzale*, la violència no cessaria perquè els extrems s'alimenten els uns als altres.

Pel que fa la política de dispersió de presos se sap que fou inventada pel PSOE com a forma d'aïllament extrem, allunyament i càstig als familiars. Es trencava així la tradició anterior de concentrar els presos polítics a una sola presó, a Herrera de la Mancha. D'aquest tema, la periodista Pilar Urbano hi afegí això: “*la política de dispersión de presos viene del PSOE, no es una política de derechas... Los socialistas saben que es una arma de doble filo, que les duele, pero no les duele afectivamente porque no vaya la novia o la familia, sino que les duele porque no llegan las consignas, las directrices. Porqué claro la ejecutiva de ETA no se encuentra dentro de la cárcel, está a fuera, claro, entonces... ¿cómo llegan? Llegan mediante las gestoras pro-amnistía, que solamente existen para fletar autobuses y autocares y luego, los del CESID y los del PSOE se meten también en estos, trufando los autobuses y autocares para enterarse de los planes y así es como llegan las directrices de ETA a la cárcel.*

Entonces el tema de la dispersión hace muy difícil el que a esta gente, a los presos, puedan seguir obedeciendo a sus directrices y que se mantengan leales y fieles a ETA. Llegó un momento que había 500-800 presos, casi toda la militancia, todos los comandos estaban allí. En una prisión dejas de ser individuo, dejas de ser persona, te despersonalizan, te dan un número y aunque los presos tengan su momento de ocio, de aire fresco y de reencuentro con los suyos para animarse el uno con el otro... Allí te quitan todo tú alma de rebeldía, tienes muchas facilidades para obtener tabaco, papel,

⁷⁹³ “*Qui vulguit pau que prepari la guerra*”. *Vegeci*.

⁷⁹⁴ Sánchez, *El alma y la vergüenza*, 394.

⁷⁹⁵ Lluny de ser punibles, tal com ho denuncià en el seu moment el prestigiós periodista Xavier Vinader.

revistas, si sigues las directrices de los funcionarios penitenciarios y no las de ETA – una que se localiza lejos de la prisión y solamente te puedes comunicar con esta vía cartas.

La dispersión de presos es buena, porque les incordia, pero también hace más difícil una negociación⁷⁹⁶. Otra cosa a tener en cuenta, es el hecho que ser de ETA era una forma de vida, por este mismo motivo es un problema cuando estos con una nueva identidad salen de la prisión, ya que...necesitan trabajo, vivienda, educación, la ubicación que ellos quieran, tienen que comenzar una nueva vida...y todo esto es solucionado vía la diplomacia, con la ayuda de los ministerios de Exteriores, de la Vivienda y del Trabajo. No solamente es un problema policial”.

Segons el periodista i analista Antoni Batista, la política de dispersió de presos “és una política de govern no oficial, en un moment es va donar una concentració de presos bascos en les presons espanyoles tan important que va esdevenir un contrapoder dins d'aquestes. No recordo de qui la dissenyà. Però té dos grans objectius tal dispersió: separar els col·lectius de presos entre ells i allunyar-los del seu entorn, tot i que la llei penitenciària digui que els presos han d'estar al més aprop possible del seu entorn social i afectiu, amb les seves famílies. Però, clar... Puerto Santa Maria, Càceres, Canàries, a partir de 1000 km... És una eina més per la lluita antiterrorista”.

Dit això, més que buscar la pau a Euskadi, les diferents polítiques esmentades buscaven fer la viu-viu al sector radical de l'esquerra *abertzale*, per part del PSOE, com a prova hi ha el testimoni del socialista Pablo Castellano Cardalliaguet⁷⁹⁷. Ell mateix explicà que “la Ley Antiterrorista se propuso y se aprobó durante el periodo de gobierno de Felipe González y su Ministro José Barrionuevo (1982-1988). En este periodo la actividad de ETA llegó a cotas máximas sobre todo con casos de asesinatos-masa como el de Hipercor que tenían a la sociedad en situación de auténtica excepción. Fue muy

---

⁷⁹⁶“[E. Lluch] A veure, a Alger es va estar a punt d'arribar a un acord [...]. No s'hi va arribar. Però al final no sé de qui és l'error. Va estar molt ben portat. No he sentit mai ningú solvent que critiqui les converses d'Alger, ni els dos que les van portar, que són Eguigaray i Vera. Ni el PP dels pitjors temps les va criticar, ara que hi penso. Per tant, les converses d'Alger són un error d'ETA”(Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 127);“(Les negociacions amb ETA) Jo les conec una miqueta bé, però crec que la primera condició és que deixin de matar. I, segona, de concessions polítiques se'n poden fer poques, eh? Perquè moltes de les que demanen van contra la voluntat de la gent. Per exemple, la major part dels navarresos no es vol unificar amb el País Basc [...] (De fer una amnistia als presos...) Això ja s'ha fet, en certa manera. A veure, una amnistia global, general va contra la Constitució, per tant és inviable. L'altra via és el procés de reinserció social que s'ha anat aplicant”(Ibid., 134-135).

⁷⁹⁷“Por cierto me dedicó en Gara un editorial poniéndome de fascista y nazi, por mi intervención parlamentaria en defensa de la Ley Antiterrorista (llei orgànica 11/80 d'1 de desembre), que me encomendó el grupo parlamentario del PSOE porque no había diputado que se atreviera a hacer pública su oposición a esta. Tiempo después hubo de ponerme escolta al Ministerio porque al parecer, según me dijeron, figuraba entre los objetivos de atentado de esta (ETA)”.

criticada hasta por El País y recurrida ante el Tribunal Constitucional, que no la modificó: ampliaba los periodos de detención a los presuntos terroristas, más de las 72 horas, pudiendo llegar hasta la semana, con conocimiento del juez y fiscal, sin poner el detenido a disposición judicial, por lo que era rechazada al dar tanto margen a la policía y creer que ello podría aumentar los casos de malos tratos en comisarías o actuaciones ilegales para obtener información. Esta legislación excepcional en cuanto a la jurisdicción (Audiencia Nacional), Fiscalía especial, procedimiento más urgente y ley sustantiva más dura, acabó incorporándose al Código Penal, y luego ha sido tomada como ejemplo por otras legislaciones, ante la delincuencia terrorista que ha tomado, cual era de prever, importancia decisiva en materia de defensa cívica.

Siendo Ministro de Justicia Enrique Múgica (1988-1991) (junt amb Antoni Asunción⁷⁹⁸), también durante el gobierno de González, se puso en práctica la dispersión de presos de ETA, para evitar que desde las cárceles actuaran como grupo de presión, sobre los otros presos dispuestos a modificar sus lazos,(arrepentidos) con la organización, y con sus acciones concertadas sobre el propio Estado. A ello atribuyen el asesinato por ETA de Fernando Múgica, en venganza por la dispersión, pues este abogado era hermano del Ministro”.

Un que patí en la seva pròpia pell el règim de les tortures i que, per tant, coneixia molt bé aquest món, fou Martxelo Otamendi, qui digué que “la tortura es una política muy habitual en todas las policías del mundo, es un tema eficaz, consigues en seguida el reconocimiento de la autoría del delito y si no eres tú, conseguirán la información que quieren de otra persona. Es eficaz para el policía, el 80% de los detenidos terminan a la cárcel, es eficaz para los magistrados, para los jueces, se consideran fáciles las autoinculpaciones. También es eficaz para los políticos porque les permite decir en público qué el sistema penitenciario es muy eficaz porque el 80% de los detenidos se encuentran en la cárcel.

Y luego, todo el sistema lo encubre, los torturadores cuando torturan muestran esta sensación de que a ellos no les pasara nada, como si fueran impugnable, nada, no es que el jefe de la policía haya marchado de la Jefatura para ir a ver un partido del Real Madrid y sus subalternos lo aprovechen...¡No!, eso es una manera de trabajar que

---

⁷⁹⁸Goñi, “25 años de la dispersión de presos etarras, una política “que debe continuar””.

busca la obtención de información rápida, meter miedo a la gente que tenga la tentación de meterse en estas cuestiones, porque si te pillan te torturaran seguramente.

Además, hay un cierto desprestigio también, porque para denunciar el torturador tienes de luchar tu solo contra él, contra el Estado. Entonces eso es un problema serio porque te tienes de pelear con ellos, los tienes de llevar a juicio, a Estrasburgo. En España no ha habido suficiente dignidad y calidad democrática como para acabar con eso: la tortura.

La dispersión política de los presos nace en los años 80, con los socialistas en el gobierno. Mientras antes de esta política los presos de ETA se encontraban en cárceles de Madrid como Herrera de la Mancha, y era allí dónde con lo que les llevaban sus familiares lo compartían entre ellos (ropa, alimentos)... con esta manera de hacer estos grupos de presos ganarían, con el tiempo, poder en el interior de la prisión, aquellas condiciones eran mucho más humanas de las que tienen ahora. Entonces, para evitar que estos tuvieran poder, se inventó la dispersión”.

Per acabar aquest punt, el *Lehendakari* Ibarretxe denuncià així l'existència, d'encara avui, del dret penal de l'enemic a l'Estat espanyol: “[...] *por una parte los temas relacionados con las torturas, con determinados elementos de las Fuerzas del Orden y Seguridad del Estado que tenían una especie de carta blanca para hacer cosas, la cual es una aberración des del punto de vista democrático. Pero no muy lejano de la aplicación de lo que se conoce en la academia como el derecho penal del enemigo.*

El mismo que se aplica en Guantánamo, con presidentes que consideramos enormemente demócratas como Clinton, o menos demócratas como Bush, o más demócratas como Obama. Todas estas cosas son las que han estado ocurriendo, Intxaurrondo es un ejemplo claro de todas estas cosas, de una aplicación del derecho penal del enemigo. Que en el fondo es el no derecho [...] las políticas penitenciarias a la carta son una derivada del derecho penal del enemigo. Es decir, yo aquel que defino como un enemigo le aplico los derechos humanos que a mí me parecen, a la carta. Cuando en realidad los derechos humanos son debidos a todas las personas, también a los que han cometido horribles delitos o a las gentes que están en la cárcel, no por ello se ven privados de sus derechos humanos básicos.

Y el derecho a cumplir la condena, al margen de cuál sea la naturaleza del delito cometido, en el centro penal más próximo a tu propio domicilio es un principio constitucional, pero... en el fondo tú al penado igualmente le castigas si está en una cárcel en Canarias, que en Valencia, que en Dos Caminos o en Bilbao. Porque está realmente encerrado, lo que pasa es que quien realmente castigas es a su familia, que tiene todo el derecho, si quiere, para visitarle. Son dos cosas diferentes, las dos cosas derivan de lo que ha sido y sigue siendo, hoy todavía, en el estado español el derecho penal del enemigo. Que es el no derecho, definido por algunos jueces del propio Tribunal Supremo. Como el juez Jiménez, quién dice que el derecho penal del enemigo es el no derecho, bueno, pues, la legislación de excepción que se ha construido alrededor de todas estas cosas, lo que refleja es el derecho penal del enemigo por el cual tu puedes aplicar a la carta los derechos penitenciarios”.

10.c. III. Lluch parla dels “GAL”

“La democracia se defiende hasta en los desagües”

*Felipe González*⁷⁹⁹.

A la pregunta de Marçal Sintès, *“I comprèn que un estat democràtic pugui utilitzar instruments antidemocràtics per preservar el propi sistema, el propi estat de dret?”*, Lluch respongué que *“si és un mitjà democràtic, sí. Per exemple, m’hauria semblat bé la il·legalització del partit nazi”*⁸⁰⁰ –*[entrevista d’Iñaki Gabilondo a Felipe González]* –*I. Gabilondo-¿Organizó usted a los GAL? –F. González- Jamás se me hubiera ocurrido. Yo soy un demócrata de toda la vida, convencido de que sólo se pueden utilizar instrumentos democráticos para luchar contra el crimen”*⁸⁰¹.

Lluch en totes les entrevistes i articles que feu afirma que l’origen dels *Grupos Antiterroristas de Liberación* es troba en temps de la UCD. De fet, en temps del primer govern de la monarquia, amb Carlos Arias Navarro al capdavant, en el consell de

---

⁷⁹⁹Garzón, “El combate al terrorismo y la guerra sucia en España: el caso de los grupos antiterroristas de liberación (GAL)” dins de *El poder de la transparencia*, 183.

⁸⁰⁰Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 125.

⁸⁰¹Garzón, “El combate al terrorismo y la guerra sucia en España: el caso de los grupos antiterroristas de liberación (GAL)” dins de *El poder de la transparencia*, 197.

ministres del 23 d'abril de 1976⁸⁰², Fraga digué: “*Es todo el Norte el que se nos subleva, y hay que sujetarlo por la fuerza*”⁸⁰³. Ell mateix també comentà que havia demanat als rics del País Basc que li donessin suport amb diners per tal d'organitzar un servei civil d'informació i avalar així oficialment les violències de grups com el *Batallón Vasco-Español*, *Alianza Apostólica Anticomunista*, *Grupos Armados Españoles*, altres.

Hi ha qui diu que grups com el BVE ja matarien a etarres des de 1974, i d'allí es donaria una continuïtat fins als GAL –“*El Batallón Vasco-Español s'organitza el 76-77, i hi ha una continuïtat que arriba fins als GAL*”⁸⁰⁴. La resposta de Lluç sobre els orígens dels GAL fou de les poques que no tindria contradiccions, perquè el *Batallón Vasco-Español* desapareix amb l'emergència del terrorisme d'Estat, la qual cosa fa pensar que molts dels veterans de la guerra bruta contra ETA continuarien des dels GAL.

Adolfo Suárez, demòcrata convertit i president d'Espanya en els temps més sanguinaris d'ETA (1976-1981), quan Andrés Cassinello (Tinent Coronel del CESID), José Antonio Sáenz de Santa María (General de la Guàrdia Civil), Manuel Ballesteros (comissari en cap de Policia), entre d'altres, li proposaren crear uns GAL, sempre els contestà “*el que a hierro mata, a hierro muere*”, “*mientras yo sea presidente del Gobierno, eso no se hará, no lo toleraré*”, “*la guerra sucia, nosotros ni sabemos hacerla ni debemos hacerla..., no entra en nuestros principios*”⁸⁰⁵. Segons Lluç, el Tinent general José Antonio Sáenz de Santamaría fou qui diria que de GAL no n'hi ha un, sinó que hi ha diversos i coincidia amb Lluç en aquesta afirmació.

Era José Barrionuevo un maquinador dels GAL? Tot i que E. Lluç va dir que “*penso que el govern no va organitzar-ho, però és públic que algunes persones del cercle governamental hi han participat*”⁸⁰⁶, havent estat company seu en el Consell de Ministres, a Barrionuevo l'exculpà així: “*una buena persona incapaz de estar en maniobras antidemocráticas*” [...]“*estaba, como dijo Martín Villa [titular del Interior*

---

⁸⁰²Hi assistiren el general Fernando de Santiago y Díaz de Mendivil (vicepresident d'Assumptes de la defensa) i els ministres Antonio Garrigues Díaz-Cañabete (de Justícia), Manuel Fraga Iribarne (vicepresident segon d'Assumptes d'Interior i ministre de Governació), José María de Areilza y Martínez de Rodas (d'Assumptes Exteriors) per tal d'afrontar el problema d'ETA.

⁸⁰³Urbano, *La gran desmemoria*, 113.

⁸⁰⁴Sintes, *Què pensa Ernest Lluç*, 132.

⁸⁰⁵Urbano, *La gran desmemoria*, 406.

⁸⁰⁶Sintes, *Què pensa Ernest Lluç*, 128.

con UCD], en un ministerio muy difícil, donde esa generosidad de la que hablaba le hizo rodearse de gente antidemocrática”⁸⁰⁷.

Una de les situacions enigmàtiques que es crearen en aquella entrevista feta per Marçal Sintès l'estiu de 1996 fou quan l'entrevistador es preguntà “*Mentida?*”, en relació a la rotunda afirmació que li feu Lluç de “*és mentida que els GAL hagin afavorit el terrorisme*”⁸⁰⁸. Ell mateix es reafirmà dient que els GAL havien fet mal a la democràcia i els valors humans, però no han afectat ETA per a res. Només s’ho creuria si els GAL haguessin aparegut abans que ETA, i com a resposta als atacs *galistes* ETA hagués aparegut: “*Si quan desapareixen els GAL, al 1985, ETA hagués decidit dissoldre’s...*”⁸⁰⁹. I aquell mateix any també va dir això: “*En cambio, me da la gana decir que los GAL hicieron el juego a ETA, así como lo ha hecho, menos, la demagogia sobre el GAL, aunque corra el riesgo de que Ramírez, Trillo y Anguita se den por aludidos. Los dos primeros por doble razón*”⁸¹⁰.

Per cometre tant terror, tortures i assassinats són necessàries múltiples complicitats de diverses persones de diferents sectors, amb materials i fons de recursos diversos: metges, notaris, policies, sicaris⁸¹¹, màfies (com els *hampons* de Marsella), militars, extremistes, serveis d’espionatge, periodistes, ambulàncies, logística, armes, diners (els quals podrien sortir del narcotràfic⁸¹²), etc...

El 1996 Lluç públicament s’entestà a defugir dels lligams entre l’existència d’ETA i els GAL, tot al·legant que els etarres eren un grup amb benzina pròpia, a més recordaria que cal conèixer els 150.000 votants d’Herri Batasuna, que vivien aïllats. De fet, quan comentava que l’existència dels GAL no els havia ajudat a reforçar els seus arguments, es referia a ETA com un grup que s’autoalimentava, a qui tampoc no influí el

---

⁸⁰⁷De cara a la creació dels GAL, Lluç digué que havia estat culpa de l’antiga policia franquista: “*Hemos sido demasiado generosos con la policía franquista. Posiblemente nos equivocamos*” [...] “*venía de esa policía más beligerantemente antidemocrática*” [...] “*Esa gente, Amedo y muchos de ellos, no han sido escrupulosos con el comportamiento democrático, entre otras cosas, porque no son demócratas*” (Torrontegui, “Lluç cree que el PSOE ha sido muy generoso con la policía franquista”).

⁸⁰⁸Sintès, *Què pensa Ernest Lluç*, 129.

⁸⁰⁹*Ibid.*

⁸¹⁰Lluç, “Euskadi, tierra seductora”, 23.

⁸¹¹Els quals podrien arribar a cobrar de 7.500 a 22.500 euros d’avui, per cada *etarra* mort.

⁸¹²Ismael Miguel Gutiérrez –el presumpte cap del comando *galista* implicat en l’assassinat de Robert Caplanne, fou empresonat a Tailàndia per tràfic de drogues (Sales, “El jefe del comando de los GAL escribió desde una cárcel de Tailandia una carta a un policía”)-, un dels dirigents dels GAL, fou desarticulat a Barcelona el 15 de gener de 1986. Aquest amb un altre terrorista regentaven un comerç de vídeos situat a la ronda del General Mitre; aleshores, es va saber que Ismael havia estat processat –mesos abans- per tràfic de drogues. Els cinc presumptes membres dels GAL detinguts explicaren que, ell, era la persona que finançava i dirigia les seves activitats (FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l’Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d’instal·lació:85. “El miembro del GAL huido regentaba una videoteca en Barcelona”, 14).

franquisme. De fet, aquell estiu, digué a Marçal Sintes que els d'ETA no són antifranquistes sinó que van contra Espanya. I per a exemplificar que no hi havia relacions de causa-efecte entre les actuacions d'ETA i els GAL, apel·la a llegir l'*Egin* per tal de veure com dels GAL no parlarien gaire⁸¹³. Curiosament, Narcís Serra, a l'hora de parlar dels GAL i d'Ernest Lluch feu aquest comentari: “*No crec que l'Ernest tingués mai cap contacte amb tots ells. Mentre ell fou ministre no va haver-hi cap actuació dels GAL que sortís a la premsa*”.

Precisament, aquell diari no parlaria de les sigles dels GAL perquè aleshores no es coneixien massa. En el primer lustre dels anys 80 havien guanyat protagonisme les màfies internacionals, raó per la qual l'any 1985 quan es van trobar a Busot (Alacant) les restes de Lasa i Zabala el primer que pensaren, sense haver-los identificat, fou que havien arribat per un ajustament de comptes de les màfies del moment.

Per part de Lluch i de Serra, els comentaris de la premsa i, en concret, del diari *Egin* d'Hernani serien del tot equivocats. Per una banda, el 20 d'octubre de 1983 es faria ressò del segrest de Lasa i Zabala a Donibane, amb aquest títol: “*Denuncia por desaparición y posible secuestro de dos jóvenes refugiados de Tolosa en Bayona*”⁸¹⁴. D'altra banda, Xabier Galdeano, corresponsal del diari *Egin*, fou mort a mans dels GAL a San Juan de Luz (Donibane) al març de 1985.

Segons Ernest Lluch, els GAL no mataven a Espanya i quan ell estava al govern ETA matava a 50-60 persones anualment. L'organització mataria molt poc a França, ja que com diu ell mateix, sempre havia evitat tenir tant Espanya com França en contra seva. Un fet que passaria a partir del 26 d'agost de 1987. Aquell dia François Mitterrand es reuní amb Felipe González i acordaren actuar de forma coordinada contra ETA.

Aquest cop ETA tingué problemes, els líders socialistes d'Espanya i de França es reunirien a Landes. Més concretament, es trobaren a la residència on estiujava Mitterrand, a la Latche, a 80 quilòmetres de Baiona, el pacte que sortí d'aquesta reunió fou acabar amb *el santuari d'ETA*, després que el líder del PSOE li trametés a Mitterrand la següent informació: segons un informe de la CIA, ETA tenia suport àrab, és més, havien amagat a la nau industrial d'Hendaia míssils terra-aire SAM-7 –segons

---

⁸¹³“*En parlen molt més els altres. Jo no em compro mai l'Egin però, al País Basc, com que el tinc als bars, el lleigeixo. En parla molt poc i, per descomptat, molt menys que El Mundo o El País*”(Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 130).

⁸¹⁴Al capdavant del diari *Egin*, hi havia José Felix Azurmendi. El número del diari era el 1873 i tenia 32 pàgines.

Antoni Batista, aquesta informació impacta a Mitterrand i fa que canviï la seva visió sobre els *etarres* i la seva tolerància envers a tots ells.

El record que té Ribó d'aquesta trobada és aquest: *“dels GAL conec les trobades de Felipe i de Mitterrand, on se li diu a Felipe... tens masses etarres a la presó... volent dir...t'has de carregar a uns quants. No tinc cap element per explicar la relació de l'Ernest amb els GAL”*; Lluch explicà dels francesos que eren els responsables principals de l'existència del Santuari d'ETA, i que no volien lligar-se políticament a Espanya en no ser un país democràtic a causa del contraterrorisme: *“(Els GAL) era también contraproducente para que aquellos que como Valéry Giscard d'Estaing negaban su menor colaboración por “no creer que España era una democracia”, decía el receptor de diamantes. Martín Villa lo conoce a la perfección. Por esto nos avergonzó que hiciera un acto de abrazos con José María Aznar en Valencia en junio de 1993. Delante de este tipo de franceses difícil es que los GAL no les permitieran dar cobijo a todos los prejuicios antiespañoles. (Amiga y discípula Rita Barberá: antes de volver a invitar a Giscard a nuestra Valencia, habla con Rodolfo.) El ponderado y veraz Joan Reventós no está muy alejado de Martín Villa cuando escribe en su “Misión en París”⁸¹⁵: “El presidente Valéry Giscard d'Estaing encubría el santuario del terrorismo etarra”⁸¹⁶.*

De fet, els anys més mortífers d'ETA van ser els anys 1980-1981-1982-1983 amb 152 morts. Foren els anys que, segons s'afirmava, hauria rebut el suport de part de la banda alemanya Baader-Meinhof, la Líbia de Gaddafi i l'Organització per a l'Alliberament de Palestina, entitats que els proporcionaven diners, armes sofisticades i camps d'entrenament a Algèria, Síria i el Líban⁸¹⁷.

Ernest Lluch comentà a Marçal Sintès que, per tal de resoldre el cas GAL, el govern socialista hauria hagut d'esbrinar realment què eren els GAL. En aquesta direcció, al·legà que el govern va saber massa tard què eren els GAL a causa de l'opacitat de què

---

⁸¹⁵Segons Anna Balletbò, Joan Reventós fou ambaixador espanyol a París des de 1983 a 1986. Aquest socialista que havia conviscut amb l'eurocomunisme del PSUC, havia estat enviat per Felipe González (socialdemòcrata que li costava tractar amb els comunistes) per tal de millorar les relacions diplomàtiques d'Espanya-França amb l'objectiu de lluitar conjuntament contra ETA. Llavors F. González i Mitterrand (socialista que tendia a pactar amb els comunistes) no tenien una bona relació, tanmateix, gràcies a les activitats de Reventós més les violències dels GAL al sud de França s'aconseguí que els respectius ministres d'extersiors espanyol i francès es possessin d'acord per tal d'extraditar del santuari d'ETA als etarres i dur-los a les presons espanyoles.

⁸¹⁶Lluch, “Se liquidó a los GAL”, 19.

⁸¹⁷Segons Pilar Urbano, amb la marxa dels militars espanyols del Sàhara, tant Argèlia com el Marroc iniciaren les seves pressions sobre l'Estat espanyol perquè aquest els cedís la sobirania del poble sahrauí, perquè aquest era l'únic que la tenia. Una d'aquestes pressions d'Argèlia sobre Espanya era entrenar etarres i finançar l'independentisme canari.

gaudirien alguns policies *galistes* per part dels seus superiors. També, afirmà que finalment els GAL desaparegueren gràcies a la pressió del govern socialista.

En Lluch també digué que, malgrat haver-hi gent contrària als GAL, aquesta gent no deia res del que passava per aquesta raó: “*Jo, policia d’aquí, policia d’allà, no m’enfrontaré a uns tios que maten etarres*” i menys encara, si les víctimes es localitzaven a França – “*I també alguns devien pensar, “ja s’ho faran els francesos aquests, que no col·laboren... [...]. Aleshores, també n’hi ha que podien pensar, en relació als GAL: “Pues si esto es en Francia, que se jodan; ¿no? y que lo aguanten”*”⁸¹⁸. Quan Marçal Sintès li preguntà si el cas GAL havia estat la mort política del PSOE, Lluch diria que tot i que li hagués agradat que fos així, no ho creia.

Els seus textos publicats a la premsa, al voltant de temes foscos com aquest, costen molt de comprendre a causa de les grans i moltes contradiccions que tenen les seves respostes. Per exemple: per què diu que a vegades es feia una lectura massa instrumental dels GAL o que no hi havia lligams de causa-efecte entre ETA i els GAL, si a la mateixa entrevista diria que el que voldria ETA era que l’any 1996 encara funcionessin els GAL –“*això la justificaria més i mataria més*”. El PSOE no faria fallida a les eleccions de 1996 per l’afer dels GAL sinó, entre d’altres raons, pel cas FILESA.

10.d. Obra sanitària

10.d.I. Sanitat privada o pública?

“La sanidad privada es un negocio. Lo digo sin ánimo peyorativo. Simplemente taxonómico. Si se dedican 1000 unidades monetarias a la sanidad privada, en tanto que un empresario no es un filántropo ni tiene porqué serlo, sabemos desde el siglo XVIII que el empresario se mueve no por altruismo sino por el beneficio, por tanto, si la tasa de beneficio normal en una actividad es el 20% antes de impuestos, es evidente que de esas 1000 unidades monetarias destinadas a la sanidad privada, el 20% tiene que ir a remunerar el beneficio del empresario, por tanto a la sanidad van 800 y 200 van al beneficio”

Segundo Bru, catedràtic d’Economia Aplicada de la Universitat de València.

Mitjançant tres articles d’E. Lluch –“*No entender la sanidad*”⁸¹⁹, “*Lo público y la sanidad privada*”⁸²⁰, “*Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos*”⁸²¹ – es mostrarà el

⁸¹⁸Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 131-132.

⁸¹⁹Lluch, “No entender la sanidad”, 15.

⁸²⁰Lluch, “Lo público y la sanidad privada”, 33.

⁸²¹Lluch, “Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos”, 35-44.

què pensava ell, tant de la sanitat privada com de la pública, i amb quins mecanismes havia de funcionar la sanitat espanyola perquè aquesta fos el màxim d'eficient.

D'aquest sector en Lluch deia que *“la Sanidad no tiene precio pero tiene un coste”*, aquest economista es fixava molt amb la optimització dels recursos⁸²². En termes d'eficiència i d'estalvi, segons Lluch, si el sector privat era i és molt eficient en diversos sectors, a camps com el de l'educació o el de la sanitat no ho era pas. Tant la Sanitat com l'ensenyança tenen una forma de ser peculiar i aquesta les diferencia, per exemple, del sector per excel·lència del segle XX, la indústria automobilística.

En aquest sentit, a l'hora de comprar un automòbil, de poca potència, a inicis del segle XX s'havien de treballar moltes hores per aconseguir-lo, cosa que amb el pas dels anys el respectiu nombre d'hores va disminuir.

Hores	Anys
12.000	1910
3.000	1950
1.000	1980

Lluch, d'aquest fet en diria que era una simple aplicació de la teoria del valor demandable d'Adam Smith. Una realitat molt diferent era la sanitat, perquè si s'agafa la mateixa forquilla temporal (1910-1980) es veu com a principis de segle el nombre d'hores treballades per pagar el cost d'una habitació d'hospital eren 18, cosa que a finals de segle hauria ascendit lentament a les 20⁸²³.

La Sanitat per a Lluch tindria tres *“grilletes”*⁸²⁴, tres limitacions, que obligaven a que tal sector, pel bé de la societat, hagués de ser gestionat pel sector públic. Però abans de definir-los, és important centrar l'atenció en el mercat en si, on no hi havia cap mecanisme d'autoregulació en aquest sentit, així que sense unes polítiques

---

⁸²²En Lluch tenia una visió molt senequista de l'economia, com es veu en el tractat *Sobre els beneficis: “L'economia és la ciència d'evitar despeses supèrflues o l'art de fer servir els béns propis amb moderació”* (Fundació Ernest Lluch-Blanquerna Centre Cultural-Generalitat de Catalunya, Ernest Lluch,54).

⁸²³Tals dades l'Ernest Lluch les tragué de l'autor J. Fourastié, més concretament del seu llibre *L'evolution des prix à long terme Paris* (1969), on a les pàgines 223-227 i 238-239 parla dels preus relatius a l'automòbil i de l'hospital.

⁸²⁴*“He utilizado la expresión grillete no solamente por su tradición académica sino también por la fuerza de una palabra que nos expresa mejor que ninguna otra lo que es una limitación objetiva. Limitación que puede solamente ser salvada con la aplicación de nuestros mejores haceres en el mundo de la sanidad”*(Lluch, “Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos”, 44).

redistributives es farien grans injustícies i s'estaria sent molt ineficaç. Per exemple, allí on la sanitat fos controlada majoritàriament pel sector públic, aquesta només s'alimentaria del 6-8% del PIB –com l'espanyola i la britànica de l'any 1992. En canvi, els països on la sanitat fos privada es gastaria en Sanitat més del 14% de la producció interior bruta d'aquests estats. Alemanya a l'any 1997 patí una tendència de privatització sanitària, d'aquí vingué el seu encariment d'un 2%.

Les variables de les que es parteix per dir que un país té una bona qualitat mèdica són la menor mortaldat infantil i la major esperança de vida. Així que, un país com els Estats Units⁸²⁵, amb grans centres i instituts mèdics de prestigi, però, tots ells privats, amb gairebé 40 milions de persones a l'any 1997, la seva realitat mèdica era dramàtica: un país que era capaç d'enviar mils de soldats al Golf Pèrsic, no era capaç de resoldre un problema bàsic com era el de la sanitat, a causa d'haver mantingut únicament mecanismes privats. La força d'aquests sectors privats sanitaris eren tals que quan Hillary Clinton intentà aplicar una reforma “*a lo Romeo Gorría*”⁸²⁶ ella sortí derrotada, però, en canvi, el sector privat d'àmbit sanitari n'emergí reforçat i això es traduïa de la següent manera: que barris de Nova York tinguessin pitjors índexs de salut que l'antiga Ceilán, avui Sri Lanka.

Segons Ernest Lluch, la caiguda del comunisme va marcar la partida de defunció de les polítiques neoliberals al posar al descobert les seves insuficiències, així que, en aquest sentit, Lluch era més positiu que Pere Navarro. Si el segon havia dit que el tàndem Thatcher-Reagan havien acabat amb l'estat del benestar, Lluch va dir que les accions

---

⁸²⁵ “[Marcelo Palacios Alonso] *Si nos ceñimos a aspectos de calidad, tendría que decir concretamente que en Estados Unidos en estos momentos se está atendiendo a un control exhaustivo del hecho sanitario en relación con el gasto y muy fundamentalmente en el ámbito hospitalario, puesto que en relación a las necropsias o controles que se hacen sobre actos médicos se ha podido observar que un 65 por ciento de estos actos realizados, si no recuerdo mal, en centros concertados privados eran erróneos, mientras que en los hospitales clínicos circundaban alrededor del 40 por ciento.*

Por otra parte, en servicios o sistemas de salud que ponen un énfasis adecuado en el hecho gestor, como puede ser el Servicio Nacional de Salud, que incide creo que en un 5,5 por ciento sobre el Producto Interior Bruto, alcanzan un nivel de calidad que es muy superior, en las evaluaciones internacionales, a los indicadores que se establecen para Estados Unidos. Concretamente el Reino Unido se mueve en el tercer lugar de indicadores de calidad sanitaria, mientras que Estados Unidos se mueve en el noveno lugar. Esto se avala también por lo que ha sucedido en el año 1977 en Alemania e Italia, donde se ha establecido una legislación para controlar el gasto sanitario, que se estaba desbordando. En Italia creo que desde 1976 a 1984 ha subido del seis y pico por ciento al casi 10,5 por ciento del Producto Interior Bruto. Parecidos asuntos se estaban desplegando en Alemania” (Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”).

⁸²⁶ Ministre de Treball sota el franquisme, expressió que havia sentit Lluch del Doctor J. M. Ricoy; Hillary, preocupada per la situació sanitària, volia reduir els costos que els hi dificultaven ser competitius -amb els seus productes- en el mercat internacional.

d'aquests dirigents poca cosa aconseguirien canviar i, a més, que foren fortament criticats al veure que països com Alemanya i Japó funcionaven millor que ambdós països d'arrel anglesa. En el Regne Unit, la dama de ferro, Margaret Hilda Thatcher – amb John Major-, no aconseguiria acabar amb el Sevei Nacional de Salut britànic ja que aquest havia arrelat profundament entre la població.

El que sí que cal destacar són les conseqüències de la liberalització de Reagan als Estats Units, una que provocà l'augment de 24,6 milions d'estatunidencs sense cap tipus de sanitat fins els 35,4 al 1991. Un 25% del total de la població passava sis mesos cada dos anys sense cap assistència. Malgrat això, era el país on es gastava més en sanitat, amb un 14%⁸²⁷, molt per sobre de països com Canadà i França on el cost de la seva sanitat representava ser un 9% del seu PIB. Aquesta desigualtat en sanitat dels Estats Units feia que a l'any 1992 es trobessin en el 16è lloc en quant a esperança de vida i el 23è en termes de mortalitat infantil.

Després d'haver-se fet la reforma sanitària d'Espanya, amb els seus pros i contres, es va tornar a donar protagonisme el sector privat, cosa que representava ser un flac favor al sector sanitari perquè quan es privatitza la sanitat desapareix l'interès per a les tècniques innovadores que redueixin costos, per les exigències d'autoregulació espontània per a limitar la despesa i també, per l'existència d'una demanda il·limitada de serveis sanitaris.

Si a l'any 1992 a Europa el sector sanitari privat ocupava el 30%, a Espanya només ocupava el 15%. Analitzant mes per mes s'arribà a veure com el principal factor inflacionari d'aquell any, al voltant d'un 10%, de l'Índex de Preus de Consum espanyol havien estat els serveis sanitaris privats; en termes d'assegurances mèdiques d'assistència sanitària la respectiva inflació encara es notava més. L'augment de quotes entre el primer semestre de 1992 i de l'anterior era d'un 32,5% -augment que provocaria un augment molt lent del nombre dels seus cotitzants⁸²⁸-, un fet que contrasta amb el 2-3% d'augment dels preus que cobraven els agricultors i industrials.

---

⁸²⁷Aquesta "locomotora" del primer món, tenint uns índexs de despesa tan expansiva, es pensava que els seus costos sanitaris podrien arribar en pocs lustres a representar el 20% del seu PIB.

⁸²⁸"Ana Macpherson daba cuenta de un goteo anual en Cataluña que resta clientela en un 4-5 %. En el resto de España, con unas cifras más bajas, existen aumentos positivos aunque reducidos"(Lluch, "Lo público y la sanidad privada", 33).

Dels costos a l'alça de 1992 Lluch explicava que aquests en depenien de diverses realitats. La primera podria ser la competència d'uns hospitals públics ben equipats, obligant així a una gran modernització sense que es reduïssin els costos. De les quotes baixes, Lluch alertà al conseller Trias que aquestes potenciaven la rapidesa dels augments, per tant, no es podria evitar una tendència inflacionista. A més, també es podria debatre de si tenir un sector públic universalitzat permetia que se li poguessin traspasar serveis cars.

“Desde el bajo impacto de las innovaciones tecnológicas sobre la reducción de costes, aunque sí sobre la calidad sanitaria, los costes de personal son muy importantes. Existe la referencia de unos sueldos públicos relativamente elevados que actúan como referencias a lo que se añaden las presiones de algunos colegios de médicos. Un portavoz acaba de proponer que los colegios sean al mismo tiempo obligatorios, pero además que puedan firmar convenios colectivos tanto con compañías sanitarias como con cooperativas. Una propuesta que recuerda el "Estado novo" de Salazar o una repetición de la propuesta de Antón Saracibar en julio de 1989, a favor de la sindicalización obligatoria y que tan duramente fue atacada”⁸²⁹.

Un d'aquests “grilletes” era el de la tecnologia, la nova tecnologia i els nous medicaments que es llencessin al mercat sí que millorarien la qualitat del servei a l'hora de tractar al malalt i/o pacient, però el cost no es reduiria, tot el contrari. Per això mateix, per trencar aquesta tendència s'hauria de premiar aquelles empreses que fessin tecnologia sanitària i medicaments de molta qualitat, però, de publicitat transparent i amb el menor cost possible.

En termes de nova tecnologia, segons el Doctor Conde Olasagasti, era molt difícil introduir-la en un hospital i retirar l'anterior. Un fet que no passava només a la sanitat pública sinó que també es donava a la privada i això era així perquè tot i introduir-hi una tècnica molt avançada els metges no retirarien l'anterior per por a que la nova fallés. Tal fet encara encaria més la tecnologia sanitària –que ja era cara de per si (a l'any 1985, 300 milions de pessetes era el que valia una màquina de ressonància nuclear magnètica, mentre que un scàner en costava 120 milions)-, si la nova tecnologia

---

⁸²⁹Ibid.

tendeix a ser més cara que l'anterior, sol faltava que els hospitals acumulessin tant la vella com la nova tecnologia. *“Raramente, y así me lo ha confirmado el doctor Segovia de Arana, hay mecanismos para retirar la tecnología anterior con lo que el proceso es acumulativo. No existen, insisto, mecanismos que eviten ni el que las nuevas tecnologías encarezcan, aunque mejoren la calidad, ni que aparezca una tecnología que por su propia fuerza y claridad ante los médicos, elimine la utilización de tecnologías menos intensivas desde el punto de vista económico”*⁸³⁰.

Amb tot això, el cost sanitari cada vegada seria més gran, això sí, quanta més sanitat pública hi hagués menor seria l'augment del cost global. A més, quan la despesa en sanitat és menor els índex de qualitat són millors i a la inversa. Tendències de difícil aturada eren l'augment de la despesa de la sanitat any rere any i el continu augment de la demanda sanitària (psiquiatria, prolongació de la vida, salut bucodental). Qui deia que sí que es podia controlar a mig termini el cost sanitari era el professor José Barea, ell convidava a fer-ho eliminant *“los obsoletos corsés legislativos”* i que es *“recojan las variaciones de la demanda”*⁸³¹, anant així cap a una legislació mercantil, que era com funcionava el país amb més costos sanitaris i amb més marginació del primer món: Estats Units. D'aquest professor i catedràtic d'una assignatura tan reguladora com la d'Organització de la Comptabilitat i Procediments de la Hisenda Pública, Lluch diria que no semblava pas que li interessés la realitat, és més, li demanaria que aplicués més l'assignatura i que no es perdés pels viaranys del mercat i de la legislació mercantil.

Segons Ernest Lluch, en un estudi fet pels Estats Units sortí com a resultat que, entre el 1992 i el 2005, els sectors que produïrien més llocs de treball serien els dels analistes i programadors de computació –amb un augment del 115%– i el dels treballadors de la sanitat a domicili –amb un increment del 140%. Aquest últim seria el que creixeria més a causa de l'expansió de la productivitat total del sistema sanitari, fet que, a poc a poc, obligaria a descarregar els hospitals en benefici de la hospitalització domiciliària. Altres sectors que incrementarien, en termes d'ocupació, serien els d'aquelles feines de treball intensiu i en les que no hi haguessin innovacions tecnològiques (treballadors d'agències de viatge, cuiners i els que cuiden els/les nens/es o jubilats).

---

⁸³⁰Lluch, “Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos”, 39.

⁸³¹*Ibid.*, 37.

El segon “grillete” del sector sanitari era el mateix mercat, aquest no posseïa cap factor d'autoregulació. Lluch diria que *“cuando compramos un producto que sea un bien duradero pensaremos en comprar el de máxima calidad pero atemperaremos nuestros deseos teniendo en cuenta su precio así como si su uso cotidiano nos va a ser gratificador. Una corbata o una blusa se comprará en función de la calidad que, normalmente, cuanto más alta significa mayor precio por lo que aquí también atemperaremos la elección en base al dinero del que dispongamos. Mas tendremos un tercer término, que será también atemperador, que es el tener en cuenta el que va a nuestra manera de ser”*⁸³².

Un conjunt d'exemples que tant en el camp sanitari públic com en el privat no es donaria pas, perquè *“quien compra un medicamento, el médico, no lo va a consumir, el enfermo lo va a consumir pero no lo va a pagar. El Estado o la compañía sanitaria privada no lo van a recetar ni a consumir pero directamente sí lo van a pagar. Si la sanidad es pública se pagará a través de impuestos o de contribuciones a la Seguridad Social pero en unos actos absolutamente separados del instante en que uno debe ser atendido. Si es privada a través de cuotas ya pagadas o no pagadas pero no proporcionales ni ligadas a lo que costará el acto médico.*

Esta separación le dará la impresión de que tiene un precio cero, pero lo que ahora queremos señalar, otra cosa señalaremos más adelante, es que el médico, con frecuencia, cuando recomienda una intervención quirúrgica o bien un producto farmacéutico, no tiene en cuenta el coste porque no debe pagarlo. Es indiferente para nuestro razonamiento que lo pague alguien privado o alguien público, y tampoco lo consumirá el médico puesto que en ocasiones se puede ver que cuando el facultativo recomienda para él, para su familia o para algún íntimo amigo, modula en algunas ocasiones sus prescripciones o recomendaciones. Mucho más quedarían moduladas si el efecto “precio” quedara integrado” [...] Anotemos como un ejemplo parcialmente válido pero indicativo que, en los últimos años, las presiones de demanda salariales de los médicos han sido o han encontrado mucha mayor dificultad y resistencia en el sector privado que en el sector público. En ello no hay una mala voluntad del sector sanitario privado sino que es reflejo de una lucha extraordinariamente difícil para contener los costos. No estamos diciendo, en ningún caso, que la sanidad no tenga un

---

⁸³²Ibid., 41.

costo, lo que analizamos es que, en el momento de utilizar servicios médicos, este costo queda algo difuso. Si comparamos con un seguro de vida, veremos que la situación es totalmente diversa entre otras razones porque todos perdemos la vida pero en cambio algunos la pierden después de elevados gastos sanitarios y otros con gastos realmente mínimos”⁸³³.

El tercer i darrer “grillete” es troba en la mateixa universalització de la sanitat, com que a l’hora d’anar a la consulta, a urgències o al quiròfan, no has de pagar res, es crea una sensació entre els malalts-pacients que a la sanitat no hi existeix cap preu i a la vegada és complicat posar-li preu. A més, mentre que en alguns països s’havia reduït el consum de pa, de carn o, fins i tot, la demanda de places universitàries, cap d’aquests havia vist ni veuria mai que la demanda sanitària retrocedís. Per això mateix, la demanda d’aquest tipus de serveis tendria sempre a l’infinit.

“Sabido es el conocido caso de que cuando en una comarca se construye un hospital pensando que el número de camas instaladas es superior a la demanda no pasarán muchas semanas sin que todas las camas estén ocupadas. Siempre recordaré que la caída de la natalidad que se ha producido de una manera tanto más intensiva donde el grado de práctica religiosa católica era más alto, se planeó reducir las camas dedicadas a los niños menores de 5 años en los tres hospitales de Pamplona. La reducción fue muy fuerte y se liberaron el 66 por ciento de las camas dedicadas a estos servicios. Los responsables sanitarios del Estado, de la Diputación y de la Universidad de Navarra respiraron tranquilos pensando que durante un largo período la presión hospitalaria disminuiría. Todo fue en vano puesto que una demanda sanitaria que parece tender al infinito, cubrió en poco tiempo las camas liberadas. Un tiempo que fue corto y que aún pareció más corto a los responsables. La oferta crea la demanda”⁸³⁴.

L’explicació d’aquests tres límits de la sanitat permet comprendre millor el seu funcionament intern. Un cop analitzat, sí que es podrien prestar les tècniques de gestió del sector privat per a millorar el públic. Fer un sistema sanitari més just, més eficient i més bo, volia dir millorar la normativa administrativa com la de control –de manera continuada- i això, possiblement, voldria dir millorar també les tècniques de gerència.

---

⁸³³*Ibid.*, 43.

⁸³⁴*Ibid.*, 43-44.

Per això mateix, a *Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos*, E. Lluch, com a bon deixeble de Tarradellas, diria que per tal d'aconseguir totes aquestes millores en Sanitat no estaria malament emmirallar-se amb l'administració francesa⁸³⁵ i el cameralisme germànic.

Lluch era conegut com un il·lustrat, per tant, com a Ministre cercà els referents del segle de les llums per tal d'aconseguir la felicitat dels funcionaris⁸³⁶ i dels beneficiaris de la sanitat pública espanyola –agafant així l'esperit de “*Las señales de la felicidad en España y medios de hacerlas eficaces*” (1768) de Francesc Romà i Rossell⁸³⁷, qui va dir

---

⁸³⁵L'administració francesa i la seva manera de funcionar representava ésser una de les ninetes dels ulls de Josep Tarradellas i, per això mateix, quan aquest tornà de l'exili es va preocupar per tornar a posar en marxa aquella Escola d'Administració Pública de Catalunya (1912-1939) impulsada per Enric Prat de la Riba, però sempre prenent de referència el sistema administratiu francès –si el lema de Pujol era el de “fer país”, el de Tarradellas seria el de “fer administració” (Generalitat de Catalunya, “Escola d'Administració Pública de Catalunya”); “[E. Lluch] *Con respecto a la Escuela de Gerencia Hospitalaria, yo estoy de acuerdo en que hay que darle más aire. Hemos hecho un cambio de dirección. Hemos puesto a una persona conocida del Partido Socialista, lo digo antes de que me lo digan, pero usted (Carlos Ruiz Soto) también sabe que he nombrado y encargado importantes funciones a personas que no son del Partido Socialista y que le han criticado a él y a mí, pocas personas, por esa amplitud de nombramientos que he tenido; tal amplitud que yo creo que usted me ha puesto hoy en un compromiso diciendo que yo he nombrado un director de AP, cosa que aprovecho para decir, ya que usted lo ha adelantado, que es cierto y tengo que decir además que estamos muy contentos de su gestión. Espero que en el año equis ustedes tengan una actitud tan plural*” (Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”).

⁸³⁶[E. Lluch] *Sobre el personal sanitario sí quiero decir algunas cosas. Por ejemplo, el personal ATS yo creo que sí han notado cambio. ¿Por qué? Hay cosas que me da vergüenza decirles, pero hay que decirles. Hay una sentencia del Tribunal Supremo que dice que los ATS son técnicos de grado medio (reivindicació que feia 21 anys que el personal d'infermeria ho havia estat demanant); esta sentencia, si no recuerdo mal, es del año 1971. Desde el año 1971 hasta 1983 no se había logrado reconocer esto por ningún Gobierno y en el año 1983 los socialistas lo reconocen y en estos momentos tienen la consideración de técnicos de grado medio; no solamente consideración profesional, sino que, además del aumento normal, se les ha aumentado el sueldo en 15.705 pesetas, si no me equivoco. Por tanto, ellos han notado el cambio.*

Sobre los auxiliares de clínica, los cuales tienen una situación profesional inadecuada -como ellos estos días han protestado-, tengo que decir que los médicos interinos desplazados no estaban reunidos, estaban gritando delante del Ministerio cuando yo he salido para aquí. Gritaban: <<Sabando, Sabando, te estamos esperando>>. (Risas.) Por tanto, no estaban reunidos. Los auxiliares de clínica han protestado, yo creo que tienen alguna razón para hacerlo y estamos revisando el que tengan la consideración profesional que no tenían” (Sessions informatives de Comissions, “25 de octubre de 1983”).

⁸³⁷Francesc Romà i Rossell (“1729”-1784) estava lligat a Figueres, on roman l'arxiu familiar a conseqüència de la Guerra de Successió. El seu pare havia tingut un paper important en el bàndol dels austracistes, en el bàndol que havia perdut la guerra, fet que el va dur a abandonar la ciutat de Barcelona per instal·lar-se a la capital de l'Alt Empordà. F. Romà fou un jurista –ell no estudià Dret a la prestigiosa Universitat de Cervera, sinó que anà a la d'Oscà i allí obtingué els graus de llicenciat i doctor en Jurisprudència Civil- i economista que faria d'advocat de pobres a la Reial Audiència de Catalunya (des de 1751 al febrer de 1761 ho faria de manera gratuïta –substituint a Marià Seriol- i el 3 d'octubre de 1761 fou oficialment nomenat advocat de pobres) i també, defensà els gremis i privatives de Barcelona fins el 1768 – sembla ser que Romà i Rossell aconseguí que Carles III tornés a introduir els gremis en el govern municipal de Barcelona (des de 1714 n'havien estat marginats), el 1766 els hi dedicà la “*Disertación histórico-político-legal por los Colegios y Gremios de la Ciudad de Barcelona y sus Privativas*”. La seva etapa en les estructures d'Estat de la monarquia hispànica començà el gener de 1769 com a “*alcalde de Hijosdalgo*” (institució criticada per Romà i Rossell a la seva obra de *Las señales de la felicidad en España y medios de hacerlas eficaces* (1768)) de la Cancilleria de Valladolid. El desembre de 1775 fou nomenat regent de la Reial Cancilleria de Mèxic i a la mort del Virrei Bucareli, a l'espera que el seu successor, el Virrei Mayorga, s'hi traslladés des de Guatemala, del 9 d'abril al 23 d'agost de 1779 fou qui assumí el virregnat, per la seva qualitat de president de l'Audiència. Finalment, morí el 15 de desembre de 1784 a la ciutat de Mèxic (Lluch, *El pensamiento económico en Cataluña entre el renacimiento económico y la revolución industrial*, 12; Lluch, *La Catalunya vençuda del segle XVIII*, 181-184).

això: “*tengo pronosticado que la época feliz de esta grande obra será aquel día en que se conceda el libre comercio á Indias sin la menor sujeción*”⁸³⁸.

Romà i Rossell, a més d'importar de l'estranger les matèries primeres necessàries per a alimentar a la indústria nacional també creia que el paper del comerç català havia de ser el de distribuir les mercaderies americanes per tot el Mediterrà, de fet, ell animava a utilitzar Trieste com a punt d'entrada comercial al centre d'Europa. Hi ha qui diu que l'apologeta de la política pro islàmica de Carles III va ser Antoni de Capmany, aquest fet no seria pas estrany perquè, precisament, la preocupació d'aquells catalans –entre les moltes que existien a l'interior de la seva ment- era recuperar el comerç amb Turquia – uns lligams perduts des del segle XVI, fet que va omplir de riqueses el port de Marsella⁸³⁹.

---

⁸³⁸Lluch, *El Pensament Econòmic a Catalunya (1760-1840)*, 29; “*Las señales de la felicidad en España y medios de hacerlas eficaces (1768)*”, fou la obra més important de Francesc Romà i Rossell i la va escriure quan estigué a Valladolid –escrits econòmics com aquest van ser els primers textos mercantilistes que aparegueren a Catalunya: “*Aquella potencia de la Europa que tenga mayor número de hombres de estado y sepa más bien colocarlos, se hará la más respetable*” (Ibid.,14). Aquesta frase recorda a la teoria dels metalls de Plató, que deia que per fer feliç a una comunitat i als seus ciutadans cal que tots ells/es siguin el màxim d'útils a l'Estat, per tant, han d'ocupar el lloc on fossin tots ells més funcionals. Com que la vinguda en massa dels metalls d'Amèrica provocaria una forta inflació de preus -fet que destruiria el teixit comercial, industrial i l'inexistent mercat nacional-, per tal de plantar-li cara ell apostà per l'exaltació del luxe: “*El lujo va aumentando á proporción de sus caprichos, las de Artífices, y estas contribuyen con el consumo al aumento de Labradores; restablecida medianamente la Población, el Luxo y la Agricultura redoblan sus esfuerzos animados, aquel de mayor despacho de las manufacturas y ésta de consumo de los simples, y alimentos; y resultando, quanto más asegurado esté el despacho interior, un sobrante de géneros, para extraerlos, se forma un Comercio activo, que encaminará a la mayor opulencia*” (Ibid., 19-20).

Romà i Rossell concebé que el veritable tresor de la Monarquia hispànica –que havia de ser monàrquica, absoluta, moderada i il·lustrada- eren els seus habitants, la seva agricultura, la seva indústria i el seu comerç i això volia dir que tot l'or i la plata d'Amèrica abans de passar a mans angleses i holandeses havia de repercutir positivament a tots aquests segments econòmics que s'han anomenat (el creixement econòmic que tingué Catalunya del 1730 al 1790, en gran mesura, fou per la liberalització del mercat americà, tot i que també hi ajudà molt l'augment de la producció agrícola –potenciat per la repoblació que hi va haver entre els anys 1730 i 1760).

Tot i que refusà la teoria i la política fisiocràtica, aquesta el va influenciar, per exemple, fou contrari a la divisió de les petites propietats, a més, volgué acabar amb: la fam –segons Jaime Algarra, era el predecessor de Malthus perquè relacionava la demografia amb la dinamització de l'economia d'una societat (tot i no haver tingut mai present el terme de “rendiments decreixents”), perquè la població estigués sempre alimentada ell era partidari del lliure comerç i de l'abolició de les taxes de grans (política que ajuda a abaratir la subsistència, però mai es podia treure de sobre l'amenaça de les mesures aplicades en temps de fam)-, la misèria interior i enfortir el mercat nacional (fet que faria que, de cara els productes manufacturats estrangers, recolzés les restriccions dels gremis, però tampoc no era partidari d'un prohibicionisme amb tots els ets i uts, per exemple, donaria màximes llibertats per a les matèries primeres. És més, amb la compra de manufactures estrangeres, per part dels comerciants exportadors d'Espanya, s'aconseguiria eliminar el contraban). Per fer efectiu tot això, calia potenciar el comerç entre les zones marítimes i interiors d'Espanya (amb rius navegables, camins més bons, altres -volia intervencionisme estatal, l'emissió de crèdit públic permetria fer obres públiques i alegrar la circulació monetària, perquè com se sap *el diner fa diner*), posar indústries allí on hi haguessin hagut (donant feina als catalans que no en tinguessin en el seu lloc d'origen), fent una llei agrària (a ell li agradava l'emfitèusi) –“*En el Estado en que haya muchas tierras comunes, nunca prosperará la Agricultura, porque mientras aquellas no son particulares, ó se cultivan mal, ó están abandonadas*” (Ibid., 24). Totes aquestes propostes havien de ser aplicades tant a Catalunya com a la resta d'Espanya.

⁸³⁹Lluch, *El Pensament Econòmic a Catalunya (1760-1840)*, 46.

Estudiant el cameralisme germànic Lluch es va trobar amb el Comte d'Aranda, Pedro Pablo Abarca de Bolea-Ximénez de Urrea y Ponts de Mendoza⁸⁴⁰, qui va lluitar, per exemple, perquè els naturals de les nacions de la corona catalanoaragonesa es sentissin còmodes i ben integrats en una Espanya nobiliària i estamental. Agafant aquesta última idea, hi ha qui diu que Lluch fou Ministre de Sanitat i Consum per demostrar la bona integració de Catalunya dins d'Espanya i a més, el mateix Ministre Lluch, al llarg del seu mandat, amb la respectiva descentralització (en teoria) de l'administració sanitària intentà que tant Comunitats Autònomes com Corporacions Locals es sentissin ben integrades dins de les seves polítiques sanitàries i de consum, cosa que no ho va aconseguir amb Catalunya i, més en concret, amb la Generalitat de Catalunya- *“El caso del mayor gasto sanitario en Cataluña está explicado por razones históricas de una menor presencia de lo público de raíces, pero también por el talante de (Josep) Laporte (Conseller de Sanitat i de Seguretat Social de la Generalitat (1980-1988))”*⁸⁴¹.

Que Lluch hagués fet referència al cameralisme germànic a l'hora de parlar de la sanitat espanyola podria venir pel fet que, pels camerals, era vital tenir una bona hisenda, ser fiscalment efectius i optimitzar el màxim els seus recursos per tal d'aconseguir el benestar i la felicitat de la seva gent. Abans d'explicar com ho pensaven aconseguir tot això, cal dir que el cameralisme germànic podria venir de Berlín, de Viena –tenint de difusor a Von Sonnenfels a l'Àustria de Maria Teresa-, però, sobretot, de la Prússia de Frederic II. Dit això, el darrer Estat anomenat fou molt important a l'hora de fer difusió del cameralisme germànic, ja que crearia grans quantitats d'obres pròpies i a més les escriuria en francès. A més, aquesta Prússia ocupava un lloc preeminent al continent Europeu, tenia un exèrcit potent i una economia de les més prestigiades, per tant, si es segueix la definició d'Albert Otto Hirschman⁸⁴², Prússia n'era la gran garant del moment.

Què curiós que tant Johann Heinrich Gottlob von Justi (1717-1771) com Jacob-Friederich von Bielfeld (1717-1770) -que van ser els qui van difondre el cameralisme

---

⁸⁴⁰Lluch, “Cameralisme, Corona d'Aragó i <<partit aragonès>> o <<militar>>”, 135-166.

⁸⁴¹Lluch, “No entender la sanidad”, 15.

⁸⁴²“La interpretació de Hirschman consisteix en els següents elements integrats en tres etapes: primera, una nova doctrina econòmica adquireix importància dominant dins un país amb poder militar i amb prestigi del seu progrés econòmic; segona, aquest país està desitjós d'exportar la dita doctrina i aconseguir amb això una hegemonia internacional; i, tercera, encara que sembla una invencible combinació, un cos de pensament convincent amb el patrocini d'aquest país que té un destacat poder mundial, la nova doctrina troba aviat resistències i té una vida curta, sovint de tres dècades”(Lluch, “Cameralisme, Corona d'Aragó i <<partit aragonès>> o <<militar>>”, 137).

germànic prussià- donarien molta importància, entre altres factors, a la policia⁸⁴³ i a l'estament militar per tal de poder construir una societat en ordre i eficient en la recaptació fiscal -“[José López de Colmenero⁸⁴⁴] *el Militar que es el Abogado que defiende los Pleitos de la Corona, es tambien el resguardo de las rentas Reales auxiliando a sus dependientes*”. Mentre que la societat civil estava plena de vicis i de corrupcions, aleshores, la societat militar apareixia com un ideal perfecte“[Pedro Ramírez Barragán⁸⁴⁵] “*quien biere con tan pocas Leyes cómo se comprenden en una reducida Ordenanza, el floreciente estado en que oy se halla la militar disciplina, y gobernarse el Ejército... y viere por otra parte las quiebras que padecen en todo el Reyno, Provincias, Ciudades, Villas y Lugares*”⁸⁴⁶.

Valentín de Foronda fou un dels traductors en castellà de les obres de Bielfeld, com ho va fer amb *Instituciones Políticas* –obra que seria greument perseguida i jutjada d'anticatòlica per part de la Santa Inquisició espanyola-, des de Bordeus, el 1781.

10.d.II. Reforma de la gestió sanitària i hospitalària

“Con cierta frecuencia -lo hemos oído bastantes veces y hoy también- hay ciertos resabios cuando se habla de una buena gestión en lo que se refiere al mundo sanitario. Yo creo que el establecimiento de criterios de economía en la ordenación del sector sanitario es de gran importancia, importancia que no entra en contradicción con lo que tiene que ser una buena planificación, evaluación y control de lo que es el hacer sanitario. Se han puesto ejemplos que van desde la chilización hasta la soviétización de nuestro sistema sanitario. A mí me parece que eso es andar por las nubes”

Paraules del Doctor Marcelo Palacios Alonso al ple de 12 de març de 1985.

El tarannà d'E. Lluch, de persona austera, economicista i estalviadora⁸⁴⁷, feu que ell mateix optimitzés el màxim els recursos sanitaris i hospitalaris espanyols –només arribar al Ministeri engegà tres auditories a INSALUD⁸⁴⁸, a l' AISNA (institució que

---

⁸⁴³La penetració de la *Polizeiwissenschaft* (la ciència de la policia), es va fer notar, sobretot, a Espanya i a Catalunya a través de Von Justi. La seva herència més remarcable fou l'aparició de l'assignatura de la Ciència del Govern –vital a l'hora d'esdevenir advocat de la Reial Audiència-, dins d'aquesta hi havien aquestes temàtiques: Policia, Política i Economia (Lluch, *El Pensament Econòmic a Catalunya (1760-1840)*, 75).

⁸⁴⁴Segons E. Lluch, era un militar i acadèmic de la *Real Sociedad Geográfica de Valladolid* que buscava crear una societat composta per oficials de l'exèrcit per assegurar el bon funcionament de l'agricultura, la indústria i el comerç d'Espanya.

⁸⁴⁵Era un propietari extremeny que escrigué a finals de 1768 i a inicis de 1769 un altre projecte militarista, aquest era el de la *Idea de Político Gobierno* –tal i com ho va explicar E. Lluch.

⁸⁴⁶Lluch, “Camerarisme, Corona d'Aragó i <<partit aragonès>> o <<militar>>”, 156.

⁸⁴⁷Adjectius que, segons el diputat de *Coalición Democrática*, Carlos Ruiz Soto, el van dur a que molts Hospitals estiguessin encara per inaugurar, tot i estar tots ells acabats (com el d'Eivissa, el qual fou inaugurat dos anys després d'haver-se construït).

⁸⁴⁸Segons E. Lluch, INSALUD desconeixia el nombre de llits que estava gestionant i el primer que s'havia de saber era quants llits tenia l'Institut Nacional de Salut.

com contemplava la LGS s'acabà integrant a INSALUD pels volts de 1984, per evitar cap duplicació de funcions) i en els centres d'investigació de Majadahonda⁸⁴⁹-, a més, potencià el control de la qualitat⁸⁵⁰ i que els metges treballessin en equip (com a novetat, els ambulatoris treballarien amb un coordinador metge, un Auxiliar Tècnic Sanitari, un farmacèutic, un veterinari i una assistent social o treballador social). Totes aquestes polítiques estaven enfocades a que el sistema sanitari, en general, fos el màxim d'eficient possible⁸⁵¹-així que, per a recuperar i millorar l'ambient de treball a INSALUD el seu govern establí un estatut únic pel personal sanitari.

---

⁸⁴⁹Tals "auditorías-muestreo" d'INSALUD –la dimensió d'aquest Institut feia inviable fer una auditoria general- no es van fer pas amb l'esperit "de llevar a alguien al <<banquillo>> -aunque si se dedujera de la investigación habría que hacerlo- sino para despejar la confusión que pueda haber y mejorar el funcionamiento. INSALUD ha gastado este año 800.000 millones de pesetas. INSALUD es tan grande que cada día se pagan más de 1.000 millones de pesetas de sueldos y salarios [representava ser el 47% del pressupost d'INSALUD]. En cuanto se fijan los objetivos se comenzarán las auditorías"(Sáenz-Hernández, "Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo, <<Muchos médicos piden la inspección porque cumplen>>", 9) –d'allí en sortiria un llibre blanc amb els resultats; INSALUD, segons Francesc Raventós i Torras, era el braç executor de la política sanitària, atès que d'aquesta entitat en depenia la majoria dels centres d'atenció primària i hospitalària d'Espanya. En els anys 80 aquesta institució arribà a tenir 250.000 funcionaris a les seves files i uns 1.800 centres d'atenció primària i/o hospitalària arreu d'Espanya- "El pressupost de l'INSALUD era a l'entorn d'un bilió de pessetes d'aquells anys, mentre que el pressupost del Ministeri era una xifra poc significativa".

Històricament, INSALUD no havia tingut mai una relació molt cordial amb el Ministeri de Sanitat, tot i dependre'n d'aquest. Ecòmicament, depenia del Ministeri d'Economia i del de Treball i Seguretat Social que, en temps del Ministre Lluch, estava liderat per Joaquín Almunia. Amb tot, si el primer donava instruccions i fixava les polítiques, el tercer no aportava els suficients recursos per a tirar-les endavant, tot i ser el que fixava el pressupost de l'Institut – en referència a aquest pressupost, E. Lluch, en deia que era "el residuo del residuo". Així que, el pressupost d'INSALUD era molt ampli (de 875.215 milions de pessetes) però, a la vegada, molt limitat (Raventós, "L'etapa d'Ernest Lluch com a Ministre de Sanitat i Consum", 61).

Era important, per part de l'equip del Ministre Lluch, saber què era INSALUD, per tant, donar resposta a aquesta qüestió fou un dels objectius sanitaris de legislatura –"[E. Lluch] El Director general del Instituto Nacional de la Salud, que es el señor Fernández Cuevas - que tuvo un trabajo yo diría que denodado en este Instituto Nacional de la Salud, por lo cual después ha obtenido una condecoración-, me dijo en el día en que yo era Ministro que si al final de todo sabíamos cuántas personas trabajaban en el Insalud - cosa a que a mi me extrañó muchísimo- me podía dar por satisfecho [...]. Por ejemplo, con respecto a la obtención de una valoración de los recursos del material que existe en los distintos hospitales no estaba hecho un balance de recursos exacto. Había aproximaciones. En consecuencia, a veces se producían esas noticias que salen en la Prensa de que en un hospital de una ciudad hay dos <<scanner>> y que ninguno de los dos trabaja plenamente o que uno no funciona" (Sessions informatives de Comissions, "18 de octubre").

⁸⁵⁰[F. Raventós] ¿Qué entendemos por control de calidad asistencial? En primer lugar, hay que hacer un análisis del proceso asistencial, siempre en términos objetivos, para evitar valoraciones subjetivas o juicio de valor. Nos vamos a basar, primeramente, en todo el sistema de estadísticas clínicas. ¿Qué quiere decir esto? Quiere decir que vamos a medir, a través de las historias clínicas y de los procesos desarrollados, las tasas de mortalidad general y postservicios, los porcentajes de necropsias, las tasas de cirugía innecesaria, las tasas de infecciones quirúrgicas, etcétera. Disponiendo ya de estos datos, vamos a crear y potenciar las comisiones de calidad formadas por el personal facultativo y directivo para que le permitan analizar con profundidad cada una de las comisiones. Porque ¿qué pasa con las historias clínicas, la comisión de mortalidad, la de tejidos, de las infecciones, etcétera? Es decir, queremos que se pueda profundizar en la calidad de la asistencia que estamos prestando, pero siempre en términos de objetividad, ya que es el único punto de referencia con rigor para avanzar en estos campos"(Sessions informatives de Comissions, "29 de mayo de 1984").

⁸⁵¹[F. Raventós] [...] se ha intentado una coordinación mayor de la atención primaria y hospitalaria, ya que sabemos que un defecto importante que tiene la asistencia actual es que la atención primaria no actúa de filtro adecuado para remitir al hospital aquellos enfermos que realmente así lo requieran, sino que muchas veces nuestros hospitales actúan de ambulatorios de lujo, de ambulatorios de altísimo coste para patologías que no lo requieren"(Ibid.).

Si a Lluç li agradava molt aquests dos verbs “saber gestionar”, la llei d’incompatibilitats fou molt important per ell: es van declarar incompatibles a 5.000 metges, però abans, s’havia demanat a cada metge funcionari de sanitat fer una declaració dels diferents llocs on treballava i resultà que algun metge feu constar que treballava a 13 llocs diferents. Malgrat això, si els metges complien dins del sector públic -amb les responsabilitats que tenien- Lluç no els hi prohibiria pas que aquests també dediquessin hores en el sector privat. Més d’una vegada, tant dins del Congrés dels Diputats com a fora, ell havia dit que no tenia res en contra vers els del sector privat, però, “*el que está comprometido con el sector público que cumpla y si no, que se vaya al sector privado*”⁸⁵².

Els resultats pràctics d’aquesta política havien estat positius i a més de la renúncia de 60 metges –a desembre de 1982-, E. Lluç creia que els metges de millor qualitat humana i ètica eren els que deien: “*bueno esto parece que se ha acabado y hay que poner realmente los papeles en regla*”⁸⁵³. Quant als 60 metges que renunciaren, quan alguns d’ells, com el Dr. Rivera, digueren que eren càrrecs polítics, E. Lluç els hi contestà que “*yo tengo que decir que no, que eso ha sido en muy pocos casos. Lo que ocurre es que los de mayor buena fe ya están pidiendo la excedencia o unos días de los llamados para «asuntos propios» para luego decidir. Cada treinta días daremos información sobre el cumplimiento de esta circular y creemos que se revalorizarán situaciones y además se crearán algunos lugares de empleo, aunque insuficientes ante el paro tan alto que hay entre licenciados jóvenes*”⁸⁵⁴.

“Humanitzar” fou altre verb clau per a E. Lluç, així que ell i els del seu equip feren moltes mesures per fer més humans els hospitals i evitar que aquests estiguessin massificats⁸⁵⁵: establir de forma gradual la jornada laboral de matí i de tarda (40 hores) -

---

⁸⁵²Sáenz-Hernández, “Ernest Lluç, ministro de Sanidad y Consumo, <<Muchos médicos piden la inspección porque cumplen>>”, 9.

⁸⁵³*Ibid.*

⁸⁵⁴*Ibid.*

⁸⁵⁵El diputat Carlos Alfonso Gila González, de *Coalición Democrática*, li feu memòria a E. Lluç que, a finals de maig de 1984, existien 9 hospitals de la Seguretat Social on hi havien llistes d’espera superiors a l’any –possiblement produïts per falta de llits i de personal sanitari. Que existissin aquestes llargues llistes d’espera no era un motiu d’alegria, ni per E. Lluç ni pel Govern ni pel Ministeri, tot i això, aleshores era quan l’administració socialista tot just començava a fer front, per primera vegada, a aquesta qüestió –fins llavors no s’havia tingut coneixement estadístic d’això. De les paraules de Gila, Lluç va comentar que no en tots els serveis existien aquestes llargues llistes d’espera (només n’hi havien a cirurgia maxil·lofacial, a cirurgia plàstica, a al·lèrgia, a reumatologia, a cirurgia ortopèdica i en un menor grau, a oftalmologia, a otorrinolaringologia, a traumatologia, a urologia i a cirurgia general) i que a la major part dels hospitals espanyols l’espera per ser atès era molt menor en quant a temps –segons Lluç i Raventós tal problemàtica no es localitzava en el nombre de llits perquè aquest era suficient (estaven al voltant del 3 per mil habitants), el mateix passava amb el personal sanitari, per tant, el problema estava en la mala gestió que

cosa a què els afectats respondrien que era impossible acomplir els horaris⁸⁵⁶-, aquesta ampliació d'hores laborals seria complementada per una bona política de

---

s'havia fet fins llavors a INSALUD. Per millorar aquesta realitat, Lluch, només arribar al Ministeri, contractà entre 600-700 tècnics de gestió i...*”aun con ser sólo setecientos su labor se está notando”* (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “3 de octubre de 1984”); en més d'un hospital d'Espanya, per una operació d'hèrnia o de menisc un s'havia d'esperar 1 any; a La Corunya, els malalts en llista d'espera eren 983; a Madrid, per fer-se una citologia (per prevenir el càncer de coll d'úter) es podia trigar 3 mesos i per una mamografia 6 mesos; a Logronyo, en el sector Digestiu hi havia una llista d'espera de 120 dies; a hospitals de Barcelona, a Traumatologia, hi havia una llista d'espera de 2 mesos (de mitjana). Per a Carlos Ruiz Soto, els hospitals d'Espanya estaven molt mal equipats –amb scàners que havien quedat obsolets-, per exemple, de ressonància magnètica només en tenia un de Barcelona (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “12 de marzo de 1985”).

⁸⁵⁶*“Puede existir un problema de imagen aunque se exagera, porque se escogen algunos casos significativos en vez de hacer un promedio y realmente hay médicos de una gran dedicación. Estos problemas de imagen no se deberían tratar sólo como problemas de imagen sino también de contenido. La imagen no se mejora con palabras y muchos médicos son conscientes de ello. Con respecto a esta circular, si se puede demostrar dentro de seis u ocho años que esas condiciones mínimas que ellos aceptaron se cumplen, es lo que más puede ayudar al prestigio de los médicos. He comprobado que muchos me piden la inspección para demostrar que cumplen y que ello se sepa públicamente”*(Sáenz-Hernández, “Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo, <<Muchos médicos piden la inspección porque cumplen>>”, 9); “[E. Lluch] *“La aplicación del horario de mañana y tarde no la hemos hecho de manera cerrada, sino que dejamos en manos del Director que pueda establecerse algún otro tipo de horario, siempre con el mismo espíritu y con la dedicación de cuarenta horas, puesto que podría suceder que en algunos servicios -y pienso, sobre todo, por ejemplo, en cirugía- un horario de mañana y tarde no tendría un sentido absolutamente concreto, y, por tanto, está en manos del Director que excepcionalmente pueda hacer otros tipos de planteamientos que no sean de horario de mañana y tarde, sino distinto horario que se considere más adecuado en orden a conseguir una mayor racionalidad sanitaria en su centro. Esta es evidente que no puede ser una decisión individual de un médico, de dos o de tres, sino que tiene que tener, a su vez, una racionalidad sanitaria en su interior, de tal manera que se consideren o bloques de servicios o unidades asistenciales que esté en manos de su Director designar, de modo que este nuevo régimen de dedicación se haga de una manera coherente, puesto que, tal como acabo de decir, si fuera de una manera aislada de una u otra persona, no funcionaría esto así”*(Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”); la jornada legal era de 42 hores, però amb política de concertació que se seguí amb la UGT i el SGAS es fixà que aquesta havia de ser de 40 hores. També s'havia establert una jornada nocturna de 35 hores en els hospitals d'INSALUD, una tipologia de jornada molt avançada al seu temps –“[Francesc Raventós] *Todos sabemos que en Europa se está planteando en estos momentos la reivindicación de la semana de treinta y cinco horas; nosotros la tenemos ya en nuestros centros desde hace meses. Esto ha permitido al mismo tiempo una regularización del funcionamiento y una corrección de las disfuncionalidades que existían. Tengamos en cuenta que antes el personal ATS femenino tenía una jornada de veintisiete horas, lo cual realmente es disfuncional, y el personal masculino tenía una jornada nocturna de cuarenta y dos horas, lo cual, evidentemente, era anticonstitucional. Así pues, se ha hecho una corrección de la jornada nocturna, situándola a un nivel avanzadísimo, que simultáneamente permite corregir estas disfuncionalidades. Ha permitido también, a través de las modificaciones legales oportunas y de los Estatutos correspondientes, racionalizar los turnos de noche eliminando en la práctica casi la totalidad de las horas extras y creando puestos de trabajo, porque en algunos casos ha habido que dotar las plantillas al suprimir las horas extras.*

Se ha avanzado también en la flexibilización de los horarios. Uno de los acuerdos importantes de este año es la posibilidad de librar los sábados con compensación horaria, para todo el personal. Se trata de cumplir todas las horas que se tengan que cumplir, pero, en función de que haya habido una mayor dedicación durante la semana que esté verdaderamente reconocida, se podrá librar los sábados, con lo cual flexibilizamos y damos mayor comodidad al propio personal y al mismo tiempo garantizamos una calidad asistencial adecuada”(Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”); el govern d'INSALUD, per fer complir la sentència 81/1982, de 21 de desembre -publicada en el B.O.E. del 15 de gener de 1983-, dictada pel Tribunal Constitucional davant del recurs d'empara 198/1982 -demanat pels ATS del Centre Hospitalari Ciutat Sanitària Francisco Franco de Barcelona- feu el següent: “[E. Lluch] *El Ministro de Sanidad y Consumo, así como el Gobierno, es partidario de cumplir las sentencias del Tribunal Constitucional y, por tanto, también esta sentencia y aplicarla.*

Por esta razón, en el acuerdo que hemos propuesto en el Insalud y que ayer por la mañana tenía el Acuerdo de Unión General de Trabajadores, de la Confederación Estatal de Sindicatos Médicos y una posición acorde de la Unión Galega de Sanidade, presentamos los siguientes párrafos que darían respuesta y cumplimiento a la misma.

Dicen: <<La jornada nocturna para todo el personal no facultativo, sin distinción de sexo ni categoría, será, a partir de 1 de mayo de 1983, de treinta y cinco horas en el cómputo bimensual de sesenta horas. En noches alternas, con jornada de diez horas y un plus de nocturnidad del 20 por ciento sobre el salario global de la hora trabajada. Transitoriamente se establece un mínimo garantizado, no revisable, de 6.000 pesetas fijas por este concepto para todas las categorías, que estará en vigor hasta que el plus antes establecido permita superar esta cantidad>>” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “20 de abril de 1983”).

remuneracions⁸⁵⁷; lliure elecció de metge –el Ministre Lluch valorava molt que, a 3 d'octubre de 1984, el 84% dels espanyols haguessin dit que havien estat ben tractats més el fet que el 71% dels pacients recordaven el nom i el primer cognom del metge que els havia atès⁸⁵⁸ - i de centre assistencial⁸⁵⁹ -l'atenció primària arribaria a espais rurals d'una manera personalitzada⁸⁶⁰; extraccions perifèriques; la Carta de Drets i Deures del Pacient⁸⁶¹; la cartilla individual⁸⁶²-amb uns historials mèdics personals; es

---

⁸⁵⁷«[E. Lluch] [...] *la comparación entre profesionales de nivel universitario que trabajan para la Administración pública, bien en régimen de funcionario, bien en régimen de personal estatutario, que tengan unos y otros unas ciertas semejanzas en sus retribuciones, con el objeto de que no se produzcan grandes diferencias, y es a partir de un análisis de estos ingresos con lo que hemos podido establecer lo que sería el complemento mensual del personal sanitario.*

Vamos a dar algunos datos para situar este tema, sobre el cual, a veces, hay información no siempre suficiente. Por ejemplo, los ingresos del año 1984 respecto a los de 1985, teniendo como referencia global el complemento de especial dedicación.

El año 1984, que es donde hay datos cerrados, un Catedrático numerario de Universidad, cobraba -sin dedicación exclusiva- 1.638.120 pesetas, lo cual, con la dedicación exclusiva, se convertía en 2.598.636 pesetas. Un Jefe de Servicio en el Cuerpo Superior de Letrados del Estado, un Abogado del Estado, cobraba con dedicación exclusiva 3.416.935, mientras que sin dedicación exclusiva cobraba 2.947.233 pesetas. Si aducimos un Jefe de Servicio de la carrera diplomática, sin dedicación exclusiva, eran 2.218.929, y con dedicación exclusiva, 2.688.630 pesetas.

Podríamos considerar algún otro como médicos de sanidad nacional, es decir, médicos que son funcionarios, y continuando también la comparación con Jefes de Servicio, sin dedicación exclusiva, son 2.169.567, y con dedicación exclusiva, 2.639.278.

Estos eran los números que teníamos que tener en cuenta para poder establecer este aumento de complemento especial en unos términos que fuesen adecuados o acompasados con otro tipo de dedicaciones.

Sin dedicación exclusiva, un Jefe de Servicio de Hospital, con dedicación de siete horas, cobraba, el año 1984, 2.708.188 pesetas; un Jefe de Sección de hospitales de INSALUD, 2.322.810 pesetas, y un médico adjunto, 1.932.056 pesetas. Un Jefe de Departamento de hospital, 2.858.464” (Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”).

⁸⁵⁸El Dr. Rivera havia arribat a dir a la opinió pública que, el metge, podia refusar a atendre a un malalt excepte en cas d'urgència. D'això, E. Lluch, va dir que el Dr. Rivera hauria de concretar el concepte d'urgència, ja que, si ho pensava tal i com s'havien publicat llurs declaracions s'estaria anant contra el jurament d'Hipòcrates, el Codi Ètic de la Convenció de Ginebra de 1939 i la Constitució (Sáenz-Hernández, “Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo, <<Muchos médicos piden la inspección porque cumplen>>”, 9).

⁸⁵⁹Això es faria de forma gradual, perquè costava molts diners i, per tant, es començaria per les especialitats, no obstant, Lluch volia aplicar la lliure elecció de metge, de primeres, a pediatria, al ser un camp de gran sensibilitat; a partir del juny de 1983 ja hi va haver plena llibertat d'elecció de metge de la Seguretat Social a Medicina General, a Pediatria i a Tocoginecologia i el salari del sanitari es miraria que fos per usuari i no per famílies adscrites; en alguns llocs s'havia introduït massa ràpid, “[E. Lluch] en Albacete, los cambios de estas medidas adoptadas han aumentado en un 5.061 por ciento; en Granada, en el 205 por ciento. En Zaragoza, entre el 300 y el 400 por ciento, y en Santander el 15 y el 20 por ciento” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “21 de diciembre de 1983”); la lliure designació de metge “[E. Lluch][...] lo vamos a extender a todo el conjunto de España con excepción de Cataluña, que no la aplica porque el Insalud está transferido y no ha creído oportuno introducir la libre elección de médico fuera de tres o cuatro poblaciones, si no recuerdo mal. Es evidente que nosotros, en cambio, pensamos ir extendiendo esta fórmula que ha tenido buenos resultados” (Sessions informatives de Comissions, “18 de octubre de 1983”).

⁸⁶⁰ “[F. Raventós] *Pensamos que para algunas especialidades hay que establecer un calendario de desplazamiento para que en ciertas localidades, una vez a la semana o una vez cada quincena, en función de la especialidad, sea el médico el que se desplace y no tengan que ser precisamente los ciudadanos*” (Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

⁸⁶¹ “[F. Raventós] *¿Qué es lo que dice la Carta de Derechos y Deberes del Paciente? En primer lugar, les decimos que tienen derecho a una atención sanitaria integral de sus problemas de salud; que no han de tener discriminación por razones de tipo social, económico, moral o ideológico; que tienen derecho a la información completa y continuada del diagnóstico y del proceso sanitario; que deben tener una libre determinación entre las distintas opciones que les presente el responsable médico; que tienen derecho a negarse al tratamiento; que tienen derecho a tener su historia clínica; que tienen derecho a que no se realicen en su persona investigaciones o experimentos sin*

---

dar, previamente, su consentimiento; que tienen derecho al correcto funcionamiento de los servicios asistenciales y administrativos; que tienen derecho a unas condiciones aceptables de habitabilidad, higiene y alimentación y el respeto a la intimidad, y que tienen derecho a presentar quejas, reclamaciones y sugerencias.

Estos son algunos de los aspectos de los derechos del Código de Derechos y Deberes, y vamos a hablar también de deberes, porque tienen su contrapartida. En primer lugar, como deberes, se prevé el cumplir las normas que estén establecidas en cada centro, el tratar con respeto al personal, el cuidar de las instalaciones que sirven para su atención y el exigir que se cumplan sus propios derechos.

Publicar una Carta de Derechos y Deberes del Paciente es una cosa muy sencilla. Conseguir que se cumpla, es algo más difícil. Y, por eso, no hemos querido hacer todavía la publicación, por decirlo así, oficial, de esta Carta de Derechos y Deberes del Paciente, sino únicamente anunciarla, porque pretendemos que, a partir del momento en que se publique, se ponga en marcha de forma inmediata y con plena eficacia. En este sentido, estamos tomando una serie de iniciativas en nuestros hospitales. Estamos reorganizando algunos aspectos que nos van a permitir que esta Carta de Derechos y Deberes no quede en una mera declaración de intenciones, sino que pueda adquirir su plena eficacia. Estamos reorganizando los servicios de admisiones de nuestros hospitales, y queremos que todos tengan un servicio de admisiones único, centralizado, las veinticuatro horas del día, para que haya un conocimiento perfecto de la situación del centro. Pensemos en la importancia que tiene esto, no sólo para la atención del centro, sino también para una buena coordinación de los servicios de urgencia y para evitar sucesos que pasan a veces, cuando un enfermo va a un hospital, donde no hay camas, y luego hay que mandarlo a otro, y es por una falta de coordinación y de un buen funcionamiento de los servicios de admisión. Eso permitirá, al mismo tiempo, avisar con anticipación suficiente a los enfermos y evitar estas estancias largas en nuestros centros para preoperatorios. Algunas veces tenemos enfermos que han de estar más de siete días en nuestros centros por falta de un buen servicio de admisión. Por tanto, a partir de aquí podremos hacer una buena asignación de listas de espera, cuando las haya, y fijar unas fechas, asignar camas, planificar la atención, etcétera.

Vamos a crear un servicio de atención al paciente, porque queremos que el paciente, cuando entre en nuestros centros, se sienta debidamente atendido y debidamente protegido, si esta es la palabra necesaria. Y, por tanto, el servicio de atención al paciente va a tener como misión fundamental la acogida y orientación del paciente y familiares que se hallen en nuestros centros. Les va a informar del funcionamiento de nuestros centros, de cuáles son las reglas, los horarios, de dónde están los distintos servicios, para que sepan exactamente con qué pueden contar y qué servicio estamos prestando. Vamos a conocer las propuestas y sugerencias que nos quieran hacer llegar, y vamos, evidentemente, a canalizar sus reclamaciones, que serán estudiadas una por una y serán contestadas, por escrito, una por una, firmadas por el Director del centro.

Y un tercer elemento que nos parece también clave en la humanización es el crear en todos nuestros hospitales una comisión de humanización de la asistencia, cuyo objetivo fundamental, precisamente, es velar por el cumplimiento de la Carta de Derechos y Deberes del Paciente, y aquí estarán representadas todas las personas que tengan capacidad de decisión en ámbitos que afecten directamente a la humanización. Y otro objetivo es cuidar ya aspectos mucho más específicos que puedan mejorar la calidad de la asistencia que estamos prestando y que pueden parecer triviales, pero que son muy importantes, como la dieta alimentaria, temas de hostelería, visitas de familiares, información al paciente, etcétera. Por tanto, la humanización es un tema en el cual hemos puesto mucho interés, y en el futuro vamos a seguir poniéndoselo, porque entendemos que es precisamente y en buena parte a través de este concepto cómo los pacientes van a notar un cambio fundamental en el funcionamiento de nuestros hospitales y nuestros centros de atención primaria". Segons Francesc Raventós, el calendari que hi havia establert per posar en pràctica aquesta nova normativa era el voltant de l'octubre i novembre de 1984 (Ibid.); s'havia reestructurat el Ministeri per dins per poder-hi establir la unitat d'"acción inmediata sanitaria y de consumo", per tal de recollir totes les queixes i tots els problemes sanitaris. Aquesta innovació havia representat ser tot un èxit: "[E. Lluch][...] se ha mantenido esta nueva línea como una auténtica línea caliente por la frecuencia con que se está utilizando, directamente con el usuario, lo cual nos permite, además, tener un mecanismo de coordinación normal del Ministerio con el Defensor del Pueblo, que también tiene en esto una parte muy considerable (si no recuerdo mal, casi el 50 por ciento de las demandas o solicitudes de intervención del Defensor del Pueblo son en el campo sanitario). Por lo tanto, la línea que hemos experimentado ya con éxito en el Ministerio la queremos también establecer dentro de los hospitales para intentar mejoras [...]. Por ejemplo, la multitud de quejas que había alrededor de algunos puntos concretos del Ministerio. Yo destacaría uno de ellos: la distribución de los medicamentos no producidos en España, que, como ustedes saben, se distribuyen a través del Ministerio. Hemos conseguido, yo diría, a juzgar sobre todo por los usuarios, importantes mejoras en el transcurso de pocas semanas" (Sessions informatives de Comissions, "18 de febrero de 1983").

⁸⁶²[E. Lluch] *En el campo de la asistencia primaria tenemos en previsión -como ya he anunciado algunas veces- empezar a cambiar las cartillas actuales por cartillas individuales (una innovació clau entre els malalts crònics, estalviant-lis així el seu desplaçament -amb tot el que comportava: una pèrdua d'hores de treball i de costos), que nos parece un método de redistribución mucho más justo y que, sobre todo, va a dar lugar a un proceso de retribuciones más justas para los médicos. Con algunas excepciones que si hace al caso ya señalaremos, vamos a hacer una redistribución de cupos de asistencia primaria, puesto que con frecuencia algunos de los problemas que existen en la misma no son debidos a la falta de médicos, sino a su mala distribución, puesto que a niveles globales no son cifras,*

propiciaria la obertura de l'hospital al seu entorn –fomentant així la figura de l'hospital comarcal-, creant així unitats d'especialització de dia i a domicili i es reordenaria l'assistència als malalts privats en els hospitals públics... Moltes de les seves mesures van tenir un fort rebuig per part del Grup Parlamentari Popular que, com ja anuncià el diputat Carlos Ruiz Soto, “*iba a ser un aguijón para este Ministerio*”⁸⁶³-Ruiz Soto i Lluch, eren els Francisco de Quevedo i els Luis de Góngora del Congrés dels Diputats d'aquells temps, no hi havia dia que no es dediquessin mútuament frases plenes d'una agra ironia⁸⁶⁴.

Per a E. Lluch, la inspecció⁸⁶⁵ era quelcom d'important, però també ho era el comportament dels responsables, és a dir, si un metge era cap d'una unitat orgànica⁸⁶⁶

---

por coeficientes comparados con otros países insuficientes, sino que, sobre todo, estamos en una situación más inadecuada.

En esta vía vamos a hacer una vinculación más estrecha de la asistencia primaria con los hospitales, vinculación sobre la cual ya estamos realizando algunas pruebas en el transcurso de este mismo año”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “18 de octubre de 1983”).

⁸⁶³Sessions informatives de Comissions, “25 de octubre de 1983”.

⁸⁶⁴Sobre les dimissions d'Antonio Alguacil García i la de Donato Fuejo es va crear aquesta polèmica dialèctica entre el popular Ruiz Soto i E. Lluch: “[Ruiz Soto] *Me figuro que el señor Ministro por lo menos leerá los periódicos, ya que inactividad de su Ministerio ha hecho que por lo visto no se entere de las dimisiones en cadena. Que yo sepa, son cuatro, y alguna de Diputados que están en esta Cámara sentados en los escaños del Partido Socialista.*

No es raro que después de una etapa de casi once meses de ese Ministerio todo siga lo mismo. Las promesas que hizo el señor Ministro en la Comisión no se han cumplido, al igual que en ninguna de sus Direcciones Generales; hay Direcciones Generales que lo único que han hecho en once meses ha sido quitar las gomas de borrar”; “[E. Lluch] Señor Diputado, ha quedado claro que usted no sabe el número de dimisiones que se han producido y, por tanto, no debe tener una idea clara de lo que es una cadena, que está compuesta por diversos eslabones”. En realitat, l'única cosa que havia passat era que el Subdirector General d'Assistència Sanitària, Antonio Alguacil García, quan acceptà el càrrec els avisà que tenia un contracte amb una Universitat de Canadà que l'obligava a incorporar-se passat l'estiu. L'altre cas, el de Donato Fuejo, s'explica perquè era un diputat que no tenia un càrrec com a tal dins del Ministeri, sinó que duia les tasques de representació del Ministeri a la OMS – ell mateix fou qui dimití com a diputat per a poder-se dedicar únicament i exclusiva a les seves tasques a la OMS, unes que eren molt complexes i que duien molta feina (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “5 de octubre de 1983”).

⁸⁶⁵ “[E. Lluch] *Se ha dicho que no habían llegado, que no se habían enviado a nadie cuando lo que ocurre es que los inspectores que correspondían a Cataluña habían sido ya traspasados. He tenido una conversación con el conseller de Sanidad Josep Laporte y vamos a seguir hablando de los problemas que puedan surgir para darles solución*”(Sáenz-Hernández, “Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo, <<Muchos médicos piden la inspección porque cumplen>>”, 9); els del Grup Parlamentari Popular, en termes d'invalideses, proposaren que es fessin 40.000 controls setmanals, cosa impossible d'aconseguir a parer d'Ernest Lluch. Tanmateix, els hi va dir que el seu objectiu era doblar el nombre de controls que ja es feien -era un fet que preocupava molt a l'administració socialista, motiu pel qual, a l'any 1984, es va fer un important esforç de contractació de personal (170 metges inspectors i 250 ATS visitadors). Llavors, els hi restaven 90.000 expedients a tractar, cosa que els intentarien revisar aquell mateix any -en termes d'incapacitat laboral transitòria, a 1984, s'estaven duent a terme 20.000 inspeccions mensuals (Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

Per a Lluch hi havia certs problemes a resoldre en matèria d'inspecció. Ell explicava que bona part dels inspectors no feien d'inspectors, sinó que estaven dedicats a altres feines – “[E. Lluch] *Con mucha frecuencia por una razón: porque son personas muy cualificadas y a la hora de buscar, por ejemplo, directores, suelen ser las personas que uno tiene más tentación de utilizar, lo cual, evidentemente, es positivo para estos inspectores médicos, pero con esto se deja al margen la prestación de esta función tan importante. Hemos hecho ya contrataciones eventuales importantes este año, unos 100 inspectores entre médicos y farmacéuticos, 75 médicos y 25 farmacéuticos, y en el transcurso del próximo año pensamos dotar unas 250 plazas de médicos inspectores – digo posiblemente siempre, porque hay unos Presupuestos en medio-, 30 de farmacéuticos inspectores, 30 de inspectores de servicios administrativos, cuestión muy importante y con frecuencia en estos hospitales falta personal administrativo más que*

era evident que la seva responsabilitat fos la de vetllar per la bona atenció als malalts, amb tot el que això comportava. A més, també era responsable del seu equip, que es complissin els horaris i que es complís amb la feina. Per tant, “*los directores de hospital*⁸⁶⁷, y en Cataluña los gerentes⁸⁶⁸, tienen que controlar, dar cuenta”⁸⁶⁹. A E.

---

personal facultativo, y 250 de ATS visitadores. Por tanto, realizamos en este campo una tarea importante”(Sessions informatives de Comissions, 18 d'octubre de 1983).

En aquest terreny, E. Lluch va haver d'afrontar una polèmica arrel d'unes suposades irregularitats que s'havien donat a les oposicions d'inspectors d'INSALUD del 29 de setembre de 1984. El Ministre Lluch va dir que no hi havia hagut cap irregularitat, tot i que s'afirmés en un informe del 27 de setembre –mai demostrat– que havia circulat el tipus d'examen que constava de 150 preguntes. De totes maneres, abans de fer la respectiva prova es reuní el Tribunal amb E. Lluch i ell –igual que la vocal del Tribunal– aconsellà que es reformulessin les preguntes per si de cas i així es va fer. Aquest afer provocà altra agra dialèctica entre Carlos Ruiz i E. Lluch: “[Ruiz Soto] *no sé lo que el señor Ministro entenderá por irregularidades, pero si irregularidades no son, por ejemplo, que se cambie dos veces a los miembros del tribunal de la convocatoria, algunos porque tenían familiares opositores y que a última hora tengan que dimitir dos ilustres miembros, funcionarios del INSALUD, por las irregularidades que se iban a cometer en ese examen al sospecharse que estaban filtradas las contestaciones y que el propio Ministro y el Director General tienen que cambiar veinticuatro horas antes las preguntas del formulario, que venga Dios y lo vea.*

Aparte de esto, señor Ministro, en esa convocatoria, a la cual se presentaron nada menos que 13.000 médicos, que son de los 13 a 20.000 que tratan de encontrar una plaza para trabajar y que están en paro, el cual afecta sobre todo a la juventud médica, resulta que se presentaban, como por casualidad, inspectores notables que están trabajando de interinos contratados, porque el Ministerio no había contratado hasta entonces ni había sacado las plazas a oposición; preclaros miembros, algunos altos cargos del Ministerio, incluso Ministros socialistas – que no me atrevo a decir en público, pero cuyos nombres están a su disposición. Entre los aspirantes se sembró la intranquilidad porque se cambió el cuestionario, y donde decía «digo», se dijo <<diego>> y, las preguntas que se acertaban se puntuaban positivamente y las que no se acertaban quitaban puntos [...].[E. Lluch] *Señor Ruiz Soto, seguro que se da cuenta de que lo que dice son cosas muy graves. Nadie ha demostrado que se filtrara el examen. Por tanto, no acuse a dos personas porque no lo puede demostrar. Y le diría que, como ciudadano normal, si tiene las pruebas vaya al juez, porque si no es un lío. Y me recuerda al hablar la letra de un bolero famoso de Antonio Prieto que decía <<son rumores>>, y así se pueden hacer letras de boleros, pero no se puede construir un país normal y corriente. (R isas.)*

Los opositores no se han quejado. Hubo un rumor de que había irregularidades. Nunca nadie ha confirmado ese rumor, al menos nadie de buena ley porque la gente de buena ley va por delante [...]. En segundo lugar, tengo que decirle que no se han presentado, como ha dicho también imprudentemente, 13.000 personas. Hay muchas personas que firmaron, pero después se presentaron, como sabe, muy pocas. Pongamos las cosas en su lugar. Ha sido un examen que ha ido normalmente, no ha habido ni familiares que se hayan presentado, ni menos ningún familiar que haya ganado. Dejemos las cosas así, porque hacen daño. Resulta que ningún familiar de nadie ha ganado, y que conste que un familiar no tiene que ser penado por el hecho de serlo. Pero la verdad es que no han sacado la oposición” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “14 de noviembre de 1984”).

⁸⁶⁶[E. Lluch] *Nosotros pensamos que, en principio, el cumplimiento del trabajo de cualquier médico, como de cualquier otra persona que trabaje en el mundo sanitario, sea sanitario o no, tiene que ir por los caminos normales de vigilancia del trabajo y no tiene que haber lo que podemos denominar, abusando del término jurídico, jurisdicciones especiales. Por lo tanto, la forma de hacer que el jefe de Servicio sea periódicamente examinado no nos parecía una buena solución. Yo no conozco ningún país donde esto se realice, puesto que en los países más avanzados lo que existe es la técnica denominada <<down hill>>, que significa en la práctica que, si no se cumple con un alto grado, uno no deja de serlo, pero entra en una leve recomposición de cuál es su posición.*

Otra alternativa era la de establecer un tipo de concurso que diera lugar a un derecho para toda la vida. En el Ministerio hemos creído, y así lo dice la Orden Ministerial, que mejor era una fórmula por la cual en los dos primeros cuatrienios el Jefe de Servicio tuviera que entregar una memoria de acuerdo con la labor que había hecho, para intentar, como prolongación del propio concurso, ver si el rendimiento había sido el adecuado o no“(Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”).

⁸⁶⁷La tria dels Directors es feia segons les ordres ministerials del 12 de desembre de 1981 i del 3 de maig de 1983, junt amb els criteris discrecionals de confiança que determinava la llei. El mateix es feia amb els nomenaments del sector d'infermeria, complint amb els articles 17 i 18 de l'Estatut de Personal Auxiliar Sanitari Titulat i d'Auxiliar de Clínica de la Seguretat Social. Excepcionalment, en el cas dels Caps d'Infermeria de la AISNA l'elecció d'aquests no es regia per aquests articles i només eren seleccionats amb els criteris de professionalitat i de confiança –respecte a tots aquests càrrecs els socialistes van rebre crítiques, des de totes les direccions, a l'hora de posar-hi persones noves .

Lluch no li molestava pas la fórmula emprada per la Generalitat de Catalunya de nomenar gerents per a les grans residències, altra cosa era de si els seus sous eren abusius o no –s'arribà a dir que cobraven més que el President de la Generalitat⁸⁷⁰.

En cas que la Conselleria d'una Comunitat Autònoma no exigís el mateix nivell de compliment que el de la resta de comunitats, Lluch sempre cercaria l'acord. Fent-ho sense decrets, sense lleis, sense normes i sense circulars –fent patent que les Comunitats Autònomes tindrien una capacitat d'adopció de la normativa general de l'Estat, però també era cert que la Carta Magna assegurava una unitat de mercat, encara que això no suposava pas que s'hagués de complir idènticament a tota Espanya.

De cara a l'execució d'aquestes polítiques, a desembre de 1982, Lluch inicià una ronda de contactes amb els Col·legis de Metges⁸⁷¹, havia estat en el “*Piramidón*” parlant amb metges i altre personal facultatiu i ja havia rebut una proposta de reforma del “*Piramidón*”. A més, havia anat a hospitals on havia hagut conflictes, com el Provincial

---

El popular Carlos Ruiz Soto li digué a Lluch que, si l'article 8.3 del reglament general pel règim de Govern i Serveis de les Institucions Sanitàries de la Seguretat Social (de 1973) deia això: “<<la Dirección de las Instituciones, así como Residencias generales y Hospitales especiales que integran las Ciudades Sanitarias, serán ocupadas por funcionarios pertenecientes a la escala de Inspectores del Cuerpo Sanitario del INP especialmente cualificados en materia hospitalaria>> [...] su Ministerio ha reformado esta normativa y resulta que se están sustituyendo, no solo en Madrid, sino en toda España, funcionarios cualificados con el título de Gerentes y Directores hospitalarios por otros médicos no cualificados, ni con esta titulación, donde prima, señor Ministro, el amiguismo, donde prima la afiliación a su Partido y donde prima algún otro calificativo que no me atrevo a hacer por respeto a esta Cámara [...] [E. Lluch] que ahora recuerde, por ejemplo, el Director de Puerta de Hierro continúa siendo el mismo que era; por lo menos hay una excepción [...]. Si el Diputado examina el boletín de indicadores sanitarios verá cómo el rendimiento de los hospitales ha aumentado desde todos los puntos de vista de una manera muy importante, y una parte muy difícil de su labor depende, precisamente, de los nuevos Directores [...]. En lo referente a las suposiciones de amiguismo y carnet, el Diputado señor Ruiz Soto no opinará esto seguramente sobre el Director del Hospital de León ...[...]. También tengo que decir que en algunos otros hospitales tenemos personas que pertenecen a otros grupos políticos. No recuerdo ninguno ahora, respondiendo a su pregunta, del PCE, pero si fuera un buen médico no tendría ningún inconveniente en nombrarlo, dentro de lo que es mi responsabilidad. Lo digo bien claramente. He nombrado uno de AP y tenemos muchos directores que son independientes. No tengo ningún inconveniente en decirlo. En Galicia, uno de los mejores directores es un hombre que tenía carnet de un partido que no es el nuestro, Esquerda Galega, que ha pedido -no sé si el de AP lo ha hecho- que se le dejase un tiempo sin tener obligaciones de militante, mientras estuviese colaborando; que yo recuerde, son dos. Tengo que decir, en homenaje a los directores, que nosotros no se lo hemos pedido. Son dos directores, uno de ellos de un hospital a punto de inaugurar, que están teniendo una actitud francamente positiva desde el punto de vista de la eficacia” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “21 de marzo de 1984”); Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”).

⁸⁶⁸Càrrec que no havia existit abans de l'arribada d'E. Lluch en el Ministeri, per tant, havia estat introduït pels socialistes el 28 de març de 1984, després d'haver engegat la reforma hospitalària (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “21 de marzo de 1984”).

⁸⁶⁹Sáenz-Hernández, “Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo, <<Muchos médicos piden la inspección porque cumplen>>”, 9.

⁸⁷⁰“[E. Lluch] En algunos casos sí eran cantidades abusivas, por encima de los niveles de mercado. Yo tengo las cifras de lo que cobran realmente y son muy altas. Pero además de este hecho había otro: en algunos casos, no digo que en todos conviene intentar si con el personal existente, el personal que tienen, hay alguien que se pueda fichar. En todo caso en Cataluña es evidente que los gerentes son los que tienen que dar cuentas al Consell Executiu, a través del departamento de Sanidad”(Ibid.).

⁸⁷¹“El martes 21 tenemos una entrevista con el presidente del Consejo General de los Colegios de Médicos Españoles, doctor Ramiro Rivera y quiero que sea un inicio de relaciones”(Ibid.).

de Madrid, havia parlat amb metges d'alta consideració professional i també amb d'altres de “a pie”⁸⁷².

Altre punt important del programa del Ministre de Sanitat i Consum fou la millora de les relacions sanitàries –amb la seva institucionalització i normalització- amb aquells sectors que, fins llavors, havien estat més conflictives⁸⁷³. L'intent de millora d'aquestes relacions sanitàries anaven dirigides a 3 tipus d'organitzacions. D'una banda, els Col·legis Professionals (de metges, de farmacèutics i de veterinaris)⁸⁷⁴, aquests tenien

---

⁸⁷²*Ibid.*

⁸⁷³Cosa que no passava en el camp de les relacions industrials, perquè en aquest sector, tant si hi havia consens com si no, sempre hi havia un ambient fluid entre el govern i els agents que hi actuaven. Aquestes bones relacions en el món sanitari no existien.

⁸⁷⁴[Ruiz Soto a Lluch] *Yo ya le dije a usted que, efectivamente, hay muchas clases sanitarias (concepte que no agradava a Lluch), y todas tienen que estar empeñadas en la reforma sanitaria, pero sobre todo hay una principalmente, que es la que la va a hacer y va a padecer su peso, que es la clase médica. Ya le dije aquí en la anterior comparecencia que aquel famoso Decreto de nada más llegar usted, el Decreto de las dos horas y media, que no se ha podido cumplir porque no hay espacio en los ambulatorios, era un Decreto que estaba mal planteado y que prácticamente echaba la culpa de esa corruptela administrativa de asistencia sanitaria, porque yo no digo que haya corrupción económica, pero sí la hay en la manera de asistir en la Seguridad Social. Usted vio en la comparecencia de la televisión del domingo que lo decía la gente, y creo que el locutor era una persona muy agradable al Partido Socialista, y me figuro que el señor Calviño podría haber tomado las normas mejores, pero allí lo decían muy claro: la burocracia está matando a la Seguridad Social y la lleva matando desde hace mucho tiempo, y esto cada vez va aumentando más, y yo me temo mucho que con el Partido Socialista en su Ministerio va a aumentar más. Usted ya habla del 95 por ciento de la estatalización, o sea, que tiende a estatalizarse y aumentar la burocracia.*

Señor Ministro, yo me acuerdo de unas declaraciones que hizo usted cuando le nombraron Ministro, diciendo que usted sabía mucho de esto del Insalud, porque había ido por los ambulatorios con su hijo, los había recorrido y sabía usted lo que eran. Pues tiene usted que volver a ir, para que vea que está exactamente igual que cuando usted iba con su niño. Que llega usted y que le dan un número, que puede ser el 70 ó el 80, si es en pediatría, y, si tiene usted mucha suerte, en dos horas el pediatra tiene que ver a su niño y a los niños de todos los demás.

Sigue la misma corruptela, la misma forma de ejercer la Medicina primaria en el Insalud, en la asistencia primaria de la Seguridad Social, y no creo que con esas 50 unidades básicas de salud vaya usted a transformar eso. Aparte de que ya no quiero entrar en la economía y en los números de cómo sale la asistencia primaria en la Seguridad Social o en el Insalud comparado con lo que sale en cualquier sociedad de Medicina libre.

Después de esto, usted tuvo una huelga con los médicos porque éstos defendían su Estatuto jurídico, y además sé de muy buena tinta, señor Ministro, que usted estaba de acuerdo en entrar en conversaciones con los representantes de los médicos del Consejo General y que por indicaciones o por consideraciones de su equipo, aquellas relaciones, que llevaban camino de ser unas relaciones fructíferas para todos, para la sanidad en general, para su Ministerio y para los médicos se rompieron, señor Ministro [...]. Señor Ministro, como sólo son veinte minutos, y usted ha tenido dos horas -para eso es el Ministro del Gobierno y hace muy bien-, lo que quiero decirle de todo esto es que llevamos un año y, como decía la doctora del Grupo Vasco, estamos sumidos un poco en la desesperanza. Están desmoralizados los sanitarios y las clases sanitarias, y, además, nos sentimos con un complejo de persecución por parte del Ministerio. Parece que estamos haciendo algo malo, cuando estamos cumpliendo las reglamentaciones por las que fuimos llamados o adquirimos las plazas. Eso les pasa a todos los sanitarios, lo mismo médicos que farmacéuticos que ATS. El cambio ha significado hasta ahora el cambiar cargos; es lo que nosotros creemos. Ustedes han cambiado cargos. A todos los Directores provinciales del Insalud le recuerdo que hubo que darles un cursillo intensivo de un mes en el Ministerio para que supieran lo que era un P.10 o lo que era un volante.

Se han premiado actitudes políticas, alguna de las divisiones de su Ministerio están formadas por personas de su Partido que habían tenido actitudes, podíamos decir, de actividades políticas, aunque luego se ha visto que un activista político no resuelve problemas de clara raíz técnica, pero yo creo que todo eso el señor Ministro lo ha aprendido en este año. Ya se lo dije: un sanitario tardaría seis meses, un no sanitario, por muy inteligente que fuera, señor Ministro, tardaría un año. Y ya llevamos ese año. Ahora, vamos a ver, de verdad, si es que la reforma y el cambio socialista llegan para la sanidad”. De tot això E. Lluch en digué... “Algunos de los temas del Ministerio no los ha visto el señor Ruiz Soto. Algunos, sí, porque sé que los comenta en privado; desconoce que yo no tengo ningún

un paper rellevant en el camp sanitari i així ho reconeixia la Constitució, de forma clara, a l'article 39. Una forma d'acostar-se a aquests agents de la sanitat fou incloure'ls en el debat sobre els criteris bàsics de la Llei General de Sanitat: la lliure elecció de metge – a dia 29 de maig de 1984 s'havia introduït arreu menys a Catalunya-, la jerarquització de les institucions sanitàries, de les associacions mèdiques, entre altres temes. Fet això, estaven a l'espera de rebre les seves opinions.

Altra institució amb la qual havien fet el mateix els del govern del Ministeri de Sanitat i Consum fou amb el *Consejo General de Colegios de Farmacéuticos*; d'altra banda, es treballaren les relacions amb els sindicats que es localitzaven en el camp sanitari –tenint present els resultats de les últimes eleccions: Unió General de Treballadors, en primer lloc, per la seva importància; Comissions Obreres i en tercer lloc, la *Confederación Estatal de Sindicatos Médicos*. Calia saber distingir bé les responsabilitats i els tipus de problemes que afectaven als Col·legis i diferenciar-los dels dels sindicats.

Un grup que encara no s'havia anomenat fins ara, però que també es va tenir present, fou el de les societats professionals o aquelles que, en el món internacional sanitari, eren anomenades societats científiques i que en el món de la sanitat espanyola tanta importància havien adquirit –gairebé existien 70 societats d'especialització mèdica. Un dels sectors on aquestes s'estaven desenvolupant més era el dels farmacèutics, amb associacions com Farmacèutics d'Hospital, Farmacèutics d'Indústria –els quals feien una gran tasca en matèria de difusió dels coneixements mèdics.

Per part de l'administració central, parlar amb totes elles alhora representava ser molt dificultós, raó per la qual es va començar a parlar amb els Presidents de les principals societats científiques –segons Lluch, aquestes entitats del món de la sanitat havien de tenir un important paper. I fou amb aquestes amb les que es va intentar establir un mecanisme de coordinació per a facilitar alguns temes estrictament de caire professional, com era, per exemple, la millora del Decret d'especialitats mèdiques⁸⁷⁵-

---

hijo y me atribuye un hijo que no tengo. Pero en este caso está en lo cierto: intentamos controlar los gastos de sanidad al máximo. Creo que es un tema en el que se ha notado el cambio. Tenemos que hacer este control del dinero sanitario, cosa que se viene haciendo con los clínicos en todos los países del mundo. Pero, como digo, yo comparto la idea de que vayan integrándose en el Insalud a medida que esto sea posible”(Sessions informatives de Comissions, “25 de octubre de 1983”).

⁸⁷⁵“[E. Lluch a Ruiz Soto] También creo que la presión sobre los médicos ha disminuido sensiblemente. Creo que estamos tomando medidas, como la Ley Básica de la Salud, que van a permitir al médico que quiera trabajar muchas

fins llavors el títol d'especialistes havia estat monopoli d'INSALUD, cosa que canvià amb el Ministre Lluç. Altres institucions que calien afegir eren les de les associacions de defensa de la salut pública o bé, d'usuaris de la sanitat, els auxiliars administratius més els col·legis oficials dels ATS -a aquest sector se'ls obrí el sector de l'assistència sanitària primària, on havien tingut poc espai a recórrer i per aquest motiu es convocaren noves places a l'any 1984.

Del món de l'Hospital Públic el que es pot dir és que E. Lluç volia que la utilització real dels llits entre 1983 i 1984 augmentés el 12%, si això passava s'aconseguiria que molts d'ells arribessin a una utilització propera al 80%; en concepte de despesa pública, la realitat sanitària espanyola era comparable a la dels països europeus més rigorosos, de totes maneres, per controlar-la no es van fer grans reduccions –com sí que va passar a Gran Bretanya, on es van reduir els preus dels medicaments per dos⁸⁷⁶-, sinó que, com Lluç explicava, el que s'havia fet era millorar els indicadors sanitaris⁸⁷⁷.

---

horas en la asistencia privada, lo pueda hacer, cosa que antes no era posible. Creo que el Decreto de especialidades médicas, con todas las críticas que se le puedan hacer, es un paso hacia adelante. Unos creerán que es un paso y yo creo que son 13 ó 14; usted creerá que es uno o dos, pero mejor que el anterior lo es. La presión general ha disminuido mucho. Nosotros hemos hecho y vamos a hacer todo lo posible para que disminuya.

Con respecto a los farmacéuticos y veterinarios, hemos empezado a dar pasos para que sean considerados como personal sanitario, y en mis palabras de hace unos minutos había una consideración hacia los farmacéuticos. Tenemos que dar más pasos, sobre todo con respecto a los veterinarios, a los que en este país no se les ha dado la importancia sanitaria que tienen en medios rurales, y asumimos el compromiso de hacer un informe sobre la veterinaria en la salud pública en los próximos meses”(Ibid.).

⁸⁷⁶El diputat Felipe Santiago Benítez Barrueco, de *Coalición Democrática*, li havia recriminat a Lluç, alguna vegada, que estalviar diner no volia dir treure molts medicaments del mercat: “*Se abrá ahorrado dinero única y exclusivamente en el papel que se ha evitado escribir a los médicos con las recetas*”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “21 de diciembre de 1983).

⁸⁷⁷“[E. Lluç] “*Mirémoslo por partidas. En atención primaria, hablo de modificación cuando las cantidades suman cien. Por tanto, las modificaciones, como son sobre estructura cien, son siempre muy lentas; por consiguiente, lo que menos mide la velocidad de la modificación, pero la que lo mide, eso sí, con mayor precisión. En atención primaria, digo, de cada cien pesetas antes, en los años 1982 y 1983, iba el 18,4 por ciento del dinero; de cada cien pesetas, el 18,4 iba a atención primaria. Dijimos en el programa, lo dice la orientación sanitaria en todo el mundo progresista, que tiene que ir a más, y en un año hemos pasado del 18,4 a un 21,7 por ciento. Dijimos también que, en atención hospitalaria, había que continuar haciendo esfuerzos, pero que teníamos una situación hospitalaria más adecuada y, por tanto, aun aumentando el dinero dedicado a atención hospitalaria, hemos pasado del 37,3 al 36,8, con un descenso del 0,5 por ciento; por tanto, con los costos que supone decir que aquí o allá no se va a emprender un hospital prometido en algún momento determinado. Se dijo también que íbamos a utilizar mejor los hospitales públicos, lo cual hemos hecho. Ya lo he expresado en anteriores comparecencias, y dentro de poco vamos a tener mucho material de cómo la utilización de los hospitales públicos ha aumentado, lo cual nos ha permitido hacer una reducción en la estructura denominada conciertos, en un 1,7 por ciento. En prestación farmacéutica -cosa que tengo que decir, con la misma claridad, que no podremos cumplir en el transcurso del año en la intensidad prevista- va a disminuir su participación en la estructura presupuestaria en un 2,5 por ciento, mientras que en investigación y docencia, que son campos en los que todo el mundo está de acuerdo hasta que se hacen los presupuestos, el ritmo de crecimiento -lo he dicho antes- es del 42,7 por ciento, lo cual, en términos de estructura, supone haber pasado de un 1,4 por ciento a un 2 por ciento; por tanto, es un aumento de un 0,6 por ciento, a partir del 1,4, y en la última partida donde se muestra este cambio es la de la Administración general, donde la gestión estaba muy subvalorada, y hemos pasado del 2,1 al 2,9 por ciento, que significa una modificación del 0,8 por ciento.*

L'administració socialista, a sanitat, per tal de poder executar eficaçment la respectiva reforma va haver de construir un Pla Nacional de Salut i per arribar-hi van haver de confeccionar un inventari actualitzat dels recursos existents, incloent-hi totes les xarxes assistencials, compilant-se així un mapa sanitari –fent això, s'aconseguiria elevar la confiança de la població⁸⁷⁸ envers el sistema sanitari i millorar les condicions laborals dels seus integrants.

Per 1984 hi havia previst posar en marxa, sense comptar Andalusia i Catalunya, 205 centres de salut –a Castella i Lleó s'obriren 34 centres de salut i a Galícia 25, per exemple. Aquell mateix any, des d'INSALUD, es posarien en funcionament 38 centres d'orientació familiar -8 dels quals a Galícia, 5 a Castella i Lleó, 4 a Castella i La Manxa i 4 a Aragó.

Des del seu Ministeri, a 1984, per assegurar que hi hagués una correcta atenció sanitària INSALUD havia de ser capaç de garantir una assistència de l'ordre de 2,5 a 3 llits per mil habitants per a malalts aguts i una ràtio de 0,5 (16.500 llits), aproximadament, per a llargues estàncies –de llits de llarga estància INSALUD gairebé no en tenia cap, cosa que obligava a concertar-ho amb altres institucions públiques (igual que ho va fer amb les ambulàncies, el subministrament d'oxigen, etc.) (els concerts se'n duïen el 19% dels diners del pressupost d'INSALUD); aquell any, INSALUD posseïa 56.266 llits i tenia en construcció 10.201, als quals s'havien d'afegir els de les institucions administrades per INSALUD que bàsicament eren hospitals clínics –aquests sumaven 11.431 llits i, per tant, amb tot s'arribava als 77.904 llits (amb un índex correcte de 2,4 llits per mil habitants).

La major problemàtica que existia en aquest camp era la seva mala distribució. Prenem d'exemple aquestes dades:

En conclusión, siendo cien en el año 1983 y cien en el año 1984, más 3,3 por ciento dedicado a atención primaria, más 0,6 por ciento a investigación y docencia –I más D-, más 0,8 por ciento de Administración general, que han sido las partidas que hemos premiado, mientras que en prestación farmacéutica es donde hay más parte de este esfuerzo, como decíamos, menos 2,5 por ciento, queda bien entendido que es un presupuesto creciente, lo que quiere decir que el gasto farmacéutico no va a disminuir, que va a permanecer en términos absolutos y reales, relativos, pero es dentro de la estructura que ha disminuido; en conciertos se ha disminuido, en atención hospitalaria ha disminuido. Por tanto, la prioridad que decíamos en el programa a la atención primaria se cumple que eran las líneas generales que entonces remarcamos” (Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

⁸⁷⁸L'administració socialista es va marcar que, en termes sanitaris, a finals de legislatura s'arribés als nivells d'assistència primària que marcava la comunitat internacional –amb declaracions com la d'Alma-Ata de 1975: abarcar el 20-25% de la població sanitària espanyola i d'aquí vingué el Decret d'Assistència Primària (1984).

Províncies d'Espanya	Ràtios de llits per mil habitants (1984)
Valladolid	4,39
Salamanca	3,88
Àlaba	3,64
Astúries	3,18
Castelló de la Plana	3,17
Madrid	3,07
Conca	2,2
Guipúscoa	2,19
Múrcia ⁸⁷⁹	2,08

⁸⁷⁹En algunes Comunitats Autònomes, com la de Múrcia, hi havia hospitals en què molts dels seus pacients havien de ser atesos en els mateixos passadissos per falta d'espais mèdics i de recursos. En aquesta línia, el Doctor Ruiz Soto li protestà a E. Lluch, a 12 de març de 1985, del fet que, a l'Hospital de *La Resaca*, era freqüent que hi haguessin 80 o 90 llits en els seus passadissos, fins el punt que el seu propi Director emeté circulars tan anecdòtiques com aquesta: <<Autorizo, respaldo y me hago responsable de los posibles riesgos que pueda tener el asistir enfermos en los pasillos>> ...*Le tendría usted que dar una medalla a este esforzado director, porque se responsabiliza de una cosa de la que no puede responsabilizarse un director...*" (Sessions informatives de Comissions, "12 de marzo de 1985").

El 16 de maig de 1985, fou per a Lluch un dia complicat perquè va haver de fer front a un cas molt delicat, com ho fou la mort d'un seguit de persones després d'haver estat operades quirúrgicament –qui li demanà les respectives explicacions va ser el diputat Juan Ramón Calero Rodríguez, de *Coalición Democrática*. Abans d'endinsar-nos en aquest malaurat afer, el diputat Calero criticà la obra sanitària dels socialistes al haver inaugurat centres de salut murcians –com el de Molina de Segura, el qual no tenia aigua corrent- molt mal equipats (sense aigua corrent, no tenien instal·lació elèctrica o bé no estaven ben fets, per tant, no es podien usar d'una manera correcta i eficaç) –[E. Lluch] *Recordaré a un autor catalán de teatro, José María Segarra, que cuando le planteaban este tipo de problemas sociales, decía: si faltan cinco duros, los pongo yo. Y acababa la discusibn. Pues si con el agua y con la luz seguro que los centros van a funcionar. Se pone el agua y la luz, y no pasa nada*".

Les morts que hi van haver en el sistema sanitari murcià van ser per culpa d'una infecció provocada pel virus *clostridium* (*Clostridium difficile* forma part de la vida bacteriana intestinal i normalment es troba –de manera molt reduïda- a l'interior dels cossos dels individus sans i dels pacients hospitalitzats. Ara bé, tal bactèria també és la major causant de la infecció de colón, molts cops per culpa de l'ús extensiu d'antibiòtics. El respectiu tractament consisteix en no injectar antibiòtics, excepte els que són anti-clostridials com el *metronidazol*), aquesta s'havia desenvolupat en operacions de traumatologia que es consideraven programades i no amb operacions d'urgència, a ferida oberta, com a conseqüència d'un accident. O sigui, el pacient havia entrat en el quiròfan i n'havia sortit infectat –aquest cos patia gangrenes gasoses fins a la seva mort, afortunadament, un cop denunciat aquests casos ja no hi van haver més morts per aquesta infecció i, en gran mesura, gràcies a la cambra hiperbàrica que hi havia a Cartagena. Aquesta havia estat inventada per la descompressió dels submarinistes, però també faria la funció de tractament efectiu contra els casos de gangrena.

Las Palmas de Gran Canària	1,77 (es construiria un hospital a Lanzarote per millorar les dotacions)
Càceres	1,77 (dels 16 hospitals espanyols que es trobaven en fase d'ampliació o de millorados es localitzaven allí)
Pontevedra	1,68 (motiu pel qual s'estava construint un hospital a Vigo)

Després del darrer mort per *clostridium*, del dia 27 de març de 1985, la Direcció Provincial tancà tots els quiròfans per tal de desinfectar-ho, desinsectar-ho –al haver indicis d'existència d'escarbats a espais pròxims als quiròfans- i a desratitzar-ho –al haver-hi algunes rates-, segons Calero Rodríguez (la seva font era el Doctor Illana). “[E. Lluch] *Con respecto al doctor Illana, médico del hospital de La Arreixaca, sobre el cual se ha abierto una investigación, debo decir que este señor, el 15 de marzo, en una mesa redonda organizada por AP -y a la que yo creo que usted, incluso, asistiría- hizo la afirmación que usted ha dicho; pero usted sabrá, que posteriormente, el 22 de marzo, en un programa en la Televisión de Murcia - que tenemos un vídeo- rectificó de una manera sustancial sus afirmaciones, y así aseguró que las cucarachas que había visto en el quirófano no eran tales; que era una cucaracha que estaba pegada con <<cello>> en el cristal, que no sabía si estaba por la parte de fuera o por dentro. (Risas.) Dijo que sus declaraciones se habían desorbitado -y está el vídeo- y que se le habían atribuido frases que no había dicho y otras se habían usado fuera de contexto.*

En lo referente a las infecciones y muertes indicó que esto ocurría igualmente en los mejores hospitales del mundo y que él consideraba -el doctor Illana- que el hospital Virgen de la Arreixaca es asimismo, uno de los mejores hospitales de España. Las infecciones a las que hizo referencia, ocurridas con obras en los alrededores de los quirófanos y con deficiencias en la provisión de agua estéril, están totalmente subsanadas. Las condiciones de higiene del hospital son actualmente muy buenas. Por lo tanto, el que hizo la denuncia se ve que cuando usted no está a su lado opina de una forma diversa, de una manera, diríamos, bastante correcta.

Ha habido incluso polémicas técnicas, que también han sido ya zanjadas, sobre si hay que utilizar agua estéril o agua corriente en los quirófanos. La sociedad que tiene más prestigio, que es el Club Español de Esterilización, sin que el Ministerio le pidiera su opinión, mediante el doctor Ferrer, su presidente, se dirigió indicando que es una recomendación el que se hiciera con agua clorizada normal, puesto que da magníficos y estupendos resultados y, por tanto, no hace falta que el agua sea estéril.

Por lo tanto, tenemos tres hechos. Primero. La información la conocemos, y ahora haremos referencia a ella, puesto que la damos nosotros mismos al senador, don Félix López Hueso, del cual tan amigo me estoy haciendo, porque aparte de las 57 preguntas escritas hay además preguntas orales, como saben todos los señores senadores. En segundo lugar, las declaraciones del Presidente de la Comunidad Autónoma ya han quedado rectificadas.

Y, en tercer lugar, el médico, doctor Illana, hizo una rectificación en público ante la opinión pública de Murcia, por otro lado muy satisfactoria.

¿Por qué muy satisfactoria? Porque a la Residencia que aquí nos ocupa le sucede algo, y voy a lo que me ha pedido el señor Presidente, a hablar de temas generales. Es una de las residencias que, en general, más ha mejorado en España y, por tanto, le anuncio que el próximo lunes va a recibir un premio como uno de los cuatro hospitales que más han mejorado de España. ¿Hay enfermos en los pasillos en este Hospital? Sí, señor, pero no dicho como lo dice el Diputado que, aunque lo testifique el notario, si es lo que él ha leído, se lo han contado mal, el notario no puede haber registrado eso. Hay un promedio de 20 enfermos diarios. No se sume los enfermos como si fuesen distintos a lo largo de un mes, que es un error demasiado grave [...]. En primer lugar, he de decirle al Diputado señor Calero que en la segunda parte veo que ya ha retirado el tema sanitario porque los argumentos que he dado le han parecido convincentes. Pero le añadiría aún otro: los que como yo no somos licenciados en medicina y cirugía, pero nos ocupamos de los problemas de la sanidad, tenemos algunos libros en nuestras cabeceras, y si lee, por ejemplo, el manual de medicina que en el mundo ha encontrado mayor aceptación -como en economía es el Samuelson-, un libro que se llama Harrison, y si mira el tipo de enfermedad de gangrena gaseosa, verá que dice que, en la mayor parte de los casos, el origen de que exista esta gangrena no es debido a los problemas que usted plantea, sino a los de destrozamiento de tejidos y al problema de la propia operación de la misma intervención quirúrgica. Lo digo para centrar el tema en sus términos médicos más aceptados” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de mayo de 1985”).

Albacete	1,34/49 (per acabar amb el sentit d'aquesta frase de Cervantes, " <i>en un lugar de la Mancha, de cuyo nombre no quiero acordarme</i> ", s'estava fent un hospital a Hellín)
----------	--

Segons Lluç, pocs hospitals més s'haurien de construir a Espanya perquè, en general, el nombre de recursos sanitaris eren correctes, emperò, molts d'ells no estaven en el lloc on els hi pertocava. I en cas de construcció d'hospitals aquests serien de tamany reduït- d'entre 300 i 350 llits-, just per complir amb les necessitats i no deixar zones desateses. Dit això, es fa important dir que a l'interior de les províncies també s'hi donaven desequilibris i això passava per culpa de l'herència del sistema provincial, iniciat a l'any 1835 per Javier de Burgos –divisió del territori que havia fomentat que les inversions hospitalàries es fessin, bàsicament, a les capitals de província, mentre que les zones rurals estaven *deixades a la mà de déu*⁸⁸⁰.

Per exemple, a Astúries (amb un índex global de 3,18 llits per mil habitants), si Oviedo estava a 2,9 llits per mil habitants (sobraven llits), a comarques com la de Jarrío (a 2 hores i mitja de la capital) hi havia una deficiència hospitalària molt important. Llavors, les Comunitats Autònomes que tenien més llits posant-se en funcionament eren el País Valencià (1.528), el País Basc (1.310), Madrid (1.250) i Galícia (1.124).

Clar, a mesura que augmentava la utilització dels hospitals públics, en el sector privat hi passava cada cop més un efecte no desitjat: E. Lluç, que era molt proper a UGT, digué que "*con frecuencia me encuentro con compañeros de la UGT que trabajan allí y me dicen que las clínicas privadas se necesitan menos. Lo cierto es que era un sector hospitalario público muy poco utilizado y unas clínicas privadas que antes se necesitaban más, debido en parte a que los hospitales públicos funcionaban menos [...]*"

⁸⁸⁰.[Jordi Pujol i Soley] *Quan ell era Ministre de Sanitat, i aquí el Conseller era en Laporte, la relació entre la Conselleria i el Ministeri no va ser bona. Per motius econòmics, però especialment perquè el nostre Govern defensava un model sanitari territorial en el que no hi hagués cap ciutadà de Catalunya a més de 30 quilòmetres d'un bon hospital. No un hospital de molt alt nivell (com el Clínic o la Vall d'Hebron) però sí un bon hospital comarcal (com el de Móra d'Ebre o de Campdevàrol). I això s'ha demostrat un encert, però és més car. Finalment, i ja amb una relació menys tensa amb el PSOE ho vàrem poder fer*"- quan el Ministre de Sanitat i Consum fos Julián García Vargas (del 25 juliol de 1986 al 13 març de 1991).

*En muchos casos, intentamos llegar a soluciones para que los daños sean los mínimos, pero lo cierto es que éste es un problema que existía*⁸⁸¹.

Altra qüestió que tenia molt clara E. Lluch era que abans que curar millor prevenir. Raó per la qual, al llarg del seu mandat va fomentar, sobretot, una bona educació sanitària - fins i tot, Lluch sortí per antena (per Televisió) a explicar-ho- per tal de vigilar de prop a les malalties transmissibles que tan preocupaven a la gent –per l’elevat índex de mortaldat que encara produïen. Els sectors de la població que més preocupaven a Lluch, en aquest sentit, eren els de les mares i els infants, per això es va fer una gran difusió de tots els perills existents via unes publicacions que, de tant èxit que van tenir, es van esgotar de seguida.

A més, s’intensificà el programa de vacunacions sistemàtiques per aconseguir una bona cobertura immunitària -amb les vacunes triple vírica (xarampió, rubèola i parotiditis) i contra la hepatitis B (amb una distribució restringida). En el mateix sentit, també es va voler millorar les condicions de l’hàbitat on vivien els espanyols –es volia controlar els riscos derivats de la utilització de diverses formes d’energia, de productes tòxics i perillosos, com ara la presència d’elements biòtics susceptibles de transmetre malalties.

Des de la vessant alimentària, es va voler mecanitzar el Registre Central d’Aliments per fer més eficient el control i la inspecció sanitària, així com la intercomunicació amb les Comunitats Autònomes i els serveis de duanes –s’intensificarien els controls dels productes alimentaris en règim d’importació, els additius alimentaris i les seves

---

⁸⁸¹Sessions informatives de Comissions, “25 de octubre de 1983”; Ernest Lluch, es personà a la Clínica de *La Concepción* –un dels hospitals més famosos de Madrid-, de la *Fundación (Carlos) Jiménez Díaz*, fins a nou cops per a reunir-se amb els seus responsables i pactar la fórmula de viabilitat d’aquesta – “*ellos mismos nos piden que la apertura de camas hospitalarias en su zona sea acompañada, pues ellos creen que tendrá que haber una reducción acompañada de la Clínica de la Concepción. Lo que piden es que se haga acompañadamente. Por tanto, lo que hay que hacer es abrir y cerrar acompañadamente, y yo diría que no hay otras diferencias*”.

Aquesta fundació tenia un dèficit de 3.750 milions de pessetes, un deute que tant el Ministeri de Sanitat i Consum com el d’Economia i Hisenda estaven disposats a assumir, ara bé, calia corregir certes coses perquè tal dèficit no fos recurrent –“*El criterio del Ministerio en cuanto a esta Fundación es que tiene que ser tratada como un hospital, como cualquier otro hospital, que no se creen discriminaciones en uno u otro sentido con respecto a la Fundación Jiménez Díaz. Pero al mismo tiempo también somos conscientes de que el capital pedagógico y científico de la Fundación Jiménez Díaz la coloca en una situación absolutamente singular dentro del programa sanitario español*”. El Ministeri liderat per E. Lluch sempre que va poder intentà sanejar les institucions que es trobaven en suspensió de pagaments i el motiu era molt senzill, no volien que cap sector de la sanitat quedés aturat per causes econòmiques – per això mateix, salvaren a SEOPAN (organització d’empreses de la branca de la construcció), perquè si aquest hòlding *queia en desgràcia* es paralitzaven les construccions dels Hospitals de la *Virgen del Rosell* (Cartagena) i de l’Hospital d’Alcalà d’Henares, per exemple.

L’Hospital de Móstoles es va anar obrint d’una manera molt progressiva i gradual per no fer mal a la Clínica de *La Concepción* (Sessions informatives de Comissions, “18 de octubre de 1983”; Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”; Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de mayo de 1984”).

indústries elaboradores i el mercat de productes per a règims dietètics. També, de comú acord amb les Comunitats Autònomes, es faria un seguiment sanitari, de ben a prop, per exemple, en el camp dels menjadors col·lectius⁸⁸².

A sessions informatives de Comissions com la del dia 29 de maig de 1984, altre tema molt recurrent era el del món de l'assegurança privada. Diputats com Ruiz Soto, del Grup Parlamentari Popular, o en Joaquím Xicoy i Bassegoda (CiU), de Minoria Catalana, es preocuparen per integrar d'alguna forma a les companyies d'assegurances – com MUFACE o *La Alianza* (amb 350.000 associats a Catalunya)- a la sanitat pública espanyola. Aquell dia E. Lluç li contestà a Ruiz Soto: *“Con relación a la Alianza, no depende fundamentalmente de mi. Es algo traspasado y creo que en la Alianza, si yo fuera Consejero de Sanidad de la Generalidad de Cataluña, también intentaría, como usted dice, buscar una solución.*

*En cuanto al tema Muface, es un tema en el cual tengo que decir que no tenemos una posición cerrada última, porque es un tema muy complejo y muy complicado desgraciadamente en más de un punto de vista”*⁸⁸³.

Com explicà l'actriu Àngels Gonyalons a *“El Sopar”* de TV3, del 23 de febrer de 2017⁸⁸⁴, els de *ses illes* –com els de Menorca- actualment pateixen doble insularitat, o sigui, depèn de quins serveis sanitaris no els tenen, mentre que aquests sí que existeixen

---

⁸⁸²El diputat Manuel García Amigo, de *Coalición Democrática*, va destacar que els menjadors escolars sempre havien fet una gran labor i un gran servei a la societat. Tanmateix, a l'Institut Ramiro de Maeztu de Madrid hi va haver una intoxicació de 299 alumnes més la mestra que li havia tocat provar el menjar. A Barcelona també hi van haver altres problemes d'aquesta mateixa tipologia, en concret, a una filial del Ramiro Maeztu -tot fa pensar que fossin els Lluïsos de Gràcia, era el centre on anaven les filles d'E. Lluç i, per tant, aquests casos no li eren pas estranys.

Malgrat tot, E. Lluç li va dir a García Amigo que d'aquestes intoxicacions no li podria dir res més fins que les investigacions no estiguessin del tot tancades, de totes maneres, tot apuntava a què s'hagués trencat la cadena del fred. La conseqüència més rellevant d'aquell accident es va donar en aquell mateix any, de manera que el Ministeri que liderava Lluç passà a formar part del Programa de Control d'Intoxicacions i Infeccions transmeses pels aliments –on es tocava especialment la temàtica de la ruptura de la cadena de fred- de la Oficina Europea de la Organització Mundial de la Salut. A més, es va voler intensificar la inspecció, raó per la qual es va fer un Decret d'Infraccions i Sancions molt més dur que l'anterior –sobretot en termes d'olis vegetals. Feia pocs dies de l'inici del primer curs d'Inspectors de Consum, en aquest hi van assistir alumnes de totes les Comunitats Autònomes, excepte una –havia estat organitzat de forma conjunta pel govern i la OMS.

Durant el 1983, el seu govern aprovà la reglamentació tecnicosanitària dels manipuladors, cosa que va dur a la modificació de les proves per a expedir la respectiva titulació –des de l'1 de gener de 1984 caldrien tenir més coneixements per a passar llurs exàmens i aconseguir-la. Abans que passés el citat accident s'havia aprovat una reglamentació tecnicosanitària pels menjadors col·lectius –no havia entrat en vigor encara; Manuel García li demanà al govern de Lluç que legislessin quelcom perquè aquests casos estiguessin coberts amb una assegurança escolar i que s'introduís la figura del metge escolar, perquè ni les AMPes ni el director es podien dedicar a vetllar per les condicions sanitàries del centre (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “30 de noviembre de 1983”).

⁸⁸³Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”.

⁸⁸⁴Televisió de Catalunya (TV3), “Tenir poble” a “El Sopar”.

a Mallorca. A més a més, la falta d'especialistes a Balears fa que per tractar un càncer, per exemple, aquests hagin de traslladar-se a Barcelona.

Vist això, es pot arribar a la conclusió que, malauradament, la realitat sanitària dels anys 80 no era massa diferent que l'actual. A part de la qüestió de la connectivitat entre illes⁸⁸⁵, altra problemàtica que existí a l'any 1985 entre els illencs de Balears o Canàries, fou que tots/es ells/es (per la orografia del terreny i per la seva població dispersa) eren vistos per les empreses farmacèutiques i sanitàries com un cost i no com un negoci estable –sent el que acabava provocant les mancances en els seus serveis sanitaris.

Canàries era altre punt negre del mapa sanitari espanyol, tan era així que, a Tenerife, a l'Hospital de *Nuestra Señora del Pino* hi faltaven les cadires i/o butacons més

---

⁸⁸⁵Enmig del debat dels pressupostos de l'Estat del 23 de novembre de 1983, E. Lluch destacà la obra del seu govern en termes de moviments i desplaçaments de metges per cobrir les necessitats dels malalts i no a la inversa. Per exemple, des de l'agost de 1983 la illa de Formentera rebia un dia a la setmana especialistes de l'Hospital d'Eivissa – “[E. Lluch] *Lo estamos practicando, tanto como la hospitalización a domicilio y hemos empezado con cinco o seis centros. En uno como en otro caso, de acuerdo con lo que nos dé de si la experiencia, lo iremos expandiendo*”. Sent això també una via d'aprenentatge pels joves especialistes d'hospital que s'hi veïessin immersos en aquesta tipologia de consultes a nivell d'assistència primària (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “23 de noviembre de 1983”); “[Arturo Escuder Croft (CD)] [...] *ayer concretamente se dio a conocer en Canarias el resultado de la comisión investigadora, creada por el Parlamento de Canarias, en relación con el desgraciado y lamentable accidente de la Gomera. De dicho informe se deduce que por lo menos la muerte de uno de los heridos, concretamente transportado en un avión de Iberia a Sevilla, se produjo, en gran parte, por la necesidad de acudir al transporte y por los medios en que se efectuó el mismo. La realidad es que hace varios años en Santa Cruz de Tenerife se montó una planta destinada teóricamente a Unidad de Quemados, una unidad regional, y esta planta, en cuya preparacibn se invirtieron muchos millones de pesetas, hasta el momento continúa parada. Por ello, la pregunta se refiere simplemente a cuándo piensa el Ministerio, el Gobierno, poner en marcha la Unidad de Quemados de la clínica Virgen de Candelaria, de Santa Cruz de Tenerife. [E. Lluch] Lo que usted dice es cierto y se lo voy a concretar. En 1977 se tomó la decisión de construir en el hospital Virgen de la Candelaria, de Santa Cruz de Tenerife, en la planta semisótano, esta Unidad de Quemados. Este acuerdo se tomó en 1977, pero la decisión no se materializó, y, por tanto, su pregunta está justificada, además, con este informe reciente que usted menciona, que nos lo recuerda dramáticamente.*

¿Cómo está España de Unidades de Quemados? (después volveré al tema de Canarias). Tenemos los siguientes: en Oviedo, La Coruña, Madrid (dos), Murcia, Valencia, Zaragoza, Barcelona y Sevilla. Dos de dichos centros son al mismo tiempo servicios de cirugía plástica, pero con esta segunda adscripción, la cual permite resolver problemas de pequeños y medianos quemados, que son los normales, solamente tenemos uno en Baleares, uno en Navarra, uno en Salamanca y otro en Gran Canaria.

El problema general que tenemos con estos centros de quemados es que su utilización es, afortunadamente, muy baja, y, por tanto, su coste de mantenimiento es muy caro. Entonces, con lo que contamos nosotros –al decir nosotros, quiero decir todos los españoles- en Canarias, es con este centro de cirugía plástica en Nuestra Señora del Pino, que tiene ocho camas. Tal como usted ha indicado, cuando hay casos de grandes quemados, los trasladamos o bien a Sevilla o bien a la misma ciudad de Madrid, en sus dos centros.

Lo que reveló el último incendio, y algún otro que hubo, es que en algún caso de grandes quemados esto no es eficaz y por tanto, si tuviéramos que hacer un análisis sin redistribución, tendríamos que decir que no es necesario el instalar unidades de grandes quemados. Como no es así, porque este hecho trágico lo acaba de demostrar, lo que hay que hacer es una disminución de centros de quemados en la península –para que no se traduzca en un aumento de costos-, porque el problema de la insularidad, y de la insularidad tan lejana, aquí no se da, con lo cual habría que ir a una redistribución en términos de reducción de estos centros en la península, para llevarlos a Canarias. De otra manera aumentaríamos un costo inútilmente porque tenemos, como les decía, un grado de utilización muy bajo. Por tanto, lo vamos a contemplar como un problema canario que tiene que significar una disminución de las camas que hay en la Península” (Sessions informatives de Comissions, “12 de marzo de 1985”).

elementals –“[E. Lluch] *si alguien las ha visto sabe que aún me puedo quedar corto*”⁸⁸⁶-, cosa que provocava que en el servei d’urgències els familiars dels pacients s’haguessin d’esperar hores i hores de peu. “[E. Lluch] *Esto revela problemas de gestión lamentables, porque en un sitio nos ocupan espacio, están almacenadas y van a quedar almacenadas muchas de ellas y van a ocupar espacio, y en otro, no, aunque en este caso, como es obvio, vamos a intentar hacer un traslado de butacones.*

Estos problemas -y quiero señalar un ejemplo concreto- se dan con frecuencia de una manera caótica. Por ejemplo -y ahí viene un problema que es el de la correlación de órdenes sanitarias-, en la misma Canarias hay un <<scanner>> que es del Hospital Provincial, por tanto, del Cabildo de Las Palmas y, entonces, el Insalud compra otro «scanner» porque cada hospital tiene que tener su <<scanner>>. Resultado: el «scanner» del hospital del Cabildo trabaja cuatro horas al día y el «scanner» del Insalud trabaja cuatro horas al día. Antes, el del hospital del Cabildo trabajaba ocho horas al día, lo cual no es una utilización muy extensa, pero, evidentemente, más satisfactoria que la actual.

*Esto no se puede realizar si no es con un balance de todo el material que en estos momentos yo diría que está bastante adelantado, y me gustaría que en una próxima comparecencia pudiéramos decir lo mismo que he señalado respecto del personal: que tuviéramos una satisfacción porque lo conocemos”*⁸⁸⁷.

El diputat Felipe Santiago Benítez Barrueco (CD) defensava que segons l’Estatut d’Autonomia de Canàries, en el seu article 34, tal Comunitat Autònoma havia de gaudir de les múltiples competències d’execució dels serveis de la Seguretat Social, igual que també tenia competències legislatives en matèria de sanitat i higiene, sempre i quan hi hagués cooperació entre la Comunitat Autònoma i el Govern o el Ministeri de Sanitat.

Dit això, li plantejà a Lluch aquests problemes: “*En base a la reglamentación laboral vigente, el personal de las clínicas privadas percibe un 15 por ciento de incremento en sus salarios por el concepto de plus de residencia. Es decir, el costo del personal en general en las clínicas u hospitales, privados o públicos, es de un 15 por ciento más*

---

⁸⁸⁶Sessions informatives de Comissions, “18 de octubre de 1983”.

⁸⁸⁷*Ibid.*

alto que en el resto del territorio nacional. En estos momentos se plantea la transferencia de los servicios del Insalud a la Comunidad Autónoma canaria. En ella están previstos los salarios de las clínicas u hospitales de la Seguridad Social con estos incrementos, pero las clínicas privadas, que tienen concierto con la Seguridad Social y que están pagando esos salarios más altos por dicho plus de residencia, en sus precios de contratación con la Seguridad Social no contemplan esta diferencia de costo.

Por otro lado, se ha alegado reiteradamente por este Ministerio, en contestación dada a preguntas por escrito de un Diputado de nuestro Grupo, que existen otros costos, como las medicinas, que resultan más baratas en Canarias por su régimen económico fiscal especial, olvidándose que casi el cien por cien de los productos farmacéuticos que se consumen son nacionales y sujetos a precios unitarios en todo el país.

Igualmente, se ha aducido que las clínicas privadas no han planteado este problema hasta hace poco tiempo, pero lo cierto es que es un problema latente al que el Ministerio no ha dado todavía solución, y que está creando constantes tensiones entre las clínicas privadas y el Ministerio. Como consecuencia de ello, estas tensiones están fomentándose entre dichas clínicas y su personal laboral, debido a que aquellas no pueden incrementar los salarios de su personal porque las tarifas que paga el Insalud no cubren ese costo diferencial del plus de residencia que no tienen las clínicas privadas de la Península. Tal es el caso, aún sin resolver, de la Clínica de los Remedios en los Llanos de Aridane, isla de La Palma, y otros varios que han originado tensiones laborales, llegándose, incluso, en algunos casos, a la huelga o al cierre patronal, sin que se aborde el problema de fondo por ese Ministerio, que no es otro, insisto, que la diferencia de costo salarial que existe entre el personal de las clínicas de la Península y el de Canarias”⁸⁸⁸. De tot això, Lluch li va dir que “no tengo ningún inconveniente en hablar un día de las tarifas privadas técnicas; pero tengo que decir que es un tema que no me lo he preparado, aunque por algunos casos que se dan me lo conozco, desgraciadamente, con tanta proximidad que podría contestar ahora. Si alguien ha dicho en el Ministerio que los precios sanitarios de productos farmacéuticos son tal como usted lo ha expresado, lo ha manifestado mal, y supongo que esta persona estaría dispuesta a corregirlo”⁸⁸⁹.

---

⁸⁸⁸Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”.

⁸⁸⁹Ibid.

La reforma sanitària començà el 3 de desembre de 1983, però com va dir Francesc Raventós, els resultats d'aquesta no es començarien a notar –com a mínim- fins el cap de 4 anys.

10.d.III. Llei del Medicament

“El Diputado Palacios ha hecho una mención sobre los controles económicos en Estados Unidos. Son realmente espectaculares las cosas que están haciendo en Estados Unidos en economía sanitaria; son cosas durísimas, y las pocas medidas correctoras que ha hecho la señora Thatcher en Gran Bretaña son durísimas también; aquí no las hacemos. Por ejemplo, lo de la diálisis es durísimo y lo que ha hecho sobre medicamentos es igualmente durísimo. En <<Financial Times>> hay páginas enteras dedicadas a la industria farmacéutica, atacando cosas que aquí ni hemos ni vamos a hacer”

*Paraules d'Ernest Lluch a la Comissió de Política Social i d'Ocupació de 12 de març de 1985*⁸⁹⁰.

E. Lluch, coneixia molt bé la norma de les tres “M”. Aquesta l'havia emprat el diputat català Joan Pich i Pon (1878-1937) –pròxim a Alejandro Lerroux García (1864-1949)-, qui, segons E. Lluch, parlava el castellà pitjor que ell mateix -en ple Congrés dels Diputats va dir: “[E. Lluch]<<ministración, ministración y ministración⁸⁹¹>>, yo tendría que hacer al menos en el Insalud una labor obscura de las tres ges: gestión, gestión y gestión”⁸⁹².

El seu objectiu principal era evitar la injustificada utilització de medis, diagnòstics, de prescripcions i de fàrmacs, altres (aquest sector gastava al voltant del 17% dels diners del pressupost d'INSALUD). Amb això, la Llei del Medicament cercava la racionalització de la oferta de medicaments per criteris sanitaris, impulsar la investigació i la indústria nacional del medicament i reordenar el registre i el preu dels fàrmacs –es regularia el medicament des de les vessants de fabricació, de distribució i d'ús⁸⁹³.

---

⁸⁹⁰ “[E. Lluch] “*Se está volviendo en algunos países al petitorio, como, por ejemplo, en Italia y Portugal, sin muchos resultados. La señora Thatcher ha hecho medidas muy radicales, como es la reducción de precios farmacéuticos con consecuencias amplias. El Presidente Reagan ha tomado medidas muy duras, como, por ejemplo, hacer un presupuesto farmacéutico por médico: usted tiene tantos dólares, la cifra que usted no alcance nos la dividimos nosotros y usted. Y esto yo creo que desde el punto de vista deontológico es un poco ..., no quería decir conservador-liberal, sino un poco radical. Por tanto, estamos estudiando varias cuestiones”* (Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

⁸⁹¹ El diputat Pich i Pon es deixava la partícula “ad-“.

⁸⁹² Sessions informatives de Comissions, “18 de octubre de 1983”.

⁸⁹³ El Programa Selectiu de Revisió Farmacoterapèutica de la Seguretat i Eficàcia dels Medicaments (PROSEREME) ajudà a revisar els medicaments que hi havia en el mercat, E. Lluch amb aquest pla se les tingué amb la indústria farmacèutica perquè va significar la retirada de molts medicaments obsolets que es trobaven en plena circulació. Tanmateix, a l'any 1983, encara hi havia en el mercat *dihidroestreptomycinas* (tractament contra els bacteris patògens

Aquesta política en si fou molt complicada de desenvolupar i de tirar endavant i va ser així, en gran mesura, al tenir pocs precedents a Europa. Tanmateix, es feia necessari posar-hi fil a l'agulla a l'assumpte de forma immediata, per això el 3 de juny de 1983 es constituí la Comissió redactora -constituïda per persones que veien la problemàtica del medicament des d'angles molt diversos. Era necessari que, en aquell any, es comencés ja a legislar la Llei del Medicament -tot i que no es pensés presentar-la al Congrés dels Diputats fins el gener de 1985- perquè, en paral·lel, s'aniria fent la LGS i clar, abans de redactar-se el respectiu projecte de llei calia establir de forma clara els punts que tindria la del Medicament -d'aquesta manera es podrien incloure fàcilment els seus continguts dins de la LGS i així s'evitarien incompatibilitats.

A l'18 de febrer de 1983, en el Congrés dels Diputats hi restava una sol·licitud d'augment dels preus dels productes farmacèutics, de fet, des de l'octubre de 1981 no s'havia modificat cap preu -excepte el d'alguns de molt específics (per la seva importància, per la realitat que estaven vivint, altres motius). Però, per tocar temes com aquest es feia necessari tenir la documentació de l'estructura de costos de la indústria farmacèutica, igual que la de la seva evolució des de l'octubre de 1981 -traspàs d'informacions que no es va donar fins llavors. Amb aquests valors a la mà sí que es podria controlar la despesa farmacèutica i això es faria mitjançant els visitadors farmacèutics -Lluch volia restringir l'activitat dels visitadors d'empreses privades en els hospitals públics i ambulatoris⁸⁹⁴-, uns que, com es va dir en els Acords de la Moncloa, havien d'estar

---

localitzats a l'aparell digestiu), unes que haurien d'haver estat ja retirades. A més, davant d'aquesta política alguns laboratoris havien estat primats i d'altres no -fet que pot donar a entendre que alguns dels afectats acabessin acceptant aquests canvis. El citat programa fou constituït perquè tingués una llarga vigència a l'hora de vetllar per a la salut dels ciutadans i aquí estava l'èxit, segons el socialista Fernando Gimeno Marín.

⁸⁹⁴El diputat canari Luis Mardones Sevilla (UCD) comentà aquesta frase d'E. Lluch: "*restringir la actividad de los visitantes en las Instituciones hospitalarias*". D'aquesta frase en digué que la paraula "*restringir*" s'hauria de substituir per la de "*regular*", ja que entenia que estaven constitucionalment en una economia de lliure mercat i, clar, si hi havia un seguit de garanties constitucionals sobre aquest tema, calia tenir en compte que no s'entrés en un principi de suposada inconstitucionalitat al restringir l'activitat dels visitadors. La Llei Bàsica de Sanitat tractaria aquests temes, per exemple, el visitador no podria fer cap acte de propaganda o de promoció d'un producte que no estigués plenament sancionat i dins dels quadres legals. Mardones estaria a favor d'una regulació i que aquesta política tingués un sentit de restricció, però no d'exclusió -sent el que en l'exposició de Lluch veia molt dubtós.

En canvi, el diputat socialista Ciriaco de Vicente Martín diria això: "*Yo creo que se ha interpretado mal alguna de las manifestaciones que ha dicho el señor Ministro, aunque ningún portavoz más autorizado para decirlo que él, pero yo no he entendido que se vaya a efectuar ninguna limpia de nadie que vaya a visitar los hospitales para información de tipo farmacológico, sino, simplemente, a regular el tema para que la atención a los usuarios en el desarrollo de estas tareas no sufra las interferencias que todos conocemos, como cualquiera que haya pisado con regularidad, en calidad de enfermo o sano, un hospital*" (Sessions informatives de Comissions, "18 de febrero de 1983").

regulats a l'hora de vigilar de prop la despesa farmacèutica dels diferents metges⁸⁹⁵ de la Seguretat Social –finalment, s'acabà aplicant la iniciativa del Director provincial del INSALUD de Màlaga: “[E. Lluch] *Es un método en el cual se salva la libertad del médico, se establece cuál es el número normal de recetas que cada médico dispensa mensualmente, se le da y se le da además cualquier número de recetas adicionales cuando justifique y explique por qué razones epidemiológicas se tiene que extender un número mayor de recetas*”⁸⁹⁶.

Malgrat que E. Lluch i els de la UCD no coincidissin en moltes ocasions, Lluch sí que els hi reconegué que durant els anys 1978-79 es van aplicar molt bé un seguit de mesures correctores que ajudaren a controlar efectivament la despesa farmacèutica⁸⁹⁷ i la seva congelació en els anys 1980-81-82. Així que, s'havia de recuperar aquestes mesures de reajust, dit d'una altra manera, calia començar la reforma administrativa dels

---

⁸⁹⁵ “[E. Lluch] *Había otro problema que con frecuencia se denunciaba a la opinión pública, que era médicos que recetaban en demasía; los pocos casos que había se han corregido ya, se han establecido, y los médicos continúan en estos momentos recetando. Estos médicos que recetaban en demasía, sobre todo saltó a la opinión pública un médico que en un mes hizo 12.500 recetas, cosa más difícil porque cuando se abrió el expediente se demostró que a partir del día 10 del mes había estado de baja por enfermedad (Risas.), y eran casos tan singulares como el que estoy explicando, tan singulares que no representaban a la inmensa mayoría de los médicos y ha hecho que, estudiando estos casos singulares, no haya vuelto a aparecer afortunadamente en la opinión pública, porque no se dan abusos de este orden. Era una pura minoría de médicos que empañaban un funcionamiento normal y que en estos últimos tiempos, en el caso de las recetas, ha dado lugar a buenos resultados*” (Sessions informatives de Comissions, “18 de octubre de 1983”).

⁸⁹⁶ *Ibid.*; “[F. Raventós] *Si analizásemos el comportamiento del número de recetas efectuado veríamos que, mientras en el año 1981 aumentaron el 3 por ciento, en el primer trimestre del año 1984 ha tenido una disminución del 12,4 por ciento.*

Nos preocupa el aumento de precio medio por receta. Mientras en el año pasado fue del 12 por ciento, en el primer trimestre del año 1984 se está disparando al 16,5 por ciento y éste es un tema que nos preocupa. En cuanto al número de recetas por mes y asegurado hay que tener en cuenta también el aumento del 7 por ciento de autónomos, lo que va a suponer un aumento en el coste de recetas.

En definitiva, el aumento de coste por asegurado de estos últimos años tiene una disminución importante. Mientras el año 1981 aumentó un 22 por ciento, el año 1982 un 10 por ciento, en el año 1983 el aumento ha sido de sólo un 8 por ciento” (Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

⁸⁹⁷ “[E. Lluch] *“Les diré que en cada mes con respecto al año anterior, las recetas aumentaron un 19,4 por ciento; en febrero, un 9,4; en marzo, un 3 por ciento; en abril empiezan ya a disminuir, un menos 1,4; en mayo, menos 4,9; en junio, menos 5,8; en julio, menos 8,1; en agosto, menos 6,4. Por tanto, desde el punto de vista de las recetas, los resultados son buenos. Pero también ha tenido efectos beneficiosos desde el punto de vista del gasto. En el gasto hay una caída; habíamos empezado el año con cifras que superaban el 20,9 y ahora estamos superando el 12,6; por tanto, hemos reducido muchísimo los gastos. Los médicos, en general, no hacen mal práctica, como usted ha sugerido, sino que hacen buena práctica. Aunque nos hayamos detenido específicamente en el tema de las recetas - porque sabe usted, a ningún médico se le prohíbe pedir más recetas ni hacer el número de recetas necesario-, los médicos han respondido bien. Todas las medidas para controlar esto continúan en pie, lo que pasa es que cada vez hay menos médicos que incumplan las reglas anteriores. En diciembre- enero-marzo hicimos una ofensiva que dio resultados y se vio que había una minoría de médicos que hacían abusos en las recetas, aunque la mayor parte de ellos no lo hacen. Habrá que continuar, pero lo cierto es que en este momento, el porcentaje es relativamente bajo, lo cual es positivo*” (Sessions informatives de Comissions, “25 de octubre de 1983”).

serveis de farmàcia. Calia controlar tres grans factors en política farmacèutica: deute, costos⁸⁹⁸ i preus.

Part del deute el tenia la indústria farmacèutica amb la Seguretat Social, cosa que només es podria resoldre via pactes per a fixar la respectiva xifra i les formes del seu pagament. Des d'una altra perspectiva, INSALUD, administrativament era molt deficient, fins el punt que havia fet compres directes a la indústria farmacèutica sense pagar-li el 100% dels medicaments adquirits i això era el que protestava *Farmaindustria*.

Tot això passava perquè l'administració central no tenia constància d'aquest deute, mentre es reclamava una quantitat, per part de la indústria farmacèutica, el govern tenia constància d'altra al no tenir controlades totes les factures –fet que provocava importants “*desfases*”. Raó per la qual, els socialistes demanaren l'ajut i la col·laboració de *Farmaindustria* perquè els hi enviessin de nou les còpies de les factures i així poder-les buscar en els centres d'INSALUD. Aplicant aquestes correccions es feia patent com les coses no s'estaven fent correctament, malgrat tot, amb aquestes polítiques es podrien detectar a temps tots els errors i les deficiències que hi hagués en el sistema. Fent això, es feu una revisió general del funcionament i de tots els mecanismes d'INSALUD –aquesta institució no sabia quins materials tenia entre mans, era molt caòtica i per això, calia ordenar-la.

A l'hora de resoldre el conflicte que tenia INSALUD amb la indústria farmacèutica i viceversa, el govern d'E. Lluch feu múltiples encontres amb *Farmaindustria* –de capital espanyol, però no agrupava tots els laboratoris farmacèutics d'Espanya. El diputat popular Ramón de Villegas Villar, de *Coalición Democrática*, arrodoní la xifra del citat deute a 25.000 milions de pessetes i explicà les raons que havien dut a *Farmaindustria* a

---

⁸⁹⁸Si es deia que “*el gasto farmacéutico en España es uno de los más grandes del mundo*”, E. Lluch ho negà i a més ho va demostrar amb xifres: “*Si Italia es 100, España es 83,3; Gran Bretaña es 79,1; pero, por ejemplo, en Alemania Federal es 168; en Francia, 186. España ocupa un lugar bastante sensato. Pero, pese a esto, el crecimiento del gasto farmacéutico va en detrimento de otros sectores en un presupuesto cerrado, y además es obvio que hay razones terapéuticas en el sentido de que un exceso de medicaciones es una mala medicación.*”

En este tema el diálogo con los médicos lo tenemos como nunca, porque tenemos comisiones trabajando en ello a todos los niveles”; “[F. Raventós] *Así, por ejemplo, Estados Unidos está gastando 0,81 por ciento sobre el producto interior bruto; Gran Bretaña, con un sistema completamente distinto, el 0,72; Holanda, todavía menos, un 0,66 sobre el producto interior bruto. A estos países yo los denominaría de incidencia baja, pero hay países de incidencia alta, también a nivel europeo, como puede ser Francia, cuyo coste sobre el producto interior bruto es del 1,28 por ciento; Alemania, el 1,21, y España, el 1,14 por ciento*” (Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”)-aquell any, la OMS aprovà una resolució (per 120 vots a favor i un en contra) a favor de la lluita contra l'abús de la comercialització dels medicaments, perquè preocupava -cada vegada més- l'alta proporció dels pressupostos destinada a la despesa en medicaments, especialment en els països en desenvolupament.

tal realitat: *“Primero, la subida de los medicamentos debería haberse hecho hace ya bastante tiempo. Segundo, es posible que parte de ese dinero se haya tenido que emplear por los mismos laboratorios para no verse obligados a cerrar. Tercero, si no se actualizan rápidamente, puede suceder que algunos laboratorios se vean obligados al cierre. Cuarto, al haber cierta diferencia entre unos laboratorios y otros -hay laboratorios que tienen un gran volumen-, resultaría que los laboratorios que tienen menos volumen se verían obligados a cerrar, lo cual evitaría una cosa buena, que es la expansión que pueden tener estos laboratorios a nivel internacional.*

Por tanto, creo que es urgente la subida de ese 8 por ciento de los medicamentos y, desde luego, el ponerlos a escandallo para que automáticamente se vayan subiendo sin necesidad de tener que recurrir a estos trámites tan lentos”. Per contra, E. Lluch creia que... “Don Ramón de Villegas, con respecto a la deuda de la industria farmacéutica, ha hecho sus números, como se echan las cartas y ha dicho que son 25.000 millones. Nosotros, francamente, creemos que la deuda es menor y creemos que en este campo vamos a hacer una cosa buena. Vamos a establecer, posiblemente se esté estableciendo ahora ya, un acuerdo sobre cuál es la cifra, que ambas partes estén de acuerdo, y que no va a ser una cifra de 25.000 millones, sino una cifra inferior. Que se haga de mutuo acuerdo, y a lo mejor en este mutuo acuerdo juega también alguno de los factores de que ha habido retraso en los aumentos de precios. Sobre incremento de precios, yo creo tiene que ir más normalizado. Estamos de acuerdo porque es más normal que haya negociación de precios y se sepa por qué se piden aumentos de precios”⁸⁹⁹.

Les diferents negociacions que s’havien fet amb *Farmaindustria* s’havien dut a terme de manera conjunta, és a dir, encara que el Ministeri de Sanitat i Consum hi tingués en aquestes trobades un paper de síntesi, també hi van tenir un important paper els Directors Generals del Ministeri d’Indústria, els del d’Economia i Hisenda i els del de Treball i Seguretat Social.

A més de tot això, es volia crear un organisme autònom que administrés el proveïment dels medicaments estrangers urgents, les vacunes i els subministres als hospitals de l’AISNA i, a mig termini, seguint les directrius del Govern més el fet de la necessitat

---

⁸⁹⁹Sessions informatives de Comissions, “18 de febrero de 1983”.

d'assegurar la protecció sanitària, es modificarien els cossos farmacèutics al servei de la sanitat espanyola.

Altres polítiques que impulsà el govern d'E. Lluch foren les que tenien a veure amb el desenvolupament del decret d'especialitzacions, que promovia la realització d'un estudi sobre el futur dels farmacèutics i de les farmàcies. A més d'això, es promulgarien normes sobre recepta mèdica i es regularia la prescripció de productes psicotròpics, és més, llavors s'estava treballant, junt amb el Ministeri de Justícia, en l'elaboració d'una disposició que permetés la destrucció immediata d'estupafaents de contraban. Davant d'això, la Direcció General proposà a la Comissió Interministerial l'estudi dels problemes causats per les drogues, la revisió de les competències i accions públiques a fer immediatament sobre aquesta matèria.

També es volia promulgar un Decret que autoritzés l'ús de denominacions comunes internacionals i que obligués al seu ús en els procediments administratius. Aquell 1983, s'admetria en el registre d'Especialitats Farmacèutiques les especialitats amb denominació comuna internacional –d'acord amb la legislació mercantil del moment; altra política de gran importància que es duria a terme des del Ministeri de Sanitat via el Centre Nacional de Control de Medicaments –amb el suport de consultors externs i de la Direcció General de Farmàcia i de Medicaments- fou la posada en marxa d'un programa de revisió selectiva de medicaments, amb criteris terapèutics. “[E. Lluch] *Se utilizarán métodos flexibles para corregir las irregularidades detectadas y se aplicará un principio de perecimiento de la marca con el producto, de modo que, al cambiar la composición de éste, necesariamente cambia aquella para impedir confusiones en los médicos al recetar, y supongo que todos ustedes tienen en la cabeza tres o cuatro nombres de marcas o productos en los que ha sucedido esto, que ha habido una variación del producto y, en cambio, no ha habido una modificación de la marca, lo cual provoca problemas sanitarios importantes por falta de información al médico*”⁹⁰⁰.

El 1983 també seria l'any en el qual es potenciaria el programa de control d'exportació de fàrmacs per a sotmetre'ls a les mateixes normes que aquests es veien regulats a Espanya. “[E. Lluch] *Un tema tanto o más importante que éste es establecer una colaboración con la Dirección General de Aduanas para iniciar un programa de*

---

⁹⁰⁰*Ibid.*

control de importaciones con regulación inmediata, incluso por Decreto-ley, de la inspección en aduana de géneros medicinales, que todavía es hoy una actividad legalmente considerada como objeto de ejercicio profesional no controlado. Tras haber aumentado -si SS.SS. nos aprueban las cantidades correspondientes en los Presupuestos- los medios personales de la inspección, se intentará llegar, en el año 1985, a los mínimos internacionalmente reconocidos como necesarios para el control adecuado de la oferta de medicamentos en todas las etapas de fabricación y distribución. Se iniciará durante el año 1984 un estudio especial sobre entidades de fármaco-vigilancia, una vez regularizado el Centro Nacional de Farmacobiología y, en colaboración con otras Administraciones públicas, sociedades científicas y Comunidades Autónomas, se realizarán planes específicos de seguimiento y monoutilización de medicamentos en áreas terapéuticas específicas, salvaguardando los principios de unidad de acción y competencia de la Administración pública que eviten confusiones y duplicaciones que dificulten la colaboración de sus principales protagonistas, que son los médicos y farmacéuticos”⁹⁰¹.

Enmig de la Comissió de Política Social i d'Ocupació del 25 d'octubre de 1983, Lluç mostrà el seu enuig envers l'ordre ministerial del 5 de maig de 1965. Aquesta possibilitava que el farmacèutic tingués la competència de poder canviar els medicaments per especialitats similars, encara que la seva composició fos diferent -un acte que només es donaria quan no es disposés a la recepta de la marca indicada pel metge. En contra d'això, es va fer un llistat actualitzat i tancat de productes equivalents: “[E. Lluç] *La Administración considera que el vínculo normativo adecuado para subsanar estas anteriores deficiencias es el Real Decreto sobre receta médica que está en estudio desde hace muchos años y que nosotros nos hemos propuesto acabar aunque haya alguna polémica, pero intentaremos que haya las menos posibles. No hemos tomado ninguna decisión definitiva. Con los elementos que he dicho más otros elementos que cité en el Senado, y es que en lugar de en caso de urgencia y en caso de inexistencia, podría haber una cláusula en la cual se dijera que el farmacéutico siempre que encuentre al médico le tiene que consultar. Creo que esta es una polémica que no tiene por qué existir.*

---

⁹⁰¹Ibid.

La sustitución de marcas, tengo que decir también que, referidas a productos equivalentes, aumentará la transparencia entre los distintos mercados farmacéuticos, porque puede eliminar un importante factor monopolístico, que es, especialmente, en el caso español, favorable a los laboratorios extranjeros, lo cual creemos que permitiría una mayor competencia sobre la base de precios. Ahora nos encontramos -y aquí tengo algunas listas- con productos que son equivalentes y, en cambio, unos tienen un precio muy alto y otros tienen un precio muy reducido. Normalmente, no digo siempre, son los laboratorios españoles los que lo tienen más reducido. Creemos que con un sistema de equivalente esto cambiaría”⁹⁰².

Des del parer d’E. Lluch, aquests tipus de substitució de medicaments era freqüent a molts països, com ara els Estats Units -en 46 Estats la legislació permetia que el farmacèutic pogués substituir, legalment, medicaments de marques per productes de nom genèric, sempre i quan el metge no hagués donat -de forma expressa- instruccions contràries a la recepta.

De la relació medicament-pensionista, Francesc Raventós en va dir això: *“Hay un tema que nos preocupa fundamentalmente, entre otros, que es el tema de las prestaciones a los pensionistas. Este tema es grave porque en él hay un claro ejemplo de desviación de lo que debería ser una correcta prestación. Mientras el número de pensionistas, sobre el total, es del 17 por ciento, la prestación que se está desarrollando en estos momentos es del 63 por ciento. Voy a repetirlo, el 17 por ciento, sobre el total, de pensionistas supone el 63 por ciento del gasto total, y el número de recetas casi el 50 por ciento.*

Podríamos analizar también que, en términos anuales, mientras a una persona activa se le hacen 8,4 recetas, a un pensionista y beneficiarios, 39,8 recetas, que, además, son recetas bastante más caras. Como resumen final, el coste por persona activa y beneficiarios del Insalud es de 2.242 pesetas/año, cuando el coste por pensionista y beneficiarios son 18.491 pesetas; es decir, que un pensionista nos cuesta el 725 por ciento más que una persona activa.

Nosotros no sabemos dónde está el nivel de prestación terapéutica adecuada, pero lo que si podemos afirmar con rotundidad es que hay una desviación, en este caso, que se

---

⁹⁰²Sessions informatives de Comissions, “25 de octubre de 1983”.

presta a través de las cartillas de pensionistas, que nos preocupa y sobre la que habrá que actuar.

¿Y cuál va a ser la actuación futura del Instituto respecto al tema de la prestación farmacéutica? Voy a apuntar únicamente las líneas principales de actuación: por un lado, corregir las desviaciones al cumplimiento de las normativas existentes (acabo de mencionar un caso); una política de mayor información terapéutica y para la gestión, de los propios médicos, farmacéuticos, etcétera; una puesta en marcha de las Comisiones terapéuticas provinciales; elaboración de listas de transparencia que informen al propio personal médico sobre los productos disponibles y el coste de los mismos; campaña de información al ciudadano para responsabilizarle directamente de su salud; y replanteamiento de la estructura de prestación farmacéutica actual con estudio de posibles alternativas”⁹⁰³.

10.d.IV. Diverses convocatòries de personal sanitari

Des del dia que E. Lluch prengué possessió del seu càrrec de Ministre de Sanitat i Consum fins el 26 de setembre de 1984⁹⁰⁴, s’havien donat molts moviments dins de l’estructura de personal sanitari. A continuació això es visualitzarà en una taula estadística:

Tipus	Nº de vacants
Metges generals	+1.234
Metges generals lliures	-189
Metges de servei normal d’urgència	-162
Metges de servei especial d’urgència	-231
Llevadores APD ⁹⁰⁵	-886

⁹⁰³Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”.

⁹⁰⁴Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de septiembre de 1984”.

⁹⁰⁵1.500 interins d’aquest sector no aprovaren les oposicions de 1981, fet que provocà que, a 30 de novembre de 1983, tots ells haguessin perdut els seus llocs de treball, per això el diputat Carles Alfred Gasòliba i Böhm (CiU), de Minoria Catalana, s’interessà per aquesta problemàtica. La resposta d’E. Lluch va ser aquesta: “*Cuando los que ocupan interinamente una plaza suspenden una oposición, quedan desplazados por los que la han superado. Muchos de los que aprobaron la oposición eran médicos que ocupaban interinamente las plazas, pero otros, no. Los que habían suspendido negociaron con nosotros diversos extremos. El primero de ellos era que no ocupáramos las plazas hasta que no llegara el verano, cosa que cumplimos pese a que tuvimos manifestaciones durante tres o cuatro meses que pedían que atendiéramos a las razones de los Colegios, etcétera. Posteriormente, hemos tomado una serie de medidas de diverso tipo. Una de ellas, de cara al futuro, consiste en consultar con las Comunidades Autónomas -y*

Llevadores lliures	-432
Metges especialistes quirúrgics	-1.498
Metges ajudants d'equips quirúrgics	+769
Caps de departament i de servei	-75
Caps de secció	-628
Metges adjunts	+237
Residents	-1.074
Metges residents	+77
Infermeres ATS	-844
Llevadores	+22
Fisioterapèutes	-57
Auxiliars de clínica ⁹⁰⁶	+95

L'equip d'E. Lluch, només arribar en el Ministeri de Sanitat i Consum i abans de convocar cap plaça per concurs-oposició, va considerar oportú posar-hi ordre perquè existien moltes confusions en el camp de l'assistència primària. Una vegada fet això, es van començar a convocar les places hospitalàries, per exemple, les de finals del novembre de 1984.

---

aquí habría que hacer una relación de lo que han dicho las distintas Comunidades Autónomas- sobre si estaban o no de acuerdo en dar preferencia -que era nuestra opinión- a estos interinos desplazados por haber suspendido, darles una opción para que ocuparan las plazas que fueran quedando vacantes. Algunas Comunidades Autónomas no han mostrado una actitud favorable a ello y creemos que con el actual ordenamiento jurídico no podemos hacer nada en contra de sus opiniones.

Por otro lado, el Consejo General del Colegio de Médicos, cuyo informe es también un requisito necesario, nos contestó con un texto de difícil interpretación, que podemos poner a disposición de cualquier persona.

Para la valoración justa de los servicios que han prestado estos médicos en el Ministerio hemos emprendido medidas en tres direcciones. La primera es la de computar, como querían estos médicos, por meses los servicios prestados; en segundo lugar, homologar los tipos de exámenes que se siguen en los distintos lugares de España; en tercer lugar, hemos iniciado con algunos de ellos el estudio del contenido de las fases de la oposición, para que ésta se ajuste lo más posible a lo que tiene que hacer un médico general” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “30 de noviembre de 1983”).

⁹⁰⁶*“[F. Raventós][...] con los auxiliares de clínica se ha diseñado también una política de homologación y formación, convirtiéndoles en personal de enfermería, lo cual implica unos procesos de unos cursos voluntarios de formación que permitan profesionalizar este personal y, por tanto, dar mayor calidad asistencial y, en definitiva, también una mayor satisfacción a este propio personal, por el mejor nivel y la mayor responsabilidad que va a tener. Tengamos en cuenta que estos cursos, que hemos iniciado ya en siete centros, suponen formar aproximadamente a 30.000 personas en un plazo de tres años, y a nadie se le escapa el importante esfuerzo que significa querer formar, en las estructuras propias de los Institutos, a 30.000 personas en un plazo tan corto como este. Porque, además, en paralelo queremos ir implementando otros procesos de formación para otros colectivos”(Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).*

Per a E. Lluch el MIR havia de ser la figura central de la sanitat espanyola, per això mateix, d'ençà de la vaga que es va fer el gener-febrer de 1983 es van replantejar moltes coses envers a aquesta *classe mèdica*. E. Lluch els hi millorà la seva realitat via un decret d'especialitats mèdiques, aquesta legislació va tenir efectes sobre el seu programa de foment de la docència i de la investigació.

La novetat que se'ls hi aplicà fou una manera de fer que ja s'estava donant a països com Estats Units, des de la Primera Guerra Mundial. S'està parlant de la creació d'un títol d'especialista acreditat –el tindria tot Metge Intern Resident que hagués acomplert amb els requisits demanats “[E. Lluch] *sin mayor examen, pero va a establecer un tipo de examen para aquellos que lo deseen, lo cual, cara al futuro, va a ser un hecho positivo. Este es un terreno en el cual nos estamos moviendo en estrecha colaboración con el Ministerio de Educación y Ciencia para dotar de una mayor importancia a los temas de docencia y también establecer criterios de control de calidad de toda la etapa en la cual el médico MIR se mueve*”⁹⁰⁷. Encara que Lluch fos un acèrrim defensor de la sanitat pública, facilità que el 5% dels MIR es desenvolupessin dins del sector privat⁹⁰⁸ –aquest punt fou molt polèmic, uns estaven en contra d'aquest 5%, però la gent d'*Alianza Popular* apostaven per una sanitat mixta on la privada hi tingués un pes rellevant (el 10% en tots els sectors sanitaris).

Amb el citat decret Lluch buscà que les places docents poguessin ser utilitzades amb un grau de formació d'un any, de forma que molts metges poguessin tenir la suficient experiència hospitalària per a dedicar-se a l'assistència primària. En determinades especialitats encara faltava molt camí a recórrer, era el cas dels odontòlegs -a Espanya hi mancaven 14-16.000 especialistes. El que no concebia aquest decret i sí que s'estava treballant amb el FIS, era la figura del metge investigador.

---

⁹⁰⁷De cara als exàmens dels MIR també hi van haver polèmiques, com el de “[E. Lluch] *los últimos exámenes de los MIR se han corregido tres veces. ¿Por qué? Porque hubo filtraciones, hace unos cuantos meses, de las preguntas. Se descubrió que en algunos sitios algunas preguntas se habían filtrado, y se tuvieron que corregir los exámenes por segunda vez. Después se descubrieron más filtraciones, y se tuvieron que corregir por tercera vez, cosa que, evidentemente, lleva a casos de enorme conflictividad, porque algunos médicos saltan de aprobados a no aprobados, cosa importante. Esto, si se entiende que ha pasado en toda España, afortunadamente no es cierto. Solamente ha pasado en algunas provincias españolas, y muy limitadas, pero ha pasado. Como usted también ha dicho, su caso ha pasado más en unos sitios que en otros. Por eso hay asociaciones (de Opositores suspendidos) en unos sitios (com Granada i Almeria) y no en otros*” (Sessions informatives de Comissions, “18 de febrer de 1983”).

⁹⁰⁸ “[E. Lluch][...] *para los que se formen fuera del circuito del Insalud, se ha abierto otro camino, que es el universitario, para evitar que haya plazas de ayudantes de clases prácticas que pudieran llegar a aberraciones, como hubo un caso en España, en el que dos personas que ganaron plazas en la Universidad para enseñar a los estudiantes de especialidades sin tener el título de especialistas, por lo cual hemos preferido esta vía, que, insisto, se puede decir que vamos demasiado rápidos o demasiado lentos, pero no que no nos hemos movido, para que estas plazas universitarias puedan servir para especialistas* (Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

En el camp dels estomatòlegs també calia avançar i molt, per això -durant el 1983- es van fer esforços des del Ministeri perquè entre el gener i l'octubre de 1984 s'ampliessin les places de formació d'aquesta especialitat a 1.000. A la sessió plenària del 21 de desembre de 1983, també es va pensar amb els serveis mèdics de l'exèrcit -una via reconeguda per a especialitzar-se- i això feu que es convoquessin al voltant de 150 places. A l'any 1983, també es feu un esforç amb la convocatòria de beques "Fullbright" -mai vistes fins llavors en el camp de la sanitat espanyola- per a estudiar en els Estats Units. La convocatòria de les places dels MIR de l'any 1985 es va fer el novembre, tot i que Lluch ho hagués volgut fer a l'octubre -cosa que per temes de burocràcia no va poder ser.

De cara a les convocatòries de places vacants a ambulatoris, el 14 de desembre de 1983⁹⁰⁹ el diputat popular Carlos Ruiz Soto li feu aquesta pregunta a Lluch: "*¿Cuándo va el Ministerio de Sanidad y Consumo a convocar las casi 4.000 plazas vacantes en servicios jerarquizados y de ambulatorio?*". Mentre que *els populars* li tiraven en cara a E. Lluch que per culpa de la falta de convocatòries s'estava deixant a molts joves metges -acabats de llicenciar-se- a l'atur. La resposta del Ministre Lluch no fou altra que..."*convocar automáticamente las plazas que queden vacantes sería reproducir una situación que no es la ideal. Por ello, hemos optado por hacer este estudio, que se está acabando, sobre necesidades en el área de nuestros hospitales, y en función de que haya déficit o superávit las convocaremos. Quiero decir que en algunas especialidades, aunque formalmente haya vacantes, no las vamos a cubrir porque sanitariamente no hace falta. Y como tenemos una idea poco burocratizada y muy sanitaria de la Administración, vamos a hacerlo así*".

Mitjançant una carta de Carlos Borasteros⁹¹⁰, es pot entendre perquè la realitat veterinària de l'Espanya de 1984 era tercermundista. Hi havia mils de pobles que no tenien depuració d'aigües, molts escorxadors mancaven de normes sanitàries -això sense comptabilitzar els clandestins- i a més, tant les vísceres com les sobres d'aquests servien d'aliment pels gossos, els quals se'ls hi donava la culpa de la *hidatidosis*⁹¹¹; la

---

⁹⁰⁹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "14 de diciembre de 1983".

⁹¹⁰FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85 (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Borasteros, "Tercermundistas", 4.

⁹¹¹Malaltia greu provocada per paràsits. Aquests són els cucs de la classe dels cestodes (*Cestoda*), els quals formen part d'una classe dels *platihelminths*. És una malaltia que es desenvolupa tant en animals (majoritàriament en ovelles) com en éssers humans per culpa de larves de *Echinococcus granulosus*, moltes vegades a causa de la ingesta

majoria d'ovelles estaven brucel·lòsiques⁹¹², davant de la passivitat de la sanitat veterinària; els/les nens/es dels col·legis s'omplien de polls, fins i tot algun/a d'ells/es va haver d'ingressar als serveis de pediatria per varis casos de sarna. Amb aquesta descripció l'autor citat posà a Espanya al nivell sanitari de Bangladesh, quan havia d'estar comparant-se amb països com Uruguai o Suècia.

Sense deixar el tema, a l'any 1983⁹¹³ el govern de Lluç suspengué una convocatòria d'oposicions de 400 places pel cos de veterinaris titulars, a causa d'un estudi que estava realitzant el Ministeri de Sanitat i Consum sobre una reestructuració general dels serveis –abans de res, calia acabar de resoldre el traspàs de competències que s'estava fent a les diferents Comunitats Autònomes en matèria de veterinària. Tan aviat com s'acabessin aquests processos es tornarien a convocar aquestes oposicions -aquesta s'hauria de celebrar a la segona quinzena de gener o a la primera setmana de febrer de 1984.

Del camp de places de metge de zona i d'especialistes, el 22 de febrer de 1984⁹¹⁴, en ple hemicicle, E. Lluç va dir que quan els socialistes arribaren al Ministeri de Sanitat i Consum era molt complicat conèixer amb concreció les places d'INSALUD- “[E. Lluç] *Ahora hemos mejorado, aunque todavía no las conocemos con todo detalle*”⁹¹⁵. Tanmateix, a 31 de desembre de 1983 hi havia aquestes places vacants –Catalunya no

---

d'aliments contaminats amb excrement de gos. Aquesta malaltia és protagonista en els països de clima temperat i en alguns casos el desenllaç pot ser catastròfic, mortal.

Els ous es desenvolupen en el interior del tub digestiu, en concret, en el duodè del hoste intermediari i alliberen oncosferes (estadi larvari) que traspassen la barrera intestinal i es difonen a través de la sang fins que s'allotgen en el fetge, a l'aparell respiratori, als ronyons, als ossos i a l'encèfal de l'animal afectat, formant quists on s'hi multipliquen aquests paràsits. El desenvolupament d'aquests no acaba fins que el cos on es troben mor i són devorades les seves vísceres per l'hoste definitiu.

⁹¹²La Brucel·losi, Febre de Malta, febre mediterrània, febre ondulant o malaltia de Bang, és una malaltia infecciosa, recurrent en tot el litoral mediterrani, que es transmet normalment de les ovelles o les cabres a l'home via la ingesta de llet, del formatge, altres. La malaltia causada pel *Brucella melitensis* tal i com ho va descobrir Alice Catherine Evans, té com a grans trets la febre de curs irregular i ondulant, constipació, suors intenses generalitzades i la tumefacció de la melsa i el fetge. Les seqüeles que pot provocar són artritis i neuràlgies. La durada del període febril va de 15 a 20 dies, són corrents les recaigudes i es diagnostica freqüentment via el Test Rosa de Bengala. Qui descobrí la vacuna contra la brucel·losi bovina fou el veterinari català Josep Vidal i Munné.

La història del nom d'aquesta malaltia ve del microbiòleg David Bruce -qui el 1887 ocupà el càrrec de cirurgià capità de l'armada britànica a la illa de Malta, després de la guerra de Crimea-, qui conegué tal malaltia amb l'anàlisi dels òrgans dels soldats morts (fetge i ronyons) i també perquè observà la febre irregular que patien els seus soldats.

⁹¹³Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “14 de diciembre de 1983”.

⁹¹⁴Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “22 de febrero de 1984”.

⁹¹⁵*Ibid.*

havia estat comptada en aquest càlcul perquè ja s'havia fet la corresponent transferència d'INSALUD:

Tipologia de metge	Nombre
Medicina General	964
Pediatría	354
Especialistes	1.006

Totes aquestes places vacants s'anirien convocant de manera gradual al llarg de 1984.

El sector dels odontòlegs i dels estomatòlegs, en general, abans de la vinguda de l'administració socialista havia estat molt oblidat. Per això mateix, dins dels pressupostos generals del 23 de novembre de 1983 la partida dedicada en aquest aspecte d'INSALUD havia estat la major de tots els temps – “[E. Lluch] *Se multiplica, si no recuerdo mal, por diez o por quince la cantidad dedicada a la odontología*”⁹¹⁶.

---

⁹¹⁶Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “23 de noviembre de 1983”; el diputat socialista Carlos Navarrete Merino va demanar a E. Lluch posar fi al plet dels estomatòlegs i dels odontòlegs, ningú tractava aquest tema perquè cap persona se la volia jugar ni els tribunals el volien tractar. A més, “*en el orden de la sanidad bucal se están dando unas contradicciones prácticas de monopolio, que se ponen de manifiesto en el reducido número de especialistas que son admitidos a cursar sus estudios en la Escuela de Estomatología, que se ponen de manifiesto en la acaparación injustificada de atribuciones profesionales por los estomatólogos, que originan, como consecuencia, el que los honorarios que cobran estos especialistas produce un agravio comparativo en otras especialidades médicas y también produce como consecuencia que las horas de asistencia e intervenciones quirúrgicas en boca en nuestro país son de las más bajas que existen en el mundo, incluido ese grupo de países que se denomina tercer mundo, nos parece conveniente que hoy el señor Ministro -repito, si lo estima oportuno- adquiriera un compromiso en el tiempo sobre la regulación de criterios y rango jurídico de la regulación de las atribuciones profesionales de los especialistas protésicos dentales*”, la resposta d'Ernest Lluch fou aquesta: “*En primer lugar, tengo que decir que el Diputado que me hace esta pregunta es un gran técnico en esta cuestión, puesto que es quien ha defendido en la anterior legislatura el tema, como recordarán muchos de los señores Diputados que están aquí, sobre todo los de más edad. (Risas.)*

Yo quiero decirle simplemente que se llegó al acuerdo de que no se formara un colegio profesional, sino que se hiciera una norma adecuada, y a mi llegada al Ministerio la planteamos como un decreto. Este decreto tenía problemas en su discusión y en su aceptación, sobre todo por los estomatólogos, por el problema que el señor Diputado me ha señalado, que es el trabajo en boca. Ello nos obligó a hacer una comparación legislativa con el resto de los países democráticos, y resultó que solamente en Dinamarca había este tipo de actividad permitida.

Nosotros hemos intentado deslindar bien el campo entre estomatólogos y protésicos dentales, y hay un texto sobre el cual existe un gran consenso genérico. Esto ha obligado a tener negociaciones con el Ministerio de Educación y Ciencia, porque hay un problema de titulación, ya que de diez mil protésicos dentales sólo unos cientos tienen titulación académica. Por tanto, era necesario regular esto teniendo en cuenta las actividades que está desarrollando Formación Profesional en este campo.

Así pues, existe un acuerdo general sobre este decreto, el cual se presentó al Consejo de Estado, que se ha mostrado, asimismo, de acuerdo con su contenido, desde el punto de vista legal, pero que ha dicho que, conforme a la Constitución, no se puede regular por decreto, sino que hay que hacerlo por ley, y en estos momentos esta ley está ya terminada, porque es el decreto transformado en ley, y está en vía de Comisión de Subsecretarios y, por tanto, en un poco de tiempo, como ley, va a venir a la Cámara” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “20 de febrero de 1985”).

10.d.V. Cal fer més política de sanitat exterior!

“Cal fer més política de sanitat exterior!”, això era el que pensava l’Ernest Lluch a 25 d’octubre de 1983. Abans de res, és interessant posar de relleu la transformació que patí l’*Instituto Nacional de Consumo*, tal organització del consum d’Espanya d’un model unitari passà a funcionar de manera conjunta i en cooperació amb les diverses Comunitats Autònomes –les transferències de consum s’havien fet a totes les autonomies menys a les de Madrid, Navarra i La Rioja. “[E. Lluch] *Por ejemplo, en el caso de las financiaciones a las organizaciones de consumidores se decidió un porcentaje, por acuerdo de todas las partes, de forma que un 70 por ciento fuera a organizaciones de consumidores de las Comunidades Autónomas y un 30 por ciento a organizaciones de consumidores que tienen una tarea en el conjunto del Estado*”⁹¹⁷.

La sanitat exterior d’aleshores estava regulada per un text de la República de l’any 1932 -el mateix Lluch reconegué que des de 1977 mai s’havia discutit a la cambra de quelcom tan important com la sanitat exterior. ”*Han pasado muchos años y, además, la Constitución española lo designa como competencia exclusiva del Estado y, por tanto, en una tarea de construcción del Estado autonómico, habrá que definirlo. En estos momentos, tanto en el problema que usted plantea, donde pueden haber tenido lugar posiciones no suficientemente claras, como en el tema de sanidad exterior que, como usted sabe, sobre todo en Canarias está muy relacionado con el anterior, estamos intentando hacer una labor de coordinación, donde participa el Ministerio no solamente en su rama de Sanidad, sino también en su rama de Consumo, a través de la Dirección General de Inspección del Consumo, que es uno de los ponentes del proyecto de un nuevo Decreto en este sentido*”⁹¹⁸, així és com ens introdueix E. Lluch en la principal problemàtica canària.

Si a l’article 149.1.16 de la Constitució hi deia que la sanitat exterior era competència exclusiva de l’Estat, a parer d’Ernest Lluch calia adaptar aquest article a la realitat de Canàries mitjançant un procés de negociació entre Comunitat Autònoma-administració central. Però, per poder començar a resoldre aquest cas calia establir a dins del Ministeri un responsable de sanitat exterior –Lluch es reuní amb tots els consellers de sanitat de

---

⁹¹⁷Sessions informatives de Comissions, “25 de octubre de 1983”.

⁹¹⁸*Ibid.*

totes les Comunitats Autònomes per dir-los-hi que, via cooperació o per delegació, es volia arribar a acords amb totes elles per tal de traspasar-los-hi alguns dels serveis de sanitat exterior–, tot i que la titularitat d’aquestes competències seguiria pertanyent a l’Estat espanyol. No solament s’havien trobat amb poc personal –el qual treballava a temps parcial- dedicat a la sanitat exterior a Canàries, sinó que això també passava a Algesires (Cadis, Andalusia).

A Canàries resultava urgent posar-hi fi a aquesta problemàtica per tots aquests motius: havien aparegut malalties infeccioses –tot i haver estat solventat, segons Lluch-, però també perquè “[E. Lluch] *hay una parte de importadores, no todos, que realizan importaciones a Canarias y que estaban acostumbrados a no ser sometidos a ningún tipo de control sanitario, y cuando hablo de control sanitario en importaciones supongo que a nadie se le escapa que este es siempre un control sanitario de importaciones, porque nadie ignora tampoco que en la vida comercial de los pueblos, a veces, se utiliza el control sanitario con objetivos no únicamente sanitarios, y así hay varios países especialmente conocidos en este campo, como Francia, como la propia Alemania y, sobre todo, los Estados Unidos de América, que son de un proteccionismo sanitario a veces muy marcado*”⁹¹⁹.

A 29 de maig de 1984, a Canàries hi havien 55 treballadors⁹²⁰ -13 metges⁹²¹, 8 practicants, 2 auxiliars de clínica, 2 farmacèutics, 1 veterinari, 2 agents d’inspecció, 3 administratius, 4 auxiliars i 20 zeladors- dedicats al món de la sanitat exterior canària, un nombre massa mínim com per cobrir un terreny tan ampli com aquest. Tanmateix, sempre es poden trobar casos pitjors, com era el cas de Santa Cruz de Tenerife on hi havia només un veterinari cedit a temps parcial -lògicament, aquesta persona no podria realitzar pas el 100% del seu treball i encara menys, si es sabia que era d’una exigència ètica molt elevada, per tant, faria el control sanitari ben fet i sense presses. Clar, amb les

---

⁹¹⁹Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”.

⁹²⁰Aquests 55 treballadors, més d’una vegada havien treballat més del que el seu sou o la seva dedicació obligava, de manera que aconseguiren refusar i destruir 64.553 quilograms de carn durant el primer trimestre de 1984, mentre que la quantitat total de l’any 1983 havia estat de 124.987 kg. Davant d’això, a parer de Lluch, o bé la qualitat de la carn havia empitjorat molt o bé s’havia fet un gran esforç en aquest camp. També, s’havia refusat i destruït 110.000 quilograms d’oli de colza– “[E. Lluch] *aspecto importante y supongo que ustedes se alegrarán*” (*Ibid.*) -, més algunes altres partides immobilitzades de carn i també de licors de baixa qualitat.

⁹²¹Feia falta personal de formació universitària, dels 13 metges que estaven allí, 9 estaven en els aeroports, per tant, només els quatre restants es trobaven en dos dels ports més importants d’Espanya. Quan, precisament, el 1983 es van despatxar 21.254 bucs en els ports canaris, mentre que en el primer trimestre de 1984 ja se n’havien despatxat 5.483. Amb el pas del temps la freqüència de bucs aniria incrementant, igual que passava amb la circulació dels avions, és a dir, la problemàtica de la sanitat exterior espanyola cada vegada adquiria més importància i més necessari es feia la seva solució.

limitacions de temps que tenia tingué alguns retards i aquests havien provocat una sèrie de queixes per part dels importadors (unes queixes que Lluch entenia, però a la vegada, deia que sanitàriament no estaven justificades).

Per tal de resoldre la manca de personal en el port de Tenerife –on entraven anualment prop de 20.000 bucs, entre els quals gairebé el 50% eren estrangers -, s’estava preparant el nomenament d’un altre veterinari i així, tenint un veterinari a temps parcial i l’altre en el port el problema estaria resolt. Fet això, s’estudiaria la possibilitat de tenir-ne altre atenent les exigències derivades de l’aeroport de Tenerife –en els aeroports de Las Palmas i de Tenerife entraven a l’any milers d’avions que transportaven al voltant de tres milions de turistes; el 40% dels béns de consum que entraven a Canàries eren de procedència estrangera, com tots sabien. “[E. Lluch] *Tenemos algún otro problema que ya está en vías de solución, que es la habilitación de un laboratorio en el edificio de sanidad exterior de Santa Cruz de Tenerife, donde contamos con espacio, puesto que dada la cantidad de análisis que se hacen, es muy costoso ir a otro tipo de análisis. Tengo que decir que, mientras tanto -como ya se lo he dicho a los miembros de su Gobierno-, yo quisiera que la Comunidad Autónoma nos prestara -nos lo han venido prestando hasta ahora- su colaboración hasta que podamos hacer la reestructuración que he dicho al inicio de mi intervención.*

Querría aquí recordar algunas cuestiones, no para los que son canarios o para los que conocen Canarias, sino para los que no lo conozcan. Piensen que casi el cien por cien de la carne que se importa viene a través de Canarias. Algunas de las cosas que he dicho son relevantes, porque el caso canario es realmente muy importante. Por otro lado, podría decir que muchas de las importaciones que se hacen por Canarias, al llegar a la Península tienen otra revisión aduanera, con lo cual hacemos una segunda inspección de tipo sanitario, por lo que aun cuando el panorama que he descrito de sanidad exterior no es favorable, estamos haciendo todo lo posible para que, dentro de nuestros medios, no se provoque ningún tipo de problemas [...]. Yo recuerdo algunos puertos, algunos aeropuertos y puntos de frontera, sobre todo, que los vigilamos atentamente. Por las razones que ustedes comprenderán no vamos a dar la lista en

*público de los sitios en los cuales hay peor atención, aunque algunos núcleos de importadores desaprensivos los conocen ya*⁹²².

Finalment, el diputat popular Benítez Barrueco en feu una darrera reflexió, aquesta estava lligada amb la carn importada: *“Aunque el señor Ministro me pueda llamar la atención por salirme un poco del contexto, la reflexión sería -aprovechando la circunstancia de que él ha hablado en general de esa importación de carne- que no hace muchos días la Comunidad Económica Europea nos ha dicho: <<no a la carne española>>. Merca-Zaragoza es uno de esos sitios. Usted sabe que hace unos meses se tuvieron que quemar muchísimos kilos de carne, y era carne nacional, como se suele decir, no era importada. Si, además, en los controles sanitarios de ese 40 por ciento que se consume en Canarias, como en la mayoría de toda España, nos encontramos sin esas personas totalmente técnicas para la vigilancia, señor Ministro, estamos corriendo un grave peligro*⁹²³. D'això, en Lluch va dir que per a resoldre aquesta problemàtica calia bona predisposició de les Comunitats Autònomes a l'hora de col·laborar amb el govern, ja que, per exemple, ningú volia cedir amb el tema dels escorxadors.

10.d.VI. Llei General per a la Defensa del Consumidor i l'Usuari

“En las tareas que hemos llevado a cabo, que son las que le quedan al Estado como competencia exclusiva, hemos realizado la redacción de la Ley de defensa de los consumidores y usuarios en el transcurso de menos de doce meses que, insisto, hace diez días que entró ya en esta casa. No sé si se ha distribuido con la suficiente rapidez, pero yo creo que lo hemos confeccionado dentro de lo que nos comprometimos”

*Part de la intervenció d'Ernest Lluch i Martín en el debat dels pressupostos generals de l'Estat del dia 23 de novembre de 1983*⁹²⁴.

El mandat del Ministre Lluch fou molt innovador, cosa que es veu amb les legislacions que es van dur a terme, com la Llei General per a la Defensa del Consumidor i l'Usuari (1984) –l'avantprojecte quedà acabat el 30 de juny de 1983 i en aquell mateix juliol fou presentat a la Comissió de Subsecretaris i finalment, va ser revisat pels diferents departaments i pel Consell de Ministres⁹²⁵. A Espanya mai havia existit un departament

⁹²²Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”.

⁹²³*Ibid.*

⁹²⁴Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “23 de noviembre de 1983”.

⁹²⁵En paral·lel al citat projecte de llei, s'estaven creant altres lleis que no van ser incloses dins d'aquesta: la *Ley Reguladora de las Condiciones Generales de Contratación*, la *Ley de Comercio Interior*, la *Ley General de Sanidad*, la *Ley de Sanidad de los Alimentos* (els treballs sobre aquesta llei no es començarien fins el 1984, E. Lluch volia desenvolupar-ho quan hi hagués ja un bon tou de legislacions desenvolupades en aquest camp) i la *Ley de Metrología*

dedicat al Consum, és més, fins llavors les úniques constitucions que s'havien preocupat per aquesta temàtica havien estat les d'Àustria, Portugal i la d'Espanya, en el seu article 51 -com va dir E. Lluch, era un camp que estava encara per desplegar i restava gairebé tot per inventar!

Més exemples que demostraven la joventut d'aquest camp podien ser aquests: a l'any 1984, la majoria dels països de la OCDE ja tenia un Ministeri de Consum o agències governamentals de consum, un fet impensable a inicis dels anys 70; tant el Consell d'Europa com la Comunitat Econòmica Europea feren molt dins d'aquest camp entre els anys 1975-1981-també durant el febrer de 1984. En el darrer any citat arribà la temàtica del consum a les Nacions Unides. Així que, des del Consell Econòmic i Social es començaren a legislar normatives lligades al consum d'àmbit internacional.

E. Lluch es caracteritzava per justificar sempre les coses, tot passava per una raó, en aquest cas, era necessari legislar en matèria de consum perquè existia una gran desigualtat entre els consumidors i els grups econòmics que representaven el sector de la producció⁹²⁶.

---

y *Metrotecnía*. Lluch tenia clar un principi, no fer lleis aïllades entre elles sinó que s'entrelliguessin. Sent aquesta l'única manera de fer operativa la Llei General per a la Defensa del Consumidor i l'Usuari. Tal fet, almenys es complí durant els primers 15 mesos de mandat socialista.

⁹²⁶[E. Lluch] [...] *con mucha frecuencia el consumidor tiene una desigualdad manifiesta, puesto que ocupa en el proceso económico solamente el lugar final del mismo, pero no interviene ni está informado en las fases anteriores de la producción y de la distribución. Además, hay otra razón, y es que el consumidor no aparece articulado, no aparece conjuntado, sino que aparece aislado y, por tanto, sin tener mecanismos de conocimiento y de defensa. En último lugar, el consumidor, en general, no es un experto y, por tanto, se siente desasistido. Es esta incapacidad del consumidor la que la legislación de todos los países del mundo tiende a cubrir. No es casualidad que uno de los ejes de los intelectuales del Presidente Kennedy fuera Galbraith, el cual desarrolló su teoría del poder compensador, es decir, la necesidad de que desde el Estado se origine un poder compensador que haga que aquellos que en el mercado estén en situación de desigualdad manifiesta tengan mecanismos para establecer posiciones de igualdad. Era una corrección que se hacía a la teoría más clásica o, si ustedes quieren, para hablar con más precisión, más neoclásica de la soberanía del consumidor y que se establecieran unos mecanismos para que este consumidor, poco soberano, pudiera aparecer en el mercado en condiciones de igualdad.*

La aparición, por un lado, de concentración en el mercado, a través de monopolios y de oligopolios, junto con la introducción de nuevas técnicas de mercado, hacía necesaria una actuación pública para que el consumidor no se sintiera desasistido. Por otro lado, ésta es una reivindicación que no solamente se ha presentado entre los consumidores en situaciones de crecimiento económico, en situaciones que hizo que el capitalismo fuera conocido como una sociedad de consumo, sino que incluso en la crisis económica son aspectos que aún han cogido más vigor. Porque no solamente se trata de saber las condiciones de consumo en situaciones de opulencia, sino que precisamente es en situaciones de tensión, e incluso con insuficiencias importantes en el mundo de los bienes de consumo, donde ha aumentado de una manera importante la necesidad de que el consumidor sepa qué es lo que compra y qué es lo que utiliza. Sin embargo, situados aquí, hay que decir que esto hay que hacerlo sin que los intereses económicos estén en una situación que pudiera preocuparnos en el futuro. Por esta razón hay que tener en cuenta los intereses económicos, pero digo a continuación que también hay que tenerlos en cuenta desde una perspectiva dinámica. Con alguna frecuencia se había reflexionado, y con razón, sobre que Leyes como ésta no habían avanzado por presión de algunos grupos económicos. Ciertamente es que ha habido esta presión, pero hay que añadir que ha sido una presión que en el pasado creo que se ha presentado sin mucha perspectiva. Sobretudo, hablando en el mes de febrero de 1984, cuando parece que las conversaciones con la Comunidad Económica Europea van más rápidas, hay que decir que muchos de estos grupos económicos tienen una perspectiva que se va

El desembre de 1982, quan Lluch fou entrevistat per Margarita Sáenz-Díez Trías i Juan Mª Hernández els hi va dir que el seu Ministeri es posaria en contacte amb tot tipus d'organitzacions de consumidors –de la mateixa manera que es va fer davant de l'augment del preu dels carburants, explicant-los-hi amb tot detall enlloc de deixar que ells mateixos s'interessin via la premsa- i *“desde el propio Ministerio debemos contribuir a que se asienten y expandan estas organizaciones, demostrándoles con nuestro interés que los conderamos como interlocutores perfectamente válidos”*⁹²⁷.

El desembre de 1982, a l'hora de validar el respectiu avantprojecte el presentaren a més de 60 organitzacions empresarials, a tots els grups de consumidors censats, a totes les Comunitats Autònomes⁹²⁸ i a totes les Corporacions Locals⁹²⁹.

Segons E. Lluch el sector català d'alimentació es queixava de la possibilitat de diferents exigències segons l'àmbit d'actuació. Tanmateix, pel Ministre Lluch no seria lògic que *“los fideos que se consumen en Cataluña, por ejemplo, debieran cumplir distintos requisitos de los consumidos en Galicia o Andalucía. Esta normalización es un problema básicamente técnico, no político”*⁹³⁰. El consum d'aliments, tant a Espanya com a l'estranger, estava dominat per grans empreses, tot i que hi persistien algunes de

---

adecuando a esta nueva situación y saben perfectamente que algunas exigencias de los consumidores españoles ya existen en la Comunidad Económica Europea y son, por tanto, exigencias que tendrán que cumplir algunos grupos económicos en España, que algunos ya cumplen, pero algunos otros no, y que es, simplemente, dar el mismo tratamiento a los consumidores españoles que el que tendrán que dar a sus productos, si quieren venderlos con toda libertad en el Mercado Común. Por tanto, con estas Leyes lo que hacemos es forzar a una adecuación que no solamente exigían los consumidores españoles, sino que también exigen los productores españoles para poder exportar al conjunto de Europa”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de febrero de 1984”).

⁹²⁷Sáenz Díez-Hernández, “Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo”, 9.

⁹²⁸La del País Basc va ser de les que més s'hi oposà, fins i tot, en més d'una trobada (de les 13 que s'havien celebrat fins el 16 de febrer de 1984, entre les Comunitats Autònomes i el govern d'E. Lluch) no feu acte de presència, de ben segur que aquest comportament fou per protestar contra aquesta llei que, a parer dels nacionalistes vascos i catalans, anava en contra seva i també, perquè els bascos ja tenien un Estatut del Consumidor (suspès el 50% pel TC); “[E. Lluch a Ana Gorroño] *Usted dice, ¿tienen conocimiento de lo que están haciendo en equipamiento frigorífico? Pues se lo voy a decir. Desgraciadamente no, porque el Departamento de Comercio, Pesca y Turismo vasco no informa de lo que hace, ni a nosotros, ni en general a las otras Comunidades Autónomas. Le vuelvo a decir que sería bueno que tuviéramos información mutua, porque una cosa es que haya competencia - cada Comunidad tiene que desarrollar las suyas- y otra cosa es que tendría que haber un mayor espíritu cooperador. Y una parte importante de ese espíritu cooperador es la información.*

Por tanto, nosotros deseamos recibir toda la información, igual que toda la que tenemos sobre estas materias del Ministerio de Sanidad y Consumo se la enviamos siempre al Departamento de Comercio, Pesca y Turismo. Aunque no nos remitan información desde Vitoria, no nos cansaremos de enviarles la que nosotros tengamos”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “14 de diciembre de 1983”).

⁹²⁹Qui no digués res, segons Lluch, volia dir que estava conforme, tanmateix, van haver-hi 6 Comunitats Autònomes i 17 organitzacions/federacions empresarials que sí que li van discutir certs punts d'aquest avantprojecte de llei.

⁹³⁰Sáenz Díez-Hernández, “Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo”, 9.

més petites. Davant d'aquest panorama, segons Lluch, hi havia hagut problemes de qualitat a totes bandes⁹³¹.

El 30 de juny de 1983, l'administració socialista hauria de tenir acabat el Codi Alimentari Espanyol⁹³², instrument clau per a clarificar el sector, "*este código constituirá la piedra angular para determinar la actuación de la Administración respecto del sector*"⁹³³-Lluch proposà que tal codi fos revisat, de forma total, cada 2 o 4 anys⁹³⁴.

---

⁹³¹Segons el *Real Decreto* del 2 de març de 1983 (lligat amb el del 12 d'agost de 1982), les empreses del sector de l'etiquetatge, presentació i publicitat de gelats tenien 1 any de termini per adaptar-se a la nova reglamentació tecnicosanitària i retirar els *stocks* del mercat que no complissin amb aquesta nova normativa. Aquesta nova reglamentació sortí publicada a 1 d'abril de 1983, cosa que preocupà molt a una part d'aquests industrials perquè veien com no podrien complir-la al tenir encara masses *stocks*. Davant d'aquesta polèmica, en la darrera reunió de la Comissió Interministerial per a l'Ordenació Alimentària s'acordà posposar l'activació d'aquesta política i no aplicar-la fins l'1 d'agost de 1984. Així, amb aquest perllongament es calculà que els *stocks* ja estarien venuts i que, per tant, es podria fer més fàcil l'adaptació a la nova llei sense perjudicar al món dels gelats (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "7 de marzo de 1984"); en una altra ocasió, el diputat José Luis Ruiz-Navarro Gimeno, de *Coalición Democrática*, li preguntà això a E. Lluch: "*¿Es consciente el señor Ministro de los problemas que plantea la ejecución de lo ordenado en la reglamentación técnico-sanitaria de los establecimientos de carne y productos cárnicos, publicada en el <<Boletín Oficial del Estado>>, número 49, de 27 de febrero de 1948?*", cosa que Lluch li respongué que la "*reglamentación sanitaria, con la cual muestra su conformidad. se ha hecho de una manera muy sosegada y tranquila, puesto que se presentó por primera vez exactamente el 17 de marzo del año 1983, y los sectores interesados participaron en ella, desde la Federación Española de Industriales de Alimentación y Bebidas hasta la Federación Catalana de Industrias de la Carne, la Federación Nacional de Empresarios Carniceros y Charcuteros, la Asociación de Empresas e Industrias de la Carne de España, junto con la Federación Española de Empresarios Carniceros y Charcuteros. Por tanto, todo ello se hizo con mucho sosiego, y pasaron casi diez meses antes de que dicha reglamentación fuera aprobada. Ahora hay un plazo de veinticuatro meses para que se realice y, por consiguiente, teniendo en cuenta el problema que usted dice, que conocía, nosotros pensamos que el plazo de veinticuatro meses es suficiente para adecuar posturas y, por ello, no vamos a cambiar el plazo de entrada en vigor de la reglamentación técnico-sanitaria, aunque si hubiera casos peculiares y particulares, si estaríamos dispuestos a estudiarlos. Esto, en bien de la salud pública, pero también en beneficio de las empresas, puesto que esas empresas muchas veces son exportadoras y si se les ponen inconvenientes, no pueden exportar. Además, todos somos conscientes de que, entremos o no entremos en el Mercado Común, a veces hemos tenido dificultades en la exportación de estos productos*" (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "20 de marzo de 1985").

⁹³²"Conjunt harmònic de la legislació de cada estat sobre els productes alimentaris, llurs matèries primeres i els materials annexos (envasos, material d'instal·lacions, desinfectants, etc).

El codi, creat com a defensa del consumidor, comprèn regulacions sobre etiquetatge, composició, denominació d'origen, additius, colorants, residus de pesticides, qualitat microbiològica i processos de tots els aliments, aliments per a animals i certs productes domèstics d'ús freqüent en cuina o de possible ingestió oral per infants (llumins, joguines en l'aspecte del colorant utilitzat, etc). També inclou el mètode de mostreig i d'anàlisi. El codi alimentari de l'Estat espanyol, l'articulat del qual fou publicat per decret el 21 de setembre de 1967, estableix les directrius de la legislació positiva i inclou cinc grans apartats: els principis generals; les condicions generals del material, els tractaments i el personal relacionat amb els aliments, els establiments i les indústries de l'alimentació; els aliments i les begudes; els additius i les impureses dels aliments; i els productes relacionats directament amb els aliments (pinsos, fertilitzants, parasiticides, articles higiènics i d'ús domèstic, cosmètics, detergents, combustibles domèstics, tintes, llumins, etc). El desenvolupament i la concreció de les normes generals del codi són duts a terme mitjançant les 'reglamentacions tecnicosanitàries' que especifiquen els requisits de diferents aliments o de grups d'aliments o en fixen alguns aspectes en particular. El fet d'ésser la fisiologia de l'home el subjecte dels codis alimentaris, independentment de la seva nacionalitat, ha fet sorgir un moviment de coordinació dels diferents codis nacionals que ha arribat a formar un Codex Alimentarius-creat el 1962 per una comissió de la FAO/OMS a fi de desenvolupar uns estàndards internacionals sobre els aliments i els productes que s'hi relacionen- d'aplicació universal" (Enciclopèdia Catalana, "Codi Alimentari Espanyol").

⁹³³Sáenz Díez-Hernández, "Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo", 9.

⁹³⁴Quan els socialistes arribaren al Ministeri les reglamentacions tecnicosanitàries del Codi Alimentari Espanyol només estaven desenvolupades en el seu 31%, a 18 d'octubre de 1983 tal índex havia augmentat un 59%, per tant,

Igual que Felipe González era conegut com un home pausat, a Lluç se'l coneixia també per ser un home tranquil i de consens. Per tant, per aprovar l'avantprojecte de la Llei General per a la Defensa del Consumidor i l'Usuari “[E. Lluç] *aunque la mayoría parlamentaria de que dispone el Gobierno en estos momentos haga fácil la aprobación desde un punto de vista mecánico, creemos que es muy útil, dada la importancia del proyecto, intentar concordar el máximo número de voluntades alrededor del mismo*”⁹³⁵.

L'origen d'aquesta legislació altra vegada té a veure amb la seva preocupació de solucionar els problemes dels seus conciutadans i que aquests mai més es tornessin a repetir. En concret, la va liderar per evitar cap més brot de *síndrome tòxic*⁹³⁶, per això mateix a l'hora d'impulsar aquesta llei posà molt l'accent en matèria alimentària – davant de l'increment d'alarma social que hi havia hagut-, un fet que seria molt criticat per la resta de parlamentaris al dir-li que no tot era l'alimentació –els del PCE, per exemple, el van criticar per això mateix i li van dir que també calia posar la mirada en aquests altres aspectes essencials per a la salvaguarda de la qualitat de vida de les persones: la sanitat, l'habitatge i el medi ambient.

En canvi, Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón defensà un text alternatiu, qualificant-lo d’*”estar más en consonancia con las necesidades de una Sociedad libre y con la*

---

s'estava al voltant del 90% del desenvolupament d'aquest –abans del 31 de març de 1983 havien d'estar fetes les reglamentacions lligades amb les indústries càrniques, escorxadors d'aus, menjadors col·lectius, pa, cafè, additius alimentaris, whisky, altres. Malgrat tot, a 16 de febrer de 1984, encara els hi restava per fer 28 disposicions importants en matèria d'emmagatzament frigorífic, materials d'envàs i d'embalatge, sucre, salubritat dels mol·luscs, altres.

⁹³⁵Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de febrero de 1984”.

⁹³⁶El nom de *síndrome del xoc tòxic* fou emprat per primera vegada a l'any 1978, pel pediatra estatunidenc J. K. Todd, per a descriure una infecció provocada per l'*Staphylococcus aureus* en tres nens i quatre nenes (provocant-los-hi febres altes, baixades de pressió sanguínia, malestar, confusió i, fins i tot, amb el pas del temps els hi hauria pogut provocar un coma i una disfunció orgànica), els que sobrevisquessin a això, més endavant, es podrien tornar a veure afectats perquè les bactèries es quedarien a dins seu. Malgrat que la flora bacteriana que es troba a la pell dels humans proporciona una immunitat vers les toxines que causen aquest *síndrome*, hi ha cops que, per naturalesa, aquesta bactèria maligna aconsegueix desenvolupar-se a l'interior d'un cos humà via cutània, vaginal o faríngea. Per això mateix, a Estats Units es va relacionar els tampons amb aquesta intoxicació.

A Espanya aquest estrany *síndrome* aparegué a la primavera de 1981, aquesta afectà a més de 20.000 persones, ocasionant la mort de 1.100 persones. L'1 de maig aparegué el primer cas i el 10 de juny es descobrí el motiu que la causava. Malgrat que hi havia gent que deia que el *síndrome tòxic* no fou creat per la ingesta d'oli de colza sinó per culpa d'uns tomàquets enverinats, el Tribunal Suprem d'Espanya el 1989 considerà provada la relació de causalitat entre la ingesta d'oli de colza desnaturalitzat i la malaltia. Castigant així als industrials responsables de la seva distribució i comercialització i a l'Estat com a responsable civil subsidiari. *Raelca* pagà 100 milions de pessetes al haver estat una d'aquestes empreses que vengué com a oli pur d'oliva un oli que arribava a tenir el 75% de colza o d'altres llavors- Lluç havia dit que “*el problema fundamental no es el de las sanciones, sino el de arbitrar un procedimiento que induzca a la gente a que vaya arreglando posturas y composturas*”(Sáenz Díez-Hernández, “Ernest Lluç, ministro de Sanidad y Consumo”, 9).

*normativa europea*⁹³⁷, l'avantprojecte presentat pel govern, segons els *ucedistes*, havia quedat obsolet i estava constituït de masses reglamentacions. A més, Herrero de Miñón volia que el capítol sancionador es traslladés a l'administració de Justícia, mentre que De Vicente, en la corresponent intervenció, va dir que el Tribunal Constitucional havia sentenciat que en termes sancionadors era millor que actués l'administració estatal per a "*liberar de Trabajo a los jueces*"⁹³⁸. Tot i les pugnes que hi pogueren existir davant d'aquest avantprojecte de llei, per part dels diferents partits polítics, segons Francesc Raventós aquesta llei 26/84 no va aixecar massa polseguera, és a dir, es va aprovar sense problemes el 19 de juliol de 1984.

A més del sector alimentari, amb aquesta llei Lluç també fixà posicions en els camps de la ciència i de la indústria: "*Con frecuencia, el Ministerio de Sanidad y Consumo -en la parte de consumo- ha sido un Ministerio que ha tenido muy en cuenta la parte de consumo, desde el punto de vista sanitario, cosa muy importante, y cosa que, normalmente, hace recaer la atención del área de consumo en las cuestiones alimentarias. Creemos que una vez que el control de los alimentos va dando pasos hacia adelante, también es bueno abrirse a otras dedicaciones. Por ello, digo que el Centro de Barajas*⁹³⁹ *-obras que están ya muy avanzadas en estos momentos- no solamente va a servir para el control de alimentos, sino que abrirá, por primera vez, la investigación hacia productos industriales, en primer lugar, productos que son de uso doméstico (com ara els cosmètics)*"⁹⁴⁰.

Cal recordar també que quan Lluç pujà a l'estrada per primera vegada en aquell debat del 16 de febrer de 1984, a més de ressaltar la importància del citat projecte de llei, també explicà que les diferents iniciatives anteriors que havien volgut regular la defensa del consumidor havien estat frustades per "*presiones económicas*"⁹⁴¹ -ell mateix recordà que s'havia de legislar sense por a les pressions que hi poguessin existir i venir dels

---

⁹³⁷FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol. Recull de premsa- 1986, unitat d'instal·lació: 85. Donoso, "La oposición presenta su texto alternativo", 12.

⁹³⁸*Ibid.*

⁹³⁹[E. Lluç] *El propio laboratorio de Barajas está terminando unas obras de ampliación que se utilizarán para analizar productos industriales, por ejemplo, productos electrodomésticos, o productos diversos como material escolar, donde como ustedes saben hemos retirado ya durante este año gomas de borrar, etcétera, y donde el problema del material escolar tenemos que decir que aunque ha saltado a la opinión pública el tema de las gomas de borrar, realmente es mucho más grave y más amplio, puesto que hay un mercado de olores, sabores, inacabable en el cual estamos concentrándonos mucho* (Sessions informatives de Comissions, "18 de octubre de 1983").

⁹⁴⁰Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "23 de noviembre de 1983".

⁹⁴¹FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol. Recull de premsa- 1986, unitat d'instal·lació: 85. Donoso, "La oposición presenta su texto alternativo", 12.

diversos grups econòmics. I el que destacà d'aquest projecte de llei fou que, a més de defensar els consumidors, “forzará a todos los sujetos sociales interesados a contribuir a la modernización de nuestro sistema económico”⁹⁴². De cara a l'entrada d'Espanya a la CEE, tal legislació també “conllewa una puesta al día tanto de nuestros usos sociales de consumo como de nuestra estructura social y comercial”⁹⁴³.

Al llarg d'aquell debat Lluç enumerà els molts elements positius que posseïa aquest projecte de llei: la protecció dels drets dels consumidors; la introducció de mecanismes legals de protecció especial; la prohibició de l'ús d'additius; la introducció de mecanismes de control per als productes tòxics i les seves mescles; la prohibició de la venda a domicili i la protecció a les organitzacions de consumidors i usuaris⁹⁴⁴. A part d'això, també va voler remarcar molt bé amb quin esperit havia liderat aquest avantprojecte, així que, tal i com ho marcà el TC, va voler que aquesta futura llei general no fos propietat de cap departament del govern, però, que sí que pogués ser compatible amb tots ells.

Finalment, cal destacar la novetat que va aportar aquesta llei al món del consum espanyol: s'introduí la figura delictiva via una reforma del codi penal -junt amb això, s'havia publicat un Decret de sancions i d'infraccions, no de tipus penal, sinó de tipus econòmic. Per tant, amb tot això s'havia tendit a elevar moltíssim les sancions “[E. Lluç] en un número de cinco en promedio con las escalas complicadas, y puedo decir que se han multiplicado en un número considerable.

Es evidente que este campo teníamos que ir equiparándolo con otros, uno de ellos es la mejora de la productividad en la inspección del consumo, donde ha habido ciertos

---

⁹⁴²Ibid.

⁹⁴³Ibid.

⁹⁴⁴ “[E. Lluç] En el capítulo relativo a la protección de los legítimos intereses económicos y sociales de los consumidores y de los usuarios, la Ley regula aspectos y extremos tan importantes como la exigencia por los consumidores y usuarios de los términos, condiciones y garantías ofrecidos en la publicidad, la limitación de los concursos y regalos, que desvían la principal atención del consumidor, la obligación de que los incrementos por servicios, accesorios, financiación, aplazamiento o conceptos similares se correspondan con sus costes efectivos, garantizándose con todo ello la libertad de elección, comprobación, reclamación y renuncia o devolución, enmarcando todo ello en un mecanismo de protección basado en tres puntos: la buena fe, el justo equilibrio de las contraprestaciones y la libertad de decisión del consumidor y usuario.

Con el convencimiento de que una información cierta, eficaz, veraz, objetiva y suficiente -tantas veces difícil de tener en un mercado- es, sin duda, la base y partida de todos los demás derechos del consumidor y del usuario, la Ley recoge y consagra este principio, determinando los cauces más adecuados para hacerlo efectivo: las oficinas y servicios de información, los espacios y programas no publicitarios de los medios de comunicación, las actividades informativas de las asociaciones de consumidores y las promocionadas genéricamente por las empresas, solas o asociadas” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de febrero de 1984”).

resultados positivos. Podríamos decir, con un índice genérico, que el aumento de la productividad del funcionario que trabaja en la inspección del consumo ha sido de un 20 por ciento y que de una manera aún más considerable ha aumentado la productividad en cuanto al número de expedientes resueltos, puesto que hemos aumentado, en el año 1983, en un 50 por ciento con respecto al año 1982.

Hemos dado publicidad a las sanciones de acuerdo con los criterios que expuse aquí, es decir, cuando las sanciones son muy elevadas, es decir, que la falta es muy grave, o cuando hay reincidencia en las sanciones. En los otros casos hacemos indicaciones personales, directas, a las empresas junto con unas indicaciones a la Federación Española de Alimentos y Bebidas para que haga las indicaciones oportunas con el cuidado que el sector está poniendo en que no se actúe en detrimento de la buena fama del sector. La Federación está actuando de una manera que nosotros juzgamos como positiva y si tenemos en cuenta lo dicho en su última Asamblea, la Federación Española de Alimentos y Bebidas cree también que la colaboración en este campo discurre por cauces adecuados”⁹⁴⁵.

10.d.VII. La problemàtica de la salut mental

En èpoques anteriors, lamentablement, quan hom es trobava davant de fets estranys, poc corrents/freqüents, aquest els intentava obviar, però fent això no en tenia prou, sinó que a més intentava no parlar-ne i amagar-ho. Això ha estat el que ha passat amb el món dels trastorns mentals⁹⁴⁶. Un malalt d'aquesta tipologia, en ple segle XIX, era tractat

---

⁹⁴⁵Sessions informatives de Comissions, “18 de octubre de 1983”.

⁹⁴⁶E. Lluch, en el Congrés dels Diputats i en el programa sanitari que liderà, més d'una vegada havia usat les paraules “subnormal” o “subnormalitat” per a referir-se als col·lectius que patien qualsevol tipus de trastorn mental. Tals paraules foren molt poc afortunades i més, si se sap que, de cara al públic, E. Lluch advocava per utilitzar sempre un llenguatge democràtic i així evitar que ningú es pogués sentir ofès- “La utilización de palabras médicas también se ha extendido abusivamente a lo político hasta causar inquietud imborrable en quienes sufren la enfermedad. Así cuando se une la palabra “cáncer” a lo peor de toda sociedad. A lo que no solamente es peor, sino a lo que es irremediable. Un ejemplo muy habitual es la afirmación de que “la corrupción es el cáncer de la democracia”. La corrupción, hay que constatar, es más difícil de erradicar que el “cáncer” en términos médicos. Sabido es que cada nueva estadística que conocemos o cada ojeada reciente a nuestro entorno nos dice que el cáncer cada vez más es vencido. Sin embargo, el abuso en utilizar la palabra en campos sociales negativos causa desánimo en los enfermos que la escuchan o sus familiares. Con ello se empeora la visión de la enfermedad, avanza el pesimismo y se afronta la enfermedad con debilidad psicológica.

El catedrático de Oncología Jordi Estapé escribió a un director de programas radiofónicos para que no utilizara la palabra “cáncer” ni otras, como “tumor”, fuera de contexto. La respuesta, inadecuada, fue decir por las ondas que había recibido presiones para edulcorar la realidad y con ello rebajar la libertad de expresión. Pedir precisión y respeto para los enfermos —bastantes más los que se curarán que los que fallecerán— no contiene nada que pueda motivar tamaña contestación [...]. Una película norteamericana cuenta los difíciles avatares que pasa una persona con un nivel intelectual bajo dentro del ejército. Un espectador de esta película fue un chico con nivel intelectual

així -segons el *Real Decreto de 27 de diciembre de 1821*⁹⁴⁷: “Art. 119. Habrá casa pública destinada a recoger y curar a los locos de toda especie, las cuales podrán ser comunes a dos o más provincias, según su población, distancia, recursos y aún según el número ordinario de locos en ellas; todo a juicio del Gobierno.

Art. 120. Estas casas no deberán estar precisamente en la capital, y el Gobierno podrá establecerlas en otros puntos de la provincia que ofrezcan más ventajas y comodidades para la curación de los locos.

Art. 121. En estas casas las mujeres tendrán un departamento distinto del de los hombres, y las estancias de los locos serán separadas en cuanto fuere posible según el diferente carácter y período de la enfermedad.

Art. 122. El encierro continuo, la aspereza en el trato, los golpes, grillos y cadenas jamás se utilizarán en estas casas.

Art. 123. Se ocupará a los locos en los trabajos de manos más proporcionados a cada uno, según la posibilidad de la casa y el dictamen del médico”.

A partir dels anys 60 del segle XX, amb l'aparició de la *Community Mental Health Centers Act* (1963) d'Estats Units, es va començar a prendre més consciència d'aquesta problemàtica i de la penosa solució que s'havia donat fins llavors per a tractar aquests casos. El Manicomi, per exemple, es va començar a veure com un centre antiterapèutic, que atemptava contra els drets de la persona, que malversava recursos i que s'utilitzava com un instrument de control i de marginació social. S'iniciava així la lluita per l'abolició de l'hospital psiquiàtric⁹⁴⁸.

---

especialmente bajo pero no lo suficiente como para no entender bastantes cosas. Entre ellas, la argumentación de la película. Ésta la entendió hasta tal punto que fue la primera vez que comprendió cuál era su situación real. Una comprensión que le produjo un gran desánimo. Un desánimo profundo hasta tal punto que enmudeció. Perdió de una manera fulminante su capacidad oral de comunicarse, que había sido el fruto de un esfuerzo de su madre y de los profesores. Desde entonces permanece en un silencio total” (Lluch, “Hablar como curanderos”, 19).

⁹⁴⁷Giménez, “El Gobierno Socialista y la Atención a la Salud Mental”, 19-20.

⁹⁴⁸[Francisco Yañes, secretari del *Reseau Internacional de Alternativas a la Psiquiatría* i president de la *Asociación Andaluza de Neuropsiquiatría*] “Queremos dar a entender que la locura es un problema de todos. La locura forma parte de un modo de ser, y las desviaciones tienen a veces raíces constitutivas del propio ser humano. Esta enfermedad hay que atenderla humanamente, científicamente”. [...] “El camino a seguir es el de abolir los manicomios. Hay que cambiar las estructuras de estos centros con el fin de posibilitar que las personas internadas puedan salir fuera y que encuentren otros lugares alternativos -como ese <<otro lugar>> que existe en Bélgica – dónde son atendidos de forma más humana y científica””(Ibid., 25-26).

La constitució de 1978 en termes d'internament psiquiàtric diu: *“la detención preventiva no podrá durar más del tiempo estrictamente necesario para la realización de las averiguaciones tendentes al esclarecimiento de los hechos y, en todo caso, en el plazo máximo de setenta y dos horas, el detenido deberá ser puesto en libertad o a disposición de la autoridad judicial”*⁹⁴⁹. Calia fer molts canvis en aquest camp sanitari i encara més, si es llegia aquest fragment de *El Correo de Andalucía*: *“335.000 internos y 45.000 en España, en donde existen 118 hospitales psiquiátricos. Los datos referentes a Europa son de un millón de internados en los distintos países”*⁹⁵⁰.

Fins que no arribà la reforma psiquiàtrica liderada per E. Lluch, la salut mental havia estat tractada via l'hospital psiquiàtric i els anomenats neuropsiquiatres de la Seguretat Social. Segons María del Carmen Giménez, entre els anys 1983 i 1985, l'Administració Central va promulgar mesures legislatives de gran importància, com ara: la reforma del codi civil en l'apartat que afectava a l'assistència i al internament dels malalts psiquiàtrics, promoguda per la Llei 13/1983 de Reforma del Codi Civil. Amb aquesta llei quedava derogat el decret de 1931 sobre l'assistència dels malalts psíquics i establia una nova normativa pels internaments. Així s'aconseguia equiparar els pacients psiquiàtrics a la resta de malalts, eliminant així el caràcter excepcional i discriminatori que havien patit des de temps immemorials.

El 17 de febrer de 1983, E. Lluch presentà davant del *Real Patronato* el *Plan de Prevención de la Subnormalidad*, un programa que tenia com a fita connectar amb la xarxa de centres d'orientació familiar- *“en la Ley de Protección a los Minusválidos, en su artículo nuevo, el 3.º, tenía el nombre de <<Centros de información y planificación familiar>>. Operativamente, el programa de orientación familiar se regirá por criterios de integración de las nuevas modalidades de prestación en la red de asistencia sanitaria. En concreto, se estudiará, previo acuerdo con las Comunidades Autónomas, la ubicación de equipos de apoyo de orientación familiar en la red ambulatoria del Insalud, para ampliar esta red que como he dicho antes, es en estos momentos escasa, en lo que es la red estatal o en la red autonómica, y que, en cambio, ha crecido más en la red municipal o, en algunos casos también, de Diputaciones”*⁹⁵¹.

---

⁹⁴⁹*Ibid.*, 21.

⁹⁵⁰*Ibid.*, 25.

⁹⁵¹Sessions informatives de Comissions, “18 de febrero de 1983”.

Fins aleshores, a l'hora de tractar aquestes temàtiques, per part del govern, no es consultava res a les Comunitats Autònomes ni tampoc es feia quan aquest volia aplicar alguna política en aquest camp. Realitat que E. Lluch va voler canviar, és a dir, ell volia que s'involuressin molt més totes les Comunitats Autònomes a l'hora de cercar i aplicar les diverses solucions que emergissin –política que duria a que el *Patronato* no es pogués comportar com abans, ja que aquest camp, des de llavors, passà a ser competència de les Comunitats Autònomes⁹⁵². Cosa que volia dir “*pedir cuáles son las opiniones de las diversas Comunidades Autónomas, cuáles son sus planes, para poder integrarlos en un Plan general que continúe viéndose necesario, sin que haya opiniones en contra; que haya un plan general para toda España, un plan nacional, y otra vez intervención de las Comunidades Autónomas como tales en la ejecución de este plan. Por tanto, las Comunidades Autónomas las vemos <<ex ante>> y <<ex pos>> en la elaboración del plan.*”

---

⁹⁵²“En el ámbito autonómico, a finales de 1982, la Conserjería de Sanidad creaba una Dirección Regional de Salud Mental con el objeto de introducir una estructura que promoviera una nueva organización, estudiara la situación existente y elaborara las directrices y el plan de transformación. Así, el Partido Socialista creaba, por Orden Ministerial de 27 de julio de 1983, la Comisión para la Reforma Psiquiátrica. Lo que se pretendía era hacer diversos estudios para un mejor análisis de la situación sobre la población hospitalizada en el Hospital Psiquiátrico, sobre el control presupuestario, la utilización de servicios ambulatorios, etc. En 1985 se presentaba un informe elaborado por dicha Comisión que manifestaba los parámetros que habrían de servir en el futuro hacia una reforma profunda de la atención psiquiátrica. Entre otros cambios cabe mencionar: la integración de la asistencia psiquiátrica en el sistema de salud; el establecimiento de formas de colaboración con otras áreas (escolar, laboral) que afectaban a la salud mental; la mayor descentralización posible en cuanto a la gestión de los servicios de salud; la potenciación de acciones de protección de la salud mental y atención psiquiátrica dentro del entorno social propio de la población en riesgo (segons la diputada socialista Maria Dolors Renau i Manén, en aquells temps ja era sabut que darrera de moltes malalties físiques el que existia moltes vegades era un estat de malestar psíquic; d'altra banda, també es coneixia que determinades conductes antisocials estaven lligades a malalties mentals, però que quan es disposava d'una bona prevenció i d'una bona assistència s'evitaven casos que requerien tractaments costosos i crònics); la reducció de las necesidades de hospitalización por causa psiquiátrica mediante la creación de recursos alternativos eficaces; el desarrollo de programas de rehabilitación para el enfermo mental y la garantía de los derechos civiles del paciente frente a las actuaciones sanitarias que podían llevar consigo una limitación de la libertad” (Giménez, “El Gobierno Socialista y la Atención a la Salud Mental”, 22); “[E. Lluch] En esta Comisión hemos intentado trabajar en tres direcciones. En primer lugar, elaborar los principios generales de un plan; en segundo lugar, crear en el Ministerio un soporte técnico-administrativo sobre estos temas psiquiátricos, que antes no existía, y, en tercer lugar, tenemos la intención -a ello hemos llegado después de muchas reuniones- de homogeneizar los criterios técnicos de quienes en el sector público y en el sector privado están trabajando en el tema psiquiátrico, que hasta ahora lo hacían desde perspectivas muy diversas.

Estos trabajos han tenido unas concreciones en los Presupuestos Generales del Estado de este año, donde por primera vez aparece una cantidad -mínima, pero una cantidad- de 800 millones para ir introduciendo una mayor dedicación al tema. De esos 800 millones, 20 millones son para estudios, 100 millones están destinados a Comunidades Autónomas o Corporaciones Locales que están trabajando, y el resto, de 680 millones, van al INSALUD a través de la creación de equipos de salud mental que sirvan de apoyo a los centros de salud.

Pero el objetivo final era completar los trabajos en esta fase que ahora estamos cerrando, es decir, elaborar un documento para la reforma psiquiátrica. En estos momentos está acabado y el día 27 de este mes se reúne la Comisión para que, si está de acuerdo, dé el visto bueno, con lo cual, si la Comisión I aprueba -o con las rectificaciones que hubiera que hacer- tendremos ese día un documento a través del cual se irá estableciendo la reforma psiquiátrica de una manera más amplia para el año 1986, puesto que lo que hemos hecho este año, tanto en el aspecto cuantitativo como en el cualitativo, intentamos que sea un pórtico para que en el año 1986 continuemos avanzando en este tipo de trabajos” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “13 de marzo de 1985”).

También vamos a crear áreas-piloto de ejecución del plan; áreas-piloto no entendidas tanto en sentido de desarrollar experiencias y opciones aisladas sobre determinados territorios, sino de desarrollar con especial énfasis en dichas áreas modalidades operativas que abran caminos a la política de integración de las acciones y el plan de la subnormalidad en la asistencia primaria. Ya he dicho que hay una zona, que es Galicia, donde el problema de la subnormalidad, cosa que se ve estadísticamente, es más preocupante que en otras zonas, y la Xunta ha solicitado unas ayudas y vamos a concedérselas [...]. En Jaén ya hay un plan en funcionamiento y vamos a desarrollar y a implementar este plan”⁹⁵³. En aquella mateixa sessió, el diputat socialista Ciriaco de Vicente exposà el següent: “como se ha aludido a la posición del Partido Socialista sobre la integración de la política de salud mental en el Insalud, me limito a leer sucintamente, porque creo que no tiene mejor interpretación la posición del Partido Socialista, lo que el programa del mismo dijo: <<Se implantarán nuevas unidades diferenciadas para atender nuevas demandas: psiquiatría ... >>, etcétera. No se ha hablado de integración porque ése es un tema que requiere nada menos que un replanteamiento de la Ley de Régimen Local, una asunción de la integración de competencias en las propias Comunidades Autónomas, y esto es algo que el Gobierno - al que apoya el Partido Socialista -tiene un calendario para cumplir”⁹⁵⁴.

Esdevenia ser un gran problema el fet que, en termes pressupostaris, el *Plan de Prevención de la Subnormalidad* no hagués gastat durant el curs de 1982 la xifra que havia estat prevista, només s’havia arribat a gastar el 75% de les quantitats fixades pel Pla: “[E. Lluch] *Es un problema muy importante esto de que se dediquen alrededor de 1.025 millones de pesetas y que no se hayan llegado a gastar, lo cual significa, en un problema tan preocupante, que tenemos que darle un mayor impulso y que algo no funciona*”⁹⁵⁵.

El 20 d’abril de 1983⁹⁵⁶, la diputada socialista Mª Dolors Renau i Manén va dir que durant molt de temps aquesta temàtica havia estat considerada, per la pròpia administració, un problema de tercer, quart o fins i tot, de cinquè ordre. Ella volia que es fessin polítiques per tal d’integrar-los a la societat. A més, aquells medicaments i

---

⁹⁵³Sessions informatives de Comissions, “18 de febrero de 1983”.

⁹⁵⁴*Ibid.*

⁹⁵⁵*Ibid.*

⁹⁵⁶Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “20 de abril de 1983”.

tractaments de major qualitat -que podien ser aplicats en el marc habitual del malalt-fins llavors només havien estat a l'abast d'aquelles persones que, per la via privada, poguessin pagar-los. Feta aquesta introducció li preguntà a Lluç si “¿Podría el Señor Ministro de Sanidad informar sobre los proyectos que tiene su Ministerio para la prevención y asistencia en el campo de la salud mental?”.

“[E. Lluç] *En este tema hay que distinguir dos cosas: cuál es la situación actual y cuál es la voluntad futura del Gobierno. La hospitalización por motivos psiquiátricos nunca ha constituido, hasta ahora, prestación obligatoria dentro de la Seguridad Social. El texto refundido de la Ley General de la Seguridad Social, en el párrafo 4 del artículo 104, señala que por motivos no quirúrgicos la hospitalización sólo será obligatoria cuando así se determine reglamentariamente. Específicamente serán objeto de esta determinación los internamientos en centros especiales. No existe en la actualidad ninguna norma reglamentaria que desarrolle el citado párrafo 4 del artículo 104.*

No obstante, de una manera indirecta, puede entenderse que el supuesto contemplado está recogido en el artículo 19, del Decreto 2766/1977, de 16 de noviembre, de asistencia sanitaria y de ordenación de los servicios médicos, el cual señala que la hospitalización podrá ser acordada por la entidad gestora de oficio o, a propuesta del facultativo que presta la asistencia, con carácter obligatorio para el beneficiario en el caso de afección no quirúrgica, siempre que concurra alguno de los siguientes supuestos: a) si la naturaleza de la enfermedad exige un tratamiento diagnóstico que no pueda realizarse en el domicilio del paciente ni en régimen ambulatorio: b) si la enfermedad es transmisible, y c) si el estado del paciente exige una vigilancia sanitaria continua.

Ello supone, y el Ministerio está intentando en esta fase apurar, en todo lo que pueda, la base legal que acabo de leer, que el tratamiento psiquiátrico en régimen de hospitalización no constituye una prestación general de la Seguridad Social, sino individualizada, caso por caso, y cuando concurren los requisitos ya citados. Por tanto, estamos intentando que este punto se aplique, caso por caso, de la manera más amplia.

En todo caso, será preciso, además, un acuerdo previo, también individualizado, de la entidad gestora para proceder a dicha asistencia psiquiátrica. En este sentido se ha manifestado reiteradamente la jurisprudencia del Tribunal Central de Trabajo.

Por tanto, se puede concluir, teniendo presente la normativa vigente, que la asistencia psiquiátrica no está <<per se>> reconocida en la Seguridad Social, pero hay resquicios para poder ir avanzando”⁹⁵⁷.

Gràcies a la Llei General de Sanitat 14/1986, del 25 d'abril, segons l'article 20...”[Giménez Muñoz] *se equiparaba por primera vez en nuestra legislación el enfermo mental con el enfermo somático poniendo así fin a una anacrónica marginación sanitaria. El citado artículo promulgaba lo siguiente:*

1. La atención a los problemas de salud mental de la población se realizarán en el ámbito comunitario, potenciando los recursos asistenciales a nivel ambulatorio y los sistemas de hospitalización parcial y atención a domicilio, que reduzcan al máximo posible la necesidad de hospitalización.

Se considerarán de modo especial aquellos problemas referentes a la psiquiatría infantil y psicogeriatría.

2. La hospitalización de los pacientes por procesos que así lo requieran se realizará en las unidades psiquiátricas de los hospitales generales.

3. Se desarrollarán los servicios de rehabilitación y reinserción social necesarios para una adecuada atención integral de los problemas del enfermo mental, buscando la necesaria coordinación de los servicios sociales.

4. Los servicios de salud mental y de atención psiquiátrica del sistema sanitario general cubrirán, asimismo, en coordinación con los servicios sociales, los aspectos de prevención primaria y la atención a los problemas psicosociales que acompañarán a la pérdida de salud en general”⁹⁵⁸.

---

⁹⁵⁷Ibid.

⁹⁵⁸Giménez, “El Gobierno Socialista y la Atención a la Salud Mental”, 24.

10.d.VIII. Descatolització per culpa dels pensaments retrògrads dels bisbes?

E. Lluch, es casà per l'Església tot i no ser un catòlic practicant i creient –ara bé, sí que creia en un cert cristianisme i amb la doctrina més social i humanista de l'Església, a l'estil d'Erasmus de Rotterdam-, aquesta tendència i/o manera de comportar-se envers la fe seria molt similar a la de molts catalans i espanyols d'aquell temps. És més, l'Església i la religió en si, cada vegada més, aniria perdent més adeptes i la confiança de la societat catalana i espanyola. Només un 39% dels catalans confiaven amb l'Església –a setembre de 1991-, mentre que aquesta confiança era del 53% en el conjunt dels espanyols. La diferència del 14% encara seria més brutal si es descontés el 16% que representaven els catalans⁹⁵⁹.

“Maria Àngels Roqué acaba de dar a conocer unos datos que corroboran esta desconfianza. La religiosidad de los catalanes está por debajo de la media española y, lo que es más sorprendente, de la media europea. Algunos estudios sobre el País Vasco indican aún un hecho más sorprendente: los nacidos en el propio país tienen un nivel de cumplimiento religioso inferior a los inmigrados. Puede que ello esté pasando en Cataluña. Lo que sí pasa, según Roqué, es que la proporción de catalanes que rechazan absolutamente la religión es insólita por elevada en España y en Europa. Otra proporción en cambio la acepta de la alfa a la omega”⁹⁶⁰. Davant d'aquestes dades estadístiques, Lluch es va fer a si mateix aquestes dues preguntes: “¿Cuáles son las causas de la descatolización tan fuerte de los catalanes? ¿Y por qué acaso más en los catalanes de origen?”⁹⁶¹.

Per a intentar respondre a aquestes dues qüestions és vital tenir present això: *“Barcelona está siendo, para los políticos de toda la Península, lo que Perpiñán ha sido durante años para los amantes del cine de buen –o mal- ver.<<Viajar a Barcelona o cómo palpar la democracia sin necesidad de pasaporte>> podría ser el rótulo de los hoteleros locales. (Cambio 16, 9-VI-1975)”⁹⁶².*

---

⁹⁵⁹Lluch, “Preguntas a los obispos catalanes”, 23.

⁹⁶⁰*Ibid.*

⁹⁶¹*Ibid.*

⁹⁶²Benet, *El president Tarradellas en els seus textos (1954- 1988)*, 281.

Catalunya, en temps de l'anomenada *Transició*, fou per a molts la punta de llança de la llibertat i de la democràcia a Espanya. Potser per això, per ser més oberts –al tenir mar- que la resta d'espanyols, es troba aquí la resposta de la seva descatolització. Cal dir que els de la Conferència Episcopal Espanyola no ho van posar gaire difícil si es té present quin va ser el seu pensament sobre l'avortament –la seva posició fou molt conservadora, fins el punt de manllevar-li a la dona el seu dret d'avortar i de controlar el seu cos.

La C. E. Espanyola publicà un text, de caire polític, on s'abordava la brutal caiguda de la natalitat. Un document que seria llegit atentament per Lluch, com a bon natalista que era, fins i tot, investigà al teòleg Olegario González de Cardedal -un dels redactors ponents; aquest sector de la societat, molt preocupat per la baixa natalitat d'Espanya, va relacionar la baixa natalitat amb l'ascens al govern del PSOE: *“Entendí, antes y después, que en la oleada de permisividad, de inmoralidad y de interrupciones del embarazo lo que se pensaba origina una caída tan fuerte de la fertilidad. De ahí a apuntar a la victoria socialista ininterrumpida desde octubre de 1982 solamente había un paso que no querría traspasarse nominalmente. En un colegio mayor de Granada dirigido por el Opus Dei vi la sincera angustia y rabia ante tal hecho en la crispación de un estudiante. Me trató como un enemigo armado por la Conferencia Episcopal, mas no le repliqué. La contestación dialécticamente era y es sencilla. La natalidad está absolutamente hundida en la Europa católica, mientras que en la protestante la recuperación es notoria, muy notoria. Italia, con un prolongadísimo Gobierno democristiano, es el último de la fila. A continuación viene España en la cual donde gobiernan democristianos, en mayor o en menor cuantía, la natalidad es irrisoria [...] ¿es pura casualidad que los países católicos con gobiernos democristianos baten registros de falta de natalidad? ¿O es porque han abandonado la práctica católica y no se han acogido a la protestante?”*⁹⁶³.

En aquesta línia, quan aparegué l'encíclica *Centesimus Annus* no fou molt ben acollida pel clergat espanyol. *“Esta falta de interés por la doctrina social cristiana puede estar en la explicación del porqué del cuasi-vacío a la invitación de diálogo de Raimon Obiols. ¿Por qué la Iglesia ha hablado tan poco de la "Centesimus Annus"? ¿Por qué el duro y eficaz trabajo de Cáritas se ve empañado con la puesta en circulación por sus dirigentes de cifras de pobreza que gozan del descrédito de cualquier experto o de*

---

⁹⁶³Lluch, “Preguntas a los obispos catalanes”, 23.

cualquier paseante? El cristianismo social y el socialismo democrático deberían ir de bracete en algunas cuestiones, lo que aumentaría su respectiva eficacia”⁹⁶⁴.

Malgrat tot, el Ministre E. Lluch fou qui permeté que en els hospitals hi haguessin activitats de capellania, com una funció, com un servei normal, remunerat i amb honoraris i sense límits de freqüència, o sigui, seria possible fer-ho tants cops com els malalts ho sol·licitessin⁹⁶⁵.

10.d.IX. Avortament, una polèmica secular

“De vegades trobo que les dones tenen més mala idea que els homes, però això normalment rau en el fet que obrir-se pas a la vida els és més difícil que als homes. Per tant, tenen més aguditzat l’instint de defensa. Una noia per avançar a la vida ha d’esgarrapar una mica més que l’home [...]. Penso també que l’actitud dels homes sobre les dedicacions de les dones doctrinalment ha estat favorable, tot i que, de vegades, a la pràctica això és més complicat...[...] vull dir que les dones han pressionat i que els altres no s’hi han posat de cul. El grup a què pertanyo és el dels homes. És que els homes hem perdut molt en poc temps. Aleshores, si els homes haguéssim estat en general egoistes, exclusivament, potser ens hi hauríem oposat més. Trobo que hem tingut una actitud positiva encara que, insisteixo, a la pràctica sovint veig molts repatanis. Però, no ho sé, tinc la impressió que aquest és un problema que amb una o dues generacions si no es resol del tot sí que es resoldrà bastant [...]. (-M. Sintès- Fa un temps es va votar l’ampliació de la llei de l’avortament. Hauria votat a favor d’ampliar-la?) No. Hi hauria votat en contra”

*Ernest Lluch*⁹⁶⁶.

El 20 de juliol de 1995, Ernest Lluch, amb l’article “*El aborto, remedio límite*”⁹⁶⁷, explicava que en més d’una ocasió havia preguntat a diverses persones informades de si coneixien d’algun cas que s’hagués hagut d’anar a presó a causa de la llei d’interrupció voluntària de l’embaràs –ningú va ser capaç de donar-li cap exemple, excepte d’un metge de Màlaga “*de un temperamento vívido*”⁹⁶⁸. Havia fet aquesta pregunta perquè “*ha sido la razón que ha planteado el ministro Belloch justificativa de la necesidad del nuevo proyecto de ley que amplía los tres supuestos (violación, malformación del feto y peligro para la salud psíquica o física de la madre) de la ley anterior para añadirle la*

---

⁹⁶⁴*Ibid.*

⁹⁶⁵Informació de Pilar Urbano, d’una entrevista al rector E. Lluch, que es pot trobar a la revista *Época*, en el n°300, a les pàgines 40-45. On es disserta principalment sobre l’existència del *guerrismo*.

⁹⁶⁶Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 27-28-29-31.

⁹⁶⁷Lluch, “El aborto, remedio límite”, 19.

⁹⁶⁸*Ibid.*

libre decisión unilateral de la madre después de una consulta y de una información dentro de los tres primeros meses”⁹⁶⁹.

També havia preguntat a la gent de si en el sistema sanitari s’havia encès alguna alarma des de l’estiu de 1985 i la persona més informada li comentà això: ni en el sistema sanitari ni en el judicial no hi havia hagut cap cas rellevant des de 1991. Tanmateix, en el cas que sí que hi haguessin hagut Lluch comptava amb la possibilitat d’estudiar-los i solucionar-los cas per cas. Ara bé, ell no era partidari del quart supòsit: “*Bueno sería que los partidarios de la ampliación al cuarto supuesto explicaran si son suficientes casos y señalaran sus características para que los pudiésemos valorar. Mientras tanto, no me es posible calibrar la necesidad de la ampliación, que me parece más basada en inercias ideológicas que en motivaciones de necesidad e incluso políticas*”⁹⁷⁰.

Si un s’interessa per la història de la interrupció de l’embaràs a Espanya, veu com aquest dret era il·legal fins l’estiu de 1985. Si d’ençà d’aquella data fins a finals d’any hi hagueren 9 casos legals, a l’any 1986 en van ser 487, mentre que al 1987 foren 16.766 casos. Tal línia ascendent es va anar estabilitzant a partir de 1991, amb 41.910, i s’estancà en el darrer trienni, amb 45.000 casos⁹⁷¹. Una xifra que, segons les dades que disposava E. Lluch, en els anys 1983 i 1984 havia fet minorar notablement els desplaçaments a Londres o els abortaments clandestins. A més, havia servit per a desmentir la inflada xifra del fiscal franquista Fanjul de 400.000. Amb tot això, es podia dir, segons E. Lluch, que la llei que estava vigent a l’any 1995 havia encaixat amb les necessitats concretes de la societat.

---

⁹⁶⁹*Ibid.*; segons Francesc Raventós i Torras, el debat sobre la llei de la interrupció de l’embaràs en el seu tercer supòsit fou un dels més polèmics –políticament, mediàtica i ideològic– que es van viure en el mandat d’E. Lluch com a Ministre de Sanitat i Consum. Si el govern prengué possessió el 3 de desembre de 1982, el 25 de gener de 1983 aquest presentava a Corts la Llei Orgànica de Regulació de la Interrupció Voluntària de l’Embaràs. El debat sobre aquesta legislació es dividí en diversos bàndols, d’una banda, els bisbes espanyols la trobaven “*moralment rebutjable*”, d’altra banda, en els sectors més conservadors i més dretans de la societat els hi va crear un gran sobresalt, però, a l’esquerra, també hi creà un gran debat. Molts sectors d’esquerra, feministes i una certa part del PSOE, exigien que s’aprovés un quart supòsit per facilitar la lliure decisió unilateral de la mare d’abortar (Raventós, “L’etapa d’Ernest Lluch com a Ministre de Sanitat i Consum”, 60).

⁹⁷⁰Lluch, “El aborto, remedio límite”, 19.

⁹⁷¹“El 98,27 por ciento de los 45.000 corresponden a peligro para la salud de la madre, el 1,58 por ciento a malformaciones del feto, el 0,03 a violaciones y, a distintos motivos, el insignificante resto”(Ibid.).

L'ampliació al quart supòsit⁹⁷², des de la moral d'Ernest Lluch, presentava una sèrie d'aspectes que encara havien de ser analitzats, no podia ser la moral una competència exclusiva del Papa Joan Pau II. Lluch deia estar d'acord amb José Antonio Zarzalejos quan aquest exigia que s'establissin "*los valores de una sociedad laica que incorpore un sentido del hombre de alguna forma trascendente*"⁹⁷³. Lluny de defensar el dret de les dones a controlar el 100% del seu cos⁹⁷⁴, E. Lluch només les concebia com a únic subjecte de decisió -d'avortar o no- en cas que la seva vida corrés perill, ja que, quan no hi hagués en joc la salut de la mare calia que el futur pare donés la seva opinió, des de la seva responsabilitat passada i futura. "*De no darse, se aumentará la irresponsabilidad de un machismo tan difundido y tan brutalmente representado por el "aquí la pillo, aquí la mato"*"⁹⁷⁵.

Per a E. Lluch, encara que pugui ser contradictori, tant se val si la llei de l'avortament estava constituïda per tres o quatre supòsits, el que veritablement li importava eren aquests factors: l'educació sexual més la contenció voluntària o l'anticonceptiu abans que abortar. Per això mateix, com a Ministre de Sanitat i Consum, s'esmerçaria tant amb els Centres d'Orientació Familiar⁹⁷⁶ -de cara a la seva promoció i el seu

---

⁹⁷²“Pienso asimismo que un acto prácticamente unilateral con el espacio de tres meses lleva a la irresponsabilidad previa y consecutiva ante actos que tienen más trascendencia en las personas que una simple reproducción biológica”(Ibid.).

⁹⁷³Ibid.

⁹⁷⁴“Como a Eduardo Goligorsky, me afecta mucho el espectáculo continuo de criaturas maltratadas, masas de niños hambrientos, infantes indefensos psíquica o físicamente, abandonados o prostituidos o simplemente criados en el rechazo, así como madres y padres absolutamente zaheridos por la miseria de sus hijos. Por ello no entiendo tampoco la exclusiva afirmación de que "la mujer es dueña de su cuerpo", limitada, por otro lado a quienes viven en países avanzados y, además, con un nivel de educación elevado”(Ibid.).

⁹⁷⁵Ibid.

⁹⁷⁶Al llarg del 1983 es van establir les condicions sanitàries, pedagògiques i socials, amb les quals s'havien de desenvolupar les guarderies infantils. Sense marxar massa del tema, aquell mateix any es varen seguir les indicacions de les Nacions Unides en els termes de promoció de la lactància materna, de manera que es desenvolupà una reglamentació específica de canals d'etiquetatge, publicitat i de comercialització dels succedanis de la llet materna.

A més de tot això, es promocionaren múltiples millores de cara a l'atenció de dones embarassades, com ja s'estava fent des de la xarxa ambulatoria d'INSALUD. “[E. Lluch] *Por ejemplo, se realizará un plan de atención sanitaria continuado a la mujer gestante que, entre otras medidas, establecerá los niveles y los circuitos de atención según el riesgo de cada embarazo y que, de manera generalizada, adelantará al primer trimestre la fecha de la primera visita prenatal*” (Sessions informatives de Comissions, “18 de febrero de 1983”).

Segons Enrique Jurado, el Ministeri de Sanitat i Consum va acreditar a 193 centres (el 55% eren municipals) per a incorporar-los en el Pla General de Centres d'Orientació Familiar –a Lluch no li agradava la terminologia de Centres de Planificació Familiar, ja que si es deia així semblava com si el govern volgués planificar a les famílies. Aquests centres feien temps que existien i gairebé tots pertanyien a entitats públiques, amb només un 10% de centres privats sense ànim de lucre. El Pla General de Centres d'Orientació Familiar, a més d'incorporar tots aquests centres via els concerts d'acreditació, incloïa també la creació de 37 nous equipaments ubicats en els ambulatoris de la Seguretat Social –sobrepasant així els 200 centres existents de divers origen patrimonial (FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. Enrique Jurado, “Treinta y siete nuevos equipos se ubicaran en los ambulatorios”).

establiment arreu del territori espanyol, es donà prioritat a zones com Castella-Lleó, Aragó i Conca, on no comptaven encara amb cap centre d'aquestes característiques.

Els objectius que pretenia complir el Ministre de Sanitat amb el pla citat era incloure a tots els centres d'orientació familiar a la xarxa d'INSALUD: amb uns criteris comuns i una prestació comunitària, per poder rebre l'acreditació i la subvenció corresponent; la primera fase d'aquest Pla, segons Enrique Nájera (Director General de Salut Pública), gaudí d'un pressupost de 2.000 milions de pessetes. Es volia aconseguir *“que no sea el enfoque exclusivamente médico de la anticoncepción, sino que se destaque la labor de captación de grupos de riesgo y el desarrollo de la dimensión educativa de los mismos”*. Aquest servei, que es combinaria amb el de la Seguretat Social, no comptava en ajudar a avortar, de forma activa, a la comunitat femenina, només es dedicaria a donar consells al voltant d'aquest tema (FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85 (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Jurado, *“Serán acreditados 193 centros, entre públicos y privados”*, 11).

Les competències d'aquests Centres eren molt diverses, anava des de l'assessorament a la prescripció i aplicació dels mètodes anticonceptius existents -en cas que fos necessari. Els criteris orientatius d'aquest pla, en termes d'anticonceptius, comptava amb l'aplicació de mètodes anticonceptius hormonal, amb dispositiu intrauterí, amb mètodes de barrera, d'esterilització, amb mètodes tradicionals, amb l'anticoncepció postcoital (coneguda com a *“píndola de l'endemà”*) i amb mètodes en experimentació -a més de tot això, també es volia prevenir la *“subnormalidad”*, com deia Lluch. Segons José Maria Rivera, subdirector d'Atenció Primària, el pla contemplava *“tanto los anticonceptivos hormonales como los no hormonales”*.

Altres funcions que tenien aquests centres eren, per exemple, els d'assessorar sobre problemes de fertilitat -hi havien moltes dones que consultaven als seus metges sense que aquests tinguessin un sistema prou bo per a la lluita contra la infertilitat, mentre que el grau de curació era del 35-50% -*“[E. Lluch] me gustaría, como ya he dicho otras veces, resaltar lo que significa de lucha contra la esterilidad, que es uno de los aspectos que con los años, al menos yo personalmente, más positivos voy a encontrar de lo que hemos hecho, porque ha sido un aspecto muy importante, que nunca había sido tocado, y que puede dar lugar a que muchas personas que querían tener hijos y no los podían tener -jamás nadie se había preocupado de que la sanidad pública ayudara a estas personas, en las cuales hay entre un 10 y un 13 por ciento de parejas en España entre veinticinco y treinta y cinco años que quieren tener hijos y no los pueden tener- y nadie se había preocupado nunca de ello, y aun uno ve con escándalo cómo hay gente que habla de estos problemas y aún no hablan de este tema, que afortunadamente lo hemos integrado en el Insalud, y que no vamos a hacer ni más ni menos que lo que hay, y lo vamos a integrar como un servicio más, que se está haciendo con una enorme suavidad”*(Sessió informativa de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

En aquesta direcció hi haurien serveis de consell genètic, canals legals a utilitzar en cas d'adopció de nens (amb la col·laboració del departament de Justícia, per agilitzar-ne els tràmits) i també, ajuda en matèria de sexualitat i de problemes de parella. Altres tipus de prestacions sexològiques o ginecològiques van ser derivades als serveis de la Seguretat Social, com passava amb el control i el tractament de les malalties de transmissió sexual (derivada a l'especialista de zona). En cas d'anticoncepció quirúrgica o esterilitat es derivava als serveis hospitalaris de ginecologia, de la mateixa manera s'actuaria davant d'una detecció precoç de càncer genital o mamari (derivats als serveis ginecològics). Així, s'augmentaria la qualitat de vida de les dones i de les seves famílies i a la vegada es constituïa un conjunt qualificat d'accions de tipus preventiu.

El paper d'aquests centres, dins de la Seguretat Social, a l'hora de tocar el tema de l'avortament legal fou aquest: *“no realizará oferta activa, según el plan, pero sí podrá acoger toda la demanda que acuda pasivamente”*. Ara bé, en els casos d'avortament terapèutic *“podrá hacer la indicación”*; èticament, el centre podria tenir *“un papel testimonial de apoyo a la denuncia”* i des de l'eugenèsic, podria fer un *“asesoramiento sobre la probabilidad para el feto de nacer con graves taras físicas o psíquicas”*.

La pràctica de l'avortament es faria *“una vez sentada la indicación y según los supuestos legales existentes, afirma el plan, se hará la derivación correspondiente. Será competencia del centro, según se ha señalado, la posterior revisión y tratamiento de apoyo”*; els diferents Centres d'Orientació Familiar, per oferir els seus serveis, utilitzarien els laboratoris, el sistema d'ambulatori i els serveis hospitalaris de la Seguretat Social.

Per acabar, cada usuari d'aquests Centres d'Orientació Familiar -ja fossin propis com acreditats- enviaria una fitxa completa sobre el pacient en matèria de sexualitat i els mètodes anticonceptius utilitzats. Els equips d'Orientació Familiar estarien incorporats a l'atenció primària i serien constituïts per una plantilla mínima de quatre o cinc persones: un tocoginecòleg, un psicòleg o psiquiatra amb formació en sexologia, un assistent social, una monitora i un auxiliar administratiu. L'horari setmanal mínim seria de trenta hores, podent arribar a ser de 40. No es pot oblidar que els facultats que hi treballaven no deixaven de ser personal estatutari de la Seguretat Social, o sigui que, aquests també tindrien la potestat de receptar qualsevol medicament (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de mayo de 1984”).

Altres criteris que tindria present foren aquests: l'edat de la població femenina en edat fèrtil, els grups d'edat, la natalitat, la fecunditat i la morbiditat. Els equipaments de nova creació foren aquests: Puente Genil (Còrdova), Jerez de la Frontera (Cadis), El Ferrol (La Corunya), Vigo (Pontevedra), Lleó, Alcoi, Mèrida, La Laguna (Tenerife), Santander, Ciudad Real, València, Burgos, Huelva, Múrcia, Las Palmas, Castelló de la Plana, Albacete, Palència, Conca, Zamora, Osca, Ubeda (Jaén), Linares (Jaén), Calatayud (Saragossa), Monforte de Lemos (Lugo), Segòvia, Toledo, Rivadavia (Ourense), Reus, Lleida, Terol, Logronyo, Palma de Mallorca, Maó (Menorca), Vitòria, Almeria, Motril (Granada).

“Por todo ello, encuentro absolutamente alejadas de mi concepción moral las prédicas de Juan Pablo II contra los remedios menos límites ante masas donde la mortalidad infantil arrasa o las brutalidades de y contra los niños dan pavor. No es mi concepción de la virtud de la caridad entendida con una sensibilidad extrema hacia los demás y de ahí mi profunda discrepancia. Lo moral no coincide con lo constitucional, aunque como ha significado oportunamente Javier Pradera la sentencia del Tribunal Constitucional de 1985 abre camino al cuarto supuesto, pero pienso que ésta y otras sentencias lo abren más a un perfeccionamiento del tercer supuesto de la salud psíquica y física de la madre”⁹⁷⁷.

Ernest Lluch, doncs, abans de deixar que les dones poguessin avortar unilateralment en els primers tres mesos d'embaràs –després d'haver fet una consulta o d'informar-se del seu estat-, estava més per perfeccionar el tercer supòsit que altra cosa. Un tercer supòsit que permetés encaixar el finançament públic d'aquestes interrupcions d'embaràs.

“Mi disensión del proyecto del Gobierno me permite mostrar mi discrepancia ética ante quienes, unos del PP y otros de UDC, rechazaron los tres supuestos (en el primer caso con infamias) y ahora dicen aceptarlos, en el caso del PP al menos. No subrayan que se apartan de la doctrina en el papel de una manera radical y con una moral de situación, es decir, deslizante en el breve plazo de diez años. No están con Juan Pablo II. El caso de Federico Trillo, siempre tan falto de caridad en el fondo y en la forma, es patente. ¿O es que no están de acuerdo con los tres supuestos aceptados ahora por el PP y en contra de la última encíclica? Isabel Estapé, coherentemente, ha significado

---

⁹⁷⁷Lluch, “El aborto, remedio límite”, 19.

*públicamente su desacuerdo con el cuarto, con el tercero, con el segundo y con el primero. Ésta es la única posición compatible con la doctrina oficial de la Iglesia católica. No subrayarlo así es tapar la hipocresía de esconder y sacrificar la ortodoxia religiosa por el oportunismo electoralista. Por mi parte, he querido mostrar otros valores que me parecen que son propios de una sociedad laica y humanista*⁹⁷⁸.

Gràcies a l'entrevista que li feu Marçal Sintès a E. Lluch, a l'estiu de 1996, se sap amb una major precisió el perquè aquest tenia tanta antipatia als del PP, entre altres sectors conservadors de la societat. En aquesta entrevista hi deixà ben clar que ell no hauria votat a favor de l'ampliació de la llei de l'avortament, com ja s'ha anat dient, era més favorable a retocar la llei dels tres supòsits amb sintonia amb algunes sentències del Tribunal Constitucional que l'acabaven de perfilar. Malgrat que no l'ampliarà pas a un quart supòsit, sí que estava a favor que abortar no fos un motiu per anar a la presó.

A Lluch, li repugnava la dreta espanyola, *“de tota aquesta gent que estava en contra de la llei quan la vam aprovar i que ara consenten que continuï, la qual cosa demostra que no tenen moral. Es tracta d'un cas flagrant de moral de situació”*⁹⁷⁹. En canvi, trobava *“més coherent l'actitud dels que defensen l'ampliació dels supòsits, els quals van creure que es tractava d'una llei pont, i no la d'un Federico Trillo, d'un Rafael Termes o d'un Jordi Pujol”*⁹⁸⁰, que com a bons catòlics que eren no haurien defensat mai l'avortament, tanmateix, tampoc no s'atreïren a dur a la pràctica els seus pensaments per por a perdre vots.

Per a Lluch, aquest argument de defensa, *“nosaltres estem en contra de l'avortament, però hi ha una majoria, una massa social, que hi està d'acord i que ha assumit aquesta llei com a pròpia. Per tant, no podem canviar una cosa que està consensuada socialment”*⁹⁸¹, no valia perquè en democràcia no funcionava, perquè aquesta es regeix per *“tants vots, doncs tants diputats i tants senadors”*⁹⁸². Això feia que gent com els del PP, els quals havien canviat d'idees en diverses ocasions, que en el cas de l'avortament fessin molt de mal –políticament parlant- a la societat, pel fet que, per a ells, era una de

---

⁹⁷⁸*Ibid.*

⁹⁷⁹Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 31-32.

⁹⁸⁰*Ibid.*,32.

⁹⁸¹*Ibid.*

⁹⁸²*Ibid.*

les coses que no es podia tocar⁹⁸³. És més, E. Lluch recordava aquella campanya que li van fer distribuïnt cartells pel carrer amb una fotografia d'ell i una rotulació que deia que ell era un assassí per haver defensat la citada llei –una que no seria aplicada quan els del PP tinguessin la majoria parlamentària, com passà a l'any 1996.

Ernest Lluch opinà de l'Església i del seu paper envers a la societat d'aquesta manera: l'església catòlica acabà estant molt tocada al no haver estat capaç de mantenir la coherència amb la seva posició. Per a Lluch, la gent que feia moviments com el d'atacar l'avortament eren els típics prototips dels d'Opus Dei, tot i que aquests es trobessin fora del catolicisme –els neoliberals de l'Opus Dei es trobaven fora de l'opinió social de l'Església, deia Lluch. D'aquests sectors conservadors en Lluch deia que l'essència, més enllà de les creences, era ser conservador, com es veia amb els temes de l'avortament i la deïficació del mercat –en molts dels seus textos es podia intercanviar la paraula “mercat” per la de “déu”, com si res hagués passat.

El neoliberalisme, per a Lluch, no feia res més que construir una societat injusta, empitjorant-la i, pitjor encara, facilitava la pervivència del perill que hi aparegués un cristianisme reaccionari darwinista com la *Christian Coalition* americana –molt creients, parlaven de l'avortament, però zero polítiques socials. La frase última de Lluch en aquest camp fou aquesta: “*els grans atacs contra una societat justa provenen de membres de l'Opus Dei*”⁹⁸⁴.

Si es retrocedeix una mica en el temps i un es situa en el 27 de gener de 1983, pot veure com E. Lluch els hi havia fet arribar aquestes paraules, via carta, a les representants del Partit Feminista de Catalunya: després que Lluch hagués rebut una carta del dia 20 d'aquell mateix mes de part del respectiu moviment feminista -col·lectiu que duria a terme una sèrie de denúncies al voltant del Projecte de Despenalització de l'avortament. Els hi comunicà que des de la seva posició i en nom dels del PSOE faria tot allò que tingués a l'abast –tal i com ho anunciaren en el seu programa electoral- perquè s'apliqués aquesta llei tan aviat com fos possible i que fos beneficiosa per a tots -no obstant, també els hi feu saber que aquest cas depenia del departament de Justícia. Així

---

⁹⁸³La despenalització de l'avortament en el codi penal –via l'aplicació de la llei orgànica que reformava l'article 417 bis del Codi Penal- seria recorregut per inconstitucionalitat pel Grup Parlamentari Popular i per aquest motiu va costar tan la seva tramitació –més de dos anys.

⁹⁸⁴Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 34.

és com es va convertir E. Lluch en una figura clau dins d'aquest debat sobre l'avortament, entre el sector feminista i l'Església.

A inicis dels anys 80 el debat de l'avortament era un tema molt candent. Prova d'això existeix la carta del 7 de febrer de 1983, una que el Partit Feminista de Catalunya - federat amb el d'Espanya- li feu arribar al ministre de Sanitat i Consum⁹⁸⁵. Les dones d'aquesta organització li puntualitzaren alguns dels punts que Lluch els hi havia transmès en cartes anteriors. Una de les primeres precisions fou el de la despenalització de l'avortament –certament, era una promesa electoral-, la direcció que prenia tal promesa només concebia casos extrems: violacions, malformacions del fetus, que la vida d'una embarassada estigués penjant d'un fil...

A més, aquesta legislació socialista cada cop era més similar a la que podrien haver fet els d'UCD. Tanmateix, les del Partit Feminista de Catalunya denunciaren que aquesta legislació no arribés a ser discutida en el Parlament al ser impedit pel ministre de justícia Iñigo Cavero, qui tenia complicitats amb els cristians d'*Unión de Centro Democrático*. No només denunciarien el fet en si, sinó que també posaren de relleu el com s'estava ignorant a la societat -amagant-li realment tal reforma. Així que, davant d'aquesta informació, a les del Partit Feminista de Catalunya no els hi estranyaria pas que els electors del PSOE els hi exigissin una definició més socialista de l'avortament abans d'agafar la seva papereta.

Altre punt en el qual tal entitat hi posà l'accent, fou el de la creació i tramitació d'aquesta reforma que tocava un tema tant delicat com era el de l'avortament. L'única preocupació dels del PSOE havia estat consultar als dirigents de l'Església Catòlica, per tal de saber la seva opinió i tenir la seva acceptació. En canvi, ni a les del Partit Feminista de Catalunya ni a les del Moviment Feminista se les va consultar. D'aquesta manera, com a entitats que representaven a milions de dones del país, havien estat ignorades -i ho seguirien estant si el PSOE no canviava de parer- 18 milions de dones de l'Estat espanyol més el mateix moviment polític que totes elles havien desenvolupat i defensat des dels seus inicis.

---

⁹⁸⁵ANC. Fons 929- *Partido Feminista de España – Club Vindicación Feminista* (núm. 1-929) UC 2004: Resposta de les del Partit Feminista de Catalunya -federat amb el Partit feminista d'Espanya-, enviada des de Barcelona a Madrid, des del carrer Bailèn 18, 3º 1º. Adreçada a Ernest Lluch, ministre de Sanitat i Consum, el 7 de febrer de 1983 i escrit en castellà.

La visió que tenien d'E. Lluch era aquesta: segons elles, ell tenia tantes responsabilitats i tanta influència tant per fer el bé com el mal a la societat, per tant, apel·laren a la seva generositat i a la seva obertura de ment, per tal que no només tingués en compte els electors socialistes, sinó que també pensés amb la resta de la població espanyola que es trobaria sota la legislatura de 4 anys del govern de Felipe González. A part de dir això, continuaren manifestant que entre els electors no socialistes, no només n'hi havia d'*Alianza Popular*. Per això, Lúdia Falcón, Encarna Sanahuja, Montserrat F. Garrido, María José Ragué, Elvira Siurana, Pilar Altarriba, Mercedes Izquierdo, Isolina Lucas i Isabel Marín –líders del *Partido Feminista de España*. Estarien disposades a obrir un diàleg amb els del govern socialista, per tal de crear un projecte renovador, innovador, modern, progressista i avançat, amb l'objectiu de poder crear grans majories de cara el futur mitjançant aquesta reforma.

Des del Partit Feminista de Catalunya i d'Espanya li enviaren a l'Ernest Lluch el missatge de milions de dones d'Espanya que el que veritablement volien era tenir el 100% del control sobre el seu cos, sense barreres ni condicions. Per aquest motiu, també farien pressió a les següents institucions: *Amnesty International*, *Comisión de Derechos de la Mujer-ONU*, *Asociación de Amigos de Naciones Unidas*, *Organizaciones Feministas Nacionales y Extranjeras*.

La polèmica de l'avortament tingué una ramificació i aquesta fou la objecció de consciència⁹⁸⁶. E. Lluch, que era molt constitucionalista -“*yo no puedo ponerme fuera de la ley, y conviene recordar que la despenalización del aborto parcial aún no ha sido publicada en el B.O.E*”⁹⁸⁷-, de la objecció de consciència ja va dir que s'havia de respectar sempre, tal i com ho havia sentenciat el Tribunal Constitucional, “[E. Lluch] *sin necesidad de ninguna legislación posterior, porque es un derecho directamente aplicable, y nosotros pensamos que lo que hay que hacer, con respecto al problema que plantea la Diputada, es lo mismo exactamente que se ha hecho en el pasado.*

Cuando cualquier interrupción del embarazo era ilegal e ingresaba una mujer en el hospital, esta mujer era cuidada y atendida, y, por lo tanto, lo que hay que hacer es continuar aplicando tanto más esta regla cuanto que son casos legales.

---

⁹⁸⁶Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “13 de noviembre de 1985”.

⁹⁸⁷FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85 (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Jurado, “Serán acreditados 193 centros, entre públicos y privados”, 11.

Así, por ejemplo, recientemente ha sucedido un caso en el cual un médico que, en su historial, en su propio hospital, ha atendido en muchas ocasiones a mujeres que habían hecho abortos clandestinos en malas condiciones y las había tratado, pidió traspaso⁹⁸⁸ de planta por no querer -¡cosa sorprendente!- atender el posoperatorio de mujeres que habían interrumpido voluntariamente el embarazo no sólo legalmente, sino en condiciones sanitarias correctas.

[Asunción Cruañes Molina (PSOE)] Señor Ministro, he de decir que esta situación hace que persista en mí una indignada perplejidad, porque entiendo que las responsabilidades afectan, en primer lugar, a los que niegan esa atención posoperatoria en aras de una inaceptable objeción de conciencia, que no es el caso, pero también a los directores del centro donde se produce el hecho, a los jefes de equipo e igualmente a los colegios profesionales. No tengo noticias, sin embargo, de que se haya asumido o contestado esa responsabilidad, pero sí de que en algunos colegios de médicos, entre ellos el de una provincia que yo conozco muy bien, se han llegado a solidarizar con esos profesionales que olvidan su obligación de atender, como ha dicho el señor Ministro, no sólo el posoperatorio de un aborto legal, sino también el de un aborto clandestino.

---

⁹⁸⁸Davant de la pregunta del diputat popular Ruiz Soto, “*Quiere el señor Ministro explicar las causas por las cuales se ha trasladado a tres médicos ginecólogos en el Hospital 1º de Octubre?*”, el Ministre Lluch d’aquest assumpte no feu altra cosa que treure’n ferro: “[...] Aquí hay muchos Diputados que no pertenecen al mundo sanitario y, por tanto, se puede interpretar mal lo del traslado. Ningún médico ha sido trasladado de ningún hospital. Porque alguien puede pensar que el traslado de un médico puede significar que ha pasado de una ciudad a otra. No, son movimientos dentro del propio hospital. ¿Por qué se les ha trasladado? Se les ha trasladado porque ellos públicamente lo han pedido. Se les ha cambiado de planta. Se les ha pasado de la quinta planta a la cuarta. Esta es una cuestión, como diría un catalán, Eugenio D’Ors, de unos traslados descriptibles absolutamente”. Si Ruiz Soto li replicà d’aquesta manera, “*el tono jocoso que usted emplea para hablar de los traslados de los médicos no tiene nada de jocoso para el médico que lo padece. Porque resulta que un señor que con mucho esfuerzo y con muchas calificaciones, después de pasar una oposición, adquiere su condición de Jefe de un Servicio, resulta que tiene que ser trasladado porque en el hospital quieren implicarle en una práctica que él ha objetado en conciencia.*

Ese es resultado de que ustedes no han resuelto todavía el tema del aborto en sus hospitales ...”, Lluch ho feu d’aquesta altra, “señor Diputado, tiene este tema tan confundido que me veo obligado a explicárselo porque podría confundir a alguien.

En primer lugar, nadie obligó a estos médicos a esta práctica terapéutica, porque el Ministerio respeta el derecho de conciencia. Lo que no quisieron fue cuidar el postoperatorio de estas personas. Tanto es así que se ha cambiado a estos médicos de planta ...

Perdón señor Presidente, el señor Diputado no me puede escuchar, porque no funciona el micrófono ...[...]. Estos médicos han sido sustituidos por otros y el Director y el Ministerio han respetado la objeción de conciencia. No confundan las cosas. Ellos han dicho: no queremos participar en esta práctica terapéutica, pero sí estamos dispuestos, como antes estábamos, al cuidado postoperatorio.

Por lo tanto, mire si se ha respetado a los que lo han hecho, tal como siempre se ha hecho en el mundo médico sensato y serio. (¡Muy bien!, en los bancos de la izquierda.)”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “18 de diciembre de 1985”).

Me parece que esta es una situación grave que no puede quedar en una simple pregunta, sin que tenga posteriores consecuencias. Me imagino que el señor Ministro y el Ministerio habrán dictado las disposiciones pertinentes; pero creo que sería conveniente que estas disposiciones se aclararan, a fin de que esa confusión, de cara a la gente, fuera deshecha, y también que el cumplimiento de la ley fuera exacto.

[E. Lluch] *Señor Presidente, en primer lugar, el que un Ministro hable en el Congreso de los Diputados y lo explique, es el camino central de aclaración, y ya lo he hecho.*

Pero tengo que decir que este es un caso al que no solamente nos tenemos que limitar obsesivamente, la interrupción voluntaria del embarazo, sino que se producen otros muchos casos. Uno puede ser contrario al suicidio, y eso no obsta para que se otorguen los cuidados pertinentes; o médicos que son objetores de conciencia y que trabajan en el frente. Es decir, hay multitud de casos en los cuales hay que mantener una línea siempre clara de conducta.

Nosotros creemos que la objeción de conciencia no tiene relación alguna con el cuidado posoperatorio, tanto si es clandestino el aborto como si se hace dentro de la ley. Jamás se había presentado ningún caso; tanto es así que la única que ha habido ha sido en un hospital, en el que los propios médicos pidieron el traspaso de planta, porque vieron que esta objeción no era tal.

Con respecto a las reacciones que usted indica, es cierto que se han producido, pero también es cierto que se han producido en fotocopia, porque todos los telegramas son idénticos. Es muy casual que en distintos puntos se hayan hecho reflexiones idénticas. Me parece que no ha habido una información sosegada, que estamos dispuestos a dar a todos estos colegios de médicos o a quien lo desee”⁹⁸⁹.

Sense perdre aquest fil, la diputada socialista María Rosa Verdú Alonso, en el seu moment, li comentà a Lluch que “una vez que el Tribunal Constitucional nos dio la razón, considerando la vida y la dignidad de la mujer como un valor constitucional de muy relevante significación, las dificultades no han hecho más que comenzar. Así, la Orden Ministerial de 31 de julio de 1985, que reguló los requisitos de los centros para

---

⁹⁸⁹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “13 de noviembre de 1985”.

la práctica del aborto, estableció las comisiones de evaluación, que más que facilitar a las mujeres este servicio, siempre que esté dentro de los tres supuestos contemplados en la Ley, lo está obstaculizando.

Otra dificultad añadida es la imposibilidad que a veces hay de encontrar centros que, cumpliendo los requisitos, dispongan de equipo médico que está dispuesto a ejecutar el aborto, por alegación de problemas de conciencia. Así se da, tanto el caso de que Soria es la única provincia de la Comunidad castellano-leonesa con centros dispuestos a cumplir la Ley, como el de que ni en Alicante⁹⁹⁰ ni en Castellón hay centros dispuestos a cumplirla.

Por otra parte, se da también la circunstancia de que, habiendo médicos que están dispuestos a realizar las operaciones de aborto en los supuestos legales, están siendo objeto de campañas difamatorias, como ocurrió recientemente con el caso de una doctora en Navarra o, por ejemplo, el caso de dos médicos de Oviedo, que tuvieron que soportar también dichas campañas”.

I Lluch li respongué que, “dentro de lo que he entendido de la pregunta, le tengo que decir que a veces es necesario, en el proceso de esta práctica terapéutica a que usted se refiere, separar el grano de la paja, porque esta doctora de Navarra recibió muchos insultos, pero también ayer un medio de comunicación navarro, por votación popular, la nombró <<el navarro más distinguido del último año>>. Es decir, que hay diversas opiniones, como hay siempre un diverso encaje entre las mujeres que quieren utilizar este derecho y otras personas que quieren ejercer el derecho de la objeción, hay que buscar un compás entre una y otra opinión, sin creer que unos u otros lo decantan a su favor.

---

⁹⁹⁰ “[E. Lluch a A. Cruañes] Señor Presidente, señora Diputada, señores Diputados en general, decirle que en Alicante sucede algo realmente paradójico, puesto que, por un lado, todos los centros del INSALUD, todos, están acreditados, porque todos tienen sus condiciones y es uno de los pocos sitios o de las pocas provincias con un número de habitantes muy crecido en donde no tenemos ningún servicio que esté dispuesto a hacer la práctica de la interrupción voluntaria del embarazo. Esta es una situación muy singular. Tenemos centros de referencia en provincias cercanas, que es a donde dirigimos a las personas que quieren que se les ejerza esta práctica terapéutica.

Estamos intentando, de una manera lenta, ir quitando crispación al ambiente, porque no dudamos de que si algunos no lo crisparan, esto se podría hacer con toda normalidad” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “18 de diciembre de 1985”).

Este no es un proceso simple, pero es un proceso, como he dicho ya en alguna ocasión, que presenta menos dificultades que otros países en circunstancias parecidas. El 11 de noviembre de este año enviamos una circular –en términos relativos, tengo que decir que ha tenido poco eco, aunque en los medios de comunicación sí ha obtenido bastante eficacia- en la que se delimita cuál es la labor de las comisiones de evaluación, diciendo que las comisiones de evaluación son comisiones de información y de seguimiento, pero quien tiene que decidir no es nunca la comisión sino el personal sanitario. Sobre cualquier otra operación, de corazón abierto, por ejemplo, no hay ninguna comisión que decida; quienes deciden son los médicos y sanitarios que están en el asunto. Lo mismo que hay que hacer en este caso.

Otra cuestión importante es la referente a que estos casos tienen que tener prioridad puesto que, como hay un límite de 12 y 22 semanas, hemos establecido con claridad el límite prioritario.

Otro aspecto es el de la información, las Comunidades Autónomas tienen la obligación de dar a conocer a todo el mundo, evidentemente a las mujeres en primer lugar, cuáles son los centros públicos o privados -públicos de diverso orden- que realizan esta práctica. Tal como he dicho, en cualquier Comunidad Autónoma hay siempre un centro. Hay dificultades de encaje, pero creo que esta circular de 11 de noviembre es un paso positivo más [...]. Paja era los que insultaron a la doctora y grano los que le han dado este premio”⁹⁹¹.

La diputada socialista Asunción Cruañes Molina, a 18 de desembre de 1985, s’interessà altra vegada per aquesta temàtica, així que li preguntà a E. Lluç per les mesures que pensava aplicar el govern en cas que, en alguna província, tots els metges dels serveis d’obstetrícia⁹⁹² i de ginecologia es declaraessin objectors de consciència davant del compliment de la llei de reforma de l’article 147 bis, del codi penal, aprovat pel Congrés dels Diputats. La seva resposta va ser aquesta: “*El Ministro de Sanidad, como es norma y es su obligación, hace un seguimiento de la aplicación de la Ley Orgánica 19/1985. Tiene que tener en cuenta esta ley; tiene que tener en cuenta el derecho de las mujeres y la sentencia del Tribunal Constitucional, pero también tiene que tener en*

⁹⁹¹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “4 de diciembre de 1985”.

⁹⁹²Derivat del llatí *obstetrix*, “llevadora”; branca de la medicina que tracta la gestació, el part i el puerperi (Diccionari català-valencià-balear, “obstetrícia”).

cuenta el derecho de objeción de conciencia que figura en la Constitución y que la propia sentencia del Tribunal Constitucional dice que, sin otro requerimiento legislativo, se aplicará directamente. Por tanto, aquí hay una colisión de derechos que hay que intentar resolver.

La práctica nos ha indicado que había que modificar algunas de las cosas que habíamos dicho en la circular del mes de julio, y así, el 11 de noviembre pasado hicimos una normativa nueva que hasta ahora ha demostrado que tiene una mayor agilidad.

¿Qué es lo que se hace cuando surge este problema, por esta colisión de derechos, en una provincia en que no haya ningún centro? Simplemente acudir al centro hospitalario más próximo, con la salvaguarda de que en estos momentos no tenemos ninguna Comunidad Autónoma donde no haya un centro hospitalario en el que se pueda acceder a este derecho [...]. Quiero decirle que en este tema hay un problema de información. En la circular de 11 de noviembre especificábamos que todos los centros del INSALUD que estén acreditados tienen que comunicarlo a la Comunidad Autónoma para que haya el máximo de información posible.

De todas formas, tengo que decirle que este es un problema que, poco a poco, lentamente, se está encajando de una manera relativamente correcta y con menos tensiones que en otros países con circunstancias y legislaciones parecidas”⁹⁹³.

10.d.X. La problemàtica de la droga

La idea de “lluitar contra la droga” era molt novedosa per a la gent que treballava en el Ministeri liderat per E. Lluch. Tot aquest coneixement el van començar a adquirir i a captar-lo a partir de l’entrada d’Espanya al Grup Pompidou –grup fundat a iniciativa de Georges Pompidou, el successor del general De Gaulle. D’allí en van treure bones idees, però no els hi plantejaren cap quadre general per actuar, malgrat tot, la idea que Espanya entrés en aquest grup -format pels països més importants d’Europa- havia estat d’E. Lluch i del ministre de Justícia, Fernando Ledesma. Una anècdota que explicà E. Lluch –originada, possiblement, pel fet que Espanya no havia format part d’aquella

---

⁹⁹³Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “18 de diciembre de 1985”.

coordinació internacional fins el 1984- fou la visió que tenien els sectors més conservadors del Grup Pompidou d'ells: “*me sorprendió que algunos medios poco progresistas nos trataran como si todos nosotros fumáramos porros cuando uno no debe haber fumado ni un paquete de cigarrillos durante toda su vida*”⁹⁹⁴ -aquesta col·laboració dugué a E. Lluch a contactar, de forma constant, amb Joan Reventós (qui, en aquells moments, era ambaixador espanyol a París).

El Ministre Lluch conegué a Giuliano Amato quan aquest era ministre de la Presidència del govern presidit per Bettino Craxi⁹⁹⁵, un govern que, segons Lluch, havia estat el que més havia durat des del final de la Segona Guerra Mundial. Amb tot això, el Ministre de Sanitat espanyol es decidí per visitar Itàlia, ja que en aquell Grup Pompidou els socialistes espanyols havien après que un dels països en el qual havia emergit amb força tant la droga i el seu mercat com la lluita contra aquesta havia estat Itàlia.

Així que, hi va anar amb totes les precaucions policíiques que caracteritzaven aquest tipus de desplaçaments del Ministre de Sanitat i Consum –encara que unes “*precauciones no siempre con éxito, como en un viaje a Colombia, de mal recuerdo aunque no mortal, después de haber abandonado el hermoso país caribeño*”⁹⁹⁶. Quan arribà el moment de la seva cita “*Giuliano Amato estaba sentado en un despacho del siglo XIX y con poca luz. Conocía el motivo del viaje y se sonrió puesto que el plan era aún una veintena o treintena de cuartillas escritas a mano que había leído Bettino Craxi en el Congreso de los Diputados*”⁹⁹⁷.

Aquestes cuartilles d'Amato⁹⁹⁸, del catedràtic universitari de Ciència Política, serien treballades en Comissió interministerial pel Ministre de Sanitat i Consum i els responsables de Justícia –uns que tingueren un paper destacat en aquest sentit dins del món penitenciari-, d'Educació i Cultura, d'Interior, de Treball i Seguretat Social i d'Exteriors més el gabinet de Presidència i d'aquest estudi i anàlisi en sortí la redacció

---

⁹⁹⁴Lluch, “Droga, Amato y Cataluña”, 25.

⁹⁹⁵Qui se'l coneixia com *el decisionista*, ja que, durant el seu govern, es varen fer polítiques concretes sense que li tremolés el pols a l'hora de decidir d'executar una política o altra. Un fet molt considerat, a la seva mort, pels comunistes, tot i ser els seus rivals polítics.

⁹⁹⁶Lluch, “Droga, Amato y Cataluña”, 25.

⁹⁹⁷*Ibid.*

⁹⁹⁸“[E. Lluch] *Giuliano Amato me aparece así como un político que se ocupa de problemas difíciles y sobre los que nunca se triunfa puesto que nunca se acaban, desgraciadamente. Sus cuartillas eran espléndidas en cuanto a concreción y a precisión. Los avances que se han conseguido en España deben una parte a quien ahora preside por segunda vez el Consejo de Ministros de la República Italiana*” (*Ibid.*).

del primer Pla Nacional contra la Droga, evidentment, amb trets característics d'Espanya⁹⁹⁹. El seu pas pel Congrés dels Diputats i el Senat, segons Lluch, no fou pas difícil, és més, recordava amb entusiasme les felicitacions que rebé de Fraga Iribarne. I tal Pla seria posat en marxa per Miquel Solans, després d'aprovar-se el 24 de juliol de 1985.

En termes de lluita contra la droga, la campanya institucional que feu la Generalitat de Catalunya, a l'any 1984, costà uns 25 milions de pessetes¹⁰⁰⁰. Tal problemàtica era preocupant a terres catalanes, perquè a la franja d'edat d'entre 16 i 25 anys 1 de cada 4 joves fumava hachís o marihuana. En aquesta línia, fou quan el conseller de Sanitat Doctor Laporte qualificà de “grave, interdisciplinar y problema del Gobierno el incremento del consumo de Drogas”¹⁰⁰¹, a més de criticar al govern estatal per la falta de centres de consulta, protestà també per la falta de llits hospitalaris per a poder tractar a tots els drogoaddictes que requerissin hospitalització.

A 29 de febrer de 1984, a Catalunya, només hi havia un centre d'atenció primària (ambulatori) que disposés de consulta específica per a tractar les malalties relacionades amb la drogodependència -Ciutat Badia. Malgrat que existissin 20 punts on el dispensari municipal orientava als drogoaddictes, la intenció del Doctor Laporte era ampliar el nombre dels centres concertats, creant així una potent xarxa assistencial -la signatura de convenis estava prevista fer-se amb diferents hospitals per tal de millorar el procés de desintoxicació.

Com es veurà a continuació, tant els socialistes com els populars i els centristes del Congrés dels Diputats foren els que més es preocuparen i insistiren en la lluita contra la drogoaddicció. Fou el cas de la socialista Maria Dolors Renau i Manén, qui comentà en plena sessió parlamentària del 8 de maig de 1985 que d'ençà dels anys 1973-75 al 1985, el consum de les drogues dures no havia parat de créixer, arribant a uns nivells

---

⁹⁹⁹La respectiva comissió interministerial que es constituí per tal de fer aquesta primera redacció, sorgí oficialment del “*Debate sobre el Estado de la Nación*” celebrat a l'octubre de 1984, acte on el Congrés aprovà mocions com l'elaboració d'un Pla contra la droga en què es contemplés la reinserció social dels drogoaddictes (“Plan Nacional sobre Drogas”).

¹⁰⁰⁰Tal campanya fou de caire preventiu, basada en 120 tanques de carrer, anuncis de televisió i altres mitjans, per tal de fer arribar a tothom aquest missatge: “¿Droga?, sencillamente di no”, lema que també es feia ressò a la cançó de rock ideada per aquesta campanya “*Di no*”.

¹⁰⁰¹FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984). Luna, “Campanya institucional contra la droga”, 15.

preocupants, per tant, aquest problema no solament era individual, sinó que passà a ser un de social i polític -amb el sofriment individual i col·lectiu que comportava- que provocava tota mena d'inseguretats a la ciutadania, arribant a vegades a generar violències. Altres problemes que emergirien d'aquest món fou la mateixa gran oferta que hi havia d'aquest *material* a la dècada dels 80, amb grans beneficis pels grups que ho venien, però, a la vegada, es feia palès l'existència d'una gran desprotecció educativa vers els joves.

La diputada socialista Renau i Manén també creia que per a resoldre tal problemàtica era necessari actuar de manera interdisciplinària i que des de la mateixa Administració i els mateixos serveis públics es fes una destacada tasca de prevenció, d'assistència i de reinserció social. Sobre el Pla Nacional de la lluita contra les Drogues –feta amb Carmen Moya en un moment molt dur, propiciat sobretot per la heroïna¹⁰⁰²-, al maig de 1985 encara s'hi estava treballant i aquest tenia un gran objectiu: neutralitzar, principalment, el consum d'heroïna sense oblidar tot el ventall de drogues que creaven dependència. I un factor que s'havia de tenir molt present era el de les competències que tenia l'Estat i les que tenien, en aquesta matèria, les diferents Comunitats Autònomes amb els seus Estatuts.

A la tarda del 8 de maig de 1985, segons Lluch, es va acabar la ronda de consultes- quatre reunions amb les Comunitats Autònomes-, on la majoria d'elles van donar el seu vistiplau al respectiu Pla que tractava totes aquestes temàtiques: la prevenció, el tractament, la reducció de la oferta, la coordinació de les diferents Administracions; abordava activitats de suport i de formació de professionals, protegir als col·lectius específics com ho eren els menors, els de les institucions penitenciàries i els de les Forces Armades, on aquest problema es donava amb unes especificitats molt peculiars – paradoxalment, segons Pilar Urbano, les institucions penitenciàries espanyoles facilitaven en els *etarras* drogues, com el tabac, a canvi de deixar de fer cas a les consignes d'ETA –en temps de la dispersió de presos. Com també existien rumors i la presumpció que els GAL, organitzats des del govern espanyol liderat pel PSOE (dels

---

¹⁰⁰²Bonastre, “La comisión de la Verdad en Sudáfrica fue fundamentalmente para recomponer el país y no puede entenderse sin el liderazgo moral de Mandela”.

anys 1982-1986) -cosa que es pot dir obertament, segons Antoni Batista i molts altres especialistes-, haguessin estat finançats, en part, via el narcotràfic.

A un dia de l'aprovació del Pla Nacional de la lluita contra la Droga, en ple Congrés dels Diputats, el diputat popular Carlos Ruiz Soto, qui més d'una vegada se les havia tingut amb el Ministre Lluç, plantejà la polèmica de la instal·lació d'un centre de rehabilitació per a drogoaddictes al costat d'un col·legi d'estudiants d'EGB i de BUP¹⁰⁰³.

Ernest Lluç, el primer que els hi va dir en els diferents parlamentaris fou que encara no hi havia hagut cap Pla, ni cap estudi internacional ni res de similar que demostrés l'existència de l'anomenada "contaminació de l'entorn" -que en el voltant d'un centre de rehabilitació d'aquestes característiques hi aparegués una major densitat de drogoaddictes o d'heroïnòmans. Fer política en el camp de la drogoaddicció és molt complex perquè per un drogoaddicte és molt dur ser rehabilitat a un entorn rural si aquest ha de tornar a viure a ciutat. Però, clar, si el lloc idoni perquè aquests es recuperessin i s'incorressin de nou a la societat era la ciutat aquesta podia estar altament escolaritzada. Amb tot això, no hi havia uns criteris establerts, la brigada central d'Estupefaents indicà que a Espanya no s'havia observat cap contradicció i que calia estudiar i identificar cada cas per separat.

Davant d'aquest fet polèmic el diputat popular Ruiz Soto es trobava intranquil i preocupat, ja que, a vegades, s'havien donat fenòmens d'imitació per mimetisme i havia passat, segons ell, que la mala costum del consum de drogues s'havia transmès en els joves per imitació. La polèmica d'aquest cas en concret es trobava en què l'Ajuntament de Madrid volia instal·lar un centre de rehabilitació enmig del districte de Chamartín, en un espai on hi haurien (en teoria) 6 col·legis voltant aquest centre, cosa que li feia pensar que hi havia altres espais urbans més escaients per a establir-hi aquest tipus d'equipaments. A més, creia que també estaven en contra d'aquesta construcció les diferents AMPes de tots els col·legis, les mateixes associacions de veïns, altres.

Davant del discurs del diputat de *Coalición Democrática*, Carlos Ruiz Soto, Lluç li transmetria que el Ministeri no tenia competències per a dir que s'obris o no aquest

---

¹⁰⁰³Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "23 de octubre de 1985".

centre, solament les tenia l'Ajuntament. Ara bé, tant l'Ajuntament com la Comunitat Autònoma de Madrid els hi havia demanat la seva opinió. I respecte a aquest cas, Lluch els hi digué que no trobava bé que se situés allí. No obstant, Lluch no se n'estigué pas de corregir a Ruiz Soto de cara el nombre de col·legis que hi havia en aquella zona –si el segon digué que hi havien 6, en Lluch li digué que hi havien 34 col·legis i que ho podria veure en un mapa i que a més, només la meitat d'ells s'havien situat en contra d'aquest projecte municipal.

Després que E. Lluch digués que no era oportú que se situés el respectiu centre enmig del barri de Chamartín, els hi feu una “tibada d'orelles” a totes aquelles AMPes i col·legis que havien posat objeccions a aquest fet, tot advertint-los que en el seu passat havien dedicat molt poca atenció a explicar i a fer educació amb els seus alumnes sobre aquest fenomen. Per tant, aquest barri que havia sofert la Llei Arespacochaga¹⁰⁰⁴, segons Lluch, seria molt positiu que es prestés una major atenció en els col·legis del que s'havia anat gestant fins aleshores sobre aquest tema, especialment, en una zona amb 200 col·legis, dels quals només 11 eren privats.

En el Congrés dels Diputats¹⁰⁰⁵, a l'any 1986, es va fer notar la importància de la lluita contra la drogoaddicció. Tal i com es podia veure per escrit a la introducció d'aquell Pla Nacional sobre Drogues, el consum de drogues era un dels fets que preocupava més a la societat espanyola al esdevenir una malaltia social. A més d'afectar negativament a la salut del malalt, entre la societat provocava processos de marginació i vulnerava l'autonomia individual i per a erradicar-la era clau actuar amb la força de voluntat del malalt més l'actitud positiva de la família i del seu entorn social.

Malgrat que a Catalunya, a l'any 1984, fos conegut el percentatge de joves que consumien drogues, el diputat socialista Francisco Javier Castro Feliciano -el 26 de febrer de 1986, en ple Congrés dels Diputats- va dir que era molt complicat saber amb

---

¹⁰⁰⁴Juan de Arespacochaga, exprocurador a Corts i exsenador per Madrid d'*Alianza Popular* (1982) –sancionat per aquest mateix partit al haver donat suport a Pinochet-, arribà a ser el primer alcalde de Madrid (1976-1978) i fou nomenat com a tal pel Rei Juan Carlos I el 26 d'abril de 1976. La seva principal iniciativa va ser el Pla de Sanejament Integral de Madrid, amb el qual tancà els canals que abocaven residus al riu Manzanares. A més, seria testimoni dels primers moviments veïnals que volien transformar les relacions de poder entre els ciutadans i l'Ajuntament de Madrid. Per això mateix, amb el Pla d'Urgència de Barriades tindria problemes amb els seus conciutadans, ja que la proposta de donar cabuda als veïns a la gestió municipal contravenia la Llei Especial de Madrid (Baviano, “*Arespacochaga ataca con dureza a su equipo de concejales*”; Fraguas, “*Necrológicas. Juan de Arespacochaga, ex alcalde de Madrid*”).

¹⁰⁰⁵Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de febrero de 1986”.

exactitud el nombre de consumidors de drogues i encara resultava més complex fabricar una taula estadística amb el número tant dels consumidors de drogues legals – l'alcohol i el tabac- com dels de les il·legals: des de l'heroïna al consum de fàrmacs passant pel cànnabis i la cocaïna.

Ernest Lluch, en aquella sessió plenària acabà de completar al seu company de grup parlamentari via un seguit de dades i de comparacions: si la principal problemàtica es trobava en l'eficiència a l'hora de detenir i de requisar la droga, amb aquesta taula estadística es comprèn la seva millora:

Droga	Any 1982/kg	Any 1985/kg
Heroïna	67,5	252
Cocaïna	113	302
Cànnabis	27.626	64.248

En cap d'aquestes estimacions s'havia augmentat el nombre de drogodependents perquè s'havia arribat a un ritme de detenció, per part dels agents de l'ordre i la seguretat de l'Estat espanyol, molt important. Segons Lluch, la situació espanyola es podia equiparar a la d'Itàlia, país amb més de 20 milions de persones i on hi havia, almenys, aleshores, un nivell de drogodependència important.

El nombre d'atracaments a farmàcies -per tal d'aconseguir els fàrmacs que es trobaven en el seu interior-, gràcies a la intervenció de la policia, havia disminuït de forma palpable. De 561 atracaments el 1983 a 247 al 1985. També s'havia fet un programa de llits hospitalaris per a la desintoxicació a totes les Comunitats Autònomes: Andalusia rebé 120 milions de pessetes, la de Madrid 80 milions, la de Múrcia 20 milions, el País Basc 30 milions, altres.

Quan el Ministeri de Defensa s'incorporés en el Pla Nacional de la lluita contra les Drogues, faria actuacions a dins de les Forces Armades, espai on calia protegir els joves que s'hi incorporaven. El Ministeri de Treball organitzà una reunió el febrer de 1986 on es decidí que es destinarien més de 1.200 milions a les Comunitats Autònomes per tal d'ajudar a tirar endavant les respectives mesures terapèutiques.

L'any 1995, Ernest Lluch feu un interessant article, “*Salud de mujer*”¹⁰⁰⁶, en el qual reflexionava sobre el perquè les dones espanyoles tenien una taxa d’esperança de vida de les més altes d’Europa. Pocs països, com Dinamarca, podien competir en aquest sentit amb Espanya. Tot i que la mortalitat dels homes i les dones s’igualava a partir dels 65 anys, en termes generals, l’esperança mitjana de vida de les dones superava per més de 7 anys a la dels homes.

Malgrat no treure cap conclusió d’això, sí que apuntà quins eren els factors que potenciaven aquesta gran diferència existent, entre els homes i les dones d’Espanya, en termes d’esperança mitjana de vida. “*Otra característica singular es el gran aumento de la mortalidad de los varones españoles entre los 25 y 34 años, que ascendió en un 60,1 por ciento mientras que la de las mujeres lo hizo tan sólo en un 18 por ciento. Esta acrecentada mortalidad masculina también tiene un claro reflejo, aunque no tanto, en el tramo situado entre los 15 y 24 años. Sobre esto sí que se sabe más, puesto que se trata de una mortalidad masculina que se produce por circunstancia o enfermedades evitables. Pensamos en los accidentes de tráfico que es la primera causa de muerte para ambos sexos entre los 15 y los 34 años y la cada vez mayor presencia del sida que es la segunda causa principal de muerte (representant ser el 18% de les morts de tota la Unió Europea). Aunque en los últimos tiempos ha habido una disminución del número de accidentes mortales de tráfico, solamente nos sobrepasan Portugal y Grecia*”¹⁰⁰⁷.

La problemàtica de la SIDA en els anys 90, segons Lluch, estava més relacionada amb la drogoaddicció que amb la homosexualitat -de fet, l’augment de contagi d’aquesta entre parelles heterosexuales era considerable. Per a totes les edats, a Espanya, la SIDA fou la cinquena causa de mort entre els homes i la novena, entre les dones; altra problemàtica fou la de les anomenades drogues toves: l’alcohol i el tabac. Precisament, el greu problema de l’alcoholisme era la principal causa d’accidents mortals de tràfic (el 50%; i el 20 i 30% dels accidents laborals). Per a situar-nos, les persones que bevien en excés se situaven en aquesta forquilla numèrica 1.500.000-2.800.000. El pitjor d’aquesta problemàtica era la tradició que existia a Espanya envers al consum d’alcohol, aquest estava tan arrelat que semblava ser un problema menor.

---

¹⁰⁰⁶Lluch, “Salud de mujer”, 27.

¹⁰⁰⁷*Ibid.*

E. Lluch, amb el seu company Rodolf Guerra i Fontana (PSOE), el 18 de febrer de 1983, aconseguiren fer aprovar una esmena perquè es prohibís la propaganda alcohòlica per televisió abans de les 22.00 hores de la nit. Lluch era un convençut de la lluita antialcohòlica, cosa que no volia dir que de tant en tant no bevés –recordem que era de bon menjar, com va apuntar Felipe González.

L'altra droga tova, el tabac, feia que el 30% de la gent que fumaven cigarretes morissin de càncer, davant d'aquestes morts evitables Lluch plasmà la necessitat i la importància d'una major incidència des del camp de l'educació sanitària. El fet que Ernest Lluch, des de ben petit, hagués estat una persona malaltissa i molt delicada davant de malalties respiratòries, segurament el va influenciar quan fou Ministre de Sanitat i Consum a l'hora de fer-li una dura oposició al tabac.

Ell havia demanat diverses vegades que es prohibís fumar a la sala de plenis del Congrés dels Diputats¹⁰⁰⁸: “[E. Lluch][...] *como también sabe el Diputado médico (Benítez Barrueco) que me pregunta -digo lo de médico, aunque es sorprendente que en esta Comisión continúen ustedes fumando*”¹⁰⁰⁹; “[E. Lluch] *Por otro lado, que sea más asidua la Comisión, he dicho que quiero venir a informar a la Comisión cuando haya las grandes líneas del anteproyecto de Ley del consumidor. Pienso traer también iniciativas a esta Comisión. Por ejemplo, que esta Comisión, por voluntad directa de la Mesa -cosa que propongo ahora- sea la primera Comisión del Parlamento que prohíba fumar en público en el transcurso de sus debates, que a mí me facilitaría mucho (entonces un Diputado socialista enciende el cigarro en ese mismo momento) (Risas.) y que una vez hecho esto sería bueno que se hiciera aquí como primera muestra y que se pudiera ir haciendo como otros Parlamentos del mundo, que se fuera extendiendo a otras Comisiones y, por tanto, pienso que voluntariamente sería bueno que la Mesa pensara en hacerlo. (Risas.) Como el Presidente no fuma, espero tener un importante aliado en él*”¹⁰¹⁰; “[Alejandro Cercas Alonso, President del Congrés dels Diputats]

---

¹⁰⁰⁸ “El señor PRESIDENTE: Señorías, conforme a los mismos criterios del señor Presidente del Senado, por razones de preservación de las pinturas de este hemiciclo, por razón de salud de todas SS.SS. (Rumores.) y a petición de numerosos Diputados, en función de ello y de acuerdo con las facultades reglamentarias que le corresponden a la Presidencia, desde el día 1.º de abril (Rumores.) de este año no se podrá fumar en el hemiciclo. (Aplausos y protestas.) Agradezco mucho a SS.SS. las manifestaciones de simpatía por esta decisión de la Presidencia. (Risas.) Lo que les rogaría es que desde ahora hasta el primer día del mes de abril, en lo posible, fueran ustedes acostumbrándose y fumasen lo menos posible. Ruego que en las tribunas dejen de fumar desde este momento. (Rumores)” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “7 de marzo de 1984”).

¹⁰⁰⁹ Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”.

¹⁰¹⁰ Sessions informatives de Comissions, “18 de febrero de 1983”.

Antes de levantar la sesión, quería decirles que se me ha hecho llegar un escrito, que ha animado el propio Ministro de Sanidad, en el que se insta a la prohibición de fumar, para prevenir los riesgos de los fumadores activos y pasivos. Yo quiero decirles que este Presidente pretende dirigir la Comisión no con un criterio autocrático, es decir, que mando yo; tampoco con un criterio aristocrático, de que ordenen los más virtuosos y los mejores, y que como son pocas las firmas todavía, cuando con un criterio democrático se pueda ver cuál es el sentir mayoritario de la Comisión, lo haremos seguir con mucho gusto. Yo no sé si la primera firmante, que es doña María Abascal, se puede hacer cargo del escrito para ver si consiguen la mitad más uno de las firmas, con lo cual entraríamos a considerar esa petición”¹⁰¹¹.

A la Comissió de Política Social i d'Ocupació del 25 d'octubre de 1983, el diputat d'UCD i veterinari Luis Mardones Sevilla li feu aquesta qüestió a Lluç: “¿se está haciendo por su Departamento una exigencia ante Tabacalera de cumplimiento de la disposición que implicaba el Real Decreto sobre advertir, por señal impresa en las cajetillas de tabaco, que el tabaco entra dentro de las sustancias perjudiciales a la salud, y, en caso negativo, cuáles son las razones para que en Tabacalera no se dé cumplimiento a este tema?”¹⁰¹².

Respecte a l'exigència que Tabacalera, S.A.¹⁰¹³ posés el cartell tot avisant que el tabac era perjudicial per a la salut, Lluç li havia d'explicar dues coses: d'una banda, per part de Tabacalera, com qualsevol altre companyia, hi havia resistència, però tal i com li havia insistit en el ministre d'Economia aquesta inscripció havia de ser-hi sí o sí –des de l'1 de gener de 1983 estigué vigent; d'altra banda, el govern d'E. Lluç havia donat un gran pas, ja que on abans deia “*puede ser perjudicial*” s'havia aconseguit canviar el text pel de “*es perjudicial*”.

En aquesta direcció també havien prohibit el joc de majúscules i minúscules –la lletra minúscula era tan petita que no es veia, per això el govern de Lluç havia proposat que el tamany de les lletres fos el mateix i que fos visible-, ja que abans a la inscripció dels paquets de tabac figurava “*el puede ser perjudicial para la salud*” en minúscules i, en canvi,

---

¹⁰¹¹Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”.

¹⁰¹²Sessions informatives de Comissions, “25 de octubre de 1983”.

¹⁰¹³Societat mercantil creada pel franquisme el 1946 per a gestionar el monopoli espanyol del tabac (Nobel, Ducados, Fortuna) i del timbre.

figurava en majúscules “*DIRECCIÓN GENERAL DE SALUD PÚBLICA*”. A més a més, cap el juny de 1983 es començarien a prohibir els anuncis publicitaris de tabac per televisió.

Llavors, feia poc temps que E. Lluch li havia expressat al President de Tabacalera, Cándido Velázquez-Gaztelu Ruiz¹⁰¹⁴, la seva preocupació per la possibilitat que encara circulessin paquets en els quals encara no s’haguessin adoptat aquestes mesures, un fet que tenia a veure amb el respectiu “stock” d’antics paquets que encara restaven per liquidar. Per això, els de Tabacalera, S.A. quedaren amb E. Lluch d’enviar-li un informe dels paquets que tenien emmagatzemats.

Dit això, la resta de causes de mort de la societat espanyola ja s’apropaven als nivells europeus: amb predomini de les malalties cardiovasculars –a Espanya, aleshores, hi havien unes taxes de mortalitat baixes-, especialment entre els homes, com podia ser l’infart de miocardi. En aquest sentit, excepte França, Espanya era el que patia menys morts cardiovasculars. Les dones a Espanya als anys 90 gaudien d’una de les menors taxes de mortaldat per tumors malignes, amb una taxa mínima europea de càncer de pulmó i de mama. Ara bé, aquest paradís femení patiria un revés quan un reflex equivocat del feminisme les dugués a fumar.

10.d.XI. La lluita contra la SIDA

La lluita contra la SIDA fou un dels principals objectius del seu Ministeri, però no fou l’únic, així que, en ple debat dels pressupostos de l’Estat del 23 de novembre de 1983¹⁰¹⁵ Ernest Lluch explicà a tots els diputats l’augment de la partida del pressupost en matèria de nous tipus de medicina preventiva –si abans era el 100%, llavors fou el 190%- i que a més a més de preocupar-se per acabar amb les paperes o el “bocio”¹⁰¹⁶ i

---

¹⁰¹⁴Va néixer a Jerez de la Frontera (Cadis) el 1936, estudià dret a la Universitat de Granada i era MBA pel IESE de Barcelona. Fou President de *Telefónica* –quan encara aquesta era pública prendria el relleu a Luis Solana de Madariaga i el seu successor fou Juan Villalonga (qui tenia lligams amb Pedro Arriola, un dels promotors de la *Operación Primavera 1*)- i el màxim directiu de Tabacalera, entre els anys 1982-1996 (Europa Press, “Cándido Velázquez, ex presidente de Telefónica”).

¹⁰¹⁵Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “23 de noviembre de 1983”.

¹⁰¹⁶Inflamació de la glàndula tiroide, que provoca un engrandiment de la part inferior i anterior del coll, a causa de la falta de iode a l’alimentació d’una persona.

la Febre de Malta¹⁰¹⁷-ambdós malalties podien ser eficaçment tractades amb la ingesta de sal iodada-, també s'havia posat de manifest en el citat pressupost una important partida pel pla d'insuficiència renal crònica, que fins llavors s'havia fet per la via privada, per tant, havien estat molt cars els respectius tractaments.

A l'any 1983, per primera vegada s'arribà a enfocar de manera correcta la problemàtica dels trastorns mentals, igual que passà amb la Hepatitis B. Aquesta malaltia i la diabetis eren les majors preocupacions del moment –tal i com es va dir en el *Congreso de la Sociedad Española de Epidemiología*-, precisament, aquell 23 de novembre de 1983 el Consell de Ministres aprovà un decret sobre tots els aspectes de la vacuna contra la Hepatitis B¹⁰¹⁸, un fet que es traslladà en els Pressupostos Generals de l'Estat -amb una gran quantia per tal de fer-li front.

Les diverses intervencions del diputat socialista Marcelo Palacios Alonso del 16 de maig de 1985¹⁰¹⁹, del 2 d'octubre de 1985¹⁰²⁰ i del 26 de febrer de 1986¹⁰²¹, en ple Congrés dels Diputats, posarien de manifest el seu interès per la temàtica de la SIDA i iniciaria el seu discurs explicant els orígens d'aquest virus transmès per la sang.

La SIDA, o síndrome de la immunodeficiència adquirida, el que fa és neutralitzar les defenses de l'organisme humà, conduint així, en molts casos, a la mort i més encara en plena dècada dels 80. Aparegué el 1981, a Estats Units, coincidint amb el procés d'introducció de la vacuna antihepatitis B, per aquest mateix motiu, la primera hipòtesi –que *a posteriori* seria descartada- fou que era l'hepatitis B la que acabava provocant la

---

¹⁰¹⁷[E. Lluç] *Con respecto a un tema apasionante, si uno va a ser <<Ministro de las fiebres de Malta>>, es evidente que algunas de estas acciones se tendrían que realizar; yo estoy de acuerdo. No sé si usted ha observado que en estos días, en televisión, estamos haciendo una campaña a favor de la erradicación de algo que aún afecta más desfavorablemente a los españoles, que es el bocio, y que como usted debe saber bien es una de las causas de subnormalidad y que, por primera vez, yo creo que se ha enfocado al tratarse de un problema muy importante*”(Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “23 de noviembre de 1983”).

¹⁰¹⁸Un equip de metges originals dels serveis de medicina preventiva, de medicina nuclear i de medicina interna de la ciutat sanitària *Virgen del Rocio*, va elaborar un anàlisi cost-benefici d'un programa de vacunació contra la hepatitis viral B entre el personal sanitari del citat centre. Fou el primer estudi d'aquest tipus realitzat a Espanya, aquest fou sobre l'única vacuna que hi havia en el mercat contra la hepatitis B. Des del desembre de 1983, el seu subministre, la seva distribució i el seu control, estigué regulat per un decret. Segons la citada memòria, el cost d'un malalt hepàtic per a INSALUD, a l'any 1982, s'elevava a 861.012 pessetes: 42.633 pessetes en concepte sanitari i 818.379 en concepte laboral; per contra, la vacuna suposava un cost total de 14.108 pessetes i el cost de la determinació de mercats serològics es reduïa a 546 pessetes (FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. Marín, “Según un estudio elaborado en la residencia “Virgen del Rocio””).

¹⁰¹⁹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de mayo de 1985”.

¹⁰²⁰Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “2 de octubre de 1985”.

¹⁰²¹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de febrero de 1986”.

SIDA. Aquell any a Europa es varen donar uns 810 casos; a Espanya al 1983 es van donar 22 protocols, amb 18 casos segurs i al voltant de 12 morts.

El desenvolupament d'aquesta malaltia es basa en un retrovirus que invaeix la massa hereditària de les cèl·lules sanes, posant-se llavors en funcionament i és quan provoca les anomenades infeccions oportunistes, un tipus de pneumònies inespecífiques, inflamacions a l'esòfag i infeccions per citomegalovirus Sarcoma de Kaposi¹⁰²². El que més incertesa provocava la SIDA era la complicació que hi havia a l'hora de detectar-la -almenys en els anys 80-, ja que el seu període d'incubació és d'1 a 4 anys més els seus símptomes inespecífics (cansament, suors, dolors musculars, febre, altres).

A l'any 1985, els grups de risc -en relació a contraure aquesta malaltia de tipus sanguínia- eren aquests: en termes de gènere afectava molt més als homes que a les dones, és a dir, la proporció era de 14 homes per 1 dona; altre grup, com s'ha anomenat anteriorment, fou el dels homosexuals amb un 70% d'afectació -transmesa per contacte físic com es donava també entre els heterossexuals; el següent grup més afectat va ser el dels drogoaddictes -causat per l'ús repetit de xeringues en espais de transfusió-, com també passava amb els hemofílics -amb un percentatge del 17-18% i un 1-2% d'afectació entre els hemofílics de 20 a 40 anys.

Per tal de plantar cara a la SIDA el 1985 la Organització Mundial de la Salut coordinà un grup de treball en el qual Espanya hi estava inclosa, per això el mateix Doctor Palacios apel·là a Lluç a que ho expliqués.

Quan li arribà l'hora d'intervenir a Ernest Lluç, el primer que feu fou felicitar el seu company de partit per la interessant intervenció i pregunta que li havia fet. Per a E. Lluç era necessari fer pedagogia sobre la SIDA per tal d'asserenar aquella realitat alarmant. Segons Lluç, en els Estats Units hi havia uns 9.000 casos, a Europa 800 i a Espanya, fins el 15 de març de 1985, es varen detectar 29 casos i el factor que alarmava més a tothom era que tant a Espanya com a la resta del món morien el 50% dels afectats; el ministre Lluç, com el mateix Dr.Palacios, remarcà els tipus de col·lectius

---

¹⁰²²El virus Sarcoma de Kaposi es començà a detectar a l'Àfrica Central entre els anys 1950-60, no obstant, quan es va donar realment l'alarma fou el 1981. Tal any va ser quan aparegué la SIDA i quan el virus Sarcoma de Kaposi es va anar donant a conèixer, sobretot, entre els col·lectius homosexuals. Des de llavors, aquest tumor maligne que es desenvolupa en els vasos sanguinis del nostre sistema limfàtic es relacionà amb la SIDA.

que es veien principalment afectats per la SIDA: dels 29 casos, 14 eren homosexuals o bisexuals¹⁰²³; 9 eren drogoaddictes i 6 hemofílics.

L'evolució de la SIDA a Espanya:

Anys	Casos
1981-1982	1
1983	8
1984	15
1985	? (podria ser 15 o superior)

A inicis de l'any 1983 es creà una Comissió Nacional de la SIDA en el mateix Ministeri per tal de fer un seguiment d'aquesta problemàtica. De cara als criteris de diagnòstic Espanya s'emmirallà amb els models aplicats a Estats Units, pel simple fet de ser aquest el primer espai on es donà aquesta malaltia i també pel seu alt nivell clínic i epidemiològic. La següent fase d'aquesta Comissió fou la construcció d'una seroteca que depengués del Centre de Microbiologia de Majadahonda, altres processos desenvolupats per aquesta foren aquests: la creació d'un arxiu anatomopatològic¹⁰²⁴ amb els casos declarats de SIDA i via el *Boletín Epidemiológico Nacional*, s'havien fet 7 informes sobre aquesta malaltia per a informar als metges i als grups de risc –fent-lis entrevistes (tal campanya de difusió fou de tal èxit que algun d'aquests *Boletines* s'esgotaren).

El 2 d'octubre de 1985, Marcelo Palacios Alonso voldria noves dades sobre la SIDA perquè el paradigma havia canviat. E. Lluch tornaria a insistir en la necessitat de tranquilitzar a la societat perquè a la immensa majoria de la població no els hi afectaria -rarament afectava a les dones. La darrera xifra que havia donat la citada Comissió era de 63 afectats, per tant, per molt mortífera que fos la SIDA aquesta –tant en el nombre d'afectats com en el de morts- no deixava de tenir una afectació reduïda en comparació amb la resta de malalties de les quals no es parlava.

¹⁰²³El diputat Carlos Alfonso Gila González (CD) el 6 de novembre de 1985 es preocupà per les mesures que s'havien aplicat perquè els homosexuals no es contagiessin els uns als altres de SIDA. En aquella intervenció deixaria anar aquestes frases iròniques: “*el señor Ministro debe ser consciente que se han politraumatizado hiporolemios con un <<shock>>, y si les ponen sangre contaminada de poco les va a servir el preservativo (Risas)*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “6 de noviembre de 1985”).

¹⁰²⁴Equips multidisciplinars i integradors, i centres de referència que concentrin experiència i coneixement sobre mol·lècules i altres elements que estiguin lligats a certes patologies (Institut d'Estudis Catalans, “Anatomopatològic”).

A finals de l'any 1985 ja n'eren 10 de *Boletines Epidemiológicos*, per tal de fer-ne difusió entre els del personal sanitari i el conjunt de la societat. Una novetat que ja hi havia llavors era que en el cas dels grups de risc dels homosexuals i dels hemofílics s'havia descobert una sèrie de mètodes preventius molt eficaços: pels del primer grup, l'ús de preservatius en les seves relacions sexuals disminuïa de forma absoluta el seu contagi i de cara als hemofílics, amb l'escalfament del factor 8¹⁰²⁵ i amb l'ús del “crioprecipitado”¹⁰²⁶, es podia dir que estaven fora de perill; tot plegat, va mostrar que si la SIDA es tractava amb rigor i amb seriositat es podria aconseguir l'estancament del seu ritme de creixement tant a Estats Units com a la resta del món, per tant, no era cap maledicció bíblica, segons E. Lluç. Tant Lluç com Palacios pensaren que els respectius grups de més risc no es podien trobar entre els marginats de la societat.

El 26 de febrer de 1986, el Ministre Lluç digué que en aquell any la realitat de la SIDA era poc preocupant, tanmateix, hi havia 83 casos –una bona xifra en termes internacionals. Tal xifra podria créixer amb el pas del temps:

Anys	Nous casos
1986	119
1987	180
1988	258

Les polítiques seguides pel Ministeri de Sanitat per tal de neutralitzar aquest retrovirus s'havien basat en l'aplicació de les polítiques i pautes internacionals. De les mesures més importants que es van donar en aquesta direcció –per tal d'evitar la seva transmissió via la sang i els productes derivats d'aquesta- fou el Decret del 9 d'octubre de 1985, el qual comptava amb un Pla Nacional d'Hemoteràpia¹⁰²⁷. Des de llavors es

¹⁰²⁵El factor VIII, és una glucoproteïna que ajuda a tenir una bona coagulació en cas d'hemorràgia.

¹⁰²⁶“El crioprecipitado consiste en el precipitado proteínico recogido de una unidad de plasma fresco congelado después de la descongelación a 4°C y la centrifugación”(Ordenes para transfusiones, “Crioprecipitado”).

¹⁰²⁷Aquest Pla Nacional d'Hemoteràpia havia nascut el 1983, cap al mes d'octubre d'aquell any aquest estava ja molt avançat i ja havia estat presentat a les Comunitats Autònomes -havent celebrat diverses reunions- amb les següents característiques: l'establiment d'un centre nacional de transfusions sanguínies per a resoldre diversos problemes, per exemple, si Espanya patia inundacions, aleshores, no hi havia un pla per a situacions urgents que pogués establir en un moment determinat un pla conjunt de solidaritat per donar sang. Aquest centre nacional havia de tenir una sèrie de funcions que serien promocionades per l'Estat i les competències que havia d'emprendre aquesta entitat ho hauria de fer a través dels centres de les Comunitats Autònomes i aquestes eren: establir normatives d'hemoteràpia a nivell de tota Espanya; la creació d'un carnet de donant únic, a nivell espanyol, amb un marc jurídic – que aleshores encara no

prohibí la donació remunerada de sang –representava ésser el 4,5% de la sang que es tenia a Espanya-, tot i que era molt baix el risc de transmissió de la SIDA. E. Lluch no deixaria de recordar que remunerant les donacions de sang es transmetia tal malaltia entre 110 i 150 vegades més que en els casos de donació altruista de sang –així s’aconseguia publicitar la insuficiència de sang i alhora la necessitat de donar sang.

D’aquí vingué la necessitat de crear una bona xarxa de bancs de sang a tota Espanya, la qual cosa permetria augmentar la donació al estar entre les 17 i 18 donacions per 1000 habitants, quan la mitjana europea n’era de 45 i a França de 65. L’única part d’Espanya que es trobava a nivells europeus era Navarra, fins i tot els sobrepassaven; a la província de Guipúscoa s’havien aplicat mesures positives com la regionalització i a Catalunya, a l’any 1983, en més d’una campanya general es feu una concentració de recursos reduint, per exemple, el nombre de bancs de sang.

Si ens endinsem en la prohibició de la donació remunerada de sang, fou una fita que a Lluch li feu molta il·lusió perquè es passava –tal i com ho explicà Montserrat Lamarca- de la mercantilització de la sang al gest generós i altruista de donar sang i de retruc, la sang seria de més bona qualitat i fent això, any rere any, el nombre de donants no deixaria d’augmentar¹⁰²⁸. Però, com es veié tant en la Reforma Sanitària d’E. Lluch -dels anys 1982-1986- com en d’altres processos d’aquesta tipologia, com ara la Reforma Sanitària d’Obama, sempre hi van haver potents *lobbies* econòmics disposats a pressionar per a retallar-ne el model social¹⁰²⁹. Fou el cas del president Víctor Grífols¹⁰³⁰, a inicis del segon mil·lenni la seva companyia era la tercera productora mundial en hemoderivats i des d’aquesta feu una crida al govern perquè es permetés a Espanya el pagament per donacions de plasma (un procés que no durava més de 30 minuts) i així, els aturats tindrien uns ingressos extres –tal empresa podria pagar setmanalment uns 60 o 70 euros.

---

existia- que garantís la realització d’una donació en condicions apropiades. Molts països d’Europa tenien Lleis, per tant, Lluch digué que Espanya les havia de fer també en aquesta direcció.

Tal i com s’havia fet a Catalunya d’establir una simplificació de centres existents, també s’havia de fer a la resta de Comunitats Autònomes, en cadascuna només hi podia haver un centre de transfusió sanguínia. Per això mateix, s’estava treballant -de forma autònoma i a la vegada coordinada- a moltes Comunitats Autònomes perquè calia fer canvis en els bancs de sang hospitalaris. Uns canvis que, en la mesura del possible, ja havien estat introduïts en algun d’aquests (Sessions informatives de Comissions, “18 de octubre de 1983”).

¹⁰²⁸Castells, “No permitas que conviertan tu sangre en mercancía”.

¹⁰²⁹Lamata-Pérez, “25 años después de la reforma sanitaria de Ernest Lluch”, 421-426.

¹⁰³⁰Castells, “Una empresa pide que se permita vender plasma sanguíneo como ingreso extra para los parados”.

Aquest empresari, en el seu moment, digué que els 147 centres de donació de plasma que hi havia en els Estats Units sí que se'ls hi pagava en els donants i a més, si aquest sistema fos adoptat per Espanya es podria arribar a generar entre 5.000-6.000 llocs de treball. Si la donació remunerada de plasma es prohibí a Espanya el 1985, això no passava ni a Alemanya ni a Àustria ni a Txèquia, per tant, “*España debería espabilarse*”¹⁰³¹-comentà Grífols. Després que Víctor Grífols reflexionés sobre el perquè el pagament de donació de plasma a Espanya no es permetia des de 1985, diria que era degut a un motiu romàntic i que tenia l’origen en batalles com la de la Guerra Civil- “[Grífols] *algún día tendrá que acabarse. Si algún día EEUU decide que no exporta plasma, Europa no tendrá plasma*”¹⁰³².

Lluny de romanticismes, el Ministre de Sanitat i Consum prohibí les donacions remunerades de plasma i de sang per eficàcia i per fer salut -la sang donada a canvi de diner era de pitjor qualitat perquè qui la donava per raons econòmiques estava, malauradament, en una realitat econòmica precària que hauria de resoldre per altres vies. Aquesta donació gratuïta de la sang facilitava que hi hagués un flux més estable i de més qualitat¹⁰³³. Al cap i a la fi no tot és diner, de fet, E. Lluch, compararia la sang amb les *clavellinas de aire* perquè recordava que a Vilassar de Mar la seva mare en tenia unes al pati del darrera de casa seva i aquestes flors eren silvestres, “*no había que regarlas, ni expurgarlas. Colgadas de un grueso clavo, con mucho robín, solamente florecían, no cada año, gracias al rocío con yodo y sal, como no podía ser menos al lado del mar. Los años en que florecen las clavellinas lo hacen con colores profundos y con una duración reconfortante. Mientras tanto, y tampoco después, no han solicitado ni necesitado nada más que la mano amiga de quien las colgó*”¹⁰³⁴.

Malgrat que en el mercat tot té un preu, tant la sang com les *clavellinas de aire* no es podrien mercantilitzar perquè “(de *Clavellinas de aire*) *Ahora tengo algunas en mi balcón. Las de mi madre fueron a parar a manos de alguien que creyó que eran suyas. Un amigo, florista en la Rambla, me regaló otra. Me la regaló porque quiso, naturalmente, pero yo no tenía otra solución que el que alguien tuviera esta generosidad. No hay mercado de clavellinas de aire. Dado que crecen gratuitamente y también lentamente no tienen precio, porque si lo tuvieran sería casi inalcanzable. En*

---

¹⁰³¹ *Ibid.*

¹⁰³² *Ibid.*

¹⁰³³ Lluch, “Artículo o sermón”, 17.

¹⁰³⁴ Lluch, “Clavellinas de aire”, 21.

términos contables, se diría que el costo inicial es pequeño, pero tantos años aplicándose un tipo de interés, por pequeño que fuera, el monto total sería enorme y prohibitivo. No se pueden comprar, puesto que ni se venden”¹⁰³⁵. L’acció de donar sang ha de ser anònima i gratuïta, igual que aquella immensa *clavellina de aire* del balcó de Gusatu Gili que era mirada i gaudida per tot aquell anònim que passés pel seu carrer de Santillana del Mar (Cantàbria), segons E. Lluch.

Des de 1986 al 1996, les donacions de sang es van doblar i ho van fer, sobretot, des del moment que la sang no es pagava. Lluch havia tingut la ocasió de fixar-se amb els rostres dels qui donaven sang sense rebre res a canvi -a la riojana Arnedo o a la imperial Toledo- i recordava que eren difícils de descriure, tanmateix, el que sí que podria explicar era el fet que passava a Toledo: els que havien donat en més de 75 ocasions tan sols rebien un aplaudiment i aquests eren majoritàriament navarresos -admirable associació de la qual en tenia un clauer¹⁰³⁶- de tant en tant, es deixaven caure per allí biscaïns i guipuscoans.

A l’any 1993, E. Lluch posà de relleu la importància del progrés -en termes de donació de sang- que s’estava fent tant a Navarra com a Guipúscoa, així com també a l’Hospital Clínic de Barcelona, però no tot eren *flors i violes*, encara quedava molt camí a recórrer. I per això mateix, què millor que emmirallar-se amb França, país que llavors era molt més avançat que Espanya i es beneficiava d’una tradició i d’un prestigi social exigent. *“Así no se entiende que alguien se presente a las elecciones municipales si previamente no es donante de sangre. Crear este clima depende, entre otras cosas, de escribir multitud de artículos o predicar múltiples sermones de exaltación. Y no me refiero ni a las llamadas ni a las correspondientes respuestas en momentos de necesidad singular, sino a la normalidad en la donación*”¹⁰³⁷.

Retornant a la intervenció del ministre Lluch sobre les mesures preses per a prevenir la SIDA i el seu contagi, en el ple del 26 de febrer de 1986, destacà la resolució publicada el 6 de setembre de 1985 que deia el següent: a partir de l’1 d’octubre de 1985, tots els laboratoris havien de fer per obligació la prova de detecció d’anticossos del síndrome d’immunodeficiència adquirida -el que es coneix segons la terminologia tecnològica

---

¹⁰³⁵*Ibid.*

¹⁰³⁶E. Lluch havia estat soci de l’Associació de Donants de Sang, entitat que patrocinava el Premi a la Solidaritat (del qual n’era jurat). Aquest formava part del programa del Festival Internacional de Cinema de Sant Sebastià.

¹⁰³⁷Lluch, “Artículo o sermón”, 17.

francesa com a LAP i HTLV3, segons l'americana- en totes i cadascuna de les unitats de plasma procedents de les diferents accions que s'utilitzen pel seu fraccionament – Espanya, a l'any 1985, importava grans quantitats de plasma d'Europa. Així que, per a poder utilitzar-se a Espanya les diferents unitats de plasma vingudes de l'estranger, aquestes, des d'aquell dia, havien de dur el respectiu certificat que acredités el seu pas per la citada prova. Altre acció de prevenció en contra del contagi de la SIDA, fou la circular que es va enviar als bancs de sang, des del juny de 1985, on s'explicava com i de quina manera es podien autoexcloure els procedents de grups de risc: “[E. Lluç] *Por lo tanto, si usted, como yo, somos donantes de sangre, sabemos que nos podemos excluir sin que nadie sepa por qué nos vamos, y con un gran respeto a la privacidad*”¹⁰³⁸.

En la mateixa direcció, E. Lluç li diria això al diputat Gila González: “*El riesgo ahora es menor, porque desde julio, los donantes tienen que leer, antes de dar sangre, unas normas de autoexclusión, en las que, en secreto, las personas que no reúnen unas condiciones no donan sangre, por lo que el peligro es mínimo desde ese mes*”¹⁰³⁹. El citat diputat també li digué a Lluç que es fessin també els respectius exàmens i anàlisis (d'anticossos), almenys, en els bancs de sang i en els diversos serveis d'hematologia i d'hemoteràpia dependents de la Seguretat Social i a centres grans, com podien ser els de Barcelona i Madrid -on per nombre de gent hi havia una probabilitat més elevada d'afectats per la SIDA. Aital demanda venia perquè estava neguitós al saber que a l'any 1985 no es feien aquestes proves en els hospitals de Madrid, per tant, existia el perill que algú que no tingués la SIDA en fos transmès en una de les transfusions que se li fes.

Altra innovació d'aquest Ministeri de Sanitat fou l'aplicació de l'extracció perifèrica de sang, amb la qual s'evitava la pèrdua d'hores de treball i els costos de desplaçament. Segons Lluç, a data del 26 de febrer de 1986, pràcticament totes les zones d'Espanya ja estaven utilitzant aquest sistema -al voltant d'un 70-80% de les regions, quan es partia del 0%.

---

¹⁰³⁸Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de febrero de 1986”.

¹⁰³⁹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “6 de noviembre de 1985”.

10.d.XII. Els trasplants d'òrgans

“Lo que sobrevive más claramente de aquella concepción de la LGS, te llamará la atención porque nadie habla de esto, es el sistema de trasplante –que es el más eficiente del mundo. Se desarrolla a partir de la concepción de la LGS, que sigue siendo un sistema de trasplantes integrador- que va por todo el territorio, por tanto, si una persona da un órgano en accidente, puede ocurrir que el donante haya tenido un accidente (o lo que sea) en Cádiz y puede ser que el receptor esté en Gerona (pero con esto no hay ninguna diferencia) o al revés, bueno, esto es lo que sobrevive más claramente del espíritu de la Ley. Otras cosas... y tiene que ver con lo que decía de la LOAPA, en el fondo había algo que, no sé por qué en España sigue sin aceptarse por unos y por otros, que es la intención de la federalización y esta garantiza dos cosas: la autonomía para ejercer las competencias y la lealtad institucional para no romper el paquete básico de ciudadanía que igualaba en derechos”.

Felipe González Márquez

A la compareixença que el Ministre Lluç feu el 25 d'octubre de 1983 a la Comissió de Política Social i d'Ocupació, se li demanà informació sobre el Pla d'Insuficiència renal crònica. Respecte a això, la seva contestació fou que s'estaven estudiant varis elements que els hi semblaven ser molt urgents, com ara l'increment de la diàlisi en unitats satèl·lits connectades amb un hospital. Aleshores, tan sols hi havien en funcionament tres unitats satèl·lits en el conjunt d'INSALUD, però, per a compensar la respectiva manca s'estaven creant 137 llocs més de diàlisi. Aquell any havien dedicat 510 milions de pessetes per a sufragar totes aquestes inversions i per això, el pressupost d'INSALUD de 1984 seria superior als 1000 milions de pessetes.

A l'any 1983 es van programar una sèrie de conversacions amb el Ministeri de Justícia per a facilitar els mecanismes inicials dels trasplants d'òrgans –en donació-, ja que encara que tothom digués que tenien la millor llei de trasplants encara restaven espais d'aquesta que retrassaven i molt aquesta tipologia de processos. En els centres d'extracció d'òrgans hi havia un fons de 40.000 pessetes per a invertir en el món del ronyó i així fer més ràpid aquests processos. Es volia controlar molt més estretament els diferents centres de trasplants perquè les diferències d'èxit eren d'un a deu; mentre que hi havia centres d'un perfil tècnic molt baix, altres el tenien molt alt, per això mateix van acabar amb algunes de les autoritzacions d'alguns centres i separaren el màxim el problema de la insuficiència renal crònica de la Comissió de Trasplants d'Òrgans, creant així altra Comissió que es dedicués, exclusivament, a la planificació de la insuficiència renal crònica.

El nombre de trasplants de ronyó havia augmentat el 1983 en un 65%, mentre que el 1982 s'havia incrementat un 3%. Aquest augment en alguns llocs d'Espanya, com a

València, havia estat brutal, s'havia disparat superant el 3%. A l'any 1984, es va donar molta importància al pla de diàlisi, essent un dels grans problemes d'aquell moment –es volia que es donés un salt a la cobertura de serveis (del 45 al 66%) de cara el 1986: a Espanya hi havien 230 malalts/milió d'habitants amb insuficiència renal crònica, tal xifra no deixava de ser normal en comparació amb la d'altres països¹⁰⁴⁰. A finals de 1984, a Espanya, es predia que hi haguessin 8.698 malalts d'insuficiència renal crònica; a l'any 1983 s'havien fet 700 trasplants –més concretament, 698. Per tant, semblava que la situació es trobava quasi estabilitzada en *stocks* de malalts d'insuficiència renal crònica.

A mesura que augmentés el nivell de trasplants –cosa que havia de passar a l'any 1984-, s'estabilitzaria cada vegada més el nivell de malalts en aquesta especialitat. INSALUD, a finals de 1983 disposava de 625 llocs de diàlisi en tots els seus centres, cobrint el 35% dels malalts totals -quan un 8% estava cobert per altres centres públics i el 56% per centres privats. Davant d'això, la política que es duria a terme el 1984, des d'INSALUD, fou la d'instal·lar en els seus centres 350 *ronyons* més, representant un augment del 56%. Així INSALUD podria cobrir a finals de 1984 el 50% de tots els malalts que es trobaven al seu càrrec, millorant així la seva atenció sanitària.

Ernest Lluch, en un dels anys del seu mandat va dir que el nombre de trasplants renals havia augmentat el 77,6%. Pel que feia el 1984, davant d'aquest problema que afectava a milers de persones Lluch va dir que s'havia aconseguit arribar a la xifra de 698 trasplants de ronyó –tal any es tancà havent realitzat 836 trasplants, duplicant així les xifres anteriors-, mentre que a l'any 1982 s'havien fet 393 –una xifra preocupant, perquè representava un estancament respecte al que s'havia aconseguit a l'any 1981. Era un camp en el qual s'havia avançat molt. Si tot anava bé, a l'any 1985, es podria arribar a la xifra de 1000 trasplants, sent la xifra amb la qual –segons els entesos en la matèria- s'arribaria a una situació normalitzada. De fet, seria la manera que el nombre d'*stock* de malalts que existissin en aquest camp no augmentés, així, de cara al futur, tot el que fos passar dels 1000 trasplants anuals significaria eliminar la desgraciada bossa d'*stock* de pacients que durant tants anys s'havia anat acumulant.

---

¹⁰⁴⁰Alemanya tenia 246, França 223, Itàlia 218, potser les úniques excepcions a aquestes xifres eren les del Regne Unit o Holanda (Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

Lluch, a la seva compareixença a la Comissió de Política Social i d'Ocupació del dia 29 de maig de 1984, va dir que els directors de l'Hospital de Madrid que havien nomenat eren molt bons, prova d'això si en termes de trasplants Madrid anava molt retrassat respecte a altres zones, com Barcelona, amb la nova direcció havia donat un salt extraordinari –menys l'Hospital Provincial, cosa que aquest no depenia del seu govern. S'havia passat en un any de 109 trasplants a 191 i per fer això es necessitava tenir molt ben vertebrat l'hospital.

En termes d'implantació de marcapassos s'estava arribant a ritmes considerables, amb els índexs que tenien (sense tenir encara les llistes d'espera, tanmateix Lluch confiava que aquestes estaven decreixent) es demostrava que en aquesta branca de la sanitat s'havia millorat molt; seguint en termes renals, el 1985 es crearien 235 nous llocs de hemodiàlisi i es posaria en marxa el Pla d'Immunització i d'Atenció Sanitària en 45 hospitals. Un fet que seria recolzat per la reforma hospitalària que s'estava aplicant a 70 hospitals dels 120 i pico que hi havia en el seu conjunt.

En un dels seus articles, *“Artículo o sermón”*, E. Lluch explicava que Espanya en els anys 80 del segle passat, en trasplants d'òrgans, s'estava movent en la línia avantgardista de la sanitat mundial. Països que des d'aquí s'admiraven, com podia ser Dinamarca –*“Cuando veo que nos codeamos con Dinamarca o les superamos, me siento orgulloso. El sentimiento me inspira tanto como la razón y en las miles de actitudes que nos conducen hasta estas destacadas posiciones también. No podemos perder comba y para no hacerlo hay que predicar a favor de dar sin recibir. Para que al final, como pensaba Montaigne que teníamos que hacer, hayamos dado más de lo que hemos recibido. Hayamos dado más a los padres, hermanos, amigos, a los miles que no conocemos ni conoceremos. Sin pensar que el mercado lo marca todo. La donación de sangre o de órganos lo desmiente. A veces, incluso es condición necesaria hacer algo por nada, y ahí se forja la superioridad moral que tienen los que se preocupan de drogadictos sin cobrar, lo que no quiere decir que algunos no deban cobrar. Mas muchos donantes de sangre o de órganos o voluntarios sociales dan sin recibir. Como las clavellinas de aire”*¹⁰⁴¹-, es movien en unes xifres de trasplantaments molt similars a les d'Espanya.

---

¹⁰⁴¹Lluch, “Clavellinas de aire”, 21.

En aquest camp en concret els veritables pioners serien els catalans Gil Vernet o Caralps, els quals amb els seus respectius equips mèdics –en el cas del Doctor Gil Vernet es feu a l'Hospital Clínic de Barcelona i el seu equip estava constituït pels doctors Fernández Cruz, Carretero i Andreu- van ser els primers en trasplantar ronyons i pàncrees. De fet, tal i com ho mostrava l'article "*Primer aniversario del trasplante de riñón i páncreas*" de la Revista *Noticias Médicas*¹⁰⁴² el respectiu malalt es trobava alliberat del tractament insulínic i practicava vida normal, sense la necessitat de seguir cap règim dietètic. Durant el 1985 s'havien realitzat 5 trasplants simultanis de ronyó i de pàncrees a pacients amb diabetis juvenil. D'aquests 5, 4 mantenien un correcte funcionament de ronyó i a 4 els hi va funcionar el pàncrees en un període superior a 5 mesos. Nou mesos després hi van haver 3 pacients trasplantats lliures de tractament insulínic.

En el seu títol "*Artículo o sermón*" es posava de relleu l'evolució tan important que hi havia hagut en matèria de trasplants de ronyó més el com això els hi havia repercutit als afectats en una millora de la quantitat i de la qualitat de vida, al no haver de dependre més de la màquina de diàlisi. "*Por lo tanto, cuando hemos leído hace pocos días los éxitos de 1992 en materia de trasplantes, hemos leído también unos grandes éxitos de fraternidad. Hay que subrayarlo y creo que se hace poco. Tenemos con frecuencia una imagen de nosotros poco positiva. El orgullo es mal compañero para las comunidades, pero un punto de orgullo es imprescindible. Imprescindible sobre todo en un terreno en el que cualquier juicio parece tener la misma credibilidad que otro: "me parece", "me dijo un taxista", "la televisión atonta". Los trasplantes, en cambio, con unos datos cuantitativos y contrastables dan una imagen mejor de nuestra fraternidad. Yo al menos tengo este punto de orgullo. Una donación total de órganos de un familiar me lo hizo sentir, profundamente, el pasado verano.*

Pensaba sobre este orden de cosas en una posterior tertulia a una razonablemente optimista explicación del curso de las negociaciones por la paz en Oriente Medio. Fue su protagonista Shlomo Ben Amí, antiguo embajador de Israel en España y negociador ahora en Washington. La conversación derivó sobre España. Participaban, entre otros, Mauricio Hatchwell, exponente de los sefardíes en España, el psiquiatra Enrique Rojas, el ministro Múgica Herzog y una hija de María Antonia Tous, cuyo recuerdo me

---

¹⁰⁴²FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986). Recull de premsa- 1986, unitat d'instal·lació:85.

emocionó. Ante algún contertulio demasiado pesimista sobre nuestros valores solidarios recordé este campo de fraternidad excelente, las donaciones de órganos”¹⁰⁴³.

Després d’haver parlat del tema dels trasplantaments d’òrgans via els articles d’E. Lluch, cal esmentar què es va dir a la sessió plenària del 26 de febrer de 1986. Abans que el Ministre de Sanitat intervingués aquest seria interpellat per varis companys del seu partit: d’una banda, Manuel Ángel Aguilar Belda posà de manifest la història (en general) dels trasplantaments d’òrgans i apuntà que de trasplantaments de ronyó a Espanya s’havien fet des de (circa) 1966 i que amb el temps, sortosament, la tècnica havia millorat molt –tant els medicaments que ajudaven a no refusar els òrgans trasplantats com la mateixa cirurgia, farien d’aquests trasplantaments una tècnica madura i amb una alta eficàcia sanitària i social.

Així que, després de fer aquesta intervenció i de preguntar-li a Lluch què s’havia fet en aquest camp fins llavors, arribà l’hora del Ministre de Sanitat i Consum. Aquest començà la seva exposició amb aquests nombres:

Anys	Nº de trasplants
1982	393
1986	968

Amb aquesta taula estadística es veu clarament com deuria ser d’espectacular el creixement del nombre de trasplantats en els anys 1984-1985. Al 1986, en aquest camp, només hi tenien per sobre els països escandinaus (Noruega, Suècia i Dinamarca) –en paraules d’E. Lluch, estar al darrera dels nòrdics, en termes de Sanitat, era el millor dels elogis- i, a la vegada, es trobaven a l’alçada de França i Alemanya, superant als Estats Units, Àustria, Holanda, Bèlgica i la Gran Bretanya. Però com digué Lluch, aquest brutal salt en nombre i en qualitat dels trasplants d’òrgans encara no era suficient, només seria suficient si no hi hagués un *stock* de pacients malalts a l’espera i l’única forma que hi havia per acabar amb aquest *stock* era arribar als 1000 trasplants anuals. Una fita que podia arribar a donar-se, segons les previsions del Ministre de Sanitat, a l’any 1987 –lògicament per aconseguir aquest *target* no solament calien més donants,

---

¹⁰⁴³Lluch, “Artículo o sermón”, 17.

sinó que també es necessitava més col·laboració entre jutges, tot i que molts d'ells ja estaven preparats per a facilitar l'augment del nombre de trasplantaments.

Abans de passar a la interpel·lació del socialista Jaime Blanco García, és interessant acabar de dir que el Ministre de Sanitat acabà la seva primera intervenció dient això: mentre a tota Espanya havia augmentat el nombre de trasplantats i, en moltes zones l'avanç havia estat excel·lent –com a Andalusia, el País Basc i a Galícia-, havia disminuït a Catalunya i a Navarra. En concret, pel cas català, Lluch en diria que no deixava de ser una petita sotragada, ja que no es podia oblidar que aquesta nació havia estat la pionera de trasplantaments de ronyó.

Jaime Blanco García es referí en aquest camp, però, en concret, el de trasplantaments de fetge, en primera instància parlà dels nivells de seguretat que s'havia arribat a Espanya el 1986 gràcies a la seva positiva evolució. Amb una tècnica que llavors ja estava molt ben desenvolupada, fins i tot s'havien fet experiments amb animals. A més a més, sabia que el respectiu Ministeri havia acreditat a dos hospitals per aquest tipus de proves i que s'havia constituït el Centre Nacional de Coordinació de Trasplantaments. Dit això, preguntà a Lluch pel futur dels trasplantaments de fetge a Espanya.

De cara a aquesta pregunta, potser perquè Lluch era economista, començà per exposar-li una sèrie de dades numèriques (a Catalunya, a l'any 1984, es van fer 13 trasplants, mentre que el 1985 se'n van fer 4). A més de demostrar que en aquest camp Catalunya havia estat la pionera, aquests nombres també mostraven la prudència amb què s'han de fer aquests tipus d'operacions. En aquesta línia, el 1986 es va acordar en el conjunt de la sanitat espanyola anar en compte amb els trasplantaments de fetge.

També, des del Ministeri de Sanitat i Consum -per tal de potenciar aquesta ramificació del món sanitari- es pagarien a metges beques de formació perquè aquests anessin als països on s'havien iniciat aquests tipus d'operacions, com ara els Estats Units. Si un mira la bibliografia d'Ernest Lluch, moltes de les seves obres han estat treballades en equip, per tant, s'arriba fàcilment a la conclusió que a *l'abominable home de les 8* li agradava treballar en grup, en equip, de forma interdisciplinària. Segurament, per això reduí el nombre d'hospitals acreditats per fer trasplantaments de fetge i així obligà a la cooperació i a la col·laboració entre els hospitals d'Espanya. Per exemple, a l'any 1986,

a Madrid, es va fer un trasplantament de fetge a una nena i aquest no seria fet per un únic hospital, sinó que varen ser dos els protagonistes: l'Hospital de *La Paz* i el de la *Puerta de Hierro*. A més de les possibles col·laboracions que hi podrien haver hagut per part de metges independents d'altres hospitals, com el *Ramón y Cajal*.

Moltes d'aquestes operacions no havien tingut uns resultats massa satisfactoris, per tant, tenint present això més el cost que tenien aquests processos, es fa lògic que Ernest Lluch aconsellés al col·lectiu mèdic que es concentrassin en determinats grups d'edat, sobretot en el dels nens i les nenes -que era el grup on les possibilitats d'èxit eren més elevades. “[E. Lluch] *El talante es, pues, el de no precipitarse; hacer las cosas sentadamente y en aquellos grupos de población en los cuales el porcentaje de éxito es relativamente elevado*”¹⁰⁴⁴.

Dins del món dels trasplantaments és vital la rapidesa del transport dels òrgans vius d'un cos a l'altre. Així que, la pregunta del socialista Juan Miguel Asperilla Sánchez, en el ple del 19 de març de 1986¹⁰⁴⁵, va ser de gran interès i de gran importància perquè aquest li preguntà a Ernest Lluch això: “*¿Qué medidas ha adoptado o piensa adoptar el gobierno para que los órganos del cuerpo humano de las personas donantes puedan llegar a su destino dentro de la premura necesaria y con la eficacia requerida, sea cual sea el lugar donde se realice su extracción?*”. Abans, però, el diputat Asperilla Sánchez li diria a Lluch que havia estat testimoni de la rapidesa i de l'eficàcia dels equips mèdics, els quals havien servit per a salvaguardar diverses vides humanes mitjançant els trasplantaments. També hi afegiria que sempre calia tenir present a la inestimable ajuda de les Forces Armades, nogensmenys, havia vist com no havia estat possible el compliment de totes les voluntats de les persones difuntes –les quals havien demanat ser trasplantades un cop morts.

Ernest Lluch li explicà tant en el seu company de partit com a la resta de parlamentaris que, abans de res, era clau conèixer la diversitat dels trasplantaments que s'havien fet fins llavors a Espanya. Pel que fa el trasplantament de ronyó el temps de transport era de 36 hores, per tant, era el més senzill a transportar; els problemes arribaven a l'hora de trasplantar un cor, que eren 4 hores i mitja, mentre que el de fetge tan sols es tenien 6

---

¹⁰⁴⁴Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “26 de febrero de 1986”.

¹⁰⁴⁵Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “19 de marzo de 1986”.

hores per extreure'l d'un cos i inserir-lo a l'altre. Trasplantar un cor o un fetge, almenys a l'any 1986, representava ésser un esforç addicional per aquells professionals que ho feien, ja que la majoria d'ells havien de participar tant a l'extracció com a l'hora de trasplantar l'òrgan "x".

Tot i l'existència d'aquestes complexitats, a Espanya es pogué tirar endavant el trasplantament d'òrgans gràcies a la col·laboració de les Forces Armades i del servei aeri que actuà amb una gran rapidesa més l'ajuda del personal de Creu Roja i el de la Policia Municipal. Aquesta manera de funcionar, fins aleshores, havia funcionat bé, però per a distàncies mitjanes com Logronyo-Pamplona o Sevilla-Cadis, s'estava negociant amb el *Real Club Aéreo de España* per tal d'aconseguir de forma gratuïta altre mitjà adequat a tots els Clubs Aeris d'Espanya.

Altre factor important amb el qual s'estava comptant i alhora creant, per tal de fer factible aquest transport d'òrgans cada cop més divers i complex, era un Centre Nacional d'Informació i així es podria coordinar i organitzar més eficaçment -al minut- les extraccions i els trasplantaments d'òrgans junt amb el seu transport. Amb tot això, amb el pas del temps s'anava millorant cada vegada més aquest tipus de transport, tan positiva seria l'evolució en termes de trasplants d'òrgans que, a 1986, amb el de ronyó Espanya es trobava al darrera de Noruega, Dinamarca i Suècia i a l'alçada de França i Alemanya, mentre que en termes de trasplantament de cor amb poc temps també arribà a estar a un primer pla internacional.

Amb aquesta explicació el diputat Asperilla Sánchez li agrairia la feina feta i li desitjaria molts èxits al Ministre Lluç. Dit això, l'Ernest Lluç acabà de parlar d'aquest tema així: "*Sólo un minuto. El Diputado que pregunta es de la zona de Cáceres, de la población de Riobos, donde se ha producido este trasplante de corazón y donde ha habido angustia y una manifestación para que estos temas vayan lo más rápidamente posible*"¹⁰⁴⁶.

---

¹⁰⁴⁶*Ibid.*

10.d.XIII. Llei General de Sanitat

“Esa Ley que tiene más de 30 años (33-34 años), desde que se aprobó en el Congreso, en sus elementos fundamentales sigue siendo una ley que cambió la realidad social de España y su visión de toda la ciudadanía. Hoy sigue siendo vigente y cuando se ha tocado –algunas cosas hay que retocar siempre– más bien se ha resquebrajado el sistema, o sea, se ha más bien regresado que avanzado, sobretudo, en la última crisis, esta fue la intención y ninguna otra”.

Felipe González Márquez

Segons Lluch, els orígens de la LGS es troben en la discussió que es va donar el 13 de desembre de 1982 entre el *Consejo General del Colegio de Médicos* i el seu govern, per tal de fixar els *camins per on caminar* i avançar cap a un bon borrador d'aquesta llei; Ernest Lluch explicava que ell havia elegit personalment a les persones que formaren part de la Comissió que redactà la LGS. Totes elles representaven múltiples realitats i provenien de diversos sectors sanitaris: hi havia qui venia de l'administració pública; tècnics sense adscripció política ni amb responsabilitats executives; tres persones vinculades amb Comunitats Autònomes (no totes elles socialistes; sorprenentment, un Conseller de Sanitat del País Basc estaria incorporat en aquesta comissió de manera molt viva i activa) i un metge que pertanyia al món municipal i el de les Corporacions Locals.

De la mà del diputat socialista i metge Marcelo Palacios Alonso es va saber la història que havien tingut les lleis generals de sanitat a Espanya. Tot va començar amb la Llei de Sanitat de 1855, en temps d'Isabel II, aquesta s'intentà posar al dia amb la de 1944, refundada en el seu text l'any 1974 –aquesta havia quedat obsoleta en els anys 80. Des de l'any 1908 existia un *Instituto Nacional de Previsión* i uns estatuts jurídics del funcionament dels diferents sectors sanitaris que incorporaven aspectes de la pròpia Llei.

El mateix diputat Palacios Alonso, a 31 d'octubre de 1985¹⁰⁴⁷, digué que a Espanya es disposava d'un metge per cada 354 habitants, *“lo cual nos sitúa en segundo lugar de Europa, que quiere decir prácticamente en segundo lugar del mundo, de personal médico en relación con la población, y, no obstante, tenemos carencia de psiquiatras, tenemos carencia de médicos de salud pública, y tenemos una enorme carencia de odontólogos.*

---

¹⁰⁴⁷Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “31 de octubre de 1985”.

Una tercera consideración, señorías, es que en nuestra nación se gasta el 22 por ciento del total del gasto de salud en productos farmacéuticos, lo cual nos sitúa muy por encima, en algunos casos cuatro y cinco veces más, de lo que gastan otras naciones de nuestro entorno regional.

Una cuarta consideración, señorías, es que nuestro sector privado está muy por encima de lo que correspondería a una demanda razonable de la población. Se sitúa entre el 25 y el 30 por ciento, cuando tal vez la demanda, en términos razonables, había de situarse alrededor del 10 por ciento.

Una penúltima consideración, señorías, es que nuestra nación se incluye, con respecto al gasto sanitario, dentro de las naciones desarrolladas. Si se admite como parámetro internacional que los países en subdesarrollo gastan entre 2 y 4 por ciento de su producto interior bruto en sanidad y que nosotros gastamos, en su globalidad, el 5,2 por ciento, señorías, tendríamos que reflexionar sobre esta cuestión.

Por último, y sólo a título de ejemplo, nosotros tenemos en el país 42.000 camas de asistencia psiquiátrica y, sin embargo, nuestra asistencia psiquiátrica ha sido permanentemente condenada por sus características de asistencia indigna e impropia de una nación que se considere civilizada y justa, puesto que sus actuaciones se han movido permanentemente en el campo de la acción custodial, asilar y manicomial”¹⁰⁴⁸.

Precisament, per a mantenir i millorar tots aquests resultats positius que havia obtingut Espanya en termes sanitaris, després de 3 anys i escaig de govern socialista, calia discutir més que mai l'avantprojecte de la Llei General de Sanitat¹⁰⁴⁹. Aquesta LGS a més de ser anomenada de nou “globo sonda” o de “engendro”, també fou comparada amb la obra de Yuri Andropov, “El marxisme es el opio del pueblo”, com si el govern socialista volgués enganyar a la societat espanyola. Hi havia gent com Carlos Kaiser que deia que aquesta nova legislació duria el país a una impecable guerra sanitària, al no

---

¹⁰⁴⁸ *Ibid.*

¹⁰⁴⁹ Malgrat que els nacionalistes de Convergència no tingueren una bona relació amb Madrid -en termes sanitaris- al llarg del mandat del Ministre Ernest Lluch. Tot fa pensar que els Convergents acabarien aprovant aquesta llei al jugar encara, en aquells temps, a l'anomenat “peix al cove”. Un fet que es pot veure en el respectiu fragment: “espero que los mismos veintemil millones de pesetas que el estado ha cedido generosamente a la Generalidad de Cataluña por apoyar la L.G.S. el partido de CIU regale otros tantos millones a la Junta de Andalucía que no ha puesto ninguna traba a la citada Ley. O todos moros o todos cristianos, sr. Lluch.- No hablemos del trato que está recibiendo de ese Ministerio la Concepción de Madrid” (FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació:85. Teletip del 30 de juny de 1986).

tenir un règim de personal que respectés a tothom. Altres problemes que presentava tal llei era el seu finançament, però, sobretot, el seu caràcter harmonitzador, de *loapilla*, d'estil “*ernestino*”, de dubtosa constitucionalitat, sent així un pèssim cartell davant de les eleccions basques i catalanes¹⁰⁵⁰.

No només estarien en contra de la LGS els de Minoria Catalana i els del PNB, sinó que també ho estigueren els del Grup Parlamentari Popular: “[Ruiz Soto] *Las Autonomías lo han dicho por la voz de los portavoces autonómicos, pero quizá en ellos pueda sonar a que siempre están hablando de centralismo; ahora lo dice un Diputado por Madrid: esta ley no confía en las Autonomías en lo que respecta a la organización sanitaria, que es lo que estamos tratando aquí; lo han dicho ellos muy claramente y nosotros estamos de acuerdo, porque creemos que si en esta ley se tiene confianza en lo que son las Autonomías para la organización de la sanidad, lo harán mucho mejor, o ¿es que acaso tienen ustedes miedo de que alguna Autonomía que no esté gobernada por el Partido Socialista organice mejor la sanidad que el Gobierno socialista? No creo que sea eso. Únicamente podemos recordar, por ejemplo, cómo el primer bebé probeta no se ha logrado en un hospital del INSALUD, se ha hecho en una Autonomía. Yo creo que eso es enriquecedor, y si los primeros que lo han hecho han sido los catalanes, <<chapeau>>, y a ver si lo hacen ahora los andaluces, o los extremeños, por no poner siempre ejemplos del norte [...]. En una palabra, no quieren dar una libertad total de la organización sanitaria a las Autonomías, y entramos otra vez en el capítulo de las libertades; a lo largo de esta ley me tendrá machaconamente echándoselo en cara*”¹⁰⁵¹.

Deixant de banda la discussió més política/ideològica de la LGS, Juan María Bandrés Molet, membre d'*Euskadiko Ezkerra* i del Grup Mixt, es va preocupar perquè la citada llei adquirís un caràcter internacional, és a dir, demanà que s'inclogués en tal projecte un programa que expliqués la manera de cobrir a un espanyol que es trobés a l'estranger i encara més, si aquest es trobava a un país amb mancances d'assistència sanitària. L'objectiu estava en assegurar una assistència sanitària no inferior a la del sistema espanyol als nacionals que es localitzessin a l'estranger.

---

¹⁰⁵⁰FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85. Kaiser, “Las “otras leyes” de sanidad”, 6.

¹⁰⁵¹Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “31 de octubre de 1985”.

“En el concierto internacional puede ocurrir perfectamente hoy en día que un español tenga que vivir por obligación en un país extranjero que no tenga tratado de ninguna clase con el Estado español; habría que ver la manera de establecer en este país algún sistema para que los consulados españoles pudieran disponer de algunos fondos que se pudieran utilizar y arbitrar para ese tipo de cosas. Se podía establecer un sistema de relación entre el Ministerio de Sanidad y el de Asuntos Exteriores para este tipo de casos, que no son muy frecuentes, por la razón que he indicado antes, pero que son perfectamente posibles.

*Por ahí me parece que es por donde se podría dar solución a este problema”*¹⁰⁵².

Continuant en la mateixa línia, fou el mateix Bandrés qui s’enrecordà dels immigrants amb aquesta esmena: *“Los extranjeros no residentes en España quedarán cubiertos asistencialmente por el sistema público en la forma en que lo determinen las leyes y convenios internacionales”*¹⁰⁵³. Això fou recolzat pel diputat Horacio Fernández Inguanzo (PCE) i el que afegí fou que tots els ciutadans d’Espanya havien de gaudir d’una sanitat pública sense discriminacions, igual que ho va dir la diputada del PNB Ana Gorroño Arrizabalaga, qui cità el lema de la OMS: *“Sanidad para todos en el año 2000”*.

Altres novetats que afloraren en aquest debat voltaren temes com el de la llibertat d’elecció de metge, sobre veterinària i sobre tractaments terapèutics. Des del punt de vista dels comunistes, la llibertat d’elecció de metge proposada pels socialistes havia estat purament una jugada de propaganda, ja que per ells era inviable que a Espanya es donés una llibertat de metge real a causa de les grans diferències existents entre el camp i la ciutat, és més, segons els comunistes tal política anava contra l’economia i era demagògica, sobretot, pel fet que el dret d’elecció de metge, tard o d’hora, generaria competència entre els professionals. I la competència no sempre és positiva, en aquest cas concret, segons els comunistes, aquesta duria als metges a complaure al pacient, traduint-se això amb majors prestacions de medicaments, en termes d’extensió d’invalideses laborals transitòries i en jubilacions per incapacitat física.

---

¹⁰⁵²*Ibid.*

¹⁰⁵³*Ibid.*

A més d'això, no volien que el govern fes afirmacions com aquesta “hi haurà lliure elecció de metge en aquells nuclis urbans de més de 250.000 habitants”, perquè si aquesta havia d'existir l'havien de gaudir tots els ciutadans d'Espanya. En relació a això, volgueren limitar l'elecció de metge a l'atenció primària i a l'àmbit de la zona de salut, perquè si això no es feia no hi hauria cap lògica amb el nivell de prestacions que pretenia prestar a la societat la LGS. Fent-ho d'aquesta manera, els pacients només tindrien el dret d'escollir al seu metge d'entre els que treballaven en els respectius serveis especialitzats -en cas que aquest no pogués ser atès en els hospitals. I en cas que els serveis d'assistència especialitzada estiguessin col·lapsats a la seva comunitat autònoma, aquest podria escollir els de la comunitat autònoma que volgués, sempre i quan li fossin pròximes.

En resum, tècnicament, l'aplicació d'una àmplia lliure elecció de metge i de centre hospitalari –segons els comunistes- dificultava el principi de programació i només facilitaria que el sistema fos, bàsicament, assistencialista i que es potenciés l'”hospitalocentrismo” –trencant-se així la opció del treball en equip i la realització d'una medicina de prevenció i de promoció de salut tant en l'àmbit individual com en el col·lectiu.

D'això, el diputat Palacios Alonso en va dir el següent: *“Es evidente que los sectores, fundamentalmente del Grupo Popular, ponen especial énfasis y hacen estandarte de la defensa de la libertad de elección. Todos, señorías, todos queremos la libertad de elección de médico y de hospital. Todos, en condiciones de igualdad real. No queremos una libertad de elección inducida, no queremos que el español pueda escoger porque puede poner un uno, una equis o un dos; queremos que el ciudadano español pueda escoger ampliamente en su vecindad, pero para eso tendremos que contar con estructuras suficientes, con equipamientos suficientes de vecindad, porque si no podría establecerse un principio de demanda, como consecuencia de una oferta -recuerden ustedes el principio o ley de Say, que dice que una cama construida es una cama ocupada, y una cama ocupada es una cama facturada-, y en consecuencia, estaríamos contribuyendo más todavía a que en este país existan zonas negras, zonas desertizadas de estructuras sanitarias.*

La libertad, por consecuencia, puede ser -como hemos visto en algunas enmiendas aquí defendidas- limitada al mero círculo de la zona básica, o puede ser considerada en toda su amplitud. En la ley se ha trabajado, en base a las argumentaciones que yo he presentado en un principio, buscando un equilibrio en este sentido. Evidentemente, no es posible que nosotros vengamos aquí a decir que en todo el mundo o en todo nuestro contexto regional se puede elegir a los profesionales, porque eso es absolutamente falso, eso es una falacia. Algún mecanismo existe en todos los países de nuestro entorno regional que lo regula, sea económicamente; sea porque se producen plazos de modificación o cambio de la elección, de seis a doce meses; sea porque se tienen circuitos de 1.500 a 3.000 usuarios; sea, como en Alemania, porque las Cajas indican a qué médico o a qué hospital hay que ir; sea como en Francia, donde el propio ciudadano tiene que llegar a pagar hasta el 20 por ciento, si decide la elección total. Por ello, nosotros no podemos traer aquí -además no es homologable absolutamente- la bandera o el estandarte de que en otros sitios la libertad es absoluta. Sólo existe un lugar en nuestro entorno regional, que es Luxemburgo, donde hay absoluta libertad de elección, pero, señorías, Luxemburgo es orográficamente muy pequeño y demográficamente mucho más pequeño que algunas de las ciudades que se van a constituir en áreas de salud donde la libertad de elección será total, puesto que su población no supera los 450.000 habitantes”¹⁰⁵⁴.

El diputat de *Coalición Democrática* i veterinari Pablo Paños Martí –qui arribà a dir que la veterinària a la LGS de Lluch havia patit un retrocés-, va recalcar la gran importància que tenia la veterinària i més si aquesta actuava en tots aquests camps: a la salut pública, al sector de l’alimentació, al de les malalties transmissibles, en les esporàdiques per ingesta d’aliments en males condicions, altres.

Si la Comunitat Econòmica Europea –en la que Espanya li quedava poc per a ingressar- tenia Comissions especialitzades en cada branca (veterinària, medicina preventiva, higiene alimentària i sobre malalties transferibles), la documentació estadística i econòmica del govern espanyol no contemplava cap d’aquests elements.

---

¹⁰⁵⁴ *Ibid.*

Segons Paños Martí, a l'exposició d'aquest projecte de llei s'oblidaren temàtiques com la de la inspecció alimentària, els anàlisis, els laboratoris, les zoonosis¹⁰⁵⁵ transmissibles, altres. Com també no es parlava del reconeixement dels serveis veterinaris i de la homologació dels títols i especialitats de farmacèutica i de veterinària, fets que sí que es tenien presents en el Consell de la CEE. A més, reivindicaria les diverses competències de la veterinària que la LGS no reconeixia com a pròpies d'aquest camp (els estudis d'epidemiologia comparada i les investigacions i experimentacions en medicina veterinària, la investigació alimentària, la lluita contra la zoonosis, la inspecció alimentària –una que havia de ser la figura central del sistema sanitari-, les mesures de prevenció contra la malaltia i la ordenació sanitària de les relacions de l'home amb els animals -especialment de companyia- i les relatives a l'alimentació, a més de les investigacions i experimentacions dels programes sanitaris), mentre que la OMS i Europa sí que ho reconeixien.

Finalment, la darrera innovació d'aquell debat vingué de la veu de Juan María Bandrés¹⁰⁵⁶. Qui va dir que aquelles persones que es prestessin com a conillets d'índies pel bé del I+D de la sanitat pública espanyola, haurien de rebre “*la confirmación de la validez y ausencia de riesgo adicional de los mismos, por parte del médico que los propone, del Comité de Ensayos Clínicos y de la Dirección del centro sanitario en que se realizan*”¹⁰⁵⁷. A part d'això, abans de fer aquests assaigs clínics calia haver obtingut el permís del pacient –de la mateixa manera que el metge encarregat a fer-li un seguiment i a aportar-li tota la informació també hauria de signar. Assegurant-se així l'absència de riscos addicionals i perquè el pacient vol que el tractin d'una determinada manera.

Sense marxar del món de la investigació i dels tractaments mèdics, la diputada *penebista* Ana Gorroño Arrizabalaga defensà la necessitat de l'existència d'una signatura del pacient conforme aquest donava permís al metge “x” per a fer-se qualsevol operació. Tanmateix, segons el projecte de llei de la LGS hi havien dos excepcions en

---

¹⁰⁵⁵ Qualsevol malaltia d'origen animal que pugui ser transmesa a les persones.

¹⁰⁵⁶ Qui va defensar aquesta esmena sobre la documentació que un pacient genera al llarg de la seva vida: “*A que quede constancia escrita de toda atención de salud que le sea prestada. La documentación generada como soporte de tales informaciones en el Sistema Público de Salud y entidades privadas colaboradoras, serán consideradas de la propiedad pública, si bien cada persona o sus representantes legales tendrán derecho a la información en los términos reglamentarios que se establezcan por las Administraciones competentes*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “31 de octubre de 1985”).

¹⁰⁵⁷ *Ibid.*

les quals no era necessari la seva signatura: “*Cuando la no intervenció suponga un riesgo para la salud pública o los intereses de la comunidad*”-aquesta diputada volgué eliminar les expressions “*o los intereses de la comunidad*” i “*cuando exista imperativo legal*”. Tot i que sí que estava d’acord amb aquesta altra excepció: “*cuando la urgencia en la atención al usuario no admita demoras*”, ella li afegiria aquesta precisió: “*la expresión <<cuando la urgencia>> es excesivamente amplia. Esta urgencia ha de llevar consigo el peligro de lesiones irreversibles o fallecimiento <<in situ>> y esto debería estar debidamente especificado*”¹⁰⁵⁸.

Feta la reforma sanitària, segons el traumatòleg i cirurgià ortopèdic Carlos Hernández Gil, la població espanyola es trobava assistida de la següent manera: amb un 98,5% de cobertura sanitària pública; el 0,2% de la població seria assistida per la beneficència i el 1,3% per les assegurances privades¹⁰⁵⁹.

---

¹⁰⁵⁸*Ibid.*

¹⁰⁵⁹Pere Navarro tingué certa relació amb Ernest Lluch i amb els del seu equip a l’hora d’elaborar la Llei General de Sanitat, ell fou de la coordinadora de la secretaria de sectorials del partit a Catalunya i des d’allí, doncs, hi col·laborà intensament enviant consideracions a la comissió de sanitat; E. Lluch com a Ministre era molt sensible a les col·laboracions i, encara més, a l’hora de redactar la LGS.

Llavors, hi havia el territori INSALUD a gran part d’Espanya –gestionat directament per l’Estat- i altra era la sanitat controlada per les autonomies. En el cas de Catalunya, la Generalitat era qui gestionava la sanitat catalana, cosa que amb la LGS es va homogeneïtzar força; si a gran part d’Espanya la sanitat acabà sent pública, encara que també hi havia de privada, la realitat catalana era més complexa perquè allí hi convivia la gestió pública amb consorcis sanitaris –alguns vinguts de fundacions religioses com la de Sant Llützer de Terrassa. Aquesta diversitat era la que havia d’ordenar i uniformitzar la LGS, era una diversitat pròpia de la sanitat catalana perquè aquesta no hi existia pas a la resta d’Espanya.

Per a Pere Navarro, la confecció d’un govern, de vegades, té coses que són sorprenents i la posició de Ministre és un càrrec bàsicament polític, és la cara política del Ministeri, per tant, per ser-ho no cal ser especialista de cap camp en concret, ja que per això existien els assessors tècnics especialistes en el camp sanitari, en el cas d’E. Lluch. A més, en aquell govern hi havia d’haver certa quota catalana, per tant, Narcís Serra (sense haver fet la *mili*) acabà ocupant el Ministeri de Defensa i Lluch, el de Sanitat i de Consum.

11. Cas FILESA

Marçal Sintes, quan li va preguntar a E. Lluch pel cas FILESA, aquest primer fingí ignorància amb un “no en sé res”¹⁰⁶⁰, però immediatament després respongué que tenia una opinió “formadíssima. És una qüestió de buscar diners per al Partit Socialista per pagar els costos de la campanya de l’OTAN, que vam fer sols”¹⁰⁶¹. A més, acabaria d’arrodonir l’entrevista amb aquesta resposta en parlar del cas de l’OTAN: “Quan va arribar l’hora de la veritat, aquí no va donar ningú la cara. A part del Partit Socialista, a tot Espanya només ho va fer gent a tall individual, com el Cercle d’Economia, José María García, Alberto Oliart, Juan Benet... Alguns banquers no van ajudar gens i d’altres van donar diners, que són aquests diners”¹⁰⁶².

Malgrat que els socialistes Pablo Castellano Cardalliaguet i Josep Maria Sala i Grisó, igual que l’expert en seguretat Luis Mariscal –“en el caso que me cita (financiación del PSOE) por medio de FILESA, MALESA y Time Export, no consta”¹⁰⁶³-, no culpessin pas Lluch de ser darrere d’aquest cas de corrupció, de ben segur que aquest en tenia molta informació ja que formava part del nucli dur del PSOE com es demostrarà a continuació.

Josep Maria Sala i Grisó¹⁰⁶⁴, sobre un cert protagonisme de Lluch de cara al finançament del PSOE per a la campanya Pro-OTAN, digué això: “no soc massa conscient, jo no sé si a través del PSOE... si va tenir alguna relació... l’Ernest era una persona que tenia bona relació bàsicament amb tothom. Tenia bona relació amb el món econòmic, segur, i amb el món sindical. Ell sempre va tenir una relació molt estreta amb la UGT. Ell era una persona de coneixements molt variats i d’interessos diferents, i amb una gran capacitat de relacions públiques, això segur. Segur que va fer

---

¹⁰⁶⁰Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 66.

¹⁰⁶¹*Ibid.*; “[F. González] Algunos pensaban que el desafío de la OTAN produjo un salto de endeudamiento del partido para enfrentar la campaña, no otra cosa, y algunos ligaron ese salto del endeudamiento del partido con algunas de las comisiones de FILESA. Yo de verdad, es que creo que no había relación. Lo que pasó con el asunto de la OTAN, es que si nosotros teníamos este nivel “z” de endeudamiento, como eso no era una campaña electoral, como allí no había financiación de campaña electoral, lo que pasó es que nosotros nos endeudamos con la banca para tener medios, pero es una deuda que se arrastró durante muchísimo tiempo porque aquí no había -así como cuando haces una campaña electoral, los fondos de campaña y no se cuanto más... - más que... casi nosotros contra el mundo. Pero no había relación entre el escándalo de FILESA y la OTAN”.

¹⁰⁶²Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 66-67.

¹⁰⁶³Luis Mariscal, whatsapp, Febrer 22, 2017, a les 19.40 hores.

¹⁰⁶⁴Es van veure encausats per la justícia (pel cas FILESA...) Josep Maria Sala i Grisó, Carlos Navarro, Elena Flores, Aida Álvarez, Guillermo Galeote, Paulino Barrabés i Alfonso Guerra. Cal destacar que el jutge Marino Barbero, el 5 de maig de 1995, decretà el processament de 39 persones per delictes de malversació de fons públics, apropiació indeguda, falsedat documental i associació il·lícita; però el judici no se celebrà fins al cap de dos anys i quan aquest es donà el jutge n’era un altre, Enrique Bacigalupo, qui rebaixà el nombre d’acusats a 12 (Llums i taquígrafs, “FILESA”).

campanya a favor de la pertinença a l'OTAN, que era la posició de aleshores del PSOE, però en termes orgànics o de finançament no en soc conscient.

Amb el cas FILESA, malgrat que em vaig trobar afectat, jo no hi tenia cap relació. En tot cas va ser un tema que va afectar el PSOE en el seu moment. Sí que es va dir que tenia alguna vinculació amb el tema del finançament de la campanya de l'OTAN... però, no tinc constància que l'Ernest hagués tingut cap tipus d'intervenció. Ha sortit a llibres que el cas FILESA estava vinculat a la campanya de l'OTAN –segons alguns diaris d'aquell temps també, davant dels problemes de finançament del PSOE-, però això ho recordo d'alguna manera per haver-ho llegit. Era una qüestió que afectava bàsicament el PSOE i, en tot cas, ja van aclarir-ho o deixar d'aclarir el que havien de fer en el seu moment. Però de l'Ernest, no tinc cap tipus de constància que hagués tingut relació amb aquest tema. Era el PSOE el que podria donar explicacions”.

Certament, l'Ernest Lluch “*tenia un do especial, amb la seva forma de parlar i, en saber tractar la gent de diners i banquers, sempre aconseguia el finançament que buscava*”, segons Montserrat Lamarca. Més d'un cop s'havia trobat i esmorzat amb el President de la Caixa, Josep Vilarasau i Salat. Així que, sabent com era en Lluch i sabent l'objectiu tant de Felipe González com d'Alfonso Guerra de controlar el 40% del mercat financer espanyol a través de les Caixes d'Estalvi -ja que veien inviable una nacionalització de la banca després del fracàs del socialisme francès, segons Juan Luis Galiacho i Carlos Berbell-, no seria res estrany que immediatament després del 28 d'octubre de 1982 posessin a treballar els millors economistes de l'aparell socialista amb la fita d'assessorar els dirigents regionals sobre la manera més fàcil de controlar les respectives entitats¹⁰⁶⁵.

Dit això, a la seu del PSOE, que es localitzava aleshores al carrer madrileny de *Santa Engracia*, fou on es crearen múltiples gabinets. Un d'aquests fou presidit pel Ministre de Sanitat i Consum Ernest Lluch i Martín, sota la supervisió general del titular d'Economia, Miguel Boyer¹⁰⁶⁶, i de Luis Ángel Rojo, governador del Banc d'Espanya.

---

¹⁰⁶⁵La *Federación de Cajas de Ahorros de Andalucía* fou des d'on es fusionà la Caixa d'Estalvis de Ronda, amb les de Màlaga, de Cadis, d'Almeria i d'Antequera, que culminà el 18 de març de 1991 amb la creació d'Unicaja. Es creava així la principal entitat financera andalusa a mans del PSOE. Aquesta era presidida per Braulio Medel Cámara, un sevillà de 48 anys, catedràtic d'Hisenda Pública de la Universitat de Màlaga, aleshores viceconseller d'Economia de la Junta d'Andalusia i *guerrista* (Galiacho-Berbell, *Filesa*, 168).

¹⁰⁶⁶“*Home, enganxades...d'enganxada forta només en vaig tenir una, però amb una persona amb qui tinc bona relació, Miguel Boyer [...] jo no he estat mai un home partidari del dèficit. Més que per diners, ens vam discutir per ideologia, al voltant de la llei de Sanitat i la meua universalització de la Sanitat [...]. El conec molt, Boyer. Val molt,*

El ministre de Treball, Manuel Chaves, qui seria president de la Junta d'Andalusia, en presidia un altre dedicat exclusivament a estudiar el millor mitjà per posar les caixes d'estalvi al servei del socialisme. D'aquest gabinet també en formaven part Julio Rodríguez, president del Banc Hipotecari; Julián García Vargas, aleshores president del *Instituto de Crédito Oficial*, i Francisco Fernández Marugán, secretari de finances del PSOE durant els anys 90. Gràcies a aquests equips de treball els socialistes aconseguiren convertir les Caixes d'Estalvi¹⁰⁶⁷ en un dels seus instruments preferits i en una de les seves principals fonts de finançament.

Tirant encara enrere, 4 anys abans de la pujada dels socialistes al poder, el 1978, el president honorari i home fort de Catalana de Gas, Pere Duran Farrell, fou dels primers empresaris catalans que van trobar interessant conèixer els grans homes del socialisme espanyol com podia ser Felipe González i els del socialisme català, com ara Joan Reventós, Josep Maria Sala i Grisó¹⁰⁶⁸, Raimon Obiols i Ernest Lluch. Tal fou així, que el mateix Duran Farrell aquell any preparà una trobada a Barcelona amb González, en què també foren presents Obiols i Lluch. En aquella menjada el de Catalana de Gas els llençà aquesta frase: "*Vivimos tiempos de incertidumbre, pero este es pasajero. El futuro tiene un mejor perfil*", segons Carlos Berbell i Juan Luis Galiacho.

D'aquella reunió nasqué una gran relació de Duran Farrell amb els socialistes i en especial amb Felipe González. Sempre que aquests necessitaven la seva ajuda l'home fort de Catalana de Gas no els fallà.

El 29 de maig de 1991 els diaris *El Mundo* i *El Periódico de Catalunya* varen treure a la llum el cas *Filesa*, que no deixava de ser res més que importants bancs i empreses havien pagat milions de pessetes a les Societats FILESA, MALESA i TIME EXPORT per informes tècnics de dubtós valor i que potser no es van arribar a fer mai. Presumptament, tots aquests diners acumulats pel PSOE serviren per pagar les diverses campanyes electorals dels socialistes, com ara la de 1989.

Aquests estudis començaren a fer-se al darrer any de mandat d'Ernest Lluch com a ministre de Sanitat, molt possiblement per sufragar, com diu ell mateix, la campanya a

---

però ha tingut molts canvis ideològics i de feina en la seva vida. La veritat és que ell ha canviat molt. Per tant, no m'estranya" (Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 49-50).

¹⁰⁶⁷Els rectors d'aquestes entitats eren nomenats pels diferents poders públics. Precisament, en aquells temps, el PSOE controlava el Congrés dels Diputats amb 202 diputats, tenia el govern d'onze comunitats autònomes i el de 700 ajuntaments, inclosos els de Madrid, Barcelona, València i Sevilla.

¹⁰⁶⁸Nebot de Nemesi Ponsati, l'entrenador d'atletisme d'Ernest Lluch.

favor de la pertinença a l'OTAN. El primer informe data del 23 de gener de 1986, el *Centro de Estudios y Asesoramiento Metalúrgico* (CEAM) pagà 280.000 pessetes a TIME EXPORT pels serveis de promoció a la República Federal d'Alemanya. Però un dels informes més anecdòtics fou el del 20 de maig de 1987. Catalana de Gas hauria pagat a TIME EXPORT 8.400.000 pessetes per un estudi sobre l'“Operacionalidad de las exportaciones de tecnología gasista en los países del área mediterránea”, quan Pere Duran Farrell era la persona que més coneixement tenia en el sector del gas del nord d'Àfrica¹⁰⁶⁹. Gràcies a aquest últim informe esmentat, el diputat socialista Carlos Navarro Gómez i el senador Josep Maria Sala aconseguiren eixugar gairebé tot el deute de TIME EXPORT, que ascendia aleshores a 8.973.287 de pessetes.

Unes altres raons que duen a dir que Ernest Lluch més d'una vegada jugà a la carta del PSOE i que formà part del seu “hardware”, es troben durant la campanya a favor de la pertinença a l'OTAN de cara al respectiu referèndum del 12 de març de 1986- “I hi va haver un moment de molta por, perquè es podria perdre”¹⁰⁷⁰. Aleshores, el PSOE per estratègia política estava a favor de la permanència a l'OTAN, mentre que l'atlantista i President Jordi Pujol –també per motius polítics¹⁰⁷¹– estava per l'opció del no, o si més no per no fer una campanya clarament pel SÍ –“...nosaltres hem donat llibertat de vot. És lògic, doncs, que jo no digui ara què és el que votaré (Frase de Jordi Pujol en unes declaracions a Ràdio Barcelona, que a posteriori serien transcrites al diari *Avui*)”.

---

¹⁰⁶⁹ Aquest directiu català mantenia bones relacions amb les autoritats d'Argèlia.

¹⁰⁷⁰ Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 66.

¹⁰⁷¹ “El Govern central (en relació a Banca Catalana) ha fet una jugada indigna; en endavant d'ètica i moral, en parlarem nosaltres, no ells”. Frase de Jordi Pujol que, segons José Antich, la va dir en plena plaça de Sant Jaume (Barcelona) –des del balcó del Palau de la Generalitat– el 30 de maig de 1984; Pujol, sabia dues coses: malgrat que alguns diguin que a Espanya hi ha independència judicial, aquest sabia molt bé que si el govern no donava el vistiplau al fiscal per obrir el procés judicial aquest no mouria ni un dit; l'altre fet que sabia era que s'havia de defensar i per això, què millor que, “agafar molt fort la bandera de Catalunya i aquesta bandera va donar més rendiments del que ens esperàvem (Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 61)” –com digué Lluch, respecte a les primeres eleccions guanyades per Pujol el 1980: “Si Pujol és president de la Generalitat i aquesta és la màxima institució d'autogovern de Catalunya, querellar-se contra ell és agredir a Catalunya”, segons José Antich.

A part d'això, J. Pujol, a l'any 1986, tenia entremans el projecte anomenat *Operació Reformista*, amb l'esperit d'Enric Prat de la Riba o de Cambó –amb el seu *Centro Constitucional*–, amb la fundació del Partit Reformista Democràtic (liderat per Miquel Roca) els convergents buscaven fer-se amb l'Estat espanyol per tal d'adaptar-lo a les necessitats catalanes. Raó per la qual, a Pujol li interessava que el PSOE s'erosionés, per tant, Felipe González no podia guanyar aquell referèndum.

Finalment, els resultats d'aquest referèndum tranquil·litzarien a tothom: a Felipe González, perquè el SÍ s'havia imposat a Espanya amb un 52,53% mentre que, el NO a l'Aliança va ser d'un 39,84%. En canvi, a Catalunya s'imposà el NO –igual que a Navarra, el País Basc i a les Canàries–, amb el 50,56% contra el 43,59% del SÍ. A més, el NO guanyaria en els respectius feus convergents, com ho eren Osona, Bages i el Berguedà. La lectura que Pujol va poder fer d'aquesta votació fou aquesta: Felipe González tenia a Catalunya una assignatura pendent, per a Pujol els resultats catalans demostraven que Catalunya era diferent d'Espanya i que s'havia erosionat el govern socialista des del vot català.

Davant d'aquesta dialèctica, E. Lluç, com a *gos falder* de F. González, va intentar convèncer Jordi Pujol que fes campanya pel Sí a través de dues vies: una fou per escrit, una carta escrita des de Tarragona i datada del 8 de març de 1986. L'hi tractava d'amic i, a la vegada de President. Ernest Lluç li dirà que l'entenia, que empatitzava amb ell i que respectaria en qualsevol cas la seva posició de neutralitat envers el referèndum, ja que tenia tota la legitimitat per fer-ho. Però, li recordava que no podia pensar només com a secretari general de Convergència Democràtica de Catalunya, sinó que ho havia de fer com a President de tots els catalans.

I també, Lluç volia que en J. Pujol es mullés, cap a una banda o cap a l'altra, si era a favor del sí millor, és clar. Però, en cap cas voldria que passés a la posteritat com un president indecís: *“No voldria que quan passin els anys quedi, perquè aquests són els grans trets que resten, que el President no de Convergència sinó de Catalunya no es va definir afirmativament”*¹⁰⁷². *Passaran els nostres partits i nosaltres mateixos, però Catalunya quedarà fixada en una direcció o en una altra [...]. Al País Basc aquest problema ha quedat ben enfocat: una cosa és la llibertat de vot d'un partit o d'un membre d'un partit i una altra és de qui té la representació d'un país [...]. Donada la meua manera d'entendre el catalanisme et plantejo, des de la coneixença mútua de tants anys, que pensis com a President de tots els catalans i de Catalunya que no hem de quedar com una anomalia [al món occidental] que ens farà, en qualsevol cas, quedar mal encaixats dins del nostre entorn [...]. Tampoc serà possible refer les coses el 13 de març si ara hom continua parlant de “línies canibalesques”. Ajudaré a que hi hagi un nou clima, però amb errors i amb expressions dures, no ajudem a empitjorar-ho abans d'aquell dia”*¹⁰⁷³.

*“Un exemple bastarà per marcar el to d'aquella campanya: en una moció aprovada el 24 de maig de 1984, l'Ajuntament de Berga, que tenia una majoria absoluta de CiU, declarà que el ministre de Sanitat, Ernest Lluç, i el de Defensa, Narcís Serra, eren «corresponsables» de promoure el procés judicial contra Banca Catalana i, en conseqüència, eren «infidels a Catalunya»”*¹⁰⁷⁴. Amb aquest fragment a la ment, l'altra via que Lluç utilitzà per convèncer Jordi Pujol fou una manera de fer que dolgué molt

---

¹⁰⁷²“[...] no ataco els altres, no. Vull dir que els que aleshores no van donar suport al sí en el referèndum, com en Jordi Pujol i Arzalluz, han demostrat després repetidament que haurien d'haver dit que sí” (Sintes, *Què pensa Ernest Lluç*, 51).

¹⁰⁷³FEL. 06.02 Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació: 100. Carta d'Ernest Lluç a Jordi Pujol, President de la Generalitat de Catalunya, escrita des de Tarragona el 8 de març del 1986 i enviada a Barcelona.

¹⁰⁷⁴L'Hora, “Raimon Obiols”.

al President, ja que E. Lluch li diria cara a cara... *“Tu i jo ens coneixem des de fa molt de temps, a més sé que des de sempre havies estat atlantista –partidari de crear lligams amb els Estats Units i Europa. Sabent que amb el cas Banca Catalana¹⁰⁷⁵ podries anar a la presó, tenint a la ment totes les campanyes que hi hagut des del PSOE contra tu i els teus...has de dir que sí, a més, si dius que sí, tots els atacs polítics i judicials vers a la teva persona i a Convergència... es podrien mirar d’arreglar-los”¹⁰⁷⁶.*

Davant d’aquesta proposta, Pujol continuà donant llibertat de vot al referèndum del 12 de març de 1986. Si hagués publicitat el sí a l’OTAN, el PSOE hauria acabat amb la querella de Banca Catalana, però tal com diu el mateix President de Catalunya, el seu prestigi hauria caigut –gran objectiu de Felipe González- perquè s’hauria dit que havia pactat amb els socialistes per ser exonerat.

”Era difícil per a tothom, perquè l’entrada es va fer amb els peus. I va ser una entrada mal feta perquè el país encara no estava del tot preparat. Ara no hi ha ningú que no estigui content amb allò de l’OTAN¹⁰⁷⁷, fora d’Anguita”¹⁰⁷⁸.

---

¹⁰⁷⁵“El Banc de Sabadell serà l’únic banc català d’un cert gruix que superarà la crisi bancària iniciada el 1978 [...]. El 1983 el Banc de Sabadell rebutjà l’oferta de fer-se càrrec d’una Banca Catalana que es trobava en mans del Fondo de Garantía de Depósitos en Establecimientos Bancarios, tot i les pressions de la Generalitat de Catalunya i de polítics allunyats del govern català com Ernest Lluch” (Cabana, *La burgesia emprenedora*, 355-356).

¹⁰⁷⁶“[Jordi Pujol] Vam rebre moltes pressions perquè rectificuéssim. L’Alfonso Guerra, vicepresident del govern, va arribar a dir al conseller Macià Alavedra en el moment que les negociacions amb el Ministeri de Sanitat eren difícils: “Eso de la Sanidad se podría solucionar”. El mateix ambaixador dels Estats Units, en Thomas Enders, ens va venir a veure per demanar que féssim campanya a favor del sí. Vam rebre pressions també d’alguns dels nostres propis militants, que no ho acabaven d’entendre. Del PSC, en canvi, ens van arribar poques notícies. Els socialistes catalans, un cop constatat amb sorpresa i incredulitat el canvi d’opinió del PSOE, van desaparèixer, es van amagar, gairebé no van gosar ni fer campanya. Els feia vergonya. El PSC era, en conjunt, més antiatlantista que el PSOE i a la vegada no disposava de tants personatges com en Felipe González o l’Alfonso Guerra, capaços de passar del blanc al negre d’avui per demà sense posar-se vermells”- el 1983 Raimon Obiols digué que entrar a formar part de l’Aliança representaria ser l’holocaust nuclear per a Catalunya.

¹⁰⁷⁷“Jo no el vaig viure gens dramàticament [...]. (No era antiatlantista? Li preguntà Marçal Sintès) No, mai no ho he estat. Primer de tot, per edat. No tinc una posició tan anti-OTAN perquè jo veia l’OTAN com el triomf dels aliats contra els nazis, mentre que la gent més jove ho analitzava més aviat en clau anticomunista. Penso que la solució que es va adoptar va ser sensata” (Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 51).

¹⁰⁷⁸*Ibid.*

12. Lluch i la Universitat de Barcelona

“Aunque imagino que los Hombres públicos estaréis acostumbrados a que os hagan estas cosas una y otra vez. Que todo siga bien”¹⁰⁷⁹.

J.M. Barrenechea

“Una vez convocada”, dijo “no me quedaba otra opción que presentarme si no quería ver perdida, quizá para siempre, la posibilidad de volver a la Universidad de Barcelona, de la que fui expulsado por motivos políticos cuando era profesor no numerario, en 1966”¹⁰⁸⁰. Tal frase del professor Lluch, en què es refereix a la convocatòria del 26 d'agost de 1985 per a esdevenir catedràtic per concurs, no és del tot certa. És veritat que fou expulsat el 1966 després d'haver donat suport al SDEUB i d'haver signat un document col·lectiu contra el rector Francisco García-Valdecasas de la UB (1965-1968), malgrat que Fabià Estapé digués que Lluch no participà ni a la Caputxinada ni en el redactat de cap carta de suport. No obstant, en la seva frase es respira que després de ser expulsat de l'entitat si no esdevenia catedràtic en aquella convocatòria perdria la seva relació amb la Universitat de Barcelona. Quan entre els cursos 1980/81-1981/1982 fou readmès per la mateixa UB com a professor ajudant de Política Econòmica d'Espanya –tot i que un dels seus deixebles, Joan Trullén i Thomàs, digués que Lluch ja rondava per la Facultat els anys 1977 i 1978.

Des d'aquest càrrec, de caire temporal, s'hi inicià el 28 de març de 1980 i fou cessat el 30 de setembre de 1981. La seva dedicació dins de la Facultat d'Econòmiques i Empresariales al departament de Política Econòmica fou de sis hores setmanals de docència i 30 hores de permanència. El seu salari com a professor ajudant era mensualment de 29.159 pessetes (13.614 pessetes de complements de dedicació i 2.117 pessetes d'incentius), més unes pagues extraordinàries de 25.754 pessetes¹⁰⁸¹.

Una vegada sabuda aquesta informació, el 19 d'abril de 1977 el Director General d'Universitats comunicà als professors no numeraris que en un passat haguessin estat exclosos de la docència per motius no acadèmics, que podrien sol·licitar la revisió del seu cas davant dels seus respectius rectorats en un termini que expirava el 31 d'abril d'aquell any. Poc menys d'un any després, Manuel Cobo del Rosal, Director General

---

¹⁰⁷⁹FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d'instal·lació:98. Carta de J.M. Barrenechea a Ernest Lluch, del 12 de juny de 1986, escrita des de Bilbao i adreçada a Madrid.

¹⁰⁸⁰FEL .03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol. Recull premsa- 1986, unitat d'instal·lació: 85. El País, “El ministro Ernest Lluch obtiene por oposición una cátedra de la universidad de Barcelona”.

¹⁰⁸¹Retribució mensual a la Universitat de Barcelona en els inicis dels anys 80 (FEL. 02.03.02 Universitat de Barcelona (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79).

d'Universitats, envià a Lluç el 12 de gener de 1978 un informe sobre la seva última carta del 8 de desembre de 1977. En l'informe explicava el cas del professor Lluç: *“La petición que formula el Sr. Lluç Martín se refiere a su reincorporación como Profesor Agregado en la Universidad de Barcelona, en la que, cuando fue sancionado, ejercía funciones docentes como “personal colaborador”. Ello quiere decir: Primero- El Sr. Lluç Martín, no tenía la condición de funcionario cuando fue objeto de sanción. Segundo- Su situación en la Universidad de Barcelona en 1966, era la de profesor ayudante no numerario. Como consecuencia de lo que antecede, resulta evidente que: 1-Al no poseer en 1966 la condición de funcionario, no le es aplicable el artículo 9 del Real Decreto-Ley- 10/1976 de 30 de julio. 2.-No es congruente la petición, ya que fue sancionado en 1966 cuando tenía la condición de Profesor Ayudante y quiere ser repuesto en su calidad de Profesor agregado, adquirida en 1974. En todo caso, por tratarse de personal colaborador contratado temporalmente, corresponde a la Universidad resolver la situación”*¹⁰⁸².

Ernest Lluç protestava perquè havia estat sancionat amb la separació de dos anys del servei com a professor no numerari de la Facultat de Ciències Econòmiques de la UB, després d'haver-se-li aplicat l'article tercer, apartat a) 2n del Decret de 8 de setembre de 1954. L'agreujant del cas es trobava en el decret que es va aprovar el 10 de setembre de 1966. Segons el seu article quart, no podien ser proposats com a professors ajudants aquells que en el seu exercici com a tals haguessin estat objecte de sanció en el mateix districte universitari.

Per això, el 1966 Lluç veié com es convertia aquella sanció de dos anys en una separació indefinida de la Universitat de Barcelona. Tot i això, durant els cursos 1967/68 i 1968/69 es trobà com a professor ajudant a la Universitat Complutense de Madrid, convidat pel professor Pedro Schwartz Girón, i des del curs 1970/71 fins al 1985/86 estigué lligat amb la de València com a professor agregat.

Amb tot això, quan Antoni Badia i Margarit, rector de la Universitat de Barcelona (1978-1986), va ser informat de la sol·licitud de Lluç del 28 d'abril de 1977 per ser readmès com a professor agregat, no s'hi oposà pas. Tot al contrari. Això sí, a més del suport de l'advocacia de l'estat, en virtut de l'amnistia aprovada pel Decret-Llei 10/1976 de 30 de juliol, li comunicà que solament el podria reincorporar en la categoria

---

¹⁰⁸²Carta del Director General d'Universitats, Manuel Cobo del Rosal, adreçada a Lluç. Del dia 12 de gener de 1978 (*Ibid.*).

de professor ajudant, que corresponia aleshores a la d'ajudant de classes pràctiques que tenia l'any 1966 i que en el cas que volgués esdevenir professor agregat numerari, càrrec aconseguit per oposició des del 19 de novembre de 1974 a la UV, li recomanà que iniciés els respectius procediments burocràtics¹⁰⁸³.

Finalment, aconseguí ser readmès a la Universitat de Barcelona com a professor ajudant de Política Econòmica d'Espanya en els cursos 1980/1981-1981/1982¹⁰⁸⁴. Tot i això, el camí que resseguí per tal de ser readmès a la UB no fou fàcil ni ràpid, tal com ho mostra la seva correspondència: per una banda, intentà moure fils des d'altres instàncies, adreçant-se a Manuel Cobo del Rosal, Director General d'Universitats, i a Antoni Badia i Margarit, Rector de la Universitat de Barcelona, a qui a la carta del 13 de gener de 1980¹⁰⁸⁵ exposà el següent: després de parlar amb Manuel Cobo del Rosal, Lluch sabé que podria reingressar a la UB com a professor no numerari; d'altra banda, també li feu arribar que després d'una llarga espera -després d'haver sol·licitat el reingrés a l'abril de 1977- va haver d'adreçar-se més d'una vegada al Rectorat de la UB, estament que li digué que el seu expedient s'havia extraviat.

12.a. Ernest Lluch catedràtic de la UB

En els seus darrers compassos en la cartera ministerial de Sanitat i Consum, el mateix maig d'aquell 1986 s'oficialitzà la seva presa de possessió a la càtedra d'Història i Institucions Econòmiques de la facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de la Universitat de Barcelona, tot i que altres fonts apunten que ho va ser des de 1985. De la mateixa manera, altres fonts diuen que E. Lluch a la UB fou catedràtic d'Història de les Doctrines Econòmiques¹⁰⁸⁶. Després de tot això, no hi ha dubte que E. Lluch havia

---

¹⁰⁸³Dues cartes: la del Rector de la UB que s'adreça a Ernest Lluch, del 4 de març de 1980. Més la del Rector de la Universitat de Barcelona adreçada al Degà de la Facultat de Ciències Econòmiques de la UB, del 5 de març de 1980 (*Ibid.*).

¹⁰⁸⁴Tal com li ho proposà el Dr. Fabià Estapé, sent Ernest Lluch P.N.N., agilitzaria el procés de readmissió.

¹⁰⁸⁵FEL. 02.03.01. Universitat de València (cronologia: 1968-2001), unitat d'instal·lació: 78.

¹⁰⁸⁶De fet, des dels inicis dels 80 hi va haver persones com Àngel Viñas –Director General de Coordinació Universitària i Professorat-, malgrat no tenir èxit, que es van moure perquè la UB gaudís d'una Càtedra d'Història de les Doctrines Econòmiques: “*Querido Juan, La proximidad del comienzo del curso lleva consigo: que el Ministerio se plantee de nuevo el tedioso tema de la distribución de dotaciones de Cátedras y Adjuntías entre las diversas Universidades. No te extrañará que, novato en este puesto [Ángel Viñas], me preocupe particularmente de la Universidad Central de Barcelona que, entiendo, no ha sido –tratada con la generosidad que le corresponde por rango y tradición, al menos no lo ha sido en algunos momentos. Al pensar en las necesidades docentes de aquella – Universidad no puedo, claro es, olvidar tu Facultad en la que tengo muchos amigos y por la que siento un profundo –afecto. En este contexto, me preocupa el tema de “Historia de las doctrinas económicas”: convendrías, quizá, conmigo que la segunda Facultad de Ciencias Económicas de España no puede no tener dotadas una Cátedra en esta disciplina que es absolutamente fundamental, por razones científicas, epistemológicas y formativas para los*

guanyat la càtedra per oposició un mes abans i que hi desenvolupà l'assignatura d'Història de les Doctrines Econòmiques –en aquesta hi tingué d'ajudant a Pasqual Maragall, amb qui compartia una passió, ambdós estaven interessats pel com va començar la ciència econòmica a través de la fisiocràcia. Aquest afer, com molts altres de la vida de Lluch, seria polèmic. En aquest cas ell aconseguí ser catedràtic de la UB tot i ser ministre, un fet segurament poc ètic –hom diu que preparava aquesta oposició des del seu despatx de Ministre.

Ernest Lluch podria haver aconseguit aquesta plaça de catedràtic mitjançant una disposició transitòria de la *Ley de Reforma Universitaria* del 1985¹⁰⁸⁷, la qual permetria passar automàticament del col·lectiu de professors agregats d'Universitat al cos de catedràtics. Tanmateix, preferí arribar-hi per a concurs-oposició –“*renuncié a ser catedrático en 1985 cuando ya lo era por un automatismo legal*”¹⁰⁸⁸. Precisament, Lluch el 8 d'abril de 1986 explicà a l'opinió pública que el seu cas era especial pel fet que va renunciar a ser “*catedrático por decreto, para serlo por concurso-oposición*” sent “*el primero en romper con una tradición que concedía a los ministros el dudoso derecho a pedir la congelación de una plaza determinada, a cuyo concurso se consideraban con derecho a acudir, y en lógico perjuicio de los restantes aspirantes*”¹⁰⁸⁹.

Aquella convocatòria de concurs-oposició per ser catedràtic, a la Universitat de Barcelona, no depenia ni del govern ni del Ministeri d'Educació perquè, des de l'any 1981, qui tenia les competències era la Generalitat de Catalunya –“*no existiendo ya la norma de que se interrumpía el proceso cuando un opositor era ministro*”¹⁰⁹⁰. Per tant,

---

allevines de economistas. Confío en que no tardando mucho los Decanos os reunáis con el Rector para examinar la posibilidad de presentar un programa coordinado de solicitud de dotaciones y que, para entonces, el tema de “Historia de las doctrinas económicas” haya sido discutido en la Facultad y en el correspondiente Departamento. Me atrevo a pensar que las razones científicas que se dan en este caso hablan por sí mismas y que tu Facultad no sea excepción frente a las dos de Madrid e incluso frente a Valencia, donde ya hay Cátedras o Agregadurías de esta disciplina. Con los mejores deseos recibe un fuerte abrazo de tu buen amigo y compañero” (FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d'instal·lació: 98. Carta d'Àngel Viñas –Director General de Coordinació Universitària i Professorat- al Degà de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat de Barcelona, Joan Hortalà i Arau, de l'11 de setembre de 1981).

¹⁰⁸⁷“*La ley de Reforma Universitaria quiso resolver a los agregados su cerrada posición. La fórmula adoptada fue la de transformarlos en catedráticos de universidad. Formaba yo entonces parte del Gobierno que propuso el proyecto de ley y, naturalmente, uno de los últimos apartados me beneficiaban directamente. Ante esta situación escribí una carta al ministerio renunciando a los beneficios que podía obtener. Algunos juristas me han dicho después que esta carta era nula de derecho puesto que no se puede renunciar a lo que se tiene derecho individual pero ni retiré la carta, ni lo hice con posterioridad. Esta fue la segunda vez por la que dejé de ser catedrático, ahora por propia voluntad*” (Lluch, “La tercera”, 23).

¹⁰⁸⁸Lluch, “Ministro y catedrático”, 9.

¹⁰⁸⁹FEL .03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol. Recull premsa- 1986, unitat d'instal·lació: 85. El País, “El ministro Ernest Lluch obtiene por oposición una cátedra de la universidad de Barcelona”.

¹⁰⁹⁰Lluch, “Ministro y catedrático”, 9.

“si las oposiciones hubieran dependido de Madrid, al ser yo firmante y ministro se hubieran detenido las oposiciones hasta que uno hubiera dejado de tener el cargo. Esto es lo que había sucedido con Alberto Ullastres mientras fue ministro, lo que afectó indirecta y negativamente a Jaume Vicens i Vives. Las autoridades catalanas no quisieron usar ningún procedimiento que atendiera mi peculiar situación y me colocaron ante una disyuntiva: o no ser catedrático o compaginar las noches y los fines de semana con la preparación de las oposiciones”¹⁰⁹¹. Quan per E. Lluch ser catedràtic havia estat “norte en mi dedicación universitaria”¹⁰⁹².

Així que, amb els canvis en el sistema que establia per la *Ley de Reforma Universitaria*, en la defensa dels treballs es tindria present l’originalitat de la investigació. L’estudi de Lluch tingué aquest títol: *Discurso sobre el comercio, agricultura e industria del principado de Cataluña, de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona*, un treball de 570 fulls basat en un manuscrit de 1780¹⁰⁹³ del frare premonstratès Jaume

---

¹⁰⁹¹Lluch, “La tercera”, 23.

¹⁰⁹²Lluch, “Ministro y catedrático”, 9.

¹⁰⁹³L’igualadí Jaume Caresmar i Alemany (1717-1791) fou un dels estudiats per E. Lluch a la seva tesi doctoral. Va viure a Igualada fins que se’n va anar per a doctorar-se en el prestigiós col·legi de Cordelles. El 1742 prengué l’hàbit premonstratenc a l’aïllat monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanés, en el qual hi coincidiria amb Daniel Finestres (qui morí el 1743) –germà del canceller de Cervera, Josep Finestres–, un home important de l’Escola Històrica Avellanenca que, possiblement, inicià a Caresmar en la investigació històrica. Segons Lluch, la vocació d’historiador de Caresmar li venia de lluny, és més, sentia *fo*c quan es trobava amb els pergamins desconeguts dels diversos arxius barcelonins.

Caresmar tingué molta relació amb la Junta de Comerç de Barcelona, prova d’això fou la seva col·laboració a les *Memorias históricas* –escrites junt amb A. de Capmany.

“L’obra de Caresmar és una obra inacabada, que consistí, la majoria de vegades, en la transcripció documental però sense que ell mateix acabés de construir l’edifici per al qual havia posat els fonaments. En això influí, sens dubte, el seu mateix temperament, aquell <<foc>> que el domina davant una cosa inconeguda, però també la seva dificultat per a la redacció, la qual és evident en els seus escrits: hi ha una autèntica lluita personal entre les seves idees i la manera d’expressar-les” (Lluch, *El Pensament Econòmic a Catalunya (1760-1840)*, 57). En canvi, Antoni de Capmany, era un bon escriptor, partidari de publicar tots els seus treballs –mentre que Caresmar ni hi pensava–, vivia pendent de la carrera pública, cosa que Caresmar era molt més humil. Si Capmany treballava el material rebut, Caresmar anava a *picar pedra* en els arxius. “Capmany tenia uns esquemes teòrics clars i Caresmar els tenia més febles” (*Ibid.*, 58) –potser per això, E. Lluch, remarca el gran misteri generat al voltant de l’autor anònim del *Discurso de 1780* (mentre Pierre Vilar deia que podia haver estat escrit tant per Caresmar com per Capmany, Carrera i Pujal i Mercader es decantaven més per Capmany).

El *Discurso de 1780* pivotava el voltant del Fons Nacional, un instrument que serviria per a mesurar el ritme i l’evolució de l’economia en base a l’excés de producció com a únic motor per a “acrecentar la fuerza del nervio del Estado [...]. A canvi d’aquest excés es rep or i plata en espècie que és el que constitueix el <<termòmetre amb què s’expressa el major crèdit i valor>>, com diu el ministre francès Necker” (*Ibid.*, 60). Espanya, en relació amb la resta de països d’Europa, era on hi havia les quantitats més abundants d’or i de plata (fet que impedia aconseguir l’ideal mercantilista d’obtenir una balança comercial de suma zero). Per tal de controlar la inflació es potenciaria el luxe i, això, no era altra cosa que, amb el seu sou de subsistència (sembla que els mercantilistes catalans estiguessin en contra dels salaris elevats) els catalans i la resta de peninsulars compressin els fruits de la terra i els de la indústria del país –a mida que el mercat nacional s’enfortís, l’Estat hauria d’anar-lo alimentant de forma progressiva amb la introducció dels metalls americans. Certament que el diner fa diner i que aquest efecte multiplicador pot dur a una inflació, no obstant, pels mercantilistes era clau que circulés el diner –“en otras provincias está el dinero como estancado en pocas manos, sin que apenas el menudo Pueblo le conozca en su figura, pero en Cataluña es un humor que circula y se extiende por todos los miembros de su Provincia” (*Ibid.*, 65).

Caresmar. Dur a terme aquell estudi el duria a superar l'oposició per unanimitat del tribunal¹⁰⁹⁴, que l'examinà el dissabte 5 d'abril de 1986, a Madrid.

En aquest concurs-oposició, Lluch no tingué competència perquè els altres tres aspirants renunciaren a la plaça¹⁰⁹⁵. I hi renunciaren perquè *“las otras tres personas que se presentaron, en dos casos me han mostrado que solamente se pensaban presentar si yo no lo hacía, debido a mi bibliografía en el campo específico del que se trataba. Las actuales oposiciones no son memorísticas, sino que se basan sobre todo en la labor de investigación realizada, lo que evita una gran labor preparatoria inmediata a la oposición”*¹⁰⁹⁶.

Una vegada s'ha explicat tot allò clar, cal explicar-ne també la vessant fosca¹⁰⁹⁷. Hom diu que l'oposició guanyada per Ernest Lluch amb la unanimitat del tribunal podria

---

Si per a enfortir el mercat nacional calia fer una reforma agrària, la citada obra apostava perquè aquesta fos moderada i pacífica i que oscil·lés al voltant del cens enfiteutic i del sistema de l'hereu –assegurant així els privilegis dels propietaris i a la vegada que aquests no n'abusessin d'aquests. Tant l'agricultura, com el comerç i la indústria, ajudarien a fer créixer en nombre a la població –limitada pel nivell de subsistència-, de fet, el gran objectiu perseguit pels mercantilistes fou esdevenir una potència demogràfica –la generació dels Caresmar i Capmany vivien amb una preocupació: des de l'expulsió dels jueus i dels moriscos, Catalunya no havia fet altra cosa que despoblar-se. Per això mateix, lluny de buscar el *bon prix* dels fisiòcrates –l'exportació lliure dels fruits de la terra provocava que la demanda estigués per sobre de la oferta, cosa que duia a la inflació dels preus, sent així com es multiplicava el benefici dels terratinents-, els mercantilistes buscarien la pau social i la reducció dels preus de les subsistències juntament amb el de les manufactures.

Pels mercantilistes era vital potenciar la indústria i els beneficis dels seus propietaris, per tant, calia tenir la màxima població ocupada –en un sistema tan poc tècnic, en el qual la Revolució industrial no hi havia penetrat encara, pot ser que funcionés aquesta igualtat: població ocupada=benefici total. Raó per la qual, tots ells defensaven la figura dels gremis perquè aquests permetien que la ciutadania visqués amb una estabilitat política, social i econòmica, sobretot, perquè no permetia que existís la llibertat industrial (el *capitalisme salvatge*) –que el què provocava era que el cost de producció baixés en picat a costa d'un quantió atur i d'una sensació general de bancarrota imminent. Mentre el mercantilisme clàssic buscava fer Estat (com pensava el Comte d'Aranda, qui pensava obrir mercats mitjançant les accions coercitives de l'exèrcit i crear una gran marina per defensar el mercat colonial), anar contra les províncies, les corporacions i les ciutats (com pensava Campomanes, per aconseguir maximitzar els beneficis dels gremis de la Espanya profunda), els Capmany, Romà i Rossell i Caresmar –a més de defensar les ciutats- cercaven fer país, des de l'agricultura, les arts, els gremis i el comerç.

¹⁰⁹⁴“El nombramiento del tribunal se hace en parte por sorteo y en parte por designación de la Universidad de Barcelona, por lo que no hay intervención política alguna ni del Gobierno de España ni de la Generalitat. Llevo ya años dedicado a desempeñar esta plaza y desde entonces se me debe juzgar por mi labor. Un lector, que había consultado el catálogo colectivo de las universidades catalanas, escribió sobre la impresión de mi bibliografía. La otra vertiente desde la que se me debe juzgar es la de profesor tanto de doctorandos como de alumnos. Lo haré mejor o peor pero con la intensidad de la que soy capaz. Esta es la corta historia pero muy importante para mí, puesto que a lo que más horas he dedicado es a la universidad y a la investigación. Cuando me preguntan, contesto”(Lluch, “La tercera”, 23).

¹⁰⁹⁵Un dels qui renunciaren, Jordi Ventura, escrigué una carta al ministre per a desmentir unes suposades declaracions seves -publicades en un diari de Barcelona- contràries a E. Lluch. En la seva carta, escrita en català, Ventura expressava el “guany” que representava per a la Universitat de Barcelona el retorn de Lluch i en contra del què s'havia publicat en tal diari, subratllava el següent: *“Mai he dubtat de la teva vàlua”*. Jordi Ventura podria haver estat l'aspirant que no s'havia dedicat mai a la història del pensament econòmic, qui segons Lluch *“pareció moverse por el deseo de ocupar un” vacío”*. *Este “vacío” no se produjo y por lo tanto no se presentó. A la tercera, la vencida*”(Lluch, “La tercera”, 23); altre aspirant es deia Jordi Pascual i aquest sí que s'havia dedicat *“a mi misma materia y con el que tengo una excelente relación desde nuestra infancia”*(*Ibid.*).

¹⁰⁹⁶Lluch, “Ministro y catedrático”, 9.

¹⁰⁹⁷La coneixença d'aquest possible joc brut per part d'Ernest Lluch en el moment de ser escollit com a catedràtic, parteix de la *bomba informativa* que arribà a les mans de Francisco Noy –aleshores director de *La Vanguardia*- per part d'un missatge anònim vingut de Valladolid el maig de 1986, que deia...*“Señor Director, Le envío una noticia*

veure's anul·lada en haver estat potser il·legal¹⁰⁹⁸. De fet, el mateix Lluç denuncià en un dels seus articles –“*Ministro y catedrático*”- que en una carta publicada a *El País*, del divendres 19 de desembre de 1986, se'l criticava per haver obtingut una càtedra tot sent ministre.

El tribunal estava constituït pels catedràtics Gonzalo Anés Álvarez, Josep Fontana Lázaro, Manuel Ba Fernández, Felipe Ruiz Martín i Jordi Maluquer de Motes. Aquest concurs per oposició hauria d'estar invalidat per incompliment del Decret de 6 de juny de 1968, que es referia al límit màxim d'edat per a càrrecs de lliure designació, com ho podria ser un membre d'un tribunal estatal.

Aquesta legislació estaria vigent i hi inclouria a tots els funcionaris públics que es trobessin en situació d'activitat, cada professió tenia un límit d'edat. El membre del tribunal que no complia amb les respectives condicions era el catedràtic Felipe Ruiz Martín. Estant incapacitat per formar part del tribunal perquè estava jubilat i perquè tenia més de 70 anys¹⁰⁹⁹. De fet, segons l'escalafó de catedràtics d'Universitat, Felipe Ruiz Martín nasqué a un poble de la *Tierra de Campos* el 23 d'agost de 1915.

Segons l'*Informe sobre la posibilidad de compatibilizar la condición de miembro del Congreso de los diputados y la de profesor universitario en situación de Servicio*

---

que supongo le causará sorpresa y que puede ser una BOMBA informativa, de la que puede servirse para un escándalo político contra el PSOE y afines, con motivo de las elecciones que sé que se anuncian para junio 86; y que si la saben utilizar tanto daño puede causar al socialismo en el poder”.

Aquesta “BOMBA” informativa havia creat ja molta repercussió en diversos diaris –com ara a *Cambio 16*, on es parlà de la possible impugnació del tribunal que li atorgà la càtedra, segons J. M. Barrenechea-, tot denunciant la manca d'ètica del professor Ernest Lluç en haver utilitzat el càrrec de ministre i haver-se presentat a la respectiva oposició a catedràtic d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona. Una de les morbositats d'aquest acte perpetrat per l'economista Lluç fou que aquest podia veure anul·lades aquestes oposicions i, si això hagués passat, s'hauria donat un notable rebombori polític, fins al punt de no poder-se presentar a les eleccions de 1986 per ser reelegit, com també li hauria passat factura política al seu patrocinador, el Partit Socialista Obrer i Espanyol (FEL .03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1984-1986), unitat d'instal·lació: 85. (Correspondència, escrits per actes, inauguracions, certificat càrrec)).

¹⁰⁹⁸De forma tangencial es oportú recordar que d'aquesta realitat naixeria aquesta frase: “*A qui et refereixes, a l'Ernest o l'honest?*”. És una punyent frase gremial que hom deia a la Universitat Autònoma de Barcelona, tot fent referència al seu germà Enric, “l'honest”. El món universitari, com altres espais que són freqüentats per persones, atès que moltes d'elles es mouen sovint per orgulls, gelosies i interessos, en les seves entranyes hi podem trobar múltiples misèries. Un altre exemple, el trobem a la carta que el professor de la UAB, Ramón del Río, li envià a l'E. Lluç: “*El pasado año le fue negada una beca a Joseba de la Torre (que trabaja en una tesis con Fontana sobre la venta de bienes concejiles en la guerra de la Independencia y la resistencia campesina al pago de diezmos hasta 1820), cuando se entregó a una tesina. De la Torre preguntó al responsable –Alfredo de Federico, Director de Enseñanzas Universitarias – la razón de la denegación, y éste le contestó claramente que había estudiado en Barcelona y había tenido un problema con Fontana [...] Este año ha sido cesado- dicen las malas lenguas que por incompetencia-, pero ha tenido tiempo –se ha mantenido provisionalmente en el cargo hasta estos días- para volver a negársela, según ha sabido de la Torre extraoficialmente*” (FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1990-2000), unitat d'instal·lació: 99. Carta de Ramón del Río adreçada a Ernest Lluç, del 19 d'octubre de “1990”).

¹⁰⁹⁹Cal excusar a la resta de membres del tribunal, els quals podien no estar al corrent d'aquesta llei ni de l'edat exacta de Felipe Ruiz Martín.

*activo*¹¹⁰⁰, tota aquella persona que ingressés al col·lectiu de diputat es trobaria en la situació de Serveis Especials com a tal professor, sense poder efectuar cap servei a la Universitat. L'únic cas del qual podria participar a la Universitat, des de la seva condició de diputat, era en col·laboracions esporàdiques tant en activitats docents com en la investigació, per les quals percebria les indemnitzacions reglamentàries establertes.

Ernest Lluch, tal com explica la seva correspondència, acabà sent catedràtic d'Història i Institucions Econòmiques de la facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat de Barcelona, en el mateix any en què Josep Maria Bricall inicià el seu mandat com a rector (1986-1994). Després de la convocatòria per Resolució de la Universitat de Barcelona del B.O.E núm. 227, del 21 de setembre de 1985, fou publicat el seu nomenament per Resolució de la mateixa Universitat de Barcelona el 12 de maig de 1986, en el B.O.E núm. 126 del dia 27 de maig. La presa de possessió de Lluch com a catedràtic se celebrà a les 18.00 hores del 28 de maig de 1986 a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la UB¹¹⁰¹ i aquesta fou certificada el 2 de juny per Encarnació Roca Trias, catedràtica d'Universitat i secretària general de la Universitat de Barcelona.

Davant d'aquesta realitat, atesa la seva situació de ministre de Sanitat i Consum, sol·licità que se li concedís la situació de serveis especials, que estava regulat pel Capítol VII, article 29, punt 2, apartat c de la Llei 30/1984 de Mesures per a la Reforma de la Funció Pública. El 2 de juny d'aquell mateix any se li concedí i se li reservà la respectiva plaça acadèmica. Tot i això, per Reial Decret 1195/86, el 23 de juny fou cessat del ministeri de Sanitat i Consum. Tanmateix, continuava gaudint de la condició de membre del Congrés dels Diputats, obtinguda a les eleccions generals celebrades el dia 22 de juny de 1986.

Una altra vegada es trobava amb incompatibilitats. Un diputat no podria estar en actiu en les funcions pròpies del càrrec de catedràtic d'universitat, però hi havia l'opció de col·laborar en el cor de la Universitat en activitats de docència o d'investigació de

---

¹¹⁰⁰FEL.03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1984-1986), unitat d'instal·lació:85. Correspondència, escrits per actes, inauguracions, certificat càrrec.

¹¹⁰¹Document "*a cumplimentar por el departamento ministerial*" del dia 9 de juny de 1986, referent a la seva presa de possessió com a catedràtic de la Universitat de Barcelona (FEL. 02.03.02. Universitat de Barcelona (cronologia:1956-2000), unitat d'instal·lació: 79. (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985). Sol·licitud de càtedra. Fulla de serveis)).

caràcter extraordinari –el desembre de 1986 digué que estava duent la seva tasca com a tal amb la *venia docenti* sense ser remunerat, a causa de la justa llei d’incompatibilitats¹¹⁰². Per això, tot plegat ajuda a pensar que E. Lluch restaria en serveis especials fins a l’any 1989, any de la seva marxa del Congrés de Diputats i fou substituït per Josep Corominas i Busqueta. Així podria gaudir del càrrec de rector a la UIMP (1989-1995). Després de l’estada a Santander i a Madrid, es reincorporà a la càtedra d’Història i Institucions Econòmiques de la facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de la Universitat de Barcelona.

L’aventura com a rector de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo de Santander¹¹⁰³, fou des del 2 de gener de 1989 fins al 24 de novembre de 1995, i va ser substituït per José Luis Garcia Delgado¹¹⁰⁴. Ernest Lluch es concentrà al món universitari després d’haver estat diputat a Corts (1977-1989) i ministre de Sanitat i Consum (1982-1986), però, mentre ho va ser, es va trobar dins del col·lectiu de 131 diputats (8,26%) que havien cursat la llicenciatura de Ciències Econòmiques i/o Empresarials. No només pertanyia a aquest grup, sinó que també es trobava en aquell 25,04% del total dels diputats que s’havien dedicat a la docència: catedràtics i professors d’Universitat o d’institut (282 diputats, el 17,9%), mestres d’EGB, Batxiller (ESO), Laboral o Formació Professional; entre d’altres especialitats, 115 diputats pertanyien a aquest àmbit professional (7,25%)¹¹⁰⁵.

---

¹¹⁰²Lluch, “Ministro y catedrático”, 9.

¹¹⁰³Va arribar a rector de la UIMP després d’haver explicat a Javier Solana de Madariaga i a Felipe González els seus plans d’obrir aquesta universitat al món de la ciència, de l’arquitectura i de la música. Hi arribà perquè, segons Felipe González, “*lo apoyamos todos, estavamos todos encantados de lo que fuera. Es que, Ernest, era un tipo no solamente muy respetado intelectualmente, era un tipo muy activo, muy imaginativo, muy creativo, era un regalo para esta Universidad que Ernest tuviese esa cabeza. Había un apoyo prácticamente unánime*”.

¹¹⁰⁴Després d’haver-li comunicat la seva marxa -al juny d’aquell any- a Gustavo Suárez Pertierra (ministre d’Educació i Ciència).

¹¹⁰⁵Tal com Ignacio Fontes i Miguel Ángel Menéndez ho demostren en els primers capítols del llibre *Quién es quién: Sus señorías los Diputados. Atlas de la democracia parlamentaria española* (2002).

13. Ernest Lluch, rector de la UIMP

Com va arribar Ernest Lluch a ser rector de la Universitat Internacional Menéndez “y”¹¹⁰⁶ Pelayo? Un cop defugit de la política congressista, en ser més bon mestre que polític, es dedicaria íntegrament al món docent i acadèmic –segons Montserrat Lamarca¹¹⁰⁷. Al cap de poc temps de la seva marxa com a diputat, s’emparellà, amb el benefici que li suposà, amb la cunyada de Javier Solana de Madariaga, ministre d’Educació i Ciència, Ana Jiménez¹¹⁰⁸, a qui deixaria poc temps després per una secretària d’aquesta Universitat -en paraules de Felipe González Ernest Lluch era un *bon vivant*. Arribà així a rector de la UIMP.

“Querido profesor: Le escribo para agradecerle la amable carta en la que me relaciona los investigadores que han trabajado y trabajan sobre Los Cameros en el archivo histórico provincial de Logroño. Ha sido de una gran ayuda para mis estudios y sobretodo a la hora de preparar el viaje a esa zona. Muy agradecida por todos sus desuelos su siempre suya alumna: Ana”.

“Querido Ernest: he recibido el recorte de revista con chiste por delante (por cierto, lo encuentro muy tierno) y “aclaraciones” al dorso. Menuda suerte has tenido, pues, encaja lo primero y lo segundo en el mismo recuadro. Yo también pienso mucho en ti aunque tu no me lo reconozcas. Todas las mañanas a las 7.30h, escucho la radio (acción que asocio contigo y por tanto me es muy querida) y luego cuando compro El Periódico voy inmediatamente a ver si estás o si hablan de ti. Los escaparates de las tiendas de hombre, siempre los miro pensando en ti, y así sucesivamente un día tras otro. Este recorte que te envió lo leí hace años, casi hace tres y lo guardé para comentarlo contigo. Te quiero: Ana (“Al optar por la vida adulta conviene comprender que a los políticos no se les ha de pedir que administren la realidad eficazmente y con

---

¹¹⁰⁶Segons E. Lluch, la “y” seria afegida pel mateix Marcelino per unir els seus dos cognoms Menéndez “y” Pelayo i així homenatjava el seu estimat professor català Milà “i” Fontanals (Lluch, “Menéndez y Pelayo”, 22).

¹¹⁰⁷A més, aleshores no deixaria d’assistir i d’assessorar als del comitè executiu del PSC-PSOE, E. Lluch també apostava per a donar entrada al jovent i regenerar el partit.

¹¹⁰⁸Davant de preguntes que afectaven a la seva vida personal, com les aventures amoroses que havia pogut tenir després de divorciar-se de Dolors Bramón, per les quals periodistes com Pilar Urbano li van preguntar algun cop, Lluch segurament sempre contestaria d’aquesta manera: “No. No vivo con ninguna mujer. Estoy divorciado. Sólo he tenido relaciones estables con la que fue mi esposa. Vivo con mis tres hijas... Deduzca usted que no puedo <<traer a casa>> a esas <<conquistas amorosas>> que me atribuyen”; segons Anna Balletbò, Lluch va viure junt amb Ana Jiménez perquè ell ja estava separat i per no gastar li feu decorar i pintar a ella el seu pis de Madrid. L’Ernest Lluch era com Fabià Estapé, per tenir una relació amical era fantàstic, però per tenir-lo com a marit...Només podies estar per ell! Sempre parlaven d’ells, tot ho sabien ells, tenien un *ego* molt marcat.

substantial ahorro de conflictos. El político que quiera hacernos sonar acabará –como enseñan siglos de historia- por hundirnos en la pesadilla más atroz)”.

*“Burgos 22 d’octubre. Querido Ernest: este es un jardín interior de la catedral, tiene unos magnolios que huelen muy bien cuando estan en flor. Te recuerdo mucho, un fuerte abrazo. Ana”*¹¹⁰⁹.

Respecte a l’elecció d’Ernest Lluch com a nou rector de la UIMP, segons els estatuts d’aquesta universitat, era la seva mateixa junta de govern la que havia de proposar al ministre d’Educació una terna de candidats per a la designació del nou rector, amb un mandat que havia de ser de quatre anys.

En aquest cas la terna proposada a Javier Solana, ministre d’Educació, fou composta pels catedràtics Ernest Lluch, Domingo Ynduráin, catedràtic de Literatura de la *Universidad Autónoma de Madrid* i vicerector de la UIMP, i María del Carmen Iglesias, catedràtica d’Història de les Idees Polítiques, de la Complutense, la qual dirigí nombrosos seminaris i cursos de la Universitat Internacional. D’aquesta terna, el ministre d’Educació Javier Solana fou qui proposà Ernest Lluch com a nou rector de la UIMP al Consell de Ministres¹¹¹⁰.

Un altre factor que dugué Lluch al càrrec de rector de la Menéndez Pelayo foren els mateixos preparatoris dels Jocs Olímpics de Barcelona 1992¹¹¹¹. Quan aquests es

---

¹¹⁰⁹Tot fa pensar que aquestes cartes fossin d’Ana Jiménez (FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia:1963-1989), unitat d’instal·lació: 98. Postal d’Andalusia (Màlaga) del 22 d’abril de 1988; Paper de la *Cruz Roja Española*, assemblea suprema. Data de l’1 de juny de 1988, Madrid; Postal de Burgos, del 22 d’octubre de 1988).

¹¹¹⁰Barcia, “Solana propone a Ernest Lluch como rector de la Menéndez Pelayo”.

¹¹¹¹En els inicis de la cursa de Barcelona com a futura seu olímpica, l’any 1981, Narcís Serra, com a alcalde de Barcelona, feu pública davant del rei Joan Carles I la demanda d’aquesta ciutat de voler organitzar uns Jocs Olímpics. Atès que necessitava algú del món empresarial i de l’esport, es deixà aconsellar per Lluch i, l’any 1981, aquest li proposà el nom de Romà Cuyàs i Sol, qui havia estat editor i un dels seus companys d’atletisme en el Club Natació Barcelona. Romà passà a ser una figura clau a l’hora de donar empenta al projecte olímpic des del càrrec de coordinador i director dels treballs de candidatura per aconseguir els Jocs Olímpics de Barcelona 92” (des de 1982). Més tard, Romà Cuyàs, en ple govern de Felipe González (1982-1986), esdevindria Secretari d’Estat de l’Esport i President del *Consejo Superior de Deportes* fins al 1987, i tot això va venir a través d’E. Lluch. Abans de rebre la Medalla d’Or de la Ciutat de Barcelona al mèrit espanyol el 2013, seria president del Comitè Olímpic Espanyol els anys 1983 i 1984 i, vicepresident de la Federació Catalana d’Atletisme des de l’any 2000 al 2012 (Enciclopèdia catalana, “Romà Cuyàs i Sol”).

E. Lluch, durant la III legislatura (1986-1989) només ocupà el càrrec de vocal de la Comissió d’Economia, Comerç i Hisenda (10/09/1986-31/01/1989). Sabent això, el 16 de març de 1988, en el Congrés dels Diputats, es va celebrar el debat sobre els “*Beneficios fiscales relativos a la Exposición Universal Sevilla 1992 y actos Conmemorativos del V Centenario del Descubrimiento de América*”-tot i no estar inclòs en el títol en aquí també s’incloueren els Jocs Olímpics de Barcelona. Lluch en aquell debat no hi va intervenir pas, ara bé, cal destacar el fet que, en aquella sessió, tots els diputats intentaren aconseguir ajuts fiscals per tal de promocionar la seva terra, fou el cas del diputat del Partit Aragonès Regionalista Isaias Zarzaga Burillo: qui veia amb molt bons ulls que els estrangers els poguessin visitar, ja

dugueren a la pràctica, aproximadament el 1989, Lluçh¹¹¹²; ja no era diputat al Congrés. Aquell any el gran hònding olímpic de l'Estat espanyol, del govern de Madrid i de l'Ajuntament de Barcelona, que havia de construir les rondes de Dalt i Litoral, entre d'altres infraestructures, en nomenava president l'escriptor Santiago Roldán, Rector de la Menéndez Pelayo en els anys 1983-1989, amb el vistiplau de Carlos Solchaga. Així quedà vacant la plaça de rector de la UIMP. Segons Narcís Serra, en Roldán com a rector li va donar una gran empenta a aquesta universitat de Santander i en Lluçh la consolidaria, ara bé, després del seu pas la Universitat Internacional Menéndez Pelayo ja no seria mai més la d'aquells anys daurats.

La UIMP, fou com una mena d'alcàsser per a l'E. Lluçh, al trobar-se lluny “*de la sangre de las navajas*”, com diria Pilar Urbano, des d'allí ja podria opinar sobre política, entre d'altres temes –com parlar de l'existència del *guerrisme*¹¹¹³ o “*sin pelos*

---

que les “*tierras bilbilitanas de nuestro Gracián, las de Calanda de nuestro Buñuel, pudieran visitar -y abrir para ellos- el Museo de Goya y la carretera de Fuendetodos a Zaragoza, porque creemos que Buñuel, nuestro Gracián, nuestro Goya son -no creo que sea una incorrección- dignos de exposición universal*” - a part, altres indrets a mostrar als estrangers eren Canfranc i la Basílica del Pilar.

Fou un debat amb un accent molt castrense i nacionalista espanyol: “[I. Zarazga] *Los españoles, nuestros antecesores, llevaron a América su afán de conquista, también su religión, sus leyes y, como detalle interesante, sus ganados; y hoy día, el ganado criollo de las Américas, descendiente de nuestras razas extremeñas, andaluzas, puede ser estudiado para el futuro como reserva genética. Resulta irónico, señorías, que para estudiar la reserva genética del futuro, tengamos que ir a América. En esta conmemoración de España y América tiene que estudiarse lo que nosotros ya no tenemos pero que merece rescatarse. Esto como ejemplo ya se ha estudiado y el Instituto de Cooperación Iberoamericana ya ha realizado proyectos para festejar estudiando, trabajando y creando para el futuro estos estudios. Pero la comparación exige dos términos; no se puede comparar un término consigo mismo. Y el Instituto de Cooperación Iberoamericana ha dado ayudas pero ayudas tacañas. Sólo se ha podido hacer, por ejemplo, de un proyecto de ocho millones, con medio millón de pesetas un estudio minúsculo [...]. Meditando un poquito sobre como podría defender esta enmienda, he recibido la invitación a esta ponencia a través de un sello conmemorativo Expo-92 y con Sevilla. Sevilla está aquí con letras muy pequeñas. El sello es de muy poca cantidad de dinero, sólo 20 pesetas. Yo quisiera que cada uno pudiera cooperar, llevar a cada pueblo de España, a cada español una pequeña ayuda para conmemorar este V Centenario; que lo hagan todos los que puedan, que se ayude a todos aunque sea como en el sello de pocos centímetros cuadrados, como nuestra enmienda de pocas líneas; que se pueda, señorías, escribir España con mayúsculas, como en el sello*” (Sessions informatives de Comissions, “16 de marzo de 1988”); per a possibilitar el bon desenvolupament dels Jocs Olímpics de Barcelona i convertir-los en únics i en un gran èxit, l'Ajuntament d'aquesta ciutat “*se endeudó mucho, hasta 280.000 millones, lo que hizo que la inversión municipal cayera, naturalmente, en 1993 y en 1994 de acuerdo con la afirmación que he hecho en el inicio del párrafo anterior. Inevitable y lamentable disminución. Tan lamentable que se optó por reducir la deuda restringiendo el gasto. Con esta táctica, secundada por Joan Clos, la deuda se redujo a menos de 240.000 millones en 1997 con lo que desde 1995 hasta ahora se ha podido volver a aumentar la inversión casi doblando la cifra de 1994 que era, que conste, un mínimo. Tómese buena nota*” (Lluçh, “Ni sectario ni ignorante”, 21).

¹¹¹²Segons Vicent Sanchis i Llàcer, “*Per la vinguda dels Jocs Olímpics a Barcelona, Lluçh convenceria a Felipe González que això era el millor que ens podia passar i l'Estat espanyol... si sempre es dedica a sabotear tot el que es fa aquí... en aquells moments ajudava. Felipe González tenia molt clar i coneixia de la mà de Narcís Serra, per Pasqual Maragall i pel mateix Lluçh i la resta de socialistes, que era una gran oportunitat. Per això, Espanya va ajudar tan des de les seves Relacions Exteriors i això després es va compensar amb una Expo a Sevilla, un AVE que anava de Sevilla a Madrid i van fer alguna cosa també a Madrid de caire cultural (Capital Cultural d'Europa, també hi va haver una Conferència de Pau d'Orient Mig). Els socialistes catalans foren determinants perquè els Jocs vinguessin a Barcelona*”.

¹¹¹³E. Lluçh li digué a Pilar Urbano que existia un guerrisme com a bastió defensiu del felipisme i dit això, Pilar Urbano li preguntà si era felipista sense la necessitat de ser guerrista i Lluçh li respongué... “-¡Ja, ja, ja! yo no soy <<felipista>>. Pero mi líder socialista es Felipe González. Felipe González tiene muchos apoyos de personas que no votan PSOE, pero que se saben bien representados por él, en tanto que presidente del Gobierno nacional. Se gobierna tanto con los votos a favor como los no rechazados. Me explico: los votos favorables le dan a uno el poder,

en la lengua, Ernest Lluch decía en voz alta lo que pensaba. Sus afirmaciones le valieron más de un disgusto, como en [19 de maig de] 1989, cuando el ayuntamiento de Marbella, a propuesta del Partido Popular, le declaró <<persona non grata>> por haber declarado que si fuera rico no iría a Marbella (pues no le gustaba mucho)”¹¹¹⁴.

La seva obra a la UIMP¹¹¹⁵ s’emmirallà amb la cultura austríaca, més en concret, amb la ciutat de Salzburg: “Hay que partir de un hecho —dijo—. En Santander está la Menéndez Pelayo y al mismo tiempo se celebran aquí un festival de música y un importante concurso de piano internacional. Esto se da en muy pocos sitios, como Salzburgo y Edimburgo. Recordemos que Fernando de los Ríos, al fundar la Universidad Internacional, se inspiró en la Universidad de Verano de Salzburgo, donde también hay un gran festival musical y un conjunto de actividades que están entre la enseñanza y las artes”¹¹¹⁶.

Com digué el periodista Fernando García, Lluch volia convertir Santander, en la capital cultural d’estiu d’Espanya, en el Salzburg de l’Europa més occidental. A més d’això, com a apassionat de l’art¹¹¹⁷ i com a melòman¹¹¹⁸ que era, no dubtà pas a obrir la UIMP cap aquests dos àmbits artístics –E. Lluch, com a rector d’aquesta universitat, va atorgar una subvenció pel Festival de Torroella de Montgrí, era l’any 1994, segons Josep Lloret (director del Festival de Músiques de Torroella de Montgrí) aquesta ajuda econòmica no va poder perdurar en els anys posteriors.

El seu mandat es caracteritzà per organitzar poca diversitat de cursos, però, en canvi, aquests eren de molta qualitat. Aquests van estar dotats del millor professorat possible:

---

los no rechazados le permiten a uno gobernar. Y este es el capital más importante de Felipe. En cambio, y aquí radica una interesante diferencia, Alfonso Guerra tiene más rechazos”.

¹¹¹⁴Segura- Batista (Dirs.), *Hablemos de reconciliación*, 67.

¹¹¹⁵[E. Lluch] *S’ha rehabilitat el Palau de la Magdalena amb un terç d’ajuda de l’Estat i 230 convenis amb particulars i altres institucions. Hi ha hagut dificultats, però he estat molt feliç aquí* (Generalitat de Catalunya-Blanquerna-Fundació Ernest Lluch, *Les espanyes de Lluch*, 34); en aquest edifici que es lloga durant l’any hi havia rates, “ara (gràcies a la seva obra), es pot llepar el terra”, digué Montserrat Lamarca. E. Lluch, amb la seva forma de parlar i el saber tractar a la gent de diners i banquers sempre aconseguia el finançament que buscava.

¹¹¹⁶García, “Lluch quiere hacer de la UIMP de Santander “el Salzburgo español”, 37.

¹¹¹⁷Després de ser rector, el continuaven convidant i dient-li “Rector”. Li agradava molt el teatre, la música, la pintura, l’escultura de tots els temps, però, sobretot, del contemporani. Tenia alguna litografia de Miró, obra gràfica, a casa de la Montserrat hi ha diversos objectes d’art regalats per l’Ernest Lluch. En Lluch tenia molt bon gust, no tenia diners com per fer col·lecció d’obres d’art, però era un erudit en aquest camp. Abans de començar a visitar un museu ell ja sabia quines obres d’art es trobaria a dins, a ell li era natural fer de guia del museu, per exemple, de Montserrat Lamarca. S’interessava molt per tot, li agradava viure (entrevista enregistrada a Montserrat Lamarca i Morell el 14 de juliol de 2016 a les 11.00 hores del matí al Viena de Sant Cugat).

¹¹¹⁸E. Lluch era un apassionat de la música clàssica, de les seves notes es pot intuir que li agradava la música de tots aquests compositors: Josquin Despréz, Palestina, Llessus, Victoria, Schütz, Bach, Händel, Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Brahmy, Bruckner, Mahler, Schönberg, Messiaen, Maurice Ravel, Mendelson, Miroirs, Serge Prokofier, Sergei Rachmaninor, Schubert, Schumann, Stravinsky, Schoenberg, Meitor Villalobos, Shostakovitch.

el jurista Francisco Tomás y Valiente, el poeta Rafael Alberti, el filòsof austríac Karl Popper, l'historiador anglès Paul Preston, l'escriptor i cineasta Fernando Arrabal i a la soprano Maria Victòria dels Àngels –qui impartí classes de música i de ballet, junt amb Víctor Ullate. A més de dur els millors professors de cada temàtica, per tal d'internacionalitzar-la, el claustre de la UIMP acollí a figures com: l'economista alemany Albert O. Hirschman; el filòleg José Manuel Blecu; l'hispanista francès Maxime Chevalier; l'ex-canceller de la República Federal d'Alemanya Helmut Schmidt; l'escriptor Carlos Fuentes; l'arquitecte portuguès Álvaro Siza; els científics Mariano Barbacid i Joan Massagué o el poeta José Hierro com els primers Doctors Honoris Causa¹¹¹⁹.

El Rector Ernest Lluch, com a home de cultura que era, organitzà cursos i/o seminaris a la Menéndez Pelayo lligats amb la història i la política internacional del moment. D'una banda, amb el IV Comte de Sert, Francisco de Sert y Welsch, organitzà el curs “*Modernismo arquitectónico: Comillas*”¹¹²⁰, *Barcelona, Viena*”. Aquest s'havia de fer factible a l'agost de 1990.

Aquest curs es feu per aquestes raons: “[F. de Sert] *Dado el desconocimiento que existe sobre un fenómeno tan complejo como es el Modernismo Catalán, y teniendo en cuenta que a pocos kilómetros de Santander, en Comillas, se halla un enclave modernista catalán de vital importancia, proponemos un seminario sobre este tema. Ello contribuiría a revisar, puntualizar, plantear problemas o aclarar incógnitas que nos acerquen más a este movimiento*” i seguia... “*El Seminario sobre el Modernismo Catalán debería informar y clarificar sobre los antecedentes, idiosincrasia y trascendencia de este movimiento que tiene un nexo con los países más desarrollados de Europa. Una lectura histórica y socioeconómica podría iniciar el ciclo, seguido de un análisis de la situación política e ideológica de la época antes de detenerse a examinar el florecimiento de las Artes. Un énfasis en la “Barcelona modernista” sería oportuno, ya que se trata de un movimiento fundamentalmente urbano, para acabar con un repaso del Modernismo en Comillas*”¹¹²¹.

---

¹¹¹⁹Menéndez Pelayo, “La UIMP ensalza la figura de Ernest Lluch por su “acérrima” defensa de la libertad en el X aniversario de su asesinato”.

¹¹²⁰Segons Fernando García, Comillas, junt amb Astorga, almenys a l'any 1990, era l'única localitat no catalana on es trobava una obra de Gaudí.

¹¹²¹Joan Martorell, el pare dels arquitectes modernistes, allí havia construït la Capella, el Palau de Sobrellano i el Seminari; Antoni Gaudí hi tenia allí una obra de joventut clau, *El Capricho*; Lluís Domènech i Montaner també hi deixà petjada i ho va fer amb aquests monuments modernistes: el Cementiri, l'Estàtua del Marquès, el Seminari, el

L'any 1992, la Universitat Internacional Menéndez Pelayo feia el seu 60è aniversari, motiu pel qual els actes que s'hi van donar en aquell estiu no van ser qualssevol. Fou quan se li atorgà en el professor i economista Albert O. Hirschman el primer doctor *honoris causa* de la UIMP – aquest fou candidat a Premi Nobel i estigué a Espanya amb les Brigades Internacionals. Llavors, a l'altra banda del continent europeu, s'estava lliurant un dels conflictes més terrorífics i sanguinaris de la seva història: la guerra dels Balcans. E. Lluch¹¹²² convidà aquell any el President Slobodan Milošević i el cap de l'antiga presidència col·lectiva iugoslava, Stjepan Mesić, per a participar en un curs sobre la guerra de Iugoslàvia i les seves conseqüències a Europa. “[Ernest Lluch] *Ambos han confirmado su participación y Milosevic afirmó incluso al director del curso, Josep Palau, que quiere explicar a Occidente su punto de vista sobre el conflicto*”¹¹²³.

El Rector Lluch, obrí noves seus de la UIMP a Barcelona (1989), a Buenos Aires (des de l'abril de 1989), a Conca, a Girona, *A Coruña*, a Sevilla, a València¹¹²⁴, a Pirineus-Formigal (Osca), a Santiago de Xile, a Montevideo, a París, a Marsella i a *Aix-en-Provence* (1990) i el 1991 a Estats Units i a Mèxic. Del món de la Ciència no s'oblidà

Panteó, la *Fuente de los Tres Caños* i el Mausoleu de Piélagó; altres escultures d'aquest conjunt patrimonial modernista van ser obra d'Agapito Vallmitjana i de Josep Llimona.

Aquest enclavament modernista fou encarregat i finançat pel financer cantàbric -afincat a Barcelona- i primer marquès de Comillas, Antonio López. Si els seus monuments van ser dissenyats per catalans, la cerimònia d'inauguració (1881) estigué a càrrec del poeta i mossèn Jacint Verdaguer.

¹¹²²Tot i que E. Lluch expliqués de la següent manera les diferents culpabilitats dels diferents pobles iugoslavs vers la guerra dels Balcans, ell tenia afinitats geopolítiques amb els serbis: “*Sempre he dit i he escrit que el principal responsable del que ha passat és el nacionalisme comunista serbi, primer punt. Segon punt: no exclusivament del nacionalisme comunista serbi, perquè he estat a Sèrbia, però també he estat a Croàcia, i a Croàcia el domini de Tudjman, que també és un nacionalista comunista, és total. Tercer: a Bòsnia no hi ha la situació idíl·lica que uns expliquen. És on hi ha més pluralisme, però hi ha també fonamentalisme, i cal que se sàpiga. Per tant, jo amb quiestic en aquesta guerra? Primer, crec que hi ha una responsabilitat originària de croats i eslovens, que declaren unilateralment la independència, sobretot els croats, sense reconèixer cap dret als serbis que viuen al seu territori. Segon punt, la reacció militar dels serbis és injustificada, perquè el primer punt, que era dolent, no s'arregla matant gent i envaint territoris. Tercer, haig de dir que en general a l'únic lloc en què m'he sentit a prop dels que manaven era a Bòsnia. Aquesta és una qüestió molt més complexa del que he llegit en els diaris. Hi ha molta gent que creu que a Bòsnia poden viure diverses ètnies, però van celebrar la independència de Croàcia. Aquest problema s'havia d'haver resolt en la seva globalitat i sense eventualitats. A Bòsnia la gent pot conviure, com pot conviure a tot el món; podrien conviure també a Croàcia, on els croats van negar tots els drets als serbis, drets que només recentment els han donat, i encara no tots. He parlat hores amb Milosevic, i Milosevic és un comunista. El que passa és que en un moment determinat agafa la bandera sèrbia i s'hi embolica. Gairebé tots aquests líders iugoslavs són exmandamassos dels partits comunistes i tenen una visió molt autoritària de la política. Aquesta és la meua visió explicada resumidament. Que els serbis siguin culpables de tot no ho crec i, com que no ho crec, no ho dic*” (Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 116-117).

¹¹²³Mora, “La UIMP planteja una reflexió sobre la democràcia con Hirschman y Bobbio”.

¹¹²⁴Lluch, “Aprender más y lo nuevo”, 7.

pas, de fet, segons Montserrat Lamarca¹¹²⁵, va ser l'artífex de l'Institut Astrofísic de Canàries (Tenerife).

Molts testimonis diuen que després que Lluch reingressés com a catedràtic d'Història i Institucions Econòmiques a la UB, aquest s'estava preparant per ser-ne rector. Però, abans de ser-ho, va ser assassinat per ETA. No obstant, del que molts no tenien notícia – malgrat sortir a la llum en un dels seus articles de *La Vanguardia*¹¹²⁶ - era de les diverses irregularitats fiscals en què concorregué com a Rector de la UIMP.

Si Lluch el 24 de novembre de 1995 plegà del càrrec de Rector de la Menéndez Pelayo de Santander, el 21 de desembre d'aquell mateix any publicà un article titulat *Declaración de Rector*, en què explicava que recentment havia rebut una cordial carta dirigida a la seva persona, de part d'Ángel Jorge Souto Alonso, director general de la Inspecció General de Serveis de l'Administració Pública del Ministeri per a les Administracions Públiques.

Lluch de la carta explicà que *“el contenido, insisto, es cordial aunque asegure desconocer mi destino actual y el domicilio particular. El primero debe constar en el Ministerio de Educación y Ciencia y el domicilio en mi universidad de origen y de destino. Algo tarde, con la relevancia que se verá, recibo la documentación que debo rellenar y que se denomina "Declaración al cese”*¹¹²⁷. El motiu de l'enviament d'aquesta documentació responia al fet d'haver deixat de ser rector de la UIMP i la causa perseguia aclarir el seu patrimoni i les seves activitats *“durante los dos años siguientes a su cese y con carácter previo a la iniciación a la actividad que vaya a realizar una comunicación en la que consten, al menos, los siguientes extremos: a) actividad pública o privada que vaya a desempeñar y b) manifestación de si se va a realizar por cuenta propia o ajena”*¹¹²⁸.

Davant de la petició d'aquest document, E. Lluch s'adona que *“como que la comunicación debe ser previa la he pifiado al haber solicitado antes el reingreso a la cátedra. No sé si debo decir que estos años he dado clases sin recibir emolumentos.*

---

¹¹²⁵Segons Montserrat Lamarca, E. Lluch i ella es van conèixer a la biblioteca de la Universitat de Barcelona (a finals de 1995). Ella era bibliotecària i ell buscava la versió francesa d'un antic llibre (que no l'havia vist ni en Vicens Vives), *“Alarme aux endormis”*, tractava d'austriacisme. D'aquesta lectura en Lluch publicà un estudi a la Revista Jurídica de Catalunya.

¹¹²⁶Lluch, “Declaración de Rector”, 23.

¹¹²⁷*Ibid.*

¹¹²⁸*Ibid.*

Esto debe ser ilegal y no lo haré constar”¹¹²⁹. A més, com ho explica a l'article, s'adona que recentment havia pronunciat dues conferències, una a la Universitat de Sevilla i l'altra a la de Girona, sense haver fet cap mena de comunicació prèvia.

El següent fet que plasma aquest article era la qüestió que es plantejà Lluch a si mateix: “¿debe publicarse sin haber enviado la solicitud previa o bien debo comunicarlo y no publicarlo hasta que el ministerio me haya contestado?”¹¹³⁰. Just després d'haver-se preguntat això, explicà la seva situació tant de catedràtic com de rector de la UIMP, d'aquesta manera: “*Dado que no gasto mucho y que tengo un sueldo de catedrático, que no es nimio, cuando entré a trabajar de rector no pregunté cuánto cobraría, pero me suena que por encima de mi sueldo -me informaron en 1989- recibiría mensualmente unas 70.000 pesetas. Cada año he presentado declaración de renta y de patrimonio. Algún año tuve algún descuido de algún ingreso ocasional en lo que tuvo razón el Ministerio de Hacienda*”¹¹³¹.

Com es pot observar a Ernest Lluch no li agradava massa la burocràcia: “*Mi solicitud de que la declaración de renta me la presentara el propio ministerio, desgraciadamente, a un partidario suyo no le ha contestado favorablemente. He podido comprobar que su informática es mejor que mi orden, por lo que ahora me gustaría que presentaran mis declaraciones de los últimos años al Ministerio hermano de Administraciones Públicas. Comprenderé la negativa, pero me da cierta pereza rellenar un cuestionario de, ni más ni menos, 38 páginas. Unas páginas que deben ser rellenadas "por lo menos"*”¹¹³².

El director general Souto Alonso demana aquesta documentació a Lluch ja que s'havia publicat un decret, que havia sorgit el 4 d'agost de 1995, per tal d'evitar casos de corrupció. Aquest buscava regular els registres d'activitats i de béns i drets patrimonials dels alts càrrecs, i Lluch en el respectiu article explicà que, malgrat que es tractava un control duplicat per evitar casos de corrupteles, ell veia aquest procés poc eficaç i que segurament buscava més pressió que eficàcia.

---

¹¹²⁹*Ibid.*

¹¹³⁰*Ibid.*

¹¹³¹*Ibid.*

¹¹³²*Ibid.*

E. Lluch es caracteritzava per donar explicacions i, a la vegada, justificar totes les polèmiques i/o fets que es donaven al seu voltant: *“Si uno tiene una o unas actividades privadas discontinuas, las dificultades en vivir y rellenar solicitudes durante dos años pueden ser considerables. Esta presión puede ser tan fuerte que haga disminuir el incentivo a ocupar cargos públicos entre personas de unos ingresos no muy elevados pero suficientes para vivir cómodamente. Personalmente no lo acabo de comprender, puesto que los mecanismos de control y de intervención hacen muy difícil que un rector sea corrupto. Si un rector o cualquier otro cargo público tiene malas inclinaciones, me temo que ponga en marcha fuera de la ley actuaciones a cargo de "expertos".*

Igual que una cosa es aplicar justicia y otra es ser justiciero, no veo bien que se haya ido por un camino que puede ser exagerado. Y, al serlo, originar un papeleo administrativo excesivo y desanimador. Sin embargo, aprovecharé estos días navideños para estudiar la "Declaración al cese" y el modelo de comunicación continuada para rellenarlas durante 104 semanas. Los "diputados de guardia" no tendrán queja, espero. Vuelvo a solicitar que me suplante la informática del Ministerio de Hacienda y ahora también la del Ministerio de Administraciones Públicas, pero declarar, declararé”¹¹³³.

13.a. Lluch i els Balcans

“Él (E. Lluch) conocía bien los Balcanes, mejor que nadie, además con su visión de historiador, y después yo hice una misión en los Balcanes (Lluch li preparà el viatge) después de salir del gobierno, pero sí tenía muchos datos y conocía muy bien los alrededores de los Balcanes y él informaba sobre esto”.

Felipe González Márquez

Durant segles, els Balcans havien estat administrats per l'Imperi Otomà i també, en part, per l'Austríac -un imperi que desaparegué el 1919 i que fou titulat *presó de nacions*. *“Y el título no fue gratuito, porque cierto es que había importantes discriminaciones, pero muchas menos de las que su destrucción ha ido acarreando. La Valse de Maurice Ravel demuestra perfectamente cómo la destrucción de un vals clásico acaba en un derrumbe*

---

¹¹³³ *Ibid.*

final”¹¹³⁴. Per això, fins que no s’independitzaren totes les nacions que conformaven l’antiga Iugoslàvia¹¹³⁵, aquest fou un dels punts més calents d’Europa.

Iugoslàvia nasqué el 1943 i fins el 1980¹¹³⁶, any de la mort de *Tito*, aconseguí conèixer un període de pau i fins i tot de millora de la realitat quotidiana, gràcies al encertat joc d’equilibris de *Tito* que es basà amb el repartiment de funcions, diners i poder entre els diferents Estats d’aquella federació.

A l’article “*Iugoslàvia, realitats i esperances*”¹¹³⁷ E. Lluch explica que la renda nacional iugoslava s’incrementà a un 1,9% anual des de 1948 al 1952, a un 8,4% anual entre el 1953 i 1956 i després del 1956, a un 12,6% anual; del 1957 al 1960 les despeses d’inversió representaren ser un terç de la renda nacional (un 15%, en les condicions iugoslaves ja era considerat una inversió suficient per a un creixement normal) i a més, el nivell de consum també augmentà. En aquest mateix període de temps, la indústria havia augmentat en un 14,2% anual i l’agricultura, en un 10,5%.

Sectors que es trobaven dins de l’anomenada inversió social, com els transports, l’allotjament i l’educació, estaven molt debilitats i desprotegits. Així que, entre els anys 1957 i 1961 es reforçà aquests sectors amb fortes inversions estatals, aconseguint que el volum de transports incrementés en un 16,2% de mitjana anual i que la branca de la construcció ho fes en un 13,3%. Anteriorment s’ha dit que tot i l’elevat percentatge d’inversió sobre la renda el consum no havia decaïgut, tot el contrari. Aquest amb el temps s’inflà gràcies a l’augment de la renda per càpita, el 1960 era d’un 45,8% superior al de 1956.

Sobre aquests importants resultats socials de *Tito*, de cara al pla quinquennal que comprenia els anys 1961 i 1965 es projectarien objectius com aquest: es volia fer créixer la renda per habitant de 137.896 dinars el 1960 a 221.926 dinars el 1965. En el seu moment, quan es publica el respectiu article, Lluch digué que si aquestes mesures es

---

¹¹³⁴FEL. 02.03.03. Universitat Internacional Menéndez Pelayo (cronologia: 1989-2001), unitat d’instal·lació: 80. Viatge a Formigal: Lluch, “Autodeterminaciones antidemocráticas”, 20.

¹¹³⁵El nom de l’antiga Iugoslàvia volia dir la pàtria dels eslaus del sud (Eslovènia, Croàcia, Sèrbia, Bòsnia i Hercegovina, Montenegro, Macedònia i Kosovo), apartats dels del nord (russos, polonesos, eslovacs, txecs i pels territoris austríacs, hongaresos i romanesos).

¹¹³⁶Segons Josep Maria Solé i Sabaté i Eduard Puigventós López, el nom de Iugoslàvia va anar canviant amb el pas del temps: Iugoslàvia Democràtica Federativa (1943), República Federal Democràtica de Iugoslàvia (1945), República Federal Popular de Iugoslàvia (1946), i finalment República Federal Socialista de Iugoslàvia (1963).

¹¹³⁷Lluch, “Iugoslàvia, realitats i esperances”, 29.

complien que gairebé es podria dir que Iugoslàvia havia deixat de ser un país subdesenvolupat per a ser un país industrial mitjà.

A grans trets, *Tito* volia neutralitzar els conflictes nacionals i territorials existents a la República Federal Socialista de Iugoslàvia amb totes aquestes polítiques que s'han vist fins ara i també, amb la creació de fons especials d'inversió pels països iugoslaus menys desenvolupats. La seva medicina per a mantenir positivament el futur econòmic del seu país, fou l'intent d'augmentar les indústries exportadores amb la fita d'eliminar el dèficit estructural de la balança de pagaments que duia a la motxilla el seu sistema econòmic.

Precisament, amb la mort de *Tito* el nivell de vida aconseguit patí un retrocés, també a causa d'una certa crisi econòmica i, en aquest context, ressorgiren els moviments de les nacionalitats. Per exemple, per a les repúbliques de Croàcia i Eslovènia¹¹³⁸ els hi suposava una càrrega molt pesant suportar el fet de formar part d'un Estat constituït per altres Estats molt poc desenvolupats com Macedònia i Kosovo. Si a aquest fet se li suma la gran inflació de finals dels 80, amb les importants faltes de l'administració federal controlada majoritàriament pels serbis, es fa comprensible el sorgiment de la seva voluntat d'independència amb més força que mai.

La resposta sèrbia, no seria altra que construir un Estat més unitari, dominant i centralista¹¹³⁹. Davant d'això, la desintegració de Iugoslàvia era només cosa d'anys. Com va dir la periodista Mirjana Tomic, el 1992 Iugoslàvia ja era un paisatge desintegrat, les repúbliques de l'antiga federació tan sols compartien el prefix telefònic

---

¹¹³⁸Països que tenien un índex de desenvolupament econòmic, de prosperitat i d'alfabetització molt similar als de l'Europa de llavors.

¹¹³⁹«Un reciente viaje a la antigua Yugoslavia me mostró cómo uno de los elementos que fueron preparando en la década de los ochenta un clima de enfrentamiento entre las diversas nacionalidades fueron precisamente acusaciones de ocupación del poder o saqueo fiscal. Son argumentaciones que normalmente se plantean siempre explicando aquello que indiscutiblemente te perjudica de la relación con otros pueblos pero ocultando primorosamente aquellos aspectos que también claramente te benefician. El estallido violento, cuyo dramatismo estamos viviendo, estaba casi servido» (Lluch, «Saqueos y explotaciones catalanas», 25).

internacional (+38), usaven els mateixos passaports de la Iugoslàvia socialista¹¹⁴⁰ i tenien el mateix amor pel marc alemany¹¹⁴¹.

El per què del com es va arribar fins aquella crua situació més l'explosió de violència que hi va haver a finals del segle XX, segons E. Lluch, es trobava en la falta de lligams comercials que acabaren tenint les nacions balcàniques entre si¹¹⁴². I això Lluch ho va provar citant a autors rellevants: Albert Hirschman (*“Las pasiones y los intereses”*(1977)¹¹⁴³) i a William Robertson –un dels homes més importants del segle de les llums–, qui escrigué que *“el comercio tiende a eliminar los prejuicios que mantienen las distinciones y la animosidad entre las naciones”*¹¹⁴⁴-, *“la fundación del Mercado Común fue precisamente un gran gesto en este sentido. Después de tres guerras que habían enfrentado duramente a franceses y alemanes con la aparición de rivalidades nacionalistas en su grado extremo, algunos de los espíritus más lúcidos de Francia pensaron que el establecer mayores relaciones comerciales podría suavizar sus modos y, sobre todo, reducir la animosidad que les había enfrentado. Los grandes franceses de la época tuvieron precisamente la reacción contraria a la que se había tenido en el final de la Primera Guerra Mundial: no hacer pagar impuestos a los alemanes, sino asegurarles mayores relaciones y mayor crecimiento”*¹¹⁴⁵.

Espanya, històricament, ha tingut una gran relació institucional i diplomàtica amb Croàcia i Sèrbia. D'una banda, segons Jaume Clotet¹¹⁴⁶, una vegada acabada la Segona

---

¹¹⁴⁰Tant els d'Eslovènia com els de Croàcia encara duïen, per si de cas, el passaport vermell socialista; però els portadors d'aquest document no tenien els mateixos drets. A Eslovènia s'introduí visats per a bosnis, serbis i montenegrins a 19 marcs per persona. Una família de 4 necessitava un sou promig mensual per a entrar a Eslovènia. Així que viatjar en avió d'Skopje (Macedònia) a Ljubljana (Eslovènia), de l'extrem sud al nord del país desintegrat, costava 300 dòlars, el sou de varis mesos. Tal quantitat, abans de l'embargament de Iugoslàvia, era suficient per a arribar a París o a Londres.

¹¹⁴¹Tomic, “Yugoslavia, un paisaje desintegrado”.

¹¹⁴²“La falta de desarrollo de la economía comunista de los últimos años junto con una descentralización económica a cada una de las repúblicas significó más autarquía y unas menores relaciones comerciales entre ellos. Francisco Veiga cuenta cómo entre 1970 y 1980 el comercio interrepúblico cayó de un 28% a un 22 %. Los lazos entre las diversas repúblicas por razones económicas disminuyeron hasta tal punto que en Bosnia se registraban a los camiones que iban hacia Eslovenia en un intento de impedir las ventas de trigo fuera de la región. No solamente bajó el comercio interregional, sino que bajó el peso del comercio internacional en todas y cada una de las repúblicas. Lo único que aumentó fue el comercio en el interior de todas y cada una de las repúblicas que constituían Yugoslavia. Señala Josep Palau que la descentralización supuso lo contrario a la democratización (Lluch, “El comercio suaviza”, 21)”.

¹¹⁴³Llibre on s'analitzaven els arguments polítics del capitalisme d'abans del seu triomf, en aquesta etapa alguns desitjaren l'aparició o la seva extensió amb la creença de què amb això s'extendria la pau i la cultura. “Citaba en su favor un fragmento de Montesquieu, quien en su más famoso libro afirmaba que cuando los modos del hombre son amables es que hay comercio, pero que al mismo tiempo, cuando hay comercio, los modos de los hombres son amables. En otro fragmento afirmaba que “el comercio une y suaviza los modos bárbaros como podemos verlo cotidianamente”(Ibid.).

¹¹⁴⁴Ibid.

¹¹⁴⁵Ibid.

¹¹⁴⁶Solé-Puigventós, *Els catalans a les guerres del món*, 252.

Guerra Mundial, els nacionalistes croats van estar molt lligats amb l'Espanya franquista perquè aquesta permeté la vinguda de polítics i militars col·laboradors amb l'alemanya nazi, de la mateixa manera es comportà amb els membres i dirigents del dictatorial Estat Independent de Croàcia, com ara el líder dels feixistes ústaixes i dictador Ante Pavelić, qui morí tranquil·lament a Madrid el 1959.

La seva relació amb Sèrbia també era clara, Espanya i Rússia recolzaren els serbis a l'hora de no reconèixer a Kosovo com a país independent. La diplomàcia espanyola tenia massa present els casos català i basc com per arriscar-se a acceptar, de forma oberta i generalitzada, els processos d'independència dels Balcans.

En gran mesura, tot això s'explica en aquest títol d'E. Lluch "*Autodeterminaciones antidemocráticas*"¹¹⁴⁷: "*El desenlace, casi final, pero en ningún caso concluyente, de los terribles enfrentamientos bélicos en la antigua Yugoslavia obligan a balances provisionales. Así, es necesario volver a pensar en aquellos momentos en los que algunos políticos exigían al entonces ministro de Asuntos Exteriores, Francisco Fernández Ordoñez, que España reconociera la independencia de Croacia. Iñaki Anasagasti y Miquel Roca insistían en ello una y otra vez, dejando caer que los contrarios eran jacobinos. No valoraban tampoco el razonamiento de que ayudar a que este proceso unilateral se pusiera en marcha podía dar lugar a una situación realmente difícil, si no dramática.*

Ahora ya sabemos que quienes defendían que se retrasara al máximo, y después de haberse tomado garantías, el reconocimiento unilateral de la independencia de Croacia tenían razón. No eran unos simples centralistas contrarios al derecho de la libre autodeterminación. Eran personas, como Fernández Ordoñez, que conocía que Croacia haría una aplicación del derecho a la libre autodeterminación sin tener en cuenta los derechos de la amplia minoría serbia que desde siglos atrás se instaló en Krajina. Los dos políticos aludidos respondían a sensibilidades muy parecidas a las que se expandían desde Bonn, Viena y el Vaticano. Nada de esto justifica el que Serbia tuviera una reacción brutal ante este hecho unilateral y de no reconocimiento de las minorías [...] Soy testigo de privilegio de que, a la hora de hacer balances, miembros de los partidos nacionalistas democráticos españoles han ido corrigiendo sus puntos de vista.

---

¹¹⁴⁷FEL. 02.03.03. Universitat Internacional Menéndez Pelayo (cronologia: 1989-2001), unitat d'instal·lació: 80. Viatge a Formigal: Lluch, "Autodeterminaciones antidemocráticas", 20.

Pero sus partidos- pienso en el PNV y en CDC¹¹⁴⁸ - no lo han hecho de una manera colectiva. Es decir, que, si bien individualmente han reflexionado, no lo han hecho de forma que los puntos de vista extremadamente arriesgados de los dos portavoces antes citados hayan sido desmentidos. Y en Madrid flotó un aire proserbio, no lo olvidemos. Me refiero a la falta de una reflexión que haga ver que el ejercicio de la libre autodeterminación es realmente muy complejo, si se quiere que sea un derecho democrático y que no lleve a enfrentamientos.

En países, que es lo habitual, donde no existe una población homogénea sino que convive un pueblo mayoritario con uno o varios minoritarios no puede ejercerse el derecho a la autodeterminación por un concepto simplemente aritmético. La experiencia balcánica, así como otras, nos demuestran que con frecuencia el punto de vista de la mayoría es opresión dura y contundente en relación a las minorías existentes. Por lo tanto, el ejercicio libre de la autodeterminación tiene que ser ponderado, hasta tal punto que se puede conducir, por la vía de la razón y de la experiencia, hacia la existencia de estados plurinacionales donde las diversas mayorías de cada una de las partes sean la garantía de sus minorías en el resto”.

Sense sortir de la temàtica, E. Lluch tenia una visió molt crítica vers Alemanya perquè aquesta havia trencat els Acords de Helsinki sobre el manteniment de les fronteres. *“Las intolerables presiones para un reconocimiento unilateral de Croacia y Eslovenia fue auténticamente un mal paso que ha colocado a estos países ante una dolorosa guerra cuya salida lentamente será el regresar a lo que disponía durante Helsinki”¹¹⁴⁹.*

Malgrat el Tractat de Versalles (1919) i el com va acabar la Segona Guerra Mundial, en els anys 80 i 90, Alemanya va tornar a ser Alemanya, tornava a fer por a Europa. Aquest país havia tornat a créixer massa i ho feu en totes aquestes facetes: pes demogràfic¹¹⁵⁰; enfortiment del marc; llavors, l'alemany era la llengua més parlada a Europa; la seva

---

¹¹⁴⁸Durant els anys 80 i 90 E. Lluch fou molt crític amb Jordi Pujol i CDC: “[...] *El segundo político aludido positivamente es Jordi Pujol. Hago este elogio por la densidad de sus posiciones aunque discrepe moralmente de sus gestos ante la declaración unilateral de independencia de Croacia y de Eslovenia, como también discrepo de facilitar la venida de kosovares y de enseñarles catalán. Pese a ello, sería sectario no reconocer que tiene una estructura de pensamiento. El tercero, Pasqual Maragall, quien ha ofrecido su considerable experiencia en Sarajevo al presidente de la Generalitat*”(Lluch, “Pensamientos sobre Kosovo”, 27).

¹¹⁴⁹Lluch, “Demasiada Alemania”, 13.

¹¹⁵⁰“*Esta expansión de Alemania y de su zona de influencia rompe el equilibrio de una Comunidad Económica Europea donde había cuatro países con una demografía equivalente de cerca de 60 millones de habitantes, Alemania, Francia, Italia y Reino Unido, junto con un eje privilegiado formado por Bonn y París. La mayor fortaleza alemana ha ido acompañada por una mayor debilidad francesa y de unos momentos muy tristes para las estructuras políticas italianas. Europa se encuentra con una situación, no inédita, de tener una Alemania demasiado grande. Una Europa con demasiada Alemania*”(Ibid.).

expansió no detinguda cap a l'Est¹¹⁵¹; la seva solidesa econòmica i inclús, l'hegemonia política –adoptant així una política exterior pròpia i poc d'acord amb l'equilibri europeu, segons Lluch. Per això, ell apel·là a l'esperit de les paraules de François Mauriac: “*Amo tanto Alemania que me alegro de que hayan dos*”¹¹⁵².

Ernest Lluch, com a rector de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo (1989-1995), dirigí l'informe que havia de posar el dia l'edició castellana del famós llibre *The Other Balkan War: a 1913 Carnegie Endowment Inquiry in Retrospect*, de la Fundació Carnegie dels Estats Units d'Amèrica. Un projecte patrocinat per la ONU, pels ministres de Defensa i d'Afers Exteriors, per la UIMP, per les institucions *Helsinki Citizens Assembly* i *Fundación Humanismo y Democracia* i, en certa manera, pel Parlament espanyol.

Per fer aquest estudi E. Lluch viatjà als Balcans el 9 de gener de 1994 via Barcelona-Budapest-Zagreb. No hi va anar sol, l'acompanyaren David Marca (sotspresident de la Creu Roja a Catalunya), Josep Palau (expert en el tema), Anton Costas (President del Cercle d'Economia i vicerector de la UIMP quan en Lluch n'era el rector), un diputat del PP valencià –tot fa pensar que aquest fos Guillermo Martínez Casañ (lletrat del Parlament Europeu)-, un socialista aragonès –sembla que fos en Pasqual Abos- i un senador del PNB. Era una expedició organitzada pel comandament de l'ONU, on Javier Solana de Madariaga hi tenia molta influència.

Al llarg d'aquest treball de camp, van poder entrevistar-se amb persones de gran rellevància com Radovan Karadžić –qui dirigí la crua ofensiva dels serbis a Bòsnia- i el President serbi Slobodan Milošević, però també amb la mateixa població civil d'allí, per exemple, amb intel·lectuals i empresaris croates. Aquests darrers contactes els hi serví per a comprendre les raons de la guerra, la seva afectació social i descobriren la crueltat del règim dictatorial del President Franjo Tuđman i la seva família.

A Zagreb (Croàcia) visitaren camps de refugiats, presons, hospitals, el quartell general de les forces de les Nacions Unides i es relacionaren amb els d'ACNUR. Llavors, amb

---

¹¹⁵¹“*La unificación de las dos Alemanias ha ido acompañada de un bien merecido peso económico así como de una ofensiva de influencia diplomática por ejemplo sobre Austria. Otros países están cada vez más en la órbita alemana y actúan con presiones notorias de este país. Chequia, Hungría y en parte Polonia, serían tres casos de esta área de influencia alemana. Con ello sobrepasaría Alemania, a la hora práctica de las negociaciones, los cien millones de personas acompañadas, insisto, de un bien ganado peso económico*”(Ibid.).

¹¹⁵²Lluch, “Los herederos de Goethe”, 17.

gran part de la península balcànica en ruïnes, E. Lluch i els del seu equip van veure com nadons hospitalitzats a Belgrad (Sèrbia) no els hi arribava l'oxigen i que a l'Hospital Olímpic de Pale (Bòsnia i Hercegovina) hi mancava anestèsia. D'aquesta terrorífica realitat en pensava això: *“No haré diferencia alguna por censuras que me gane. Los musulmanes que son atacados vilmente en Sarajevo y luchan por una existencia pluricultural son los míos. Más, no lo son los musulmanes que acribillan a croatas en Bosnia central. Me siento albanés ante bastantes serbios y quería vivir como serbio libre en la "krajina". Querría que todos los sacerdotes católicos croatas de Herzegovina fueran como mosén Bardés o el benedictino Rión y abjuro de quienes guardan buena memoria de Ante Pavelic”*¹¹⁵³.

Tant E. Lluch com la resta de l'expedició arribaren a Barcelona el 15 de gener de 1994. Tanmateix, tots ells tornaren d'aquesta experiència ferits, E. Lluch, en concret, tornà amb vuit costelles trencades. Havien tingut molta sort de no morir allí, com es veurà a continuació en més d'una ocasió van estar entre la vida i la mort.

Després de visitar Zagreb, van anar a Sarajevo (Bòsnia i Hercegovina). L'aeroport d'allí feia dies que restava tancat, inoperant i bombardejat. No obstant, el General danès que els acompanyava, en un primer moment, semblava haver aconseguit una treva entre bosnians i serbis per tal de poder fer efectiu l'aterratge de l'avió de les Nacions Unides que els duia. Amb tot això, la treva es va quedar en paper mullat, per tant, Lluch i els seus van haver de saltar de l'avió en funcionament com si es tractés d'una pel·lícula d'acció –tot sortejant les granades, els obusos, els dispars que els hi venien de tots costats més els nous clots que s'havien produït-, l'aeronau no podia parar en cap moment. Saltaren de l'avió per la rampa del darrera, cosa que els hi significà una forta sotragada contra el terra, però van aconseguir arribar al refugi dels combatents bosnians sense cap esgarrinxada –tot un miracle per a David Marca, en canvi, E. Lluch no pararia de dir que havien tingut sort i que el pla havia estat ben executat, que els miracles no existien¹¹⁵⁴.

---

¹¹⁵³Lluch, “Mis yugoslavias”, 9.

¹¹⁵⁴Fins que li digué això a David Marca: *“Miracle! Miracle!, això sí que ha estat un vertader miracle”, “El del PP parla català!”*, *“Doncs he sentit que entre crit i crit deia baixet: “Mareta meua, Verge dels Desemparats, ajudeu-me!”*- mentre que aquest es queixava del mal que li feia el metge de l'Hospital Olímpic de Pale que li cosí el trauc del cap de viu en viu, sense anestèsia (van ser 15 punts en total), mentre hi havien altres dos metges aguantant-lo per banda i banda. Quan abans de marxar cap als balcans aquest diputat valencià els hi havia etzibat aquestes paraules

El pitjor accident que van patir fou a l'hora de marxar de Sarajevo, abans d'arribar a Pale, en ple foc creuat, entre la inexperiència del jove conductor i soldat francès i el glaç de la carretera, el tanc on anaven tots ells va perdre el control i caigué a un abisme. A *posteriori*, David Marca digué: “*dintre ha quedat com una mena de truita de senadors, diputats, rectors i projectils i granades de tota mena. Miraculosament, contra tota lògica, no explota res*”. Fou llavors quan el diputat valencià es feu un trauc al cap d'uns 15 centímetres, davant d'aquest fet els seus companys mentre esperaven que arribessin els primers auxiliis no li deixarien d'aguantar el cap, tot fent per maneres d'aturar-li l'hemorràgia i quant aquest semblava desmaiarse David Marca li donaria cops a la cara. Mentre Marca feia aquesta acció, el basc del PNB li comentava...”*pega-li més fort. Recorda que és del PP!*” –amb tota la ironia del món.

Fet aquest viatge, al cap d'un temps, el príncep Nicolas Petrovitx-Njegosh va contactar amb E. Lluch. Tot fa pensar que el príncep montenegrí volia recuperar la corona de Montenegro, per això mateix li demanà a Lluch que li expliqués el procés de la *Transició espanyola cap a la democràcia* –recordem el què va dir Javier Cercas del 23-F: com si el Rei Juan Carlos I hagués llegit Maquiavel, “*un príncipe sabio debe, cuando tenga la oportunidad, fomentarse con astucia alguna oposición a fin de que una vez vencida brille él a mayor altura*”¹¹⁵⁵. Altre motiu pel qual volia aquesta informació era per donar suport al nou govern reformador que havia sorgit de les urnes del 15 de gener de 1998. La Montenegro d'aquells temps era un estat associat a la república de Sèrbia dins el marc de la Federació Iugoslava.

La trobada entre ambdues personalitats es va donar el 26 de març de 1998, a París, i d'allí van anar plegats a Belgrad i després a Podgorica (Montenegro). Quan arribaren a la darrera ciutat esmentada van ser rebuts per un alt càrrec del Ministeri d'Asseris Exteriors. Tal rebuda no tindria res a veure amb el *Chardonnay* que prendrien més endavant i que havia estat produït pel hòlding viticultor *Agrokombinat 13 Jul*. Amb el

---

només arribar a l'aeroport del Prat... “*Vamos a sentar algo muy importante*”, “*Hablemos todos en español para que yo me entere, o me vuelvo para Valencia*”) –segons David Marca.

¹¹⁵⁵Cercas, *Anatomía de un instante*, 300; “*¿Será posible una monarquía en Montenegro? Posible sí, probable menos. Para que haya alguna posibilidad debería continuar la política de consecuencias separadoras que lleva a cabo la sabia de Milosevic. Si continuara, la separación de Montenegro conduciría a plantearse este actualmente “estado soberano asociado a la república de Serbia” como algo diferenciado. Es decir, se desharía la asociación y ello comportaría plantearse qué es Montenegro y hacerlo significa pensar en la dinastía Petrovic, donde en el principio los sobrinos sucedían a los príncipes obispos. No hay historia de Montenegro sin esta dinastía y entonces la posibilidad de que se reinstaure a la española aumentaría*”(Lluch, “El príncipe de Montenegro”, 19).

tast d'aquest vi Lluch comprengué que, l'economia d'allí, en part, seguia organitzada a la manera comunista.

“[Notes d'E. Lluch] *L'economia socialista està intacta, “rient n'a changé”, “ça marche tout malgré les disfontienements” no es pot despedir a ningú “Museés”. Salaris molt baixos, però l'estat no dona diners, els hi diuen que ho resolguin pel seu compte, però la propietat és pública. Privatitzar sense parlar de la propietat, “debronillez toi”, no pot durar però dura i haurà un moment final*”¹¹⁵⁶.

Llavors fou quan va dir “*ahora es cuando empieza el viaje: los Balcanes continúan con sus múltiples mimbres, contradicciones y dramas. Antes de que pueda mirar, me recuerdan que Montenegro ha sido más tiempo independiente que Cataluña. El embargo y la falta de cambios económicos ha extendido la inanidad económica, por lo que las inercias conservadoras benefician al inmovilismo representado por los comunistas que abrazaron sus respectivas banderas nacionalistas con el entusiasmo del converso, es decir, del chovinismo*”¹¹⁵⁷.

El príncep montenegrí no volia una Montenegro independent¹¹⁵⁸ perquè, segons ell, representaria ser la destrucció d'aquesta nació, ara bé, tampoc volia que fos una mera província –com sí que ho volia Milošević. A part, el príncep sempre parlava del seu passat amb un to nostàlgic, per exemple, comentà com la seva deserció -davant de l'atac de Dubrovnik- li donà a curt termini un desprestigi i molts problemes, però, en canvi, a llarg termini li representà molt de prestigi. Sortosament, segons Nicolas Petrovitx, Montenegro quedà relativament al marge dels conflictes més durs i potser, per això mateix, el procés reformista hi arrelà més que en cap altre territori.

---

¹¹⁵⁶FEL. 03.02.Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia:1977-1986), unitat d'instal·lació: 85.

¹¹⁵⁷Lluch, “El príncepe de Montenegro”, 19.

¹¹⁵⁸“*Ante Kosovo, su ministro de Asuntos Exteriores me decía que piensan explicar su posición de futuro ante la opinión interna e internacional para decir a continuación “stop” a cualquier mediación. Como casi todo el mundo de la antigua Yugoslavia, confía mucho, en cambio, en Felipe González. Cuando escribo mucho es que es mucho: el haber trabajado con González te obliga a entrar en muchas puertas. Por ejemplo, en las del presidente de Montenegro. Un presidente apoyado por los dos partidos albaneses montenegrinos, que ven con esperanza y con prudencia una salida para Kosovo. Una salida negociada, pero que una presión militar americana y de la OTAN previas a través de Macedonia y del mar pueden facilitarla.*”

La intervención de Felipe González va a ser extremadamente difícil. De entrada, por la simple razón de que Milosevic no quiere recibirle por creer que Kosovo es asunto interno. No se trata de bravuconerías del presidente de Yugoslavia, sino que, cuando el enviado del presidente de Estados Unidos acudió a Belgrado sin su aquiescencia previa, Milosevic se negó a recibirle por “problemas de agenda”. Esta cerrazón propia de este demócrata doblado de dictador y de nacionalista exacerbado actuaría con la misma contundencia con González Márquez. Por esta dificultad y por las barbaridades que están pasando, debo llegar a la no deseada conclusión de que sin amenazar militarmente o, incluso, sin alguna operación de castigo será imposible que negociación alguna pueda empezar sobre Kosovo (Lluch, “Una salida para Kosovo”, 21).

Dels montenegrins¹¹⁵⁹ el seu príncep explicava que aquests no tenien inconvenient de sentir-se iugoslau, en canvi, ser-ho no tenia perspectives perquè aquest Estat era una carcassa sense futur. Ell mateix li comentà a Lluç que pel bé de la seva nació aquesta havia de sortir de l'Estat Iugoslau, ja que li mancava el suficient pes polític com per fer-lo evolucionar. Per exemple, en termes d'infraestructures Montenegro tenia una companyia d'aviació, la *JAT*, però aquesta no podria funcionar pas perquè Belgrad no acceptava el pla de privatitzacions de Montenegro. A part de tots aquests obstacles interposats pels serbis, hi havia un argument de caire nacional per tal d'evitar la independència dels montenegrins: el símbol de Sèrbia era l'heràldica de la casa reial montenegrina, això feia pensar que si els serbis es quedaven sense montenegrins i albanesos Iugoslàvia deixava d'existir. Dit això, es fa comprensible i lògic que els serbis tinguessin cada vegada més ganes de dominar ambdós pobles i evitar així la descomposició del seu projecte nacional.

En el procés de creació de l'ideal dels serbis, Milošević oblidava Montenegro, quan precisament, pel bé del projecte serbi, es feia molt necessari que tal territori entrés en la gran federació amb un estatut clar. Segons Lluç, Milošević per tal d'aconseguir el seu objectiu, construir la Gran Sèrbia, començà a reprimir Kosovo i Montenegro. Uns actes que més que acostar aquestes regions a Sèrbia, els allunyava cada vegada més.

Lluç deia que optar per una Sèrbia tancada, en ella mateixa, significava que Iugoslàvia per a Belgrad deixava de tenir sentit. Amb aquest panorama els montenegrins reflexionaren sobre la decisió presa en el passat de formar part de Iugoslàvia. És important dir que feia poc que s'havien independitzat els eslovens i els croats, poc faltava perquè ho fessin els de Macedònia i els de Bòsnia. Davant d'això, si els montenegrins independentistes encara eren minoria, el que ja no era tan una minoria i sí una realitat era la tendència a centrar l'actuació de Montenegro a Montenegro.

El divendres 27 de març de 1998, amb el seu estudi de camp sabia que abans de la guerra balcànica a Sèrbia es parlava el serbocroat, cosa que llavors només es parlava el serbi i el croat a Croàcia. Igual que passà a Montenegro, un lloc on es parlava molt serbi, cosa que quan ell hi va anar cada cop es parlava més montenegrí. Els propis montenegrins li explicarien que per evitar conflictes lingüístics, quan volien fer

---

¹¹⁵⁹Segons E. Lluç, Montenegro, aleshores, tenia 650.000 habitants, el 14,5% eren musulmans de Sandžak, un 6,5% albanesos i la resta eren croats. La capital montenegrina tenia 110.000 habitants.

referència al *montenegrí* s'hi referien com a “*la nostra llengua*”. A Kosovo els menors de 15 anys ja no coneixien el serbocroat, abans la primera llengua era l'albanès i la segona el serbocroat.

El dissabte 28 de març de 1998, el príncep Nicolas Petrovitx el duria de visita per Cetinje, l'antiga capital de la corona montenegrina. En el seu bloc de notes, d'una forma caòtica i a la vegada ordenada –Lluch era el caos ordenat-, anotaria, per exemple, que el nom de tal lloc es pronunciava “Cetinye”, al costat dels problemes que tenia per a escriure bé aquest mot: “*no hi ha manera de que m'apregui el nom [l'escriu Yetinexe]*”¹¹⁶⁰. D'aquesta manera es faria palesa l'obstinació de Lluch de deixar-ho tot per escrit.

Cetinje, segons E. Lluch, era un poble petit amb grans palaus, amb un monestir i li sorprengué que un poble tan petit tingués tantes ambaixades. Via Nicolas Petrovitx sabé que el 1918 l'església ortodoxa montenegrina passà a ser ortodoxa sèrbia. En aquells temps, una part de l'església era pro-sèrbia, però l'altra era pro-montenegrina. El monjo que els rebé els hi va dir que apostava pel retorn del *Royaunce du Montenegro*. Allí, a Cetinje, hi trobaren parents del príncep montenegrí.

Feta aquesta visita turística anirien a un altre poble, d'on eren originaris els Petrovitx (no ho diu Lluch) i a on aquests hi tenien terres, unes que van regalar durant les col·lectivitzacions. En tal poble els rebria també un parent i amb aquest feren la petar. Brindaren amb *Loza* –una mena de *grappa* que bevien allí a totes hores, segons escrigué Lluch- junt amb el parent i el xòfer. D'aquell diàleg quedà per escrit aquestes conclusions: “*Si Iugoslàvia no dona perspectives, Montenegro també marxarà de Iugoslàvia. El nord de Montenegro és més pro-serbi, molt més, que el sud. Sembla, deien alguns, que més per odi contra les ciutats que per ser pro-serbis. Es consideren pobres respecte als montenegrins del sud*”.

Per acabar, aquell dia el príncep Nicolas Petrovitx li transmeté a Lluch com va començar el seu paper de Príncep. Aquest s'inicià en un llarg exili –després del cop d'Estat que hi va haver el 1988-, poc després es traslladà el cor del seu avi, del darrer rei Nicolas, des d'Itàlia fins a Montegro, a l'octubre de 1989 –acte on hi assistiren 200.000 persones sobre un total de 600.000 habitants. Aquest trasllat no fou fortuït, fou una

---

¹¹⁶⁰FEL. 03.02.Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia:1977-1986), unitat d'instal·lació: 85.

demanda dels intel·lectuals per a despertar el sentiment nacional montenegrí i la mirada històrica contra els turcs, a més, Belgrad ho instrumentalitzà com a element nacionalista iugoslau o serbi. A finals de la dècada dels 80 fou quan el príncep Nicolas aprengué el serbocroat. Faltaven poques setmanes perquè caigués el Mur de Berlín (9 de novembre de 1989) i en aquells temps fou quan esclatà la tragèdia dels *“Balcanes embravecidos”*¹¹⁶¹.

*“Mientras la urgente paz no llega, me siento orgulloso de la milicia española que evita la extensión de la guerra y que suministra agua a la población civil. También de los aragoneses y catalanes civiles que allí trabajan y de quienes aquí reciben a bosnios refugiados sea en Guipúzcoa o en Banyoles. Solamente en la democracia, en la tolerancia, en los perdones, en la solidaridad, en las libertades nacionales para mayorías y para minorías, en los derechos humanos se encontrarán los buenos compañeros del mañana cercano”*¹¹⁶²; *“Una última reflexión: cualquier comparación de la antigua Yugoslavia con la actual España es un desatino, y una última frase: ojalá los bombardeos abran cuanto antes una salida política y democrática de la violencia”*¹¹⁶³.

---

¹¹⁶¹Lluch, “El príncipe de Montenegro”, 19.

¹¹⁶²Lluch, “Mis yugoslavias”, 9.

¹¹⁶³Lluch, “Pensamientos sobre Kosovo”, 27.

14. “Els papers” d’Ernest Lluch

La seva extensa obra escrita, igual que la política, va ser el que li donà el prestigi a Ernest Lluch. Precisament, l’*abominable home de les 8*¹¹⁶⁴, sempre deia que del pas de qualsevol acadèmic l’únic que persistiria en el temps serien els seus *papers*, els seus estudis i/o investigacions. La seva dèria de no parar de llegir i d’escriure el va dur a ser titllat, per part d’Enrique Fuentes Quintana, “*del més acadèmic de tots nosaltres*”.

La seva herència escrita fou de 2.000 títols que confegí entre articles diversos i llibres publicats. D’aquesta quantitat ingent d’estudis es fa impossible parlar de tots ells, tanmateix, sí que es poden fer quatre pinzellades.

El lema kantianà *Sapere Aude* –“atreveix-te a saber”- no solament el va utilitzar durant el seu mandat com a rector de la UIMP, sinó que des de ben jove era el que en llenguatge universitari i popular se’n diu una *rata de biblioteca* que s’encuriosia per qualsevol estudi. Quan s’analitza la seva obra escrita es veu com era capaç de trobar l’explicació de tot¹¹⁶⁵ i de recuperar els autors més recòndits.

Durant la seva etapa de Ministre va descobrir aquests noms: Manuel Belgrano¹¹⁶⁶, Piero Sraffa¹¹⁶⁷-E. Lluch el va conèixer abans de ser Ministre, no obstant, aleshores s’endinsà

---

¹¹⁶⁴E. Lluch era una persona que li agradava impactar als del seu voltant, per tant, durant els primers anys de Ministre de Sanitat i Consum aquest arribava en el seu despatx a les 8 del matí, cosa que deixava de *pasta de boniato* a la majoria de funcionaris que encara no havien arribat.

D’aquesta realitat sortí d’un Consell de Ministres aquesta cançó: “*-Hace un año que llegó, a arreglar el Ministerio lo podría hacer igual si no se pone tan serio. Estribillo: ande, ande, ande, la Mari morena. “ “ y alegre esa pena. – Hasta el Paseo del Prado llegó un Ministro de fuera que trae a los funcionarios a las 8 a la carrera. Estribillo: .....mañanita buena.-Cuéntenos Sr. Ministro que pasa con su flequillo no va con su cara seria ni con ojos de pillo. Estribillo: .....y alegre esa pena.-Un año entero ha pasado y se alegra el personal que a pesar de los follones se capee el temporal. Estribillo.....mañanita buena. Estribillo final: ande, ande, ande la Constitución Sanidad y Consumo y todo el follón*”(FEL. 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l’Estat espanyol (cronologia:1977-1986), unitat d’instal·lació:85).

¹¹⁶⁵Per exemple, de l’estada de quatre mesos que feu el Comte d’Aranda a Prússia (1753-1754), en va tornar amb varis regals de l’emperador Frederic II de Prússia pel rei Carles IV d’Espanya i un d’aquests fou una marxa militar. Aquesta, segons E. Lluch, es convertí el 3 setembre de 1770 en l’*Himno de honor de España o Marcha Real* (Lluch, “*Cameralisme, Corona d’Aragó i <<partit aragonès>> o <<militar>>*”, 140).

¹¹⁶⁶El General M. Belgrano (1770-1820) tingué una participació decisiva a la lluita per la independència argentina, com també va ser qui inventà la seva bandera. El que sí que no es coneixia gaire d’ell era la tasca que feu com a Secretari del Consulat de Comerç de Buenos Aires, entre d’altres activitats d’economia política.

A més, fou qui va dur la fisiocràcia a terres castellanoparlants amb la seva traducció de les “*Maximes Générales*” de François de Quesnay (publicat a Versalles el 1758, però Belgrano utilitzà la seva quarta edició (1767)) –qui fundà l’escola dels economistes o fisiòcrates. Però abans de comentar aquesta obra, cal dir que aquest escrit durant molt de temps va ser una obra fantasmagòrica, “*hasta creemos que el Sr. Belgrano no la puso en circulación sino entre un corto número de amigos*” (Lluch-Argemí, *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1820)*, 103) i els pocs exemplars que figuraven en alguns catàlegs desaparegueren per culpa de robatoris, de guerres i per la falta de manteniment. Amb tot això, Ernest Lluch va trobar un d’aquests exemplars a la *Sociedad Económica de Amigos del País de Sevilla*, tot i que pensava que aquest també podia haver estat a Valladolid, ja que ambdós zones eren de tradició latifundista (sistema agrari que defensava la fisiocràcia). Aquest text de Belgrano començava així: “*la palabra Labrador significa el que cultiva la tierra. Un Pueblo Labrador, es un Pueblo cultivador, y un Reino Labrador es aquel, cuyo Pueblo es*

en la seva obra-, Lars Ekmark¹¹⁶⁸, Erik Pontoppidan¹¹⁶⁹; al llarg de la seva estada a la *School of Historical Studies* de l'Institut d'Estudis Avançats de Princeton (1989-

---

y debe ser Cultivador”(Ibid., 104). Aquestes dues màximes van ser les de més rellevància fisiocràtica: -Màxima I- “que la autoridad soberana sea la única y superior a todos los individuos” –Màxima IV- “la seguridad de la propiedad es el fundamento esencial del orden económico de la sociedad”(Ibid., 106). Malgrat que la fisiocràcia fos despòtica, com digué Alexis de Tocqueville, això no representava ser cap contratemps perquè la obra de Quesnay coincidís i hagués ajudat a conformar la part econòmica del programa revolucionari dels francesos de 1789..

Els pròcers de la independència d'Argentina, Belgrano i San Martín, defensaven la seva separació d'Espanya no per anar contra la metròpoli, sinó per esdevenir un país potent. El seu projecte era fer una gran Argentina, en forma de monarquia –amb un rei inca per a integrar la població indígena i la criolla, model d'organització que va ser defensat sense èxit en el decisiu Congrés de Tucumán del 6 de juliol de 1816 (el 9 de juliol aquell mateix congrés declarà la independència argentina) i és que De Quesnay havia estat un fervent seguidor de la manera de governar-se que tenien els inques (“la ley natural había dictado las leyes del Estado, reglaba los derechos y los deberes del Soberano y de los sujetos; no se consideraban en el Perú, como verdaderas riquezas, más que las producciones de la tierra necesarias a la subsistencia de los hombres”(Ibid., 115)-, que abraçés una mica més del que avui s'anomena *Cono Sur* –Belgrano apostava per la unió de Perú i Argentina no només per aconseguir sumar els indígenes a la revolució, sinó que també era per a facilitar la obertura d'un gran mercat interior. Això últim es dona pel fet que el mirall dels fisiòcrates era la Xina – “[Belgrano] la Nación China está dando a todas las del mundo conocido un ejemplo constante de lo que es el comercio interior auxiliado: no hay país más poblado que el que habita, ni nación más poderosa en el orbe: todas las que se llaman cultas, van en busca de sus efectos”(Ibid., 114)-, així que, com més concentració de terres hi hagués en un país més excedent hi hauria i això els duria a un major creixement de la seva riquesa –perquè “si sus Pueblos son infelices está expuesto (el Reino) a las revoluciones, y sus vecinos no tienen consideración alguna hacia él”(Ibid., 109).

El pensament polític de Belgrano estava compost de dues maneres molt diferents de veure la política, d'una banda, d'una concepció monàrquica i autoritària i, per altra banda, seguia l'esquema republicà liberal –“Belgrano parece poseer “dos almas” como acontecerá con harta frecuencia en la vida política argentina”(Ibid., 118).

“[Felipe González] mira, con él (E. Lluch) teníamos discusiones que nadie conoce, que eran muy interesantes, porque él, como economista, era uno de los buenos especialistas en el análisis de la fisiocracia y por eso, en Argentina, la gente especialista lo conocía y lo reconocía. El modelo argentino -que es el modelo dependiente, de una agricultura, de una agroalimentación extraordinaria- era uno que le llamaba mucho la atención, porque era la dificultad de los países –de una gran riqueza natural, agrícola o agroalimentaria- para transformarse y diversificarse en países industriales. Esto él lo conocía mucho y hablándolo conmigo siempre lo disfrutaba”- “[Belgrano] Mantiene (contra els comerciants monopolistes) que en Buenos Aires es conveniente establecer un pósito dadas las peculiares circunstancias que le hacen tener una balanza comercial de granos desfavorable”(Ibid., 110). Tal institució de caràcter municipal no seria necessària a Espanya, a França, a Itàlia ni a Sicília, al tractar-se de zones agrícoles per excel·lència, per tant, aquestes, segons E. Lluch, no patirien problemes d'escassetat.

¹¹⁶⁷E. Lluch fou qui introduí a Espanya aquest autor italià. Mentre s'interessava cada cop més per la Il·lustració valenciana descobrí a Gramsci i el seu amic economista Piero Sraffa. D'aquest últim, en va traduir al català la “Producció de mercaderies per mitjà de mercaderies”(1985); segons Francesc Roca, Piero Sraffa era fill de banquer milanès, ell mateix, des de Cambridge li subministraria els llibres que llegia Gramsci a la presó mentre estava desenvolupant –per encàrrec de Keynes- l'edició de les obres i correspondència de David Ricardo (Roca, “Model de societat d'Ernest Lluch, 25”).

¹¹⁶⁸Era una figura sueca poc recordada, ell era economista i sent clergue aconseguí ser “domprost” –vicari general de diòcesi- del bisbat de Strängnäs. Feu publicacions de caire teològic i fou lector d'economia de l'Institut de la seva ciutat el 1776. “[E. Lluch i Marianne Sandels(bibliotecària de la Royal Library-National Library of Sweden)] No debe extrañar que existiera este cargo puesto que Suecia a través de una cátedra de economía política en la Universidad de Upsala había sido hacia lustros la avanzada en la institucionalización de la enseñanza de dicha nueva ciencia”. D'aquest estudi en sorgí aquest article: “Una traducción castellana de un fisiócrata sueco” (a la Revista *Trienio: ilustración y liberalismo*, no.6 (maig 1985), 203-209)(FEL.06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d'instal·lació: 98).

¹¹⁶⁹Nasqué el 1698 a Århus (Dinamarca), el 1720 se'n va anar a l'estranger com a majordom –com a acompanyant d'un jove noble; a l'any 1734 esdevingué pastor en el Castell de Frederiksborg i després fou bisbe de Bergen (1747) i pro-canceller a la Universitat de Copenhague (1755). Finalment, morí el 1764.

Fou conegut bàsicament com un dels grans portaveus del pietisme a Dinamarca i a Noruega –en aquest camp publicà “La verdad para Piedad”, tal llibre serví -durant 150 anys- tant per l'escola popular noruega com per la formació per la confirmació. La major part de la seva obra està escrita en danès i es troba a la Biblioteca Reial de Copenhague, com el seu llibre d'estadística “*Eutropius Philadelphus. Oeconomisk Balance eller uforgribelige Overslag paa Danemarks naturlige og borgerlige Formue til at giøre sine Indbyggere lykkelige, saavidt som de selv ville skionne*

1990)¹¹⁷⁰ descobrí a Juan López de Peñalver y de Sayas (1764-1834)¹¹⁷¹ i ahora analitzà els inicis de l'economia matemàtica via aquest personatge¹¹⁷². A Ferran Sor¹¹⁷³, el descobrí l'any 1996, quan col·laborava en les tasques de recuperació de l'òpera *Il Telemaco nell'isola di calipso* per tal de reestrenar-la en el Festival de Torroella de Montgrí del 25 de juliol de 1997.

“[Oriol Pérez Treviño] *Lluch no era un musicòlogo pero su espíritu entusiasta le llevó a investigar en el mundo de la música y entre los compositores catalanes llegando a descubrir que la “s “ final que se añadía al apellido de Ferran Sor era un error. La*

---

derpa og benytte sig deraf“(Balanç econòmic o humil pressupost de la fortuna natural i pública de Dinamarca)”. Obra que fou traduïda a l'alemany el 1760, com moltes altres de les seves contribucions a “*Okonomisk Magazin*”. Aquestes traduccions es publicarien en aquestes dues revistes alemanyes, “*Oeconomischen Gedanken zu Weiterem Nachdenken*” i a la “*Kopenhagener Magazin von Oeconomischen Cameral, Policen, Handlungs, Manufactur, Mechanischen und Bergwerksgezetzen, Schriftes und kleinen Abhandlungen welche die Königlich-Dänischen Reiche und Länder benessen*”. Ambdues es trobaven tant a Copenhague com a Leipzig, l'alemany tenia gairebé el paper d'idioma administratiu a Dinamarca i a Noruega (*Ibid.*).

¹¹⁷⁰John Elliott, professor de l'Institut d'Estudis Avançats de Princeton des de 1973, maldà per acabar amb la no relació d'aquest centre amb els acadèmics espanyols, fet que s'havia donat fins aleshores a conseqüència de l'aïllament del franquisme. Segons Elliott, fer una estada a Princeton era complicat perquè el nombre de places era molt limitat, tot i això hi havien molts historiadors econòmics entre els candidats -prova de la vivesa de la Història Econòmica a l'Espanya dels anys 70 i 80, mentre que molts altres erudits encara analitzarien la història des d'anàlisis més tradicionals.

En els anys 1986-1989, E. Lluch no va poder gaudir d'una estada a la *Social Sciences School* de Princeton, ja fos perquè envià la seva candidatura fora de termini o bé perquè no li van acceptar (per excés de demanda). Amb tot això, tal i com li va dir John Elliott el 19 de maig de 1988, Lluch, per aquelles dates, reactivà la seva candidatura, però, aquesta vegada, per fer una estada a la *School of Historical Studies* durant el curs 1989-1990. A l'hora de reactivar llur candidatura reutilitzà els avals acadèmics (de Josep Fontana, de Felipe Ruiz Martín, de Gonzalo Anés i de Jordi Nadal) que havia fet servir a l'anterior candidatura i a més, en aquella ocasió, també gaudí de cartes de recomanació del seu amic Franco Venturi i de Pierre Vilar –de fet, Elliott li recomanà a Lluch que busqués ser avalat per referents acadèmics internacionals (*Ibid.*).

¹¹⁷¹A més de ser matemàtic, físic, enginyer, hidràulic, director d'empreses i un gran industrialista, s'interessaria per la literatura, la filosofia i la política. En termes literaris i filosòfics, aquest fou el primer traductor de Montesquieu –el 1820 publicà la versió traduïda de l'*Espíritu de las leyes*-, traduí també el 1799 l'obra de Leonhard Euler *Carta a una princesa alemana*, escrigué la novel·la *Gonzalo de Córdoba o la conquesta de Granada* (1826) i la seva *Oda a Verilo* (1796?) (FEL. 02.03.03. Universitat Internacional Menéndez Pelayo (cronologia: 1989-2001), unitat d'instal·lació: 80. José María Garnica Navarro (enginyer de camins), “Un ilustre malagueño ignorado”, *SUR Málaga*, Gener 12, 1993).

¹¹⁷²“[J. Mª Garnica Navarro] *La publicación del libro intitulado <<Escritos de López de Peñalver>>, de Ernest Lluch [...] ha venido a desvelar con exigencia y rigurosidad los antecedentes y circunstancias del personaje que otro catalán, destacado economista y también rector de la Universidad de Barcelona, Fabià Estapé, había descubierto (a l'any 1951) a través de un folleto de 71 páginas en una librería de viejos: <<Reflexiones sobre la variación del precio del trigo>> (1812)[...] Alfons Barceló -los catalanes descubriéndonos a nuestros paisanos -, profesor de teoría económica de la Universidad de Barcelona, publicó en el suplemento cultural de <<El País>> del 29 de agosto último sobre López de Peñalver un artículo a toda plana con el título <<Un clásico de la ilustración española>> del que transcribimos el siguiente párrafo: <<Este personaje, de una originalidad y talla poco comunes, constituye un eslabón importante de muy distintas cadenas, teóricas y prácticas, de la historia general y de las historias sectoriales, puesto que intervino en campos como las matemáticas, las tecnologías industriales e ingenieriles, la política económica, la literatura y el pensamiento, la demografía histórica, las estadísticas económicas y la instrucción pública>>” (*Ibid.*).*

¹¹⁷³Segons Ernest Lluch, nasqué a Barcelona el 1778 i morí a París el 1839. Fou compositor de l'òpera d'*Il Telemaco nell'isola di Calipso*, seria un home d'exilis –per ser liberal i afrancesat-, fora d'Espanya aniria a Londres –on tindria grans èxits, de la mateixa manera que a la ciutat de Moscou. On se li encarregà la música de la inauguració del Teatre Bolxoi-, a França i a Itàlia. Tal òpera fou per encàrrec, per a celebrar l'aniversari de la Reina d'Espanya i s'estrenà el 25 d'agost de 1797 en el teatre de la Santa Creu de Barcelona, on hi seria representada una quinzena de vegades.

revelación de este hallazgo causó impacto entre la comunidad musical, que le reprochó que un pensador económico se inmiscuyera en sus investigaciones”¹¹⁷⁴.

E. Lluch fou un gran erudit, d’ETA i del terrorisme (en general) en sabia un munt, tal i com ho demostren aquests dos títols “*Terrorismo, democracia y naciones*”¹¹⁷⁵ i “*Las raíces socio-económicas de ETA*”¹¹⁷⁶. Malauradament, tractant aquesta temàtica buscà treure’n profit amb tesis interessades i feu comentaris a la premsa mancats de rigor acadèmic: com el de dir que ETA havia estat, des de l’any 1986 al 1996¹¹⁷⁷, l’únic cos que havia protagonitzat la guerra bruta –quan, des de 1989, no hi hagut treva en termes de dispersió de presos, les condicions de vida a les presons són menys humanes que les que tenien els *etarres* quan estaven concentrats a Herrera de la Mancha, segons Martxelo Otamendi, igual que resoldre el tema de les tortures, a dia d’avui, encara és una assignatura pendent de l’Estat espanyol.

Sortosament, cada vegada hi ha més gent interessada a saber realment què ha passat en termes de maltractaments i tortures a les presons espanyoles on es trobaven els presos d’ETA. De la mateixa manera, molts periodistes, com Gorka Landaburu, encoratgen els joves a construir un relat que afavoreixi la reconciliació de la societat basca amb el seu fosc passat per tal que aquest no es torni a repetir: “*la memoria histórica es muy importante y me parece muy bien que lo hagas, porque la memoria, a veces, de los pueblos desaparece, y gente como tú y muchos que tenemos memoria...Un país sin memoria no es un país con futuro, y es la verdad, ahora sé que a veces estos temas son crudos y reales, pero vosotros jóvenes, nosotros lo hemos vivido, hemos escrito mucho*

---

¹¹⁷⁴Morgades, “Un volumen recupera los artículos de Ernest Lluch sobre temas musicales”.

¹¹⁷⁵On explicava que la geografia del terrorisme a l’Europa occidental de 1979 es trobava en espais on s’havien donat llargues dictadures com: Alemanya Federal, Itàlia, Espanya i Japó. En aquests s’havia viscut la impotència de resoldre els temes nacionals per la via pacífica; també, altres països on s’ha donat terrorisme han estat en aquells on el jacobinisme més centralista ha negat la peculiaritat i el dret a la diferència d’algunes nacions que han vist oprimeses la seva llengua, cultura i les seves institucions de govern, com Ulster a la Gran Bretanya, Bretanya i Còrsega a França i el cas més peculiar és el dels moluques a Holanda i els del Tirol del Sud a Itàlia (Lluch, “Terrorismo, democracia y naciones”, 9).

¹¹⁷⁶Estudiant els orígens d’ETA, Ernest Lluch fou capaç de localitzar el nucli principal d’*etarres*. Se situava sobretot a la comarca del Goierri, a la província de Guipúscoa. Aquesta esdevindria una de les zones més disperses –a causa de la industrialització (1950-1965) i en la major part de les poblacions petites es produïa la següent identificació: en cada poble, una indústria-, circumstància que potenciava una baixa natalitat en no acabar de trencar amb les estructures tradicionals rurals. Si en aquest cultiu se li afegeix la repressió del basc per part del franquisme, la idea dels bascos de l’èuscar com a llengua agonística i difícil d’aprendre –en són pocs d’*euskaldun berris*, de gent que ha après la llengua fora de la família-, la preocupació dels religiosos bascos per a la teoria de l’alliberament (en lloc de fer país amb els nous bascos espanyols) més la intensa immigració castellana (una nació dura i orgullosa, segons Ernest Lluch, exemple d’això seria la conquesta i la imposició de la llengua castellana que feu el poble castellà a Amèrica) –a Goierri, els 1.000 immigrants castellans de 1950 passaren a ser 7.000 l’any 1970, dada que assenyala d’aquesta forma el 20% de la població- que patí el territori amb la vinguda de la indústria... Així nasqué ETA en el dia de Sant Ignasi de 1959, d’un acte d’autodefensa. El mateix Lluch digué que aquesta hauria pogut néixer com no (FEL. 02.01.01. Monografies i estudis (cronologia:1974-2000), unitat d’instal·lació:14. Ernest Lluch i Martín, “Las raíces socio-económicas de ETA”, 10-17).

¹¹⁷⁷Lluch, “El juez Navarro en “Egin””,19.

sobre esto, ahora vosotros con más perspectiva sois los que tenéis que tratar y ser el más objetivo posible en el planteamiento. Por esto te quiero felicitar”.

En la mateixa línia, altres defensen el mateix però diuen que per la manera en què va morir Ernest Lluch no es poden dir segons quines coses per respecte. Tanmateix, tal com deia Gorka Landaburu, els joves han de ser els que han de tractar amb el màxim de rigor possible aquests temes per tal de donar llum a la veritat. Per tant, els historiadors són els que fan recerca del passat i no poden ser pregoners de ningú.

“El problema de mi querida tierra vasca” (El Correo, 19 de setembre de 2000), a ulls de molta gent havia representat la raó de la seva mort a mans d’ETA¹¹⁷⁸, com ho demostra Luis Mariscal, expert en seguretat: “su fundación [ETA] y sus primeras escaramuzas, son el origen real de la cuenta pendiente que tenían (siempre bajo la mentalidad perversa de estos elementos) con Ernest. Si se analiza desde fuera es incomprensible la cantidad de sandeces oficiales o interesadas, que surgen con su asesinato... Que si estuvo en contacto con ellos y así pagan..., que si sabía demasiado (como si esto fuera real, y no hubiera compartido la información), y un largo etcétera. En mi opinión, su “pecado”, fue desnudar de “glamour”, la puesta en escena de la banda, desvirtuar el relato antifranquista de su nacimiento, de quitar o tratar de quitar el foco de su implicación más allá de lo que fueron y son, un grupo de asesinos con unos intereses que siguen en cuestión y debate ideologizados en su origen y basados en “mantras” apartados de la mediocridad real para hacer sobrevivir la idea del gudari heroico”¹¹⁷⁹.

El mateix expert en seguretat també diu que *“fue [José Antonio] Pagola (obispo), en comunión con otros ministros de la Iglesia, quién le aporta luz a Ernest, con su escrito de ámbito público y evangelizador, denominado “ética para la paz”, en el cual desgana desde el punto de vista eclesíastico (La Iglesia en Vascongadas es un referente inquebrantable, aún a día de hoy), fórmulas para zanjar el terror en Vascongadas. En él, en su página 20 de muchas más, da el dato que luego defenderá Ernest, que no es otro que la banda comienza a sembrar la muerte en el cuerpo de una*

---

¹¹⁷⁸Per haver-la criticat de manera indiscriminada i fer afirmacions d’aquest tipus: *“Años de plomo” causados por quienes empezaron a asesinar mucho antes que los GAL y continúan haciéndolo. Empezaron a hacerlo en una estación de vía estrecha en San Sebastián con un bebé de pocos meses según ha revelado monseñor Pagola, vicario general del obispo Setién. No fue, nostálgicos y añorosos del antifranquismo, Melitón Manzanás la primera víctima. Mas la porquería no puede originar porquería en una democracia, pero no debemos olvidar quién construyó el primer y vigente estercolero*”(Lluch, “Se liquidó a los GAL”, 19).

¹¹⁷⁹Luis Mariscal, whatsapp, Octubre 18, 2016, a les 10.45 hores.

niña (Maria Begoña Urroz Ibarrola) asesinada en la estación de Amara (San Sebastián) en el año 1960, y no el comisario Melitón Manzanas de la Brigada Política-Social de la policía”¹¹⁸⁰.

Fent referència a aquesta informació de Luis Mariscal, sobre el cas Maria Begoña Urroz Ibarrola, cal dir que en el respectiu peu de pàgina de la fulla 20 del treball del bisbe José Antonio Pagola explicava que algú li havia dit que per aquelles dates ETA hauria pogut començar a matar a l'estació de trens d'Amara (Sant Sebastià). Begoña Urroz Ibarrola – nena de 22 mesos- morí per ferides i cremades d'alt grau (el 90% del seu cos) rebudes a l'atemptat del 27 de juny de 1960. Per tant, si era veritat que la primera víctima d'ETA no havia estat el guàrdia civil José Pardines o el torturador Melitón Manzanas de la Brigada Político-social de la policia de Franco i sí una nena de 22 mesos¹¹⁸¹, podria justificar l'any 1993 la seva darrera tesi sobre l'origen d'ETA: “*ETA no nació contra Franco, sino contra España*”¹¹⁸²-tesi que també defensava Julen K. de Madariaga (líder històric d'ETA)¹¹⁸³, segons Antoni Batista i E. Lluch. Tanmateix, Rodolfo Martín Villa el 26 de juliol de 1990 a Santander, en una conferència sobre la Transició digué: “*La peor herencia del régimen anterior (el franquismo) fue el terrorismo de ETA*”¹¹⁸⁴-en aquesta línia, Gorka Landaburu va explicar que la gent (com ell) que formava part de la ETA-VI Assemblea lluitava contra Franco¹¹⁸⁵: “*entre los años 73 y 75 ya entonces*

---

¹¹⁸⁰*Ibid.*

¹¹⁸¹Tesi defensada també per Robert Manrique, qui des del càrrec de delegat a Catalunya de l'Associació de Víctimes del Terrorisme coincidí amb Ernest Lluch, el 19 de juny de 1999, en un acte commemoratiu del dotzè aniversari de l'atemptat d'Hipercor i d'aleshores ençà inicià junt amb E. Lluch una cerca sobre el cas Begoña. Un dels fruits d'aquesta investigació fou que la Llei de Reconeixement i Protecció Integral de les Víctimes del Terrorisme del 22 de setembre s'amplià fins al 1960, ja que l'anterior es quedava al 1968 amb la mort del guàrdia civil José Pardines (entrevista enregistrada a Robert Manrique a les 11.15 hores del dia 16 de maig de 2017 en el bar del Centre Municipal Tennis Vall d'Hebron).

¹¹⁸²“*No nacieron contra Franco ni contra sus hombres. EAJ-PNV está en un error en el que yo estuve en los años 60. Detenido en más de una ocasión por la brigada Político-Social y tratado con dureza, nunca he sido partidario de matar a ninguno de sus miembros. Mas el primer muerto buscado de ETA no fue el nefasto Melitón Manzanas*” (Lluch, “ETA no nació contra Franco”, 21).

¹¹⁸³Com també ho deia, segons E. Lluch, la revista teòrica d'ETA, *Zutik*, el setembre de 1964: “*Nuestras relaciones con el antifranquismo se rigen, pues, por una línea sincera y sin dobles juegos, el antifranquismo lucha contra Franco como si no hubiera opresión española sobre Euskadi. Nosotros luchamos contra la opresión en Euskadi como si no hubiese Franco*”(Ibid.).

¹¹⁸⁴Lluch, “Herencias e hipotecas de ETA”, 23.

¹¹⁸⁵Altres testimonis de la pròpia esquerra *abertzale*, com Tasio Erkizia Almandoz, diuen que es fa molt difícil explicar l'origen d'ETA sense tenir present les divisions i les conseqüències anímiques que provocaren en el poble basc tant el desenllaç de la guerra civil espanyola (1936-1939) com els 40 anys de dictadura de Franco –sobretot entre el sector dels vençuts.

“*Por una parte, la calculada y sistemática persecución de la lengua vasca, que a muchas familias, les llevo a su progresivo abandono. La lengua vasca sufrió, como consecuencia de esa represión, un retroceso grave. Hablar en euskara, incluso en familia, estaba prohibido y perseguido por las denuncias que realizaban contra los que no se amoldaban a dichas prohibiciones. Estaba prohibido poner nombres en euskara. En la escuela, los que hablaran dicha lengua eran castigados. En los documentos públicos, estaba proscrito y en los actos públicos prohibida su utilización. En amplios sectores, esa persecución era considerado como un lento genocidio y la sensación de que el*

*rechazábamos la violencia de ETA. Éramos sobre todo antifranquistas*¹¹⁸⁶, i que “*la frase (ETA no nació contra Franco, sino contra España) es falsa. ETA nació contra Franco y porque el PNV y otras fuerzas de oposición hacían bien poco (según ellos) contra la dictadura*”¹¹⁸⁷.

“*ETA no nació contra Franco, sino contra España*”, fou la tesi que va acabar defensant Ernest Lluch, però molts testimonis del món del periodisme mostren com aquest fet fou un nyap d'aquest il·lustre acadèmic. E. Lluch visitaria diversos centres de documentació, entre els quals hi havia el Centre d'Investigació Política de Lascao – centre de carmelites que representa ser el centre de documentació política i sindical més important d'Euskadi, on es pot trobar documentació diversa i cartes sobre política, sindicats, entre d'altres, dels anys 50, 60, 70 i 80-, però no trobaria mai cap prova que relacionés ETA amb la mort de Begoña, una mort que mai no reivindicà l'organització terrorista. “*Y se lo inventó, diciendo: <<es normal que ETA no lo reconozca, a nadie le gusta reconocer las muertes que provoca –no he encontrado nada, pero lógicamente eran ellos, porque, claro, no lo van a reivindicarlo>>*”¹¹⁸⁸. A més, el propi Lluch no tenia clar si havia mort el 29 de març o el 27 de juny de 1960, quan era un nadó de 18 o 22 mesos.

---

pueblo iba desapareciendo, se desangraba. Y probablemente, esa sensación de opresión es la razón fundamental por la que ETA nace y durante muchos años recibe especial apoyo en toda la población vasco-hablante.

Asimismo, el desprecio y la humillación de todas las expresiones de cultura vasca dejó una profunda huella. Las romerías eran prohibidas, como ejemplo las fiestas en Urbia. El chistu era peligroso...

Por otra parte, para un sector de la juventud, sus padres que militaban en el PNV no tenían valentía para enfrentarse al Dictador Franco y había que hacerles frente. Cuando se comienza a perder miedo al franquismo, nace un movimiento de liberación que se concreta en ETA. ETA reúne a los vencidos y humillados durante largo tiempo. Sus padres y sus tíos habían luchado en las montañas contra el franquismo pero en la década de los 50 se habían acomodado. Ellos se rebelan contra lo que consideran dejación y claudicación.

Es necesario tener en cuenta que a finales de la década de los 50 o comienzos de los 60 nacen en muchos rincones del mundo movimientos de liberación en forma de lucha armada y entre los jóvenes esos movimientos de rebeldía tenían un buen predicamento.

En otro orden de cosas, en los años de la dictadura, a Gipuzkoa y Bizkaia se les consideró "provincias traidoras" y en consecuencia se les quitó el Concierto Económico como castigo. Se envidiaba a Nafarroa y Araba, cuyas carreteras, por ejemplo, estaban mucho mejor cuidadas. Un sector de la burguesía ve en ETA un defensor también de sus pequeños intereses económicos.

Por último, apuntar que desde los primeros años, ETA aparece como defensora de los intereses de los trabajadores. Públicamente incluso les considera que todos los trabajadores, que viven en Euskal Herria, aunque vengan de otras regiones, son vascos de pleno derecho. Teniendo en cuenta que anteriormente en el PNV había reinado no pocas actitudes de desprecio al inmigrante, esa muy distinta actitud, llevó a crear cierta simpatía, también entre los trabajadores inmigrantes” (Tasio Erkizia Almandoz, correu electrònic, Desembre 26, 2017, a les 14.15 hores).

¹¹⁸⁶Gorka Landaburu, whatsapp, Març 4, 2018, a les 16.33 hores.

¹¹⁸⁷*Ibid.*, a les 19.03 hores.

¹¹⁸⁸Entrevista enregistrada a XXX a Barcelona el 22 de novembre de 2016.

Davant d'aquesta falta de rigor, periodistes prestigiats i experts del DRIL com Xavier Montanyà es van escandalitzar. Aquest més altres analistes i periodistes van parlar amb el mateix Bisbe Pagola i cercaren la veritable autoria de la mort de Begoña Urroz Ibarrola. Una cerca que els duria a rebre un premi. Altres noms que van participar en la recerca de la veritat d'aquest polèmic atemptat fou el professor Iñigo Bullain de la Universitat del País Basc i col·laborador de l'Institut Internacional de Sociologia Jurídica d'Oñati, qui defensava en el seu article *Aproximación a la Violencia Política en el País Vasco y Perspectivas de una Justicia Restaurativa para Euskadi*¹¹⁸⁹, juntament amb d'altres estudis com el d'Egaña (2010) o el de Pablo (2009), que l'atemptat segons els respectius arxius policials desclassificats fou executat per membres del *Directorio Revolucionario Ibérico de Liberación*¹¹⁹⁰.

Quina era la raó d'Ernest Lluch per atribuir-li aquest atemptat a ETA? De ben segur, la raó que existí era de caire polític, i així, si per una banda desmuntava el *glamour* d'ETA, desvirtuant-li també el seu relat antifranquista de naixement, aconseguiria de criminalitzar encara més els seus actes. D'altra banda, actuant d'aquesta manera rebria les respectives cartes d'agraïment dels pares de Begoña Urroz Ibarrola per haver-ne tret l'entrellat i per recordar-se de la seva nena –unes cartes que es troben al seu arxiu.

Per mala sort, moltes víctimes d'ETA han estat polititzades per interessos partidistes. Tornant al cas de la nena de 22 mesos, morta a mans del DRIL i no d'ETA, aquesta mort, altra vegada per motius i interessos polítics, quedaria a la posteritat com la primera víctima d'ETA per al Congrés dels Diputats. I no només això, sinó que aquests diputats també oficialitzarien, des de 2010, la data del 27 de juny com el Dia de les Víctimes del Terrorisme.

Altre fet que passava amb els seus articles era que, malgrat tenir el geni per escriure, faria tants articles i/o opuscles que, en alguns d'aquests, no hi havien masses novetats entre ells -fent honor a Ernst Mach¹¹⁹¹, es podria haver estalviat més d'un article. Per exemple, sobre la problemàtica dels Balcans n'escrigué 16 o 17 *papers*, tots ells es

---

¹¹⁸⁹Bullain, "Aproximación a la Violencia Política en el País Vasco y Perspectivas de una Justicia Restaurativa para Euskadi", 485.

¹¹⁹⁰"Efímero grupo hispanoluso antifranquista y antisalazarista fundado en 1959 y cuya acción más conocida fue el secuestro del buque portugués Santa María a principios de 1961" (Fernández, "La primera víctima mortal de ETA no fue Begoña Urroz").

¹¹⁹¹Qui fou citat pel mateix E. Lluch a la sessió plenària del Congrés dels Diputats del dia 27 de novembre de 1979. Ell va dir que la paraula *economia* significava fer les coses més breus, tal terme era un mètode científic efectuat pel físic Ernst Mach (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, "27 de noviembre de 1979").

podrien encabir en 4 o 5 articles. Aquesta febre per escriure més articles dels necessaris encara es veu més quan Lluch reflexiona sobre Sanitat: “*No entender la sanidad*”¹¹⁹², “*Lo público y la sanidad privada*”¹¹⁹³, “*Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos*”¹¹⁹⁴.

Les úniques diferències que hi ha entre “*No entender la sanidad (1)*” i el de “*Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos(2)*” són: la llargada del text (el primer és més curt que el segon; tot fa pensar que per fer l’article de *La Vanguardia* va agafar el text de les tres primeres pàgines de l’altre), el títol, alguna paraula i els signes de puntuació i la resta està igual. A continuació es copiaran alguns dels seus fragments:

“*Igual que algunos otros sectores, como la enseñanza, **la sanidad** no responde a los mecanismos habituales del mercado. Es bien conocido que en el campo de la producción estos mecanismos contienen eficaces características para satisfacer las respectivas demandas, pero esta afirmación debe —de acuerdo con la experiencia—[,] estar contrastada con **dos** hechos. En sectores determinados como la sanidad, esta afirmación general no resulta cierta y, así, los que intentamos no poseer un espíritu dogmático sino laico [,] podemos defender puntos de vista diferentes sobre la eficacia productiva del mercado según hablemos de unos sectores u otros [...]. Me da la impresión **de** que el agradable profesor Barea ha estudiado poco los grilletes concretos que atenazan la sanidad. Hay que conocerlos **profundamente**, pero antes de hacerlo es bueno saber que tenemos excelentes indicadores sanitarios **con un descontento** que se evaporaría[n] si se intenta eliminar el sector público y universal de la Sanidad. ¡Si no lo pudo hacer la señora Thatcher, no lo hará el **profesor Barea!** (1)”.*

“***La sanidad, al** igual que algunos otros sectores [,] como la enseñanza, [**la sanidad**] no responde a los mecanismos habituales del mercado. Es bien conocido que en el campo de la producción estos mecanismos contienen eficaces características para satisfacer las respectivas demandas, pero esta afirmación debe, [-] de acuerdo con la experiencia [-], estar contrastada con **los** hechos. En sectores determinados como la sanidad [,] esta afirmación general no resulta cierta y [,] así [,] los que intentamos no poseer un espíritu dogmático sino laico, podemos defender puntos de vista diferentes sobre la eficacia productiva del mercado según hablemos de unos sectores u otros [...]. Me da*

¹¹⁹²Lluch, “No entender la sanidad”, 15.

¹¹⁹³Lluch, “Lo público y la sanidad privada”, 33.

¹¹⁹⁴Lluch, “Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos”, 35-44. .

la impresión [de] que el agradable profesor Barea ha estudiado poco los grilletes concretos que atenazan la sanidad. Hay que conocerlos en profundidad [,] pero antes de hacerlo es bueno saber que tenemos excelentes indicadores sanitarios [con un descontento] que se evaporarían si se intenta eliminar el sector público y universal de la Sanidad. ¡Si no lo pudo hacer la Señora Thatcher [,] no lo hará el Profesor Barea! (2)''.

Per acabar aquest capítol, es mostrarà com li agradava mostrar la seva erudició en públic i a la vegada, també s'il·lustrarà com era d'important per ell el treball en equip. D'una banda, E. Lluch i Francesc Raventós (Director General d'Insalud (1982-1985) a l'any 1984 havien d'anar a Rússia per a conèixer el sistema sanitari rus (en determinades especialitats eren molt innovadors). Abans, però, Lluch i l'ambaixador de Rússia havien quedat a Madrid per enllestir els preparatius: en aquella trobada s'inicià una interessant conversa sobre la riquesa de la literatura russa, ambdues personalitats feren referències a les obres mestres clàssiques i conegudes d'autors russos, un intercanvi d'erudició que acabà quan E. Lluch esmentà el nom i les obres d'autors poc coneguts -alguns d'ells coetanis a la seva persona. Enfront d'això, l'ambaixador soviètic no va poder fer res més que claudicar i acceptar que E. Lluch li donava deu voltes en literatura russa¹¹⁹⁵.

Altres exemples d'aquest tipus es donaren dins de l'hemicicle, allí E. Lluch més d'una vegada faria de professor d'història, d'econòmiques i de literatura.

“[Debat sobre el projecte de la Llei General per a la Defensa del Consumidor i l'Usuari] Es sabido que en un 15 de marzo –y de ahí viene que el día 15 de marzo sea el Día de los Consumidores- de 1962 el Presidente John Fitzgerald Kennedy presentó por primera vez como un problema político central el tema del consumo en una alocución, de la cual se ha hecho famosa la frase: <<Nosotros todos somos, sin excepción, consumidores>>. De ahí nació una importante Agencia gubernamental americana que ha sido la avanzada en este campo. Este movimiento no nació de la nada, sino de un movimiento consumista muy importante en Estados Unidos, con alguna figura tan conocida como Ralf Nadez desarrollando, en la base, una acción que tuvo como consagración oficial, en el año 1962, la promulgación de importantes Leyes y de

---

¹¹⁹⁵Raventós, “L'etapa d'Ernest Lluch com a Ministre de Sanitat i Consum”, 62.

*importantes decisiones gubernativas. Desde entonces en todo el mundo se ha avanzado de una manera sustancial*¹¹⁹⁶.

“[Debat sobre el projecte de Llei dels Pressupostos Generals de l’Estat de 1982] El profesor Fabián Estapé (qui va dir que no s’estava aplicant cap política econòmica i que, el 1985, per la menor pressió del factor demogràfic seria més fàcil arribar a la plena ocupació) ha dicho por escrito que soy su discípulo primero [...]. Y hablando del pensamiento fabiano, tengo que decir que la cita atribuida aquí a Aneurin Bevan, sobre que el socialismo es el orden de prioridades, no; es de otro dramaturgo, bueno -no como Echegaray, que era fatal-, George Bernard Shaw, que dijo esto a principios de siglo, cuando Bevan aún se dedicaba plenamente a la política.

Y, además, aún quería hacer una observación, que es sobre el gran personaje que se llama Keynes. Yo creo que a Keynes se le utiliza en esta Cámara con una enorme facilidad, sobre todo yo diría porque no se lee un libro muy largo que se titula «La teoría general», que es muy largo y muy pesado. Keynes no dice, como aquí se señala una y otra vez, que las crisis sean crisis de demanda, y que lo que hay que hacer es expansionar la demanda. No dice esto, no es el cuerpo central de su teoría, sino que muchos, y yo uno de ellos, creemos que en el cuerpo central en su teoría económica hay muchas cosas que se tienen en pie.

El mensaje teórico central de él es el siguiente: Keynes no cree que el mercado, cuando en un momento determinado se separa de una situación de equilibrio, por si solo origine fuerza suficiente para volver a la situación de equilibrio. Y, en este sentido, se enfrenta con todos los grandes teóricos, sobre todo con León Walras. Keynes cree que, cuando por la razón que sea, se abandona la situación de equilibrio, como es ahora, el mercado por si solo no va a volver a encontrar este punto de equilibrio; habrá que hacer algunas ayudas necesarias, puesto que las señales de crisis no son recibidas por el conjunto del sistema económico, y dijo: «en mis momentos hay que hacerlo a través de un incremento de la demanda».

Esta explicación mía es tan obvia, que tal como aquí se ha interpretado a Keynes, el general Primo de Rivera sería prácticamente keynesiano, porque hizo una política de

---

¹¹⁹⁶Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “16 de febrero de 1984”.

expansión de la demanda, pero uno figura en los manuales de la teoría económica, y otros, como el general Primo de Rivera, no, por la razón de que su teoría iba fundamentalmente a uno de los puntos de vista que los socialistas hemos repetido una y otra vez: el mecanismo de mercado no tiene por hoy alternativa, pero es un mecanismo que por sí solo se asegura los equilibrios, y, por lo tanto, desde un punto de vista keynesiano, dinámico, ahora se puede decir que hay que hacer política de demanda o política de oferta. Lo que no hay que pensar, a diferencia de los neoliberales -y hay mucho neoliberal en la derecha-, es que por sí solo el mercado va a salir de la crisis económica.

Hay un economista sueco, de nombre muy difícil, que se llama Lei Jhonufvud, que traducido al castellano quiere decir <<corazón de león>> -más sencillo-, que ha explicado esto repetidamente y, por lo tanto, que no se use el nombre de Keynes en vano porque está menos pasado de moda, sobre todo si se lee con una cierta profundidad”¹¹⁹⁷.

“[Debat sobre el Projecte de la Llei Orgànica d’Harmonització del Procés Autonòmic] Señoras Diputadas y señores Diputados, voy a hacer un turno en contra de la enmienda presentada por el señor Pi-Suñer al artículo 4.º de la LOAPA o, como él dice, de la LOPA (Risas.), puesto que en catalán la palabra «armonía», como en casi todas las lenguas a excepción del castellano, van con «h» y digo esto para los que se ríen. En esta Ley se ha venido diciendo que este artículo 4.º es un texto importante, que es un artículo muy importante”¹¹⁹⁸.

D’altra banda, el mestratge d’Ernest Lluch era tan fort que, tot i tenir el càrrec de Ministre de Sanitat, ell seguí dirigint tesis doctorals: la de José Manuel Barrenechea (professor de la Universitat de Deusto) duia per nom “*Valentín de Foronda (1751-1821), un economista vasco*” i la de Jesús Astigarraga Goenaga (professor de la Universitat de Saragossa) es digué “*Pensamiento económico y reforma ilustrada de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País (1760-1793)*”. Amb aquests dos

---

¹¹⁹⁷Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “18 de noviembre de 1981”.

¹¹⁹⁸Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “23 de junio de 1982”.

doctorands publicà publicacions conjuntes, com ara el títol “*Valentín de Foronda en Navarra y el proyecto de traslación de aduanas de Berriechea y Zarigaiz (1781)*”¹¹⁹⁹.

E. Lluch, s'introduí en el camp de la història del pensament econòmic basc a mitjans dels 80; fins llavors, tret del professor de la Universitat de Deusto Demetrio Iparagirre i d'especialistes com Julio Caro, Antonio Elorza o Alfonso Otazu, aquesta temàtica havia restat bastant verge, per tant, ell fou un dels primers en interessar-se, motiu pel qual els seus estudis van ser tan importants; com digué Jesús Astigarraga, un dels seus deixebles, si E. Lluch amb “*El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*(1973)” demostrà com els economistes catalans -des de l'època de les llums- havien arribat a construir una interpretació general sobre els astur-castellans –els quals sovintejaren els centres de poder de la monarquia-, en el País Basc va voler estudiar si els bascos havien fet el mateix.

La majoria de treballs que s'han donat al voltant d'aquest tema, segons Astigarraga, han destacat que la Il·lustració econòmica basca tingué un gran pes dins de l'Estat espanyol del XVIII. A terres basques i navarreses el principal nucli de coneixements il·lustrats fou la *Sociedad Bascongada* –entitat que, entre els anys 1765 i 1794, obrà d'una manera molt similar a la Junta de Comerç de Barcelona. Hi ha qui diu que aquesta havia estat la més important de totes les Societats Econòmiques espanyoles, no gensmenys, Astigarraga apuntà que era més seriós dir que el seu cas havia estat peculiar i aïllat respecte a la resta d'institucions econòmiques de l'Estat.

Aquesta peculiaritat vingué de l'estreta relació que tingué amb les institucions forals d'Àlaba, Guipúscoa i Biscaia i el producte d'això fou una il·lustració basca de caràcter institucional i polític. Com va dir un gran amic d'Ernest Lluch, Franco Venturi, la *Bascongada* fou la punta liberal d'una voluntat reformadora: “[J. Astigarraga] la seva prioritat i l'autonomia respecte als plans reformadors del Consell de Castella i la seva naturalesa d'òrgan “polític” al servei d'un programa il·lustrat que devia ser molt ambiciós, en pura lògica amb la vigent personalitat de les institucions forals i les seves àmplies competències culturals i socioeconòmiques. Així ho va ser de fet, ja que si, en general, en la seva faceta cultural la *Sociedad Bascongada* sostenia l'aspiració de promoure l'educació i la investigació no solament en ciències <<aplicades>>, sinó també en les <<bàsiques>>, en la seva vessant econòmica destacava pel seu

---

¹¹⁹⁹Jesús Astigarraga-José Manuel Barrenechea-Ernest Lluch, “Valentín de Foronda en Navarra y el ‘Proyecto de traslación de aduanas’ de Berriechea y Zarigaiz (1781)”, *Príncipe de Viana*, T. I, Anejo 4, any 47 (1986): 203-216.

*industrialisme, el qual incloïa la defensa del luxe, les figures de la <<noblesa comerciant>> i el <<comerciant emprenedor>> i les <<companyies>> industrials privades, juntament a un model agrari intensiu, respectuós amb la diversitat agrícola espanyola i d'eminent contingut liberal*¹²⁰⁰.

Com s'ha exemplificat aquí, E. Lluch, en molts dels seus títols va ser coautor i això passà pel valuós valor que ell li donava en el treball en equip. Altre cas fou el de la publicació de “*L'economia de la regió de l'Ebre*” (1967, Serveis d'Estudis de Banca Catalana¹²⁰¹), estudi que feu amb Eugeni Giralt.

---

¹²⁰⁰ Astigarraga, “Ernest Lluch i la singular història del pensament econòmic del País Basc”, 103.

¹²⁰¹ Segons Eugeni Giralt, tant Lluch com ell no formaven part dels Serveis de Banca Catalana, no obstant, aquesta entitat liderada per Jordi Pujol sí que els hi va encarregar, editar i pagar, els estudis econòmics que ells dos van fer plegats. Com ara els títols de *L'economia de la regió de l'Ebre* (1967) i el de *L'economia de la regió de Tarragona* (1968); quan Banca Catalana obrí una sucursal a Tortosa es presentà i es repartí el llibre que parlava de l'economia de l'Ebre, així es demostrava que els directors d'aquesta entitat bancària coneixien en profunditat com funcionava l'economia del sud de Catalunya. De la mateixa manera, també els hi van encarregar un llibre sobre la Muntanya de Lleida que mai va arribar a sortir.

15. E. Lluch i el Barça

“El Futbol Club Barcelona es más pequeño y otra cosa que la Generalitat de Catalunya. Así, el equipo de fútbol que pueden organizar los funcionarios seguro que perderá ante el club de Les Corts, pero éste no solamente debe ser un mero club deportivo. No debe ser el Cosmos de Nueva York ni el Harlem Globe Trotters. Debe ser un club que tenga valores democráticos y catalanes bien arraigados [...]. Asegurar la libertad es asegurar que seamos más que un club de fútbol, es decir, un club democrático y catalán. Si no, nos deslizamos hacia el autoritarismo o a ser un simple club de fútbol”

*Ernest Lluch*¹²⁰².

E. Lluch era un home que vivia molt el moment, que exprimia al màxim el temps per evitar perdre ni un segon. Com a persona apassionada que era visqué el màxim tota activitat que fes o tota passió que tingués, dues d'aquestes addiccions eren el Barça i la Reial Societat – “[F. González] *era un futbolero empedernido que yo no entendía bien, porque yo nunca tuve esta pasión*”-, tot i que també era molt seguidor del Lecce italià per dur els mateixos colors que el Sant Andreu¹²⁰³. Del segon n'acabaria tenint accions, un regal d'agraïment per part d'un accionista que havia rebut la seva ajuda en la seva tesi doctoral. I va ser seguidor del Barça des que el seu pare el duia, juntament amb el seu germà Enric, al vell camp de les Corts¹²⁰⁴.

La prova de la passió d'Ernest Lluch pel Barça es troba en els seus múltiples articles, on posava de relleu el que li agradava d'aquest club i el que no, sempre amb l'objectiu de fer-lo millor. A “*Por un Barça proporcionado*”¹²⁰⁵, després d'aquesta reflexió, “*Cesc, en uno de sus espléndidos “gargots” en “Serra d’Or”, dibuja que ahora el Barça, con tanto extranjero y con tanto holandés, sobre todo, no podrá ser acusado de destruir la unidad de España. Es una manera de ver las cosas pero no la única. Otra manera sería ver que, en un partido internacional, Holanda será el FC Barcelona que se enfrentaría con una España donde habría tres o cuatro catalanes (Guardiola, Toni, Sergi o Celades). No sé cómo el dibujante le sacaría punta a la situación. Una punta es que el FC Barcelona se enfrentaría a España pero con los catalanes al otro lado. O una Holanda barcelonista se enfrentaría con una Cataluña no barcelonista. La situación solamente sería suavizada si la mitad de los holandeses del Barça se sentaran en el banquillo. Sin embargo, un pesimista me diría que en cualquier caso habría más*

¹²⁰²Lluch, “Cataluña es más que un club”, 31.

¹²⁰³Centre de Documentació del F.C.B. Belenguier, “Ernest Lluch i el Barça”.

¹²⁰⁴*Ibid.*.

¹²⁰⁵Lluch, “Por un Barça proporcionado”, 27.

barcelonistas con Holanda que con España aunque computáramos, como hago yo, al portero vallesano Toni, que espero será titular, como catalán internacional”, Lluch proposà d’establir a Can Barça una política similar a la de l’*Athletic* de Bilbao, perquè creia que els millors temps d’aquest club havien vingut quan s’havia donat aquesta proporció: *“Se trata de proporciones (hablaba entre un 25 y un 51 por ciento de canteranos), no de una casi exclusividad holandesa. Cruyff ha hablado de dos extranjeros por línea”*¹²⁰⁶. *“No el de juveniles en los entrenos”*¹²⁰⁷.

E. Lluch fou un fervent opositor de Josep Lluís Núñez i Clemente, com a president del F.C. Barcelona (1978-2000), per això mateix, freqüentment, el lector dels seus escrits podia llegir -entre línies- la crítica que li feia al President del Barça: *“La misma convocatoria de elecciones fue lo que en mi parroquia llaman “fea” aunque legal. Convocar a finales de julio en plena época de viajes y sin que hubiera ningún partido en casa demuestra una falta de confianza en sí mismo o unos métodos que, estando dentro de lo legal, vulneran el espíritu de un procedimiento electoral con juego limpio. Tanto es así, que si quien las ha convocado en estas condiciones las gana le quedará un amargo sabor de boca, como el que queda de casi todo lo que se hace a escondidas. Si el ganador fuera otro, la victoria sería tan extraordinaria que podría crear, justamente, una inconveniente prepotencia”*¹²⁰⁸; *“Si el presidente del club se atreve a descalificar al presidente de la Generalitat con este epíteto hay que suponer que el desprecio aún será mayor ante quienes no tienen cargo alguno”*¹²⁰⁹ o... *“ya decía don Antonio Cánovas del Castillo, quien “pese a estar encaramado en un simple taburete va, y de la altura, se marea”. Lo peor es que esto le pasara a más de uno hasta formar un grupo de “algunos” o de “bastantes”. Entre estos existen quienes mantienen una simple silla en un palco, zaherido por escándalos financieros y fiscales, aunque sea a costa de silencio. No les cuesta mucho, porque no hace tanto tiempo me afeaban que jamás haya criticado con descalificaciones e insultos al actual presidente del FC Barcelona”*¹²¹⁰.

Tampoc tindria cap mena de pudor a l’hora de criticar a Aloysius Paulus van Gaal (conegut amb el nom de Louis van Gaal), com a entrenador del Barça (1997-00): *“Fichado un entrenador del que se sabían pocas cosas, se le ha dado una libertad más*

---

¹²⁰⁶*Ibid.*

¹²⁰⁷Lluch, “¿Cuotas en el FC Barcelona?”, 19.

¹²⁰⁸Lluch, “Desconciertos en el Barça”, 23.

¹²⁰⁹Lluch, “¿Cuotas en el FC Barcelona?”, 19.

¹²¹⁰Lluch, “Cataluña es más que un club”, 31.

que proporcional. Solamente sabíamos que hablaba un mediocre inglés y que había obtenido buenos y mediocres resultados como entrenador y mediocres como jugador”¹²¹¹; “A mí me parece que, por las cosas que dice Van Gaal, no proviene de Holanda sino de la Prusia de los Federicos y de los Guillemos. Del rey “sargento” o del “grande” o de los káiseres. Siempre los principios del humanismo están por debajo de los de la disciplina “sin cabeza”. Así, me repugna profundamente que se puedan pronunciar frases como la de que “cuando los futbolistas piensan por sí mismos, es fatal””¹²¹²-“Suerte que Rivaldo, Guardiola y Figo han continuado pensando. Los valores humanistas no deben ser hollados por la disciplina necesaria. Con valores se pueden ganar títulos”¹²¹³. A més d’això, hom diu que quan E. Lluch anava al Camp Nou a veure el Barça de Van Gaal, es duia llibres, treballs a corregir i articles de diari a llegir perquè s’avorria i li deia a qui tingués el seu costat...”*avisa ’m si passa quelcom d’interessant!*”.

A part d’això, E. Lluch -a l’hora d’escriure aquests articles- no es va poder resistir a no deixar pas a la seva vessant d’historiador. Per exemple, explicaria el naixement de l’*Atlético* de Madrid (fundat per biscaïns afincats a Madrid, en els barris de *Cuatro Caminos* i *Tetuán*¹²¹⁴) o el del mateix *Real Madrid* (fundat per catalans, els germans tèxtils Carles i Joan Padrós¹²¹⁵, els quals posseïen un establiment al carrer d’*Alcalá* amb un nom tan parisenc com *Al Encanto*), sense oblidar el context que han viscut aquests clubs: “*el Barça no hubiera sido tan Barça sin la dictadura de Primo de Rivera con sus represiones y sin la dictadura de Franco*¹²¹⁶ [...] *el Real Madrid* [...] *no hubiera sido tanto lo que es sin que lo hubieran utilizado las citadas dictaduras. O al menos no se*

¹²¹¹Lluch, “¿Cuotas en el FC Barcelona?”, 19.

¹²¹²Lluch, “Por un Barça proporcionado”, 27.

¹²¹³Lluch, “Cataluña es más que un club”, 31.

¹²¹⁴“Los años funcionales, en los que hubo predominio vizcaíno, republicano e incluso masón, marcaron tanto al *Atlético de Madrid* que ahogan su periodo “expropiado” como *Atlético de Aviación*, el de Vicente Calderón, tan de la “situación” como Santiago Bernabeu, o la actual etapa”(Lluch, “Barça-Real Madrid”, 19); “Algo conocido es el hecho de que los vascos u oriundos de vascos residentes en Madrid se agruparan ya en el siglo XVI en una cofradía que tiene como patrón a San Ignacio de Loyola. En este ambiente es donde nació un club en Madrid con los mismos colores que el principal club de Bilbao. Incluso, no sé si es leyenda o realidad, hasta nuestra Guerra Civil, los socios del *Athletic de Bilbao* que estaban al corriente de pago podían entrar gratis en la general del campo del *Atlético de Madrid*. No sé si es solamente este origen vasco el que dio a este club madrileño una cierta marca de fábrica de estar más ligado a movimientos progresistas y del sur de Madrid, pero lo cierto es que tuvo hasta nuestra contienda fraticida un halo muy abierto”(Lluch, “Fútbol con historias”, 17).

¹²¹⁵“El Madrid ha tenido posteriores dirigentes que han borrado a estos catalanes hasta el punto de que no se sabe si de segundo apellido se llamaban Riubó, Rubió o Rubio”(Lluch, “Barça-Real Madrid”, 19).

¹²¹⁶“El hecho de que el presidente Josep Sunyol del FC Barcelona muriera violentamente en una visita al frente de Guadarrama durante la Guerra Civil demuestra que hay con frecuencia elecciones ideológicas internas y que recordarlas es justo y necesario. Cuando Sunyol fue elegido presidente, su militancia catalanista y de izquierdas ya era muy conocida. Mas hacer dicho recordatorio no significa aminorar el impacto de la utilización del fútbol desde fuera”(Ibid.).

les hubiera acentuado tanto sus proclividades previas. Así, Franco concedió la orden imperial del yugo y las flechas a todos los jugadores “vikings” o “merenges” que habían ganado la copa latina, mientras que a los ganadores del año anterior, los jugadores “culés”, no se les había distribuido tan alta y significativa condecoración. El propio Espanyol, según algunos, solamente ha cantado coplillas del siguiente tenor: “Somos españolistas / de la corona, / somos especialistas / en dar palizas / al Barcelona”. Sin embargo, la masa social del RCD Espanyol no debió ser toda así cuando uno de sus más importantes presidentes, Genaro de la Riva, confesaba que ostentó tal cargo para evitar que se impusiera una mayoría catalanista, lo que es un caso externo de control ideológico desde arriba: “Muchos años hace que, en evitación de que el Real Club Deportivo Español¹²¹⁷ pudiera llegar a ser dirigido por gentes antiespañolas, me hice cargo de la presidencia”¹²¹⁸.

Altre club el qual hi feu referència Ernest Lluch fou el *Real Betis Balompié*, “con sus colores andalucistas y el odio que recibió del general Queipo de Llano que difuminan absolutamente episodios posteriores de sentido contrario, totalmente contrario, que no han prevalecido contra aquellas originarias características”¹²¹⁹. Segons l’assaig que porta per nom “*La marcha verde*”, el general Queipo de Llano reprimí a canonades a aquest popular club de Sevilla i “se asegura que solamente dejó de su local social un muro en pie que continuó como un testigo silencioso durante bastantes lustros. Ya en su misma fundación el Betis había sido originado por liberales al estilo de Rodríguez de la Borbolla para contrarrestar el peso que tenía el Sevilla¹²²⁰ como equipo mucho más conservador. Así, las simpatías populares que ha evocado siempre el Betis tienen algo que ver con la voluntad de hacer un club de fútbol que no estuviera ligado con lo que podríamos denominar “el mundo de los señoritos”¹²²¹.

---

¹²¹⁷ “[...] su nombre no provino en los primeros momentos de una voluntad de enfrentar lo español con lo catalán, sino enfrentar lo español con lo extranjero. Sabido es que el Barcelona fue fundado por el suizo (Hans o “Joan” Gamper) [...] también colaboraron otros ciudadanos, entre ellos los hermanos Witty, como muestra y reflejo de la expansión industrial suiza. Una pequeña tienda de relojes cerca de la plaza de Sant Jaume enarbola aún el nombre de Witty. Este conjunto de la colonia extranjera hacía que el Barcelona se pudiera ver como un club ajeno al país. Los años y la dictadura del general Primo de Rivera iban a cambiar estas características en uno y otro caso hasta un punto bastante irreversible” (Lluch, “Fútbol con historias”, 17).

¹²¹⁸ Lluch, “Barça-Real Madrid”, 19

¹²¹⁹ *Ibid.*

¹²²⁰ “El mismo color blanco del Sevilla ya evoca agrupaciones futbolísticas que han estado situadas en áreas muy moderadas” (Lluch, “Fútbol con historias”, 17).

¹²²¹ *Ibid.*

Com s'ha anat veient, E. Lluch tenia un do i aquest era el de saber lligar, de forma horitzontal, molts temes en un. En aquest cas, s'ha parlat de com ha marcat la història en si en els diversos equips de futbol de la lliga espanyola.

Ernest Lluch es feu soci del Barça el 24 de febrer de 1988¹²²², tot i això ja feia temps que gaudia dels dies de futbol a Can Barça gràcies a familiars i amics que li deixaven els seus abonaments¹²²³. Lluch es feu soci del F.C. Barcelona amb l'aval de l'expresident Agustí Montal i Nicolau Casaus, al qual, a més de mantenir-hi una molt bona amistat, tenia molt de respecte: ”*Ja ho vaig escriure fa tres estius: després de Josep Tarradellas i Joan cap català ha fet més per la imatge dels catalans fora de Catalunya que Nicolau Casaus*”¹²²⁴.

L'Ernest Lluch havia estat sempre un acèrrim barcelonista¹²²⁵. Txiki Beguiristain digué que salvava la dialèctica entre el Barça i la Reial Societat¹²²⁶ d'aquesta manera: “*Quan parlàvem, de vegades demostrava més passió per la Real i per Sant Sebastià que pel Barça perquè la seva adhesió pel Barça ja la donava per entesa*”¹²²⁷. De fet, la seva passió pel Barça era tan forta que quan passava per davant del Camp Nou amb les seves filles els deia: “*Silenci, que passem per davant del temple*”¹²²⁸. Fins i tot en feia broma: “*els barcelonistes de veritat ens anem a viure a prop del Camp del Barça*”¹²²⁹.

---

¹²²²El 21 de novembre de 2000, dia del seu assassinat, E. Lluch era el soci 73.827 del F.C. Barcelona.

¹²²³El 1969 Francesc Fàbrega i molts dels seus amics: Joan Gaspar i Farreras, Eugeni Giralt, Josep Ma Carreras, Manuel Esteve, entre d'altres, es farien socis del Barça, gràcies a la intervenció de l'Armand Carabén, qui era gerent del Club. Adquiriren unes tribunes a la graderia principal, una mica altes però centrades respecte al terreny de joc i Gaspar en cedí una a Lluch perquè pogués seguir els partits del Barça.

¹²²⁴Centre de Documentació del F.C.B. Belenguier, “Ernest Lluch i el Barça”.

¹²²⁵Fa certa gràcia l'anècdota de la visita d'una professora al seu despatx acompanyada d'un nen de pocs mesos. El petit arrencà a plorar desesperadament i Lluch li posà l'himne del Barça. El nadó callaria de sobte; l'any 1972, quan era professor d'Economia a la Universitat de València va ser el primer president de la Penya Barcelonista de València, la degana de les penyes del Barça a la capital del País Valencià. Dos anys després va liderar amb altres importants acadèmics catalans la redacció d'un llibre sobre la història del Barça (havia de ser publicat el novembre de 1974) i la idea era tocar tot això: “*la història esportiva i sentimental, les finances del Club, la sociologia del Club i les penyes, el Barça i la literatura, la cultura de la imatge, l'arquitectura i l'urbanisme i les revistes esportives i satíriques*”. Els protagonistes d'aquest projecte van ser tots ells: Josep Termes, Ernest Lluch, Joaquim Molas, Oriol Bohigas, Alexandre Cirici Pellicer, Joan Josep Artells, Eugeni Giral, Josep Maria Carreras i Manuel Vázquez Montalbán. Tanmateix, aital iniciativa es va quedar en *paper mullat* tot i tenir el suport de la directiva del president Agustí Montal. Cal dir que Montal era molt amic d'E. Lluch i cada cop que el Barça jugava a València es reunia amb ell junt amb Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés i Andreu Alfaro (*Ibid.*).

¹²²⁶“*El entrenador alemán sugirió que, debido a la limitada demografía del mundo vasco-navarro, no podía haber más que un gran club, por lo cual sugería que la Real Sociedad de San Sebastián y el Osasuna de Pamplona lo comprendieran y obraran en consecuencia. En unas muy polémicas declaraciones sugirió que el equipo donostiarra y el pamplonica dieran un trato de favor al Athletic de Bilbao para concentrar en éste los mejores jugadores. Su punto de vista era que no era posible de otra manera entrar en la Copa de Europa. La desconcentración urbana de esta parte de España hizo que tal propuesta solamente sirviera para abrir una polémica amplia y un rechazo absoluto desde San Sebastián y Pamplona o desde Donostia e Iruña*”(Lluch, “Fútbol con historias”, 17).

¹²²⁷Centre de Documentació del F.C.B. Belenguier, “Ernest Lluch i el Barça”.

¹²²⁸*Ibid.*

¹²²⁹*Ibid.*

De fet, acabà vivint molt a prop de Can Barça – a l’Avinguda de Xile-, de manera que no li era gens complicat gaudir dels partits de juvenils al Miniestadi¹²³⁰ o als dels camps annexos al Mini a veure els juvenils. No es perdria tampoc els petits futbolistes de Maià de Montcal. A més de viure prop de les instal·lacions del Barça, E. Lluch participà en la candidatura de Lluís Bassat, qui es presentà com a presidenciable¹²³¹ del F.C. Barcelona el 2000¹²³²-però abans d’embarcar-se en aquesta aventura, Lluch ja havia tingut experiències d’aquesta tipologia: el 1978 es va veure lligat amb la fracassada candidatura de Víctor Sagi (aleshores, la carrera política de Lluch li absorbia tot el temps del món), el 1989 va donar suport a la candidatura de Josep Maria Fusté (cosa que va canviar quan aquest es va aliar amb Sixte Cambra) i el desembre de 1999, Lluch participà en la redacció dels estatuts de l’Associació “Força Blaugrana”. Aquesta plataforma serví bàsicament per acabar de fer caure a “*un Josep Lluís Núñez que vivia els seus darrers mesos com a president del Barça*”¹²³³.

Després de la dimissió de Núñez, es van convocar les eleccions a la presidència del F.C.B. pel dia 23 de juliol de 2000, d’ençà d’aleshores Lluch va passar a formar part de l’equip de Bassat. En aquest Ernest Lluch ocuparia la presidència de la Comissió Social i de Cultura –per la seva facilitat de parlar en públic i de tractar amb les persones, amb aquest objectiu: “*expandir el barcelonisme i vetllar pels sentiments i emocions que sempre han distingit als socis i simpatitzants del Barça, al marge de si són catalans o no [...]. Defensem un barcelonisme estricte, educat, democràtic, que cuidi les formes i*

¹²³⁰“*Sé también que los altos directivos (de l’era Núñez) del club y deportivos van poco a ver a los juveniles, de lo que doy testimonio personal. Conozco las cualidades de muchos de ellos*”(Lluch, “¿Cuotas en el FC Barcelona?”, 19).

¹²³¹“*Los 108.000 socios del Barcelona tienen derecho a ser presidente, pero se trata de un derecho absolutamente irrealizable puesto que no tenemos una democracia, sino una democracia censitaria o de riqueza. Ningún socio puede presentarse si no dispone de unos 130-140 millones para una campaña donde la ausencia del socio del Camp Nou la encarece. Los que salven esta barrera deben además obtener un aval de unos 1.500 millones. Recoger las 1.500 o 2.000 firmas sin haber partidos y teniendo tardíamente el censo de socios es algo que los menos puristas del sistema democrático rechazarían. Quien ha presidido la entidad durante unas dos décadas y con determinados resultados positivos debería —y creo que está en condiciones de hacerlo— establecer un proceso electoral que no sea tan forzado y que obliga a que el porcentaje de socios con capacidad económica que les permita traspasar estas barreras sea muy pequeño: ¿llega a 5.000 socios?, ¿son menos? Encima, fuera de temporada*”(Lluch, “Desconciertos en el Barça”, 23).

¹²³²Aquesta candidatura, el *Dream Team* dels executius, segons Bassat, estigué composta per Josep Lluís Bonet, president de Freixenet; Albert Costafreda, president de Donuts Panrico; Josep Darnes, conseller delegat del Grup Disvesa; Alfons Gudall, economista; Ricard Huguet, enginyer químic; Joan Laporta, advocat; Josep Martínez Rovira, vicepresident de *Media Planning Group*; Fèlix Millet, president de l’Orfeó Català i del Palau de la Música; Evarist Murtra, empresari tèxtil; Albert Perrin, empresari del sector informàtic; Enric Pujades, vicepresident del grup de comunicacions Bassat&Ogilvy; Jaume Tomàs, empresari del sector de la alimentació; Josep Lluís Torra, conseller delegat d’Agrupació Mútua del Comerç i la Indústria; Carles Tusquets, president de Fibanc; Josep Lluís Vilaseca fill, advocat i exsecretari d’esports de la Generalitat de Catalunya (Centre de Documentació del F.C.B. Bayen-Masnou, “La Junta de Bassat, a escena: dimarts 27 de juny del 2000”, 26).

¹²³³*Ibid.*, Belenguier, “Ernest Lluch i el Barça”.

que pugui tancar antigues fractures”¹²³⁴ - en aquella campanya electoral i després d’aquesta, si guanyava –en cas que guanyés, tal i com li confessà a Bassat, Lluch volia ser el nou Nicolau Casaus, “*la persona responsable de contactar amb el major número possible de socis i penyes*”¹²³⁵. En formaren part Fabià Estapé, Lola Bou, Teresa Coch, Manuel Vázquez Montalbán, Anna Sellés, Ramon Alfonseda, Josep Maria Fusté, Jordi Maluquer, dos exjugadors del Barça, Francesc Sanuy i Antoni Segura.

Durant la frenètica campanya electoral, Bassat tingué prou temps per a conèixer en profunditat a la persona d’Ernest Lluch. En aquest període de discursos i d’escoltar als socis i a les penyes barcelonistes, durant el dia es repartien la feina i a segona hora de la tarda es trobarien per a recórrer en cotxe tota la geografia catalana per a visitar totes les penyes barcelonistes. El cotxe o bé era el d’Enric Pujades o bé el de Lluís Bassat i més d’una vegada, en aquests trajectes, els acompanyava en Quique, fill de Bassat. El 2004 Lluís Bassat encara recordava... “*Quantes matineses vaig portar l’Ernest a casa seva i el vaig deixar davant del seu garatge!*”¹²³⁶.

En els diversos viatges per carretera que Bassat i els seus amics compartiren amb ell, era molt difícil que no es parlés de futbol, del Barça, de Gaudí¹²³⁷, de la ciutat de Barcelona, de la música, de la política catalana i de la d’Euskadi, del govern d’Espanya, d’història,

---

¹²³⁴ *Ibid.*

¹²³⁵ *Ibid.*

¹²³⁶ Almera, Ernest Lluch opina, 8.

¹²³⁷ “*Los títulos de los escritos de Gaudí editados por Codinachs son realmente sugestivos: “Manuscrito sobre ornamentación”, “Memoria del proyecto de restauración del monasterio de Poblet”, “Proyecto de candelabros para la ciudad de Barcelona”, “Exposición de artes decorativas en el Instituto de Fomento del Trabajo Nacional”, “La aspiración del arte es...” y “La casa es...” además de sus conocidas conversaciones con Bergós*” (Lluch, “Obras escritas de Gaudí”, 15); “*Barcelona es el principal conjunto de edificios modernistas de toda Europa y, además, de una enorme calidad, sobre todo, en el caso de Antoni Gaudí. Sorprende que el modernismo con su carga aristocratizante y artesanal haya destacado de una manera extrema en una de las ciudades industriales y con un entorno también industrial más importante de Europa [...] En el caso de Antoni Gaudí se podría explicar, parece, por el hecho de que su principal cliente Eusebio Güell era industrial pero, al mismo tiempo, estaba entroncado con otro tipo de actividades económicas. Sin embargo, le fueron encargadas por fabricantes estrictamente típicos, Calvet, Batlló y Milà pero con gustos rococó. Son edificios construidos entre finales del siglo XIX y las dos primeras décadas de este siglo por lo tanto más de un siglo después de que llegara la industrialización a Cataluña. Juan José Lahuerta, en su reciente libro sobre Gaudí, señala en los tres edificios de referencia aspectos típicamente contrarios a la fabricación en serie y a la revolución industrial. Del primero destaca el “ascensor de habilidad manual”, del segundo las “pequeñas formas barrocas” y del tercero “la exuberante meticulosidad de la ornamentación rococó”. Es decir que Gaudí estaba en la línea que anunció teóricamente el muy influyente padre Miquel d’Esplugues cuando aseguraba que en Cataluña sobran villas burguesas y faltaban palacios señoriales.*”

No es de extrañar que, más entrado este siglo, se originara una fuerte reacción intelectual en contra del modernismo y se consolidara una tendencia, a través del noucentisme, que lo trató duramente lo que permitió la destrucción de una parte de este patrimonio artísticamente tan valioso [...]. Para Gaudí el trabajo era una condena, el pecado original un lastre insoportable y la muerte era algo absolutamente presente y presente de una forma totalmente negativa. Por eso, nos parece bien la atrevida afirmación de Juan José Lahuerta de que “la misma mentalidad, la misma educación subyace en Gaudí y en Dalí: no es cuestión, pues, de influencias sino de que el segundo supo, bien operativamente, expresarla y reconocerla” (Lluch, “Gaudí, Maragall, Dalí”, 11).

de filosofia, de literatura, de sociologia i de l'actualitat del món. És més, qui fou derrotat com a presidenciable del Barça davant de Joan Gaspart el 2000 posà de manifest que *“de cada notícia l'Ernest sempre sabia alguna cosa més del que publicaven els periòdics. No cal dir que el record d'aquelles converses ha quedat fixat en la meva ment per sempre”*.

El 14 d'octubre de 2000, E. Lluch anà a veure a Anoeta el partit de futbol que es disputava entre la Reial Societat i el F. C. Barcelona. Aquell dia no anava pas sol, l'acompanyaren Lluís Bassat –qui vingué directament a Bilbao des de Londres-, Montserrat Lamarca, Ricard Huguet, Txiqui Beguiristain, Josep Maria Fusté i un parell d'amics més. A l'hora d'entrar en el recinte, Lluch es va adonar que tan sols tenia dues entrades a tribuna i fou llavors quan la seva dona Montse cedí la seva entrada a Lluís Bassat, ella aniria a graderia amb la resta d'amics.

Arrel d'aquell partit, Bassat recordà Ernest Lluch com una persona que ni li agradaven les humiliacions ni volia arribar a fer-ne sang de res, com dirien els anglesos, era un dels abanderats del *fair play*, d'aquí provenia la seva coneguda frase: *“Jo crec que el Barça no pot humiliar la Reial Societat a la segona part. 0-6 és ja un resultat escandalós. Més gols no ens aportarien res i per la Reial seria massa”*-a la mitja part d'aquell encontre futbolístic li va dir a Lluís Bassat *“-escolta, ara mateix baixaré al vestidor per dir-lis en els jugadors que no humiliïn a la Reial Societat-. No va baixar, però les seves ganes eren de baixar al vestuari per dir: -no es tracta d'humiliar a ningú aquí-. I el partit va acabar 1-6, així que com si l'haguessin escoltat“*.

Gairebé un any després de l'assassinat de Lluch, l'11 de novembre de 2001, la seva filla Eulàlia va cedir al Museu del club del cor d'Ernest Lluch una sèrie d'objectes personals d'ell lligats emocionalment al Barça: *“el seu darrer carnet de soci, un dels seus articles a la premsa diària parlant del seu estimat Barça, la seva corbata blaugrana que acostumava a posar-se els dies de partits importants, una fotografia amb Migueli als vestidors de Zorrilla el dia que es va guanyar la Lliga 1984/1985 i la samarreta que el “Lobo” Carrasco li va dedicar aquell mateix dia”*¹²³⁸. Tanmateix, quan es remodelà el

---

¹²³⁸«Va ser el 24 de març de 1985, el dia que el Barça va guanyar la Lliga a Valladolid després de 14 anys de sequera, en aquella llegendària jornada en que el malaguanyat Urruti va aturar un penal decisiu i Joaquim Maria Puyal va cridar el seu històric “Urruti, t'estimo!”. Lluch, aleshores ministre de Sanitat del govern socialista, ho va viure a la llotja presidencial de l'estadi de Zorrilla, aleshores al costat de Josep Lluís Núñez. En el moment del

respectiu museu, la vitrina dedicada a Ernest Lluch amb tots aquests especials objectes, d'una manera estranya es perdria i desapareixeria. Així que els visitants que hi anessin d'ençà el 13 de juny de 2010 ja no la podrien veure.

“Me alegro y mucho, también, de que se haya ganado la Liga (de 1999), pero otros catalanes pueden no haberse alegrado con todo su derecho. También me alegré de que la Unión Europea reconozca a la Universitat de Barcelona como la primera española por producción científica, aunque esté en el lugar 23 de Europa. También en fútbol preferiría haber ganado un título superior, el europeo, con más canteranos, mejor educación y con más valores libertarios sabiendo, por otro lado, que Cataluña es más que un club”¹²³⁹.

---

llançament del penal en contra, li va donar la mà a Joan Gaspart i la va mantenir fortament agafada fins que va acabar la jugada i l'alegria va aflorar. Acabat el partit, va baixar amb Núñez als vestidors. Amb la felicitat reflectida al seu rostre, Lluch va poder compartir la eufòria del moment amb els jugadors barcelonistes i el “Lobo” Carrasco li va regalar la seva samarreta dedicada. Per la seva banda, Schuster li va regalar la part de dalt del seu xandall a l'Eulàlia Lluch, que acompanyava el seu pare”(Centre de Documentació del F.C.B. Belenguier, “Ernest Lluch i el Barça”).

¹²³⁹Lluch, “Cataluña es más que un club”, 31.

16. Per ETA, una mort anunciada

“Si el polític és un historiador (no només en el sentit que fa història, sinó en el sentit que, tot actuant en el present, interpreta el passat), l'historiador és un polític, i en aquest sentit [...] la història és sempre història contemporània, o sigui, és sempre política”

Anònim.

Es diu que Ernest Lluch podria haver fet el paper d'interlocutor entre ETA, l'esquerra abertzale, com permetria suposar la trobada que organitzà Antoni Batista entre Arnaldo Otegi i E. Lluch prop de l'estació de Sants (Barcelona), uns dies abans o unes setmanes abans del seu assassinat¹²⁴⁰. Gorka Landaburu en digué: *“me imagino que no hablarían de sanidad, hablarían de un tema que Ernest conocía bien como era el tema del País Vasco y el tema de la violencia, no sé más”*. Sent qui es movia, qui feia contactes, qui agrupava gent amb la fita d'acabar amb ETA i la seva violència, alguns periodistes com Gorka Landaburu i Martxelo Otamendi posaren de manifest que potser E. Lluch fou assassinat per tenir un paper d'interlocutor. Malgrat això, convé recordar que va ser durant 4 anys ministre en un govern que va recuperar les tortures i creà els GAL –més endavant vingué la dispersió de presos (1989)¹²⁴¹-, sense mai denunciar de manera contundent aquests actes inhumans¹²⁴². “[M. Otamendi] *Puede que ETA pensase, en el año 1982 Ministro y ahora de interlocutor*¹²⁴³... ¡No lo aceptamos!... y asesinado. Es muy típico de ETA. ¿Por qué lo matan a él y no a otros ministros? Porque este siguió teniendo relación con el País Vasco”.

---

¹²⁴⁰[F. González] *Formalmente nunca fue interlocutor entre ETA y el Estado, como sí lo fue Jesús Egiguren -que sí lo tuvo con Zapatero. Nunca tuvo el encargo formal, pero él estaba siempre en esta línea divisoria del nacionalismo vasco, del irredentismo de algunos – ETA era un fenómeno más complejo de lo que la gente ve, porque en ETA había una ETA de nacionalismo independentista y una ETA Marxista-leninista que no tenía mucho que ver con la otra, que hacía que entre ellos existieran muchas tensiones. Lluch conocía casi mejor que nadie el tema y en el ambiente dónde se desenvolvía, que era político y universitario, era un ambiente que le permitía pulsar cual era el ambiente, las opiniones y las posiciones de unos y de otros. Por tanto era un interlocutor, no hacía falta que tuviera un encargo, era un interlocutor siempre respetado y apreciable, incluso, cuando no se coincidía con él”*.

¹²⁴¹Goñi, “25 años de la dispersión de presos etarras, una política “que debe continuar””.

¹²⁴²[E. Giral] *La persona que mata, sempre busca una explicació que pot semblar des de fora bastant rebuscada i lligada amb uns fils molt prims [...]. E. Lluch havia estat Ministre, bé que estava d'acord amb la separació, o bé estava d'acord amb la dispersió dels presos d'ETA, en algun Consell de Ministres ho deuriem haver parlat, les coses no passen perquè sí, diguem-ne. Ell havia estat Ministre de Sanitat, no va actuar, però era un dels 18 que van discutir que la política que convenia era la de dispersar els presos d'ETA, doncs, com a mínim estava al dia de la discussió i alguna cosa deuria haver dit. No és que se li pogués dir que s'ho inventés ell, però la decisió que van prendre els d'ETA és la de dir... <<aquest tio estava en el grup de gent que estava d'acord amb el que s'havia decidit vers la dispersió dels presos, per exemple>> . No és un autor molt directe, però tampoc es pot dir que fos una persona que passés pel carrer. Una responsabilitat o altre tenia, que això fos suficient o no fos suficient, davant d'això la reacció del grup terrorista sempre és molt exagerada. Amb el pas dels anys s'intenta buscar les raons de la seva mort, quan en realitat no n'hi ha cap”*.

¹²⁴³Tal com li va explicar Lluch, sent rector de la Menéndez Pelayo, a Pilar Urbano, *“aunque no tengo deseos de volver a la política activa; pero, fríamente y pensando en otros, creo que habría que utilizar, para misiones delicadas y discretas, a ciertos hombres que han tenido un <<rol>> público y conservan esa inestimable experiencia. Como el presidente norteamericano, Bush, utiliza al ex presidente James Carter”*.

16.a. Home de pau

El diàleg, fou una de les polítiques que defensà E. Lluch a l'hora de posar fi a la violència basca. Cal dir que, en alguna ocasió, aniria a parlar amb l'esquerra *abertzale* acompanyat d'Oriol Junqueras¹²⁴⁴ i, a més, tindria a Euskadi contactes amb diversos grups pacifistes: com podrien ser Elkarri¹²⁴⁵ -allí conegué a Jonan Fernández¹²⁴⁶ - i Denon Artean.

*“Querido amigo (Ernest Lluch): Hace ya mucho tiempo que no sabes nada de Denon Artean. Seguramente te habrás preguntado a menudo qué será de nosotros, qué hacemos y por qué ya no te informamos más o menos regularmente de nuestras actividades. Denon Artean es un grupo de personas que, con un nombre u otro, lleva trabajando casi 13 años por la pacificación y normalización de la sociedad vasca. En estos 13 años no se ha producido algo que debiera haber sido natural: la renovación de personas dispuestas a comprometerse en el Trabajo por la paz. Por lo tanto, se puede decir que casi las mismas personas que comenzamos en el año 86 seguimos en esta tarea. Esto ha creado, en los últimos tiempos, un cansancio y hasta un hartazgo que como comprenderás, no ha favorecido en absoluto el entusiasmo que requiere y merece un Trabajo como este”*¹²⁴⁷.

Malgrat el cansament produït per la lluita per la pau i la normalització d'Euskadi, no defallirien i hi continuarien treballant:

---

¹²⁴⁴ “[...] alguna vegada el vaig acompanyar a reunions que mantenia amb l'esquerra *abertzale* per intentar preservar la treva de Lizarra” (Ferrer, *Converses amb Oriol Junqueras*, 45); “[O. Junqueras] En Lluch tenia reunions amb persones vinculades al País Basc, i també, evidentment amb l'esquerra *abertzale* i en alguna ocasió, perquè érem companys, perquè treballàvem junts, perquè parlàvem de coses comunes, perquè la meua tesi doctoral treballava una qüestió que era un antecedent històric de la seva tesi doctoral, etc, etc, per això havia tingut ocasió d'acompanyar-lo, m'havia dit que l'acompanyés. Formava part de la seva relació estreta amb el País Basc, que ho era molt d'estreta, tenia molts lligams de molta mena i, per tant, parlava amb molta gent –(Per exemple), a Barcelona el 1998. Amb algú poc conegut”.

¹²⁴⁵ Malgrat que hi ha fonts que diuen que Elkarri fou una empresa que creà Lluch quan aquest era rector de la UIMP (1989-1995) (Revista Médica, “Ernest Lluch, reconstruyendo al ministro de Sanidad”), antics membres d'Elkarri ho van desmentir. Al no poder ser atès per Jonan Fernández Erdoiza (per manca de temps lliure per part seva) -qui és actualment membre del govern basc i Secretari General de Drets Humans, Convivència i Cooperació-, Marina Goikoetxea –la seva secretària i qui havia format part d'Elkarri- em va comentar que E. Lluch estava a favor dels objectius pacificadors d'Elkarri (el seu lema era “*Movimiento Social por el Diálogo y el Acuerdo*”, en uns temps en els quals no hi havia cap mena de diàleg. Tal institució, en el seu moment, també va apostar per l'acostament dels presos bascos i col·laborà amb *Gesto por la Paz*), però que mai en va ser el seu fundador. Ell només era soci d'aquesta entitat i a part de pagar les respectives quotes poca cosa hi feu –no fou mai membre d'Elkarri, per tant, des d'aquesta entitat pocs (per no dir-ne cap) contactes hauria tingut amb l'esquerra *abertzale*.

¹²⁴⁶ Fou director d'Elkarri i de Baketik i definí a E. Lluch així: “«*polifacético, defensor del diálogo por encima de todo y de aquella figura de los Derechos Históricos como una fórmula ingeniosa para resolver el problema vasco*»” (González, “Lluch estaría pensando ya en el día de después”).

¹²⁴⁷ FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1990-2000), unitat d'instal·lació: 99. Carta escrita a Donostia-Sant Sebastià, el març de 1999.

“Sin embargo, la inercia de la realidad nos ha conducido a lo que somos hoy en día: un colectivo pequeño de personas, que se sigue denominando Denon Artean- Paz y Reconciliación, y que se dedica en lo esencial al apoyo a las víctimas. Después de muchos años preocupados por la situación de las víctimas de la violencia y el terrorismo en el País Vasco, creamos en 1992 la Oficina de Atención a las Víctimas de la violencia y el terrorismo. Este fue un Servicio pionero en el País Vasco no solo en la atención a víctimas, sino también en la elaboración de Trabajos de investigación.

Por nuestra oficina han pasado ya cientos de víctimas (ETA, GAL, abusos policiales, etc.) a las que se les ha ofrecido todo el apoyo que ha estado en nuestras manos, desde ayuda en las complicadas relaciones con la Administración y reivindicación de sus derechos, hasta atención psicológica (aspecto no garantizado por la Sanidad pública). Por lo tanto, como puedes imaginar, seguimos muy de cerca y con mucha ilusión la creación en noviembre del año pasado del Colectivo de Víctimas de la violencia y el terrorismo del País Vasco”¹²⁴⁸.

Un dels moments més polèmics d’Ernest Lluch, però també un dels que li donà més prestigi, passà el dijous 3 de juny de 1999. Aquell dia se’l passà davant de la *Concha* corregint galerades fins que hagué d’acudir a la plaça de la Constitució on faria un míting Odón Elorza, socialista basc que durant 20 anys fou l’alcalde de Sant Sebastià (1991-2011): “—vaya nombre—, en la parte vieja, para hablar de la paz. En territorio “prohibido””¹²⁴⁹. Tal com ho explicà Ernest Lluch, pel camí es trobà al seu amic Odón Elorza, amb el qual conversà de si Herri Batasuna havia acordat boicotejar el seu acte o no. L’alcalde de Sant Sebastià ho donava per suposat i efectivament fou així: “La plaza, magníficamente remozada, se abre de pronto entre unas estrechas calles y ahí, al fondo, está plantado un grupo con pancartas y con gritos al aire. Uno de ellos es de “Gora ETA militarra”. Los alternan con el silencio. Un grupo más cercano ha venido a escuchar mientras que muchos ciudadanos se agrupan bajo los soportales y miran”¹²⁵⁰. Just aleshores comença l’acte i el primer en parlar és l’escriptor Ramon Etxezarreta i ho feu en basc, però no aconseguí calmar l’ambient ni fer callar els més radicals de l’esquerra *abertzale*. José María Mendiluce, que fou el següent orador, tampoc no ho aconseguí i després d’aquesta intervenció vindria la d’Ernest Lluch.

---

¹²⁴⁸*Ibid.*

¹²⁴⁹Lluch, “Ya no matan, sólo gritan”, 33.

¹²⁵⁰*Ibid.*

Aquest reconegué *a posteriori* que davant d'aquella manifestació i cridòria *abertzale* es va enfadar tan que s'oblidà del que anava a dir i improvisà expressant el que sentia en aquell moment: “*“Estoy muy contento, estoy muy alegre, puesto que ahora sólo gritan y hace un año mataban. Efectivamente, a finales de este mes hará un año que nadie es asesinado. Qué contento estoy, qué alegría”*. *Los tiempos han cambiado puesto que pienso que no se volverá a matar. Ello me conduce a la segunda idea: “No os habéis enterado, pero esto ya no se hace. Arnaldo Otegui mañana os va a reñir. Hace unas semanas tenía interés en que yo estuviera en una cena y ahora venís a boicotear. No os han explicado que las cosas han cambiado. Ya no estáis en la historia”*”.

*Dudo sobre qué camino continuar mi alocución, pero sólo por unos instantes. Insto a que se aplique la nueva política penitenciaria aprobada en noviembre de 1998 y que un Gobierno indeciso no ha aplicado. Digo que un año sin matar es una prueba de una tregua estable, por lo que es necesario un diálogo, solamente esbozado, entre el Estado y ETA sobre temas específicos de la violencia. Hablo de que es hora de que todos los partidos hablen para encauzar una salida política estable. Pienso en Miguel Herrero y, con remordimientos posteriores, no creo que sea útil hablar del enganche que pueden ser los derechos históricos. Las dudas se han disipado: hay que decir bajo los gritos y los insultos lo mismo que se piensa en la tranquilidad de Maià de Montcal”*¹²⁵¹.

Si Lluç i la gent més propera a ell temien per la seva vida, com Lluís Foix, qui pensava que l'assassinarien a Sant Sebastià, l'entorn d'ETA podria haver vist aquell discurs com una provocació. Raó per la qual, per saber si aquest afer fou una provocació a ETA o no, es fa necessari escoltar a la gent que més el va conèixer.

Tant Eugeni Giralt, Josep Corominas, Montserrat Lamarca com Anna Balletbò insten a pensar que ETA matà Lluç a causa d'aquest acte: “[A. Balletbò] *el míting del 3 de juny de 1999, a Sant Sebastià, estava molt fora de si i estava molt acusador, molt provocador, gens tranquil, davant de la tele en contra d'ETA i de la manifestació abertzale. Vaig pensar quan el vaig veure, en Lluç és mort*”. En canvi, el convergent Pujol considera que “*ETA acabà amb la seva vida perquè els terroristes pensaren que al ser prestigiós, al no ser basc, al no ser presoner ni de les argumentacions del PNB ni d'ETA, al tenir llenguatge propi deurien pensar que era un home que podria fer un cert*

---

¹²⁵¹Lluç, “Ya no matan, sólo gritan”, 33.

forat i per això el van matar. No busqui masses lògiques a una cosa del GAL [...] Lluch actuà amb valentia, d'una manera molt compromesa va intentar pacificar Euskadi. Realment és una víctima molt i molt honorable del terrorisme”.

Rosa Lluch i Bramón al voltant de l'assassinat del seu pare diria que “*això per desgràcia no ho sé. Això ho saben aquells que el van decidir matar i aquells que el van matar. Sé el que s'ha publicat a la premsa. Sé el que han dit, que ells no sabien qui era i que era un objectiu fàcil. Des que va deixar de ser ministre no tenia guardaespalles”.*

L'eurodiputat Gorka Knör va criticar a “*quienes identifican nacionalismo con terrorismo*” i va dir que el conflicte basc no s'acabaria mai fins que ETA deixés les armes i l'Estat espanyol reconegués el dret d'autodeterminació¹²⁵².

16.b. El risc és a tot arreu

La capital guipuscoana, Sant Sebastià o Donostia, històricament ha estat una ciutat molt transitada per catalans. És una prova d'això la *font dels catalans* – “*que es muy parecida a la del cruce del paseo de Gràcia con la Gran Via de Barcelona y realizada por el mismo Carlos Buigas*”¹²⁵³-, que commemora en ple inici de la guerra civil l'estada dels catalans que passaren de la zona republicana a la sollevada liderats per Joan Morera en la cerca de ciutats, com Donosti, on poguessin esquivar la repressió¹²⁵⁴.

Allí mateix s'hi establí Lluch després de ser ministre de Sanitat i Consum (1982-1986)¹²⁵⁵, en concret, en el Passeig de Salamanca, número 13, pis 6è F¹²⁵⁶. Comprà a

---

¹²⁵²FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1990-2000), unitat d'instal·lació: 99. Goñi, “El eurodiputado Gorka Knör critica a “quienes identifican nacionalismo con terrorismo””, 14

¹²⁵³Lluch, “Donostia de los catalanes”, 15.

¹²⁵⁴Donosti es va despoblar després del terror d'Irún del 13 de setembre de 1936, fet que ajudà a què els 30.000 catalans que arribaren allí s'hi poguessin establir. Tant forta fou la influència i presència catalana que el Gros es passà a dir la Barceloneta i l'extrem del Boulevard, el Pla de l'Òs, punt de reunió dels pagesos grassos de la Catalunya pirenaica i de terres gironines vestits de pana. A més de ser la ciutat del famós Pacte de Sant Sebastià del 17 d'agost de 1930, passaria a ser la ciutat dels anxovers de l'Escala, com els Serrat, i també la de les perfumeries de Carles Godó. A més, a la cripta de la zona del Gros hi ha una verge de Montserrat. Una imatge regalada pels monjos en substitució d'una de la guerra civil (*Ibid.*).

¹²⁵⁵Que l'Ernest Lluch només aguantés una legislatura a la cartera de Sanitat i Consum –que ja és molt- es podria haver donat pel mateix desgast dels socialistes de la primera legislatura (crisi, atur, GAL, Filesa, altres) i, per tant, que aquests necessitessin canviar d'aires. Sortosament, per a Felipe González, l'Ernest Lluch tenia pensat dedicar més hores al món universitari després de ser ministre, no obstant, li posaria una condició: que no el retirés de la cartera de Sanitat fins que no hagués acabat la polèmica Llei General de Sanitat. Per aquests motius, tot i que no li feu massa gràcia a Lluch, per a Felipe era *un suplente de lujo*, segons Marçal Sintès.

terres basques aquesta segona residència pel simple fet que es trobava davant de dues de les seves passions: d'una banda, la passió per les arts escèniques i la música, ja que es localitzava just al davant del teatre Kursaal de Sant Sebastià i, a la vegada, malgrat ser mediterrani era un enamorat del paisatge cantàbric i del seu mar esvalotat, segons Gorka Landaburu. Per això, se situà gairebé de cara al mar, estava davant d'una ria, a la desembocadura del riu Urumea, un riu que quan hi ha marejol fa tantes onades que sembla un braç de mar –com diu Antoni Batista. Quan es trobés allí, es deixaria caure per Anoeta com a soci de la Reial Societat i a l'Orfeó Donostiarra, sense saltar-se mai la temporada estiuenca de concerts de la *Quincena Musical Donostiarra*, el Festival de Jazz, les *Matinées* de Miramón de la Orquestra Simfònica d'Euskadi ni tampoc no es perdria pas el Festival Internacional de Cinema¹²⁵⁷. En els diferents espais que hi fes presència es relacionaria amb tothom.

Tant Lluch com els del seu entorn personal, pensaven que era un dels objectius d'ETA, Lluch escriuria: *“La muerte de Juan Mari Jáuregui es de igual forma absolutamente abyecta aún cuando uno coincida de arriba abajo con sus ideas sobre Euskadi y sobre la paz. Condeno todas las muertes aunque ahora resulte que coincido plenamente en la manera de ver las cosas con este ciudadano de Legorreta y ello hace que me estremezca con un acento especial: ha muerto alguien por pensar exactamente lo que yo pienso”*¹²⁵⁸. *“Se dijo que ETA tomó nota i poco después asesinó a Lluch”*, segons Miguel Ángel Menéndez i Ignacio Fontes. Els més propers a Ernest Lluch pensaven que si l'assassinaven ho farien a Euskadi. Poc es pensaven que el matarien a Barcelona, al garatge del seu domicili.

A parer de Felipe González, *“acaba el 1986 porque cumple la tarea y acaba, se renueva el gobierno, pero... yo podría haber gobernado con Ernest Lluch cómodamente durante todo el mandato y no hacía muchos cambios de gobierno –algunos más que el actual Presidente sí-, yo creo que tuve como 56 ministros en casi 14 años (13,5), por tanto, los gobiernos eran muy estables. Pero algunos cambios siempre son necesarios, siempre estuvo trabajando próximo, siempre lo aprecie...”*.

¹²⁵⁶Segons el professor Joan B. Culla i Clarà, E. Lluch s'havia comprat aquest pis –que no estava a primera línia de mar- per estalviar-se diners. Per poder veure la platja de la *Concha* i el mar, des de l'interior de casa seva, hi va posar un mirall en el balcó.

¹²⁵⁷“[Gorka Landaburu] *Yo he estado con Ernest Lluch, en San Sebastián, en 2 o 3 ocasiones y me impresionó ya desde la primera vez. Asistimos en conferencias, un día me lo encontré en el Festival de Cine de San Sebastián. Era un hombre... yo diría que... excepcional, porque tenía las ideas claras, no había ninguna confusión en sus planteamientos. Ernest, fue un hombre muy amigo del alcalde de San Sebastián Odón Elorza, tenía mucha relación, fue un hombre que se ocupó mucho y estaba muy preocupado por el tema del País Vasco, y sobre todo, del tema de ETA y del tema de la violencia. Pero fue un hombre que tomó partido en el sentido de haber si se podía buscar vías de diálogo. Era muy estricto frente a la violencia, era como hay que ser frente al terrorismo. Siempre hubiese aportado mucho en la solución, o parte de la solución de este conflicto.*”

Me impresionó porque era un hombre intelectualmente muy bien preparado y un hombre dónde no había ambigüedades. Las cosas para él eran claras, eran negro, eran blanco, con o sin matices, evidentemente, y en estas circunstancias yo he conocido a Ernest Lluch. Yo le tenía mucho aprecio porque era un catalán que apreciaba al País Vasco cómo somos muchos los vascos que apreciamos Catalunya también”.

¹²⁵⁸Lluch, “Amigo Juan Mari Jáuregui”, 15.

Per tot això, hauria tingut por i molta durant el seu darrer estiu, el de l'any 2000. De fet, pensava que el matarien allà a Sant Sebastià, però hi continuà anant pel fet que “*deixar-hi d'anar ara seria com deixar-los guanyar una petitíssima batalla, del 0,0001 per cent. Si ara no hi anés em cauria la cara de vergonya. Algunes vegades m'han avisat que no hi anés, i no hi he anat, però, si no, com que ja hi anava, em semblaria greu deixar-hi d'anar. Igualment, trobo de gran valor que el duc d'Alba hi hagi continuat anant*”¹²⁵⁹.

L'Ernest Lluch fou la víctima número 16 després del trencament de la Pau de Lizarra. La prova de la por que passà al llarg de l'estiu de 2000 per trobar-se cara a cara amb els seus botxins es feu patent a l'article “*Veraneo en Donostia*”¹²⁶⁰, escrit en tercera persona. Antoni Batista el reproduí així: “*Tinc un amic que acostuma a estiuejar a Donostia-Sant Sebastià. Tornar-hi aquest estiu era difícil perquè el risc de la violència ha crescut notablement. Atès que el meu amic va tenir un alt càrrec, el seu risc estava per sobre de la mitjana, accentuat pel fet de no pertànyer a l'estricta món nacionalista. Li van aconsellar que aquest any no anés a La Concha per una mínima prudència, i tenien prou raons. En canvi, d'altres li deien que si vigilava el risc era molt reduït. Va influir en la decisió última d'anar-hi que molts dels seus amics corren aquest risc durant dotze mesos i callen, per tant no era molt conseqüent la pressentida absència estiuenca.*

Va estar a Donostia però amb una autovigilància considerable. Dos cops al dia i dos a la nit es repassaven els baixos del cotxe, i abans de sortir, una altra. No és recomanable menjar a Sant Sebastià, sinó sortir fora i a diferents hores. S'han d'evitar les passejades per la ciutat i en qualsevol cas les sortides han de ser breus i sobtades. La platja ha de ser visitada amb capteniment. S'ha de sortir de casa per la porta lateral i mirant a tots dos costats. Hi ha parts de la ciutat, com <<lo Viejo>>, que estan prohibides. Totes aquestes precaucions no han estat en molts casos suficients, per la qual cosa indiquen al meu amic des d'instàncies oficials que parli amb la Subdelegació corresponent. Ho fa, el tracten amablement i als cinc dies li donen una resposta”¹²⁶¹.

Justament, el dia abans que ETA assassinés Lluch al garatge de casa seva, li digué a Foix: “*el proper cap de setmana aniré a Sant Sebastià per fer una conferència a la*

¹²⁵⁹Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 134.

¹²⁶⁰Lluch, “*Veraneo en Donostia*”, 19.

¹²⁶¹Batista, *La força de la pau*, 164-165.

Universitat del País Basc”. Davant d’aquesta frase, Lluís Foix s’hi anticipà amb un “*N’estàs segur?*”¹²⁶². En ser temps convulsos, en què hi sovintejarien els atemptats d’ETA i, més a Euskadi, la resposta de Lluç fou “*és que si no hi anés, no podria mirar a la cara a totes les persones que es juguen la vida per defensar la llibertat*”¹²⁶³. Sota el punt de mira de Foix, l’Ernest Lluch era un home molt seriós i compromès amb la pau al País Basc.

Antoni Batista havia quedat amb l’Ernest Lluch per passar uns dies a Maià de Montcal durant el pont de la Constitució, del 6 al 8 de desembre, però no hi arribaria a temps. El matarien el 21 de novembre de 2000. En aquella trobada volia intentar aconseguir fer-li explicar allò tan secret de què havien parlat Otegi i l’Ernest Lluch a Barcelona. L’entrevista fou impulsada per Antoni Batista i quan aquest li digué a Lluch de parlar amb Otegi no li faria gràcia, no obstant, després de consultar-ho amb els del seu voltant, canvià d’opinió i s’hi presentà. Batista defineix Lluch com un “*acadèmic primmirat i aventurer abrandat, i això es reflectia en la seva manera de fer política*”¹²⁶⁴. A l’altra banda, a Arnaldo Otegi tampoc li devia fer massa gràcia la persona de Lluch. De fet, preguntà a Batista “*Però aquest no és el de la LOAPA?*”¹²⁶⁵. I Batista li respongué: “*I tu no eres d’ETA, en aquell moment?*”¹²⁶⁶. Bé, quan es van trobar Lluch i Otegi haurien xerrat de la passió comuna pel futbol i pels dos equips que estimaven, el Barça i la Reial Societat. A més, segons Batista, també van compartir aquell secret del qual no en sabem res més. D’allí, Otegi marxà amb una pilota signada pels jugadors del Barça que hauria fet tanta gràcia al seu fill Hodei. Per aquesta raó, Batista volia passar el pont de la constitució amb Lluch a Maià de Montcal i esbrinar si la conversa estava lligada amb el trencament de l’alto el foc després de Lizarra.

Quant a les paraules de Gemma Nierga fent referència a Lluch, “*hasta con la persona que lo mató, hubiera intentado dialogar...*”, tenint present que diversos testimonis posen de relleu que E. Lluch parlava amb tothom, fins i tot amb Arnaldo Otegi, pot ser també hauria parlat amb els que el van matar. Hi ha testimonis que diuen que Lluch havia contactat amb diversos membres de l’esquerra *abertzale* –des d’Elkarri¹²⁶⁷ hi

---

¹²⁶²Generalitat de Catalunya-Blanquerna-Fundació Ernest Lluch, *Ernest, un home de pau i cultivat*, 72.

¹²⁶³*Ibid.*

¹²⁶⁴Batista, *La força de la pau*, 143.

¹²⁶⁵*Ibid.*, 145.

¹²⁶⁶*Ibid.*

¹²⁶⁷Lluch deia que potser per a l’esquerra *abertzale* organitzacions com *Elkarri* o persones com Herrero de Miñón, malgrat que defensessin l’aplicació de la disposició addicional primera de la Constitució de 1978, no deixarien de ser

havia aproximacions a ETA per tal de pacificar Euskadi i resoldre el conflicte, i Lluç estava molt al cas de tot plegat¹²⁶⁸ - i que hauria pogut fer el paper d'interlocutor per acabar amb la violència d'ETA. Fins i tot, el socialista Enrique Barón, qui va dir d'ETA que era un grup de terrorisme selectiu, afirma que el mataren perquè, a més de ser el més factible i dèbil, era qui intentava teixir ponts entre l'Estat, el PNB i l'esquerra *abertzale*.

Malgrat que a Gorka Landaburu li semblava que Lluç s'havia trobat amb Otegi dies i/o setmanes abans de ser assassinat, segons la premsa, aquesta reunió es devia haver celebrat pels volts de l'11 de febrer de 1999¹²⁶⁹. Abans de comentar què es va dir en la trobada, cal dir que molta gent com el mateix *Lehendakari* Ibarretxe pensava que el Lluç del constitucionalisme útil no era el de ministre ni el de la LOAPA: *“Un observador que a lo largo de su vida fue cambiando. El hombre del constitucionalismo útil no era el de ministro, el de la época socialista. Es que nadie somos lo que hemos sido. Somos lo que somos producto de diferentes aportaciones de conocimientos, de experiencias que vamos recibiendo a lo largo de la vida. Y él viene obviamente de ser un joven enérgico, impulsivo, científico, viene de una época dorada en la que el PSOE se encuentra en una situación de poder que jamás había pensado antes.*

Tiene un grupo de gentes que toma medidas expeditivas para tratar de solucionar las cosas y con el paso del tiempo se da cuenta de que hay que tener más sosiego, más calma, que las cosas hay que abordarlas con un poso mayor de conocimiento y de experiencia. Entonces es cuando ya da paso al Ernest maduro que toma consciencia de que el único camino es hablar, que el único camino es negociar, que el único camino es reconocer las diferentes identidades y él toma conciencia a lo largo de su vida de la importancia de la identidad y de la cultura vasca, catalana, española, a la hora de confeccionar modelos de resolución de conflictos tanto en términos de paz como en términos de gobernanza, como en términos de economía, etc. Acaba viendo el valor de la cultura en el desarrollo”.

---

institucions tèbies. El *Lehendakari* Ibarretxe d'*Elkarri* en té aquest record: *“Sí, (Ernest Lluç) fue un hombre que se fue incorporando poquito a poquito a la vida y obras y milagros del pueblo vasco hasta ser un hijo de esta sociedad. Por esto su compromiso con la paz fue un compromiso ineludible. Forma parte de aquel elenco de grandes personajes a nivel intelectual, cultural, y a nivel mundial que ayudaron a Elkarri. Estamos hablando de José Saramago, Ernest Lluç, Jordi Tàpies. Me acuerdo de haber estado con todos ellos en actos de Elkarri, en Barcelona, en los que tenían una visión muy en la línea de la que fue la declaración de Gemma Nierga en la manifestación tremenda que se hace cuando ETA le asesina en Barcelona”.*

¹²⁶⁸Lluç, “Las dos almas del PNV”, 23.

¹²⁶⁹Lluç, “Paz en la guerra”, 23.

Malgrat aquestes paraules de Juan José Ibarretxe i aquestes altres, “no hay cosa peor en esta vida que ir con alguien porque no tienes más remedio, porque no tienes otra alternativa, otra posibilidad, entonces el constitucionalismo útil vino a decir esto: frente a la constitución, por encima de las voluntades de los pueblos, había una cosa mucho más importante que la ley. La ley se debe de adaptar, sea constitucional o no, a la voluntad popular y no la voluntad popular someterse a los designios de una ley que en algunos casos ha sido aprobado hace 20, 30, 40 años... Estaba más en la línea de lo que defendía en su momento Thomas Jefferson: cada generación tiene de tener su propia constitución, basado en la democracia”, Lluch no havia canviat tant des de la seva època de ministre. Després d’haver defensat la LOAPA, es va voler fer perdonar a Catalunya a través dels seus treballs sobre l’austriacisme i al País Basc, amb el concert econòmic i el constitucionalisme útil¹²⁷⁰: “en relación con el pueblo vasco, la abolición foral, la abolición de los derechos y leyes históricas del pueblo vasco jamás podrían ser abolidas por ninguna ley española a no ser que quedara abolido el propio pueblo en sí. Porque eran derechos preexistentes, anteriores a la constitución, defendía Herrero de Miñón y Ernest Lluch.

Además, si las adicionales de la constitución decían respetar los derechos históricos del pueblo vasco, la constitución española en la última parte del siglo XX venía a reconocer los derechos que habían sido abolidos, aquí, en este pueblo, 150 años antes. Es decir, antes de la existencia de la llamada nación española o pueblo español, se reconocía que existía un pueblo y una nación, la vasca, que tenía unos derechos históricos que eran 50 años anteriores al menos a los propios que reconocía la constitución española para la nación española.

Aquellos derechos que se reconocían 150 años antes (1836-1876), estaban plenamente en vigor. Y esto era el concepto del constitucionalismo útil. Por esto decían, bueno, al margen que nos guste más o menos, no hay otro remedio que hablar con esta gente.

---

¹²⁷⁰ “[Juan José Ibarretxe] Fue una época muy intensa, cuando ellos estaban escribiendo sobre el constitucionalismo útil... Recuerdo, por ejemplo, una anécdota extraordinaria: fui invitado por Herrero de Miñón y por Ernest Lluch a presentar el libro del constitucionalismo útil que se estaba haciendo bajo el auspicio de la fundación BBVA. Vinieron a invitarme, vinieron a Bilbao, y me dijeron: nos gustaría que tú presentaras este libro en Madrid, siendo yo lehendakari. Y les dije: ¡faltaría más!, y hasta pusimos fecha. Me llamaron inmediatamente para decirme que poderes fácticos, cada vez más extraordinarios, habían intervenido con el propio banco, habían intervenido sobre ellos mismos para dejar en suspensión la presentación de aquel libro. De modo y manera que aquel libro vio la luz prácticamente por la puerta de atrás. Y porque en un boca a boca nos fuimos poquito a poquito repartiendo el libro, en el libro se decían cosas extraordinarias. Yo le remití cantidad de documentos y él me daba sus opiniones acerca las cuestiones que allí se planteaban. En unas decía que estaba de acuerdo y en otras que haría modificaciones porque estaba en desacuerdo”.

Hablar con los vascos y resolverlo. Es esto el que a él le proyecta cada vez un mayor nivel de amistad con la sociedad vasca, hasta ser una persona incorporada a la vida vasca a través de Donosti, donde tenía su casa, donde vivía, donde estudiaba, donde yo le enviaba todos los papeles cuando yo estaba presentando los primeros bocetos en relación con el Estatuto, lo que después se conoció como Plan Ibarretxe”¹²⁷¹.

Com explicava E. Lluch en els seus articles de premsa, a través de la disposició addicional primera de la constitució de 1978, estant molt lluny de fer una altra constitució i encara més del dret de l'autodeterminació, buscava ampliar les competències del govern basc. El dret d'autodeterminació, tanmateix, per a Fernando Barrena resultava essencial si es volia acabar amb el conflicte polític basc. Aleshores, si per a l'esquerra *abertzale* era essencial i Lluch no l'acceptava, perquè deia que encara dividiria més el poble basc atès que les seves diferents províncies no votarien el mateix, com podria Lluch negociar la pau i acabar amb la qüestió basca?

Lluch explica que amb Otegi parlaren més d'una vegada de la disposició addicional primera i a més, d'aquella reunió E. Lluch tingué notícia que ETA des del 12 de setembre de 1998 (Pacte de Lizarra) mantindria la treva¹²⁷². Ara bé, tant aleshores com avui aquella frase dels governs del PP i del PSOE que deia “*quan ETA deixi de matar, es podrà parlar de tot*” no s'ha complert ni una mínima part. Lluch en el seu moment també ho denunciaria i diria que l'immobilisme feia més mal que bé a la pacificació del conflicte¹²⁷³.

16.c. A sang freda

El dissabte 21 de novembre de 2015 feu 15 anys de l'assassinat de l'Ernest Lluch. El programa radiofònic *Via lliure* de Rac1 d'aquell dia convidaria com a tertulià Lluís Foix i a més connectaren amb l'Eulàlia Lluch, l'Odón Elorza, la Gemma Nierga i en Xavier Sardà, amb l'objectiu de recordar la seva persona i fer memòria de com va morir. A la

---

¹²⁷¹“Una de sus hijas me comentó que, después de ser asesinado por ETA, visitaron su despacho y vieron que sobre la mesa tenía uno de los últimos papeles que yo le envié subrayado con notas para enviarme. Incluso me dijeron: ¿te lo enviamos? Yo le dije: ¡No!, eso ya forma parte del legado de la memoria de esa parte del corazón más amplia que queda para siempre con ellos, conmigo quedó una pequeña fibra”.

¹²⁷²“El Partit Popular (PP) havia guanyat les eleccions del 3 de març de 1996, a Jaime Mayor Oreja l'havien fet ministre d'Interior i havia dit allò que <<ningún extranjero debe inmiscuirse en la política española>>, en referència a Adolfo Pérez Esquivel, premi Nobel de la Pau que feia de mitjancer entre ETA i el govern espanyol en les negociacions de Roma... Llavors, Aznar va rebentar les negociacions. Lluch, que n'havia estat dels promotors, es va trobar en una posició molt incòmoda i va promoure tota una sèrie de reunions entre la gent de l'entorn abertzale, Elkarri..., per evitar que ETA reprengués la lluita armada“(Ferrer, *Converses amb Oriol Junqueras*, 45).

¹²⁷³Lluch, “Podrà hablarse de todo”, 25.

nit del 21 al 22 de novembre de 2000, més exactament, a un quart i sis d'una de la matinada en el programa el *Cafè Baviera*¹²⁷⁴ succeí el següent: “-Perdó, Jordi Puntí, els companys dels serveis d’informatius han d’entrar a Rac1 per informar d’una mala notícia que ha passat aquesta nit a Barcelona. Segons ha confirmat la delegació del govern de Barcelona, a l’Ernest Lluch se l’han trobat mort¹²⁷⁵ al mateix pàrquing del seu domicili, a l’Avinguda de Xile, a 50 metres del cotxe que van fer esclatar en el descampat del costat per evitar deixar rastre”.

Lluch era col·laborador d’aquell programa radiofònic, la nit anterior havia segut on es trobava aleshores Francesc Cailà. L’impacte que ocasionà el seu assassinat va portar el locutor de RAC1 a dir: “*Ho sentim, però en els propers 33 minuts de programa del Cafè Baviera només se sentirà música*”.

Cap a la una de la matinada del 22 de novembre, públicament se sabia la mort de Lluch. Aleshores, Xavier Sardà s’estava preparant en el seu camerino abans de fer *Cròniques Marcianas*, quan de sobte, Manuel Fuentes, tot plorós se li presentà al seu davant i li digué: “*ETA ha mort Ernest Lluch*”. Tal notícia tant a l’un com l’altre els va deixar tristos i estabornits. En Xavier Sardà digué el 21 de novembre de 2015 en el *Via Lliure* de Rac1 que en aquell moment el millor que podia fer era fer de persona i no de periodista, així que donà pas als informatius perquè parlessin de l’assassinat.

Precisament, Ernest Lluch sopava cada dilluns amb Lluís Foix i després de parlar de diversos temes anaven a la tertúlia del *Cafè Baviera*. El programa s’acabava a primeres hores de la matinada i, quan finalitzava, en Foix acompanyava Lluch fins al seu domicili. Tot i que abans d’arribar-hi, sempre s’aturaven a una cantonada i a dins del cotxe continuaven fent-la petar.

En el dia d’autos tan sols mancaven deu minuts per arribar a les deu de la nit. En Lluch tornava de donar classes sobre el pensament econòmic de la Facultat d’Econòmiques de la Universitat de Barcelona. En aquells instants, feia relativament poc que havia parlat

---

¹²⁷⁴ “[Lluís Foix] *El barcelonisme de Lluch va fer que quan el periodista Xavier Bosch, director del programa Cafè Baviera, em demanà que busqués algú per parlar i discutir del Barça, jo li insinués Ernest Lluch. Fou una experiència agradable, enriquidora, plena de subtilitats i d’ironies. Durant gairebé dos anys ens trobàvem cada dilluns per sopar. Ell portava algun retall de diari, un llibre desconegut o una peça inèdita que havia descobert en una biblioteca*” (Generalitat de Catalunya-Blanquerna-Fundació Ernest Lluch, *Ernest, un home de pau i cultivat*, 71).

¹²⁷⁵ No fou descobert per un veí fins a les 23.30 h, aproximadament una hora i mitja després del seu assassinat. El seu cos quedà estès a terra, entre dos cotxes (Ríos, “Los terroristas que asesinaron a Ernest Lluch hicieron estallar el coche que utilizaron para huir”); ni Rosa Lluch ni Robert Manrique saben quin veí fou el que es trobà amb el cadàver d’Ernest Lluch, una dada no poc important si un es pregunta com es trobà psicològicament aquell veí davant de la descoberta? Va rebre algun tipus d’atenció psicològica per part de l’Estat espanyol?

amb l'Eulàlia, la seva filla gran, qui li digué, entre les 21.00 i les 21.10 hores de la nit, que tenia el sopar a punt, brou i llenties, uns plats que ja no va poder tastar, perquè en aquell curt període de temps, tres terroristes del *Comando Barcelona ETA*, José Ignacio Krutxaga Elezcano, Fernando García Jodra, Lierni Armendariz González de Langarika¹²⁷⁶, passaren a l'acció¹²⁷⁷. Segons Eulàlia Lluch, els dos primers l'esperaven al segon pis del pàrquing del seu domicili i li dispararen dos trets. Amb el primer n'hi va haver-hi prou¹²⁷⁸, l'altre s'enclastà al sostre. La terrorista Armendariz els esperava al carrer amb un *Ford Fiesta* robat¹²⁷⁹.

Dos anys després de la mort de Lluch, el 2002 el jutge condemnà Krutxaga, Armendariz i Jodra a 33 anys de presó, on són encara. Tant Lluís Foix com Eulàlia Lluch, en el *Via Lliure* de Rac1 del 21 de novembre de 2015, explicaren que la seva figura creix. Apel·laven ambdós com i per què va morir. Segons ells, morí pels seus ideals, per la pau d'Euskadi, per creure i pensar en llibertat. L'Eulàlia també recordà que és tradició organitzar-li un homenatge anual, fet pels seus companys socialistes, la família i amics i veïns de la contrada de Maià de Montcal, on resta enterrat en el nínxol 174¹²⁸⁰.

Un dels fets que cal destacar, lligat amb l'assassinat de Lluch, seria el de la carta d'ETA. Li arribà a les mans al cap de dos o tres mesos de l'estrany robatori que patí casa seva, el qual es va produir just abans de tornar de vacances de Setmana Santa l'any 1999. En arribar al pis de l'Avinguda de Xile, veurien que havia estat remenat de dalt a baix, però que no hi havia robat res. La policia el consideraria un robatori¹²⁸¹ molt

---

¹²⁷⁶Cunyada de l'exfutbolista blaugrana Aitor Beguiristain Múgica, "Txiki Beguiristain", segons Robert Manrique i Lluís Bassat (entrevista enregistrada al publicista Lluís Bassat al seu despatx del carrer Casanova, 209, de Barcelona. A les 13.00 hores del dia 4 d'octubre de 2017).

¹²⁷⁷Els *etarras* del *Comando Barcelona ETA* rebien el suport de Laura Riera Valenciano de Mendiola, vinculada al moviment "okupa". Treballava com a auxiliar administrativa interina a la secció de multes de l'Ajuntament de Terrassa (Barcelona) i tenia així accés a la base de dades de la Direcció General de Trànsit. Aquesta dona facilitaria, per exemple, al "Comando" matricules de vehicles de forces de seguretat, com el cotxe del conseller del PP a Viladecavalls (Barcelona) Francisco Cano, assassinat per ETA el 14 de desembre de 2000; el de Diego Sánchez Burria, fill d'un comissari de policia i d'una funcionària del Ministeri d'Interior, qui col·laborà amb el comando buscant pisos per amagar els "alliberats" i recopilar informació sobre els objectius en el BOE i a les revistes de les Forces Armades; el de Francesc Barcená Montsalvage, el de Purificación Ródenas Martínez i Josep Tamboleo Fontseca –els darrers tres noms citats allotjaren García Jodra quan escapà de la operació policial en la qual sí que van caure els seus dos companys (Europa Press, "El Supremo confirma entre 5 y 9 años de cárcel para cinco colaboradores del "comando Barcelona" de ETA").

¹²⁷⁸El primer tret de José Ignacio Krutxaga li penetrà la barbata i li travessà el crani. No cal dir que morí a l'acte.

¹²⁷⁹Altres fonts diuen que era un Ford *Escort* blanc amb matrícula doblada, per tant, l'altre cotxe que no tenia res a veure amb aquest atemptat es localitzà a Manresa.

¹²⁸⁰Ernest Lluch, després de morir el 21 de novembre, fou dut al dipòsit sense sala de vetlla, tot i que els del PSC diuen que sí que li feren, i el dia 23, després de celebrar en la intimitat el funeral a Montjuïc, fou incinerat. Les seves cendres van ser dipositades al nínxol el 3 de desembre de 2000.

¹²⁸¹De moment no he pogut consultar la documentació que la policia en feu en el seu moment del robatori ni de l'assassinat de Lluch. Tanmateix, a través de la premsa, he sabut que la policia no tindria indicis que Lluch hagués estat amenaçat per ETA prèviament al seu assassinat (La Vanguardia, "ETA asesina a Ernest Lluch de dos tiros en la

estrany. La versió contrasta amb l'article de Lluch que publicà *La Vanguardia*¹²⁸²: “*A mi regreso de Semana Santa de este mismo año encontré la puerta del piso entreabierta. Dos habitaciones estaban en pleno desorden y faltaban algunos objetos de no mucha importancia, afortunadamente. Presenté la correspondiente denuncia y no había duda alguna de que el culpable era el ladrón o los ladrones. La policía científica, que así se denomina, intentó encontrar huellas dactilares sin resultado alguno, lo que indicaba un cierto grado de profesionalidad. De todo ello no pudimos sacar ninguna otra conclusión que la de que la responsabilidad pertenecía por entero a quienes habían cometido el robo. Sin embargo tuvimos que analizar la situación. Llegamos a la evidencia de que los cerrojos eran absolutamente insuficientes, así como al hecho de que los conserjes no habían estado muy avisados al no constatar que un piso tenía la puerta principal abierta. Unos y otros aprendimos y en mi casa desde entonces hay un cerrojo que, me aseguran, es absolutamente seguro.*”

Una vez hemos dicho que el ladrón es ETA y condenamos a esta organización con la máxima energía, deberemos también pensar si se hizo lo debido en los meses que van desde junio o septiembre de 1998 hasta estos días”. Martxelo Otamendi en el seu moment digué que parlar de la mort d’ E. Lluch era complicat, perquè qualsevol raó que emergís a la llum podia ser vista com una justificació.

---

cabeza en el garaje de su casa”). Per una banda, la Secretaria del Director General de Direcció General de la Policia dels Mossos d’Esquadra em va respondre a través de correu electrònic el dijous 14 de gener de 2016 a les 18.00 h d’aquesta manera: “*Us fem tramesa d’aquest correu per donar resposta al que ens vàreu fer arribar i en què demaneu un informe policial relatiu a un robatori que va patir el senyor Ernest Lluch, aproximadament un any abans de la seva mort, així com l’informe policial que es va realitzar en relació al seu assassinat el dia 21 de novembre de 2000, per tal de poder completar la vostra tesi doctoral. En primer lloc volem explicar-vos que el gran volum de peticions arribades des de l’àmbit docent ha produït certs retards en el lliurament de respostes i en aquest sentit us demanem disculpes.*”

Dir-vos també que la Policia de la Generalitat – Mossos d’Esquadra no disposa de la informació que ens sol·liciteu ja que, durant els anys 1999 i 2000 respectivament, anys on es van produir els fets esmentats anteriorment, encara no s’havia produït el desplegament del cos policial autonòmic a la ciutat de Barcelona i no s’havien adquirit, per tant, les competències policials a la Regió Policial de Barcelona. No va ser fins l’any 2005 que la Policia de la Generalitat – Mossos d’Esquadra es va desplegar a la ciutat de Barcelona. Per tant, haureu de sol·licitar aquesta informació al cos policial competent de la investigació d’aquests fets durant aquells anys a la ciutat de Barcelona.

Finalment, lamentem no poder facilitar-vos la informació que ens demaneu i restem a la vostra disposició per a qualsevol altra qüestió que preciseu”.

D’altra banda, tant el divendres 15 com el dilluns 18 de gener de 2016 vaig trucar pels volts de les 12.00 hores del migdia a la Prefectura Superior de Policia de Catalunya i se’m va dir que no em podrien informar de res sobre aquest cas. També hi vaig anar en persona i em van dir que em dirigís al cap de premsa de la Policia Nacional, Antonio Navarro, i així ho vaig fer el 19 de gener de 2016, a les 12:42 hores. Encara n’espero resposta.

¹²⁸²Lluch, “El ladrón es ETA”, 27.

Davant d'aquest robatori tan estrany, del qual ni la policia científica en va treure l'entrellat de qui havia estat, per què la reacció d'Ernest Lluch va ser la de dir *“una vez hemos dicho que el ladrón es ETA y condenamos a esta organización con la máxima energía,...”*¹²⁸³? Potser actuà d'aquesta manera perquè *“en la manifestación de Barcelona me sentí más incómodo que en las de San Sebastián, donde nos vociferaba HB situada enfrente durante la convocatoria, y cuando pasaron las veinte horas y treinta minutos, mientras regresábamos, cada uno por su cuenta, a nuestras casas, nos encontrábamos en la calle Garibay o en el paseo de los Fueros aisladamente con los de Jarrai”*¹²⁸⁴ o con Rufino Etxebarria, que minutos antes habían gritado que ETA nos asesinará. Y volveré a ir en los próximos días a donde nos convoque Denon Artea o Gesto por la Paz. Mientras dure la concentración, me sentiré entre hermanos y no oíré demandas de pena de muerte en el paseo de Gràcia. Pocos gritos, hay que decirlo, pero que me parecieron demasiados”¹²⁸⁵.

Ernest Lluch havia escrit fragments tan extravagants i sobtats com aquests: *“Una sola “opinión” parece escrita como si se fuera miembro del MLNV sin serlo. No hay ni una sola referencia a ETA, ni a los casi 900 asesinados, ni se condena sus acciones antes de la guerra sucia, durante la guerra sucia o en los diez años en los que la única guerra sucia es la que realiza Euskadi ta Askatasuna [...]. Una tranquilidad que afortunadamente muchos vascos no tienen, ni quieren. Debido a que cada vez son más quienes lo hacen público es por lo que el País Vasco está ahora mejor que hace diez años. También porque ETA mata varias veces menos que entonces. Son vascos que no tienen tranquilidad. Citemos tres más: Atutxa, Buesa y Mosquera. Cuando existieron los GAL tuve responsabilidades por lo que me he explicado desde estas páginas. Si hubiera ocupado el cargo de magistrado juez decano de San Sebastián entre 1981 y 1984 podría saber más y tendría responsabilidades directas en saber. Ahora en 1996 no publicaré en “Egin” (no me lo pedirán) mientras no condene por igual todas las*

¹²⁸³Ibid.

¹²⁸⁴“Ni a Anoeta ni a San Mamés no hi ha ultres del futbol: tots aquests van amb Jarrai. A Sant Sebastià, on Jarrai va fer durant el 1995 la meitat de les seves accions, no hi ha el que aquí en diem tribus urbanes. Abans, els de Jarrai eren aquells nois que des de Madrid en diuen els nobles chicarrones del norte: pantalons texans i camisa de quadres; aquests ara ja s’han convertit en una gent que són els del jersei negre, addictes al rock dur i a Negu Gorriak. Tal com explica Rekalde, tot això no agrada als 150.000 votants de HB, tot i no ser un públic gaire finolis, ja que no condemna els assassinats d’ETA. Això de Jarrai –que té un origen molt més lumpen-proletariat- ho veuen com una altra cosa. El que fa Jarrai és un descrèdit per a aquests 150.000 votants, una part dels quals són gent de casa bona, senyores amb vestit-jaqueta, tal com es pot veure a les manifestacions. Igual que l’extrema dreta madrilenya, els de Jarrai tenen territoris propis, com ara la part vella de Sant Sebastià [...]. No està clar que aquests de Jarrai acabin matant. Penso que són mentalitats diferents. Aquests fan merder, bronca, borroka, trenquen coses, però no és el mateix que agafar una pistola i matar una persona” (Sintes, *Què pensa Ernest Lluch*, 126-127).

¹²⁸⁵Lluch, “No he escrito sobre Miguel Ángel”, 13.

muerdes o asesinatos; y si publicara, defendería acatar la Ley de Leyes. Si fuera juez, aún me sentiría más exigente”¹²⁸⁶.

“La culpable de todo ello es ETA, que hizo desaparecer todos los matices y agruparnos en terreno que no es plenamente el nuestro. Ello hizo posible que todos los extremos del otro lado pudieran infiltrarse en la gran masa mayoritaria de partidarios de la libertad y de la vida. Una gran masa que, por jugar en un terreno que no era el suyo, que no era el nuestro, no supo imponerse más que con su presencia física a grupos minoritarios reaccionarios pero que dieron en algún momento el tono. ETA consiguió, sorprendentemente, la mayor unidad española sin matices que recuerdo. Una unidad española en la que encaramados los nacionalistas españoles más centralistas parecía resucitar antiguos tiempos. Me refiero a los nacionalistas españoles de viejo cuño y de más joven edad que se distinguen por afirmar con insultos que lo son y por atacar sistemáticamente a los nacionalismos democráticos vascos y catalanes, así como a la izquierda que ha hecho suyas las reivindicaciones de las lenguas que no son el castellano o el autogobierno como derechos individuales democráticos”¹²⁸⁷.

Al cap de 2 o 3 mesos d’haver patit aquesta incursió d’ETA a casa seva, segons el mateix E. Lluch, rebria una carta d’ETA que li anunciava que anaven a per ell. Només sabien de l’existència d’aquella carta E. Lluch i Carmen Gómez, qui ajudava a fer neteja a casa dels Lluch i qui treballava a l’oficina dels socialistes. Carmen ho sabia per casualitat, perquè obrí la carta davant d’ella i, en veure-li la cara, li hauria preguntat: ”*què passa Ernest?*”.

Malgrat que aquest maldaria i li faria jurar que no digués res d’aquella carta a ningú, un cop assassinat, li ho explicà a Eulàlia. Van cremar la carta a la pica de la cuina del pis i la van fer així desaparèixer. Dissortadament es va cremar. Per què es crema i es destrueix aquesta carta? Precisament, una de les accions més normals seria fer-ho saber a la policia. De fet, tant Odón Elorza, Eugeni Giralt com Oriol Junqueras¹²⁸⁸ i Antoni Batista dirien que a més de ser una presa fàcil de renom, no tenia cap guardaespalles.

¹²⁸⁶Lluch, “El juez Navarro en “Egin””, 19.

¹²⁸⁷Lluch, “No he escrito sobre Miguel Ángel”, 13.

¹²⁸⁸A més, segons Oriol Junqueras, ETA hauria pogut matà Lluch en haver-se sentit traïda, ja que “*com ja s’ha fet públic en moltes ocasions, va haver-hi un moment que semblava que hi havia un acord proper amb el govern del PP i que hi havia un canvi d’actitud per part del PP, que el va defensar i que això després mai es va concretar. A més, va haver-hi un canvi de direcció molt dràstic respecte al què s’havia intuït durant un temps i, per tant, potser que algun dels agents que estaven presents en aquella negociació -que era una negociació sobre la qual també s’ha escrit obertament-, pensessin que la direcció que s’havia seguit fins aleshores havia canviat dràsticament*”.

Segons Jaume Sobrequés i Callicó, “*No duia guardaespalles, malgrat que li ho havien aconsellat (em sembla Rodríguez de Miñón)*”.

Seguint el fil anterior, és destacable el comentari de Josep Corominas i Busqueta: “*No volia escoltes, en Lluch, que si l’havien de matar que el matessin a ell –em va dir la seva filla-, el van matar perquè estaven en contra de què ell negociés per la pau i en contra de la violència. Per què la va cremar la carta? Ell, estava per la pau, la policia no hagués aclarit res, i ell no volia involucrar a ningú en el seu cas, ell va dir que no volia escoltes que si l’havien de matar que el matessin*”. Pere Navarro creu que no dugué les cartes d’ETA a la policia per treure importància i perquè possiblement no s’ho pensava.

Quant als guardaespalles, Pere Navarro explicà que “*a Catalunya no es duia, solament es donaven quatre indicacions –per exemple, em van donar un mirallet per mirar sota al cotxe, però tampoc servia de gaire-, al País Basc segurament sí que tenien guardaespalles i més vigilància. Ja que els companys socialistes que es trobaven al País Basc ho patien més de prop. Els ministres durant un cert temps em sembla que sí que duïen guardaespalles, però l’Ernest ho havia deixat des del 1986. Lluch estava dedicat al món acadèmic, fou ministre de Sanitat, no havia estat ni ministre d’Interior ni de Defensa. Per tant, en teoria, tot i que això m’ho haurien d’explicar els experts no era un objectiu massa important, és una mica estrany*”. En aquesta direcció, Narcís Serra creu que Ernest Lluch no va ser assassinat com a principal diana, sinó que ho fou després que el *comando Barcelona ETA* hagués fallat amb altres que havia tingut a la seva ment. A més, Lluch era una víctima fàcil.

Anna Balletbò explicà que havia estat en les llistes negres d’ETA. Tal com s’ha dit abans buscaven a personatges rellevants. Ella havia estat la del 23F, buscaven publicitat. Tant a Catalunya com a Madrid, els socialistes van rebre cursos per tal d’evitar ser atemptat per ETA: mirar sota el cotxe, per si hi havia un fil penjant, anar amb el cotxe pel carril del mig per evitar que els tanquessin.

En aquesta línia, Ribó digué que fou l’ETA més sanguinària qui matà Lluch, pel fet que ell era un home de diàleg i de negociar. El grup terrorista preferia un Estat que reprimís i que mostrés la seva cara més dura, que no pas que aquest, mitjançant persones com Lluch, s’acostés a les seves posicions. A més, el socialista Pablo Castellano diria: “*Creo que a Ernest Lluch precisamente lo asesinaron por ser de quienes les ponía frente a sus*

contradicciones flagrantes entre el pretendido sentido liberador de su acción y el desprecio al derecho a la vida, y su cobardía del tiro por la espalda y la bomba a distancia”.

Quina seria la raó de destruir aquella carta i de no fer-la arribar a la policia? Uns interrogants difícils de respondre sense disposar-ne. L’Ernest Lluch, després de rebre la carta -tota una declaració d’intencions del grup armat, que passaria a l’acció- seria perseguit per ETA. En els darrers 6 mesos més d’un cop havia passat por, prova d’això és que sempre volia seure de cara a la porta i no voldria seure donant l’esquena a l’entrada de l’espai on fos.

En els darrers mesos de vida d’E. Lluch, ETA estudiava tots els seus moviments així com els de l’Eulàlia Lluch. Tant per tota la ciutat com pel seu barri. Quan detingueren els tres responsables d’aquesta mort els identificarien un per un, tot dient: *“Ai! Si aquell era el de la bicicleta! Aquell era el que passejava un gos sempre per allí! Oh, aquell és el que demanava el preu del lloguer d’un pis de la zona!”*. Segons Eugeni Giralt un dels tres terroristes treballava a l’Hospital Clínic de Barcelona.

Lluch, després d’haver rebut la carta d’ETA, s’afanyaria a allunyar de casa la seva filla Eulàlia. Així, com que Eulàlia tenia parella, el seu pare feu mans i mànigues perquè s’establís al més aviat millor a Vilassar de Mar amb el seu futur marit. El dilluns dia 20 de novembre de 2000 l’Eulàlia havia estat a casa, i el dimarts dormiria a Vilassar i el dimecres tornaria a Barcelona. Estava de trasllat.

L’assassinat d’Ernest Lluch estava planejat pel dilluns 20 de novembre de 2000. No obstant, el van posposar pel dia següent, perquè venint del programa de ràdio *Cafè Baviera*, Lluís Foix el va acompanyar fins a la porta de l’ascensor. El seu domicili de l’Avinguda de Xile, 38-9è 3a no només estava prop de Can Barça, sinó que també ho estava de la zona universitària.

Enric Lluch tingué sempre una unió familiar, personal, cultural i un respecte mutu amb el seu germà Ernest i amb Montserrat. *“Com a colofó d’aquest petit calaix de sastre de records i vivències, haig de dir que mai no oblidaré la carta que vaig trobar a la bústia de casa el dia 21 de novembre de l’any 2000, ben entrada la matinada. Me l’havia enviada l’Ernest dos dies abans –la correspondència per la via tradicional entre nosaltres era molt freqüent– i m’arribava a les mans quan feia ben poques hores, en un*

aparcament de l'avinguda de Xile de Barcelona, algú havia disparat uns trets mortals contra el meu germà”¹²⁸⁹.

Un dels moments més emotius per a Eulàlia Lluch fou el dia 20 d'octubre de 2011, quan sabé que ETA definitivament deixava les armes. En aquell moment era al cotxe amb la seva filla. El fet li produí un esclat d'alegria, de cridòria i de plors, mentre deia continuadament “*Pare, ho has aconseguit!*”.

S'ha de destacar un altre acte de pau i de manifestació per la no violència que es produí a Barcelona dos dies després de l'assassinat d'Ernest Lluch. Hi assistiren prop d'1.000.000 de persones.

---

¹²⁸⁹Generalitat de Catalunya-Blanquerna-Fundació Ernest Lluch, *El meu germà Ernest*, 83.

17. El dol per E. Lluch

La manifestació a Barcelona la tarda-vespre del 23 de novembre de 2000, sota el lema *Catalunya per la pau. ETA no*, tindria prop d'1 milió d'assistents que ocuparien en silenci la zona que anava de la Diagonal a la Plaça de Catalunya a través del Passeig de Gràcia. La multitud tenia diferents orígens sociològics: periodistes com Maria Crehuet, mestres de molt diferents escoles, gent anònima del carrer i d'arreu que es manifestava en contra el terrorisme, tots els sectors polítics de Catalunya i de la resta d'Espanya.

De Catalunya, en la manifestació d'homenatge a Ernest Lluch i en contra del terrorisme hi assistí l'aleshores socialista Pasqual Maragall – aquell dia, Maragall digué que segur que els catalans respondrien sabent que aquest era un dels garants de la pau i de la llibertat, qui se la jugà més que ningú; Joan Rigol, president del Parlament de Catalunya, es va mostrar satisfet que el poble de Catalunya davant de tal injustícia sortís al carrer. Fent referència a la mort de Lluch, digué que Catalunya volia un país en llibertat en el qual no hi hagués ni terrorisme ni morts d'innocents.

En la mateixa línia, Josep Maria Álvarez, principal dirigent d'UGT, a la manifestació comentà als periodistes que els catalans amb aquella resposta apel·laven al govern que respongués amb més guàrdia i política per resoldre el conflicte i acabar amb el terrorisme.

Entre els qui assistiren a aquella macro protesta en contra del terrorisme i a favor de la pau, hi havia: el president del govern d'Espanya, el *popular* José Maria Aznar; el president català Jordi Pujol; el *lehendakari* Juan José Ibarretxe; el conseller d'economia, Artur Mas; José Luis Rodríguez Zapatero, qui en aquells temps ostentava el càrrec de Secretari General del PSOE; José Montilla, primer Secretari General del PSC-PSOE; Rafael Ribó, qui deixà –aquell mateix any- de ser el líder d'Iniciativa per Catalunya-Verds; Narcís Serra, aleshores diputat al Congrés dels Diputats pel PSC-PSOE; l'alcalde de Barcelona, Joan Clos; la socialista Manuela de Madre, aleshores alcaldessa de Santa Coloma de Gramenet; el socialista Josep Borrell; el membre del Partit Popular Javier Arenas; Alberto Fernández Díaz, del Partit Popular de Catalunya.

També caldria destacar que els assistents de la manifestació que el coneixien, es referiren a Ernest Lluch en termes com el Tony Perkins català, el pare de la universalització de la sanitat pública espanyola, bona persona, un intel·lectual amb cara de savi despistat, un extraordinari historiador, economista, docent i investigador. En

resum, una excel·lent persona que feu una molt bona obra allí on estigué, des del ministeri de Sanitat i Consum al càrrec de catedràtic de la UB.

Respecte a aquella manifestació, és important repetir la idea que tenien els seus assistents. Les pancartes que sovintejaren durant aquella jornada anaven des del “*Ja n’hi ha prou. ETA, no*”, “*¡Basta Ya!. Aski Da!*”, “*Amb Lluch a favor del diàleg*” al de “*Catalunya per la pau, ETA no*”, fins a arribar a aquella que deia “*han mort una persona, però no les seves idees*”. A aquest conjunt de lemes s’hauria d’afegir el de la periodista Gemma Nierga, qui llegí aquell dia el manifest unitari d’aquella jornada. L’acabà de la següent manera: “*Estoy convencida que, Ernest, hasta con la persona que lo mató hubiera intentado dialogar [...] Ustedes que pueden, dialoguen, por favor*”.

17.a. Per què ETA matà Lluch?

Els manifestants del 23 de novembre de 2000, a Barcelona, en contra del terrorisme, homenatjaren Lluch amb un gran silenci, que, per moments, es trencava amb aplaudiments. Hom sentia una gran tristesa envers la mort d’E. Lluch. I a la vegada, tal mort crearia entre la societat catalana i espanyola una gran incertesa, com ho explicà la periodista Maria Crehuet al respecte: “*a aquell personatge senzill, trempat, alegre, seriós, compromès, planer i amic de tots. Per què ell? Per què ens l’han pres? No sento que hi hagi ràbia en el meu cor ni tampoc en els cors dels companys de manifestació, només incomprensió, només preguntes. No estem en una democràcia? No hi ha, al País Basc, un Govern autònom? Què passa? Per què no es poden arreglar les coses d’una altra manera? Què hi fa el Govern central? En quina guerra ens tenen ficats sense que ens ho hagin comunicat, sense que sapiguem contra què, contra qui ni per què?*”¹²⁹⁰.

Ernest Lluch l’1 d’agost de 2000 digué a COMRÀDIO que ETA no l’havia amenaçat¹²⁹¹, però sí afirmava que s’havia sentit observat per ella. Vivia incòmode davant de la *kale borroka* quan es trobava a Sant Sebastià. Montserrat Lamarca, la darrera dona que estigué al costat de Lluch, digué: “*l’últim any no el vam passar gens bé*”. Quan es trobaven a Sant Sebastià anirien sempre al teatre Kursaal, cada dia i a la

---

¹²⁹⁰Pascuet, *Entrelluchs*, 121.

¹²⁹¹A la pregunta de Marçal Sintès, de si Lluch havia estat amenaçat per ETA, ell contestà així: “*M’han seguit, m’han fet totes aquestes coses. No vull entrar en detalls perquè és una qüestió que els que ens n’hem sortit ara per ara bé no l’hem d’aprofitar per fer-nos els màrtirs. I ara, doncs, tinc por, a vegades*”(Sintès, *Què pensa Ernest Lluch*, 133).

mateixa hora, a escoltar música. Aleshores no tindrien escorta però sí que els vigilava de lluny dos nois de paisà.

Segons Lamarca, el juliol va ser el mes que Lluç rebé les cartes amenaçadores. Ella no sap si se les esperava, però procurava no parlar-ne i ella encara tenia menys interès per parlar d'aquest tema. Una de les poques preguntes que Lamarca li feu a Lluç sobre ETA fou aquesta: "*ETA és una màfia?*" i Lluç li contestà que no, que tan sols era terrorisme. Quan anava a parlar amb l'esquerra *abertzale* des d'Elkarri, també ho feia sense masses detalls. "*Segurament tals amenaces no havien estat claríssimes perquè si hagués estat així s'hagués anat a Estats Units. Ell havia tingut experiències a Princeton, segurament l'haguessin acollit després de fer el que feu allí*".

Noms com Oriol Junqueras, Pilar Urbano, Vicent Sanchis, entre d'altres, d'una manera o altre han dit que podia ser que Lluç hagués estat assassinat per ETA pel fet d'haver-se sentit traïda per ell. En el cas d'Urbano, concretament expressà aquesta suposició: "*lo mataron porque quería que ETA negociara y dejase las armas, ETA posiblemente le dijo tú eres de izquierdas, tú no eres Estado. Además, para ETA no era la hora de dejar la vía armada –nunca lo sería- ni el hombre adecuado. El que no sé, es si le falló la negociación, ya que podría haber existido la posibilidad que Lluç hubiese dado un paso y que ETA se hubiese sentido arropada y representada al ser él un miembro de gobierno, que representase el Estado... pero, entonces... que el Estado o su mismo partido le dijese finalmente a ETA...no, no, no, esto solamente ha sido un sondeo personal de Lluç. Con esto, ETA se podría haber sentido engañada y podría haber sido el motivo de su asesinato.*

Este tipo de negociaciones normalmente es seguido a título personal, pero no es hecha por una persona cualquiera, sino que lo hace por ejemplo un Ministro. No creo que Lluç les engañase y que ETA se podría haber sentido traicionada puede ser. No era un hombre de doble lenguaje ni un mercachifle". A més, Vicent Sanchis, referenciant el llibre *Què pensa Ernest Lluç*, diria això: "*no sé fins a quin punt Lluç era un bon interlocutor de res: al parlar de l'esquerra abertzale és molt dur amb ella, però, clar, si era una persona tan dura de poc podia servir per fer el contacte. Al parlar de l'esquerra abertzale, quan parla del dret d'autodeterminació Lluç diu que la ETA i l'esquerra abertzale només volien la independència, que no volien el dret d'autodeterminació. No li interessa el tema del dret d'autodeterminació, deia que les coses importants es guanyen al parlament. El dret d'autodeterminació, segons la*

publicació de Marçal Sintès, a Lluch no li agrada tal terme ni per Euskadi ni per a Catalunya”.

Amb tot això, per què ETA matà Lluch?¹²⁹² Aquesta qüestió esdevé ser un gran fons d'incerteses, a totes aquestes inquietuts s'hi afegeixen les provocades pels arguments dels seus botxins (José Ignacio Krutxaga Elezcano –qui en el judici digué que disparà a Lluch, perquè aquest fou el ministre dels GAL-, Fernando García Jodra i Lierni Armendariz González de Langarika): dos anys després del seu homicidi declararen tots tres a l'audiència nacional...*”Ernest Lluch era miembro del Gobierno español que financió a los GAL e instigó y apoyó la tortura y la dispersión. Si fue objetivo de ETA fue por eso”; “Hoy hemos sido juzgados por la muerte de Lluch, el ministro de los GAL..., nosotros no olvidamos ni olvidaremos que Ernest Lluch fue un miembro del Estado de los GAL. Gora ETA y visca la terra”*¹²⁹³ „¹²⁹⁴.

De l'assassinat d'Ernest Lluch i dels arguments dels seus botxins¹²⁹⁵, Miquel Iceta en diu: *”és molt estrany, perquè això es podia haver aplicat a molts ministres d'aquella època i no va ser així. Jo crec que, en aquest cas, va ser la seva especial relació amb el País Basc i el fet que seguís amb la recerca d'un diàleg al País Basc. Això són excuses d'alguns que necessiten buscar excuses per haver comès un crim”*. Batista, però, hi afegeix que: *“Els comandos d'ETA tenen un nivell d'autonomia per decidir els seus objectius, per moltes raons: per la clandestinitat i la dificultat que suposa tenir la*

---

¹²⁹² “[Martxelo Otamendi Eiguren] *Yo no tengo la respuesta, deberás de hablar con los que lo hicieron, son los que lo saben. Lo que siempre se ha dicho es que él, siempre, fue muy del gobierno socialista de Felipe González en esa época*”. En aquesta mateixa direcció, Marina Goikoetxea em va dir per telèfon, el 6 de febrer de 2018, a les 16.01h, que cap ciutadà d'Espanya em podria contestar a la pregunta de per què ETA matà Lluch? En tot cas, això els hi hauria de preguntar en els membres d'ETA.

¹²⁹³ “[Rosa Lluch] *Això van dir els seus assassins. Jo no hi tinc res a dir. Ells van fer el que... és que no tinc res a dir*”; en paral·lel, els exmilitants d'ETA, Carmen Gisasola i Joseba Urrusolo Sistiaga, des de la presó dirien que el comando Barcelona ETA matà Lluch perquè localitzaren un exministre i tenien possibilitats i que difícilment tenien idea de les seves posicions polítiques en relació a Euskal Herria. *“No hubo mayor reflexión, a pesar de que las circunstancias particulares de Ernest Lluch diesen pie a diferentes valoraciones”, precisan en una carta en la que aseguran también que durante el mandato de Lluch como ministro de Sanidad solo eran objetivo de la banda aquellos que tenían “responsabilidad directa” en la supuesta represión de Euskal Herria, y por lo tanto Lluch “no lo era”* (Europa Press, “Los asesinos de Ernest Lluch desconocían su opinión política sobre el País Vasco”).

¹²⁹⁴ Viana, “ETA:<<Ernest Lluch fue el ministro de los GAL>>”.

¹²⁹⁵ Per tal de precisar les paraules de Fernando García Jodra, José Ignacio Krutxaga Elezcano i Lierni Armendariz González de Langarika que en el seu moment exposaren en el judici per haver executat el socialista Ernest Lluch. Vaig fer tot el possible per aconseguir el permís de l'Estat espanyol per tal de poder entrevistar a aquests tres interns. Per telèfon, els màxims responsables de *Colectivos Especiales* de la *Secretaría General de Instituciones Penitenciarias* em van dir que en principi no hi hauria problema, que tenia els respectius permisos per dur-ho a terme, tot i això no rebria cap notificació de cap mena (ni en paper) de la *Secretaría General de Instituciones Penitenciarias* fins al 27 de setembre de 2016, després de moltes reclamacions. Aquell mateix dia, per mitjà del correu electrònic, vaig rebre en paper timbrat un missatge oficial que signava Mercedes Belaustegui Alonso, *Subdirectora General de Relaciones Institucionales y Coordinación Territorial*: *“Le informamos que esta Secretaría General de Instituciones Penitenciarias no autoriza estudios sobre terrorismo en el ámbito penitenciario al ser una línea de investigación que puede afectar a la seguridad de los centros y a la del Estado y por no entrar en conflicto con otras posibles líneas de actuación en las que intervienen las autoridades judiciales y fuerzas de seguridad del Estado”*.

direcció a Euskadi Nord i, això, amb una mica de sort, si és que no està més lluny, amb un comando que està a Barcelona han de funcionar amb correus.

Així que, els comandos per raons de clandestinitat tenen autonomia per decidir els seus objectius. Després hi ha altra opció, que la direcció d'ETA articuli un comando ad hoc per fer una acció determinada, per exemple la operació Ogro Negro – quan van atemptar contra el franquista Luis Carrero Blanco-, la T-2... No és el cas d'Ernest Lluch, la seva mort fou una decisió del comando Barcelona igual que el cas Hipercor– es pensaven que era de capital francès i era espanyol.

Del cas Ernest Lluch, el comando Barcelona pensaria que era un exministre socialista de notorietat. Tenien el ressò mediàtic per fer l'atemptat –amb les seves accions volien sortir als diaris, volien crear un estat d'inseguretat al país que no obtindrien sense els mitjans de comunicació. A més, Ernest Lluch era una víctima fàcil, no tenia escoltes. Lluch era un home de diàleg i fins i tot de pont. Ell va avisar de les amenaces, prenia les mesures necessàries, prova d'això hi ha l'article publicat en tercera persona a La Vanguardia poc temps abans de la seva mort, on explicava l'ambient irrespirable que visqué en el seu darrer estiu a Sant Sebastià. No volia escorta, però ningú el pressionà perquè el tingués”.

“[de les paraules dels botxins de Lluch en el respectiu judici digué...] això és una mica més del que t'he dit jo. Era un ministre socialista, i com a ministre socialista li col·loquen tot el que va fer el PSOE¹²⁹⁶. Ell estava al govern mentre van passar totes aquestes coses. I li van col·locar tot, no era perquè ho hagués fet tot ell. No li van dir “vostè, ha organitzat els GAL!”. El pobre Ernest no va organitzar els GAL, ni ho sabia. Com a ministre socialista el fan responsable de tota la obra del PSOE envers els GAL, la política de dispersió, la tortura... i l'assassinat perquè era una víctima fàcil”.

Un altre que també opinà de manera similar a Antoni Batista fou Gorka Landaburu: “creo que Ernest Lluch buscaba la tregua definitiva y que esto se acabase. Le culpan a Ernest de todo lo que ha hecho el primer gobierno socialista de González, por estar en el meollo, en San Sebastián, por moverse, hablar con mucha gente del PNV, etc, etc, y

---

¹²⁹⁶El cupaire Josep Garganté, en el seu moment, encengué una polèmica a Twitter. Si l'alcaldeessa Ada Colau recordà a Lluch com un home compromès i estimat, a Barcelona i a fora, aleshores, Garganté li contestà amb un...”era del PSC-PSOE (com si estigués justificant la seva mort)”. D'ençà d'aquell tweet un usuari el va interpel·lar pel sentit de la seva frase i és llavors quan Garganté li contesta això: “Doncs que era del PSC-PSOE (que no eren, per cert, unes monges de la caritat precisament (junt amb unes fotografies de Felipe González, José Barrionuevo i Rafael Vera)”(Europa Press, “Un Concejal de la CUP justifica el asesinato de Lluch: ‘No eran monjas de la caridad’”).

él era un activista e intelectual preocupado por el País Vasco. No solamente iba a San Sebastián a mirar el mar y a pasear. Este tipo de reivindicación es inadmisibile al intentar justificar la muerte de Ernest Lluch. Hay que decían que fue el responsable de la dispersión, no, el responsable de la dispersión era Enrique Múgica, que era ministro de Justicia con el acuerdo del Partido Nacionalista Vasco cuando los presos de ETA se hicieron fuertes dentro de las cárceles. Le culpan de haber financiado los GAL, pero Ernest Lluch no era presidente del gobierno, que le culpen al presidente del gobierno de la dispersión, de la financiación de los GAL, etc, lo puedes entender des del punto de vista que quien gobernaba en aquellos momentos era el Partido Socialista de Felipe González, pero Lluch no tiene nada que ver con todo esto ni me lo imagino. Porque era un hombre valiente y de bien, con coraje al enfrentarse a la izquierda abertzale a la plaza de la Constitución de San Sebastián, en 3 de junio de 1999”.

Malgrat això, en el seu moment, doncs, tant Armendariz, Jodra com Krutxaga¹²⁹⁷ llençaren a l'aire aquesta sorprenent afirmació: “*Ernest Lluch fue el ministro de los GAL*”. D'això, la premsa diria que Ernest Lluch amb Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón voldrien resoldre constitucionalment, des del concepte de la *Constitución-chicle*, la qüestió basca. L'altre gran argument del qual es faria ressò la premsa, es basà en presentar els *etarres* com uns extremistes, fanàtics, irracionals i terroristes, que no sabien pas el que es deien. Explicant també el que digué Salvador Clotas en el seu moment: “*ETA el va matar per tendir ponts, per ser home de pau, ETA volia guerra i guanyar la guerra*”.

A continuació, mitjançant un fragment d'una llarga carta del professor Joseba Zulaika, de la Universitat de Nevada (Estats Units d'Amèrica), s'il·lustrarà la política d'Estat que mantindrien els socialistes i possiblement els populars, d'anul·lar els moderats del voltant d'ETA i fer la viu-viu amb els radicals, amb l'objectiu de mantenir immutable la realitat política basca. Un exemple significatiu seria el següent: “*He conocido a muchos*

---

¹²⁹⁷Per tal d'intentar concretar les raons dels assassins d'E. Lluch, vaig intentar entrevistar membres de l'esquerra abertzale. El gabinet d'Arnaldo Otegi Mondragón, a través d'Urtzi Amaier, el 30 de novembre de 2016, per whatsapp em va trametre aquestes paraules: “*Hola Oriol, Arnaldo tampoco está disponible. Pero en cualquier caso, desde comunicación hemos decidido no hacer distinciones. Arnaldo tiene muchas peticiones y además, el de Lluch es un tema delicado. Demasiado delicado. Muchas gracias y un abrazo*”. En la mateixa línia, també vaig intentar entrevistar Fernando Barrena, líder de Sortu, i, malgrat que semblava estar obert a parlar amb mi, finalment em va escriure aquest SMS a les 19.24 hores del 13 de desembre de 2016: “*Hola Oriol. Hoy he vuelto y he visto tus mensajes. Debo decirte que hemos decidido no participar en tu proyecto; no creemos que estemos todavía en condiciones políticas y legales para hablar de este tema y similares. Espero que lo entiendas. Un saludo y suerte con el trabajo. P.*”.

*ex-etarras, pero quizá a ninguno con la sensibilidad y calidad humana de Achega*¹²⁹⁸.
*La gente del pueblo se pregunta intrigada cómo él sigue retenido en la cárcel cuando se sabe de otros militantes que han salido aun teniendo delitos de sangre. Su puesta en libertad, después de 9 años en que todos sus compañeros etarras fueron reinsertados en la sociedad civil, parece un hecho que debiera haberse producido hace ya tiempo*¹²⁹⁹.

17.b. “Egia bide, askatasuna amets” (La veritat és camí, la llibertat somni)

“Si quieres la paz, tienes de construir la paz”

Eleanor Roosevelt.

El títol d'aquest apartat referent a la reconciliació de la societat basca amb el seu obscur i violent passat, no és un de qualsevol. De fet, Euskadi no podrà dormir amb tranquil·litat fins que no s'hagin despertat del tot tots els seus malsons.

Karmen Galdeano, filla de l'important executiu d'Egin, Xabier Galdeano, assassinat el 30 de març de 1985 a mans del GAL, digué: “*En nuestro caso, y aunque la inmensa mayoría de los familiares y los afectados por esa violencia descarta utilizar la vía penal y tira por el camino de la justicia vindicativa, sí le dan una gran importancia, por ejemplo, a conocer los nombres y apellidos de todos aquellos que tuvieron una responsabilidad en la muerte de sus familiares. Es decir, conocer toda la verdad, que los Estados reconozcan que tuvieron una participación directa en esas muertes y conocer a los responsables directos (personas-autores) de los casos que están sin resolver. Debemos exigir el reconocimiento absoluto de todo lo que han hecho, no de una forma retórica o general*”¹³⁰⁰.

Tenint present aquestes paraules i aquestes altres de Butros Ghali “*arrojar luz sobre la verdad no es solo condición, sino parte integrante del proceso de reconciliación*”¹³⁰¹, aquesta tesi, Ernest Lluch. *Vida i Obra*, que il·lustra la persona d'Ernest Lluch des de les seves múltiples cares, vol donar a conèixer també el conflicte basc i col·laborar en

---

¹²⁹⁸Segons Joseba Zulaika, José Agustín Achega es trobaria el 1991 a la presó de Palència . Fou militant de la ETA politicomilitar fins al 1982, any en què el detingueren. No tenia cap delictes de sang, mentre tots els seus companys d'armes del grup de *Goiburu* estarien reinsertats des de l'any 1983.

¹²⁹⁹FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1990-2000), unitat d'instal·lació: 99. Carta enviada a la Universitat Internacional Menéndez Pelayo, adreçada a Ernest Lluch, del dia 5 de setembre de 1991. De part del professor Joseba Zulaika de la Universitat de Nevada (Estats Units d'Amèrica).

¹³⁰⁰Segura- Batista (Dirs.), *Hablemos de reconciliación*, 61.

¹³⁰¹*Ibid.*, 35.

pacificar Euskadi, sobretot, en la seva reconciliació i reparació des de la seva pròpia història amb l'esperit de Gorka Landaburu: *“dije al hospital, el atentado me ha reforzado mis ideas, me han dejado secuelas en las manos, me han dejado ciego del ojo izquierdo, cicatrices en todo el cuerpo. Esto lo tengo casi olvidado. Solo me acuerdo de ETA cuando de vez en cuando me ato los zapatos o se me cae el vaso, pero yo no tengo rencor [...]. Me dije después del atentado de 2001 ¿qué demonios hago aquí? Y respondí, yo me quedo en Euskadi y voy a escribir en favor de la paz. Voy a escribir luchando para que ETA cierre. Nadie me va a echar porque me quisieron echar de Euskal Herria. ETA me dijo que era un txakurra de la turba y por eso me dijo que tenía de salir fuera de Euskal Herria. Me tiraron un cóctel molotov. Hubo una persecución, pero, con todo esto, me vinieron más ganas de hacer periodismo. I dije: me habéis destrozado las manos, me habéis dejado tuerto, pero os habéis equivocado, no me habéis cortado la lengua. Y además soy periodista. Y eso es una cosa que no tengo yo porque sea Gorka Landaburu, sino que me viene de la educación que tuve de mi padre, de mi familia, que lucharon por Euskadi y para Euskadi. Y si a mi padre lo echaron de su tierra y no volvió porque murió en el exilio, a mí no me van a echar de mi tierra. No juego el papel de víctima, no me gusta, no tengo rencor a nadie, me ha tocado lo que me ha tocado y celebro cada 15 de mayo como si fuera mi cumpleaños”*¹³⁰².

A través de les paraules del *Lehendakari* Ibarretxe, es mostrarà les dificultats amb les quals es pot trobar un investigador que vol treballar i analitzar temes *tabú*: *“los Hombres X, Y, Z, son inventos de los medios de comunicación, en la academia tenemos que ser más rigurosos con este tipo de cosas [...]. En su momento tendrá de decir la justicia -de momento no lo ha dicho quiénes son los responsables-, por lo tanto, de qué manera debe de cumplirse la justicia y debe de hacerse justicia. Repito, algún día lo sabremos con toda seguridad, hoy aún no. Hoy aún no solamente no lo sabemos, sino que hay muchísimos espacios opacos en España que de lo que tratan es de ocultarlo, no de indagar en ello sino de ocultar e incluso esto es un terreno vedado a los investigadores, imagino que para ti también hoy sería imposible acceder a la información que te permitiera decir...buf.. Detrás de esto estaban...”*.

---

¹³⁰²La conferència *País Basc: 5 anys sense la violència de ETA* a càrrec d'Antoni Batista, de Martxelo Otamendi i de Gorka Landaburu fou celebrada al Col·legi de Periodistes de Catalunya (Barcelona) el dia 22 de novembre de 2016 a les 18.30 hores de la tarda.

El diàleg (la reparació¹³⁰³) és allò tan important per tal d'aconseguir una bona reconciliació. Podria semblar un símbol de debilitat per a alguns i per a d'altres el fet de parlar amb els botxins dels seus familiars podria representar una deshonra per la memòria dels seus parents. Ara bé, l'única manera de sanar el dolor de les víctimes és que aquestes parlin amb els que els hi han causat el dolor¹³⁰⁴ i que aquests ho reconeguin –*“Hoy es noticia en este foro que Fernando Barrena, en nombre de la Izquierda abertzale, reconoce directamente a otras víctimas el dolor sufrido. Esperamos que pronto sea también noticia que algunos responsables del Estado se sienten en foros junto a nosotros”*¹³⁰⁵–, per molt lent i llarg que sigui aquest procés de reconciliació, aquesta ha estat i serà l'única manera de no tancar aquest conflicte en fals, per pacificar i reparar veritablement Euskadi.

Precisament, el *Lehendakari* Ibarretxe pensava això del diàleg: *“si tu niegas el diálogo, niegas la solución. Sólo hay un instrumento para solucionar un conflicto y es el diálogo. El diálogo inclusivo, el diálogo receptivo, un diálogo que no te niegue tu existencia antes de sentarte. Porque lo otro es el mensaje militar de la acumulación de poder. Si yo tengo poder no negocio, si no tengo poder negocio, ¡No! Esto es un escenario fundamentalmente de naturaleza violento. La violencia se construye desde un punto de vista militar sobre las teorías de la acumulación de poder. Por eso seguimos sin superar lo que es uno de los adagios que más problemas nos están trayendo en el momento actual que es el si vis pacem para bellum, “si quieres la paz prepárate para la guerra” (Vegeci). Es una estupidez, y por eso queremos resolver los conflictos de todos los lugares del mundo a cañonazos y... ¿estamos cada vez más cerca? No. Estamos cada vez más lejos.*

Nosotros siempre dijimos que, evidentemente, el diálogo debía de darse entre los partidos políticos en cualquier caso, existiera o no la violencia de ETA. Porque entre los partidos políticos, claro, si tú dices <<tú y yo, no vamos a hablar mientras exista la

---

¹³⁰³Robert Manrique, va anar a la presó d'Àlaba a parlar amb l'intern Rafael Caride Simón, autor principal de l'atemptat a Hipercor, perquè els de l'Estat li asseguraren que feta la reparació l'intern no tindria cap mena de rebaixa de condemna. Si aquest n'hagués tingut ell no hi hauria anat, no per ell sinó per respecte a les altres víctimes.

¹³⁰⁴ “[Rosa Lluch] *Encara no he parlat amb Otegi, ho he de fer teòricament. La meua conversa amb en Barrena... però si això és sobre mi, ja no és del meu pare! Són unes converses, en principi no són públiques, que s'han fet amb molta discreció en les quals s'ha intentat trobar un punt d'acord i alguna comprensió des de la tranquil·litat, des del seny...*”.

¹³⁰⁵Part de la intervenció de Karmen Galdeano que s'emmarca en la III Jornada *Parlem d'Euskadi* celebrada el 21 de novembre de 2012. Forma part del treball d'investigació del grup de recerca i anàlisi del Món Actual del Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona. En aquestes sessions l'esquerra *abertzale* per primera vegada es dirigia a les víctimes d'ETA.

violencia de ETA>>, eso quiere decir que estaríamos dando la autorización a ETA para que nos dijera <<tú y yo tenemos que hablar>>.

Pero ¿qué es lo que hemos vivido en este país? Lo que hemos vivido en este país es que todos los gobiernos españoles, todos, incluso el de UCD con Juan José Rosón, después con Felipe González, después Aznar y Zapatero, todos ellos negociaron con ETA. ETA no ha negociado nunca con un lehendakari o con las instituciones vascas, jamás, pero ha negociado con todos los gobiernos españoles, con todos los presidentes españoles. Por cierto, de manera secreta. Sin saber muy bien de qué hablaban ni a qué estaban.

Yo, siendo lehendakari, le decía a Zapatero y a Aznar: “no os entiendo, tú estás dispuesto a debatir sobre el derecho a decidir del pueblo vasco con ETA y no estás dispuesto a hablar sobre el derecho a decidir conmigo, que soy el lehendakari, que soy un representante democrático de la sociedad vasca. No te das cuenta que si tú estás dispuesto a hablar con ETA estas cosas, y no conmigo, le estás diciendo a ETA que ellos son los interlocutores del pueblo vasco. ¿Comprendes qué barbaridad, desde un punto de visto académico, ya no en la política?

Es curioso que llevamos cinco años de que ETA estableció de manera unilateral por primera vez, porque todas las anteriores treguas de ETA habían sido siempre tras negociaciones secretas con los diferentes gobiernos españoles del PP, del PSOE y de UCD, de las que no conocíamos su contenido, excepto esta última. Pero son cinco años ya, de que se dijo, bueno, esto se ha acabado y ¿dónde está el diálogo desde entonces? No ya con ETA, no ya con Batasuna, es que ni siquiera con las demás fuerzas políticas.

Voy más allá, yo estuve sentado cuatro años en el banquillo acusado de haber cometido un delito y por tanto sentado en un banquillo de la corte penal por haber hablado con BATASUNA para tratar de buscar caminos para la paz. Aunque es verdad que, en aquel mismo tiempo, fueron exculpados dos presidentes españoles por parte de la misma justicia, Aznar y Zapatero -y estoy de acuerdo con la decisión de la justicia española- por haber negociado no con Batasuna, o haberse reunido, no, no, con ETA. ¿Te das cuenta de la misma justicia qué trato daba a unas instituciones para considerarlas de primera división?

Los presidentes españoles hablan con ETA. Podrá ser más o menos acertado políticamente, el control se deberá de hacer en la Cámara pero no tenemos nada a

reprocharse desde el punto de vista de la sede penal. Y curiosamente, esa misma justicia que decía que no había causa desde un punto de vista penal, podía ser un error jurídico, en mi caso decía que no, que era la comisión de un delito hablar con Batasuna para tratar de buscar caminos para la paz. ¿Te das cuenta de qué planos tan increíbles y diversos hemos visto a lo largo de los últimos tiempos?”.

Després de les paraules de Juan José Ibarretxe, el que cal destacar és el fet que la injustícia és incompatible amb qualsevol procés de reconciliació. Així que, per reparar totalment el dany causat, com digué Fernando Barrena, s’ha d’explicar tota la violència que es va donar a Euskadi tant per part d’ETA com per part estatal i, per això, es fa necessari apel·lar a la creació d’unes comissions de la veritat. Convindria que fossin constituïdes per agents internacionals, ja que han de ser totalment imparcials. Tanmateix, aquestes comissions no poden fer la seva feina sense la implicació de tota la societat basca.

Gorka Landaburu, en el seu moment, digué que, per tal de posar punt i final a la pau d’Euskadi, és necessari que ETA desaparegui com a tal, que es desarmi i que l’esquerra *abertzale* i ETA facin una autocrítica més profunda de la que han fet¹³⁰⁶. A més, cal condemnar les activitats violentes d’ETA i, a la vegada, s’ha d’explicar tot el que feu aquesta organització al País Basc. Durant molts anys ha gaudit de molts suports socials a Euskadi. El dolor que han causat no només ha estat mitjançant cotxes bomba i trets, no, també ha estat causat a través d’amenaques que han estat enviades per carta a metges, a empresaris, a consellers...

Hi afegeix: *“Además de los relatos que hay que contar con lo que ha pasado... En la primavera pasada fui a la Universidad del País Vasco dónde chavales de 17-18 años, la mayoría, sabían que sí que había existido ETA pero no lo sabían muy bien qué era exactamente. Me parece preocupante, cuando ETA hizo la tregua definitiva ellos tenían 14 años. Y claro, yo siempre digo que para mirar de frente es necesario mirar con un retrovisor puesto. Es como conducir un coche. Si no tienes las manos al volante y no miras el retrovisor, nunca, nunca podrás mirar de frente. Y que cada uno cuente su visión, no hay un relato uniforme. Después los historiadores ya harán el recuento de*

---

¹³⁰⁶ “[Gorka Landaburu] A un líder de la izquierda abertzale, le dije que se había de condenar el pasado de ETA, i el de la izquierda abertzale me contestó ... ¿y los GAL y las torturas? ¡No es lo mismo!”.

estas historias y de los documentos para contar lo que ha pasado, pero se ha contado una mínima parte de lo que ha pasado en el País Vasco.

Aún tenemos las cunetas llenas de gente. A unas a las que no se les aplica la ley de memoria histórica, una vergüenza. Me preocupa los que intentan hacer borrón y cuenta nueva, los que quieren girar página. La sociedad seguirá y se olvidará, como nuestros hijos, que no lo vivieron, tampoco la guerra civil... Que en la escuela no se hable de la guerra civil todavía me parece una vergüenza, que en la escuela no se hable de ETA y del terrorismo de la Transición, también es una vergüenza. Eso se llama educación. No es cuestión de señalar, si queremos que se sepa para que no se vuelva a reproducir”.

En aquesta línia cal explicar que ETA mitjançant amenaces feu pagar l'impost revolucionari a molta gent, també a futbolistes i a grans cantants. Els darrers l'han pagat diversos cops sense denunciar-ho ni prendre-hi posició, com sí que ho feu Mikel Laboa. “¿Dónde estaba nuestra gente?”, es preguntà Landaburu en aquest sentit, com tampoc no es pot oblidar com l'esquerra *abertzale*, més d'una vegada, es netejà les mans d'aquesta forma: duia nois de 15 anys amb pancartes a les manifestacions de l'esquerra *abertzale*, amb 16 els deien que tiressin còctels *molotov*¹³⁰⁷ i amb 21 anys els armaven amb pistoles.

Però, com que “*todos los relatos deben tener el mismo grado de visibilidad, de reproche social y de esfuerzo clarificador superando la habitual tendencia de magnificar unos para ocultar o negar otros, debe exigirse la clarificación de todas las vulneraciones, la identificación de sus responsables y la asunción pública de todas las partes para que asuman la autoría de las mismas y la responsabilidad política correspondiente. Así nace la fundación Egiari Zor, que agrupa a familiares de personas muertas por la violencia o la represión de los Estados, así como a aquellas heridas o torturadas, y que, desde el respecto al dolor ajeno y a las personas que lo han padecido, reivindica para sí un tratamiento y unos derechos idénticos, siempre con la superación definitiva del conflicto político y una solución justa a este como objetivo máximo que debe alcanzarse*”¹³⁰⁸. Mitjançant Karmen Galdeano, advocada de presos

---

¹³⁰⁷ “[Gorka Landaburu] *Un día, viniendo del festival de cine de San Sebastián, a las 23.00 horas de la noche, habían cortado la carretera con una cadena y ... entonces, el jefe de Batasuna de mi pueblo, profesor de la ikastola de mi hijo, le dijo a un chaval << ¡tira el cóctel molotov!>>. Y yo le pregunté ¿y por qué no lo tiras tú?*”

¹³⁰⁸ Segura- Batista (Dirs.), *Hablemos de reconciliación*, 54.

polítics bascos, es posarà de relleu la violència del contraterrorisme de l'Estat espanyol i també s'il·lustrarà la situació en la qual es troba aquesta realitat als tribunals.

“Durante los años que vivimos en Iparralde, los GAL comenzaron a secuestrar y asesinar a refugiados políticos vascos. Vimos cómo mataban a amigos que habíamos conocido en las diferentes fiestas de Iparralde. A menudo veíamos cómo los mercenarios de los GAL vigilaban nuestra casa. Acudíamos a la policía francesa y la respuesta era que estar en un coche mirando una vivienda no era ningún delito. Trabajaban con total impunidad por parte de las autoridades. Vivimos con mucha angustia todas y cada una de las despedidas de los domingos, preguntándonos si volveríamos a vernos. Mi aita trabajaba en el periódico Egin y repartía una mañana tras otra siguiendo un mismo recorrido y horario los periódicos por los quioscos de Lapurdi. Éramos conscientes de que le seguían: veíamos cómo había coches aparcados debajo de casa que vigilaban sin ningún reparo sus movimientos.

Yo tenía dieciocho años cuando una tarde asesinaron a mi aita debajo de casa. Era algo que, si bien sabíamos que podía ocurrir, no éramos conscientes de lo que realmente iba a suponer. Hoy es el día, vosotros para reivindicar su existencia, su reconocimiento, su respecto. Fueron numerosas las muestras de apoyo pero nunca recibimos reconocimientos oficial alguno”¹³⁰⁹. “La violencia de ETA y la del Estado son diferentes. El Estado ha ejercido la violencia a través de grupos parapoliciales como el Batallón Vasco-Español (BVE), la Triple A o los GAL; mediante las diferentes políticas penitenciarias de dispersión y aislamiento. Ha utilizado la tortura sistemáticamente bajo el periodo de incomunicación de los detenidos. Son numerosos los familiares que han fallecido en las carreteras mientras iban a visitar a sus familiares presos. Son muchos los muertos y los heridos en manifestaciones por la acción de los diferentes cuerpos policiales...”¹³¹⁰.

Contribuiria a la pacificació com a advocada de presos polítics: “así comenzaría otra nueva etapa donde empaticé totalmente e hice mío el dolor y el sufrimiento ajenos. Fui testigo directo de cómo se presentaban en las dependencias judiciales los detenidos tras la incomunicación: con lesiones físicas, como moratones, escayolas, brechas y collarines, además de graves secuelas psicológicas. El hecho de tener que trasladar posteriormente todo esto a los familiares, que esperan angustiados en la puerta de la

---

¹³⁰⁹Ibid., 56.

¹³¹⁰Ibid., 56-57.

Audiencia Nacional, es duro, muy duro (en ocasiones no se pueden contener las lágrimas ante estos familiares). Tuve que dar la noticia a la familia de Gurutze Yanzi de su muerte “natural” por un infarto en comisaría para asistir posteriormente al resto de los detenidos que uno a uno iban narrando los terroríficos días pasados en manos de la Guardia Civil. Recuerdo cómo una de las detenidas llegó tan llena de moratones que hasta el juez ordenó que fuera nuevamente vista por el forense”¹³¹¹.

“Contamos como base documental con los dossieres realizados por la fundación Euskal Memoria, donde se recogen, lo más actualizadas posibles y con nombres y apellidos, las muertes violentas producidas como consecuencia de las diferentes violencias de estado protagonizadas por agentes de los estados español y francés entre los años 1960 y 2012.

De todas ellas, una gran parte corresponde a muertes cuya autoría y responsabilidad comprometen a los Estados. Nuestra experiencia y esta verdad aportan las diferentes policías, las bandas paramilitares, el BVE, la AAA, los GAL, la tortura, la deportación y la política penitenciaria. Casi todas siguen sin recibir un solo gramo de reparación: ni moral, ni institucional, ni judicial ni económica. Datos: 378 personas muertas: 235 muertos por agentes del estado: emboscadas, movilizaciones, controles policiales, tortura, etc. 83 muertos por la <<guerra sucia>>: Triple A, BVE, GAE, GAL, grupos parapoliciales. 44 muertos a causa de la política penitenciaria: presos o familiares muertos en la carretera. 12 personas muertas en la deportación. 4 suicidios para evitar la detención”¹³¹².

“Los datos objetivos son muy esclarecedores: reproche jurídico medido en años de condena contra personas pertenecientes a ETA: 50.000 años cumplidos (1958-2012). Reproche jurídico medido en años de condena contra funcionarios públicos, mercenarios de los GAL y del BVE por actos de violencia política y represión: 500 años cumplidos (1978-2012). Reproche jurídico medido en años de condena contra funcionarios públicos por delitos de tortura: 0 años cumplidos. De cuarenta condenas en firme, veintisiete agentes resultaron indultados, mientras que el resto no cumplió su pena.

---

¹³¹¹ *Ibid.*, 57.

¹³¹² *Ibid.*, 57-58.

El Estado español nunca ha reconocido su participación en los GAL. Todos sabíamos que había sido ideado, financiado con dinero público y protegido por el Estado, por los máximos dirigentes del Ministerio del Interior (ministro, jefe de la seguridad del estado, gobernadores civiles, comisarios, teniente coronel...). Ahora, eso sí, estamos reconocidos como víctimas del terrorismo, el porqué todavía no lo sabemos”¹³¹³.

Amb tot això, el Lehendakari Ibarretxe, en referència als GAL, les tortures i violències diverses comeses per part de l'Estat espanyol, digué que “*la presunción de quienes eran los que estaban es evidente y yo creo que se hace más grande cada vez, con el paso del tiempo... Seguramente con el tiempo hay quien pensó que todo esto pasaría al olvido... ¡No!, las cosas no pasan al olvido, las leyes de punto final no funcionan, sabes ¿por qué? Porque la reconciliación no es olvidar el pasado, es tener una lectura crítica sobre él. Esto es lo que estamos viendo hoy con ETA, no sirve. La reconciliación es hacer una lectura crítica del pasado y somos reacios a realizar lecturas críticas, sobre todo cuando nos afecta a nosotros. Pero, estamos viendo episodios de debates políticos en España, por ejemplo, refiriéndonos a la cal viva...A mí son aspectos que desde mi punto de vista académico no me causa ningún tipo de sorpresa. Son temas pendientes, son asignaturas pendientes. Es como si tú no apruebas las asignaturas de cuarto, pues, no te licenciarás jamás. Pues pasa lo mismo con la justicia”.*

Si per a sanar el dolor de les víctimes i reconciliar el poble basc és vital treure a la llum la veritat, els articles de premsa d'E. Lluch poc ajudarien a la reparació de la societat basca amb el seu fred i violent passat¹³¹⁴-molts dels seus escrits foren solidaris amb la obra del govern de Felipe González. És més, era dels partidaris de fer un altre pacte de l'oblit, com es feu a l'hora de passar del règim franquista a una democràcia controlada. A continuació s'il·lustraran diversos fragments de diversos articles de Lluch per provar el que s'acaba de dir: “*El resquemor será el tener que aceptar, si la paz es realmente indefinida, que algunos delincuentes de sangre salgan al final del final a la calle. Por ello no sería justo que las conversaciones que se van a emprender no sean explicadas y contrastadas con la razón de los familiares de los muertos [...]. Habrá que olvidar*

---

¹³¹³ *Ibid.*, 60.

¹³¹⁴ Això sí, amb els seus articles de premsa no tindria problemes d'acusar d'altres persones de tenir problemes amb la legalitat, com ho feu amb Josep Maria Culler i Nadal (Lluch, “*Los “chavas” del sur*”, 11). El polític precisament contestaria així a Lluch: “*Davant del rebombori mediàtic i polític i en uns moments en els que la credibilitat dels polítics estava per terra, vaig creure que el millor era dimitir i demanar una Comissió d'Investigació del Parlament. Cap polític, Ernest, i tu ja ho saps, ni els que tenen causes obertes i es troben en situació d'inculpat, ha fet això. Dimitir i demanar que l'investiguin*” (FEL. 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1990-2000), unitat d'instal·lació: 99. Carta de Josep Maria Culler i Nadal a Ernest Lluch, del 30 d'agost de 1995).

ordenadamente, como ha sucedido en Irlanda. Se ha dicho que este conflicto es muy diferente al del País Vasco y es cierto, pero lo es también que ninguno se parece tanto al nuestro como el irlandés. Llegan afortunadamente horas en las que se deberán tener en cuenta esta mezcla de sentimientos, pero también de buscar consensos y olvidos para un futuro en paz”¹³¹⁵.

“Afirmaciones como las que ha hecho un conocido escritor leninista de que el Estado tiene el monopolio de la violencia quedan ridiculizadas por el uso de un grupo determinado de personas de la violencia. No decimos que puede ser interpretado como un paraguas para toda actuación terrorista en España. Recordemos que el año pasado ETA asesinó a cuarenta y cinco personas y un número muy elevado de heridos, algunos de ellos con lesiones irreversibles. Por lo tanto, al hablar de criminalizar o al hablar de la violencia del Estado hay que matizar. No sea que en una mera copia de una frase de Max Weber no se traicione el espíritu de la frase del sociólogo germánico. En España la violencia extrema que causa muertes o lanza bombas es monopolio de grupos armados y, en ningún caso, mientras no se demuestre lo contrario, del Estado.

Me parece que si entramos en el terreno del uso de la violencia por las distintas ideologías deberemos convenir rápidamente que hay ideologías que son totalmente extrañas por naturaleza a la violencia o a la existencia de grupos armados. Dicho de una manera bien clara, nadie se imagina a ningún grupo terrorista que declare su pertenencia a la ideología demócrata-cristiana. O bien nadie se imagina que se pueda ningún violento reclamar de la ideología liberal o del socialismo democrático. En cambio, estamos absolutamente acostumbrados a que los grupos terroristas o bien acuden a la ideología nacionalista o bien se reclaman del marxismo-leninismo. Para decirlo con toda claridad, todo nacionalismo no es violento ni todo marxismo-leninismo es violento, pero en la Europa que nos ha tocado vivir todos los grupos armados se reclaman del nacionalismo o del marxismo-leninismo [...]. En cualquier caso, está absolutamente justificado el afirmar que los grupos nacionalistas o marxistas-leninistas deben tener un cuidado extremo en el tono, el contenido o la intensidad de sus afirmaciones, puesto que contienen en su interior proclividades que pueden degenerar en pequeños grupos extremadamente violentos. Cuidado y medida que ni los

---

¹³¹⁵Lluch, “¡Cuánta, cuánta guerra!”, 31.

demócrata-cristianos ni los liberales ni los socialistas deben tener en ningún caso y bajo ninguna circunstancia.

Existen razones estrictamente ideológicas que explican la paradoja enunciada en el párrafo anterior. Algunas ideologías no tienen una idea totalizante de la sociedad. Serán siempre solamente una parte de ellas. En cambio el segundo grupo de ideologías pertenecen a las que ven a la sociedad como un todo y tienen por tanto una explicación para cualquier aspecto de la sociedad [...] el nacionalismo hegeliano creará que además del reconocimiento individual de los derechos nacionales hay algo que está por encima de todos ellos que es la voluntad nacional. Será algo esotérico que tiene fuerza por sí mismo y que en determinadas circunstancias puede imponerse, justificadamente, a la voluntad de la mayoría de los ciudadanos”¹³¹⁶.

“No sea que no sepamos separar de la persecución razonada y contenida de los delitos cometidos por los GAL, la unidad democrática para combatir el terrorismo de ETA que existió antes, durante y después de los GAL. Escribí hace quince días que el Gobierno socialista fue el que acabó con los GAL. No es muy difícil para los enterados ver que no salió de la nada, sino de actividades anteriores también ilegales. Paralelamente ahora rectificaría y añadiría que el Gobierno socialista acabó, sobre la base de tareas tan importantes como la de Martín Villa y de Rosón, con el contraterrorismo ilegal. Ahora que se ha completado la reforma de las fuerzas de seguridad puede ser un buen momento para la unidad de acción contra el terrorismo y por el respeto a la justicia”¹³¹⁷.

“Continúan sin matar y anuncian que esta decisión, sobre hechos que jamás hubieran debido producirse, no se modificará. Algunos se excusan diciendo que todos cometemos errores, pero lo cierto es que la inmensa mayoría no ha cometido el de matar [...]. Recordemos que la dispersión, aprobada por el ministro Múgica Herzog, se hizo basándose en el ponderado conocimiento de que desde las cárceles se decidían y se ordenaban asesinatos”¹³¹⁸.

---

¹³¹⁶Lluch, “Criminalizar o no criminalizar”, 19.

¹³¹⁷Lluch, “Herencias e hipotecas de ETA”, 23.

¹³¹⁸Lluch, “¿Qué hacer en el País Vasco?”, 29.

“[...] la política antiterrorista debe ser común y tan concertada como la tuvieron Vera y Atutxa, por ejemplo”¹³¹⁹. “Esta primera semana de octubre es la escogida por ETA para forzar el reagrupamiento de sus reclusos. La política de dispersión, en consecuencia, ha sido un éxito. La transmisión de órdenes desde el exterior a las celdas se ha hecho más difícil y también la que se establece en dirección contraria. Sin embargo, me atrevería a decir que lo más grave para la organización nacionalista y terrorista es la pérdida de control de sus condenados. Al no existir presión directa, bastantes presos han manifestado su voluntad de abandonar las armas”¹³²⁰.

“¡Tantos años justificando que no era inútil pudrirse en las cárceles porque llegaría la negociación! Del millar de etarras presos, una mitad ya sabe que el camino no tiene salida. Ya saben que sin dejar las armas no hay salida. La otra, aproximadamente, mitad lo ha empezado a saber el día siguiente de la Virgen del Pilar. Virgen que no quiso ser francesa. Las conversaciones entre los etarras presos se redoblarán. ETA no dejará de existir ni de matar, pero continuará en lo que hace algún tiempo ya en estas mismas páginas titulaba de "declinar relativo". A partir del 12 de octubre, precisamente el demasiado imperial día de la Hispanidad, habrá un nuevo declinar.

La colaboración de la policía francesa y los éxitos del ministro Corcuera y del consejero Atutxa han sido factores importantes. Un descabezamiento como el de Bidart no pasa en vano. Las continuas "caídas" han tenido una positiva influencia. El tono justo y decidido de Corcuera ha tenido una buena réplica en Atutxa, que antes de ser consejero tuvo experiencia cercana de lo dañina que es ETA para el progreso del País Vasco. Hechos estos elogios, sobre todo dirigidos en realidad al miembro de seguridad -nacional o autonómico- que cruza la calle con justificado temor y convencido de su deber democrático, es necesario decir que no son solamente las acciones policiales las que están acabando con ETA”¹³²¹.

“Una sola “opinión” parece escrita como si se fuera miembro del MLNV sin serlo. No hay ni una sola referencia a ETA, ni a los casi 900 asesinados, ni se condena sus acciones antes de la guerra sucia, durante la guerra sucia o en los diez años en los que la única guerra sucia es la que realiza Euskadi ta Askatasuna [...] Una tranquilidad que

¹³¹⁹Lluch, “Euskadi: ¿y ahora qué?”, 23.

¹³²⁰Lluch, “Declinar sangriento de ETA”, 19.

¹³²¹Lluch, “Trece de octubre”, 19.

afortunadamente muchos vascos no tienen, ni quieren. Debido a que cada vez son más quienes lo hacen público es por lo que el País Vasco está ahora mejor que hace diez años. También porque ETA mata varias veces menos que entonces. Son vascos que no tienen tranquilidad. Citemos tres más: Atutxa, Buesa y Mosquera. Cuando existieron los GAL tuve responsabilidades por lo que me he explicado desde estas páginas. Si hubiera ocupado el cargo de magistrado juez decano de San Sebastián entre 1981 y 1984 podría saber más y tendría responsabilidades directas en saber. Ahora en 1996 no publicaré en “Egin” (no me lo pedirán) mientras no condene por igual todas las muertes o asesinatos; y si publicara, defendería acatar la Ley de Leyes. Si fuera juez, aún me sentiría más exigente”¹³²².

Amb tot això, hauria estat molt bé que, Ernest Lluch –conegut com a home de pau- , de cara a la opinió pública, hagués denunciat de manera dràstica les tortures (Intxaurrondo), les condicions inhumanes en què es trobaven els presos d’ETA a les presons, els GAL, altres. Però no ho va fer –i en cas que intentés fer-ho, com li va passar amb Marçal Sintès, immediatament es contradeia o canviava el discurs i així embolicava al lector i/o oient i tot per salvaguardar el PSOE d’aquells anys; Euskadi, sobretot en aquells anys, era un país que necessitava una persona amb molt de poder però que fes com Eleanor Roosevelt: “[Juan José Ibarretxe] *la mujer del presidente Roosevelt fue una mujer valiente porque tuvo el coraje de llevarle la contraria a su marido, en su época, por las condiciones de privación de los derechos humanos con los que trataban los Estados Unidos a los prisioneros de guerra japoneses y fue capaz de salir públicamente y decir esto no es aceptable. Y decía, es muy importante hablar de paz, pero no es suficiente. Uno tiene que creer en ella, y añadía...pero, aun creyendo en ella esto no es suficiente. Uno tiene que trabajar en ella*”.

Certament, l’Ernest Lluch en els seus articles digué que la pacificació d’Euskadi vindria de la unió de la gent demòcrata i que davant d’una treva d’ETA l’Estat s’havia de posar a negociar amb aquesta –com deia Juan José Ibarretxe, així ETA, i no el *Lehendakari*, era tractada com la interlocutora del conflicte basc-, perquè com més trigués a dialogar cada cop es radicalitzarien més els extrems nacionalistes (Partit Popular i Euskal Herritarrok) i seria cada vegada més difícil de reenganxar la negociació. Sense deixar el fil de la negociació, Lluch comentà que aquesta podria ser llarga i, fins i tot, podria

---

¹³²²Lluch, “El juez Navarro en “Egin”, 19.

arribar a un punt de no retorn, però, com en tot procés llarg, hi hauria moments que es podria refredar així que se n'hauria de tenir cura en tot moment.

Una altra veritat és que en l'entrevista que Lluch tingué amb Otegi a Sants es parlà de l'acostament de presos. Després que Otegi li transmetés a Lluch, que *“todos hemos cometido errores, lo cual es cierto, pero entre los que no he cometido no está muerte alguna”*¹³²³, Lluch li hauria pogut plantejar a Otegi la necessitat de crear un espai de diàleg *“sin entrar en una negociación, siempre prematura, si no se tienen en cuenta los sentimientos más que los dineros de las víctimas de la violencia, habría que haber aplicado el espíritu del artículo 12 de la Ley General Penitenciaria y aprovechando, además, el espíritu siempre más reconciliador de la Navidad y acercar los presos. No haberlo hecho es una auténtica irresponsabilidad, puesto que ni era ceder, pero tampoco pensar que delante se tienen ursulinas...”*¹³²⁴.

Malgrat aquestes paraules tan útils d'Ernest Lluch respecte a l'acostament de presos, si es té present que tot diàleg i/o negociació necessita un context de no violència, perquè si no és un xantatge. Des dels temps d'Herrera de la Mancha a l'aplicació de la política penitenciària de Múgica als nostres dies, les condicions dels presos d'ETA no han millorat, tot al contrari, per això l'esquerra *abertzale* –que també conegué què volia dir estar empresonat i que li matessin un amic o un familiar- davant de qualsevol negociació i/o diàleg signaria les paraules de Fernando Barrena: *“En primer lugar hablábamos del cese definitivo de toda violencia. Bien, hemos dicho, y para nosotros es evidente, que todas las expresiones de violencia no han llegado a su fin en nuestro país. Creemos que, primero, hay que dar con urgencia pasos que supongan un cambio efectivo en la política penitenciaria, que en su aplicación es a todas luces inhumana con los miembros del colectivo de presos políticos vascos.*

Es posible dar pasos ahora mismo, incluso sin modificación alguna de la legalidad, sino simplemente aparcando la interpretación interesada que de la misma se ha llevado a cabo en los últimos veinte años. Hay que poner en libertad a los trece presos que en estos momentos sufren enfermedades incurables o a quienes ya han cumplido dos tercios de su condena, además de los presos preventivos en sumarios de carácter

---

¹³²³Lluch, “Paz en la guerra”, 23.

¹³²⁴*Ibid.*

político. Es necesario terminar de una vez por todas con la dispersión, repatriar a los presos a cárceles vascas, tal y como recoge la letra de la propia legislación penitenciaria, y derogar la denominada <<doctrina Parot>>, en consonancia con la reciente sentencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos.

Además de ir poniendo en marcha medidas de excarcelación, es necesario desmontar el andamiaje jurídico-legal independentista, las detenciones y los malos tratos y, por supuesto, los encausamientos y encarcelamientos por actividad política. A fecha de hoy, alrededor de cien personas se encuentran en prisión condenadas por su militancia independentista (sumario 18/98, Movimiento Pro-Amnistía) y aproximadamente doscientas más nos encontramos en libertad a la espera de juicio con una petición por parte del fiscal de diez años, también por militancia en partidos u organizaciones vinculados a la izquierda independentista. Es cierto que el Tribunal Constitucional finalmente legalizó Sortu y con ello puso fin a diez años de ilegalizaciones y de vulneración de derechos políticos, y eso es una buena noticia, pero difícilmente podremos hablar de realizar una labor política en igualdad de condiciones mientras los independentistas estemos bajo amenaza de prisión o ilegalización”¹³²⁵.

Ernest Lluch, qui en els seus articles defensà la necessitat i l'assertivitat de la política penitenciària de dispersió de presos d'Enrique Múgica, una intensificació de l'activitat policial, podria ser un bon exemple d'interlocutor –si és que ho va ser-? ETA li podria tenir confiança?

Malgrat que alguna vegada parlés d'acostament de presos i d'excarcerar els presos sense delictes de sang, es fa molt difícil respondre afirmativament a les preguntes anteriors. I més quan Lluch era hipercrític amb ETA fins al punt que defensava coses difícils de creure. Condemnava aquesta organització terrorista i la seva violència –que seria normal i lògic- i la feia l'única culpable i responsable del conflicte basc, fins al punt d'afirmar que l'única guerra bruta que havia existit –entre 1986-1996- era la d'ETA, quan no va ser així.

A més, va arribar a afirmar que la primera víctima d'ETA havia estat el nadó de 22 mesos Mª Begoña Urroz Ibarrola, quan veritablement havia estat víctima del *Directorio*

---

¹³²⁵Segura-Batista (Dirs.), *Hablemos de reconciliación*, 83-84.

Revolucionario Ibérico de Liberación. Però, Lluç no solament volia condemnar el fet que ETA hagués nascut amb fins militars¹³²⁶, ja des dels seus inicis, sinó que a qualsevol preu volia desvirtuar i fer desaparèixer “*el carácter heroico y moralmente justificado de la primera etapa de ETA*”¹³²⁷ amb la mort del torturador i membre de la Brigada Político-social, Francisco Melitón Manzanás, i de l’Almirall Carrero Blanco¹³²⁸.

En la mateixa línia, també per desvirtuar i eliminar –de forma poc acadèmica i poc rigorosa- l’existència de l’anomenada “*ETA bona*”, en els seus articles no va parar de justificar-ho d’aquesta manera: “*ETA no nació contra Franco, sino contra España. El antifranquismo era secundario. Ha matado mucho más, su siniestra estadística, en la democracia que bajo el franquismo*”¹³²⁹. Desmuntar aquesta justificació no és gaire complicat i més quan se sap que el franquisme no va posar en perill d’extinció ni va acabar amb el santuari d’ETA¹³³⁰ com sí que ho feren –fins acabar amb ell- els grups d’extrema dreta (*la Triple A, el Batallón Vasco-Español, Anti-Terrorismo ETA, Guerrilleros de Cristo Rey i Grupos Armados Españoles*) i el terrorisme d’Estat del govern espanyol liderat pel PSOE de Felipe González (*Grupos Antiterroristas de Liberación*).

Finalment, cal repetir que només es farà una bona reparació i reconciliació al País Basc amb diàleg, amb justícia i amb la veritat per davant de tot. I que en tot aquest procés de reparació, a més de la societat basca, hi té molt a dir l’Estat espanyol, qui ha de corregir moltes formes d’actuació davant de totes les víctimes d’aquesta “*guerra civil*”. Roberto Manrique explica: “*aquel día me encontré a Álvaro Cabrerizo, cuya mujer e hijas murieron en el atentado [d’Hipercor]. El trato de la Administración hacia Cabrerizo fue el siguiente: cuando él solicitó tratamiento psicológico por las secuelas producidas por la pérdida de sus familiares, la Administración le dio hora para diez meses más tarde. Este es el ejemplo de que las víctimas de Hipercor vivieron un abandono absoluto durante aquellos primeros dos años y medio. Aún gracias que tuvimos el apoyo de dos*

¹³²⁶Quan en realitat, ETA, en els seus inicis, només era una entitat cultural en defensa de la llengua basca i les seves tradicions, segons Gorka Landaburu i Martxelo Otamendi.

¹³²⁷Lluç, “El pecado original de ETA”, 33.

¹³²⁸“-M. Sintés- Vostè va aplaudir l’atemptat contra Carrero Blanco?-, -E. Lluç- No. Me’n vaig alegrar íntimament, però vaig pensar sempre que el mitjà era inadequat” (Sintés, *Què pensa Ernest Lluç*, 125).

¹³²⁹Lluç, “ETA no nació contra Franco”, 21.

¹³³⁰Segons Gorka Landaburu, el franquisme hauria volgut acabar amb el santuari d’ETA, però, clar, no va poder pas ser perquè aquesta Espanya es trobava aïllada d’Europa, a més ni el Mercat Comú ni França voldrien col·laborar amb una dictadura per anar en contra d’uns *etarrés* que eren vistos com uns alliberadors que lluitaven contra Franco. Precisament, en temps de Franco el santuari d’ETA visqué els seus anys daurats sota la protecció dels governs de França.

abogados: Juli de Miquel y Santiago Montaner. Cuando salió la sentencia, fueron ellos quienes tuvieron que llamar a las víctimas consultando las páginas amarillas. Ninguna administración se puso en contacto con las víctimas para informarles de la sentencia”¹³³¹.

---

¹³³¹Segura-Batista (Dirs.), *Hablemos de reconciliación*, 45.

18. Conclusions

Abans de parlar i/o opinar sobre una il·lustre figura tan important com la d' E. Lluç cal haver complert una màxima: conèixer la seva persona i haver-la analitzat des de la seva documentació diversa, obra, actes, etc. Perquè com van dir les del Partit Feminista de Catalunya -federat amb el d'Espanya-, Ernest Lluç, quan fou ministre arribà a tenir "*tantes responsabilitats i tanta influència tant per fer el bé com el mal a la societat*"(1983).

Lluny de caure en una hagiografia sobre la seva persona, s'ha volgut fer una tesi crítica amb els diferents aspectes de la seva vida i obra, per tant, el fet de mostrar també els seus defectes ens ajuda a humanitzar-lo –recordem que a ulls de molta gent és un màrtir de la democràcia-, sent aquesta l'única manera, per exemple, d'acostar-nos al seu caràcter i a la seva manera de fer política. A Lluç li encantava deixar a la gent impactada, *de pedra*, potser per això va acabar així un dels seus articles: "*Fer política vol mans fermes que mantinguin i avancin tot el que és possible sense perills de retrocés, sense pensar en el <<què diran>>. Sempre m'ha impressionat la frase de Galileu Galilei a l'obra de Bertolt Brecht: <<millor mans brutes, que buides>>*".

Seguint la descripció del seu caràcter –a més de ser un geni i un intel·lectual capaç de retenir tot el que llegia-, ell s'autoproclamà jansenista ("[RAE] *Doctrina que exageraba las ideas de san Agustín acerca de la influencia de la gracia divina para obrar el bien , con mengua de la libertad humana*", sabent això, potser, com a il·lustrat que era, fou seguidor alguna vegada del lema "*tot pel poble però sense el poble*") i seguidor de Thomas Hobbes –Lluç també creia que l'home és dolent per naturalesa. A part d'això, era una persona molt divertida, desenfadada, que li agradava la ironia i molt auster en els costums i en el vestir, a la vegada, era molt *català amb els diners* –el que en llenguatge popular se'n diu *molt de la pela*. De fet, en una reunió clandestina amb la Unió de Pagesos i el MSC –celebrada en un teatre del Vendrell-, quan Balletbò i Lluç entraren dins del respectiu bar van veure una màquina escurabutxaques i llavors fou quan ell va dir..."*estaria bé tenir una màquina d'aquestes al menjador de casa, així no gastaria, perquè tots els diners introduïts serien meus*". Tanmateix, més d'una vegada invertí els seus diners en empreses del món del llibre i en ocasions comptades en empreses farmacèutiques i portuàries.

En Lluch gaudia mostrant la seva erudició en públic, tan era així que en alguna ocasió va caure en la prepotència: el 18 de novembre de 1981, en ple Congrés dels Diputats, va dir això, “*el profesor Fabián Estapé ha dicho por escrito que soy su discípulo primero*”-tenia un *ego* molt fort. A més a més, en més d’una ocasió caigué en incoherències com aquestes: si ell apostava per l’ús d’un llenguatge democràtic, que no ferís a ningú, per què ell no va parar d’utilitzar la paraula *subnormal* a l’hora de discutir sobre la problemàtica dels trastorns mentals? Si ell era tan constitucionalista, per què aplaudí la política de dispersió de presos d’Enrique Múgica Herzog? (Segons Ibarretxe, estar pres a la presó més pròxima al teu entorn familiar és un principi constitucional, clar, si això no es compleix, s’estarà aplicant el “[Lehendakari Ibarretxe] *derecho penal del enemigo, que es el no derecho*”).

En el tema del 23-F, com s’entén que primer li expliqués a Sintès que ell no el veia a venir i que poc després li comentés això...”*Recordo que vaig anar a Torelló a parlar dos o tres dies abans, i deien que hi havia moviments [...]. No es veia fet per un estat major, més aviat es veia organitzat per un grup petit*”.

I per què a les preguntes sobre els GAL, ell primer contesta “*els GAL no els organitza el govern, almenys que jo sàpiga*” i, a posteriori, li diu això: “*de gent implicada en els GAL que conec són gent que provenen de la Brigada Polític-social o bé de gent nostra [...] és públic que algunes persones del cercle governamental hi han participat [...] . Perdoni que no li pugui dir més del que li dic, perquè estic sota jurament...*”. O, per què a les preguntes de Marçal Sintès sobre el cas FILESA primer li contesta amb un “*no en sé res*” i, immediatament després, amb un “(tinc una opinió) *formadíssima*”?

Gràcies a l’estudi al detall de la seva vida, s’ha pogut mostrar com es vivia en el franquisme (com es proveïa d’aliments la seva família, què pensava ell dels carlistes que tenia a l’escola, altres), com va ser la lluita antifranquista i de quina manera es desenvolupà més els càstigs imposats pel Tribunal d’Ordre Públic. Dit això, també s’ha pogut ensenyar els seus orígens familiars i això s’ha pogut fer perquè els Lluch no han estat una família corrent, de fet, entre els seus avantpassats hi han prestigioses personalitats com en Fra Joaquim Lluch i Garriga –nomenat cardenal pel papa Lleó XIII i es troba enterrat en un fabulós mausoleu a l’interior de la Catedral de Sevilla.

Itàlia, fou molt important per Ernest Lluch – “*No em faria res haver estat italià, per exemple [...]. Perquè m’agrada molt com són. Aquesta sensació de desordre aparent on*

tot funciona, on tenen multinacionals, on tenen més creadors que nosaltres. És un país bellíssim...”, com ho va il·lustrar Marçal Sintes- i per a la seva família.

Segles abans del seu naixement, a inicis del segle XVIII, s'establí a Masnou Antonio Sosto –un comerciant genovès-, qui donà peu al començament d'una nissaga d'homes de mar, els Sust. Ernest Julià i Sust (1878-1936), capità de vaixell (alguns autors el situen a les primeres gestes del famós *Montserrat*, altrament dit *El Catalán* (sobretot a l'havanera de *El meu avi*)) i oncle de la mare d'E. Lluch, tingué una mort molt similar a la de Lluch, en aquest cas, però, els botxins van ser els de la FAI. Un cop assassinat Jacinta Martín i Julià va voler homenatjar-lo posant el seu nom al seu fill Ernest Lluch i Martín.

La generació d'E. Lluch s'emmarca en la universitària del 1956, caracteritzats per tenir un pensament racional i acostar-se a moviments com el socialisme, el comunisme i el democristià, entre d'altres. Un pensament que els acabà fent socialdemòcrates europeus i gent proOTAN, cosa que no ho foren pas els de la generació universitària del 68. Molts dels joves universitaris i professors (Narcís Serra, Joan Reventós, Joan Majó, Miquel Roca, Josep Maria Bricall, Salvador Clotas, Jordi Solé i Tura) que van coincidir amb Lluch a la UB d'inicis dels 60 acabarien ocupant càrrecs polítics preeminents tant a Barcelona com a Madrid durant els anys 80.

Tots ells estaven lluny del concepte de revolució. Eren més moderats i a la seva manera no deixarien de reivindicar i lluitar per la democràcia. Tanmateix, a l'hora de la veritat, molts d'ells participaren, amb un pacte de l'oblit, en la cancel·lació de responsabilitats dels que havien participat al règim de Franco. A més, *Ernest Lluch. Vida i Obra* mostra l'existència de polítics que durant la *Transició* no van ser sempre lleials a aquells valors democràtics pels que havien lluitat en els anys 50 i 60.

De la mateixa manera, E. Lluch havia defensat la ruptura democràtica i el dret d'autodeterminació a inicis dels anys 70 –tot i que amb el pas del temps ell oblidà aquest dret, paradoxalment, ell mateix li va comentar això a Marçal Sintes a l'estiu de 1996: “*la democràcia és tan flexible que si ara en les pròximes eleccions el PNB, HB i Eusko Alkartasuna es posen d'acord a dir ‘aquest és un punt únic, volem la independència’, i ho situen com a punt central del programa, si guanyen, la independència esdevindria una realitat, no caldria fer res.* –M. Sintes- *Em sorprèn amb aquest plantejament. O sigui, que si demà el Parlament de Catalunya vota a favor de la*

independència de Catalunya, ja està? –E. Lluch- No es declararia la independència, però realment seria un fet molt imparabile que el Parlament de Catalunya exercís el dret d'autodeterminació. Seria molt gros. No m'ho imagino [...]. Però, a veure, suposem que hi ha moviments de tropes i que l'endemà guanya la independència de Catalunya i no es declara la independència. De moment, hi ha una sacsejada de nassos, eh?".

En els llibres d'homenatge a Ernest Lluch, en què ell és un actiu, s'explica que des de ben petit es va educar en una casa illot perquè s'hi respiraven aires de democràcia i de catalanitat.

L'economista i polític Ernest Lluch, qui participà de dos nuclis catalanistes amb els naixements del PSPV i del PSC-C, acabà veient com la vessant catalanista i valencianista hi tindria poc a dir a l'Estat, per això jugà a la carta del PSOE. Iniciava així la seva campanya proespanyola, amb què obtindria altes quotes de poder a l'Estat espanyol.

En els primers anys 70 treballà per uns Països Catalans Socialistes, mancomunats entre ells amb uns codis compartits, com el de la llengua catalana i amb d'altres de propis. Una de les seves obres més rellevants, *La Via Valenciana* (1976), també tingué un rerefons italià, es veu que ell copià la idea del títol *La Via italiana al socialismo* (1964) del comunista Palmiro Togliatti. Així va ser com Lluch rebé la influència de la realitat econòmica i política de la Itàlia central. Si Togliatti apostava per una confluència de totes les forces d'esquerres a l'hora de lluitar per un socialisme independent de la Unió Soviètica, Lluch, en un principi, a l'hora de defensar els drets dels valencians també apostà per unir les forces obreres, nacionalistes d'esquerres i cristianes. D'aquesta manera va ser com ell es va convertir en una persona de referència en aquell PSPV que s'estava consolidant a mitjan dels 70.

Tanmateix, en veure que no era possible un acord electoral com el del PSC-PSOE a les eleccions del 15 de juny de 1977, faria les polítiques pertinents per afeblir el PSPV, la FPS i el PSP, com ara presentar-se per la circumscripció de Girona com a diputat al Congrés del PSC deixant als del PSPV una mica abandonats. Així, després de les eleccions totes aquestes forces pactarien amb el PSOE des d'una posició no d'igual a igual, com volia que fos Vicent Garcés, sinó en una d'inferioritat. D'aquí venia la idea de molts valencians i altres intel·lectuals, entre ells Max Cahner, que Ernest Lluch havia

venut els socialismes valencià i català per ser ministre. Fet això, abandonà a aquells sectors que com els comunistes del BAVE lluitaven pels drets inalienables del poble valencià.

Tornant en els perquès de la importància que tingué la cultura italiana en Lluç, cal recordar que, quan ell esdevingué professor a la Universitat de València -després de ser expulsat de la Universitat de Barcelona (1966) i del seu pas per la Universitat Complutense de Madrid- fou quan va posar al dia la seva Facultat d'Econòmiques amb les seves modernes i innovadores teories econòmiques –ell va ser qui va introduir a Espanya el pensament econòmic de Piero Sraffa.

Si el corrent neoclàssic-marginalista deia que no hi podia haver cap relació causal entre el valor del treball incorporat, els costos de producció i el preu del producte, perquè aspectes subjectius com el del gust del consumidor hi tenia un pes bàsic. Sraffa, de tradició-fisiòcrata-clàssica-marxista, agafaria les idees de Marshall per a contradir la citada tendència econòmica i defensà el concepte d'economia d'escala: “[E. Lluç] *per raó d'una major producció de la fàbrica o bé per estar dins d'un centre fortament industrialitzat o terciaritzat, com més es produeix no hi ha un augment de costos sinó que la tendència a augmentar és contrarestada fins a donar com a resultat uns costos constants o adhuc decreixents*”.

A Sraffa i al país en forma de bota, Lluç hi va arribar gràcies als seus estudis sobre la Il·lustració valenciana, uns que el van dur a conèixer la personalitat d'Antonio Gramsci –a Itàlia hi estigué com a mínim del març a l'abril de 1971. Si l'arribada del feixisme va representar pel comunista i filòsof Gramsci ingressar a presó, Sraffa no hi va anar, tan sols es va haver d'exiliar al no coincidir amb els postulats de la banca feixista –aquest últim tenia triple protecció: el seu pare Angelo, professor de Dret Mercantil que esdevingué rector de la prestigiosa, laica i privada Universitat Luigi Bocconi; pel seu oncle que fou general més un president del Tribunal de Cassació.

Després d'haver nascut a Torí el 5 d'agost de 1898 i d'haver batallat en el front austríac a la Primera Guerra Mundial (1917-18), a l'any 1919 Sraffa conegué a Gramsci en els grup d'estudiants socialistes de Torí. Després d'haver llegit la seva tesi de llicenciatura, *L'inflazione monetaria in Italia durante e dopo la guerra* (1920), el 1921 conegué amb profunditat tant a Gramsci com a Keynes –via el socialista liberal Gaetano Salvemini- i des de llavors fou un dels seus protegits. Després d'haver fet estada a la *London School*

of Economics, J. Maynard Keynes li encarregà a Sraffa, a l'any 1922, un seguit de publicacions sobre el sistema bancari italià i el gener de 1923 se li prohibí l'entrada a Anglaterra, però, altra vegada, gràcies a Keynes aquest sí que hi va poder entrar a l'estiu de 1924.

Així és com Lluç conegué el triangle Sraffa-Gramsci-Keynes i potser, pel fet d'estar enamorat de la cultura italiana -de les seves empreses emprenedores i del seu aparent caos-, feu que Lluç fos el caos ordenat i que rebés l'àlies d'home del Renaixement o renaixentista.

E. Lluç, també va dir que, tant el franquisme en si com les seves polítiques socioeconòmiques *populars* -que s'aplicaren per suavitzar les conseqüències de la crisi del petroli de 1973- havien posat *pals a les rodes* a la modernització de l'economia espanyola -fent d'Espanya una anomalia a Europa. A l'hora de decidir si Espanya era o no una anomalia d'occident, ell va fixar la mirada altra vegada a Itàlia: si el PIB espanyol creixia al voltant d'un 2% (arribant a tenir creixements negatius), el país que l'enamorà ho feia a l'entorn d'un 4%.

Casualment, va ser a Roma on es va signar el famós tractat (1957) que hauria facilitat a Espanya la seva adaptació a l'hora d'entrar a la Unió Europa -“[E. Lluç] *lo que no pudimos hacer por vivir en dictadura*”. Per tot això, tant a la legislatura constituent com a la primera legislatura (1979-1982), els debats parlamentaris sobre polítiques fiscals (IVA, IRPF, altres), monetàries i econòmiques, van prendre molta importància – “[Calvo-Sotelo] *Pienso que si los tiempos fueran de sosiego político, si no hubiera un Estado nuevo que construir sobre una Constitución recién aprobada; si no recabaran nuestra atención preferente los grandes temas del desarrollo constitucional, de la crisis económica o de la seguridad ciudadana, pienso que el proceso de integración de España en las Comunidades Europeas estaría, en ese caso, en el centro de nuestra preocupación como Diputados. Así fue en el Reino Unido cuando su Tercera y definitiva llamada a las puertas de la Comunidad en 1970*” (Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, “27 de junio de 1979”).

Un clar exemple de tot això foren els Acords de la Moncloa, en aquests E. Lluç fou un dels propulsors de l'inici de la descentralització de l'Estat espanyol i de la vinguda dels Estatuts d'Autonomia de Catalunya i de València, entre d'altres –amb el títol “*X. Criterios de ordenación autonómica*”. Uns fets que es contradiuen amb el que explica

Anna Balletbò: tant en el cas de la Loapilla com en el de la LOAPA, ell va fer el que li van manar els alts càrrecs del PSOE per esdevenir Ministre –que els socialistes catalans no fessin presència a l’hemicicle a l’hora de la votació de la Loapilla i que votessin a afirmativament la LOAPA. En paraules de Balletbò, Lluç es va portar malament.

De la desaparició del grup parlamentari *Socialistes de Catalunya* del Congrés, socialistes com Anna Balletbò o Narcís Serra aboguen pel fet de que tot estava pactat i ben lligat entre el PSOE i la UCD. Si Serra va dir que en aquest afer Martín Toval i Lluç haurien pogut tenir un cert protagonisme, E. Lluç diqué que ”a l’enterrament vaig procurar no ser-hi”.

Tornant en els temps dels Acords de la Moncloa, en concret, a l’estiu de 1977, s’ha de dir que els socialistes no volien fer, de cap de les maneres, cap pacte social amb el govern d’UCD –cosa que tampoc era possible de dur-ho a terme ni amb la patronal ni amb els sindicats d’aleshores, a causa del seu incipient moviment social. Arribats a aquest punt, per variar, E. Lluç tornà a mirar als italians, en concret, a l’*Accordo Programmatico fra i partiti dell’arco costituzionale* -aprovat el 4 de juliol de 1977 entre la Democràcia Cristiana (amb Aldo Moro), el Partit Socialista, el Partit Socialdemòcrata, el Partit Republicà, el Partit Liberal i el Partit Comunista Italià (amb Enrico Berlinguer)-, amb l’objectiu de posar ordre i modernitzar l’economia espanyola mitjançant el *Programa de Saneamiento y Reforma de la Economía*.

Ni Lluç ni la resta de diputats van copsar que el mal de tots els mals econòmics d’Espanya provenia del seu obsolet aparell productiu, curiosament, si s’haguessin fixat amb el Fons per a la Reestructuració i la Reconversió Industrial que es creà a Itàlia amb la llei 675/1977, ho haurien descobert. Finalment, dels Acords de la Moncloa només queda per dir que a l’hora de decidir quin instrument monetari havia de tenir de referència el sistema monetari espanyol, Lluç tornà a confiar amb un italià, Franco Modigliani, qui preferia jugar amb la M-2 o crèdit intern. Tanmateix, aquesta vegada no aconseguí imposar la seva idea, així que s’aplicà la M-3 o el què se’n deia disponibilitats líquides –tal i com ho van voler Enrique Fuentes Quintana i Abril Martorell.

A l’hora d’entrar a formar part del Mercat Comú, E. Lluç tenia molt clara una cosa, calia pactar amb els italians i francesos, ja que molts d’ells veien amb mals ulls la incorporació d’Espanya per aquests motius: “[E. Lluç] *la política agrícola común ha*

estado pensada y elaborada pensando más en los grandes grupos que controlan los productos agrarios continentales y menos en los mediterráneos”. Així va ser com ell va participar en la construcció de l’estructura socioeconòmica i política que avui ens governa –ell va ser qui va proposar a la cambra, el 28 de novembre de 1978, que el DNI es pogués comportar com a substitut del passaport. A part d’això, en política internacional, ell que veia amb bons ulls l’Estat d’Israel, buscà un acostament i una comprensió des d’Espanya vers el poble jueu mitjançant el fet que els sefardites de cultura espanyola poguessin obtenir la nacionalitat espanyola.

Ser Ministre de Sanitat i Consum (1982-1986) fou el que li donà més prestigi a Lluç de cara a la opinió pública. El seu tarannà de persona austera i estalviadora, el va dur a optimitzar el màxim els recursos sanitaris i hospitalaris espanyols. El seu mandat fou molt innovador, cosa que es veu amb les legislacions que es van dur a terme, com la Llei General per a la Defensa del Consumidor i l’Usuari (1984). A Espanya mai havia existit un departament dedicat al Consum, és més, fins llavors, les úniques constitucions que s’havien preocupat per aquesta temàtica havien estat les d’Àustria, Portugal i la d’Espanya, en el seu article 51.

Malgrat ser Ministre, Lluç mai va abandonar la seva vertent d’acadèmic i de professor, per tant, “[E. Lluç] *durant aquests anys, exactament entre 1982 i 1986, vaig desempenyar un alt càrrec polític, però vaig intentar que això no afectés el meu ritme de producció científica acabant treballs que tenia avançats o bé utilitzant materials que ja tenia recollits. Aquesta voluntat mantinguda em sembla que fa invisible aquesta dedicació política a un lector de la meva bibliografia que els [sic] desconegui. Hi ha una disminució del ritme, però que en cap cas significa la seva interrupció. Vaig tenir sempre ben clar que la meva especialització anterior a aquests anys seria la que tindria “el dia després” (del mecanoscrit de l’any 2000)*”.

Com a bon acadèmic que va ser, E. Lluç, durant els seus anys de Ministre va volgué potenciar el I+D de la sanitat espanyola, o sigui, el *Fondo de Investigaciones Sanitarias* –raó per la qual tots aquests científics es trobaven en deute amb ell: Francisco Grande Covián, Santiago Grisolia García, Rafael Juste Sesé, Julio Nadal Caparà, Severo Ochoa de Albornoz, José Luis Peset Reig, Àngel Pellicer Garrido, Julio R. Villanueva, José M. Segovia de Arana, Alberto Sols García, Mª Luz Terrada Ferrándiz, Juan Velarde Fuertes i Francisco Vilardell Viñas.

La seva labor a destacar en aquest camp va ser fomentar -per primera vegada- les beques *Fullbright* en el món de la sanitat, per tal que els joves científics espanyols poguessin anar als Estats Units a aprendre de les tècniques més avançades en medicina. Fent això, s'estalvià fer un rescat de cervells i alhora facilità que els joves metges fossin formats a l'estranger per les grans eminències espanyoles -molts d'ells es trobaven a fora de la seva terra natal per culpa de la manca d'infraestructures mèdiques que patia Espanya. Tot un comportament molt a la italiana: “[E. Lluch] *Cuando un italiano va a una Universidad americana, inglesa, sueca o francesa o alemana, ahí ya no se eliminan a los italianos para toda la vida. Aquel italiano procura que se le dé beca a otro italiano; unos vuelven a Italia y otros continúan allí y uno en la Universidad de Cambridge se encuentra que hay una presencia continuada de italianos. Este modelo de flujo y reflujo es el que, en buena parte, queremos implantar en términos realistas*”(Sessions informatives de Comissions, “29 de mayo de 1984”).

A l'Espanya d'inicis dels anys 80 existia un greu problema de drogodependència envers a les drogues dures com l'heroïna, la cocaïna i el cànnabis, però també amb les toves (el tabac i l'alcohol). Raó per la qual, E. Lluch, com a Ministre de Sanitat, hi va voler posar fi a aquesta problemàtica, per tant, com no podria ser d'altra manera, la solució la trobà fent-li una visita a Giuliano Amato -“*estaba sentado en un despacho del siglo XIX y con poca luz. Conocía el motivo del viaje y se sonrió puesto que el plan era aún una veintena o treintena de cuartillas escritas a mano que había leído Bettino Craxi en el Congreso de los Diputados*”. Itàlia havia estat un dels països pioners en la lluita contra la droga.

Si E. Lluch, des del Ministeri de Sanitat i Consum, buscava reduir la circulació i el consum de drogues, paradoxalment, segons Pilar Urbano, les institucions penitenciàries espanyoles -en temps de la política de dispersió de presos- facilitaven en els presos *etarres* drogues, com el tabac, a canvi de deixar de fer cas a les consignes d'ETA. Cal posar de relleu que, hom diu que part del finançament dels GAL podria haver vingut, presumptament, del narcotràfic.

Parlant d'ETA, E. Lluch concebé aquesta banda armada com un perill i un problema per a la societat espanyola. Per això, via el diàleg -fins i tot hi ha qui diu que hauria pogut fer d'interlocutor entre ETA i l'estat espanyol- i la policia, segons A. Batista, intentà pacificar Euskadi. Ara bé, tal i com es veu en els seus articles ell també defensà la política antiterrorista del govern de Felipe González, com ara la dispersió de presos-

Eugeni Giralt va dir que ETA podria haver assassinat E. Lluch al haver participat, potser, en els consells de ministres on es discutí tal política (tot i que aquesta no va estar vigent fins el 1989).

Els seus botxins, a l'Audiència Nacional, van dir això: “*Ernest Lluch era miembro del Gobierno español que financió a los GAL e instigó y apoyó la tortura y la dispersión. Si fue objetivo de ETA fue por eso*”; “*Hoy hemos sido juzgados por la muerte de Lluch, el ministro de los GAL..., nosotros no olvidamos ni olvidaremos que Ernest Lluch fue un miembro del Estado de los GAL. Gora ETA y visca la terra*”.

Hi ha qui diu que l'Ernest Lluch ministre i el de després són “molt diferents”. El primer se'l nota tens i el segon serè. En deixar aquest càrrec es tragué un gran pes i notà un gran alleugiment. Afirmen que després de ser Ministre anava a la seva sense importar-li el que diguessin de la seva persona.

Tal com li va dir a Pilar Urbano quan aquest era rector de la Menéndez Pelayo, “*Hummmmm...yo creo mucho que la gente se transforma en virtud del cargo. Que es verdad lo que dice el refrán <<el hábito hace al monje>>. En la novela y en la película de Becket, o el honor de Dios, al margen de la gracia divina, vemos cómo ese hombre asume de tal modo su <<papel>>, su condición de arzobispo de Canterbury, que llega a morir por defender a una Iglesia en la que antes ni creía*”.

Tres anys abans d'abandonar la política oficial, Ernest Lluch el 1986 esdevingué catedràtic de la Universitat de Barcelona tot i ocupar el càrrec de ministre de Sanitat i Consum. Per tant, hi entraria d'una forma arbitrària, ja que la llei no permetia que dins del tribunal hi hagués un catedràtic jubilat amb més de 70 anys.

El prestigi de Lluch aniria creixent dia rere dia, any rere any: al capdavant de la rectoria de la UIMP (1989-1995) –amb la rehabilitació del Palau de la Magdalena; com a vicepresident de la Fundació del Cercle d'Economia a Barcelona i, a Madrid fou el president de la Fundació de Río Tinto per la Història de la mineria¹³³². L'any 1994 se li encarregà liderar un informe sobre la situació crítica que s'estava donant a la península balcànica, amb la fita de posar al dia la versió castellana d'aquest llibre: *The Other*

---

¹³³²E. Lluch era la persona ideal per ocupar aquest càrrec, havia estudiat a Juan López de Peñalver y de Sayas (1764-1834), qui va fer pràctiques als parcs miners de La Carolina (Jaén), de Linares (Jaén) i de Río Tinto (Huelva) i estudià (amb una beca de 12.000 *reales* anuals, impulsada pel Comte de Floridablanca) a l'Escola de Minerologia de Schemnitz, fundada per l'emperadriu Maria Teresa d'Àustria. Més tard, estudià a París a l'*École de Ponts et Chaussées* (1785-1791), fruit d'aquests contactes a terres franceses participà a l'expedició que mesurà l'arc meridiana (des de París passant per Dunkerque –així nasqué la definició del metre com a mesura universal).

Balkan War: a 1913 Carnegie Endowment Inquiry in Retrospect, de la Fundació Carnegie dels Estats Units d'Amèrica.

Actes com el de la seva participació al míting d'Odón Elorza del 3 de juny de 1999 a la plaça de la Constitució de Sant Sebastià, ajudaren també a engrandir la seva figura. Un altre fet que amplià la seva popularitat fou la seva participació en la campanya electoral de Lluís Bassat com a presidenciable del F.C. Barcelona de l'any 2000.

Aquest enaltiment arribaria a ser tal que quan ETA l'assassinà el 21 de novembre de 2000, es convertiria en un màrtir. De fet, la gent que assistí a la manifestació de *Catalunya, per la pau. ETA no* del 23 de novembre de 2000 es faria aquestes preguntes: “*Per què han mort a Ernest Lluch si era un home de pau i de diàleg? En quina guerra ens han ficat i no ho sabem? Les coses no es poden arreglar d'una altra manera? Per què ETA mata als nostres polítics?*”.

19. Apèndix

19.a. Agraïments

En primer lloc, voldria agrair al professor Josep Maria Solé i Sabaté que em proposés de tesi doctoral fer la biografia d'Ernest Lluch i Martín i tota la feina conjunta realitzada durant hores, dies, mesos i aquests anys de recerca. A més, també voldria agrair al Vicepresident d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya Oriol Junqueras i Vies l'assessorament i l'entrevista que li vaig fer (també voldria agrair l'atenció rebuda per part de les seves dues secretàries: Sílvia Sàbat i Zapater i Núria Boix).

També voldria agrair el tracte que vaig rebre per part de la *Dirección General de la Policía*, de l'*Asociación de ex Diputados y ex Senadores de las Cortes Generales*, de la Direcció General de Policia del departament d'Interior de la Generalitat, de la *Secretaria de Estado y Seguridad*, del *Ministerio de Defensa* i del *Ministerio de Sanidad*.

A través del correu electrònic o via SMS vaig contactar amb Jaume Sobrequés i Callicó, Pilar Urbano, el socialista Pablo Castellano Cardalliaguet, els *cupaires* i polítics David Fernández i Antonio Baños –via el professor Joan Baptista Culla. De la mateixa manera ho voldria fer respecte al tracte rebut per part del professor Enric Pujol, de Gaspar Feliu, de Luis Mariscal (expert en seguretat), de Roberto Manrique, d'Antoni Segura, d'Antoni Siurana, de Dolors Bramón, de Rosa Lluch, de Montserrat Lamarca i Morell, de Jordi García Jacas, fill de l'editor d'Oikos-Tau, del polític i líder de *Sortu* Fernando Barrena i també de part del gabinet i entorn d'Arnaldo Otegi Mondragón per mitjà d'Urtzi Gartzia, Hodei Otegi, fill d'Arnaldo, i Asier Iturriaga Etxebarria. D'altres *abertzales* als quals els agraeixo la seva col·laboració són Tasio Erkizia Almandoz, fundador de Herri Batasuna, contactat a través de la diputada basca d'EH Bildu Maddalen Iriarte Okiñena. També volia agrair l'ajuda i l'atenció rebuda per part del Gabinet de Jonan Fernández Erdoiza (membre del govern basc i Secretari General de Drets Humans, Convivència i Cooperació) i de Marina Goikoetxea –qui formà part d'Elkarri.

També vaig contactar amb l'alcalde de Granollers, Josep Mayoral i Antigas, amb l'economista Joan Mas i Cantí, amb l'economista Joan Trullén i Thomàs, el catedràtic i professor Santos Julián, el periodista Joan Salicrú i el periodista Antoni Batista. Després

vaig entrevistar als Presidents d'Espanya, de Catalunya i d'Euskadi: el President Felipe González –gràcies a l'ajuda del seu vocal assessor, en Ramón Hernández-Sonseca-, el President Jordi Pujol, el President José Montilla i el *Lehendakari* Juan José Ibarretxe.

A més a més, cal incloure a tot un seguit de socialistes: Anna Balletbò, Enrique Barón Crespo, Josep Maria Sala, Josep Corominas, Salvador Clotas, Narcís Serra, Pere Navarro i Miquel Iceta. També m'entrevistí amb Rafael Ribó, Síndic de Greuges de Catalunya, la periodista Pilar Urbano –qui em va facilitar un article sobre Ernest Lluch-, el periodista Vicent Sanchis, el també periodista i director de Relacions Institucionals de *Cambio 16*, Gorka Landaburu Illarramendi, l'exdirector d'*Euskaldunon Egunkaria* i director del diari *Berria*, Martxelo Otamendi Egiguren, Eugeni Giralt –contactat via la Fundació Internacional Olof Palme- i amb Lluís Bassat –contactat via la seva secretària Montse Beltrán.

També he comptat amb l'assessorament de Guillermo Pastor Núñez, director tècnic de l'Arxiu Intermedio Militar Pirenaico, de Josep Obis, de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, de Jean Beauregard, de la *Baker Library* de la *Harvard University*, de Jacques Berchon, director del Servei de Documentació de les Biblioteques i d'Arxius, de Ludovic Bouvier, arxiver de la *École Pratique des Hautes Études* de *La Sorbonne*, de Kathleen Eastman, del Departament de Desenvolupament d'Informació Especialitzada, i de Casey Westerman, arxivera del *Institute for Advanced Study* de Princeton. A més, voldria agrair la conversa que vaig tenir amb la soprano i professional de cant Mariona Pallach.

Tant els cementiris de Barcelona, els Serveis Funeraris del Grup Mémora de Barcelona i els de Girona, em van ajudar a precisar informacions sobre el funeral i l'enterrament de Lluch. A més, voldria destacar el suport del lingüista Josep Del Rio.

Referent a la presumpta maçoneria de Lluch, he d'agrair a: Jordi Vera i Arús, conseller municipal de Perpinyà, el professor Jordi Aparicio, qui em va ajudar a moure'm en aquest terreny; Javier Solana de Madariaga, exministre d'Afers Exteriors d'Espanya (1992-1995) i exsecretari general de l'OTAN (1995-1999); Josep Corominas i Busqueta, socialista, psiquiatra i maçó; Antoni Castillo, Passat Gran Mestre del Gran Orient de Catalunya; Xavier Casinos, Periodista; Joan Villarroya i Font, catedràtic d'Història Contemporània de la UB; Javier Alvarado, catedràtic de la UNED; David Hernández de la Fuente, del Departament d'Història Antiga de la UNED; José Antonio

Ferrer Benimeli, especialista en maçoneria; Josep Maria Felip i Sardà, maçó; Benito Sanz Díaz, doctor en Ciències Econòmiques, professor investigador del grup de *Geoestrategia para la Paz, la Seguridad y la Defensa* de l'Institut de Drets Humans de la Universitat de València –qui em va facilitar la seva correspondència amb E. Lluch; Francesc Bosch i Ferré, economista, jurista i *Soberano Gran Comendador ad-Vitam* del *Supremo Consejo de España del Grado 33 y Último. Rito Escocés Antiguo y Aceptado 1811*; els germans Gustavo, jurista i escriptor, i César, historiador, escriptor, advocat i periodista, Vidal Manzanares; Maribel Giner i el germà Brunet de la Biblioteca Pública Arús; Ernest Milà Rodríguez, *blogger* d'*Infokrisis*; Víctor Guerra, *blogger* de la pàgina web *Masonería siglo XXI*; Ana Amella, assistent del jutge i maçó Luís López Guerra de la Cort Europea dels drets Humans del Tribunal d'Estrasburg; Cristina González i Bail, responsable de Projectes i Comunicació, i Ivan Garcia, arxiver de la Fundació Rafael Campalans; Daniel Becerra Serrano, membre del PSC; Nacho Ares, periodista del programa *SER Historia* de la cadena *SER*; Eduardo Carbonell, membre del *Instituto Masónico de España*; Paul Henchoz, membre de la lògia *La Vraie Union*; Titus Pachman, jurista i doctor en dret per la Universitat de Zurich i de Munich; Daniel Hess, *Grand Cancellor* de la Gran Lògia Alpina de Suïssa; i Peter Aitkenhead, assistent de la *The Library and Museum of Freemasonry*.

Pel que fa el món de les lògies, he estat atès per la Lògia *Rosario de Acuña*; la Lògia Icària; la Lògia Minerva Lleialtat; la Lògia Silenci; la Lògia TAU; la Lògia Fraternitat del Vallès; la Lògia Gallard de Josà; la Lògia *Libertad*; la Lògia *Justicia 7*; la Lògia *Constante Alona*; la Lògia *Blasco Ibáñez*; *Hermanos en Sueños o durmientes*; la Lògia *Phoenix 31*; la *Gran Logia Regular de Menfis-Mizraim*; la Gran Lògia Simbòlica d'Espanya; la Gran Lògia d'Espanya; la *Fundación Maria Deraismes*; la *Grande Loge Ecosaise*; la *Loge EOS*; la *Bon Accord Lodge Switzerland*; la Gran Lògia Unida de França; la *Loge Ataraxie*; la Lògia *Le Progres Lausanne*. Hi incloc el *Groupe de Recherche Alpina* i l'Oficina de Turisme i Congressos de París.

També vull agrair l'atenció rebuda per la Secretaria de l'Alcaldia de l'Ajuntament de Terrassa (Vallès Occidental), de Maià de Montcal (Garrotxa), del Jutjat de Pau de Vilassar de Mar i la de la Parròquia de Sant Joan de Vilassar de Mar . De la mateixa manera l'ajuda rebuda de la Teresa Agulló i de Maria Teresa Samaranch, de la Fundació Barcelona Olímpica.

Per dur a terme aquesta tesi he visitat els arxius corresponents. És per això que enumeraré la bona predisposició de tot un seguit de persones a l'hora de facilitar-me tots aquells materials que els sol·licitava: Montserrat Catalan, de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià; Pilar Frago, de l'Arxiu Nacional de Catalunya; Antoni Mayans, de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa; Manel Tomás Belenguer, del Centre de Documentació del F.C. Barcelona; Roser Rodríguez, de l'Arxiu Municipal de Granollers, Teresa Martín Ayuso i el Coronel Director Miguel Ángel Saiz Martínez, de l'Arxiu Militar de Guadalajara; a José Carlos de la Fuente, *General de División del Ejército de Tierra* i *Director del Instituto de Historia y Cultura Militar*; i, en especial, tres membres de la Fundació Ernest Lluch de Vilassar de Mar: Ferriol Sòria (Director), Jordi Ferrer (Responsable de Projectes) i a l'Esther Fraile (Responsable de Secretaria).

19.b. Sigles emprades

Institucions i organismes estatals

- ACG: Arxiu Comarcal de la Garrotxa.
- AED: *Asociación de Editores de Prensa*.
- AGMG: Arxiu General Militar de Guadalajara.
- AISNA: *Administración Institucional de la Seguridad Nacional*.
- AISS: Associació d'Iniciatives Socials.
- AMTM: Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià.
- ANC: Arxiu Nacional de Catalunya.
- API: Agència Popular Informativa.
- BBC: *British Broadcasting Corporation*.
- CE: Cercle d'Economia.
- CEAM: *Centro de Estudios y Asesoramiento Metalúrgico*.
- C.E. Espanyola: Conferència Episcopal Espanyola.
- CEE: Comunitat Econòmica Europea.
- CEEI: Centre Europeu d'Empreses i Innovació de València.
- CEOE: *Confederación Española de Organizaciones Empresariales*.
- CESID: *Centro Superior de Información de la Defensa*.
- CHADE: *Compañía Hispano Americana de Electricidad*.
- CHCC: Centre d'Història Contemporània de Catalunya.
- CIA: *Central Intelligence Agency*.
- CNB: Club Natació Barcelona.

- CUIIMPB: Consorci Universitat Internacional Menéndez Pelayo de Barcelona.
- EFE: Agència EFE.
- EFTA: *European Free Trade Association*.
- FAO: Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura.
- FCB: Futbol Club Barcelona.
- FEL: Fundació Ernest Lluch.
- FEOGA: Fons Europeu d'Orientació i Garantia Agrícola.
- FSE: Fons Social Europeu.
- HUNOSA: *Hulleras del Norte Sociedad Anónima*.
- IAS: *Institute for Advanced Study* (Princeton).
- IBEI: Institut Barcelona d'Estudis Internacionals.
- IEC: Institut d'Estudis Catalans.
- INEM: *Instituto Nacional de Empleo*.
- INP: *Instituto Nacional de Previsión*.
- INSALUD: *Instituto Nacional de Salud*.
- INUR: *Instituto Nacional de Urbanización*.
- IRA: *Instituto de Relaciones Agrarias*.
- IRYDA: *Instituto de Reforma y Desarrollo Agrario*.
- OMC: Organització Mèdica Col·legial.
- OMS: Organització Mundial de la Salut.
- ONU: Organització de les Nacions Unides.
- RAC: Reial Audiència de Catalunya.
- RAE: *Real Academia Española*.
- RAH: *Real Academia de la Historia*.
- RENFE: *Red Nacional de Ferrocarriles Españoles*.
- TOP: Tribunal d'Ordre Públic.
- UAB: Universitat Autònoma de Barcelona.
- UB: Universitat de Barcelona.
- UCM: Universitat Complutense de Madrid.
- UIMP: Universitat Internacional Menéndez Pelayo.
- UM: Universitat de Múrcia.
- UNED: *Universidad Nacional de Educación a Distancia*.
- UPB: Universitat del País Basc (*Euskal Herriko Unibersitatea*).
- UV: Universitat de València.

Organitzacions i partits polítics

- AAA (Triple A): *Alianza Apostólica Anticomunista*.
- AC: Acció Catalana.

- ACNUR: Alt Comissariat de les Nacions Unides per als Refugiats.
- AP: *Alianza Popular*.
- ASI: *Alderdi Sozialista Iraultzailea* (“Socialista Revolucionari del Poble”).
- ASV: Agrupament Socialista Valencià.
- ATE: *Antiterrorismo ETA*.
- BAVE: Bloc Autonòmic Valencià d’Esquerres.
- BVE: *Batallón Vasco Español*.
- CC.OO.: Comissions Obreres.
- CCFPC: Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya.
- CD: *Coalición Democrática*.
- CDC: Convergència Democràtica de Catalunya.
- CDS: *Centro Democrático y Social*.
- CFPC: Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya.
- CiU: Convergència i Unió.
- CNT: Confederació Nacional del Treball.
- CP: *Coalición Popular*.
- CSC: Convergència Socialista de Catalunya.
- CSPV: Convergència Socialista del País Valencià.
- DRIL: *Directorio Revolucionario Ibérico de Liberación*.
- ECT: Esquerra Catalana de Treballadors.
- EH: *Euskal Herriarrok* (“ciutadans bascos”).
- ERC: Esquerra Republicana de Catalunya.
- ETA: *Euskadi Ta Askatasuna*.
- ETA m: *Euskadi Ta Askatasuna* militar.
- ETA p-m: *Euskadi Ta Askatasuna* politico-militar.
- FAI: Federació Anarquista Ibèrica.
- FLP: *Frente de Liberación Popular*.
- FNC: Front Nacional de Catalunya.
- FOC: Front Obrer de Catalunya.
- Front Polisario o Polisario: Front Popular per a l’Alliberament de Sakia-el-Hamra i Ríó de Oro.
- FPS: Federació de Partits Socialistes.
- FRAP: *Frente Revolucionario Antifascista y Patriota*.
- GAE: *Grupos Armados Españoles*.
- GAL: *Grupos Antiterroristas de Liberación*.
- GARS: Grup d’Acció i Reflexió Socialista.
- GLF: Gran Lògia de França.
- HASI: *Herri Alderdi Sozialista Iraultzailea* (“Partit Socialista Revolucionari Popular”).
- HB: Herri Batasuna.
- ICV-EUiA: Iniciativa per Catalunya Verds- Esquerra Unida i Alternativa.
- IU: *Izquierda Unida*.

- MCPV: Moviment Comunista del País Valencià.
- MDT: Moviment de Defensa de la Terra.
- MLNV: *Movimiento de Liberación Nacional Vasco.*
- MPAIAC: *Movimiento por la Autodeterminación e Independencia del Archipiélago Canario.*
- MSC: Moviment Socialista de Catalunya.
- OCDE: Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic.
- OPEP: Organització de Països Exportadors de Petroli.
- OTAN: Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord.
- PCE: Partit Comunista d'Espanya.
- PCF: Partit Comunista Francès.
- PCPV: Partit Carlí del País Valencià.
- PFC: Partit Feminista de Catalunya.
- PFE: Partit Feminista d'Espanya.
- PNB: Partit Nacionalista Basc.
- PP: Partit Popular.
- PSAN: Partit Socialista d'Alliberament Nacional.
- PSC: Partit dels Socialistes de Catalunya.
- PSC-C: Partit dels Socialistes de Catalunya- Congrés.
- PSF: Partit Socialista Francès.
- PSOE: *Partido Socialista Obrero Español.*
- PSP: Partit Socialista Popular.
- PSPPV: Partit Socialista Popular del País Valencià.
- PSPV: Partit Socialista del País Valencià.
- PSUC: Partit Socialista Unificat de Catalunya.
- PSV: Partit Socialista Valencià.
- PTE: Partit del Treball d'Espanya.
- RE: *Renovación Española.*
- RS: Reconstrucció Socialista.
- SDEUB: Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona.
- SGAS: *Sindicato Galego de Sanidade.*
- SVI: Socialistes Valencians Independents.
- Taula: Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià.
- Taula Rodona: Taula Rodona.
- UCC: Unió Centre de Catalunya.
- UCD: *Unión de Centro Democrático.*
- UD: Unió Democràtica.
- UDPV: Unió Democràtica del País Valencià.
- UGT: Unió General de Treballadors.
- USO: Unió Sindical Obrera.

Altres sigles

- ACP: acord comercial entre Àfrica, el Carib i el Pacífic.
- APD: Assistència Pública Domiciliària.
- ATS: Auxiliar Tècnic Sanitari.
- B.O.E.: *Boletín Oficial del Estado*.
- BUP: *Bachillerato Unificado Polivalente*.
- COU: *Curso de Orientación Universitaria*.
- CGV: *Consejo General Vasco*.
- CTNE: *Compañía Telefónica Nacional de España*.
- DIF: Desarrollo Integral de la Familia.
- DNI: Document Nacional d'Identitat.
- EGB: *Educación General Básica*.
- FIS/FIISS: *Fondo de Investigación Sanitaria/ Fondo de Investigaciones Sanitarias*.
- I+D: Innovació i Desenvolupament.
- IRPF: Impost sobre la Renda de les Persones Físiques.
- IVA: Impost sobre el Valor Afegit.
- JAT: *Jugoslovenski Aerotransport*.
- JEME: *Jefe de Estado Mayor del Ejército*.
- JUJEM: *Junta de Jefes de Estado Mayor*.
- LGS: Llei General de Sanitat.
- LOFCA: *Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas*.
- LOHPA/LLOHPA-LOAPA: Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autòmic/
Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico.
- Mini: Miniestadi (Futbol Club Barcelona).
- MIR: Metge Intern Resident.
- NO-DO: *Noticiarios y Documentales Cinematográficos*.
- O.M.: *Orden Ministerial*.
- PEN: *Plan Energético Nacional*.
- PIB: Producte Interior Brut.
- PMM: *Policía Militar Ministerial*.
- PNN (*penene*): Professor no numerari
- PROSEREME: Programa Selectiu de Revisió Farmacoterapèutica de la Seguretat i Eficàcia dels Medicaments .
- RAI: *Registro de Aceptaciones Impagadas*.
- SAM-7: sigles de l'anglès *Surface to Air Missile*.
- TC: Tribunal Constitucional.
- TEC: *Tarifa Exterior Común*.
- U.C.: Unitat de Consulta.
- U.R.S.S.: Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques.

19.c. Bibliografia utilitzada

- Albert Fargas, *Diccionari de la francmaçoneria* (Barcelona: Edicions 62, 2001), 239.
- Anna Balletbò, *Una mujer en la Transición. Confesiones en la trastienda* (Barcelona: Flor del Viento Ediciones, 2004), 281.
- Antoni Batista, *La força de la pau. Otegi* (Barcelona: La Campana, Barcelona, 2015), 287.
- Antoni Segura – Antoni Batista (Dirs.), *Hablemos de reconciliación. Un encuentro con víctimas del conflicto vasco* (Barcelona: Publicacions i edicions Universitat de Barcelona, 2013), 97.
- Antonio Ariñó Villaroya – Esteban Morcillo Sánchez, *Mestres de ciutadania. Manuel Broseta/Ernest Lluch/ Francisco Tomás y Valiente* (València: Universitat de València, 2014-2015), 215.
- Benito Sanz Díaz, *Los Socialistas en el País Valenciano 1939-1978. Historia del PSPV-PSOE. 2ª parte: El socialismo valenciano al inicio de la Transición de la democracia española* (València: Departament de Dret Constitucional, Ciència Política i de l'Administració de la Universitat de València, 2014), 104.
- Bernat Ferrer, *Converses amb Oriol Junqueras. Una actitud per fer avançar el país* (Barcelona: Viena Edicions, 2011), 204.
- Borja de Riquer, *Alfonso XIII y Cambó. La monarquía y el catalanismo político* (Barcelona: RBA HISTORIA, 2013), 249.
- Conxita Mir (Dir.), *Diccionari Biogràfic de les terres de Lleida. Política, economia, cultura i societat. Segle XX* (Lleida: Alfazeta, patrocinat pel CHCC, l'Ajuntament i la Diputació de Lleida, 2010), 640, repositori.udl.cat/bitstream/handle/104591/48225/imp.diccionari.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Editorial Base, *Darrers Escrits* (Barcelona: Base, 2005), 301.
- Enrique Barón Crespo, *Más Europa ¡unida! Memorias de un socialista europeo* (Barcelona: RBA, 2013), 400.

- Ernest Lluch. *El pensamiento económico en Cataluña entre el renacimiento económico y la revolución industrial: La irrupción de la escuela clásica y la respuesta proteccionista* (Barcelona: Universitat de Barcelona, 1970), 721.
- Ernest Lluch, *El Pensament Econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana* (Barcelona: Edicions 62, 1973), 380.
- Ernest Lluch, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració* (Barcelona: Edicions 62, 1996), 257.
- Ernest Lluch, *La sanidad española 1982-1986. Crónica del cambio 1ª etapa* (Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo, Centro de Publicaciones, Documentación y Biblioteca, 1986), 171-181.
- Ernest Lluch, *Una teoria de l'Empordà* (Figueres: Edicions Federals, 1987), 51.
- Ernest Lluch, *Politica farmacéutica del Ministerio de Sanidad y Consumo* (Madrid: Servicio de Publicaciones Ministerio de Sanidad y Consumo, 1983), 53.
- Ernest Lluch, *Producció de mercaderies per mitjà de mercaderies* (Barcelona: Edicions 62, 1985), 167.
- Ernest Lluch-Eugeni Giral, *L'economia de la regió de Tarragona* (Barcelona: Serveis d'Estudis de Banca Catalana, 1968), 92.
- Ernest Lluch-Joan Gaspar, *Preus del sòl a Catalunya* (Barcelona: Serveis d'Estudis de Banca Catalana, 1972), 332.
- Ernest Lluch-Lluís Argemí, *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1820)*(València: Institución Alfonso El Magnánimo, 1985), 215.
- Francesc Artal-Emili Gash Grau-Francesc Roca i Rosell, *Economia crítica: una perspectiva catalana* (Barcelona: Edicions 62, 1972), 340.
- Francesc Cabana, *La burgesia emprendedora* (Barcelona: Proa, 2011), 510.

- Fundació Ernest Lluch- CUIMPB, Centre Ernest Lluch, *Bibliografia d'Ernest Lluch i Martín* (Vilassar de Mar i Barcelona: Fundació Ernest Lluch i el Consorci Universitat Internacional Menéndez Pelayo, 2006), 180.
- Fundació Rafael de Campalans, *Ernest Lluch i la Fundació Rafael de Campalans* (Barcelona: Mediterrània, 2000), 48.
- Generalitat de Catalunya-Blanquerna-Fundació Ernest Lluch, *Ernest Lluch. L'esforç per construir un país* (Generalitat de Catalunya, Blanquerna i la Fundació Ernest Lluch, 2007), 88.
- Jaume Claret (Coord.), *Miscel·lània Ernest Lluch i Martín* (Vilassar de Mar: Fundació Ernest Lluch, Volum I, 2006), 753.
- Javier Cercas, *Anatomía de un instante* (Barcelona: Debolsillo, 2ª, 2010), 463.
- Javier Cuartas, *Biografía de El Corte Inglés* (Oviedo: El Cruce, 5ª, 2005), 827.
- Joan Giménez i Blasco, *De la Vela al Vapor. La Marina catalana a través d'una família de Vilassar de Mar: els Sust* (Lleida: Pagès Editors, 2009), 259.
- Joan Trullén i Thomàs, *Fundamentos económicos de la transición política española: la política económica de los Acuerdos de la Moncloa* (Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1993), 362.
- Jorge Blaschke – Santiago Ríó, *La verdadera historia de los Masones* (Barcelona: Planeta, 2000), 369.
- José Antich, *El Virrei. És Jordi Pujol un fidel aliat de la Corona o un cavall de Troia dins de la Zarzuela?* (Barcelona: Planeta, 4ª, 1994), 421.
- Josep Benet, *El president Tarradellas en els seus textos (1954- 1988)*(Barcelona: Empúries, 1992), 724.
- Josep Maria Solé i Sabaté- Eduard Puigventós López, *Els catalans a les guerres del món* (Barcelona: Ara Llibres, 2014), 267.
- Juan Luis Galiacho – Carlos Berbell, *Filesa. Las tramas del dinero negro en la política* (Madrid: Temas de Hoy, 1995), 741.
- Juan-Ramón Capella, *Sin Ítaca. Memorias 1940-1975* (Madrid: Trotta, 2011), 321.

- Juli Pernas López, *Barcelona 1955: Els Jocs Mediterranis* (Barcelona: Fundació Barcelona Olímpica, Ajuntament de Barcelona, 2012), 203.
- Manuel Ortínez i Mur, *Una vida entre burgesos* (Barcelona: Edicions 62, 1992), 228.
- Marçal Sintès, *Què pensa Ernest Lluch* (Barcelona: Dèria Editors, 2001), 158.
- Miguel Ángel Menéndez – Ignacio Fontes, *Quién es quién: Sus señorías los Diputados. Atlas de la democracia parlamentaria española* (Madrid: Foca, 2002), 931.
- Pedro Salazar Ugarte (Coord.). *El poder de la transparencia. Nueve derrotas a la opacidad* (Instituto de Investigaciones Jurídicas), 298, <https://biblio.juridicas.unam.mx/bjv/detalle-libro/2456-el-poder-de-la-transparencia-nueve-derrotas-a-la-opacidad-2a-ed>.
- Pere Almera Puiggròs, *Ernest Lluch opina. Articles de premsa I: Ernest Lluch, home de pau i diàleg* (Vilassar de Mar: Ajuntament i Fundació Ernest Lluch, 2004), 60.
- Pilar Urbano, *El Precio del trono* (Barcelona: Planeta, 2011), 1005.
- Pilar Urbano, *La gran desmemoria. Lo que Suárez olvidó y el rey prefiere no recordar* (Barcelona: Planeta, 2014), 863.
- Pòrtic, *Apunts sobre Economia i Cultura. Articles de "Serra d'Or"* (Barcelona: Pòrtic, 2002), 304.
- Rafael Pascuet, *Entrelluchs. Una aproximació empordanesa a Ernest Lluch* (Figueres: Brau, 2001), 229.
- Rafael Sánchez Ferlosio, *El alma y la vergüenza* (Barcelona: Destino, 2000), 489.
- Santiago Carrillo, *Memorias. Una vida política larga y azarosa marcada por responsabilidades importantes* (Barcelona: Planeta, 6ª, 1994), 752.
- Xavi Casinos, *La maçoneria a Barcelona dels inicis a l'actualitat* (Barcelona: La Busca edicions, 2ª, 2000), 120.
- Xavier Casinos, *Quién es quién masónico. Masones hasta la luna*. (Madrid: Martínez Roca, 2003), 186.

- Xavier Montanyà, *El cas Vinader. El periodisme contra la guerra bruta* (Barcelona: Pòrtic, 2015), 247.

19.d. Webgrafia

- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. Legislatura Constiuyente Núm.194, 30 de noviembre de 1978”, accedit Febrer 8, 2018, www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/BOCG/BOC_194.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.90-I, 29 de junio de 1979, pp.199-200”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_0090-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.91-I, 29 de junio de 1979, pp.201-202”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_0091-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.229-I, 15 de octubre de 1979, pp.507/508”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_0229-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.334-I, 27 de noviembre de 1979, pp.739-740”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_0334-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.330-I, 22 de marzo de 1980”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/D/D_330-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.256-I, 7 de mayo de 1980, pp.573-574”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/E/E_256-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I legislatura, Núm.1.370-I, 24 de diciembre de 1980, pp.2657-2658”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_1370-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.1.1494-I, 22 de enero de 1981, pp.2935-2936”, accedit Febrer 8, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_1494-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.1.370-II, 22 de abril de 1981, pp.2658/1-2658/2”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_1370-II.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.1.922-I, 22 de mayo de 1981, pp.3891-3892”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_1922-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I legislatura, Núm.2.193-I, dia 14 de julio de 1981, pp.4507-4508”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_2193-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.1.922-II, 23 de julio de 1981, pp.3892/1-3892/2”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_1922-II.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.2.259-I, 23 de julio de 1981, pp.4653-4655”, accedit Febrer 8, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_2259-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I legislatura, Núm.2.558-I, 14 de noviembre de 1981, pp.5303-5304”, accedit Febrer 10, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_2558-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.2.578-I, 21 de noviembre de 1981, pp.5347-5348”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_2578-I.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I Legislatura, Núm.2.597-I, 27 de noviembre de 1981, pp.5387-5388”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_2597-I.PDF.

- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I legislatura, Núm.2.597-II, 15 de febrero de 1982, pp.5388/1-5388/2”, accedit Febrer 9, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_2597-II.PDF.
- “Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados. I legislatura, Núm.20, 31 de agosto de 1982, pp.1387-1388”, accedit Febrer 11, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/BOCG/F/F_N-020.PDF.
- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1977, Núm.36. Comisión de Presupuestos, Presidente: Don Jaime García Añoveros, Sesión número 2, celebrada el miércoles, 14 de diciembre de 1977”, Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, accedit Febrer 7, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1977_036.PDF.
- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1977, Núm.38. Comisión de Presupuestos, Presidente: Don Jaime García Añoveros, Sesión número 3, celebrada el jueves, 15 de diciembre de 1977”, accedit Febrer 7, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1977_038.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1977, Núm.42. Presidencia del Excmo. Sr. D. Fernando Álvarez de Miranda y Torres, Sesión número 16, celebrada el jueves, 22 de diciembre de 1977”, accedit Febrer 7, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1977_042.PDF.
- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1978, Núm.8. Comisión de Economía, Presidente: Don Juan Echevarría Gangoiti, Sesión número 1 (Informativa), celebrada el jueves, 26 de enero de 1978, con asistencia del señor Vicepresidente segundo del Gobierno y Ministro de Economía (Fuentes Quintana)”, accedit Febrer 6, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1978_008.PDF.
- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1978, Núm.30. Comisión de Asuntos Exteriores, Presidente: Don Ignacio Camuñas Solís, Sesión número 5 (Informativa en aplicación del artículo 34 del Reglamento), celebrada el lunes, 13 de marzo de 1978”, accedit Febrer 7, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1978_030.PDF.
- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1978, Núm.87. Comisión de Asuntos Constitucionales y Libertades Públicas, Presidente: Don Emilio Attard Alonso, Sesión número 19, celebrada el martes, 13 de junio de 1978”, accedit Febrer 7, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1978_087.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1978, Núm.99. Presidencia del Excmo. Sr. D. Fernando Álvarez de Miranda y Torres, Sesión número 29, celebrada el miércoles, 28 de junio de 1978”, accedit Febrer 8, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1978_099.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1978, Núm.10. Presidencia del Excmo. Sr. D. Fernando Álvarez de Miranda y Torres, Sesión plenaria núm.34, celebrada el jueves, 6 de julio de 1978”, accedit Febrer 7, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1978_105.PDF.
- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1978, Núm.132. Comisión de Economía, Presidente: Don Juan Echevarría Gangoiti, Sesión número 2, celebrada el viernes, 3 de noviembre de 1978”, accedit Febrer 7, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1978_132.PDF.
- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. Legislatura Constituyente, 1978, Núm.142. Comisión de Hacienda, Presidente: Don Luis Solana de Madariaga, Sesión número 4, celebrada el martes, 28 de noviembre de 1978”, accedit Febrer 8, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1978_142.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.3. Presidencia Interina del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria de Investidura celebrada el viernes, 30 de marzo de 1979”, accedit Febrer 18, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_003.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.8. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.8, celebrada el jueves, 10 de mayo de 1979”, accedit Febrer 7, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_008.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.17. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.17, celebrada el

- miércoles, 13 de junio de 1979*”, accedit Febrer 10, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_017.PDF.
- “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.20. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.20, celebrada el jueves, 21 de junio de 1979*”, accedit Febrer 10, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_020.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.21. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 21, celebrada el miércoles, 27 de junio de 1979*”, accedit Febrer 6, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_021.PDF.
  - “*Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.2. Comisión de Presupuestos, Presidente: Don Francisco Fernández Ordóñez, Sesión extraordinaria celebrada el viernes, 20 de julio de 1979*”, accedit Febrer 10, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/CO/CO_002.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.25. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.25 (extraordinaria), celebrada el jueves, 26 de julio de 1979*”, accedit Febrer 11, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_025.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.26. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.26 (extraordinaria), celebrada el viernes, 27 de julio de 1979*”, accedit Febrer 10, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_026.PDF.
  - “*Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.4. Comisión Constitucional, Presidente: Don Emilio Attard Alonso, Sesión extraordinaria celebrada el lunes, 13 de agosto de 1979*”, accedit Febrer 11, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/CO/CO_004.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura , 1979, Núm.32. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.32, celebrada el martes, 25 de septiembre de 1979*”, accedit Febrer 8, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_032.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.33. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.33, celebrada el miércoles, 26 de septiembre de 1979*”, accedit Febrer 8, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_033.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.36. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.36, celebrada el miércoles, 10 de octubre de 1979*”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_036.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.47. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.47, celebrada el martes, 27 de noviembre de 1979*”, accedit Febrer 8, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_047.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1979, Núm.50. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.50, celebrada el viernes, 30 de noviembre de 1979*”, accedit Febrer 10, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_050.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.61. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.61, celebrada el martes, 12 de febrero de 1980*”, accedit Febrer 11, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_061.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.62. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.62, celebrada el miércoles, 13 de febrero de 1980*”, accedit Febrer 11, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_062.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.67. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.67, celebrada el martes, 26 de febrero de 1980*”, accedit Febrer 11, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_067.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.69. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.69, celebrada el*

- martes, 4 de marzo de 1980”, accedit Febrer 11, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_069.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.72. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.72, celebrada el martes, 11 de marzo de 1980”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_072.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.79. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 79, celebrada el jueves, 10 de abril de 1980”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_079.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.80. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.80, celebrada el martes, 15 de abril de 1980”, accedit Febrer 19, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_080.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.81. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.81, celebrada el miércoles, 16 de abril de 1980”, accedit Febrer 21, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_081.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.82. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.82, celebrada el jueves, 17 de abril de 1980”, accedit Febrer 21, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_082.PDF”.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.85. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 85, celebrada el jueves, 24 de abril de 1980”, accedit 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_085.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.88. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 88, celebrada el jueves, 8 de mayo de 1980”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_088.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.92. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 92, celebrada el miércoles, 21 de mayo de 1980”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_092.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.95. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 95, celebrada el viernes, 30 de mayo de 1980”, accedit Febrer 18, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_095.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.111. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 111, celebrada el jueves, 18 de septiembre de 1980”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_111.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1980, Núm.119. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 119, celebrada el miércoles, 15 de octubre de 1980”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_119.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.145. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.145 celebrada el viernes, 20 de febrero de 1981”, accedit Febrer 18, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_145.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.146. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.146, celebrada el lunes, 23 de febrero de 1981”, accedit Febrer 18, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_146.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.147. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 147, celebrada el miércoles, 25 de febrero de 1981”, accedit Febrer 18, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_147.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.154. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 154, celebrada el

- jueves, 26 de marzo de 1981”, accedit Febrer 19, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_154.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm. 163. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.163, celebrada el martes, 28 de abril de 1981”, accedit Febrer 13, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_163.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.165. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla, Sesión plenaria núm. 165, celebrada el jueves, 30 de abril de 1981”, accedit Febrer 12, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_165.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.171. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.171, celebrada el martes, 26 de mayo de 1981”, accedit Febrer 13, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_171.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.172. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.172, celebrada el miércoles, 27 de mayo de 1981”, accedit Febrer 13, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_172.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.185. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm. 185, celebrada el martes, 29 de septiembre de 1981”, accedit Febrer 19, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_185.PDF.
  - “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.50. Comisión de Presupuestos, Presidente: Don Santiago Rodríguez-Miranda Gómez, Acta taquigráfica de la sesión celebrada el lunes, 2 de noviembre de 1981. Tema: Presupuestos del Estado para 1982 (comparecencia de funcionarios y personalidades ante la Comisión y debate de totalidad del proyecto ley)“, accedit Febrer 19, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/CO/CO_050.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1981, Núm.198. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.198, celebrada el miércoles, 18 de noviembre de 1981”, accedit Març 6, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_198.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1982, Núm.219. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.219, celebrada el martes, 9 de marzo de 1982”, accedit Febrer 19, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_219.PDF.
  - “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1982, Núm.72. Comisión Constitucional, Presidente Don Emilio Attard Alonso, Acta taquigráfica de la sesión celebrada el miércoles, 24 de marzo de 1982. Tema: Proyecto de Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico (LOAPA)”, accedit Febrer 19, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/CO/CO_072.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1982, Núm.234. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.234, celebrada el martes, 27 de abril de 1982”, accedit Febrer 13, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_234.PDF.
  - “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1982, Núm.89. Comisión Constitucional, Presidente Don Emilio Attard Alonso, Acta taquigráfica de la sesión celebrada el martes, 1 de junio de 1982. Tema: Proyecto de Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico (Continuación)(LOAPA)”, accedit Febrer 20, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/CO/CO_089.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1982, Núm.249. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla Alsina, Sesión plenaria núm.249, celebrada el jueves, 17 de junio de 1982”, accedit Febrer 22, febrer, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_249.PDF.
  - “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. I Legislatura, 1982, Núm.252. Presidencia del Excmo. Sr. D. Landelino Lavilla, Sesión plenaria núm.252, celebrada el miércoles, dia 23 de junio de 1982”, accedit Febrer 22, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L1/CONG/DS/PL/PL_252.PDF.
  - “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.10. Sesiones informativas de Comisiones, Acta taquigráfica de la sesión celebrada por la Comisión de

- Política Social y de Empleo, el viernes, día 18 de febrero de 1983, con asistencia del señor Ministro de Sanidad y Consumo (Lluch Martín), quién expuso la política general de Departamento”,* accedit Febrer 21, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/CO/CI_010.PDF.
- *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.28. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.28, celebrada el miércoles, 20 de abril de 1983”,* accedit Febrer 25, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_028.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.62. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.62, celebrada el miércoles, 5 de octubre de 1983”,* accedit Febrer 21, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_062.PDF.
  - *“Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.30. Sesiones informativas de Comisiones, Acta taquigráfica de la sesión celebrada por la Comisión de Política Social y de Empleo, el martes, día 18 de octubre de 1983, con asistencia del señor Ministro de Sanidad y Consumo (Lluch Martín)”,* accedit Febrer 25, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/CO/CI_030.PDF.
  - *“Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.34. Sesiones informativas de Comisiones, Acta taquigráfica de la sesión celebrada por la Comisión de Política Social y de Empleo, el martes, día 25 de octubre de 1983, con asistencia del señor Ministro de Sanidad y Consumo (Lluch Martín), continuación de la sesión informativa celebrada el martes, 18 de octubre de 1983”,* accedit Febrer 24, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/CO/CI_034.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.77. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.77, celebrada el miércoles, 23 de noviembre de 1983”,* accedit Febrer 26, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_077.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.80. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.80, celebrada el miércoles, 30 de noviembre de 1983”,* accedit Febrer 26, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_080.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.83. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.83, celebrada el miércoles, 14 de diciembre de 1983”,* accedit Febrer 27, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_083.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1983, Núm.88. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.88, celebrada el miércoles, 21 de diciembre de 1983”,* accedit Febrer 25, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_088.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.93. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.93, celebrada el jueves, 16 de febrero de 1984”,* accedit Febrer 28, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_093.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.95. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.95, celebrada el miércoles, 22 de febrero de 1984”,* accedit Febrer 25, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_095.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.101. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.101, celebrada el miércoles, 7 de marzo de 1984”,* accedit Febrer 28, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_101.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.107. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.107, celebrada el miércoles, 21 de marzo de 1984”,* accedit Febrer 26, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_107.PDF.
  - *“Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.122. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.122, celebrada el miércoles, 16 de mayo de 1984”,* accedit Febrer 26, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_122.PDF.

- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.52. Comisión de Política Social y de Empleo, Presidente: Don Alejandro Cercas Alonso, Sesión informativa, celebrada el martes, 29 de mayo de 1984, con asistencia del señor Ministro de Sanidad y Consumo (Lluch Martín)”, accedit Febrer 21, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/CO/CI_052.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.148. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.148, celebrada el miércoles, 26 de septiembre de 1984”, accedit Febrer 27, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_148.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.151. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.151, celebrada el miércoles, 3 de octubre de 1984”, accedit Febrer 25, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_151.PDF.
- “Cortes. Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1984, Núm.165. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.165, celebrada el miércoles, 14 de noviembre de 1984”, accedit Febrer 26, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_165.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.182. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.182, celebrada el miércoles, 20 de febrero de 1985”, accedit Febrer 27, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_182.PDF.
- “Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.278. Comisión de Política Social y de Empleo, Presidente: Don Alejandro Cercas Alonso, celebrada el martes, 12 de marzo de 1985”, accedit Febrer 20, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/CO/CO_278.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.188. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.188, celebrada el miércoles, 13 de marzo de 1985”, accedit Febrer 28, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_188.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.190. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.190, celebrada el miércoles, 20 de marzo de 1985”, accedit Febrer 28, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_190.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.204. Presidencia del Excmo. Sr. D. Leopoldo Torres Boursault, vicepresidente primero, Sesión plenaria núm.204, celebrada el miércoles, 8 de mayo de 1985”, accedit Febrer 21, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_204.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.206. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.206, celebrada el jueves, 16 de mayo de 1985”, accedit Febrer 26, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_206.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.233. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.233, celebrada el miércoles, 2 de octubre de 1985”, accedit Març 2, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_233.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.241. Presidencia del Excmo. Sr. D. Lepoldo Torres Boursault, vicepresidente primero, Sesión plenaria núm.241, celebrada el miércoles, 23 de octubre de 1985”, accedit Març 2, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_241.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.245. Presidencia del Excmo. Sr. Don Leopoldo Torres Boursault, vicepresident primer, Sesión plenaria núm.245, celebrada el jueves, 31 de octubre de 1985”, accedit Febrer 21, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_245.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.247. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.247, celebrada el miércoles, 6 de noviembre de 1985”, accedit Març 3, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_247.PDF.
- “Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.250. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio-Peces Barba Martínez, Sesión plenaria núm.250,

- celebrada el miércoles, 13 de noviembre de 1985*”, accedit Març 2, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_250.PDF.
- “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.257. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.257, celebrada el miércoles, 4 de diciembre de 1985*”, accedit Febrer 23, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_257.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1985, Núm.262. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.262, celebrada el miércoles, 18 de diciembre de 1985*”, accedit Març 2, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_262.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones de los Diputados. II Legislatura, 1986, Núm.272. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.2, celebrada el miércoles, 26 de febrero de 1986*”, accedit Març 2, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_272.PDF.
  - “*Cortes. Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados. II Legislatura, 1986, Núm.276. Presidencia del Excmo. Sr. D. Gregorio Peces-Barba Martínez, Sesión plenaria núm.276, celebrada el miércoles, 19 de marzo de 1986*”, accedit Març 3, 2018, http://www.congreso.es/public_oficiales/L2/CONG/DS/PL/PL_276.PDF.
  - “*Cortes Generales. El Congreso de los Diputados. III Legislatura, 1988, Núm.244. Comisión de Economía, Comercio y Hacienda, Presidente: Don Juan Ramallo Massanet. Sesión celebrada el miércoles, 16 de marzo de 1988*”, accedit Març 5, 2018 http://www.congreso.es/public_oficiales/L3/CONG/DS/CO/CO_244.PDF.
  - Aborigine, “El Moviment estudiantil, la lluita contra el franquisme i La Caputxinada”, Aborigine, accedit Febrer 3, 2018, <http://www.aboriginemag.com/el-moviment-estudiantil-la-lluita-contra-el-franquisme-i-la-caputxinada-ii/>.
  - “Albert Manent i Segimon”, Enciclopèdia Catalana, accedit Febrer 1, 2018, <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0039727.xml>.
  - “Anatomopatològic”, Institut d’Estudis Catalans, accedit Març 3, 2018, <https://taller.iec.cat/neologismes/mostra.asp?terme=anatomopatol%F2gic&button=Cerca>.
  - Arxiu històric, accedit Novembre 21, 2015, deblogs.laxarxa.com/arxiuhistoric/category/audios-com/mesprogrames/page/23 (relat de la manifestació del 23 de novembre del 2000 a Barcelona, amb el lema de *Catalunya per la Pau. Eta, no*).
  - “Cándido Velázquez-Gaztelu Ruiz”, Cádizpedia, accedit Març 2, 2018, https://cadizpedia.wikanda.es/wiki/C%C3%A1ndido_Vel%C3%A1zquez-Gaztelu_Ruiz.
  - “Carles Riba i Bracons”, Enciclopèdia Catalana, accedit Febrer 1, 2018, <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0055271.xml>.
  - “Codi Alimentari Espanyol”, Enciclopèdia Catalana, accedit Febrer 28, 2018, <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0169325.xml>.
  - “Crioprecipitado”, Ordenes para transfusiones, accedit Març 3, 2018, <http://ordenesparatransfusiones.com/pdf/crioprecipitado.pdf>.
  - “Escola d’Administració Pública de Catalunya”, Generalitat de Catalunya, accedit Febrer 24, 2018, http://eapc.gencat.cat/ca/lescola/qui_som/historia/.
  - “FILESA”, Llums i taquígrafs, accedit Març 20, 2017, <https://llumsitaquigrafes.cat/atles-de-la-corrupcio/cas-filesa/>.
  - Institut d’Estadística de Catalunya, “Eleccions al Congrés de Diputats, Dades generals”, accedit Febrer 19, 2018, www.idescat.cat/pub/?id=elecd&n=385.
  - Institut d’Estadística de Catalunya, “Resultats de les eleccions al Congrés de Diputats. Vots a partits”, accedit Febrer 19, 2018, <http://www.idescat.cat/pub/?id=elecd&n=386&t=201100-197700>.
  - “Jansenisme”, IEC, accedit Febrer 13, 2018, <https://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=jansenisme&operEntrada=0>.
  - “Jansenista”, RAE, accedit Febrer 13, 2018, <http://dle.rae.es/srv/search?m=30&w=jansenismo>.
  - Noticias Jurídicas, “Ley 14/1986, de 25 de abril, General de Sanidad”, accedit Febrer 21, 2018, http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/114-1986.t1.html.
  - “Josep Vicenç i Foix”, Enciclopèdia Catalana, accedit Febrer 1, 2018, <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0232740.xml>.
  - “Obstetrícia”, Diccionari català-valencià-balear, accedit Març 2, 2018, <http://dcvb.iec.cat/results.asp?word=obst%E8tric>.
  - “Podcast”, accedit Novembre 21, 2015, www.rac1.org/via_lliure/ (Entrevista d’actualitat: 15 anys sense Ernest Lluch).

- “Romà Cuyàs i Sol”, Enciclopèdia Catalana, accedit Febrer 2, 2018, <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-21074679.xml>.
- Televisió de Catalunya (TV3), “Tenir poble” a “El Sopar”, accedit Febrer 26, 2018, <http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/programa/tenir-poble/video/5652203/>.

19.e. Seminaris i Conferències

- Seminari Permanent del Grup de Recerca sobre l'Època Franquista (GREF-CEFID). A càrrec de Victor Strazzeri (Universitat Bern), amb aquest títol: “*Las izquierdas y la democracia en los 70: el Eurocomunismo y su relaci3n con la transici3n democratica en Brasil*”. Celebrat el dimarts 30 de gener de 2018, a les 16:00 hores, a la Sala de Juntes de la Facultat de Filosofia i Lletres de la UAB.
- La conferència País Basc: 5 anys sense la violència de ETA a càrrec d'Antoni Batista, de Martxelo Otamendi i de Gorka Landaburu fou celebrada al Col·legi de Periodistes de Catalunya (Barcelona) el dia 22 de novembre de 2016 a les 18.30 hores de la tarda.

19.f. Documentals

- ❖ Documental emès per Antena 3 titulat “23-F. *Se rompe el silencio*” (el 23 de febrer de 1994 fou quan es va emetre per primera vegada), https://www.youtube.com/watch?v=w_jJD0yfnK0.
- ❖ Entrevista a Gustavo Vidal Manzanares sobre maçoneria, <https://www.youtube.com/watch?v=hJxbmhfOgOQ>.

19.g. Articles de premsa

- Abc, “*Garz3n decreta libertad provisional para Damborenea, implicado por Amedo en el GAL*”, ABC, Febrer 3, 1995, 17 <http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1995/02/03/017.html>.
- Ana Goñi, “25 años de la dispersi3n de presos etarras, una política “que debe continuar””, *El Confidencial*, Gener 11, 2014, https://www.elconfidencial.com/espana/2014-01-11/25-anos-de-la-dispersion-de-presos-etarras-una-politica-que-debe-continuar_74656/.
- Anna Grau, “Los secretos de la CIA sobre el 23-F”, ABC, Maig 15, 2011, <http://www.abc.es/20110515/espana/abcp-secretos-sobre-20110515.html>.
- Antoni Batista, “Socialistes, entre la C i la E”, *El Punt Avui*, Agost 5, 2009, <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/273048--socialistes-entre-la-c-i-la-e-.html>.

- A. González Egaña, “Lluch estaría pensando ya en el día de después”, *Diario Vasco*, Noviembre 20, 2010, <http://www.diariovasco.com/v/20101120/politica/lluch-estaria-pensando-despues-20101120.html>.
- Avui, “L’empresari base reconeix que té contractats uns mafiosos de Marsella. Olarra creu que el GAL és <<suau>>”, *Avui*, Gener 15, 1984, 11.
- Avui, “Els atemptats contra ETA són una rèplica suau al terrorisme. L’empresari Luis Olarra justifica els GAL. Reconeix que té contractats uns mafiosos marselesos”, *Avui*, Gener 15, 1984, 11.
- Avui, “Segons EE <<Olarra és l’ideòleg i el gestor del terrorisme>>”, *Avui*, Gener 17, 1984, 13.
- David Bonastre, “La comisión de la Verdad en Sudáfrica fue fundamentalmente para recomponer el país y no puede entenderse sin el liderazgo moral de Mandela”, *El Agitador*, Diciembre 5, 2014, <http://www.bajoaragonesa.org/elagitador/ferriol-soria-la-comision-de-la-verdad-en-sudafrica-fue-fundamental-para-recomponer-el-pais-y-no-puede-entenderse-sin-el-liderazgo-moral-de-mandela/>.
- Egin, “Denuncia por desaparición y posible secuestro de dos jóvenes refugiados de Tolosa en Bayona”, *Egin*, Octubre 20, 1983, elfugidelamor.blogspot.com.es/2014/10/lasa-zabala.html.
- El País, “Acuerdo-marco interconfederal sobre negociación colectiva”, *El País*, Gener 6, 1980, https://elpais.com/diario/1980/01/06/economia/315961207_850215.html.
- El País, “Una compleja asociación terrorista. La trama de la ‘Guerra Sucia’”, *El País*, Abril 10, 1986, https://elpais.com/diario/1986/04/10/espana/513468008_850215.html.
- El País, “Los GAL han cometido 23 asesinatos desde 1983”, *El País*, Juliol 14, 1988, http://elpais.com/diario/1988/07/14/espana/584834411_850215.html.
- Ernest Lluch, “La Guinea española en 1962: necesidad de un progreso económico”, *La Vanguardia española*, Abril 27, 1962, 25.
- Ernest Lluch, “Verdaguer: pagesos, picapedrers i dimonis”, *Punt Diari*, Octubre 16, 1980.
- Ernest Lluch, “Eliminar tensiones”, *La Vanguardia*, Març 13, 1982, 7.
- Ernest Lluch, “Las limitadas competencias del Estado”, *La Vanguardia*, Juliol 24, 1982, 17.
- Ernest Lluch, “Ministro y catedrático”, *El País*, Diciembre 29, 1986, 9, http://elpais.com/diario/1986/12/29/opinion/536194804_850215.html.
- Ernest Lluch, “A la ministra Rosa Conde”, *La Vanguardia*, Agost 25, 1988, 5.
- Ernest Lluch, “Verdades y mentiras de Cambó”, *La Vanguardia*, Gener 20, 1989, 5.
- Ernest Lluch, “Los orígenes del carlismo catalán”, *La Vanguardia*, Gener 26, 1989, 5.
- Ernest Lluch, “Aprender más y lo nuevo: el fenómeno de las universidades de verano: presente y futuro”, *La Vanguardia*, Juliol 23, 1989, 7.
- Ernest Lluch, “Román Perpiñá, un señor y un economista”, *El País*, Juliol 26, 1991, 38.
- Ernest Lluch, “Preguntas a los obispos catalanes”, *La Vanguardia*, Setembre 26, 1991, 23.
- Ernest Lluch, “Declinar sangriento de ETA”, *La Vanguardia*, Octubre 4, 1991, 19.
- Ernest Lluch, “Criminalizar o no criminalizar”, *La Vanguardia*, Agost 2, 1992, 19.
- Ernest Lluch, “Científicos actuales y Pascal”, *La Vanguardia*, Setembre 10, 1992, 15.

- Ernest Lluch, “Sefardíes, judíos e israelíes”, *La Vanguardia*, Setembre 17,1992, 19.
- Ernest Lluch, “Trece de octubre”, *La Vanguardia*, Octubre 15, 1992, 19.
- Ernest Lluch, “Lo público y la sanidad privada”, *La Vanguardia*, Novembre 5, 1992, 33.
- Ernest Lluch, “Los herederos de Goethe”, *La Vanguardia*, Desembre 31, 1992, 17.
- Ernest Lluch, “Artículo o sermón”, *La Vanguardia*, Gener 21, 1993, 17.
- Ernest Lluch, “Menéndez y Pelayo”, *La Vanguardia*, Abril 1, 1993, 22.
- Ernest Lluch, “Ser catalán y ministro”, *La Vanguardia*, Juny 3, 1993, 29.
- Ernest Lluch, “Gaudí, Maragall, Dalí”, *La Vanguardia*, Agost 12,1993, 11.
- Ernest Lluch, “Fútbol con historias”, *La Vanguardia*, Setembre 16,1993, 17.
- Ernest Lluch, “Judíos y catalanes”, *La Vanguardia*, Octubre 21, 1993, 19.
- Ernest Lluch, ”ETA no nació contra Franco”, *La Vanguardia*, Desembre 16, 1993, 21.
- Ernest Lluch, “Donostia de los catalanes”, *La Vanguardia*, Gener 20, 1994, 15.
- Ernest Lluch, “Mis yugoslavias”, *La Vanguardia*, Gener 27, 1994, 9.
- Ernest Lluch, “El comercio suaviza”, *La Vanguardia*, Març 24, 1994, 21.
- Ernest Lluch, “Demasiada Alemania”, *La Vanguardia*, Març 31, 1994, 13.
- Ernest Lluch, ”Saqueos y explotaciones catalanas”, *La Vanguardia*, Abril 28, 1994, 25.
- Ernest Lluch. “Antisemitismo resistente”, *La Vanguardia*, Agost 18, 1994, 11.
- Ernest Lluch, “Se liquidó a los GAL”, *La Vanguardia*, Febrer 9, 1995, 19.
- Ernest Lluch, “Herencias e hipotecas de ETA”, *La Vanguardia*, Febrer 23, 1995, 23.
- Ernest Lluch, “Las dos almas del PNV”, *La Vanguardia*, Abril 27, 1995, 23.
- Ernest Lluch, “Salud de mujer”, *La Vanguardia*, Juny 15, 1995, 27.
- Ernest Lluch, “Un tal Zulueta”, *La Vanguardia*, Juny 22, 1995, 25.
- Ernest Lluch, “El aborto, remedio límite”, *La Vanguardia*, Juliol 20, 1995, 19.
- Ernest Lluch, “Los “chavas” del sur”, *La Vanguardia*, Agost 24, 1995, 11.
- Ernest Lluch, “Declaración de Rector”, *La Vanguardia*, Desembre 21, 1995, 23.
- Ernest Lluch, “El juez Navarro en “Egin””, *La Vanguardia*, Gener 18, 1996, 19.
- Ernest Lluch, “La Transición tuvo coste”, *La Vanguardia*, Febrer 8, 1996, 17.
- Ernest Lluch, “Euskadi, tierra seductora”, *La Vanguardia*, Febrer 15, 1996, 23.
- Ernest Lluch, “Clavellinas de aire”, *La Vanguardia*, Juny 27, 1996, 21.
- Ernest Lluch, “Barça-Real Madrid”, *La Vanguardia*, Juliol 4, 1996, 19.
- Ernest Lluch, “Bossi, Pujol y Colom”, *La Vanguardia*, Octubre 17, 1996, 23.
- Ernest Lluch, “No entender la sanidad”, *La Vanguardia*, Gener 9, 1997, 15.
- Ernest Lluch, “Obras escritas de Gaudí”, *La Vanguardia*, 27-28 de març de 1997, 15.
- Ernest Lluch, “Vicisitudes con y sobre González”, *La Vanguardia*, Juny 26, 1997, 25.
- Ernest Lluch, “Desconciertos en el Barça”, *La Vanguardia*, Juliol 3, 1997, 23.
- Ernest Lluch, “Hablar como curanderos”, *La Vanguardia*, Juliol 17, 1997, 19
- Ernest Lluch, “No he escrito sobre Miguel Ángel”, *La Vanguardia*, Agost 7, 1997, 13.
- Ernest Lluch, “Una oscura “operación primavera””, *La Vanguardia*, Febrer 26, 1998, 19.
- Ernest Lluch, “Arriola, Cuevas y los pájaros”, *La Vanguardia*, Març 5,1998,19.
- Ernest Lluch, “El príncipe de Montenegro”, *La Vanguardia*, Abril 2, 1998, 19.

- Ernest Lluch, “Una salida para Kosovo”, *La Vanguardia*, Abril 9, 1998, 21.
- Ernest Lluch, “Euskadi: ¿y ahora qué?”, *La Vanguardia*, Juliol 9, 1998, 23.
- Ernest Lluch, “¿Cuotas en el FC Barcelona?”, *La Vanguardia*, Agost 20, 1998, 19.
- Ernest Lluch, “Ni sectario ni ignorante”, *La Vanguardia*, Setembre 10, 1998, 21.
- Ernest Lluch, “¿Cuánta, cuánta guerra!”, *La Vanguardia*, Setembre 24, 1998, 31.
- Ernest Lluch, “Por un Barça proporcionado”, *La Vanguardia*, Octubre 29, 1998, 27.
- Ernest Lluch, “Paz en la guerra”, *La Vanguardia*, Febrer 11, 1999, 23.
- Ernest Lluch, “Podrá hablarse de todo”, *La Vanguardia*, Febrer 25, 1999, 25.
- Ernest Lluch, “¿Qué hacer en el País Vasco?”, *La Vanguardia*, Març 18, 1999, 29.
- Ernest Lluch, “Pensamientos sobre Kosovo”, *La Vanguardia*, Abril 15, 1999, 27.
- Ernest Lluch, “A Cataluña no le sienta bien la SA”, *La Vanguardia*, Abril 22, 1999, 29.
- Ernest Lluch, “Cataluña es más que un club”, *La Vanguardia*, Juny 3, 1999, 31.
- Ernest Lluch, “Ya no matan, sólo gritan”, *La Vanguardia*, Juny 10, 1999, 33.
- Ernest Lluch, “¿Hubo 11.000 carlistas?”, *La Vanguardia*, Juliol 15, 1999, 25.
- Ernest Lluch, “Cartas de carlistas y carlismo”, *La Vanguardia*, Agost 12, 1999, 17.
- Ernest Lluch, “La tercera, la vencida”, *La Vanguardia*, Octubre 28, 1999, 23.
- Ernest Lluch, “El ladrón es ETA”, *La Vanguardia*, Desembre 2, 1999, 27.
- Ernest Lluch, “Droga, Amato y Cataluña”, *La Vanguardia*, Maig 4, 2000, 25.
- Ernest Lluch, “¿Hubo once mil carlistas?”, *El País* (Comunitat Valenciana), Maig 28, 2000, 2.
- Ernest Lluch, “Alaquàs: recuerdo y pretexto”, *El País*, Juliol 9, 2000, 2, http://elpais.com/diario/2000/07/09/cvalenciana/963170281_850215.html.
- Ernest Lluch, “Amigo Juan Mari Jáuregui”, *La Vanguardia*, Agost 4, 2000, 15.
- Ernest Lluch, “Veraneo en Donostia”, *La Vanguardia*, Setembre 8, 2000, 19.
- Ernest Lluch, “El problema de mi querida tierra vasca”, Setembre 19, 2000, http://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo/numero16/e_lluch.html.
- Ernest Lluch, “El pecado original de ETA”, *La Vanguardia*, Octubre 19, 2000, 33.
- Ernest Lluch, “Socialismo liberal hispánico”, *La Vanguardia*, Noviembre 16, 2000, 31.
- Esteban S. Barcia, “Solana propone a Ernest Lluch como rector de la Menéndez Pelayo”, *El País*, Gener 20, 1989, http://elpais.com/diario/1989/01/20/espana/601254005_850215.html.
- Europa Press, “El Supremo confirma entre 5 y 9 años de cárcel para cinco colaboradores del “comando Barcelona” de ETA”, *La Vanguardia*, Juliol 5, 2005, <http://www.lavanguardia.com/politica/20050705/51262811409/el-supremo-confirma-entre-5-y-9-anos-de-carcel-para-cinco-colaboradores-del-comando-barcelona-de.html>.
- Europa Press, “Los asesinos de Ernest Lluch desconocían su opinión política sobre el País Vasco”, *La Vanguardia*, Juliol 1, 2010, <http://www.lavanguardia.com/politica/20100701/53956781844/los-asesinos-de-ernest-lluch-desconocian-su-opinion-politica-sobre-el-pais-vasco.html>.
- Europa Press, “Cándido Velázquez, ex presidente de Telefónica”, *El Mundo*, Noviembre 8, 2012, <http://www.elmundo.es/elmundo/2012/11/08/obituarios/1352403072.html>.

- Europa Press, “Un Concejal de la CUP justifica el asesinato de Lluch: ‘No eran monjas de la caridad’”, *El Independiente*, Noviembre 22, 2016, <https://www.elindependiente.com/politica/2016/11/22/concejal-la-cup-asesinato-ernest-lluch-no-monjas-la-caridad/>.
- Europa Press, “Ex guardia civil dice que el 23-F pensó que iba a actuar contra un comando terrorista que asaltaba el Congreso”, *Europa Press*, Febrer 23, 2017, <http://www.europapress.es/nacional/noticia-ex-guardia-civil-dice-23-penso-iba-actuar-contra-comando-terrorista-asaltaba-congreso-20110223122537.html>.
- Fernando García, “Lluch quiere hacer de la UIMP de Santander ‘el Salzburgo español’”, *La Vanguardia*, Febrer 1, 1990, 37.
- Fernando Lázaro, “La verdad sobre el caso Lasa Zabala”, *El Mundo*, Octubre 12, 2014, <http://www.elmundo.es/cronica/2014/10/12/54390f0aca47415f608b4575.html>.
- Ferran Sales, “El jefe del comando de los GAL escribió desde una cárcel de Tailandia una carta a un policía”, *El País*, Maig 14, 1987, https://elpais.com/diario/1987/05/14/espana/547941621_850215.html.
- Francisco Mercado- Jesús Duva, “Hubo empresarios dispuestos a cualquier cosa para no pagar a ETA”, *El País*, Febrer 3, 1995, http://elpais.com/diario/1995/02/03/espana/791766016_850215.html.
- Gaizka Fernández Soldevilla, “La primera víctima mortal de ETA no fue Begoña Urroz”, *La Tribuna del País Vasco*, Juny 28, 2014, <http://latribunadelpaisvasco.com/not/1480/la-primera-victima-mortal-de-eta-no-fue-begona-urroz/>).
- Ignacio Vidal-Folch, “Una Conversación”, *El País*, Desembre 9, 2002, http://elpais.com/diario/2002/12/09/catalunya/1039399639_850215.html.
- Israel Viana, “ETA: <<Ernest Lluch fue el ministro de los GAL>>”, *ABC*, Gener 12, 2011, <http://www.abc.es/20101121/archivo/ernest-lluch-asesinato-201011192055.html>.
- Javier Marías, “No como humo”, *El País*, Febrer 1, 1995, https://elpais.com/diario/1995/02/01/espana/791593229_850215.html.
- Javier Pradera Gortázar, “Viernes 13”, *El País*, Febrer 18, 1998, http://elpais.com/diario/1998/02/18/espana/887756409_850215.html.
- Javier Torrontegui, “Lluch cree que el PSOE ha sido muy generoso con la policía franquista”, *El País*, Setembre 16, 1995, http://elpais.com/diario/1995/09/16/espana/811202407_850215.html.
- Jordi Amat, “Montserrat, núcleo activo”, *El Periódico*, Octubre 9, 2013.
- Jordi Amat, “L’Ametlla 1966: el programa d’ofensiva cultural de Josep Benet”, accedit Febrer 4, 2018, <http://www.raco.cat/index.php/Digit/article/viewFile/271995/359917>.
- José María Baviano, “Arespachoga ataca con dureza a su equipo de concejales”, *El País*, Agost 10, 1977 http://elpais.com/diario/1977/08/10/madrid/240060255_850215.html.
- Josep M. Sanmartí, “El comitè federal socialista aprova la gestió del govern. El PSOE estima que Pujol es més conegut com a candidat que Obiols. Guerra creu que el projecte de CiU és en decadència”, *Avui*, Gener 15, 1984, 12.

- Juan José Millás, “Tuve que decidir si se volaba a la cúpula de ETA. Dije no. Y no sé si hice lo correcto”, *El País*, Noviembre 7, 2010, http://elpais.com/diario/2010/11/07/domingo/1289105554_850215.html.
- La Vanguardia, “ETA asesina a Ernest Lluch de dos tiros en la cabeza en el garaje de su casa”, *La Vanguardia*, Noviembre 22, 2000, <http://www.lavanguardia.com/politica/20001122/51262844147/eta-asesina-a-ernest-lluch-de-dos-tiros-en-la-cabeza-en-el-garaje-de-su-casa.html>.
- L’Hora, “Raimon Obiols: Sobre Pujol i Banca Catalana”, *L’Hora*, Juliol 31, 2014, <http://www.noucycle.org/lhora/?p=11511>.
- Lluís Maria de Puig, “Ernest Lluch, professor i polític català”, *Butlletí de l’Arxiu Històric de la Fundació Rafael Campalans*, Desembre, 2009, <http://www.fcampalans.cat/arxiu/uploads/publicacions/pdf/separatan23.pdf>.
- Lourdes Morgades, “Un volumen recupera los artículos de Ernest Lluch sobre temas musicales”, *El País*, Juliol 25, 2004, http://elpais.com/diario/2004/07/25/cvalenciana/1090783098_850215.html.
- Luis Díez, “Así fueron los últimos fusilamientos de Franco dos meses antes de morir”, *Memoria Histórica/40 Aniversario*, Setembre 26, 2015.
- Manuel Espin, “II Juegos Mediterraneos. Con un meritorio triunfo”, *Mundo Deportivo*, Juliol 25, 1955, <http://hemeroteca-paginas.mundodeportivo.com/EMD02/HEM/1955/07/25/MD19550725-003.pdf>.
- Margarita Sáenz Díez Trías-Juan M^a. Hernández Puértolas, “Ernest Lluch, ministro de Sanidad y Consumo. <<Muchos médicos piden la inspección porque cumplen>>. Los directores de hospital y en Cataluña los gerentes, responsables del control horario”, *La Vanguardia*, Desembre 21, 1982, 9.
- Maria Àngels Castells, “No permitas que conviertan tu sangre en mercancía: Actua en la UIMP”, *20 minutos*, Juliol 23, 2012, <https://angelsmcastells.com/tag/ernest-lluch/>.
- Maria Àngels Castells, “Una empresa pide que se permita vender plasma sanguíneo como ingreso extra para los parados”, *20 minutos*, Juliol 23, 2012, <https://angelsmcastells.com/tag/ernest-lluch/>.
- Mirjana Tomic, “Yugoslavia, un paisaje desintegrado. Las repúblicas de la Antigua federación sólo comparten el prefijo telefónico y el amor por el marco alemán”, *El País*, Juny 3, 1992.
- Oriol Pi de Cabanyes, “La sinrazón de Tarradellas”, *La Vanguardia*, Setembre 10, 1992, 15.

- Pere Ríos, “Los terroristas que asesinaron a Ernest Lluch hicieron estallar el coche que utilizaron para huir”, *El País*, Novembre 22, 2000, <http://www.udel.edu/leipzig/270500/lluch.htm>.
- Rafael Fraguas, “Necrológicas. Juan de Arespachoga, exalcalde de Madrid”, *El País*, Octubre 2, 1999, http://elpais.com/diario/1999/10/02/agenda/938815201_850215.html.
- Rosa Mora, “La UIMP plantea una reflexión sobre la democracia con Hirschman y Bobbio.La Universidad Menéndez Pelayo cumple 60 años y amplía sus cursos de verano”, *El País*, Juny 26, 1992.
- Universitat Internacional Menéndez Pelayo, “La UIMP ensalza la figura de Ernest Lluch por su “acérrima” defensa de la libertad en el X aniversario de su asesinato”, *UIMP*, Novembre 21, 2010, <http://noticias.universia.es/vida-universitaria/noticia/2010/11/21/751833/uimp-ensalza-figura-ernest-lluch-acerrima-defensa-libertad-x-aniversario-asesinato.html>.

19.h. Articles de Revista i Monografies

- ❖ Alfons Cucó, “L’Estrella Polar”, *Avenç*, no. 263 (Novembre 2001): 32.
- ❖ Antoni Castells, “Ernest Lluch: entre l’actualitat i el record”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm.42, Ernest Lluch In memoriam 1937-2000 (Octubre 2001): 63-67.
- ❖ Ernest Lluch, “El consum d’aliments a Espanya (1935-1955)”, *Serra d’Or*, 2 època, any 3, no.9 (Setembre 1961): 29.
- ❖ Ernest Lluch, “Independència dels països subdesenrotllats i empreses estrangeres”, *Serra d’Or*, 2a època, any 3, no.9 (Setembre 1961): 29.
- ❖ Ernest Lluch, “Iugoslàvia, realitats i esperances”, *Serra d’Or*, 2a època, any 3, no.9 (Setembre 1961): 29.
- ❖ Ernest Lluch- J. Petit, “La industria corcho-taponera”, *Información Comercial Española*, no. 342 (Febrer 1962): 205-216.
- ❖ Ernest Lluch, “Les carreteres catalanes”, *Serra d’Or*, any VIII, no.2 (Febrer 1966), 19-20.
- ❖ Ernest Lluch, “L’autopista Barcelona-La Jonquera”, *Serra d’Or*, any VIII, no.4 (Abril 1966), 28.
- ❖ Ernest Lluch, “Les institucions de la Il·lustració a Girona”, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol.18 (1966-1967):373-376.
- ❖ Ernest Lluch, “La cançó de l’enfadós de les autopistes”, *Serra d’Or*, any IX, no.3 (Març 1967),18-19.
- ❖ Ernest Lluch, “El sí i el no de les nacionalitzacions”, *Serra d’Or*,any X, no.103 (Abril 1968): 101.
- ❖ Ernest Lluch, “Subhasta pública: Fets, coses, realitats”, *Serra d’Or*, any XI, no.119 (Agost 1969): 29.
- ❖ Ernest Lluch, “Burguesia catalana i capitalisme espanyol”, *Oriflama*, no.127 (Febrer 1973): 9-11.

- ❖ Ernest Lluch, “La Vinya amarga de l’Alt Empordà”, *9País*, no.10 (Juny 1977).
- ❖ Ernest Lluch, “Terrorismo, democracia y naciones”, *Triunfo* (Febrer, 1979): 9.
- ❖ Ernest Lluch, “Josep Pla: Realisme Conservador i autoritari”, *Revista de Girona*, no. 98 (1982): 75-78.
- ❖ Ernest Lluch, “Des de ca l’Aiats de Maià”, *Revista de Girona*, no.123 (1987).
- ❖ Ernest Lluch, “Cameranisme, Corona d’Aragó i <<partit aragonès>> o <<militar>>”, *Revista Recerques Història, Economia i Cultura*, no. 26 (1992): 135-166.
- ❖ Ernest Lluch, “Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos”, *Administración sanitaria: revista de administración sanitaria*, Vol.I, no.1 (Gener-març,1997): 35-44.
- ❖ Fabià Estapé, “Ernest Lluch i Martin (1937-2000)”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm.42, Ernest Lluch In memoriam 1937-2000 (Octubre 2001): 23-26.
- ❖ Fernando Lamata Cotanda-Cristina Pérez Andrés, “25 años después de la reforma sanitaria de Ernest Lluch”, *Revista Española Salud Pública*, no.5 (Setembre-Octubre 2011): 421-426.
- ❖ Francesc Artal, “Ernest Lluch i els seus estudis sobre economia”, <https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000240/00000020.pdf#page=3&zoom=auto,7,652>.
- ❖ Francesc Raventós, “L’etapa d’Ernest Lluch com a Ministre de Sanitat i Consum”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm.42, Ernest Lluch In memoriam 1937-2000 (Octubre 2001): 56-62.
- ❖ Francesc Roca, “Model de societat d’Ernest Lluch”, *Avenç*, no.263 (Novembre 2001): 21.
- ❖ Guillermo Portilla Contreras, “Terrorismo de Estado: los Grupos Antiterroristas de Liberación (G.A.L)”, *Universitat de Castella – La Manxa i la Universitat de Salamanca* (2001): 501-530.
- ❖ Iñigo Bullain, “Aproximación a la Violencia Política en el País Vasco y Perspectivas de una Justicia Restaurativa para Euskadi”, *Oñati Socio-legal Series*, Vol.4, no.3 (2014): 456-506, <http://opo.iisj.net/index.php/osls/article/view/284/407>.
- ❖ Jesús Astigarraga, “Ernest Lluch i la singular història del pensament econòmic del País Basc”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm.42, Ernest Lluch In memoriam 1937-2000 (Octubre 2001): 102-105.
- ❖ Joan Mas i Cantí- Carles Güell, “Ernest Lluch i el Cercle d’Economia”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm.42, Ernest Lluch In memoriam 1937-2000 (Octubre 2001): 37-39.
- ❖ Joan Trullén i Thomàs, “Ernest Lluch i els Acords de la Moncloa”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm.42, Ernest Lluch In memoriam 1937-2000 (Octubre 2001): 50-55.
- ❖ José Luis García Delgado, “Memòria personal”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm.42, Ernest Lluch In memoriam 1937-2000 (Octubre 2001): 34-36.
- ❖ Josep M. Huertas, “L’escola del replà”, *Serra d’Or*, no. 494 (Febrer 2001): 17.
- ❖ Josep Massot i Muntaner, “Ernest Lluch i <<Serra d’Or>>”, *Serra d’Or*, no. 494 (Febrer 2001): 19.
- ❖ Manuel Lillo i Usechi, “L’assassinat d’Ernest Lluch: les interpretacions diferenciades de Gara i El Temps, dos mitjans de l’esquerra nacionalista”, *Pasado y Memoria*, no.13 (2014): 299-325, https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/43665/1/Pasado-y-Memoria_13_13.pdf.

- ❖ María del Carmen Giménez Muñoz, “El Gobierno Socialista y la Atención a la Salud Mental: la Reforma Psiquiátrica (1983-1986)”, *Historia Actual Online*, no.27 (Hivern, 2012): 19-28, <http://historia-actual.org/Publicaciones/index.php/haol/article/viewFile/669/539>.
- ❖ Ministeri de Sanitat i Consum, “Plan Nacional sobre Drogas. Memoria 1986”, *Ministerio de Sanidad y Consumo, Delegación del Gobierno para el Plan Nacional sobre Drogas, Secretaría General Técnica, Publicaciones, Documentación y Biblioteca*, (1987):120, <http://www.pnsd.msssi.gob.es/pnsd/memorias/docs/pndmemo1986.pdf>.
- ❖ Miquel Robert i Ferrer, “En homenatge a Ernest Lluch: humanisme i esport”, *Temps d'Educació* 24, (2n semestre 2000): 319-331.
- ❖ Revista Médica, “Ernest Lluch, reconstruyendo al ministro de Sanidad”, *Revista Médica*, no.263 (Novembre 2015), <http://www.rmedica.es/edicion/263/ernest-lluch>.
- ❖ Rosa Congost, “Maià: un paisatge personal”, *Avenç*, no. 263 (Novembre 2001): 34.

19.i. Arxius i Centres de Documentació

- Arxiu Comarcal de la Garrotxa
  - Ernest Lluch, “El nostre treball a la Moncloa”, *Olot-Misión*, no.1123 (Novembre, 1977): 6.
  - Ernest Lluch, "Des del Congrés. On vivim?", *L'Olotí*, no. 93 (Gener, 1981):7.
  - Ernest Lluch, “Millorar la LOHPA”, *L'Olotí*, no.141 (Gener, 1982):9.

- Arxiu Militar de Guadalajara
  - *España. Ministerio de Defensa. Archivo General Militar de Guadalajara. Expediente Reglamentario de Tropa de Ernesto Lluch Martín. ZOR Barcelona. R 1958. Legajo 69, <https://patrimoniocultural.defensa.gob.es/es/>.*

- Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià
  - Carpeta C260 (documents 1, premsa 11, Ernest Lluch).
    - Ernest Lluch, “¿Una Cataluña <<europea>> frente a un Madrid <<norteamericanizado>>?”, *Tele/eXprés*, Maig 30, 1972, 5.
    - Ernest Lluch, “Països catalans des del socialisme”, *Presència*, no.412, (Març 1976): 5.

- Carpeta 4125.E.03.
  - Carta de Josep Tarradellas i Joan adreçada a Ernest Lluch, del dia 23 de gener de 1984, enviada a Madrid.

- Arxiu Nacional de Catalunya

- Fons 116- Antonio Gutiérrez Díaz: Lluch Martín, Ernest. Núm. d'unitat 111 (Núm. 1-116) UC 3050.
  - Carta en paper oficial de les Corts Generals, escrita el 23 de setembre del 1978 per Ernest Lluch i adreçada al Secretari General del PSUC, Antoni Gutiérrez. Enviada al carrer de la Ciutat, 7 (Barcelona). A tal carta li adjuntaria una còpia del seu article: Ernest Lluch, "Gutiérrez, los comunistas y el mercado común". *Tele/eXprés*, Setembre 26, 1978, 2.
- Fons 424- Antoni de Senillosa (Núm. 1-424) UC 34.
  - *José María de Areilza y Martínez de Rodas, Diputado a Cortes, envía al Excelentísimo Señor Don José María García Escudero, Juzgado Togado Especial, Consejo Supremo de Justicia Militar, Sede: cuartel del aire-Madrid.*
- Fons 929- *Partido Feminista de España – Club Vindicación Feminista* (núm. 1-929) UC 2004.
  - Resposta de les del Partit Feminista de Catalunya -federat amb el Partit feminista d'Espanya-, enviada des de Barcelona a Madrid, des del carrer Bailèn 18, 3º 1º. Adreçada a Ernest Lluch, ministre de Sanitat i Consum, el 7 de febrer de 1983 i escrit en castellà.

- Centre de Documentació del F. C. Barcelona

- Demetrio González, "*Ripoll aclama a Nicolau Casaus. V Trobada de Penyes Barcelonistes de les comarques de Girona*", *Sport*, Maig 1, 2000, 18.
- Mercè Bayen-Albert Masnou, "La Junta de Bassat, a escena: dimarts 27 de juny del 2000", *Sport*, Juny 28, 2000, 26.
- Manel Tomás Belenguer, "Ernest Lluch i el Barça".

- Fundació Ernest Lluch

- Caixa 01.01.01. Documents identificatius (cronologia:1937-2001), unitat d'instal·lació: 1 (fotocòpies certificat de naixement, padró municipal certificat d'elector, auto de processament judicial).
  - Certificat d'elector.
  - Auto de Processament-Magistrat Judge Diego Córdoba Gracia, Jutjat d'Ordre Públic núm. 2, Madrid, s'expedeix el 3 de juliol de 1975.

- Caixa 01.01.02. Documents acadèmics (cronologia 1947-1964), unitat d'instal·lació: 2. Carpeta Notes i certificats acadèmics (fotocòpies, 1947-1961).
  - *Certificat, llibre escolar i de batxillerat d'Ernest Lluch dels Germans de les Escoles Cristianes al col·legi de Nostra Senyora de Gràcia.*

- Caixa 01.01.04. Documents financers i patrimonials (cronologia: 1971-2000), unitat d'instal·lació:4.
  - *Caja de senadores y diputados, año 1977. Expediente 331, Dirección General de la Guardia Civil. Ernesto Lluch i Martin.*
  - Accions de l'empresa *Remolcadores de Barcelona, S.A.*.
  - Accions de l'Empresa Edicions 62.
  - Conjunt de llibres encarregats per Lluch, amb el seu volum i el seu cost per unitat. Juntament amb els guanys que en trauria.

- Caixa 01.02. Activitat Familiar (cronologia:1978-2002), unitat d'instal·lació:7.
  - *El pròleg del sendemà, Ernest Lluch.*
  - Rosa Congost, "Ernest Lluch", discurs de l'acte de Figueres (21 de desembre de 2000).

- Caixa 01.02. Activitat familiar (cronologia: 1905-2003), unitat d'instal·lació:8.
  - Llibreta d'apunts de Pau Lluch i Casas, escrita a Madrid a 1 de gener de 1930.
  - Nana de Juan. "La ajetreada vida de la esposa del Ministro de Sanidad", *Lecturas*, no. 1664 (Març 1984): 9.
  - Xavier Martí, "Eulàlia Lluch aprovecha el verano para hacer cursos de teatro", *El Periódico*, Agost 5, 1985.

- Caixa 02.01.01. Monografies i estudis (cronologia:1974-2000), unitat d'instal·lació:14.
  - Ernest Lluch i Martín, "Las raíces socio-económicas de ETA. El núcleo principal de etarras procede de unas zonas concretas del País Vasco, particularmente de la comarca del Goierri o <<país alto>>", *España Económica*, no.3701 (Octubre 1988): 10-17.

➤ Caixa 02.03.02. Universitat de València (cronologia: 1968-2001), unitat d'instal·lació: 78.

- Carta del Rector de la Universitat de València adreçada a Ernest Lluch, del 16 de gener de 1971.
- Carta del Rector de la Universitat de València adreçada a Lluch, del 6 de juliol de 1971.
- Certificat de presa de possessió de Lluch en el càrrec de professor agregat interí, de part de José Manuel Almansa Pastor, professor agregat numerari i secretari general de la Universitat de València. Del 29 de novembre de 1972.
- Carta del Rector de la Universitat de València adreçada a Lluch, del 23 de desembre de 1976.
- Carta del Rector de la Universitat de València de l'1 de febrer de 1977, adreçada a Ernest Lluch.
- Carta del Rector de la Universitat de València adreçada a Lluch, del 29 de novembre de 1977.
- Carta d'Ernest Lluch adreçada a Antoni Badia i Margarit, Rector de la Universitat de Barcelona, del 13 de gener de 1980.

➤ Caixa 02.03.02. Universitat de Barcelona (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació: 79 (correspondència, temaris, exàmens, llistes d'alumnes, readmissió a la Universitat de Barcelona, (1956-1985)).

- Certificat d'Ernest Lluch com a professor agregat a la Universitat de València, en situació d'excedència especial. De la mà d'Antoni Martínez Andreu, secretari general i catedràtic de la UV.
- Carta del Director General d'Universitats, Manuel Cobo del Rosal, adreçada a Lluch. Del dia 12 de gener de 1978.
- Carta del Rector de la UB que s'adreça a Ernest Lluch, del 4 de març de 1980.
- Carta del Rector de la Universitat de Barcelona adreçada al Degà de la Facultat de Ciències Econòmiques de la UB, del 5 de març de 1980.
- Retribució mensual a la Universitat de Barcelona en els inicis dels anys 80.
- Lluch li escriuria una carta al ministre d'Educació i Ciència, José Maria Maravall, el dia 15 de juliol de 1983.
- *Documentación a que se refiere el "Anexo II", de la Resolución de 26 de agosto de 1985, de la Universidad de Barcelona por la que se convoca Concurso Público para la provisión de diversas plazas docentes. Boletín Oficial del Estado nº227, de 21 de septiembre de 1985.*
- Sol·licitud de càtedra. Fulla de serveis.
- Document "a complimentar por el departamento ministerial" del dia 9 de juny de 1986, referent a la seva presa de possessió com a catedràtic de la Universitat de Barcelona.
- *Certificación de la secretaría de la sección quinta de la audiencia provincial de Madrid*, del 14 de desembre de 2007.

➤ Caixa 02.03.03. Universitat Internacional Menéndez Pelayo (cronologia: 1989-2001), unitat d'instal·lació: 80.

- José Maria Garnica Navarro (enginyer de camins), "Un ilustre malagueño ignorado", *SUR Málaga*, Gener 12, 1993.
- Viatge a Formigal: Ernest Lluch, "Autodeterminaciones antidemocráticas", *Diario Vasco*, Setembre 1, 1995, 20.

➤ Caixa 03.01. Diputat pel PSC (cronologia: 1975-2000), unitat d'instal·lació: 81.

- *Per la convergència socialista del País Valencià*, maig de 1975.
- *Els Socialistes Valencians Independents*, ciutat de València, maig de 1975.
- “Por el diputado Ernest Lluch. Campaña en favor de teléfonos rurales en Gerona”, *Los Sitios*, Agost 17, 1978.
- Comunicació en paper timbrat del PSC, de E. Lluch a Argelaguer Dix, alcalde de Viladomat.
- “Girona política y sindical”, *El Correo Catalán*, Octubre 29, 1978.
- Carta escrita pel departament de Relacions amb les Corts, de part de la presidència del govern, al diputat socialista Ernest Lluch, del dia 21 de desembre de 1978 (Madrid). Contestant a una pregunta feta per Lluch per escrit en el Congrés dels Diputats.
- Ernest Lluch, “La llei comarcal socialista”, *Olot-Misión*, no.1178 (Desembre 1978): 19.
- Ernest Lluch, “La llei comarcal socialista”, *El Ripollès*, Gener 13, 1979.
- Escrit d'Ernest Lluch i de Lluís Maria de Puig i Oliver, des del Palau de les Corts, del 28 de març de 1979, adreçada a la presidència del govern.
- Escrit de Eduardo Martín Toval, avalat per E. Lluch, del 28 de març de 1979.
- Escrit enviat a E. Lluch, del 8 de juny de 1979, de part del Departament de relacions amb les Corts en representació del Ministeri de Treball.
- Jordi M., “Ernest Lluch i Joan Pascual no s'entenen quan parlen de l'Estatut dels Treballadors. Després de les declaracions del diputat sobre la posició comunista. Joan Pascual, en desacord amb Lluch”, *El Punt*, Novembre 16, 1979, 5
- *Compañía Telefónica Nacional de España, dirección regional de Cataluña, nº de sección: comercial, CTNE, C/ Av. De Roma, 73-91. Destinatario Ernest Lluch, diputado en Cortes, Avinguda Coll del Portell, 52 2º A, ciudad (24). Barcelona, 20 de febrero de 1980.*
- *Los socialistas proponen mejoras para las viudas.*
- *Congreso de los Diputados, III Legislatura, Declaración de bienes y actividades*, a la data del 10 de juliol de 1986.

➤ Caixa 03.02. Ministre de Sanitat i Consum de l'Estat espanyol (cronologia: 1977-1986), unitat d'instal·lació: 85 (Correspondència, escrits per actes, revistes, fotocòpies d'articles, 1977-1984).

- Atorgament del càrrec de Ministre.
- Cançó sobre l'abominable home de les 8.
- Enrique Jurado, “Treinta y siete nuevos equipos se ubicaran en los ambulatorios”.
- Antonio Marín Rufo, “Según un estudio elaborado en la residencia “Virgen del Rocío”. Alta eficacia de la vacuna para la hepatitis B”, Sevilla.
- “Primer aniversario del trasplante de riñón i páncreas”, *Noticias Médicas*.
- “Según el exgerente Moreu. Insalud tiene un modelo de gestión equivocado”, *Noticias Médicas*, Febrer 29, 1984, 3.
- Carlos Borasteros, “Tercermundistas”, *Noticias Médicas*, Febrer 29, 1984, 4.
- Carlos Kaiser, “Las “otras leyes” de sanidad”, *Noticias Médicas*, Febrer 29, 1984, 6.
- Enrique Jurado, “Serán acreditados 193 centros, entre públicos y privados. Plan de Orientación Familiar incorpora los centros ya existentes a la red pública”, *Noticias Médicas*, Febrer 29, 1984, 11.
- Maria Luisa Donoso, “La oposición presenta su texto alternativo. La ley de Consumidores, en el Congreso”, *Noticias Médicas*, Febrer 29, 1984, 12.

- Joaquín Luna, “Campaña institucional contra la droga. Uno de cada cuatro jóvenes fuma hachís o marihuana”, *Noticias Médicas*, Febrer 29, 1984, 15.
- J. Playà, “Durant les dues setmanes que reposa a Maià de Montcal. El ministre Ernest Lluch no vol ni sentir a parlar de política”, *Avui*, Agost 11, 1984, 14-19.
- Discurs d’Ernest Lluch, Ministre de Sanitat i Consum, en el col·legi major argentí de la ciutat universitària de Madrid, en la inauguració del curs, el 6 de novembre de 1984 (traduït del castellà).
- Carta del Ministre de Sanitat i Consum, Ernest Lluch, del 24 de gener de 1985 (escrita des de Madrid), adreçada al *Excelentísimo Señor Don Nicolás Cotoner, Marqués de Mondéjar y Jefe de la Casa de Su Majestad El Rey*.
- *Informe sobre la posibilidad de compatibilizar la condición de miembro del Congreso de los diputados y la de profesor universitario en situación de Servicio activo*.
- El Periódico, “El miembro del GAL huido regentaba una videoteca en Barcelona”, *El Periódico*, Gener 22, 1986, 14.
- El País, “El ministro Ernest Lluch obtiene por oposición una cátedra de la universidad de Barcelona”, Abril 9, 1986.
- *BOMBA informativa* del maig de 1986, que li va ser enviada a Francisco Noy –director de *La Vanguardia*- des de Valladolid.
- Rafael Ribó, “Ministre Lluch, llengua i funció pública”, *Avui*, Juny 14, 1986, 15.
- Joan Triadú, “Dos ministres: una carta i un article”, *Avui*, Juny 17, 1986.
- Retall de premsa de l’*Avui*, del dia 20 de juny de 1986, escrit per Xavier Duran (Col·lectiu d’opinió nacionalista Joan Fiveller).
- Teletip del 30 de juny de 1986.
- Carta de Pedro Pablo Mansilla Izquierdo, assessor executiu del Ministre de Sanitat i Consum, datada del 10 de juliol de 1986.
- Bloc de Notes d’Ernest Lluch sobre els seus viatges als Balcans.

➤ Caixa 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1963-1989), unitat d’instal·lació: 98.

- Carta de Jordi Pujol a Lluch, des de Banca Catalana, del 7 de setembre de 1968.
- Carta escrita el 10 d’agost de 1971 per E. Lluch, des de Maià de Montcal, adreçada a Leone Iraci.
- Carta d’Àngel Viñas –Director General de Coordinació Universitària i Professorat- al Degà de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat de Barcelona, Joan Hortalà i Arau, de l’11 de setembre de 1981.
- Cándido, “ETA y el GAL”, *El Periódico*, Gener 17, 1984.
- Carta d’Emilio Lemos Ortega a E. Lluch, del 17 de juny de 1984, des de Sevilla al Ministeri de Sanitat i Consum.
- Treballs conjunts i la seva correspondència amb Marianne Sandels (bibliotecària de la *Royal Library-National Library of Sweden*).
- Papers i correspondència sobre Erik Pontoppidan.
- Carta de J.M. Barrenechea a Ernest Lluch, del 12 de juny de 1986, escrita des de Bilbao i adreçada a Madrid.
- Postal d’Andalusia (Màlaga) del 22 d’abril de 1988.
- Correspondència entre E. Lluch i John Elliott, com la carta del segon que li envià a Lluch el 19 de maig de 1988.
- Paper de la *Cruz Roja Española*, assemblea suprema. Data de l’1 de juny de 1988, Madrid.
- Postal de Burgos, del 22 d’octubre de 1988.
- *Paper the Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, School of Historical Studies, application for membership*.

➤ Caixa 06.01. Correspondència rebuda (cronologia: 1990-2000), unitat d'instal·lació: 99.

- Carta de Ramón del Río adreçada a Ernest Lluch, del 19 d'octubre de "1990".
- Carta enviada a la Universitat Internacional Menéndez Pelayo, adreçada a Ernest Lluch, del dia 5 de setembre de 1991. De part del professor Joseba Zulaika de la Universitat de Nevada (Estats Units d'Amèrica).
- Carta de Joseba Zulaika a Ernest Lluch, Getaria, a 8 de setembre de 1991.
- Carta de Josep Maria Cullell i Nadal a Ernest Lluch, del 30 d'agost de 1995.
- Carta escrita a Donostia-Sant Sebastià, el març de 1999.
- Marisa Goñi, "El eurodiputado Gorka Knör critica a "quienes identifican nacionalismo con terrorismo". Presentan en Palma un comité de solidaridad con Euskal Herria", *Diari de Mallorca*, 14 (trobat dins d'una carta que li envià Núria Comas des de la Biblioteca de Ciències de l'Educació, situat el passeig de la Vall d'Hebron).

➤ Caixa 06.02. Correspondència emesa (cronologia: 1956-2000), unitat d'instal·lació:100. (Correspondència amb Núria Comas. Ubicació original: carpeta groga etiqueta. Digitalitzar i tornar, 1998-1999).

- Recull de cartes de l'Ernest Lluch viatjant de comerç.
- Carta en paper oficial de la Cooperativa de Fructicultors de la Costa Brava, 23 de juliol de 1968, del secretari-gerent Julio Parella al director de *El Correo Catalan*.
- Carta en paper oficial de l'ajuntament de Tortosa, Museu i Arxiu Municipal, escrita des de Tortosa el 21 d'agost de 1968, enviada al domicili d'Ernest Lluch: carrer de Sant Eudald, 25, de Barcelona.
- Carta d'Ernest Lluch a la llicenciada Mercè Comas.
- Carta d'Ernest Lluch a Jordi Pujol, President de la Generalitat de Catalunya, escrita des de Tarragona el 8 de març del 1986 i enviada a Barcelona.
- Carta d'Ernest Lluch al professor Franco Venturi, del 18 d'agost de 1988.
- Esbós d'una lletra d'Ernest Lluch –en un paper oficial de la UB-, del 20 de gener de 1998, adreçat a la seva filla Eulàlia.
- Carta d'Ernest Lluch al doctor Bertram Schefold, del 5 de maig de 1998, amb el seu article traduït: *Der kamentalismus in zwei Extrem fällen: bei Adam Smith und in Spanien*.

- Jutjat de Pau de Vilassar de Mar

- Registre Civil d'Ernest Lluch.

- Parròquia de Sant Joan de Vilassar de Mar

- Fe baptismal d'Ernest Lluch.